CATENA
GRAECORVM
PATRVM
IN S. MARCVM

CATENA GRAECORVM PATRVM

IN EVANGELIVM

SECVNDVM MARCVM

Collectore atque Interprete

PETRO POSSINO SOC. IESV PRESBYTERO

Qui & adiecit, titulo Spicilegii, Commentarium ad Loca Selecta Quatuor Evangeliorum.

ACCESSERE COLLATIONES GRAECI CONTEXTVS OMNIVM LIBRORVM

NOVI TESTAMENTI

CVM XXII. CODD. ANTIQVIS MSS.

EX BIBLIOTHECA BARBERINA.

ROMÆ,

TYPIS BARBERINIS M. DC. LXXIII.

Excudebat Michael Hercules. *Superiorum permissu.*

EMINENTISSIMO AC REVERENDISSIMO

PRINCIPI
D. CAROLO
CARD. BARBERINO

SACROSANCTÆ VATICANÆ BASILICÆ

ARCHIPRESBYTERO

Petrus Possinus è Societate Iesu, Felicitatem.

REDIENS nunc Romam, unde olim missus in Aegyptum fuerat, Alexandrinę Sedis Conditor, nec vult, nec debet ad alium divertere, quàm cliens ad Patronum, discipulus ad Magistrum, Evangelista ad Apostolum, Patriarcha ad Pontificem, Marcus ad Petrum. His illi tot titulis ritè signatum apud Petri Limina diversorium est: in Vaticana videlicet Basilica; cui cùm Te Coryphæus ipse Apostolorũ pro se Vicarium substituens, præesse officio ac iure Archipresbyteri voluerit; Vides, Princeps Eminentissime, Tuæ unicè curæ reservatam, ut legitimam & propriam, tanti Hospitis excipiendi, fovendi, ac deducendi Provinciã. Facilè porrò intelligent qui Te norunt (quis autem tanta dudùm in luce Mundo propositum ignoret?) statim, inquam, omnes sentient, Religionem & Eruditionem reputantes tuas, & gratum adventum, & dulce alloquium, &

iucun-

iucundum convictum Eminentiæ Tuæ futurum tam illustris Advenæ; primùm qui Petro, erga quem Tua perspecta omnibus devotio est, Minister intimus, Amicorũ dilectissimus, Filius fuerit Primogenitus: deinde qui Apostolus ipse, qui Martyr, qui Patriarcha, primã Sedis Supremæ Romanæ Coloniam in Vrbe post Romam maxima fundaverit; evectam ideò in locum dignitatis à Metropoli Roma secundum, prælatamque Antiochiæ, utcumque ostentanti veterem prærogativam, Sedis Petri primũ apud se positæ. Sed maius apud Te, Princeps Eminentiss. habebit commendationis põdus, id quod manu veniens gestat. Adest nimirum Marcus, ut quondam è Sina Moses, duabus onustus Tabulis, altera Græcum, Latinum altera exhibentibus eius Evangelium: hoc est, Christi ac Dei Legem: in qua
Psal. 1. *meditandum* Iusto esse *die ac nocte*, cùm Rex Propheta edixerit, non aliud cęteris rebus cogitandis reliquisse tempus visus est, quàm si qua reperiatur hora in confinijs lucis ac noctis, ad neutram pertinens: qualem cùm constet esse nullam; restat, quemadmodum è vetustis quidam Sapientibus argutè colligebat, ut nullam vitæ, nullam otij partem ab Evangelicæ Doctrinæ vacuam studio habere debeamus; si quidem volumus illis obsequi Apostolicis

præ-

præceptis; [a] *Dum tempus habemus operemur bonum*: [b] *Sine intermissione orate*: [c] *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi*: & similibus. quę cùm implere, nisi iugiter benè agendo, nequeamus: id quidem posse nos sine perpetua & attenta consideratione Legis Evangelicæ, ipse præcisè negat eius Autor; dū planè ac clarè ait: [d] *Sine me nihil potestis facere*. Nimirū, utiā ab originibus ultimis Vniversitatis huius nihil in ea novum gignitur, absq; commixtione atque concursu primorum elementarium corporum; ita, ex quo novum sæculum alter Adam Christus condidit, in hoc mystico, aut morali Ecclesiæ Mundo, quatuor Evangelia totidem Elementorum locum obtinent. primum velut Terram substravit Matthæus moli universæ, latèque pariter ac solidè fundans èxtendit. Effudit super uberioris velut expositionis liquidam fluiditatē Lucas quasi à Lacu nomen habens; Evangelista Gentium, quę Aquarum vocabulo signantur, iuxta illud: [e] *Aqua Populi sunt & Gentes* &c. Mariæ quoq; Mari cognominis ac Maris Stellæ; familiaris quodāmodo Amanuensis, res eius alijs intactas singulariter efferens. Tertius Ioannes Aërem occupavit, alis Cœlo illatus magnis Aquilæ sublimis. Noster denique Marcus Ignis è Petra exculptus, exceptum Petro dictante suum

a Gal. vi. 10.
b 1. Thess. v. 17.
c Colos. iii 17.
d Ioan. xv 5.
e Apocal. xvii. 15.

flammeæ

flammeæ celeritatis,lucidæ brevitatis effulguravit Evangelium; Vrbi primùm, mox Orbi, cum plausu & veneratione susceptum. Hæc nisi audit auris omnis, nisi omnis qui scit literas oculus legit: nec mens intelliget,nec affectus amplectetur, nec exequentur quæ oportet,manus. Quam ob causam data est,& datur

Psal.xviii. 5. à Divino Numine solers opera,ut *in omnem terram exiret sonus eorum*: ut scripta tam salutaria omniũ oggererentur aspectibus,nullius nō Gentis literis expressa, nusquam non ultrò se offerentia; accōmodatè quinetiam ad rudium aut tardiorũ captum,adiunctis enarrationibus Interpretum hodiernorum pariter & veterum. Tali iampridem cultu alij tres Evangelistæ ornati visebantur. Vni Marco,quasi,ne suæ quidem ipsius Tribus emereri suffragia quivisset, proprii Patriarchatus ac florentium olim in eo sacra eruditione Patrum Testimonia deerant: nulla Priscorum in eum Græcæ linguæ Tractatorum collectione adhuc in Vulgus data. Istum ego hactenus vacuum invadere locum ausus, compilavi ac digessi quæcumq; vario per vitæ ac viarum vices occursu,ex celebrioribus Bibliothecis Monumenta eius generis sublegere potui.Inde hic prodit Marcus utroque integer Idiomate, Doctorum ac Piorum velut subscriptorum, ævi melioris, pompam

ipsi

ipsi turba faciente: qua nō augustior solùm ad speciem, sed & ad benemerendum de obviis, exiturus iure speretur instructior. Quis enim neget Prudens; Reliquias absconditas scriptarum primis Ecclesiæ sæculis in Evangelium Commentationum, quovis tandem casu, qualicumque tempore id posse fieri contigerit, optimo semper publico vulgandas? Librum eius generis ac meriti, fas quidem est confidere Bonis placiturum omnibus: Te verò præsertim, EMINENTISSIME PRINCEPS, extraordinario amplexurum favore, vita spondet ad Evangelij amussim ducta, non fallax indicium attentionis, studijque in eo continui. cuius extant & pignora; fructus Operum; quæ Mihi aggredienti recensere, os opprimit Tuæ imperium Modestiæ; & Manus illa piè operatrix, largè benefica, suorum ipsa decorum altum silentium indicit.

Verùm quid tot tamdiù argumentis conor, Munus hoc à me Tibi esse debitum, evincere; à Te boni consulendum, ominari? cum uno utrumque confici verbo potuerit à profitente, quod palàm est; Rem hanc Tuam esse; apud Te natam, Tibi quæsitam Iure familiari. adeòque Tibi rectè offerri quod domestici ortus ratione Dominio

Tuo ſubiacet: nec timeri debere, ne non Tuæ Tibi Arboris fructus arrideat. Editionem hanc Marci Evangeliſtæ vides Typis Veſtris Barberinis excuſam, Opus ipſum EMINENTISSIMI FRANCISCI Tui Patrui, Sacri Collegii Decani, iudicio dignum viſum, quod iuſſu eius, ac ſumptu in publicam Eccleſiæ utilitatem emitteretur: quantum iſta momentum autoritas, quantum illicium habitura neceſſitudo ſit apud animum tuum; dum omnes tuæ pietatis ac ſapientiæ conſcii æſtimant, nihil mihi ſupereſſe his addendum aliud video, niſi ut Veſtris Gentilitiis Apibus gratuler, quòd ex olim accepto beneficio contractum debitum, hodiè non expungant ſolùm, atque in ſolidum exolvant: ſed, quæ Barberinæ Familiæ liberalitas eſt, magnifico exceſſu gratię remunerando ſuperent; Dum quaſi gratè memores; eductas ſe fuiſſe quondam è faucibus Leonis, de quo eſt in Sacra Sampſonis Hi-
[g] Iud. xiv 8. ſtoria [g] mentio, nunc Leonem ipſæ, hoc eſt Marcum Evangeliſtã Leonis inſignem ſymbolo, viciſſim in lucem promunt, & Mundo illuſtrem invehunt quodam quaſi Triumpho, auſpicatè in principem Menſium Ianuarium cadente; cuius ipſis Kalendis, Anno ineunte poſt Chriſtum natum cIɔIɔclxxiii,

hæc,

hæc, PRINCEPS EMINENTISSIME, ſcribebam, ſimul fauſta, fortunata, læta omnia, non in hunc ſolùm, aut plures poſt iſtum annos, ſed & in Luſtra & Sæcula Sacræ Tuæ Perſonæ, Cognationi, & Nobiliſſimæ Familiæ, augurans, ac vovens. Vale.

FACVLTAS PRÆPOSITI GENERALIS
SOCIETATIS IESV.

CVM Catenam Patrum Græcorum in Sanctum Marcum à *P. Petro Possino Nostræ Societatis Sacerdote concinnatam, cum adiuncto eiusdem Spicilegio, aliquot eiusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint, potestatem facimus, ut Typis mandetur, si ijs ad quos spectat, ita videbitur. Cuius rei gratia has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas damus. Romæ prima Novembris 1663.*

Ioannes Paulus Oliva.

Imprimatur si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro Sac.Ap.Pal.

O.A.Patracen.Vicesg.

Imprimatur.

Fr.Hiacynthus Libellus Magister Sac. Apostolici Pal.

LECTORI

L E C T O R I.

MINORI hactenus S.Marcus Evangelista, Græcorum honestatus comitatu in Occidente conspectus est, quàm principem Græcæ Orientalis Ecclesiæ Patriarcham decuit,& Alexādrinorum primum Antistitem. Dudum quippe Matthæus,Lucas & Ioannes Patrum, & veterum Expositorum Græciæ insignes Symbolis in Europæ luce versantur. Hujus loci vacuum, si Deus adjuverit, expletum imus. contigit enim mihi, quod in felicitatis parte numero, casibus varijs incidisse in non contemnenda monumenta Commentariorum olim elaboratorum à Græcis Doctoribus antiquis in hunc Sanctissimum Scriptorem, quæ ut Latinæ communicare cuperem Ecclesiæ illorum impulit præstantia; de qua non recuso arbitros Christianæ antiquitatis & Iuris Evangelici consultos. Porrò hæc unde collegerim ante omnia profitendum est. Primùm, ante hos annos triginta Tolosæ utens familiariter instructissima Bibliotheca Illustrissimi Domini Caroli de Montchal Archiepiscopi ejus Vrbis, reperi perantiquū ibi Græcum in membranis Codicem Scholia benè multa Græcorum variorum Interpretum ad Marci Evangelium exhibentem. In eo plerisq; ac longioribus Expositionibus nullum erat adscriptum Autoris nomen. quare hunc nos, Anonymum Tolosanum, aut Tolosanum, sine addito, vocamus. Tria ejus quatuorve loca planè cum Victore Antiocheno coincidunt, ut illum ex hoc descripsisse appareat. Horum unum nos, atque alterum è Tolosano erasimus, satis habentes in Antiocheno legi. unum item alterumque, licèt majori ex parte similes, propter aliquam ad extremum diversitatem reliquimus; modicum tædium bis quidpiam legendi nonnullo compensatum iri operę pret o rati. Prętęr istum Anonymum, qui utramque,ut dixi, ibi paginam implet, recitat idem Codex utiles eruditasque Sententias Origenis,Athanasij,Eusebij,Severi, Theodori utriusque Heracleotæ ac Mopsuesteni, Cyrilli, Apolinaris,& Photij. Ea ego universa cum exscripsissem, prolixè concedente humanissimo illo, doctissimoque Antistite, diù apud me pressi, quod pauca viderentur, & molis minoris, quàm ut justo, & quod honestè posset edi, volumini sufficerent. Non multis post hæc annis noster Balthasar Corderius Hispaniam petens è Belgio, Tolosa transijt; cui cùm monstrassem quæ ex Monchaliano Codice in Marcum Annotata descripserā; ipse vicissim protulit, & dono dedit, duo in Marcum Græca volumina non edita, quorum ipse alterum in Germania descripserat, alterum Romæ. Prius continebat Græcum Opus Victoris Antiocheni, cujus interpretationem Latinam dumtaxat a se benè & eleganter scriptam dudum vulgavit Theodorus Peltanus item noster; à Græcis edendis deterritus fortasse, quod parùm fideret exemplari ex quo illam expressit, non raro, nec leviter, mendoso. quæ causa, inter cæteras mihi fuit interpretationis novæ cudendæ, fiducia Codicis, quem nactus meliorem mihi videor; argumento ducto ex locis aliquot Peltanianæ versionis, à

libro

libro quo ſum uſus ita diſſentientibus, ut ab exactis neglecta deficiunt. nec meum ideo pro perfecto Codicem vendito, conſcius non paucarum in eo macularum: quæ tamen non obſtabunt, quominus fructum abũdè magnum ex præclari hujus lectione operis Evangelicæ Doctrinæ ſtudioſus quivis referat. Alter mihi commodatus à Corderio Græcus Liber apographum fuit Archetypi Romæ in Vaticana Bibliotheca ſervati: Titulus Ἑρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον: *Enarratio Evangelij ſecundum Marcum*. Maxima Operis pars Sententijs ſine Autore deſcriptis conſtat: unde hunc nos ſecundum Anonymum habemus, ad prioris diſcrimen Vaticanum dictum. Raras tamen idem interſerit laudatorum nominatim Patrum, etiam Latinorum, ſed græcè recitatorum, χρήσεις; Irenæi, Epiphanij, Nazianzeni; Ambroſij quin etiam Auguſtinique; appellat & nonnuſquam Origenem & Euſebium, necnon Ioſephum Hiſtoricum, ad conciliandam, ubi opus eſt, dictis autoritatem ac fidem. Ex hoc ego, quaſi metallo triplici, una conflata maſſa, inde annulos formavi, quos ſingulis Evangeliei contextus articulis aptatos, interſeque morſu ac nexu mutuo commiſſos, in torquem producerem, quò, ſi poſſem conſequi, Sancto Evangeliſtæ Marco decus & ornamentum adderetur. Ac ſi fortè quis argutior, quàm faventior excipiat: Melius fuiſſe meriturum de ſtudioſis Sacræ Doctrinæ, qui nodos Evangelicos diſſolveret, quàm qui novas Evangelio catenas cuderet; ſciat is, nos elaboraſſe in utroque. nam & Evangeliorum quatuor obſcurioribus verbis & locis lucem affundere, Commentario quod Spicilegium inſcribitur, ad calcem addito, ſtuduimus. Reſtat ut de trium horum, quos unà edimus Scriptorum ætate ſi quid comperimus promamus. Toloſanum quidem conſtat poſteriorem Photio fuiſſe, utique quem aliquoties exſcribat nomine adjuncto. Itaque ille omnium, meo judicio, minimus natu eſt. Victorem Antiochenum & Vaticanum Anonymum valde autumo eodem ferè ambos tempore ſcripſiſſe. nam ni ſic eſſet, non uterq; præfaretur: eo ſeſe ad elucubrandum in Marcum aliquid impulſum, quòd illum Evangeliſtam nullius adhuc propriè illuſtratum diligentia cerneret. neuter igitur opus alterius viderat: quod neutrum videlicet in luce tum adhuc publica extaret. Porrò cùm Vaticanus Auguſtinũ citet; Antiochenus Ioannem Conſtantinopolitanum, hoc eſt, Chryſoſtomũ, ſuſpicari licet eos, imperante Iuniore Theodoſio, poſt Neſtoriana & Synodi Epheſinæ tempora, circiter annum Chriſti quadringenteſimum quadrageſimũ hæc eſſe commentatos. Reclamant de Victore Viri Doctiſſimi Poſſevinus & Peltanus, characterem multò antiquioris Theodoſio Secundo Principatus deprehenſum à ſe in hoc Victoris Antiocheni commentario in Marcum arbitrati. Siquidem ille (ajunt) annotat ad verſ. 2. cap. xiii. ſuo adhuc tempore ſuperfuiſſe Templi Ieroſolymitani reliquias quaſdam, ita ut adhue impletum non videretur illud Chriſti oraculum de eodem Templo: *Non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur*. Marc. xiii. 2. Cæterùm anno ſecundo Imperij Apoſtatæ Iuliani, occaſione tentatæ à Iudæis reædificationis ejuſdem Templi prorſus

excisa

excisa & funditus convulsa ipsa Templi rudera fuisse, avulsis etiam & foras arcana vi ejectis ejus fundamentis, Ruffinus & Socrates, ex Cyrilli Ierosolymitani Episcopi oculato testimonio, referunt, à Baronio laudati ad ann. Christi 363. unde colligendum est, ante illud tempus scriptum hoc fuisse à Victore Opus oportere. Ita ferè illi, difficili se implicantes negotio demonstrandi: quomodo qui sub Iuliano scripserit; vidisse jam tum, & quod ex eodem ipso mox loco apparet, compilasse potuerit Commentarios *Sancti Ioannis Regiæ Vrbis Antistitis*, ejusdem sine dubio, qui apud Scriptores citerioris vetustatis, uti & apud nos hodiè, Chrysostomi cognomento notior est: cum Chrysostomum ex ejus natalis, atque obitus satis certis Epochis, manifestum sit, illo secundo Iuliani anno, Christi 363., puerum necessariò fuisse vix octenni majorem. Quid quod ille ipse Chrysostomus ad caput xxiv. Matthæi initio Homiliæ lxxvi. eadem & ipse illa de adhuc reliquis suo tempore ruinis Templi, ac nondum funditùs abolitis, tanto utique posteriùs Iuliani principatu scribit; quæ ipsa ex eo exscripsisse Victorem apparet. Alius est ergo huic disrumpendo nodo cuneus quærendus. nec alius puto melior eo, quem ibidem suggerit ipse Chrysostomus, approbante & in Adversaria hæc sua mox ibidem referente Victore: nempe cum Templi nomine multa & varia ædificia comprehenderentur, tot Atria cum eorum septis, Gazophylacia, Porticus &c. de quadam forte Templi parte, putà de Æde sacra, ubi erat Arca & Sancta Sanctorum, peculiariter locutum Dominum quando dixit: non remansurum ex ea lapidem qui non destrueretur aut humana vi per Titum, aut divinitùs sub Iuliano. quod si ad cætera quoque idem oraculum extendendum sit; tum ejus perfectam adimpletionem, ad alia tempora, fortassis etiam ad Mundi consummationem differri putandum esse, nullo detrimento fidei, atque autoritatis Christi Prophetiæ; quæ utique tempus eventus quem prædicit, clarè non expressit. Hinc totum liquescit robur argumenti nobis oppositi: & prolatæ de Victoris ætate conjecturæ integra sua probabilitas permanet. Hæc hactenus necessaria dictu proloeutus, detinere Te pluribus, Lector, in limine cessabo, simul fausta Tibi auguratus & precatus omnia fuero. Vale.

CATA-

CATALOGVS PATRVM ET SCRIPTORVM VETERVM

E quorum Symbolis hæc Catena contexta eſt.

Ambroſius.
Anonymus Toloſanus.
Anonymus Vaticanus.
Apollinaris.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Cyrillus.
Epiphanius.
Euſebius.
Irenæus.
Nazianzenus.
Origenes.
Photius.
Severus.
Theodorus Heracleota.
Theodorus Mopſueſtenus.
Victor Antiochenus.

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ
ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ

Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀπόστολον, καὶ Εὐαγγελιστὴν

ΜΑΡΚΟΝ.

PROCOPII DIACONI
ET CHARTOPHYLACIS

ENCOMIVM

In Sanctum Apostolum & Evangelistam

MARCVM

Ex Græco Codice Vaticano

INTERPRETE

IOANNE FRANCISCO ALBANO.

✢✢✢

Προκοπίου Διακόνου καὶ Χαρτοφύλακος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν Μάρκον.

Πάλιν ἀποστολικὴ καταστράπτει πανήγυρις, καὶ πάλιν ἐγὼ τοῖς θιασώταις συνεπαγάλλομαι. πάλιν μαθητοῦ μνήμη λαμπρὰ φρυκτωρεῖ, καὶ τὴν γλῶσσαν χορδὴν τοῖς ἐγκωμίοις προστίθημι, καὶ καταρτίζειν παραθήγω τὴν εὐφημίαν, ἀμυδρὰ μὲν φθεγγομένην. οὐδὲ γὰρ ἀστείων αὐτῇ μέτεστι λόγων, οὐ ταῖς μετὰ κάλλους ἁρμονίαις εὐδοκιμεῖ. πλὴν εἰ καὶ τούτοις ὠχύρωτο, οὐκ ἀποχρῶσα καθεωρᾶτο πρὸς ἔπαινον. τοῖς τοῦ Μάρκου δὲ μεγαλείοις σκιρτῶσαν, καὶ τὴν ἐκείνου καλῶν ὡς οἷόν τε τὴν περιουσίαν ἀποθαυμάζουσαν. Μάρκου τοῦ Πέτρου υἱοῦ, τοῦ τῶν οὐρανῶν κλειδούχου συγχορευτοῦ, τοῦ τῶν ἀποῤῥήτων Εὐαγγελιστοῦ τε καὶ κήρυκος, τοῦ τῆς Αἰγύπτου φωταγωγοῦ, καὶ τῷ ἐκείνης θρόνῳ πρῶτος ἐγκαθιζήσαντος. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο μικρὸν εἰς ἀφορμὴν εὐδοξίας. ἐργωδέστερον γὰρ ἐξηκανθωμένην γεωργεῖν ἄρουραν, ἢ τὴν κεκαθαρμένην εἰς φιλοπονίαν ἐπάγεσθαι. οὗτος γὰρ ἡμᾶς σήμερον ἑστιᾷ, οὗτος ἡμῖν ὡς ὄψα τὰ οἰκεῖα προβάλλεται προτερήματα. Συνεξανέτειλε γὰρ τῷ γλυκεῖ ἔαρι φαιδροτέραν τὴν ὥραν ἀποπλουτοῦντι ἡ ἑορτὴ τούτου ἡμέρα, καὶ ὡς φωτοφανὴς ἥλιος τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς κατελάμπρυνε. Συνήθροισε πάντας τοῦ Μάρκου καθωραϊσμένη τοῖς κατορθώμασιν, ὡς νῦν ἡ γῆ στολιζομένη τοῖς ἄνθεσι καὶ ὡς ἐκ συνθήματος συναυλίᾳ πιστῶν τὸν ἀπόστολον μακαρίζουσιν. ἐθνῶν συστήματα τὸν μυσταγωγὸν ἀνυμνεῖ, ὡς ὑπογραφέα μεγαλείων Χριστοῦ, καὶ ὡς μάρτυρα τῆς αὐτοῦ παρουσίας καταγεραίρει. εἰπεῖν δὲ μᾶλλον κόσμος τὰ τοσαῦτα τοῦτον ἀποθειάζει καὶ κροτεῖ ἀγαθοερ-

Procopij Diaconi, & Chartophylacis, Encomium in Sanctum Apostolum, & Evāgelistam Marcum.

Rursus Apostolica effulget Panegyris: ac ego denuò sodalibus meis congaudeo. Recurrit iterum Christi Discipuli illustris commemoratio: ego iterum hymnos concinere instituo, & ad encomium texendum linguam meam exacuo humiliter quidem, ac exiliter loquentem (non enim illi elegantium verborum copia suppetit, nec venusti sermonis lepores præstò sunt, præterquam, etiamsi hisce abundaret, insufficiens adhuc esset ad hoc genus laudationis) Marci tamen ob ingentem gloriam exultantem, & rerum ab ipso præclarè gestarum copiam summè demirantem: Marci videlicet Petri filij, Clavigeri Cælorum socij, arcanorum ineffabilium Evangelistæ, & Præconi, totius Ægypti luminis, ac ad illius solium primùm evecti; Neque enim id modicum est pro argumento celebrationis, nam difficilius est spinis obsitam tellurem subigere, quàm jam expurgatum agrum excolere. Hic nos hodie veluti convivio excipit, & pro ferculis sua nobis exhibet illustria facta; dulci enim Vere hilariorem anni tempestatem reddente festivus ipsius dies illuxit, ac uti splendidissimus Sol hominum mētes illustravit: Omnes quippè congregavit hic dies Marci illustribus gestis ita decoratus sicut nunc terra circumamicta est floribus; unde & fideliū cœtus Beatū Apostolum uno ore prædicant: Gentium turbæ uti sacrorum Magistrū ipsum celebrant,

uti rerum à Christo gestarum Scriptorem extollunt, ac uti illius adventus testem honore prosequuntur; dicam amplius: Mundus universus tot tantaque ab ipso præclarè gesta ut divina suspicit, & plausu comprobat: totus enim terrarũ Orbis ex illius doctrina fructum, & utilitatem recepit. Sed nec ullus sermo, nec ulla lingua, illum, prout conveniret, celebrare valet; nam quid primum, quid posterum commendandum? multiplices enim sont illius denominationes, & mirabilia planè certamina. Vidir illũ, quem oculus videre non potuit, nostræ mortalitatis indutum tegumento, & terram quæ ipsum produxit, deseruit: voce divina advocatus fuit, ac propinquorum amorem generosè devicit; pro nihilo enim ipse habuit generis honores, opumque abundantiam veluti fugacem umbram æstimavit; unum super omnia Deum amavit, eam unicam felicitatem censuit, quam ipse denunciaverat, illamque unicam disciplinam, cui adscriptus fuerat. Apostolico cœtui septuaginta Discipulorum annumeratus fuit, veluti splendida lux claris syderibus adjuncta ab illo, qui eum vocaverat, cui in hac nostræ mortalitatis scena nihil planè est, quod aptè comparari possit. Re-vera Petri filius dicendus est Marcus, & verè illi similis: utrique enim dedit natura eamdem nationem, & genus, ac communes utriusq; prerogativas effecit; prout indicat æqualis utriusque suadendi efficacia, communis Creatoris sequela, consimilis planè fervor, & alia plenè conformia decora ostendunt. Vt enim est apud Prophetã Amos

γήματα. σύμπας γὰρ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας ἀπώνατο· ἀλλ' οὐ λόγος, οὐ γλῶσσα τοῦτον ἢ προσηκόντως ἐπαινεῖν ἐξαρκεῖ. τί γὰρ πρῶτον, τί δ' ὕστατον ἀνυμνήσειεν; αἵ τε γὰρ προσηγορίαι πολυειδεῖς, καὶ οἱ ἀγῶνες καταπληκτικοί. τεθέαται γὰρ ὃν ὀφθαλμὸς ὁρᾶν οὐ δεδύνηται τῷ ἡμετέρῳ φαινόμενον προκαλύμματι, καὶ τὴν ἐνεγκαμένην κατέλιπεν. κέκληται θείᾳ φωνῇ, καὶ ἀγχιστέων ἀπεώσατο φίλτρον. παρ' οὐδὲν αὐτοῦ τοῦ γένους τὰ τίμια, ὄναρ τούτῳ ῥοώδης περιουσία. μόνον ἔστερξε τὸν ἐπὶ πάντων θεόν. μόνην εὐδαιμονίαν ἡγεῖτο ἃ ἐπηγγέλλετο, καὶ τὴν μαθητείαν ἧπερ ἐτέτακτο. τῷ ἀποστολικῷ γὰρ συλλόγῳ τῶν ἑβδομήκοντα συνηρίθμηται. ὥσπερ φέγγος λαμπρὸν διαφανέσιν ἄστροις παρὰ τοῦ κεκληκότος καταλεγόμενον. ὦ τῆς κάτω σκηνῆς τι, καὶ πρᾶξις οὐδὲν παρισούμενον. Οὕτως τοῦ Πέτρου ὁ Μάρκος υἱός, οὕτως τῆς ἐκείνου γνώμης ἐφάμιλλος. ἀποδίδωσι γὰρ ἡ φύσις τὰ οἰκεῖα τῷ γένει, καὶ τὰ ἑκάστου πλεονεκτήματα, κοινὰ τίθεται. δηλοῖ γὰρ ἡ πειθώ. δηλοῖ ἡ πρὸς τὸν πλάσαντα ἀκολούθησις, καὶ τἄλλα τῶν καλῶν ἀδελφά, καὶ ὁμότροπα τῆς θερμότητος. ὥσπερ γὰρ τὸν προφήτην Ἀμὼς ἐκ προσώπου τοῦ θεαρχικοῦ πνεύματος προαγγέλλοντα· ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀναγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἐξ ἄκρων μέχρι τῶν τῆς γῆς περάτων, Θεὸν τὸν δημιουργὸν εὐαγγελιζόμενος, καὶ τὰ ποικίλα γεωργῶν κατορθώματα. κατεφώτισε γὰρ τὴν ὑφήλιον, τὴν τῆς πλάνης κατέφλεξεν ἀθεότητα. ἀπέσμηξε τοὺς ἐρρυπωμένους εἰδωλικοῖς αἵμασι, καὶ καθηγνισμένους θείῳ τῷ βαπτισμῷ ἵνα μὴ πλείω φαύλοις παρέστησεν. εἶχε γὰρ τὴν γλῶσσαν ἀντ' ἀσπίδος καὶ δόρατος, καὶ τὸ κήρυγμα διεδείκνυ πᾶσι βεβαιότερον, καὶ τὰ πλήθη πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωὴν προσηγάγετο. ἔνθεν γὰρ ἔβρυσεν ἡ τῶν θαυμά-

των

των πλημμύρα, ἐκεῖθεν ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θεογνωσίας μετωχετεύοντο. ὁ τὰς βάσεις πεπηρωμένος ἀρτίπους ἀναφανεὶς ἦν τοῖς ἀδρομοῦσι διδάσκαλος, ἀόμματος τὰς κόρας ὀξυδορκῶν, ἄλλους πρὸς τὸ φῶς ἐχειραγώγει τῆς ἐπιγνώσεως, ἡ ἁφὴ τὴν τοῦ θερμοῦ πλεονεξίαν πρὸς τὰς συνήθεις σπονδὰς μετερρύθμιζε, καὶ τὸ πῦρ τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν ἀπηθαλοῦτο. ὁ τῆς πλάνης φυτουργὸς δαίμονας ἐτεφροῦτο, καὶ ἡ ἀληθὴς ἤκμαζε θεοσέβεια. Σὰ ὦ λαμπρότατε Μάρκε τὰ ἔργα. τὰ παράδοξα καὶ τὰ τρόπαια. τούτοις γὰρ ἐζώγρησας τοὺς στρατηγοῦντας. ὁ ἰδιώτης, τούτοις ἐπολιόρκησας τὴν πλάνην ὁμονοχίτων. τούτοις μετὰ τοῦ Πέτρου ὁ τοῦ Πέτρου υἱὸς τὸ Ἰταλῶν ἐχειρώσω γένος. ἐξ ἴσης μὲν ἀφορμήσας, πρὸς δυόμενον δὲ καταπτὰς ἥλιον, καὶ τὸν λόγον πανταχοῦ καταθρυλήσας, ἢ ἐκεῖνος τὴν ἀκτῖνα τοῖς πέρασιν. οὐ μεθόδοις κεχρημένος σοφιστικαῖς, οὐ κεκομψευμέναις μεταχειρήσεσιν, ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ μόνῃ, ἣ πάντων τὸ κράτος ἀνανταγώνιστον ἀποφέρεται, ὅτι γὰρ ἄλαμπτος ἅπας λόγος εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν προσβάλλει καὶ διαγγέλλει, γνοίης κἀντεῦθεν. Πυθαγόρας μὲν γὰρ τὴν ψευδοδοξίαν κρατύνων, καὶ πολλὰ λεσχηνεύων πάθειν ἐπαλοὺς οὐ δεδύνηται. Δημόκριτος αὐτό γε τοῦτο συμπεράνας, Ἀβδηριτῶν οὐδένα κατήκοον ἔσχεν. Ὀρφεὺς τῷ μύθῳ πάντως θηρία κατακηλῶν, τοὺς ὁμοχώρους οὐκ ἔπεισε Θρᾷκας. καίτοιγε πολλῷ ῥέοντες λόγῳ, καὶ σοφίᾳ κενῇ βρενθυόμενοι μετὰ τῆς πάντως διώλοντο, καὶ σιγῆς βυθοῖς συγκατέδυσαν. τούτων γὰρ ἡ ψευδὴς δόξα καὶ ἀδρανής. Μάρκος δὲ τὰς ἀκάμπτους τοῦ πνεύματος ἐκπιθεὶς διδαχὰς, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐμπεσθεὶς μετεπλάσατο. ἄνωθεν γὰρ ἐκεκρατύνετο, καὶ ἡ ἀκραιφνὴς πίστις πολλῷ ἄλλου κραταιοτέρα, καὶ οὗτος ἀοίδιμος τῆς ἀληθείας κῆρυξ μέχρι δεῦρο συνα-

ex persona divini Spiritus prædicentem: *Ecce ego firmans tonitru, & creans ventum, & annuncians in Cælos Christum eius.* Amos 4. Ab extremis terræ partibus usque ad vltimos fines perrexit, Deum rerum omniũ Opificem promulgans, atq; uberem plurium bonorum operum messem recolligens. Nam Orbem terrarum illustravit: impietatem profligavit: Idololatriæ macula fędatos abstersit, & per baptismum expurgatos (ne alia plura dicam) Deo admovit; habuit enim linguã veluti clypeum, & hastam, & ea, quæ prædicabat, certissima cunctis ostendebat, gentesq. ad veram vitam revocabat; Vnde enim multiplicia emanabant prodigia, illinc turbæ ad Dei cognitionem, veramque Religionem traducebantur. Qui pedibus antea læsus erat, integer postea redditus, benè currentium Magister fiebat. Qui oculis antea orbatus erat, pupillarum aciem acutissimam posteà recuperans, alios ad cognitionis lucem deducebat. Ejus contactus exuperantiam caloris, in medioeritatem consuetæ confœderationi pugnantium qualitatum necessariam temperabat, æstu, quo in superstitiones effervescebant, refrigerato; Vnde ignis sacrificiorum, quæ Idolis offerebantur, in fumum, & caliginem vertebatur: Dæmonis fraudis auctores in cinerem redigebantur; & vera Religio florebat. Tua hæc fuerunt, ô Marce, illustria gesta, & admirabilia trophęa. His enim artibus captivos duxisti exercituum Duces tu Vir olim Idiota: his armis Ethnicorũ errorem expugnasti, tu pauper, & unica indutus tunica: his viribus unà cum Petro

tu Petri filius Italorum gentem subegisti. A Solis ortu discedens, & ad occasum advolans, ac ubique prædicationem spargens, qua Sol ipse extremis terræ finibus suos radios diffundit; non sophisticis argumentationibus usus, nō ornatis tractationibus, sed simplici oratione, & sola veritate, qua victoria de cunctis frustra reluctantibus reportatur. Quod enim omnis oratio facilè labatur; nisi ea quæ vera sunt pro summa habeat, & prædicet, ex hoc ipso facilè dignosces. Pythagoras siquidem falsas sententias propugnans, & multas fabulas confingens; illas Italis nunquam potuit persuadere. Democritus idipsum peragens, neminē Abderitarum habuit auditorem. Orpheus feras omnes sui sermonis suavitate demulcens, Popularibus suis Thracibus fabulas, quas canebat non persuasit. Nam isti omnes multis abundantes verbis, & inani sapientia superbientes, veluti quadam ebrietate prorsus perditi sunt, atque alto silentio simul demersi fuerunt: id enim efficit falsa, & imbecilla sapientia. Marcus verò Divini Spiritus doctrinas à jactātia alienas exponens, ac prodens, etiam quos habuit adversarios ad sibi obediendum adduxit; nam superno auxilio muniebatur; puraque fides inferorum portis potentior erat; Usque adeò autem celebre nomen habuit, ut veritatis Præco ad hanc usque diem appelletur. Unde sicut oportebat Christi Incarnationem pro nobis ad salutarem finē perduci, ita simul hujus Sancti Viri memoriam immortalē laudibus conservari conveniens fuit; nam per ipsum creaturis Deus

προδέδεικται. ἤδη γὰρ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην εἰς πέρας σωτηριώδεις χωρεῖν, καὶ τὴν τούτου μνήμην ἀθάνατον τῷ βίῳ μετ' ἐγκωμίου συνδιασώζεσθαι, δι' αὐτοῦ γὰρ κεχάρισται τῇ κτίσει Θεός. δι' αὐτοῦ τοῖς πεπλανημένοις ἡ ἐπιστροφὴ πεπραγμάτευται. καὶ ἡ πρὸς τὸν πλάνον ἰδέα διωκονόμηται, τὰ ἐπὶ τῶν εὐσπλάγχνου Θεοῦ παρρησίαν, εὐσπλάγχνως ἀνεκήρυξεν, καὶ γλώσσῃ θεολόγῳ ἄλλους τε πλείους, καὶ Ἰταλιώτας πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν εἵλκυσε, κατασκευάζει τοῖς ὡς ἀρχιτέκτων σοφὸς τὴν τοῦ εὐαγγελίου πυξίδα, ἐν ταύτῃ νέους ἐγκολάπτει θεσμούς, οὓς ἡ τοῦ Ἱερεμίου προφητεία προῤῥήσεις φάσκουσα, Καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, ὥσπερ μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ ἐν τῇ εὐαγγελικῇ συγγραφῇ, καὶ τοῖς ὕστερον τὴν τοῦ λόγου διατηρεῖ σταυροφόρον. τὰς θεοσημείας κατ' ὄψιν ληθείς, τὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάθη, τὴν ἐκ τοῦ μνήματος ἔγερσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς, ὅθεν κατελήλυθεν, ἐπάνοδον. μέγα σου τὸ ἔργον ὦ Μάρκε, καὶ ἀξιόθεος, κοσμοφελὴς ἡ ἐργασία καὶ διαβόητος. ἡ σὴ γὰρ φωνὴ ὑπέρτερον βροντῆς, τὸ τοῦ εὐαγγελίου σου φῶς, ὑπὲρ ἡλίου βολάς, αὕτη μὲν γὰρ καὶ νέφει καλύπτεται, καὶ μικρῷ ἐνίοτε ἐπιπροσθούμενη σκιάζονται. ἡ εὐαγγελικὴ δὲ φωτοδοσία καὶ τὴν σὴν ἐγκαλύπτει τῆς ψυχῆς ὡραιότητα. οὐ γὰρ αὖ ἐπὶ τοῦτο καὶ ἀεὶ καταλάμπει, καὶ δᾳδουχεῖ τοὺς ἐγγὺς, ἀνακαλεῖται τοὺς πόῤῥω καὶ τῷ τε ἐκπεπαιδευμένῳ κάλλει καθωραϊζομένη, καὶ τῇ ἐπιτόμῳ σοφίᾳ λαμπρυνομένη, ταῖς ἁπάντων ἀκοαῖς ὑφηγεῖται τοῦ Θεοῦ τὰ παράδοξα· οὕτως ἤνθησε τὰ τῆς πίστεως. οὕτως ἐξενίκησεν ἡ ἀλήθεια. οὕτω τριὰς ἐν μονάδι, καὶ ἐν μονάδι τριὰς προσκυνεῖται καὶ καταγγέλλεται. οὕτω παρὰ πάσης τῆς κτίσεως ὁ ἄναρχος πατὴρ καὶ υἱὸς ὁ συνάναρχος σὺν τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ζωο-

ζωοποιῷ πνεύματι θεολογεῖταί τε καὶ σέβεται, ὁ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἷς Θεὸς, ἡ ἑνιαία καὶ θεία φύσις. ἡ μία δημιουργὸς καὶ ἀπερινόητος δύναμις. ἡ πλάνη γὰρ ἀπελήλαται, τὸ πολύθεον φεῦδον γέγονε σέβασμα. οἱ τέχνῃ πάντα τῷ μύθῳ ἑαυτοὺς φεῦ τῆς ἀνοίας τὰ μὴ ὄντα διδασκόμενοι, μετ' ὀλίγους ἐπιδόντες ὁ ἀνθρωπολέτῃ, κατήργηνται δαίμονες. οὐ γὰρ ἐξήνεγκαν Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα καθορᾶν, ἠσχύνθησαν δὲ ἀνθρωπείου σώματος καταπαλαισθέντες. οὐ γὰρ ἂν ὑπέστησαν ἥττημα τὴν τοῦ κρείττονος νίκην. καὶ νῦν ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις ἐπὶ πάντα τῆς γῆς περιφανῶς διαχεῖται τὰ πέρατα. ἐπέστρεψε μὲν οὖν εἰς Χριστὸν ὁ ἀπόστολος ἱερέρια, μυσταγωγήσας, τὴν φιλάνθρωπον συγκατάβασιν, διδάξας Θεὸν μόνον σέβειν καὶ προσκυνεῖν, καὶ τῶν πολλῶν ἐκείνων ἱδρύσεων οὐ μὲν οὖν ἔληξεν. ἐπεὶ ἐσπαρμένον τῆς ἀποστολῆς ἔλαχεν τὸ ἄροτρον διέθετο δὲ καὶ τὴν Λίβυσσαν γῆν, ἐκεῖθεν πρὸς ἀνύχυσαν μεταφοιτήσας αὐγὴν, καὶ ἐξαπορίαν καὶ ταύτην τοῦ διδάγματος τὰ σπέρματα; ὁ περιβόητος ἐπιγνῶναι Θεὸν ἔπεισεν ἄλλους καὶ τοὺς ἄλλους ἐπ' αἰγύπτου πολυανθρωποτάταις πόλεσι· τὰ οὐρανόπλοκα δίκτυα ὑφαπλῶν, ἐσαγήνευσε ταῖς λόγοις καὶ θαύμασιν. ἐξωστράκισε δαιμονιώδη σεβάσματα, καὶ ὡς λίθος ἄγιος ἀφραστικὸς προφητεία, κατέστρεψε τοὺς τῆς πλάνης βωμοὺς, καὶ τὰ ἐν τούτοις καθιδρυμένα τῆς ματαιότητος ξόανα, οὐ σαλπίγγων φθόγγους ἠχῶν, οὐ τείχη καταβαλὼν Ἱεριχοῦντος, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀνθρωποκτόνου λόγοις ἀναμοχλεύων ἀπάτην, ὅπερ ἐκείνων δυσμαχώτερον, καὶ ναοὺς ἀντεγείρων τῷ πάντων ἐξουσιάζοντι. ἐν οἷς καὶ τὰς σφαλεῖς καταλλάκων τῶν αὐτόθι ψυχὰς, κατήλλαξε Θεῷ καὶ προσῳκειώσατο τῷ βαπτίσματι. οὗτος γὰρ τῆς αἰγυπτιακῆς λέξεως θείῳ πνεύματι κατεξαίρετον ἀφωρίσθη διδάσκα-

prædicatus est: per ipsum ijs, qui aberraverant conversionis gratia comparata fuit, & via ad Creatorẽ demonstrata. Postquam verò misericordem Dei adventum promulgavit, ac lingua Deo plena plures quidem nationes, præsertim verò Italos ad veritatis cognitionem attraxit, pro istis uti sapiens Architectus, Evangelij vas condidit, in quo novas leges insculpsit, quas antea prænunciaverat Hieremiæ prædictio dicens: *Et perficiam in domum Israel, & in domum Iuda testamentum novum, dans leges meas in cordibus ipsorum*: ut ita non modò prædicatione, sed etiam Evangelica scriptura ęterni Verbi incarnationem, ejusq; vitam inter homines traductam posteris manifestaret, ante oculos nimirum ponens illius divina miracula, tormenta, quæ pro nobis sustulit, è sepulchro resurrectionem, & ad Cœlos, unde descenderat, ascensionem. Magnũ utique tuum hoc opus fuit, ò Marce, & planè divinũ; opus universo mundo utile, & auxiliare. Tua enim vox tonitrui sonitum superavit, & Evangelij tui lumen supra Solis radios effulsit; illi siquidem nube nõ rarò teguntur, & parva etiam nebula interposita obumbrantur; at Evangelij tui splendor perpetuus tuæ etiam animæ detegit pulchritudinem; An non enim ex hoc sẽper refulget, & ijs qui propè sunt, instar facis illucet, & eos qui longè absunt, ad se revocat, & non affectato decore exornatus, brevique ac compendiosa sapientia illustratus admirabilia Dei gesta in omniũ aures infundit? Sic fides Christiana effloruit? Sic veritas victrix evasit. Sic Trinitas in Vnitate, &

Hierem. 31.

Vnitas

Vnitas in Trinitate adoratur, & prædicatur. Sic ab omni creatura Pater sine principio, & similiter Filius sine principio unà cum cõsubstantiali, & vivificante Spiritu dicitur, & colitur, in tribus nimirum personis unus Deus: singularis, & Divina illa natura, una rerum omnium creatrix, & incomprehẽsibilis potentia; error verò gẽtium depulsus est: plurium Deorũ cultus evanuit: & qui in tres partes, ut est in fabula, res omnes non suas (eheu amentiam!) sibi diviserant,
Psal. 9. *cum sonitu perierunt*. Dæmones hominum pernicies expugnati sunt; nam Deum hominem factum videre non potuerunt; erubuerunt siquidem, sese devictos ab humano corpore cernentes, non enim propriam cladẽ, & dedecus existimassent à superiore & potentiore vinci. Et nunc Dei laus, ut Prophetæ dixerunt, diffusa est in omnes fines terræ. Convertit autem Apostolus ad Christi fidem, etiam Occidentales plagas, explicans Dei descensum, ac exinanitionem ob humani generis benevolentiam, & docens, Deum solum colendum esse, atq; adorandum. At post multos istos sudores, non adhuc quievit, nec ad Apostolicum aratrum trahendum invalidior evasit; nam & Lybiæ terram peragravit, ac inde ad Orientales regiones profectus, ibiq; Evangelij semina diffundens, gentes illas ad Dei, quem ipse prædicabat, cognitionem adduxit. Postea & alijs etiã Ægypti Vrbibus multorum hominum copia refertis, cœlestia retia extendens, omnes illas prędicatione, & miraculis in Christi sagenam attraxit: Dæmonum sculptilia, quæ colebantur, exter-

λος. οὗτος τοίνυν ἐν πρώτοις ἀρχιερεὺς καὶ ποιμὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πέτρου προβέβληται, τοῖς φαιδρύνων ἀποστολικῶς τὸ ἐγχείρημα, καὶ ποικίλοις καμάτοις κατακοσμῶν τὸ λειτούργημα, οὐ τρυφαῖς χραινόμενος, οὐ ῥᾳθυμῶν, προσεκτικῶς. πειρασμοῖς δὲ πρὸς μείζονας, πρὸς ἐλαχίστους περιστοιχιζόμενος, καὶ μυρίαις δειναῖς νιφάσιν, ἵνα τὸν ὄγκον ἐκεῖνον συμβάλω κατὰ Παῦλον προσαντλούμενος. ὦ μαθητοῦ θεοφάντορος τὴν γῆν ἐκπερινοστήσαντος ἅπασαν. ὦ σώματος μὴ τοῖς τοσούτοις ἔργοις ἀπαγορεύσαντος. ὦ κηρύγματος ἀσθενῆ τὴν ἰσχὺν ἀποσείσαντος καὶ ἀγαπητόν, θεῖα γὰρ ἔργα καὶ ἐκ Θεοῦ, μαρασμὸν οὐ προσίεται. ἐντεῦθεν ἐπάξιος τῆς δαυϊτικῆς ῥήσεως τὸ μεγαλοπρεπὲς τῶν δημιουργημάτων θαυμάζουσαν, καὶ πρὸς τὸν θεόπτην Μάρκον μεθαρμόζοντας προσενεγκεῖν· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἡ τῶν ῥημάτων ὠφέλεια. αὕτη γὰρ σοι θεόσοφε ἡ φωνὴ πρόσφορος, αὕτη μόνη ὑπὲρ πᾶσαν ῥητορείαν ἁρμόδιος. ἐμφανίζει γὰρ τὸν δρόμον, τοὺς ἀγῶνας, τὰς ἀλγηδόνας, τὰ δυσχερῆ, καὶ τὸν ἀμαράντινον στέφανον, ὃν οὐ χρυσίον καταρτίζει τὸ ἐκ Σουφίρ. οὐ λίθοι, καὶ μαργαρῖται καταποικίλλουσιν ἰνδικοί. ὃν δὲ ὁ ἀθάνατος ἀγωνοθέτης φιλοτεχνεῖ, καὶ ᾧ τοὺς οἰκείους στρατευτῆρας ἀμείβεται. σοῦ γὰρ οἱ πόδες ὡραῖοι κατὰ τὴν προφητικὴν προαγόρευσιν, οἱ τῆς γῆς διαπατήσαντες κύκλον. σοῦ ἡ γλῶσσα ὡραία, εὐηγγελίσατο γὰρ εἰρήνην τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν. σοῦ αἱ χεῖρες ὡραῖαι, τῷ καλάμῳ τοῦ εὐαγγελίου ὑπηρετήσασαι. ἀλλὰ τί ταῦτα μόνα τὰ ἱερώτατα μέλη φημί. ὅλος καμάτοις ἀποστολικοῖς καθηγίασαι. ὅλος μαρτυρικοῖς κεκαλλιώπισαι στίγμασιν, ἵνα καὶ μαρτυρικῶν ἐπάθλων, καὶ βραβείων

βάσιν ἐπαίρεται. ὁ γὰρ θύτης γέγονε καὶ θῦμα διὰ Χριστὸν, καὶ ὁ ποιμὴν τὰ τοῖς θρέμμασι παρομαρτοῦντα συνανεδέξατο. ὡς πρόβατον γὰρ καὶ οὗτος μετὰ τῆς ἄλλης ἀποστολικῆς ὁμηγύρεως ἐν μέσῳ λύκων ἀπέσταλται, καὶ θυσιαστήρια Θεῷ προσενήνεκται. ἐδεσμεύθη γὰρ πρὸς ἀνόμων χειρῶν, ὁ πολλοὺς ἐξαρπάσας τοῦ διαβολικοῦ φρουροῦ. περιήχθη δεσμώτης, προσπεπλάκισται, δεδυσφήμηται, καὶ ἔφερε ταχέως τι καὶ ἀνεπαχθῶς, τὴν δεσποτείαν ἀπομιμούμενος. ἐφοινίχθη τοῖς τῆς σαρκὸς αἵμασι, ὁ τὴν γῆν ἐκείνην τῶν δαιμονικῶν ἀποκαθάρας ῥυπίδων. πάντα γὰρ τῶν ἀγωνομονεστέρων ἡ ἀλογία, τοῖς τῶν ἀγαθῶν ἀντιπαφέρει προξένοις. καὶ τέλος, παντοδαποῖς κακώσεσι δεδοκιμασμένος οἷα χρυσὸς πρὸς τὸ ἄδυτον φῶς ἐξανέστη, τῶν ποικίλων ἄθλων πολυειδῆ καὶ τὰ ἀριστεῖα ἀποφερόμενος. τοιοῦτος ὁ δρόμος τοῦ ἀποστόλου. τοιαῦτα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ τὰ ἐπιχείρα, θαύματος ἔμπλεα, καὶ τῶν ἄνω κρείττον ἐπάξια. καὶ πῶς οὐ ὑπερφέρων ὁ μέγας Μάρκος κατὰ πάντων ἀποκεκλήρωται. τί γὰρ ἀποστόλου γένοιτ' ἂν ὑψηλότερον; τί δὲ ὑπογραφέως Χριστοῦ τιμιώτερον; μαρτυρικῆς δὲ δόξης τί περιστούμενον; ὁπότε δὲ καὶ Ἱεραρχικῇ συμπαρέσιν ἐπωμὶς, ἀθλητικοῖς κλειζομένη παλαίσμασι. τί ἄλλο γε εἰς ἔκλαμψιν ὑπολέλειπται; τί δ' ἔτι ἔστιν; ὅτι μὴ ἀγγελικαὶ φάλαγγες, καὶ ἀνάκτορα θεῖα οἷς μετὰ τῶν ἄλλων ἐγκρίτων ὑπηρετῶν Θεοῦ συναγελάζεταί τε καὶ συναγάλλεται, τῷ τοῦ διδασκάλου συνεφορᾶν προσώπῳ, καὶ τοῖς κάλλεσι τῆς θεαρχικῆς μοναρχίας λαμπαδουχούμενος. ᾧ γὰρ ἡ πρὸς Θεὸν δόξα αὐτοῖς μέλεσι διαπυρσεῦσθαι, τούτῳ ἡ οὐρανία τε καὶ ἀπέραντος συνεφέπεται. ἀλλ' οὐδὲ τῶν κάτω εὐφημιῶν ἀμοιρεῖ, κἂν μὴ τύχοι προσδέοιτο. ἤδη γὰρ, καὶ ἡ Ἀλε-

minavit, atque ut sanctus lapis (quemadmodum Prophetia dixit) erroris altaria euertit, & quæ in illis erant vanitatis, & insipientiæ simulacra solo æquavit, non tubarum clangores emittens, nec Hierichuntina mœnia prosternens, sed communis hominum hostis fraudes illis mœnibus inexpugnabiliores suis verbis evellens, ac Templa excitans Deo rerum omnium Dominatori, in quibus nigras, & obscuras eorum qui illic erant, animas dealbans, atque purificans, Deo illas reconciliavit, & per Baptismum conjunxit. Hic enim Ægypto, quæ illi in divisione obtigit, à Divino Spiritu præ alijs Magister assignatus est: hic illi regioni primus Pontifex, & Pastor, à magno Petro præfectus fuit, ærumnis illustrans Apostolicum opus, quod assumpserat, varijsque laboribus publicum ministerium exornans, non delicijs utens, non otio, & inertiæ deditus, sed tẽtationibus tàm à majoribus, quàm à minimis hominibus undique vexatus, ac multiplicium malorum agmine circumdatus, ut ita, quemadmodum & Paulus, tumorem omnem, & fastum comprimeret. O divinum Discipulũ, qui totum terrarum Orbem peragravit! O corpus tot tantisq; operibus non defatigatum! O salutaris prædicationis semper virẽtem, & immortalem potentiam! Divina enim opera, & quæ à Deo sunt corruptionem non patiuntur. Cõgruum est hoc loco referre Davidis dictum, quo ipse divinorum opificiorum magnificentiam extollit, illudque Beato Marco adaptare, nimirum: *In omnem terram* Psal. 18.

exivit sonus eius, & in fines orbis terræ verborum ipsius utilitas. Hæc enim vox tibi summè conveniens est, ò Marce, divina sapientia pollens, hæc sola tibi supra omnes Rhetoricæ amplificationes accommodata; benè siquidem explicat tuum cursum, tua certamina, labores, cruciatus, nec non coronam immarcescibilem, quæ non auro ex regione Ophir confecta est, non gemmis, & margaritis Indicis distincta, sed illa ipsa est, quam immortalis Iudex, & certaminum Præses Deus, amore verè paterno electis impertitur, ac suis
Esa.52. cultoribus retribuit. Tui enim pedes speciosi sunt, juxta propheticam prædictionem, qui terræ ambitum peragrarunt: Lingua tua speciosa, quæ pacem illam omnium mentes excedentem feliciter annunciavit. Manus similiter speciosæ, quæ calamo in Evangelio ministrarunt. Sed quid hæc sola sacratissima membra commendo? Totus Apostolicis laboribus consecratus: totus martyrij stigmatibus ornatus fuit, adeo ut Martyrum præmijs omnibus, & bravijs perfruatur. Qui enim Sacerdos erat, & sacrificium offerebat, propter Christum etiam victima effectus fuit, & Pastor ea quæ gregis
Matth.10 propria erant unà cum ipso grege suscepit. Nam & ipse tamquam ovis una cum alio Apostolico cœtu in medio luporum missus fuit, & hostia vivens, Deo oblata est. In vincula enim coniectus fuit ab iniquis manibus ille, qui multos à Diaboli faucibus eripuit. Vinctus huc atque illuc adductus fuit, contumelijs ac probris affectus, & tamen omnia mansuetè, & æquo

ξάνδρου μᾶλλον δὲ ἡ Αἴγυπτος πᾶσα προστάτην τὸν Μάρκον λαχοῦσα, καὶ νεῖλον μυστικὸν ἀρδευομένη, τὰς νοητὰς αὐτῶν ἀρούρας κατάρδοντα, καὶ τὰς στεφο-ρους ὁ ἀθλητής, ὡς ἀπόστολον, ὡς εὐαγγελιστὴν, ὡς μάρτυρα μεγαλύνει, καὶ τοὺς ὕμνους αὐτοῦ καταλλήλως ταῖς προσηγορίαις συναπηχεῖ. Ὁρᾷ τοῦτο καὶ τῇ θήκῃ, εἰ καὶ τοῖς ἄνω περιπολεῖ, καὶ γάννυται πλουτοῦσα τὸν τῆς κόνεως θησαυρόν. προσφέρει τούτῳ τὰ ἐπιτάφια ᾄσματα, καὶ ὡς ζῶντι προσδιαλέγεται, ὡς συνόντι τῷ πνεύματι προσλαλεῖ. καὶ τῶν ἐκεῖθεν χαρίτων κατατρυφᾷ. ὡσδ' ἔπη τὰς προσφορὰς τῷ ἀποστόλῳ δωροφοροῦσα ἡμᾶς, τὰς μείζους χάριτας ἀντιδέχεται. πειρασμῶν γὰρ ἐπιπνέουσιν αὖραι, καὶ τὸν τάφον κυκλοῦσιν οἱ ἄστικοι, καὶ τῶν δεινῶν ἀπολύονται. ἀπαλεῖ τούτοις βάρβαρος ὀφρὺς τὰ ἀνήκεστα. οἱ δὲ πρὸς τὸν ποιμενάρχην ἱκέται συρρέουσιν. ἑσμὸς παθῶν ἐνοχλεῖ, καὶ παρὰ τοῦτον ὡς ἰατρεῖον τῆς θεραπείας βλύζον καταφυγγάνουσι. μᾶλλον δὲ ἡ σύμπασα διδάσκαλον καὶ ἐπίκουρον ἐπιγραφομένη τὸν Μάρκον, τὴν αὐτοῦ προσκαλεῖται ἐν τοῖς συμπίπτουσιν ἀρωγὴν, καὶ ταῖς ἐτησίαις ἑορταῖς ὡς χρέα τοὺς ἐπαίνους καρποφοροῦσα, κομπάζει κροτοῦσα, καὶ χορεύει πανηγυρίζουσα, τό τε θεῖον αὐτοῦ εὐαγγέλιον περιπτυσσομένη ὡς πλάκας θεοχαράκτους ἐναγκαλίζεται, ἢ κρεῖττον εἰπεῖν, ὡς αὐτό γε Χριστοῦ στόμα σεβάζεται, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ θεόφθογγα οἴεται ἀκουτίζεσθαι ῥήματα. Ὃν καὶ ἡμῖν ὦ μύστα, καὶ Εὐαγγελιστὰ ἵλεων μὴ ἀποκάμοις τιθέμενος, τὰ κυκῶντα λυπηρὰ ἐπελάφρυνε, τὰ ἐν βίῳ δυσαχθῆ κατευμάριζε, ῥῆξον τὸ τῶν ἐγκλημάτων χειρόγραφον, δίδου λύσιν τῶν ἐπταισμένων, τοιαύτην πρὸς τῆς δεσποτικῆς γλώσσης εἴληφας ἐξουσίαν; εἰ δεσμήσεις, ἄρρηκτον τὸ δεσμούμενον, εἰ πρὸς συμπάθειαν νεύσειας, ὁ δεσμὸς ἀφάνιστος, μὴ παρόψῃ ταῖς

σαῖς

σειραῖς ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν ἐσφιγμένους, ἀλλ' ἐπιτίμησον τοῖς δεσμοῖς, καὶ ῥαγήσονται), δεῖξαι τὰς ἐκκλησίας ἐρρυθμισμένας, ὡς τῷ θεμελίῳ τῶν σῶν ἐκκρηπιδώσας λόγων, ὑπὲρ ὧν ὁ τοῦ δεσποτικοῦ ῥύσεως αἵματος, καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἡμᾶς μετασχεῖν ἀγαθῶν παρασκεύασον. χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

animo perferebat, Dominum suũ imitatus. Multo carnis propriæ sanguine perfusus est, qui terram illam dęmonum sordibus expurgaverat. Hæc enim sunt, quæ ingratorum, & iniquorum hominum insipientia illis rependit, qui beneficia in eos contulerunt. Demum omnigenis cruciatibus velut aurum probatus ad inaccessibilem illam lucem evolavit, variorum certaminum multiplices, atque uberes fructus percepturus. Talis fuit Apostoli cursus: tales Evangelistæ conatus miraculo pleni, & supernis plausibus digni. Et quomodo in omnibus magnus Apostolus Marcus summas laudes non sortiatur? Quid enim est Apostolo sublimius? Quid Christi Scriba honorabilius? Quid cum Martyrij gloria comparandum? Cum verò & Pontificius amictus eidem accesserit Athleticarum luctationum gloria decoratus, quidnam aliud ad summum gloriæ pondus reliquum fuit? non utique aliud nisi Angelorum comitatus, & cœlestis illa Regia, in qua unà cum alijs electis Dei servis modò versatur, & exultat sui magistri faciem conspiciens, & Divini illius Regni pulchritudine, & lumine illustratus. Cui enim Dei gloria in hoc mundo curę fuit, meritò hunc cælestis, & infinita gloria in Cœlo consectatur. At neque celebrationibus hujus mundi destituitur, licèt his non indigeat. Nunc enim Alexandria, imò verò tota Aegyptus Marcum suum primum Præsulem sortita, ac veluti mysticum Nilum nacta, spiritales animarum agros irrigantem, quemadmodũ verus Nilus feraces terræ campos irrigare solet, illum ut Apostolum, ut Evangelistam, ut Martyrem magnificè extollit, atque hymnos canit ejus appellationibus, & meritis consonos. Videt ejus corpus in monumento positum, licèt anima in supernis regionibus versetur, ac secum ipsa lætatur illius sacrorum cinerum thesauro ditata. Circa ejus sepulchrum festivis canticis ipsum compellat, & tamquam cum vivente aliquo, & in spiritu versante colloquitur, ac gratijs ibidem ab eo receptis perfruitur: pro illis verò honoribus quos Apostolo congruentes offert, majora vicissim beneficia recipit. Cum enim calamitatem flatus adversi spirant, tunc Vrbis incolæ Marci Sepulchrum circumdant, & illicò à malis liberantur. Cùm Barbarorum furor gravissima mala minatur, ipsi ad Pastorem supplices confluunt. Morborum copia cùm eos perturbat, tunc ad ipsum veluti ad Medici officinam, è qua emanant remedia, confugiunt; Imò verò universa Aegyptus Magistrum, & adiutorem sibi Marcum adscribens in adversis omnibus, quæ sibi contingunt, illius auxilium invocat, & annuo die ejus festo laudum debitum ipsi persolvens, exultat, plaudit, ac celebri panegyri illius merita prosequitur: divinumque

ipsius

ipsius Evangelium, ut tabulas à Deo insculptas amplectitur, vel ut melius dicam, tamquam ipsum Christi os veneratur, & ab illo divina verba se audire arbitratur. Quem & nobis, ò Sanctissime Doctor & Evangelista, propitium reddere ne graveris: tristia quæ nos perturbant, tollas: aspera quæ in vita accidunt, complanes: rumpas chirographum illud, in quo nostra crimina descripta sunt: & erratorum des veniam; talem enim potestatem ab ipsius Domini lingua accepisti: Si ligaveris, id quod ligatur erit insolubile: si ad commiserationem & veniam inclinaveris, vinculum facilè dissolvetur. Ne ergo despicias nos catenis peccatorum constrictos, sed impera vinculis ipsis, & effringentur. Ecclesias in pace, & tranquillitate custodias, quas tuæ prædicationis fundamento firmasti: pro illis quippe Domini sanguis effusus est; & bonorum cælestium fac nos esse participes, gratia & benignitate Domini Nostri Iesu Christi, cui gloria, & potentia, nunc & in sæcula sæculorum. Amen.

CATENA GRAECORVM PATRVM IN EVANGELIVM secundum Marcum.

Collectore, & Interprete

PETRO POSSINO SOC. IESV PRESBYTERO.

ΤΟΥ ΚΑΤΑ' ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Κατὰ Μάρκον τόδε τὸ Εὐαγγέλιον ἐπιγέγραπται, ἐπειδὴ αὐτὸ Μάρκος ὁ μαθητὴς Πέτρου, καὶ συνέκδημος Παύλου συνεγράψατο. διηγεῖται δὲ ἐξ ἀρχῆς λέγων ἀρχὴν εἶναι τοῦ Εὐαγγελίου τὸ τοῦ Ἰωάννου κήρυγμα καὶ βάπτισμα. λαβὼν τὸ μαρτύριον παρὰ Ἠσαΐου τοῦ Προφήτου. σημαίνει δὲ καὶ αὐτὸς ὅτι ἐπειράσθη ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ὄρει, οὐ καταλέγει δὲ τοὺς πειρασμούς. ἀπαγγέλλει δὲ τὴν ἐκλογὴν τῶν μαθητῶν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γενόμενα, τήν τε τοῦ μυστηρίου παράδοσιν, καὶ τέλος ὅτι παρεδόθη Πιλάτῳ, καὶ ἐσταυρώθη τῷ σώματι, καὶ οἱ μὲν στρατιῶται διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, τὸ δὲ σῶμα τεθὲν ἐν μνημείῳ ἠγέρθη ἐν τριημέρῳ. καὶ τοῦτο ταῖς γυναιξὶν ὁ καταβὰς Ἄγγελος ἀπήγγειλεν, ἵνα καὶ αὐταὶ ἀπαγγείλωσι τοῖς μαθηταῖς.

EVANGELII SECVNDVM MARCVM

ARGVMENTVM:

Secundum Marcum hoc Evangelium inſcribitur, quoniam id Marcus Petri diſcipulus, & comes Peregrinationum Pauli, conſcripſit. Narrare autem à principio incipit dicens, initium eſſe Evangelij Ioannis prædicationem, & Baptiſmũ, ſumpto teſtimonio ab Eſaia Propheta. Prodit autem & ipſe tentatum in monte Chriſtum, tentationes tamen ſingillatim non recenſet. Explicat verò diſtinctè electionem Diſcipulorum, & ſigna, ac prodigia, quæ contigerunt, tum etiam myſterij traditionem, ad extremum ut traditus Pilato Dominus ſit, & corpore crucifixus: utque veſtimenta quidem eius inter ſe milites partiti ſint, corpus verò in ſepulchro poſitum reſurrexit intra triduum: idque mulieribus deſcendens Angelus nunciaverit, ut & ipſæ nunciarent Diſcipulis.

SCHOLIVM.

Confundit hic Autor Marcum Petri Diſcipulum cum alio comite Pauli & Barnabæ. In hoc non probandus, uti nec Victor qui pauló poſt idem affirmat.

ipsius Evangelium, ut tabulas à Deo insculptas amplectitur, vel ut melius dicam, tamquam ipsum Christi os veneratur, & ab illo divina verba se audire arbitratur. Quem & nobis, ò Sanctissime Doctor & Evangelista, propitium reddere ne graveris: tristia quæ nos perturbant, tollas: aspera quæ in vita accidunt, complanes: rumpas chirographum illud, in quo nostra crimina descripta sunt: & erratorum des veniam; talem enim potestatem ab ipsius Domini lingua accepisti: Si ligaveris, id quod ligatur erit insolubile: si ad commiserationem & veniam inclinaveris, vinculum facilè dissolvetur. Ne ergo despicias nos catenis peccatorum constrictos, sed impera vinculis ipsis, & effringentur. Ecclesias in pace, & tranquillitate custodias, quas tuæ prædicationis fundamento firmasti: pro illis quippe Domini sanguis effusus est; & bonorum cælestium fac nos esse participes, gratia & benignitate Domini Nostri Iesu Christi, cui gloria, & potentia, nunc & in sæcula sæculorum. Amen.

CATE-

CATENA GRAECORVM PATRVM IN EVANGELIVM secundum Marcum.

Collectore, & Interprete

PETRO POSSINO SOC. IESV PRESBYTERO.

ΤΟΥ ΚΑΤΑ' ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Κατὰ Μάρκον τόδε τὸ Εὐαγγέλιον ἐπιγέγραπται, ἐπειδὴ αὐτὸ Μάρκος ὁ μαθητὴς Πέτρου, καὶ συνέκδημος Παύλου συνεγράψατο. διηγεῖται δὲ ἐξ ἀρχῆς λέγων ἀρχὴν εἶναι τοῦ Εὐαγγελίου τὸ τοῦ Ἰωάννου κήρυγμα καὶ βάπτισμα. λαβὼν τὸ μαρτύριον παρὰ Ἡσαΐου τοῦ Προφήτου. σημαίνει δὲ καὶ αὐτὸς ὅτι ἐπειράσθη ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ὄρει, οὐ καταλέγει δὲ τοὺς πειρασμούς. ἀπαγγέλλει δὲ τὴν ἐκλογὴν τῶν μαθητῶν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γενόμενα, τήν τε τοῦ μυστηρίου παράδοσιν, καὶ τέλος ὅτι παρεδόθη Πιλάτῳ, καὶ ἐσταυρώθη τῷ σώματι, καὶ οἱ μὲν στρατιῶται διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, τὸ δὲ σῶμα τεθὲν ἐν μνημείῳ ἠγέρθη ἐν τριημέρῳ. καὶ τοῦτο ταῖς γυναιξὶν ὁ καταβὰς Ἄγγελος ἀπήγγειλεν, ἵνα καὶ αὗται ἀπαγγείλωσι τοῖς μαθηταῖς.

EVANGELII SECVNDVM MARCVM ARGVMENTVM:

Secundum Marcum hoc Evangelium inscribitur, quoniam id Marcus Petri discipulus, & comes Peregrinationum Pauli, conscripsit. Narrare autem à principio incipit dicens, initium esse Evangelij Ioannis prædicationem, & Baptismū, sumpto testimonio ab Esaia Propheta. Prodit autem & ipse tentatum in monte Christum, tentationes tamen singillatim non recenset. Explicat verò distinctè electionem Discipulorum, & signa, ac prodigia, quæ contigerunt, tum etiam mysterij traditionem, ad extremum ut traditus Pilato Dominus sit, & corpore crucifixus: utque vestimenta quidem eius inter se milites partiti sint, corpus verò in sepulchro positum resurrexit intra triduum: idque mulieribus descendens Angelus nunciaverit, ut & ipsæ nunciarent Discipulis.

SCHOLIVM.

Confundit hic Autor Marcum Petri Discipulum cum alio comite Pauli & Barnabæ. In hoc non probandus, uti nec Victor qui pauló post idem affirmat.

EVANGELII SECVNDVM MARCVM.	ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.
CAPITVLA	ΚΕΦΑΛΑΙΑ.
1 De Insesso a Dæmone.	α' Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου.
2 De Socru Petri.	β' Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.
3 De curatis à diversis morbis.	γ' Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.
4 De Leproso.	δ' Περὶ τοῦ λεπροῦ.
5 De Paralytico.	ε' Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.
6 De Levi publicano.	ς' Περὶ Λευῒ τοῦ τελώνου.
7 De habente manum aridam.	ζ' Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.
8 De Electione Apostolorum.	η' Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς.
9 Parabola Sementis iactæ.	θ' Περὶ τοῦ σπόρου παραβολή.
10 De increpatione aquarum.	ι' Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.
11 De Legione.	ια' Περὶ τοῦ λεγεῶνος.
12 De Filia Principis Synagogæ.	ιβ' Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.
13 De Hæmorrhoissa.	ιγ' Περὶ τῆς αἱμοῤῥοούσης.
14 De Ordinatione Apostolorum.	ιβ' Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διαταγῆς.
15 De Ioanne & Herode.	ιε' Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου.
16 De quinqne panibus.	ις' Περὶ τῶν πέντε ἄρτων.
17 De incessu supra mare.	ιζ' Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.
18 De transgressione mandati Dei.	ιη' Περὶ τῆς παραβάσεως ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.
19 De Phœnissa.	ιθ' Περὶ τῆς Φοινίσσης.
20 De Muto.	κ' Περὶ τοῦ μογιλάλου.
21 De septem panibus.	κα' Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων.
22 De Fermento Pharisæorum.	κβ' Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.
23 De Cœeo.	κγ' Περὶ τοῦ τυφλοῦ.
24 De Interrogatione in Cæsarea.	κγ' Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως.
25 De Transfiguratione Iesu.	κε' Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ.
26 De Lunatico.	κς' Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.
27 De Disceptantibus, quis maior?	κζ' Περὶ τῶν διαλογιζομένων, τίς μείζων;
28 De Interrogantibus Pharisæis.	κη' Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων φαρισαίων.
29 De Divite eum interrogante.	κθ' Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος αὐτὸν πλουσίου.
30 De Filijs Zebedæi.	λ' Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.
31 De Bartimæo.	λα' Περὶ Βαρτιμαίου.
32 De Pullo.	λβ' Περὶ τοῦ πώλου.
33 De Ficu arefacta.	λγ' Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

λδ'

λδ' Περὶ ἀμνησικακίας.
λε' Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον Ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων.
λς' Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.
λζ' Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον.
λη' Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.
λθ' Περὶ τοῦ Γραμματέως.
μ' Περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐπερωτήσεως.
μα' Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτά.
μβ' Περὶ συντελείας.
μγ' Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.
μδ' Περὶ τῆς ἀλειψάσης μύρῳ.
με' Περὶ τοῦ πάσχα.
μς' Περὶ τῆς Προδόσεως προφήτεια.
μζ' Περὶ τῆς τοῦ Πέτρου ἀρνήσεως.
μη' Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

Σουΐδα. Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔχει τίτλους μη' Κεφάλαια λς'.

34 De obliuiscendis iniurijs.
35 De Principibus Sacerdotũ, ac Scribis interrogãtibus Dñũ.
36 De Vinea.
37 De Insidiantibus per censum.
38 De Sadducæis.
39 De Scriba.
40 De Interrogatione Domini.
41 De Muliere cũ duob. minutis.
42 De Consummatione.
43 De Die & hora.
44 De ea quæ unxit Dominum unguento.
45 De Paschate.
46 Prophetia traditionis.
47 De Petri negatione.
48 De Petitione Corporis Domini.

Suidæ. Marcus Evangelista habet Titulos 48. Capita 36.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ
Πρόλογος εἰς τὴν Ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ ΜΑΡΚΟΝ.

Ἐπειδὴ μὴ εὗρον τινὰ τῶν πατέρων Ἑρμηνευσάντων τὸν Μάρκον, ἵνα μὴ μείνῃ ἀτέλεστον τὸ Εὐαγγέλιον, κατετόλμησα τῆς ἑρμηνείας. εἰ μὲν οὖν τι ἄξιον λεχθείη, χάρις Θεῷ, καὶ τοῖς τὰ σπέρματα δεδωκόσι πατράσιν. εἰ δὲ οὐκ, ἔστω καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἀμαθείας καὶ θρασύτητος ἀπόδειξις.

Μάρκος ὁ θεσπέσιος Εὐαγγελιστὴς γέγονε μὲν ἀκροατὴς καὶ φοιτητὴς Πέτρου τοῦ Κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων. καὶ δὴ καὶ μέμνηται αὐτοῦ ὁ Πέτρος ἐν δευτέρᾳ τῶν Καθολικῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν, λέγων, ἀσπάζεται δὲ ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου. γέγονε δὲ ὕστερον τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, φησὶ δὲ Εὐσέβιος ἐν τρίτῃ βίβλῳ τῆς εὐαγγελικῆς ἀπο-

ANONYMI EX VATICANA
Bibliotheca descripti Præfatio in expositionem Evangelij secundum Marcum.

Quoniam nullum Patrũ inveni, qui Marcum esset interpretatus, ne Expositio Evangelicæ Scripturæ imperfecta maneat, ausus sum eam operis partem invadere, in qua tractanda si quid laude dignum attulero, Deo sit gratia, & Patribus, qui semina jecerunt unde hæ qualescunmque fruges existerent. Sin minus, ferendum fuerit extare hic imperitiæ, confidentiæque meæ monumentum.

Divus Marcus Evangelista fuit auditor & discipulus Petri Apostolorum Principis. Itaque meminit ipsius Petrus in secunda suarum Epistola Catholica, dicens: *Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone* 1. Petr. 5. 13.

bylone

bylone coelecta, & Marcus filius meus. Fuit autem postea Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus. Ait verò Eusebius in Libro tertio Evangelicæ demonstrationis, Petrum religione quadam à scribendo Evangelio refugisse, Marcum autem quæ a Magistro audierat memoria & commentario complexum, ad utilitatem Fidelium edidisse. hinc factum, ut quæ Petro ampla & gloriosa dicta sunt a Christo Marcus non referat, ut pote quæ a Petro sua decora præ modestia premente nunquam audijsset. Negationem verò & quæcumque parum honorifica Petro erant quasi ex proposito persecutus sit: quod ea nimirum Petrus ad sui depressionem commemorare ac profiteri solitus esset.

δείξεως. ὅτι ὁ μὲν Πέτρος δι' εὐλάβειαν ἀπέχετο τοῦ γράψαι Εὐαγγέλιον. ὁ δὲ Μάρκος ἀπομνημονεύσας τὰ παρὰ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα συνεγράψατο εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων. διὸ καὶ τὰ ἔνδοξα τὰ πρὸς Πέτρον εἰρημένα, ὡς Πέτρου διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην οὐκ εἰρηκότος, οὐ συνεγράψατο. τὴν δὲ ἄρνησιν, καὶ ὅσα κατ' αὐτοῦ εἶπεν, ὡς καὶ Πέτρου τὰ καθ' ἑαυτοῦ ἐκπομπεύοντος.

VICTORIS PRESBYTERI Antiocheni in suam Expositionem Evangelij secundum Marcum.

Præfatio.

CVm in Evangelium secundum Matthæum & secundum Ioãnem tonitrui filium multi Commentaria conscripserint, pauci vero in Evangelium secundum Lucam: in Evangelium vero secundum Marcum omnino, ut opinor, nullus (neque enim memorari quemquam qui id fecerit audivi hactenus, quamvis curiosè inquisierim ex eis qui Scriptorum veterum indices summa cura confecerunt) decrevi brevem expositionem in hoc Evangelium conficere, colligendis & digerendis quæ sparsim & ex occasione in locum eius aliquem scripta in Operibus Magistrorum Ecclesiæ reperientur.

Sciendum: Evangelistam Marcum primum omnium post Mat-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ Εἰς τὴν τοῦ κατὰ Μάρκον Ἑρμηνείαν.

Πρόλογος.

ΠΟλλῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, συνταξάντων ὑπομνήματα, ὀλίγων δὲ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν, οὐδενὸς δὲ ὅλως, ὡς οἶμαι, εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἐξηγησαμένου (ἐπεὶ μηδὲ μέχρι σήμερον ἀκήκοα, καὶ τοῦτο πολυπραγμονήσας παρὰ τῶν σπουδὴν ποιουμένων τὰ τῶν ἀρχαιοτέρων συνάγειν πονήματα) συνεῖδον τὰ κατὰ μέρος καὶ σποράδην εἰς αὐτὸ εἰρημένα παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, συναγαγεῖν, καὶ σύντομον Ἑρμηνείαν συντάξαι.

Ἰστέον ὅτι μετὰ Ματθαῖον Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς συγγραφὴν ποιεῖται, ὃς ἐκαλεῖτο καὶ Ἰωάννης. υἱὸς δὲ οὗτος ἦν Μαρίας τῆς τοὺς Ἀποστόλους δεξαμένης ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ αὐτῆς οἰκίᾳ. ὡς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν Ἀποστόλων δηλοῦται. Καὶ τὰς μὲν ἀρχὰς τῷ Βαρνάβᾳ, ἀνεψιὸς

ψιὸς ὢν αὐτοῦ, καὶ τῷ Παύλῳ συνήπλετο, ὡς πάλιν ἐν ταῖς πράξεσιν εἴρηται τῶν Ἀποστόλων. Καὶ Παῦλος δὲ πρὸς Κολοσσαεῖς μνήμην αὐτοῦ ποιεῖται, φάσκων, ἀσπάζεται ὑμᾶς Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον δευτέρᾳ, ἀναλαβὼν Μάρκον ἄγαγε μετὰ ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπὶ τῆς Ῥώμης δὲ μετὰ ταῦτα σὺν τῷ Πέτρῳ, ὅς φησιν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ· ἀσπάζεται ὑμᾶς Μάρκος ὁ υἱός μου. Τὴν ἱερὰν τοίνυν τοῦ Κυρίου κηρύγματος διδασκαλίαν παρ' αὐτῶν δεδιδαγμένος ἦν καὶ σὺν αὐτοῖς ἐποιεῖτο πάντων, καὶ ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐπλήρου. Παρακλήσεσι δὲ παντοίαις ἤτουν αὐτόθι, φασίν, ἔγγραφον αὐτοῖς ἐκθέσθαι τὴν διήγησιν τοῦ Κυρίου κηρύγματος. καὶ ταύτην αἴτιον γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου γραφῆς.

ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ Μετὰ τὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἔκδοσιν, Μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ Ἑρμηνευτὴς Πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκε.

thæum Evangelium ſcripſiſſe. qui quidem non modo Marcus, ſed præterea Ioannes quoque reperitur dictus. Filius is erat Mariæ illius, quæ Apoſtolos in domum ſuam Ieroſolymis excepit, prout in Actis Apoſtolorum narratur. Ac principio quidem Paulo adhæſit & Barnabæ, cum hujus conſobrinus eſſet, prout item in Actis Apoſtolorum dicitur. Paulus quoque ad Coloſſenſes ſcribens, ejus meminit, his verbis: *Salutat vos Marcus Conſobrinus Barnabæ.* & ad Timotheum ſecunda: *Marcum aſſume & adduc tecum*, & quæ ſequuntur. Romæ vero deinde cum Petro fuit, qui priore ſua Epiſtola: *Salutat vos* (inquit) *Marcus Filius meus.* Sacram igitur Evangelicæ prædicationis doctrinam à principibus Apoſtolis accepit, & una cum ipſis exercuit ac promulgavit Romæ: ubi & ajunt quotidianis precibus Fideliū induliſſe ipſum, ut quæ voce prædicaverat, brevi ſcripto comprehenſa vulgaret; ac tali occaſione Evangelium quod dicitur ſecundum Marcum, eſſe conſcriptum.

Col. iv. 10.

Tim ii iv. 11.

IRENAEI Poſt editionem Evangelii ſecundum Matthæum, Marcus Diſcipulus & Interpres Petri, quæ à Petro prædicabantur ſcripto nobis tradidit.

CATE-

CATENA GRAECORVM PATRVM IN EVANGELIVM secundum Marcum.

EVANGELIVM
Secundum Marcum.
Cap. I.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
Τὸ Κατὰ Μάρκον.
Κεφ. α΄

» ℣. 1. Initium Evangelii Iesu
» Christi Filij Dei.

» 2. Sicut scriptum est in Pro-
» phetis. Ecce ego mitto Ange-
» lum meũ ante faciem tuã, qui
» præparabit viam tuã ante te.

» Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ
» υἱοῦ Θεοῦ.

» Ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις.
» Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου
» πρὸ προσώπου σου ὃς κατασκευάσει
» τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

ANONYMI VATICANI. Quandoquidem Matthæus & Lucas Christi res ab ipsis principiis repetierunt: ille a Domini genealogia, hic ab iis quæ ejusdem Domini conceptum præcesserunt, Ego initium Evangelii a Ioanne ducam. Evangelii, inquam, Filii Dei. Filium enim Dei Christum esse, in Prophetis scriptum est. Hoc porro inquit Scriptionis meæ principium est: *Ecce ego mitto Angelum meum*. Id Malachias de Ioanne dicit, ut ex persona Dei. Potes autem illud: *Sicut scriptum est in Prophetis*, connectere illi sententiæ: *Ecce ego mitto Angelum meum*. quasi dicat Marcus: inchoare se Evangelium Filii Dei ab eo quod a Prophetis de Ioãne dictum est. deinde omissis alijs Prophetis, puta Davide dicente: *Paravi lucernam Christo meo*, Isaiæ testimonium solius posuit,

Malach. III. 1

Psalm. CXXXI. 17.

ἈΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ. Ἐπειδὴ ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς ἄνωθεν ἤρξαντο, ὁ μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου γενεαλογίας, ὁ δὲ καὶ πάντων τῶν ἔμπροσθεν, ἐγώ φησι τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ Ἰωάννου ποιήσομαι. Εὐαγγελίου δὲ τοῦ υἱοῦ Θεοῦ, οὗ τὸ ἐν τοῖς προφήταις γέγραπται, ὅτι υἱὸς ἐστὶ Θεοῦ. ἡ δὲ ἀρχή φησι τῆς ἐμῆς συγγραφῆς τὸ, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου. τοῦτο δὲ ὁ Μαλαχίας περὶ Ἰωάννου λέγει, ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ. δύναται δὲ τὸ, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, συνάψαι τῷ, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου. ἵνα ἐγὼ τὴν ἀρχὴν ποιήσομαι τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ υἱοῦ Θεοῦ τὸ τοῖς προφήταις περὶ Ἰωάννου εἰρημένον. εἶτα ἀφεὶς τοὺς ἄλλους προφήτας, οἷον τὸν Δαβὶδ εἰπόντα, ἡτοίμασα λύχνον τῷ χριστῷ μου, τὴν Ἡσαΐου τέθεικε μαρτυρίαν μόνον.

BIKΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΩΣ.

Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τοῦ ἐξ ὕψους ἐπιόντος τοῖς ἀνθρώποις, τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο. τὸ μὲν γὰρ, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, μετὰ τὴν περὶ τὸν Ἐζεκίαν ἱστορίαν ἀναγέγραπται. τὸ δὲ, ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου, καὶ τὰ ἑξῆς, ὑπὸ Μαλαχίου εἴρηται. Ἐπιτεμὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὡς ὑπὸ Ἠσαΐου εἰρημένας τὰς δύο χρήσεις παρέθηκεν. τὴν δὲ ὁμοίως ἐπιτομὴν πεποίηται καὶ ἐπὶ τοῦ, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου, καὶ τὰ ἑξῆς, παρασιωπήσας τὸ προκείμενον, ἐμπροσθὲν στιχ. ὡς Ὠριγένης ἐν ἕκτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγητικῶν φησι, δύο προφητείας εἰρημένας ἐν διαφόροις ὑπὸ δύο προφητῶν, εἰς ἓν συναγαγὼν πεποίηκε.

VICTORIS ANTIOCHENI.

Marcus Evangelista a descensu Prophetici Spiritus ex alto in homines, initium fecit. Illud enim: *Vox clamantis in deserto* post Historiam Ezechiæ scriptum est. hoc vero: *Ecce ego mitto Angelum meũ* & quæ sequuntur, a Malachia est dictum. compendio vero usus Evangelista utramque sententiam ita junxit tamquam si vnius autotis Isaiæ essent. simili breviãdi studio rursus & illa contraxit: *Ecce ego mitto Angelum meum* & quæ sequuntur. Silentio nimirum premens quod citato loco legitur: *ante te*. Ita Origenes sexto tomo Enarrationum in Evangelium secundũ Ioannem; ubi duas prophetias locis diversis scriptas à Prophetis duobus in unam hic conflatas docet.

„ Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμά-
„ σατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, εὐθείας
„ ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

V. 3. Vox clamantis in deserto:
„ Parate viam Domini rectas fa-
„ cite semitas ejus.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝ.

Καὶ οὐ μόνον φησὶ, ταύτην εἶπεν περὶ Ἰωάννου τὴν ῥῆσιν ὁ Προφήτης, ἀλλὰ καὶ τὴν λέγουσαν, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. τοῦτο δὲ εἶπεν ἵνα δείξῃ καὶ τὸν μάρτυρα Χριστοῦ μέγιστον, οὗ δύο προφητεῖαι αὐτοῦ ἐπεμνήσθησαν.

ANONYMI VATICANI.

Neque solum, inquit, hãc protulit de Ioanne sentẽtiam Propheta, sed & illam: *Vox clamantis in deserto*. Hoc autem dixit, maximum demonstrans Christi testem: utpote cujus Prophetiæ duæ mentionem fecerint.

BIKΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὸ δὲ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἴρηκεν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς πρὸς τοὺς σταλέντας ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων τοῦ λαοῦ. πυνθανομένων γὰρ αὐτῶν καὶ διερωτώντων τίς εἶ; ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν, καὶ τὰ ἑξῆς. αὐτὸς ἀπεκρίθη τό, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὡς καὶ τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, καὶ τὰ ἑξῆς. ὁρᾷς καὶ διὰ τί ἐμήνυσεν, εἰς τοῦτο δηλονότι μόνον

VICTORIS ANTIOCHENI.

Hæc verba: *Vox clamantis in deserto*, dixerat Beatus Baptista ad missos à Principibus Sacerdotum & Doctoribus Populi. Interrogantibus enim eis; *Tu quis es? ut responsum demus* &c. ipse respondit: *Vox clamantis in deserto*. prout & indicatur eo quod adjungitur: *prædicans baptismum pænitentiæ* &c. Ad id videlicet solum aderat ut præpa-

præpararet & viam muniret: non autem ut ipsam, cujus spem faciebat, gratiam remissionis peccatorũ ipse daret, sed ut animas, ad quas adventabat Deus, ad eum excipiendum idoneas redderet. Ioannis quidem baptisma per pœnitẽtiam purgabat in præparationem sanctificationis: Christi autem, per gratiam sanctificabat in perfectionem.

ὅτι προοδοποιῶν παραγέγονε, καὶ προετοιμάζων, οὐ τὴν δωρεὰν χαριζόμενος, ὅπερ ἦν ἄφεσις, ἀλλὰ παρασκευάζων τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων δέχεσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Τὸ μὲν Ἰωάννου βάπτισμα διὰ μετανοίας ἐκάθηρεν εἰς εὐτρεπισμὸν ἁγιασμοῦ. Τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ, διὰ χάριτος ἡγίαζεν εἰς τελείωσιν.

ANONYMI TOLOSANI. Marcus Evangelista à Prophetico spiritu qui in homines è cœlis supervenit, initium fecit. Finem quippe testamenti veteris initium novi dicit esse. Porro testimonium quod de Præcursore recitat ex duobus Prophetis sumptum est, Malachia & Esaia. Malachias dixit: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Isaias vero: Vox clamantis in deserto. Est autem illic sermo Dei Patris ad Filium dicentis Angelum fore Præcursorem. Propterea quod & Angelicam vivendi formam æmulaturus esset: & quia annunciaturus & indicaturus esset Christum venientem. Quod autem ait Evangelista. Initium Evangelii sicut scriptũ est in Esaia Propheta, excelsior Evangelii forma monstratur. Quid vero præparavit Ioannes? & quam viam Domini? Iudæorum animas scilicet per baptismum ad recipiendum Christum. Quod vero additur: *ante faciem tuam*, cognationem ostendit Christi cum Ioanne. Illud autem: *vox clamantis in deserto*, dupliciter intelligi à nobis potest aut enim per desertum, solitudo Iordani contermina significatur, aut Sy-

ΑΝΟΝΥΜΟΥ ΤΟΛΩΣΑΙΟΥ. Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τοῦ ἐξ οὐρανοῦ ἐπελθόντος τοῖς ἀνθρώποις, τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο. τὸ γὰρ τέλος τῆς παλαιᾶς ἀρχὴν τῆς νέας διαθήκης εἶναι λέγει. τὴν δὲ μαρτυρίαν, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ προδρόμου, ἐκ δύο προφητῶν εἰλῆφθαι Μαλαχίου τε καὶ Ἡσαΐου. τοῦ μὲν Μαλαχίου εἰρηκότος, ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. τοῦ δὲ Ἡσαΐου φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἔστι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν ὁ λόγος, ἄγγελον εἶναι εἰπόντος τὸν πρόδρομον, διότι τὴν ἀγγελικὴν ἔχειν πολιτείαν, καὶ τὸ μηνύειν καὶ ἀγγέλλειν τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον. εἰπόντος δὲ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, τοῦτο ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου, καθὼς γέγραπται ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ, ὑψηλοτέρα εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελίου δείκνυται. τί δὲ κατεσκεύασεν ὁ Ἰωάννης; καὶ ποίαν ὁδὸν τοῦ Κυρίου; τὰς τῶν Ἰουδαίων ψυχὰς δηλονότι, διὰ τοῦ βαπτίσματος, δέξασθαι τὸν Χριστόν. τὸ δὲ πρὸ προσώπου σου. τὴν συγγένειαν δείκνυσι τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην. τὸ Φωνὴ δὲ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, τουτέστι διχῶς. ἢ τὴν τοῦ Ἰορδάνου ἔρημον, ἢ τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν. καὶ γὰρ ἔρημος ἐτύγχανε παντὸς ἀγαθοῦ. ὁδὸς δὲ, ἡ νέα διαθήκη· τρίβοι δὲ ἡ παλαιά. Πρὸς μὲν οὖν τὴν ὁδὸν τὸ ἑτοιμασθῆναι ἐπιτήδειόν ἐστι· τῆς δὲ παλαιᾶς τὰς

τρίβους

τρίβους εὐθείας ποιεῖσθαι καλόν.

goga Iudæorum. deserta enim & destituta omni bono erat. Porro via, novum Testamentum; semitæ vero, vetus. ad viam igitur parandi verbum rectè quadrat: veteres autem semitas rectas facere consentaneum est.

» Ἐγένετο δὲ ὁ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν
» τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα
» μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

℣. 4. Fuit autẽ Ioannes baptizans
» in deserto, & prædicans baptis-
» mum pœnitentiæ in remissio-
» nem peccatorum.

» Καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶ-
» σα ἡ Ἰουδαία χώρα, καὶ οἱ Ἱεροσο-
» λυμῖται.

5. Et egrediebatur ad eum omnis
» Iudæa regio, & Ierosolymitæ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚ. Οὐχ ἁπλῶς μοι δοκεῖ προσκεῖσθαι, καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται (ἤρκει γὰρ τῷ εἰπεῖν, πᾶσα, ἡ Ἰουδαία χώρα, καὶ τοὺς Ἱεροσολυμίτας σημᾶναι) ἀλλὰ τοιοῦτόν τι αἰνίττεται. μέγα ἐφρόνουν οἱ τὰ Ἱεροσόλυμα οἰκοῦντες, διά τε τὸν ἐν αὐτοῖς ναὸν, καὶ διὰ τὸ εἶναι τὴν μητρόπολιν τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ διὰ τὸ πᾶσαν πρὸς αὐτὴν τὴν Ἰουδαίαν ἐπείγεσθαι, προφάσει τῶν θαυμάτων ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀπάεσθαι εἰωθότων. λέγει οὖν, τοσοῦτος ἦν φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὁ τῷ Χριστῷ μεμαρτυρηκὼς, ὥστε καὶ οἱ μεγαλόφρονες Ἱεροσολυμῖται ὑπετάγησαν αὐτοῦ τῷ κηρύγματι, καὶ τῷ βαπτίσματι.

ANONYMI VATICANI. Non otiosa Ierosolymitarum hìc mentio. quamquã nomine Iudææ regionis universæ abundè ij comprehensi videri poterant. Tale videlicet quiddam innuitur. Efferebant se longè supra cæteros & præstanti sui opinione tumebant Ierosolymarum incolæ: tum ob insigne illud & unicum quod in ea urbe visebatur templum: tum quod ea metropolis Regni esset, tum denique quod ex cunctis passim Iudææ partibus peregrinatione ac concursu celebraretur, occasione miraculorum quæ fieri Ierosolymis consueverant. Ait igitur ı tantus Ioannes erat is qui Christo testimonium perhibuit, ut & illi ipsi superbi Ierosolymitæ non dubitaverint prædicationi se ipsius & baptismati subiicere.

» Καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες ἐν τῷ
» Ἰορδάνῃ ποταμῷ ὑπ' αὐτοῦ.

» Et baptizabantur omnes in Ior-
» dane flumine ab illo.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἰορδάνης δέ ἐστι ποταμὸς ἐκ δύο πηγῶν συμπλεκόμενος. αἱ μὲν γὰρ δύο πηγαὶ τυγχάνουσι, μία λέγεται Ἰὰρ, καὶ μία λέγεται Δάν. ἐπειδὴ οὖν συνάπτονται τὰ ὕδατα τῶν δύο πηγῶν, λέγεται Ἰορδάν. Ἰορδάνης δὲ κατὰ τὴν συνήθειαν μετονο-

EIUSDEM. Iordanes vero est fluvius duobus ex fontibus confluens, quorum alter Iar, alter Dan dicitur; horũ permistis aquis nomina quoque juncta Iordan efficiunt, cui verbo Hellenistæ sui sermonis propriam adjungentes

clausulam, Iordanis nomen istius iam apud nos fluvij proprium effecerūt. Ac quamquam Hebraicum veriloquium simplex est a duobus quos dixi fontibus, tamen & mysterium in eo subesse videri potest quòd Iordan redditur *descensus ipsorum*. Ibi videlicet descendit unigenitus Dei Filius, ut genus hominum per lavacrum regenerationis sursum attolleret. Ibidem descendit & Sanctus Spiritus, ut Filium ostenderet quem suum esse Pater testabatur, nè forte aliò aversa circumstantium intelligentia, quod audiebant, *Hic est Filius meus dilectus*, alteri cuidam adaptandum non Christo putarent. In eum usum descendit Spiritus Sanctus indicaturus quem designaret vox, & hallucinationi occursurus aliquorum, qui absque eo foret autumaturi erant, de Ioanne id dictū. Magnæ porro hìc utilitatis mysterio Spiritus Sancti Persona in columbæ specie apparet, ne quis eandem putaret cum persona Filij; aut Filium ipsum cum Patre in unam hypostasim conflaret, quos propriam quemque distinctam habere, exacta, quæ hìc nobis innuitur, Theologia docet.

μάζοντες οἱ ἑλληνισταὶ καλοῦσι. λέγεται δὲ ἐν τῇ ἑβραΐδι, Ιορδάν, ὅ ἐστι διὰ τὰς δύο πηγάς. ἔχει δὲ καὶ ἑτέραν θεωρίαν. Ιορδὰν γὰρ ἑρμηνεύεται, κατάβασις αὐτῶν. ἐκεῖ γὰρ κατέβη ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἀναγάγῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας. καὶ ἐκεῖ κατέβη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα δείξῃ τὸν υἱὸν ἀπὸ πατρὸς μαρτυρούμενον, ἵνα μὴ ἐφ᾽ ἕτερα τραπῇ ἡ διάνοια τῶν τότε ἀκουσάντων. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός. εἰ μὴ τοίνυν κατῆλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐσήμανε ἐπὶ ποῖον ἤγετο ἂν ἡ φωνή, πλάνη ἐγίνετο τῶν λεγόντων περὶ Ἰωάννου τὴν φωνὴν γεγενῆσθαι. γέγονε δὲ καὶ μεγάλης ὠφελείας μυστήριον. ἐνεσχημάτισε γὰρ ἐνταῦθα τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπόστασιν ἐν εἴδει περιστερᾶς, ἵνα μὴ σύλληψιν ποιήσῃ τὸ πνεῦμα τῷ υἱῷ, μηδὲ τὸν υἱὸν τῷ Πατρί, ἀλλ᾽ ἰδίᾳ ὑποστάσει ἔχῃ μαθεῖσθε, ἵνα δείξῃ ὑμῖν τὴν ἀκρίβειαν.

„ Confitentes peccata sua.

Ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Ejusdem. Erat enim propria vis Baptismi Ioannis, homines ad confessionem aptos ac pœnitentiam facere; in quo multum cedebat Baptismo Domini, qui in Spiritu peragebatur, & remissionē gratis dabat peccatorum.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἦν γὰρ τὸ Ἰωάννου Βάπτισμα ἐπιτήδειος πρὸς ἐξομολόγησιν ποιεῖν καὶ μετάγνωσιν. οὐχ ὡς τὸ τοῦ Κυρίου, τὸ ἐν πνεύματι τελούμενον, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν δωρούμενον;

ANONYMI TOLOS.

Non est idem Baptisma Ioannis cum Baptismate Christi. Ioannis enim Baptisma Pœnitentiæ fuit. Christi vero in re-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΤΟΛΩΣ.

Οὐκ ἔστι τὸ τοῦ Ἰωάννου Βάπτισμα ταυτὸν τῷ βαπτίσματι τοῦ Χριστοῦ. τὸ μὲν γὰρ Ἰωάννου μετανοίας ἦν βάπτισμα. τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁ-

μαρ-

μαρτιῶν. Ὁ δὲ Μάρκος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν φησὶ τὸ τοῦ Ιωάννου βάπτισμα. ῥητέον οὖν πρὸς τοῦτο. ὅτι ἐκήρυσσε μὲν βάπτισμα μετανοίας, ἔφερε δὲ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τουτέστιν εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα, οὗ χωρὶς οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν. οἱ γὰρ ταύτην ἑτοιμάσαντες τὴν ὁδὸν, καὶ τοῦτο ὑποδεχόμενοι τὸ βάπτισμα, ἕτοιμοι ἐγίνοντο εἰς τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὑποδοχήν.

remiſſionem peccatorum. Atqui Marcus de Baptiſmate Ioãnis pronunciat, In remiſſionem & ipſum valuiſſe peccatorum. Dicẽdum igitur ad hoc. Prædicatum quidem à Ioanne fuiſſe Baptiſma pœnitentiæ, contuliſſe autem illud ſive promoviſſe ad remiſſionem peccatorum, quatenus diſponebat ad Chriſti Baptiſma, extra quod non invenitur peccatorum remiſſio. Qui enim iſtam paraverant viam & illud ſuſcipiebant Baptiſma Ioannis, parati jam idoneique erant ad ſuſceptionem Sancti Baptiſmatis Chriſti.

„ Ἦν δὲ Ιωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας
„ Καμήλου.

ỷ. 6. Et erat Ioannes veſtitus pi-
„ lis cameli.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚ.

Τρίχιν ἐσκέπετο Καμήλου ὡς μέσος παλαιᾶς, καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως, τῶν τέως ἀκαθάρτων. ἡ γὰρ Κάμηλος, ᾧ μὲν μηρυκίζεται, καθαρά ἐστιν. ᾧ δὲ μὴ διχηλῇ ὁπλὴν, ἀκάθαρτος.

ANONYMI VATIC.

Pilis Cameli tegebatur, ut medius Legis veteris & novæ Gentiles vocatis eatenus immundos. Camelus enim, quatenus quidem ruminat, mundum eſt animal; quatenus autem fiſſam non habet ungulam, immundum.

„ Καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν
„ ὀσφὺν αὐτοῦ, καὶ ἐσθίων ἀκρίδας
„ καὶ μέλι ἄγριον.

„ Et zona pellicea circa lum-
„ bos ejus, & locuſtas & mel ſyl-
„ veſtre edebat.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀκρίδας οἱ μὲν φασι τὰ τῶν ἀκροδρύων ἀκρέσματα, μέλι ἄγριον τὴν βοτάνην, κατὰ τό. ἤνθησαν ἡ κάππαρις καὶ ἡ ἀκρίς. ὃ ἐν τῷ ιβ Ἐκκλησιαστοῦ εὕρηται. οἱ δὲ τὸ ζωΰφιον, καὶ τὸ ἐν ἀγρίοις τόποις εὑρισκόμενον μέλι. ἃ δηλοῖ γλυκεῖαν καὶ μετέωρον τροφὴν, τουτέστι πνευματικήν.

Ejuſdem. Nomen in græco reſpondens voci, *locuſtas*, quidam interpretantur tenera faſtigia ſtirpium. mel vero agreſte genus quoddam herbæ putant eſſe. Prior ſuſpicio autoritatem habet a XII. Eccleſiaſtæ, ubi legitur: *Floruerunt capparis & acris*, ſive cacumen herbæ. Alij tamen acridas inſecti animalculi genus eſſe cenſentuti & mel ſylveſtre, verum mel fuiſſe in ſylvis & agreſtibus locis repertum. Significat autem mel dulcem & cœleſtem eſcam, hoc eſt, ſpiritualem.

SCH. In MS. legebatur ἠλί, ſed erat hallucinatio Amanuenſis qui duas literas ι & β numeri XII. indices, temerè in nomen Prophetæ deformavit.

VICTORIS ANTIOCHENI.

Mat. III. Clarius Matthæus vestimentum Ioannis fuisse ait de pilis Camelorum. sic & pœnitentiæ & regni habuit symbola habitus iste. aut, ut alius dicit: Luctus quidem symbolum fuit indumentum Ioannis, mortificationis verò populi, zona pellicea. Id enim Salvator significavit dicens: *Cantavimus vobis & non saltastis* &c. cibus verò ipsius, ut opinor, symbolum erat rationalis alimenti hujus populi, qui mundis cœli avibus non vescebatur, verum sermone qui volucris quidem videbatur, sed tamen qui alis minimè niteretur, neq; efferri altè supra terram posset, aut celsiores ejus vertices volatu superare. Quam in sententiam significationis mysticæ non ægrè venit mel quoque sylvestre, à spiritalibus quidem apibus Prophetis gustandū præbitū, sed nequaquam cultum ac mansuefactū subactumve ad usum salubrem per accuratam considerationem & inquisitionem.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΚΕΩΣ.

Ὅπερ σαφέστερον ὁ Ματθαῖος φησὶν, ὡς τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἦν ἀπὸ τριχῶν Καμήλου, τῆς μετανοίας καὶ βασιλείας εἶχε σύμβολα τὸ σχῆμα ἐκεῖνο. ἢ ὡς ὁ ἄλλος φησὶ, πένθους μὲν ἦν σύμβολον τὸ ἔνδυμα Ἰωάννου, νεκρώσεως τοῦ λαοῦ ἡ δερματίνη ζώνη. τοῦτο γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐσήμανε λέγων, ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ, ὡς ἡγοῦμαι, σύμβολον ἦν τῆς λογικῆς τοῦ λαοῦ τούτου τροφῆς, ὡς οὐκ ἐσθίοντος τὰ τῶν καθαρῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, τρεφομένου δὲ τῷ μὲν δοκοῦντι λόγῳ μετεωροπόρῳ, ἀλλ' οὐ βεβηκότος ὑπὲρ τῶν πτερύγων, οὐδὲ δυναμένου ἀναβῆναι τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ φθάσαι αὐτῆς, ὥσπερ ἦν καὶ μέλι ἄγριον γευόμενον μὲν ὑπὸ τῶν νοητῶν μελισσῶν προφητῶν, μὴ γεωργούμενον δὲ καὶ ἡμερούμενον διὰ τῆς ἐμμελοῦς νοήσεως καὶ ζητήσεως.

ANONYMI TOLOS.

Luctus erat signum apud Veteres hæc vestis, Tali siquidē vestitu docet nos Propheta lugere suscipienda ac profitenda pœnitētia. Zona verò pellicea, aut Iudæorum Gentis ac Religionis extinctum florem fidemque mortuam significat: aut demonstrat, oportere eum qui pœnitentiæ statum suscipit, mortificare membra quæ

Ad Colos. III. 5. sunt super terram. Indicia verò luctus vestimenta ejusmodi fuisse Salvator testatus est, dicens: *Lamentavimus vobis & non planxistis.*

Matth. XI. 17. Quibus verbis Ioannis vitæ institutum & genus adumbravit. per-

ΑΝΟΝΥΜΟΥ ΤΟΛΩΣ.

Πένθους σημεῖον τοῦτο τὸ ἔνδυμα τοῖς παλαιοῖς. διὰ γὰρ τοιούτου ἐνδύματος διδάσκει ἡμᾶς ὁ Προφήτης πενθεῖν μετανοοῦντας. ἡ δὲ ζώνη ἡ δερματίνη, ἢ τῶν Ἰουδαίων ἐνδείκνυται τὴν νέκρωσιν. ἢ ὅτι δεῖ τὸν μετανοοῦντα τὰ μέλη νεκροῦν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ὅτι δὲ πένθους ἦσαν ἐνδεικτικὰ τὰ τοιαῦτα, ὁ Σωτὴρ ἐμαρτύρησε λέγων. ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ἐκόψασθε· τὴν γὰρ τοῦ Προδρόμου πολιτείαν ἐνταῦθα αἰνίττεται. ἦλθεν ὁ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ εἴπατε, δαιμόνιον ἔχει. ἔστι δὲ καὶ ἡ τοῦ Προφήτου τροφὴ ἀριδήλως σημαίνουσα τὴν ἐγκράτειαν.

git enim: *Venit Ioannes neque manducans, neque bibens: & dixistis, dæmonium habet.* Porrò cibus, qui hic memoratur, Prophetæ, manifestum argumentum habet egregiæ abstinentiæ eius.

„ Καὶ ἐκήρυσσε λέγων· Ἔρχεται ὁ
„ ἰσχυρότερός μου, ὀπίσω μου· οὗ οὐκ
„ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα
„ τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.

℣. 7. Et prædicabat dicens: veniet
„ fortior me post me, cujus non
„ sũ dignus procumbens solvere
„ corrigiã calceamentorum ejus.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚ.

Ἔργον τοῦ βαπτίζοντος λύειν τὸν βαπτιζόμενον τῶν ἁμαρτιῶν, ὡς πόδα ἀπὸ ὑποδήματος. Φησὶν οὖν ὁ Ἰωάννης, οὐχ ἱκανὸς ἐγὼ τὸ ἔργον τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς τὸν Κύριον ἐπιδείξασθαι. τί γὰρ καὶ λύσειέν τις ἐκείνου, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὔτε εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ; καθὼς γέγραπται. οὕτως ὁ Κλήμης ἐν με στρώματι. ἢ ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὰ εἰς αὐτὸν εἰρημένα προφητικὰ αἰνίγματα ἐπιλῦσαι, διὰ τὸ φανερῶς αὐτὸν ἐπιδεῖξαι τῷ κόσμῳ. Καὶ τοῦτο ὁ Κλήμης.

ANONYMI VATICANI.

Opus baptizantis est peccatis solvere eum qui baptizatur, ut si quis pedem subligaculo calcei solvens liberet. Ait ergo Ioannes: non sum dignus opus Baptistæ in Dominum exercere. quid enim in eo solvi queat, qui peccatum non fecit nec inventus 1 Petr. 11.22.
est dolus in ore ejus? sicut scriptum est. Sic Clemens quadragesimo quinto Stromate. vel sic: Non sum dignus solvere Prophetica ænigmata ipsum indicantia, quæ videlicet unus ipse mundo edisseruit palamque declaravit. Et hoc Clemens.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ.

Ἕτερόν ἐστιν ὅ φησιν ὁ Ματθαῖος, βαστάζειν τὰ ὑποδήματα. ἕτερον δὲ τὸ κύψαντα λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων, ὡς ἔχει Μάρκος. καὶ ἀκόλουθον γε, μηδενὸς σφαλλομένου τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἀμφότερα κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκέναι Βαπτιστήν. ἢ καὶ, ἅπαξ εἰρημένον τὼ Εὐαγγελιστὰ ἡρμηνευσάτην καθ' ἕτερον νοῦν. κειμένου γὰρ περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οἴονταί τινες οἱ ὑπομνημονεύσαντες, διαφόρως ἠνέχθησαν, μὴ ἀκριβοῦντες τῇ μνήμῃ ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἢ γεγενημένων. ἱμάντα δέ φησι τὸν σφαιρωτῆρα τοῦ ὑποδήματος. πρὸς δὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος, καὶ τῆς θεότητος τὴν ὑπεροχὴν ἀφορῶν, οὐδ' ἐν ὑπηρέτου φησὶ τάξει καταλογισθῆναι ἱκανός εἰμι. πᾶσα γὰρ ἀθρό

VICTORIS ANTIOCHENI.

Aliud est quod ait Matthæus, *portare calceamenta*, aliud, *procumbentem solvere corrigiam calceamentorum*, ut habet Marcus. Ac consentaneum est, neutro Evãgelistarum fallente aut falso, utrũque istud diverso tempore dictum a Baptista credere. Nisi semel prolatam a Ioanne sententiam suo quisque modo Evangelista extulit. Sic enim quidam opinantur, qui in Evangelia Commentaria scripserunt, facinus interdum aut verbum idem cum aliqua diversitate, quæ veritati nihil officiat, ab Evãgelistis

gelistis referri, quippe non scrupulosam aut superstitiosè sedulam in gestorũ dictorumve memoriâ tradenda, diligentiam affectantibus.

τη φύσις ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου καὶ σίαλον λογισθήσεται, καὶ ἡ ταύτης δικαιοσύνη ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης.

Corrigiam verò dicit ligulam calceamenti. Sublimitatem videlicet dignitatis & eminentiam divinitatis Christi Ioannes suspiciens, in seque inde despectans, nec qui inter ejus vel infimos ministros censear dignus, inquit, sum. universa siquidem natura hominum ut stilla de situla, & salivæ gutta reputabitur; & ejus iustitia sicut pannus menstruatæ.

℣.8. Ego quidem baptizavi vos
„ aqua: ille verò baptizabit vos
„ Spiritu Sancto.

„ Ἐγὼ μὲν ἐβάπτισα ὑμᾶς ἐν ὕδατι,
„ αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύ-
„ ματι ἁγίῳ.

ANONYMI TOLOSANI.

MAgnam humilitatem ostẽdit Propheta hoc dicens: quandoquidem ne dignum quidem se esse ait qui postremus ejus servus sit. Vilissimorum enim est & ex infima fæce servulorum ejusmodi ministerium solvendarum corrigiarum adhibere dominis. Habet autem & latentis intelligentiæ quippiam id verbum. Nam qui baptizabantur à Ioanne ij peccatorum vinculis solvebantur per pœnitentiam. Atque ideo eorum omnium Ioannes solvebat corrigias, hoc est vincula peccatorum. In Iesu verò fieri non poterat ut talia vincula solverentur, quoniam non est inventa iniquitas in eo.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΤΟΛΩΣ.

ΜΕγάλην εὐτέλειαν ἐνδείκνυται ὁ Προφήτης, τοῦτο εἰπών. ἐπεὶ οὐδὲ ἔσχατος αὐτοῦ φησὶ δοῦλος ἄξιός εἰμι εἶναι. οἱ γὰρ ἔσχατοι τῶν δούλων οὗτοι λύουσι τοὺς ἱμάντας τῶν ὑποδημάτων τῶν ἰδίων δεσποτῶν. ἔχει δὲ καὶ ἀναγωγήν τινα, οἱ γὰρ βαπτιζόμενοι ὑπὸ Ἰωάννου ἐλύοντο τῶν ἁμαρτημάτων, διὰ τῆς μετανοίας. ἐκ τούτων ἁπάντων ὁ Ἰωάννης ἔλυε τοὺς ἱμάντας, τουτέστι τοὺς δεσμοὺς τῶν ἁμαρτημάτων. οὗ δὲ Ἰησοῦ οὐκ ἦν δυνατὸν λῦσαι. ἐπεὶ οὐδὲ εὑρέθη ἁμαρτία ἐν αὐτῷ.

℣.9. Et factum est in diebus illis
„ venit Iesus à Nazareth Galilææ,
„ & baptizatus est à Ioanne in
„ Iordane.

„ Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις
„ ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρὲθ τῆς Γα-
„ λιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάν-
„ νου εἰς τὸν Ἰορδάνην.

ANONYMI VATICANI.

Io. III. 3. & 5. AIt enim ipse ad Nicodemũ: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in Regnum Cælorum.*

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚ.

Φησὶ γὰρ αὐτὸς πρὸς Νικόδημον, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

ΒΙΚΤΩ-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤ.

Ὡς μηδέπω τοῦ Πνεύματος ἁγίου δοθέντος, ἐν ὕδατι βαπτίζειν φησίν· αὐτὸν δὲ βαπτίσειν ἐν πνεύματι ἁγίῳ προλέγει. οὗπερ καὶ ἔτυχον μετὰ τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἄνοδον τοῦ χαρίσματος πρῶτοι οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν, εἰπόντος τοῖς μαθηταῖς, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι. ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. διὰ τοῦτο προλαβὼν ὁ Ἰωάννης φησίν, ἔρχεται ἰσχυρότερός μου, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τό, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ἵν' ὅταν αὐτὸν θεάσῃ μετὰ τῶν δούλων ἐρχόμενον βαπτισθῆναι, μὴ θορυβηθῇς. ἐν γὰρ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις μάλιστα αὐτοῦ διαλάμπει τὸ ὑψηλόν. ἕτερα γάρ τινα οἰκονομῶν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται τοῦ Ἰωάννου. ὃ τοῦ μὲν ἡμετέρου ἀτελέστερον ἦν, τοῦ δὲ ἰουδαϊκοῦ ὑψηλότερον. μέσον πως ἀμφοτέρων ὑπάρχον, ἵνα δι' αὐτῆς τῆς τοῦ βαπτίσματος φύσεως μάθῃς ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας ἐβαπτίσθη. αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ αἴρων ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ πνεύματος δεόμενος χορηγίας, ἑκατέρων γὰρ τούτων ἔρημον ἦν ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα. ἀλλ' οὐδὲ πολλῷ πλέον εἰς μετάνοιαν καθάπερ οἱ λοιποὶ παραγινόμενος. Καὶ αὐτοῦ γὰρ τοῦ βαπτιστοῦ πολὺ μείζων ἦν, καὶ ἀσυγκρίτως ἐστὶ καθαρώτερος. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐβαπτίσατο; ἵνα γνωρισθῇ τοῖς πολλοῖς, καὶ πιστεύσωσιν, ὡς ὁ Παῦλός φησι. διὰ τοῦτο δὲ τοῦ Πνεύματος τηνικαῦτα γέγονεν κάθοδος, οὐχ ὡς τότε πρῶτον ἐπιφοιτήσαντος. (οὐδὲ γὰρ ἦν τούτου ἔρημος) ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸν κηρυττόμενον, ὥσπερ δακτύλῳ τινὶ τῇ κτίσει γνώριμον πάσῃ ποιῶν. καὶ διὰ τὸ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην, ἥτις ἐστὶν ἡ πλήρωσις τῶν ἐντολῶν. ἐντολὴ δὲ καὶ τὸ πλυθῆναι προφήτῃ

VICTORIS ANTIOCHENI.

Baptizare se aqua dicit, quòd nondum datus esset Spiritus Sanctus: ipsum verò baptizaturum in Spiritu Sancto prædicit: cujus doni cõpotes facti sunt post Christi reditum in Cœlos Divini discipuli, iuxtà Salvatoris promissionem qui Discipulis dixerat: *Quoniam Ioannes quidem baptizavit aqua, vos autē baptizabimini Spiritu* Act. 1. *Sancto non post multos hos dies*. Idcirco ante Ioannes dixerat; *Venit fortior me* &c. & illud; *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto*. nempe ut cum eum videris cum servis ad baptismum venientem, ne conturberis: nam in humilibus hisce maximè ejus excellentia resplendet: alia scilicet quædam providens ad baptismum Ioannis accedit. Qui quidem baptismus nostro imperfectior erat, iudaico verò sublimior, medium quiddam inter utrumque, ut ex ipsa baptismi natura discas, nequaquam ipsum ob peccatum baptizatum. Ipse est enim qui tollit peccatum mundi, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Neque porrò tamquam communicatione Spiritus indigens, utroque enim isto effectu carebat hic baptismus. Multo autem minus venire potuit ad pœnitentiam, cujus nimirum causa baptizandos se reliqui offerebant, ipso siquidem Baptista multò major erat, & incomparabiliter purior, Quamobrē igitur baptizatus est? ut in notitiam multorum veniret, & ij crederent, sicut Paulus ait; Spiritus verò descensus tunc contigit, non sane tamquam tum primum in

ipsum

ipſum vẽniret, qui ab eo numquã abfuerat. Sed ut ipſe Spiritus ejus cujus præconium tum fiebat, velut digito quodam oſtenſum Orbi univerſo publicum faceret. tum præterea ut impleretur omnis juſtitia, quæ eſt executio mandatorum. Erat autem mandatum ut Propheta, qui baptizaret alios, prius ipſe ablui deberet. Sane voluntatem Dei fuiſſe, ut tunc baptizarentur omnes, àgnoſces ſi attendas quid dicat: *Qui miſit me baptizare aqua*. & rurſus Chriſtus, *Publicani & meretrices juſtificaverunt Deũ baptizati baptiſmate Ioannis. Phariſæi autem & Scribæ ſpreverunt conſilium Dei, non ſuſtinentes baptizari ab ipſo*. Si igitur obedire Deo juſtitia eſt, Deus porrò Ioannẽ miſit ut baptizaret populũ, utique cũ alijs omnibus legis præceptis, & iſtud quoque de baptiſmo ſuperimplevit Chriſtus. Sin autem ideò baptizatus eſt, ut aquas ſanctificaret, jam noſtra cauſa baptizatus fuerit. Quod ſi affirmes, haud ſanè aberraveris. unde & Spiritus in ſpecie Columbæ deſcendit. ubi enim reconciliatio Dei eſt, ibi Columba, uelut in arcà Noë, & nunc in ſpecie, non in corpore Columbæ Spiritus venit, miſericordiam Dei nuncians mundo, ſimul etiam ſignificans ſpiritualem hominem deberę eſſe malitiæ expertem, manſuetum, ſimplicem, & ſine fuco ac dolo.

βαπτίζοντι. ὅτι γὰρ βούλημα ἦν τοῦ Θεοῦ τὸ βαπτίζεσθαι πάντας, τότε ἄκουσον τί φησιν. ὁ πέμψας με βαπτίζειν ὕδατι. καὶ πάλιν ὁ Χριστός. οἱ τελῶναι καὶ πόρναι ἐδικαίωσαν τὸν Θεὸν βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ Γραμματεῖς ἠθέτησαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, μὴ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν πείθεσθαι τῷ Θεῷ δικαιοσύνη, ὁ δὲ Θεὸς ἔπεμψε τὸν Ἰωάννην, ὥστε βαπτίσαι τὸν λαόν, μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν νομικῶν, καὶ τοῦτο ὑπερεκπεπλήρωσεν ὁ Χριστός. εἰ δὲ καὶ ἁγιάσαι τὰ ὕδατα, ἡμῖν ἐβαπτίσθη. καὶ τοῦτο λέγων οὐκ ἂν ἁμάρτοις. διὸ καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς κατίει. ὅπου γὰρ καταλλαγὴ Θεοῦ, περιστερά. ὡς ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε. καὶ νῦν ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὐκ ἐν σώματι, τὸ Πνεῦμα ἔρχεται, τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ καταγγέλλον τῇ οἰκουμένῃ. ἅμα καὶ δηλοῦν, ὅτι τὸν πνευματικὸν, ἀπόνηρον εἶναι χρὴ καὶ πρᾶον, ἁπλοῦν τε καὶ ἄδολον.

ỿ. 10. Et ſtatim aſcẽdens de aqua
» vidit Cœlos apertos, & Spiri-
» tum tamquam Columbam de-
» ſcendentem ſuper ipſum.

» Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδα-
» τος εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς·
» καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν κα-
» ταβαῖνον ἐπ' αὐτόν.

ANONYMI VATICANI.

Vidit vel Dominus, vel Ioannes. hoc poſterius præſtat. Nam in Evangelio ſecundũ Ioannem Baptiſta ſcribitur vidiſſe Spiritum, idque ſpecie Columbæ. Dominus quidem per incarnatio-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚ.

Εἶδε ἢ ὁ Κύριος ἢ ὁ Ἰωάννης. ὅπερ καὶ βέλτιον. ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ ὁ Βαπτιστὴς ἀναγέγραπται ἑωρακὼς τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ πνεῦμα ὡς περιστεράν. ὁ μὲν Κύριος οἰκονομικῶς ἄνθρωπος μετὰ τὸ εἶναι Θεός. ἐναν-

θρω-

θρώπησε γὰρ ἀφαντασιάστως. τὸ δὲ πνεῦμα οὐκ ἀληθῶς περιστερά. ὀπτασίας γὰρ ἦν τὸ ὁρώμενον, οὐκ αἰσθητῆς ὁράσεως.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Σχίζονται δὲ οἱ οὐρανοί, ἢ κατὰ Ματθαῖον ἀνοίγονται, ἵνα συναφθῇ τοῖς ἐπιγείοις τὰ οὐράνια. ἡ δὲ φωνὴ καὶ ἐνεχθεῖσα, ἢ ἀγγελική τις ἦν, ἢ καὶ ἑτέρα ἐκ προσώπου τοῦ Πατρός.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰς τὸν Κύριον οἰκονομικῶς κατῆλθε τὸ πνεῦμα. ἵνα διὰ μέσου αὐτοῦ, ὡς ἐν ἀπαρχῇ ἡμῶν, τῷ δευτέρῳ Ἀδάμ, ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς. ἦμεν γὰρ αὐτοῦ ἐστερημένοι διὰ τῆς λεγούσης ἀποφάσεως, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας.

nem verus homo extitit, postquam Deus solùm fuerat. Humanitatem enim assumpsit verè, non phantastice: Spiritus autem non verè Columba fuit. Speciem enim meram ea tunc habuit apparitio, non exactum & verax judicium oculorum.

VICTORIS. Finduntur verò Cœli, aut juxta Matthæum, aperiuntur, ut coalescant cum terrenis cœlestia. Vox autem illinc delata, vel angelica, vel alia quædam fuit ex persona Patris.

ANONYMI VAT. In Dominum certa ratione descendit Spiritus. nempe ut per eum tamquam primitias nostri generis, & secundum Adam, veniret ad nos. Eramus enim ipso privati vi eius senten tentiæ quæ dicit: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus hisce, quoniam ipsi carnes sunt.* *Gen. vi. 3.*

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΤΟΛΩΣ,

Τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, ὡς εἴρηται, βάπτισμα ἦν μετανοίας. καὶ οὔτε ἁμαρτιῶν ἄφεσιν εἶχεν, οὔτε πνεύματος ἁγίου μετεδίδου. ἔρχεται οὖν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὸ βάπτισμα, οὐχὶ διὰ τὸ ἀφεθῆναι αὐτῷ τὰς ἁμαρτίας. οὐδὲ γὰρ ἦν ἐν αὐτῷ ἁμαρτία. οὐ θ' ὡς μεταληψόμενος πνεύματος ἁγίου. ἐν αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τούτῳ ἀεὶ συμπαρομαρτεῖ. ἄλλως τε οὐδὲ διὰ τὸ μετανοῆσαι ἔρχεται ἐπὶ τὸ βάπτισμα. πολλῷ γὰρ ἦν τοῦ βαπτιστοῦ κρείττων. ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ πᾶσιν ὑπὸ Ἰωάννου. Καὶ ἵνα πληρώσῃ, ὡς αὐτὸς ὁ Σωτήρ φησι, πᾶσαν δικαιοσύνην. ἤγουν τὰς τοῦ νόμου ἐντολάς. ἐπεὶ καὶ ἐντολὴ τοῦτο δοκεῖ. τὸ τῷ προφήτῃ πεισθῆναι βαπτίζοντι, καὶ ὑπὸ Θεοῦ πεμφθέντι. ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα κατέρχεται, οὐχ ὡς δεομένου τοῦ Κυρίου. εἶχε γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸ πνεῦμα

ANONYMI TOLOSANI.

Baptisma Ioannis, ut dictum est, Baptisma erat pœnitentiæ: & neque peccatorum remissionem habebat; neque Spiritum Sanctum comunicabat. Venit igitur Iesus ad istud Baptisma, non ut remitterentur ipsi peccata: peccatum enim in eo non erat. neque ut accepturus Spiritum Sanctum. In ipso quippe habitat Spiritus Sãctus & comitatur eum semper. Iam ne pœnitentiæ quidem suscipiendæ causa venit ad baptismũ, multò quippe melior ipso Baptista erat. Sed ut manifestaretur omnibus à Ioanne. & ut impleret, quemadmodum ipse Salvator ait, omnem justitiam: videlicet mandata legis. Nam & hoc unum ex mandatis videtur esse: Obtemperare Pro-

phetæ baptizanti & a Deo misso. Cæterum Spiritus descendit non tamquam indigente Domino. habebat enim in seipso Spiritum substantialiter. Sed ut discamus Spiritum descendere semper in eos qui baptizantur. Vox autem declarat, non in Baptistam, sed in Christum Spiritum descendere.

Hic quoque arcanam rationem quandam Christus sequitur, dum ad Ioannis baptisma se confert, quod nostro multo imperfectius, judaico excellentius erat: medium quid inter utrumque. Accessit enim ad illud ut ostenderet ipsa ipsius baptismatis natura: se neque propter peccatum baptizatum esse, neque quò Sancti Spiritus sibi fieret copia. quippe qui nec peccare posset; & Spiritum in se Sanctum substantialiter præsentē haberet semper.

ὑποστάσεως. ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ εἰς τοὺς βαπτιζομένους ἀεὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔρχεται. ἡ δὲ φωνὴ δηλοῖ. ὅτι οὐκ ἐπὶ τὸν Βαπτιστὴν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Χριστὸν τὸ Πνεῦμα κάτεισιν.

Ἐνταῦθα ἑτέραν τινὰ οἰκονομεῖ ὁ Σωτὴρ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ Βάπτισμα Ἰωάννου. τοῦτο γὰρ τοῦ μὲν ἡμετέρου πολὺ ἦν ἀτελέστερον, τοῦ δὲ Ἰουδαϊκοῦ ὑψηλότερον. ἐλήλυθε γὰρ ἐπὶ τοῦτο, ἵνα δείξῃ διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος φύσεως ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας ἐβαπτίσθη, οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμενος χορηγίας. Καὶ γὰρ καὶ ἀναμάρτητος ἦν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ οὐσιωδῶς εἶχεν ἀεί.

℣. 11. Et vox facta est de Cœlis.
» Tu es Filius meus dilectus, in
» te complacui.

» Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν
» σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐ-
» δόκησα.

ANONYMI VATICANI.

Si alius in alio est juxta doctrinam Nestorij, oportebat dicere: *In te est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚ.

Εἰ ἄλλος ἐν ἄλλῳ ἐστὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Νεστορίου, ἔδει εἰπεῖν, ἐν σοί ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα.

℣. 12. Et statim Spiritus expulit
» eum in desertum.
℣. 13. Et erat in deserto quadra-
» ginta diebus & tentabatur à Sa-
» tana.

» Καὶ εὐθὺς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλ-
» λει εἰς τὴν ἔρημον.
» Καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας
» τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑπὸ
» τοῦ Σατανᾶ.

ANONYMI VATICANI.

Spiritus qualis tandem? utique Bonus. expulit autem ut tentaretur & vinceret, & ad nos victoriam transmitteret. Propterea verò in desertum expulit, ut simul cum eo esset dum tentaretur, & quasi auxiliaretur ipsi. Nam qua-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚ.

Τὸ Πνεῦμα, ποῖον; τὸ ἀγαθὸν δηλονότι. ἐξέβαλε δὲ ἵνα πειρασθῇ καὶ νικήσῃ, καὶ τὴν νίκην παραπέμψῃ. διὰ τοῦτο δὲ ἐξέβαλεν εἰς τὴν ἔρημον, ἵνα συνῇ πειραζομένῳ καὶ οἷον βοηθείη· καθ' ὃ μὲν γάρ ἐστι καὶ νοεῖται Θεὸς, αὐτάρκης ἦν. καθ' ὃ δὲ γέγονε καὶ ἄνθρω-

θρωπος, μένων καὶ οὕτως Θεὸς, ἐδεῖτο οἰκονομικῶς τῆς ἐπικουρίας τοῦ πνεύματος. οὐ γὰρ ἀτιμάζει τὸ ἀνθρωποπρεπὲς μέτρον, ἐπειδὴ καὶ ἐνανθρωπῆσαι εὐδόκησεν. ἢ ὅτι διά τινα ἀγωνιστὴν στεφανίτην, ἐκβάλλει τὸν Κύριον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὸ ἀγωνίσασθαι πρὸς Σατανᾶν· ἵνα ἐπειδὴ πάντας ἀνθρώπους νενίκηκεν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου καθ' ὅ ἐστιν ἄνθρωπος, ἡττηθεὶς καταβάλῃ τὴν ὀφρὺν. καὶ ἡ νίκη ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου λαβοῦσα, καὶ εἰς ἡμᾶς ὁδεύσῃ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Ἐπειδὴ πάντα πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν εἰργάσατό τε καὶ ὑπέμενεν, ἀνέχεται καὶ τῆς ἐκεῖσε ἀναγωγῆς, καὶ τῆς πρὸς τὸν διάβολον πάλης, ἵνα ἕκαστος τῶν βαπτιζομένων, εἰ μετὰ τὸ βάπτισμα μείζονας ὑπομένοι πειρασμοὺς, μὴ ταράττηται ὡς παρὰ προσδοκίαν τοῦ πράγματος γενομένου, ἀλλὰ μένῃ γενναίως πάνθ' ὑποφέρων. Καὶ διὰ τοῦτο γὰρ οὐδ' ἐπιόντας κωλύει τοὺς πειρασμοὺς ὁ Θεὸς, πρῶτον μὲν ἵνα μάθῃς ὅτι πολλῷ γέγονας ἰσχυρότερος. ἔπειτα ἵνα μένῃς μετριάζων, μηδὲ τῷ μεγέθει τῶν δωρεῶν ἐπαρθῇς, τῶν πειρασμῶν σε συστελλόντων. καὶ ἵνα ὁ πονηρὸς ἀπὸ τῆς βασάνου τῶν πειρασμῶν πληροφορηθῇ ὅτι τέλεον αὐτὸν ἐγκαταλιπὼν ἀπέστης. τέταρτον, ἵνα ταύτῃ ὥσπερ σίδηρος στομωθῇς, καὶ ἰσχυρότερος γένῃ. πέμπτον, ἵνα σαφῆ λάβῃς ἀπόδειξιν τῶν πιστευθέντων σοι θησαυρῶν. οὐδὲ γὰρ ἐπῆλθεν ὁ διάβολος εἰ μὴ ἐν μείζονι γενόμενόν σε εἶδεν τιμῇ. διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἀνιόντα ἁπλῶς δείκνυσί σοι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ' ἀναγόμενον ὑπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας λόγου, αἰνιττόμενος διὰ τούτου, ὅτι οὐκ αὐτοὺς ἐπιπηδᾶν χρὴ, ἀλλ' ἑλκομένους ἑστάναι γενναίως. ἕλκει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον, ἐπειδὴ τὸν διάβολον ἐβούλετο μεταστήσασθαι, οὐ διὰ τῆς πείνης μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τόπου παραδίδωσιν αὐτῷ λαβεῖν. τότε γὰρ μάλιστα ἐπιτίθεται, ὅταν ἴδῃ μεμονωμένους καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντας. Ταύτῃ τι

tenus quidē est & cogitatur Deus, sufficiebat ipse sibi: quatenus autem factus homo est, manens vel sic Deus, indigebat, ratione assumptæ infirmitatis, auxilio Spiritus. non enim modulum respuit humanæ mediocritatis, ex quo fieri homo voluit. Dici etiam potest, eductum à Spiritu Sancto Dominum, ut eum, tamquam invictum & coronatum athletam cum Satana committeret: ut ille omnium hactenus hominum victor, à Domino, quatenus homo erat, victus, supercilium contraheret: & victoria initium a Domino sumens ad nos quoque veniret.

VICTORIS. Quoniam omnia ad eruditionem nostram fecit & passus est: & abduci se unde est abductus, & luctari cum Diabolo sustinuit; ut si majores post baptismum tentationes ingruant, ne turbentur, tamquam inopinato eventu, qui baptizati sunt: sed pro se quisque animis stent, & generosè cuncta perferant. Hæ porrò causæ sunt cur irruentes tentationes Deus non arceat. Primùm ut experimento ipso sentias te profecisse, & multò quam antea fortiorem evasisse. Deinde ut in modestia te contineas, nec magnitudine donorum efferaris; sensu tentationum contrahente animum. Præterea ut experientia repulsæ ac rejectionis suæ planè malus Dæmon intelligat, te prorsus ab ipso defecisse. Quartò ut tentatione, quasi cote ferrum, acuaris, valentiorque fias. Quintò ut clarè scias magnos tibi thesauros esse commissos. non enim grassaretur in te Diabolus, latro non stultus, si vacuum putaret, ac nisi multis te auctum spiri-

talis dignitatis opibus qua valet mentis acie perſpiceret. Quod autem non ſponte abeuntem, ſed quaſi alia vi ductum ſecundum humanitatis rationem, Dominum Evangeliſta exhibet, hæc cauſa fuit: ut nempe hinc diſceremus: non irruere ultro in tentationum pericula, ſed ubi tracti in ea fuerimus, animosè perferre ac conſtanter oportere. Trahit verò ipſum in deſertum Spiritus, ut qui Diabolum omninò allicere in certamen cum Chriſto ſtatuiſſet. quam ad rem non ſola fame quadragenarij jejunij, ſed etiam opportunitate ſeducti loci adblandiri ei fuit utile. nam hic ejus mos eſt in eos incurrere maximè quos ſejunctos ab alijs & ſolitarios animadverterit. Iſte autem quo ſe Ieſus contulit locus adeo erat avius atque infrequens hominibus, ut plenus eſſet feris beſtijs. Subjungit enim,

οὕτως ἄβατος ἦν καὶ ἔρημος ὁ χῶρος, ὡς καὶ θηρίων πλήρης ὑπάρχειν, ἐπάγει γάρ.

ANONYMI TOLOS. Omnia Salvator ad informationem hominum & fecit & paſſus eſt. eam ipſam ob cauſam luctari cum Diabolo ſuſtinuit: docens nos, non angi ſupra modum ſi poſt baptiſmum in tentationes incidamus, tamquam contra ſpem ſuccedente negotio. Si enim ſuſtinuerimus, maximum nobis lucrum apponemus. Hujus informandi exempli gratia conſcendit in montem tentandus. vel potius nõ conſcendit, ſed agitur a Spiritu. Oſtẽdens, non eſſe temerè periculum invadendum, neque ex præfidentia feroci inſiliendum in certamen. Propterea verò, tamquam in ſeorſim paratum ad luctam ſpatium, aſcendit ut loci ſolitudine fretus Diabolus audaciùs cum ipſo congrederetur. Solet enim in nos irruere tum maximè cum ab alijs ſegregatos ac ſolos ſenſerit.

ΑΝΩΝ. ΤΟΛΩΣ. Πάντα ὁ Σωτὴρ πρὸς διδασκαλίαν ἔπραττεν ὁμοῦ καὶ ὑπέμενε. καὶ διὰ τοῦτο ἀνέχεται τῆς πρὸς τὸν διάβολον πάλης, διδάσκων ἡμᾶς μὴ ἀδημονεῖν εἰ μετὰ τὸ βάπτισμα πειρασμοῖς περιπέσωμεν, ὡς παρ' ἐλπίδα τοῦ πράγματος γενομένου. εἰ γὰρ ὑπομείνωμεν, πλεῖστον ἑαυτοῖς κέρδος προσενεγκώμεθα. τούτου γὰρ ἕνεκεν ἄνεισιν εἰς τὸ ὄρος πειρασθησόμενος. μᾶλλον δὲ οὐκ ἄνεισιν, ἀλλ' ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος, δεικνύων, μὴ δεῖν θρασύνεσθαι μηδὲ ἐπιπηδᾶν. διὰ τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλάτιον ἀναβαίνει. ἵνα τῇ ἐρημίᾳ τοῦ τόπου θαῤῥήσας θρασύτερος προσβάλῃ αὐτῷ ὁ διάβολος. εἴωθε γὰρ μεμονωμένοις ἡμῖν οὖσιν ἀεὶ ἐπιτίθεσθαι.

SCHOLIVM.

Quid illud ſub finem ὡς ἐπὶ πλάτιον ἀναβαίνει? mihi quidem ſententiam numquam offerre potuit ſatis commodam, quamvis omnem in faciem verſatum. Suſpicabar igitur ſcriptum ab Autore ὡς ἐπὶ τὸ παλαίστριον &c quo verbo vetera lexica ſignificari docent campum purum ſeorſim ad palæſtræ congreſſus paratum. Sententia jam percommoda, quam in interpretatione expreſſam habes. niſi forte ἐπὶ τὸ πλάτιον ἀναβαίνειν ſignificare poſſit: longiſſimè recedit.

CYRILLI. Multas ob cauſas ſinit Deus tentari nos. quarum illa non poſtrema: ut ex conatu ip-

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Διὰ πολλοὺς τρόπους συγχωρεῖ ὁ Θεὸς πειράζεσθαι ἡμᾶς. καὶ μάλιστα ἵνα γνῶμεν ὅτι ἐν μείζονι

κατι-

κατίσημεν τιμῇ πειραζόμενοι ὑπὸ τοῦ Διαβόλου. εἰ μὲν γὰρ εὑρήκει ἡμᾶς τοιούτους γενομένους, οὐκ ἂν προσέβαλε, διὰ τοῦτο οὐκ ἀπιόντα λέγει τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ' ἀναγόμενον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος,

ſo Diaboli dignitatis noſtræ ſenſum, atque æſtimationem capiamus. nequaquam enim ille laboraret in nobis, niſi dignos ſpe contentioneque ſua ſtatueret. Propterea non proceſſiſſe quaſi ſponte ad tentationis periculum, ſed ductum a Spiritu Ieſum, dicit,

„ Καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων,

„ Eratque cum beſtijs.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ.

Θηρία τοὺς δαίμονας καλεῖ, διὰ τὸ ἄγριον καὶ μισάνθρωπον. ἢ θηρία φησὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἐπειδὴ δὲ ἄνω ἔφημεν αὐτὸν δεῖσθαι τῆς ἐπικουρίας τοῦ Πνεύματος, ὅπως μὴ νομίζῃ τις ψιλὸν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον, ἦν καὶ Θεός· ἄγγελοι γάρ φησι διηκόνουν αὐτῷ, οὐδὲ γὰρ ἄγγελοι δουλικὴν ἐπλήρουν λειτουργίαν ψιλῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ Θεῷ ἐνσαρκωμένῳ.

ANONYMI.

Beſtias dæmonas vocat propter ſævitiam & odium quo in homines immani flagrant. aut feras dicit eas, quæ iſto in deſerto vivebant. Quoniam verò ſuperiùs diximus indiguiſſe Chriſtum auxilio Spiritus, ne quis ex eo ipſum merum eſſe hominem ſuſpicetur, nunc oſtendens Evangeliſta eum cum humana Divinam quoq; naturam habuiſſe, ſubdit, Angelos ipſi miniſtraſſe. non autem homini mero utique Angeli ſervile miniſterium navarent, ſed Deo humana carne induto.

„ Καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.

„ Et Angeli miniſtrabant illi.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ. Διηκόνουν δὲ αὐτῷ οἱ ἄγγελοι μετὰ τὴν πεῖραν, καὶ τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην, ἅτε τὴν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενοι σωτηρίαν, κατὰ τὸ εἰρημένον. οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; νόει δή μοι καὶ καθ' ἕκαστον, ὅτι συντελεσθέντος παντὸς πειρασμοῦ ἄγγελοι προσέρχονται διακονοῦντες τῷ νενικηκότι. ἀκολούθως δὲ ταῦτα τῷ Ματθαίῳ καὶ ὁ παρὼν εὐαγγελιστής. κἀκεῖνος γὰρ μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὡς ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ, ἐπιφέρει. ἀκούσας δὲ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. καὶ μετ' ὀλίγα. ἀπὸ τότε ὁ Ἰησοῦς ἤρξατο κηρύσσειν καὶ λέγειν. μετανοεῖτε. ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ὁ δὲ Μαρκός φησι.

VICTORIS. Miniſtrabant verò ipſi Angeli poſt tentationem & victoriam de Diabolo reportatam, utpote qui ad hominum ſalutem libenter operam conferant, iuxta illud: *Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?* (Hebr. 1. 14.) Confer autem & conſidera, quid Evangeliſtarum quiſque dicat: ſic reperies: *Conſummata omni tentatione*, Angelos acceſſiſſe ad victorem. in quo noſter exactè Matthæum ſequitur, Nam & ille poſtquam retulit acceſſiſſe Angelos

los, ministrasseque ipsi, adjungit; audito, traditum Ioannem esse, secessit Iesus in Galilæam. & post pauca; *Exinde cepit Iesus prædicare & dicere: pœnitentiam agite, appropinquavit enim Regnum Cœlorum.* Marcus autem ait,

Matt. 4. v. 12.

vers. 17.

℣. 14. Postquam autem traditus „ est Ioannes, venit Iesus in Ga- „ lilæam, prædicans Evangelium „ Regni.

„ Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, „ ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαί- „ αν κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βα- „ σιλείας.

ANONYMI VATIC.

IOannes quoad licuit, prædicavit. Illo verò tradito succedit illi Dominus in officio prædicandi. ne prædicatione carerent homines.

ANON. TOL. Consentaneè iis quæ a Matthæo sunt scripta, scribit Evangelista noster hoc loco. Nam & ille postquam accessisse ad Christum Angelos & ministrasse ipsi memoravit, addit: Salvatorem audito nuncio de comprehensione Ioannis, secessisse in Galilæam.

THEODORI HERACLEOTÆ. Secedit in Galilæam Salvator ut doceat nos non irruere temerè in pericula, sed ea quantum licet vitare. Id si fieri non potuerit, non indignari tamen, sed magno & generoso animo perferre fortunam pejorem. Videtur autem eadem cum Ioāne prædicare Christus. Nam: Pœnitentiam agite, & Appropinquavit Regnum Cœlorum, una amborum erat, ut quidem apparet, oratio. Non est autem ita. Pœnitentia siquidem quam suadet Ioannes, recedere a peccando jubet: quam verò Christus prædicat, fugam indicit a legali litera. Et propterea dicit: credite Evangelio.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝ.

Ἰωάννης ἕως ἐξὸν ἦν, ἐκήρυξε. τούτου δὲ παραδοθέντος, λοιπὸν ὁ Κύριος ἐκήρυξε. ἵνα μὴ μείνωσιν ἔρημοι τοῦ κηρύγματος οἱ ἄνθρωποι.

ΑΝΟΝΥΜ. ΤΟΛΩΣ. Ἀκολούθως τῷ Ματθαίῳ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς ἐκτίθεται τὸν λόγον. καὶ γὰρ κἀκεῖνος μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι προσῆλθον ἄγγελοι καὶ διηκόνουν αὐτῷ, ἐπιφέρει ὅτι ἀκούσας δὲ ὁ Σωτὴρ ὅτι ὁ Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΩΤΟΥ. Ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὁ Σωτὴρ ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ μὴ ἐπιπηδᾷν τοῖς κινδύνοις, ἀλλ' ὑποφεύγειν ὡς δυνατόν· εἰ δὲ περιπέσοιμεν, μὴ δυσφορεῖν, ἀλλὰ φέρειν γενναίως. Φαίνεται δὲ τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωάννῃ κηρύσσων ὁ Κύριος. τὸ γὰρ μετανοεῖτε, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὁμοίως δοκεῖ ἔχειν. οὐκ ἔστι δέ. ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης τὸ μετανοεῖτε, λέγων διδάσκει ἀποχωρεῖν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων. ὁ δέ γε Χριστὸς ἀπὸ τοῦ νομικοῦ γράμματος φυγεῖν. Καὶ τοῦτο λέγει. πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

℣. 15. Et dicens: quoniam impletum est tempus, & appropinquavit Regnum Dei, & pœnitemini, & credite Evangelio.

„ Καὶ λέγων, ὅτι πεπλήρωται ὁ Καιρὸς, „ καὶ ἤγγικεν ἡ Βασίλεια τοῦ Θεοῦ. „ μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ „ Εὐαγγελίῳ.

ANO-

ΑΝΟΝΥΜΟΥ ΒΑΤ. Ἑαυτὸν λέγει Θεόν, ἑαυτὸν γὰρ ἐκήρυσσεν, ὡς φῶς ὄντα, ὡς ζωήν, ὡς λυτρωτήν, ὡς ἀνάστασιν, ὡς ποιμένα καλόν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Προσέχειν δὲ χρὴ ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ κηρύσσει, λέγων περὶ τοῦ, ἤγγικεν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὸ μετανοεῖτε. ὁ δὲ σωτὴρ ἡμῶν ἀναχωρήσας εἰς Γαλιλαίαν καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρέθ, ὡς ὁ Ματθαῖος φησιν, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν. καὶ ἀπὸ τότε ἤρξατο κηρύσσειν, καὶ λέγειν, οὐχὶ, τὸ μετανοεῖτε, καὶ τὰ ἑξῆς, ἀλλὰ μόνον τὸ, ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἔδει γὰρ τὸ μετανοεῖτε προστασσόμενον τοῦτο λεχθῆναι ὑπὸ Ἰωάννου παρασκευάζοντος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Κατὰ οὖν τὸν Μάρκον ὁ Κύριος ἡμῶν ἔλεγεν τὸ, πεπλήρωται ὁ καιρὸς, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. περὶ δὲ πληρωθέντος τοῦ καιροῦ συμφωνεῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγων. ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. σημαίνει δὲ, τὰ προειρημένα διὰ τῶν προφητῶν περὶ τῆς οἰκονομίας, πέρας εἰληφέναι. οἱ γὰρ προφῆται ἕως Ἰωάννου. διὸ μετὰ τὸν πειρασμὸν καὶ τοὺς προσελθόντας ἀγγέλους τῷ Ἰησοῦ, ὅταν ἀκούῃ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, τότε λέγει τὸ, μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. ἔξεστι δὲ λέγειν ὅτι τὸ μὲν Ἰωάννου μετανοεῖτε προσεκαλεῖτο τοὺς ἀκούοντας ἀποθέσθαι τὰ ἐν τῷ βίῳ ἁμαρτήματα. τὸ δὲ Ἰησοῦ, προέτρεπεν εἰς τὸ μετανοεῖν ἀπὸ τοῦ νομικοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ νομικὸν πνεῦμα. διὸ συνάπτει ὁ Ἰησοῦς τῷ μετανοεῖτε, πιστεύετε ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἀναχωρεῖ, μηδὲ διαμάχεται τῇ βίᾳ τῶν πονηρῶν. καὶ ἄλλως διετήρει ἑαυτὸν ταῖς περὶ τοῦ παθεῖν διδασκαλίαις καὶ θεραπείαις, ἵνα πληρώσας αὐτὰς, καὶ ἃς προέγνωκεν καὶ προώρισε, μετὰ τούτων ἑαυτὸν ταπεινώσῃ καὶ

ANONYMI VATIC. Seipsũ dicit Deum conſentaneè ijs quæ de ipſo ſe alibi prædicat, Lucem, Vitam, Redemptorem, Reſurrectionem, Paſtorem bonum ſeſe appellans.

VICTORIS. Animadverſione dignum eſt quòd Ioannes quidem in deſerto prædicat, dicens ante iſtud: *Appropinquavit Regnum Cælorum*, illud alterum: *pænitentiam agite*. Salvator autem poſtquam in Gaiilæam ſeceſſit, & relicta Nazareth, ut Matthæus ait, venit in Civitatem maritimam Capharnaum, in eaque habitavit, cepit ex tunc prædicare & dicere, nõ quidem: *Pænitentiam agite* &c. ſed tantum: *Appropinquavit Regnum Cælorum*. Oportebat ſcilicet præordinatam illam denunciationem Pœnitentiæ, Ioannis fieri præconio, nempe hominis ad id præmiſſi ut viam venturo Domino præſterneret. Hæc igitur, juxta Marcũ, propria Chriſti prædicatio fuit, *Impletum eſt tempus, & appropinquavit Regnum Dei*. De plenitudine porrò temporis conſonat & Apoſtolus dicens: *Quando venit plenitudo temporis miſit Deus Filium ſuum*. ſignificat autem quæ prædicta erant à Prophetis de myſterio Incarnationis, patrata eſſe: aut certè eorum mox patrandorum tempus adveniſſe. Prophetæ enim uſque ad Ioannem. Quare poſt tentationem & Angelorum acceſſum ad Ieſum, ubi is audijt Ioannem traditum, tunc ſtatim illud prædicat: Pœnitentiam agite & credite Evangelijs. Licet verò dicere: illud *Pænitentiam agite*, quo ſenſu prædicabatur a Ioanne provocaſſe audientes ad deponenda vitæ

Gal. 4.

vitæ peccata: istud vero aliud sono simile, sententia diversum, Iesu voce promulgatum, excitasse Iudæos ad transferendam mentem à Legis litera ad Legis Spiritum. Propterea coujungit Iesus his verbis: *pœnitentiam agite*, alia illa, *credite Evangelijs*. Cæterum postquam audivit Ioannem traditum, recessit, ostendens non esse vltro occurrendum armatæ malitiæ, nec certamen voluntariè cum nocere paratis appetendum. Ad hæc, servabat seipsum prędicationi ac curationum operationi passionem præcessuris ex proposito ac præfinitione sua, quibus deinde transactis nulla jam mora futura erat quin se ipsum humiliaret, & obediens fieret usque ad mortem, mortem autem crucis. Recessit igitur, non expectans donec Ioannis comprehensor ad ipsum quoque capiendum satellites mitteret. In quibus notandum consentire quidem Matthæo per omnia Marcum, verum eadem tamen contractius dicere.

ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἀνεχώρησεν οὖν μὴ προσμείνας διωχθῆναι μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην. καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι προσήκει, ὡς καταλλήλως τῷ Ματθαίῳ ὁ Μάρκος ἐκτίθεται, ἀλλ' ἐπιτετμημένος.

16. Et præteriens secus mare Galilææ vidit Simonem & Andreã fratrem ejus, mittentes retia in mare: erant enim Piscatores.

» Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος βάλλοντας ἀμφίβληστρον ἐν τῇ θαλάσσῃ. ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς.

17. Et dixit eis Iesus, Venite post me faciam vos fieri Piscatores hominum.

» Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων.

ANONYMI. Quippe qui homines vivos capere & è morte in vitam transferre cogitaret.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ζωγρεῖν γὰρ μέλλων τοὺς ἐκ θανάτου πρὸς ζωὴν ἀνθρώπους.

18. Et protinus relictis retibus secuti sunt eum.

» Καὶ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα αὐτῶν ἠκολούθησαν αὐτῷ.

19. Et progressus inde pusillum vidit Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem ejus, & ipsos componentes retia in navi.

» Καὶ προβὰς ἐκεῖθεν ὀλίγον εἶδεν Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καταρτίζοντας τὰ δίκτυα.

ANONYMI. Tamquam ij se jam nunc accingerent ad officium evangelicę piscandi.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἷον διορθουμένους ἀπαρτὶ καὶ τούς.

20. Et statim vocavit illos. & relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenarijs, secuti sunt eũ.

» Καὶ εὐθέως ἐκάλεσεν αὐτοὺς καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν μισθωτῶν, ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ.

TOLOSANVS. Petrus & Andreas ejus frater Præcursoris erant discipuli. qui deinde cum animad-

ΤΟΛΩΣ. Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τοῦ προδρόμου ἦσαν μαθηταί. εἶτα ἰδόντες ὑπὸ Ἰωάννου μαρτυρηθέντα

τον

τοῦ Ἰησοῦ προσῆλθον αὐτῷ. παραδοθέντος δὲ τοῦ Ἰωάννου ἐλυπήθησαν σφόδρα· καὶ πάλιν πρὸς τὴν οἰκείαν τέχνην ἀνεχώρησαν. ὅθεν ὁ Χριστὸς ἐκ δευτέρου πάλιν τούτους καλεῖ. καὶ οὗτοι ἀφέντες τὰ ἐν χερσὶν ἠκολούθησαν αὐτῷ. μετὰ δὲ τούτους τὸν Ἰάκωβον σαγηνεύει καὶ τὸν Ἰωάννην. Καὶ οὗτοι ἀφέντες τὸν Πατέρα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. οὐχ ὡς καλὸν δὲ τὸ καταλιπεῖν τοὺς φύντας, τοῦτο ἐποίησαν· ἀλλ' ὅτι ἔμελλεν ἐμποδίζειν αὐτοὺς πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας εὕρεσιν.

vertiſſent teſtimonium in primis magnificum atque amplum Ieſu a Ioanne redditum acceſſerunt ad eum. Tradito poſtea Ioanne *in Herodis manus*, conſternati valde ſunt: & rurſus ad artem, quã prius factitaverant ſe receperunt. unde Chriſtus eos jam ſecundò revocat. Illi verò rebus & ſpebus, quibus hæſerant, omiſſis, ſecuti ſunt ipſum. Poſt hos verò Iacobum & Ioannem ſagena implicat ſua. qui & ipſi relicto Patre ſecuti ſunt illum. non ſane quaſi pulchrum & honeſtum putarent deſerere parentes, ſed quod intelligerent Patrem, ſi cum ipſo manerent, ad conſecutionem ſalutis impedimento ipſis futurũ.

» Καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναούμ.

21. Et ingrediũtur Capharnaum.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τούτῳ τὰ ὅμοια παρέθετο καὶ ὁ Λουκᾶς. πόθεν δὲ καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναούμ; ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὡς φησὶν ὁ Λουκᾶς.

VICTORIS ANTIOCHENI. Huic ſimilia poſuit & Lucas. unde autem ingrediuntur Capharnaũm? à Nazareth, ut Lucas ait.

» Καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν
» εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐδίδασκε.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τότε γὰρ συνηγάγοντο μόνον, ὡς διὰ τὴν τῆς τιμωρίας ἀνάγκην, οὐ διὰ τὴν τοῦ νόμου φιλίαν. ταύτῃ καὶ τοῦ σαββάτου αὐτοῖς ἐπέστησε τὴν ἀνάγκην ὁ νόμος. ἐδίδασκεν οὖν ἐν σαββάτῳ τὰς τῶν ἀκουόντων βουλόμενος θηρεῦσαι ψυχὰς πρὸς εὐσέβειαν.

ΤΟΛΩΣ. Εἰς Καπερναοὺμ εἰσπορεύονται ἀπὸ τῆς Ναζαρέτ. ἐν τῇ ἡμέρᾳ γὰρ τοῦ σαββάτου ἀνεγίνωσκον τὸν νόμον. διὸ καὶ ὁ νόμος παρεκελεύετο ἐν τοῖς σάββασιν ἀργεῖν, ἵνα σχολάζωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸ σάββατον συναγόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτό. ὅτε οὖν συνήγοντο ἐκεῖνοι τότε ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκε. οὐ κολακευτικῶς δὲ ἐδίδασκεν ἀλλ' ἐλεγκτικῶς. Καὶ τοῖς μὲν ἀπειθοῦσι τιμωρίαν ἠπείλει. τοῖς δὲ πειθομένοις οὐρανῶν βασιλείαν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

» Et ſtatim ſabbathis ingreſſus in
» Synagogam, docebat.

EIVSDEM. Tunc enim ſolum conveniebant in unum cœtum: quippe qui non legis cognoſcendæ cupiditate, ſed mera neceſſitate cavendi ſupplicij coirent. Quòd ut vel ſic facerent neceſſitatem obſervandi Sabbathi Lex ſanxerat. Capta igitur opportunitate talis temporis, ad congregatos loquebatur, ſalutares inſidias venandis ad pietatem animabus tendens.

TOLOSANI. In Capharnaum proficiſcuntur ex Nazaret. In die enim Sabbathi legebant Legem. cui rei ut otium eſſet, jubebat Lex ceſſare ab opere Sabbatis. ut per Sabbatum vacarent homines in unum coẽuntes. cum igitur illi congregabantur, tunc Salvator docebat.

cebat. præferebat autem in docendo non adulationem obnoxiam; sed liberam constantiam rigidæ censuræ, ne objurgare quidem, cum subesset causa, dubitantis. Ac contumacibus quidem supplicium denunciabat: obtemperantibus verò Regnum Cœlorum & vitam æternã.

22. Et stupebant super doctrina „ ejus. erat enim docens eos qua- „ si potestatem habens, & non si- „ cut Scribæ.

„ Καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ „ αὐτοῦ. ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς „ ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμ- „ ματεῖς.

ANONYMI. Scribæ quidem & alij, sic docendi munus obibant ut facile appareret quasi aliũde acceptum Dei verbum ipsos reddere; & ministros dumtaxat atque internuncios esse delegantis ipsos Dei. At Dominus non alieni Interpres, sed sui præsens autor imperij, propria ipse protinus persona fungens ac nomine mandabat docebatque.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Οἱ μὲν γὰρ Γραμματεῖς καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἐδίδαξαν, οὕτως ἔλεγον, ὡς διαπορθμεύοντες λόγον, καὶ διάκονοι ὄντες τοῦ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐντειλαμένου θεοῦ· ὁ δὲ γε κύριος ὡς αὐτὸς ὢν προστάσσων, οὕτως ἐδίδασκε.

VICTORIS ANTIOCH. Stupebant super doctrina ejus: non enim ad gratiam oratione composita laudem audientium adulatorijs delinimẽtis eblandiri satagebat: sed forti autoritate sermonis liberi, salute ostendenda, nimis intentandis, Magisterio pro dignitate fungebatur.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι οὐ πρὸς χάριν τοὺς λόγους προσέφερεν, οὐ κολακεύων καὶ τὸν τῶν ἀκροωμένων θηρώμενος ἔπαινον. ἀλλ᾽ ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, προτρεπτικὸς εἰς σωτηρίαν, καὶ τιμωρίαν τοῖς ἀπειθοῦσιν ἐπανατεινόμενος.

23. Et erat in Synagoga eorum „ homo in spiritu immundo.

„ Καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄν- „ θρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ.

EIVSDEM. Adjuncto *immundi* similitudinem, quæ inest in voce, Spiritus, discernit. Nam & aer & anima, & administratorij Spiritus, postremo & Spiritus Sanctus eodem isto verbo designantur. Ne igitur communitate nominis in ambiguitatem laberemur, distinguens addit spiritum hunc fuisse Dæmonis impuri. impuri utique ob impietatem & secessionem à Deo, ac quod omnibus turpibus & malis facinoribus delectetur.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἀκαθάρτου διαστέλλεται τὴν ὁμοίωσιν τοῦ πνεύματος. πνεῦμα γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα προσαγορεύονται, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἵνα τοίνυν μὴ τῇ κοινότητι εἰς ἀδηλίαν ἐκπέσωμεν, διὰ τοῦτό φησι πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου. ἀκαθάρτου δὲ διὰ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν ἀπὸ θεοῦ ἀναχώρησιν, καὶ διὰ τὸ πάσαις ταῖς αἰσχραῖς καὶ πονηραῖς ἐφήδεσθαι πράξεσιν.

24. Et exclamauit, dicens, Quid „ nobis & tibi Iesu Nazarene? „ Venisti perdere nos? Scio quis „ sis Sanctus Dei:

„ Καὶ ἀνέκραξε, λέγων, ἔα, τί ἡμῖν „ καὶ σοι Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; ἦλθες „ ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ, ὁ „ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.

ΤΟΛΩ-

ΤΟΛΩΣΑΙ. Ἀπώλειαν γὰρ ἑαυτοῦ ἡγεῖται ὁ δαίμων τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. διὰ τοῦτο φησὶν, ἔα. τί ἡμῖν καὶ σοι Ἰησοῦ Ναζαρηνὲ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς. ἀνηλεεῖς γὰρ ὄντες οἱ δαίμονες κακὸν εἶναι πάσχειν οἴονται μὴ συγχωρούμενοι κακοποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους.

TOLOSANI. Perniciem propriam interpretatur dæmon exire ab homine, propterea dicit: fine. quid nobis & tibi Iesu Nazarene venisti perdere nos. Immisericordes nimirum dæmones calamitate se affici putant, cum nocere non sinuntur hominibus.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε τὸ δαιμόνιον ὅτι. ἅγιος εἶ, ἀλλ' ὁ ἅγιος, μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης; ἵνα δείξῃ ὡς πολλῶν ὄντων ἁγίων εἷς ἐστι καὶ μόνος ἅγιος ὁ Κύριος. ὁ δὲ γε Χριστὸς ἐπιστομίζει αὐτόν. ἵνα μάθωμεν ὅτι κἂν ἀληθῆ λέγωσιν οἱ δαίμονες δεῖ ἐπιστομίζειν αὐτούς.

ORIGENIS. Quare non simpliciter dicit Christo dæmonium Sanctus es. Sed præfixo articulo? ut ostendat, cum multi sint hoc nomine dignati, eminere tamen unũ longè super omnes, qui verè unus & solus Sanctus excellenter sit, huncque esse Dominum Iesum. Os autem illi obstruit Christus, ut ex hoc discamus indicendum silentium dæmonibus esse, quamlibet vera dicentibus.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἴσως τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ᾤετο διὰ τῆς τοιαύτης εὐφημίας καὶ κολακείας, τῷ εἰπεῖν ἐξουσίαν ἔχοντι, ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς. Θεοῦ γὰρ ἴδιον τοῦτο. καὶ τῷ εἰπεῖν, οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, ἐπαρθέντα τὸν Κύριον καὶ περιχαρῆ γεγονότα ἐάσειν αὐτὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. ὁ δὲ ἐπετίμησεν αὐτῷ μὴ λαλεῖν. οὐ γὰρ ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καθὼς γέγραπται. καὶ ἐξέβαλεν αὐτό.

ANONYMI. Existimabat fortasse impurus spiritus tali acclamatione honorifica & adulatoria, qua potestatem supra se habentem humiliter agnoscens dicebat: *Venisti perdere nos*; quo verbo Deum esse ipsum fatebatur; Dei enim id proprium. & illa prolatione testimonij: *Scio te quis sis Sanctus Dei*, elatum delectatumq; Dominum condonaturum ipsi moram in eo quẽ obtinebat homine. At ille increpavit eum ut taceret: non enim speciosa laus in ore peccatoris, ut scriptũ est, moxque ipsum ejecit. *Eccl. xv. 9.*

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Στοχάζομαί σου τὴν παρουσίαν, φησὶν, πνευμάτων ἄφιξιν. οὐδὲ γὰρ ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν τῆς παρουσίας ἔχει τὴν γνῶσιν. εἰ καὶ τοῦτο εἰδέναι δοκεῖ, μεθ' ὑποκρίσεως ἐκφέρων τοὺς λόγους. διὰ τί δέ φησιν, ἦλθες ὑμᾶς ἀπολέσαι; οὐκέτι γὰρ ἡμῖν δίδως χώραν περιαιρῶν τὴν ἀσέβειαν, ἀπελαύνων τὴν πλάνην, θεογνωσίαν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐνιείς. οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. ἅγιος μὲν καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν. ἀλλ' οὐχ ἕνα τῶν παρὰ πάντων σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἕνα καταγγέλλει. διὰ γὰρ τοῦ

VICTORIS ANTIOCHENI. Quasi diceret: advenisse te verum Messiam ex hoc ipso conjecturam capio, quod spiritus ejici a te sẽtio; Ex conjectura enim loquitur, minimè aliunde certam & manifestã adventus Messiæ demonstrationẽ aut notionem habens. quamquam se id scire quod solum opinabatur, ex hypocrisi simulans, verbis testaretur. Cur autem dicit: *Venisti*

perdere nos? quasi diceret: excludis nos & exturbas undique, impietatem tollens, errorem exterminans, Dei notitiam hominum mentibus immittens. *Novi te quis sis Sanctus Dei.* Sanctus erat etiam quisq; Prophetarum. Sed non vnũ è vulgo hæc designant, at unum ex uno eximiè describit, articuli enim ea vis atque usus hoc loco est, unum ut longè insignem & egregium demonstret, ad cujus mentionem quòd se horrere præsefert, metus is omnium Dominum esse istum demonstrat. Verum comminatus ei Iesus est, quoniam non eget veritas malorum dæmonum approbatione aut consensu: celebrior ac laudabilior ex se quàm ut Adversariorum commendari testimonijs opus habeat, unde ait,

ἀρθῇ, τὸ ἵνα δυναμένη τῶν ἄλλων ἐξαίρετον. καὶ διὰ τοῦ φόβου ἐπιγνώσεως τῶν πάντων δεσπότην. ἀλλ' ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. οὐδὲ γὰρ ἔχρῃζεν ἡ ἀλήθεια τῆς ἀπὸ τῶν πονηρῶν δαιμόνων συστάσεως, οὐδὲ τῆς τῶν ἀντιλεγομένων μαρτυρίαις σεμνύνεσθαι. ὅθεν φησίν.

25. Et comminatus est ei Iesus
„ dicens, obmutesce & exi de ho-
„ mine.

„ Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς,
„ λέγων, φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ
„ αὐτοῦ.

EIUSDEM. Simul salutare nobis tradit documentum: nequaquã dæmonibus credendum: neque si vera dicere profiteantur.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἅμα δὲ καὶ σωτήριον ἡμῖν παραδίδωσι δόγμα, μὴ παντελῶς δαίμοσι πείθεσθαι, μηδ' ἂν τὴν ἀλήθειαν ἐπαγγέλλωνται λέγειν.

26. Et discerpens eum spiritus
„ immundus, & exclamans voce
„ magna exijt ab eo.

„ Καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ
„ ἀκάθαρτον, καὶ κράξαν φωνῇ με-
„ γάλῃ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ.

ANONYMI. Cur omninò dæmonium audito, *tace & exi* nõ statim silentio exijt, sed & discerpit, & post discerptionem exclamavit voce magna? certa ratione dispensata ea omnia sunt: ne omnia cavillantes Iudæi non verum hunc, sed simulatum & de industria fingentem dæmoniacum causarẽtur. adversus quam suspicionem vocis humana majoris & discerptionis inhumanæ utile testimoniũ erat.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πῶς ὅλως ἀκούσαν τὸ δαιμόνιον, φιμώθητι καὶ ἔξελθε, οὐκ εὐθὺς μετὰ σιγῆς ἐξῆλθεν; ἀλλὰ σπαράξαν αὐτόν, μετὰ τὸ σπάραγμα, καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ; οἰκονομικῶς πάντα γέγονεν. ἵνα μὴ νομισθῇ προσποιητὸς εἶναι ὁ δαιμονιῶν παρὰ τῶν πάντα χλευαζόντων Ἰουδαίων. ἀλλὰ δειχθῇ ἐπ' ἀληθείας διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ δαιμονιῶν.

VICTORIS ANTIOCHENI. Propterea verò permisit Dæmonio ut proijceret raptaretque hominem, quò manifestũ fieret verè a

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Διὰ τοῦτο δὲ συνεχώρησεν αὐτὸν ῥίψαι τὸ δαιμόνιον, ἵνα δῆλον γένηται ὅτι τὸ δαιμόνιον ἦν ὁ λαλήσας, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ὁ φθεγξάμενος. τὸ γάρ, οἶδά σε τίς εἶ, σώφρονος ἦν. ἐξῆλθε δὲ ἀπ'

αὐτοῦ

ἀυτοῦ μηδὲν βλάψαι αὐτόν. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ κατέβαλεν, ἤδη τραυματίαν ἀπέφηνεν· ἀλλὰ τὸ μὲν συνεχώρησεν ὁ Κύριος διὰ τοὺς παρόντας. βλάβην δὲ γενέσθαι οὐκ εἴασεν. ἵνα τοῦ ἐπιτάξαντος φανερωθῇ ἡ ἰσχύς.

Dæmonio profectam non ab homine vocem. Nam certè istud: *Novi te qui sis* sui compotis ac minimè turbati erat. Exijt verò ab ipso nihil ei veri detrimenti afferens; nam quod eum abjecit humique afflixit, citra læsionem id fecisse existimandum est. Sed & illam, qualiscumque fuit, illatam ei vim permisit Dominus spectatorum causa. vulnus quidem ei aut damnum infligi non est passus, ut potestas ejus, quo imperante Dæmon exibat, quanta esset appareret.

» Καὶ ἐθαμβήθησαν πάντες, ὥστε συζη-
» τεῖν πρὸς αὐτοὺς λέγοντας, τί ἐστι
» τοῦτο; τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη; ὅτι
» κατ᾽ ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς
» ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπα-
» κούουσιν αὐτῷ.
» Ἐξῆλθε δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εὐθὺς εἰς
» ὅλην τὴν περίχωρον τῆς Γαλιλαίας.

» Καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελ-
» θόντες, ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν Σί-
» μωνος καὶ Ἀνδρέου, μετὰ Ἰακώβου
» καὶ Ἰωάννου.

27. Et mirati sunt omnes: ita ut
» conquirerent inter se dicentes,
» Quidnam est hoc? quænam do-
» ctrina hæc nova? quia in pote-
» state etiam spiritibus immundis
» imperat, & obediunt ei.
28. Et processit rumor ejus sta-
» tim in omnem regionem Ga-
» lilææ.
29. Et protinus egrediētes de Sy-
» nagoga, venerunt in domum
» Simonis & Andreæ cum Iaco-
» bo & Ioanne.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διδαχὴν λέγουσι τὴν τοῦ κυρίου πρόσταξιν καὶ ἐπιταγὴν, ἥτις ἦν κατ᾽ ἐξουσίαν γινομένη. οὐ γὰρ κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐνορκίζει, οὐ διέλεγεν, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἔξελθε, οὐδ᾽ εὐχὴν ἢ λιτὴν πρὸς Θεὸν ἀνατείνας ἐξέβαλε τὸ δαιμόνιον, ἀλλ᾽ ἐξ οἰκείας ἐξουσίας, φιμώθητι, φησι, καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ. ἢ οὖν τοῦτό ἐστιν, ἢ διδαχὴν λέγει, ὅτι ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὡς οἱ πάλαι τυραννήσαντες τῆς ἐπουρανίου δαίμονες, καὶ Θεοῦ δόξαν ἁρπάσαντες, ὡς δοῦλοι μαστιγίαι καὶ δραπέται, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τόδε ποιεῖν προστάσσονται. ἢ ὅτι ὁ λεγόμενος ἐστὶν ὑπερβιβασμὸς, ἵνα ᾖ, τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη; καὶ γὰρ τὰ ὑπὲρ νόμον ἐμυσταγώγει ὁ κύριος. καὶ ὅτι κατ᾽ ἐξουσίαν διδάσκει, καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει. ὁ γὰρ σύνδεσμος, καὶ μετενεχθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ.

ANONYMI. Doctrinam dicunt imperium & mandatum Domini magna cum significatione potestatis Dæmoni pronunciatū. Non enim per Deum adjuravit. non dixit: in nomine Dei exi, non denique prece aut supplicatione ad Deum directa Dæmonium ejecit. Sed ex autoritate propria: *obmutesce*, inquit, *& exi ab eo*. Aut igitur hoc ita est ut dixi: aut doctrinam id factum vocat, quoniam eo nos docuit: eos qui dudum omnia quæ sub Cœlo sunt sibi subjugaverant Dæmones, Deoque gloriam eripuerant, velut servos flagellis conscissos ac fugitivos Christi imperio fuisse coactos id facere. Nisi dicendum figuram hic esse eam quam Grammatici transcēsionem vocant,

vocant, ut sententia hæc sit: quæ quæ doctrina nova ista? hoc est, quæ doctrina, quæ novitas? nam superiùs lege sapere Christum, ex duobus apparebat: & quòd cum autoritate doceret, & quod spiritibus immundis cum effectu imperaret. Siquidem conjunctionem transferri oportet ad principium, ut hoc significet: & novam fuisse doctrinam ejus, & opera item nova, adeo quidem ut Dæmonibus imperaret. Idem istud innuens dixit in Actis Lucas: cepisse Iesum
Act. 1. facere & docere. & de eodem Cleo-
Luc. 24. 19. phas ait, potentem fuisse opere & sermone.

ὅπως τοῦτο σημανθῇ, ὅτι καὶ ἡ διδαχὴ αὐτοῦ καινὴ ἦν, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὡς καὶ δαίμοσιν ἐπιτάσσειν. τοῦτο δηλοῖ καὶ ὁ Λουκᾶς ἔλεγεν ἐν ταῖς πράξεσιν, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. καὶ ὁ Κλεόπας δὲ φησι περὶ αὐτοῦ, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ.

VICTORIS ANTIOCH. Manifesta erat fides cadentium sub visum rerum; nec jam auditus solus in dubitationem & fidem animum dividens, sed conspectus ipse clarus ac convincens irrecusabile testimonium gestis accedebat. quare admirantes quærebant apud se, quænam tandem hæc esset oratio? quid porrò faciendum lege præscriberet? quin etiam inter docendum præcipit Dæmonibus, victique illi, ac irriti recedunt. Adfuerant Prophetæ. cæterum ii *Hæc dicit Dominus*, ajebant. Hic autem *Ego dico vobis*. quænam hæc igitur nova doctrina? Prophetæ quidem alij Deo invocato, hic verò per se autoritate propria loquens imperat: *obmutesce & exi ab eo*. Dominus, ut apparet, universorum est. Atque in hunc modum per omnem circa regionem divulgatum miraculum est.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Πίστις ἦν σαφὴς τὰ ὁρώμενα καὶ μάρτυς ἡ θέα τῶν γινομένων, οὐχ ἁπλῶς ἀκοὴ πρὸς ἀμφιβολίαν καὶ πίστιν μερίζουσα τὴν διάνοιαν. ὅθεν θαυμάζοντες συνεζήτουν πρὸς ἑαυτούς, τίς ὁ λόγος οὗτος; τί δὲ γινόμενος νομοθετεῖ; μᾶλλον διδάσκων ἐπιτάσσει τοῖς πονηροῖς δαίμοσι, καὶ φυγάδας καθίστανται: παραγεγόνασι προφῆται. ἀλλὰ, τάδε λέγει Κύριος, ἔφασκον. οὗτος δὲ, ἐγὼ λέγω ὑμῖν. καὶ τίς ἦν διδαχὴ καινή; ὁ μὲν προφῆται ἄλλοι ἐπικαλούμενοι τὸν Θεὸν, οὗτος δὲ κατ' ἐξουσίαν λέγει, φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ. κύριος ὡς ἔοικε πάντως ἐστί. καὶ οὕτως ἐξάκουστον ἐγένετο ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ τὸ θαῦμα.

30. Decumbebat autem Socrus
„ Simonis febricitans: & statim
„ dicunt ei de illa.
31. Et accedens elevavit eam ap-
„ prehensa manu ejus: & conti-
„ nuò dimisit eam febris, & mi-
„ nistrabat eis.

„ Ἡ δὲ πενθερὰ Σίμωνος κατέκειτο
„ πυρέσσουσα. καὶ εὐθέως λέγουσιν αὐ-
„ τῷ περὶ αὐτῆς.
„ Καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν κρατή-
„ σας τῆς χειρὸς αὐτῆς. καὶ ἀφῆ-
„ κεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς εὐθέως, καὶ διη-
„ κόνει αὐτοῖς.

TOLOSANI. Recepit se, ut mos erat, Sabbato sub vesperam ad cibum sumendum. quæ verò

ΤΟΛΩΣΑΙ. Ἀνεχώρησεν ὡς ἔθος ἦν ἐν σαββάτῳ πρὸς τῇ ἑσπέρᾳ ἐφ' ἑστίασιν. ἡ δὲ διακονεῖν μέλλουσα

πυρε-

πυρετῷ κατείχετο λαύρῳ· Καὶ ὁ Σωτὴρ ἰᾶται αὐτήν. καὶ αὕτη διακονεῖ. διδάσκει οὖν ὁ Χριστὸς διὰ τούτου. ὅτι ἐὰν ἰαθῇς νοσήσας πρότερον, κέχρησο τῇ ὑγείᾳ πρὸς διακονίαν τῶν ἁγίων. καὶ ὑπηρεσίαν τοῦ Χριστοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πολλάκις τῇ ἑτέρων πίστει τὴν ἑτέρων ἴασιν χαρίζεται, ὅταν μέλλῃ πιστεύειν ὁ θεραπευόμενος· καὶ μὴ δύνηται πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν. καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἄλλων αὐτὸν παρακελευσάντων τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου ἰάσατο.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πολλάκις ἐν ταῖς θεοσημείαις ὁ Κύριος οὐ μόνον λόγῳ ἀλλὰ καὶ ἀφῇ χειρὸς κέχρηται. ἵνα δειχθῇ ὡς ἐν τὸ καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἑνωθὲν σῶμα μετάληψιν τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ὥσπερ σίδηρος ὁμιλήσας πυρὶ τὴν πυρὸς ἐνεργείαν δέχεται. καὶ ὅτι ἐστὶ ζωοποιὸν ὡς τῇ ζωῇ τῷ Θεῷ λόγῳ ἑνωθέν. Οὐ μόνον δὲ ἀφῆκεν τὴν τοῦ Σίμωνος πενθερὰν ὁ πυρετός, ἀλλ' οὐδὲ ἐνοστηλεύσατό φησιν, οἷα γίνεται ἐπὶ τῶν ἄρτι ἀπαλλαγέντων ἀῤῥωστίας. ἀλλὰ τοιούτως ἐῤῥώσθη ὡς διακονεῖν αὐτοῖς.

ΒΙΚΤΩΡΩΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες ἀνεχώρουν ὡς ἐν σαββάτῳ ἐπὶ ἑστίασιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ μαθητοῦ, καὶ ἡ διακονήσουσα συνείχετο πυρετῷ· καὶ εὐθέως οἱ μαθηταὶ λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς, πεῖραν ἤδη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰληφότες. καὶ προσελθὼν χεῖρα ἐκτείνας ὁ Λόγος σωματικήν, τὴν πυρέσσουσαν ἤγειρεν, δεικνὺς γὰρ τὴν πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα ἕνωσιν ἀδιαίρετον, δι' αὐτοῦ ὡς ἐπὶ πάντας θεοσημείας ἐργάζεται. ἡ δὲ τοῦ πυρετοῦ ἐλευθερωθεῖσα, τὴν διακονίαν αὐτοῖς ἀντεδίδου. διδάσκουσα ἡμᾶς, μὴ μάτην παρὰ Θεοῦ τὰς ἰάσεις ἐπιζητεῖν. ἀλλὰ τυχόντας ἰάσεως ἐξυπηρετεῖσθαι αὐτοῦ τοῖς προστάγμασι, καὶ τοῖς ἁγίοις διακονεῖν.

ministratura erat, febri vehementi tenebatur. Salvator porrò sanavit illam: & ipsa ministrat. quo exemplo docet nos Christus, cum prius ægroti convaluerimus utendum esse recuperata valetudine ad ministerium Sanctorum & ipsius Christi.

EIVSDEM. Sæpe Christus aliorum Fidei merito sanitatẽ alijs largitur. quando cui curatio quæritur, crediturus est; & interim dum tenetur morbo, venire ad ipsum nequit. nam & hic aliorũ interpellatione provocatus Socrum Petri curavit.

ANONYMI. Sæpe in signis, quæ divinitùs operabatur Dominus, non solo sermone usus, sed præterea contactum manus adhibuisse reperitur: nimirum ut ostenderet, & ipsum personaliter ei vnitum corpus divinæ virtutis atque efficientiæ particeps esse, ut ferrum admoto igne candefactũ vim ignis concipit; & esse vivificum, utpote ipsi vitæ Deo Verbo unitum. Nec verò quomodocumque dimisit Simonis Socrum febris, sed subitò, nullis, ut fit, reliquijs languoris plenum robur valetudinis perfectę morantibus. adeo quidem ut continuò ministraret ipsis.

VICTORIS. Synagoga egressi se receperunt, ut Sabbato mos erat, in domum Discipuli ad convivium. At quæ ministratura ipsis, erat detinebatur febri. quare statim Discipuli rogant ipsum pro ea, experimento jam capto virtutis ejus in spem hujus quoque curationis erecti. Nec falsi sunt; nam extensa manu corporea Dei Verbum febricitantem erexit: ut enim indivisam sui cum corpore assũpto demon-

demostraret unionem, amabat ejus contactum adhibere ad operationem signorũ divinorum quę operabatur. Porrò febri liberata mulier, & intercessoribus & Liberatori suo pro curatione ministerium rependebat, docens nos:ne sine proposito bene utẽdi valetudine illam a Deo petamus: sed & vòti factos compotes impigrè decet navare operam exequendis præceptis ejus, & Sanctis ministerio juvandis.

32. Vespere autem facto, cùm
„ occidisset Sol, afferebant ad eũ
„ omnes malè habentes, & dæ-
„ monia habentes.
33. Et erat omnis civitas congre-
„ gata ad ianuam.
34. Et curavit multos qui vexa-
„ bantur varijs languoribus: &
„ dæmonia multa eijciebat, &
„ non finebat ea loqui, quoniam
„ sciebant eum.

„ Ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος
„ ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς κα-
„ κῶς ἔχοντας, καὶ τοὺς δαιμονιζομέ-
„ νους.
„ Καὶ ἡ πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη
„ ἦν πρὸς τὴν θύραν.
„ Καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς ἔ-
„ χοντας ποικίλαις νόσοις. καὶ δαιμό-
„ νια πολλὰ ἐξέβαλε. καὶ οὐκ ἤφιε
„ λαλεῖν τὰ δαιμόνια, ὅτι ᾔδεισαν
„ αὐτόν.

TOLOS. Non frustra positum est: *cum occubuisset Sol*, sed certam ob causam. Putabant enim non licere Sabbato curare quemquam. Propterea expectabant dum transisset dies occasu Solis terminanda, ut jam religione liberi, crepusculo ad salutem uterentur, quòd agebant conferendis infirmis. quos non omnes curavit tamen, sed credentes tantùm. increduli autem incurati sunt relicti. Dæmonia verò non finebat loqui. docens ne tum quidem cum vera dicunt istis credendum. Si quem enim semel sibi credulum nacti fuerint, præcipitem in perniciem trahunt multa falsa veris permiscentes. Itaque Divinus Paulus Spiritum Pythonis inhibuit; quamvis de ipso sociisque ejus verè prædicantem: *Isti*
Act. xvi. 17. *homines servi Dei excelsi sunt*. Renuit enim Vir Sanctus ab immundo spiritu commendari & testimonium accipere.

PHOTII. Propterea expecta-

ΤΟΛΩΣ. Οὐ μάτην πρόσκειται τό. ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, ἀλλὰ δι' αἰτίαν τινά. ἐνόμιζον γὰρ μὴ δεῖν ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν τινά. διὰ τοῦτο ἀνέμενον τῆς ἡμέρας τὸ πέρας, καὶ τότε ἐκόμιζον τοὺς μέλλοντας θεραπευθῆναι. οὐ πάντας δὲ ἐθεράπευσεν. ἀλλὰ τοὺς πιστούς. οἱ γὰρ ἄπιστοι ἀθεράπευτοι κατελείφθησαν, τὰ δὲ δαιμόνια οὐκ εἴα λαλεῖν. διδάσκων μὴ πιστεύειν αὐτοῖς κἂν ἀληθεύωσιν. εἰ γὰρ εὕρωσί τινα πιστεύοντα αὐτοῖς κατὰ κρημνοῦ ἀπωλείας ὠθοῦσιν αὐτόν, πολλὰ ψευδῆ παραμιγνύντες τοῖς ἀληθέσι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐκώλυσε τὸ πνεῦμα τοῦ Πύθωνος λέγων. ὡς οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ εἰσι τοῦ ὑψίστου. ἀπηνήνατο γὰρ ὁ ἅγιος ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος συνίστασθαι καὶ μαρτυρεῖσθαι.

ΦΩΤΙΟΥ. Διὰ τοῦτο ἀνέμενον τὸ πέρας τῆς ἡμέρας ἵνα μὴ δόξωσιν ἐν σαββάτῳ θεραπευθῆναι. ἀμέλει, καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγούμενοι ἐπετίμων αὐτῷ θεραπεύοντι ἐν σαββάτῳ. οἱ δὲ μαθηταὶ τὴν ἑσπέραν μὴ ἀναμένοντες παρεκάλουν αὐτὸν τὰς ἰάσεις ποιεῖσθαι.

ANΩ-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διατί μὴ εἶπε, καὶ ἐθεράπευσε πάντας, ἀλλὰ πολλούς; ἴσως τισὶν ἡ ἀπιστία ἐμποδὼν γέγονε τοῦ ἰαθῆναι. ὅσοι δὲ γε προσῆλθον μετὰ πίστεως, ἰάθησαν. τὰ δὲ δαιμόνια ἐπεὶ ᾔδεισαν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν, αὐτὸ τοῦτο λαλοῦντες ἐκωλύοντο.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐχ ἁπλῶς προσέκειται, τὸ δύσαντος τοῦ ἡλίου. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνόμιζον μὴ ἐξὸν τινὶ θεραπεύειν σαββάτῳ, τούτου χάριν τοῦ σαββάτου τὸ πέρας ἀνέμενον· ἀμέλει, καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγούμενοι ἐπετίμων αὐτῷ θεραπεύοντι ἐν σαββάτῳ. οἱ δὲ μαθηταὶ ὡς ὠφεληθέντες ἤδη, μὴ ἀναμείναντες τὴν ἑσπέραν, παρεκάλουν αὐτὸν ἰάσασθαι τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου. καὶ ὁ μὲν παρὼν εὐαγγελιστὴς πολλούς φησιν αὐτὸν τεθεραπευκέναι κακῶς ἔχοντας. τὸ, πολλούς, οὐ πάντας λέγει κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς οὕτω πολλάκις κεχρημένης τῇ λέξει, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὥσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς, δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. ἢ πολλούς φησι τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν καὶ ὧν ἡ πίστις τὴν ἴασιν ἐπεσπάσατο. ὁ δὲ Λουκᾶς τὴν προτέραν ἔννοιαν ἡμῖν δίδωσιν εἰπὼν, ὅτι ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς ἐθεράπευσεν αὐτούς. καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε, φησίν. οὐκ ἔστι δὲ ἐναντίον τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Λουκᾶ τῷ νῦν λεγομένῳ, ἐκεῖνος γάρ φησιν, ἐξήρχετο καὶ δαιμόνια ἀπὸ πολλῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, ἐπιτιμῶν οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν. τὸ δὲ τελευταῖον Μάρκος οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τὰ πολλὰ ἐν ἐπιτομῇ διηγούμενος· ᾔδεισαν δὲ αὐτὸν οἱ δαίμονες τὸν Χριστὸν εἶναι, πεῖραν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως εἰληφότες, ἔκ τε τῶν προειρημένων θαυμάτων, καὶ τῆς μετ' ἐξουσίας δυνάμεως. οὐκ εἴα δὲ αὐτὰ λαλεῖν,

bant diei crepusculum ne viderentur Sabbato curari. Principes scilicet Iudæorum eum qui curatus Sabbato fuisset, objurgabant. quo metu ac superstitione liberi discipuli rogabant Christum, etiam nõ expectata vespera, ut curationes operaretur.

ANONYMI. Cur non dixit, *& sanavit omnes*, sed pro eo, multos, posuit? Fortasse quibusdam infidelitas impedimento fuit ne sanarentur. quotquot quidem accesserunt cum fide, sanati sunt. Dæmonia verò quoniam sciebant ipsum esse Christum, idipsum dicere prohibebantur.

VICTORIS ANTIOCH. Nõ de nihilo additur mentio Solis occasus: verum ad indicandam superstitionem autumãtium religiosum Sabbati otium curationum operatione violari. hinc enim donec Solis occubitu consummatum esset Sabbatum, opem ejus implorare differebant. Quin etiam Iudæorum Principes cum quid eum ejusmodi perfecisse tali die animadverterant, ut legis transgressorem objurgabant. At Discipuli experimẽto ipso miraculorum tali errore liberati, non expectata vespera rogabant eum ut Socrum Simonis morbo liberaret. Atque hic quidem noster Evangelista multos a Christo curatos malè habentes ait: multorum nomine omnes oblatos intelligens, Scripturæ more tali sæpe notione vocẽ istam usurpantis. Sic Paulus: *Sicut enim* (inquit) *per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita & per unius obeditionem justi constituentur multi*. Nisi multos dicit eos quibus sua fides effectum Rom. 5. 19.

E cura-

curationis obtinuit, quo aliqui sua incredulitate sint privati. Cæterum Lucas priori magis expositioni favet, cum hunc locum reddens ait: *at ille singulis manus imponens sanabat eos*. Sequitur apud nostrum, *& dæmonia multa eijciebat*. In quo nihil Lucæ contrarium eadem narranti dicit. nisi quod jure ac more suo brevitati Marcus studens, acclamationem illam omisit, qua utentia dæmonia jussit silere Christus, quippe quam ex cætera oratione suspicari pronum erat. Sciebant porrò dæmones ipsum esse Christum experti potentiam ejus, cum eijcerentur è corporibus, tum etiam ex alijs, quæ norant, perpetratis ab ipso miraculis, & quidem nomine suo ipsius atque autoritate propria, non autem precariò & invocatione alterius, talia operante. Loqui autem etiam vera dæmones noluit, nolens assuescere nos probandis sermonibus eorum.

μὴ βουλόμενος ἡμᾶς, ὡς ἔφημεν, τοὺς παρ' αὐτῶν καταδέχεσθαι λόγους.

35. Et diluculo valde surgens, egressus abijt in desertum locum; ibique orabat.
36. Et prosecutus est eum Simon & qui cum illo erant.
37. Et cùm invenissent eũ, dixerunt ei, Quia omnes quærunt te.
38. Et ait illis, Eamus in proximos vicos & civitates, ut & ibi prædicem: ad hoc enim veni.
39. Et erat prædicans in Synagogis eorum, & omni Galilæa, & dæmonia eijciens.

" Καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν ἀναστὰς
" ἐξῆλθε καὶ ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς ἔρη-
" μον τόπον, κἀκεῖ προσηύχετο.
" Καὶ κατεδίωξαν αὐτὸν ὁ Σίμων καὶ
" οἱ μετ' αὐτοῦ.
" Καὶ εὑρόντες αὐτὸν λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι
" πάντες ζητοῦσί σε.
" Καὶ λέγει αὐτοῖς, ἄγωμεν εἰς τὰς
" ἐχομένας κωμοπόλεις, ἵνα καὶ ἐκεῖ
" κηρύξω· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα.
" Καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς
" αὐτῶν, εἰς ὅλην τὴν Γαλιλαίαν, καὶ
" τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων.

ANONYMI. Exemplum & in hoc se Dominus imitationi offert nostræ: ut, inquam, & nos discamus opera misericordiæ ac docendi ministerium exercere apud populum; orare verò in desertis locis: quò scilicet animo vacante, turbaque ac cura libero, ad Deum accedamus.

VICTORIS ANTIOCH. Nõ abit in diversum Lucas, sic de his scribens: *Facta autem die egressus ibat in desertum locum, & turba requirebant eum* &c. Marcus autem ait: deprehendisse tandem Apostolos latentem Christum, eique

Luc. iv. 42.

ANONYMOY. Ὑπόγραμμος ἡμῖν ὁ κύριος γίνεται, ὥστε τὰς μὲν πράξεις καὶ τὰς διδασκαλίας ἐν τοῖς ὄχλοις ποιεῖσθαι, τὰς δὲ εὐχὰς ἐν ἐρημίαις· ἵνα νῷ σχολάζοντι καὶ πάσης θορύβου ἐλευθέρῳ προσιώμεθα τῷ Θεῷ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ μὲν Λουκᾶς παραπλησίως ἐξέθετο τοῦτο λέγων, γενομένης ἡμέρας ἐξελθὼν ἐπορεύετο εἰς ἔρημον τόπον, καὶ οἱ ὄχλοι ἐπεζήτουν αὐτόν· καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ δὲ Μάρκος τοὺς ἀποστόλους αὐτὸν καταλαβεῖν καὶ λέγειν· ὅτι πάντες σε ζητοῦσιν, οὐκ ἐναντία φασὶν ἀλλήλοις. ἐνδέχεται γὰρ μετὰ τοὺς ἀποστόλους καὶ τὸν ὄχλον κατὰ πόδας ἀκολουθήσαντα φθάσαι· ὁ δὲ κύ-

ριος

ριος συνεβούλευεν ἀφεῖναι, ἵνα καὶ ἄλλοι μετάσχωντο τῆς διδασκαλίας, ὡς τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιδημίας μὴ πάνυ πολλοῦ γενησομένου. καὶ ὁ μὲν Μάρκος ἐπάγει, εἰς τοῦτο ἐξελήλυθα· τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν αὐθεντίαν ὑποδηλῶν, καὶ τὸ ἑκούσιον τῆς κενώσεως· ὁ δὲ Λουκᾶς, εἰς τοῦτο, φησὶν, ἀπέσταλμαι, τὴν οἰκονομίαν παραδεικνὺς, καὶ τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς ἀποστολὴν ὀνομάζων. ἔλεγε γὰρ καὶ Ἰωάννης, μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. ἀναχωρεῖ δὲ πρὸς ὀλίγον εἰς ἔρημον τόπον ὁ Χριστὸς, ἵνα ποθήσωσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ἀπόντα· καὶ τύπος ἡμῖν γενόμενος, μετὰ πρᾶξιν ἀρίστην καὶ θαύματα ἀναχωρεῖν κατ᾽ ἰδίαν, καὶ μὴ τοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους θηρᾶσθαι, τῷ Θεῷ δὲ μᾶλλον τὴν εὐχαριστίαν προσάγοντες· προσηύχετο δὲ, οὐκ αὐτὸς τούτου δεόμενος, ἀλλ᾽, ὡς ἔφην, τύπος ἡμῖν πάσης ἀρίστης γενόμενος πράξεως. ἐκήρυσσε δὲ ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ἵνα συγκεράσῃ μίαν διδασκαλίαν παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτὸς τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας, καὶ οὐχὶ ἕτερος, διαθέτης, κατὰ τοὺς ἀσεβεῖς αἱρετικούς. πανταχοῦ δὲ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν πιστούμενος, ἐπάγει τοῖς λεγομένοις τὰ θαύματα.

ΤΟΛΩΣ. Μετὰ τὸ θεραπεῦσαι τοὺς νοσοῦντας ἀνεχώρησεν ὁ Ἰησοῦς, παιδεύων ἡμᾶς, μὴ ἐπιδείκνυσθαι ὅταν τι τῶν ἀγαθῶν πράττωμεν· καὶ προσεύχεται, δεικνύων ἡμῖν· ὅτι πάντα ἀνατιθέναι δεῖ τῷ Θεῷ· καὶ λέγειν· ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθὴ ἄνωθέν ἐστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων· τοῖς δὲ ζητοῦσιν αὐτὸν καὶ ποθοῦσιν οὐκ ἐπιδίδωσιν ἑαυτόν· ἀλλ᾽ ἀποδέχεται μὲν αὐτοὺς, βαδίζει δὲ πρὸς τοὺς δεομένους διδασκαλίας.

ΦΩΤΙΟΥ. Ἄξιον ἐστὶ ζητήσεως, πῶς ὁ Ἰησοῦς ἀναχωρήσας εἰς τὴν ἔρημον προσηύχετο. οὐ γὰρ δὴ ὡς δεόμενος καὶ χρῄζων, τοῦτο ἐποίει· καὶ γὰρ αὐτὸς ἦν

dixisse, quæri ipsum ab omnibus. quæ præclarè invicem cohærent. Fieri enim facilè potuit, & factum apparet, ut Apostolorum vestigia multitudo premens, eò venerit. At Dominus autor Apostolis fuit ut multitudinem dimitterent: quò videlicet alij quoque fieri participes doctrinæ possent. quoniam peregrinationis in terris suæ non ita longum definitum spatium Dominus norat. Addit Marcus: *ad hoc enim veni*. autoritatem sui potentem divinitatis ejus innuens, & exinanitionis ultrò susceptæ libertatem. Lucas autem: *ad hoc*, inquit, *missus sum* incarnationem designans, & beneplacitũ Patris missionem vocans. Dicebat enim & Ioannes, *pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*, quod est Christus. Secedit porrò desertum in locum Christus, tum ut eum homines desiderarent absentem: tum ut exemplum esset nobis post opera præclara & populo mirabilia secedendi, nec expectandi captandive laudes hominũ, sed Deo in secessu gloriam omnẽ offerendi. Orabat autem, eo non ille quidem indigens, verum, ut dixi, nobis exemplum recti omnis officij in se exprimens. Prædicabat verò in Synagogis, ut in unam misceret doctrinas Testamenti novi & veteris: seque eundem unum æque Testamenti utriusque autorẽ ferret, Hæreticosque refelleret contraria mentientes. ubique verò doctrinæ suæ fidem adstruens, dictis addit miracula.

TOLOSANI. Postquam curavit infirmos recessit Iesus, docẽs: ne nos ostentemus cum bonũ aliquid egerimus. Orat autem, exem-

plum dans nobis omnia accepta Deo referendi; profitendiq; omne donum optimum deſurſum eſſe a Patre luminum. quærentibus porrò & deſiderantibus ipſum, non indulget ſe tamen, ſed ſtudium quidem illorum probat; vadit autem ad eos qui doctrina ejus indigent.

ὁ τὰς τὰς λογικὰς δεχόμενος προσευχάς· ἀλλ' οἰκονομικῶς τοῦτο ποιῶν, καὶ τύπος ἡμῖν γινόμενος πάσης ἀρίστης πράξεως.

PHOTII. Inquiſitione dignum eſt, quamobrē Ieſus poſt ſeceſſum in deſertum, oraverit. non enim tamquam ope indigens hoc faciebat. Ipſe quippe eſt qui ſpiritualium preces accipit: ſed diſpenſatoriè hoc faciens, & exemplum nobis factus omnis ope rationis optimæ.

40. Et venit ad eum leproſus de-
» precans eum: & genuflexo di-
» cit ei, Si vis, potes me mun-
» dare.

» Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς
» παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ γονυπετῶν αὐ-
» τὸν, καὶ λέγων αὐτῷ, ὅτι ἐὰν θέλῃς
» δύνασαί με καθαρίσαι.

ANONYMI. Eſt quidem ſupra humanam medendi iuvandique vim, lepræ malum poſitum. Demonſtrant id venefici Pharaonis eo morbo victi. Hic igitur ad Chriſtum velut ad Deum venit; alique ſe inductione animi accedere declarat, dum profitens affirmat: una ipſius ſignificatione voluntatis extergi lepram poſſe.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καίτοι τὸ τῆς λέπρας πάθος οὐκ ἀνθρωπίνης ἐγένετο ἐπιχειρίας· καὶ δηλοῦσι τοῦτο οἱ περὶ τὸν Φαραὼ φάρμακοι ἡττηθέντες τούτῳ τῷ πάθει. ἀλλ' ὁ μὲν οὗτος ὡς Θεῷ προσῄει τῷ Χριστῷ· ὅτι μόνῳ τῷ θελήματι αὐτοῦ ἀλωτὸν εἶναι τὸ τῆς λέπρας πάθος διισχυρίζετο.

VICTORIS ANTIOCH. Qui mundum univerſum impietatis lepra mundavit, nunc hominem corpore leproſum, animo verò per fidem & ſpem purum ac ſanum, in naturalem munditiem reſtituit. Ait enim leproſus: *Si vis, potes me mundare*. novi enim te omnia poſſe, deeſt tantum velle: ubi quidem voluntatem conceperis, quin ea prodeat in opus nihil obſtiterit. Integra planè ac numeris virtutum abſoluta omnibus anima leproſi hujus. Scio (inquit) te poſſe; ſed & me indignum ſcio. juſto enim judicio patior quod patior. potes igitur & nolle. nec prohibere velim quominus & in negando poteſtate ac juſtitia utaris tua.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ τὴν οἰκουμένην καθάρας τῆς λέπρας, τουτέστι τῆς ἀσεβείας, νῦν τὸν λεπρὸν μὲν τῷ σώματι, καθαρὸν δὲ διὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος τὴν διάνοιαν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἀποκαθίστησιν. φησὶ γὰρ ὁ λεπρὸς, ἐὰν θέλῃς δύνασαί με καθαρίσαι· οἶδα γὰρ ὅτι πάντα δύνασαι· λείπει δὲ τὸ θελῆσαι· οὐδὲν δὲ κωλύει θελήσαντα ἐνεργῆσαι. ὁλόκληρος ἡ ψυχὴ τοῦ λεπροῦ· οἶδα φησὶν ὅτι δύνασαι· οὐ πάντως δὲ ἐγὼ ἄξιος· κρίσει γὰρ Θεοῦ πάσχω ὃ πάσχω· ἂν μὴ θέλῃς οὐκ ἀντιλέγω.

41. Ieſus autem miſertus ejus ex-
» tendit manum ſuam, & tāgens
» eum, ait illi, Volo, mundare.

» Ὁ δὲ Ἰησοῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτεί-
» νας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ, καὶ λέ-
» γει αὐτῷ, θέλω, καθαρίσθητι.

Καὶ

» Καὶ εἰπόντος αὐτοῦ, εὐθέως ἀπῆλθεν
» ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη.

ΤΟΛΩΣ. Διὰ τί ἅπτεται τοῦ λεπροῦ ὁ Σωτὴρ, καὶ οὐκ ἐπάγει τὴν ἴασιν διὰ λόγου; ἵνα δείξῃ ὅτι Κύριός ἐστι τοῦ νόμου· ὁ γὰρ νόμος τὸν ἁπτόμενον λεπροῦ ἀκάθαρτον εἶναι φησὶ ὅλην τὴν ἡμέραν· καὶ ὅτι ἀκαθαρσία κατὰ φύσιν οὐκ ἅπτεται αὐτοῦ· καὶ ὅτι ὁ νόμος οὐκ ἦν κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ κατὰ ψιλῶν ἀνθρώπων· ὁ δὲ Κύριος καὶ ἄνθρωπος ἦν τέλειος καὶ Θεὸς τέλειος· διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ λεπρὸς, ὅτι ἐὰν αἰτήσῃς τὸν Θεὸν δυνήσῃ με καθαρίσαι· ἀλλ' ἐὰν θέλῃς; ὅτι εὐγνώμων ἦν καὶ πιστὸς, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας εἰδὼς ὅτι Θεὸς ἐστί· καὶ ὁ μὲν Χριστὸς ἁψάμενος τοῦ λεπροῦ ἐθεράπευσεν· ὁ δὲ Ἐλισσαῖος τοσοῦτον ἐδεδοίκει τὸν νόμον, ὥστε καὶ τὸν Νεεμὰν λεπρὸν ὄντα καὶ δεόμενον ἰάσεως οὐδ' ὅλως ἰδεῖν ἠνέσχετο.

Φησὶν ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν λεπρόν· θέλω, καθαρίσθητι· καὶ ἅμα τῷ λόγῳ φυγαδεύει τὸ πάθος. ὅπερ γὰρ ὁ λεπρὸς εἴρηκε διὰ λόγου, τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἔργῳ ἐπετέλεσεν· οὐκ ἀρνούμενος τὸ μὴ δύνασθαι διὰ θελήματος· οὐδὲ γὰρ κατέλυσε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβεβαίωσεν, εἰπών· θέλω καθαρίσθητι.

ΑΝΩΝΥΝΟΥ. Πάλιν τῆς ἁφῆς ἐχρήσατο, δεικνὺς ζωοποιὸν εἶναι τὴν σάρκα αὐτοῦ.

ΒΙΚΤΩΡΩΣ ΑΝΤΙΟΧ. Διατί ἅπτεται, καὶ μὴ λόγῳ ἐπάγει τὴν ἴασιν; ἀπεφήνατο Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ τὸν ἁπτόμενον λεπροῦ ἀκάθαρτον εἶναι. ἵνα τοίνυν δείξῃ ὁ Σωτὴρ ὅτι ἀκαθαρσία κατὰ φύσιν οὐχ ἅπτεται σωτῆρος, καὶ ὅτι ὁ νόμος οὐκ ἦν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ κατ' ἀνθρώπων τῶν ψιλῶν, λέγει, θέλω καθαρίσθητι· καὶ ἅμα τῷ λόγῳ φυγαδεύει τὸ πάθος, καὶ ὅπερ ὁ λεπρὸς εἶπε τῷ λόγῳ, τοῦτο αὐτὸς ἔργῳ δέδειχεν.

42. Et cùm dixisset, statim di-
» scessit ab eo lepra, & mundatus
» est.

TOLOSANI. Cùr tangit leprosum Salvator, nec curationem verbo perficit? ut ostendat se esse Dominum Legis. Lex enim, qui leprosum tangeret, immundum jubebat esse diem totum. Demonstrat etiam hoc facto, naturalē immunditiam nulla contagione posse in ipsum propagari. Legemque non sibi latam esse, sed iis dumtaxat qui solum & simpliciter homines essent. Dominus autem & perfectus homo erat & perfectus Deus. quare verò non dixit ei leprosus, si petieris à Deo potes me mundare, Sed, Si volueris. quoniam rectè sentiens erat & fidelis, & oculis mentis cernens ipsum esse Deum. Ac Christus quidem cū tetigisset leprosum, curavit. Elisæus verò tantum reveritus est legem, ut Naaman leprosum, quantumvis rogantem ut curaretur, ne videre quidem sustinuerit.

Ait Salvator ad leprosum: volo, mundare. Et simul cū verbo morbum expulit. quod enim verbo dixit leprosus, hoc ipsum opere perfecit Christus. Non negans se posse solo voluntatis nutu. non enim eam sanè conceptam in leprosi mēte opinionem de sua potentia honorificam sustulit, sed potiùs confirmavit, cùm dixit: volo, mundare.

ANONYMI. Rursum contactu ad sanandum usus est, vivificam esse ostendens carnem suam.

VICTORIS ANTIOCH. Cur tangit, & non solo verbo curationem absolvit? Declaraverat Moses in Lege, qui leprosum tangerēt immundum esse. ut igitur Salvator

vator ostenderet se natura sua capacem immunditiei non esse; nec se lege ista comprehendi: licèt ea tenerentur homines cæteri omnes, quantæcumque alioqui dignitatis sint, ait: *volo: mundare*, & simul cum verbo morbum fugat. ita ut quod leprosus verbo dixerat, Salvator opere repræsentaret.

SCH. Puto pro τῶν ὑψηλῶν rescribendū ψιλῶν. etsi nihil sum ausus in codice mutare.

43. Et comminatus est ei, statim-
„ que ejecit illum.
44. Et dicit ei, Vide nemini dixe-
„ ris.

„ Καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ, εὐθέως
„ ἐξέβαλεν αὐτόν.
„ Καὶ λέγει αὐτῷ, ὅρα μηδενὶ εἴπῃς.

ANONYMI. Quod græcè respondet comminandi verbo, significat: verbis austerioribus incessere aliquem cum imperiosa perculsione minarum. Et hic exemplū monstratur nobis occultandi speciosa, si qua in nobis sint. quęq; hominū cōciliare famam ac laudem queant.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐμβριμησάμενος, ἐστὶ μετά τινος αὐστηρίας καὶ καταπλήξεως προσχεῖν τινι. Ἐνταῦθα δὲ ὑπόδειγμα ἡμῖν ἐστὶν εἰς τὸ ἐπικρύπτειν τὰ δόξαντα ἡμῖν, καὶ τὴν παρὰ πάντων εὐφημίαν παρασκευάζοντα.

VICTORIS ANTIOCH. *Vide*, inquit, *nemini dixeris*. non indigeo ut tu ipse pręconiū mei facias: nisi enim morbus tuus me prędicaverit, nihil profuerit tua mundatio.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὅρα, φησί, μηδενὶ εἴπῃς· οὐ χρείαν ἔχω τοῦ σε κηρύξαι. εἰ γὰρ μὴ πάθος τὸ σὸν ἐμὲ κηρύξῃ, οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ σὴ κάθαρσις.

„ Sed vade, ostende te Sacerdo-
„ ti, & offer pro emundatione tua
„ quæ præcepit Moyses in testi-
„ monium illis.

„ Ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱε-
„ ρεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθα-
„ ρισμοῦ σου ἃ προσέταξε Μωσῆς εἰς
„ μαρτύριον αὐτοῖς.

ANONYMI. Iuxta Mosis Legē, qui mundabantur à lepra, duas offerebant aviculas, & quidam circa ipsos mystici ritus adhibebantur, prout in ea Legis parte, quæ
Levit. 14 de his agit, est præscriptum. Quoniam igitur Christum ut Deo adversarium eversoremque Legis calumniabantur, ut ex alijs Evangelistis scimus, ait huic a lepra mundato: Fac offeras Lege præscriptā hostiam, ut id Sacerdotibus testimonio fit, me nec Deo adversarium, nec Legis abrogatorem esse.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Κατὰ τὸν Μωσέως νόμον οἱ καθαιρόμενοι ἀπὸ τῆς λέπρας δύο προσέφερον ὀρνίθια, καὶ τινα μυστικὰ ἐπ' αὐτοῖς ἐπετέλετο, καθὼς ὁ περὶ τούτου φησὶ νόμος. ἐπεὶ οὖν ὡς ἀντίθεον αὐτὸν διέβαλλον καὶ τὸν νόμον ἀνατρέποντα, ὡς φασὶν οἱ ἕτεροι τῶν εὐαγγελιστῶν, ἔφη πρὸς αὐτόν, τὴν κατὰ τὸν νόμον προσάγαγε θυσίαν, ἵνα τοῦτο μαρτύριον τοῖς ἱερεῦσιν εἴη, ὅτι οὔτε ἀντίθεος, οὔτε καταλυτὴς ἐστὶ τοῦ νόμου.

VICTORIS ANTIOCH. Di-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Παραπέμπει τῷ νόμῳ, τὴν ἀναίσχυντον τῶν Ἰουδαίων γλῶτταν ἐμφράττων, ἵνα ὅταν ὡς πλάνον καὶ ἀπατεῶνά με διώκωσι, σύ μοι μαρτυρήσῃς, φησίν, ὡς ὑπ' ἐμοῦ θεραπευθεὶς καὶ τῷ νόμῳ παραπεμφθεὶς καὶ τῇ τῶν ἱερέων δοκιμασίᾳ, καὶ ἵνα μὴ ἔξω ἀποβεβλημένος. ὁ γὰρ

νόμος

νόμος φησὶν ἐάν τις λεπρὸς ᾖ, μενέτω ἔξω τῆς παρεμβολῆς ὡς ἀκάθαρτος. ἐὰν δὲ αὐτομάτως θεραπευθῇ, οἷα συμβαίνει Θεοῦ βουλομένου, μὴ ἔξω εἴη ἀποβεβλημένος. εἰ γὰρ μὴ εἴπῃ ὁ ἱερεὺς ὅτι κεκάθαρται ὁ λεπρὸς, ἔμενεν ἔτι μετὰ τῶν ἀκαθάρτων ἔξω τῆς παρεμβολῆς. ὁ δὲ λεπρὸς εὐγνώμων ὢν ἐκήρυττε πανταχοῦ τὸν εὐεργέτην.

mittit ad observationem legis impudenti Iudæorum linguæ calumniandi prætextum subtrahens. ut cum mihi plani ac seductoris, inquit, nomina criminaque falsò accusatores impegerint, tu cōtra pro me testeris, te mea opera curatum remissum ad legem, atque ad inspectionem examenque Sacerdotum, ut tua munditie ipsorum iudicio probata, non amplius à mundorum cœtibus abesse cogaris. Lex quippè ajebat: *Si quis leprosus fuerit, maneat extra castra ut immundus. Si autem spontè curatus fuerit, qualia accidunt Deo volente, ne foris maneat ejectus.* Leu 1.14. Nisi ergo pronunciaret Sacerdos ipsum qui leprosus fuerat jam mundatum esse: manere ipsum oporteret cum immundis extra castra. Cæterum hic leprosus grati animi officium antiquius habens quàm aliud quidvis prædicavit ubique benefactorem suum.

„ Ὁ δὲ ἐξελθὼν ἤρξατο κηρύσσειν πολ-
„ λὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον,
„ ὥστε μηκέτι αὐτὸν δύνασθαι φανε-
„ ρῶς εἰς πόλιν εἰσελθεῖν. ἀλλ' ἔξωθεν
„ ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν. καὶ ἤρχοντο
„ πρὸς αὐτὸν πανταχόθεν.

45. At ille egressus cœpit prædi-
„ care & diffamare sermonē: ita ut
„ jam non posset manifestè introi-
„ re in civitatem, sed foris in de-
„ sertis locis esset, & cōveniebant
„ ad eum undique.

ΤΟΛΩΣ. Τὸ ἀνεπίδεικτον ἐνταῦθα καὶ μέτριον διδάσκει ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν λεπρὸν εἰπὼν, μηδενὶ εἴπῃς. Καίπερ ἐγίνωσκεν ὅτι οὐ σιωπήσει, ἀλλὰ καὶ κηρύξει πανταχοῦ τὸν εὐεργέτην. ἀλλ' ὅμως τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ ὁ Χριστὸς καὶ ἅμα δείκνυσιν, ὡς οὐκ ἔστι καιρὸς κηρυχθῆναι αὐτοῦ τὴν δύναμιν. ἀποστέλλει δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν ἱερέα. ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἔστι τοῦ νόμου ἀναιρέτης, προστάττει δὲ καὶ δῶρον προσενεγκεῖν. ἔθος γὰρ ἦν καὶ τοῦτο ποιεῖν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διὰ τὴν πολλὴν τῶν προσιόντων ὄχλησιν, καὶ τὰς παρὰ πάντων εὐφημίας, ἃς μὴ προσίεσθαι καὶ ἀναμεμήνυκεν ἡνίκα τῷ καθαρισθέντι τὸ μηδὲν εἰπεῖν προσέταξε.

TOLOSANI. Vitandā ostentationem & modestiam in successu tenendam, docet nos Salvator leproso à se mundato dicens: nemini dixeris. Neque verò ignorabat ipsum utique non taciturum: sed prædicaturum ubique benefactorē suū. Tamen quod suum erat facit Christus. Et simul ostendit nōdum advenisse tempus quo prædicanda erat ejus vis ac potentia. Mittit autem ipsum ad Sacerdotem, ut ostēdat non esse se destructorem legis. Præcipit etiā, ut & munus afferat. mos quippe erat ut & hoc fieret.

ANONYMI. In desertis locis manet, ad vitandam turbam & tumultum accedentium, acclamationesque ac honorifica testimonia eorum, qualia se non admittere declaraverat, jam tum cum mundato præcepit, ne cui diceret.

CAPUT

CAPUT II.

1. Et iterum intravit Capharnaū
„ post dies, & auditum est quòd
„ in domo esset.
2. Et confestim cōvenerunt mul-
„ ti, ita ut non caperet neque ad
„ januam,

ANONYMI. Atqui hæc pars certè quæ ad januam est à concursu & commeatione ingredientium exeuntiumve tum vacare solet, cum semel congregata turba est. Tamen adeo tunc multi convenerant, ut cum eos exhedra non caperet in atrium & vestibulum redundarent.

„ Et loquebatur eis verbum.
3. Et venerunt ad eum ferentes
„ paralyticum, qui à quatuor por-
„ tabatur.

VICTORIS. Similia his & Lucas ponit, silentio tamen transmissa civitate, in qua perpetratum hoc Matth. 9. 2. signum est. Matthæus verò nulla perforati tecti mentione facta, cæteram narrationem iisdem ferè cū nostro verbis exequitur, signum istud à Christo in civitate sua factū affirmans. Atqui civitas Christi habebatur Nazaret, nō Capharnaum: nisi quis dicat civitatem Christi vocatā Capharnaum, quoniam ibi sæpiùs esse Dominus, ibidemque multa signa edere, solitus esset. Dicat etiam quispiam, propter harum urbium viciniam, parùm necessariam arbitratos Evangelistas distinctiorem definitionem loci, signo describendo unicè intentos; in quo quidem, ut verbis aliquantisper varient, rebus certè ipsis conveniunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

„ Καὶ πάλιν εἰσῆλθεν εἰς Καπερναοὺμ
„ δι' ἡμερῶν· καὶ ἠκούσθη ὅτι εἰς οἶκόν
„ ἐστι.
„ Καὶ εὐθέως συνήχθησαν πολλοί, ὥστε
„ μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν
„ θύραν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καίτοι ταῦτα ἀεὶ καὶ ὄχλου ἐπισυναγομένου σχολάζειν συμβαίνει διὰ τοὺς εἰσιόντας καὶ ἐξιόντας. ἀλλ' ὅμως τοσοῦτοι συμπαρῆσαν, ὡς μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν σχολάζειν.

„ Καὶ ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον.

„ Καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν, παραλυτι-
„ κὸν φέροντες, αἰρόμενον ὑπὸ τεσ-
„ σάρων.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὰ ὅμοια τούτοις καὶ ὁ Λουκᾶς παρατίθεται, ἀποσιωπήσας τὴν πόλιν ἔνθα τὸ σημεῖον ἐγεγόνει. ὁ δὲ Ματθαῖος περὶ τῆς ἀνασκοπῆς σιωπήσας τῆς στέγης, διὰ τῶν αὐτῶν ἐρχόμενος ῥημάτων, ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα φάσκων. πόλις δὲ αὐτοῦ ἐνομίζετο εἶναι ἡ Ναζαρὲτ, οὐχ ἡ Καπερναούμ· εἰ μή τις εἴποι, πόλιν αὐτοῦ φάσκειν Καπερναοὺμ· διὰ τὸ πολλάκις ἐκεῖσε αὐτὸν ἐπιδημεῖν, καὶ πολλὰ ἐν αὐτῇ γεγενῆσθαι σημεῖα· ἢ καὶ διὰ τὸ ἐγγύτατα τὸν τόπον μὴ ἀκριβολογεῖσθαι τοὺς Εὐαγγελιστὰς, σπεύδοντας μόνον τὸ σημεῖον εἰπεῖν. περὶ δὲ καὶ συμφωνοῦσι, κἂν τοῖς ῥήμασι διαφέρωνται.

» Καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσαι αὐτῷ
» διὰ τὸν ὄχλον, ἀπεστέγασαν τὴν στέγην
» ὅπου ἦν, καὶ ἐξορύξαντες χαλῶσι
» τὸν κράββατον, ἐφ᾽ ᾧ ὁ παραλυτικὸς
» κατέκειτο.

ΑΥΤΟΥ. Ἀπαντῶσιν οὖν ἄγοντές τινες παραλυτικόν· εὑρόντες δὲ τὴν θύραν πεφραγμένην τῷ πλήθει, οὐκ ἠδυνήθησαν δι᾽ αὐτῆς εἰσελθεῖν· οὐδὲ γὰρ παρεχώρησαν οἱ ἔσω τοῖς ἔξω, οὐδὲ μετεδίδοσαν αὐτοῖς τῆς εἰσόδου. Σπεύδοντες οὖν οἰκονομίζοντες τυχεῖν αὐτοῦ τῆς ἰάσεως, ἀναβαίνουσιν εἰς τὸ δῶμα, καὶ διὰ μηχανῆς τὸ πρᾶγμα, τῆς προσδοκίας τῆς ἰάσεως καινουργούσης παράλογα· ἀπιμησάμενοι γὰρ σὺν τῷ φέρτρῳ τὴν κλίνην, καὶ τὴν στέγην αὐτοῦ ἀναστρέψαντες, καθιᾶσιν ἐπὶ κλίνης τὸν ἄνδρα παρειμένον κατὰ πρόσωπον τοῦ σωτῆρος. καὶ ὅρα μοι τὴν τοῦ Ἰησοῦ μακροθυμίαν· πρὸς τὴν γινομένην συγχωρεῖ, ἐπιστάμενος τὸ μικρὸν ὕστερον γινόμενον.

» Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πίστεως γὰρ ἦν τῆς ἀκροτάτης τοσοῦτον ὑπομεῖναι κόπον, ἐφ᾽ ὅτε πλησίον ἀγαγεῖν τοῦ κυρίου τὸν παραλυτικόν.

» Λέγει τῷ παραλυτικῷ, τέκνον ἀφέ-
» ωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

ΑΥΤΟΥ. Ἄρα οὖν ὑφ᾽ ἁμαρτιῶν εἰς τὴν παιδείαν τῆς παραλύσεως ἐμπέπτωκε.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Θεασάμενος οὖν τὴν πίστιν αὐτῶν ὁ Χριστὸς οὐ μάταιον αὐτῶν ἀποφαίνει τὸν πόνον. ἀλλά φησι, τέκνον, ἢ ὥς ὁ Λουκᾶς, ἄνθρωπε, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. τὸ δὲ τέκνον, ἢ καὶ αὐτῷ πιστεύσαντι, ἢ κατὰ τὸν δημιουργίας λόγον. ποίας δέ, ὥς φησιν, ἁμαρτίας; ἄλλο προσ-

4. Et cùm non possent offerre eũ
» illi præ turba, nudaverunt te-
» ctum ubi erat: & patefacientes
» submiserunt grabatum, in quo
» paralyticus jacebat.

EIVSDEM. Adsunt igitur quidam paralyticum afferentes, quibus cùm aditum negaret multitudo januas obsidens, nec in tanto certatim accedendi studio, qui locum jam intùs occupaverant, cederent posterius appulsis, eoq; exclusis; illi spei quadam pertinacia ad inopinati consilij cogitationem provecti, tectum conscendunt, superneque aperiunt; tum machinis sublatum una cum lectulo paralyticum ad Salvatoris conspectum demittunt. In quo mirari licet patientiam Iesu, qui quod futurum inde mox erat providens, molitionis istius audaciam boni consuluit.

5. Cùm autem vidisset Iesus fidẽ
» illorum.

ANONYMI. Fidei enim súmæ fuit tantũ laboris cõtentionisq; paciscì pro spe admovendi salutari Domini conspectui paralyticũ istũ.

» Dicit paralytico, Fili, dimittun-
» tur tibi peccata tua.

EIVSDEM. Igitur propter peccata in pœnam paralysis inciderat.

VICTORIS. Conspecta Christus illorum fide, frustra illos laborasse non est passus, sed ait: *Fili*, vel ut habet Lucas, *Homo*, *dimittuntur tibi peccata tua*. Filium vocat, vel ob fidem jam conceptam: vel jure creationis. Verumtamen dicat æger: quæ tu mihi peccata

 loque-

loqueris? aliud expectanti, aliud tribuis. Huc tanto molimine sum delatus ut gressum recuperarem: tu alium pro alio morbum curas. Et benè id quidem. nosti enim peccata mea. vides quæ isti non vident, laborat anima prius quam corpus, indeque in membra manavit languor, causæ mali medicinam admove, & morbus corporis simul tolletur.

TOLOSANI. Non solum infirmitates laborantium curat Salvator, sed & peccata dimittit ipsis. gravissimi enim quique morbi ex peccatis ferè nostris proveniūt. Sanè paralyticus, de quo Ioannes, resolutionis suæ incommodum à
Ioan. 14 peccatis habuit, ut Dominus indicavit, cùm illi diceret: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare*. consentaneè his quæ hic narrantur, & Lucas scribit: silentio tamen prætериens civitatem, in qua perpetratū
Matth. 9 hoc signum est. Matthæus verò demolitionem tecti tacens, ait effectum istud miraculum à Christo esse in civitate sua; quæ est Nazaret. Nisi quis dicat civitatem quoque ejusdem Capharnaum, quòd plerumque in eam ventitaret, miraque isthic multa perficeret.

CYRILLI. Paralyticus, de quo hic agitur non est idem cum eo, de quo narrat Ioannes. Hic enim quatuor habuit bajulos; ille verò ne unum quidem habebat hominem. Atque hic quidem Ioanni memoratus juxta probaticam jacebat piscinam. Is verò, de quo noster agit hoc loco, domi. Est
Cap. 2. verò, quique hic à Marco, quique à Matthæo memoratur, unus idemq;

δίδως καὶ ἄλλο ποιρίζεις. ἤγαγόν με οὕτως ἵνα βαδίσω. σὺ δὲ ἄλλο ἀντ' ἄλλου θεραπεύεις. οἶδας γὰρ ἃ ἐπλημμέλησα· οἶδας φησὶν ἃ μὴ βλέπουσιν οὗτοι. ἡ ψυχὴ νοσεῖ πρὸ τοῦ σώματος. τοῦτο τοίνυν αὐτὸ θεράπευσον τὸ νοσοῦν καὶ συναναιρεθῇ τὸ πάθος.

ΤΟΛΩΣΑΙ. Οὐ μόνον τὰς ἀσθενείας τῶν καμνόντων θεραπεύει ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀφίησιν αὐτοῖς· τὰ γὰρ δεινότατα τῶν ἀρρωστημάτων ἐξ ἁμαρτιῶν ἡμῖν συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ὁ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ παράλυτος ἐξ ἁμαρτιῶν εἶχε τὴν πάρεσιν, ὡς ὁ Κύριος ἔφησεν· ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε· περὶ δὲ τῆς πόλεως· ὁμοίως τούτῳ καὶ ὁ Λουκᾶς γράφει, ἀποσιωπήσας τὴν πόλιν ἔνθα τὸ σημεῖον ἐγεγόνει· ὁ δὲ Ματθαῖος τὴν ἀνατροπὴν τῆς στέγης σιωπήσας, φησὶν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα, ἥτις ἐστὶν ἡ Ναζαρέτ· εἰ μή τις εἴποι πόλιν αὐτοῦ εἶναι τὴν Καπερναοὺμ, διὰ τὸ πολλάκις ἐν αὐτῇ ἐπιδημεῖν, καὶ πολλὰ ἐκεῖσε θαύματα ἐπιτελεῖν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ὁ μὲν λεγόμενος παραλυτικὸς οὐκ ἔστιν ὁ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ· ὁ μὲν γὰρ τέσσαρας εἶχε τοὺς βαστάζοντας· ὁ δὲ ἄνθρωπον οὐκ εἶχε. Καὶ ὁ μὲν παρὰ τὴν προβατικὴν ἔκειτο κολυμβήθραν· ὁ δὲ νῦν λεγόμενος, ἐν οἰκίᾳ· ἔστι δὲ ὁ νῦν καὶ ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ μνημονευόμενος, εἷς.

ΦΩΤΙΟΥ. Πολλὴ ἡ πίστις ἦν τῶν ἀνδρῶν· ὥστε καὶ τὴν στέγην ὀρύξαι καὶ χαλάσαι τὸν ἄνθρωπον. διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ τὴν πίστιν ἰδὼν τῶν κομισάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ κάμνοντος· οὐ γὰρ ἂν ἀνεδέξατο ἀφεθῆναι εἰ μὴ ἐπίστευσεν ὡς ἰαθήσεται, ἐθεράπευσεν αὐτόν.

PHOTII. Multa fides horum virorum erat, ut & tectum perfoderent, & hominem demitterent. quare Salvator visa fide bajulantium, & ipsius scilicet etiam laborantis. (neque enim se sic laboriosè & fortè peri-

periculosè vel tolli, vel demitti passus esset, nisi credidisset se curatum iri) curavit ipsum.

„ Ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ
„ καθήμενοι,

6. Erant autem quidam de Scri-
„ bis illic sedentes.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Γραμματεῖς ἦσαν οἱ τὸν νόμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα ἀκριβοῦν δοκοῦντες.

ANONYMI. Scribæ dicebātur ij, qui legem & quæ in lege ad exactum nosse profitebanrur.

„ Καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρ-
„ δίαις αὐτῶν.

„ Et cogitantes in cordibus suis.

„ Τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας;
„ τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ
„ εἷς ὁ Θεός;

7. Quid hic sic loquitur? blasphe-
„ mat. Quis potest dimittere pec-
„ cata, nisi solus Deus?

ΑΥΤΟΥ. Ἄρα οὖν ἐὰν δι' ἔργα πεισθῆτε, ὦ κατάρατοι γραμματεῖς, ὅτι ἀφῆκεν ἁμαρτίας, πιστεύετε ὅτι Θεός ἐστιν. ἀλλὰ μὴν οὕτω καὶ ἐπείσθητε ὅτι ἀφίησιν ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἰαθῆναι τὸν παραλυτικόν. πῶς γὰρ ἰάθη μὴ τῶν ἁμαρτιῶν παραλυθεισῶν, δι' ὧν τὸ πάθος; ὅτι δὲ Θεός ἐστιν οὐκ ἐπείσθητε, ἑκόντες αὐτοὶ τοῦτο ἀποτυφλωθέντες.

EIUSDEM. Igitur, o phanatici Scribæ, si operibus convicti fateri cogemini remissa ab ipso peccata, mora jam erit nulla quin Deū esse ipsum credatis. Verùm abūdè quidem fides facta vobis est remissionis peccatorum ei homini à Christo factæ quem liberatum paralysi videtis. quomodo enim eo morbo solvi potuit, nisi sublatis peccatis, quæ morbi ejus erant causæ? Quid ergo causæ est, quòd Christum fateri Deum adhuc recusatis? planè aliud nihil quā voluntaria cœcitas.

„ Καὶ εὐθέως ἐπιγνοὺς ὁ Ἰησοῦς τῷ
„ πνεύματι αὐτοῦ, ὅτι οὕτως διαλογί-
„ ζονται ἐν ἑαυτοῖς, εἶπεν αὐτοῖς, τί
„ ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις
„ ὑμῶν;

8. Quo statim cognito Iesus spi-
„ ritu suo, quia sic cogitarent in-
„ tra se, dicit illis, Quid ista cogi-
„ tatis in cordibus vestris?

ΑΥΤΟΥ. Οἷος διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου· καθ' ὃ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, μένων καὶ οὕτως Θεός, διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας εἶχε τὴν τῶν διαλογισμῶν γνῶσιν. ἀλλ' ὅρα τί φησι, τῷ πνεύματι αὐτοῦ, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐνανθρωπήσας ἴδιον εἶχε τὸ πνεῦμα· ὢν γὰρ καὶ οὕτως Θεός.

EIUSDEM. Spiritu nimirum ipso Sancto. quatenus enim homo factus est, nec sic esse Deus desinens, per Sancti Spiritus operationem habuit cognitionem cogitationum occultarum. Sed vide quid ait, *Spiritu suo*, ostendens illum hominem factum, sic tamen manentem Deum, proprium habuisse Spiritum.

19. Quid est facilius, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge, tolle grabbatum tuum & ambula?

EIVSDEM. Facilius quidem est dicere: *dimittuntur tibi peccata tua*, quàm dicere: *surge, tolle grabatum tuum & ambula*. Primum enim paucioribus syllabis oratio prior absolvitur: deinde primæ istius sententiæ fides in tuto est, nullo ad coarguendum, si fortè fallat, indicio extante. quis an sint absintve intus in animo peccata, videat oculus? At in illis verbis aliis: *surge & ambula*. quippe quorum eventus sensibili re constaret, facilis coargutio vanitatis erat. Cæterum quoniam facilius dicens fidem vobis non feci, quod difficilius est ecce nunc dico. ut hoc evẽtuũ ipsorum evidentia firmato, ne de priori quidem dubitetis. *Dico* igitur *tibi, surge &c.*

VICTORIS ANTIOCHENI. Equidem remittere peccata difficilius est quàm illud ipsum dicere, dictũ enim si effectu cassum fuerit, reprehẽsionis tamen periculo subductum est, quoniam nec peccata, nec eorum abolitio sensibus subjacent. quomodo igitur facultatem medicus probabit suam in vulnere non viso? Ait ergo: quid facilius, dicere an facere? utique dicere. quoniam non apparente quid ex eo sequatur, dicentis autoritas, quocumque eventu, in tuto est. quoniam igitur verbo non creditis, opus addo, quo credibile reddatur id quod non cernitur. Sanè si primùm Dominus paralyticum curasset à morbo, deinde peccata ipsi remisisset: curatum eum quidem convicti sensibus crederent: de peccatorum remissione cujus non extaret indicium, dubitarent. Principio igitur infert quod ambiguum & intestatum, durumque ad fidem erat, ut sequen-

» Τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ περιπάτει;

ΑΥΤΟΥ. Εὐκοπώτερον μὲν εἰπεῖν ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, τοῦ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ ἆρον τὸν κράβαττόν σου, καὶ περιπάτει. πρῶτον μὲν αὐτῇ τῆς λέξεως προφορᾷ καὶ συντομίᾳ. ἔπειτα ὅτι τὸ μὲν εἰπεῖν, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, εἰ καὶ μὴ εἰς ἔργον ὁ λόγος ἐληλύθει, ἀνεξέλεγκτον ἦν διὰ τὴν ἀδηλίαν· τὸ δὲ εἰπεῖν, περιπάτει, εἰ μὴ ἐγεγόνει, πᾶσαν ἦν ἡ ἀποτυχία καταφανής. πλὴν ἐπειδή φησι, τὸ εὔκολον εἰπὼν ἠπιστήθην παρ' ὑμῶν, τὸ δύχερές λέγω· ἵνα τούτου ἐμβαίνοντος, μηδὲ τῷ ἑτέρῳ ἀπιστῆτε, σοὶ λέγω, ἔγειραι, καὶ τὰ ἑξῆς.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὸ μὲν γὰρ ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας δυσκολώτερον ἦν τοῦ εἰπεῖν. οὐ γὰρ φανερὸς ὁ ἔλεγχος· ὅτι ἐάν τις εἴπῃ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἄδηλον εἰ ἀπήρτισεν· οὐ γὰρ φανερὸν τὸ πρᾶγμα, ἵνα δοκιμασθῇ ὁ ἰατρεύων. φησὶν οὖν, τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν ἢ ποιῆσαι; δηλονότι τὸ εἰπεῖν, διὰ τὸ μὴ φαίνεσθαι τὸ γινόμενον. ἐπεὶ τοίνυν ἀπιστεῖτε τῷ λόγῳ, ἐπιφέρω ἔργον πιστούμενον τὸ ἀόρατον. εἰ γὰρ πρῶτον ὁ Κύριος ἐθεράπευσε τὸν παράλυτον ἔξωθεν, εἶτα συνεχώρησεν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα, ᾠήθησαν ὡς τὸ μὲν πρῶτον τεθεράπευται, ἄδηλον δὲ τὸ δεύτερον· ἀλλὰ πρῶτον τὸ ἀμφίβολον καὶ τὸ ἀπιστούμενον εἰσφέρει, ἵνα διελεγχθῶσιν ἀπιστοῦντες καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς. τότε προσάγει τὸ ἔργον.

ſequenti evidentia ſigni vinceretur incredulitas dubitantium, & ſecum ipſis cogitatione tacita murmurantium. Opus deinde ipſum adjungit.

» Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς
» τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς
» ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτι-
» κῷ:
» Σοὶ λέγω, ἔγειραι, καὶ ἆρον τὸν κράβ-
» βατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν
» σου.

10. Vt autem ſciatis quia filius
» hominis habet poteſtatem in
» terra dimittendi peccata (ait pa-
» ralytico)
11. Tibi dico, ſurge, tolle grab-
» batum tuum, & vade in do-
» mum tuam.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἔφη τις τῶν ἔξω σοφῶν, τὸ γὰρ ἀφανὲς ἐκ τοῦ φανεροῦ μεγίστην ἔχει τὴν διάγνωσιν· ὡς καὶ ἐπὶ γῆς ὢν καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις γενόμενος μετὰ τοῦ εἶναι Θεός· ἢ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦτ᾽ ἔστι καὶ ἐν σαρκὶ ὢν· ἐκ γῆς γὰρ ἡ σάρξ.

ANONYMI. Quidam externorum Sapientum dicit: quòd non apparet ex eo quod apparet maximè noſcitur. In terra, filius hominis; utpote qui in terra eſſet cõvictuque hominum uteretur, homo inter homines, nec tamen deſinens eſſe Deus. niſi fortè, *in terra* ſignificet. *in carne*. ex terra enim eſt caro.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Σοὶ λέγω, φησίν, ἔασον τούτους· ἄπιστοι γὰρ ὑπάρχουσι, καὶ πονηρὰ ἐνθυμοῦνται· σοὶ λέγω, ἐπειδὴ ἀφέθησάν σου αἱ ἁμαρτίαι, καὶ ἄξιος ἐγένου τῶν ἡμετέρων λόγων γενέσθαι ἀκροατὴς καὶ τυχεῖν τῆς ἰάσεως. ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. ἐξῆλθε τὸ ῥῆμα καὶ τὸ θαῦμα ἐπηκολούθησε. ἐπανῆλθεν ἡ δύναμις τοῦ σώματος καὶ ἅπαν ἐνευρώθη τὸ σῶμα. ᾔσθετο τῆς ἰάσεως ὁ παραλυτικὸς καὶ διανέστη (ἔδωκε γὰρ αὐτῷ αἴσθησιν τῆς θεραπείας) ἀπέτεινε τοὺς πόδας, ἐκίνει τὰ ἄρθρα, ἐβάδισεν ὑγιής. τί δὲ βούλεται ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας, ἐπιπλουμένης θεοσημείας, ἢ ἵνα δείξῃ ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὴν ἕνωσιν. εἰ γὰρ ἄνθρωπός φησι γεγένημαι Θεὸς λόγος ὑπάρχων, καὶ διὰ τῆς οἰκονομίας ἐπὶ τῆς γῆς πολιτευόμενός τε καὶ ἀναστρεφόμενος· ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον τὰ παρὰ λόγου ἀποτελῶ θαύματα, καὶ ἄφεσιν δωρούμενος ἁμαρτημάτων.

VICTORIS ANTIOCH. *Tibi dico*, inquit, omitte iſtos. increduli enim ſunt, & prava cogitant. *Tibi* ergo privatim ac propriè *dico*: quandoquidem remiſſa ſunt tibi peccata, & verborum meorum auditione dignatus, inſuper & valetudinem meo beneficio conſecutus es, *ſurge, tolle grabbatum tuum & vade in domum tuam.* Exijt verbum & ſecutum eſt miraculum. reſtitutus eſt corpori vigor ſuus, & artus omnes, reddito uſu netvorũ, confirmati ſunt. Senſit ſe revaluiſſe paralyticus (nam & præter auditum vocis, interius ipſi teſtimonium fiduciæ valetudinis reditum affirmantis Chriſtus indiderat) ſẽſit & exſurrexit, pedes extendit, articulos movit, ambulavit ſanus. quid porrò ſibi vult: *in terra dimittere peccata*, ſimul cum perpetratione divini ſigni? An id eò refert ut oſtendat ſeſe deduxiſſe, adjun-

adjunxissemque humanæ naturæ potestatem divinitatis, propter indissociabilem cum ipsa unionem, quasi diceret: Licet homo factus sim, & per incarnationis mysterium in terra vivam & conversor; tamen quia simul Deus & Verbum sum, Verbi propria efficio miracula, remissionem peccatorum largiens.

12. Et statim surrexit ille, & sub-
„ lato grabato abijt coram omni-
„ bus, ita ut mirarentur omnes, &
„ honorificarent Deum, dicentes,
„ Quia nunquam sic vidimus.

„ Καὶ εὐθέως ἠγέρθη, καὶ ἄρας τὸν
„ κράββατον, ἐξῆλθεν ἐναντίον πάν-
„ των· ὥστε ἐξίστασθαι πάντας, καὶ δο-
„ ξάζειν τὸν Θεόν, λέγοντας, ὅτι οὐδέ-
„ ποτε οὕτως εἴδομεν.

TOLOSANI. Quid igitur Scribæ & Pharisæi? cum audissent illa verba: dimittuntur tibi peccata, cogitabant intra se & dicebant: Solus Deus potestatem habet dimittendi peccata. Hic autem blasphemat dicens talia. Cognitis autem Salvator cogitationibus ipsorum quidquid intus in animo tacitis iudicijs conceperant, manifestum facit. argumentumque præbet intelligendi, eum, qui arcanarnm cogitationum mentis perspicuam habet notitiam, peccatorum quoque dimittẽdorum habere potestatem. Deinde dicit: quid est facilius dicere an facere? nam dicere quidem, & remissionem peccatorum denunciare verbo, exceptionem habet ptonam frustra usurpatæ autoritatis, cujus effectus apparet nullus, non enim sub sensus cadit. Facere autem, nulla obscuritate laborat tali, ad publicum judicium experimenti sensuum palàm expositum. Exhibet igitur in quo nihil calumnia cavillari possit, opus jam ipsum, curationem nempe paralytici; occultum ex manifesto, ex faciliori difficilius adstruens: quāvis ita Pharisæis non videretur. Illi enim difficilius putabant curare corpus, quàm dimittere peccata.

ΤΟΛΟΣ. Τί οὖν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι; ἀκούσαντες ὅτι ἀφέωνταί σου ἁμαρτίαι, διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἔλεγον· μόνος ὁ Θεὸς ἐξουσίαν ἔχει ἀφιέναι ἁμαρτίας· οὗτος δὲ βλασφημεῖ λέγων τοιαῦτα. γνοὺς δὲ ὁ Σωτὴρ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, φανερὰν καθίστησι τὴν αὐτῶν ἐνθύμησιν. Καὶ δείκνυσιν ὅτι ὁ τῶν διανοιῶν γνώστης ἐξουσίαν ἔχει καὶ ἁμαρτίας ἀφιέναι. εἶτα λέγει· τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν ἢ ποιῆσαι· τὸ μὲν γὰρ ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἄδηλον ἴσως. ἀνεπαίσθητον γάρ. τὸ δὲ ποιῆσαι, φανερόν. Καὶ δὴ καὶ ἐπιφέρει τὸ ἔργον· τοῦτο δέ ἐστιν, ἡ τοῦ παραλυτικοῦ θεραπεία· καὶ δείκνυσιν ἐκ φανεροῦ τὸ ἀφανές, καὶ ἐκ τοῦ εὐχερεστέρου τὸ δυσχερές. κἂν μὴ οὕτως ἐδόκει τοῖς Φαρισαίοις· ἐκεῖνοι γὰρ ἐργωδέστερον ἐνόμιζον τὸ θεραπεῦσαι σῶμα, ἢ ἀφιέναι ἁμαρτίας.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ Κύριος ἐθεράπευσε τὸν παράλυτον ἔξωθεν· εἶτα συνεχώρησεν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα· οἱ δὲ Φαρισαῖοι τὸ μὲν πρῶτον ἐθεάσαντο, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἀληθές· τὸ δὲ δεύτερον ἄδηλον ἐνόμιζον, καὶ ἠπίστουν· ὅθεν καὶ ἐπιστομίζει αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ δεικνύων, ὡς ὃ μὲν παρεδέξαντο, δυσχερέστερον ἦν· ὃ δὲ οὐ προσίεντο, ῥᾷον ἅμα καὶ εὐχερές.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ οἱ ἄλλοι πρότερον ἐπικαλούμενοι τὸν Θεόν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν λύσιν αἰτοῦντες,

ἀπιστοῦντες, οὕτως ἐθαυματούργουν· ὁ δὲ Κύριος ὁ τῶν ἁγίων δεσπότης οἰκείᾳ ἐξουσίᾳ τὰς θεοσημείας ἐπιτελεῖ· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὸ μεῖζον ἐάσαντες τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, τὸ φαινόμενον θαυμάζουσιν· ἔδει γὰρ αὐτοὺς εἰπεῖν, οὐκέτι τοσοῦτον θαυμάζομεν ὅτι ἠγέρθη ὁ παράλυτος, ὅσον ἐκ τούτου πειθόμεθα ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ ἰάσεως ἔτυχεν, ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγεῖσα.

EVSEBII. Dominus paralyticum morbo ſenſibili quo laborabat exterius, liberavit. deinde condonavit ipſi peccata. Horum operum Phariſæi prius quidem uſurparunt oculis: & verè geſtum eſſe ſenſu convicti ſibi perſuaſerunt. Alteri, tamquam obſcuro, indicijſque ad ſui affirmationem idoneis malè parato, fidem abrogarunt, unde obſtruit eis os Salvator, oſtendens admiſiſſe ipſos id quod factu creditúque difficilius erat: quòd longè faciliùs, atque adeò in promptu poſitum, id verò reſpuiſſe.

ANONYMI. Nam Sancti & Prophetæ, qui prius miracula patraverant, id non niſi venia Dei rogata, invocatoque auxilio aggrediebantur. eo ipſo fatentes, ſe aliena vi & precariò poteſtatem habere mirabiliũ operum efficiendorum. At Sanctorum Dominus ſibi propria virtute ſigna perpetrat. Hæc ſententia illorum verborum eſt: *numquã ſic vidimus.*

VICTORIS. Eo quod maius erat omiſſo, nempe remiſſione peccatorum, quod apparet mirantur. Cum potius ſic dicere ipſos oporteret: enimverò non tantùm miramur ſurrexiſſe paralyticum, quantùm ex eo credimus ſanatam eſſe animam ejus, & peccatis liberatam.

„ Καὶ ἐξῆλθε πάλιν παρὰ τὴν θά-
„ λασσαν· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο
„ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς.

13. Et egreſſus eſt rurſus ad ma-
„ re: omniſque turba veniebat ad
„ eum, & docebat eos.

ΑΥΤΟΥ. Πάλιν δὲ προστίθησι μετὰ τὸ θαῦμα τὴν διδασκαλίαν, εἰς ἀναμφισβήτητον πίστιν τοὺς ἀκούοντας ἐνάγων. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ ἑξῆς, οὐχ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ὑπῆρχον· ἀλλ' οἱ πάσης ὑποκρίσεως ἀπηλλαγμένοι, καὶ τὴν κρίσιν ἀδέκαστον κεκτημένοι. ὅρα δὲ τὸ ἀκόμπαστον καὶ ἀφιλότιμον τοῦ Σωτῆρος· πῶς ὅτι ὄχλος πολὺς συναθροίζετο σπουδάζει γε οὐκ ἐν πόλει διάγειν ἢ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, ἀλλ' ἐν ἐρημίᾳ καὶ ὄρει· παιδεύων ἡμᾶς μηδὲν πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν, καὶ μάλιστα ὅταν φιλοσοφεῖν δέῃ καὶ περὶ ἀναγκαίων διαλέγεσθαι πραγμάτων.

EIVSDEM. Iterùm miraculo doctrinam adjungit, in dubitationis omnis expertem fidem audientes inducens. In illa autem: *omni turba quæ veniebat ad eum,* nõ erant Scribæ aut Phariſæi: cõſtabat enim ea ſolùm ex hominibus ab omni ſimulatione ſynceris, quique mentes nullo invidiæ odijve præjudicio præoccupatas haberent. Vide autem quàm non jactabundè aut ambitioſè ſe Salvator gerat. cum ſui ſtudio fervẽtem multitudinem concurrere cerneret, nequaquam ipſe, ut pompa frueretur, in civitate degit aut in foro medio ſe opportunũ plauſibus præbet. Sed in mon-

montem desertum secedit, docens nos, nil ad ostentationem faciendum: vitiumque istud tum maximè vitandum cùm docere alios oportet & de rebus necessarijs verba facere.

14. Et cùm præteriret, vidit Levi
» Alphæi sedentem ad telonium:
» & ait illi, Sequere me. Et sur-
» gens secutus est eum.

ANONYMI. Hic Levi Publicanus erat. volens autem Dominus hospitio ejus uti, quò ejus animæ prodesset, dixit: *Sequere me*.

VICTORIS. Non usu experientiæ Discipulorũ mores ac naturam discit Salvator, ut homines: sed ut ipsos per se intimos penetrans ac pervidens ipsorum sensus, ex ea notitia discernit ac deligit dignos. Itaque si margaritam quidẽ, cæterùm in luto jacentem, cernat, tollit ipsam, & mũditiem talis animæ, detersis sordibus, bona in luce ponit. Hoc animo exijt & publicanum Levi sedentem invenit. Est hic Matthæus Evangelista. cujus Beati quidem Marcus & Lucas nomen notius occultant, obiectu vetustioris & obsoleti: At ipse cujus hic ad Evangelium vocatio describitur Levi, sua ipsius narrans ait: *Et vidit Matthæum publicanum*. palàm ostendens sua vulnera, ut artem admireris medici, qui ea curaverit. Nam humanissimus Salvator totum in avaritiæ sordibus, atque in illegitimi studio lucri demersum hominem non rejecit, neque aspernatus est, sed ad se vocavit verbis illis: *Sequere me*. Ipse autem propriam salutem quovis pecuniæ emolumento præstabiliorem reputans, dimissis omnibus, totum se vocanti præbuit: etiam cavens, ne interpositione moræ quamvis exiguæ, benefactoris animum offenderet.

» Καὶ παράγων εἶδε Λευὶ τὸν τοῦ Ἀλ-
» φαίου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, καὶ
» λέγει αὐτῷ, ἀκολούθει μοι· καὶ ἀναστὰς
» ἠκολούθησεν αὐτῷ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὗτος ὁ Λευὶ τελώνης ἦν. βουλόμενος δὲ ὁ Κύριος παρ' αὐτῷ ξενισθῆναι, ἵνα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ὠφελήσῃ, εἶπεν, ἀκολούθει μοι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐ διὰ τῆς πείρας μανθάνει τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτήρ, ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' ὡς ἐπιστάμενος τὰς διανοίας, ἐκλέγεται τοὺς ἀξίους· κἂν ἴδῃ τινὰ μαργαρίτην ἐν βορβόρῳ κείμενον, λαμβάνει αὐτόν, καὶ τὸ καθαρὸν δείκνυσιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. ἐξῆλθε γοῦν καὶ εὑρίσκει τελώνην καθήμενον Λευί· ἔστι δὲ οὗτος Ματθαῖος ὁ Εὐαγγελιστής. καὶ Μάρκος μὲν καὶ Λουκᾶς οἱ μακάριοι συγκαλύπτουσι τοὔνομα τῇ ἀρχαιοτέρᾳ προσηγορίᾳ· αὐτὸς δὲ ὁ Λευὶ εὐαγγελιζόμενος τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπαγγέλλων λέγει, καὶ ἐθεάσατο Ματθαῖον τὸν τελώνην, ἐλέγχων ἑαυτοῦ τὰ τραύματα, ἵνα θαυμάσῃς τὴν τέχνην τοῦ ἰατρεύσαντος. ὁ δὲ φιλάνθρωπος σωτὴρ ἐν ἀνομίαις ὅλον ὄντα τὸν Λευὶ οὐκ ἀπεσείσατο, ἀλλ' ἀνεφώνησεν, ἀκολούθει μοι. κἀκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν κρείττονα εἶναι ἡγησάμενος, πάντα ἀφεὶς, ὅλος γέγονε τοῦ καλέσαντος, μὴ λυπήσας αὐτὸν τῇ ἀναβολῇ.

15. Et factum est, cùm accumbe-
» ret in domo illius, multi Publi-

» Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐ-
» τὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ

» τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ συνανέκειν-
» το τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.
» ἦσαν γὰρ πολλοί, καὶ ἠκολούθησαν
» αὐτῷ.

» cani & peccatores ſimul diſcũ-
» bebant cum Ieſu & Diſcipulis
» ejus: erant enim multi, qui &
» ſequebantur eum.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἰδόντες γὰρ οἱ τελῶναι παρὰ τελώνην αὐτὸν ξενισθέντα, ἐθάῤῥησαν προσελθεῖν αὐτῷ, οἵτινες πρὸ τούτου τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἐτόλμησαν, δέει τῶν οἰκείων αὐτῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς τοῦ συνειδότος καταγνώσεως.

BΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εὐχαριστήσας Λευὶ ἐπὶ τῇ κλήσει, δοχὴν ἐποίει μεγάλην ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ πάντας τοὺς συνήθεις καλέσας καὶ αὐτὸν τὸν σωτῆρα, ἵνα μὴ μόνος εὐεργετηθῇ, ἀλλὰ πάντες οἱ κεκλημένοι. ὁ δὲ ἀνεπαισχύντως αὐτὸν καλέσας εἰς μαθητείαν, καὶ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ παραγέγονεν· ἐν ᾧ οὐδὲν ἕτερον ἀγαθὸν ἦν, εἰ μὴ τοῦ οἰκοδεσπότου ἡ μετάνοια.

ANONYMI. Publicani enim cùm cognoviſſent ipſum à ſui generis homine hoſpitio exceptum, fiduciam accedendi conceperunt; qui id eatenus fortaſsè non erant auſi, deterrentibus ipſos peccatis proprijs, & judicio conſcientiæ vitam illorum condemnantis.

VICTORIS. Gratias beneficio vocationis rependens Levi, convivium fecit magnum domi ſuæ, cõvocatis amicis & familiaribus ſuis cunctis, ipſoque Salvatore: eò nimirum animo ne ſolus tanti boni compos eſſet: ſed ei quoque participare omnes convivæ poſſent. qui verò nulla habita ratione ſermonum & oblocutionum quibus ſe dare eo facto materiam non ignorabat, Publicanum in diſcipulatum vocaverat Dominus, nec domus ejus acceſſum recuſat, in qua nihil erat bonum, niſi Patris familias pœnitentia.

» Καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι
» ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελω-
» νῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μα-
» θηταῖς αὐτοῦ, τί ὅτι μετὰ τῶν τελωνῶν
» καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει καὶ πίνει;

16. Et Scribæ & Phariſæi viden-
» tes quia manducaret cum publi-
» canis & peccatoribus, dicebant
» Diſcipulis eius: Quare cum pu-
» blicanis & peccatoribus mãdu-
» cat & bibit Magiſter veſter?

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Νόμος ἦν τοὺς ἡγιασμένους μὴ συναναμίγνυσθαι τοῖς βεβήλοις. τοῦτον τοιγαροῦν ἐκδικοῦντες δῆθεν τὸν νόμον ἐνέβαλον. τὸ δὲ ἦν φθόνος κατὰ κυρίου καὶ φιλοσκωμμοσύνη.

BΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Καὶ οὐκ ἀγανακτεῖ ὁ σωτὴρ οὐδὲ εἰς ὕβριν δέχεται τὸ γινόμενον· ἀλλ' ὡς δεσπότης τῆς φύσεως παραγίνεται εἰς τὴν ἑστίασιν, καὶ ἐσθίει καὶ πίνει, τοῦτο ἀλήθειαν τοῦ σώματος ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν εὔκαιρον

ANONYMI. Lex erat quæ vetaret ſanctificatos miſceri profanis. iſtam igitur quaſi vindicantes Legem Dominum inceſſunt. revera tamen invidia ruebant, & libidine maledicendi.

VICTORIS ANTIOCH. Nõ ægrè fert Salvator, nec injuriam interpretatur ad tales epulas vocari. ſed ut naturæ autor ac Dominus ad convivium adeſt, ibiq; comedit ac bibit, tum veritatem aſ-

sumpti corporis demonstrans, tum exemplo comprobans suo temperatiuũ ciborum usum. Aderant autẽ & Pharisæi cũ Scribis, non animo discendi, sed studio explorãdi oculo censorio quæ fiebant. Vidẽtes ergo simul accumbentes publicanos, discipulos Christi vocant, & quod gerebatur accusant.

17\. Hoc audito Iesus ait illis, Non
„ necesse habent sani medico: sed
„ qui malè habent. non enim veni
„ vocare iustos, sed peccatores ad
„ pœnitentiam.

TOLOSANI. Ad mare secedit Christus, vivere privatim volens. hoc autem facit ut & nos doceat fugere multitudinis plausum & laudem; quæ quò magis eam fugiemus, eò instantius insequetur nos: sin autem studiosè captabimus, elabetur nobis. Exemplo sit Salvator, qui cum urbe relicta maritimæque solitudinis secessu captato gloriam fugeret, ultrò cõcurrente ad eum populo deprehensus, recusatis cumulatur laudibus, & usuram repudiati honoris magnifica prædicatione nominis sui rependi sibi sentit frustra invito. Nec otiosam ad mare stationem habuit: piscatus est enim Matthæũ. Nam qui nunc Marco Levis dicitur, Matthæus est. quem Marcus & Lucas Levin appellant, functionis invidiosæ exigendi tributi vocem indicem occultantes. At ipse in Evangelio suo res suas nihil dissimulans enunciat.

PHOTII. Vidit, inquit, Matthæum publicanum. Quærendum igitur an unus & idem sit publicanus apud tres Evangelistas, qui & Matthæus & Levis vocatur? Dou

τῶν πραγμάτων εὐλογῶν χρῆσιν. παρῆσαν δὲ καὶ Φαρισαῖοι καὶ γραμματεῖς, οὐχ ἵνα μάθωσιν, ἀλλ' ἵνα περιεργάσωνται τὰ γινόμενα. βλέποντες δὲ τοὺς τελώνας συνανακειμένους, καλοῦσι τοὺς μαθητὰς καὶ τὸ γινόμενον αἰτιῶνται.

„ Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς,
„ οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ,
„ ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐ γὰρ ἦλθον
„ καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς
„ εἰς μετάνοιαν.

ΤΟΛΩΣ. Ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐξέρχεται ὁ Σωτὴρ ἰδιάσαι θέλων. τοῦτο δὲ ποιεῖ· ἵνα καὶ ἡμᾶς διδάξῃ τὸν παρὰ τῶν πολλῶν φεύγειν ἔπαινον. Καὶ γὰρ ὅσον ἡμεῖς τοῦτον φεύγομεν, τοσοῦτον ἡμᾶς διώξεται. εἰ δ' ἐπιμελῶς ζητήσομεν, ἐκφεύξεται ἀφ' ἡμῶν· ἐπεὶ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ διατρίβων παρὰ τὴν θάλασσαν ἔφευγε τὸ δοξάζεσθαι. ἀλλ' ὁ ὄχλος μᾶλλον κατελάμβανεν αὐτόν· καὶ ἐκορυφοῦτο ὁ ἔπαινος. Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμεγαλύνετο· ἐζώγρησε δὲ τὸν Ματθαῖον παρὰ τὴν θάλασσαν διατρίβοντα. ὁ γὰρ νῦν παρὰ τῷ Μάρκῳ λεγόμενος Λευῒς ὁ Ματθαῖός ἐστιν. Ὁ μὲν οὖν Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς Λευῒν αὐτὸν ὀνομάζουσι, τὸ τῆς τελωνείας ὄνομα συγκαλύπτοντες· αὐτὸς δὲ ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίῳ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπαγγέλλει.

ΦΩΤΙΟΥ. Ἐθεάσατο φησὶ Ματθαῖον τὸν τελώνην. ζητητέον οὖν εἰ ὁ αὐτός ἐστι τελώνης παρὰ τοῖς τρισὶν ὁ καλούμενος Ματθαῖος καὶ Λευΐς; δύο ἦσαν τελῶναι ἐκ τῶν δώδεκα, Ματθαῖος, καὶ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Τοῦτο δὲ ῥητὸν ἕτερος προσανεπλήρωσεν εὐαγγελιστὴς εἰπών, οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ'

ἁμαρ-

ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. οὐ γὰρ χρεία δικαίοις μετάνοια ἐπὶ τοῖς προβεβιωμένοις, ἀλλ᾽ ἁμαρτωλοῖς.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Καὶ ὑμεῖς, φησι, χρείαν ἔχετε ἰατροῦ. εἰ γὰρ μὴ ἐνοσεῖτε, οὐκ ἂν ᾐτιᾶσθε τοῦ ἰατροῦ τὴν φιλανθρωπίαν. μὴ γὰρ οὐκ οἶδα ὅτι τελῶναι ὑπάρχουσι; μὴ γὰρ αὐτῶν ἀγνοῶ τῆς ψυχῆς τὰ νοσήματα; οἶδα ὅτι κακῶς ἔχουσι. διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς παραγέγονα, ἵνα τὰς ψυχὰς αὐτῶν θεραπεύσω νοσούσας. δι᾽ ἣν αἰτίαν ἐπιλαμβάνονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ σωτῆρος τοῖς ἁμαρτωλοῖς συνεσθίοντος; ὅτι νόμος ἦν διαστέλλων ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου. οὐκ ᾔδεισαν δὲ Χριστὸν ὑπὲρ τὴν νομικὴν χρῆσιν παρέχοντα τὴν φιλάνθρωπον χάριν. ὁ μὲν γὰρ ἐξέβαλεν· ὁ δὲ μετέβαλλε τὸ κακόν. καὶ γὰρ οὐχ ὡς κριτὴς πάρεστιν, ἀλλ᾽ ὡς ἰατρός. καὶ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἰατρικῇ ποιεῖ, καὶ διάγει σὺν τοῖς νοσοῦσι καὶ τῆς ἰάσεως δεομένοις.

erant Publicani in numero duodecim Apostolorum, Matthæus & Iacobus Alphæi.

SCH. Quod Iacobum Alphæi Publicanum fuisse Photius dicit, fides sit penes autorem.

ANONYMI. Quòd Dominus hac occasione dixit, non integrè hic à Nostro recitatum, alius Evangelista plenè reddidit, sic dicens: *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.* Luc. v. 32. Sanè enim iustis, qui benè semper egerint pœnitentia non est opus, cujus officium est ea revocare ac corrigere quæ malè prius acta sunt: quæ res alijs quàm peccatoribus convenire nequit.

VICTORIS. Et vos, inquit, opus habetis medico nam eo ipso quod humanitatem medici criminamini, satis declaratis vos malè habere. num docendus à vobis sum quinam hi sint? scio esse publicanos: novi quibus animæ ipsorum laborent morbis. Atque adeò eam ipsam ob causam, quia scio ipsos, ipsorum inquam animas languere difficilibus morbis, curaturus ipsas advenio. Quærat aliquis: quem obtentum criminaturi Dominum Pharisæi accusationi prætexuerint? Zelum opinor Legis, quæ profanos inter ac sanctos familiaritatis usum consuetudinemque prohibeat. Nesciebant scilicet Christum ultra mensuram legalis præscriptionis gratiam benignitatis suæ proferre solere. Lex enim eijciebat, at Evangelium convertebat malum. Neque jam Dominus pro judice se gerit, sed medici personam gerit officioque fungitur, indulgentissimè se præbens ac demittens ad usum languentium, cum ijs degens, eosque curans prout opus habent.

„ Καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ
„ τῶν Φαρισαίων νηστεύοντες· καὶ ἔρ-
„ χονται καὶ λέγουσιν αὐτῷ, διατί οἱ
„ Μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρι-
„ σαίων νηστεύουσιν· οἱ δὲ σοὶ Μαθηταὶ οὐ
„ νηστεύουσι;
„ Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, μὴ δύναν-
„ ται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ
„ νυμφίος μετ᾽ αὐτῶν ἐστι, νηστεύειν;

18. Et erant discipuli Iohannis &
„ Pharisæi jejunantes: & veniunt
„ & dicunt illi, Quare Discipuli
„ Iohannis & Pharisæorum jeju-
„ nant, tui autem Discipuli non
„ jejunant?
19. Et ait illis Iesus: Numquid
„ possunt filij nuptiarum, quam-
„ diu sponsus cum illis est, jeju-
nare?

» nare? Quanto tempore habent » secum sponsum, non possunt je» junare.

20. Venient autem dies cùm au» feretur ab eis sponsus: & tunc » jejunabunt in illis diebus.

ANONYMI. Dominus unito ejusdem cum nostro substātiæ corpore se se hominem, ut verè erat, ferens, nec Deus esse desinens, quod semper fuit, in terris versatus est ambiens Ecclesiam spōnsā, ejusque secum spirituales nuptias 2.Cor.11 concilians: juxta dicentem: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Spirituale igitur conjugium est & fide sola intelligibile, conversatio Domini inter homines. qui ergo ipsi spiritualis connubij necessitudine juncti sunt, primitiæ quædam hominum Beati Discipuli, filij sponsi hic vocantnr. quis igitur in nuptijs lugeat? nam jejunium luctus est symbolum. quando autem tolletur sponsus? utique cum in cœlos corporaliter redibit.

VICTORIS. Solutione primi dubij accepta, aliud proponunt. quare Discipuli Ioannis & Pharisæorum jejunant? Hoc quærunt animo insidiandi, speque intercipiendi Dominum, invenienda si possint criminandi ejus ansa. Tempus autem sponsi aut thalami, est vocationis tempus; tum etiam institutionis, quo videlicet, sicut pueri lactantur, ita doctrinæ initialis vitali succo vocati nutriuntur. quādo sanè jejunio locus non est. nec Cap.IX. possunt filij sponsi jejunare quamdiu cum ipsis est sponsus: quibus indicat, suam conversationem omnem dolorem propulsare ab ijs

» ὅσον χρόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχουσι » τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύ» ειν.

» Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρ» θῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε » νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ Κύριος παραγενόμενος ἐπὶ γῆς, σῶμα τὸ ἡμῖν ὁμοούσιον ἑνώσας ἑαυτῷ, καὶ προσλαβὼν ἄνθρωπος μετὰ τὸ εἶναι Θεός, ἵνα ἑαυτῷ ἁρμόσηται τὴν ἐκκλησίαν εἰς πνευματικὴν συζυγίαν, κατὰ τὸν λέγοντα, ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. γάμος οὖν ἐστι πνευματικὸς καὶ πίστεως νοητὸς ἡ τοῦ κυρίου εἰς ἀνθρώπους ἐνδημία. οἱ οὖν τούτῳ ἁρμοζόμενοι τῷ πνευματικῷ γάμῳ, υἱοὶ νυμφῶνός εἰσιν ἀπαρχὴ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. τίς οὖν ἐν γάμου καιρῷ πενθήσει; πένθος γὰρ ἡ νηστεία σύμβολον. πότε δὲ ἐπαρθῇ; ὅταν εἰς οὐρανοὺς ἀναφοιτήσῃ σωματικῶς.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐπειδὴ τοῦ πρώτου τὴν λύσιν ἐδέξαντο, καὶ ἕτερον προτιθέασι· διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύουσι; βουλόμενοι περιλαμβάνεσθαι αὐτοῦ καὶ εὑρίσκειν τι εἰς κακοήθειαν. Καιρὸς δὲ νυμφῶνός ἐστι καιρὸς κλήσεως, καιρὸς διδασκαλίας δι' ἧς ἀνατρέφονται οἱ παῖδες, γαλουχοῦνται οἱ κεκλημένοι. οὐκ ἔχει καιρὸν ἡ νηστεία· οὐ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν ἐφ' ὅσον χρόνον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος. τὴν μεθ' ἑαυτοῦ διατριβὴν λέγει πάσης ὀδύνης ἀπαλλακτικὴν εἶναι. ὀδυνᾶται μὲν γὰρ ὁ μὴ παρὸν ἔχων τὸ ἀγαθόν. διὰ δὲ τὴν στέρησιν αὐτοῦ ποθεῖ ποθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. ὁ δὲ παρόντος ἀπολαύων, εἰκότως εὐφραίνεται, καὶ οὐκ ὀδυνᾶται. νυμφίος δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ πάντων ἡγεμὼν λόγος, ὁ τὸ σπέρμα διδοὺς τῆς ζωῆς. ὅταν οὖν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν, ποθοῦντες τὴν παρουσίαν αὐτοῦ νηστεύουσιν· ἵνα συ-

νῶσιν

νοῦσιν αὐτῷ κατὰ τὸ πνεῦμα, καθαιρόμενοι ἀπὸ σωματικῶν ἡδονῶν, δηλονότι οἱ μαθηταί. τὸ δὲ, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, ἀντὶ τοῦ, ἀναληφθῇ, εἴρηται· τὸ δὲ, ὁ νυμφίος, ἀντὶ τοῦ, ὁ μέλλων νυμφεύεσθαι τὴν ἐκκλησίαν. εἶπε νυμφίον, ἵνα τὴν ὑπ' ἀνδρὸς ἐκβάλλῃ. χωρὶς γὰρ τούτων ἡ νύμφευσις· ἀῤῥαβῶνος δόσις τουτέστι πνεύματος ἁγίου χάρις, δι' ἧς ἐπίστευσεν ἡ οἰκουμένη, καὶ ἁλιεῖς ἐδυσωπήθησαν καὶ τὴν οἰκουμένην μετέβαλλον.

ΤΟΛΩΣ. Ζηλοτύπως ἔχοντες πρὸς τὸν Χριστὸν οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ τινες τῶν Φαρισαϊκῶν προσέρχονται τῷ Χριστῷ ἐρωτῶντες, εἰ μόνος μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἄνευ ἀσκήσεως καὶ πόνου κατορθοῖ τὰς κατὰ τῶν παθῶν νίκας, ὅπερ Ἰωάννης οὐκ ἴσχυσε ποιῆσαι; οἱ γὰρ τούτου μαθηταὶ ἀτελέστερον διακείμενοι, τοῖς ἰουδαϊκοῖς ἔθεσιν ἐνεκαρτέρουν. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο λέγων, μὴ δύνασθαι τοὺς υἱοὺς τοῦ Νυμφῶνος νηστεύειν ἕως ἂν ὁ Νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστιν· ὅταν δὲ οὗτος ἀρθῇ ἀπ' αὐτῶν τότε περιστάσεσι περιπεσόντες καὶ πειρασμοῖς νηστεύσουσι καὶ θλιβήσονται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Νυμφίον ἐνταῦθα ἑαυτὸν ὀνομάζει ὁ Σωτὴρ ὡς τὰς παρθένους ψυχὰς παρακαλοῦντα καὶ νυμφευόμενον· καὶ ἅμα ὅτι καιρὸς τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας χαρᾶς ἐστι σύμβολον ἀλλ' οὐ πένθους· καὶ ἐλευθερία τῆς τοῦ νόμου κατάρας καὶ τῶν ἄλλων κόπων καὶ πόνων. διὰ γὰρ τοῦ βαπτίσματος ἔσωσεν ἡμᾶς· ποῖος γὰρ πόνος ἐστὶ τὸ βαπτίζεσθαι; ἀλλ' ὅμως σωτηρίαν εὑρισκόμεθα βαπτισθέντες καὶ αἰώνιον ζωήν.

quibuſcum ſit. nam ex abſentiā boni luctus omnis eſt.cùm verò ſit Chriſtus omne bonum, neceſſe eſt eum qui luget,præſentiam ejus deſiderare: unde contra qui eo præſenti fruitur, meritò gaudet, doloreque vacat. Sponſus porrò humanæ naturæ eſt eam gubernans ratio ſumma, ac Dei verbum ſemen vitæ miniſtrans. Id cum ablatum ab eis fuerit, tunc ſane deſiderio ejus mœrere ipſos ac jejunare fas erit. jejunio enim iſto conſequentur Diſcipuli, ut corporeis purgati voluptatibus, cum Domino ſuo ſpiritualiter verſentur. Cæterùm hæc ſponſi ablatio, ejus in Cœlos aſſumptio eſt. Sponſus autem dicitur qui ſibi deſponſaturus Eccleſiam eſt. qua mentione à ſpe harum nuptiarum excluditur quæ ſub viro eſt. Sponſalia enim non niſi cum ſolutis ritè celebrantur. Pignoris donatio eſt gratia Spiritus Sancti,per quam credidit mundus, perſuadentibus (mirùm) & genus hominum quantum eſt ab aſſuetis & præjudicatis ad nova & dura transferentibus Piſcatoribus.

TOLOS. Æmulationis quodā Spiritu in Chriſtum inſtincti Diſcipuli Ioannis,& Phariſæorū quidam accedunt ad ipſum,quæſituri; ecquid unus ac ſolus rationem inveniſſet, qua tam ipſe, quàm ejus Diſcipuli ſine ſtudio aut ærumna, pacem ſibi animi,perturbationum victoria,conficerent: quod conſequi Ioannes haud potuiſſet? Humanum quippè aliquid,nondum ad perfectum elimati Ioannis Diſcipuli paſſi,conſuetudinibus Iudaicis pertinaciùs inhærebant. Ad ea Chriſtus:non poſſe,reſpondit, filios thalami jejunare quamdiu ſponſus cum ipſis eſt. quando verò hic ablatus ab illis fuerit, tum ſanè adverſis caſibus & tentationibus occurſantes, jejunaturos, in luctuque ac perturbatione futuros.

EIUS-

EIVSDEM. Sponsum hoc loco se ipsum nominat Salvator. ut qui virgines animas deliniat & despondeat sibi. simul ut illud indicet: priorem adventum suum lætitiæ potius quàm luctus afferre causas. Liberationem enim indulget a maledicto Legis, & ab ærumnis laboribusque Gal.3.13 cæteris. Per baptisma enim salvavit nos. quis autem in ablutione corporis labor est, quæ etiam ad delicias pertinet? Tamen isto tam facili patiendæ tinctionis pretio & salus paratur, & vita æterna redimitur.

21. Nemo assumentum panni ru-
,, dis assuit vestimento veteri: a-
,, lioquin aufert supplementum
,, novum à veteri, & major scis-
,, sura fit.
22. Et nemo mittit vinum novũ
,, in utres veteres: alioquin dirũ-
,, pit vinum utres, & vinum ef-
,, funditur, & utres peribunt: sed
,, vinum novum in utres novos
,, mitti debet.

,, Καὶ οὐδεὶς ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου
,, ἐπιῤῥάπτει ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· εἰ
,, δὲ μή, αἴρει τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τὸ
,, καινὸν τοῦ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχίσμα
,, γίνεται.
,, Καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς
,, παλαιούς. εἰ δὲ μὴ ῥήσσει ὁ οἶνος ὁ
,, νέος τοὺς ἀσκούς, καὶ ὁ οἶνος ἐκ-
,, χεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται.
,, ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς
,, βλητέον.

TOLOSANI. Quemadmodũ inquit si addatur vestimento veteri assumentum rude, hoc est novũ, frangit illud propter ipsius infirmitatem & suam firmitatem. Similiter & novum vinum in utres veteres si immittatur rumpit ipsos. sic & in subjecta materia. Præcones enim, & prædicatores cũ sint Apostoli novi testamenti, non possunt vetustis servire moribus. neque consentaneum est cogi ad observationem antiquatorum rituũ eos qui hominibus instituta & inusitata & inopinata tradituri mittebantur.

SEVERI. Vt novum assumentum vetus vestimentũ frangit propria firmitate; & proprio fervore veteres dirumpit utres novum vinum. sic, inquit, & mei Discipuli nondum adeo robusti sunt, ut præcepta vetera ferre possint. Aut sic intellige: Indignum est Chisti Discipulos, qui novi sint, antiquis

ΤΟΛΩΣ. Ὥσπερ φησὶν ἐπιβληθεὶν ἱματίῳ παλαιῷ ῥάκος ἄγναφον τουτέστι καινὸν διαῤῥήγνυσιν αὐτὸ διὰ τὴν ἐκείνου ἀσθένειαν καὶ τὴν οἰκείαν στεῤῥότητα· ὡσαύτως καὶ νέος οἶνος εἰς ἀσκοὺς παλαιοὺς ἐμβληθεὶν ῥήγνυσιν αὐτούς. οὕτω καὶ ἐπὶ τούτῳ. Κήρυκες γὰρ ὄντες οἱ ἀπόστολοι τῆς καινῆς διαθήκης οὐ δύνανται τοῖς παλαιοῖς δουλεύειν ἔθεσιν· οἱ γὰρ καινὰ καὶ παράδοξα μέλλοντες τοῖς ἀνθρώποις παραδιδόναι οὐκ ἀναγκάζονται φυλάττειν τὰ παλαιότατα.

ΣΕΥΗΡΟΥ. Ὥσπερ τὸ νέον ῥάκος τὸ παλαιὸν ῥήγνυσιν ἱμάτιον τῇ οἰκείᾳ στεῤῥότητι· καὶ τῇ οἰκείᾳ θερμότητι τοὺς παλαιοὺς ἀσκοὺς ὁ νέος οἶνος· οὕτω φησὶ καὶ οἱ ἐμοί, μαθηταὶ οὔπω γεγόνασιν ἰσχυροὶ ὥστε δύνασθαι φέρειν τὰ παλαιὰ παραγγέλματα· ἢ καὶ οὕτως. τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς καινοὺς ὄντας τοῖς παλαιοῖς ἔθεσι δουλεύειν οὐκ ἄξιον.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ ἄλλῃ χρῆται παραβολῇ σημαίνων, ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ἔτι παλαιοῖς καὶ μὴ ἀναγεννηθεῖσιν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, καινὰς καὶ Εὐαγ-

γελι-

γελικὰς ἐντολὰς διδόναι, ἀλλ' ἐν Χριστῷ ἀνακαινισθεῖσιν. ἐὰν γὰρ ἐν ἱματίῳ παλαιῷ ἐσχισμένῳ ἐπίβλημα βάλλει τις ἀπὸ νεουργοῦς ἱματίου, τὸ πλήρωμα τοῦ παλαιοῦ, τοῦτο τὸ πρὸς τὸ πέρας τοῦ σχίσματος λαμβάνει, καὶ οἷον ἀποσπᾷ καὶ ἀποτέμνει τὸ νεουργὲς, κατισχύσαντος τοῦ ἀσθενοῦς· οὐ γὰρ ἀντέχει τὸ παλαιὸν τὴν σύνοδον καὶ οἱονεὶ τὴν συρραφὴν τοῦ νέου ἱματίου, καὶ πλεῖον γίνεται τὸ σχίσμα. ὁμοίως δὲ ἀσκοὶ παλαιοὶ οὐκ ἂν ἐνέγκοιεν τὸ πνεῦμα τοῦ νέου οἴνου τοῦ φύσει φυσώδους, ἀλλὰ ῥήγνυνται. οὕτως οὐδὲ ἄνθρωπος, πρὶν ἀνακαινισθῇ διὰ τοῦ τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ, οὐκ ἂν χωρήσοι τὰ νέα καὶ τὰ εὐαγγελικὰ ἐπιτάγματα. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· πῶς οὖν οἱ μαθηταὶ τῶν Φαρισαίων ἐνήστευον; καὶ ταῦτα μὴ ἀνακαινισθέντες, ἀλλὰ παλαιοὶ ὄντες; ὅτι οὐ τὴν ἀληθῆ νηστείαν ἐνήστευον, βρωμάτων ἀπεχόμενοι. νηστεία γὰρ ἀληθὴς ἡ ἀποχὴ πάντων τῶν κακῶν, ἐξ ὧν ὁ παλαιὸς κέκραται ἄνθρωπος, περὶ ἧς νηστείας καὶ ἔλεγεν ὁ Κύριος· οὐ γὰρ τῆς νόθου λόγος ἦν αὐτῷ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὥσπερ, φησὶν, εἰ ῥάκος ἄγναφον ἐπιβληθῇ ἱματίῳ παλαιῷ, τῇ οἰκείᾳ στερρότητι κἀκεῖνο διαρρήγνυσιν· οἶνός τε νέος εἰς ἀσκοὺς ἐμβληθεὶς παλαιοὺς τῇ οἰκείᾳ θερμότητι τοὺς ἀσκοὺς διαρρήγνυσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀπόστολοι τῆς νέας διαθήκης κήρυκες τυγχάνουσιν, οὐ δυνατὸν αὐτοὺς τοῖς παλαιοῖς δουλεύειν νομίμοις. ὑμεῖς μὲν εἰκότως τοῖς παλαιοῖς ἀκολουθοῦντες ἔθεσι τὰς Μωσέως νηστείας φυλάττετε· οὗτοι δὲ οἱ τὰ καινὰ καὶ παράδοξα νόμιμα παραδιδόναι μέλλουσι τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα μὲν οὐδαμῶς ἀναγκάζονται φυλάττειν· κατὰ καιρὸν δὲ μετὰ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς καὶ τὴν νηστείαν ἀποδείξονται, οὐκ ἀνάγκῃ καὶ νομίμοις τισὶ καὶ ἔθεσι παλαιοῖς δουλεύειν, ὥσπερ ὑμεῖς φυλάττοντες, ἀλλὰ γνώμῃ δι' ἀρετὴν, ὅπως ἂν βούλωνται, νηστεύειν

consuetudinibus & ritibus addictos quasi servire.

ANONYMI. Et alia utitur parabola, significans nō oportere veteribus adhuc, & nondum regeneratis ex aqua & Spiritu, nova & Evangelica mandata dare: quæ ijs reservantur, qui per Christum renovati sunt. Si enim pallio vetustate scisso assumentum adjungat quispiam ex rudi ac recenti panno, is sanè sibi assutam vestimenti veteris, quæ scissuræ proxima est, partem corripit, majoriq; vi comprehendens, facile aufert ac quasi avellit; contra sustinere non valente debilitate antiqui panni, quippe usu detriti ac senio obsiti. Itaque inde major scissura existit. Similiter neque utres veteres fumum ac spiritum ferent vini recentis natura turgidi, ac spumosi spiritosique: sed rumpentur. Similiter neque homo donec renovatus fuerit per lavacrum regenerationis, nova & Evangelica præcepta capiet. At dicet quispiā: Quomodo igitur Discipuli Pharisæorum jejunabant, tametsi non regenerati, sed in vetustate perseverantes sua? Nimirum quia non verum jejunium jejunabant, cibis dumtaxat abstinētes. Iejunium etenim verum est abstinere à malis omnibus, quorū ex colluvie vetus homo concrevit. quo de jejunio loquebatur, cū ista diceret Dominus. neque enim illam aliam omninò curat aut cogitat spuriam jejunij speciem.

VICTORIS. Quemadmodum inquit, si pannum rudem assueris pallio veteri, propria firmitate illud abrumpat; novumque vinum coniectum in utres veteres naturali suo ipsos æstu ac fervore frangit.

Sie

Sic & in his contingit. quoniam enim Apostoli novi testaméti præcones sunt, fieri non potest ut Legis antiquæ præscriptionibus serviant. quod vos quidem facere cõsentaneum est, vetustis adhuc moribus addictos Mosaicæ institutionis, juxta quam & jejunare vos cõvenit. non hos qui in id parantur ut novas mox & inusitatas leges hominibus promulgent, quare nõ debent cogi ut ista observent. Erit tempus quando & virtutum aliarum, & abstinentiæ èxempla edent. verùm ad id non sunt lege ac metu compellendi, ut vos, præstat enim permittere hoc totum arbitrio ipsorum, qui utique suæ virtutis judicio admoniti, cùm id fieri par erit, liberè ac libenter facient. Siquidem hæc jejunij Legalis & Evangelici differentia est, quòd illud servili necessitate, ac metu, hoc libera caritate suscipitur. Nam quod quadragesimæ jejunium imperatum est, ad commonitionem negligentiorum id factum. cum alioqui libero animi proposito ac prolixa potiùs voluntate illud obeamus.

μέλλοντες, καὶ γὰρ ἡ τῆς ἐν νόμῳ νηστεία τοῦτο διηνέγκε τῆς ἐν τῇ χάριτι νηστευόντων. ὅτι ὁ μὲν ὡρισμένας ἔχοντες νηστείας, ἃς καὶ νηστεύειν αὐτοὺς πάντως ἐχρῆν καὶ μὴ βουλομένους· ὁ δὲ γνώμῃ μᾶλλον κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς νηστεύουσιν ἀπὸ τῆς αἱρέσει μετιόντες αὐτήν. εἰ δὲ καὶ ὡρίσθαι ὁ τῆς τεσσαρακοστῆς δοκεῖ καιρός, διὰ ὑπόμνησιν τῶν ῥᾳθύμων· ἀλλὰ καὶ ταύτην γνώμῃ μᾶλλον τὴν νηστείαν μέτιμεν.

23. Et factum est iterùm cũ Sab-
» bathis ambularet per sata, & Di-
» scipuli ejus cœperunt progredi,
» & vellere spicas.
24. Pharisæi autem dicebant èi,
» Ecce quid faciunt Sabbathis
» quod non licet?

» Καὶ ἐγένετο παραπορεύεσθαι αὐτὸν
» ἐν τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων, καὶ
» ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν
» τίλλοντες τοὺς στάχυας.
» Καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον αὐτῷ, ἴδε
» τί ποιοῦσιν ἐν τοῖς σάββασιν ὃ οὐκ
» ἔξεστι;

EIUSDEM. Liberius se erga figuram gerunt veritatis præsentia freti Discipuli. Sic videlicet à Domino assuefacti, symbolicam quietem Sabbathi parvi pendere, exorto jam perpetuæ quietis à turbis sæculi propter Deum observandæ ritu. Securè porrò ad victum spicis vtuntur, quòd nihil haberent aliud vescum. Censores verò illorum figuris addicti, veritatis expertes, umbratiles pro umbris pugnas cient: & quid non liceat eum docent, absque concessione cujus nihil cuiquam licet. ignari autorem legis non subijci legi: nihilq;

ΑΥΤΟΥ. Ἐλευθεριάζουσι πρὸς τὸν τύπον, τῇ ἀληθείᾳ συνόντες οἱ μαθηταὶ, οὕτω δήπου καὶ πρὸς τοῦ κυρίου συνεθισμένοι, καὶ τὴν τοῦ σαββάτου τυπικὴν ἀργίαν ἐξευτελίζειν, ἐπιφανείσης τῆς διηνεκοῦς ἀργίας διὰ Θεὸν ἐπὶ τῶν κοσμικῶν. χρῶνται δὲ ἀδεῶς τοῖς στάχυσιν εἰς τροφὴν μηδὲν ἐπιφερόμενοι βρώσιμον. οἱ δὲ τῶν τύπων ἥττονες καὶ τῆς ἀληθείας ἄπειροι σκιομαχοῦσι περὶ τῆς σκιᾶς, καὶ τό, οὐκ ἔξεστι, λέγουσι πρὸς τὸν ἅπασαν ἐξουσίαν καὶ τοῖς ἰδίοις παρέχοντα· οὐκ εἰδότες ὅτι νομοθέτου νόμος οὐ κρατεῖ, οὐδ᾽ ἔστι τι καθάπαξ ὃ μὴ ἔξεστι βασιλεῖ. ὁ δὲ Κύριος πρᾳείαν τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται, οὐκ ἐξουσίαν ἐπανατείνων, ἀλλὰ παραδείγματι

δείγματι τῶν πάλαι ἁγίων, οἳ καὶ αὐτοὶ μεγαλοφρονέστερα τῆς σωματικῆς ἀργίας, καὶ τῶν τοιούτων τύπων ἐπενόουν.

esse quod Regi non liceat. Tamen Dominus molli responso defungitur. nec potestatis ostentatione suæ tuetur factum Discipulorum, sed Sanctorum ævi veteris exemplo; qui & ipsi sublimius aliquid corporea quiete, symbolisque ejusmodi cogitabant.

» Καὶ αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς, οὐδέποτε
» ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαβίδ, ὅτε χρεί-
» αν ἔσχε, καὶ ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ
» οἱ μετ' αὐτοῦ;
» Πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ
» Ἀβιάθαρ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους
» τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστι
» φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἔδωκε
» καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὖσι;

25. Et ait illis, Numquam legistis 1.Reg 21 6.
» quid fecerit David, quando ne-
» cessitatem habuit, & esurijt ip-
» se, & qui cum eo erant?
26. Quomodo introivit in domũ
» Dei sub Abiathar Principe Sa-
» cerdotũ, & panes propositionis Exod.25. 32.
» manducavit, quos non licebat Lev.8.31
» manducare nisi Sacerdotibus, & & 24. 9.
» & dedit eis qui cum eo erant?

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ πρώτη τῶν βασιλειῶν τὴν περὶ τούτου ἱστορίαν ἔχει. δηλοῦσθαι δὲ βούλεται ὅτι τῇ τῆς γαστρὸς ἀνάγκῃ συντεθεὶς καὶ ὢν ὁ ταλαίπωρος, τεταρακται καὶ συγγνώμης τυγχάνει. προσετίθεντο γὰρ ἀεὶ εἰς τὴν χρυσῆν τράπεζαν δώδεκα ἄρτοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν ἑτέρῳ φαγεῖν μετὰ τὸ ἐπαρθῆναι τῆς τραπέζης καὶ ἄλλους τεθῆναι ἐν τοῖς σάββασιν, εἰ μὴ μόνοις τοῖς ἱερεῦσι. πρὸς μὲν τὸν Ἀχιμέλεχ ἀπῆλθεν ὁ Δαβὶδ τὸν ἱερέα, ὥς φησιν ἡ α' τῶν βασιλειῶν· ἀλλ' ὁ Ἀβιάθαρ υἱὸς ἦν τοῦ Ἀχιμέλεχ, ὥς φησιν, ἱερεὺς μὲν ὢν ἐν τῷ πατρὶ Ἀχιμέλεχ, ἡνίκα ἦλθεν ὁ Δαβὶδ καὶ τοὺς ἄρτους ἔλαβεν· ὕστερον δὲ καὶ ἀρχιερεὺς ἐγένετο. οὐ γὰρ ἁπλῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀρχιερέα αὐτὸν ἐκάλεσεν· ἡ μέντοι β' βασιλειῶν πανταχοῦ ἱερέα αὐτὸν καλεῖ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Μέμνηται τοῦ Δαβὶδ δόξαντος αὖ καὶ αὐτοῦ μὴ κατὰ νόμους πεπρᾶχθαι ὅτι τῶν ἱερευτικῶν ἥψατο τροφῶν καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ ἔδωκεν, ἵνα ἡ πρὸς ἐκεῖνον αἰδὼς δείξῃ τὴν κατὰ τῶν ἀποστόλων συκοφαντίαν. εἰ γὰρ προφήτης αὐθεντεῖ κατὰ τοῦ νόμου συμπεριαγόμενος τῇ ἐνδείᾳ καὶ τῇ χρείᾳ ὑπακολουθῶν, καίτοι ὑπὸ

ANONYMI. Liber primus Regnorum hujus rei historiam habet. eò autem allegatur hoc loco ut demonstretur, Davidem ipsum simili vescẽdi necessitate pressum, similia fecisse sine culpa: unde & ignoscendum Discipulis esse. Prostabant semper super aurea mensa duodecim panes in conspectu Dei, quos, ubi efferebantur inde, suffectis alijs, diebus Sabbati, nullis nisi Sacerdotibus comedere licebat. Ad Achimelechum quidem David abijt Sacerdotem, ut loquitur primus Regnorum liber. cæterum Abiathar filius erat Achimelechi, ut ajunt, Sacerdos in Patre Achimelecho quando venit David & panes sumpsit. Postea verò & Princeps Sacerdotũ fuit. Figurata igitur hic locutio quædam Evangelistæ agnoscenda est, dum posterius natam appellationem ad tempus superius extendit. Secundus certè Regnorum liber ubique hunc Sacerdotem vocat.

VICTORIS ANTIOCHENI. Meminit Davidis, qui utique non

crediderit inconcessis cōtra legem cibis uti, quando sacerdotales panes attigit ipse, comitibusque dedit; ut præjudicata reverentia venerabilis vulgo Regis, ac Prophetæ, calumniam Apostolis impactā retunderet. Si enim Propheta tantus adversus ita disertam prohibitionem legis suffragari sibi credidit allegationē indigentiæ, & quod necessitate famis adigente faceret jure se facere confideret, homo licet legi subjectus; cur qui modo Discipulos videtis meos simili necessitate expressis è spica frictu seminibus uti pro pane quo egent, indignamini, ac quasi legis transgressores accusatis? An nescitis Davidem quoque fuisse legi subjectum? Atqui ego filius hominis Dominus sum Sabbati. Quoniam verò Abiathar hic vocatur, qui tunc fuit Pontifex, cùm hoc fecit David: Idem autem in libro Regnorum dicitur Achimelech, dici posset eum virum binominem fuisse: aut Achimelechi Sacerdotis meminisse librum Regnorum; Christum autem nominasse Pontificem sub quo illa contigerint, videlicet Abiatharem. Apparet sanè illum libri Regum Scriptorem, Achimelechum, & reliquos Sacerdotes, qui jussu Saülis occisi sunt, nominatim expressisse; summum verò Pontificem, qui eo tempore sacris præerat, memorandum non putasse, quod is nequaquam interfectus sit.

νόμου ὑπάρχων, ἐάν μου τοὺς μαθητὰς ἴδητε διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἄρτους τὴν παράθεσιν τῶν σπερμάτων ἑαυτοῖς ἀντὶ τραπέζης παραθέντας, ἀγανακτεῖτε καὶ ἐκδικεῖτε τὸν νόμον; ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι Δαβὶδ μετὰ δοῦλος ἦν τοῦ νόμου; ἐγὼ δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου Κύριος εἰμὶ τοῦ σαββάτου. ἐπειδὴ δὲ Ἀβιάθαρ τηνικαῦτα μέμνηται ὑπάρχοντος ἀρχιερέως ὅτε Δαβὶδ τοῦτο ἐποίησεν· ἡ δὲ τῶν βασιλειῶν βίβλος Ἀχιμέλεχ· εἴποι τις ἂν διώνυμον γεγενῆσθαι τὸν Ἀχιμέλεχ, ὥστε εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ Ἀβιάθαρ· ἢ τοῦ μὲν Ἀχιμέλεχ τὴν μεμνῆσθαι ὡς ἱερέως, τὸν δὲ Σωτῆρα τὸν Ἀβιάθαρ ἀρχιερέα τυγχάνειν κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν φῆσαι. καὶ φαίνεται ἡ τῶν βασιλειῶν γραφὴ μετὰ Ἀχιμέλεχ καὶ τοὺς ἱερέας τοῦ Θεοῦ ἀναιρεῖσθαι φήσασα ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ, ἀρχιερέα δὲ οὐκ ἀνῃρῆσθαι ἱστορήσασα.

27. Et dicebat eis, Sabbatū propter hominem factum est; & non homo propter Sabbatum.
28. Itaque Dominus est filius hominis etiam Sabbati.

» Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον.
» Ὥστε Κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου.

TOLOSANI. Consortio conspectuque fruētes veritatis, hoc est Christi, Discipuli, parum curabant otium Sabbati. Exorta jam enim, splendēteque veritate, superfluum putabant umbris adhuc inhærere. Vellebant enim, inquit, Discipuli Sabbato spicas. superiores scilicet voluptatibus, nec mensarum ap-

ΤΟΛΩΣ. Συνιέντες τῇ ἀληθείᾳ οἱ μαθηταὶ, τουτέστι τῷ Χριστῷ, ἐξευτέλιζον τὴν τοῦ σαββάτου ἀργίαν. ἐπιφανείσης γὰρ τῆς ἀληθείας περιττόν ἐστιν ἐμμένειν ταῖς σκιαῖς. ἔτιλλον γὰρ οἱ μαθηταὶ ἐν σαββάτῳ τοὺς στάχυας, ὡς ἀνώτεροι γεγονότες τῶν ἡδονῶν, καὶ μηδὲ τραπέζης ὅλως φροντίζοντες· πεινῶντες γὰρ ἤσθιον ἁπλῆν τροφὴν, οὐ μὴν ἡδονικήν. διὰ

τὴν

τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τῇ σκιᾷ δουλεύοντες κατηγόρουν τῶν μαθητῶν. λύει δὲ αὐτῶν τὴν κατηγορίαν ὁ Σωτὴρ τὸν Δαβὶδ εἰς μέσον ἀγαγὼν ἐπὶ Ἀβιάθαρ τοῦ ἀρχιερέως τοὺς ἄρτους ἔφαγε τῆς προθέσεως. Καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ· ἵνα τῇ πρὸς ἐκεῖνον αἰδοῖ τοὺς μαθητὰς τῆς κατηγορίας ἐλευθερώσῃ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΩΤΟΥ. Ζητητέον δὲ πῶς ὁ μὲν Εὐαγγελιστὴς νῦν τὸν ἀρχιερέα Ἀβιάθαρ ὀνομάζει. ἡ δὲ βίβλος τῶν βασιλειῶν Ἀβιμέλεχ τοῦτον καλεῖ. λεκτέον οὖν ἢ ὅτι διώνυμος ἴσως ἦν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἐκαλεῖτο ἀμφότερα· ἢ καὶ ἄλλως. ὅτι ἡ μὲν τῶν βασιλειῶν βίβλος ἱερέα λέγει εἶναι τὸν Ἀβιμέλεχ. ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς ἀρχιερέα τὸν Ἀβιάθαρ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν ἀρχῇ μὲν εἶπεν τὴν διὰ τὴν γαστέρα ἀνάγκην καὶ τὴν ἐκ ταύτης συγγνώμην· νῦν δὲ καὶ αὐτὴν τὴν νόμου ἐπὶ τοῖς σάββασι παρατήρησιν ἀναιρεῖ λέγων, πάντα τὰ ὁρατά φησι, μεθ' ὧν καὶ τὸ σάββατον, διὰ τὸν ἄνθρωπον γέγονε· τὸ δὲ γενόμενον δι' ὅπερ ὑπόκειται πάντως τῷ δι' ὃ γέγονε· καὶ τὸ σάββατον τοιγαροῦν ὑπὸ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐξουσίαν. τῷ δὲ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι τῷ Χριστῷ, ἄνθρωποι δουλεύουσι. Κύριος γὰρ αὐτῶν ἐστι. εἰ δὲ ἄνθρωποι, πολλῷ μᾶλλον τὰ τοῖς ἀνθρώποις ὑποκείμενα, ὧν ἐστι καὶ τὸ σάββατον.

paratum aut luxum curantes, famem non voluptuario victu, sed simplici obvioque procurabant, necessitati naturæ consulentes uni. At Iudæi servientes umbræ accusabant Discipulos. Refutat autem accusationē eorum Salvator, producto in medium Davide. qui sub Abiathare summo Pontifice panes propositionis comedit ipse, & socijs comedendos dedit. ut præjudicata apud omnium animos tāti Regis reverentia Discipulos crimine liberaret.

THEODORI HERACLEOTAE. Quærendum qui factum sit ut noster quidem hoc loco Evangelista Principem Sacerdotū, quo de hic agitur, Abiatharem nominet: Liber verò Regnorum, Abimelech eundem vocat. Duplex conciliationis modus ostenditur. Dicere enim licet vel binominem forte fuisse hunc Pontificem summum, & utroque isto nomine sine discrimine appellari solitum: vel Regnorum quidem librum Sacerdotem vocare Abimelechum, Evāgelistam autem Principem Sacerdotum Abiatharem. atque ita mirum non esse nominibus differre, cùm personis discrepent.

ANONYMI. Principio quidem allegavit famis necessitatem, velut sufficientem ad excusationem facti. nunc ulterius contendit, ipsam legis de Sabbatis obligationem tali necessitatis articulo sublatam; sic disserens: cuncta quæ videntur, in quibus & Sabbatum est, propter hominem facta sunt. quòd autem alterius gratia est factum, ei omninò in cujus gratiam factum est subjacet. In hominum ergo potestate Sabbatum est. Filio autem hominis, hoc est Christo, homines serviunt: Dominus enim illorum est. Si autem ei subjecti sunt homines, multò magis quæ hominibus subjacent, uti Sabbatum, in ejus erit potestate.

CAPVT III.

1. Et introivit iterum in Synago-
» gam: & erat ibi homo habens
» manum aridam.
2. Et observabant eum si Sab-
» batis curaret; ut accusarent il-
» lum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

» Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγω-
» γήν, καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος ἐξηραμ-
» μένην ἔχων τὴν χεῖρα.
» Καὶ παρετήρουν αὐτὸν εἰ τοῖς σάββασι
» θεραπεύσει αὐτόν, ἵνα κατηγορήσωσιν
» αὐτοῦ.

ANONYMI. Nimirum ut ipsum accusarent, tamquã solventem Sabbatum, divinis eo die signis perpetrandis.

VICTORIS ANTIOCHENI. Lucas adjungit; Christum docendi causa ingressum in Synagogam; & manum quæ illi, qui est curatus, exaruerat, fuisse dexteram. Mat-
Mat. 12. 11. thæus verò refert, dixisse ipsis: *quis erit ex vobis homo qui habebit ovem unam, & si ceciderit in foveam Sabbato, nonne arripiet ipsam & eruet? quanto autem præstat homo ove?* Inter se conveniunt quæ ad solutionem corporei Sabbati diriguntur: non enim in cõvictione verborum sola constitit Dominus, quam ex omnibus Scripturis ineluctabilem cõcludebat. Sed & miraculo suspicionem palàm omnem tollente, rē demonstrabat.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἵνα, φησὶ, κατηγορήσωσιν αὐτοῦ ὡς λύοντος τὸ σάββατον, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖν τὰς θεοσημείας.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ δὲ Λουκᾶς προσέθηκεν, ὅτι διδάξαι ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγήν, καὶ ὅτι τὴν δεξιὰν χεῖρα εἶχεν ὁ ἰαθεὶς ξηράν· ὁ δὲ Ματθαῖός φησιν, εἰπεῖν αὐτοῖς, τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἕν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ; πόσῳ οὖν διαφέρει ὁ ἄνθρωπος τοῦ προβάτου; ἐπ' ἀλλήλων συμβαίνοντα εἰς τὴν λύσιν τοῦ σωματικοῦ σαββάτου συντείνονται. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων μόνον ἐστὶν ὁ Κύριος, καίτοι ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν ἁπασῶν χρώμενος. ἀλλὰ καὶ θαύματι τὴν ὑπόνοιαν ἀπολύεται.

3. Et ait homini habenti manum
» aridam, Surge in medium.
4. Et dicit eis, Licet Sabbatis be-
» nefacere, an malè? animam sal-
» vam facere, an perdere? At illi
» tacebant.

» Καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἐξηραμ-
» μένην ἔχοντι τὴν χεῖρα, ἔγειραι εἰς
» τὸ μέσον.
» Καὶ λέγει αὐτοῖς· ἔξεστι σαββάτοις
» ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν
» σῶσαι ἢ ἀποκτεῖναι; οἱ δὲ ἐσιώπων.

ANONYMI. Si enim licet benefacere die Sabbati, frustra, inquit, captatis me: si verò non licet, jam per vos Deus ipse suas de Sabbato leges transgreditur. benefacit quippe etiam Sabbatis, Solē suum

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰ μὲν γὰρ ἔξεστι καλοποιῆσαι ἐν τῷ σαββάτῳ, μάτην, φησίν, ἐνεδρεύετε κατ' ἐμοῦ· εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν, ἄρα καθ' ὑμᾶς καὶ ὁ Θεὸς τοὺς ἰδίους τοῦ σαββάτου παραβαίνει νόμους· ἀγαθοποιεῖ γὰρ καὶ τοῖς σάββασι τὸν ἥλιον
ἀνίσχων,

ἀνίσχων, βροχὰς δωρούμενος, τὰ ἐκ γῆς ζωαρκῆ διδούς.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἠρώτησε τοὺς Φαρισαίους περιβλεψάμενος, ὥστε καὶ τῷ ὄμματι αὐτοὺς ἐπιστομίσασθαι, εἴπερ ἔξεστιν ἐν σάββασι θεραπεῦσαι ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; οἱ δὲ ἐσιώπων. ᾔδεσαν γὰρ ὅτι πάντως αὐτὸν ἰάσεται. ἔστησε δὲ αὐτὸν μέσον, ἵνα τῇ ὄψει αὐτοὺς ἐπικάμψῃ, ἵνα κατακλιθέντες τῇ θέᾳ τὴν πονηρίαν ἐκβάλωσι, καὶ τὸν ἄνθρωπον αἰδεσθέντες, παύσωνται τῆς θηριωδίας. καὶ οὗτος μέν φησιν ὅτι ἠρώτησεν, ὁμοίως δὲ καὶ Λουκᾶς. Ματθαῖος δὲ, ὅτι ἠρωτήθη. εἰκὸς δὲ ἀμφότερα γεγενῆσθαι. ὁ δὲ Ἰησοῦς μετασυνάπτει τῷ λόγῳ τὸ θαῦμα, εἰπὼν τῷ ἀνθρώπῳ, ἔκτεινον τὴν χεῖρα· καὶ παραχρῆμα ἐξέτεινεν, ὑγιὴς ἀπὸ μόνης γενόμενος φωνῆς. καὶ διὰ πάντων τούτων ἀπολογησάμενος ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἐμοῦ, καὶ τὴν καθ᾽ ἑαυτὸν ἀγωγὴν ἀνωτέραν ἔδειξε τοῦ νόμου πολύ. ἐκεῖνοι δὲ προσέθεσαν τῇ πονηρίᾳ διὰ τὸ θαῦμα, ὑφ᾽ ὧν ἔδει αὐτοὺς ἐκπλαγῆναι· πώρωσιν γὰρ αὐτοῖς εἰργάζετο διανοίας ὁ φθόνος.

oriri faciens, pluvias tribuens, è terra educens germina victui utilia.

VICTORIS ANTIOCH. Interrogavit Pharisæos circumspiciens, ut & intuitu ipsos corriperet; utrum liceret Sabbato curare? animam servare, an perdere? Illi verò silebant. Intelligebant enim ipsum omninò curationem ægro largiturum. Statuit igitur ipsum in medio, ut miseri aspectu ipsos inflecteret, & humanitatis inde sensu concepto feritatem ex animo eijcerent. Et hic quidem ait, ipsos interrogasse. similiter & Lucas. Matthæus autem, interrogatum esse ipsum. nimirum utrumque contigerit. At Iesus conjungit verbo miraculum, dicens homini, Extende manum. & statim extendit, salvus factus solo vocis sono. Porrò per hæc omnia simul plenam & efficacem peroravit Discipulorum defensionem; simul actionem suam lege superiorem ostendit. Cæterùm illi viso miraculo, cùm admirari debuissent, malitiæ priori multum addiderunt. excœcaverat enim mentes eorum invidia.

» Καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ᾽
» ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πω-
» ρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ
» ἀνθρώπῳ, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου· καὶ
» ἐξέτεινε, καὶ ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐ-
» τοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.

5. Et circumspiciens eos cum ira,
» contristatus super cœcitate cor-
» dis eorum, dicit homini, Ex-
» tende manum tuam: & exten-
» dit, & restituta est manus illius
» sana sicut altera.

ΤΟΛΩΣ. Καταισχύνας ὁ Σωτὴρ τοὺς Φαρισαίους διὰ τοῦ κατὰ τὸν Δαβὶδ ὑποδείγματος οὐ μέχρι τῶν ἀποδείξεων ἵσταται. ἀλλ᾽ ἔτι μᾶλλον βουλόμενος αἰσχῦναι αὐτοὺς, ἐπὶ τὴν θαυματουργίαν ἔρχεται. δεικνύων ὡς οὐ μόνον οἱ μαθηταὶ ἀνεύθυνοί εἰσι κατὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ ἅπας ὁ ἀγαθόν τι ἐν σαββάτῳ

TOLOS. Confusis allegatione Davidici exempli Pharisæis, non jam in verbis sistendum Salvator existimans confundere illos effectione mirabilium operum pergit: ostendens non Discipulos solùm suos planè insontes esse, sed alios etiam quosvis, qui bonum quid-

piam

piam Sabbato facerent. Idcirco manum ipse operi admovet, & miraculum perpetrat. Sabbato enim, inquit, non est cessatio indicta operum bonorum, sed malorum & turpium. quare legis transgressor nō est qui mali nihil Sabbato facit.

THEODORI MOPSVESTIÆ. Interrogat Iudæos Salvator, ecquid liceat Sabbato curare, animam salvare, an perdere? Illi autē silent: intelligentes eum sanandi certum non consulendi, sed convincendi ipsos animo, rogare.

6. Exeuntes autem Pharisæi, sta-
„ tim cum Herodianis consilium
„ faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.

TOLOS. Herodiani dicebantur, aut milites quidam Herodis: aut Hæretici nuper exorti, Herodē Christum esse prædicantes: quòd in ipsum desijsset successio Iudaicorum Regum. Iuxta Iacobi pro-
Gen. 49. 10. phetiam: *Non deficiet Dux ex Iuda donec veniat cui repositum est.* Quoniam igitur nullus erat tempore Herodis Iudæus Iudæorum Princeps, sed ipse alienigena in solidum Iudæam obtinebat, Christum eum esse quidam crediderunt, sectamq; instituerunt ita sentientium. Hi ergo conabātur perdere Dominum. Ipse autem secessit: multiq; ipsum sequebantur ex Tyrijs & Sidonijs alienigenis. qui cùm ad eum longo itinere venissent, infestos ob id ipsum Iudæos habebant. Ipse verò turbæ pertæsus naviculam quærebat, ubi quieto sibi liceret esse. Flagella porrò morbos appellat: per quos videlicet flagellat nos Deus propter peccata.

ἐργαζόμενος. διὸ καὶ ἑαυτὸν ἀντίθησιν ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ τὸ θαῦμα ἀποτελεῖ. ἐν γὰρ τῷ σαββάτῳ φησὶν οὐκ ἔστιν ἀργία τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῶν κακῶν τε καὶ αἰσχίστων πράξεων· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι παράνομος ὁ ἐν σαββάτῳ μηδὲν κακὸν ἐργαζόμενος.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΨΟΥΕΣΤΙΑΣ. Ἐρωτᾷ τοὺς Ἰουδαίους ὁ Σωτὴρ εἰ ἔξεστιν ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; οἱ δὲ σιωπῶσιν, εἰδότες ὅτι πάντως αὐτὸν ἰάσεται.

„ Καὶ ἐξελθόντες οἱ Φαρισαῖοι, εὐθέως
„ μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν συμβούλιον
„ ἐποίουν κατ᾽ αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσι.

ΤΟΛΩΣ. Ἡρωδιανοὶ ἐλέγοντο ἤτοι στρατιῶταί τινες τοῦ Ἡρώδου· ἢ αἱρετικοὶ νεοφανεῖς τὸν Ἡρώδην εἶναι τὸν Χριστὸν κηρύσσοντες· διὰ τὸ ἐπ᾽ αὐτοῦ πέρας ἔχειν τὴν τῶν ἰουδαϊκῶν βασιλέων διαδοχήν. καθ᾽ ὡς ἡ τοῦ Ἰακὼβ προφητεία διελάμβανεν· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα ἕως οὗ ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἦν Ἰουδαίων ἄρχων ἐπὶ τοῦ Ἡρώδου· ἀλλ᾽ αὐτὸς ἦρχε μόνος ἀλλόφυλος ὤν· ἐνόμιζον αὐτόν τινες εἶναι τὸν Χριστόν· καὶ συνεστήσαντο αἵρεσιν. οὗτοι τοίνυν ἐπεχείρουν ἀπολέσαι τὸν Κύριον. ὁ δὲ ἀναχωρεῖ· πολλοὶ δὲ ἠκολούθουν αὐτῷ ἔκ τε τῶν Τυρίων καὶ Σιδωνίων ὄντων ἀλλοφύλων· ἤρχοντο δὲ πρὸς αὐτὸν μακρόθεν. ἐδιώκοντο δὲ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ ἵνα μὴ ἐνοχλῶσιν αὐτῷ οἱ ὄχλοι ἐπεζήτει πλοιάριον, ὡς ἂν ἐμβὰς εἰς αὐτὸ ἀνενόχλητος μείνῃ· μάστιγας δὲ νόσους καλεῖ, μαστιγοῦντος ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὀργίζεται δὲ οὐκ αὐτοῖς. ἐκείνους γὰρ καὶ ἠλέει, καὶ συνελυπεῖτο ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν· ἀλλ᾽ ὠργίζετο

γίζετο τῇ τῆς πωρώσεως αὐτῶν αἰτίᾳ τῷ σατανᾷ, ἢ οὕτως· τούτοις αὐτοῖς ὠργίζετο καὶ συνελυπεῖτο. πρὸς ἐναντίας γὰρ διαθέσεις ἥ τε ὀργὴ ἥ τε συλλύπη ἐγίνετο. ἀλλ' ὠργίζετο μὲν τοῖς ἐθέλουσιν ἐπὶ ταῖς θεραπείαις κατηγορεῖν, δέον θαυμάσαι καὶ πιστεῦσαι. συνελυπεῖτο δὲ τοῖς ἀχθομένοις ἐφ' οἷς ὁ Κύριος ἐπεβουλεύετο· ἦσαν γάρ τινες ἄχρι τούτου τὸν νοῦν ὑγιαίνοντες· οὐ μὴν καὶ ἐκώλυον τοὺς ἐπιβούλους· ὅθεν ἐπάγει, ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν· πώρωσις γὰρ ἐπιφανής, λυπεῖσθαι μὲν ἐφ' οἷς ἐπεβουλεύετο· οὐ μὴν ἐκδικεῖν τὸν ἐπιβουλευόμενον.

ANONYMI. Irascitur verò non ipsis, quos potiùs miserabatur; condolens occœcationi eorũ; sed ei qui ipsos excœcaverat, Satanæ. vel sic: ipsis irascebatur, & condolebat. Ad contrarias enim dispositiones præsentium, ira & compassio conveniebant. Irascebatur videlicet paratis cavillari circa curationes, cum admirari & credere debuissent: condolebat molestè ferentibus improbitatem insidiantium Domino. Erant scilicet quidam mente adhuc sani: qui tamen non impediebant ne suo ingenio insidiatores uterentur. unde addit: *Super cæcitate cordis eorum*: cœcitas enim manifesta est, molestè quidem ferre quod Domino insidiæ fierent; non coercere autem insidiantes.

» Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν
» μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν.
» καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας
» ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰου-
» δαίας.
» Καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς
» Ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ
» οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα, πλῆθος
» πολύ, ἀκούσαντες ὅσα ἐποίει, ἦλθον
» πρὸς αὐτόν.
» Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα πλοι-
» άριον προσκαρτερῇ αὐτῷ διὰ τὸν
» ὄχλον, ἵνα μὴ θλίβωσιν αὐτόν.
» Πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε
» ἐπιπίπτειν αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ ἅψωνται,
» ὅσοι εἶχον μάστιγας.
» Καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα ὅταν
» αὐτὸν ἐθεώρει, προσέπιπτεν αὐτῷ καὶ
» ἔκραζε, λέγοντα ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ
» Θεοῦ.
» Καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς ἵνα μὴ
» φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι.

7. Iesus autem cum Discipulis
» suis secessit ad mare: & multa
» turba à Galilæa & Iudæa secuta
» est eum.
8. Et ab Ierosolymis, & ab Idu-
» mæa, & trans Iordanem, & qui
» circa Tyrum & Sidonem, mul-
» titudo magna, audientes quę fa-
» ciebat, venerunt ad eum.
9. Et dixit Discipulis suis ut na-
» vicula sibi deserviret, propter
» turbam, ne comprimerent eum.
10. Multos enim sanabat, ita ut
» irruerent in eum, ut illum tan-
» gerent quotquot habebant plá-
» gas.
11. Et spiritus immundi, cùm
» illum videbant, procidebant ei,
» & clamabant dicentes, Tu es
» Filius Dei.
12. Et vehementer cõminabatur
» eis, ne manifestarent illum.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὑπόγραμμος ἡμῖν ὁ Κύριος τοῦ μὴ ἐκδιδόναι ἑαυτοὺς

ANONYMI. Exemplo nobis est Dominus non præbendi nos

ὑπ adver-

adversantibus nobis, sed ipsos potiùs vitandi, aliò recedendo. Hoc sciens S. Gregorius dixit. *Lex autem martyrij, nec volentes procedere ad certamen, parcendo persecutoribus & infirmioribus. oportet verò captos non recusare: illud enim audacia, hoc vero ignavia est* Vehementer porrò comminatur dæmonibus Dominus ne eum manifestarent: cui simile est quod supra dicitur: Dæmones confitebantur ipsum esse Filium Dei, fortè existimantes id ista assentatione se lucraturos, ut non eijcerentur. At Dominus nec loqui sinebat, nondum enim volebat manifestus fieri. quanto enim incredulis Iudæis mirabilius audiebatur, tantò magis scandalizabantur. Sic Ioannes ad Matthæum in Domini Transfiguratione: *audiri*, inquit, *manifestarique omnibus differebat Dominus, in post resurrectionem, quod potiùs tempus destinatum habebat fide cunctis innotescendi*.

VICTORIS ANTIOCH. Recedit Iesus, ne in statu violento res teneret, qualis erat, adesse eoram impugnantibus, & nihil ab ipsis pati. Simul & illis ipsis quantùm fieri poterat gratificatur, id agens, ut non tam citò Christi cædis rei fierent. Dum autem ait Evangelista: *multa turba à Galilea secuta est eum*, & quæ sequuntur, cuncta paucis complecti studens sic loquitur. Non enim Evangelistæ ad pompam scribunt, molem & fastigium addentes ijs quæ referunt, minuta singulorum explicatione; quin potiùs ampla contrahunt ob audientium infirmitatem. Si enim (quòd alioqui fieri non poterat) cuncta scripto persequi conati essent, ne

τοῖς φωνοῦσι καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὑποστέλλεσθαι. τοῦτο εἰδὼς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἔλεγεν, νόμος δὲ μαρτυρίου μηδὲ ἐθέλοντας χωρεῖν πρὸς τὸν ἀγῶνα φειδοῖ τῶν διωκόντων καὶ τῶν ἀσθενεστέρων· δεῖ δὲ ἁλόντας μὴ ἀναδύεσθαι. τὸ μὲν γὰρ θράσους, τὸ δὲ ἀνανδρείας ἐστί. Πολλὰ δὲ ἐπετίμα τοῖς δαίμοσιν ὁ Κύριος ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν. ὅμοιος τούτῳ καὶ ἄνω εἴρηται· ὅτι ὡς μὲν δαίμονες ὡμολόγουν αὐτὸν υἱὸν Θεοῦ, ἴσως οἰόμενοι ταύτῃ τῇ κολακείᾳ μὴ ἐκδιωχθήσεσθαι. ὁ δὲ Κύριος οὔτε λαλεῖν εἴα. οὔπω γὰρ ἐβούλετο καταφανὴς γίνεσθαι. ὅσῳ γὰρ τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις παραδοξότερος ἠκούετο, τοσούτῳ μᾶλλον ἐσκανδαλίζοντο. οὕτως ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ Ματθαίῳ ἐν τῇ τοῦ Κυρίου μεταμορφώσει. τὴν δὲ πάντων φησὶν ἀκοὴν καὶ φανέρωσιν ἐφύλαττεν ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὅτε μᾶλλον πιστεύεσθαι καιρὸς εἶχε.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς ὑπὲρ τοῦ μὴ βιάσασθαι τὴν τοῦ πράγματος φύσιν· ὅπερ ἦν ἐν τῷ παρεῖναι μὲν τοῖς πολεμοῦσι, μὴ πάσχειν δὲ ὑπ' αὐτῶν. ἅμα δὲ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις, ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, χαρίζεται, μὴ θᾶττον ἐνόχους τῇ Χριστοφονίᾳ γενέσθαι. ἐν τῷ εἰπεῖν δὲ τὸν εὐαγγελιστὴν τὸ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ τὰ ἑξῆς, περιληπτικώτερος ἅπαντα βουληθεὶς εἰπεῖν ταῦτα εἴρηκε. οὐδὲ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν ποιοῦνται τοὺς λόγους, ἐπαίροντες εἰς ὕψος τοῖς κατὰ μέρος διηγήμασι τὰ λεγόμενα· τοὐναντίον δὲ καὶ συστέλλοντες διὰ τὴν τῶν ἀκροωμένων ἀσθένειαν. εἰ γὰρ ἅπαντα γραφῇ ἐπεχείρησαν παραδοῦναι, ὅπερ ἦν ἀμήχανον, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι χωρῆσαι τὸν κόσμον τὰ γραφόμενα βιβλία, κατὰ τὴν θεολόγου Ἰωάννου φωνήν. πλὴν ὅτι ἐξαίρετα ἐγίνετο πάσαις ταύταις ταῖς χώραις τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, πολὺς ὁ ὄχλος συνέρρει τοῦτο μὲν πρὸς θέαν

τῶν

τῶν γινομένων τὸ ἱστορῆσαι τῷ Ἰησοῦ. τοῦτο δὲ καὶ παντοίαις νόσοις συνεχομένους ἐπιφερόμενοι, ὅπως τύχωσι τῆς ἰάσεως. ὡς δ' ἐθεάσατο αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς ἥσθη αὐτῶν ἐπὶ τῇ σπουδῇ, καὶ καλλίω ἀντίδωσι τῶν καμάτων αὐτοῖς τὴν ἀμοιβὴν τοὺς ἀρρώστους πάντας αὐτῶν ἰασάμενος. ἐπιτιμᾷ δὲ τοῖς δαιμονίοις ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι, καὶ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἐπὶ πλεῖον διεγείρωσι τὰς ὀργὰς καὶ τὸν φθόνον ἐκκαύσωσι· ταμιευόμενος τὸ πάθος κατὰ τὸν ὡρισμένον ἀπ' αὐτοῦ καιρόν.

ipsum quidem arbitror mundum, ut ait Theologus Ioannes, capere tot scripta potuisse. Cæterùm quia per universas ejus tractus regiones, divulgatæ fama celebri res Iesu fuerant, multa concurrit turba; partim ut spectaret quæ fiebant, & Iesum nosceret, partim vexatos omnis generis morbis adducens; ut salutem consequerentur. ut autem vidit illos Iesus, delectatus illorum studio, præclaram illis persolvit laborum mercedem, sanatis omnibus ipsorum infirmis. Comminatur autem dæmonijs, ne ipsum manifestarent, & sic iras Scribarum & Pharisæorum in se majores accenderent, oleumque in flammam invidiæ mitterent, reservans passionem in præfinitum ab ipso tempus.

SCH. In contextu Græco pro ἀνίτινων, puto legendum ἐκείνων.

» Καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος καὶ προσκαλεῖται οὓς ἤθελεν αὐτός· καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν.

13. Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse: & venerunt ad eum.

» Καὶ ἐποίησε δώδεκα ἵνα ὦσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύσσειν.

14. Et fecit ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret eos prædicare.

» Καὶ ἔχειν ἐξουσίαν θεραπεύειν τὰς νόσους καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια.

15. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eijcere dæmonia.

» Καὶ ἐπέθηκε τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον.

16. Et imposuit Simoni nomen Petrus.

» Καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβου, καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὀνόματα Βοανεργὲς, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς.

17. Et Iacobum Zebedæi, & Ioannẽ fratrem ejus, & imposuit eis nomina Boanerges, quòd est Filij tonitrui.

» Καὶ Ἀνδρέαν καὶ Φίλιππον, καὶ Βαρθολομαῖον, καὶ Ματθαῖον, καὶ Θωμᾶν, καὶ Ἰάκωβον τὸν Ἀλφαίου, καὶ Θαδδαῖον, καὶ Σίμωνα τὸν Κανανίτην.

18. Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthęũ, & Thomam, & Iacobum Alphæi, & Thaddæum, & Simonem Cananæum.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Θαδδαῖος ὁ Ματθαῖος Λευΐ. καλεῖ μετονομασθέντα Θαδδαῖον.

ANONYMI. Taddæum Matthæus Levæum vocat, qui postea id nomen in Taddæum mutarit. Matth. x. 3.

» Καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν.

19. Et Iudam Iscariotem, qui & tradidit illum.

VICTORIS ANTIOCHENI. Ascendit in montem, ut ait Lucas, orandi causa. ubique enim ferè miraculis orationem adjungit. non ut meditans virtutem; sed ut nos discamus pernoctare in oratione Dei, & eorum quæ agimus bona ipsum causam, autorem, & adjutorem existimemus, & laudemus Datorem bonorum. fortè & aliud insinuans; docens nempe Præpositos Ecclesiæ ante celebrandas ab ipsis Ordinationes per manuum impositionem, pernoctare in oratione, ne irrita fiat ipsis, aut vana promotio. Ipse enim, quamquã ut Deus penitùs noscens omnium corda; & futura clarè prævidens, suorum Apostolorum eo modo promotionem fecit. Etsi inter eos volens sciensque Iudam, elegit: ut ostenderet discrimen servandorum & periturorum à natura nõ esse: sed prout suis rectè aut secus factis se salute vel exitio dignum quisque præbuerit. nam scivisse illum Iudam proditorem futurum, docent Evangelia. Facta igitur, ut habet Lucas, die, vocavit ad se quos voluit, & electos ex ipsis duodecim (plures enim aderant). Apostolos nominavit, in præparationem aggrediendi, perficiendique ipsis operis, virtutem tribuens (hoc enim sonat vox potestatis) curandi morbos, & dæmones expellendi. Deinde nomina recitat; ne quis temerè se in hunc numerum intruderet. Aitque superaddidisse Simoni Petri cognomen, ut opus ab eo patrandum appellatio prophetice præsignaret. Petrum enim dixit, quoniam in Petra ædificaturus erat, quoniam erat ejus immutabilis sententia, & fides in-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς, προσεύξασθαι. πανταχοῦ γὰρ ὡς ἐπίπαν τοῖς θαύμασι τὴν εὐχὴν ἐπιτίθησιν, οὐχ ὡς ἀσκῶν ἀρετὴν, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς μάθωμεν διανυκτερεύειν ἐν προσευχῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν γενομένων καλῶν αὐτὸν αἴτιον καὶ ποιητὴν καὶ συνεργὸν ὑπολαμβάνειν καὶ ὑμνεῖν τὸν τῶν ἀγαθῶν δοτῆρα. ἴσως δὲ καὶ ἕτερόν τι οἰκονομῶν καὶ τοὺς ἡγουμένους διδάσκων τῆς ἐκκλησίας περὶ τῶν γινομένων ὑπ' αὐτῶν χειροτονιῶν διανυκτερεύειν ἐν προσευχῇ, ὅπως μὴ ματαία γένηται αὐτοῖς ἡ προβολή. αὐτὸς γὰρ ὡς Θεὸς ἐπιστάμενος τὰς ἁπάντων καρδίας καὶ τὰ μέλλοντα εἰδὼς ἀκριβῶς, τὴν ἑαυτοῦ ἀποστόλων οὕτω τὴν προβολὴν ἐποιήσατο. εἰ καὶ τὸν Ἰούδαν ἑκὼν προσείλετο, ἵνα δείξῃ ὡς οὐ φύσει εἰσὶ σωζόμενοι καὶ ἀπολλύμενοι· ἀλλ' ἕκαστος ἑαυτὸν σωτηρίας καὶ ἀπωλείας ἀποδείκνυσιν ἄξιον. ὅτι γὰρ ᾔδει ὡς προδότης ἔσται Ἰούδας, διδάσκει τὰ εὐαγγέλια. γενομένης οὖν κατὰ τὸν Λουκᾶν ἡμέρας, προσκαλεῖται οὓς ἠθέλησε, καὶ ἐκλεξάμενος ἐξ αὐτῶν δώδεκα (ἦσαν γὰρ πλείους οἱ παρόντες) ἀποστόλους ὠνόμασεν, εἰς παρασκευὴν τοῦ πράγματος καὶ εἰς τὸ μέλλον ὑπ' αὐτῶν πληροῦσθαι ἔργον, δοὺς αὐτοῖς δύναμιν (τοῦτο γὰρ ἡ ἐξουσία) θεραπεύειν τὰς νόσους καὶ δαίμονας ἀπελαύνειν. εἶτα λέγει καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα μὴ ὁ τυχὼν εἴπῃ ἀπόστολος γεγονέναι. καί φησιν ὡς ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι Πέτρος, ἵνα προλάβῃ τὸ ἔργον ἡ κλῆσις προφητικῶς. Πέτρος γὰρ αὐτὸν κέκληκεν, ἐπειδὴ ἐν πέτρᾳ ἔμελλεν οἰκοδομεῖν, ἐπειδὴ ἀρραγὴς ἦν ὁ λόγος καὶ ἡ πίστις ἀσάλευτος. καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην ὀνομάζει Βοανεργές, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς, διὰ τὸ μέγα καὶ διαπρύσιον ἠχῆσαι τῇ οἰκουμένῃ τῆς θεολογίας τὰ δόγματα καὶ τόνδε· καὶ τόνδε,

ἵνα

ἵνα μάθῃς τοὺς δώδεκα.

ΤΟΛΩΣ. Ἐπειδὴ τὸ θαῦμα ἐξετέλεσεν ὁ Χριστὸς, ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος προσευξόμενος· παιδεύων ἡμᾶς ὅτι δεῖ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὅταν τι ἀγαθὸν ἐκτελέσωμεν. Καὶ τοῦτο ἀναθεῖναι τῇ δυνάμει τοῦ πεποιηκότος· ἢ ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς· ὅτι πανταχοῦ ὡς ἐπίπαν τοῖς θαύμασι τὴν εὐχὴν ἐπιτίθησιν ὁ Σωτήρ· οὐχ ὡς ἀρετὴν ἀσκῶν· ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς μάθωμεν πάντων ἐργάζεσθαι, τὸ νύκτωρ τε μεθ' ἡμέραν τῇ εὐχῇ προσκαρτερεῖν.

ΦΩΤΙΟΥ. Εἰς τὸ ὄρος ἀναβέβηκεν ὁ Σωτὴρ τοὺς δώδεκα μαθητὰς μέλλων χειροτονήσειν, ὡς ἂν μὴ ματαία αὐτῶν γένηται ἡ προβολή· ἡμέρας δὲ γενομένης, κατὰ τὸν Λουκᾶν, προσεκαλέσατο οὓς προέκρινε· πλείους γὰρ ἦσαν τῶν δώδεκα οἱ παρόντες· οὓς δὲ ἐξελέξατο δώδεκα ἐτύγχανον· καὶ τούτους ἐκάλεσεν ἀποστόλους· εἰς προπαρασκευὴν τοῦ κηρύγματος· καὶ εἰς τὸ μέλλον ὑπ' αὐτῶν πληρωθήσεσθαι ἔργον.

concussa. Et filios Zebedæi Iacobum ac Ioannem Boanerges nominavit, quod sonat filios tonitrui, quòd magna, vehementi, lateque sēsibili per orbem voce proclamaverint dogmata divinitatis Christi. Pergit hunc & hunc designare nominatim, ut duodecim illos qui sint discas.

TOLOSANI. Perfecto miraculo, Christus in montem ascendit oraturus; docens nos agendas esse Deo gratias, cùm boni aliquid fecerimus: & illud virtuti ejus, qui verus autor boni operis est, attribuendum. Nisi potius id ex consuetudine sua Salvator fecit, quam Lucas refert, subjungendi miraculis precationem. non quasi virtutem ipse meditans: sed ut disceremus quo pacto exercenda ea sit; nimirum diu noctuque in oratione perseverando.

PHOTII. Ascendit in montem Salvator Discipulos duodecim in Apostolos electurus, ne fortuitò facta videri posset eorum promotio. Facta autem die, ut Lucas ait, vocavit quos delegerat: ex turba scilicet plurium. non enim aderant soli duodecim: quos elegit & Apostolos nominavit. Iam tum isto nomine informans officium prædicationis, & opus ad quod implendum præparabantur.

» Καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον, καὶ συνέρ-
» χεται πάλιν ὄχλος, ὥστε μὴ δύνα-
» σθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν.

20. Et veniunt ad domum: & cō-
» venit iterum turba, ita ut non
» possent neque panē manducare.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τῷ μὴ σχολάζειν μηδὲ εἰς τὴν χρείαν τοῦ σώματος.

ANONYMI. Tanta erat occupatio, ut ne curando quidem corpori suppeteret otium.

» Καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλ-
» θον κρατῆσαι αὐτόν· ἔλεγον γὰρ ὅτι
» ἐξέστη.

21. Et cùm audissent sui, exierunt
» tenere eum: dicebāt enim, Quo-
» niam in furorem versus est.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τοῦτο οἱ νομισθέντες αὐτοῦ οἱ ἀδελφοὶ κατὰ φθόνον ἔλε-

ANONYMI. Hoc qui putabantur ejus Fratres per invidiam

dicebant de ipſo. Scriptum enim de his eſt: *Neque enim fratres ejus credebant in eum*. & rurſus, ut eum aſtutè inducerent ad aſcendendum in Ieruſalem, quò ibi occideretur. Poſtea verò magis quàm alius quivis crediderunt in ipſum.

γον περὶ αὐτοῦ. γέγραπται γὰρ περὶ αὐτῶν, οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. καὶ πάλιν, ἵνα δόλῳ αὐτὸν παρατρέποντες ἀνελθεῖν εἰς Ιερουσαλὴμ, ἵνα ἀναιρεθῇ. ὕστερον μέντοι καὶ παντὸς ἄλλου πλεῖον ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.

VICTORIS ANTIOCHENI. Poſtquam igitur elegerat, venit ad domum &c. *Dicebant enim; quoniam in furorem verſus eſt*. qui ſint qui audierint, & unde prodierint diſertè non expoſuit. eſt qui putet de Phariſæis & Scribis loqui Evangeliſtam. tamquam hi cum audiſſent de eo, deque circumſtante ipſum turba, livore & væcordia efferati in rabiem, accurrerint ut ipſum tenerent, pati eum exiſtimantes quod patiebantur ipſi. Furor enim manifeſtus & mentis exceſſus fuit, tantarum effectorem rerum, tam beneficum in animas, & divinæ ſapientiæ Magiſtrum, exiſtimare de poteſtate mentis exiſſe. unde de quibus agat manifeſtè indicans, ſubdit:

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὅτε τοίνυν ἐξελέξατο, ἔρχεται εἰς οἶκον, καὶ τὰ ἑξῆς. ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη. τίνες ἀκούσαντες, ἢ πόθεν ἐξῆλθον, οὐ σαφῶς διηγήσατο. νομίζων ἦν περὶ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων λέγειν εὐαγγελιστὴν, ὡς ἀκούσαντες περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ περιεστῶτος αὐτὸν ὄχλου, ὑπὸ βασκανίας ἐκβακχευθέντες εἰς ὀργὴν, ἔδραμον αὐτὸν ἐπισχεῖν, ἐκεῖνο ὑπολαμβάνοντες πάσχειν ὅπερ αὐτοὶ πεπόνθασι. μανία γὰρ σαφὴς καὶ φρενῶν ἔκστασις τὸν τοσούτων ποιητὴν, καὶ ψυχῶν εὐεργέτην, καὶ θεϊκῆς σοφίας διδάσκαλον, ὑπολαμβάνειν ἐξίστασθαι. ὅθεν ἐπάγει περὶ τίνων φησὶ σαφῶς διηγούμενος.

22. Et Scribæ qui ab Ieroſolymis
„ deſcenderant dicebant, Quoniã
„ Beelzebub habet, & quia in
„ principe dęmoniorum ejicit dę-
„ monia.

„ Καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ ἀπὸ Ἱεροσο-
„ λύμων καταβάντες ἔλεγον, ὅτι
„ βεελζεβοὺλ ἔχει, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρ-
„ χοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ
„ δαιμόνια.

TOLOSANI. Quinam iſti erant *ſui qui cùm audiſſent*, voluerũt *tenere eum*? Evangeliſta quidem neminem prodidit nominatim. Exiſtimare autem licet hos fuiſſe cives ac populares ejus, fratres aut cognatos. audiverant enim dæmonio inſeſſum & in furorem versũ: & ut dæmoniacum conſtringere volebant. Hanc de eo familiares, & domeſtici ejus opinionem conceperant. Similiter & ab Ieroſolymis Scribæ, perpetratis ab eo mi-

ΤΟΛΩΣ. Τίνες ἦσαν οἱ παρ' αὐτοῦ. οἱ καὶ ἀκούσαντες ἠθελήθησαν κρατῆσαι αὐτόν; ὁ μὲν Εὐαγγελιστὴς οὐδένα εἴρηκεν ὀνόματι. ἔστι δὲ ὑπολαμβάνειν τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος ἢ ἀδελφοὺς ἢ συγγενεῖς. ἤκουσαν γὰρ ὅτι δαιμόνιον ἔχει καὶ ἐξέστη· καὶ ἤθελον κρατῆσαι αὐτὸν ὡς δαιμονῶντα. οὕτω μὲν οὖν οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ. ὁμοίως καὶ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Γραμματεῖς μὴ ἔχοντες ἀντιστῆναι τοῖς γεγονόσιν ὑπ' αὐτοῦ θαύμασιν, διαβάλλουσιν αὐτὸν ὡς ὑπὸ δαιμόνων συνεργούμενον.

ΘΕΟ-

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΣΑΚΛΕΙΩΤ. Συγνωμονέστερα τῶν ἀρχόντων τυγχάνει τὰ πλήθη. τοῖς μὲν γὰρ ἄρχουσι πρὸς τὴν διάκρισιν ἡ φιλοδοξία ἐμποδὼν καθίσταται· τοῖς δὲ πλήθεσιν ἀνεπισκότιστος ἡ διάνοια· ὁ μὲν γὰρ ὄχλος εὐγνωμόνως συνέρχεται πρὸς τὸν Κύριον· οἱ δὲ ἄρχοντες ἀκούσαντες ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν, ὑπὸ βασκανίας εἰς ὀργὴν τραπέντες.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ Βεελζεβοὺλ ἦν παρ' αὐτοῖς ἄρχων τῶν δαιμονίων· αὐτὸν οὖν φασὶν ἔχειν ὡς οἰκούμενον, καὶ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. ἀλλὰ ἐπιπέσθω κατὰ τῶν ἀνόμων ἡ βλασφημία.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐπειδὴ ἀντιλέγειν οὐκ εἶχον τοῖς γινομένοις, ἑτέρως αὐτὰ διαβάλλειν ἐπεχείρησαν, ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων φήσαντες ἐκβάλλειν αὐτὸν τοὺς δαίμονας. ὥστε εὐγνωμονέστερα τῶν ἀρχόντων τὰ πλήθη. τοῖς μὲν γὰρ ἐμποδίζει πρὸς τὴν δικαίαν κρίσιν ἡ φιλοδοξία· τοῖς δὲ αὖ ἐπισκότησις τῆς διανοίας κατὰ τοῦτο, ὅπερ δὲ αὐτὴν ἀποσείσηται ὁ νοῦς, ὀξύτερον ὁρᾷ, καὶ πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Κυρίου προσάγεται· οἱ δὲ τοῦ νόμου διδάσκαλοι συκοφαντοῦσι, καὶ πρᾶγμα τοῖς θείοις διδάγμασιν ἐναντιώτατον, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ λύσιν ἐκείνου γίνεσθαι.

raculis, cùm aliud non possunt, fridam opponunt calumniam: instinctu eum auxilioque malorum dæmonum agi & pollere.

THEODORI HERACLEOTAE. Aequior placabiliorq; quã Principes populus est. Principibus enim ad jus æquumque discernendum impedimento est superbia. Plebis animi quasi arrogantiæ fumo liberi, purius cernunt. Itaque hic Principes cùm audissent exierunt tenere eum, ex invidia in irã versi.

ANONYMI. Belzebul erat apud ipsos Princeps dæmoniorũ. Hunc ergo habere ipsum ajunt in se inhabitantem, & potestate ipsius ejicere dæmonia. Sed vertatur in impios blasphemia.

VICTORIS ANTIOCHENI. Quoniam quid contra ejus Acta hiscerent non habebant, aliter ea criminari conati sunt: In Beelzebul Principe dæmoniorum ejicere illum dæmones dicentes, ut Proceribus longè moderatior plebs esset, quibus scilicet, ne verè judicarent, impedimento erat studium vanæ gloriæ. Populus si quid errabat, caligine mentis prolabebatur, quam ubi quis excusserit, mens acutius cernit, & ad agnitionem Domini adducitur. At legis Doctores calumniantur, & quod divinis doctrinis maximè adversatur, liberationem hominis à dæmonio Diabolum comminiscuntur operatum.

» Καὶ προσκαλεσάμενος αὐτούς, ἐν
» παραβολαῖς ἔλεγεν αὐτοῖς· πῶς δύνα-
» ται σατανᾶς σατανᾶν ἐκβάλλειν;
» Καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν με-
» ρισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι ἡ βασιλεία
» ἐκείνη.
» Καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ' αὑτὴν μερισθῇ,
» οὐ δύναται σταθῆναι ἡ οἰκία ἐκεί-
» νη.

23. Et convocatis eis, in parabolis
» dicebat illis, Quomodo potest
» Satanas Satanam ejicere?
24. Et si regnum in se divida-
» tur, non potest regnum illud
» stare?
25. Etsi domus super semetipsam
» dispertiatur, non potest domus
» illa stare.

26. Etsi

26. Et si Satanas consurrexerit in
„ semetipsum, dispertitus est, &
„ non poterit stare, sed finē habet.

„ Καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν,
„ μεμέρισται, οὐ δύναται σταθῆναι ἀλ-
„ λὰ τέλος ἔχει.

ANONYMI. Verisimili ratiocinatione convincere ipsos conatur: ut enim regnum aut domū si qui inter se commiserint, ea per se ipsa dissolventur: ita & Satanas si à se se sibi subditum diviserit, in seque armaverit, utique destruetur. & si Satanas in se ipsum insurgit, & in partes invicem commissas scinditur, stare non potest; sed finem habet. Atqui, addebat, hactenus quidem finem non habet; sed valet & quæ propria ejus sunt efficit. Multi enim erant dæmone infessi. Plurimi verò & innumerabiles decepti, & ut Deos dæmonas colentes.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐξ εἰκότων λογισμῶν πείθειν αὐτοὺς ἐπιχειρεῖ. ὥσπερ γὰρ βασιλεία ἢ οἰκία, ἐὰν καθ' ἑαυτῶν μερισθῶσιν, ὑφ' ἑαυτῶν καταλύονται· οὕτως καὶ ὁ σατανᾶς, εἰ καθ' ἑαυτοῦ μὲν τὸν ὑπ' αὐτὸν μερισθῇ, καταλυθήσεται· καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ὑφ' ἑαυτὸν καὶ μεμέρισται, οὐ δύναται σταθῆναι, ἀλλὰ τέλος ἔχει· πῶς δέ φησι τέλος οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἐνεργεῖ τὰ ἴδια. πολλοὶ γὰρ ἦσαν δαιμονῶντες, πλεῖστοι δὲ καὶ ὡς θεοὺς προσκυνοῦντες τοὺς δαίμονας.

VICTORIS ANTIOCH. Efficaciter urget validam ab exemplis demonstrationem, qua evincit: fieri non posse quod illi ajunt. necesse quippè est divisum bellis civilibus Regnum aut omninò interire, aut seipso deterius fieri, quod ipsum de domo & de civitate videre est similiter evenire. Igitur & Satanæ Regnum, si quidem in se ipsum divisum est; & Satanas Satanam expellit ex hominibus, imminet destructio dæmonum, ut apparet; nam eorum maximè potestas in hominum possessione cōsistit. si autem hanc ipsi sibi ipsis eripiunt, nihil restat aliud dicendum, nisi regnum ipsorum destructum esse. si verò stat, & viget nunc maximè regnum Diaboli; & possidendis hodieque hominibus vim suam probat: manifestum est id nequaquam inter se commissum, dæmonibus alijs alios pellentibus.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Σφόδρα ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων ἰσχυρὰν ἐποιήσατο τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μηδὲ δυνατὸν εἶναι τοῦτο γενέσθαι ὅπερ ἐκεῖνοί φασιν· ἀνάγκη γὰρ τὴν μερισθεῖσαν βασιλείαν ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων, ἢ πάντως ἀπολέσθαι. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ οἰκίας καὶ πόλεως ἐστὶν ἰδεῖν ὁμοίως συμβαῖνον. οὐκοῦν καὶ ἡ τοῦ σατανᾶ βασιλεία, εἴπερ ἐφ' ἑαυτὴν μεμέρισται, καὶ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἀπελαύνει τῶν ἀνθρώπων, ἤγγικεν ἡ κατάλυσις τῶν δαιμόνων, ὡς ἔοικε. ὁ μὲν γὰρ κράτος αὐτοῖς ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων κρατεῖν. εἰ δὲ τοῦτο αὐτοῖς ἀφαιρεῖται, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν ἢ τὴν βασιλείαν αὐτοῖς λελύσθαι. εἰ δὲ συνέστηκεν ἡ βασιλεία τοῦ πονηροῦ, καὶ κρατεῖ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔτι, δῆλον ὡς οὐ διῃρέθη καθ' ἑαυτῆς.

27. Nemo potest vasa fortis,
„ ingressus in domum ejus, di-
„ ripere, nisi priùs fortem alli-

„ Οὐδεὶς δύναται τὰ σκεύη τοῦ
„ ἰσχυροῦ, εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐ-
„ τοῦ, διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον
τὸν ἰσχυ-

» τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν
» αὐτοῦ διαρπάσει.

ΤΟΛΩΣ. Οἱ μὲν Γραμματεῖς ἔλεγον, ὅτι ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. ὁ δὲ Κύριος ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων ἰσχυρὰν ἅμα καὶ ἀνανταίρρητον ἐποιήσατο τὴν ἐπιχείρησιν· δεικνύων, ὡς ἀδύνατόν ἐστιν ὅπερ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον. τὴν γὰρ μερισθεῖσαν φησὶ βασιλείαν, ἀνάγκη γενέσθαι ἑαυτῆς ἐλάττονα· τοῦτο δὲ ἀληθὲς ἂν εἴη καὶ ἐπὶ πόλεως καὶ οἰκίας. οὐκοῦν ὁ Σατανᾶς εἰ μεμέρισται ὡς οἱ Φαρισαῖοι λέγουσι, καταλέλυται ἄρα ὁ κράτος αὐτοῦ. τοῦ γὰρ ἰσχυροῦ ἡττηθέντος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάζονται. εἰ τοίνυν ἐγώ φησι τοὺς ἀνθρώπους τῆς τῶν δαιμόνων ἐξουσίας ἀπαλλάττω, σκεύη ὄντας αὐτοῦ, φανερὸν ὡς καταλέλυκα αὐτοῦ τὴν δύναμιν. ὥστε σαθρὰ καὶ ἀνίσχυρά ἐστιν ἅπερ ὑμεῖς προφασίζεσθε· ὡς ἐγὼ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἀδύνατον γάρ φησιν ὁ Σωτὴρ ἀφαιρεθῆναι τοὺς δαίμονας τὴν οἰκείαν ἰσχὺν μὴ ἡττηθέντας πρότερον καὶ δεσμοῖς περιβληθέντας, ὥστε μὴ δύνασθαι αὖθις ἐκ τοῦ ἰδίου μάχεσθαι κτήματος· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ποτε ἐγεγόνει μὴ τοῦ ἰσχυροῦ πεσόντος, καὶ τῶν αὐτοῦ σκευῶν διαρπαγέντων.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἶτα καὶ ἄλλον ἀναγκαῖον ἐπάγει λογισμόν. τίς γὰρ δύναται ἐν οἰκίᾳ ἰσχυροῦ εἰσελθών, λαβεῖν τὰ προσόντα αὐτῷ; καὶ γὰρ ἴσως τε κωλύσει καὶ ἀμυνόμενος· ἐὰν δέ τις αὐτὸν δήσῃ, λήψεται τὰ αὐτοῦ ἀδεῶς. κἀγὼ τοίνυν τοὺς ἀνθρώπους σκεύη καὶ ὕπαρξιν ὑπάρχοντας τῶν τυραννούντων καὶ ἀπατώντων ἀφελεῖν, ὀφείλω πρότερον αὐτοὺς δῆσαι, καὶ τε κατανοῆσαι, τῷ ἐλαύνειν, τῷ ἐπιτιμᾶν, τῷ μηδὲ φθέγγεσθαι ἐᾶν, ἵνα οὕτως ἁρπάσω τοὺς ἀνθρώπους. ὁρῶντες γὰρ τοὺς πάλαι παρ' αὐτῶν προσ-

» get, & tunc domum ejus di-
» ripiet.

TOLOS. Dicebant Scribæ: in Belzebul ejicit dæmonia. At Dominus futilem calumniam valida atque invicta exemplorum productione plane conterit. Demonstrans, quod Pharisæi dicerent id vero esse non posse. Siquidem, inquit, divisum regnum deficere in deterius necesse est. quòd & de civitate & de domo quavis una verum est. Igitur Satanas si divisus est, id quod Pharisæi dicunt, utiq; vis atque imperium ejus concidit, destructumque est. A quo autem, nisi ab eo qui vasa fortis victi diripit? Si ego igitur homines, qui vasa erant & res Satanæ, quotidiè ab ejus potestate vindico, manifestum est à me potentiam ejus esse deletá. Futilia itaque evanidaque blateratis dum me causamini, in Beelzebul ejicere dæmonia.

APOLINARII. Non enim potest, Salvator inquit, auferri dæmonibus proprium ipsorum robur nisi victis & vinctis prius, ut jam tueri propria non possint. Id autem utique nunquam contigisset, nisi fortis succubuisset: prædamq; victori sua reliquisset omnia.

ANONYMI. Deinde & aliam necessariò concludentem ratiocinationem adjicit. quis enim potest ingressus in domum fortis, quæ ejus erant prædam suam facere; Ipso utique pro viribus prohibituro vel ulturo; nisi prævalens aggressor ipsum vinciat; ac sic res ejus securus auferat? In hunc ego modum homines, qui vasa & res sunt dominantium ipsis, & suis deceptionibus obnoxios eosdem sibi

sibi tenentium demonum, cum eripiam tyrannidi ipsorum; debeo prius eos alligasse, ac humiliasse ejiciendo, increpando, ne mutire quidem, aut hiscere sinendo: ut sic ab ijs aversos homines mihi vindicem & conciliem volẽtes. Hi enim ubi viderint quos olim adorabant ejici à me, statim ad me accurrent, credentes in me. Domum autem vocat hunc mundum, in quo libenter habitat malus dæmon. Diripitur verò, cum, quos in mundo possidet homines, ipsi eripiuntur.

VICTORIS ANTIOCH. Igitur, quoniam vasa dæmonum homines sunt, per malitiam illorum potestati subjecti, non potuit auferri à dæmonibus propria possessio, nisi victis ipsis prius, & ligatis, ne possent pro rerum suarum defensione certare. Vinci verò aut vinciri dæmonas à dæmonibus haud sanè contingat umquam. Fieri quippe non potest, ipsos suæ ipsorum subtrahere potestati homines, quibus tam libenter dominantur.

κυνουμένους ἐκβληθῆναι παρ' ἐμοῦ, θᾶττον τῇ εἰς ἐμὲ προσδραμοῦνται πίστει. οἰκίαν δέ φησι τὸν παρόντα κόσμον, εἰς ὃν ἐμφιλοχωρεῖ ὁ πονηρός. Διαρπάζεται δὲ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀφαιρουμένου ἀνθρώπων.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐκοῦν ἐπειδὴ σκεύη τῶν δαιμόνων γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς κακίας ὑπὸ τὴν ἐκείνων καταστάντες ἐξουσίαν, ἀδύνατον ἦν ἀφαιρεθῆναι τοὺς δαίμονας τὴν οἰκείαν κτῆσιν, ἀλλ' ἢ προτέρων αὐτῶν ἡττηθέντων, καὶ δεσμοῖς περιβληθέντων εἰς τὸ μὴ δύνασθαι αὖθις ὑπὲρ τῶν ἰδίων διαμάχεσθαι κτημάτων. τοῦτο δὲ ὑπὸ τῶν δαιμόνων οὐκ ἄν ποτε ἐγένετο· ἐπεὶ μηδὲ οἷόν τε ἦν ἐκείνους ἑαυτοὺς ἀφελέσθαι τῆς ἐξουσίας αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους.

28. Amen dico vobis quoniam
,, omnia dimittentur filijs homi-
,, num peccata & blasphemiæ qui-
,, bus blasphemaverint.
29. Qui autem blasphemaverit
,, in Spiritum Sanctum, non ha-
,, bet remissionem in æternum:
,, sed reus erit æterni delicti.
30. Quoniam dicebant, Spiritum
,, immundum habet.

,, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι πάντα ἀφε-
,, θήσεται τὰ ἁμαρτήματα τοῖς υἱοῖς τῶν
,, ἀνθρώπων, καὶ βλασφημίαι ὅσας ἂν
,, βλασφημήσωσιν.
,, Ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦ-
,, μα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς
,, τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου
,, κρίσεως.
,, Ὅτι ἔλεγον· πνεῦμα ἀκάθαρτον
,, ἔχει.

ANONYMI. Alibi dicit Dominus: *Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia.* Proprio igitur spiritu ejiciebat ipsa. qui verò vim & potestatem Divini Spiritus Beelzebuli tribuebant, utique in Dei Spiritum blasphemabant, cui parem in potestate Beelzebulẽ prædicabant. Quare opportunè & ex argumenti necessitate admonet

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Κύριος, εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· τῷ οὖν ἰδίῳ πνεύματι ἐξέβαλεν αὐτά. οἱ δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν τῷ Βεελζεβοὺλ ἐπεφήμιζον, κατὰ τοῦ πνεύματος Θεοῦ ἐβλασφήμουν, ἴσα λέγοντες δύνασθαι αὐτῷ τὸν Βεελζεβούλ. διὸ δεικνὺς ἀναγκαίως φοβερωτάτην οὖσαν τὴν κατὰ τοῦ πνεύματος βλασφημίαν.

μίαν· ὅτι ἔλεγον πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει. τί οὖν ὦ ἀκάθαρτοι καὶ θεομισεῖς; ἀκάθαρτόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ πάσης ἁμαρτίας καθαριστικόν; τοῦτο γὰρ συνῆν τῷ Κυρίῳ. ὑμεῖς δὲ φατὲ πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχειν αὐτόν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὴν εἰς τὸν Θεὸν βλασφημίαν ἀσύγγνωστον εἶναί φησι τῷ τοῦ πνεύματος ὀνόματι. ὥσπερ γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια βασιλεία Θεοῦ· οὕτως καὶ ἡ βλασφημία ἡ κατὰ τούτου κατὰ Θεοῦ ἐστι. ἀσυγχώρητον δὲ εἶναι λοιδορίαν Θεοῦ, ὡς ἐν ἑαυτῇ συγγνώμην οὐκ ἔχουσαν· τὴν γὰρ εἰς υἱὸν, ἔχειν πρὸς σύγκρισιν ἐκείνης, καθ' ὃ νενόμιστο τότε, καὶ ἑωρᾶτο ἄνθρωπος ὤν, καὶ δι' εὐτελείας ἐλθὼν καὶ γένους εὐκαταφρονήτου. τὸ δὲ μήτε ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος μήτε ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἀφίεσθαι, τὴν κατὰ νόμον ἑρμηνεύει κρίσιν καὶ τὴν μέλλουσαν. ὅτε γὰρ νόμος τὸν καταρώμενον Θεὸν θανατοῦσθαι κελεύει, καὶ ὁ Κύριος ἐπιψηφίζει τῷ νόμῳ, συγγνώμην ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μὴ διδούς. παρασεσιωπημένη δὲ ἐν τούτοις ἡ διὰ βαπτίσματος ἄφεσις εἴη, ἐπεὶ μηδὲ καιρὸς ἦν που περὶ ταύτης Ἰουδαίοις διαλέγεσθαι· μεταξὺ γάρ πως εὑρίσκεται αὕτη τῆς τε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ τῆς μελλούσης κατακρίσεως, κατὰ τὸν λέγοντα Παῦλον, Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; οὐκοῦν τὸ τὰ θαύματα καὶ τὴν τῶν δαιμόνων κατάλυσιν, ἃ μόνου τοῦ πνεύματός ἐστι ποιεῖν, ταῦτα τῷ δαίμονι προστιθέναι, οὐδεμίαν ὑμῖν ἀπολογίαν ἢ συγγνώμην τῆς βλασφημίας καταλείπει. ταῦτα δὲ οὐχ ὅτι τὴν εἰς ἑαυτὸν βλασφημίαν ἀφίεσθαι ἀποφηνάμενος, οὔτε τοῖς βλασφημοῦσι κατὰ τοῦ πνεύματος χώραν μετανοίας, εἰ βούλοιντο, ἀφιεὶς οὐδεμίαν, ἀλλ' ἐν παραθέσει τὴν εἰς αὐτὸν βλασφημίαν, ὡς εἰς ἄνθρωπον τότε γίνεσθαι μόνον δοκοῦσαν, ἐλάττονα φάσκων εἶναι, ὅταν τὴν βλασφημίαν τοῦ ἁγίου συγκρίνηται πνεύματος.

quam tremendis sit damnãda supplicijs blasphemia in Spiritũ Sanctum ijs verbis expressa quibus ajebant, Christo inesse spiritum immundum. Quid igitur? Heus vos o immundi à Deo exosi; immundus est spiritus, qui omne peccatũ eluit & expurgat? Talis autem Spiritus Domino inerat. Vos verò dicitis, spiritum ipsi inesse immundum.

VICTORIS ANTIOCHENI. Blasphemiam in Deum (Deũ enim designat nomine Spiritus) extra omnem spem veniæ dicit esse. sicut enim vi & efficacia Sancti Spiritus Regnum Dei exereetur & continetur; sic in Sanctum Spiritũ blasphemia rebellio in Dei Regnum est, & ejus quasi quædam attentata destructio. irremissibilem porrò esse eontumeliam in Deum, quippe quæ nullum veniæ invitamentum in seipsa habeat; quale habet ei comparata in Filium cõtumelia. Huic enim excusationis nonnullã obtendit speciem, quod homo tũc reputabatur; isque humile cernebatur ingressus vitæ genus, ex parentibus ortus contemptibilibus. Quod autem ait: neque in hoc sæculo, neque in futuro remitti blasphemiam, innuit sententiam de ea tum Legis scriptæ, tum Iudicij supremi in fine sæculi futuri. quòd enim Lex præjudicavit, maledicentem Deo interfici præcipiens, confirmaturum se se ac ratum habiturum in ultimo illo Tribunali jam nunc profitetur Dominus, prorsus neganda tali peccato venia. Subticetur autem in his verbis remissio, quę, ut peccatis cæteris, sic huic quoque in Baptismo reperienda postea erat: nondum

enim erat tempus de ea cũ Iudæis disserendi. quodammodo autem hæc media reperitur inter cõdemnationem, quæ in hoc sæculo, & eam quæ in futuro, blasphemiam punit. juxta Paulum dicentẽ: *Deus qui justificat. quis est qui condemnet?* quare miracula & dæmonum ejectionem, quæ operari ad unum Dei Spiritum spectat, dæmoni adscribere, nullam vobis excusationem, aut veniam blasphemiæ relinquit. Hæc porrò sic loquitur; non quasi aut contumeliam sibi irrogatam condonari jam & impunitam fore pronunciet; aut blasphemantibus in Sãctum Spiritum, locum pœnitentiæ, si voluerint, nullum relinquat. Verùm hoc tantum significat: si fiat comparatio inter contumeliam sibi ut homini mero, qualis runc apparebat, illatam; & blasphemiam in S. Spiritum; hanc longo intervallo esse graviorem.

TOLOS. Quid hic igitur ait Salvator ad supercilium comprimendum infanda contra se jactantium? quæ alia ferè peccant homines eorum qualiscumque obtendi excusatio potest, dum hic iræ culpam imputat, alter cupiditati; aut causæ cuipiam ejus generis. unde & sperare veniam non improbè possunt à Deo, qui humanam infirmitatem & scit, & miseratur. Ergo utcunque tolerabilia peccarant qui Christum videntes cum publicanis convivantem, voracem eum, potatoremque vini dixerant, & amicum peccatorum. At qui prodigiosa perpetrantem opera cernentes, qualia Prophetarum aut Patriarcharum ab ullo facta numquam essent, adversus eum blasphemaverint, quomodo veniam consequentur, nisi pœnitentiam egerint, cùm nec causam, nec excusationem blasphemiæ in Salvatorem ullam idoneam, aut utcumque tolerabilem, possint prætexere?

PHOTII. Dum blasphemiam in Spiritum expertem veniæ pronunciat, Deum intelligit Spiritus nomine. ut enim vis Spiritus regnum sive Majestas Dei dicitur, hoc est Deus ipse: ita quæ Spiritum petit blasphemia, Deum petit. Ait igitur, contumelias quæ irrogabantur Christo quatenus occurrebat sensibus & merus homo censebatur, quasi veniales

ΤΟΛΩΣ. Τί οὖν, φησὶν ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ τὴν ὀφρὺν καταβάλλων τῶν λεγόντων κατ᾽ αὐτοῦ τὰ ἀθέμιτα; ὅσα μὲν ἀλλὰ ἁμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, φησὶν ἔχουσιν ἴσως αἰτίαν καὶ πρόφασιν εὔλογον. αὐτίκα ὁ μὲν θυμὸν, ὁ δὲ ἐπιθυμίαν, ἢ ἄλλο τι παραπλήσιον· καὶ συγγνώμης ἴσως ἀξιοῦνται παρὰ Θεοῦ τῇ τῶν ἀνθρώπων συγκαταβαίνοντος ὡς ἔοικεν ἀσθενείᾳ. καθάπερ οἱ ὁρῶντες αὐτὸν ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν ἔλεγον· φάγος ἐστὶν οὗτος καὶ οἰνοπότης καὶ φίλος ἁμαρτωλῶν. ὁρῶντες δὲ αὐτοῦ θαύματα ἐξαίσια ποιοῦντα, καὶ ἃ οὐδεὶς πεποίηκε προφητῶν ἢ πατριαρχῶν, ἐὰν βλασφημήσωσιν εἰς αὐτὸν, πῶς ἂν τύχοιεν ἀφέσεως, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν; ἀδύνατον γὰρ τῆς ἀπολογίας ἀποροῦντας καὶ εὐλόγου αἰτίας εἰς τὸν κατὰ τοῦ Σωτῆρος βλασφημεῖν.

ΦΩΤΙΟΥ. τὴν εἰς τὸν Θεὸν βλασφημίαν ἀσύγγνωστον εἶναι φησὶ τῷ τοῦ Πνεύματος ὀνόματι· ὥσπερ γὰρ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος βασιλεία Θεοῦ λέγεται, οὕτως καὶ ἡ κατὰ τούτου βλασφημία κατὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι νομίζεται· ἀσυγχώρητος δὲ εἶναι λοιδορίαν Θεοῦ φησὶ, πρὸς σύγκρισιν ἐκείνης καθ᾽ ἣν ἐνομίζετό τι καὶ ἑωρᾶτο ὡς ἄνθρωπος.

niales videri posse præ inexpiabili furore earum quæ Christum pro Deo agnitum violare nihilominus pergebant.

» Ἔρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μή-
» τηρ αὐτοῦ· καὶ ἔξω ἑστῶτες ἀπέστειλαν
» πρὸς αὐτὸν φωνοῦντες αὐτόν.
» Καὶ ἐκάθητο ὄχλος περὶ αὐτόν.
» εἶπον δὲ αὐτῷ, ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ
» οἱ ἀδελφοί σου καὶ αἱ ἀδελφαί σου
» ἔξω ζητοῦσί σε.
» Καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων, τίς
» ἐστιν ἡ μήτηρ μου, ἢ οἱ ἀδελφοί μου;
» Καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ τοὺς
» περὶ αὐτὸν καθημένους, λέγει, ἴδε ἡ
» μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου.
» Ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ
» Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελ-
» φή μου καὶ μήτηρ ἐστί.

31. Et veniunt mater ejus &
» fratres: & foris stantes miserunt
» ad eum vocantes eum.
32. Et sedebat circa eum tur-
» ba, & dicunt ei, Ecce mater
» tua, & fratres tui foris quærunt
» te.
33. Et respondens eis ait: Quæ
» est mater mea, & fratres mei?
34. Et circumspiciens eos qui
» in circuitu ejus sedebāt, ait: Ecce
» mater mea, & fratres mei.
35. Qui enim fecerit volunta-
» tem Dei, hic frater meus & so-
» ror mea, & mater est.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Δείκνυσιν ὅτι πάσης προτιμᾷ συγγενείας τοὺς κατὰ τὴν πίστιν οἰκείους. ταῦτα δὲ ἔφη οὐκ ἀποδοκιμάζων πάντως τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς· ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι πάσης σωματικῆς συγγενείας προτιμᾷ τὴν ψυχῆς τὴν οἰκειότητα. διὰ τοῦτο κἀκείνους στέργων εἰς ταύτην ἐπάγει· πρὸς γὰρ τὸν οἰόμενον ὡς ἐπιτηδειότερον καλεῖν αὐτὸν πρὸς οἰκείαν τὴν ὁμιλίαν, ἀναγκαῖον ἦν τοῦτο εἰπεῖν, ὁμοῦ καὶ εἰς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. ἄλλως δέ φασιν ὅτι μήπω τότε πεπιστεύκεισαν εἰς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὡς μανθάνομεν παρὰ Ἰωάννου· παρὰ δὲ τοῦ Μάρκου, ὡς ὅτι καὶ ὡς ἐξεστηκότα κατέχειν ἐπείρων· ἐπειδὴ γοῦν τοιαύτης ἦσαν διανοίας καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν οὐχ ὡς οἰκείων ἐμνήσθη. μανθάνομεν δὲ ὅτι καὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ πατέρα συγγενεῖς καθιστάμεθα.

ΤΟΛΩΣ. Ἀκούσαντες οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου ὅτι δαιμόνιον ἔχει, καὶ ὅτι ἐξέστη, ἔδραμον πρὸς αὐτὸν κρατῆσαι αὐτὸν θέλοντες· τοῦτο μὲν ὡς φθονοῦντες· τοῦτο δὲ καὶ ὡς δεδιότες μήποτε ἀποστῇ ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀναχωρήσῃ πρὸς ἑτέρους. ἀπο-

EIVSDEM. Ostendit se omni cognationi præferre fidei necessitudine conjunctos. Hæc autem ait, non quidem prorsus abdicans matrē & fratres: sed demonstrans, omni corporea consanguinitate pluris apud se esse conjunctionem animæ. quare ad hanc adducebat qui præsentes aderant, amans ipsos. nam ad existimantem, se vocare Christum ad magis ipsi caram consuetudinem, cum ad cognatos invitabat, necesse erat ita loqui: simul etiam ad eruditionem adstantium. Præsertim cum fratres ejus nondum in eum credidissent, ut discimus à Ioanne: à Marco verò: etiam eosdem conatos corripere ipsum tamquam mente excessisset. Iure igitur eorum qui sic de se sentirent, Dominus nec velut domesticorum meminit. Docemur autem: nos Christi ex Patre cognatos adoptione factos esse.

TOLOSANI. Cum audissent fratres Domini, arreptitium ipsum

ac phanaticum, deque mentis statu dejectum esse, accurrerunt ad eum, tenendi ejus & constringendi causa; partim invidia ad hoc cōsilium adducti, partim metu, ne abiret ab ipsis, & ad alios recederet. Respondet igitur Dominus dicens: inutile futurum parenti suæ, matris nomen, nisi cæteris virtutibus esset omnibus instructa. Non igitur negat eam matrem Salvator. sed ostendit esse illam honore dignā, non solùm quia ipsum genuit, sed quia laudibus quoque alijs ac bonis fuit cumulata: quibus si caruisset, futurum fuerat ut honore necessitudinis ac cognationis meæ digniores alij viderentur.

κρίνεται οὖν ὁ Κύριος λέγων, ὡς οὐδὲν ὄφελος ἔσται τῇ μητρί μου τὸ γεννῆσαί με, μητέρα εἰ μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν ἔχοι. οὐκ οὖν ἀρνεῖται τὴν μητέρα ὁ Σωτήρ. ἀλλὰ δηλοῖ ὅτι οὐ μόνον ὡς γεννήσασα τιμῆς ἐστὶν ἀξία· ἀλλ' ὅτι καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἀρετὰς κέκτηται. ὡς εἴγε ταύτας μὴ ἔχοι, ἄλλοι ἔσονται προσηκοντέως τὴν ἐμὴν συγγένειαν.

CAPUT IV.

1\. Et iterum cœpit docere ad
„ mare: & congregata est ad eum
„ turba multa, ita ut navim ascendens
„ sederet in mari, & omnis
„ turba circa mare super terram
„ erat.

2\. Et docebat eos in parabolis
„ multa, & dicebat illis in doctrina
„ sua.

TOLOS. Et si videbatur parū attendisse quid mater velet, tamē ejus gratia rursus ad mare divertit, ubi navi utens pro suggestu, concursū multitudinis vitavit, collisuræ aut protrusuræ ipsum, nisi ex tuto loco adversos intuens, ipsorum & suo commodo doceret: cōcione vicissim tota commodum ejus habente prospectum; voce quoque docentis nullius non aures pertingente.

VICTORIS ANTIOCH. Sedet ad mare, angustias declinans, quas in sui medio coarctat undiq; cōstipata multitudo: nec sic tamen liberæ latitudinis spatio potitur, turbis ei assiduo concursu sese ad-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

„ Καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ
„ τὴν θάλασσαν, καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν
„ ὄχλος πολὺς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάντα
„ εἰς τὸ πλοῖον καθῆσθαι ἐν τῇ θα-
„ λάσσῃ· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος πρὸς τὴν
„ θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν.

„ Καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παρα-
„ βολαῖς πολλὰ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν
„ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

ΤΟΛΩΣ. Εἰ καὶ ἔδοξε τὴν μητέρα παρακοῦσαι· ἀλλ' ὅμως δι' ἐκείνην πάλιν ἐξέρχεται παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον καθῆται, κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ ἔχων τὸν ὄχλον. συνέθλιβον γὰρ αὐτὸν πανταχόθεν. καὶ πάντες ἔβλεπον αὐτὸν ἐξ ἑνὸς μέρους· καὶ οὐδεὶς ἦν τῆς ἐκείνου διδασκαλίας ἄμοιρος.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Κάθηται πρὸς τῇ θαλάσσῃ τὴν ἐν μέσοις ὄχλοις διὰ τριβὴν ἀφιστάμενος. καὶ οὐδ' οὕτως εὐρυχωρία καταλείπεται διὰ τὸ τοῦ πλήθους συνδρομὴν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πλοῖον ἀναβαίνει. πρὸς γὰρ τὴν χρείαν ἡ πρᾶξις καλῶς ἔχει. διδάσκει τοίνυν ἐκ θαλάττης τοὺς ἐπὶ γῆς ἑστηκότας. συνέθεις δὲ διὰ πλοίου, καὶ σὺν αὐτῆς τῆς θαλάτ-

τῆς μεταβιβάσεως, καίτοι δυνάμενος, ἵνα μήτε τῆς ἀκροάσεως ἐκβάλῃ διὰ τῆς ἐκπλήξεως, μήτε θαυματουργὸς μᾶλλον ἢ διδάσκαλος φαίνηται. Τὸ γὰρ περιττὸν καὶ οὐ κατὰ φιλανθρωπίαν γινόμενον παράδοξον, ἄκαιρον ἔχει τὴν θαυματουργίαν. ἐπειδὴ τοίνυν σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, πάλιν τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν παρέχει· καὶ κάθηται ἐν τῷ πλοίῳ ἁλιεύων καὶ σαγηνεύων τοὺς ἐν τῇ γῇ. ἐκάθισε δὲ οὕτω. οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸ τέθεικεν ὁ εὐαγγελιστής. ἵνα μετ' ἀκριβείας [illegible] ὁ Ἰησοῦς. καὶ μηδένα ἀφῆκε διὰ νώτου, ἀλλὰ πάντας ἀντιπροσώπους ἔχει. καθίσας δὲ ἐκεῖ διὰ παραβολῶν φθέγγεται· καὶ πᾶσαι παραβολαὶ αἱ ἐφεξῆς ἐνταῦθα προσφερόμεναί εἰσι τοῖς ἀπὸ τοῦ κηρύγματος ἐκβησομένοις. προλέγει τοίνυν καὶ τοῦ κηρύγματος τὴν ἐπίδοσιν, καὶ τῶν ἀπειθούντων τὴν φαυλότητα.

moventibus. quare in navem conscendit, occasione benignè se præbente ad aures sermonum avidas utiliter dicendi. Docet igitur è mari adstantes in terra: consuetudinem porrò secutus humanam, in navim transijt; non in ipso maris dorso, solidum se, si juberet, exhibituro, ut facilè poterat, loquens stetit; ne, vel insusitatæ rei stupore auditores ab attentione dicendis accomodanda revocaret; vel thaumaturgum se potius quàm Magistrum exhiberet. Alioqui minimè necessarium, neq; in malorum humanorum remedia impensum miraculum, nihil nisi tunc intempestivam jactationem habuisset. Postquam igitur signis abundè multis priùs editis fidem satis præstruxerat, vice jam congrua ostentationi superfluæ utilem doctrinæ salutaris substituit explicationem: & ad id sedet in navi, piscans & sagena trahens audientes à terra. Sedit autem ea causa (nam non frustra sessionem ejus hic Evangelista memoravit) sedit, inquam, ut se magis circum undique intuentibus spectabilem præberet; omniumque facies præ se haberet, nemini dorsum obvertens. Sic ergo compositus per parabolas differit. quæ autem hic deinceps parabolæ referuntur, prædictionem continent eventuum prædicationis: siquidem & proventum inde extiturum multis salutaliter credentibus, & pertinaciter renuentium acquiescere, infelices exitus jam ante denunciat.

„ Ἀκούετε· ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων
„ τοῦ σπεῖραι.
„ Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν ὃ μὲν
„ ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἦλθε τὰ πε-
„ τεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν
„ αὐτό.
„ Ἄλλο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ πετρῶδες,
„ ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλὴν, καὶ εὐ-
„ θέως ἐξανέτειλε διὰ τὸ μὴ ἔχειν βά-
„ θος γῆς.
„ Ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, ἐκαυ-
„ ματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν,
„ ἐξηράνθη.

3. Audite: ecce exijt seminans
„ ad seminandum.
4. Et dum seminat aliud ce-
„ cidit circa viam: & venerunt
„ volucres cœli, & comederunt
„ illud.
5. Aliud verò cecidit super pe-
„ trosa, ubi nō habuit terrā multā,
„ & statim exortum est, quoniam
„ non habebat altitudinem terræ.
6. Et quando exortus est Sol,
„ exæstuavit, & eo quòd non ha-
„ bebat radicem, exaruit.

7. Et

7. Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocaverunt illud, & fructum non dedit.

8. Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum ascendentem & crescentem, & afferebat unum triginta, unum sexaginta, & unum centum.

TOLOSANI. Non exijt per localem distantiam qui ubiq; adest præsens & omnia implet Deus: sed respectu nostri & assumptione humanæ naturæ. Per incarnationem videlicet admotus est nobis. quoniam enim ingredi ad ipsum nos minimè poteramus, peccatis obstantibus nostris, & aditũ obstruentibus, ipse ad nos egressus est. quid autem seminaturus exijt? Profectò doctrinam sacram. Semen igitur doctrinam vocat; arva autem, hominum animas. Ac sementis quidem aliqua pars secus viam cecidit: alia supra petrosa: alia in spineta: alia denique in terram bonam. Ita quarta dũtaxat ejus pars successum habuit: neq; id ex æquo. Hæc porrò dicit, ut significet se facere indiscretam & facilem passim omnibus copiam orationis suæ, atque colloquij: nulla differentia habita, subtilive distinctione auditorum facta, perfectiorum imperfectiorumve; sed sine discrimine jactare semen. Quale porrò istud est semen quod seminaturus Salvator exijt? non utique Mosis aut Prophetarum; sed suum ipsius: hoc est, evangelicam doctrinam. Iam horum seminum aliud cecidit in animam à multis conculcatam & quasi prætereuntium ultro citroq; continuò transitu tritam. In hoc

Καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάνθας, καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι καὶ συνέπνιξαν αὐτό, καὶ καρπὸν οὐκ ἔδωκε.

Καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν καλήν, καὶ ἐδίδου καρπὸν ἀναβαίνοντα καὶ αὐξάνοντα, καὶ ἔφερεν ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν.

ΤΟΛΩΣ. Οὐκ ἐξῆλθε κατὰ τοπικὴν διάστασιν ὁ πανταχοῦ παρὼν Θεὸς καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ἀλλὰ σχέσει καὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς οἰκονομίᾳ. ἐγγύτερος γὰρ ἡμῖν ἐγένετο διὰ τῆς σαρκώσεως· ἐπειδὴ γὰρ ἡμεῖς οὐκ ἠδυνάμεθα εἰσελθεῖν· τῶν ἁμαρτημάτων κωλυόντων ἡμᾶς, καὶ ἀποτειχιζόντων τὴν εἴσοδον· αὐτὸς ἦλθε πρὸς ἡμᾶς. τί δὲ ἐξῆλθε σπεῖραι; ἢ δῆλον ὅτι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον. καὶ σπόρον μὲν τὴν διδασκαλίαν λέγει· ἀρούρας δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. Καὶ ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, ὃ δὲ παρὰ τὴν πέτραν, ὃ δὲ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· ὃ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν. τέταρτον μέρος σωθέν. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐπ' ἴσης. ταῦτα δὲ λέγει δεικνύων ὅτι μετὰ ἀφθονίας ἅπασι διελέγετο. καὶ οὐ διαιρῶν τοὺς ἀκροατὰς τελειοτέρους καὶ ἀτελεῖς· καθάπερ ὁ σπείρων οὐ τὴν ὑποκειμένην διαιρεῖ γῆν· ἀλλ' ἀδιακρίτως βάλλει τὸ σπέρμα. ποῖον δὲ σπόρον ἐξῆλθε σπείρων ὁ Σωτήρ; οὐ γὰρ τὸν Μωσέως οὐδὲ τὸν προφητῶν· ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ, τουτέστι τὸν εὐαγγελικὸν λόγον. τῶν δὲ σπερμάτων τὸ μὲν ἔπεσεν εἰς ψυχὴν καταπεπατημένην ὑπὸ πολλῶν· καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό· τουτέστιν οἱ δαίμονες οἱ ἐν τῷ ἀέρι διατρίβοντες. τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἀνθρωπάρεσκοι, ὁδὸς καταπεπατημένη ὑπὸ πολλῶν. ὁ μὲν γὰρ σπείρων ὡς εἰς ἀγαθὴν γῆν ἔρριψε τὸν σπόρον. ἐκεῖνοι δὲ πονηροὶ ὄντες ἔφθειραν αὐτόν. ἄλλο δὲ πίπτει ἐπὶ τὴν πετρώδη. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ

ῥᾳδίως

ῥαδίως δεχόμενοι τὸν λόγον εἶτα ἀποπίπτοντες. καὶ ἄλλο εἰς ψυχὴν ἐμφέρεται. ἄκανθαι γὰρ αἱ φροντίδες εἰσί. τὸ δὲ τέταρτον εἰς γῆν ἀγαθήν. ὀλίγα γὰρ τὰ ἀγαθά, καὶ οἱ σωζόμενοι ὀλίγοι· διὰ τοῦτο τὸ τέταρτον μέρος εὑρίσκεται διασωθέν. τοῖς οὖν μαθηταῖς ἐρωτήσασιν αὐτὸν κατ᾽ ἰδίαν· φησὶ ὅτι τὰ πρὸς διδασκαλίαν συντείνοντα τοῦ κηρύγματος μαθήσεσθε καὶ τῶν παραβολῶν τὴν σαφήνειαν. πρὸς δὲ τούτους, τουτέστι τοὺς Ἰουδαίους, διὰ παραβολῶν κέχρημαι τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπεὶ μηδὲ ἄξιοί εἰσι διὰ τὴν κακίαν τοῦ τρόπου· ἐπήφλωσε γὰρ αὐτοὺς ὁ Θεός· ἵνα μὴ πρὸς πλείονα κατάκρισιν αὐτοῖς εἴη τὸ νοεῖν μὴ πραττόντων τὰ δέοντα.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἑρμηνεύεται τοῦ σπείροντος παραβολὴ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ· ἀλλ᾽ ὅπως μὴ δόξω παραλιμπάνειν ὡς ἐν βραχεῖ λεχθήσεται· ἐπεὶ καὶ ἐκεῖ παραπέμψαι τοὺς ἐντευξομένους. ἑρμηνευθήσεται δὲ ἐν τῇ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀποκρίσει περὶ αὐτῆς.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Πρώτην πάντων παραβολὴν τίθησι ποιοῦσαν τὸν ἀκροατὴν προσεκτικώτερον. ἐπειδὴ γὰρ αἰνιγματωδῶς ἤμελλε διαλέγεσθαι διὰ τὸ εἶναι καὶ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους ἀναμεμιγμένους τῷ πλήθει, διανίστησι τὴν διάνοιαν τῶν ἀκουόντων πρῶτον διὰ τῆς παραβολῆς πρὸς τούτοις καὶ ἵνα ἐμφαντικώτερον τὸν λόγον ποιήσῃ ἐν παραβολαῖς φθέγγεται, καὶ ἵνα πλείονα τὴν μνήμην ἐνθῇ καὶ ὑπ᾽ ὄψιν ἀγάγῃ τὰ πράγματα. οὕτως καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσιν. ἀνοίγει δὲ ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν, καί φησιν, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν. πόθεν ἐξῆλθεν ὁ πανταχοῦ παρών, ὁ πάντα πληρῶν; οὐ τόπῳ, ἀλλὰ σχέσει καὶ οἰκονομίᾳ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐγγύτερος ἡμῖν γενόμενος διὰ τῆς κατὰ τὴν σάρκα παραμονῆς. ἐπειδὴ γὰρ εἰσελθεῖν οὐκ ἠδυνάμεθα,

involarunt volucres cœli, & illud comederunt. Hæ volucres sunt dæmones in aére commorantes. Animæ verò illæ vestigijs omniũ impressæ instar viæ militaris, sunt eorum qui supra modum studẽt hominibus placere. At seminator quidem, quantum in ipso est, terram omnem bonam putat, & ex æquo in quamlibet sementem jacit: illa verò improba & pestilens susceptam corrumpit. Partim ea siquidem petrosa est: qua significantur ij qui facilè ac festinè credunt & nomen profitentur; facilè autem & postea fidem fallunt & sacra ejerant leviter suscepta. Aliquando sacra doctrina in animam sæculi sollicitudinibus obsitam incidit. hanc enim adumbrat spinosa terra. Quarta demum pars in bonum & optimum solum pervenit. rara enim semper bona sunt. & pauci electi. cujus in signum rei quarta dumtaxat sementis portio frugem facit. Discipulis deinde seorsim percontantibus, quid sibi hæc vellent? ait: vos quidem quibus rectè, utpote dignis, committi possunt etiam intima, atque arcana doctrinæ sacræ, quæ ad ejus plenam cognitionem faciunt, qualem esse in prædicatoribus convenit, audietis à me parabolarum enarrationem. Iudæos autem per parabolas docebo. quoniam propter malitiam morum indigni sũt quibus loquar apertius. Excœcavit autem ipsos Deus, ne ad majorem condemnationem suam nova discerent. qui olim notis ad rectè agendum non uterentur.

ANONYMI. Interpretatio Parabolæ seminãtis apud Matthæum & Lucam extat. De illa tamen hic

quoque

quoque breviter dicetur, ne prætерijsse videamur. alioqui licebat eò remittere Lectorem. Interpretabimur autem ubi Domini Discipulis respódentis verba reddemus.

VICTORIS ANTIOCH. Primam hanc ponit Parabolam, attẽtiorem ad cætera reddituram Auditorem. quoniam enim ænigmaticè locuturus erat, propter Scribas & Pharisæos immistos concioni, excitat mentes audientium à principio, accomodata ad talem effectũ parabola. Ad hæc ut significantiorem sermonem faciat, in parabolis loquitur, utque tenaciorem signis additis memoriam reddat: postremò ut sub aspectum res ipsas statuat. Sic & Prophetæ faciunt. Aperit igitur in parabolis os suum, iuxta verbum Psallentis: & ait: *Exijt qui seminat seminare.* unde exijt qui ubique præsens est, qui implet omnia? Non loco, sed habitu, & assumpta carne nobis propior factus, processit. quia enim ingredi nos ad eum nequibamus, peccatis aditum obstruentibus, ipse ad nos venit. Exijt igitur seminare doctrinam Religionis. semen enim hic doctrinam vocat. arvum autem animas hominum. *Et aliud quidem cecidit secus viam,* non dicit se projecisse, sed ipsum cecidisse. aliud supra petram, aliud in spinas, aliud in terram bonam. quarta igitur dumtaxat pars proficit. at neque hæc ex æquo fructificat. sed & hic multa est differentia. Hæc dixit, significans, abundanter omnia explicata. Sicut qui seminat non discernit subjectam terram: sed simpliciter & sine discrimine jacit semina, sic & ipse omnibus disseruit, suas implens partes, etsi prævideret

τοὺς ἁμαρτημάτων διατειχιζόντων ἡμῖν τὴν εἴσοδον, αὐτὸς ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς. ἐξῆλθεν οὖν σπεῖραι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον. σπόρον γὰρ ἐνταῦθα τὴν διδασκαλίαν φησίν, ἄρουραν δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχάς. καὶ ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν. οὐκ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἔρριψεν, ἀλλ' ὅτι ἔπεσεν. ὃ δὲ παρὰ τὴν πέτραν· ὃ δὲ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· ὃ δὲ ἐπὶ γῆν τὴν καλήν. τέταρτον οὖν μέρος ἐσώθη· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐπίσης καρποφορεῖ. ἀλλὰ κἀνταῦθα πολλὴ ἡ διαφορά. ταῦτα δὲ ἔλεγε, δηλῶν ὅτι μετ' ἀφθονίας ἅπαντα διελέγετο. καθάπερ ὁ σπείρων οὐ διαιρεῖ τὴν ὑποκειμένην γῆν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως βάλλει τὰ σπέρματα· οὕτω καὶ αὐτὸς ἅπασι διελέγετο, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πληρῶν, καίτοι προειδὼς τὰ ἐσόμενα· ἵνα λέγῃ, τί ἐμὲ ἔδει ποιῆσαι καὶ οὐκ ἐποίησα; καὶ ὁ μὲν προφήτης ὡς περὶ ἀμπέλου διαλέγεται τῷ δήμῳ, οὗτος δὲ ὡς περὶ σπόρου, δηλῶν ὅτι ταχεῖα νῦν ἅπασιν ὑπακοὴ καὶ εὐκολωτέρα, καὶ εὐθέως τὸν καρπὸν δώσει. ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων σπεῖραι, μὴ ταυτολογίαν νομίσῃς· ἐξέρχεται γὰρ πολλάκις ὁ σπείρων, καὶ ἐφ' ἕτερον πρᾶγμα, ἢ ἀνανεώσαι, ἢ τὰς πονηρὰς ἐκτεμεῖν βοτάνας, ἢ ἄλλο τι ἐπιμελήσασθαι· αὐτὸς δὲ εἶπε, τοῦ σπεῖραι. πόθεν οὖν τὸ πλέον ἀπολέσθαι τοῦ σπόρου; οὐ παρὰ τὸν σπείροντα, ἀλλὰ τὴν ὑποδεχομένην γῆν, τουτέστι, παρὰ τὴν ἀκούουσαν ψυχήν. καὶ τί δήποτε οὐ προφανῶς φησι τοῦτο; ὅτι οὐ βούλεται αὐτοὺς σφόδρα καθικέσθαι, ὥστε μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλειν, ἀλλὰ καταλιμπάνει τῷ συνειδότι τῶν ἀκουόντων τὸν ἔλεγχον. ταύτην δὲ λέγει τὴν παραβολὴν τοὺς μαθητὰς ἀλείφων καὶ παιδεύων, κἂν πλείους τῶν δεχομένων λόγον οἱ ἀπολλύμενοι ὦσι, μὴ καταπίπτειν. καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ δεσπότου τοῦτο γέγονε· καὶ ὁ πάντα προειδὼς ἐπιστάμενος ταῦτα ἔσεσθαι, οὐκ ἀπέστη τοῦ σπόρου· καὶ ὁ μὲν γεωργὸς εἰκό-

τως

τις ἂν ἐγκαλοῖτο εἰπὼν δή ποτε ῥίπτειν τὸν σπόρον. ὁ δὲ διδάσκαλος πολλοῦ ἄξιος τοῦ ἐπαίνου. ὁ μὲν γὰρ γεωργὸς εἰκότως ἂν ἐγκαλοῖτο τοῦτο ποιῶν· οὐ γὰρ ἀγνοεῖ τὴν πέτραν, οὐδὲ τὴν ὁδὸν, οὐδὲ τὰς ἀκάνθας. ἐπὶ δὲ τῶν λογικῶν οὐχ οὕτως. δυνατὸν γὰρ τὴν πέτραν μεταβληθῆναι καὶ γίνεσθαι γῆν λιπαράν, καὶ τὴν ὁδὸν μηκέτι καταπατεῖσθαι μηδὲ προσκεῖσθαι τοῖς παριοῦσιν ἅπασιν, ἀλλ' ὡς ἄρουραν πίονα γίνεσθαι, καὶ τὰς ἀκάνθας ἀφανισθῆναι καὶ πολλῆς ἀπολαύειν ἀδείας τὰ σπέρματα. εἰ γὰρ μὴ ἐξῆν, οὐκ ἂν ἔσπειρεν οὕτως. σὺ δέ μοι σκόπει, ὅτι οὐ μία τῆς ἀπωλείας ἡ ὁδὸς, ἀλλὰ διάφοροι· οἱ μὲν γὰρ τῇ ὁδῷ ἐοικότες εἰσὶ ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι· οἱ δὲ τῇ πέτρᾳ, ἀσθενέστεροι μόνον οὐχὶ μηδενὸς ἐπηρεάσαντος τῆς διδασκαλίας μαρανθῆναι, πόσῳ μᾶλλον καὶ πειρασμῶν ἐπικειμένων. οἱ δὲ τὰς ἀκάνθας, πολλῷ τούτων ἀσυγγνωστότεροι. ὕστερον δὲ τίθησι τὴν καλὴν, οὐκ ἀφιεὶς ἀπογνῶναι, ἀλλὰ διδοὺς ἐλπίδας. σκόπει δὲ πῶς ὁ μὲν γεωργὸς εἷς καὶ τὰ σπέρματα τὰ αὐτὰ, τοῖς δὲ παρὰ τὴν φύσιν ἡ διαφορά, τοῦτ' ἔστι παρὰ τὴν γνῶσιν. πολλὴ δὲ ἡ φιλανθρωπία τοῦ γεωργοῦ, ὅτι καὶ τοὺς πρώτους ἀποδέχεται καὶ τοὺς δευτέρους οὐκ ἐκβάλλει, καὶ τοῖς τρίτοις δίδωσι χώραν.

quæ futura erant: ut verè diceret: *Quid me oportuit facere, & non feci?* Ac Prophetæ quidem de populo tamquam de vinea loquuntur, ipse verò tamquam de arvo. significans nunc celeriorem & expeditiorem quàm prius verbi per obedientiam proventum: & ut arvum citius messem ex semine accepto, quàm vinea plantata vindemiã reddit; ita maturiùs evangelicæ, quàm Propheticæ prædicationis edendos fructus. Porrò cùm audis: *Exiijt qui seminat seminare*, ne supervacaneam repetitionem arbitreris: determinatur enim hac loquẽdi forma unus exitus è multis. Siquidem qui semel seminavit, idem sæpiùs exit alia de causa. ut renovet, ut malas exscindat herbas, ut aliud ejus generis utilitet procuret. Nunc verò cũ, ut ipse ait, seminãdi gratia exierit, qui factum est ut tã malè ipsi succederet quòd optabat, majori seminis parte corrupta? non culpa utique serentis, sed terræ vitio semen excipientis, hoc est animæ audientis verbum. quamobrem autem non hoc ipsũ clarè dicit? quia non vult ipsos vehementiùs pungere, ne in desperationem conjiciat, sed suæ cujusque conscientiæ sui convictionem admonitionemque permittit. Hanc porrò affert parabolam, Discipulos præmuniens & docens: haudquaquam despondere animum etsi plures in errore obstinati pereant, quàm verbum excipientes salvi fiant. quasi solatium hoc in tali casu cuique suggerat: & Domino tuo idem contigit. Et tamen is omnium præscius, non destitit seminare, quantumvis nosset ea sic eventura. Sanè Agricola quidem meritò argueretur eò temerè semen jaciens unde non sit frugem daturum. Doctor tamen ex hoc ipso laudem meretur non exiguam. cujus discriminis hæc est ratio: Agricola petram videt, & viam, & spinas. Prædicator autem minimè ista conspicit humanis oculis, quippè intus in animarum quas alloquitur intima conscientia, atque arbitrio latentia. quin si videret, non posset divinare utrum ea in posterum sic mansura essent. Potest enim petra mutari in terram pinguem. & via non amplius conculcari, aut jacere transeunti

cuivis exposita. sed non minus quàm arvum opima fieri: possunt quoque spinæ avelli abijcique; ac sic seminibus in hæc tria infesta loca lapsis secura facilitas fructificandi dari. nisi enim id sperare liceret, haudquaquam ita promiscuè, indiscreteque semen sparsisset. Tu autem mihi considera non unum, sed plures ac diversos esse modos excidendi à salute. viæ comparantur desides ac negligentes. semen verò in petram cadens, sunt debiles in fide; adeò per sese fluxi, ut penè sine ulla causarum adversantium impressione, germen doctrinæ jam in corde ipsorum natum & fruticans sinant marcescere. quantò autem magis id præfocabunt extirpabuntque funditus vehementiùs ingruentes persecutiones? qui per semen in spinas incidens designantur, multò etiam sunt illis superioribus inexcusabiliores. Mentio his subjuncta terræ eò pertinet, ut priores illos à desperatione revocet, spe illis inspiranda pœnitentiæ, qua reduci ad bonam frugem possunt. Illud quoque considera: unum esse Agricolam, unum idemque genus seminum omnium: differentiam penes fructicationem esse: hoc est penes fidem ac notitiam. Multa porrò est benignitas Agricolæ tres gradus profectuum in segete æqui bonique consulentis: & sic excipientis primos, ut secundos non repellat: quin & tertijs quoque locum relinquat.

9. Et dicebat, Qui habet aures
„ audiendi, audiat.

„ Καὶ ἔλεγεν, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν
„ ἀκουέτω.

ANONYMI. Qui habet, inquit, aures tales, ut non solùm audiat, sed & intelligat quæ dicuntur, hic audiat.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ ἔχων, φησὶν, ὦτα τοιαῦτα, ὥστε μὴ μόνον ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ συνιέναι τὰ λεγόμενα, οὗτος ἀκουέτω.

10. Et cùm esset singularis, in-
„ terrogaverunt eum hi, qui cum
„ eo erant duodecim, parabolam.
11. Et dicebat eis, Vobis datũ
„ est nosse mysterium regni Dei:
„ illis autem, qui foris sunt, in pa-
„ rabolis omnia fiunt.

„ Ὅτε δὲ ἐγένετο καταμόνας, ἠρώ-
„ τησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν, σὺν τοῖς
„ δώδεκα τὴν παραβολήν.
„ Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὑμῖν δέδοται
„ γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ
„ Θεοῦ, ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω ἐν παρα-
„ βολαῖς τὰ πάντα γίνεται.

VICTORIS ANTIOCH. Cũ dixisset superiùs Evangelista: *Et dicebat illis in doctrina sua*, propriũ hunc ipsi, & non alienum ostendit esse sermonem. ut jam eum tamquam rem suam communicare cui vult possit, & Discipulis dicere: quoniam vos digni estis omnia discere quæ ad doctrinam, quã præ-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ἴδιον αὐτοῦ τὸν λόγον ἔδειξε καὶ οὐκ ἀλλότριον. Ἵνα εἴπῃ, ὅτι ὑμεῖς ἄξιοι ὄντες ἅπαντα μαθεῖν τὰ πρὸς διδασκαλίαν συντείνοντα τοῦ κηρύγματος, μαθήσεσθε καὶ τῶν παραβολῶν τὴν σαφήνειαν· πρὸς δὲ τούτους μετὰ παραβολῶν κέχρημαι τῇ διδασκαλίᾳ.

λίᾳ· ἐπειδὴ μηδὲ ἄξιοι μαθεῖν εἰσι, διὰ τὴν κακίαν τοῦ προσώπου. μὴ παρέχοντας γὰρ τοῦ νόμου, οὗ ἔλαβον, τὴν ὑπακοὴν, οὐ δίκαιον κρῖναι τοῦ καινοῦ λόγου μετασχεῖν, ἀλλ' ἑκατέρων ἀφαιρεθῆναι. ἦν μὲν γὰρ τῷ νέῳ καὶ ὁ παλαιός· ὅπου δὲ ὁ νέος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ παλαιὸς ἔτι χώραν ἔχειν δύναται. δείκνυσιν οὖν τῷ παραδείγματι τῶν ὑπηκόων μαθητῶν ὅτι δι' ἀντιλογίαν ἀνάξιοι τῆς σαφοῦς διδασκαλίας οἱ λοιποί. τὸ δὲ ὅλως λαλεῖν διὰ παραβολῶν, καὶ μὴ παντελῶς ἀποσιωπᾶν, ἐπιδείκνυσιν ὅτι τοῖς μὴ προσιοῦσι πλησίον τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ εἰ φανείη τὸ ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ, ἀμυδρῶς μᾶλλον ἢ ἐναργῶς φαίνεται. ὥσπερ καὶ σωματοειδῶς τοῖς πόρρωθεν ἑστῶσι, σαφῶς οὐ καταλαμβάνεται.

dicare debetis ſpectant, audietis & parabolarum interpretationē. Ad hos autem docendos adhibebo parabolas; quoniam digni non ſunt quibus clarè doctrina proponatur, propter improbitatem oris. ſanè cùm Legi quam acceperunt, obedientiam non præſtiterint, haud rectè judicetur eſſe ijs committendam Legem novam; ſed potiùs utraque ipſos ex æquo privandos. In nova quippè Lege Lex quoque vetus eſt. quare unde nova excluditur, ibi ne veteri quidem locum eſſe poſſe putandum eſt. Oſtendit igitur exemplo ac tacita comparatione obedientium Diſcipulorum, illos alios ob contradicendi contumaciam indignos eſſe quibus perſpicuè ſacra dogmata declarentur. quòd autem loquitur tamen per parabolas, nec omninò ſilet, oſtendit: Eos qui bono non ſe admovent quā poſſunt proximè, etſi objectum oculis id verè habeant, tamen haud liquidam ipſis ejus ſpeciem, ſed turbidam confuſamque apparere. ut corporis extra naturalem viſus ſphæram procul ſtantis, incerta minimeque diſtincta viſio eſt.

„ Ἵνα βλέποντες βλέπωσι καὶ μὴ
„ ἴδωσι· καὶ ἀκούοντες ἀκούωσι καὶ μὴ
„ συνιῶσι. μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφε-
„ θῇ αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα.

12. Vt videntes videant & nō
„ videant: & audientes audiant &
„ non intelligant: nequādo cōver-
„ tantur, & dimittātur eis peccata.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειδὴ ὁ σαφὴς καὶ δίχα ἐπικρύψεως λόγος οὐ μόνον οὐκ ὠφέλει ἀλλὰ καὶ ἠδίκει. ἐβλασφήμουν γὰρ τὰ λεγόμενα· λοιπὸν γέγονεν ἀναγκαῖος ὁ ἐν παραβολαῖς λόγος ἵνα βλέποντες μὴ ἴδωσι καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν, ὥσπερ τοῦτο ἐπιτηδεύοντος μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθήσονται αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν. ἐκ γὰρ τοῦ μετ' ἐπικρύψεως λόγου οἱ μὲν ἄπιστοι οὐκ ἐβλάπτοντο μὴ νοοῦντες τὰ λεγόμενα· οἱ δὲ πιστοὶ ἐρωτῶντες ἐμάνθανον.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἶτα καὶ τῇ ἐπαγωγῇ τῆς προφητικῆς φωνῆς τὸ

ANONYMI. Quandoquidem clara & extra omnem obſcuritatis umbram in aperta luce propoſita doctrina, non ſolùm ipſis non prodeſſet, ſed etiam noceret (Inde enim occaſionem blaſphemādi, auditis adverſando, ſumerent) ideo neceſſarius fuit parabolis involutus ſermo, ut videntes non viderent, & audientes non intelligerent. tamquam id ageret data opera, ne quando converterentur, & dimitterentur ipſis peccata ſua. Sanè ex operto ſermone neque in-

damnum accipiebant, cùm non intelligerent; nec fraudi credentibus ea res erat, quippè qui facili interrogatione veritatem à Magistro eliciebant.

VICTORIS ANTIOCHENI. Consequenter adductione propheticæ vocis malitiam ipsorum arguit, ut longè ante prædictam. *Videntes enim non vident* &c. Videre quidem ipsis inerat à gratia ejus, qui apparebat eis: non videre autem contingebat ipsis ex eo quod suos ipsi oculos clauderent, & dissimularent se videre. Similiter & non audire inde erat, quòd nollent intelligere quæ dicebantur, non curando & contemnendo illa. unde continget ipsos nō liberari à suis peccatis; sed abhorrere à propria salute.

κακίαν αὐτῶν ἐλέγχει, ὡς πόῤῥωθεν κηρυττομένην. βλέποντες γὰρ οὐ βλέπουσι, καὶ τὰ ἑξῆς. τὸ μὲν οὖν βλέψαι ὑπῆρχεν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ ὀφθέντος· τὸ δὲ μὴ ἰδεῖν συμβέβηκεν ἀπὸ τοῦ αὐτοὺς μῦσαι τοὺς ἑαυτῶν ὀφθαλμοὺς, καὶ προσποιῆσαι μὴ βλέπειν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ μὴ βούλεσθαι συνιέναι τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ καταφρονεῖν τῶν λεγομένων. καὶ οὕτως συμβήσεται αὐτοῖς τὸ μὴ ἀπαλλαγῆναι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἀλλοτρίως ἔχειν πρὸς ἑαυτῶν σωτηρίαν.

13. Et ait illis, Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis.

„ Καὶ λέγει αὐτοῖς, Οὐκ οἴδατε τὴν παραβολὴν ταύτην, καὶ πῶς πάσας τὰς παραβολὰς γνώσεσθε.

ANONYMI. Si hanc, inquit parabolā intellectu facilē ignoratis, quomodo intelligetis reliquas?

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰ ταύτην, φησὶ, παραβολὴν τὴν εὐσύνοπτον ἀγνοεῖτε, πῶς ἂν ἴδοιτε τὰς λοιπάς;

14. Qui seminat, verbum seminat.

„ Ὁ σπείρων, τὸν λόγον σπείρει.

EIUSDEM. Seminat quidem verbum Dominus & doctrinam in animas hominum: seminat autem & quæ supra legem sunt Evangelica oracula.

ΑΥΤΟΥ Σπείρει μὲν τὸν λόγον ὁ Κύριος τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· σπείρει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον εὐαγγελικὰ θεσπίσματα.

15. Hi autem sunt qui circa viam: ubi seminatur verbum, & cùm audierint, confestim venit Satanas & aufert verbum quod seminatū est in cordibus eorū.

„ Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν, ὅπου σπείρεται ὁ λόγος, καὶ ὅταν ἀκούσωσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ σατανᾶς, καὶ αἴρει τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν.

EIUSDEM. Qui secus viā sunt duri corde, quasi dixeris inarati, nec excipientes intra sese divinam doctrinam. Tales sunt viæ duræ, quod ab omnibus conculcentur.

ΑΥΤΟΥ. Οἱ παρὰ τὴν ὁδόν εἰσιν οἱ σκληροὶ τὴν καρδίαν καὶ οἷον ἀνήροτοι καὶ οὐ παραδεχόμενοι τὴν θείαν διδασκαλίαν· τοιαῦται γὰρ αἱ ὁδοὶ σκληραὶ διὰ τὸ ὑπὸ πάντων πατεῖσθαι. ἀνάγκη οὖν

τὰ ἐν

τὰ ἐν αὐταῖς βαλλόμενα σπέρματα, διὰ τὸ μένειν ἀκάλυπτα, διαρπάζεσθαι διὰ τῶν σπερμολόγων ὀρνέων, τῶν δὲ σκληρῶν ἀνθρώπων, ὑπὸ τῶν δαιμόνων.

Necesse igitur quæ in eas jaciũtur semina, quòd maneant inoperta, diripiantur ab avibus granivoris, sic verbum in duros homines cadens à dæmonibus rapitur.

» Καὶ οὗτοί εἰσιν ὁμοίως οἱ ἐπὶ τὰ
» πετρώδη σπειρόμενοι, οἳ ὅταν ἀκού-
» σωσι τὸν λόγον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς
» λαμβάνουσιν.

» Καὶ οὐκ ἔχουσι ῥίζαν ἐν ἑαυτοῖς,
» ἀλλὰ πρόσκαιροί εἰσιν· εἶτα γενο-
» μένης θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν
» λόγον, εὐθὺς σκανδαλίζονται.

16. Et hi sunt similiter qui su-
» per petrosa seminantur: qui cũ
» audierint verbum, statim cum
» gaudio accipiunt illud.

17. Et non habent radicẽ in se,
» sed tẽporales sunt, deinde or-
» ta tribulatione & persecutione
» propter verbũ, confestim scan-
» dalizantur.

ΑΥΤΟΥ. Οἱ πετρώδεις ἄνθρωποι καὶ οὗτοι σκληροί τινές εἰσι καὶ ὀλιγόπιστοι, μικρὰν γῆν οἱονεὶ πίστεως ἔχοντες ἐπικειμένην αὐτοῖς. δέχονται οὖν ἐπιπολαίως τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἐν βάθει ψυχῆς. πειρασμοῦ δὲ καταλαμβάνοντος προδιδόασιν ἣν εἶχον ἐπιπόλαιον πίστιν.

EIVSDEM. Et hi lapidosi homines de genere durorũ sunt, modicæ fidei, haud multam terrã, hoc est fidem sibi superpositã habẽtes. Excipiunt autem verbũ superficiẹ tenus, nec demittunt in profundũ animæ. unde tẽtatione superveniẽte produnt, absque abdicant quã habebant superficiariam fidem.

» Καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας
» σπειρόμενοι· οἱ τὸν λόγον ἀκούον-
» τες.

18. Et alii sunt qui in spinis
» seminantur: hi sunt qui verbum
» audiunt;

» Καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου,
» καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου, καὶ αἱ
» περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι εἰσπορευό-
» μεναι συμπνίγουσι τὸν λόγον, καὶ
» ἄκαρπος γίνεται.

19. Et ærumnæ sæculi, & de-
» ceptio divitiarum, & circa reli-
» qua concupiscentiæ introeun-
» tes suffocant verbum, & sine
» fructu efficitur.

ΑΥΤΟΥ. Δικαίως ἀκάνθαις παρεικάζει τὰς τοῦ κόσμου μερίμνας. νύττουσι γὰρ τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς ἑαυτὰς ἐπισπῶνται, καὶ ἔχειν ἐν αὐταῖς τὸν νοῦν παρασκευάζουσι, καὶ μηδὲν θεῖον μεριμνᾷν.

EIVSDEM. Meritò spinis cõparat sæculi curas: pungunt enim animam, & ad seipsas attrahunt; & ut mens ipsis defixa hæreat, nec quidquam divinum cogitet, efficiunt.

» Καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν
» καλὴν σπαρέντες, οἵτινες ἀκούουσι
» τὸν λόγον καὶ παραδέχονται καὶ
» καρποφοροῦσιν, ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν
» ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν.

20. Et hi sunt qui super terrã
» bonã seminati sunt, qui audiunt
» verbum, & suscipiunt, & fructifi-
» cant, unum triginta, unum sexa-
» ginta, & unum centum.

EIVS-

EIVSDEM. Verè arcta & angusta est via ducens ad vitam: lata verò qua itur ad interitum, en etenim tres ordines aberrantium à scopo; & una duntaxat classis salutem assequentium, & hæc trifariam divisa. In ea qui tricenarium fructum ferunt hi sunt, ut Gregorio videtur, qui metu supplicij virtuti student. qui sexagies semen multiplicant, propter mercedem operantes. denique qui pro uno centum rependunt, ij qui virtutem amore virtutis exercent, non autem metu pœnæ aut spe remunerationis. Primi servis flagellari solitis similes sunt; secundi mercenarijs liberis: tertij filiis, nec metu nec pretio inductis ad agenda quæ Patri placēt; sed sola caritate.

TOLOSANI. Non una est ad interitum via: sed multæ ac variæ. uti neque ad salutem quæ ducat, unica est. quòd si numero complecti ipsas velis, tres ferè omnes sunt, tàm hæc, quàm illæ; tres inquam ad perniciem ferentes ad felicitatem totidem. Ex priori ordine primam terunt qui viæ comparantur, pigri, incuriosi, supini, ac parùm attenti. Secundæ insistunt per petram designati, infirmiores illi quidem quàm erat necesse, sed tamen meliores paulò prioribus somnolentis illis & remissis. Tertiam qui sequuntur spinarum indicati symbolo, multo inexcusabiliores utrisque, molles sunt & voluptarij, delicijs captandis intenti semper. Excipientium quoque ac servantium semen, tres item ordines sūt. Agit enim postea Salvator de bona terra, mutationis & pœnitentiæ spem dans peccantibus. innuensque ipsis, fieri posse,

ΑΥΤΟΥ. Ἀληθῶς ἐστι στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, πλατεῖα δὲ εἰς τὴν ἀπώλειαν. ἰδοὺ γὰρ τρεῖς τῶν ἀποτυγχανόντων αἱ τάξεις· μία δὲ τῶν σωζομένων· καὶ αὕτη διαιρεῖται· καὶ ὁ μὲν τὰ τριάκοντά εἰσιν, ὡς Γρηγορίῳ δοκεῖ· οἱ διὰ κολάσεως ἐπιτηδεύοντες τὴν ἀρετήν· οἱ δὲ τὰ ἑξήκοντα, οἱ διὰ μισθὸν τοῦτο ποιοῦντες· ὁ δὲ τὰ ἑκατὸν, οἱ προσφάζα τῆς ἀρετῆς τὴν ἀρετὴν ἀσκοῦντες· καὶ οὔτε διὰ φόβον οὔτε διὰ μισθόν. δούλοις γὰρ μαστιγίαις ἐοίκασιν οἱ πρῶτοι, μισθίοις δὲ ἐλευθέροις οἱ δεύτεροι, υἱοῖς δὲ οἱ τρίτοι, οἱ οὔτε διὰ μισθὸν τὰ τῷ πατρὶ ἀρέσκοντα ποιοῦσιν, ἀλλὰ διὰ μόνην ἀγάπην.

ΤΟΛΩΣ. Οὐκ ἔστι μία τῆς ἀπωλείας ἡ ὁδός· ἀλλὰ πολλαὶ καὶ διάφοροι, ὥσπερ ἄρα καὶ τῆς σωτηρίας. εἰ δὲ βούλει καὶ ἀριθμῷ περικλείειν αὐτὰς, τρεῖς εἰσὶν αἱ πᾶσαι πάντως κἀκεῖναι. οἱ μὲν γὰρ τῇ ὁδῷ ἐοικότες, ῥᾴθυμοί τε εἰσι καὶ ὀλίγωροι καὶ ἀπρόσεκτοι. οἱ δὲ τῇ πέτρᾳ· ἀσθενέστεροι μὲν, κρείττους δὲ τῶν ῥαθύμων. οἱ δὲ ἐν ταῖς ἀκάνθαις, πολλῷ τούτων ἀσυγγνωστότεροι· οὗτοι δέ εἰσιν οἱ τρυφηταὶ καὶ ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς ἀεὶ προσανέχοντες. τῶν δὲ παραδεξαμένων καὶ διασωσάντων τὸν σπόρον ἕτεραι πάλιν τάξεις εἰσὶ τρεῖς· τίθησι γὰρ ὁ Σωτὴρ ὕστερον τὴν καλὴν γῆν, ἐλπίδα μετανοίας διδοὺς τοῖς ἁμαρτάνουσι. καὶ ὅτι δυνατόν ἐστι μεταβάλλειν εἰς ταύτην ἐκ τῶν προειρημένων κακιῶν· τύπον δὲ τούτων ἐν τῇ καλῇ γῇ παρέστησεν ὁ μὲν ἔφερεν ἑκατὸν, ὁ δὲ τριάκοντα, ὁ δὲ ἑξήκοντα. καὶ ὁ μὲν φέρων ἑκατὸν τέλειος λογισθείη καὶ ἄκρως ἐξησκημένος τὴν ἀρετήν· ὁ δὲ ἑξήκοντα μέσως πως ἔχων ἐστίν. ὁ δὲ τριάκοντα μικρὰ μὲν ὅμως, πλὴν τὸ κατὰ δύναμιν ἐκφέρων. Νοεῖται δὲ καὶ οὕτως. τούτων τῶν εἰρημένων οἱ μὲν παρθένοι τυγχάνουσιν ὄντες καὶ ἐρημικοί· οἱ δὲ ἐν κοινοβίῳ· οἱ δὲ λαϊκοὶ καὶ γάμῳ συνεζευγμένοι. καὶ

πάντας τοὺς πιστοὺς ὡς καρποφοροῦντας δέχεται ὁ Θεός.

ut in hanc terræ bonæ ac fertilis qualitatem, ex priùs memoratis vitiis transferantur. Horum igitur in terram bonam missorum seminum unum quidem centum, alterum triginta, aliud sexaginta tulit. qui centum tulit, intelligendus homo est, qui ex audito verbo ad perfectionem absolutam profecit, & in omni officii ac virtutis genere summum gradum attigit. qui sexaginta, in mediocritate laudabili consistit. qui triginta, parvus quidem est: sed tamen juxta virtutem propriam contulit. Intelligitur & hoc modo: Horum qui commemorati sunt, Alii sunt Virgines & Solitarii: Alteri communem in cœnobiis vitam degunt: Tertii Laici connubio juncti. Quos omnes pro suo quemque modo fructum ferentes, Deus excipit.

» Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, μήτι ὁ λύχ-
» νος ἔρχεται ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον
» τεθῇ, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ
» τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῇ;

21. Et dicebat illis, numquid
» venit lucerna ut sub modio po-
» natur, aut sub lecto? nonne ut
» super candelabrum ponatur?

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ βουλόμενος τὸν λύχνον ἐφαρμόζειν τοῖς τελειοτάτοις τοῦ Ἰησοῦ μαθηταῖς, δυσωπήσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου λελεγμένων· ὅτι ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων. ἀλλὰ καὶ τὸ, ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός, ἀναφερόμενον ἐπὶ τῶν ἑκάστων ὧν πᾶσιν ἀνθρώποις. ἀλλ' ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι. καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι πρὸς πάντας εἴρηται τοὺς μαθητὰς Ἰησοῦ. φήσει τις οὖν ἐπὶ τὴν ἐνεστηκυῖαν ζωὴν ἀναφέρεσθαι τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν ἀναφθέντα λύχνον ἐν τῇ ψυχῇ λογικὸν κρύπτειν αὐτὸν, ἀλλ' ἐπιτιθέναι λυχνίᾳ· ἧς σύμβολον Μωσῆς ἐν τῇ σκηνῇ ἀπέθετο τοῦ μαρτυρίου. χρὴ οὖν τὸν λύχνον μὴ ὑπὸ τὸν μόδιον ὡς τοῦ σπομετρίου· βλεπέτωσαν γὰρ τὰς αὐγὰς τοῦ λύχνου ἐπικειμένου τῇ λυχνίᾳ καὶ εἰς φανερὸν τοῦ λόγου προαγομένου οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάσης τῆς ἐκκλησίας. ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ τὴν κλίνην τίθεασι τὸν λύχνον, ἔνθα τις ἀναπαύεται, οὐδὲ ἄλλου τινὸς σκεύους ὑποκάτω. τοῦτο γὰρ ὁ ποιῶν οὐ προνοεῖται τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὴν οἰκίαν, οἷς δεῖ προσιέσθαι τὸν λύχνον. οἱ γὰρ

VICTORIS ANTIOCH. Qui voluerit lucernæ similitudinẽ quasi propriam adaptare perfectissimis Christi Discipulorum, vereor ut id nobis persuadeat, propter ea quæ de Ioanne dicta sunt: fuisse nempe illum *Lucernam ardentem, & lucentem*. Ioa.v.35
Sed & illud: *Lucerna corporis tui est oculus* Luc.xi. 34
ad omnes homines, & singillatim ad unumquemque ipsorum refertur. Verùm illud: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes* Luc.xii 35.
&c. ad omnes dictum est Discipulos Iesu. Dicat igitur aliquis ad vitam in futurum informandam referri quod dictum est; de non abscondenda lucerna, hoc est rationis lumine, intra mentis intimæ secretum: sed proferenda in opus & exemplum; ac quasi attollenda in locum conspicuum, symbolicè designatũ candelabro, quod Moses posuit in Tabernaculo testimonii. Oportet igitur lucernam non condi sub modium quasi demensi menstrui. Videant autem splen-

splendores lucernæ impositæ candelabro universi qui in domo Ecclesiæ sunt. Sed neque sub lectum reponunt lucernam, ubi aliquis quiescit, neque sub alio quopiam vase. Id enim qui agat haud satis prospicit ingredientibus domum, quibus apponere lucernam opus est. Nam qui lucernam accendunt & ponunt super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt; excitabunt domi degentes aspectu ipso splendentis luminis ad accendendam pro se quemque propriam lucernam. Hæc igitur sententia est eius, quod hic dicit Christus: Ego quidem accendi lumen, ut autem illud ardere perseveret, vestri esto studii, non propter vos ipsos solùm; sed propter eos quoque, qui ad huius splendoris participandam usuram accessuri sunt, & ad veritatem manuducendi. Si enim vos exacta disciplina, sanctéque vixeritis, non poterunt maledicæ criminationes obumbrare vobis lampadem.

καίοντες τὸν λύχνον καὶ τιθέντες ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἵνα λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, προτρέψονται καὶ τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ βλέποντας τὸ τοῦ λύχνου λαμπρότατον καὶ αὐτοὺς καίειν τὴν ἑαυτῶν λυχνίαν. δυνάμει οὖν τοῦτό φησιν, ἐγὼ μὲν ἧψα τὸ φῶς, τὸ δὲ μένειν καιόμενον τῆς ὑμετέρας ἔστω σπουδῆς, οὐ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας τῆς αὐγῆς ἀπολαύειν καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν χειραγωγεῖσθαι. ἐὰν γὰρ ὑμεῖς ἦτε μετ' ἀκριβείας ζῶντες, οὐ δυνήσονται αἱ κατηγορίαι συσκιάσαι ὑμῖν τὴν λαμπάδα.

21. Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec factum est occultum, sed ut in palàm veniat.

,, Οὐ γάρ ἐστι τὸ κρυπτὸν, ὃ ἐὰν μὴ
,, φανερωθῇ· οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον,
,, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

EIUSDEM. Ubi nunc sunt qui Christi virtuti diffidunt? Audiant hæc: & oraculi vim admirati, potestatem ejus adorent. Propter hoc enim attentiores faciens Auditores, subdit:

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ποῦ νῦν οἱ τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ διαπιστοῦντες; ἀκουέτωσαν ταῦτα καὶ τὴν προφητείας τὴν δύναμιν ἐκπλαγέντες προσκυνησάτωσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προσεκτικωτέρους ποιῶν τοὺς ἀκούοντας, ἐπιφέρει.

22. Si quis habet aures audiendi audiat.

,, Εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

EIUSDEM. Reputa enim quãta promiserit iis, qui ne in patria quidẽ regione noti erant, venturos eos in notitiam terræ ac maris; & usq; ad fines Orbis progressuros, nõ fama solùm, sed & beneficiorum cõferendorum efficacia.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκα ὑπέσχετο τοῖς οὐδὲ ἐν τῇ χώρᾳ γνωρίμοις οὖσι τῇ αὐτῶν, ὅτι γῆ καὶ θάλασσα αὐτοὺς εἴσεται, καὶ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἥξουσιν οὐ φήμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ εὐεργεσίας ἐνεργείᾳ.

24. Et dicebat illis, Videte quid audiatis: In qua mensura

,, Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, βλέπετε τί
,, ἀκούετε. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται

» μετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ προστεθήσεται
» ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν.
» Ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ,
» καὶ ὃς οὐκ ἔχει καὶ ὃ ἔχει ἀρθή-
» σεται ἀπ' αὐτοῦ.

» mensi fueritis, remetietur vobis,
» & adjicietur vobis qui auditis.
25. Qui enim habet, dabitur
» illi: & qui non habet etiam
» quod habet auferetur ab eo.

ΑΥΤΟΥ. Βλέπετε τί ἀκούετε. νήφετε. πρὸς τὸ μέτρον τῆς ὑπακοῆς καὶ ἡ γνῶσις δοθήσεται, καὶ ὅσον ἂν βούλεσθε τῆς σοφίας, ἐπισπάσασθε τῇ προθυμίᾳ. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε τοῖς ἀνθρώποις ἢ χρηστὸν ἢ φαῦλον, μετρηθήσεται ὑμῖν.

EIUSDEM. Videte quid audiatis: attendite: ad mensuram obedientiæ, notitia dabitur. & quantum sapientiæ volueritis, tantùm ad vos attrahite pari contentione prompti animi: qua enim mensura mensi fueritis hominibus bonum aut malum, remetietur idem & vobis.

ΤΟΛΩΣ. Μετὰ τοὺς πόνους ἐν οἷς ὁ μὲν ποιεῖ τριάκοντα ὁ δὲ ἑξήκοντα ὁ δὲ ἑκατόν· καὶ ἔτι μετὰ τὴν ἐρώτησιν τῶν μαθητῶν καὶ διασάφησιν τῆς παραβολῆς, καλῶς ἐπάγει λέγων· μή τι ἔρχεται ὁ λύχνος ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῇ, καὶ τὸ· οὐ γάρ ἐστι τι κρυπτὸν ὃ οὐ μὴ φανερωθῇ· οὕτω γὰρ ἡ παραβολὴ ἐλέχθη· οὐχ ἵνα ἀσαφὴς μείνῃ, οὐδ' ἵνα κεκρυμμένη ᾖ, ὡς ὑπὸ μόδιον. ἀλλ' ἵνα τοῖς ἀξίοις φανερωθῇ. βούλεται δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους λαμπροὺς εἶναι κατὰ τὴν ἑαυτῶν πολιτείαν· ὥσπερ γὰρ ὁ λύχνος φησὶν εἰς τὸ λάμπειν τίθεται· οὕτως ἔσται καὶ ὁ ὑμέτερος βίος πᾶσι περίβλεπτος. οὐ γὰρ ἐν γωνίᾳ κάθησθε· ἀλλὰ λύχνος ἐστέ· ὁ δὲ λύχνος οὐχ ὑπὸ κλίνην κρύπτεται, ἀλλ' ἐν τῇ λυχνίᾳ τίθεται. ἵνα φαίνῃ· οὐ γάρ ἐστι κρυπτὸν ὃ οὐ μὴ φανερωθῇ. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ὅπερ ἂν πράξειε λεληθότως, φανερωθήσεται ἐνταῦθα, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι. εἶτα καὶ πρὸς κεφαλιότητα διεγείρων τοὺς μαθητὰς, λέγει πρὸς αὐτούς. βλέπετε τί ἀκούετε· μηδὲν ὑμᾶς διαφευγέτω. ἡλίκον γὰρ μέτρον προσοχῆς εἰσφέρετε, τηλικοῦτον δοθήσεται ὑμῖν καὶ τὸ ὄφελος. καὶ γὰρ ὁ μὴ ἔχων προθυμίαν καὶ σπουδὴν, καὶ ἃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ· κἂν γὰρ μικρὸν σπινθῆρα ἔχει τις ἢ γνώσεως ἢ ἀρετῆς· ῥᾳθυμῶ-

TOLOSANI. Post labores in quibus unus triginta, alter sexaginta, alius centum efficit; præterea post interrogationem Discipulorum, & enarrationem Parabolæ, benè adjungit, dicens: *Numquid venit lucerna, ut sub modio ponatur?* Et illud: *non est enim aliquid absconditum quod non manifestetur.* Hunc enim ad modum propterea prodita expositaque parabola est, non ut ignota indeclarataque maneat, neque ut abscondita lateat, tamquam sub modio: sed ut ijs qui eius cognitione digni sunt, manifestetur. Vult autem Discipulos vita ac conversatione splendidos esse. ut enim lucerna, inquit, ad lucendum ponitur: sic extet oportet vita vestra latè omnibus conspicua. Etenim non in angulo sedetis; sed lucerna estis. Lucerna porrò non sub lecto absconditur, sed super candelabrum altè exponitur, ut luceat: *non enim est absconditum quod non manifestetur.* quidquid enim quivis nostrũ clam fecerit, id sanè palàm erit jam in hac vita, multò autem ma-

gis in futura. Deinde ad vigiliam attẽtã Discipulos excitãs, ait, *videte quid audiatis* nihil vos distrahat, animũve revocet, quantã enim mensurã attentionis afferetis, tantus vobis rependetur utilitatis modus. Etenim qui studium & diligentiam non adhibet, ab eo sanè etiam id quod habere videbatur, auferetur. Si, inquam, exiguam aliquis scintillam cognitionis aut virtutis nactus sit, desidiæ verò se dederit ac somnolentiæ, etiam illud ipsum minimum perdit.

ζῇ δὲ, ἀπόλλυσι καὶ αὐτήν.

26. E dicebat, Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram.

27. Et dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet, & increscat dum nescit ille,

38. Vltro enim terra fructificat, primũ herbam, deinde spicã, deinde plenũ frumentũ in spica.

29. Et cùm se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.

Καὶ ἔλεγεν, οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ὡς ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς.

Καὶ καθεύδῃ καὶ ἐγείρηται νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ σπόρος βλαστάνῃ καὶ μηκύνηται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός.

Αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χόρτον, εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη σῖτον ἐν τῷ στάχυϊ.

Ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, εὐθέως ἀποστέλλει τὸ δρέπανον, ὅτι παρέστηκεν ὁ θερισμός.

TOLOSANI. Regnum Dei intellige providentiam ejus in nos, præsertim quam in Incarnatione monstravit; aut fidem in eum nostram. Homo quidem; ipse Deus est, propter nos videlicet homo factus. sementem verò jecit in terram, prædicationem Evangelii. videtur autem dormire, & expectare dum fruges ferant, qui exceperunt sementem; hoc est, salutarem sermonem. Exurgit autem nocte & die, ijs quas sua ipsi Providẽtia suggerit rationibus & modis excitans nos ad ferendum fructum. Nam quantumvis dormire videatur Deus, stat tamen, atque invigilat, exurgitque, tum nocte: quando scilicet tentationibus ad suam ipsius vigiliam nos excitat; tum etiam die: quando nimirum per consolationem pacemque, ac

ΤΟΛΩΣ. Βασιλείαν νόει μοι τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ, ἢ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτὸς Θεὸς δι' ἡμᾶς τοῦτο γενόμενος· σπόρον δὲ ἔβαλεν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ Εὐαγγελικὸν κήρυγμα. Φαίνεται δὲ ὡς καθεύδων καὶ ἀναμένων τοὺς δεξαμένους τὸν σπόρον, τουτέστι τὸν σωτήριον λόγον, ἐγείρεται δὲ νύκτα καὶ ἡμέραν τοῖς τῆς προνοίας λόγοις διεγείρων ἡμᾶς πρὸς καρποφορίαν· εἰ γὰρ καὶ καθεύδειν δοκεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐγείρεται νύκτα μὲν, ὅταν διὰ τῶν πειρασμῶν εἰς τὴν αὐτοῦ ἐγρήγορσιν ἡμᾶς ἀνιστᾷ· ἡμέραν δὲ ὅταν δι' εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς· διὰ τούτων γὰρ ὁ σπόρος βλαστάνει τε καὶ μηκύνεται· αὔξει δὲ ὁ σπόρος ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός, καὶ γὰρ αὐτεξούσιοι ἐσμὲν καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸν σπόρον αὔξεσθαι ἢ μή. οὐ γὰρ κατ' ἀνάγκην καρποφοροῦμεν, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτοῖς πρῶτον χόρτον ἀνθοῦντες καὶ ὥσπερ ἀρχήν τινα ἐπιδεικνύντες τῆς

ἀγα-

ἀγαθῶν ἔργων καὶ οὔπω εἰς μέτρον ἐλθόντες τῆς κατὰ Χριστὸν ἡλικίας· ὅταν δὲ πρὸς πειρασμοὺς δυνώμεθα ἵστασθαι, στάχυν γεωργούμεθα· ὁ γὰρ στάχυς καὶ γόνασι διαζώννυται καὶ ὄρθιος ἵσταται. εἶτα καὶ τέλειος σῖτος ἐν τῷ στάχυϊ, ὅταν τέλειον ἔργον καρποφορῇ τις. ὅταν δὲ παραδῷ ὁ θέρος· τότε τὸ δρέπανον συνάγει τὸν καρπόν· νόει μοι τὸ δρέπανον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, θερισμὸν δὲ τὸν τῆς συντελείας καιρόν.

gaudium animi, nos visitat, His enim quasi irrigationibus semen germinat & crescit. Increscit autem dum non sentit; seges inquam adolescit ipso non sentiente agricola. Etenim liberi sumus: & in nobis situm est, augeri ne velimus segetem; an non. non enim ex necessitate fructificamus, sed ex nobis velut primam herbam producentes; ac quasi initium quoddam edentes bonorum operum, at nondum in mensuram provecti staturæ, quæ secundùm Christum est, quando autem erecti stare adversus tentationes potuerimus, spicam jam formamus. Spica enim & geniculis stringitur, & erecta stat: Perfectum deinde triticum intra spicam absolvimus, quando perfectum opus reipsa quis exhibet. Cùm verò æstas opportunum messis tempus retulerit, tunc falx fruges demetit, & congregat. Falcem porrò intellige Dei verbum. Messem verò, consummationis sæculi momentum.

SCHOL. Verba illa: *velut primam herbam &c.* cautè legenda; & sic intelligenda, ut nihil revera sine gratiæ supernaturalis auxilio natura & liberum arbitrium possit producere bonum, & salutis æternæ meritum ullum habens.

ΘΕΟΔΟΡΟΥ ΜΟΨΟΥΕΣΤΙΑΣ. Βουλήματι ἡμετέρῳ ἐπιτρέπων ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ τὴν ἐργασίαν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργαζόμενος φαίνηται· καὶ ἡμῶν ἀκούσιον εἶναι τὸ ἀγαθόν· καὶ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν· διὰ τοῦτο ἐπάγει· αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ· ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης τρόπῳ· καρποφορεῖ δὲ ἡ γῆ πρῶτον χόρτον νόμῳ φύσεως· εἶτα στάχυν· ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμὸν, ἐκτείνει τὸ δρέπανον ὁ καλὸς γεωργὸς, ἵνα συνάξῃ τὸν καρπὸν εἰς τὰς ἀποθήκας.

THEODORI MOPSVESTIÆ. Voluntati nostræ permittens hic Salvator operationem, ne totum ipse efficere videatur, nobisque involùtarium sit bonum, aliena vi obtrusum, non arbitrio & electione susceptum nostra propria: idcirco addit; *vltrò enim terra fructificat* ultrò, non quasi necessitate ac vi. *fructificat* autem *primùm herbam* lege naturæ; *deinde spicam*. Cùm autem provenerit fructus, & regiones albæ fuerint jam ad messem, extendit falcem bonus agricola, ut congreget fruges in horrea.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ μὲν βαλὼν τὸν σπόρον ἄνθρωπος ὁ Κύριός ἐστιν ὁ σπείρας τὸν λόγον ἐν τῇ γῇ· τί δὲ τὸ καθεύδειν βούλεται; ὁ καθεύδων ἐν ἡσυχίᾳ ἐστὶ, καὶ ἑαυτὸν δέ φησιν ἡσυχάζειν εἰς τὸ μὴ σωματικοῖς μηδὲ αἰσθητοῖς συνεῖναι ἢ συναναστρέφεσθαι ἡμῖν μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον· ἤγειρε δὲ αὖθις· ὁ γὰρ κοιμώμενος καὶ ἀνίσταται καὶ ἐγείρεται νύκτα

ANONYMI. Qui jecit sementem homo, Dominus est qui seminavit verbum in terra. quid autẽ sibi vult quod additur de dormitione seminatoris? qui dormit, quiescit & cessat. sese igitur ait quiescere, per hoc significans se

nec corporaliter, nec sensibiliter præsentem adesse, ac conversari nobiscum, post reditum in Cœlos. Veniet autē rursus homo qui dormit, expergiscitur, *& exurgit nocte & die*. quod significat invigilare, atque imminere solicitè nobis, & semini suo in nos jacto Dominum, ut illud augeatur & multiplicetur. *Et semen germinet & increscat dum nescit ille*. *ultrò siquidē terra fructificat*. Illa verba: *dum nescit ipse*: conveniunt quidem homini ex quo parabola ducitur, prout ad literam sonant; Domino verò nonnisi spirituali intelligentia; in hunc sensum efferēda: Deus adeò quietè tranquilleque auget & promovet jactum in cor hominis semen, ut ejus incrementum omnes lateat. quandoquidem homines concepto semel penitùs in sese verbi Dei semine, in augmentū fidei proficiunt nemine cogente. *Primùm herbam, deinde spicam*. fidei profectum, qui per partes fit, à parvo incipientem in perfectum desinentem, per hoc significat. Messis porrò est consummatio præsentis sæculi. Falx, qui ad hoc mittendi sunt Angeli. Tunc verò ajo futuram messem; hoc est, consummationem, quando in omnes Christi fideles aucta fuerit, & spirituale fructū tulerit

καὶ ἡμέραν. τὸ ἐγείρεται νύκτα καὶ ἡμέραν δηλοῖ τὸ εἶναι ὄντως ἡμῖν ἔφορον τὸν Κύριον καὶ εἰς τὸν ἑαυτοῦ σπόρον, ἵνα αὔξῃ καὶ πληθύνηται. καὶ ὁ σπόρος βλαστάνῃ τε μηκύνηται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ. τὸ, ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός, ἐπὶ μὲν τῆς παραβολῆς καὶ τοῦ σπείραντος ἀνθρώπου ἁρμόζει· ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου οὕτως αὐτὸ νοήσεις τὸ οἷον ἡσυχῇ καὶ ἀταράχως αὔξειν τε προβαίνειν, ὡς λανθάνειν τὴν αὔξησιν ἅπαντας. ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἅπαξ τὸν σπόρον τοῦ λόγου λαβόντες ἐφ᾽ ἑαυτῶν εἰς τὴν ἐπίδοσιν προκόπτουσι τῆς πίστεως, μηδενὸς ἀναγκάζοντος. πρῶτον χόρτον, εἶτα στάχυν, τὴν κατὰ μέρος τῆς πίστεως προκοπὴν τὴν ἀπὸ μικροῦ ἐπὶ τοῦ τελεῖν διὰ τούτου δηλοῖ. θερισμὸς δὲ ἡ συντέλεια τοῦ παρόντος αἰῶνος. δρέπανον, οἱ εἰς τοῦτο στελλόμενοι ἄγγελοι. τότε δέ φησι γίνεσθαι τὸν θερισμόν, ἤτοι τὴν συντέλειαν, ὅταν εἰς πάντας ἡ Χριστοῦ πίστις αὐξηθῇ καὶ πνευματικὸν ἐνέγκῃ καρπόν.

SCHOL. In Græco pro τοῦ τελεῖν lego τὸ τέλειον.

VICTORIS ANTIOCH. Regnum Dei fidem in eum vocat, & persuasionem perpetrati jam adventus ejus in mundum per Incarnationem. Iuxta illud: *Appropinquavit Regnum cœlorum*. & *Regnū Dei intra vos est*, Discipulis dictum. Ita porrò est hoc Dei Regnum, *quemadmodum si homo jaciat sementem in terram*. & homo enim erat; & quis cognoscet illum? Cùm enim Deus & Dei Filius ante sæcula esset, homo, citra sui mutationem, factus propter nos, semen

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Βασιλείαν Θεοῦ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καλεῖ καὶ τὴν ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ κατὰ τὴν οἰκονομίαν· κατὰ τὸ, ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι, τοῖς μαθηταῖς εἰρημένον. αὕτη οὖν ὡς ἔοικεν, ὡς ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἄνθρωπος γὰρ ἦν καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Θεὸς γὰρ ὢν καὶ υἱὸς Θεοῦ πρὸ αἰώνων ὑπάρχων, ἄνθρωπος ἀτρέπτως γέγονε δι᾽ ἡμᾶς, σπείρας τὴν γῆν καὶ τὸν ἅπαντα κόσμον φωτίσας τῷ τῆς θεογνωσίας λόγῳ, τε οἱονεὶ καθεύδει ἀναληφθείς, ἢ ὡς ἀλ-

λαχοῦ

λαχοῦ φησιν, ἀπεδήμησεν, ἀναμένων διὰ τῆς μακροθυμίας καὶ ἀνεξικακίας καρποφορῆσαι δεξαμένους καὶ ὁσημέραι δεχομένους τὸν σπόρον καὶ σωτήριον λόγον. ἐγείρεται δὲ νύκτα καὶ ἡμέραν κατὰ τὸ εἰρημένον, ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς κύριε; ἀνάστηθι καὶ μὴ ἀπώσῃ εἰς τέλος, τοῖς τῆς προνοίας λόγοις διεγείρων ἡμᾶς πρὸς καρποφορίαν, διὰ τῶν δεξιῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης καὶ χρηστοτέρων, τῶν τε διωγμῶν καὶ τῆς παιδείας. διὰ τούτων γὰρ ὁ σπόρος βλαστάνει τε καὶ μὴ κωλύεται. τὸ δὲ ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός, ἵνα εἴπῃ τῷ αὐτεξουσίῳ τῶν δεχομένων τὸν λόγον βουλήματι ἐπιτρέπειν τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργασάμενος· ἵνα μὴ ἀκουσίως ἡμῖν ᾖ τὸ ἀγαθόν. ὅθεν ἐπάγει, αὐτομάτως γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, οὐκ ἀνάγκης τὸ αὐτεξούσιον βιαζομένης, οὐ περιφορᾶς ἄστρων καὶ τύχης ἢ εἱμαρμένης, κατὰ τῶν ἐμπλήκτων λόγον, ἀλλὰ προαιρέσεως προϊούσης εἰς τοῦτο. καρποφορεῖ δὲ πρῶτον χόρτον νόμῳ φύσεως, καὶ τῇ κατὰ μικρὸν ἀναβάσει προϊοῦσα εἰς πλείωσιν· ἐπειδὴ καὶ ὡς νήπια γάλα ποτίζονται οἱ νεωστὶ τοῦ λόγου μετέχοντες, καὶ ἐὰν πέσωσιν ἐπὶ τὸν χόρτον, οἱ ὡς ἀσθενοῦντες ἐσθίουσι λάχανα ἐκ τῆς ἀλογωτέρας τροφῆς ἀπολαύουσι τῶν κριθίνων ἄρτων. εἶτα φέρει καὶ στάχυν τὸν προσαγόμενον τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Κυρίου εἰς δράγμα γινόμενος τῶν ἐρχομένων ἐν ἀγαλλιάσει καὶ αἰρόντων τὰ δράγματα αὐτῶν. ὅταν δὲ παραδοθῇ ὁ καρπὸς καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμόν, ἐκτείνει τὸ δρέπανον ὁ καλὸς γεωργός, ἵνα συναγάγῃ τὸν σῖτον εἰς τὰς ἀποθήκας. οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν τὸ αὐξῆσαι μόνον, ὡς χόρτος, διὰ τῆς ὑπακοῆς, ἀλλὰ καὶ ἀνδρείας ἵνα ὡς καλάμη οὕτως ἱστάμεθα τῶν πνεόντων ἀνέμων περιφρονοῦντες, τουτέστι πειρασμῶν, καὶ ὡς στάχυς ὠδινήσωμεν τὸν καρπόν, τῆς ἀρετῆς δηλονότι, καὶ τοῦ θερίζοντος χεῖρα πληρώσωμεν. θερισ-

ſparſit in terram, & mundum univerſum illuſtravit cognitionis divinæ doctrina. Tumque velut obdormivit aſſumptus in Cœlum. & ut alibi ait, *peregrè profectus eſt*, expectans longanimiter & patienter dum fructum ferant, ij qui vel jam exceperunt, vel quotidie, excipiunt ſemen doctrinæ ſalutaris. Exurgit autem nocte & die. juxta illud: *Exurge quare obdormis Domine*, Pſ. xliii 23. *exurge & ne repellas in finem*. excitans nos ad fructum ferendum per dexteram benigniora que iuſtitiæ arma; perque perſecutiones, ac correptionem. Per hæc enim ſemen germinat & impedimenta eluctatum ſurgit. quod addit: *dum neſcit ille*: ſignificare vult: libero arbitrio excipientium verbum permitti operationem. neque enim ſe perfecturũ quidquid in bono eſt, ne illud nobis invitis innaſci videatur. unde adjungit: *ultrò enim terra fructificat* non neceſſitate arbitrio vim inferente, non circuitu Aſtrorum, non fortuna, non fato, ut inſani quidam garriunt, ſed electione liberè ptodeũte in id, quod vult. Fructificat autem primùm herbam more naturæ & modicis paulatim incrementis proficiens ad perfectionem. quandoquidem & ut infantes lacte potantur, qui recens ſacræ doctrinæ initiati ſunt; ac ſi cadant, fœno innoxiè excipiuntur; qui ut infirmi olus comedunt, & craſſiori juvantur alimento panum hordeaceorũ, Deinde fert & ſpicam offerendam altari Domini pleno manipulo veniẽtium in exultatione, & portantium manipulos ſuos. Cùm autem jam in maturitatem ſeges proceſſerit; & regiones albæ factæ fuerint, ad

meſſem

messem extendit falcem bonus Agricola ut congreget frumentum in horrea. Non enim sufficit ad salutem nobis florere solùm, ut fœnum, per obedientiam, verùm & fortitudine opus est, quæ culmos corroboret ac firmet, ne flatibus ventorum, hoc est, tentationibus excutiantur: sed frugem usque ad maturam fructus, hoc est, virtutis editionem servent, qua metentis manus impleatur. Messis porrò fuerit hora consummationis sæculi. Falx Dei sermo penetrabilior omni gladio ancipiti. Hic enim falx non ultionem aut noxam quādam designat, ut in Propheta Zacharia. Etenim hæc nunc in manu messoris ponitur, ne quid pereat ex tritico. In parabola verò zizaniorum Angelos mittit ut colligant ex regno ipsius omnia scandala, & operantes iniquitatem, ut jaciant ea in caminum ignis. Hæc igitur nostra Parabola de solis justis agit. Prior verò illa quatuor distinguit ordines, quorum tres variis de causis reprobantur; unicus in salutem proficit juxta proportionem fidei & operationis. nam & probati ordinis tres differentias ponit. Hic verò nullo discrimine tres Boni classes in unum coegit. Hoc intuens unum, si cunctæ frumentum ferant: & si non omnes mensura pari.

μὸς δ' αὖ εἴη ὁ τῆς συντελείας καιρός. δρέπανον ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομος. ἐνταῦθα δὲ τὸ δρέπανον οὐ τιμωρίαν τινὰ καὶ κακὸν δηλοῖ, ὡς ἐν τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ, καὶ γὰρ ἡ δρεπάνη αὐτὴ εἰς χεῖρας τίθησι τοῦ θερίζοντος ἵνα μὴ ἀπόληταί τι τοῦ σίτου. ἐν δὲ τῇ παραβολῇ τῶν ζιζανίων τοὺς ἀγγέλους ἀποστέλλει συναγαγεῖν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, ἵνα βάλωσιν αὐτὰ εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. αὕτη τοίνυν ἡ παραβολὴ περὶ τῶν δικαίων εἴρηται μόνων. ἡ δὲ προτέρα τέσσαρα τίθησι τάγματα, τριῶν διαφόρως ἐκκεκλεισμένων, τοῦ ἑνὸς σωζομένου κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐργασίας. τρεῖς γὰρ καὶ τούτου εἴρηκε διαφοράς. ἐνταῦθα δὲ μίαν μόνην τέθεικε διαφοράν, τὰς τρεῖς εἰς μίαν συνάγων. ἅπαντες γὰρ φέρουσι σῖτον, κἂν μὴ ὁμοίως ἀλλήλοις.

30. Et dicebat, Cui assimilabi-
„ mus regnum Dei? aut cui para-
„ bolæ comparabimus illud?

31. Sicut granum sinapis: quod
„ cùm seminatum fuerit in terra,
„ minus est omnibus seminibus,
„ quæ sunt in terra.

32. Et cùm seminatum fuerit,
„ ascendit, & fit majus omnibus
„ oleribus, & facit ramos magnos,
„ ita ut possint sub umbra ejus
„ aves cœli habitare.

33. Et talibus multis parabolis
„ loquebatur eis verbum, prout
„ poterant audire.

„ Καὶ ἔλεγε, τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν
„ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; ἢ ἐν ποίᾳ παρα-
„ βολῇ παραβάλωμεν αὐτήν;

„ Ὡς κόκκῳ σινάπεως, ὃς ὅταν σπα-
„ ρῇ ἐπὶ τῆς γῆς, μικρότερος πάντων
„ τῶν σπερμάτων ἐστὶ τῶν ἐπὶ τῆς
„ γῆς.

„ Καὶ ὅταν σπαρῇ, ἀναβαίνει, καὶ
„ γίνεται πάντων τῶν λαχάνων μείζων,
„ καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥστε
„ δύνασθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ πε-
„ τεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν.

„ Καὶ τοιαύταις παραβολαῖς πολ-
„ λαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, κα-
„ θὼς ἠδύναντο ἀκούειν.

» Χωρὶς δὲ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει
» αὐτοῖς, κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐ-
» τοῦ ἐπέλυε πάντα.

ΤΟΛΩΣ. Σμικρότατος ὁ λόγος τῆς πίστεως τῷ φαινομένῳ. εἰ γάρ τις πιστεύει εἰς Χριστὸν σωθήσεται πάντως· τῇ δὲ ἀληθείᾳ πλατυνόμενός τε καὶ νοούμενος, παντὸς λόγου μείζων ἐστὶ καὶ πάσης σοφίας ἐπέκεινα. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ αἰνίττεται ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα διὰ τῆς παραβολῆς. σπαρὲν γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ κήρυγμα ηὐξήθη διαφερόντως καὶ ἐπλατύνθη· ὥστε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι τοὺς μετεώρους τῇ σοφίᾳ καὶ ὑψηλοὺς τῇ γνώσει, κατασκηνοῦν ἐπ' αὐτῷ. Ἕλληνες γὰρ οἱ πάντων ἐθνῶν σοφώτεροι, χαίρειν ἀφέντες τὴν ἑαυτῶν φιλοσοφίαν, ἐπὶ τῷ κηρύγματι ἀνεπαύθησαν. κλάδους δέ φησι μεγάλους ἐποίησε· τοὺς ἀποστόλους ἐνταῦθα λέγων· τούτων γὰρ ὁ μὲν εἰς Ῥώμην ἀπεστάλη, ὁ δὲ εἰς Ἀχαΐαν· καὶ ἄλλος μέρος τῆς γῆς καταλαβὼν, ὥσπερ κλάδοι ὤφθησαν μεγάλοι. ἐκ μικρᾶς βάσεως, τουτέστι τοῦ συνάπτους, διαιρεθέντες· καὶ περιλαμβάνοντες πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Βραχὺς ὁ τῆς πίστεως λόγος καὶ ἐν βραχυτάτοις ἐπαγγελλόμενος ῥήμασι. τοῦτο δὲ γέγονε διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀτέλειαν· ἡ δὲ ἐν τοῖς τελείοις λαλουμένη σοφία πλατύνεται ὑπὲρ λόγον καὶ πᾶσαν ἔννοιαν· ἅτε δὴ μόνη λαλουμένη ἐν ἀληθείᾳ· μεῖζον δὲ τῆς ἀληθείας οὐδέν ἐστιν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ γὰρ ἠδύναντο τὸν σαφῆ καὶ ἀπαρακάλυπτον λόγον αὐτοῦ δίχα βλάβης ἀκούειν, διὰ πολλὴν μωρότητα βλασφημοῦντες τὰ λεγόμενα· τοὺς δὲ σπουδαίους ὠφέλει· ἐρωτῶντες γὰρ ἐμάνθανον τὴν δύναμιν αὐτοῦ. διό φησι, κατ' ἰδίαν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπέλυε πάντα.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀρίστου ἐστὶ διδασκάλου πρὸς τὴν ἕξιν τῶν ἀκουόν-

34. Sine parabola autem non
» loquebatur eis. seorsum autem
» discipulis suis disserebat omnia.

TOLOSANI. Specie quidem exiguissimus est sermo fidei. si enim crediderit quis in Christum salvus omninò fiet. verè autem & reipsa, si nimirum in latitudinem ei congruam explicetur, & intelligatur, ut par est, omni sermone ac doctrina major est, ultraque omnem sapientiam. Et hoc est quod innuit hic Christus per hanc parabolam. Seminata enim, & sparsa super terram evangelica doctrina per prædicationem, aucta est variè & dilatata usque adeo ut volatilia cœli, hoc est præcellentes sapientia & rerum excelsarum notitia sublimes, habitent in ea. Græci enim omnium Gentium sapientissimi, sua ipsorum Philosophia valere jussa, in fidei doctrina acquieverunt. *Fecit autem*, inquit, *ramos magnos*. Apostolos nimirum intelligentes. Horum enim alius Romã missus est, alius in Achaiã; & aliam alius terræ occupans partem, quasi rami magni visi sunt, ex caule modico divisi, & universũ tamen orbem comprehendentes.

CYRILLI. Brevis est Fidei sermo, & brevissimis explicabilis verbis, quòd ut ita esset providit Deus ipse vulgi hominum imperfectioni se accomodans. At quæ in perfectis loquitur sapientia breviter auditum verbum dilatat super omnem cogitationem: utpote quę sola in veritate loquatur. Majus autem veritate nihil est.

ANONYMI. Non enim poterant clarum & apertum illius sermonem citra noxam propriam audire,

dire, ob magnam impietatem blasphemandi occasionem ex verbis auditis capientes. At boni ex plana ac diserta doctrinæ propositione proficiebant. Interrogantes enim discebant virtutem ejus. propterea ait. *Seorsum autem Discipulis suis differebat omnia.*

VICTORIS ANTIOCH. Optimi Magistri est accommodare orationem ad captum & dispositionem audientium; ac nec jacere margaritas ante porcos, nec intempestiva declaratione arcanorum, exponere contemptui res tam magnas. *seorsum* igitur Discipulis differebat omnia. ut, Parabolam sementis, & zizaniorum. Alias enim reliquit inexplicatas; inde cùm dixisset ipsis: *intellexistis hæc omnia?* Responderunt, Etiam Domine. Intelligentiã enim requirit ab audientibus Dominus. intellecta quippe doctrina, retinetur; quæ verò intellecta non est, abripitur. sicut jam priùs dixit in parabolis.

τῶν ποιεῖσθαι τοὺς λόγους καὶ μήτε ῥίπτειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων τοὺς μαργαρίτας· μήτε διὰ τῆς σαφηνείας τῶν ἀπορρήτων εἰς καταφρόνησιν παρατιθέναι τὰ οὕτω μεγάλα. κατ᾽ ἰδίαν οὖν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπέλυε πάντα, ὡς τὴν παραβολὴν τοῦ σπόρου καὶ τὴν τῶν ζιζανίων. τὰς γὰρ λοιπὰς ἀφῆκεν ἀνερμηνεύτους, εἰπὼν πρὸς αὐτούς, Συνήκατε ταῦτα πάντα; οἱ δὲ εἶπον, ναὶ κύριε. Σύνεσιν γὰρ ἐπιζητεῖ παρὰ τῶν ἀκουόντων ὁ Κύριος. μάθημα γὰρ κατέχεται τὸ νοούμενον. τὸ δὲ μὴ νοηθὲν ἀφαρπάζεται, καθάπερ ἤδη προεῖπεν ἐν ταῖς παραβολαῖς.

35. Et ait illis in die illa cùm sero esset factum, Transeamus contra.

36. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi: & aliæ naves erant cum illo.

37. Et facta est procella magna venti. & fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis.

38. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens: & exsuscitant eum, & dicunt illi, Magister, non ad te pertinet quia perimus?

39. Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari, Tace, obmutesce. Et cessavit ventus, & facta est tranquillitas magna.

40. Et ait illis, Quid timidi estis? necdum habetis fidem?

41. Et timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum, Quis, putas, est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

Καὶ λέγει αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενομένης, διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν.

Καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ· καὶ ἄλλα δὲ πλοιάρια ἦν μετ᾽ αὐτοῦ.

Καὶ γίνεται λαῖλαψ ἀνέμου μεγάλη· τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε αὐτὸ ἤδη γεμίζεσθαι.

Καὶ ἦν αὐτὸς ἐπὶ τῇ πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων· καὶ διεγείρουσιν αὐτὸν καὶ λέγουσιν αὐτῷ, διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα;

Καὶ διεγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ εἶπε τῇ θαλάσσῃ, σιώπα, πεφίμωσο. καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τί δειλοί ἐστε οὕπω; καὶ οὐκ ἔχετε πίστιν.

Καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν, καὶ ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;

ΑΥΤΟΥ.

ΑΥΤΟΥ. Ὁ μὲν Μάρκος ἀπαλλάττων ἑαυτὸν τοῦ ἀπαιτηθῆναι τὴν χρόνων τάξιν, οὕτως εἶπεν, ὁμοίως καὶ ὁ Λουκᾶς. ὁ δὲ Ματθαῖος οὐχ οὕτως· ἀλλὰ καὶ ἀκολουθίαν ἐνταῦθα διατηρεῖ. οὐδὲ γὰρ οὕτως πάντες πάντα ἔγραφον. ταῦτα δὲ εἴρηται ἵνα μὴ τὴν παράλειψιν διαφωνίαν τις εἶναι νομίζῃ. τοὺς μὲν οὖν μαθητὰς μεθ' ἑαυτοῦ ἔλαβε, τοὺς ἄλλους ἀφείς, ἤγουν προπέμψας. παρέλαβε δὲ οὐ μάτην οὐδὲ εἰκῇ· ἀλλ' ὥστε ποιῆσαι θεατὰς τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι θαύματος, καὶ ἵνα μὴ μεγαφρονῶσιν, ὅτι τοὺς ἄλλους πέμψας, αὐτοὺς κατέσχεν. ἀφίησι χλυδωνισθῆναι· τοῦτό τε, κατορθῶν καὶ πειρασμοὺς φέρειν γενναίως. ὁ μὲν οὖν Ματθαῖός φησιν ὅτι ἐκάθευδεν· ὁ δὲ Μάρκος καὶ πῶς ἐκάθευδεν εἶπεν, ὅτι ἐν προσκεφαλαίῳ, ἁπλῶς δεικνὺς τὸ ἄτυφον, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἡμᾶς παιδεύων φιλοσοφίαν. τοῦ χλυδωνίου τοίνυν διεγερθέντος διεγείρουσιν αὐτὸν λέγοντες, διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα; ὁ δὲ Ἰησοῦς διεγερθείς, τῇ θαλάσσῃ ἐπετίμησε καὶ τοῖς μαθηταῖς, δείξας ἐντεῦθεν, ὅτι θαρρεῖν χρή, κἂν μεγάλα διεγείρονται τὰ κύματα, καὶ ὅτι πάντα συμφερόντως οἰκονομεῖ. καὶ γὰρ τὸ θορυβηθῆναι συμφερόντως ἐγένετο, ὥστε μεῖζον φανῆναι τὸ θαῦμα καὶ διηνεκῆ γενέσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμην. διὰ τοῦτο καὶ καθεύδει. εἰ γὰρ ἐγρηγορότος ἐγένετο, ἢ οὐκ ἂν ἐφοβήθησαν, ἢ οὐκ ἂν παρεκάλεσαν, ἢ οὐδὲν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τοιοῦτόν τι ποιεῖν. διὰ τοῦτο καθεύδει, διδοὺς καιροὺς τῇ δειλίᾳ, καὶ τρανοτέραν αὐτοῖς ποιῶν τὴν αἴσθησιν τῶν γινομένων. ἐπεὶ οὖν πάντας εἶδον εὐεργετηθέντας, αὐτοὺς δὲ οὐδενὸς ἀπολελαυκότας, ὕπτιοι ἦσαν· ἔδει δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας αἰσθήσεως ἀπολαῦσαι τῆς εὐεργεσίας, συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα, ἵνα διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς σαφεστέραν λάβωσιν αἴσθησιν τῆς εὐεργεσίας. διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ παρόντων ἄλλων τοῦτο ποιεῖ, ὥστε μὴ

EIVSDEM. Marcus quidem non habita ratione ordinis temporum, sic dixit: similiter & Lucas. At Matthæus non sic. sed & successionem gestarum rerum hic observat. non enim ex ordine omnes omnia scripserunt. quod admonendum fuit, ne quis prætermissionem discordiam interpretetur. Discipulos igitur secum sumpsit, aliis dimissis, aut præmissis. sumpsit autem non temerè, ac sine causa: sed ut faceret illos spectatores miraculi patrandi. ne autem superbirent, quòd missis aliis, ipsos retinuisset, permisit tempestate jactari; id præterea agens, ut adversa fortiter ferre cōdiscerent. Iam Matthæus quidem tantū ait obdormisse illum: Marcus somni modum expressit, dormisse ajens *super cervical* simpliciter, declarans quàm sine fastu necessaria corporis cura defungeretur; plurimumque nos inde ad similem affectandum mollis aut splendidi apparatus contemptum erudiens. Procella igitur sæviente excitant ipsū dicentes: *Domine non ad te pertinet quia perimus?* At Iesus exurgens, & mare pariter, & Discipulos increpavit: hinç ostendens fidenti semper animo standum, quanticumq; se tollant adversi fluctus. tum se quoque omnia ad suorum utilitatem providere. nam & ista turbatio utilis ipsis fuit; quòd ea factum est, ut majus appareret miraculum: & ut perpetua ipsorum animis inhæreret memoria liberationis à malo, quod multùm timuissent. quæ & ipsa ei fuerat dormiendi causa. Si enim ipso vigilante tempestas excitata esset, aut non timuissent, aut non invocassent, aut

non existimassent posse ipsú quidquam operari tale. Propterea obdormit, dans locum consternationi, ex qua ipsis evidentior penitùs imbueret animum miri sensus beneficii. Prius quippè cum alios, quos magno numero curabat; beneficiis ab eo affici cernerent, parùm movebantur; quòd ejus vis benefica non pertingeret ad ipsos. oportebat ergo eos in propria necessitate adjutricem ejus experiri manum. In hunc usum procellam permisit. cujus liberatione manifestum ipsi quoque experimētum caperent benignissimæ illius potētiæ. Ea verò de causa noluit hoc facere præsentibus aliis: ne ignava timiditas, & modica fides Discipulorum, plurium conscientia & vituperatione traduceretur. Seductos igitur eos tali eventu euravit erudire sine arbitris, existimationi consulens ipsorum, atque autoritati detrimentum inde apud populum passuræ. Cæterùm ne sic quidem planè percuratum vulnus erat incredulitatis ipsorum. credebant enim illi quidem, experientia convicti, posse illum vigilantē mare tumultuans compescere: non item idem ipsum posse etiam dormientem. quocirca ipsos alias sæpius de animi cœcitate increpat: ut cum dicit: *adhuc & vos sine intellectu estis?* Ne igitur mireris si Discipulis tam imperfectè sentientibus, multitudo nihil de eo magnū cogitaret. Eatenus enim tantum ejus admiratio processit, ut dicerent: qualis est homo hic cui venti & mare obediunt? Christus autem non reprehendit, quòd se solummodo hominem vocarent; sed expectavit dum magnitudine pro-

καταγνωσθῆναι αὐτῶν ὀλιγοπιστίαν, ἀλλ' αὐτοὺς μόνους λαβεῖν διορθώσεως. οὐδὲ γὰρ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὅτι μὲν δύναται διεγερθεὶς ἐπιτιμᾶν ᾔδεσαν, ὅτι δὲ καὶ καθεύδων, οὐδέπω. διὸ καὶ ἐπιτιμᾶται πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ, ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; μὴ τοίνυν θαυμάζῃς, εἰ τῶν μαθητῶν ἀτελέστερον διακειμένων, οἱ ὄχλοι οὐδὲν μέγα ἐφαντάζοντο. ἐθαύμαζον γὰρ λέγοντες, ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅτι οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ; ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐπετίμησεν ὅτι ἄνθρωπον αὐτὸν ἐκάλουν· ἀλλ' ἀνέμενε διὰ τῶν σημείων αὐτοὺς διδάσκειν ὅτι πεπλανημένη ἦν αὐτῶν ἡ ὑπόληψις. πόθεν δὲ ἄνθρωπον αὐτὸν ἐνόμιζον; ἀπό τε τῆς ὄψεως, ἀπό τε τοῦ ὕπνου, καὶ τοῦ τῷ πλοίῳ κεχρῆσθαι. διὰ δὴ τοῦτο εἰς ἀμηχανίαν ἐξέπιπτον λέγοντες, ποταπός ἐστιν; ὁ μὲν γὰρ ὕπνος καὶ τὸ φαινόμενον ἄνθρωπον ἐδείκνυ· ἡ δὲ θάλασσα καὶ ἡ γαλήνη Θεὸν ἐνέφηνε. μόνῳ γὰρ ἐπιτάγματι πᾶσαν εὐθὺς τὴν ζάλην διέλυσεν. οὐκ ἔχων δὲ θεὶς, οὐ ῥάβδον ὡς Μωσῆς ἐπανατεινάμενος, ἀλλ' ὡς δεσπότης προστάττων θεραπαινίδι, καὶ ὡς δημιουργὸς κτίσματι. ἐπειδὴ δὲ ἀπέστη τῆς θαλάσσης, διαδέχεται θαῦμα ἕτερον φοβερώτερον.

ΤΟΛΩΣ. Ἄλλως μὲν ταῦτα διηγήσατο ὁ Ματθαῖος· ἄλλως δὲ ὁ Μάρκος· ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος, φησὶ ὅτι ἐκάθευδε μόνον· ὁ δὲ Μάρκος καὶ πῶς ἐκάθευδεν, ὅτι ἐν προσκεφαλαίῳ ἁπλῶς· ξύλινον δὲ ἦν τοῦτο πάντως· δεικνὺς τὸ ἄτυφον· καὶ ἡμᾶς παιδεύων οὕτω φρονεῖν. καθεύδει δὲ διὰ τοῦτο, διδοὺς τῇ δειλίᾳ καιρόν· καὶ μείζω ποιησάμενος αὐτοῖς τὴν τούτων φοβερῶν αἴσθησιν· εἰ γὰρ ἐγρηγορότος αὐτοῦ ἐγένετο ὁ κλύδων, ἢ οὐκ ἂν ἐφοβήθησαν, ἢ οὐκ ἂν παρεκάλεσαν. ἢ οὐδ' ἂν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαί τι τοιοῦτον ποιεῖν. διὰ ταῦτα οὖν συγχωρεῖ

ὢν

ἐᾷ χειμῶνα γενέσθαι· ὡς ἂν διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς σαφεστέραν αὐτοῖς ποιήσῃ τὴν τῆς εὐεργεσίας αἴσθησιν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ παρόντων ἄλλων τοῦτο ποιεῖ. ὡς ἂν μὴ καταγνωσθεῖεν ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὀλιγωρίαν τι καὶ ὀλιγοπιστίαν. διυπνισθεὶς δὲ ἐπιτιμᾷ πρότερον τῷ ἀνέμῳ· οὗτος γὰρ ἦν ὁ τὴν θάλασσαν ἀγριαίνων· εἶτα δὲ τῇ θαλάσσῃ· καὶ τοῖς μαθηταῖς ἑαυτοῦ· ὡς ὀλιγοπίστοις, ὅτι καὶ καθεύδων δύναται ἀβλαβεῖς αὐτοὺς διατηρῆσαι ὑπῆρχεν. ὅθεν δὲ θαυμάσαντες ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους· τίς ἄρα ἐστὶν οὗτος; δὲ ὡς μὲν τὴν θάλασσαν ἔπαυσε τῆς ταραχῆς, Θεὸς αὐτοῖς ἔδοξεν· ὡς δὲ ἐκάθευδεν, ἄνθρωπος πάλιν αὐτοῖς ἐφαίνετο.

digiorum hâc ipsis inferiorem vero de se opinionem extorqueret. unde porrò hominem ipsum merum opinabantur? utique è specie, è somno, ex eo quod navi ad transfretandum uteretur. Atque inde in æstum animi ac dubitationem inciderunt his verbis expressam; *qualis est hic?* quasi dicerent: somnus quidem hominem probat; mare verò compressum, & tranquillitas verbo reddita, Deum ostendit. quis enim alius uno jussu vehementem subitò procellam tranquillet? neque enim viperam excutiens, *ut Paulus*, neque virgam ut Moyses extendens: sed ut Dominus famulæ creaturæ imperat: quod planè Creatoris autoritatem ac numen præfert. Porrò post ejus à mari abscessum sequitur prodigium aliud terribilius.

TOLOSANI. Aliter hæc narravit Matthæus, aliter Marcus. Matthæus hoc solum memorat, dormisse Dominum. Marcus modum expressit, dum recubuisse *super cervical* simpliciter dicit, id cujusmodi fuerit tacens. Fuit autem omninò ligneum. Indicant hæc verò planè populare ac fastus expers conversationis genus, quo Christus est usus: ad cujus exemplum ut sensus actusque nostros accomodemus, admonemur hic obiter. Dormit porrò ut somni ejus occasione timiditas illa existeret, quam emendaturus erat. & ut remoto quo fidebant præsidio, paratæ ad omnem auxilii usum ac vigilantis præsentiæ suæ, formidinis aculeis altiùs pungerentur. Nam si vigilante ipso tempestas existeret, vel non timuissent, vel certè non compellassent ac provocassent ipsum; Aut etiam fortasse existimassent, nihil posse illum in ventos ac mare, cujus sensum ac nutum illa nihil verita, etiam in ipsius videntis periculum commoverentur. En cur dormierit. cur procellam excitari permiserit reddendum est. Nempe id fecit, ut liberatione mirabili ex periculo ingenti urgentique, sensum illis admoveret tam opportunæ beneficentiæ. Propterea verò non alios à Discipulis hujus rei testes esse voluit (dimissa enim turba, solus cum suis navem ascenderat) ne nota populo ignavia atque exiguitas fidei Discipulorum, contemptibiles eos apud vulgus faceret. Experrectus autem increpavit priùs ventum, hic enim mare concitaverat. deinde mare ipsum. denique ipsos quoque Discipulos quod modicā fidem haberent: nec sibi persuasissent, potuisse se etiā dormientem tutos ipsos illęsosq; servare. unde & mirantes *dicebant ad alterutrū: quis putas est iste?* nam qui verbo sedasset commotum mare, utiq; ipsis Deus videbatur. qui autem dormiret, hominem se se probabat.

CAPVT V.

1. Et venerunt trans fretum
„ maris in regionem Gadareno-
„ rum.

VICTORIS ANTIOCHENI. Neque *Gadarenorum*, neque *Gerasenorum*, emendatiora habent exemplaria: sed *Gergesenorum*. Gadara quippe Civitas est Iudææ, circa quam sunt Thermæ celebres. Lacus autem aut mare præcipitio prætentum in ejus finibus non est. Gerasa similiter Arabiæ urbs neque mare, neque lacũ vicinum habet. neque tam patens & convinci facile mendacium excidisset umquam Discipulis, viris utique Iudææ regiones ac loca exactè scientibus. Gergesa igitur est, à qua Gergeseni, Civitas antiqua prope urbem, quæ nunc vocatur Tiberias. ad quam est declivitas præceps in lacum vergens, unde apparet porcos à dæmonibus dejectos. Sonat autem ex originibus reddita vox Gergesa *habitatio eorum qui ejecerunt*, ut propheticè videatur ipso antiquo loci nomine designatum quid facturi Christo essent ejus Incolæ; qui videlicet eũ rogarunt, ut exiret de finibus eorum. Hæc ait Origenes sexto volumine Expositionum in Evangelium Ioannis.

2. Et exeunti ei de navi, sta-
„ tim occurrit de monumentis
„ homo in spiritu immundo.

3. Qui domicilium habebat in
„ monumentis.

ANONYMI. Dæmones ut pote immundi delectantur immũ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

„ ΚΑΙ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θα-
„ λάσσης, εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδα-
„ ρηνῶν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὔτε Γαδαρηνῶν οὔτε Γερασηνῶν τὰ ἀκριβῆ ἔχει τῶν ἀντιγράφων, ἀλλὰ Γεργεσηνῶν. Γάδαρα γὰρ πόλις ἐστὶ τῆς Ἰουδαίας περὶ ἣν τὰ διαβόητα θερμὰ τυγχάνει· λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ ἢ θάλασσα. καὶ Γέρασα δὲ τῆς Ἀραβίας ἐστὶ πόλις, οὔτε θάλασσαν οὔτε λίμνην πλησίον ἔχουσα. καὶ οὐκ ἂν οὕτω περιφανὲς ψεῦδος καὶ εὐέλεγκτον οἱ μαθηταὶ εἰρήκασαν, ἄνδρες ἐπιμελῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τῆς Ἰουδαίας. Γέργεσα τοίνυν ἐστὶν ἀφ' ἧς οἱ Γεργεσηνοί, πόλις ἀρχαία περὶ τὴν νῦν καλουμένην Τιβεριάδα πόλιν, περὶ ἣν κρημνὸς τῇ λίμνῃ ἀφ' οὗ δείκνυται τοὺς χοίρους ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβεβλῆσθαι. ἑρμηνεύεται δὲ ἡ Γέργεσα, παροικία ἐκβεβληκότων, ἐπώνυμος οὖσα τάχα προφητικῶς, ἀφ' οὗ περὶ τὸν σωτῆρα πεποιήκασι, παρακαλέσαντες αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τῆς χώρας πολῖται. καὶ ταῦτα Ὠριγένης φησὶν ἐν τῷ ἕκτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν.

„ Καὶ ἐξελθόντι αὐτῷ ἐκ τοῦ πλοίου,
„ εὐθέως ἀπήντησεν αὐτῷ ἐκ τῶν
„ μνημείων ἄνθρωπος ἐν πνεύματι
„ ἀκαθάρτῳ.

„ Ὃς τὴν κατοίκησιν εἶχεν ἐν τοῖς
„ μνήμασι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀκάθαρτοι οἱ δαίμονες τοῖς ἀκαθάρτοις χαί-

ρουσι

ἔχειν τόποις· τοῖς ὁμοίοις γὰρ ἕκαστος ἥδεται. φησὶ δὲ ὁ Κύριος περὶ τῶν μνημείων, γέμειν αὐτὰ ὀστέα καὶ πάσης ἀκαθαρσίας.

„ Καὶ οὔτε ἁλύσεσιν οὐδεὶς ἠδύνατο
„ αὐτὸν δῆσαι.
„ Διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ
„ ἁλύσεσι δεδέσθαι, καὶ διεσπάσθαι
„ ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς
„ πέδας συντετρῖφθαι· καὶ οὐδεὶς αὐ-
„ τὸν ἴσχυε δαμάσαι.
„ Καὶ διαπαντὸς νυκτὸς καὶ ἡμέ-
„ ρας ἐν τοῖς μνήμασι καὶ ἐν τοῖς ὄρε-
„ σιν ἦν κράζων καὶ κατακόπτων ἑαυ-
„ τὸν λίθοις.

dis locis. similis enim simili gaudet. Porrò Christus de sepulchris dixit: esse illa plena ossibus, & omni spurcitia.

Et neque catenis jam quisquã
„ poterat eum ligare.
„ 4. Quoniam sæpè compedi-
„ bus, & catenis vinctus, dirupis-
„ set catenas & compedes com-
„ minuisset, & nemo poterat eum
„ domare.
5. Et semper die ac nocte in
„ monumentis, & in montibus
„ erat; clamans & concidens se
„ lapidibus.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἰστέον δὲ ὡς Μάρκος μὲν καὶ Λουκᾶς ἕνα φασὶν εἶναι τὸν δαιμονιζόμενον, Ματθαῖος δὲ δύο· τοῦτο δὲ οὐ διαφωνίας ἐμφαίνει. εἰ μὲν γὰρ εἶπον ὅτι εἷς μόνος ἦν, ἐδόκουν ἀμφιβάλλειν τῷ Ματθαίῳ. εἰ μὲν δὲ ὁ μὲν περὶ τοῦ ἑνός, ὁ μὲν περὶ τῶν δύο διελέχθη, οὐ μάχης τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ διαφόρου διηγήσεως. καὶ γάρ ἔμοιγε δοκεῖ τὸν χαλεπώτερον τούτων ἐπιλεξάμενοι εἰρηκέναι. διὸ καὶ τραγικώτερον ἀπαγγέλλουσι τὴν συμφοράν· οἷον ὅτι τὰ δεσμὰ καὶ τὰς ἁλύσεις διαρρήξας ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον. ὁ δὲ Μάρκος, καὶ τοῖς λίθοις ἔκοπτεν ἑαυτόν φησι. Συνέβαινε δὲ καὶ ἀμφοτέρων ὁμοίως ὄντων χαλεπῶν ἁπλῶς εἰπεῖν ὅτι δαιμονιζόμενος, μὴ ἀκριβολογησάμενοι περὶ τὸν ἀριθμόν, ἐπεὶ μηδὲ συντελεῖν τοῦτο ἐνόμιζον εἰς τὸ μείζονα τοῦ ποιήσαντος φανῆναι τὴν δύναμιν. ὁ γὰρ τὸν ἕνα θεραπεύσας τοιοῦτον ὄντα, οὐδὲ δύο οὐδὲ πλείονας ὁμοίως διακειμένους θεραπεύειν ἀδύνατος ἦν.

VICTORIS ANTIOCHENI. Sciendum, Marcum quidẽ & Lucam unius hic meminisse Energumeni: cum Matthæus duos ponat. Hæc autem non sunt invicem cõtraria. Tunc dumtaxat Matthæo adversarentur, si unum solũ fuisse affirmarent. quod autem unius illi, hic duorum meminerit, non cõtradictio est, sed unius rei diversa narratio. Mihi videntur Evangelistæ duo, sæviorem è duobus præcipuè memorãdum delegisse. nam & calamitatem ejus miserabiliùs edisserunt; referentes illum, vinctis catenisque disruptis, vagum errasse per loca deserta. quin & lapidibus se ipsum cædebat, ait Marcus. Quòd si amborũ par & æqualis erat furor: tamen, quoniam mali duplicis una erat causa, malorum dæmonum insessio, non magnoperè curarunt Evangelistæ distinctiùs numerum exprimere, parum id referre arbitrati ad gloriam Christi: cui si vis adfuit sanandi unum tam immaniter furentem, utique duos & plures similiter affectos sanare potuerit.

6. Videns

6. Videns autē Iesum à longe,
„ cucurrit & adoravit eum.

„ Ἰδὼν δὲ τὸν Ἰησοῦν ἀπομακρόθεν,
„ ἔδραμε καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

TOLOSANI. Emendatissimi quique codices, Gergesenorū hic regionem memorant. Matthæus duos agnoscit dæmoniacos: Marcus unum itemque Lucas memorant. sæviore scilicet ac furiosiore duorum electo, cujus & res insigniores ad narrandum erant. Venit igitur dæmone infessus homo Filium Dei confitens ipsum esse. Erant autem in navi dubitantes quidam de divinitate Christi: qui audita voce dæmonum, Filium eū Dei prædicantium, minimè jam dubitabant. hostium enim testimonia minus suspecta; ideoque fide digniora quam aliorum sunt. Dæmones autem palàm erat capitales esse Christi hostes. Habitabat verò in sepulcris, dæmonū impulsu coactus; id quod illi eo consilio machinabatur, ut persuaderent nobis, humanas animas post mortem dæmonas fieri. quod non solùm falsum, sed etiam planè impiū est.

ATHANASII. Sæviorem alterum dæmoniacorum duorum eligentes Evangelistæ duo Marcus & Lucas, de eo uno pleraque nar-
Luc. viij. 29. rant. Miserabilius etiam Lucas calamitatem exprimit, catenas & cōpedes memorans, quibus furiosus disruptis, per desertum vagabatur. Addit Marcus, concidisse sese ipsum miserum lapidibus. Fortè autem & uterque similiter indomitus & æquè ferus, una dæmoniaci singulari mentione designatus est; cùm inconditorum motuum una utrique causa dæmon esset. ut minimè in numero cavillari sit necesse.

Τὰ ἀκριβέστερα τῶν ἀντιγράφων εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν ἔχει· καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος δύο λέγει τοὺς δαιμονιζομένους. ἕνα δὲ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς. ὁ γὰρ χαλεπώτερος ἐπιλεξάμενοι πλεῖστα περὶ αὐτοῦ διηγοῦνται. ἔρχεται οὖν ὁ δαιμονιζόμενος, υἱὸν Θεοῦ ὁμολογῶν αὐτὸν εἶναι· ἦσαν δὲ οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἀμφιβάλλοντες περὶ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀκούσαντες τῶν δαιμόνων λεγόντων ὅτι υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ· οὐκ ἔτι ἠμφισβήτουν. τῶν γὰρ ἐχθρῶν αἱ μαρτυρίαι πιστότεραι τῶν ἄλλων εἰσί. λέγει δὲ τὸν δαιμόνιον. κατῴκει δὲ ἐν τοῖς τάφοις, ὑπὸ τῶν δαιμόνων τοῦτο ποιεῖν βιαζόμενος. ὡς ἂν πείθωσιν ἡμᾶς, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων μετὰ θάνατον δαίμονες γίνονται· ὅπερ οὐ μόνον ψευδές ἐστιν ἀλλὰ καὶ πάνυ ἀσεβές.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸν χαλεπώτερον τῶν δαιμονιζομένων ἐπιλεξάμενοι οἱ Εὐαγγελισταὶ, περὶ αὐτοῦ πλεῖστα διηγοῦνται: διὸ καὶ οἰκτρότερον ὁ Λουκᾶς ἀπαγγέλλει τὴν συμφοράν· οἷον ὅτι τὰ δεσμὰ καὶ τὰς ἁλύσεις διαῤῥήσσων ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον. ὁ δὲ Μάρκος καὶ τοῖς λίθοις ἔκοπτεν ἑαυτὸν φησί. συνέβαινε δὲ, καὶ ἀμφοτέρων ὁμοίως ὄντων χαλεπῶν, ἁπλῶς εἰπεῖν· ὅτι δαιμονιζόμενος. καὶ μὴ ἀκριβολογεῖν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ.

7. Et clamans voce magna dixit, Quid mihi & tibi Iesu Fili
„ Dei altissimi? adjuro te per
„ Deum ne me torqueas.

„ Καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ, εἶπε,
„ τί ἐμοὶ καὶ σοι, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ
„ τοῦ ὑψίστου; ὁρκίζω σε τὸν Θεὸν μή
„ με βασανίσῃς.

ΑΝΩ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Φησί τις τῶν ἁγίων Εὐαγγελιστῶν, ὅτι οὐχ ἑκουσίως οἱ δαίμονες κηρύσσοντες τὸν κύριον Ἰησοῦν, ἀλλὰ φόβῳ ἄκοντες ὡμολόγουν. σὲ τὸν Θεὸν ὁρκίζω κατὰ σαυτοῦ.

ANONYMI. Ait aliquis Sanctorũ Evangelistarum nõ libenter dęmones prędicasse Dominũ Iesũ: sed ab invitis eã confessionẽ metu expressam. Te Deum adjuro contra temetipsum.

,, Ἔλεγε γὰρ αὐτῷ, ἔξελθε τὸ πνεῦμα
,, τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου.

8. Dicebat enim illi, Exi spiri-
,, tus immunde ab homine.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐπειδὴ ἄνθρωπον αὐτὸν ὡμολόγησαν, ἦλθον οἱ δαίμονες τὴν θεότητα ἀνακηρύττοντες. καὶ οἱ τῆς θαλάσσης κυμαινούσης καὶ πάλιν ἡσυχαζούσης οὐκ ἀκούσαντες, ἤκουον τῶν δαιμόνων ταῦτα βοώντων, ἅπερ ἐκείνη διὰ τῆς γαλήνης ἔκραξεν. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ κολακείας τὸ πρᾶγμα εἶναι, ἀπὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων βοῶσι, λέγοντες, ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. διὰ δὴ τὸ πρότερον ὁμολογεῖσθαι ἡ ἔχθρα, ἵνα μὴ ὕποπτος αὐτῶν ἡ ἱκετηρία γένηται. καὶ γὰρ ἐμαστίζοντο ἀοράτως ἐμπιπράμενοι καὶ τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες ἀπὸ τῆς παρουσίας ἐκείνου. νομίσαντες δὲ ἤδη τὴν κόλασιν αὐτοῖς ἐφεστάναι καὶ ἔδεισαν ὡς ἤδη εἰς τιμωρίαν ἐμπεσούμενοι. διὸ καὶ ἀξιοῦσι μὴ πρὸ καιροῦ δοῦναι τὴν δίκην. ἐπειδὴ γὰρ κατέλαβεν αὐτοὺς τὰ δεινὰ καὶ παράνομα ἐκεῖνα ἐργαζομένους, καὶ ἐνόμιζον αὐτὸν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν γινομένων οὐκ ἀναμένειν τὸν καιρὸν τῆς κολάσεως, διὰ τοῦτο παρεκάλουν καὶ ἐδέοντο. καὶ οἱ μηδὲ δεσμῶν ἀνεχόμενοι σιδηρῶν, ἔρχονται δεδεμένοι· καὶ οἱ τὰ ὄρη κατατρέχοντες, εἰς τὰ πεδία ἐξῄεσαν. τί δήποτε τοῖς τάφοις ἐμφιλοχωροῦσιν οἱ δαίμονες; ὀλέθριον δόγμα τοῖς πολλοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενοι, οἷον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπελθόντων δαίμονες γίνονται· ὃ μηδέποτε γένοιτο μηδὲ μέχρις ἐννοίας λαβεῖν. ἄλλως δέ φησιν εἰ καὶ ἄγαν εἰσὶ μοχθηροὶ τὸν τρόπον οἱ δαίμονες, ἀλλ' οὖν γε ἴσασιν ὅτι πάντως αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων μένει τις κόλασις ὕστερον.

VICTORIS ANTIOCHENI. Quoniam homines Christum nihil nisi hominem fateri voluerunt: adsunt divinitatis ejus præcones dæmones. Et qui mare fluctuans, mox rursus tranquillatum non audierant, audiunt dæmones eadem clamantes quæ miraculo illo subitæ serenitatis vociferatum priùs quodammodo mare fuerat. deinde ne id testimonium gratiæ dare, ac quasi benefactori adulari viderentur, flagellorum sibi ab eo inflictorum acrem tunc cum maximè sensum indicant, clamore illo querulo: *Venisti huc ante tempus torquere nos*. Priùs ergo præcedit inimicitiarum confessio, ne sit supplex veneratio suspecta. Etenim invisibiliter flagellabantur, usti penitus, & atrocia patientes ab Adventu ejus. Arbitrati porrò supplicium extremum ipsis imminere, sic sunt territi quasi mox se detrudendos in infernum scirent, quare orant ne pœna ipsis olim subeũda repræsentetur, quoniam quasi deprehensos se videbant in flagrãti scelere; in illa scilicet tam dira vexatione miserorum hominum: existimarunt illum, ut Iudices faciunt, citiùs quàm constituerat decrevisse illos extremo exitio perimere, hac eorum truculentia offensum. Propterea ad preces versi supplicant rogantque. Et quos ne ferreæ quidem

quidem catenæ tenuerant, ultrò veniunt, arcanis attracti vinculis. & qui montes concursabant, nunc in campos exeunt. Quamobrem autem sepulchris immorantur libenter dæmones? ut perniciosum dogma quàm possũt plurimis persuadeant, animas morientium dæmonas fieri. quòd absit ut vel cogitatione prima tenus admittatur à nobis. Cæterùm utcumque protervi ac scelerati sunt dæmones:

ὅτι δὲ οὐχ ὁ καιρὸς ἀπέστη τῆς κολάσεως, ῥᾳδίως ἠδύναντο γνῶναι, ἐξ ὧν οὐ τιμωρίαις παρεδίδοντο νῦν, ἀλλ' ὥς τι ἀναχωρῆσαι μόνον τῶν ἀνθρώπων ζυνκά-μόνῳ αὐτούς. ἔλεγε γάρ, ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. ὡς οὖν καιρὸν ἔχοντες ἃ βούλονται ποιεῖν ἐν τῷ μέχρι περὶ τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω κατεβόων τοῦ Κυρίου ὡς ἂν πρὸ τοῦ προσήκοντος καιροῦ μάτην αὐτοὺς βιαζομένου καὶ τιμωρίαις ὑπάγοντος.

sciunt tamen omninò ac planè persuasum habent, congruam criminibus eorum pœnam ipsis certo post tempore luendam. non longe autẽ abesse id tempus facili conjectura suspicabantur, quod jam, etsi torqueri nondum incipiebant, tamen discedere jubebantur ab hominibus, & antiqua possessione pellebantur. quòd videbatur initium pœnæ. etsi enim jam extrudebat eos solùm à corporibus, tamen nescio quid majus hoc ipso inchoare videbatur. Ajente igitur illo: *Exi spiritus immunde ab homine*, consternati metu, ne licentia qua gaudebant liberè versandi inter homines jam nunc privarentur, sic clamant ad Dominum quasi præoccupet horam supplicii decretam; & vim ipsis injuriamque faciat, debitum ante diem exigens.

9. Et interrogabat eum, Quod
„ tibi nomen est? Et dicit ei, Legio
„ mihi nomen est: quia multi su-
„ mus.

„ Καὶ ἐπηρώτα αὐτόν, Τί σοι ὄνο-
„ μα; καὶ ἀπεκρίθη λέγων λεγεὼν
„ ὄνομά μοι· ὅτι πολλοί ἐσμεν.

ANONYMI. Legio positum pro Chiliade. Illa est quippe latina vox ex usu militiæ translata & nomenclatione castrensium ordinũ. Interrogat porrò nõ ignorans, sed audire adstantes dæmonum ipsorum confessione volens, quã multos illorum prævalentium spirituũ solo verbo coerceat ac domet.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀντὶ τοῦ χιλίας. ῥωμαϊκὴ γὰρ ἡ λέξις τὸ λεγεών, πλήθους δ' ἐστὶ σημαντική, ὥσπερ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων. οὐκ ἀγνοῶν δὲ ἐρωτᾷ, ἀλλὰ τοὺς παρόντας ἀκοῦσαι θέλων πόσων δαιμόνων λόγῳ κρατεῖ.

VICTORIS ANTIOCH. Interrogat verò ipsum: *Quod nomen tibi est?* quoniam enim Dominus sciebat quanta esset multitudo insidentium illi corpori dæmonum: spectatores porrò unum hominem videbant, unam vocem prolatam audiebant, ait: dic quod nomen

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐπηρώτα δὲ αὐτόν, τί ὄνομά σοι; ἐπειδὴ γὰρ ὁ Κύριος ᾔδει τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων δαιμόνων, οἱ δὲ ὁρῶντες ἕνα μὲν ἄνδρα ἔβλεπον, μιᾶς δὲ φωνῆς προσφερομένης ἤκουον, λέγει, εἰπὲ τί ὄνομά σοι; ἵνα μὴ αὐτὸς εἴπῃ ὅτι πολλοί εἰσιν, ἀλλ' αὐτοὶ ὁμολογήσωσιν. ἀποκρίνεται δέ, λέγων ὅτι ὄνομά μοι λεγεών. καὶ οὐδὲ λέγει τὸν ἀριθμόν, ἀλλ' ἁπλῶς σημαίνει τὸ πλῆ-

ὁ πλῆθος. οὐδὲ γὰρ ὠφελεῖ εἰς γνῶσιν ἡ ἀκρίβεια.

tibi est? ut non ipse diceret multos esse illos: sed ipsi faterentur. Respondet autem dicens: *nomen mihi legio*. nec distinctè numerum exprimit: sed confusè indicat multitudinem. neque enim prodest in talibus ad minutum exacta notitia.

» Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλά, ἵνα » μὴ αὐτοὺς ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώ- » ρας.

10. Et deprecabatur eum multùm, ne se expelleret extra re- » gionem.

ΤΟΛΩΣ. Τὸ ἐξελθεῖν τοὺς δαίμονας ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, βάσανος αὐτοῖς ἐνομίζετο· διὰ τοῦτο ἔλεγον· μὴ βασανίσαις ἡμᾶς. ἐνόμιζον δὲ καὶ τοῦτο· ὅτι διὰ τὴν ἄγαν κακίαν αὐτῶν οὐκ ἀνέξεται ἔτι ὁ Σωτήρ· ἀλλὰ παραδώσει αὐτοὺς ἐκπεσόντας τῇ κολάσει. ἐρωτᾷ δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος· οὐχ ἵνα μάθῃ· ᾔδει γάρ· ἀλλ' ἵνα οἱ παρόντες μάθωσι τὸ πλῆθος τῶν ἐνοχλούντων αὐτῷ δαιμόνων. καὶ ἐξ οἵων συμφορῶν ἠλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον.

ΦΩΤΙΟΥ. Εἰ καὶ ἄγαν μοχθηροί εἰσιν οἱ δαίμονες, ἀλλ' οὖν ἐγίνωσκον ὅτι ἐς ὕστερον κολασθήσονται ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων· διὸ καὶ νομίσαντες ἤδη ἐφεστάναι αὐτοῖς τὴν κόλασιν, ἐφοβήθησαν, ὡς εἰς τιμωρίαν ἥκοντες, καὶ παρεκάλουν μὴ πρὸ καιροῦ ὑποστῆναι τὴν δίκην.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἦν γὰρ αὐτοῖς ποθητή, διὰ τὸ εἶναι ἁμαρτωλῶν οἰκητήριον.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Παρεκάλει ἵνα μὴ ἀποστείλῃ αὐτοὺς ἔξω τῆς χώρας, ἢ εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς. (ἡ γὰρ ἄβυσσος ἀναχώρησίς ἐστι τοῦ κόσμου.) ἀξιοῦσι τοίνυν οἱ δαίμονες μὴ πεμφθῆναι ἔξω τῆς γῆς, μηδὲ ὅπου οὐκ ἄνθρωπος, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. ὥσπερ ὁ Κύριος ἠδύνατο μετάξαι αὐτούς. Συνεχώρησε δὲ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ὥσπερ οὖν καὶ τὸν διάβολον, ἵνα μὴ ἀντιπάλου τῇ ἀπου-

TOLOS. Exire dæmonas ex homine in tormenti parte ipsi numerant, infensi nobis supra modũ spiritus. propterea hoc clamant, *ne torqueas nos*. Sed & illud suspectabãt, ne propter improbissimam malitiam eorum, non jam eos amplius Salvator toleraret; sed hinc exturbatos suppliciis addiceret. Interrogat porrò ipsum Dominus, non ut ipse discat, sciebat enim jam. sed ut qui præsentes circum aderant cognoscerent multitudinem infestantium hunc miserum malorum spirituum: intelligerentque ex qualibus calamitatibus liberasset hominem Salvator.

PHOTII. Quamvis supra modum improbi ac contumaces dæmones, agnoscunt & fatentur tamen se se aliquãdo scelerum suorum luituros graves pœnas. Quare suspicati repræsentari jam nunc ipsis expectatum olim supplicium, correpta spatia queruntur, & sustineri in constitutam diem cruciatus suos postulant.

ANONYMI. Expelli è regione nolunt ipsis cara & jucunda, quòd à peccatoribus habitaretur.

VICTORIS ANTIOCH. *Deprecabatur ne se expelleret extra regionem*, aut ne irent in abyssum, ut ait Lucas. nam abyssus recessio est à mundo. orant igitur dæmo-

nes ne amandentur extra terram, in locum ubi nemo sit; in tenebras exteriores præparatas Diabolo & Angelis ejus. quare apparebat in potestate Christi esse transferre ipsos quò vellet: nec nisi ejus permissu in illa constitisse regione. ut & in terris cæteris versari Diabolum tolerat: ne adversarii absentia genus humanum corona victoriæ defraudet.

σίᾳ ζημιώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ στεφάνου τῆς νίκης.

11. Erat autem ibi circa montẽ
„ grex porcorũ magnus, pascens.
12. Et deprecabantur eum spi-
„ ritus dicentes: Mitte nos in por-
„ cos, ut in eos introeamus.
13. Et concessit eis statim Ie-
„ sus. Et exeuntes spiritus immũ-
„ di, introierunt in porcos: & ma-
„ gno impetu grex præcipitatus
„ est in mare, ad duo millia, &
„ suffocati sunt in mari.

„ Ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς τῷ ὄρει ἀγέλη
„ χοίρων μεγάλη βοσκομένη.
„ Καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν πάντες οἱ
„ δαίμονες, λέγοντες, πέμψον ἡμᾶς εἰς
„ τοὺς χοίρους, ἵνα εἰς αὐτοὺς εἰσέλθωμεν.
„ Καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς εὐθέως ὁ
„ Ἰησοῦς, καὶ ἐξελθόντα τὰ πνεύματα
„ τὰ ἀκάθαρτα εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους·
„ καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ
„ εἰς τὴν θάλασσαν. ἦσαν δὲ ὡς δισχί-
„ λιοι. καὶ ἐπνίγοντο ἐν τῇ θαλάσσῃ.

ANONYMI: Permisit, hoc ostendens, ne in porcos quidem, nedum in homines, audere aut posse quidquã dæmonas citra Dei permissionẽ. Multi hic opponunt: quid attinuit curationem Energumeni imputari tam luculenta, tãq; damnosa jactura Dominis porcorum? neque enim fas, ut alteri benè sit, alterum malè mulctari. Ad hoc dicimus: utiliter id à Domino provisum; ut manifesta fides fieret testimonii de Christi divinitate à dæmonibus prolati. qui enim audierant Energumeni ore profitentes dæmones de Domino: esse illum Dei filium, suspicari potuissent fabulam esse ex composito adornatam in homine, qui se dæmone insessum fingeret: cum ars illa & fraus adulantis, non vera calamitas esset. Talis suspicionis calumniam evidenti experimento refellebat porcorum impetus in præceps, aliena utique impressus

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπέτρεψε, τοῦτο δεικνὺς, ὅτι οὔτε χοίρων, ἄνευ συγχωρήσεως Θεοῦ, κατατολμῶσιν ἢ ἐξουσιάζουσι, μήτιγε ἀνθρώπων, οἱ δαίμονες. πολλοὶ ἀντιτιθέασιν ἐνταῦθα, ὅτι οὐκ ἔδει φασὶ διὰ τὸ ἰαθῆναι τὸν δαιμονῶντα, τοσαύτην γενέσθαι βλάβην τοῖς Κυρίοις τῶν χοίρων. οὐ γὰρ ἵνα ἄλλος εὐπαθῇ ἄλλους ἔδει πρᾶξαι κακῶς. καί φαμεν πρὸς τοῦτο μὲν, ὅτι οἰκονομικῶς γέγονε τὸ γεγονός. ἐπειδὴ προσεκύνησάν τε τὸν Κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ ὡμολόγησαν καὶ κρείττω, ὅπως μὴ δόξῃ προσποιητὸς εἶναι ὁ δαιμονῶν, οἱ χοῖροι παρέστησαν ἀληθῆ εἶναι ταῦτα πάντα. ἔπειτα εἰκὸς ἦν καὶ τοὺς δεσπότας τῶν χοίρων ἀξίους εἶναι θλίψεως καὶ ζημίας, διά τινας ἁμαρτίας. πρὸς τούτοις οὐκ εἶπεν, ὅτι καὶ ἐπνίγησαν οἱ χοῖροι, ἀλλ' ἐπνίγοντο· εἰκὸς δὲ καὶ τοὺς πνιγομένους σωθῆναι. γινώσκων ὁ πάντων δεσπότης τὰς ἐνθυμήσεις ἑκάστου, μάλιστα δὲ τοῦ παμπονήρου δαίμονος, διαλογισαμένου προφάσει τῆς τῶν χοίρων ἀπωλείας ἐξελθόντας τοὺς τούτων δεσπότας καταλεῦσαι τὸν Κύριον,

ἐπετρε

ἐπέτρεψεν αὐτοῖς τὴν ἔφοδον· παρασκευάσας ἅμα τὴν οἰκείαν δεσποτείαν πάντων καταχύσασαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἐνθύμησιν ἄπρακτον γενομένην.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἰς τοὺς χοίρους ἐπέτρεψεν εἰσελθεῖν. ἅπαντες δὲ ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἐλασθέντες κατὰ τοῦ κρημνοῦ ῥίψαντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν ἐνέβαλον, ὡς τοὺς βόσκοντας ὁμοῦ προφοβηθῆναι καὶ θαυμάσαι τὸ γινόμενον, καὶ εἰσελθόντας ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἐν τῇ πόλει ἅπαντα τὰ γινόμενα. ἐφ' οἷς εἰκότως ἐκπλαγέντες ἐκεῖνοι ἐξῆλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν. καὶ εὗρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ τὰ δαιμόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα, καὶ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καθήμενον, καὶ τὸν εὐεργέτην ἐπιγινώσκοντα. ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ γενομένῳ· καὶ τὴν προσήκουσαν ἀποδόντες ἐν τῇ συναντήσει τιμὴν, παρεκάλεσαν ἐφ' ἑτέρους μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας ἔχειν, δείσαντες μήπου τι καὶ μεῖζον πάθωσιν ἀπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἕνεκεν.

ΤΟΛΩΣ. Ἀξιοῦσιν οἱ δαίμονες τὸν Χριστὸν ὅπως μὴ ἀποστείλῃ αὐτοὺς ἔξω τῆς χώρας· ἀλλ' ἀπολύσῃ εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων· τοῦτο δὲ συγχωρεῖ αὐτοῖς γενέσθαι ὁ Σωτὴρ ἵνα παλαίοντες ἡμῖν δοκιμωτέρους ἡμᾶς ποιήσωσιν. εἰς δὲ τοὺς χοίρους συνεχώρησεν αὐτοὺς εἰσελθεῖν ἵνα δείξῃ· ὅτι ὥσπερ τῶν χοίρων οὐκ ἐφείσαντο, οὕτως οὐδὲ ἀνθρώπου ἐκείνου, εἰ μὴ θεία τις ἦν δύναμις ἡ τηροῦσα αὐτόν.

ΦΩΤΙΟΥ. Ἐπέτρεψε τοῖς δαίμοσιν ὁ Σωτὴρ εἰσελθεῖν εἰς τοὺς χοίρους ἵνα δείξῃ τὴν καθ' ἡμῶν μανίαν τῶν δαιμόνων ὁποία τίς ἐστι· καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ· καὶ ὅτι οἱ τοσούτους χοίρους συντόμως ἀφανίσαντες, οὐκ ἂν ἀδύνατοι ἦσαν οὕτω διαφθεῖραι καὶ τοὺς ἀνθρώπους. ὥστε διὰ πάντων τούτων φανερὸν εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, κωλύοντος αὐτοὺς

vi: quomodo enim brutum pecus simularet, exitio præsertim suo? sed ne injusta videatur mulcta, pronũ est intelligere, dominos porcorum ob propria peccata damnum istud meritos. Ad hæc non dixit *suffocati sunt*, sed *suffocabantur*: ut verisimiliter credi possit, aliquos aut plerosque ex suffocatione quam pati ceperant, servatos. atque ita non planè dominis perijsse. Sciens præterea Dominus omnium arcana cujusque cogitata, mali etiam dæmonis astutum consilium penetraverat. sic nimirum ille ratiocinatus secum fuerat, percallidè, ut ipsi videbatur. si permittente Domino porci perierint, irritati damno gregis domini concurrent, & autorem mali lapidabunt. Hanc illorum argutiam ut eventu redargueret, indulsit quod volebant: & potestatem ostendit suam, impediens effectum, & iram nocere cupientium frænans, fraudemque dæmonum effectu cassam reddens.

VICTORIS ANTIOCHENI. In porcos permisit ingredi. qui omnes à dæmonibus abacti per præceps iactantes se ipsos in mare irruerunt. adeo ut pastores immũdi gregis, metu simul, & admiratione talis eventus attoniti, regrediẽtes in urbem nunciarent cuncta, quæ contigerant. quibus meritò stupefacti illi exierunt ad Iesum, & invenerunt sedentem hominem, ex quo dæmonia egressa fuerant vestitum, & sanæ mentis, humilique sessione ad pedes Iesu, benefactorem illum suum agnoscentem. Et obstupuerunt eo quod acciderat. ac convenientem occursu honorifico exhibentes venerationem Domino, rogabant ut in alia loca

transiret: nequaquam se dignos arbitrati, qui tantum boni apud se haberent. veriti etiam ne fortè graviùs aliquid præterea paterentur ob sua peccata, à tanta Præsentis potestate.

ποιῆσαι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅσα καὶ βούλονται.

TOLOSANI. Petunt dæmones à Christo ne ipsos extra regionem amandet: sed ire permittat in gregem porcorum. Manere autem ipsos indulget Salvator, ut illi nobis mixti, nosque quotidianis certaminibus exercentes, fortiores nos & palma digniores reddant. Concessit quoque ut in porcos irent; eosque perderent, documento id fore confidens spectatoribus ad intelligendum, qui porcos necaverint, nec homini illi misero unde expellebantur fuisse parcituros: nisi prohibuisset vis quædam major, ipsum curans, ipsique consulens.

PHOTII. Permisit dæmonibus Salvator ingredi in porcos, ut ostenderet eorum furorem in nos, quantus sit, & quanta armatus nocendi vi. Sanè qui tot porcos momento perdiderant, facilè intelligebantur, non carere viribus ad homines consimiliter perdendos. ut ex his omnibus manifestum sit, Dei potentiam impedire ipsos quominùs adversus homines faciant quæcumque vellent.

14. Qui autem pascebant eos,
„ fugerunt, & nunciaverunt in ci-
„ vitatem & in agros, & egressi
„ sunt videre quid esset factum.

„ Οἱ δὲ βόσκοντες τοὺς χοίρους ἔφυ-
„ γον, καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ
„ εἰς τοὺς ἀγρούς. καὶ ἐξῆλθον ἰδεῖν τὸ
„ γεγονός.

15. Et veniunt ad Iesum, & vi-
„ dent illum qui à dæmonio ve-
„ xabatur, sedentem, vestitum, &
„ sanæ mentis: & timuerunt.

„ Καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ
„ θεωροῦσι τὸν δαιμονιζόμενον καθήμενον
„ καὶ ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα τὸν
„ ἐσχηκότα τὸν λεγεῶνα· καὶ ἐφοβήθησαν.

16. Et narraverunt illis, qui vi-
„ derant, qualiter factum esset ei,
„ qui dæmonium habuerat: & de
„ porcis.

„ Διηγήσαντο δὲ αὐτοῖς οἱ ἰδόντες,
„ πῶς ἐγένετο τῷ δαιμονιζομένῳ καὶ
„ περὶ τῶν χοίρων.

17. Et rogare cæperunt eum
„ ut discederet de finibus eorum.

„ Καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν αὐτὸν
„ ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

18. Cumq; ascenderet navim,
„ cæpit illum deprecari qui à dæ-
„ monio vexatus fuerat, ut esset
„ cum illo.

„ Καὶ ἐμβάντος αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖ-
„ ον, παρεκάλει αὐτὸν ὁ δαιμονισθεὶς
„ ἵνα ᾖ μετ' αὐτοῦ.

TOLOSANI. Civitatis illius & regionis incolæ, ubi de prodigio quod acciderat cognoverunt, perculsi vehementius sunt, & Iesum rogabant, ut excederet è finibus eorum. Corripuerat enim eos metus quidam ne majus in eos malú

ΤΟΛΩΣ. Μαθόντες οἱ τῆς πόλεως ἐκείνης περὶ τοῦ γεγονότος θαύματος ἐξεπλάγησαν σφόδρα. καὶ τὸν Ἰησοῦν παρεκάλουν ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν ἐξελθεῖν. ἐδεδοίκεισαν γὰρ μή τι καὶ μεῖζον αὐτοῖς γένηται· λυπηθέντες γὰρ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν χοίρων, παρῃτοῦντο καὶ

τὴν τοῦ σωτῆρος παρουσίαν. ὁ δὲ ἰαθεὶς παρεκάλει συμμεῖναι αὐτῷ καὶ μηδαμῶς χωρίζεσθαι αὐτοῦ. δεδιὼς μήποτε μόνον αὐτὸν εὑρόντες οἱ δαίμονες ἐνοχλήσωσιν αὐτῷ. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπολύει αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἀπελθεῖν. δεικνύων· ὅτι κἂν πόῤῥω ᾖ ἀπ' αὐτοῦ· ἀλλά γε ἡ δύναμις αὐτοῦ φυλάξει αὐτόν.

ΣΕΥΗΡΟΥ. Οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἀπάγγειλον ὅσα σοι πεποίηκα ἐγώ· ἀλλ' ὅσα σοι πεποίηκεν ὁ Κύριος, διδάσκων ἡμᾶς, ἵνα ὅταν τι ἀγαθὸν ποιήσωμεν, μὴ ἐπαιρώμεθα ἐπ' αὐτῷ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΩΤΟΥ. Τί δήποτε ὁ Σωτὴρ ὁ ἀπανταχοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θεραπευομένοις παραγγέλλων μηδενὶ εἰπεῖν, νῦν πάλιν φανερῶσαι αὐτὸν βούλεται καὶ ἀπαγγέλλειν πρὸς ἅπαντας ὅσα πεποίηκεν αὐτῷ ὁ Θεός. ἔστι δὴ εἰπεῖν πρὸς τοῦτο· ὅτι ἁρμοδίως πεποίηκεν ὁ Κύριος· πᾶσα γὰρ ἡ χώρα ἐκείνη ἄθεος ἦν· καὶ δεισιδαιμονίᾳ ἐκρατεῖτο. διὰ τοῦτο παραγγέλλει αὐτῷ κηρύξαι τὸ θαῦμα· ἵνα ἀκούσαντές τι καὶ ἑωρακότες, ἐπὶ τὸ βέλτιον τὸν βίον ἑαυτῶν μεταθῶσιν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ηὔξατο ὅτι διὰ τοῦτο ἤθελεν εἶναι μετ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὁ ποτὲ δαιμονισθεὶς, διὰ τοῦ μὴ παραληφθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Κυρίου. εἰ γὰρ ὡς μαθητὴς ὢν ἐζήτει εἶναι μετ' αὐτοῦ, οὐκ ἂν ἐκώλυσεν αὐτόν, οὐδὲ γὰρ τὴν Μαρίαν ἐκώλυσε συνεῖναι αὐτῷ, ἀφ' ἧς ἑπτὰ δαιμόνια ἐβεβλήκει. μᾶλλον διὰ τοῦτο εἴασεν ὁ Κύριος, δι' ἃ ἤμελλεν ποιεῖν, τουτέστι κηρύττειν τὸν Κύριον εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων.

quoddam inde ingrueret. Itaque clade porcorum & jactura perciti, præsentiam Salvatoris infelices aversantur & recusant. Non ita qui curatus à Christo fuerat. Is enim voto planè contrario petebat à Iesu, sibi ut per eum liceret adhęrere ipsi comitem individuum. Verebatur scilicet ne solum ipsum invenientes dæmones, iterùm infestarent. At abire ipsum domum suam jubet Iesus: significans se quantumvis absentem, & lato spatio remotum, præsenti tamen ubique virtute, posse ac velle ipsum servare ac protegere.

SEVERI. Non dixit ipsi: Annúncia quanta tibi ego fecerim; sed, quanta tibi fecerit Dominus, docens nos, cùm bonum aliquid fecerimus, non eo tamen efferri, nobisque gloriam tribuere.

THEODORI HERACLEOTÆ. Cur tandem Salvator, cum aliàs passim soleat edicere iis quos curavit, ne cuiquam dicant: nunc è contrariò jubet hunc nunciare omnibus quanta ipsi fecerit Deus? Dicendum: peculiarem hic fuisse Christo causam ita se gerẽdi, quoniam universa ista ubi hæc gesta sunt regio Deũ ignorabat, superstitionis obvoluta tenebris. Propterea nũciari prodigium voluit ab eo ipso in quo id gestũ erat. ut & nuncii ipsius mutatio, hominis priùs noti, & rei nunciatæ admirabilitas, vel illis ipsis Atheis aliquam opinionem ingeneraret divinitatis in eo negotio versatæ: cogitationemque inderet vitæ in melius vertendæ.

ANONYMI. Existimo idcirco voluisse esse cum Domino illum, qui possessus à dæmone fuerat, quòd metueret ne denuò invaderetur à malo Genio, in absentia Domini. nam si in Discipulorum numerum adscribi postulasset, non, opinor, fuisset rejectus. neque enim Mariam Christus prohibuit sequi se, à qua septem dæmonia ejecerat. nisi potiùs propte-

propterea istum reliquit ibi Dominus, ut faceret quod facturum sciebat: videlicet prædicare Dominum in utilitatem audientium.

19. Et Iesus non admisit eum,
„ sed ait illi, Vade in domum tuã
„ ad tuos, & annuncia illis quanta
„ tibi Dominus fecerit, & misertus
„ sit tui.

EIUSDEM. Vides autoritatem loquendi Deo dignam. Ipse se Dominum & misericordem vocat.

20. Et abiit, & cœpit prædicare
„ in Decapoli quanta sibi fecisset
„ Iesus: & omnes mirabantur.

VICTORIS ANTIOCH. Dominus ne videretur sua solũ præsentia custodire ipsum ab incursu dæmonis, dimisit ipsum: neminẽ, inquiens, verearis. Præsentia siquidem minueret miraculum: absentia declaratura magis est potestatem. Revertere in domum tuã, habens à me pignus salutis: & narra aliis miraculum, ut confirmes gratiam. quod & fecit. quæritur quam ob causam Dominus dæmonas hoc poscentes iussit ingredi in porcos? Magna mala dæmones inferebant hominibus. Inde multi, ut fit, quæritabant inter se cur illa permitteret Deus? volens igitur Dominus cunctis ostẽdere, & quanta sit ira dæmonum in homines, & quantò pauciora, & minora quàm vellent eis inferant damna, frænante maleficam illorum vim divina potentia, in homines quidem experimentum ipsos edere suæ væsaniæ non est passus. indulsit autem ut porcos invaderent, ut ex eo & rabies & vis appareret dæmonum, ac ex eo

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἀφῆκεν αὐτόν,
„ ἀλλὰ λέγει αὐτῷ, ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν
„ σου πρὸς τοὺς σοὺς, καὶ ἀνάγγειλον
„ αὐτοῖς ὅσα σοι ὁ Κύριος ἐποίησε, καὶ
„ ἠλέησέ σε.

ΑΥΤΟΥ. Ὁρᾷς ἐξουσίαν θεοπρεπῆ· αὐτὸς ἑαυτὸν Κύριον καὶ ἐλεήμονα καλεῖ.

„ Καὶ ἀπῆλθε καὶ ἤρξατο κηρύσ-
„ σειν ἐν τῇ Δεκαπόλει ὅσα ἐποίησεν
„ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· καὶ πάντες ἐθαύμαζον.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ Κύριος ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τῆς παρουσίας φυλάττειν μόνον, ἀπέλυσεν αὐτόν· μηδένα, φησὶν, εὐλαβήθητι. ἡ γὰρ παρουσία ἐλάττοι τὸ θαῦμα, ἡ δὲ ἀπουσία σημαίνει μείζονα τὴν ἐνέργειαν. ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σου ἔχων παρ' ἐμοῦ τὸ ἐνέχυρον τῆς σωτηρίας, καὶ διηγοῦ τοῖς ἄλλοις τὸ θαῦμα, ἵνα βεβαιώσῃς τὴν χάριν. ὃ δὴ καὶ ποιῶν διετέλει. ζητεῖται τίνος ἕνεκεν ὁ Κύριος τοῖς δαίμοσιν εἰσελθεῖν ἐπιτάττει εἰς τοὺς χοίρους οὕτως αἰτήσασι; μέγιστα κακὰ διετίθεσαν τοὺς ἀνθρώπους οἱ δαίμονες. ἐντεῦθεν δὲ πολλοὶ, ὡς εἰκὸς, συνεξέταζον πρὸς ἀλλήλους, τίνος ἕνεκεν ταῦτα ποιεῖν ἀνέχεται ὁ Θεός; βουληθεὶς οὖν ὁ Κύριος ἅπασι δεῖξαι, καὶ ἡλίκην τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ δαίμονες ἔχουσι, καὶ ὅτι πολὺ ἐλάττονα, ἢ βούλονται καὶ δύνανται, τοὺς ἀνθρώπους ἐργάζονται κακὰ, τῇ τοῦ Θεοῦ κωλυόμενοι δυνάμει· ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων ταύτην οὐ παρέχεται ἀπόδειξιν· ἐπέτρεψε δὲ αὐτοῖς εἰς τοὺς χοίρους εἰσελθεῖν, ὥστε ἀπ' ἐκείνων τήν τε ὀργὴν τῶν δαιμόνων καὶ τὴν δύναμιν γνῶναι, καὶ ὅτι οἱ τοσοῦτοι χοῖροι συντόμως ἀφανίσαντες, οὐκ ἐδύναντο τὰ αὐτὰ

δια-

διατηρῆσαι τοὺς ἀνθρώπους καθεστήκασιν, ὡς διὰ πάντων φανερὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν κωλύοντος αὐτοὺς ἅπαντα πράττειν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅσα καὶ βούλονται.

quod tā multos porcos momento perdidissent, intelligeretur similia ipsos in homines posse. Sicq; palā fieret divina illos teneri potentia, ne quęcumque volunt in homines faciant.

» Καὶ διαπεράσαντος τοῦ Ἰησοῦ
» ἐν τῷ πλοίῳ πάλιν εἰς τὸ πέραν,
» συνήχθη ὄχλος πολὺς ἐπ᾽ αὐτόν,
» καὶ ἦν παρὰ τὴν θάλασσαν.
» Καὶ ἰδοὺ ἔρχεται εἷς τῶν ἀρχισυνα-
» γώγων ὀνόματι Ἰάειρος, καὶ ἰδὼν
» αὐτὸν πίπτει πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ.
» Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλά, λέ-
» γων, ὅτι τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως
» ἔχει· ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῇς αὐτῇ τὰς
» χεῖρας, ὅπως σωθῇ καὶ ζήσεται.

» Καὶ ἀπῆλθε μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἠκο-
» λούθει αὐτῷ ὄχλος πολύς, καὶ συνέθ-
» λιβον αὐτόν.

21. Et cùm transcendisset Ie-
» sus in navi rursum transfretum,
» convenit turba multa ad eum:
» & erat circa mare.
22. Et ecce venit quidā de Ar-
» chisynagogis nomine Iairus; &
» vidēs eū, procidit ad pedes ejus.
23. Et deprecabatur eum mul-
» tùm, dicens: Quoniam filia mea
» in extremis est: Veni, impone
» manus super eam, ut salva sit, &
» vivat.
24. Et abiit cum illo, & seque-
» batur eum turba multa, & com-
» primebant eum.

ΑΥΤΟΥ. Θαῦμα δὲ πάλιν ἕτερον διαδέχεται. ἄρχων γὰρ τῆς συναγωγῆς ἀπαντᾷ πρὸς τὸν Κύριον, οὐ προλαμβάνων εὐγνωμοσύνην τὴν πίστιν, ἀλλ᾽ ἀναγκαζόμενος ὑπὸ νόσου τῆς θυγατρός. ὄνομα δὲ ἦν αὐτῷ Ἰάειρος. τὸ ὄνομα κεῖται διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς εἰδότας τὸ γεγονός, ἵνα γένηται τὸ ὄνομα ἀπόδειξις τοῦ θαύματος. παρεκάλει δὲ τὸν Ἰησοῦν ὑπὲρ ἰδίας θυγατρός, ἣν Ματθαῖος μὲν τετελευτηκέναι φησί, Μάρκος δὲ τότε μὲν ἀρρωστεῖν δεινῶς, ὕστερον δὲ ἐλθόντος τινὸς τῶν τοῦ ἀρχισυναγώγου, ἐν ᾧ ἀπιέναι ὁ Κύριος ἤμελλεν, ἀπαγγεῖλαι ὅτι τετελεύτηκε, καὶ περιττὸν αὐτῷ σκύλλειν τὸν διδάσκαλον. ἐπεὶ δὲ γὰρ ὡς διδάσκαλον ἐνόμιζον αὐτὸν καλεῖσθαι ἵνα ἐλθὼν ἐπεύξηται τῇ παιδίσκῃ, ἐνόμιζον μηκέτι αὐτοῦ χρείαν εἶναι διὰ τὸ τεθνηκέναι αὐτήν. οὐκ εἰδότες ὅτι δυνατὸν ἦν καὶ ἀποθανοῦσαν ἀναστῆσαι. τοῦτο μὲν οὕτως ἔχει. Ματθαῖος δὲ τοῦτο τὸ θαῦμα μόνος εἰπὼν

EIVSDEM. Miraculum rursus aliud sequitur. Princeps enim Synagogæ procedit obviam Domino, non causa venerationis, aut fidei instinctu, sed coactus morbo filiæ. nomen illi erat, Iairus. Exprimitur nomen propter Iudæos, qui norant factum, ut esset nomen demonstratio miraculi. Orat autem Dominum pro sua filia, quam Matthæus quidem jam obiisse ait: Marcus autē, tunc ęgrotasse graviter; postea verò à quodā domestico Archisynagogi, cùm jam Dominus iturus ad illam erat, mortem ejus nunciatam, addito frustra vexari Magistrum, rę non amplius integra. quoniam enim ut Magistrum putabant illum vocari, ut veniens oraret super puellam, arbitrabantur nihil jam eo esse opus, defuncta utique virgine, nescientes posse ipsum & mortuam vitæ redde-

reddere. Hoc quidem sic habet. Matthæus autem id, in quo verè miraculum situm est narrare festinans, neglexit subtiliùs distinguere momenta verbaque amborum, Principis videlicet, & famuli, quasi uterque idem dixerit, quod non ita est: nec affirmare voluit. at tanti non putavit minutè discernere quæ parum ad rei summam intererant. Promittit Dominus iturum se, ac revocaturum puellam ad vitam. sequuntur ipsum & Discipuli.

ἐξηγούμενος ὡς ἡ δι' ἑκατέρου ἐμφάσεως ἐκείνου σημαινομένου ὅτι δὴ νεκρὰν ἔχοιεν. συντόμως εἶπεν ὅτι τετελεύτηκε, παρεὶς τὴν ἀκρίβειαν. ὑπισχνεῖται ὁ Κύριος ἀπελεύσεσθαι καὶ ἀναστήσειν αὐτῷ τὴν παῖδα. ἕπονται δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταί.

25. Et mulier quædã, quæ erat
„ in profluvio sanguinis annis
„ duodecim.

„ Καὶ γυνή τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵ-
„ ματος ἔτη δώδεκα.

29. Et fuerat multa perpessa à
„ compluribus medicis, & eroga-
„ verat omnia sua, nec quicquam
„ profecerat, sed magis deterius
„ habebat.

„ Καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολ-
„ λῶν ἰατρῶν, καὶ δαπανήσασα τὰ
„ παρ' ἑαυτῆς πάντα, καὶ μηδὲν ὠφε-
„ ληθεῖσα, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ χεῖ-
„ ρον ἐλθοῦσα.

27. Cùm audisset de Iesu, venit
„ in turba retrò, & tetigit vesti-
„ mentum ejus.

„ Ακούσασα περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθοῦ-
„ σα ἐν τῷ ὄχλῳ ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ
„ ἱματίου αὐτοῦ.

28. Dicebat enim, Quia si vel
„ vestimentum ejus tetigero, sal-
„ va ero.

„ Ελεγε γὰρ ὅτι κἂν τῶν ἱματίων
„ αὐτοῦ ἅψωμαι, σωθήσομαι.

29. Et cõfestim siccatus est fons
„ sanguinis ejus: & sensit corpore,
„ quia sanata esset à plaga.

„ Καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ
„ αἵματος αὐτῆς, καὶ ἔγνω τῷ σώμα-
„ τι ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μάστιγος.

TOLOSANI. Modò perpetrato miraculo, aliud brevi intervallo continuat Dominus; cùm Filiam Archisynagogi mortuam vitæ restituit. Credebat hic Archisynagogus, at ex dimidia tantùm parte. sanè quatenus ad Christi pedes procidit, fidelis esse videtur. quatenus verò rogat ut domũ suam veniat, quasi non credens posse Christum verbo absentem quodcumque vellet effectum reddere, non planè fidelem se præstabat. Obiter interim & Hæmorroissam sanat; haud paulo robustiori fide præditam, ut pote quæ

ΤΟΛΩΣ. Μετὰ τὸ πρότερον γεγονὸς θαῦμα καὶ ἕτερον ἐργάζεται ὁ Κύριος. τὴν γὰρ θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου ἀνέστησε. πιστὸς γὰρ ἦν ὁ ἀρχισυνάγωγος. ἐξ ἡμισείας μέντοι. καὶ ὡς μὲν πίπτων παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, πιστὸς εἶναι δοκεῖ. ὡς δὲ παρακαλῶν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐλθεῖν, καὶ μὴ πιστεύων ὅτι καὶ λόγῳ δύναται τοῦτο ποιῆσαι. οὐκ ἔτι τελέως πιστός. ὡς γὰρ ἐν παρέργῳ ἀπερχομένου τοῦ Σωτῆρος θεραπεύεται καὶ ἡ αἱμοῤῥοοῦς διὰ τὴν εἶχε τελείαν πίστιν. Καὶ γὰρ οὐκ μόνης τῆς τῶν ἱματίων αὐτοῦ προσψαύσεως ἰαθῆναι ἐπίστευσε. διὸ καὶ τυγχάνει τῆς ἰάσεως. οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς πάσχομεν, πιστεύοντες

εἰς

εἰς τὸν Κύριον· καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου γεγονότες μέτοχοι, ἴασιν τῶν πλημμελημάτων δεχόμεθα.

Τὸ ὄνομα κεῖται τοῦ ἀρχισυναγώγου διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς εἰδότας τὸ γεγονός. ὅπως δὲ τοιαύτη τῆς τοῦ θαύματος πλειότητος ἀπόδειξις γένηται. τὴν δὲ τούτου θυγατέρα ὁ μὲν Ματθαῖος τετελευτηκέναι φησίν· ὁ δὲ Μάρκος, πρότερον μὲν ἀῤῥωστεῖν δεινῶς, εἶτα μετὰ τοῦτο ἀποθανεῖν.

solo vestis vel furtivo contactu curandã se crederet. quare ipsi quod speraverat contigit. Ita & nobis accidit. credentes enim in Dominum, & carnis ejus ac mortis facti participes, curationem peccatorum accipimus.

Nomen quoque Archisynagogi scripto proditum est, propter Iudæos rem scientes quæ gesta ferebatur, sed fortassè propter ejus admirabilitatem, prestigiarum eam suspectam habituros. cui dubitationi occursura erat personæ talis mentio: qui pro sua prudentia & religione illudi sibi non sivisset. unde ejus nominis interpositio, demonstratio quædam erat veritatis miraculi. Hujus porrò filiam Matthæus obijsse prius dicit: Marcus verò, primùm quidem ægrotasse graviter, deinde & esse mortuam.

» Καὶ εὐθέως ὁ Ἰησοῦς ἐπιγνοὺς ἐν
» ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦ-
» σαν, ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ, ἔλε-
» γε, τίς μου ἥψατο τῶν ἱματίων;
» Καὶ ἔλεγον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐ-
» τοῦ, Βλέπεις τὸν ὄχλον συνθλίβον-
» τά σε, καὶ λέγεις, τίς μου ἥψατο;
» Καὶ περιεβλέπετο ἰδεῖν τὴν τοῦτο
» ποιήσασαν.
» Ἡ δὲ γυνὴ φοβηθεῖσα καὶ τρέμου-
» σα, εἰδυῖα ὃ γέγονεν ἐπ' αὐτῇ, ἦλθε
» καὶ προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν
» αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν.
» Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ, θύγατερ ἡ πί-
» στις σου σέσωκέ σε, ὕπαγε εἰς εἰρήνην
» καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου.

30. Et statim Iesus in semetipso
» cognoscens virtutẽ, quæ exierat
» de illo, cõversus ad turbã ajebat,
» Quis tetigit vestimenta mea?
31. Et dicebãt ei Discipuli sui,
» Vides turbam comprimentẽ te;
» & dicis, Quis me tetigit?
32. Et circumspiciebat videre
» eam quæ hoc fecerat.
33. Mulier verò timens, & tre-
» mens, sciens quod factum esset
» in se, venit & procidit ante eũ,
» & dixit ei omnem veritatem.
34. Ille autem dixit ei, Filia, fi-
» des tua te salvam fecit: vade in
» pace, & esto sana à plaga tua.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ δὲ Ματθαῖος ὁμοίως κἀν τούτῳ τῷ θαύματι εἴασεν τὴν ἀκρίβειαν καταλέλοιπεν· ὁ γάρτοι Μάρκος προστέθηκεν ὅτι ὁ Κύριος ἐπιστραφεὶς ἠρώτα τὸν ἁψάμενον. ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ φόβου κατήγγειλεν ἑαυτὴν, καὶ οὕτως ἤκουσε παρ' αὐτοῦ τὸ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. ὁ πιστεύων εἰς τὸν σωτῆρα ἅπτεται αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀπιστῶν θλίβει αὐτὸν καὶ λυπεῖ. ὁ δὲ ἁπτόμενος αὐτοῦ ἕλκει καὶ

VICTORIS ANTIOCHENI. Matthæus in hujus quoque miraculi narratione minutias neglexit. nam Marcus addit, conversũ Dominum quæsisse: quis se tetigisset? Illa verò conscia præ metu prodidit se ipsam: & sic audivit à Domino: *fides tua te salvam fecit.* qui credit, tangit Salvatorem suum. qui verò non credit, premit illum

& vexat. qui verò illum tangit, trahit & rapit ad clementiam. negabant omnes se tetigisse ipsum; non enim credebant. sed contigui solùm ipsi erant. E vestimẽtis porro suis processisse mulieri salutis causam, docuit dum dixit: *fides tua te salvam fecit*: sic non locus, non sermo, non quidquam eorum quæ extra sunt salutem affert; sed sua unicuique fides. Filia autem Iesu est, curata à fluxu spiritualiter, & à vitio mundata; necesse est & hoc adjungere. cur ait de Hæmorrhoissa Saluator, *quis me tetigit*? ut intelligeret se à volente curatam, & non ab invito. Sciverat enim quænam ipsum tetigisset. Interrogat autem, ut quasi deprehenderet ac convinceret ipsam, furto velut facto, recedentem; & videlicet publicaret fidem ejus: efficeretque ne lateret mira operatio patrata. Virtutes Christi ex ipso communicantur aliis, non localiter aut corporaliter, quasi ab ipso recedant. Sed incorporeæ cùm sint, & in alios effunduntur, & ab ipso non separantur, ut scientiæ & apud Magistrum manent, & à discẽtibus participantur. sic fide tangentibus Christum, virtutes ejus, ejus voluntate ac judicio dãtur. Rectè autem dixit: non, *sensi*, sed *cognovi*. non enim sensibiles ejus virtutes sunt, sed incorporeę. *Tetigit me quedam*, ait; allocuta est mente, affata est fide. accedens accepit à me curationem. non me tetigerunt qui circum constipati trudunt, non enim mẽte ac cogitatione assident. Fatebitur igitur qui tetigit virtutem quam est expertus, ut plus inde juvetur, & abiens sciat se non solùm curatum, sed nec latuisse

ἐπιστρέφεται εἰς φιλανθρωπίαν. ἠρνοῦντο δὲ πάντες ἧφθαι αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐπίστευον, ἀλλὰ συνεῖχον αὐτόν. ὅτι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἔσωσεν αὐτὴν, ἐδίδαξεν εἰπὼν, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. οὔτε τόπος, οὔτε λόγος, οὔτε τι τῶν ἔξωθεν σώζει, ἀλλ᾽ ἑκάστου ἡ πίστις ἑαυτοῦ. θυγάτηρ δὲ χρηματίζει τοῦ Ἰησοῦ ἡ ἰαθεῖσα τῆς ῥύσεως ψυχικῶς καὶ καθαρισθεῖσα τοῦ πάθους. ἀναγκαῖον δὲ προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν. τίνος χάριν φησὶν ὁ σωτὴρ περὶ τῆς αἱμορροούσης, τίς μου ἥψατο; ἵνα νοήσῃ ὅτι παρ᾽ ἑκόντος ἔλαβε τὴν σωτηρίαν, καὶ οὐ παρ᾽ ἄκοντος. ᾔδει γὰρ τὴν ἁψαμένην. ἐρωτᾷ δὲ ἵνα ἐλέγξῃ αὐτὴν παρελθοῦσαν, καὶ μὴν δημοσιεύσῃ αὐτῆς τὴν πίστιν, καὶ μὴ λάθῃ δύναμις ἐνεργηθεῖσα. Αἱ δυνάμεις τοῦ σωτῆρος ἐξ αὐτοῦ μεταδίδονται ἑτέροις, οὐ μὴν τοπικῶς ἢ σωματικῶς, ὡς ἀναχωρεῖν αὐτοῦ· ἀσώματοι δὲ οὖσαι, καὶ εἰς ἑτέρους διεξέρχονται καὶ ἑτέροις δίδονται, καὶ οὐκ ἐξίστανται αὐτοῦ. ὥσπερ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ παρὰ τῷ διδάσκοντί εἰσι, καὶ τοῖς μανθάνουσι παραδίδονται· οὕτω τοῖς πιστοῖς ἁπτομένοις αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐτοῦ βουλῆς τε καὶ κρίσεως δίδονται. καλῶς δὲ οὐκ εἶπεν, ᾐσθόμην, ἀλλ᾽ ἔγνων· οὐ γὰρ αἰσθηταὶ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἀσώματοι. ἥψατό μου τὶς φησι, προσωμίλησέ μοι λογισμῷ, διελέχθη μοι πίστει, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν προσελθοῦσα ἔλαβε παρ᾽ ἐμοῦ τὴν ἴασιν. οὐχ ἥψαντό μου οἱ παραθλίβοντες. οὐ γὰρ λογισμῷ παρεδρεύουσιν. ὁμολογήσει οὖν ὁ ἁψάμενος τὴν ἐνέργειαν, ἵνα πλέον ὠφεληθῇ καὶ ἀπελθὼν συνίσῃ ὡς οὐ μόνος ἰάθη, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἅπερ διενοήθη ἔλαθεν. αἰσθομένη οὖν ὡς οὐκ ἔλαθε, προσπεσοῦσα αὐτῷ, διηγήσατο ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ, θύγατερ, καὶ τὰ ἑξῆς. θυγατέρα καλεῖ τὴν τεθεραπευμένην, πίστεως ἕνεκα. ἡ γὰρ πίστις αὐτῆς τῆς θεραπείας τὸ κρεῖττον καὶ υἱοθεσίαν ἐχαρίσατο. ἡ πίστις σου φησὶ σέσωκέ σε· ὥστε ἐπειδὴ ἔμαθες τῆς σωτηρίας

σωτηρίας τὴν πίστιν αἰτίαν, αὔξησον τὸ σπέρμα. ἕκαστος γὰρ τοσοῦτον καρποῦται, ὅσον πιστεύει. ὕπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου. ἰασάμενος αὐτῆς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν εὐεργετεῖ, πέμπων αὐτὴν εἰς τέλος ἀγαθὸν, ἐν εἰρήνῃ ἐν ᾗ κατοικεῖν λέγεται ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ, ἐν εἰρήνῃ ἅγιος ὁ τόπος αὐτοῦ. καὶ τρίτον αὐτὴν διδάσκειν ἀναγκαῖον, ἵνα γνῷ ὅτι οὐ τὸ σῶμα μόνον ἰάθη, ἀλλὰ καὶ τῆς μάστιγος ἀπηλλάγη, τουτέστι τῶν αἰτίων τοῦ σωματικοῦ πάθους, δηλαδὴ τῶν ἁμαρτιῶν.

ΤΟΛΩΣ. Αὕτη ἡ γυνὴ ἐπίσημός τις ἦν καὶ πᾶσι γνώριμος. ὅθεν καὶ συνεστέλλετο ὡς τὰ πολλὰ μὴ τολμῶσα τῷ Σωτῆρι προσέρχεσθαι ἐπειδὴ καὶ ἀκάθαρτος ἦν κατὰ τὸν νόμον. διὸ οὐδὲ φανερῶς προσῆλθεν αὐτῷ· οὐδὲ κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἐφάνη· ἀλλ' ὄπισθεν τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἥψατο. λέγουσα ἐν ἑαυτῇ· ὅτι κἂν τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἅψωμαι, πάντως σωθήσομαι· καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν αὐτῇ· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Αἰσθομένη ἡ γυνὴ ὡς οὐκ ἔλαθε, καὶ φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα διηγήσατο τὰ ἑαυτῆς ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα· ἐφοβήθη δὲ, οὐχ ὅτι ἰάθη· ἀλλ' ὅτι κρύφα τοῦτο πεποίηκε. θυγατέρα δὲ ταύτην καλεῖ ὁ Χριστὸς, διὰ τὴν πολλὴν πίστιν αὐτῆς· αὕτη γὰρ τὴν υἱοθεσίαν ἐκείνῃ δέδωκεν.

quæ cogitavit. Sentiens igitur quòd non lateret, procidens ante ipsum, narravit coram omni populo: se confestim sanatam. Ipse verò ait ei: *Filia* &c. Filiam vocat eam quæ curata fuerat, propter fidem. nam fides ejus curatione præstantior erat. & Dei adoptionem ipsi gratificata est. *Fides tua*, inquit, *te salvam fecit*. quare quoniam didicisti salutis causam fidem esse, fac crescat istud semen. unusquisque enim tantùm fructificat, quantùm credit. *Vade in pace, & esto sana à plaga tua*. curato ejus corpore, animę quoque benefacit, mittens illam in finem bonum in pace, in qua habitare dicitur Deus, juxta illud: *In pace sancta locus ejus*. Deniq; & ipsã docere necesse erat, ut sciret, non suum corpus solum, quod experimento sentiebat, fuisse sanatum: sed ipsam quoque à plaga liberatam, hoc est à causis corporalis morbi, videlicet peccatis.

TOLOSANI. Insignis hæc mulier erat & latè nobilis. unde illam major verecundia tenebat accedendi ad Christum, quod sciebat notum omnibus, immundam ipsam esse juxta legem. Itaque palàm ad ipsum non accessit: neque à facie se illi obtulit, sed à tergo vestimentorum ejus cõtactum appetivit. Sic secum ipsa reputans, si vel ejus vestem attigero, planè sanabor. Propterea dixit ipsi Dominus: *Fides tua te salvam fecit*.

ORIGENIS. Sentiens mulier se non latuisse, timens ac tremens confessa est quæ sibi contigissent, narrans palàm coram omni populo, ut scilicet mox à contactu vestimenti, sanata repentè esset. Timuit autem, non quod sanata esset; sed quod quasi clã, quasi furata sanitatẽ esset, verita est ne culpæ imputaretur. Filiam verò ipsam vocat Christus, propter multam ejus fidem. Fides inquam huic mulieri adoptionis tantæ beneficium sancivit.

35 Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχονται

35. Adhuc eo loquẽte, veniunt

„ ad Archiſynagogum, dicentes,
„ Quia filia tua mortua eſt: quid
„ ultra vexas Magiſtrum?

36. Ieſus autem audito verbo,
„ quod dicebatur, ait Archiſyna-
„ gogo, Noli timere: tantum-
„ modo crede.

37. Et nō admiſit quemquam
„ ſe ſequi, niſi Petrum & Iaco-
„ bum & Ioannem fratrem Ia-
„ cobi.

38. Et veniunt in domum Ar-
„ chiſynagogi, & videt tumultū,
„ & flentes & ejulantes multum.

39. Et ingreſſus ait illis, Quid
„ turbamini & ploratis? puella nō
„ eſt mortua, ſed dormit.

40. Et irridebant eum. Ipſe
„ verò ejectis omnibus aſſumit
„ patrem & matrem puellæ, &
„ qui ſecum erant, & ingrediun-
„ tur ubi puella erat jacens.

41. Et tenens manum puellæ,
„ ait illi, Talitha cumi, quod eſt
„ interpretatum, Puella, tibi dico
„ Surge,

42. Et confeſtim ſurrexit puel-
„ la: & ambulabat. erat autem
„ annorum duodecim. & obſtu-
„ puerunt ſtupore magno.

43. Et præcepit illis vehemē-
„ ter, ut nemo id ſciret: & dixit
„ dari illi manducare.

„ ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου, λέγοντες
„ ὅτι ἡ θυγάτηρ σου ἀπέθανε· τί ἔτι
„ σκύλλεις τὸν διδάσκαλον;

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς εὐθέως ἀκούσας τὸν
„ λόγον λαλούμενον, λέγει τῷ ἀρχι-
„ συναγώγῳ, μὴ φοβοῦ, μόνον πί-
„ στευε.

„ Καὶ οὐκ ἀφῆκεν οὐδένα αὐτῷ συ-
„ νακολουθῆσαι εἰ μὴ Πέτρον, καὶ Ἰά-
„ κωβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν
„ τοῦ Ἰακώβου.

„ Καὶ ἔρχεται εἰς οἶκον τοῦ ἀρχισυ-
„ ναγώγου, καὶ θεωρεῖ θόρυβον, κλαίον-
„ τας καὶ ἀλαλάζοντας πολλά.

„ Καὶ εἰσελθὼν λέγει αὐτοῖς, τί
„ θορυβεῖσθε καὶ κλαίετε; τὸ παιδίον
„ οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει.

„ Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ. ὁ δὲ ἐκβα-
„ λὼν ἅπαντας, παραλαμβάνει τὸν πα-
„ τέρα τοῦ παιδίου καὶ τὴν μητέρα καὶ τοὺς
„ μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰσπορεύεται ὅπου ἦν
„ τὸ παιδίον ἀνακείμενον.

„ Καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παι-
„ δίου, λέγει αὐτῷ, ταλιθὰ κοῦμι, ὅ
„ ἐστι μεθερμηνευόμενον· τὸ κοράσιον,
„ σοὶ λέγω, ἔγειραι.

„ Καὶ εὐθέως ἀνέστη τὸ κοράσιον, καὶ
„ περιεπάτει, ἦν γὰρ ἐτῶν δώδεκα· καὶ
„ ἐξέστησαν ἐκστάσει μεγάλῃ.

„ Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς πολλὰ, ἵνα
„ μηδεὶς γνῷ τοῦτο. καὶ εἶπε δοθῆναι
„ αὐτῷ φαγεῖν.

EIVSDEM. Venit deinde & in Archiſynagogi domum. Et videns luctum multum, & cæteros apparatus ac ritus funebres, quales ex more adhibentur, ubi quis diem obiit: multitudinem quidem juſſit ab his ceſſare: puella videlicet cujus cauſa hæc facerent, non ut ipſi putabant, mortua, ſed dormiēte. quod ajens ſignificabat, ſeſe, cum vellet, mortuos tam facile

ΑΥΤΟΥ. Ἔρχεται λοιπὸν καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου οἰκίαν, καὶ ὁρῶν θρῆνον πολὺν καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα δὴ πέπεδη τοῖς τελευτῶσιν ἐξ ἔθους ἐπλήρουν, κελεύει μὲν οὖν τῷ πλήθει ταῦτα μὴ ποιεῖν, ὡς ἂν τῆς παιδίσκης οὐκ ἀποθανούσης, ἀλλὰ καθευδούσης. ἐδήλου γὰρ ὅτι τοὺς ἀποθανόντας οὕτω ῥαδίως ἀνίστησι βουλόμενος, ὡς ἂν ἕτερος καθεύδοντας. ἅμα δὲ καὶ τὸν κόμπον ἀφαιρεῖ τοῦ πράγματος, καθεύδειν τὴν τεθνη-

κυῖαν

κῦμαι εἰπὼν, καὶ μὴ ἄντικρυς ἐπαγγελλόμενος ἀναστήσειν αὐτήν. αὐτὸς μὲν οὖν μεταδιώκει τὸ ἀκόμπαστον. ἡ δὲ τοῦ πράγματος ὑπερβολὴ τὴν φήμην εἰργάζετο. ἐκβαλὼν γὰρ τὸ πλῆθος ἐκράτησε τῆς χειρὸς τὸ κοράσιον, καὶ εὐθὺς ἀνέστη· ὡς πολὺ μὲν ἅπασι γενέσθαι τὸ θαῦμα· διαβοηθῆναι δὲ κατὰ πάσης τῆς περιχώρου τὸ γεγονός· πάντων, ὡς εἰκός, τὰ τοιαῦτα μετὰ σπουδῆς ἀπαγγελλόντων.

ΤΟΛΩΣ. Ἔρχεται λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχισυναγώγου καὶ θρῆνον εὑρίσκει ὡς ἀποθανούσης τῆς παιδός. καί φησιν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν· ἀλλὰ καθεύδει. δεικνύων ὡς ῥᾳδίως ἀναστήσει αὐτήν. διὸ οὐ πάντας εἴασε συνεισελθεῖν· ἵνα δὲ πάλιν μάρτυρας τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔχῃ, τοὺς ἀρίστους τῶν μαθητῶν τρεῖς ὄντας συνεισήγαγεν ἑαυτῷ· καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα· καὶ τῆς μὲν χειρὸς λαβόμενος αὐτῆς, κελεύει διὰ τοῦ λόγου ἀναστῆναι αὐτὴν καὶ βαδίζειν, εἰς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ κατ' ἀλήθειαν ἀναστῆναι αὐτήν, καὶ μὴ φαντασίαν· ἐκέλευσε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν.

ΣΕΥΗΡΟΥ. Ὡς ἕνα τῶν διδασκάλων τὸν τοῦ Ἀρχισυναγώγου νομίζοντες εἶναι τὸν Χριστόν, παρεκάλουν εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν. καὶ εὔξασθαι ἐπὶ τῷ κορασίῳ· ἐπειδὴ δὲ ἀπέθανεν, ἄχρηστον εἶναι ἐνόμιζον τὴν ἔλευσιν. ἐτεθνήκει γὰρ ἡ παῖς. θαῤῥεῖν δὲ ὁ Σωτὴρ· καὶ πιστεύειν μόνον παρακελεύεται. ὁ δὲ τεθνηκέναι φασὶ κατ' ἀλήθειαν. διὸ καὶ κατεγέλων. εἰπόντος ὅτι οὐκ ἀπέθανε. κρατεῖ δὲ τῆς χειρὸς καὶ ἀνίστησι καὶ δίδωσιν αὐτῇ φαγεῖν· ὡς ἂν πιστώσηται τὴν ταύτης ἀνάστασιν.

excitare, quàm alius quivis dormientes. ſimul pompam & oſtentationem detrahit facto: dormire, quæ verè obierat, dicens; neq; planè denuncians ſe illam revocaturum ad vitam. Ipſe igitur, quantum in ſe fuit, modeſtiam eſt ſecutus, laudem ac ſplēdorem fugiens; licet ipſa operis excellentia famam fecerit. Ejecta enim turba tenuit manum puellæ, quæ ſtatim ſurrexit. unde multa cunctos inceſſit admiratio: & res per omnem latè regionem vulgata ſermone eſt. unoquoque pro ſe, ut fit, factum cum ſtudio narrante.

TOLOSANI. Pervenit ad Archiſynagogi domum, & luctum ibi offendit veluti mortuæ puellæ: & ait: *non eſt mortua, ſed dormit.* ſignificans ſe ipſam facilè excitaturum. Inde non omnes ſecum ingredi permiſit: nec tamen nullos divinæ ſuæ potentiæ adhibere teſtes voluit. Tres enim præcipuos Diſcipulorum introduxit ſecum, Patrem præterea puellæ, ipſamque ejuſdem matrem. Tum apprehenſa jacentis manu verbo præcepit ut ſurgeret, atque incederet. Mox ad fidem plenam faciendam veræ reſurrectionis, & non phantaſticæ, *juſſit illi dari manducare.* ..

SEVERI. Vnum aliquem vulgarium Magiſtrorum hujus Archiſynagogi familiares arbitrantes Chriſtum eſſe, quoad quidem ſpirabat puella, venire ipſum ac domum ingredi optaverant, nempè ut pro more ſupra ægram precaretur. Poſtquam verò jam erat mortua, inutilem adventum acceſſumque, re non amplius integra, reputabant. Diſſuadebantque ingreſſum Chriſto, illo uno invicto, ut putabant, argumento, mortua eſt puella, cujus curandæ cauſa veneras. At Chriſtus animum ipſos bonum habere jubet; & credere. id quod illi ſic interpretati quaſi mortuam virgi-

nem

nem non crederet, illud ipsum sedulò confirmabant. & nihilominus pergentem, contraque dicentem, nequaquam esse mortuam, irridebant. Quoad Iesus prehensa defunctæ manu, statuit ipsam in pedes, & ut revixisse probet, afferri ei cibos jubet.

CAPVT VI.

1. Et egressus inde, abiit in pa-
» triam suam: & sequebātur eum
» Discipuli ejus.
2. Et facto Sabbato cœpit in
» Synagoga docere: & multi au-
» dientes admirabantur in doctri-
» na ejus, dicentes: Vnde huic hęc
» omnia? & quæ est sapientia, quæ
» data est illi, & virtutes tales, quæ
» per manus ejus efficiuntur?
3. Nonne hic est faber filius
» Mariæ, frater Iacobi & Ioseph &
» Iudæ & Simonis? nonne & so-
» rores ejus hic nobiscum sunt?
» Et scandalizabantur in illo.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

» ΚΑΙ ἐξῆλθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν
» πατρίδα αὐτοῦ καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ
» οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.
» Καὶ γενομένου σαββάτου ἤρξατο ἐν
» τῇ συναγωγῇ διδάσκειν. καὶ πολ-
» λοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσοντο, λέγον-
» τες, πόθεν τούτῳ ταῦτα; καὶ τίς ἡ
» σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, καὶ δυνά-
» μεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ
» γίνονται;
» Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων ὁ υἱὸς Μα-
» ρίας, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ
» καὶ Ἰούδα καὶ Σίμωνος; καὶ οὐκ εἰ-
» σὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε πρὸς ἡμᾶς;
» καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ.

TOLOSANI. Venit in patriā liquidò sciens se spretum ab suis iri. Tamen ne querelæ occasionem haberent; & excipere verisimiliter possent: si venisset ad nos, credidissemus utique: præstò adest, vel experimento contemptus proprii, pravam atque impiam eorum voluntatem probaturus. Deprimebant autem eum & parvi faciebant ob generis humilitatem, ut apparet; non ferentes, qui ex ipsis esset ortus, eum efferri supra ipsos; voto stolidè ignavo.

ΤΟΛΩΣΑΙΟΥ. Ἔρχεται ἐπὶ τὴν πατρίδα, λίαν εἰδὼς ὡς καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτῶν. ἵνα δὲ μὴ ἔχωσιν ἀφορμὴν λέγειν· ὅτι εἰ ἐληλύθει, ἐπιστεύσαμεν ἄν. ἔρχεται ὡς ἐλέγχων τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην καὶ ἄθεον. ἐξευτέλιζον δὲ αὐτὸν τῇ τοῦ γένους ταπεινότητι, φθονοῦντες· ὡς ἔοικε· καὶ μὴ θέλοντες εἶναι ὑπὲρ ἐκείνους τὸν ἐξ αὐτῶν. κακῶς φρονοῦντες καὶ λίαν ἀγεννῶς.

SCOL. Hoc dicit, quia *passim omnes, qui generositatis habent aliquid, filiorum profectus in lucro ponunt, & proprium suum arbitrantur bonum.*

4. Et dicebat illis Iesus, Quia
» non est Propheta sine honore
» nisi in patria sua, & in domo
» sua, & in cognatione sua.
5. Et non poterat ibi virtutem
» ullam facere: nisi paucos in-

» Ἔλεγε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ὅτι οὐκ
» ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ
» πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέ-
» σι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.
» Καὶ οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν
» δύναμιν ποιῆσαι, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀῤ-
» ῥώστοις

,, ἀῤῥώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας, ἐθεράπευσε.

,, Καὶ ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν ,, αὐτῶν· καὶ περιῆγε τὰς κώμας κύ- ,, κλῳ διδάσκων.

ΤΟΛΩΣ. τοὺς προφήτας ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἀτίμους εἶναι φησὶν ὁ Σωτήρ· εἴτε γὰρ λαμπροὶ τύχοιεν, φθονοῦνται διὰ τὸ γένος· εἴτε δὲ δυσγενεῖς· ἀτιμάζονται διὰ τοῦτο. οὐκ ἠδύνατο οὖν ἐκεῖσε δυνάμεις ποιῆσαι· οὐχ ὡς μὴ δυνάμενος· ἀλλ' ὡς ἀπίστων ἐκείνων ὄντων. Καὶ ἔτι φειδόμενος, ὡς μὴ πρὸς κατάκρισιν αὐτῶν εἶεν τὰ θαύματα. ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς θαυματουργίαις καὶ τῆς δυνάμεως δεόμεθα τοῦ ποιοῦντος, καὶ τῆς πίστεως τῶν τὰ τοιαῦτα δεχομένων· διὰ τοῦτο, οὐκ ἠδύνατο σημεῖα ποιῆσαι· τουτέστιν οὐκ ἐνεδέχετο. ἀπρεπὲς γὰρ καὶ παρὰ φύσιν ἦν τὸ τοιοῦτον.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐπιβαίνει τῇ πατρίδι, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι καταφρονήσουσιν αὐτοῦ διὰ τὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τὴν ἀγνώμονα καταφρόνησιν ἐξελέγχων. Οἱ δὲ τὸ θαυμάσιον τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι, διὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἐτίμησαν, διὰ δὲ τὸ γνώριμον τοῦ σαρκικοῦ γένους ἐξηυτέλισαν· ὅπερ καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, ὡς εἰπεῖν, κοινὸν γέγονε πάθος. ὅθεν οὐδὲ εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν ἑαυτοῦ ὁ Κύριος ὁδηγεῖ τοὺς τοιούτους. καθάπερ ἐπὶ τῆς πατρίδος πεποίηκε τότε, μὴ προσθεὶς δυνάμεις πλείονας, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. τοῖς μὲν γὰρ τὰ πρότερα δεξαμένοις μεταδαψιλεύεται καὶ τὰ δεύτερα· καθάπερ ἐπὶ τῶν γνησίων ἐποίει μαθητῶν. τοῖς δὲ περὶ τὸ πρότερον ἤδη ἀγνωμονήσασιν, οὐκέτι τὴν τοῦ δευτέρου προσθήκην ποιεῖται· ἀποφεύγει τὴν προσθήκην εἰδὼς τοὺς οὕτως ἔχοντας, καὶ περιττὴν καὶ οὐχ ἁρμόζουσαν ἑαυτῷ τὴν ἐπίδειξιν. ὁ δὲ, οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν δεχομένων. ἐπειδὴ

,, firmos impositis manibus cu- ,, ravit.

6. Et mirabatur propter incre- ,, dulitatem eorũ. Et circuibat ca- ,, stella in circuitu docens.

TOLOSANI. Omnes Prophetas in patria ipsorum inglorios esse, ait Salvator. Sive enim nobiles fortè domo fuerint, invidiam quæ splendori adhæret, patiuntur. Sin viles à natalibus sunt, ob id ipsum habentur despectui. Non poterat igitur illic virtutes facere, nõ quod ipsi vis, sed quod ejus civibus fides deesset. Præterea consultò miraculis parcens, ne ad ipsorũ ea condemnationẽ verterent. quoniam verò in operationibus miraculorum duobus opus est, virtute in autore, & fide in illis quibus præstantur: propterea non poterat signa facere, hoc est non inducebat in animum, quoniam indecens & contra naturalem rationem videbat fore, si ad nullum usum talia proijcerentur.

VICTORIS ANTIOCHENI. Ascendit in Patriam, non ignorans sese illic, ob familiaritatem, contemptui futurum: at illum ipsum ingratum contemptum reprehensurus. Illi verò mirabili ejus eloquentia, & extraordinariis operibus perculsi quidem sunt: cæterùm his induci se non siverunt ad eum honorandum. sed quia norant ejus secundùm carnem genus, spreverunt ipsum. quod omnium ferè incredulorum commune vitiũ est. quare tales ad sui exactam notitiam Dominus non perducit. Sicut & hic in Patria tunc fecit, non frequentans, ut alibi, miracula, propter incredulitatem ipsorum.

His

His videlicet qui prima gratè exceperunt, liberaliter secunda indulget. ut erga veros Discipulos fecit. qui verò primo dono se ingratos præbuerant, eos adjectione secundi haud dignabatur. inutilem ipsis & noxiam eam adjectionem sciens: sibi verò supervacaneam; & in qua minimè ipsum decens ostentationis species foret. Quod additur: *Non poterat ibi virtutem ullam facere propter incredulitatem eorum*, significat; concursu duarum rerum opus esse ad curationes; videlicet fidei eorum qui curantur, & virtute curantis: quarum alterutra deficiente, altera non sufficit. Haud scio porrò an non & hoc prudenti benignitati curare valentis sit adscribendum. non enim esset prudens ac benevola curatio iis ingesta qui ex ea damnum essent accepturi, ob incredulitatem. Circuibat verò Iesus cunctas Civitates & Castella, ut omnes à quibus exciperetur, fructum fidei perciperent: qui non crederent, nullam haberent incredulitatis excusationem.

γὰρ τοῦ συναμφοτέρου χρεία πρὸς τὰς ἰάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπεύοντος δυνάμεως, οὐκ ἐνδέχεσθαι τὸ ἕτερον τοῦ συζύγου ἐλλείποντος. οὐκ οἶδα δὲ εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθετέον. οὐ γὰρ εὔλογος ἴασις τοῖς βλαβησομένοις ἐκ τῆς ἀπιστίας. περιάγει δὲ ὁ Ἰησοῦς πόλεις τε καὶ κώμας, ὥστε καὶ τοὺς ἐπιδεχομένους ἅπαντας τῆς πίστεως δέξασθαι τὴν πρόσοδον, καὶ τοὺς οὐ πειθομένους μηδεμίαν ἔχειν τῆς ἀπειθείας ἀπολογίαν.

7. Et vocavit duodecim: &
» cœpit eos mittere binos: & da-
» bat illis potestatem spirituum
» immundorum.

8. Et præcepit eis ne quid tol-
» lerent in via, nisi virgam tan-
» tùm: non peram, non panem,
» neque in zona æs.

9. Sed calceatos sandaliis, & ne
» induerentur duabus tunicis.

» Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα καὶ
» ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο·
» καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευ-
» μάτων τῶν ἀκαθάρτων.

» Καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς ἵνα μη-
» δὲν αἴρωσιν εἰς ὁδὸν, εἰ μὴ ῥάβδον μό-
» νον· μὴ πήραν, μὴ ἄρτον, μὴ εἰς
» τὴν ζώνην χαλκόν.

» Ἀλλ' ὑποδεδεμένους σανδάλια·
» καὶ μὴ ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας.

ANONYMI. Cur Matthæus Titulo 33. ait Dominum cùm Discipulos mitteret, eis prohibuisse, ne virgam, neve calceamenta haberent in via: & Lucas Titulo 44. similiter dixit; eundem mandasse ipsis ne panem sumerent. Marcus verò & virgam & calceamenta eis permissa scribit? Hæc prima fuit Discipulorum missio. neque enim verisimile est eos semel tantùm missos, Ne igitur prima vice ipsis

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τί δήποτε ὁ Ματθαῖος ἐν τίτλῳ λγ' φησὶν ἀπαγορεῦσαι τοῖς ἀποστελλομένοις μαθηταῖς μὴ ῥάβδον, μὴ ὑποδήματα ἔχειν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν τίτλῳ μδ' ὁμοίως ἔφη τὸν Κύριον ἀπειπεῖν αὐτοῖς μὴ λαβεῖν ἄρτον, ὁ δὲ Μάρκος τὰ ἀμφότερα ἔφη αὐτοῖς ἐπιτετράφθαι; αὕτη πρώτη ἦν τῶν μαθητῶν ἀποστολή. οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς ἅπαξ αὐτοὺς μόνον ἀπεστάλθαι· ἵνα μὴ οὖν αὐτοῖς δυσχερὲς δόξῃ τὰ κατὰ τὴν ὁδόν, μηδὲ ἓν ἐπικούρημα ἐπιφερομένοις, τουτέστιν ὑπο-

ὑποδήματα ἢ ῥάβδον ἢ ἤμελλον ἐπερείδεσθαι, συνεχώρησε τοῖς ῥάβδοις κεχρῆσθαι καὶ ὑποδήμασι. μετὰ δὲ τὴν προτέραν πεῖραν καὶ τὸ γνῶναι τὴν τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς σκέπην, καὶ ταῦτα ἀφεῖλεν, ἵνα ἐπὶ τὸν Θεὸν μόνον ἔχωσι τὴν ἐλπίδα, μηδὲ τὴν μικροτάτην ἔξωθεν ἐπικουρίαν ἔχοντες πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς δύο δύο, δεδωκὼς αὐτοῖς καὶ δύναμιν τοῦ παντοῖα θαύματα ἐπιτελεῖν· ὡς ἐκπεριιέναι μὲν τὴν Ἰουδαίαν κηρύττοντας τῆς εὐσεβείας τὰ δόγματα, χαρίζεσθαι δὲ καὶ τὴν τῶν σωμάτων θεραπείαν τοῖς δεομένοις. ἐξ ὧν ἐκουφίζετο τοῦ καμάτου τὰ πλήθη, οὐκέτι φοιτᾶν παρ' αὐτὸν πάντων ἀναγκαζομένων, τῷ τοὺς μαθητὰς ἀποσταλέντας παρὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοὺς ἁπανταχόσε παραγίνεσθαι. σαφῶς δὲ τὸν ἀριθμὸν λέγει τῶν προχειρισθέντων. ὁ δὲ Ματθαῖος τίνες ἦσαν προστίθησι, καὶ τὸν τρόπον δὲ φησιν, ὅτι ἀνὰ δύο ἀπεστάλησαν. τοῦτο γὰρ ὁ μὲν Μάρκος σαφῶς τίθησιν· ὁ δὲ Ματθαῖος τῷ λέγειν ὃς δὲ καὶ ὃς δὲ, ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τίς μὲν ὁ πρῶτος σημαίνει, τίς δὲ ὁ δεύτερος. παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἵνα μηδὲν αἴρωσι. τοσοῦτον ὑμᾶς, φησίν, οὐ βούλομαι χρημάτων ἀπὸ τῆς αἰτίας συλλέγειν ταύτης, ὥστε οὐδὲ ἐφοδίων ἕνεκεν (ὃ δὴ καὶ ἀναγκαιότατον εἶναι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς) βούλομαί τι λαμβάνειν ὑμᾶς παρ' ἐκείνων παρ' οἷς καταμένετε· μήτε οὖν χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ χαλκὸν τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν χρείας ἕνεκεν λαβεῖν ἀνέχησθε, ἀλλὰ μηδὲ πήραν ἔχειν ὑμᾶς βούλομαι, ὥστε καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος δεικνύναι πᾶσιν ὑμᾶς ὅσον ἀφεστήκατε χρημάτων ἐπιθυμίας. καὶ ὁ μὲν Ματθαῖός φησι, καὶ βούλομαι ὑμᾶς μήτε δύο χιτῶνας, μήτε ὑποδήματα, μήτε ῥάβδους, ὃ δοκεῖ πάντων εὐτελέστατον εἶναι, λαβεῖν εἰς ὁδόν. ὁ δὲ Μάρκος ῥάβδον δοκεῖ ἐπι-

adhuc inexpertis grave videretur iter capessere sine aliquo saltem viæ subsidio, puta calceis & virga: cui ambulantes inniterentur: permisit virga uti & calceis. Post primam autem experientiam, probata jam eventis Dei erga ipsos protectione,& hæc abstulit: ut in Deo solo spem haberent; ne minimum quidem peregrinationis subsidium habentes.

VICTORIS ANTIOCH. Advocat duodecim Discipulos suos, & mittit illos binos & binos: data ipsis potestate miracula cujusvis generis operandi: mandans ut percursarent Iudęam prædicantes Religionis dogmata, gratis verò darent curationem corporum, egentibus ea. Ex quibus levabatur multitudinis labor, non jam amplius coactæ, doctrinæ aut curationis gratia conferre sese ad Dominum, cum ejus Discipulos ipso mittente ubique haberent occurrentes ultrò. Clarè autem numerum exprimit Ordinatorũ. At Matthæus quinam ij essent, adjungit: & modum mittendi addit, dum combinatos missos docet. Ac Marcus quidem disertè, ut dixi, numerum signat: Matthæus nominibus recensendis ordinem notat, quis primus esset, quisve secundus significans. Præcepit autem ipsis Iesus ne quidquam tollerent. quasi diceret: tantùm abest ut vos velim ex hac profectione lucrũ captare: ut nec viatici nomine (quæ res maximè necessaria videri plerisque solet) patiar vos accipere quidquam ab illis apud quos diversabimini. ne igitur aurum, ne argentum, aut æs ad paranda viæ subsidia obtrudi vobis cujusquam offi-

officio finatis. quin ne peram quidem habere vos volo, ut ipso habitu monstretis omnibus quàm alieni sitis à pecuniæ cupiditate. Et Matthæus quidem refert sic præcepisse Dominum: nolo vos habere duas tunicas, neque calceamenta, neque virgas (quod omnium parabilissimum est) sumere in viā. Marcus tamen dicere videtur permisisse Dominum Discipulis ut virgam sumerent, & sandalia subligarent. Ac in virga quidem dicere quis possit, relaxatum aliquid postea per indulgentiam: & locum habuisse quod Matthæus dixit, priusquam adjungeretur illa per Marcum relata exceptio: *nisi virgam tantùm*. Cætera verò cuncta ad vivum recisa: ut neque peram, neque panem, neque in zonam æs, neque calceos, neque duas tunicas permiserit. Particula enim *neque*, ad singula illa referenda est. His siquidem concinunt illa Christi verba, ante passionem, secundum Lucam. ubi ait Discipulis: *quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceis numquid aliquid defuit vobis?* Hic virgam siluit. postea videlicet relaxatam, juxta id quod Marcus ait: Scimus ergo totam hanc apparentem discrepantiā in confusione temporum sitam, quæ si distinguantur, cuncta convenient.

τρέπων αὐτοὺς λαμβάνειν τὸ ὑποδέδεσθαι σανδάλια. ἀλλὰ τὸ μὲν ῥάβδου ἴσως κατὰ συγχώρησιν φαίη τις ἂν λέγεσθαι περὶ τοῦ προσθεῖναι, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον. μήτε δὲ πήραν, μήτε ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκόν, ἀλλὰ μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ δύο χιτῶνας. κατὰ κοινοῦ γὰρ εἰρῆσθαι νομίζειν δεῖ τὸ μηδέ. τούτοις γὰρ συνᾴδει τὰ λεχθέντα πρὸ τοῦ παθεῖν κατὰ τὸν Λουκᾶν. φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; ἐνταῦθα γὰρ ἐσιώπησε τὴν ῥάβδον ὡς συγχωρηθεῖσαν ὕστερον κατὰ Μάρκον. ἴσμεν δὲ ὡς ἀκαιρία τίς ἐστιν ἡ ἐν τούτοις δοκοῦσα διαφωνία.

SCHOL. Proposuerat Victor: videri discrepare Marcum à Matthæo in virga & sandalijs: & de virga solum respondet. unde suspicari licet, hunc locum mutilum esse, prout etiam ex alijs signis apparet. dicturus erat fortè, in sandalijs contradictionis speciem non esse propterea quod Matthæus & Lucas vetita Discipulis à Domino referant calceamenta, quæ nimirum totum supernè pedem tegerent, non sandalia, quæ plantas dumtaxat præmunirent.

10. Et dicebat eis, Quocumq;
» introieritis in domum, illic ma-
» nete donec exeatis inde.

11. Et quicumque non rece-
» perint vos, nec audierint vos,
» exeuntes inde excutite pulve-
» rem de pedibus vestris in te-
» stimonium illis. *Amen dico vo-*
» *bis, tolerabiliùs erit Sodomis, aut*
» *Gomorrhis in die judicij, quàm*
» *Civitati illi*.

» Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅπου ἐὰν εἰ-
» σέλθητε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε ἕως
» ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν.

» Καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέξωνται ὑμᾶς,
» μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπορευόμε-
» νοι ἐκεῖθεν ἐκτινάξατε τὸν χοῦν τὸν
» ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν εἰς μαρ-
» τύριον αὐτοῖς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκ-
» τότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρ-
» ῥοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει
» ἐκείνῃ.

TOLOSANI. Vbique docebat Salvator in urbibus & pagis, &

ΤΟΛΩΣ. Πανταχοῦ ἐδίδασκεν ὁ Σωτὴρ ἔν τε πόλεσι καὶ κώμαις καὶ

μικροῖς

μικροῖς χωριδίοις. διδάσκων ἡμᾶς μηδενὸς καταφρονεῖν, μηδὲ τῶν ἐλαχίστων· μηδὲ τὰς μεγίστας ἀεὶ πόλεις ἐπιζητεῖν. οὐ μόνος δὲ αὐτὸς διδάσκει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποστέλλει καὶ ἅμα δύο δύο· ἐπέκεινα δὲ τῶν δύο ἢ ἐντὸς, οὐκ ἦν δυνατόν. ὁ μὲν γὰρ εἷς ἀπρόθυμος. εἰ δὲ τρεῖς, οὐκ εἰς πολλὰς ἂν κώμας ἐξήρκεσεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποστόλων· ἀλλὰ καὶ παραγγέλλει μηδὲν αἴρειν. μήτε πήραν, μήτε χαλκὸν, μήτε ἄρτον· παιδεύων ἡμᾶς τὸ ἀφιλοχρήματον· καὶ ἀκτημοσύνην ἀσκεῖν. ἐν μιᾷ δὲ οἰκίᾳ καταμένειν αὐτοὺς κελεύει· ἵνα μὴ δόξωσι διὰ γαστριμαργίαν τοῦτο ποιεῖν· ἄλλας ἐξ ἄλλων οἰκίας ἀμείβοντες. ἐκτινάσσειν δὲ καὶ τὸν χοῦν λέγει ἀπὸ τῶν μὴ παραδεχομένων αὐτόν· ἵνα δείξωσιν ὅτι οὐδὲν ὠφέλησαν αὐτοὺς μακρὰν ὁδὸν πρὸς αὐτοὺς βαδίσαντες· καὶ ὅτι οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν ἔσχον· οὐδὲ κἂν χοῦν. τὸ δέ. ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν τῇ κρίσει ἢ τοῖς μὴ παραδεξαμένοις ὑμᾶς· τοῦτο δηλοῖ. ὅτι οἱ μὲν Σοδομῖται κολασθέντες ἐνταῦθα, κουφότερον ἐκεῖθεν τιμωρηθήσονται· οἱ δὲ μὴ παραδεξάμενοι τοὺς ἀποστόλους δεινότερόν τι καὶ χαλεπώτερον.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Μήτε χρυσὸν. μήτε ἄργυρόν φησιν ἢ χαλκὸν ἐπιφέρεσθε· ἀλλὰ μηδὲ πήραν. παιδεύων αὐτοὺς πόρρωθεν εἶναι τῆς τῶν χρημάτων ἐφέσεως. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς μήτε ὑποδήματα μήτε ῥάβδον μήτε πήραν φασὶ λαβεῖν αὐτούς. ὃ δοκεῖ πάντων εὐτελέστατον εἶναι· ὁ δὲ Μάρκος φησὶ, ῥάβδον ἐπιτρέπει λαμβάνειν αὐτοὺς καὶ ὑποδεδέσθαι σανδάλια.

ΑΥΤΟΥ. Ἐκέλευσε δὲ καὶ εἰς οἰκίαν μένειν μὴ μεθισταμένους, ὥστε μὴ εὐκόλου καὶ προχείρου γνώμης ἀποφέρεσθαι δόξαν παρὰ τοῖς τὴν πόλιν οἰκοῦσι. δεικνὺς δὲ ὅτι οὐκ ἀτιμώρητοι ἔσονται οἱ μὴ ὑποδεχόμενοι αὐτοὺς, ἢ μὴ πειθόμενοι τοῖς παρ' αὐτῶν λεγομένοις,

in parvis viculis, docens nos hoc exemplo, contemnendum esse neminem, quamlibet ex pusillis ac minimis fuerit; neque maximas semper urbes quærere. Non solùm autem ipse docet, sed & Apostolos mittit simul binos & binos. neque enim fieri poterat, ut plures duobus aut pauciores irent. uni siquidem incomitato animi præsentia & promptitudo audendi defuerit. Si verò terni consociarentur, non sanè multos in vicos sufficeret numerus Apostolorum. Præcipit autem præterea, ne secum quidquam tollant. ne peram, ne pecuniam, ne panem quidem. erudiens nos ad divitiarum neglectū, & ad exercendam paupertatem. Iā in una domo manere præcipit, ne propter delicias victus ac gulam in alias ex aliis migrare domos viderentur. Excutere quoque pulverem monet abeuntes ab iis qui non receperint ipsum, ut hoc facto demonstrent, se quemadmodū navare apud ipsos operam saluti illorum procuranda, cujus causa longæ viæ molestiam susceperant, non potuerunt, ita nihil ipsorum conferre in suam rem, aut secum auferre velle, ne pulverem quidē. quod sequitur. Tolerabilius erit Sodomæ & Gomorrhæ in judicio, quàm ijs, qui non receperint vos. hunc sensum habet; Sodomitæ in hac vita puniti, levius in alia jūdicium sentient: qui verò non receperint Apostolos gravius & vehementius.

CYRILLI. Neque aurum, neque argentum, inquit, aut æs feratis vobiscum, ac ne peram quidē. docens ipsos abesse quam longissimè à cupiditate pecuniarum. Et

Matthæus quidem ac Lucas neque calceamenta, neque virgam, neque peram ajunt tulisse ipsos. qui habitus atque instructus maximè omnium pauper & tenuis videtur. Marcus verò autor est remissum ipsis ut virga manum, sandaliis pedes munire possent;

SCHOL. Ita igitur conciliat Evangelistas hoc loco Cyrillus, ut Matthæus & Lucas narrent quid discipuli fecerint magno paupertatis studio, etiam virgæ & calceis renunciantes, cùm Christus utraque permitteret: Marcus verò quid Christus præceperit, exponat.

ἐκέλευσεν αὐτοῖς κατὰ τῶν μὴ δεχομένων ἐκτινάσσειν τῶν ποδῶν τὸν κονιορτὸν, σύμβολον ὄντα τῆς ὁδοιπορίας ἣν ὑπέμενον ὑπὲρ αὐτῶν, ἀνεκτότερον ἔσεσθαι καὶ Σοδόμοις καὶ Γομόρροις εἰπὼν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ τοῖς μὴ δεχομένοις· ὅτι τοσούτων γενομένων θαυμάτων, τοῖς λεγομένοις οὐκ ἐπίστευσαν. ἕτερος δέ φησιν ὡς τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν ὁ κονιορτὸς δικαίως ἂν εἰς αὐτοὺς ἐπανέλθοι, καὶ ὅτι Σοδόμοις ἀνεκτότερον ἅπασιν ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐπειδὴ εἰς Σόδομα οὐκ ἀπεστάλησαν ἀπόστολοι.

EIVSDEM. Præcepit autem in domo, qua primum excepti fuerint, manere; nec mutare hospitia: ne facilis mobilitatis & instabilitatis desultoriæ opinionem ferrent apud urbis ejus incolas. Cùm autem ostendisset non impunè laturos, qui prædicationi ipsorum credere noluissent: mandavit suis, ut pulverem pedum suorum in tales excuterent, Pulvis nimirum ille argumentum erat & signum viæ in gratiam contumacium istorum à Christi Discipulis frustrà peractæ. Melior porrò conditio futura est in die Iudicii quorumvis Sodomitarum & Gomorrhæorum, quàm horum ad prædicationem surdorum aut rebellium. quod post tanta miracula non crediderint. Alius dicit: Peccatorum ab istis commissorum pulverem justè ad ipsos rediturum: & Sodomis tolerabilius, quàm isti civitati fore: quia Sodomam missi non sunt Apostoli.

12. Et exeuntes prædicabant
» ut pœnitentiam agerent.
13. Et dæmonia multa ejicie-
» bant, & ungebant oleo multos
» ægros, & sanabant.

» Καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον ἵνα
» μετανοήσωσι.
» Καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον,
» καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀῤῥώ-
» στους, καὶ ἐθεράπευον.

TOLOSANI. Alia quidem consentanea reliquis Evangelistis Lucas etiam exposuit. Illud verò, *ungebant oleo*, solus Marcus dixit. quemadmodum & Iacobus in Catholica Epistola loquitur. Oleum porrò & fatigationi medetur, & lucis simul ac lætitiæ causa est. significat autem & oleum, quod à Deo datur, *hoc est unctionem spiritus*, & curationem morbi, & illuminationem cordis. nam & Frater Do-

ΤΟΛΩΣ. Τὰ μὲν ἄλλα παραπλήσια τοῖς λοιποῖς Εὐαγγελισταῖς καὶ ὁ Λουκᾶς ἐξέθετο. τὸ δὲ ἤλειφον ἐλαίῳ, μόνος ἔφη ὁ Μάρκος· καθάπερ καὶ Ἰάκωβος ἐν τῇ Καθολικῇ ἐπιστολῇ φησι. τὸ δὲ ἔλαιον καὶ κόπους ἰᾶται, καὶ φωτὸς ἅμα καὶ ἱλαρότητος ἐστὶν αἴτιον. σημαίνει δὲ καὶ τὸ παρὰ Θεοῦ ἔλαιον. Καὶ τὴν ἴασιν τοῦ νοσήματος· καὶ τὸν τῆς καρδίας φωτισμόν. καὶ γὰρ ὁ ἀδελφόθεος οὕτω φησίν. ἐάν τις ἐν ὑμῖν ἀσθενῇ προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. Καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτῷ

αὐτῷ ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ.

SCHOL. Quid est τὸ παρὰ Θεοῦ ἔλαιον? fortassè legendum, τὸν παρὰ Θεοῦ ἔλεον.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν τῷ ἐλαίῳ πάντως ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τούτοις παραπλήσια καὶ ὁ Λουκᾶς ἐξέθετο. τὸ δὲ, ἤλειφον ἐλαίῳ, μόνος ἔφη ὁ Μάρκος, ᾧ καὶ Ἰάκωβος ἐν τῇ καθολικῇ τὰ ὅμοια λέγει· ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος. τὸ ἔλαιον καὶ κόπους ἰᾶται καὶ φωτὸς αἴτιον καὶ ἱλαρότητος ὑπάρχει. σημαίνει οὖν τὸ ἀλειφόμενον ἔλαιον καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεον, καὶ τὴν ἴασιν τοῦ νοσήματος καὶ τῆς καρδίας τὸν φωτισμόν. ὅτι γὰρ ἡ εὐχὴ τὸ πᾶν ἐνήργει, πάντῃ που δῆλον. τὸ δὲ ἔλαιον, ὥς γε οἶμαι, σύμβολον τούτων ὑπῆρχε.

» Καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης.
» φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ.
» καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτίζων
» ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνερ-
» γοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ.

ΑΥΤΟΥ. Οὗτος ὁ Ἡρώδης υἱὸς ἦν Ἡρώδου τοῦ πρώτου, ἐφ' οὗ καὶ εἰς Αἴγυπτον Ἰωσὴφ ἀπήγαγεν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, χρηματισθεὶς ὑπ' ἀγγέλου. τετράρχην δὲ τοῦτον ὅ τε Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς ὀνομάζει, ὥστε τοῦ τετάρτου μέρους τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς ἄρχοντα. ἣν γὰρ Ῥωμαῖοι διεῖλον ταύτην εἰς μέρη τέσσαρα, καὶ μετὰ τὸν τοῦ πρώτου θάνατον ἐπιτρέψαντες τῷ υἱῷ ἄρχειν τοῦ τετάρτου. ὁ δὲ Μάρκος καὶ ἕτεροι δέ τινες ἀδιαφόρως καὶ βασιλέα καλοῦσιν, εἴτε ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς συνηθείας, εἴτε καὶ ἀδιέστερος ἔτι τῇ φωνῇ κεχρημένοι. ταῦτα δὲ ση-

mini sic ait. *Si quis in vobis infirmetur advocet presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum ungentes ipsum oleo.*

ANONYMI. In oleo omninò invocantes nomen Domini.

VICTORIS ANTIOCH. His similia recitat & Lucas. sed adhibitam unctionem olei, solus Marcus memorat. cui consentaneè Iacobus in Catholica scribit: *Infirmatur quis in vobis? advocet presbyteros Ecclesiæ, & orent super ipsum, ungentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei salvabit infirmum & alleviabit eum Dominus.* Oleum & lassitudini medetur, & lucis ac lætitiæ causa est; significat igitur olei unctio, misericordiam à Deo, morbi curationem, & illuminationem cordis. Orationem omnia posse cuivis notum est. Oleum porrò, ut opinor, horum symbolum erat.

14. Et audivit Rex Herodes
» (manifestum enim factũ est no-
» men eius) & dicebat quia Ioãnes
» Baptista resurrexit à mortuis: &
» propterea virtutes operantur in
» illo.

EIUSDEM. Hic Herodes filius erat Herodis Primi, sub quo in Ægyptum Ioseph Iesum abduxit, & Matrem ejus, monitus ab Angelo. Porrò hunc Tetrarcham Matthæus & Lucas nominant, utpote quartæ parti Regni Patris imperitantem. nam id Regnum Romani diviserunt in partes quatuor, quarum unam post Herodis primi mortem huic ejus filio concesserunt. At Marcus & quidam alii indifferenter & hunc Regem appellant: vel consuetudine tituli

paterni,

paterni, vel populari quadam licētia paulò latiùs usi voce illa. Hæc clariùs exponit Historicus Iosephus. Audiens igitur hic Herodes Christi miracula: & sibi non sine angore animi conscius: se Ioannē Iustum hominem occidisse sine causa, suspicatus est ipsum excitatum è mortuis hæc operari. ut autem Lucas ait, cùm & alios idem opinantes audiret, magis æstuare tali dubitatione cogebatur: adeo ut videre ipsum cuperet, exploraturus suis oculis an ipse revera esset.

TOLOSANI. Adeò miser Herodes erat, ut etiam mortuum Ioannem timeret.

15. Alii autem dicebant, Quia
,, Elias est. Alii verò dicebāt, Quia
,, Propheta est quasi unus ex Pro-
,, phetis.

ANONYMI. Habebant enim denunciationem à Propheta: venturum ad ipsos Eliam Thesbiten: priusquam veniret dies Domini magna & illustris. Alii dicebant: esse Christum unum ex Prophetis. Hi cogitabant Mosis oraculū quo ipsū ipsis promiserat venturum sine ulla insigni nota, aut cōspicua gloria: quasi unum reliquorum Prophetarum.

VICTORIS ANTIOCH. Eadem & Apostoli interrogati ab ipso, quem se, Filium Hominis, homines dicerent? responderunt dicentes: Alii Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii Ieremiam, aut alium quempiam Prophetarum. nā humanæ omnes de illo opinationes hominum erant. ut de viro quantū quivis cogitatione capere posset magno & excellenti, vitæque mirabilis. Marcus autem referens dixisse quosdam, esse hunc Prophetam, ut unū è Prophetis, mihi

φέσιος ἱστορεῖ Ἰώσηπος. ἀκούων τοίνυν τοῦ Κυρίου τὰ θαύματα, καὶ σφόδρα γε εἰδὼς ὅτι δίκαιον ὄντα μάτην ἀνεῖλε τὸν Ἰωάννην, ὑπέλαβεν αὐτὸν ἐγηγερμένον ἐκ τῶν νεκρῶν ταῦτα ποιεῖν. ὡς δὲ ὁ Λουκᾶς φησι καὶ ἑτέρων ταῦτα ὑπολαμβανόντων ἀκούων, μειζόνως διαπορεῖν ἠναγκάζετο, ὡς καὶ ἰδεῖν αὐτὸν ἐθελῆσαι, ἐπὶ τῷ γνῶναι εἴπερ οὗτος ἐκεῖνος.

ΤΟΛΟΣ. Οὕτως ὁ Ἡρώδης ἄθλιος ὡς καὶ νεκρὸν ὄντα τὸν Ἰωάννην φοβεῖσθαι.

,, Ἄλλοι ἔλεγον ὅτι Ἡλίας ἐστίν.
,, ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι προφήτης ἐστίν,
,, ὡς εἷς τῶν προφητῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἶχον γὰρ ἐπαγγελίαν ἐκ τοῦ προφήτου ὅτι ἥξει πρὸς αὐτοὺς Ἡλίας ὁ Θεσβίτης πρὸ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. ἄλλοι ἔλεγον ὡς εἷς τῶν προφητῶν. οὗτοι τὴν προφητείαν ἔλεγον, ὃν αὐτοῖς Μωσῆς ὑπέσχετο καὶ ἐλθεῖν φησιν, οὐδὲν ἔχων ἐξαίρετον, οὐδὲ ἐπίδοξον, ἀλλ' ὡς εἷς τῶν λοιπῶν προφητῶν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ταῦτα καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐρωτηθέντες ὑπ' αὐτοῦ τίνα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; ἀπεκρίναντο φάσκοντες, ὅτι οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν, ἕτεροι δὲ Ἡλίαν, ἄλλοι δὲ Ἱερεμίαν ἢ ἕνα ἕτερον τῶν προφητῶν. πᾶσαι γὰρ ἦσαν ἀνθρώπιναι παρ' ἑαυτῶν αἱ τότε περὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑπολήψεις. καὶ οἵαν ἄν τις ἐδέξατο περὶ ἀνδρὸς μεγίστου καὶ θαυμαστοῦ τὸν βίον ὄντος. ὁ δὲ Μάρκος λέγων, ὥς τινες φασιν, ὅτι ὁ προφήτης ἐστὶν ὡς εἷς τῶν προφητῶν, αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ λέγειν ἐκεῖνον περὶ οὗ φησιν ὁ Μωσῆς, προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὡς ἐμέ. ἴσως γὰρ φανερῶς λέγειν

λέγειν ἐφοβοῦντο ὅτι δὴ ὁ Χριστός ἐστι· καὶ τῇ τοῦ Μωσέως ἐκέχρηντο φωνῇ, τὴν ὑπόληψιν ἑαυτοῖς συσκιάζοντες διὰ τὸν φόβον τῶν ἡγεμόνων.

videtur subindicare putasse illos: esse istum illum ipsum, de quo Moyses prædixerat: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester* Deut. 18 15.
vt me. Fortè enim palàm dicere non audebant: esse illum Christum, cum hoc crederent: sed hoc suum judicium hac Mosis voce adumbrabant, ostensionem veriti Principum, si clariùs loquerentur.

» Ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρώδης εἶπεν, ὅτι » ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός » ἐστιν· αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν.

» Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης ἀποστείλας » ἐκράτησε τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδησεν » αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα » τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐ- » τοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν.

16. Quo audito Herodes ait, » Quem ego decollavi Ioannem, » hic à mortuis resurrexit.

17. Ipse enim Herodes misit » ac tenuit Ioannem, & vinxit eũ » in carcerem propter Herodiadẽ » uxorem Philippi fratris sui, quia » duxerat eam.

» ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐοικότως, οὐ μὴν περὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ περὶ πᾶσαν τὴν διήγησιν ἱστορεῖ τὴν παροῦσαν δὲ ὑπόθεσιν ὁ Ἰώσηππος ἐν βιβλίῳ ιη΄ τίτλῳ ιε΄ τῆς ἀρχαιολογίας, αἰνιττόμενος ὅτι ζῶντος ἀδελφοῦ ἔγημεν ὁ Ἡρώδης τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. ἡ δέ γε διαφωνία ὅτι οὐ μόνον Φίλιππον αὐτὸν καλεῖ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν Ἡρώδην. εἰκὸς δὲ αὐτὸν εἶναι διώνυμον, ὥσπερ καὶ τὸν λαβόντα τὴν γυναῖκα, Ἀντίπας γὰρ λεγόμενος καὶ Ἡρώδης ἐχρημάτιζε, καθὼς αὐτὸς ἔφη ὁ Ἰώσηππος ἐν τῇ ἁλώσει. πλὴν εἴτε ζῶντος εἰλήφει τοῦ ἀδελφοῦ τὴν γυναῖκα ἐδυσέβει, εἴτε τελευτήσαντος ἐγείρειν αὐτῷ τῷ ἀδελφῷ σπέρμα. αὕτη δὲ εἶχε θυγατέρα. ὁ μέντοι Ἰώσηππος ἐν τῇ εἰρημένῃ ιη΄ βίβλῳ καὶ ζῶντα λέγει τὸν ἀδελφόν, ὡς εἴρηται, ὁμοπάτριον ὄντα, καὶ ζῶντος τὴν Ἡρωδιάδα τὴν αὐτοῦ γυναῖκα γεγαμῆσθαι τῷ Ἡρώδῃ τῷ κατὰ τὸν θεσπέσιον Βαπτιστὴν Ἰωάννην.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὸν τρόπον ἐν ᾧπερ ἀνεῖλε καὶ τὴν αἰτίαν ἐφ' ᾗ, διηγεῖται ὁ εὐαγγελιστής, οὐχ ὡς τότε γενόμενον τὸ πρᾶγμα λέγων, ἀλλὰ τὴν οἰκείας διηγήσεως παρένθεσιν αὐ-

ANONYMI. Consentaneè his, sola quadam nominum discrepantia, hoc ipsum argumentum tractat Iosephus libro XVIII. Titulo XV. Antiquitatum, innuens Herodem viventis fratris sui uxorem conjugio sibi sociasse. Tantùm in nomine, ut dixi, dissonat. Priorem quippe virum hujus mulieris non Philippum solùm, sed præterea & ipsum Herodem vocat. quare verisimile est hũc fuisse binominem; sicut & ipse adulter fraternæ uxoris, non Herodes tantum, sed etiã Antipas vocabatur. prout idem Iosephus refert in opere de Bello Iudaico. Cæterum sive viventis sive mortui duxit vxorem fratris, egit nefariè. neque enim etsi prius Philippus obijsset, prætendere culpæ suæ superstes Herodes poterat observationem Legis de suscitando fratri semine. non enim sine liberis Philippus decesserat, quem constat reliquisse filiam ex Herodiade natam. Cæterùm Iosephus eo quem laudavi Libro xviij. & vixisse

vixisse hoc tempore ait hunc Herodis fratrem germanum; & ab eo vivente vxorem Herodiadem abductam Herodem sibi copulasse, frustra reclamante Sancto Ioanne Baptista.

VICTORIS ANTIOCH. Modum & causam cædis Ioãnis Baptistæ ab Herode patratæ refert Evangelista, non velut rem tunc gestam narrans: sed ex occasione digrediens ab argumento, in quo propriè versatur. ansam inde nactus quod fortè intulisset: Herodem audientem quæ de Christo ferebãtur, putasse Ioannem à se interfectum revixisse. Causa ergo cædis fuit, quod cùm Herodes uxorem sui fratris viventis adhuc & filiam ex ipsa habentis, ab eo abductam secum infami contubernio haberet, non ferens flagitium Ioannes, liberè ipsum arguit sceleris. at ille hinc quidem reprehensionis impatiens, aliunde metuens populum, apud quem videbat in existimatione maxima Ioannem esse; occidere quidem ausus non est, etsi multùm cuperet, in gratiam id flagitantis Herodiadis. Sciebat enim ipsum virum justum & sanctum esse, & multa ejus consilio agebat, comprehensum verò eum teneri custodia jussit. Celebravit autem Herodes proprium natalem cum multa magnificentia. In convivio verò saltavit Herodiadis filia. quo delectatus Herodes juravit, ipsi se daturum quidquid petijsset. Hac caput Ioannis postulante, prout eam mater docuerat, promissi fidem Herodes exolvit, prætextum nactus, ut ipsi videbatur, idoneum, verecundiam conscientiæ convivarum & juris jurandi religionem qua se obstrinxerat. subiavitus tamen, ut videri voluit & mordente intus conscientia, dolens se in istam necessitatem casu tali conjectum. Hinc docemur, adulterio, saltatione, juramento, caput Baptistæ recisum. & ista declinanda sapientibus, si ob nihil aliud, tamen ne autoribus cædis Præcursoris quasi receptum apud nos dedisse, ac sic ijs participasse videamur.

τὸ ποιούμενον. ἔφη γὰρ τὸν Ἡρώδην ταῦτα ἀκούοντα περὶ τοῦ Κυρίου, οἴεσθαι τὸν Ἰωάννην ἐγηγέρθαι ὡς ἀνῃρημένον. ἡ μὲν οὖν αἰτία τοῦ φόνου, ὅτι τοῦ Ἡρώδου τὴν γυναῖκα ἰδίου ἀδελφοῦ Φιλίππου ζῶντος ἔτι καὶ θυγατέρα ἔχοντος ἐξ αὐτῆς συνοικοῦντός τε αὐτῇ, οὐκ ἐνεγκὼν τὸ μύσος ὁ Ἰωάννης, ἤλεγχεν οὐ φέρων, δεδιὼς δὲ τὸν ὄχλον, ὅτι μεγίστην εἶχον περὶ Ἰωάννου τὴν δόξαν, ἀνελεῖν μὲν αὐτὸν οὐκ ἐτόλμησε, καίτοιγε σφόδρα βουλόμενος διὰ Ἡρωδιάδα. ᾔδει δὲ αὐτὸν καὶ ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ πολλὰ κατὰ γνώμην αὐτοῦ διεπράττετο, ἐγκαθείρξας δὲ αὐτὸν τῷ δεσμωτηρίῳ φυλάττεσθαι ἐκέλευσεν. ἐπετέλει δὲ ὁ Ἡρώδης τὰ οἰκεῖα γενέσια μετὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος. ἐν δὲ τῷ συμποσίῳ ὠρχήσατο μὲν ἡ τῆς Ἡρωδιάδος θυγάτηρ. ἡσθεὶς δὲ ὁ Ἡρώδης, ὤμοσεν αὐτῇ δοῦναι ὅπερ ἂν αἰτήσαιτο παρ' αὐτοῦ. τῆς δὲ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου αἰτησαμένης. τοῦτο γὰρ αὐτὴν ἡ μήτηρ ἐδίδαξεν. ἐπλήρου μὲν τὴν οἰκείαν ὑπόσχεσιν ὁ Ἡρώδης, πρόσχημα δὲ τοὺς παρόντας ἕνεκεν τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην ἐποιήσατο· λυπηθεὶς δῆθεν καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ γεγονότι. διδασκόμεθα δὲ ἐντεῦθεν ὡς μοιχεία καὶ ὄρχησις τοῦ Βαπτιστοῦ ἀφεῖλον τὴν κεφαλήν, καὶ παραιτητέα γε ταῦτα τοῖς εὐφρονοῦσιν· εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, ἀλλ' οὖν γε, ἵνα μὴ τοῖς αἰτίοις τοῦ φόνου ἐνεχώμεθα τοῦ προδρόμου.

„ Ἔλεγε γὰρ ὁ Ἰωάννης τῷ Ἡρώδῃ,
„ ὅτι οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα
„ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

„ Ἡ δὲ Ἡρωδιὰς ἐνεῖχεν αὐτῷ,
„ καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ
„ οὐκ ἠδύνατο.

„ Ὁ γὰρ Ἡρώδης ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάν-
„ νην εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον·
„ καὶ συνετήρει αὐτόν, καὶ ἀκούσας αὐ-
„ τοῦ πολλὰ ἐποίει, καὶ ἡδέως αὐτοῦ
„ ἤκουε.

18. Dicebat enim Ioannes He-
„ rodi, Non licet tibi habere uxo-
„ rem fratris tui,

19. Herodias autem insidiaba-
„ tur illi: & volebat occidere eũ,
„ nec poterat.

20. Herodes enim metuebat
„ Ioannem, sciens eum virum iu-
„ stum & sanctum: & custodiebat
„ eum, & audito eo multa facie-
„ bat, & libenter eum audiebat.

ΤΟΛΩΣ. Παρεντίθησιν ἐνταῦθα ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν διήγησιν τοῦ θανάτου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἀφορμῆς δραξάμενος. τὴν δὲ Ἡρωδιάδα ὡς μὲν ἔτι ζῶντος φασὶ τοῦ Φιλίππου ἀποσπάσαι τὸν Ἡρώδην. Καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγχεσθαι αὐτὸν ὡς παραινομοῦντα. ἡ μὲν οὖν αἰτία τοῦ φόνου τοῦ Ἰωάννου αὕτη ἦν· Ἡρώδου τὴν γυναῖκα τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Φιλίππου ἀφελομένου, ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα ἔχοντος ἐξ αὐτῆς· ὁ δὲ Ἰωάννης μὴ ἐνεγκὼν τὸ μύσος, ἤλεγχεν αὐτόν· διὸ καὶ ἀναιρεῖται ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ὅρα πόσον ἰσχύει ἡ λύσσα τοῦ ἔρωτος· ὥστε καὶ τὸν Ἡρώδην, τοσαύτην ἔχοντα πρὸς τὸν Ἰωάννην τιμήν, καταφρονῆσαι αὐτοῦ διὰ τὸ θεραπεῦσαι τὴν μανίαν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Συνετήρει, τουτέστιν ἐφύλαττεν αὐτὸν μὴ ἐπιβουλευθῆ ὑπὸ Ἡρωδιάδος. ἀκούσας δὲ αὐτοῦ πολλάκις ὀνειδίζοντος περὶ τοῦ ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ, ἠπόρει ὁ ποιήσει διὰ τὸ φθακέναι γαμῆσαι αὐτήν, καὶ μᾶλλον ἔτρεπεν εἰς τὸ ἀπολῦσαι τὴν μοιχαλίδα· τοῦτο γὰρ αἰνίττεται τὸ, ἡδέως αὐτοῦ ἤκουεν.

TOLOSANI. Inserit in hunc locum occasione arrepta Evangelista narrationem mortis Baptistæ. quod Herodiadem attinet, sunt qui vivente adhuc Philippo abstraxisse illam ad se à viro suo Herodem tradant. Ac propterea reprehendi ipsum ut violatorem legum. Igitur hæc fuit causa cædis Ioãnis. Cũ eripuisset uxorem Herodes fratri suo Philippo, viventi adhuc & filiã habenti ex ipsa, sibique haberet. non ferens flagitium Ioannes, ipsum acriter increpuit, quam ob causam interficitur ab ipso. Vide quousque prævaleat amoris furor, ut Herodem tanta licèt existimatione ac reverentia Ioannis occupatum, ad tantum ejus repentè cõtemptum perverterit, talem ut animã & sanguinem in qualecumque delinimentum insaniæ suæ benè impensum putaret.

ANONYMI. Custodiebat Ioãnem Herods, hoc est, defendebat ab insidiis Herodiadis, impediens earum effectum, scilicet necem viri sancti, quam illa machinabatur. Cùm autem audiret illum sæpè sibi exprobrantem, quòd haberet vxorem fratris, angebatur animo, & inter molestam incertitudinem jactabatur. hinc quidem sibi conscius contracti jam qualiscumque conjugii cum ista muliere: inde autem pudore facti, atque increpantis verecundia, propendens in repudium adulteræ. hoc indicatur illis verbis: *libenter eum audiebat*.

21. Et cùm dies opportunus „ accidisset, Herodes natalis sui „ cœnam fecit Principibus & Tri- „ bunis & primis Galilææ.

„ Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαίρου, „ ὅτε Ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπ- „ νον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ, καὶ „ τοῖς χιλιάρχοις καὶ τοῖς πρώτοις τῆς „ Γαλιλαίας.

EIVSDEM. Ipse enim erat Herodes Tetrarcha Galilææ. Itaque Primores urbis ac Provinciæ, cujus ipse Princeps erat, tempestivis excipiebat epulis.

ΑΥΤΟΥ. Αὐτὸς γὰρ ἦν Ἡρώδης τετράρχης. διὸ καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς τῆς Γαλιλαίας ἱστιᾶτο.

22. Cùmque introisset filia ip- „ sius Herodiadis, & saltasset, „ & placuisset Herodi, simul- „ que recumbentibus; rex ait „ puellæ, Pete à me quod vis: & „ dabo tibi.

„ Καὶ εἰσελθούσης τῆς θυγατρὸς αὐτῆς „ τῆς Ἡρωδιάδος, καὶ ὀρχησαμένης καὶ „ ἀρεσάσης τῷ Ἡρώδῃ καὶ τοῖς συνα- „ νακειμένοις, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ κο- „ ρασίῳ, αἴτησόν με ὃ ἐὰν θέλῃς, καὶ „ δώσω σοι.

23. Et juravit illi, quia quid- „ quid petieris dabo tibi, licèt di- „ midium regni mei.

„ Καὶ ὤμοσεν αὐτῇ, ὅτι ὃ ἐὰν αἰτή- „ σῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμίσους τῆς βα- „ σιλείας μου.

24. Quę cùm exisset, dixit ma- „ tri suæ, Quid petam? At illa di- „ xit, Caput Ioannis Baptistæ.

„ Ἡ δὲ ἐξελθοῦσα εἶπε τῇ μητρὶ αὐ- „ τῆς, τί αἰτήσομαι; ἡ δὲ εἶπε, τὴν κε- „ φαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

25. Cùmque introisset statim „ cum festinatione ad Regem, pe- „ tivit dicens, Volo ut protinus „ des mihi in disco caput Ioannis „ Baptistæ.

„ Καὶ εἰσελθοῦσα εὐθέως μετὰ σπου- „ δῆς πρὸς τὸν βασιλέα, ᾐτήσατο λέ- „ γουσα, θέλω ἵνα μοι δῷς ἐξ αὐτῆς „ ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ „ Βαπτιστοῦ.

26. Et contristatus est Rex: „ propter iusiurandum, & propter „ simul discumbentes, noluit eam „ contristare.

„ Καὶ περίλυπος γενόμενος ὁ βα- „ σιλεὺς, διὰ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνα- „ νακειμένους, οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν „ ἀθετῆσαι.

27. Sed misso confestim spicu- „ latore pręcepit afferri caput ejus „ in disco. Et decollavit eum in „ carcere.

„ Καὶ εὐθέως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς „ σπεκουλάτωρα ἐπέταξεν ἐνεχθῆναι „ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ὁ δὲ ἀπελθὼν „ ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυ- „ λακῇ.

EIVSDEM. Cùm jam Romanis subessent, Romanis utebantur vocabulis. *Speculator* siquidem Romanum nomen est, significans exploratorem, aut eum qui ex alto loco prospiciens, observat. Sic etiam ministri pœnarum carnifices vocabantur. tamquam malefico-

ΑΥΤΟΥ. Ἤδη ὑπὸ Ρωμαίους ὄντες, καὶ Ρωμαίαις ἐχρῶντο προσηγορίαις καὶ λέξεσι. ὁ γὰρ σπεκουλάτωρ Ρωμαϊκὴ μὲν τυγχάνει λέξις, ἑρμηνεύεται δὲ ὁ ἀνιχνευτὴς, ἤτοι κατάσκοπος. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς τιμωρίαις ἐκαλοῦντο δήμιοι, οἷον τοὺς κακούργους καὶ τοὺς λῃστὰς

ἢ φο-

ἢ φονέας ἀνιχνεύοντες καὶ ἀνασκοπούμενοι.

rū,latronum,& homicidarū exploratores, atq;obſervatores, ex officio,ut eos deprehenſos malè mulctarent.

„ Καὶ ἤνεγκε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ
„ πίνακι, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορα-
„ σίῳ, καὶ τὸ κοράσιον ἔδωκεν αὐτὴν
„ τῇ μητρὶ αὐτῆς.
„ Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ
„ ἦλθον καὶ ἦραν τὸ πτῶμα αὐτοῦ, καὶ
„ ἔθηκαν αὐτὸ ἐν τῷ μνημείῳ.

28. Et attulit caput ejus in di-
„ ſco: & dedit illud puellæ, &
„ puella dedit matri ſuæ.
29. Quo audito Diſcipuli ejus,
„ venerunt & tulerūt corpus ejus:
„ & poſuerūt illud in monumēto.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ταῦτα λέγει ἵνα δείξη καὶ τὴν εὔνοιαν, ἣν ἔμειναν καὶ μετὰ θάνατον ἔχοντες περὶ τὸν οἰκεῖον διδάσκαλον. ἐπισυνάπτει δὲ τούτοις.

VICTORIS ANTIOCHENI. Hæc dicit ut oſtendat illorū benevolentiam erga Magiſtrum ſuum, in qua etiā poſt ejus mortem perſeverarunt. Adjungit autem his.

ΤΟΛΩΣ. Ἐν τοῖς τοῦ Ἡρώδου γενεθλίοις πότος ἅμα καὶ ὄρχησις· ἔπι δὲ καὶ ὅρκος ἄθεσμός τι καὶ ἄθεος ἀποτελεῖται· ἡ δὲ πονηρὰ γυνὴ δός μοι φησὶν ἐξ αὐτῆς τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου. τὸ δὲ ἐξ αὐτῆς· πολλαχοῦ τῆς γραφῆς ἀντὶ τοῦ ταχέως κεῖται. ὡς καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν τῇ τῶν πράξεων βίβλῳ γράφει· μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς τὸν ἄνδρα μέλλειν ἔσεσθαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἐξ αὐτῆς ἔπεμψα πρός σε. τουτέστι ταχέως.

TOLOSANI. In natalitiis Herodis compotatio & ſaltatio. tum juramentum nefarium & impium perpetratur. Ac ſcelerata mulier. Da mihi, ait, protinus, ἐξ αὐτῆς, caput Ioannis. hoc verbum ἐξ αὐτῆς multis in locis Scripturæ uſurpatur pro ſtatim aut protinus. Exempli cauſa Lucas in Actorum Libro ſcribit: & cùm mihi perla- Act. xiij. 30.
tum eſſet de inſidiis quas Iudæi paraverant illi, ἐξ αὐτῆς miſi eum ad te. hoc eſt ſtatim vel exemplò.

ΦΩΤΙΟΥ. Ὁ Ἡρώδης ἐρωτόληπτος γεγονὼς καὶ παντελῶς ἀνόητος ἐφοβήθη τὸν ὅρκον παραβῆναι καὶ φονεύει τὸν δίκαιον· ἔδει γὰρ μᾶλλον ἐπιορκῆσαι καὶ μὴ τοσοῦτον μύσος ἐργάσασθαι· ἐπεὶ οὐ πανταχοῦ τὸ εὐορκεῖν ἀγαθόν. λέγεται δὲ σπεκουλάτωρ ὁ δήμιος, στρατιώτης ὁ ἐπὶ τῷ φονεύειν τοὺς κατακριθέντας τεταγμένος. πτῶμα δὲ λέγεται τὸ τοῦ νεκροῦ σῶμα.

PHOTII. Herodes amore amens ac prorſus inſanus, veritus eſt jusjurandum tranſgredi, & occidit juſtum: atqui tolerabilius pejeraſſet, quàm tantum piaculum conſciſceret. neque enim juramētis ſtare in omni caſu laudabile eſt. Dicitur porrò Speculator publicus carnifex ad mulctandos morte quos neci judices addixerunt conſtitutus. πτῶμα verò, cadauer, dicitur corpus mortui.

„ Καὶ συνάγονται οἱ ἀπόστολοι
„ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπήγγειλαν
„ αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν καὶ
„ ὅσα ἐδίδαξαν.

30. Et convenientes Apoſto-
„ li ad Ieſum, renunciaverunt ei
„ omnia quæ egerant & docue-
„ rant.

R 2 31. Et

31. Et ait illis, Venite seorsum
„ in desertum locum, & requie-
„ scite pusillũ. Erant enim qui ve-
„ niebant & redibãt multi: & nec
„ spatium manducandi habebant.
32. Et ascẽdẽtes in navim, abie-
„ runt in desertũ locum seorsum,

„ Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, δεῦτε ὑμεῖς αὐ-
„ τοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ
„ ἀναπαύεσθε ὀλίγον. ἦσαν γὰρ οἱ
„ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολ-
„ λοί· καὶ οὐδὲ φαγεῖν ηὐκαίρουν.
„ Καὶ ἀπῆλθον εἰς ἔρημον τόπον
„ τῷ πλοίῳ κατ' ἰδίαν.

EIVSDEM. Per hæc docet Ecclesiæ Magistros, ne se totos, & in omne tempus cõdonent usibus & curæ multitudinis: sed contrahant se interdum, & apud se sint, collecta ex nimia diffusione mente. Docet præterea Præpositos, ut quibus utũtur Ministris in laborioso exercitio prædicationis, & plebis erudiendæ, congrua providentia consulant, concessa statis, prout opus est, temporibus corporea etiam remissione ac quiete, maximè post expletum præscripti pensum operis.

ΑΥΤΟΥ. Διὰ τούτων διδάσκει τοὺς τῆς ἐκκλησίας διδασκάλους, μὴ διαπαντὸς τοῖς ὄχλοις ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, ἀλλὰ καὶ συστέλλεσθαι καὶ ἰδιάζειν καθ' ἑαυτούς, καὶ τὸν νοῦν συνάγειν ἐκ τῆς ἔξω περιφορᾶς, καὶ τοὺς κοπιῶντας ἐν λόγῳ θεραπεύειν καὶ σωματικῶς ἀναπαύειν, μάλιστα μετὰ τὸ τῆς διακονίας ἐκπλήρωσιν.

33. Et viderunt eos abeuntes,
„ & cognoverunt multi, & pede-
„ stres de omnibus civitatibus cõ-
„ currerunt illuc, & prævenerunt
„ eos.

„ Καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας, καὶ
„ ἐπέγνωσαν αὐτὸν πολλοί· καὶ πεζῇ
„ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδρα-
„ μον ἐκεῖ, καὶ προῆλθον αὐτούς,
„ καὶ ἦλθον πρὸς αὐτόν.

TOLOSANI. Prædicatione perfunctos Apostolos ait cõvenisse ad Christum, & cuncta narrasse, quæ vel docuerant vel fecerant. Ipse autem ad ipsos dixit. Venite secedite seorsum in desertum locum & requiescite. Erat enim infestus locus in quo erant multorum undique affluentium concursu. Procul siquidem agnoscens populus ibi esse Iesum, certatim pedites cursu effuso ex omnibus circa civitatibus adspirabant ad eum. Hoc autem fecit, ut discamus: indulgenda esse quietis intervalla laborãtibus: neque sinendum, ut quoad prorsus exhausti sint, agendo contendant. Recedit verò & ipse in desertũ locũ, ut qui omnibus & affectibus vitæ, & voluptatibus carnis dudũ renunciasset.

ΤΟΛΩΣ. Μετὰ δὲ κηρύξαι φησὶ τοὺς ἀποστόλους συνάγεσθαι αὐτοὺς πρὸς τὸν Χριστόν· καὶ ἅπαντα ἀπαγγέλλειν ὅσα ἐδίδαξάν τε καὶ ἐποίησαν. ὁ δὲ φησὶ πρὸς αὐτούς. Δεῦτε κατ' ἰδίαν ὑμεῖς εἰς ἔρημον τόπον καὶ ἀναπαύεσθε. ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ ὑπάγοντες πολλοί· εἶδον δὲ αὐτὸν πόῤῥωθεν καὶ ἐπέγνωσαν, καὶ πεζῇ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδραμον πρὸς αὐτόν· τοῦτο δὲ ἐποίησεν ἵνα μάθωμεν, ὅτι δεῖ τοὺς κοπιῶντας ἀναπαύσεως ἀξιοῦν· καὶ μὴ καταπείγειν αὐτοὺς τοῖς πόνοις τελέως. ἀναχωρεῖ δὲ καὶ αὐτὸς εἰς ἔρημον τόπον τῶν τε παθῶν ἀφεστηκὼς καὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν.

„ Καὶ ἐξελθὼν εἶδεν ὁ Ἰησοῦς πολὺν „ ὄχλον. καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐ- „ τοῖς ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχον- „ τα ποιμένα, καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐ- „ τοὺς πολλά.

„ Καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης, „ προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐ- „ τοῦ λέγουσιν, ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος „ καὶ ἤδη ὥρα πολλή

„ Ἀπόλυσον αὐτούς, ἵνα ἀπελθόντες „ εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγροὺς καὶ κώμας, „ ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους. τί γὰρ „ φάγωσιν, οὐκ ἔχουσιν.

„ Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, δό- „ τε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. καὶ λέγου- „ σιν αὐτῷ, ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν „ διακοσίων δηναρίων ἄρτους, καὶ δῶ- „ μεν αὐτοῖς φαγεῖν;

„ Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς, πόσους ἄρτους „ ἔχετε; ὑπάγετε καὶ ἴδετε, καὶ γνόν- „ τες λέγουσι, πέντε, καὶ δύο ἰχθύας.

„ Καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλῖναι „ πάντας συμπόσια συμπόσια ἐπὶ τῷ „ χλωρῷ χόρτῳ.

„ Καὶ ἀνέπεσον πρασιαὶ πρασιαὶ „ ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ πεντήκοντα.

ΑΥΤΟΥ. Εἵπετο αὐτῷ πλῆθος, ὡς εἰκός, πολὺ ἕνεκα τῶν θαυμάτων μάλιστα, καὶ τῷ νοῦν ἔχειν ἅπαντα καταλιμπάνειν μὲν τὰ οἰκεῖα, ἕπεσθαι δὲ αὐτῷ. θεασάμενος οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας κεκμηκότας, ὡς ἂν εἰ πρόβατα ποιμένα μὴ ἔχοντα· τοιοῦτοι γὰρ δὴ καὶ οὗτοι ἦσαν, τῷ μηδένα τότε ἔχειν τὰ ὠφέλιμα τῆς ψυχῆς διδάσκειν αὐτοὺς δυνάμενον· διὰ τοῦτο μάλιστα τῷ Κυρίῳ κατακολουθεῖν ἀναγκαζόμενοι, ὡς ἂν μόνου πρὸς τὸ κρεῖττον οἵου τε ἐνάγειν αὐτούς· ᾤκτειρέ τε αὐτοὺς προσθεὶς πνευματικὴν καὶ ἀναφαίρετον πανδαισίαν. καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης, ἀπολυθῆναι τὸν ὄχλον ᾔτουν μαθηταὶ καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐρημίαν τοῦ τόπου, καὶ τὴν τῶν ἐπιτηδείων σπάνιν. τί γὰρ φάγω-

34. Et exiens vidit turbã multã „ Iesus: & misertus est super eos, „ quia erant sicut oves non habẽ- „ tes pastorem. & cæpit illos do- „ cere multa.

35. Et cũ jam hora multa fieret, „ accesserunt Discipuli ejus, dicẽ- „ tes, Desertus est locus hic, & jã „ hora præterijt.

36. Dimitte illos, ut euntes in „ proximas villas & vicos, e- „ mant sibi cibos quos mandu- „ cent.

37. Et respondens ait illis, Da- „ te illis vos manducare. Et di- „ xerunt ei, Euntes emamus du- „ centis denarijs panes: & dabi- „ mus illis manducare.

38. Et dicit eis, Quot panes ha- „ betis? ite & videte. Et cùm co- „ gnovissent dicunt, Quinque, & „ duos pisces.

39. Et præcepit illis ut accũbe- „ re facerent omnes, secundũ con- „ tubernia super viride fœnum.

40. Et discubuerunt in partes „ per centenos & quinquagenos.

EIVSDEM. Sequebatur eum multitudo magna, ut par erat, operantem tot miracula; & planè talẽ cujus qui saperent; conversationẽ ac comitatum omnibus affectibus domesticis ac necessitudinibus præferrent. conspicatus ergo eos ex itinere defessos, tamquam oves nõ habentes pastorem: quo tunc in statu illa plebs erat, utpote habens neminem qui docere ipsos opportuna ad salutem animæ posset, ac propterea Dominum sequi cogeretur; qui solus promovere ipsam valeret in melius. miseratus ipsos est, apposita mentibus eorum spirituali mensa, & præbita fruitione non pereuntium, quosque nemo

ipsis

ipsis posset eripere, animæ ciborũ. Cum autem jam hora processisset, dimitti populum Discipuli petebant, maximè propter sterilitatem loci deserti, & annonæ omnis inopiam. *non enim habent quod manducent*, ajebant. Ille autem dives & benignus, etiam corporalem ipsis mensam apponere Discipulos jubebat: tantùm non dicens; etsi cuncta desint, ego adsum omnis omnibus abundantiæ largitor. Illi autem non intelligentes & æstuantes tamquam ad mandatum facultate ipsorum majus, audiverunt: *quot panes habetis*? Ad quæ illi re curiosè explorata, exactam ad minutum rationem reddunt inventi numeri, respondentes: quinque, & duos pisces.

TOLOSANI. Fugiẽtes à Pharisæis turbæ propter avaram eorũ, & injustam agendi rationem, ad Christum congregabantur. non enim pascebant populum Pharisæi, sed potiùs devorabant instar voracium ferarum. Propterea Salvator non modò sermone, multitudinis animas alebat, sed corpoream quoque ipsis escam suppeditabat. Miserati enim Discipuli turbas accedunt ad Dominum rogantque pro ipsis, humanitatis sensu quodã ducti. Ipse autem explorans interim, an qualem par erat notionem de ejus potentia concepissent adhuc animis, ait illis: Date ipsis vos manducare. quibus isti auditis, ignota scilicet Salvatori arbitrabantur esse & numerum capitum alendorum, & suam ipsorum egestatem, quibus tantam largitionem imperaret, & ducentorum denariorum annonam loquebantur. At Salvator recumbere omnes jubet super fœnum separatim per contubernia. hoc enim significat modus ille loquendi: *convivia convivia.* hoc est mensas diversas. idemque alijs verbis sonat areolarum vox consimili repetitione frequentata. Referebant nimirum ista per herbosam planitiem metata contubernia prandentium, plagatim descriptos hortorum loculos, quos areolas dicere solemus.

σιν οὐκ ἔχουσιν, ἔλεγον· ὁ δὲ πλούσιος καὶ φιλάνθρωπος, καὶ σωματικὴν αὐτοῖς παραθεῖναι τράπεζαν τοῖς μαθηταῖς παρεκελεύετο, μονονουχὶ λέγων ὅτι ἐγώ πάρειμι ὁ πολλὴν πᾶσιν παρέχων τὴν ἀφθονίαν. οἱ δὲ μὴ συνιέντες, ἀλλὰ διαπορηθέντες ὥσπερ πρὸς ἐπίταγμα τὸ ἀμήχανον, ἤκουον, πόσους ἄρτους ἔχετε; καὶ πολυπραγμονήσαντες λέγουσι, πέντε, καὶ δύο ἰχθύας.

ΤΟΛΩΣ. Ἀποφεύγοντες ἀπὸ τῶν φαρισαίων οἱ ὄχλοι διὰ τὴν πλεονεκτικὴν αὐτῶν καὶ ἄδικον γνώμην, πρὸς τὸν Χριστὸν συνήγοντο. οὐ γὰρ ἐποίμαινον τὸν λαὸν οἱ Φαρισαῖοι· ἀλλὰ κατήσθιον δίκην θηρίων. διὰ γοῦν ταῦτα ὁ Σωτὴρ οὐ μόνον διὰ λόγου τὰς τῶν ὄχλων ἔτρεφε ψυχάς· ἀλλὰ καὶ τὴν σωματικὴν αὐτοῖς ἐχορήγει τροφήν. ἐλεήσαντες γὰρ οἱ μαθηταὶ τοὺς ὄχλους, προσέρχονται τῷ Κυρίῳ φιλανθρώπως ἱκετεύοντες ὑπὲρ αὐτῶν. ὁ δὲ πειράζων αὐτοὺς εἰ ἐπιγνώσαιεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, λέγει πρὸς αὐτούς· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. οἱ δὲ ἀγνοοῦντες ὑπέλαβον τὸν Σωτῆρα τό, τε πλῆθος αὐτῶν, καὶ τὴν ἔνδειαν. Καὶ ἀγοράσαι τροφὰς διακοσίων δηναρίων ἔλεγον. ὁ δὲ Σωτὴρ ἀνακλίνει πάντας ἐπὶ τῷ χόρτῳ διακεχωρισμένως. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ· συμπόσια συμπόσια· τουτέστι τραπέζας διαφόρους. τὸ αὐτὸ δὲ δηλοῦσι καὶ αἱ πρασιαί· καθὼς καὶ ἐν τοῖς κήποις λέγειν εἰώθαμεν τὰ μεμερισμένα τόπια.

» Καὶ

„ Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς
„ δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρα-
„ νὸν εὐλόγησε, καὶ κατέκλασε τοὺς ἄρ-
„ τους, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα
„ παραθῶσιν αὐτοῖς, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας
„ ἐμέρισε πᾶσι.

41. Et acceptis quinque pani-
„ bus & duobus piſcibus, intuens
„ in cœlum, benedixit & fregit
„ panes, & dedit Diſcipulis ſuis,
„ ut ponerent ante eos, & duos
„ piſces diviſit omnibus.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διατί πολλὰ πολλάκις θαυματουργήσας ὁ Κύριος οὐκ ἀνέπεμψε πρὸς τὸν πατέρα, νῦν δὲ τοῦτο ποιεῖ; τοῦτο ποιεῖ νῦν διδάσκων ἡμᾶς ὅτι δεῖ πρὸ τροφῆς τῷ χορηγῷ Θεῷ καὶ τῷ ζωαρκῆ παρέχοντι εὐχαριστεῖν.

ANONYMI. Cur multa ſæpè mira operatus Dominus non retulit ad Patrem ut nunc facit? Id agit nunc docens nos: oportere ante cibi ſumptionem gratias agere præbitori victus Deo.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἰκότως νῦν μάλιστα ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἔδειξεν ὅτι τῷ πατρὶ τὸ γινόμενον ἀνατίθεται. ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Θεοῦ μάννα παρέχοντος αὐτοῖς, οἱ Ἰσραηλῖται ἐτόλμησαν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν, μὴ καὶ ἄρτον δυνήσεται δοῦναι; ἵνα μὴ δόξῃ ἐπὶ τοῦτο χωρεῖν αὐτὸς ὡς ἂν μείζονα τοῦ Θεοῦ ποιῶν ἑαυτόν, σφόδρα τῶν Ἰουδαίων πολλὰς κατ' αὐτοῦ πλέκειν ἀφορμὰς ἐπιχειρούντων, πρὸ τοῦ ποιῆσαι, ἐπὶ τὸν πατέρα ἀνήνεγκε τὸ γινόμενον.

VICTORIS ANTIOCHENI. Meritò nunc potiſſimùm ſublatis in cœlum oculis Patri factum adſcribit: quoniam enim in Deſerto Deo præbente ipſis manna, Iſrae- Pſ. 77.20.
litæ dicere auſi ſunt ei: *numquid & panem poterit dare?* ne videatur eò progredi ut majorem ſe Deo faciat, circuminhiante ipſi ad captandas cavillandi cauſas, inſidioſa malitia Iudæorum, priuſquam id faceret ad Patrem retulit factum.

„ Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορ-
„ τάσθησαν.
„ Καὶ ἦραν κλασμάτων δώδεκα κο-
„ φίνους πλήρεις, καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων.
„ Καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους
„ πεντακισχίλιοι ἄνδρες.

42. Et mãducaverunt omnes:
„ & ſaturati ſunt.
43. Et ſuſtulerunt reliquias,
„ fragmentorũ duodecim cophi-
„ nos plenos, & de piſcibus.
44. Erant autem qui mandu-
„ caverunt, quinque millia.

ΤΟΛΩΣ. Ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Κύριος, διδάσκων ἡμᾶς παρὰ Θεοῦ αἰτεῖσθαι ἀεὶ τὴν τροφήν· καὶ ἅμα ὑποδεικνύων τοῖς ὄχλοις ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος. διατί δὲ τοῖς μαθηταῖς δίδωσι πρῶτον; ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τοῦ θαύματος, ἀλλ' ἀεὶ μνημονεύωσιν αὐτοῦ. δώδεκα δὲ Κόφινοι περιττεύουσι, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων· ὡς ἕκαστος ἐπ' ὤμων φέρων κόφινον, ἀνεπίληστον τηρήσῃ τὸ θαῦμα. ἐχορτάσθησαν μὲν οὖν ἅπαν-

TOLOS. Suſpicit in cœlum Dominus, docens nos, à Deo ſemper petẽdum eſſe unde nutriamur, ſimul oſtendens multitudini, ſe nõ eſſe Deo contrarium. Quare autem Diſcipulis dedit primùm? Ne oblivîſcerentur miraculi, ſed id continuò haberent memoriæ præſens. Duodecim verò cophini ſuperſũt: juxta numerum Apoſtolorum, ut eorum quiſque ſuum in humeris cophi-

cophinum referens, nulli oblivioni obnoxiã animo suo infigeret imaginem prodigij hujus. Saturati sũt igitur omnes. ac tantam restare fragmentorum abundantiam voluit Dominus, ut demonstraret se non exhausisse potentiam suam ea multitudine pascenda; multumque sibi ejus ad alia quę vellet superesse. Non enim Discipuli, dũ Christi jussu ministrantes panem in suis manibus multiplicabant, ad solum contractam usum miraculi patrandi potestatem acceperant; ut Moyses olim, qui manna subministrabat ad solum necessitatis & usus modum. ita ut si quis plus quàm esset sibi necesse colligeret, corrũperetur. ut igitur appareret quantum in miraculis patrandis Deus & Propheta differrent inter se, multas superesse reliquias Christus voluit: ac quantas meritò mirarentur qui cùm se satiatos experirentur, quæ initio fuerant cum ijs, quæ restabant reliqua tanto numero, comparabant.

VICTORIS. Saturati ergo sunt omnes, quantumvis ad quinque millia virorum numerus ascenderet, præter mulieres & parvulos. Effecit autem ut tam multæ superessent reliquiæ fragmentorũ quot sufficerent explẽdis duodecim cophinis: ut cum quisque Apostolorum suum cophinum plenum in humeros tolleret, præsens hoc ipso caperet experimentum miraculi. nec fuit superflua hæc cura. nam de re ipsa, etiam cùm maximè fieret, propter inopinatissimam novitatem, nescio quid dubitasse Apostolos, significat præsens Evangelista, dum ait: *Non enim intellexerunt de panibus, erat enim cor eorum*

της. Καὶ τοσαύτην γενέσθαι κλασμάτων περισσείαν παρεσκεύασεν, ὥστε φανῆναι ταύτην περιουσίᾳ δυνάμεως γενέσθαι. οὐ γὰρ διὰ τὴν τῶν ἑτέρων χρείαν τὸ θαυματουργεῖν ἔλαβεν· ὥσπερ ποτὲ Μωσῆς ἐδίδου τὸ μάννα πρὸς μόνην τὴν χρείαν. οὐ γὰρ ἐπέκεινα τῆς χρείας ἐδίδοτο αὐτοῖς. ἀλλ' ἄχρηστον τὸ πλέον συλλεγὲν ἐγίνετο. ἵνα οὖν φανῇ τὸ διάφορον Θεοῦ τε καὶ Προφήτου ἐν τοῖς θαύμασι, πολλὴν περισσείαν ἐποιήσατο. ὥστε κορεσθέντας τῶν περιλειφθέντων θαυμάζειν τὸ πλῆθος.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Ἐχορτάσθησαν μὲν οὖν ἅπαντες, καίτοιγε πεντακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν τε καὶ παιδίων. τοσαύτην δὲ γενέσθαι κλασμάτων περιουσίαν παρεσκεύασεν, ὡς δώδεκα πληρωθῆναι κοφίνους ἐπὶ τῷ ἕκαστον ἐπ' ὤμων αἰράμενον μείζονα λαβεῖν τοῦ γινομένου τὴν αἴσθησιν. ὅτι γὰρ καὶ οὕτως ἀμφίβολος ἔτι περὶ τοῦ γινομένου οἱ μαθηταὶ εἶχον διὰ τὸ ἄγαν παράδοξον, δηλοῖ ὁ παρὼν εὐαγγελιστὴς σαφῶς εἰπών, οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη. καὶ δι' ἕτερον δὲ τὴν περισσείαν ᾠκονόμησε γενέσθαι, ὥστε φανῆναι περιουσίαν ἐνεργούσης ταῦτα δυνάμεως οὐ διὰ τὴν ἑτέρων χρείαν τὸ δύνασθαι λαμβάνοντα, οἷος Μωσῆς ἐδίδου μάννα, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρείαν μόνον. ἄχρηστον γὰρ αὐτοῖς συλλεγὲν τὸ πλέον ἐγίνετο. ἐπιλαβόντων τότε τῆς γῆς τὸν καρπὸν καὶ τὸ μάννα κατεφέρετο οὐκέτι. ὁμοίως Ἡλίας ἐπὶ τῆς χήρας οὐ πλεονάζειν τότε ἄλευρον ἐποίησε. καὶ μὴν καὶ τὸ ἔλαιον, ὡς δὲ ὑετὸς ἐγένετο, καὶ ἐπαύσατο ἡ δόσις. ἵνα οὖν φανῇ τὸ διάφορον, πολλὴν περιουσίαν ἐποιήσατο, ὥστε καὶ κορεσθέντας τῶν παραλειφθέντων θαυμάζειν τὸ πλῆθος. θαυμαστὸν μὲν οὖν τὸ παραχθὲν καὶ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως ἀπόδειξις. θαυμαστὸν δὲ οὐκ ἔλαττον τὸ μὴ ἀεὶ τῇ ἐξουσίᾳ χρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν τροφῶν εὐπορίαν. σημεῖα μὲν γὰρ

ἕνεκα

ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων ἐργάζεται, καὶ τὴν τῆς δυνάμεως ἐπίγνωσιν εἰς σωτηρίαν τὴν διὰ τῆς πίστεως παρέχει τοῖς ἑπομένοις· τοῖς δὲ χρῆται κατὰ τὸν ἀνθρώποις προσήκοντα τρόπον, εὐεργετῶν ἅμα τοὺς εἰς τοῦτο ὑπηρετοῦντας. τὸ γὰρ τῷ Κυρίῳ τι παρασχεῖν ἦν εὐεργεσία μεγίστη. ὅπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐκ διαδοχῆς παραδίδωσι τὸ παρὰ τῶν μαθητευομένων χρῆσθαι τροφαῖς.

obcæcatum.quamquam & aliam habuit causam providendi, ut hæ reliquiæ superessent: nimirum ut appareret abundātia potestatis qua hæc fiebant, non cum exacta exæquatione ad præsentis necessitatis mensuram datæ: sed liberè ac liberaliter evagantis ulterius. Non enim Christo juvandi facultas ad inopiæ sublevandæ modulum minutè restricta concessa est, ut Mosi & Eliæ: quorum ille manna suppeditavit,quantùm dumtaxat opus fuit, nam quod plus sumebatur, inutilè fiebat. & simul adfuit copia frugum terræ, desijt manna de cœlo pluere. Eliæ similiter opera & prece farina & oleum viduæ multiplicata sunt quoad pluit super terram, & sterilitas cessavit. non autem postea. ut ergo appareret differentia, tantam copiā suppeditavit, ut ipsi saturati mirarentur multitudinem fragmentorum reliquorum. Et mira profectò res erat, ac humana majoris planeq;creatricis argumentum potestatis. nec minus mirandum est, cur non semper Christus ista uteretur potentia,cibaria passim è nihilo suppeditandi. Verùm signa propter homines operatur & potentiæ agnitionem in salutem, quæ per fidem acquiritur,præbet sequentibus. His verò utitur modo hominibus convenienti, benefaciens simul ijs qui suum ad hoc ministerium conferunt. nam præbere aliquid Domino beneficium est maximum. unde & postea Discipulis concessit uti alimentis subministratis ab ijs quos docerent.

„ Καὶ εὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς
„ αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον καὶ
„ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊ-
„ δάν, ἕως αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχ-
„ λον.
„ Καὶ ἀποταξάμενος αὐτοῖς ἀπῆλ-
„ θεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι.
„ Καὶ ὀψίας γενομένης ἦν τὸ πλοῖον
„ ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης καὶ αὐτὸς
„ μόνος ἐπὶ τῆς γῆς.
„ Καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους
„ ἐν τῷ ἐλαύνειν. ἦν γὰρ ὁ ἄνεμος
„ ἐναντίος αὐτοῖς.

45. Et statim coēgit discipulos
„ suos ascendere navim,ut præce-
„ derent eum trans fretū ad Beth-
„ saidam,dum ipse dimitteret po-
„ pulum.
46. Et cùm dimisisset eos,abijt
„ in montem orare.
47. Et cùm serò esset, erat na-
„ vis in medio mari, & ipse solus
„ in terra.
48. Et videns eos laborantes
„ in remigando (erat enim ven-
„ tus contrarius eis.)

ΑΥΤΟΥ. Ἐπεὶ τὸ πρότερον ἀπολῦσαι τὰ πλήθη ἠνάγκαζεν αὐτοὺς, οὐκ ἀνεχομένους ἀποστῆναι ῥαδίως. τοῦτο μὲν διὰ τὴν διάθεσιν, τοῦτο δὲ καὶ ἀπορεῖν-

EIVSDEM. Ad dimittendam priùs multitudinem ipse subsistēs, coēgit præire discipulos, utiq;non facilè avelli se ab eo patientes; vel

S ob

ob affectum, vel quòd non viderent quomodo venturus ad ipsos esset postquam transfretassent, sine nave ipse remanens: Ignari ob id maximè jubere Dominum ipsos abire, ut cum ipsum mox super aquas ambulantem viderent, majorem in modum persuaderentur de ejus magnitudine, quem ex presētia æstimantes nō satis norant. Dimissis ergo turbis, quæ ad ipsum partim ut benedicerentur, partim ut curarentur accesserant, ascendit in montem orandi causa, ostēdens in se homo ipse quid facere hominem deceat, simul & nos docens attentione tota in opus orationis incumbere. Ac provectiore jam vespera, ille quidem erat ibi solus: navis verò discipulorum in medio jam stabat mari, ulterius progredi prohibita, adversantibus ventis. Conferebat verò & hoc ad evidentiorem demonstrationem miraculi: majoris ex eo apparentis, quod ventis licèt contra flantibus, & fluctibus, quà vis auræ ingruerat, altè surgentibus, perrexit super aquas incedere, cujusvis obstaculi victor & securus.

τας πως αὖ ἔλθοι πρὸς αὐτούς; οὐκ εἰδότας ὅτι τούτου μάλιστα εἵνεκεν ὁ Κύριος ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἀπελθεῖν, ἵνα δὴ ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζοντα θεασάμενοι, μειζόνως μάθωσι τοῦ παρόντος τὸ μέγεθος. ἀπολύσας οὖν τοὺς ὄχλους ἐπὶ τὸ εὐλογεῖσθαι προσιόντων, ὡς εἰκὸς, τῶν δὲ καὶ ἐπὶ θεραπείᾳ τινὶ, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· οἷα ἄνθρωπος εἰκὸς, ὁμοῦ καὶ ἡμᾶς διδάσκων ἔχεσθαι τοῦ ἔργου τῆς προσευχῆς. καὶ βαθυτέρας ἤδη γενομένης τῆς ἑσπέρας, αὐτὸς μὲν ἦν ἐκεῖ μόνος, τὸ δὲ πλοῖον τῶν μαθητῶν μέσον ἤδη τῆς θαλάσσης ἦν, προσωτέρω χωρεῖν ἀπὸ τῶν ἀνέμων ἐναντία πνεόντων κωλυόμενον. Συνετέλει δὲ καὶ τοῦτο εἰς μείζονα τοῦ θαύματος ἀπόδειξιν, ὡς ἐκ τῶν ἀνέμων ἐναντία πνεόντων καὶ τῶν κυμάτων κατὰ τοῦ ἀνέμου ἐγειρομένων, ἔμενεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζων ὑπ᾽ οὐδενὸς ἑτέρου κωλυόμενος.

„ Et circa quartam vigiliam
„ noctis venit ad eos ambulans
„ super mare: & volebat præteri-
„ re eos.

„ Καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς
„ νυκτὸς ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπα-
„ τῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἤθελε
„ παρελθεῖν αὐτούς.

ANONYMI. Quando jam diluculum erat: ut videlicet ope lucis orientis viderent eum, & miraculum perspicerent. si enim priùs, densis adhuc tenebris id factū fuisset, ignorabile contingeret, caligine noctis cuncta obruente.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὅτι λοιπὸν τὸ λυκόφως ἦν, ἵνα δὴ ἴδωσιν αὐτὸν, καὶ τὸ θαῦμα καταμάθωσιν. εἰ γὰρ ἐν σκότῳ ἐγεγόνει, ἅπαντα ἂν ἠγνοήθη τῷ σκότῳ.

VICTORIS ANTIOCHENI. Quatuor divina Scriptura custodias memorat noctis, in tres unamquamque divisam horas: quarta hæc igitur cujus hic meminit post nonam horam inchoata, per deci-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τέσσαρας ἡ θεία γραφὴ φυλακὰς λέγει τῆς νυκτὸς, εἰς τρεῖς ὥρας ἑκάστην διαιροῦσαν. τετάρτην οὖν λέγει τὴν μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τὴν δεκάτην ἢ τὴν μετ᾽ ἐκείνην, ὡς ἂν εἴποιμεν οὕτω καλοῦσα. κατ᾽ ἐκείνην οὖν ὤφθη τὴν ὥραν αὐτοῖς ἐπὶ τὴν θάλασσαν βαδίζων καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικόμενος. τῶν δὲ σφόδρα ἐκπλαγέν-

των

των ἐπὶ τῇ θέᾳ, ὡς φάντασμα εἶναι νομίσαντων ὑπὸ τοῦ παραδόξου τὸ φαινόμενον, ἀνακραξάντων δὲ ἀπὸ πολλοῦ φόβου, ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος, θαρσεῖτε, εἰπὼν, ἐγώ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε.

mam & duas consequentes extensa est. Harum igitur horarum aliqua, visus à discipulis Christus est super mare ambulans, & ad ipsos veniens. At illis tam inopinati novitate spectaculi vehementer perculsis, & quod phantasma id putarent, præ multo metu clamantibus, locutus est eis Dominus: *Confidite*, inquiens, *ego sum, nolite timere*.

» Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν περιπατοῦντα
» ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἔδοξαν φάντασ-
» μα εἶναι καὶ ἀνέκραξαν.
» Πάντες γὰρ αὐτὸν εἶδον, καὶ ἐτα-
» ράχθησαν. καὶ εὐθέως ἐλάλησε μετ'
» αὐτῶν καὶ λέγει αὐτοῖς, θαρσεῖτε·
» ἐγώ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε.
» Καὶ ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ πλοῖ-
» ον· καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. καὶ
» λίαν ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταν-
» το, καὶ ἐθαύμαζον.
» Οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις.
» ἦν γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμέ-
» νη.

49. At illi ut viderunt eũ am-
» bulantẽ super mare, putaverunt
» phãtasma esse, & exclamaverũt.
50. Omnes enim viderũt eũ, &
» conturbati sunt. Et statim locu-
» tus est cum eis, & dixit eis, Con-
» fidite, ego sum: nolite time-
» re.
51. Et ascendit ad illos in na-
» vim: & cessavit ventus. & plus
» magis intra se stupebant.
52. Non enim intellexerunt de
» panibus: erat enim cor eorum
» obcœcatum.

ΑΥΤΟΥ. Ἐλύθη μὲν οὖν αὐτοῖς ὁ ἀγὼν ἀπὸ τῆς φωνῆς· τὸ δὲ παράδοξον τοῦ φαινομένου ἀμφιβάλλειν ἔτι παρεσκεύαζεν αὐτοὺς, ὥστε τὸν Πέτρον, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῷ μαθεῖν ἀκριβῶς, ὅτι μὴ φαντασία τὸ φαινόμενον, τοῦτο δὲ καὶ μετασχεῖν τῶν αὐτῶν ἀπὸ πολλῆς ἐπιθυμήσαντα τῆς θερμότητος, εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν· κύριε εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρὸς σε ἐπὶ τὰ ὕδατα. προσέταξεν αὐτῷ τοῦτο ποιῆσαι· καὶ κατελθὼν ὁ Πέτρος ἀπὸ τοῦ πλοίου, πρότερον μὲν ἐβάδιζεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀσφαλῶς· διδάξαι δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος βουληθεὶς, ὅτι ἀληθῶς τῇ αὐτοῦ δυνάμει τοῦτο ἐδύνατο, καὶ μᾶλλον ἐχρῆν ἄνευ τῆς πείρας πιστεῦσαι, συνεχώρησεν αὐτῷ βραχύ τι καὶ κατενεχθῆναι τῶν ὑδάτων· εἶτα ἐν ἀγῶνι καταστάντος καὶ κράξαντος, Κύριε σῶσόν με, ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ ἔστησεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὀνει-

EIVSDEM. Etsi resederat in ipsis æstus animi agnita Domini voce compressus: tamen adhuc visi novitas nescio quid eis anxiæ dubitationis reliquum fecerat. Adeò ut Petrus, partim ut certius intelligeret non esse inanem speciem id quod apparebat; partim ex multo fervore, partem habere in omnibus Domini sui laboribus & periculis affectans, diceret Iesu: *Domine si tu es, jube me venire ad te super aquas*. Iussit Dominus quod rogarat Petrus, qui descendens è navi, principio quidem incessit super aquas securè. Docere autem illum volens Dominus (quod citra experientiã damni priùs credidisse Petrum satius fuerat) non propriis illum id posse viribus, sed verè Dei adjutrice potentia, permisit eum

cedente vestigijs maris dorso demergi paululum. unde ipsum consternatum, & trepidè clamantem, *Domine salvum me fac*, extensa manu corripuit, & statuit supra jam iterum solidam aquæ superficiem; exprobrans ipsi modicam fidem. Fecit autem ille angor animi, quo cum inciperet mergi jactatus est, ut majorem & teneriorem sensũ haberet gratiæ liberatoris sui, Ascendit inde navim Dominus adducẽs & Petrum. Tum cessavit ventus: ostendens causam motus sui, ideo jussi ab Arbitro ventorum, ut augeretur miraculum, illustriùs ex circumstantijs apparens. Accedentes autem discipuli ad Dominum in navi, adoraverunt eum, verè filium Dei confitentes ipsum esse. & hac ipsa quasi præcedentis defectus emendatione declarantes, haud sese prius perfectam ejus habuisse notitiam. Aliter enim quid attinebat hoc post miraculum demum profiteri, si perinde antea compertum habuerunt? Nec verò si jam tum id nossent tantùm æstuassent animo ad spectaculum ambulantis supra mare, sed composito animo stetissent, uti nũc perfecta jam ejus notitia instructi. Erudimur porrò per hæc bonum esse desertum & solitudinem, quando agere cum Deo est opus. Tranquillitatis enim mater solitudo est, omnibus nos tumultibus liberans. Ad hæc discimus cuncta fortiter ferre. nam & nunc suos etiam discipulos in patiẽtiæ majoris occasionem ultrò conijciens, disjungit se ab ijs, & in medio positis mari procellam sinit ingruere, jactarique ipsos per noctem permittit totam, sic excutiens torporem illum & lethargum ob-

δείσας αὐτῷ τὴν ὀλιγοπιστίαν. ὁ γὰρ τῆς καταδύσεως ἀγὼν μείζονα τῆς χάριτος τοῦ σώσαντος ἔχειν ἐποίει τὴν αἴσθησιν. ἐπιβαίνει λοιπὸν τοῦ πλοίου ὁ Ἰησοῦς ἐπαγόμενος καὶ τὸν Πέτρον. εἶτα ἐπαύσατο μὲν ὁ ἄνεμος, δεικνὺς τῆς κινήσεως τὴν αἰτίαν τούτου ἕνεκεν γεγενημένης, ἐπὶ τῷ αὐξηθῆναι τὸ θαῦμα μεῖζον διὰ πάντων φανέν. προσελθόντες δὲ αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου προσεκύνησαν οἱ μαθηταί, ἀληθῶς υἱὸν Θεοῦ ὁμολογοῦντες αὐτὸν εἶναι· δεικνύντες ὅτι δὲ πρότερον μὴ τελείαν περὶ αὐτοῦ τὴν γνῶσιν ἐκέκτηντο. τί γὰρ ἔδει καὶ τοῦτο μετὰ τὸ θαῦμα ὁμολογεῖν, εἴπερ ᾔδεισαν; καὶ πρὸ τούτου δὲ τοῦτο ἐπισταμένους μηδὲ ἐπὶ τῷ φαινομένῳ τοσαύτην ἔχειν ἀμφιβολίαν αὐτοὺς, ὥσπερ γε καὶ νῦν μετὰ τελείας τῆς γνώσεως. παιδευόμεθα τοίνυν διὰ τούτων, ὅτι καλὸν ἡ ἐρημία καὶ ἡ μόνωσις ὅταν ἐντυγχάνειν δέῃ Θεῷ. ἡσυχίας γὰρ μήτηρ ἡ ἔρημος πάντων ἀπαλλάττουσα θορύβων ἡμᾶς. πρὸς δὲ τούτοις μανθάνομεν καὶ πάντα φέρειν γενναίως· καὶ γὰρ νῦν καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ εἰς μείζονα ὑπομονὴν ἄγων, ἄπεισι καὶ ἐν μέσῃ θαλάττῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἀφίεται αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι, διεγείρων αὐτῶν, ὥς φησιν ὁ εὐαγγελιστής, πεπωρωμένην τὴν καρδίαν· μετὰ δὲ τῆς κατανύξεως εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς μείζονα ἐνέβαλε καὶ εἰς μνήμην διηνεκῆ. διὰ τοῦτο οὐκ εὐθέως αὐτοῖς ἐπέστη, παιδεύων αὐτοὺς μὴ ταχέως λύσιν ἐπιζητεῖν τῶν συνεχόντων δεινῶν, ἀλλὰ φέρειν τὰ συμπίπτοντα γενναίως, καὶ ὅταν δὲ μέλλει παύειν τὰ δεινὰ, ἕτερα χαλεπώτερα προσδοκᾶν. οὕτω γοῦν καὶ αὐτοὶ πτοηθέντες ἀπὸ τῆς θέας ἐκέκραξαν. μετὰ γὰρ τοῦ χειμῶνος καὶ ἡ ὄψις αὐτοὺς ἐθορύβησεν. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ σκότος ἔλυσεν, οὐδὲ φανερὸν ἑαυτὸν εὐθέως ἐποίησεν· παιδεύων αὐτοὺς ἐγκαρτερεῖν τοῖς δεινοῖς. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔνι, καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ πειράζεσθαι καὶ σφοδρῶς,

ὅταν

ὅταν μέλλωσι τοὺς ἀγῶνας ἐκβαίνειν οἱ δίκαιοι, βουλόμενος πλέον αὐτοὺς κερδαίνειν, ἐπιτείνει τὰ γυμνάσια. οὐ πρότερον δὲ ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἕως ὅτε ἔκραζον. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἠσμένισαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἐβόησαν, ἔλυσεν αὐτῶν τὸν φόβον, εἰπών· θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. οὐδὲ γὰρ ἐγίνωσκον αὐτὸν διὰ τὸ παράδοξον τῆς βαδίσεως, καὶ διὰ τὸν καιρόν, ἀλλὰ διὰ τῆς φωνῆς δῆλον ἑαυτὸν ἐποίει. εἰ σὺ εἶ, φησὶν ὁ Πέτρος, κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρός σε. τοῦτο δὲ ἐζήτησεν δι' ἀγάπην μόνον, οὐ δι' ἐπίδειξιν. οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐφίλει τὸν Ἰησοῦν. καὶ τὴν ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τῇ ἀγάπῃ δείκνυται πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἐνάγει. τί οὖν ὁ Χριστός; ἐπέτρεψε. καὶ καταβὰς κλυδωνίζεται, καὶ περιδεὴς γίνεται τοῦ ἀνέμου ἐμποιοῦντος τὸν φόβον. διατί δὲ οὐκ ἐπέταξεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀνέμοις παύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἐπελάβετο αὐτοῦ; ὅτι τῆς ἐκείνου πίστεως ἔδει. ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἡμῶν ἐλλιμπάνει, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵσταται. δεικνὺς τοίνυν ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνέμου ἐμβολή, ἀλλ' ἡ ἐκείνου ὀλιγοπιστία τὴν περιτροπὴν εἰργάζετο, φησί· τί ἐδίστασας ὀλιγόπιστε; εἰ γὰρ μὴ ἠπίστησε, καὶ πρὸς τὸν ἄνεμον ἐδυνάσατο ἄν. ὅτι οὐδὲν ἐκεῖνος παραβλάπτει, ὅταν ἡ πίστις πέπηγεν. ἐπιβάντων δὲ τῷ πλοίῳ τότε ἐπαύσατο. καὶ πρὸ τούτου μὲν ἔλεγον· ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι, καὶ τὰ ἑξῆς. νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως. ἀλλ' ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ. οὕτως οὐ δι' ἐπίδειξιν ἡ ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ σωτῆρος ἐγένετο βάδισις, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν. λίαν γὰρ ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο. οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· ἦν γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη. ὠφεληθέντες οὖν ὡμολόγησαν αὐτὸν εἶναι υἱὸν Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐπετίμησε τοῦτο εἰρηκόσι· τοὐναντίον μὲν ὁ Θεὸς ἅπαν καὶ ἐβεβαίωσε τὸ λεχθὲν κατὰ μείζονος ἐξουσίας θεραπεύων τοὺς προσιόντας, καὶ οὐχ ὡς

cœcati, ut ait Evangelista, cordis ipsorum. Post hanc autem compunctionem, acriorem ipsis infixit sui amorem & memoriam continuam. Quocirca non statim ipsis adfuit: docens, non cupidè quærere liberationem malorum urgentium: sed ferre quæ accidunt fortiter; expectantes etiam, ubi hæc desierint, alia graviora. Prout illis nunc evenit, utique post laborem & periculum commoti maris, consternatis majori metu ob spectaculum formidolosi phantasmatis. Propter quod nec tenebras discussit, nec se statim manifestum fecit: exercitans sic ipsos generosè ferédis adversis. quoniam enim ferè non solet fieri, ut quis & longo simul tempore, & vehementer tentetur, quando ad finem certaminũ justi veniunt, volens eos plus lucrari, exercitationem patiẽtiæ producit immittendis novis malis. Non prius autem se manifestavit Christus discipulis, quàm ipsi clamarent: id agens, ut gratior jucundiorque ipsis tali consternationis momento accideret ejus opportunissimè ostensa præsentia. Postquã verò clamarunt, solvit illos metu dicens, *Confidite: ego sum: nolite timere.* neque enim agnoscebant eũ: tum ob stuporem inopinatæ novitatis gradientis super undas corporis, tum ob tenebras & intempestum noctis. Sed voce manifestum se ipsum fecit. *Si tu es*, ait Petrus, *jube me venire ad te.* Hoc petijt instinctu caritatis solum, nõ autem prurigine ostentationis. nemo enim sic amabat Iesum. sed & suã simul cum caritate demonstrabat fidem. prætereaque alios sancto exemplo ad bonũ promovet. quid igitur

igitur Christus? Permisit quod volebat. At ille cùm descendisset, fluctuans mersatur, ac trepidat, vento terrente. Cur verò non imperavit Salvator ventis ut cessarent: sed ipse tenuit eum? quoniam ejus fidem requirebat. quando enim nostra deficiunt, divina adsunt. ostendens igitur non impetu venti, sed ejus fidei defectu contigisse mutationē in deterius, ait: *Quare dubitasti modicæ fidei?* nisi enim incredulus fuisset, prævaluisset utique vento; qui concutere non potest quem fides firmat. Christo autem & Petro in navem receptis cessavit ventus. nec jam dicunt vectores, ut priùs: *qualis est hic homo cui & venti*, &c. sed *verè filius Dei es*. Sic non ad ostentationem incessus Salvatoris super aquas, verùm ad discipulorum utilitatem fuit. nimirum enim illi obstupuerant: *Non enim intellexerant de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum*. Adjuti autem novo experimento, confessi sunt ipsum esse filium Dei. & non increpavit hoc dicentes. è contrariò Deus omne quod dictum fuerat confirmavit, majori deinceps autoritate sanans accedentes curationū gratia, quàm fuisset antea solitus.

TOLOSANI. Coegit ipsos, utique perinvitè ab ipso discedentes. vel propter eum quo illum prosequebantur amorem, vel quod angerentur reputantes, quo modo venire ad ipsos sine navi posset. Nesciebant enim de industria id agere Salvatorem: quò nimirum occasionem haberet veniendi ad ipsos ambulando supra mare: eoque ipsi mirabili spectaculo, de ejus divinitate convincerentur, quam planè agnoscere tātæ ipsis res molis erat. Ac turbas quidem certatim ad ipsum concurrentes, benedictionis ejus participandæ gratia, dimisit. ipse verò ascendit in montem, ibi oraturus. vel se hominem probans, vel nos erudiens, incumbendum esse assiduè in orationis opus, Profundiore verò vespere jam facta, solus ipse quidem ibi erat: navigium verò discipulorum madium tenebat mare. nec verò id promovere poterat, obluctantibus ventis.

ἐμπεριεπάτησεν.

ΤΟΛΩΣ. Ἠνάγκασεν αὐτοὺς, μὴ θέλοντας ἀποστῆναι αὐτοῦ ῥαδίως· τοῦτο δὲ ἐποίουν δι' ἣν διάθεσιν εἶχον πρὸς αὐτόν. Καὶ ἔτι ἀποροῦντες, πῶς ἂν ἔλθοι πρὸς αὐτοὺς ἄνευ πλοίου. ἠγνόουν γὰρ ὅτι ἐξεπίτηδες τοῦτο ἐποίει ὁ Σωτήρ. ἵνα ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζων ἔλθῃ πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἂν θεασάμενοι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζοντα, Θεὸν εἶναι αὐτὸν πιστεύσωσιν ὡς ἀληθῶς. Καὶ τοὺς μὲν ὄχλους προσιόντας αὐτῷ ἐπὶ τῷ εὐλογεῖσθαι, ἀπέλυσεν. αὐτὸς δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσευξόμενος. τοῦτο μὲν ὡς ἄνθρωπος· τοῦτο δὲ καὶ διδάσκων ἡμᾶς ἔχεσθαι ἀεὶ τοῦ ἔργου τῆς προσευχῆς. βαθυτέρας δὲ γενομένης ἑσπέρας, αὐτὸς μὲν ἦν ἐκεῖ μόνος, τὸ δὲ πλοῖον τῶν μαθητῶν μέσον ἦν τῆς θαλάσσης. Καὶ οὐκ ἠδύνατο προσωτέρω χωρεῖν, ἐναντίων ὑπαρχόντων ἀνέμων· τοῦτο δὲ συνετέλει καὶ εἰς τὸ μεῖζον γενέσθαι τὸ θαῦμα· ἰδόντες δὲ αὐτὸν ἀνέκραξαν. ἐδόκουν γὰρ φάσμα θεωρεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο θεραπεύει αὐτοὺς λέγων· ἐγώ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε. Καὶ ἔτι ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον τὴν πλεωτέραν αὐτοῖς παρέχετο παραμυθίαν. Καὶ τούτων γενομένων ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. ἔοικεν οὖν ὁ Χριστὸς καὶ διὰ τοῦτο συγχωρῆσαι αὐτοὺς πειρασθῆναι· ἵνα ἐπεὶ μὴ ἀπὸ τῶν ἄρτων αὐτὸν ἐπέγνωσαν, ἐπιγνῶσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ πιστεύσωσιν.

tis. id quod ipsum valuit ad miraculi magnitudinem augendam. Videntes porrò ipsum *exclamaverunt. putaverunt enim phantasma esse.* Propterea consolatur eos & demulcet dicens: *Ego sum: nolite timere.* Tum etiam conscensa in qua erant navi pleniorem adhuc ipsis consolationem attulit. Interea enim dum hæc fierent cessavit ventus. Videtur ergo Christus propterea permisisse incidere ipsos in istud periculum adversantis venti, & metum existimati spectri, ut quoniam in miraculo multiplicatorum panum divinitatem ejus non agnoverant, eam in maris obsequio sentirent, & tandem crederent.

» Καὶ διαπεράσαντες ἦλθον ἐπὶ
» τὴν γῆν Γεννησαρέτ, καὶ προσ-
» ωρμίσθησαν.
» Καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ
» πλοίου, εὐθέως ἐπιγνόντες αὐτὸν,
» Περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχω-
» ρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς
» κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας πε-
» ριφέρειν, ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ
» ἐστι.
» Καὶ ὅπου ἂν εἰσεπορεύετο εἰς κώ-
» μας ἢ πόλεις ἢ ἀγροὺς, ἐν ταῖς ἀγο-
» ραῖς ἐτίθουν τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ πα-
» ρεκάλουν αὐτὸν ἵνα κἂν τοῦ κρασ-
» πέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἅψωνται.
» καὶ ὅσοι ἂν ἥπτοντο αὐτοῦ, ἐσώ-
» ζοντο.

53. Et cùm transfretassent, ve-
» nerunt in terram Genezaret, &
» applicuerunt.
54. Cùmq; egressi essent de navi,
» continuò cognoverunt eum.
55. Et percurrentes vniversam
» regionem illam, cœperunt in
» grabatis eos qui se malè habe-
» bant circumferre, ubi audiebant
» eum esse.
56. Et quocunque introibat in
» vicos vel in villas, aut civitates,
» in plateis ponebant infirmos, &
» deprecabantur eum, ut vel fim-
» briam vestimenti ejus tange-
» rent: & quotquot tangebant
» eum, salvi fiebant.

ΑΥΤΟΥ. Ὅθεν δηλοῖ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι διὰ πολλοῦ χρόνου ἐπέβη, φησὶν, ὅτι ἐπιγνόντες οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου, περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας φέρειν. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ὡς πρότερον προσῄεσαν εἰς τὰς οἰκίας ἕλκοντες αὐτὸν καὶ χειρὸς ἀφὴν ἐπιζητοῦντες, καὶ προστάγματα διὰ ῥημάτων, ἀλλ᾽ ὑψηλότερον πολλῷ καὶ φιλοσοφώτερον, καὶ μετὰ πλείονος τῆς πίστεως εἵποντο τῆς θεραπείας. ἡ γὰρ αἱμοῤῥοοῦσα πάντας ἐδίδαξε φιλοσοφεῖν. ἀλλ᾽ ὅμως ὁ χρόνος οὐ μόνον οὐκ ἐξέλυσε τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα εἰργάσατο καὶ ἀκμάζουσαν διετήρησεν. οὐκ ἀπεικὸς δὲ ἦν καὶ τοῦ χρόνου προβαίνοντος καὶ

EIVSDEM. Majoris istius, quã dixi à Christo deinceps ostensam, curationum operandarum potestatis, argumentum hoc sit, quod hic Evangelista de ipso refert: nempe, ubi agnitus is est in ista Regione, in quam nimirum ex longo temporis intervallo nunc redibat, Incolas loci circumcursato tractu illo universo, cœpisse in grabatis adducere ad ipsum malè habentes. non enim modò ut antea ipsum adibant pertrahentes ad domos ubi jacebant infirmi, & manus ejus cõtactu dignari eos rogantes, aut morbis imperari fugam voce præsentis: sed sublimiùs multo ac sapien-

pientiùs cumq; fide majori sequebantur eum, spe certa curationis. Hæmorrhoissa videlicet, plus aliquid de Christo sapere omnes docuit. Ac tempus non modò non debilitavit fidem, sed majorem etiam effecit, & in pleno ejus vigore conservavit: consentaneum enim erat, ut procedente tempore, famaque gestarum rerum invalescente, majorem in illum fidem homines conciperent.

τῆς φήμης ὑπὸ τῶν γινομένων αὐξανομένης μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ πίστιν τοῖς ἀνθρώποις ἐγίνεσθαι.

TOLOSANI. Longiori temporis spatio Salvator in regione ista peregrinatus est. unde inquit Evangelista, audito ubi Christus esset, loci ejus incolę afferebant ad eum infirmos. Ac intra domos quidem non vocabant ipsum: sed ipsi potiùs prodeuntes infirmos ferebant: & enixè rogabant, per eum ut ipsis liceret vel fimbriam ejus contingere. Nimirum illic fama percrebuerat Hæmorrhoissæ sanatæ simili contactu, quo exemplo fides ista in hunc populum propagata erat.

ΤΟΛΩΣ. Διὰ χρόνου ἐπεδήμησεν ὁ Σωτὴρ τῷ τόπῳ ἐκείνῳ· διὸ καὶ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς· ἐπιγνόντες αὐτὸν προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς. καὶ εἰς τὰς οἰκίας μὲν οὐκ ἐκάλουν αὐτόν· αὐτοὶ δὲ μᾶλλον προσερχόμενοι τοὺς κακῶς ἐχομένους ἔφερον· καὶ σφόδρα παρεκάλουν ἵνα κἂν τοῦ κρασπέδου αὐτοῦ ἅψωνται. κατεῖχε δὲ καὶ τὰς πάντων ἀκοὰς τὸ περὶ τὴν αἱμοῤῥοοῦν θαῦμα· καὶ πλείονα τοῖς ὄχλοις ἐνέθηκε πίστιν.

CAPUT VII.

1. ET cōveniunt ad eum Pha-
» risæi, & quidam de Scribis ve-
» nientes ab Ierosolymis.
2. Et cū vidissent quosdā ex di-
» scipulis ejus cōmunibus mani-
» bus, id est non lotis, mandueare
» panes, vituperaverunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

» ΚΑΙ συνάγονται πρὸς αὐτὸν οἱ
» Φαρισαῖοι καί τινες τῶν Γραμματέων
» ἐλθόντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων.
» Καὶ ἰδόντες τινὰς τῶν μαθητῶν
» αὐτοῦ κοιναῖς χερσὶ, τοῦτ' ἔστιν ἀ-
» νίπτοις, ἐσθίοντας ἄρτους, ἐμέμψαν-
» το.

VICTORIS ANTIOCH. Parans Evangelista referre accusationem discipulorum, quam Scribæ & Pharisæi Salvatorem adeuntes instituerunt, aptè interserit explicationem istius traditionis seniorum, quę calumnię occasionem dedit; & sic rem ipsam, meliùs tūc intelligendam, exponit.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΗΝΟΥ. Βουλόμενος ὁ εὐαγγελιστὴς τὴν κατὰ τῶν μαθητῶν κατηγορίαν εἰπεῖν, ἣν ἐποιοῦντο Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι προσιόντες τῷ σωτῆρι, διὰ μέσου ἐδίδαξε τίς ἦν ἡ πρεσβυτέρων παράδοσις, καὶ οὕτως ἐπιφέρει κἀκείνην.

3. Pharisęi enim & omnes Iu-
» dæi, nisi crebrò laverint manus,
» non manducant, tenentes tra-
» ditionem seniorum.

» Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ
» Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς
» χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παρά-
» δοσιν τῶν πρεσβυτέρων.

ΑΝΩ-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἰόμενοι τάχα τῇ τοῦ σώματος καθαρότητι συγκαθαρεῖσθαι καὶ τὴν ψυχήν.

ANONYMI. Rati fortè lotione corporis mundari etiam animam.

„ Καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσι.

4. Et à foro nisi baptizentur, „ non comedunt.

ΑΥΤΟΥ. Τοῦτο δὲ ἐποίουν, καθώς φησιν ὁ Ἰώσηππος, ἀποδιοπομπούμενοι τὰς ἀγοραίους κηλῖδας. βιβλίῳ ϛ´ ἀρχαιολογίας.

EIVSDEM. Id agebant, ut Iosephus ait libro Antiquitatũ secũdo, ut purgarent contractas in foro ex hominum vulgariũ usu maculas.

„ Καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξεστῶν καὶ χαλκίων καὶ κλινῶν.

„ Et alia multa sunt, quæ tra-
„ dita sunt illis servare, baptisma-
„ ta calicum & urceorum, & æra-
„ mentorum & lectorum.

ΑΥΤΟΥ. Ἵνα δῆθεν καὶ τούτους μολυσμοὺς ἀφανίζωνται.

EIVSDEM. Vt & ex his videlicet qualescumque contaminationes eluerent.

„ Ἔπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, διατί οἱ μαθηταί σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσι τὸν ἄρτον.

5. Et interrogabant eum Pha-
„ risæi & Scribæ, Quare discipuli
„ tui non ambulant iuxta tradi-
„ tionem seniorum, sed commu-
„ nibus manibus mãducant panẽ?

ΤΟΛΩΣ. Βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν κατὰ τῶν μαθητῶν κατηγορίαν εἰπεῖν, ἣν ἐποίουν οἱ Φαρισαῖοι, διδάσκει πρότερον τίς ἦν ἡ τῶν πρεσβυτέρων παράδοσις· εἶτα ἐκείνην ἐπιφέρει. οὐ γὰρ ἐσπούδαζον οἱ μαθηταὶ μὴ νίπτεσθαι· ἀλλ᾽ ὅτι τοῦ Σωτῆρος αὐτοὺς διδάξαντος ὡς ἔτυχε παραλείπειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν τοῦ σώματος συντελοῦντα, καὶ μόνης ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς· ἐνίοτε καὶ μὴ νιψάμενοι ἤσθιον. ταῦτα δὲ ὁρῶντες οἱ Φαρισαῖοι κατηγόρουν τῶν μαθητῶν· ἵνα δὲ ὡς εὐσέβειαν μὴ φυλάττοντας διελέγξῃ, τὴν παρανομίαν αὐτῶν πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῶν τίθησι· γράμμα θεῖον ἀντιθεὶς ἀγράφῳ παραδόσει ἀνθρώπων. Μωσῆς γὰρ εἶπέ φησι· ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω· τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς ἀπειλῆς, πῶς ὑμεῖς παραβαίνετε τὸ θεῖον

TOLOSANI. Volens Evangelista exponere accusationẽ, quã à Pharisæis passi sũt Discipuli, docet primũ quænam hæc esset Traditio seniorum, in quam peccasse arguebantur. qua explicata, criminationem recitat. Discipuli porrò, non illi quidem data opera, & ex certo consilio, lotione manuum abstinebant: sed à Christo docti sine cura, & quomodocumque defungendum necessitatibus corporis: diligentiam verò ac studium una in virtute collocandum, interdum tempore exclusi, aut aliis intenti, lavare prætermittebant antequam cibum sumerent. Magnũ verò crimen, judicio quidem Pharisęorũ, qui ea re animadversa Discipulos velut in piaculo deprehẽ-

ſos, reos agunt apud ipſum Dominum. Qui accuſandi temeritatem, in neceſſitatē defenſionis vertens, violatę ipſos religionis reos ut peragat, iniquitatem ipſis ſuam & legis divinæ contemptum ob oculos ponit; ſcripturam divinam cum traditione hominum ſcripto non commiſſa comparans. Proditum enim, inquit, à Moſe eſt: *Qui maledixerit Patri vel Matri morte moriatur*. Cur vos igitur tanta comminatione ſancitum divinum prę ceptum præ neſcio qua ſeniorum Traditione contemnitis: ut ſciſcere audeatis, ſi quis filius, quod honorarium munus aut neceſſarium parentibus debebat, Deo ſe oblaturum promiſerit, pietatis officio exolvi, & Patri debere jam nihil? quod aliud nihil eſt, quàm vera divinæ legis abrogatio per traditionis humanæ præſcriptionem inducta. quod ait, lavaſſe Phariſæos πυγμῇ, *pugno*: ſignificat ſolitos eos à cubitu ad ſummos digitos lavari.

προσέταγμα, ταῖς τῶν πρεσβυτέρων ἑπόμενοι παραδόσεσιν; ὥστε εἴ τις ἐπ' ἀτιμίᾳ γονέων θυσίαν ὑπόσχοιτο, λέγων Θεῷ ποιήσειν δῶρα καὶ θυσίας ἃ πατρὶ παρέχειν ὀφείλει· τοῦτο λέγετε μηκέτι τιμήσειν τὸν Πατέρα· ὅπερ ἐστὶν ἀκύρωσις τοῦ νόμου διὰ παράδοσιν ἀνθρώπων. πυγμῇ γὰρ λέγεται τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἄχρι καὶ τῶν ἄκρων δακτύλων νίπτεσθαι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐχ ὅτι δὲ μὴ νίπτεσθαι πάντως ἐσπούδαζον οἱ μαθηταί. ἀλλ' ὅτι τοῦ Κυρίου διδάξαντος αὐτοὺς ἅπαντα ὡς ἔτυχε παρέπειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν συντελοῦντα τοῦ σώματος, μόνης δὲ ἐπιμελεῖσθαι σφόδρα τῆς ἀρετῆς, θεασάμενοι οἱ Φαρισαῖοι τοῦ νίπτεσθαι οὐ ποιουμένους φροντίδα κατὰ τὸν τοῦ ἐσθίειν καιρὸν, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος ἦν, τοῦτο ἐνεκάλουν. τί οὖν πρὸς τοῦτο ὁ Κύριος;

VICTORIS ANTIOCHENI. Non ſanè quod illuviem Diſcipuli affectarent de induſtria. Sed quòd, à Domino ſic edocti, ſimpliciter obiterque defungentes iis, quæ ad corporis curam pertinebant, præcipuum in colendo per virtutes animo ponebant ſtudium. quare obſervantes Phariſæi, non curare ipſos adhibere ſolemnes illas, quas obirent cæteri ante cibi ſumptionem, lotiones, hoc ipſum nunc accuſant. quid igitur ad hoc Dominus?

6. At ille reſpondens dixit eis,
» Benè prophetavit Iſaias de vo-
» bis hypocritis, ſicut ſcriptum
Iſai.29. 13. » eſt, Populus hic labiis me ho-
» norat: cor autem eorum longè
» eſt à me.

7. In vanum autem me colunt
» docentes doctrinas, præcepta
» hominum.

» Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς,
» ὅτι καλῶς προεφήτευσεν Ἡσαΐας περὶ
» ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγραπται,
» Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσί με τιμᾷ·
» ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει
» ἀπ' ἐμοῦ.

» Μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσ-
» κοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀν-
» θρώπων.

EIVSDEM. Quoniam iſti diſcipulis crimini vertebant tranſgreſſionem non Legis, ſed Tradi-

ΑΥΤΟΥ. Ἐπειδὴ ἐνεκάλουν τοῖς μαθηταῖς οὐχ ὅτι νόμον παρέβαινον, ἀλλὰ παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων, ἐλέγχων αὐ-

τοὺς

τοὺς ἐμβριθέστερον, ὡς ἐν προσχήματι εὐλαβείας τὴν ἀτοπίαν ἐπιτηδεύοντας, ἐπιφέρει καὶ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου ῥῆσιν ὡς περὶ αὐτῶν εἰρημένην· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησί, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἄκροις χείλεσι τιμῶντες τὸν Θεὸν, πόῤῥω αὐτοῦ τῆς διανοίας ἀπέχουσι· μάτην δὲ εἰς αὐτὸν σέβας φυλάττειν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ προτιμῶντες διδασκαλίας ἀνθρώπων· οὕτω καὶ ὑμεῖς τὰ ὅμοια δρῶντες τὸν τοῦ Θεοῦ παραβαίνετε νόμον, καὶ τὸν ἐμφανῆ κοσμοῦντες ἄνθρωπον, τὸν ἐντὸς ἀκόσμητον καταλιμπάνετε, καὶ τοῖς τὴν ἀλήθειαν ἀσκοῦσιν ἐγκαλεῖτε τὸ δὲ σχῆμα μεταδιώκοντες. ἵνα τοίνυν ὡς εὐσέβειαν μὴ φυλάττοντας διελέγξῃ ἐπερειδομένους τῇ τῶν πρεσβυτέρων παραδόσει, τὴν παρανομίαν προστίθησι τὴν διὰ παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων γινομένην, γράμμα θεῖον ἀντιθεὶς ἀγράφῳ παραδόσει ἀνθρώπων.

tionis seniorũ, arguens ipsos gravius quòd prætextu pietatis importunitatem exercerent, impingit Isaiæ Prophetæ oraculum, ut de ipsis dictum. Sicut enim, inquit, illi, de quibus ibi sermo, summis dumtaxat labiis colentes Deum, cogitatione longè absunt ab eo, frustra promittentes ipsius religionem observare, cum ei præferant doctrinas hominum: Ita & vos similia peccantes Dei legem transgredimini, & exteriorem ornantes hominem, interiorem inornatum relinquitis. Et veritatem exercentibus succẽsetis, ipsi nihil aliud nisi externam curantes speciem. ut igitur eos religionem non colere demonstret, sic innitentes Traditioni seniorum, adjungit quæ Legis violatio ex ista, quam arctè amplectebantur seniorum traditione consequatur: Divinam Scripturam ex opposito comparans cum non scripta traditione hominum.

» Ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ,
» κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώ-
» πων, βαπτισμοὺς ξεστῶν καὶ ποτη-
» ρίων, καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα
» πολλὰ ποιεῖτε.

8. Relinquentes enim manda-
» tum Dei, tenetis traditiones ho-
» minum, baptismata urceorum
» & calicum: & alia similia his
» facitis multa.

ΤΟΛΩΣ. Ἔτι ἐμβριθέστερον ἐλέγχων αὐτοὺς ὁ Κύριος παράγει τὸν προφήτην κατηγοροῦντα αὐτῶν, ὡς περὶ αὐτῶν τῆς τοῦ προφήτου ῥήσεως εἰρημένης. ἄκροις γὰρ χείλεσι τιμῶντες τὸν Θεὸν φησι, πόῤῥω αὐτοῦ ταῖς διανοίαις ἀπέχουσι, τιμῶντες διδασκαλίας ἀνθρώπων καὶ πρεσβυτέρων παραδόσεις, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ παραβαίνοντες νόμον. Καὶ τὸν ἐκτὸς τιμῶντες ἄνθρωπον, τὸν δὲ ἐντὸς ἀνεπιμέλητον καταλιμπάνοντες.

TOLOSANI. Acrius adhuc increpans ipsos Dominus, adducit Prophetam quasi accusantem eos. Hos enim planè spectat istud testimonium. Summis quippè labris honorantes Deum attentione mentis, atq; affectu longissimè ab eo aberant: observantes doctrinas hominum & traditiones seniorũ, Dei autẽ legẽ transgredientes: exteriorẽ excolentes hominẽ, interiorẽ incuratũ incultũq; relinquentes.

» Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, καλῶς ἀθε-
» τεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὴν πα-

9. Et dicebat illis, Benè irri-
» tum facitis præceptum Dei, ut

» traditionem vestram servetis.

Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Exod. 21. 16. Levit. 20. 9.

10. Moyses enim dixit, Honora
» patrem tuum, & matrem tuam;
» &, Qui maledixerit patri, vel
» matri, morte moriatur.

11. Vos autem dicitis, Si dixe-
» rit homo patri, aut matri, Cor-
» ban (quod est donum) quodcũ-
» que ex me tibi profuerit.

» Et ultra non dimittitis eum
» quicquam facere patri suo, aut
» matri,

13. Rescindentes verbum Dei
» per traditionem vestram, quam
» tradidistis, & similia hujusmodi
» multa facitis.

EIVSDEM. Ex duobus capitibus Legis exigit honorem in parentes juxta Dei voluntatem; quorum alterum jubet sic facere: altero denunciatur ultio in contrà facientem. sic enim istius præcepti summa necessitas, & magnũ momentum ostenditur. Tale igitur cum sit mandatum Legis, & tanta comminatione saucitum adversus transgressionem: tamen vos facilè & audacter, inquit, transgredimini divinum mandatum, Magistrorum sequentes traditionem. Ita ut si quis subtractioni honorarii debiti parentibus sacrificiũ prætexat, dicens se illud in oblationes & hostias Deo polliceri: dicitis, tunc non licere patrem honorare. quæ est abrogatio Legis propter traditionem. Cùm oporteret potiùs increpare audaciam impii juvenis, & velut abominationem rejicere istud sacrificium. non enim gaudet Deus honorari per contemptum parentum. Ex quibus demonstrat increpationẽ Prophetæ temporibus à Deo factam eorum, qui tunc talia agebant; verè

» παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε.

» Μωσῆς γὰρ εἶπε, τίμα τὸν πατέ-
» ρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. καὶ ὁ κα-
» κολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ
» τελευτάτω.

» Ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἐὰν εἴπῃ ἄν-
» θρωπος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρί, κορ-
» βᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφε-
» ληθῇς.

» Καὶ οὐκέτι ἀφίετε αὐτὸν οὐδὲν ποιῆ-
» σαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἢ τῇ μητρὶ αὐ-
» τοῦ.

» Ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ
» παραδόσει ὑμῶν ᾗ παρεδώκατε. καὶ
» παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε.

ΑΥΤΟΥ. Ἐκ δύο νομίμων ἀπαιτεῖ τὴν εἰς γονέας τιμὴν κατὰ βούλησιν Θεοῦ. ἑνὸς μὲν τοῦ κελεύοντος οὕτω ποιεῖν, ἑτέρου δὲ τοῦ τιμωρουμένου τὸν ἐναντίον ποιοῦντα. οὕτω γάρ τι τῆς ἐντολῆς ἀναγκαιότατον καὶ μέγα δείκνυται. τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς νομοθεσίας, καὶ τηλικαύτης ἀπειλῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, ῥαδίως φησὶ καὶ προχείρως ὑμεῖς παραβαίνετε τὸ θεῖον πρόσταγμα, τῇ τῶν διδασκάλων ἑπόμενοι παραδόσει. ὥστε εἴ τις ἐπ' ἀτιμίᾳ γονέων θυσίαν ὑπόσχοιτο, λέγων Θεῷ ποιήσειν δῶρα καὶ θυσίας, ἃ πατρὶ παρέχειν ὀφείλει, τοῦτο λέγετε μὴ ἔστι, μὴ δὲ ἐξεῖναι τιμῆσαι τὸν πατέρα· ὅπερ ἐστὶν ἀκύρωσις τοῦ νόμου διὰ παράδοσιν. δέον ἐπιτιμῆσαι μὲν τῇ θρασύτητι τοῦ νέου, ὡς βδέλυγμα δὲ τὴν τοιαύτην ἀποθέσθαι θυσίαν. οὐ γὰρ χαίρει Θεῷ ἐξ ἀτιμίας γονέων τιμώμενος· δι' ὧν καὶ τὴν ἐπιτίμησιν τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονυῖαν ἐν τοῖς τοῦ προφήτου χρόνοις περὶ τῶν τότε ὄντων, οὐδὲν ἧττον ἀληθῆ δείκνυσι καὶ ἐπὶ τῶν τὰ ἴσα φρονούντων ἐκείνοις.

ΤΟΛΩΣ. Φησὶ πρὸς τοὺς Φαρισαίους ὁ Σωτήρ· ὅτι ὑμεῖς διδάσκετε τοὺς παῖδας λέγειν τοῖς γονεῦσιν αὐτῶν· ὅτι Κορβᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, ὑπάρχει ἀνατεθειμένον τῷ Θεῷ τοῦτο ὃ ζητεῖς ἀπ' ἐμοῦ,

ἐμοῦ. θέλοντες γὰρ οἱ Φαρισαῖοι τὰ τῶν ἀφελεστέρων καταπιεῖν πράγματα, ἐδίδασκον τοὺς παῖδας, ἐάν τι ἔχωσιν ἴδιον, καὶ ἐζήτουν οἱ γονεῖς τοῦτο· λέγειν ὅτι Κορβᾶν ἐστι· τουτέστιν ἀφιερωμένον τῷ Θεῷ. Καὶ οὕτως ἀπατῶντες τοὺς παῖδας, ἔπειθον τοὺς μὲν πατέρας περιφρονεῖν, αὐτοὶ δὲ τὰ ἀφιερωθέντα κατήσθιον. Καὶ τοῦτο ἐγκαλῶν αὐτοῖς ὁ Κύριος, φιλοκερδεῖς ἀποδείκνυσιν αὐτοὺς καὶ παραβάτας τοῦ νόμου.

convenire in hos quoque nunc paria peccantes.

TOLOSANI. Ait ad Pharisæos Salvator, Vos docetis pueros dicere parentibus suis: id quod à me quæris, Corban, hoc est, donũ Deo devotum ac cõsecratum, est. Cum enim id nebulones agerent ut simpliciorum pecunia se se ingurgitarent. præclaram doctrinam istam alienos filios docebant, ut scilicet si quid privum haberent quod placere cepisset parentibus, dicerent, Corban id esse; hoc est consecratum Deo. qua malitiosa calumnia filiis deceptis persuadebant, ut parentes contemnerent. ipsi verò consecrata illa & Deo reservata vorabant. quo crimine accusans eos Christus, simul avaritiæ ac sordium, simul violatæ Legis peragit reos.

SCHOL. πράγματα pecuniam verti. hac enim latina voce non nummi solùm, sed res ipsæ designantur. quamquam si πράγματα nummos verterem, non errarem. Ecclesiastici certè Scriptores ita locuti sunt. Isidorus Pelusiota Ep. 425. Eusebio Episcopo. Ἰούδας τὸν Κύριον πεπρακὼς τῶν πραγμάτων. ubi denarios triginta πράγματα vocat. quam eandem Iudæ proditoriam venditionem tractans Nonnus, de ipso sic ait, Paraphrasi ad versum 5. Cap. xviii. Ioannis ὅς μιν ἀφαυροτάτοις μισθοῖσιν χάριν ἔργῳ τινα Θεοῦ παρέδωκεν. ubi τὸ ἔργῳ ἰσοδυναμοῦσα λέξις τῷ πράγματι, pecuniam quoque sonat. quem in locum videndus Aristarchus.

„ Καὶ προσκαλεσάμενος πάντα
„ τὸν ὄχλον, ἔλεγεν αὐτοῖς, ἀκούετέ μου
„ πάντες, καὶ συνίετε.
„ Οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου
„ εἰσπορευόμενον εἰς αὐτὸν ὃ δύναται
„ αὐτὸν κοινῶσαι· ἀλλὰ τὰ ἐκπορευό-
„ μενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐστι τὰ κοινοῦν-
„ τα τὸν ἄνθρωπον.
„ Εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέ-
„ τω.

14. Et advocans iterum turbã,
„ dicebat illis, Audite me omnes,
„ & intelligite.
15. Nihil est extra hominem
„ introiens in eum, quod possit eũ
„ coinquinare, sed quæ de homi-
„ ne procedunt, illa sunt quæ cõ-
„ municant hominem.
16. Si quis habet aures audien-
„ di, audiat.

ΑΥΤΟΥ. Ἐντεῦθεν ὁ καινὸς ἄρχεται νόμος ὁ κατὰ τὸ πνεῦμα, ὁ μηκέτι ζητῶν ἐν σωματικοῖς καθάρσεσι, μηδὲ ἐν βρωμάτων διαφορᾷ, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ πνεύματος. μὴ θαυμάσωμεν δὲ εἰ τοῦ νόμου σωματικὰς ἀκαθαρσίας εἰδότος καὶ ταύτας ἀπαγορεύοντος, ὁ Κύριος δοκεῖ τοὐναντίον εἰσηγεῖσθαι, ὡς οὐδεμιᾶς ἀκαθαρσίας οὔσης σωματικῆς ἐν ἀνθρώπῳ. τὰ μὲν γὰρ τοῦ νόμου πρὸς τὸν ἔξω

EIVSDEM. Hinc nova incipit Lex, Servire jubens in spiritu: neque jam amplius in corporeis purificationibus, aut in ciborum differentia, sed in virtute animi salutem quærere præscribens. Ne miremur autem si Legi corporeas immunditias agnoscenti, & eas purgare jubenti contraria videatur Dominus præcipere, dum hic docet

cet nullam esse in homine istiusmodi corpoream impuritatem. nã Lex exteriorem hominem potissimùm spectabat, Dominus verò interiorem, cum utique jam tempus advenisset, quo ritibus hisce corporeis finem impositura Crux erat. ut jam sic vivamus credentes, quasi seposito corpore, nudus spiritus simus. Ei ergo parti hominis, inquit, quæ verè homo est, nihil noxæ inferet pollutio merè corporea. sed quæ ex corde mala prodeunt, hæc eum inquinant. Addit autem: *Qui habet aures audiendi audiat*, sibi conscius non clarè discrevisse quænam ista, quæ prodeunt ex homine. Opinati ergo Discipuli altiùs in eo sermone latere quippiam, quando à concione se recepit domum, interrogabant eum, quæ esset hæc parabola. Parabolæ vocabulo sermonẽ obscurũ indicantes.

μᾶλλον ἄνθρωπον ἀφεώρα· τὰ δὲ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν ἔνδον· ἅτε δὴ καὶ παρήκοντος ἤδη τοῦ καιροῦ ἐν ᾧ πέρας ἔμελλεν ἐπιθεῖναι τοῖς σωματικοῖς ὁ σταυρὸς, ἵνα ὡς ἤδη σῶμα ἀποθέμενοι, καὶ πνεῦμα γυμνὸν γεγονότες, οὕτω διάγοιεν οἱ πιστεύοντες. τὸν οὖν ἔντος φησὶν ἄνθρωπον οὐδὲν βλάπτει μίασμα σωματικὸν, ἀλλ' ὅσα ἐκ καρδίας χαλεπὰ, ταῦτα μιαίνει. ἐπιφέρεται δὲ, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, μὴ σαφῶς εἰρηκὼς τὰ ἐκπορευόμενα. νοήσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ ὡς ἄλλο τι βαθύτερον αἰνίττεται ὁ λόγος, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπηρώτων αὐτὸν περὶ τῆς παραβολῆς. παραβολὴν τὸν ἀσαφῆ λόγον ὀνομάζοντες.

17 Et cùm introisset in domũ
,, à turba, interrogabant eum di-
,, scipuli eius parabolam.
18. Et ait illis, Sic & vos im-
,, prudentes estis? non intelligitis,
,, quia omne extrinsecus introiẽs
,, in hominem non potest eum
,, communicare:
19. Quia nõ intrat in cor ejus,
,, sed in ventrem vadit, & in se-
,, cessũ exit, purgans omnes escas?
20. Dicebat autem, quoniam
,, quæ de homine exeunt, illa cõ-
,, municant hominem.

,, Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ
,, ὄχλου, ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ
,, αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς.
,, Καὶ λέγει αὐτοῖς, οὕτω καὶ ὑμεῖς
,, ἀσύνετοί ἐστε; οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ
,, ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄν-
,, θρωπον οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι,
,, Ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς
,, τὴν καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν καὶ
,, εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκπορεύεται, κα-
,, θαρίζον πάντα τὰ βρώματα;
,, Ἔλεγε δὲ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου
,, ἐκπορευόμενον, ἐκεῖνο κοινοῖ τὸν
,, ἄνθρωπον.

TOLOSANI Cùm Lex vetus multa ac diligens esset in observatione ac procuratione corporearũ impuritatum, contrariam isti subtilitati simplicitatem disciplinę suę Christus inducit. nullam docens immunditiam corpoream esse in homine posse. legalia enim exteriorem hiomnẽ spectant. Domini

ΤΟΛΩΣ. Τοῦ νόμου τὰς σωματικὰς ἀκαθαρσίας παρατηροῦντος καὶ ἀπαγορεύοντος, τὰ ἐναντία εἰσηγεῖται ὁ Κύριος· οὐδεμία γάρ φησι σωματικὴ ἀκαθαρσία ἐν ἀνθρώπῳ δύναται εἶναι· τὰ μὲν γὰρ τοῦ νόμου πρὸς τὸν ἔξω ἄνθρωπον ἀπέβλεπε· αἱ δὲ τοῦ Κυρίου ἐντολαὶ πρὸς τὸν ἐντός· ἤδη γὰρ τέλος ἔμελλεν ἐπιθεῖναι τοῖς σωματικοῖς ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου

ὡς

ὡς γὰρ τὸ σῶμα ἀποθέμενοι. Καὶ πνεῦμα γεγονότες, ὀφείλομεν διάγειν οἱ πιστεύοντες. Τὸν γὰρ οὕτως διακείμενον ἄνθρωπον οὐδὲν βλάπτει μίασμα σωματικόν· μιαίνει δὲ τοῦτον ὡς ἀληθῶς τὰ ἐκ καρδίας ἐξερχόμενα κακά. Ἐπιφέρει δὲ ὅτι· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Ἀπορῶντες δὲ οἱ μαθηταί, ἔλεγον· μή τι ἄλλο βαθύτερον αἰνίττεται ὁ λόγος; διὸ καὶ ἐπηρώτων αὐτόν. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐδήλωσεν αὐτοῖς, τίνα εἰσὶ τὰ ἐξερχόμενα.

verò mandata interiorem. mox quippè finem impositura erat corporeis crux Domini. tamquam enim exuti corpore, & spiritus facti vivere ac conversari debemus nos qui credimus. atqui sic paratum, atque affectum hominem nulla sanè inquinet labes corporea. inquinant autem verè quæ ex corde proficiscuntur mala. Addit verò: qui habet aures audiendi, audiat. Dubitantes autem discipuli inter se quærebant: numquid aliud abstrusius is celaret sermo? denique & ipsum interrogarunt. quibus Iesus significavit explicitè distinguens quænam tandem essent quæ prodeunt ex homine.

„ Ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν
„ ἀνθρώπων διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκ-
„ πορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι,
„ κλοπαί,
„ Πλεονεξίαι, πονηρίαι, δόλος,
„ ἀσέλγεια, ὀφθαλμὸς πονηρός, βλασ-
„ φημία, ὑπερηφανία, ἀφροσύνη.
„ Πάντα ταῦτα τὰ πονηρὰ ἔσωθεν
„ ἐκπορεύεται, καὶ κοινοῖ τὸν ἄνθρω-
„ πον.

21. Ab intus enim de corde
„ hominũ malæ cogitationes pro-
„ cedunt, adulteria, fornicationes,
„ homicidia, furta,
22. Avaritiæ, nequitiæ, dolus,
„ impudicitiæ, oculus malus, blas-
„ phemia, superbia, stultitia.
23. Omnia hæc mala ab intus
„ procedunt, & communicant ho-
„ minem.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐκ εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν. καρδίαν ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καλεῖ. ἔσωθεν δὲ ἐκ τῆς καρδίας, φησί, τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται. οὐκ ἂν γὰρ πραχθείη κακόν, μὴ πρότερον τῆς ψυχῆς εἰδωλοποιησαμένης διὰ τῶν ἐννοιῶν τὸ πραχθῆναι μέλλον, ἵνα οὕτως εἰς τὸ ἔργον χωρήσῃ.

ΑΝΟΝΥΜΙ. *Non intrat in cor.* Cor hic animam vocat. Ex interiori autem, inquit, ex corde hominum malæ cogitationes exeunt. non enim umquam malum fieret, nisi anima prius imaginata per apprehensiones mentis, quod faciendum est, sic deinde prodiret in opus.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΗΝΟΥ. Οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰ ἑξῆς. τοῦτ᾽ ἔστιν, οὐδὲν εἰσιόντων ἀκαθάρτους τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ, κακία δὲ μόνη ἔνδοθεν ἐξιοῦσα, καὶ τὰ ταύτης ἔγγονα πάθη.

VICTORIS ANTIOCH. *Nõ intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem* &c. hoc est: nihil exterius veniens & subiens cõtaminat homines, sed sola malitia ex intimo, ubi concepta est, prodiens: & ei cognata vitia.

24. Et inde ſurgens abiit in fi-
» nes Tyri & Sidonis: & ingreſ-
» ſus domum, neminem voluit
» ſcire, & non potuit latere.

25. Mulier enim ſtatim ut au-
» divit de eo, cujus filia habebat
» ſpiritum immūdum, intravit &
» procidit ad pedes ejus.

26. Erat autem mulier Genti-
» lis, Syrophœniſſa genere. Et ro-
» gabat eum, ut dæmonium eji-
» ceret de filia ejus.

27. Qui dixit illi, Sine priùs ſa-
» turari filios. non eſt enim bo-
» num ſumere panem filiorum, &
» mittere canibus.

28. At illa reſpondit, & dixit
» illi, Vtique Domine, nam & ca-
» telli comedunt ſub menſa de
» micis puerorum.

29. Et ait illi, Propter hunc
» ſermonem, vade: exiit dæmo-
» nium à filia tua.

30. Et cùm abiiſſet domum
» ſuam, invenit puellam jacentem
» ſupra lectum, & dæmonium e-
» xiiſſe.

EIVSDEM. Tranſgreſſo Domino in Chananæorum terras (illic enim & Tyrus & Sidon eſt) mulier quædam ex indigenis, alieni generis ab Iſraelitico, cùm filiā haberet graviter à dæmone vexatā, cognito in ea loca veniſſe Dominum, acceſſit ad ipſum, filiæ curationem petens. & cum ejulatu clamabat. quid autem clamabat? omninò ea, quæ Matthæus recitat. Dominus autem etſi fidem mulieris norat: tamen quia Gentilis erat Syrophœniſſa genere, cunctabatur indulgere curationem, & ſpeciem præbebat propendentis ad negandum: ſimul Iudæis oſtentans

» Καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν
» εἰς τὰ μεθόρια Τύρου καὶ Σιδῶνος.
» καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐδένα ἤθε-
» λε γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν.

» Ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ, ἧς
» εἶχε τὸ θυγάτριον πνεῦμα ἀκάθαρτον,
» ἐλθοῦσα προσέπεσε πρὸς τοὺς πόδας
» αὐτοῦ.

» Ἦν δὲ ἡ γυνὴ ἑλληνὶς, σύρα φοι-
» νίκισσα τῷ γένει· καὶ ἠρώτα αὐτὸν
» ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλλῃ ἐκ τῆς
» θυγατρὸς αὐτῆς.

» Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ, ἄφες
» πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα· οὐ
» γὰρ καλόν ἐστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν
» τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.

» Ἡ δὲ ἀπεκρίθη καὶ λέγει αὐτῷ,
» ναὶ κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ὑπο-
» κάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψι-
» χίων τῶν παιδίων.

» Καὶ εἶπεν αὐτῇ, διὰ τοῦτον τὸν λό-
» γον ὕπαγε· ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον
» ἐκ τῆς θυγατρός σου.

» Καὶ ἀπελθοῦσα εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς
» εὗρε τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθὸς, καὶ
» τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς
» κλίνης.

ΑΥΤΟΥ. Μεταβάντος τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς τῶν Χαναναίων τόπους (ἐκεῖ γὰρ ἥτε Τύρος καὶ Σιδὼν ἐτύγχανεν οὖσα) γυνή τις τῶν ἐγχωρίων ἀλλόφυλος, θυγατρὸς οὔσης αὐτῇ χαλεπῶς ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλουμένης, μαθοῦσα τοῖς τόποις ἐπιδεδημηκέναι τὸν Κύριον, προσῆλθέν τε αὐτῷ τῆς θυγατρὸς αἰτοῦσα τὴν ἴασιν, καὶ μετὰ κραυγῆς ἐβόα λέγουσα· τί δὲ ἐβόα; ἐκεῖνα πάντως ἅπερ ὁ Ματθαῖος φησιν. εἰδὼς γε Κύριος τήν τε πίστιν ἰδίαν τῆς γυναικὸς, καὶ ὅτιπερ ἀλλόφυλος ἦν ἑλληνὶς συροφοινίκισσα τῷ γένει, ἀνεβάλλετο τὴν δόσιν τῆς θεραπείας· ὁμοῦ μὲν Ἰουδαίοις ἐνδεικνύμενος τὸ μὴ ἐπίσης αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις τὴν θεραπείαν χαρίζεσθαι, ὁμοῦ δὲ

τῆς

τῆς γυναικὸς ἅπασι καταφανῆ τὴν πίστιν ἐργαζόμενος, ἐπεὶ δὲ μειζόνως ἐκ παραλλήλου φανῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν. εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ Κύριος τό, ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα. ἐπειδὴ οὔπω τῆς εἰς ἀλλοφύλους εὐεργεσίας πάρεστιν ὁ καιρὸς, διὰ τὸ μήπω τὸν Ἰσραὴλ τελείαν ἐργάσασθαι τὴν τοῦ ἀγαθοῦ παραίτησιν. ἦλθεν οὖν οὐχ ὡς πρὸς οἰκείους, ἀλλ' οἷς μηδὲν ἐστι κοινὸν πρὸς τοὺς πατέρας, πρὸς οὓς ἡ ἐπαγγελία γεγένηται. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐπιφανῆ τὴν παρουσίαν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις πεποίηται. Τοὐναντίον δὲ καὶ λανθάνειν ἐπείγεται, ἵνα μὴ δόξῃ πρὸ καιροῦ ἐπιχωριάζειν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τούτους προσκαλεῖσθαι εἰς πίστιν διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας τε καὶ δυνάμεως. τοῦτον γὰρ καιρὸν εἶχε μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀποβολήν, ὡς εἴρηται, τοῦ Ἰσραήλ. οὐ μὴν ἠδυνήθη λαθεῖν, τουτέστιν, οὐ μὴν εὔλογον ἦν τούτους πλείους λαθεῖν νικῶντας τῇ πίστει τὸν Ἰσραηλίτην καὶ γνῶσιν οἱ μαθηταὶ ὅτι καὶ τοῖς ἔθνεσι θύραν ἀνέῳξε τῆς σωτηρίας. ἀναβάλλεται δὲ πρὸς τούτους ἑκὼν διὰ οἰκονομίαν. ῥᾳδίως γοῦν ὅτι γνωσθήσεται, καὶ δίδωσι χώραν τῇ μελλούσῃ προσιέναι καὶ μεταδιώκειν τὴν ἴασιν. εἴασε δὲ αὐτὴν καὶ προσκυνῆσαι, μηδὲ προνοίας ἐκτὸς γίνεσθαι συγχωρῶν· περὶ τοῦτο τραχέως ἄγαν ἀποκρινόμενος, τὸ σύντομον ἀπέχε τοῦ βαρέως ἐνεγκεῖν, ὥσπερ καὶ ἀπεκρίνατο φωνήν, ἣ πολλὴν μὲν πίστιν πολλὴν δὲ εὐλάβειαν ἐδείκνυ καὶ σύνεσιν. τὸ μὲν γὰρ ἐλέεσθαι καὶ ἐν κυνὸς τάξει καταλογισθῆναι τῷ Κυρίῳ, εὐλαβείας ἦν· τὸ δὲ οἰηθῆναι ὅτι καὶ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως (τοῦτο γὰρ ψιχία ὀνομάζει) ἱκανὸν τῆς θυγατρὸς αὐτῆς παρασχεῖν τὴν ἴασιν, πίστεως ὑπερβαλλούσης. τὸ δὲ ἀπὸ τῆς λοιδορίας ἁρπάσαι τὸ οἰκεῖον καὶ ποιήσασθαι ἀπόκρισιν οὕτω θαυμαστήν, συνέσεως εἶχε γνώρισμα. τί γάρ φησι; ὅτι χάριν ἔχω καὶ ἐν κυνὸς εἶναί σοι τάξει. πῶς γὰρ οὐκ ἀλλοτρία, ἀλλὰ τῆς οἰκίας ἀπὸ τῆς τραπέζης ἐσθίουσα τῆς δεσποτικῆς, εἰ καὶ μὴ τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ τῶν

non paris se cũ ipsis Gentiles conditionis facere in curationibus cõcedendis: simul eliciturus isto modo & conspicuam facturus omnibus fidem mulieris: cui ex adverso comparata Iudæorum incredulitas, tantò appareret turpior. Dixit igitur illi hoc Dominus : *Sine primum saturari filios.* quoniã nondum effundendi gratias in alienigenas tempus advenit. non enim adhuc Israel plenam & solemnem absolvit boni sibi oblati recusationem. venit igitur in Chananæorũ terras, non tamquam ad domesticos, sed quasi peregrinans apud gentem nihil commune cum Patribus habentem, ad quos fuerat facta promissio. Itaque non curavit manifestum Tyriis & Sidoniis facere adventum suum, sed potiùs latere studuit, ne videretur ante tempus frequentare loca Gentilium, & hos ad fidem vocare per beneficia, & ostensa experimenta virtutis suæ. Huic enim rei constitutum erat tempus post crucem, & abdicationem salutis, ut dictũ est, ab Israële palàm factam. *Non tamen potuit latere.* hoc est: non fuit æquum omninò se istis abscondere, qui fide Israelitas superabant. ut & Discipuli intelligerent, aperire se salutis ostium etiam Gentibus. Frustratur tamen eos, & vitat publicam notitiam, sapienti hoc ipsum providẽtia dispensans. Prævidens scilicet adventum suum, aliquatenus tamen, & quasi furtim divulgandum: sicque occasionem dandam matri miseræ accedendi, & petendi curationem. Permisit autem ipsam se adorare; hoc ipso permittens esse illam aliqua in parte intra suæ quasi septa providen-

tiæ. Dominò verò ad hoc asperè admodùm respondente, tantùm abfuit, ut illa ferret graviter, ut ea reponeret, quæ multam pariter fidem, multam reverentiam, multam prudentiam præferrent. nam admittere, ac boni consulere canis nomine in familiam Domini transcribi, reverentiæ fuit; persuasum verò habere, vel minimam Christi potentiæ particulam (nam hanc micarum vocabulo designat) sufficere ad sanandam suam filiam, fidei erat excellentis. denique ex probro impacto rapere ansam insinuationis familiaris; indeque miri adeo responsi occasionem sumere, prudentiæ minimè vulgaris habuit characterem. quid enim ait? in gratię parte numero in canis ordine tibi servire. Sic enim jam non prorsus aliena, non excludar aditu domus tuæ, nec accessu prohibebor herilis triclinii: ubi saltem sub mēsa sublegere licebit panis micas temerè cadentes. Tantas autem esse scio mei Domini divitias, ut vel ista inde lapsa frustula abundè mihi sint, ut votorum omnium, usu istorum ac fruitione, compos fiam. Id autem illi Christus dixerat, non quod indicare vellet defuturam sibi, aut minorem fore reliquam ad cætera virtutem, si partem ejus in ipsius auxilium permisisset derivari (inexhausta enim Christi vis ad omnium opem egentium sufficit abundè) sed significans discretas esse sortes Hebræorum & Gentilium, communione inter ipsos abrupta mutua, ut horum admissio illorum ejectio videri omninò posset. quoad igitur Hebræi manus in illum injecerunt, fidem eis servavit antiqui fœderis; nec gratiam

γοῦν ψιχίων. τοσοῦτος δεσπότου τῆς τραπέζης ὁ πλοῦτος, ὥστε ἀρκεῖν μοι καὶ ψίχιον πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν σπουδαζομένων. ἔδωκεν οὖν αὐτῇ τὸν λόγον, οὐχ ὡς ἐλλειπούσης ἐσομένης τῆς δυνάμεως, εἰ καὶ ἐκείνην εὐεργετήσοιεν (ἀνελλιπὴς γὰρ ἡ δύναμις πᾶσιν ἐξαρκοῦσα τοῖς δεομένοις) ἀλλ' ὡς διῃρημένων Ἑβραίων τε καὶ ἐθνῶν, καὶ κοινωνίαν οὐκ ἐχόντων. ὅθεν ἐκβολὴν ἡγήσασθαι πάντως ἐκείνων τὴν τούτων ἀποδοχήν. ἕως οὖν οὔπω χεῖρας ἐπιβεβλήκεισαν αὐτῷ, τὴν πρὸς ἐκείνους εὐμενίαν ἐφύλαττε, καὶ οὐ μετετίθει τὴν χάριν εἰς τοὺς ἐκτός. κύνας ὀνομάζων τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ὅπερ ὕστερον εἰς τὸν Ἰσραὴλ περιέστη, ἡνίκα καὶ τῆς θείας ἐστερήθη τροφῆς, κατὰ τὸ λεγόμενον ἐν ψαλμοῖς, ἐπιστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων. οὐ χαλεπῶς δὲ οὐδὲ αὕτη, καθὰ εἴρηται, ἤνεγκε τὴν προσηγορίαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ζητεῖ τὴν εὐεργεσίαν, μέρος τι μετασχεῖν τῆς ἐν τῷ Ἰσραὴλ πλουσίας δωρεᾶς. δεχομένη ὥσπερ οἱ κύνες τῶν ψιχίων μεταλαχόντες ἅπερ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν παίδων καταφέρεται. τότε εἶπεν αὐτῇ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὕπαγε. ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος τὸ τῆς πίστεως ἐσημήνατο, ὁ δὲ Μάρκος τοῦ λόγου τὴν ἀρετήν.

ΤΟΛΩΣ. Περὶ βρωμάτων διαλεχθεὶς ὁ Κύριος καὶ ἀπειθοῦντας ὁρῶν τοὺς ἀκροωμένους αὐτοῦ Ἰουδαίους, ἐπὶ τὰ τῶν ἐθνικῶν ὅρια μεταβαίνει. ἐπειδὴ γὰρ ἠπίστουν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, ἔδει ἐπὶ τὰ ἔθνη τὴν σωτηρίαν μετελθεῖν. λαθεῖν δὲ ἐσπούδαζεν εἰσερχόμενος εἰς τὴν οἰκίαν; ὅπως μὴ ἔχωσιν εἰπεῖν οἱ Ἰουδαῖοι διαβάλλοντες· ὡς εἰς τὰ ἀκάθαρτα ἔθνη ἀπελήλυθεν· ἀλλ' οὐκ ἔλαθεν· οὐ γὰρ ἦν δυνατόν. μὴ προξένητος γνωσθῆναι. γυνὴ δέ τις μαθοῦσα περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐγχωριάζει, μεγάλην ἐπεδείξατο πίστιν. ὁ δέ γε Σωτὴρ ἀναβάλλεται τὴν δωρεὰν δεῖξαι βουλόμενος τὴν ἐπίμονον αὐτῆς εὐγνωμοσύνην. Καὶ δὴ ἐδιώκετο

πολ-

πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως ἐκαρτέρει. Κυνάρια δὲ τοὺς ἐθνικοὺς ὀνομάζει ὁ Σωτὴρ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς Ἰουδαίοις τοῦτο λέγων. Καὶ ἄρτον· τὴν εὐεργεσίαν ἣν τοῖς παιδαρίοις· οὐκοῦν τοῖς Ἰουδαίοις· ἀφώριζεν ὁ Θεός. διὰ γὰρ τοῦτο φησὶν ὅτι οὐ δεῖ τοὺς ἐθνικοὺς μετασχεῖν τῆς εὐεργεσίας τῆς τοῖς Ἰουδαίοις ἀφωρισμένης. ἐπέτυχεν οὖν ἡ γυνὴ τῆς ἐπιθυμίας· καλῶς ἀποκριθεῖσα· οὐ γὰρ ἐζήτει τὸν ἄρτον· ἀλλὰ ψιχία· ὁ δέγε Σωτὴρ οὐκ εἶπε· τῇ ἐμῇ δυνάμει θεραπεύθητι· ἀλλὰ τῇ πίστει τῇ σῇ· ἐκαθαρίσθη γὰρ ἡ θυγάτηρ σου.

transtulit in externos: canes vocans Gentiles: quæ postmodum in Israelitas conditio transiit, quando ii divino privati sunt alimento. juxta id quod dicitur in Psalmis: *Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canis.* Ps. 58. 7 Non graviter autem illa, ut dictum est, talem appellationem tulit. sed vel isto nomine beneficiũ poscit, parte saltẽ minima rogans aspergi uberum largitionum in Israelitas profusarum. Hoc satis accipiens; instar caniculæ non excludi participatione micarum, quæ manibus excidunt filiorum vescentium. Tunc *dixit ipsi: propter hunc sermonem vade.* Matthæus ergo mulieris fidei, Marcus sermonis virtuti adscripsit curationem.

TOLOSANI. Disputatione de cibis conclusa, Dominus parum sibi credentes Iudæos auditores suos videns, in fines Gentilium transit. Quando enim fidem Iudæi renuebant ejus verbis addere, transire ad Gẽtiles salutem oportebat. latere verò studebat, domũ ingrediens, ne ansam calumniandi de more, atq; obtrectandi ei Iudęi caperent, quod scilicet ad immundos & prohanos populos profectus esset. Non latuit tamen. fieri enim haud poterat in persona tam celebri quin ubicumque demum ageret, cognitorem saltem aliquem haberet. Mulier porrò quædam cùm de ipso comperisset adesse illum in regione, magnam ostendit fidem. At Salvator id agebat comperendinando ac differenda gratia, ut fœminę constans æquanimitas in exemplum appareret. & tentabatur illa quidẽ ab eo subinde, tolerabat tamen omnia, & in officio patientiæ perstabat. Canes Ethnicos appellat Christus ex Iudæorum sensu loquens. Panem verò beneficentiam curationum, quam scilicet filiolis, hoc est Iudæis, reservasset Deus, Propterea enim dicit non oportere Ethnicos participes fieri gratiæ Iudæorum genti Dei decreto addictæ. Compos tamen fieri voti sui muler meruit humilitate modesti responsi: neque se panem quærere, sed micas. cui Salvator non dixit: mea virtute curaberis. sed fide tua, mundata est enim filia tua.

» Καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων
» Τύρου καὶ Σιδῶνος, ἦλθε πρὸς τὴν
» θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας ἀνὰ μέσον
» τῶν ὁρίων τῆς Δεκαπόλεως.

» Καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα
» ἐπιθῇ αὐτῷ τὴν χεῖρα.

31. Et iterum exiens de fini-
» bus Tyri per Sidonem, venit ad
» mare Galilææ inter medios fi-
» nes Decapoleos.

32. Et adducunt ei surdum &
» mutum: & deprecabantur eum,
» ut imponat illi manum.

ANONYMI. Si ſurdus hic ex matris utero fuiſſet, non ægrè balbutiens, ſed planè mutus eſſet: ergo balbus ſurditatem ex morbo, vel etiam utrumque contraxerit.

33. Et apprehendens eum de „ turba ſeorſim:

EIVSDEM. Exemplum nobis factus non oſtentandi, ſi qua ex Deo gratia dignabimur.

VICTORIS ANTIOCH. Dominus nõ tam dignitatẽ propriam ſpectat, quã ſalutem noſtrã. neq; tã id agit, ut in majus celebretur; quã ut nos ad ſe attrahat quã efficaciſſimè. quamobrẽ excelſis ac ſplendidis, tenuia interdum & humilia ſubmiſcet. Hac de cauſa ſeductũ in partem ſurdũ & mutum, qui adductus ei fuerat, à turba disjungit, excludẽte ſenſum ſpatio, ne videatur ſigna divina oſtentabundè facere. docenſq; nos vitare jactãtiam & faſtum. Nemini enim magis ſignorum operãdorum datur gratia, quàm ornato humilitate, ac verecunda ſe involventi modeſtia.

„ Miſit digitos ſuos in auricu- „ las ejus.

EIVSDEM. Cũ poſſet ſermone perficere miraculũ: oſtendens, corpus arcano ſibi unitum nexu, animatum videlicet rationali & intelligente anima, divitiis etiam ipſum abundare divinæ virtutis.

„ Et expuens tetigit linguam „ ejus.

EIVSDEM. Quod idem & cœco nato feciſſe ipſum, narrat Ioannes. quoniam enim poſt Adami

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰ ἐκ γενετῆς ἦν οὗτος κωφός, οὐκ ἂν ἦν μογιλάλος, ἀλλὰ τέλεον ἄλαλος· νῦν δὲ μογιλάλος ὢν εἶχεν ἐκ τοῦ πάθους καὶ τὴν κωφότητα, ἢ δὲ τὰ δύο ἐκ πάθους.

„ Καὶ ἐπιλαβόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ „ ὄχλου κατ' ἰδίαν.

ΑΥΤΟΥ. Ὑπόγραμμος γινόμενος μὴ ἐπιδείκνυσθαι ὅταν τινὸς ἐκ Θεοῦ χαρίσματος ἀξιούμεθα.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ Κύριος οὐχ ὅτι πρὸς τὴν ἀξίαν ὁρᾷ τὴν αὐτοῦ ὡς πρὸς σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, οὐδὲ ὅπως τὸ μέγα φθέγξηται, ἀλλ' ὅπως δυνάμενος ἐπισπάσασθαι ἡμᾶς. διὰ τοῦτο τοῖς ὑψηλοῖς καὶ εὐτελῆ πολλὰ καὶ ταπεινὰ περιέρρει. ταύτῃ τοι κατ' ἰδίαν ἀπολαβὼν τὸν προσενεχθέντα αὐτῷ κωφὸν καὶ μογιλάλον, καὶ ὅσον διέστησι τοῦ ὄχλου, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιδεικτικῶς ἐπιτελεῖν τὰς θεοσημίας, καὶ παιδεύσῃ ἡμᾶς τὸ ἄτυφον ἐπιτηδεύειν καὶ ἀκόμπαστον. οὐδεὶς γὰρ οὕτω ποιεῖ σημεῖα ὡς ταπεινοφροσύνῃ κοσμούμενος, καὶ τὸ μέτριον μεταδιώκων τοῦ ἤθους.

„ Ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ „ ὦτα αὐτοῦ.

ΑΥΤΟΥ. Δυνάμενος καὶ λόγῳ ἐπιτελέσαι τὸ θαῦμα. δεικνὺς ὡς πλουτεῖ τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐνέργειαν καὶ τὸ ἑνωθὲν αὐτῷ ἀπορρήτως σῶμα ἐμψυχούμενον δηλονότι ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ.

„ Καὶ πτύσας ἥψατο τῆς γλώσσης „ αὐτοῦ.

ΑΥΤΟΥ. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἱστορεῖ αὐτὸν ὁ Ἰωάννης πεποιηκέναι. ἐπειδὴ μετὰ γὰρ τὸν Ἀδὰμ

παρά

παραβάσει πολλὰ τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἐπισυνέβη πάθη, καὶ μελῶν ἐλθόντι πηρώσεις, δηλοῦσαι εἰς ποίαν ἀρρωστίαν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατενήνεκται φύσις, εἰσελθὼν ὁ Χριστὸς καὶ τελείαν ταύτην ἐν ἑαυτῷ ἀποδείξας καὶ οἵαν ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς αὐτὴν κατεσκεύασε, διὰ ταύτης τὰ τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ νοσήματα ἐθεράπευσε· ταύτῃ τοῖς δακτύλοις μὲν τὰ ὦτα διανέῳξε, πτύσματι δὲ ἀπεδίδου τῇ γλώττῃ τὸ φθέγγεσθαι.

transgressionem multi naturã humanam infestarunt morbi, membrorumque distortorum ac mutilorũ fœda vitia. quibus declaratur in quantam infirmitatem per peccatum delapsa sit hominis natura. Eam in se veniens in mundũ Christus, planè sanam, & qualis principiò fuerat, perfectam exhibuit, vitiis virtute ejus emendatis. Per hãc è consortibus ejusdem substantiæ, morbos depulit. Itaque digitis quidem aures aperuit, sputo verò reddidit locutionem linguæ.

„ Καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν,
„ ἐστέναξε.

34 Et suspiciens in cœlum, in-
„ gemuit.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ μὲν ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ προσευχὴν, ἀνθρωποπρεπές· ἔδει γὰρ αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον γενόμενον μὴ ἀπαξιοῦν τὸ ἀνθρώποις πρεπὲς μέτρον. τὸ δὲ διὰ τῶν δακτύλων καὶ τῆς ἀφῆς ἰάσασθαι, θεοπρεπές. πάλιν ὅτι οὐδὲ τὸ σῶμα πρὸς θαῦμα ἐνέργητον· ἦν γὰρ δὲ αὐτὸ καὶ ζωοποιὸν τῷ λόγῳ ἑνωθέν. ἐστέναξε δὲ, ἐλεῶν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ εἰς ποῖον ἐμπέπτωκε διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν.

ANONYMI. Suspicere in cœlum ad orationem, res est hominem docens. oportebat autem ipsum, cùm homo esset, non dedignari convenientem homini modum. Per digitos verò & tactum curare, Deum decet. Rursus dici potest exercere Christum voluisse mirificam sui corporis virtutẽ, per ejus tactum sanando. Erat enim & ipsum per se vivificũ; quippe verbo unitum. Ingemuit autem miserans humanitatem ob miserias, in quas incidit per Adami transgressionẽ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀναβλέψας εἰς οὐρανὸν ἐστέναξεν, ἅμα τε τῷ πατρὶ τῶν γινομένων ὑπ' αὐτοῦ τὰς αἰτίας ἀνατιθεὶς, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐλεῶν, εἰς ποίαν ταπείνωσιν ἤγαγεν ταύτην ὅτε μισόκαλος διάβολος, καὶ ἡ τῶν πρωτοπλάστων ἀπροσεξία.

VICTORIS ANTIOCHENI. *Suspiciens in cœlum, ingemuit.* Simul Patri eorum quæ à se fiebant causas adsignans; simul miserans hominis naturam, quam in tantam vilitatem depressit invidia diaboli & Protoplastorum imprudentia.

„ Καὶ λέγει αὐτῷ, ἐφφαθὰ, ὅ ἐστι,
„ διανοίχθητι.

„ Et ait illi, Ephphethah, quod
„ est, adaperire.

ΑΥΤΟΥ. Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ εἰς ἔργον ἐχώρει τὸ θαῦμα.

EIUSDEM. Et simul cũ verbo in opus processit miraculum.

ΤΟΛΩΣ. Λαμβάνει κατ' ἰδίαν τὸν προσενεχθέντα αὐτῷ κωφὸν καὶ μο-

TOLOSANI. Assumit seorsum oblatum sibi surdum & mutum.

tum, ne videretur ad ostentationẽ operari miracula. *Et digitos suos in aures ejus immittit.* Atqui poterat solo nutu miraculum perficere. Deus enim erat verus. verùm ut ostenderet etiam corpus ipsum sibi unitũ virtute divinæ gratiæ redundare.
Ioan. 9. 6 *Expuens tetigit linguam ejus.* Quod idem etiam in cœco fecit, repræsentavit eum igitur extemplo sanum, contactu sui corporis simili corpore curato. Propterea digitis quidem aures aperuit: per sputum verò linguæ dedit loquendi facultatem. Suspiciens autem in cœlum, perfectorum mirabilium operum Patri suo gloriam tamquam autori refert. Et dicit ipsi, *Ephpheta*, quod est adaperire. & simul cum verbo in rem factam operatio evasit.

35. Et statim apertæ sunt au-
„ res ejus, & solutum est vincu-
„ lum linguæ ejus, & loquebatur
„ rectè.

EIVSDEM. Quidni autẽ restituatur in perfectum statum, copiã nactus proprij creatoris defectum naturæ supplentis?

36. Et præcepit illis ne cui di-
„ cerent. Quantò autem eis præ-
„ cipiebat, tantò magis plus præ-
„ dicabant.

37. Et eò amplius admiraban-
„ tur, dicentes, Bene omnia fe-
„ cit: & surdos fecit audire, &
„ mutos loqui.

EIVSD. Rursus docens nos & hic modestiã, jussit beneficio affectos abscondere miraculũ, ne ante tẽpus videretur succẽdere & excitare Iudæorum cõtra se crudelita-

γελάλον· ὅπως μὴ δόξῃ τὰ θαύματα ἐπιτελεῖν ἐπιδεικτικῶς· καὶ τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ἐμβάλλει. Καὶ γὰρ ἠδύνατο μόνῃ τῇ νεύσει ἐπιτελέσαι τὸ θαῦμα. Θεὸς γὰρ ἦν ἀληθινός· ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι πλουτεῖ τὴν τῆς θείας χάριτος ἐνέργειαν καὶ τὸ ἑνωθὲν αὐτῷ σῶμα, πτύσας ἥψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ πεποίηκε· δείκνυσιν οὖν αὐτὸν ὑγιῆ παραχρῆμα, τῇ ψαύσει τοῦ σώματος αὐτοῦ τὸ ὅμοιον σῶμα θεραπεύσας. Διὰ τοῦτο τοῖς δακτύλοις μὲν τὰ ὦτα διήνοιγε· πτύσματι δὲ τῇ γλώττῃ τὸ φθέγγεσθαι χαρίζεται· ἀναβλέψας δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῶν γενομένων θαυμάτων τὴν αἰτίαν ἀνατίθησι. Καὶ λέγει αὐτῷ ἐφφαθά, ὅ ἐστι διανοίχθητι, καὶ ἅμα τῷ λόγῳ εἰς ἔργον ἐχώρει τὸ πρᾶγμα.

„ Καὶ εὐθέως διηνοίχθησαν αὐτοῦ
„ αἱ ἀκοαί, καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς
„ γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρ-
„ θῶς.

ΑΥΤΟΥ. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν, εὐπορήσας τοῦ οἰκείου δημιουργοῦ, καὶ τὸ λεῖπον τῇ φύσει ἀναπληρώσαντος;

„ Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ
„ εἴπωσιν· ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλ-
„ λετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκή-
„ ρυσσον.

„ Καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσον-
„ το λέγοντες, καλῶς πάντα πεποίη-
„ κε· καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ
„ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν.

ΑΥΤΟΥ. Πάλιν παιδεύων ἡμᾶς κἀνταῦθα τὸ μέτριον, παρεγγύησε τοῖς εὐεργετηθεῖσιν ἀποκρύπτειν τὸ θαῦμα, ἵνα μὴ πρὸ καιροῦ δόξῃ ὑποκαίειν καὶ διεγείρειν καθ' ἑαυτοῦ τὴν Ἰουδαίων μιαιφο-

νίαν

νίαν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ᾔδει αὐτοὺς μὴ σιωπῶντας, ἀλλὰ κηρύττοντας τὸ παράδοξον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η.

ΕΝ ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παμπόλλου
» ὄχλου ὄντος, καὶ μὴ ἐχόντων τί φά-
» γωσι, προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς,
» τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγει αὐτοῖς.
» Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον,
» ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι,
» καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι.
» Καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις
» εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν
» τῇ ὁδῷ· τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν
» ἥκασι.

BΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἤδη καὶ πρότερον δημιουργήσας ὁ Κύριος τροφάς, αὖθις ταὐτὸ ποιῆσαι σημεῖον βούλεται, εἰς πίστιν τὸν ὄχλον ἐνεργαζόμενος· καὶ τότε καὶ νῦν προφάσει εὐλόγῳ προσγινομένῃ χρησάμενος. αὕτη δ᾽ ἦν ἡ τῶν ὄχλων παραμονὴ τρίτην ἡμέραν ἤδη γεγονυῖα, καὶ βλάβης ἐπικείμενος κίνδυνος ἀτρόφοις ἀπιοῦσιν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τροφάς. ἤτοι τούτων γε τῶν αἰτιῶν οὐκ οὐσῶν οὐ πάνυ συνεχῆ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ὁ Κύριος ἐβούλετο παρέχεσθαι, ἵνα μὴ τροφῆς ἕνεκα σωματικῆς ἐπακολουθῶσι τὰ πλήθη. οὕτω γοῦν διανοουμένοις καὶ διὰ τοῦτο ἀκολουθοῦσιν ἔλεγε, ζητεῖτέ με οὐχ ὅτι ἴδετε σημεῖα καὶ τέρατα, ἀλλ᾽ ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε. εἶτα προτρέπων ἐπὶ τὴν τοῦ μείζονος ζήτησιν, τὴν πίστιν παρεγγυᾷ τὴν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν αἰώνιον ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν· δεικνὺς ἐν παραθέσει τῆς προσκαίρου τροφῆς, ἐργάζεσθε, λέγων, μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

ΤΟΛΩΣ. Τὸ τρεῖς ἡμέρας παραμένειν τὸν ὄχλον ἄτροφον τῶν ἐφοδίων

tem; etsi maximè sciret non tacituros: sed miri eventus latè præconium sparsuros.

CAPVT VIII.

1. IN diebus illis iterum cùm
» turba multa esset, nec haberent
» quod manducarent: convoca-
» tis Discipulis, ait illis,
2. Misereor super turbam: quia
» ecce jam triduo sustinent me,
» nec habent quod manducent.
3. Et si dimisero eos jejunos
» in domum suam, deficient in
» via: quidam enim ex eis de lõ-
» gè venerunt.

VICTORIS ANTIOCH. Cũ jam prius creasset Dominus escas, iterum idem signum operari vult, plenam fidem divinitatis suæ populo faciens: & tunc & modò usus occasione sese offerente commoda. Hæc autem erat multitudinis in se audiendo sequendoque mora, & triduana perseverantia, & noxa impendens abeuntibus impastis per loca nullam ciborum copiam habentia. quæ causæ ubi non aderant haud sanè volebat Dominus frequẽtare ac subinde iterare istud experimentum suæ potentiæ, ne populum assuefaceret ad sequendum corporei cibi consequendi spe. unde talia mente versantes, & in ejus comitatum tractos vili hac cupiditate ventris ac gulæ, his coërcet verbis: *Quæritis me non quia vidistis signa; sed quia comedistis ex panibus, & saturati estis.* (Io. vi. 26.) Deinde adhortans ad inquisitionem rei melioris, fidem in se illis commendat, & sempiternã ex ea utilitatem. utens ad hoc compara-

paratione temporalis alimẽti: *Operamini*, inquiens, *non cibum qui perit, sed qui manet in vitam æternã*.

TOLOSANI. Quod tres dies mansisset populus impastus, consumptis ijs quæ sibi quisque ad viaticum providerat, occasio quædam miraculi perpetrandi Christo fuit. Non enim alioqui facilè aut frequenter in cibis miracula patrabat, ne gulæ ac levitatis res esse videretur. Itaque ne nunc quidem specimen suæ potentiæ in re tali ederet, nisi præsens periculum debilitatæ fame multitudinis, de præsenti auxilio cogitare coëgisset. At Discipuli in stupore adhuc solito perseverare videbantur, frustraque visis tot prioribus prodigiis, Domini potentiæ diffidebant. Ipse autem in manus sumit septem panes: hoc est, ut ego autumo, septem dona Spiritus. Spiritualis enim hic numerus est. Edunt autẽ illuminati, & saturantur, & relinquunt reliquias. quis enim omnia vorare potest spiritus sensa? Atqui alio in illo quinque panum miraculo, duodecim cophini fragmentorum superfuerunt, reliquiæ haud paulò copiosiores. Erant enim numero quinque millia: quinque sensuum voluptatibus servientes: ac propterea minus spirituales; unde & minus gustarant de spiritus donis. multaque reliqua fecerunt. Hic autem quatuor millia cùm adessent, quatuor videlicet cardinalibus exercitati virtutibus, plura comederunt, & pauca reliquerunt.

ἑκάστῳ ἀναλωθέντων ἀφορμή τις ἦν ἂν τοῦ θαυματουργῆσαι τὸν Κύριον. οὐδὲ γὰρ ἀεὶ ἐπὶ ταῖς τροφαῖς ἐθαυματούργει· ἵνα μὴ δόξῃ γαστριμαργίας εἶναι τὸ πρᾶγμα. Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰ μὴ ἠλπίζετο κίνδυνος προσγενέσθαι τῷ ὄχλῳ διὰ τὴν ἀτροφίαν, οὐκ ἂν ἐθαυματούργησεν. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐδόκουν ἔτι ἀνοηταίνειν μὴ πιστεύοντες τῇ τοῦ Κυρίου δυνάμει ἀπὸ τῶν προτέρων θαυμάτων. αὐτὸς δὲ λαμβάνει τοὺς ἑπτὰ ἄρτους· τὰ τοῦ Πνεύματός φημι ἑπτὰ Χαρίσματα· πνευματικὸς γάρ ἐστιν οὗτος ὁ ἀριθμός. ἐσθίουσι δὲ οἱ πεφωτισμένοι καὶ χορτάζονται καὶ ἐῶσι περισσεύματα· τίς γὰρ πάντα δύναται φαγεῖν τὰ τοῦ Πνεύματος νοήματα; ἀλλ' ἐν μὲν τῇ τῶν πέντε ἄρτων θαυματουργίᾳ, δώδεκα κόφινοι, καὶ πολλὰ τὰ περιλείμματα. ἐτύγχανον γὰρ πεντακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες. ταῖς γὰρ αἰσθήσεσιν ἐδούλευον οὗτοι. καὶ διὰ τοῦτο μὴ ὄντες πνευματικοὶ ὀλίγα μὲν ἔφαγον· πολλὰ δὲ αὐτοῖς ἐπερίσσευσαν· ἐνταῦθα δὲ τετρακισχίλιοι ὄντες καὶ ταῖς τέσσαρσιν ἀρεταῖς ἐγγυμνασάμενοι, ἔφαγον πολλὰ καὶ ὀλίγα κατέλιπον.

4. Et responderunt ei Discipu-
» li sui; unde illos quis poterit
» hic saturare panibus in solitu-
» dine?

» Καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθη-
» ταὶ αὐτοῦ, πόθεν τούτους δυνήσεταί
» τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ' ἐρη-
» μίας.

EIUSDEM. Discipuli nõdum intelligentes velle Dominum nũc quoq; iterare, ad pleniorem sui faciendã fidem, miram illam ciborũ multiplicationem, dicebant: *Unde*

ΑΥΤΟΥ. Οἱ μαθηταὶ μήπω συνιέντες τὴν ἐπὶ τῆς τροφῆς αὖθις θαυματουργίαν, ἣν διὰ τῆς πίστεως ὁ Κύριος ἐβούλετο ἐπιδείξασθαι, ἔφασκον, πόθεν τούτοις δυνήσεταί τις, καὶ τὰ ἑξῆς, κατὰ τὴν

τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν δηλοῦντες τὸ τοῦ πράγματος ἀδύνατον.

illos quis poterit? &c. more humani sensus exprimentes negotii difficultatem vires excedentis.

» Καὶ ἐπηρώτα αὐτούς, πόσους ἔχετε
» ἄρτους.

5. Et interrogavit eos, Quot
» panes habetis?

ΑΥΤΟΥ. Ἠρώτα οὐκ ἀγνοῶν· ἀλλ' εἰς αἴσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγων τοὺς μαθητάς.

EIVSDEM. Interrogat non ignorans: sed in sensum suæ ipsius potentiæ inducens Discipulos.

» Οἱ δὲ εἶπον, ἑπτά· καὶ παρήγγει-
» λε τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς.
» καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους, εὐχα-
» ριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μα-
» θηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσι· καὶ πα-
» ρέθηκαν τῷ ὄχλῳ.

6. Qui dixerunt, Septẽ. Et præ-
» cepit turbæ discumbere super
» terram. Et accipiens septem pa-
» nes, gratias agens fregit, & da-
» bat Discipulis suis, ut appone-
» rent, & apposuerunt turbæ.

» Καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα· καὶ
» εὐλογήσας, εἶπε παραθεῖναι καὶ αὐ-
» τά.

7. Et habebant pisciculos pau-
» cos: & ipsos benedixit, & jussit
» apponi.

ΑΥΤΟΥ. Τοσαύτη τῆς ἐξουσίας ἑτοιμότης, ὡς γὰρ ἀκούσας ἐξαρκοῦσαν τὴν παρασκευήν, οὕτως ἐπὶ τῆς εὐρυχωρίας κατακλίνει τὸ πλῆθος. εὐχαριστεῖ δὲ τῷ Θεῷ ὡς ἄνθρωπος, ἐνέργειαν περὶ τὸ γινόμενον λαβεῖν, οὐκ αὐτὴν πρὸς ἑαυτοῦ ἔχων ὡς Θεός, καὶ οὐκ ἐπίκτητον καθάπερ ἄλλοι ἅγιοι ἄνθρωποι· τοῦτο γὰρ ἐδήλου λέγων ὁ εὐαγγελιστής, δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο καὶ ἰᾶτο πάντας. καὶ τῷ Κυρίῳ δὲ τὸ πρέπον φυλάττεται χρωμένῳ πρὸς διακονίαν τοῖς μαθηταῖς. κἀκείνοις ἡ λειτουργία κατὰ τὸ οἰκεῖον τῆς μαθητείας.

EIVSDEM. Tam promptæ, paratæque ad nutum sibi conscius potestatis erat. velut enim si nunciatum esset copiã suppetere abundantissimam ad manum, sic discumbere multitudinem jubet. gratias autem Deo agit ut homo, qui potestatem efficiendi quod aggrediebatur aliunde acciperet: etsi eã propriam habebat ex se ipso, ut Deus: nõ delegatam & precariam, ut alii sancti homines. Hoc enim significavit Evãgelista dicens: *Virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Servat porrò Dominus decorum utens ad ministerium Discipulis. His enim, ipso Discipulatus officio, conveniebat ista ministrandi functio.

» Ἔφαγον δὲ καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ
» ἦραν περισσεύματα κλασμάτων ἑ-
» πτὰ σπυρίδας.
» Ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες ὡς τετρακι-
» σχίλιοι· καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.

8. Et mãducaverunt, & satura-
» ti sũt: & sustulerũt quod supera-
» verat de fragmẽtis septẽ sportas.
9. Erant autem qui manduca-
» verant quasi quatuor millia: &
» dimisit eos.

EIVSDEM. Vndique se exerit mira vis divinæ operationis: ex saturitate convivarum, è copia reliquiarum; è numero adhibitorum mensæ ac plenè satiatorum. Refectione porrò tenus & usu necessario perceptio beneficii definita est; non autem eò extensa, ut satiatis liceret è reliquiis, quæ multæ redundarunt, quidquam auferre. In qua nobis figura bonum exemplum constituitur, metiendę necessitate corporis curæ: ne evagando in desideria rerum superfluarũ; in avaram & insatiabilem cupiditatem impingamus.

ΑΥΤΟΥ. Πανταχόθεν τὸ ἐνέργημα δῆλον ἐκ τῆς πλησμονῆς τῶν εὐωχουμένων, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν περισσευθέντων, ἐκ τοῦ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἐμπλησθέντας. μέχρι δὲ τῆς χρείας ἡ μετάληψις τῆς εὐεργεσίας, οὐχ ὥς τι καὶ λαβόντας ἀπενεγκέσθαι, καίτοι πολλῶν τῶν λειψάνων γενομένων. ἀγαθὸν καὶ τοῦτο σύμβολον πρὸς τὸ τῇ χρείᾳ μετρεῖν τὴν ἀνάπαυσιν καὶ μὴ παρὰ τὰς χρείας εἰς πλεονεξίαν ὑπάγεσθαι.

10. Et statim ascendens navim
„ cum Discipulis suis, venit in
„ partes Dalmanutha.

„ Καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον
„ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ
„ μέρη Δαλμανουθά.

EIVSDEM. Nunc simul cum Discipulis navim ingreditur Salvator: etsi prius post simile miraculum simul non fuisset ingressus: ut intelligamus non semper tentationes & certamina immitti: sed sæpè nos etiam per remissionem duci ad tentationes & agones. ut enim quando abest, laborem nobis absẽtia sua præbet: sic recreat quãdo se exhibet veluti præsentem.

ΑΥΤΟΥ. Συνεισέρχεται τότε εἰς τὸ πλοῖον τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ, καίτοι μὴ πρότερον συνεισελθών. μανθάνομεν οὖν ἐν τούτῳ, μὴ ἀεὶ πείρας μηδὲ ἀγῶνας ἐπάγεσθαι· ἀλλὰ πολλάκις καὶ διὰ ἀναπαύσεως ἡμᾶς ἄγεσθαι πειρασομένους μὲν καὶ ἀγωνισομένους. ὥσπερ γὰρ ὅταν ἄπεστιν, ἡμῖν κάματον τῇ ἀπουσίᾳ παρέχει, οὕτως ἀναπαύει ὁπότε οἱονεὶ παρῇ.

11. Et exierũt Pharisei, & cœperunt conquirere cum eo, quęrentes ab illo signum de cœlo, tentantes eum.

„ Καὶ ἐξῆλθον οἱ Φαρισαῖοι, καὶ
„ ἤρξαντο συζητεῖν αὐτῷ, ζητοῦντες
„ παρ' αὐτοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ,
„ πειράζοντες αὐτόν.

12. Et ingemiscens spiritu, ait,
„ Quid generatio ista signũ quęrit? Amen dico vobis si dabitur
„ generationi isti signum.

„ Καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐ-
„ τοῦ, λέγει, τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον
„ ἐπιζητεῖ; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν εἰ δοθή-
„ σεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον.

TOLOSANI. Post factum in panibus miraculum, alium in locum transit. Veritus ne populus magnitudine miraculi ad novarũ rerum studium elatus, creare ipsũ Regem conaretur. At Pharisæi pe-

ΤΟΛΩΣ. Μετὰ τὸ ποιῆσαι τὸ θαῦμα ἐπὶ τοῖς ἄρτοις εἰς ἕτερον μεταβαίνει τόπον, δεδιώς, μήπως οἱ λαοὶ διὰ τὸ τοῦ θαύματος μέγεθος νεωτερίσαντες, ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα. οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἐζήτουν σημεῖον αὐτοῖς ποιῆσαι ἐξ οὐρα-

νοῦ

νοῦ· οἷον κεραυνοὺς καταπέμψαι· ἢ ἥλιον στῆσαι ἢ σελήνην. ὑπελάμβανον γὰρ αὐτὸν ἀδυνάτως ἔχειν πρὸς τὰ τοιαῦτα· ἐν γὰρ μόνῳ τῷ Βεελζεβοὺλ αὐτὸν ποιεῖν τὰ θαύματα· οὐ μὴν καὶ ἐξ οὐρανοῦ. ὁ δέ γε Σωτὴρ τοῖς λόγοις αὐτῶν οὐ πείθεται· ἄλλος γὰρ ὁ καιρὸς τῶν ἐξ οὐρανοῦ σημείων· ὁ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· ὅτε ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. ὁ δὲ τῆς πρώτης παρουσίας οὐδὲν τοιοῦτον ἔχει. διὰ τοῦτο οὐ δοθήσεται αὐτοῖς σημεῖον.

tebant sibi signum è cœlo fieri, puta fulmen aut fulgetrum repentè existere, aut Solem, Lunamve sisti. Putabant enim potentiam ejus eò non pertingere. quippe quem dicerent in Beelzebul signa facere, cujus potestas in terra est. igitur in cœlo nihil posse. Salvator autem provocationibus eorum nunc quidem non obsequitur. Alteri videlicet tempori cœlestia signa reservabat, secundo suo adventui. quo instante *Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum*. Primus verò adventus nihil ejusmodi habebat. Propterea, *signum non dabitur eis*.

„ Καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς, ἐμβὰς πάλιν
„ εἰς τὸ πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέ-
„ ραν.

13. Et dimittens eos, ascendit
„ iterum navim, & abiit trans
„ fretum.

ΑΥΤΟΥ. Καλῶς, πειράζοντες, εἶπεν. ἐπειδὴ προσεποιοῦντο μὲν τὴν αἴτησιν ὡς δῆθεν πιστεύοντες εἰ παράσχοι σημεῖον· τὸ δὲ ἀληθὲς ἀπάτῃ τὴν αἴτησιν ἐποιοῦντο, ὥστε μόνον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πεῖραν λαβεῖν, οὐδένα τοῦ πιστεῦσαι ποιούμενοι λόγον. ποῖον δ' ἐστὶ σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ; ἢ στῆναι τὸν ἥλιον ἢ χαλινῶσαι, ἢ κεραυνοὺς κατενεγκεῖν, ἢ τὸν ἀέρα μεταβαλεῖν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον; Ἀλλ' ὅμως, φησὶν, οὗτος τῆς παρουσίας ὁ καιρὸς καὶ ἄλλος ὁ μέλλων. νῦν τούτων χρεία τῶν ἐν τῇ γῇ, τὰ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐκείνῳ τεταμίευται τῷ καιρῷ. νῦν ὡς ἰατρὸς ἦλθον, τότε ὡς ἀπαιτήσων εὐθύνας. διὰ τοῦτο λαθὼν ἦλθον. τότε μετὰ πολλῆς τῆς δημοσιεύσεως, οὐρανὸν ἑλίττων καὶ ἀποκρύπτων, τὴν σελήνην οὐκ ἀφιεὶς δοῦναι τὸ φῶς. τότε καὶ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. ἀλλ' οὐχὶ τούτων νῦν ὁ καιρὸς τῶν σημείων. ὅθεν οὐδὲν τῇ γενεᾷ τῶν ἀφισταμένων Θεοῦ καὶ Θεοῖς ἐφίσταται. τούτου σύμβολον ἡ ἀναχώρησις, ταύτῃ δοθήσεται. εἰκότως οὖν καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ ταῦτά φησι,

EIUSDEM. Rectè dixit, *tentantes*, quandoquidem obtendebant simulatæ ac mendaci fidei promissioni petitionem signi: Mera hæc fraus erat explorantium curiosè quoad se Christi potestas extenderet, & ejus experimentum insidiosè captantium. quid autem est signum è cœlo? An sistere Solem, aut ejus frœnare cursum, an fulmina dejicere, aut immutare aërē, an aliquid ejusmodi? Atqui, ait, hoc præsentis Adventus mei tempus est; futuri aliud erit. Prior opus habet signis è terra: signa è cœlo secundo reservantur. nunc ut medicus veni; tunc ut Iudex rationem actorum repetiturus. Propterea nunc sine multo apparatu & strepitu veni: Tunc cum multa & valde publica veniam demonstratione potestatis meæ, cœlos complicans & abscondens, Lunam non sinens dare lumen suū. Tunc & virtutes cœlorum cōmovebun-

vebuntur. Sed nunc tempus non est talium signorum. quare nullũ aliud generationi relinquentium Deum signum dabitur, nisi Dei mutua derelictio, & ab ea recessus. Meritò ergo ingemiscens spiritu suo hæc loquitur, reputans ad quid venisset; videlicet ad moriendum pro istis, qui eum provocarent, & ultrò irritarent, malitiæ insuescentes.

λογιζόμενος τί μὴ αὐτὸς παρεγένετο ποιῆσαι, δηλονότι ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτῶν οἱ προσκαλοῦντες πονηρίᾳ συζῶντες.

14. Et obliti sunt panes sumere: & nisi unum panem non habebant secum in navi.

» Καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους· » καὶ εἰ μὴ ἕνα ἄρτον οὐκ εἶχον μεθ' » ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ.

15. Et præcipiebat eis, dicens, » Videte, & cavete à fermento » Pharisæorum, & fermento Herodis.

» Καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς, λέγων, » ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν » Φαρισαίων, καὶ τῆς ζύμης Ἡρώ» δου.

16. Et cogitabant, ad alterutrũ » dicentes, Quia panes non habemus.

» Καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους » λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχομεν.

17. Quo cognito, ait illis Iesus, » Quid cogitatis, quia panes non » habetis? nondum cognoscitis, » nec intelligitis? adhuc cœcatum » habetis cor vestrum?

» Καὶ γνοὺς ὁ Ἰησοῦς, λέγει αὐτοῖς, τί » διαλογίζεσθε ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχετε, » οὔπω νοεῖτε οὐδὲ συνίετε; ἔτι πεπω» ρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν;

18. Oculos habentes nõ vide» tis, & aures habentes non audi» tis? nec recordamini,

» Ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε; » καὶ ὦτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; καὶ οὐ » μνημονεύετε.

19. Quãdo quinque panes fre» gi in quinque millia: & quot co» phinos fragmẽtorum plenos su» stulistis? Dicũt ei, Duodecim.

» Ὅτε τοὺς πέντε ἄρτους ἔκλασα εἰς » τοὺς πεντακισχιλίους, πόσους κοφίνους » κλασμάτων πλήρεις ἤρατε; λέγουσιν » αὐτῷ, δώδεκα.

20. Quando & septem panes in » quatuor millia, quot sportas » fragmentorum tulistis? & dicũt » ei, Septem.

» Ὅτε δὲ τοὺς ἑπτὰ εἰς τοὺς τετρακι» σχιλίους, πόσων σπυρίδων πληρώμα» τα κλασμάτων ἤρατε; οἱ δὲ εἶπον, » ἑπτά,

21. Et dicebat eis, Quomodo » nondum intelligitis?

» Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, πῶς οὐ συ» νίετε;

EIUSDEM. Simul ipsis incredulitatem exprobrat Dominus, simul declarat quid dixerit. Oportebat, inquiens, vos priùs actorum memores, neque anxios esse quod panes non habetis, neque me putare de tali re vobis loqui, nõ enim

ΑΥΤΟΥ. Ὁμοῦ μὲν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ὀνειδίζει ὁ Κύριος, ὁμοῦ δὲ σαφηνίζει τὸ παρ' αὐτοῦ λεχθέν· ἐχρῆν φησιν ἡμᾶς τῶν γεγονότων ἤδη μνημονεύοντας, μήτε αὐτοὺς περὶ ἄρτων διαπορεῖν εἰ μὴ ἔχετε, μήτε ἐμὲ νομίζειν περὶ τούτου λέγειν ὑμῖν. οὐ γὰρ ἦν μοι χαλεπὸν ὁμοίως

καὶ

καὶ νῦν ἄρτους ἀγαγεῖν τοὺς προσήκοντας εἰς μέσον, καὶ πληρῶσαι τὴν χρείαν ὑμῖν. πῶς οὖν οὔπω μὴ νοεῖτε; ἀλλ' ἔτι τὴν καρδίαν ἔχετε πεπωρωμένην. ταῦτα δέ φησι κατὰ βραχὺ προσβιβάζων τοὺς μαθητὰς εἰς αἴσθησίν τι καὶ πίστιν. εἰ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖος λέγει ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων, Μάρκος δὲ Φαρισαίων καὶ Ἡρωδιανῶν, Λουκᾶς δὲ μόνων Φαρισαίων, οὐδεμία ἐν τούτοις διαφωνία. ὡς γὰρ πρὸς τοὺς προηγουμένους εἶπον Φαρισαίους· ὡς δὲ δύο ἐμερίσαντο τοὺς δευτέρους, ἀλλ' οὐδέτερος εἶπε τὸ μόνους. εἰκὸς γὰρ ἦν τὸν Μάρκον, ὡς παραλείψαντος τοῦ Ματθαίου τοὺς Ἡρωδιανούς, εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς διηγήσεως προσθεῖναι καὶ τούτους.

ΤΟΛΩΣ. Καταλιμπάνει τοὺς Φαρισαίους ὁ Σωτὴρ ὡς ἀνιάτους ὄντας καὶ μὴ βουλομένους τὸ τῆς γνώσεως φῶς θεάσασθαι· τοὺς γὰρ κεκρατημένους ὑπὸ φθόνου οὐ δεῖ προσίεσθαι. ὡς δὲ μαθηταὶ οἰκονομικῶς ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους· ὅπως εἰς αἴσθησιν ἔλθωσι τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως. εἰπόντος γὰρ τοῦ Σωτῆρος προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων· ἤτοι ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν· τὴν τῶν ἄρτων ζύμην ἐνόμιζον ἀπαγορεύειν. διὸ καὶ ἐπιπλήσσονται δικαίως ὡς μὴ συνιέντες τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν. Καὶ ὅτι δυνατός ἐστιν ἐκ μὴ ὄντων ἄρτους ποιῆσαι. ζύμην γὰρ τὴν διδασκαλίαν ὠνόμασε τῶν τε Φαρισαίων καὶ τῶν Ἡρωδιανῶν· ὡς παλαιὰν καὶ ἐξώδη, καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένην. Ἡρωδιανοὶ δὲ ἐλέγοντο διδάσκαλοί τινες νεοφανεῖς λέγοντες τὸν Ἡρώδην εἶναι τὸν Χριστόν.

mihi eſſet difficile, ſimiliter & nūc panes vobis exhibere, quam multis opus eſt ad ſatisfaciendum veſtræ neceſſitati. quare igitur non ita ſapitis: ſed adhuc cor habetis obcœcatum. Hæc dicit paulatim promovens Diſcipulos ad ſenſum & fidem. Si verò Matthæus quidem dicit, *à fermento Phariſæorum & Sadducæorum*; Marcus verò: *Phariſæorum & Herodianorum*. Denique Lucas Phariſæorum ſolùm meminit; nulla in his diſſenſio. Nā Principes inter has ſectas Phariſæos, tres communiter Evangeliſtæ nominarunt: duarum ſectarum minus præcipuarum mentionem duo inter ſe partiti ſunt, Matthæus Sadducæos, Marcus Herodianos nominans, quos prætermiſit Lucas. ſed nemo trium dixit, quos nominavit ſolos fuiſſe. Ac Marcum quidē veriſimile eſt ſublegentem, ut ſolet, veſtigia Matthæi, ſupplendo quod omiſit, ut narrationi redderet quod ex vero deerat, Herodianos ab eo præteritos, adjunxiſſe.

TOLOSANI. Relinquit Phariſæos Salvator tamquam deſperatæ ſanitatis ægrotos; ut pote qui præſens ſeque ultrò ingerens veræ ſcientię lumen obſtinaſſent animo non cernere. Sanè quos ſemel ſibi prorſus invidia ſubegit, eos ſuſtinere ferreq; jam amplius nec prodeſt, nec oportet. Iam providentiæ fuit, quod obliti ſunt Diſcipuli panes ſumere, nempè ut ſic potentiæ Chriſti ſenſum acciperent. Cùm enim dixiſſet Salvator: attendite à fermento Phariſæorum, ſcilicet à doctrina ipſorum, ſermento panum interdici ſibi putaverunt; quapropter & objurgantur jure meritò, ut qui Chriſti potentiam non intelligerent. nec ſcirent poſſe ipſum panes ex nihilo creare. Fermentum enim doctinam vocaverat Phariſæorum, & Herodianorum, ut veterem & acidam, omnique malitia refertam.

Hero-

Herodiani porrò dicebantur Doctores quidam, qui nuper extiterant, quorum doctrinæ caput erat: Herodem esse Christum.

22. Et veniunt Bethsaidam: & „ adducẽt ei cæcum, & rogabant „ eum, vt illum tangeret.

23. Et apprehensa manu cæ- „ ci, eduxit eum extra vicum:

„ Καὶ ἔρχεται εἰς Βηθσαϊδάν· καὶ „ φέρουσιν αὐτῷ τυφλὸν, καὶ παρακα- „ λοῦσιν αὐτὸν ἵνα αὐτοῦ ἅψηται.

„ Καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ „ τυφλοῦ, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης.

ANONYMI. In multis planè actionibus suis Dominus ad vitandam vanam gloriam exemplo nos suo manuducit. nã studiosè conari occultare miracula modesti animi, & ab ostentatione alieni, manifestum est indicium.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν πολλοῖς πάνυ δι᾽ ὧν αὐτὸς διαπράττεται, πρὸς ἀκενοδοξίαν ἡμᾶς ὁδηγεῖ. τὸ γὰρ ἐπιτηδεύειν κρύπτειν τὰ θαύματα, ἀφιλοκόμπου γνώμης ἐστὶν ἀπόδειξις.

VICTORIS ANTIOCH. In incredulam Bethsaidã venit Christus, *& adducunt ei cæcum, & rogabant ut eum tangeret.* Non erat autẽ sincera adducentiũ fides; nec erant digni qui spectatores fierent miraculi.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἰς τὴν ἄπιστον Βηθσαϊδὰν παραγίνεται Χριστὸς καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυφλὸν καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα αὐτοῦ ἅψηται. οὐ γνήσιος δὲ τῶν παραγαγόντων ἡ πίστις, οὐδὲ ἄξιοί εἰσι θεαταὶ γενέσθαι τοῦ θαύματος.

Et expuens in oculos ejus, im- „ positis manibus suis, interro- „ gavit eum, si quid videret.

24. Et aspiciens, ait, Video „ homines velut arbores ambu- „ lantes,

„ Καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ, „ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἐπηρώτα „ αὐτὸν, εἴτι βλέπει.

„ Καὶ ἀναβλέψας ἔλεγε, βλέπω „ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς δένδρα περιπα- „ τοῦντας,

ANONYMI. Quare non statim perfectè vidit: sed post iteratã demum impositionem manuum? ut firmiorem haberet fidem qui curabatur. Si enim uno velut ictu tota simul repræsẽtata sanitas fuisset, in illa prima experientia cernẽdi illusionem & errorem oculorũ vereri æger potuerat. Sed per incrementa inchoantis à primo quodã crepusculo illuminationis progrediens ad perfectũ oculorũ usũ cœci curatio, plenam ei faciebat miraculi fidem.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διατί οὐκ εὐθέως τέλεον ἀνέβλεψεν, ἀλλὰ κατὰ προσθήκην; ἵνα βεβαιοτέραν σχοῖ τὴν πίστιν ὁ θεραπευόμενος. εἰ μὲν γὰρ ὑφ᾽ ἓν ἡ θεραπεία προσήχθη, κἂν φαντασίας τινὸς καὶ πλάνης ὀφθαλμῶν δόξαν εἶχεν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἰάσεως ὁ τυφλός. ἡ δὲ κατὰ προσθήκην ὅρασις βεβαιοτέραν αὐτῷ παρεῖχε τὴν πίστιν τῆς ἰάσεως.

VICTORIS ANT. Spuit, &

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Πτύει καὶ τὰς χεῖρας ἐπιτίθησι, δεῖξαι βουλόμενος ὡς θεῖος λόγος καὶ πρᾶξις ἑνωθεῖσα τῶν λόγων ἐκπληροῖ τὰ παράδοξα. ἡ γὰρ χεὶρ τῆς πράξεως σύμβολον. πάντα δὲ τοῦ ἐκπορευομένου διὰ στόματος

τὸν λόγον. ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν εἴ τι βλέπει, ἐπὶ τῶν ἄλλων μὴ ποιήσας τοῦτο. σημαίνων ὡς ἀτελὴς τῶν προσαγόντων ἡ πίστις καὶ αὐτοῦ τοῦ πεπηρωμένου τὰς ὄψεις. μονονουχὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον διὰ τούτου φησιν, ἢ κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι. ἐπειδὴ δὲ τῆς πίστεως αὐτοῦ διήλεγξεν ἀτελές· ἀμυδρῶς γὰρ ἔφασκεν τοὺς ἀνθρώπους ὁρᾶν καὶ ὡς δένδρα περιπατοῦντας.

manus imponit, ostendere volens divinum verbum si sequenti auditorum executioni conjunctum sit, res miras efficere. Nam manus operationis est symbolum. omnia autem sunt procedentis ex ore verbi. Interrogat verò illum, num aliquid videat? non solitus in aliis id facere. Significans imperfectam fuisse fidem tum eorum, qui hunc cœcum adduxerunt, tum ipsius cœci. Tantum non dicens: nihil aliud do tibi quàm hoc, ut fiat tibi secundùm fidem tuam: quæ quàm imperfecta sit ex caligante illa & obtusa quam experiris visione potes intelligere, homines tibi repræsentante instar arborum ambulantium.

» Εἶτα πάλιν ἐπέθηκε τὰς χεῖρας
» ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. καὶ ἐποίη-
» σεν αὐτὸν ἀναβλέψαι. καὶ ἀποκα-
» τεστάθη, καὶ ἐνέβλεψε τηλαυγῶς
» ἅπαντας.

25. Deinde iterum imposuit
» manus super oculos ejus: &
» cœpit videre, & restitutus
» est, ita ut clarè videret om-
» nia.

ΑΥΤΟΥ. Πάλιν ἐπιτίθησι τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐκ τῆς προτέρου αὐτῷ γεγενημένης αἰσθήσεως εἰς ἐπίδοσιν πίστεως ἀγαγὼν, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐποίησεν ἀναβλέψαι τελείως. ἡ δὲ προσθήκη δείκνυσι τὸ ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένον. μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ἐποίησεν αὐτὸν ἀναβλέψαι, ἐπάγει, καὶ ἀποκατεστάθη καὶ ἐνέβλεψε τηλαυγῶς, δηλονότι τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι. αἰσθητῶς γὰρ καὶ νοητῶς αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἰάσατο. ἐνέβλεψε τηλαυγῶς τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν. ἀναγκαῖον οὖν καὶ ἡμᾶς λέγειν κατὰ τοὺς θείους μαθητὰς τῷ σωτῆρι, πρόσθες ἡμῖν πίστιν.

EIVSDEM. Iterum imposuit manus super oculos, ex priori quã senserat experientia ad fidei augmentum ipsum promovens, & sic efficiens ut perfectè videret. quod additur fidem facit dicti mei. Postquam enim dixisset: *Fecit eum videre*, adjungit: *& restitutus est, ita ut clarè videret*, videlicet mentis oculo. Sensibiliter enim illum simul & spiritualiter Christus sanavit. vidit clarè mentis oculis. necesse igitur est & nos dicere cum Discipulis Salvatori: *Adauge nobis fidem*.

» Καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶ-
» κον αὐτοῦ, λέγων, μηδὲ εἰς τὴν κώ-
» μην εἰσέλθῃς, μηδὲ εἴπῃς τινὶ ἐν
» τῇ κώμῃ.

26. Et misit illum in domum
» suam, dicens, Vade in domum
» tuam: & si in vicum introieris,
» nemini dixeris.

ΤΟΛΩΣ. Φαίνεται ἡ Βηθσαϊδὰ πολλὴν κεκτημένη ἀπιστίαν· καὶ τοῦτο

TOLOSANI. Multæ ac magnæ cujusdam infidelitatis apparet hanc

Mat. 11. 21. hanc ream fuisse Bethsaidam. Idq; ex his Christi verbis: *Vae tibi Corazain, vae tibi Betsaida, quoniam si in Tyro & Sidone factae fuissent virtutes quae factae sunt in vobis, olim poenitentiam egissent.* Hoc testatur Matthaeus. In hac igitur civitate cùm esset Salvator, offerunt ei coecum. offerentium verò fides non erat firma, propterea abducit eum Dominus ex oppido, & sic sanat. Spuit autem in oculos coeci, & deinde manus imponit, docens nos, ubi verbum divinum est, & operatio sequens verbum, necesse est miracula fieri. Nam manus operationis signum est: sputum autem, procedentis ex ore Verbi. quamobrem autem interrogat ipsum, num quid videat? hoc enim in aliis non fecit. nempè infirmum hunc in fide indicat. propterea tā cōfusè & caliginosè homines cernit. deinde iterum imponit ei manus Salvator, & perfectè tum demum sanatus est. Nimirum ex priori imperfecta curatione, qua videre obscurè coeperat, fidem infirmus corroboraverat suam: & sensum potentiae Christi eo experimento ceperat.

ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος ῥημάτων. οὐαί σοι Χοραζίν, οὐαί σοι Βηθσαϊδά ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν μετενόησαν. μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο Ματθαῖος. ἐνταῦθα τοίνυν παραγενομένῳ τῷ Σωτῆρι προσάγουσιν αὐτῷ τυφλόν. τῶν δὲ προσαγόντων ἡ πίστις οὐκ ἐτύγχανε βεβαία. διὸ καὶ ἐκ τῆς κώμης ἀπάγει αὐτὸν ὁ Κύριος. καὶ οὕτως ἰᾶται. πτύει δὲ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ τυφλοῦ. εἶτα τὰς χεῖρας ἐπιτίθησι, διδάσκων ἡμᾶς ὡς ὅπου λόγος ἐστὶ θεῖος, καὶ πρᾶξις ἑπομένη τῷ λόγῳ, ἀνάγκη καὶ τὰ θαύματα ἐκπληροῦσθαι. ἡ μὲν γὰρ χεὶρ τῆς πράξεώς ἐστι σημεῖον. τὸ δὲ πτύσμα τοῦ ἐκπορευομένου ἐκ τοῦ στόματος λόγου. διατί δὲ ἐρωτᾷ αὐτὸν εἴ τι βλέπει. μὴ ποιήσας τοῦτο ἐπὶ τῶν ἄλλων. τὴν τῆς πίστεως αὐτοῦ σημαίνων ἀσθένειαν. διὸ καὶ ἀμυδρῶς τοὺς ἀνθρώπους ἑώρα. εἶτα ἐκ δευτέρου ἐπιτίθησι τὰς χεῖρας ὁ Σωτὴρ καὶ τελείως ἰάσατο. ἦν γὰρ ὁ τυφλὸς ἐκ τῆς ἀμυδρᾶς ἐκείνης καὶ προτέρας θεραπείας αἴσθησιν λαβὼν καὶ πίστιν τελειοτέραν.

ANONYMI. Cur illud: *nemini dixeris*? ne ad ostentationem operari videretur signa divina.

VICTORIS ANTIOCH. Servatus, inquit, es, & eductus Sodomis: confuge in montem ut asylum salutis, hoc est in Ecclesiam. Haec enim est domus tua. Bethsaida vici nomen sonat *Domum venatorum* (intelligite quod dico) tales indigni sunt, qui vel spectent vel audiant mira Dei opera. ne igitur eò ingrediaris, ne captus & retibus implicitus traharis in eorū voluntatem.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διατί μηδὲ εἴπῃς; ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιδεικτικῶς ποιεῖσθαι τὰς θεοσημίας.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εσώθης, φησὶ, καὶ ἐξελήλυθας Σοδόμων. εἰς τὸ ὄρος σώζου τῆς ἐκκλησίας. οὗτος γάρ σου οἶκος. ἡ δὲ Βηθσαϊδὰ κώμη ἐστὶ θηρευτῶν. (νοεῖτε ὃ φημι) καὶ ἀνάξιοι τῆς τῶν παραδόξων θέας τε καὶ ἀκοῆς. μὴ οὖν εἰσέλθῃς ἐκεῖ, μήποτε ζωγρηθῇς εἰς τὸ ἐκείνων θέλημα.

„ Καὶ

„ Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας Καισαρείας „ τῆς Φιλίππου.

27. Et egressus est Iesus, & Di„ scipuli ejus in castella Cæsareæ „ Philippi.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν τῇ νῦν καλουμένῃ Πανεάδι, ἥτις ἐπισκευασθεῖσα ὑπὸ Φιλίππου τοῦ τετράρχου Καισαρεία ἡ Φιλίππου προσηγορεύθη. Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν χρονικῶν.

ANONYMI. Hæc nunc vocatur Paneas, quæ restaurata à Philippo Tetrarcha, Cæsarea Philippi dicta est.ut refert Eusebius in Epitome Chronicorum.

„ Καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τοὺς μα„ θητὰς αὐτοῦ, λέγων αὐτοῖς, τίνα με „ λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;
„ Οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν, Ἰωάννην „ τὸν Βαπτιστὴν, καὶ ἄλλοι Ἠλίαν, „ ἄλλοι δὲ ἕνα τῶν προφητῶν.
„ Καὶ αὐτὸς λέγει αὐτοῖς, ὑμεῖς δὲ „ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ „ ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ Χρι„ στός.

Et in via interrogabat Discipu„ los suos, dicens eis, Quem me „ dicunt esse homines?
28. Qui responderunt illi dicé„ tes, Ioannem Baptistã, alii Eliã, „ alii verò quasi unũ de Prophetis
29. Tunc dicit illis, Vos verò „ quem me esse dicitis? Respon„ dens Petrus, ait ei, Tu es Chri„ stus.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἰδὼς ἐρωτᾷ, τὴν διὰ τῆς ἐσομένης ἀποκρίσεως ὠφέλειαν κατασκευάζων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δοξαζόντων ὀρθοτέρως περὶ αὐτοῦ δοξάζειν ποιῶν τοὺς μαθητάς. Πέτρῳ μὲν ὁ καλῶς δοξάζει βεβαιῶν, τοῖς δὲ ἄλλοις τὴν ἐκ τῆς ἰδίας μαρτυρίας ἐντιθεὶς πίστιν. πάντας ἐκίνει τὸ κατὰ Χριστοῦ παράδοξον, εἰ καὶ τὴν πίστιν οὐκ ἔφθασαν. ἄνθρωπον μὲν οὖν ἠναγκάζοντο νομίζειν διὰ τὸ ὁρώμενον· τὴν δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν αὐτῷ προστιθέντες, Ἰωάννην ἢ Ἱερεμίαν ἢ ἕνα τῶν προφητῶν ἡγοῦντό τινες. τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εὐθέως τὴν αὐτῶν γνώμην ἠρώτησεν, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν; ἵνα εἰπόντες τὴν ἐκείνων, εἶτα ἐρωτηθέντες, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐρωτήσεως εἰς μείζονα γνώμην ἀναχθῶσιν, ἐννοήσαντες ὅτι οὐ χρὴ εἰς τὴν αὐτῶν ταπεινότητα αὐτοὺς συμπεσεῖν. διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν πυνθάνεται, ἀλλ᾽ ὅτε σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, καὶ περὶ πολλῶν αὐτοῖς διελέχθη καὶ

VICTORIS ANTIOCHENI. Sciens interrogat, ex secuturo responso utilitatem captans: & aliorum falsis opinionibus recitatis, melius de se sẽtire Discipulos docens: & Petrum quidem confirmans in sua recta sententia: aliis verò ejusdem fidem faciens adjectione sui testimonii. Omnes movebant mira quæ in Christo cernebantur: etsi non omnes usque ad plenam pervenerant fidem. Hominem quippè illum existimare cogebantur specie ac visu: cum autem spectatam excitationẽ hominũ à morte ipsi adjungebant, Ioannem, Ieremiam, aut aliquẽ è Prophetis quidam opinabantur. quare autem nõ statim Discipulorum sententiam exquisivit: sed priùs quid sentiret multitudo? ut cum opinionem vulgarẽ retulissent, postea interrogati: vos autem quem me esse dicitis? Ex modo interro-

gationis in altiorem sėſum evehe-rentur: reputantes,haud ſe opor-tere in iſtam delabi cum rudi po-pulo cogitationū humilitatē. Quo-circa neque in principio prædica-tionis de his ipſos interrogat, ſed poſtquam ſigna multa fecit, & de multis & magnis rebus ipſis locu-tus eſt, nec ſuam ipſius divinitatē celans. Significans autem valde ſe velle adjungi confeſſioni divinita-tis ſuæ etiam humanitatis aſſum-ptæ veritatem, addit: *filium homi-nis*. quid igitur os Apoſtolorum Petrus? ubique fervens cunctis inter-rogatis, reſpondere unus occupat: *Tu es Chriſtus* &c. Minutiorem por-rò hujus narrationem facti reliquit noſter hic Matthæo fuſiùs exequen-ti. contentus ipſe delibare per epitomen quæ ad Petri gloriam ſui Ma-giſtri pertinebant, ne familiari gratiæ ſervire in ſcribendo videretur.

ὑψηλῶν, καὶ τῇ αὐτοῦ θεότητος. δείκνυς δὲ ὡς σφόδρα βούλεται ὁμολογεῖσθαι τὴν οἰκονομίαν· φησὶ, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. τί οὖν τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων Πέτρος; ὁ πανταχοῦ θερμὸς πάντων ἐρωτηθέντων αὐτὸς ἀποκρίνεται, σὺ εἶ ὁ Χριστός. τὸ μὲν οὖν ἀκριβεστέραν περὶ τούτου διήγησιν παρεχώρησεν ὁ παρὼν εὐαγγελιστὴς τῷ Ματθαίῳ εἰπόντι, αὐτὸς δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ τὸ ἀκριβὲς παρῆκε τῆς ἱστορίας, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ Πέτρῳ τῷ ἑαυτοῦ χαρίζεσθαι διδασκάλῳ.

30. Et comminatus eſt eis, ne
„ cui dicerent de illo.

„ Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μη-
„ δενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ.

TOLOSANI. Separans Diſci-pulos Chriſtus à Iudæis, quæ eſſet ipſorum de ſe ipſo ſententia ex-quirit. ut ſine arbitris liberā ſen-tentiam ſyncerè, atque ex animo dicerent. Illi autem reſpondent di-centes: Alios quidem exiſtimare ipſum eſſe Ioannem, alios autem Eliam. Multorum ea increbeſce-bat opinio; reſurrexiſſe à mortuis Ioannem, & poteſtatem perpetrā-dorum ſignorum, quam non ha-buiſſet antea, in ipſa reſurrectione accepiſſe. Cùm cognoviſſet autem ex Diſcipulis Salvator, quid de ſe alii opinarentur, quid porrò ipſi sē-tiant pergit exquirere. Quid hic verò Petrus? profitetur eſſe ipſum eundem illum, qui à Prophetis prænunciatus eſt, Chriſtum. quid autem Petro viciſſim Chriſtus re-poſuerit: quamque illi ac quàm amplam gratulationem, felicitatiſque prædicationem rependerit, ſuperſedit quidem commemorare Marcus,

ΤΟΛΩΣ. Διϊστῶν τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων πυνθάνεται περὶ ἑαυτοῦ· ἵνα μηδένα δεδιότες, ἀληθῆ τὴν ἀπόκρισιν ποιήσωνται. οἱ δὲ ἀποκρίνονται λέγοντες· ὅτι οἱ μὲν Ἰωάννην λέγουσιν· οἱ δὲ ἠλίαν· πολλοὶ γὰρ ἐνόμιζον ἀναστῆναι τὸν Ἰωάννην. Καὶ δὴ ἐκ τῆς ἀναστάσεως τὴν τῶν σημείων ἐργασίαν λαβεῖν· ἐπειδὴ ζῶν οὐδὲν σημεῖον ἐποίησε. μαθὼν δὲ ὁ Σωτὴρ παρὰ τῶν μαθητῶν τὰς τῶν ἄλλων περὶ ἑαυτοῦ ὑπολήψεις, τὴν ἐκείνων πάλιν ζητεῖ μαθεῖν παρ' αὐτῶν. τί οὖν ὁ Πέτρος; ὁμολογεῖ αὐτὸν εἶναι τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενον Χριστόν. ὁ δὲ Σωτὴρ πρὸς τὸν Πέτρον εἴρηκε, καὶ πῶς αὐτὸν ἐμακάρισεν, ὁ μὲν Μάρκος ἀφῆκεν· μαθητὴς ὑπάρχων τοῦ Πέτρου, ὡς μὴ δόξῃ τῷ διδασκάλῳ χαρίζεσθαι. ὁ δὲ Ματθαῖος ἀνελλιπῶς εἴρηκε.

idonea

idonea ex causa. quoniam enim Discipulus Petri erat, veritus est ne minorem obtineret fidem Discipuli præconium de Magistri laude, neve adulationis suspectum testimonium videri posset. qua causa liber Matthæus omnia ubertim exposuit.

„ Καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς, ὅτι „ δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ πα- „ θεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν „ πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ „ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ „ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι.

„ Καὶ παρρησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει· „ καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, „ ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ.

31. Et cœpit docere eos, quo- „ niam oportet filium hominis „ pati multa, & reprobari à Se- „ nioribus, & à summis Sacerdo- „ tibus & Scribis, & occidi: & „ post tres dies resurgere.

32. Et palàm verbum loque- „ batur. Et apprehendens eum „ Petrus, cœpit increpare eum.

ΑΥΤΟΥ. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς μηδὲν λέγωσιν, ἢ διεστείλατο, ὥς φησιν ὁ Ματθαῖος. ἐβούλετο γὰρ ἔτι συσκιάζεσθαι τὴν παρ' ἑαυτοῦ δόξαν, ὥστε τῶν σκανδαλιζόντων ἐκ μέσου γενομένων τοῦ τε σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους καθαρὰν ἐντυπωθῆναι τῇ διανοίᾳ αὐτῶν τὴν πίστιν. ὅτε δὲ ἔπηξεν αὐτοῖς τὸ δόγμα, τότε τὴν περὶ τοῦ πάθους διδασκαλίαν εἰσήγαγεν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως συνίεσαν τὸ λεγόμενον. ἦν γάρ φησι κεκαλυμμένος ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν. καὶ οὐκ ἤδεσαν ὅτι ἀναστῆναι αὐτὸν δεῖ, καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι οὐχ ὅτι ἀποθανεῖν ἔχει, ἀλλ' ὅτι πῶς καὶ τίνι τρόπῳ. οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τί ποτέ ἐστιν ἀναστῆναι. ἀλλὰ πολλῷ βέλτιον εἶναι ἐνόμιζον μὴ ἀποθανεῖν. διὸ τῶν ἄλλων θρυλουμένων καὶ ἀπορούντων, πάλιν ὁ Πέτρος θερμὸς ὢν μόνος τολμᾷ περὶ τούτων διαλεχθῆναι.

EIVSDEM. *Et comminatus est eis ne cui dicerent.* aut, ut Matthęus habet: *præcepit.* volebat enim adhuc in obscuro latere suam gloriam, ut scandalis è medio sublatis, Crucis & passionis pura insculperetur ipsorum animis veritatis fides. ubi autem infixit eorum mentibus sublime dogma divinitatis suæ, tunc & passionis doctrinam insinuavit. Sed nec sic intellexerunt quod diceretur. *Erat enim,* ait, *absconditus ab eis sermo.* & nesciebant oportere ipsum resurgere à mortuis. & verebantur interrogare, nō an moriturus esset, sed quomodo: nesciebant enim quid tandē esset *resurgere*: at multò melius esse putabant non mori. Inter hæc aliis æstuantibus, & metu mussantibus, Petrus solito feruore solus ausus est, silentio abrupto, de his loqui.

„ Ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν τοὺς „ μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπετίμησε τῷ Πέ- „ τρῳ, λέγων, ὕπαγε ὀπίσω μου σατα- „ νᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ „ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

33. Qui cōversus, & videns Di- „ scipulos suos, cōminatus est Pe- „ tro, dicēs, Vade retro me Satana, „ quoniam non sapis quæ Dei „ sunt, sed quæ sunt hominum.

ΤΟΛΩΣ. Πάλιν ὁ Πέτρος θερμὸς ὢν μόνος ἐτόλμησε πρὸς τὸν Χριστὸν

TOLOSANI. Rursus Petrus solito fervore provectus, solus au-

 det

det interpellare affarique Christū. ut enim Matthæus refert, increpavit Iesū Petrus quæ subiturus esset tormenta memorantem, abrumpensque molestum sermonem interlocutus illa est: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*. In quo valde mirum est eum, qui tantæ revelationis à Patre factę honore dignatus fuisset, quo nomine amplā modò gratulationē acceperat, tam citò falli ac prolabi potuisse. Sed mirandum nihil est. non enim de passione Domini reuelationem acceperat, sed de divinitate Christi, & de qualitate Filii Dei quam veram is & legitimam obtineret, edoctus plenè erat, idque profitebatur. mysteriis Cruci & Resurrectionis, de quibus nihil dum acceperat, non ita facilem accomodabat fidem. Ostendit autem Dominus se se volentem & libentem ad passionem accedere, eò ips[o] quod Petrum objurgat asperius, & Satanam appellat. Cupiebat e[nim] S[a]tan Christum non pati. Propterea acerbiùs Petrum increpat vot s c[u]m Satana consentientem. Tum adjungit: Pass[io]nem Crucis a me abominaris Petre quasi rem me indignam. at eg[o] pr[æ]dico t[ib]i, ne te quidem salvum posse fieri, nisi & ipse crucem subeas, & cuncta patiaris, quæ qui volunt salutem consequi, patiuntur.

διαλεχθῆναι· ὡς γὰρ ὁ Ματθαῖος φησὶν ὅτι ἐπετίμα αὐτῷ· λέγων. ἵλεώς σοι Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Καὶ θαῦμα μέγα πῶς ὁ ἀποκαλύψεως τυχὼν καὶ μακαρισθεὶς διὰ τὴν ὁμολογίαν, οὕτω ταχέως ἐσφάλη. ἀλλ' οὐδὲν θαυμαστόν. οὐ γὰρ ἐδέξατο τὴν ἀποκάλυψιν περὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου· ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μεμάθηκεν· ὅτι δὲ ἐστὶ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδέπω. δείκνυσι δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος ὅτι ἑκὼν ἔρχεται ἐπὶ τὸ πάθος. ἐκ τοῦ ἐπιτιμᾶν αὐτῷ καὶ Σατανᾶν αὐτὸν καλεῖν, τοῦτ' ἐστιν ἀντικείμενον. ἐπιθυμία γὰρ τῷ Σατανᾷ τὸ μὴ παθεῖν Χρ[ιστόν]. διὸ καὶ σφοδρῶς τῷ Πέτρῳ ἐπετίμησε· καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· ὅτι ἀνάξιον μου [illegible] τὸ παθεῖν ὡς εἴρηκας Πέτρε; ἐγὼ δὲ σοι λέγω, ὅτι οὐδὲ σὺ αὐτὸς δυνήσῃ σωθῆναι, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς σταυρωθήσῃ, καὶ πάντα πάθῃς ὅσα οἱ σωθῆναι βουλόμενοι πάσχουσι.

ANONYMI. Satan & Satanas Adversarium sonat. Hoc vocabulo Petrū appellat, ut obstare ausum & contra occurrere de se dictis. *Quoniam*, ait, *non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum*. Humanus enim erat sensus de cruce, ut re infami & deprimente, Dominum erubescere. divinum autem consilium propter omnium salutem usq; ad mortis experientiam descendere.

VICTORIS ANTIOCHENI. Quid hoc tandem est? qui modò divina revelatione dignatus declarabatur. qui beatus paulò ante prę-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Σατὰν μὲν καὶ Σατανᾶς ὁ ἀντικείμενος ἑρμηνεύεται. τοῦτο οὖν καλεῖ τὸν Πέτρον ὡς ἀντιθέοντα τοῖς εἰρημένοις περὶ αὐτοῦ. ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ἀνθρώπινον γὰρ ἦν φρόνημα τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ ὡς ἀδόξῳ καὶ εὐτελίζοντι τὸν Κύριον ἐρυθριᾶν. θεῖον δὲ τὸ διὰ τὴν ἁπάντων σωτηρίαν ἄχρι θανάτου πείρας ἐλθεῖν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τί δήποτε τοῦτό ἐστιν; ὁ ἀποκαλύψεως τυχὼν, ὁ μακαρισθεὶς οὕτως, ταχέως ἔπεσε καὶ ἐσφάλη; καὶ τί θαυμαστὸν τὸν οὐ δεξάμενον ἐν τούτοις ἀποκάλυψιν τοῦτο παθεῖν; ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστός ἐστιν ὁ υἱὸς Θεοῦ,

ἔμαθεν

ἔμαθεν· ὅτι ποτέ ἐστι τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδέπω δῆλον αὐτῷ ἐγίνετο. καὶ γὰρ ἦν φησιν, ὁ λόγος ἐπ' αὐτῶν κεκαλυμμένος. αὐτὸς μέντοι δείκνυς ὅτι τοσοῦτον ἀπεῖχεν ἄκων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ πάθος. καὶ ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ καὶ Σατανᾶν ἐκάλεσε, καὶ μόνον οὐκ εἶπεν, ὁ Σατανᾶς ἐφθέγξατο ἐκ σοῦ. Καὶ γὰρ ἐπιθυμία ἦν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μὴ παθεῖν τὸν Χριστόν. διὰ τοῦτο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος αὐτῷ ἐπετίμησε. Σὺ μὲν γάρ φησι, νομίζεις ὅτι ἀνάξιόν μού ἐστι τὸ παθεῖν, ἀπὸ τῶν ἐναντίων καταστέλλων αὐτοῦ τὴν ἀγωνίαν. ἕτερος δέ φησι. τῷ μὲν σατανᾷ πειράζοντι αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς οὐκ εἴρηται ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, ἀλλ' ὕπαγε σατανᾶ· γέγραπται γάρ, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ δὲ Πέτρῳ ἔτι ἁμαρτάνοντι, καὶ διὰ τοῦτο ὄπισθεν ὄντι τοῦ Ἰησοῦ λέγεται, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, σκάνδαλόν μοι εἶ. εἰ τοίνυν ὁ ἅγιος ὄπισθέν ἐστιν Ἰησοῦ, ἀποστὰς καὶ παρακούσας τῶν λόγων Θεοῦ, ὀπίσω ἑαυτοῦ ἔβαλε τὸν Ἰησοῦν. καὶ διὰ τοῦτο ἀκούει ὁ Πέτρος, ὕπαγε ὀπίσω μου, τουτέστιν, ἀκολούθει μοι, καὶ τῇ περὶ πάθους μου ἑκουσίᾳ μὴ ἀνθίστασο, τοὺς ἐμοὺς λόγους ὀπίσω σου ῥίπτων, κατὰ τὸ ἐν τεσσαρακοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ εἰρημένον τῷ ἁμαρτωλῷ. Σύ μοι φησὶν ἐπιτιμᾷς βουλομένῳ παθεῖν. ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ κωλύειν, καὶ τῷ ἐμῷ πάθει δυσχεραίνειν, ἐπιβλαβές σοι καὶ ὀλέθριον, ἀλλ' ὅτι οὐδέ σοι σωθῆναι δυνήσῃ ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃς. διὰ τοῦτο οὐκ ἐφ' ἑαυτοῦ περιάγει τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐκείνων.

dicatus est, tam citò decidit & erravit? At quid mirum hoc pati eum in iis, de quibus divina revelatione illuminatus non est? nimirum esse Christum Dei Filium dicerat: quid tandem esset mysterium Crucis & Resurrectionis, nōdum illi fuerat manifestatum. *Erat enim ait, sermo ab ipsis absconditus.* Ipse quidem ostendens quàm non invitus ad passionem accederet, & increpuit Petrum, & Satanam vocavit: & tantùm non dixit: Satanas per te locutus est. nam votum erat Satanæ non pati Christum. propterea tanta vehementia ipsum objurgavit. Tu quidem, inquit, existimas, rem me indignam esse pati. inculcatione mentionis ipsi exosæ æstum ejus animi frangens, atque opprimens. Alius dicit: Satanæ tentanti Christum, non dictū est: *Vade post me Satana.* sed, *vade Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis* &c. Petro autem tunc peccanti, ac propterea à tergo habenti Iesum, dicitur: *Vade post me Satana, scandalum mihi es.* Si ergo Sanctus post Iesum est, Apostata & rebellis Dei verbis post tergum suum Iesum rejicit. Propterea Petrus audit: *vade post me.* hoc est: sequere me. & meo voluntario decreto patiendi ne obsiste, meos sermones retrorsum projiciens, ut in Psal. quadragesimo
nono scriptum est de peccatore. Ps.49.17
Tu mihi succenses, ait, quod pati velim. Ego autem dico tibi: non solùm impedire passionem meam, & illam ægrè ferre noxium & exitiosum tibi est, sed nec habere partem mecum poteris, nisi & ipse moriaris. ad patientiam similium trahere vult eos. propterea non in se cohibet illatam mortis mentionem, sed in ipsos extendit.

34. Et convocata turba cum
„ Discipulis suis, dixit eis: Si q[illegible]is
„ vult me sequi, deneget se[illegible]etip-
„ sum; & tollat crucem suam, &
„ sequatur me.

„ Καὶ προσκαλε[illegible]λον
„ σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς,
„ ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολου[illegible], ἀπαρ-
„ νησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν
„ αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

EIUSDEM. Tantum est lucri ejus rei, ut vobis, ait, infestum ac perniciosum sit non mori, mori autem optabile. non ait autem: Etiam si nolitis volo ego vos hoc pati. sed hoc potius modo loquitur. *Si qui vult me sequi* ad bona enim voco vos, non ad mala & gravia ut cogam. quæ dicens, efficaciùs trahebat. qui enim cogit & vim adhibet, offendit avertitq; qui verò auditori sui arbitrium relinquit, magis eum allicit. vi siquidem potentius obsequium est. Iam discamus quid sit negare semetipsum. Hoc sciemus si noverimus quid sit negare alium. qui negat alium fratrem, servum, aut quid simile: etiamsi flagellatum videat, si vexatum, si abductum, aut quidvis patientem aliud, non assistit, non adjuvat, non patitur pro illo quidquã, quippe semel in totum alienatus ab eo. Sic vult corporis nos abiicere curã nostri, quantumcumque sit quod patiamur. non dixit verò Christus: ne parcat sibi: sed haud paulò incitatiùs *deneget seipsum*. hoc est: nihil habeat commune cum seipso: sed velut alio patiente, sic afficiatur. Illud autem *tollat crucem suam*, ostendit. abnegare seipsum oportere usque ad mortem crucis: & non semel, non bis, sed per totam vitam hoc faciendum esse. *& sequatur me*. nam fieri potest, ut qui patitur non sequatur Christum. quando quis scilicet propter ipsum non patitur.

ΑΥΤΟΥ. Τοσοῦτον τοῦ πράγματος τούτου τὸ κέρδος ἐστὶν ἐφ' ὑμῶν, φησὶ, τὸ μὴ ἀποθανεῖν δεινὸν, τὸ δὲ ἀποθανεῖν ἀγαθόν. οὐκ εἶπε δὲ, κἂν μὴ βούλεσθε, βούλομαι δὲ τοῦτο ὑμᾶς παθεῖν. ἀλλὰ πῶς; ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν. ἐπὶ γὰρ ἀγαθὰ καλῶ, οὐκ ἐπὶ κακὰ καὶ ἐπαχθῆ, ἵνα ἀναγκάσω. ταῦτα δὲ λέγων ἐπεσπᾶτο μειζόνως. ὁ μὲν γὰρ βιαζόμενος, ἀποτρέπει· ὁ δὲ ἀφεὶς κύριον ὄντα τὸν ἀκροατὴν [illegible], μᾶλλον ἐφέλκεται. βίας γὰρ δυνατώτερον θεραπεία. τί ποτε δέ ἐστιν ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν μάθωμεν. τοῦτο δὲ εἰσόμεθα ἐὰν ἔγνωμεν τί ἐστι τὸ ἀρνήσασθαι ἕτερον. ὁ ἀρνούμενος ἕτερον ἀδελφὸν ἢ οἰκέτην ἢ ὅντινα οὖν, κἂν μαστιζόμενον ἴδῃ, κἂν διωκόμενον, κἂν ἀπαγόμενον, κἂν ὁτιοῦν πάσχοντα, οὐ παρίσταται, οὐ [illegible]θεῖ, οὐ πάσχει τι πρὸς αὐτὸν, ἅτε ἅπαξ ἀλλοτριωθείς. οὕτω τοίνυν βούλεται τοῦ σώματος ἡμᾶς ἀφειδεῖν τοῦ ἡμετέρου, κἂν ὁτιοῦν πάσχωμεν. οὐκ εἶπε δὲ ὁ Χριστὸς, μὴ φεισάσθω αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιτεταμένως, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν· τουτέστι, μηδὲν ἐχέτω κοινὸν πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ὡς ἑτέρου πάσχοντος οὕτω διακείσθω. τὸ δὲ, ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὅτι ἀπαρνεῖσθαι δεῖ μέχρι θανάτου καὶ θανάτου τοῦ σταυροῦ· καὶ ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο δεῖ ποιεῖν. καὶ ἀκολουθείτω μοι. ἐπειδὴ γάρ ἐστι τὸν πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν, ὅταν μὴ δι' αὐτὸν πάθῃ τις.

„ Os

,, Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
,, σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν
,, ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν
,, ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει
,, αὐτήν.

35. Qui enim voluerit animam
,, suam salvam facere, perdet eã:
,, qui autem perdiderit animam
,, suã propter me, & Evangelium,
,, salvam faciet eam.

ΑΥΤΟΥ. Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἀφειδῶν ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φειδόμενος ταῦτα ἐπιτάττω. καὶ γὰρ ὁ φειδόμενος τοῦ παιδίου ἀπόλλυσιν αὐτό· ὁ δὲ μὴ φειδόμενος σώζει. εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, ὁ θέλων σῶσαι ἀπολέσει αὐτὴν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἵνα μὴ νομίσῃς ἴσην εἶναι τὴν ἀπώλειαν ταύτην κἀκείνην, καὶ τὴν σωτηρίαν, ἵνα μάθῃς ὅσον ταύτης τε κἀκείνης, ἐπάγει ταῦτα κατασκευάζων, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου.

EIVSDEM. Quod ait hanc habet sententiam: non vos immisericorditer tracto: sed parcens quã maximè, & quàm benignissimè consulens hæc præcipio. qui enim nimis tenerè indulget filiolo, perdit illum; qui verò non parcit servat. Inde postquam dixit: *Qui vult salvare animam perdit ipsam* &c. ne putares pares esse hanc & illã perditionem, hanc & illam salutem. ut inquam discas quantùm inter has res, uno licèt expressas vocabulo, intersit: addit hæc, ambiguitatem tollens: *propter me, & Evangelium*.

,, Τί γὰρ ὠφελήσει ἀνθρώπῳ, ἐὰν
,, κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημι-
,, ωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;
,, Ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγ-
,, μα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

36. Quid enim proderit homi-
,, ni, si lucretur mundum totum:
,, & detrimentũ animę suę faciat?
37. Aut quid dabit homo cõ-
,, mutationis pro anima sua?

ΑΥΤΟΥ. Ἰδοὺ πῶς ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ αὐτῆς σωτηρία ἀπωλείας πάσης χείρων τε καὶ ἀνίατος οὖσα, τῷ μηδὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἐξωνούμενον αὐτήν. μὴ γάρ μοι τοῦτο λέγε, φησὶν, ὅτι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔσωσεν κινδύνων διαφυγὼν τοὺς τοιούτους· ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ θὲς καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ τί τὸ πλέον ἐντεῦθεν αὐτῷ ἐκείνης ἀπολλυμένης; μὴ γὰρ ἑτέραν ἔχεις ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δοῦναι. χρήματα μὲν γὰρ ἢ οἰκίαν ἢ ἀνδράποδον δυνάσαι ἀνταλλάξασθαι. ψυχὴν δὲ ἀπολλύς, ἑτέραν ἀποδοῦναι οὐ δυνήσῃ ψυχήν. καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο συμβαίνει; καὶ γὰρ ἐπὶ σώματος τοῦτο γινόμενον ἴδοι τις ἄν. κἂν γὰρ μυρία διαδήματα περικείμενος ᾖς, σῶμα δὲ ἔχῃς ἐπίνοσον φύσει

EIVSDEM. Vide quomodo extra Deum animæ salus, exitio quovis pejor est, ut pote irreparabiliter perimens: quippè quæ reliquum illi nihil faciat, quo rependi possit illius ac redimi jactura. Nec enim mihi dicas, inquit, tot eum, tantisque periculis elapsum, animam suam servasse. Sed post animam ejus repone totum etiã mundum: quid inde lucri ipsi supererit, illa semel perdita? nam aliam animam non habes, quàm pro anima des. Pecuniam quidem, aut domum, vel mancipium compensare permutatione potes. pro anima, quam amiseris non poteris aliam reddere. Et quid mirum, si hoc in

anima

anima contingat, cùm idem cernatur in corpore. nam si decẽ millibus diadematum redimitus sis, corpus autem habeas ægrum, & incurabilibus laborans morbis, ne tot quidem regnorum & tui universi quantum esset imperii sanare illud posses impendio.

TOLOSANI. Quod hic ait, tale quoddam est: *Quicumque vult venire post me abneget semetipsum.* Attende autem non dixisse Dominum: etiam si nolit, moriatur: sed qui in id ultro se obtulerit. ad bona enim voco, inquit, non autem ad mala; ut minimè opus sit cogere. Quid verò est, abneget semetipsum? nihil habeat proprium & peculiare in se, vel apud se, quod servatum velit: sed omnia exponat, committatque periculis, patiatur autem ita constanter, ut non ipse accipere doloris sensum, cum ejus corpus torquebitur, sed alius pro eo quidam cruciari videatur. Multùm hæc exaggerat quod sequitur, *& tollat crucem suam*, non enim qualemcumq; mortem exigit, sed ignominiosam & pudendam. Nec verò hic uno ictu defungi licet, verum atrocitatem, mali diuturnitate cumulante, totam quam longa est mors hæc infestat vitam. id enim illa verba innuunt, *& sequatur me*. Nam & alioqui facilè fieri potest & sæpè fit, ut qui multis & longis affligantur malis, non tamen Christum sequantur. Oportet igitur nos quasi in acie stare adversus mortem continuò propositam. Enimverò si in sæcularibus bellis qui sub primam aciem ad certam ferè necẽ objicitur miles, is esse solet qui præstantissimus judicatur: Quidni observetur id quoque in hoc spirituali certamine, in quo sustentat periclitantis animum, resurrectionis & bonorum æternorũ expectata fruitio.

καὶ ἀνιάτως ἔχῃ, οὐ δυνήσῃ τὴν βασιλείαν ἅπασαν ἐπιδοὺς διορθῶσαι τοῦτο.

ΤΟΛΩΣ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν· καὶ ὅρα. οὐκ εἶπε κἂν μὴ θέλῃ τις, ἀποθνησκέτω· ἀλλ᾽ ὁ βουλόμενος τοῦτο παθεῖν· ἐπὶ γὰρ ἀγαθὰ καλῶ φησὶν· οὐ μὴν ἐπὶ κακά· ἵνα καὶ ἀναγκάσω· τί δέ ἐστι τὸ ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν; ὅτι μὴ ἐχέτω ἴδιόν τι πρὸς ἑαυτόν· ἀλλ᾽ ἐκδιδότω τοῖς κινδύνοις· καὶ οὕτω διακείσθω ὡς ἑτέρου πάσχοντος. τὸ δὲ καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ πολλὴν ἐμφαίνει τὴν ὑπερβολήν. οὐ γὰρ μόνον τὸν θάνατον ἀπαιτεῖ ἀφ᾽ ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐπονείδιστον. καὶ οὐχ ἅπαξ ἢ δὶς, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ· καὶ ἀκολουθείτω μοι. Ἐπειδὴ ἔστι ποτὲ καὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν. δεῖ τοίνυν πρὸς τὸν διηνεκῆ θάνατον ἡμᾶς παρατετάχθαι. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν πολέμων ὁ προτεταγμένος εἰς σφαγὴν, οὗτος τῶν ἄλλων προτιμότερος· πῶς οὐκ ἔσται καὶ ἐπὶ τούτων· ἐν οἷς μᾶλλον ἀναστάσεως ἐλπὶς καὶ ἡ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσις;

38. Qui enim me cõfusus fue-
» rit, & verba mea in generatione
» ista adultera & peccatrice: & Fi-
» lius hominis confundetur eum,
» cùm venerit in gloria Patris sui
» cum Angelis Sanctis.

» Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς
» ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ
» μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ
» υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐ-
» τὸν ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐ-
» τοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων.

ANO-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μοιχαλίδα καλεῖ, οἱονεὶ εἰδωλολάτρην κατὰ τὸ εἰρημένον, ἐμοιχάλιζον ἐν τῷ ξύλῳ τοῦτ' ἔστιν ἐθνῶν τῷ ξυλίνῳ ἀγάλματι ἤτοι δένδρῳ τινὶ εὐσκίῳ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐκ ἀρκεῖται τῇ κατὰ διάνοιαν πίστει, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ στόματος ὁμολογίαν ἀπαιτεῖ, εἰς παρρησίαν ἡμᾶς ἀλείφων καὶ πλείονα ἀγάπης διάθεσιν, καὶ ὑψηλοὺς ἐργαζόμενος. καθάπερ γὰρ μοιχαλὶς λέγεται ἡ ἑτέρῳ γινομένη ἀνδρί, οὕτω καὶ ἡ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν νυμφίον καταλιποῦσα ψυχὴ, καὶ μὴ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάττουσα, μοιχαλὶς χρηματίζει δηλονότι καὶ ἁμαρτωλός. ὁ οὖν ἐπὶ τῶν τοιούτων τὴν ἐμὴν ἀρνούμενος δεσποτείαν, καὶ ἐπὶ τῷ εὐαγγελικῷ ἐγκαλυπτόμενος λόγῳ, ἀξίαν τῆς ἀσεβείας τίσεται τιμωρίαν, ἀκούων ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ φοβερᾷ παρουσίᾳ, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐκ οἶδα ὑμᾶς. διὰ δὴ τοῦτο κἂν ποιήσῃς τι χρηστὸν, καὶ μὴ λάβῃς αὐτοῦ τὴν ἀντίδοσιν ἐνταῦθα, μὴ ταράττου.

ANONYMI. Adulterā vocat Idololatram, juxta dictum, mœchata est in ligno, hoc est in Gentilium ligneo simulacro, aut arbore umbrosa.

SCHOL. Sub qua videlicet arbore, ut in lucis fiebat, superstitiosæ cerimoniæ, aut sacra nefaria celebrarentur.

VICTORIS ANTIOCH. Nō satis habet fidem mente conceptā, sed & confessionem, quæ ore fit, exigit. ad liberam nos excitans agēdi, loquendiq; velut exercitans agēdi, loquendiq; fortiter fiduciam, necnō maiorem affectum caritatis: omninoq; nos excelsos & magnanimos studens reddere. ut autem adultera vocatur, quæ cum alio viro fuerit, sic anima, quæ Deum verum suum sponsum reliquerit, & mādata ejus non custodierit, adultera videlicet ac peccatrix est. qui ergo coram talibus dominationem meam negaverit; & citatus ad profitendam doctrinam Evangelicam se se absconderit, dignam impietate luet pœnam, audiens in secundo & terribili adventu: *Amen, amen dico vobis, nescio vos*. Propter hoc si feceris aliquid benè, nec tamen ejus mercedem hic receperis, ne turberis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θ'

,, ΚΑΙ ἔλεγεν αὐτοῖς, ἀμὴν λέγω
,, ὑμῖν, ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων,
,, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως
,, ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυ-
,, θυῖαν ἐν δυνάμει.

CAPUT IX.

1. ET dicebat illis, Amen di-
,, co vobis, quia sunt quidā de hic
,, stantibus, qui non gustabunt
,, mortem donec videant regnum
,, Dei veniens in virtute.

ΤΟΛ. Οὐ μόνον ἡ κατὰ διάνοιαν πίστις ἱκανὸν πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν τυγχάνει· ἀλλὰ δεῖ ἡμῖν καὶ τῆς διὰ στόματος ὁμολογίας. Καὶ γὰρ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος συγκείμενος· [illegible] οὖν καὶ ἀμφότερα ἁγιάζεσθαι [illegible] ἁγιάζεται μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ δι' ἀκριβοῦς τε καὶ βεβαίας πίστεως· ἁγι[illegible]

TOLOSANI. Sola mente cōcepta fides ad salutem non sufficit: sed ejus præterea necessaria nobis est ore ac verbo promulgata confessio. Etenim ex corpore & anima conflatus homo est, unde utramque istam pariter partem sanctificari est opus. Sanctificatur

autem anima per synceram & firmam fidem: sanctificatur & corpus per confessionem nominis Christi. Propterea enim Salvator dicit: *qui erubuerit me*. & quæ sequuntur. quia verò de gloria sua commemoraverat obiter, ostēdere volens quàm non ex vano id iactasset, ait: *sunt quidam de hic stantibus*. (Petrum significans & Iacobum & Ioannem) qui non moriētur ante quā ego ipsis demonstravero in Transfiguratione mea, cū quanta gloria secūdo advētu meo. reuehendus olim in orbem sim.

ANONYMI. Regnum Dei vocat fidem in sese firmiter apprehensam, & libera professione declaratam. hoc enim sonat illud: *in virtute*.

δὲ καὶ τὸ σῶμα διὰ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ὁμολογίας· διὰ γὰρ ταῦτά φησιν ὁ Σωτήρ· ὃς δ' ἂν ἐπαισχυνθῇ με· καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπεὶ δὲ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ εἶπε, θέλων δεῖξαι αὐτοῖς ὅτι οὐ μάτην ταῦτα λέγει, φησί· ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων. (Πέτρον αἰνιττόμενος καὶ τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην) οἵτινες οὐ μὴ ἀποθάνωσιν ἄχρις ἂν δείξω αὐτοῖς ἐν τῇ μεταμορφώσει, μεθ' οἵας δόξης ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ μου μέλλω παραγενέσθαι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ λέγει τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐν παῤῥησίᾳ ἐλευθέρως καὶ πιστευομένην· τοῦτο γάρ, τὸ ἐν δυνάμει.

2. Et post dies sex assumit Iesus Petrum & Iacobum & Ioānem: & ducit illos in montem excelsum seorsum solos, & transfiguratus est coram ipsis.

„ Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον, καὶ τὸν Ἰάκωβον, καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους. καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν.

3. Et vestimenta ejus facta sūt splendentia & cādida nimis veluti nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.

„ Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς χιών, οἷα γναφεὺς [illegible] τῆς γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι.

TOLOS. Lucas octo dies ait: nihil huic propterea cōtrarium affirmans, sed summè consentiens. Ille enim in istam summam imputavit & hanc diem qua hæc prædicta sunt; & illam qua in montem venerunt. Marcus autem eas tantùm dies, quæ inter has duas interjectæ sunt, numeravit. Quare autem hos tantùm tres secum assumpsit Salvator, & coram ipsis transfiguratus est? quoniam eminebant supra reliquos. Nam Petrus vehementer amabat Iesum: Ioannes vehementer ab eo dilige-

ΤΟΛΩΣ. Ὁ Λουκᾶς μὲν ὀκτὼ εἶπεν ἡμέρας οὐκ ἐναντιούμενος τούτῳ· ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδων. ὁ μὲν γὰρ καὶ καθ' ἣν ἐφθέγξατο ἡμέραν λέγει· καὶ καθ' ἣν εἰς τὸ ὄρος ἀνῆλθον. οὗτος δὲ τὰς μεταξὺ τούτων μόνας. διατί δὲ τούτους μόνους τοὺς τρεῖς ἔλαβεν ὁ Σωτὴρ μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ ἐνώπιον αὐτῶν μετεμορφώθη; διότι τῶν ἄλλων ἦσαν προέχοντες. ὁ μὲν γὰρ Πέτρος σφόδρα ἐφίλει αὐτόν· ὁ δὲ Ἰωάννης σφόδρα ἐφιλεῖτο ὑπ' αὐτοῦ· ὁ δέ γε Ἰάκωβος ἀφ' ἧς ἀπεκρίθη ἀποκρίσεως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ· λέγων· δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτήρ[illegible] εἰς ὄρος δὲ ἀναφέρει ὑψηλόν· ἵνα

μείζω

μεῖζον φανῇ τὸ θαῦμα· καὶ κατ' ἰδίαν· διότι μυστήριον ἔμελλεν αὐτοῖς ὑποδεῖξαι. Καὶ μὴ νομίζῃς τὴν μεταμόρφωσιν ἐξαλλαγὴν εἶναι τοῦ χαρακτῆρος. Καὶ γὰρ μένοντος αὐτοῦ, προσθήκη φωτὸς ἀρρήτου ἐπεγένετο.

batur. Iacobum verò commendabat fortis illa responsio, qua suo & fratris nomine, bibere se posse passionis calicem, audacter atque intrepidè dixit. In montem porrò ascendit excelsum, ut majus miraculum appareret. Seorsim autem, quia privatim, & sub obligatione secreti, communicare ipsis mysterium volebat. Ne verò existimes Transfigurationem hanc mutationem fuisse characteris, & consueti vultus ac speciei, verùm his manentibus immensa vis quædam ineffabilis lucis adjuncta est.

„ Καὶ ὤφθη αὐτοῖς Ἠλίας σὺν Μω-
„ σεῖ, καὶ ἦσαν συλλαλοῦντες τῷ
„ Ἰησοῦ.
„ Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος λέγει
„ τῷ Ἰησοῦ, ῥαββί, καλόν ἐστιν ἡμᾶς
„ ὧδε εἶναι· καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς
„ τρεῖς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσεῖ μίαν,
„ καὶ Ἠλίᾳ μίαν.

4. Et apparuit illis Elias cum
„ Moyse: & erant loquentes cum
„ Iesu.
5. Et respondens Petrus, ait
„ Iesu, Rabbi, bonum est nos hic
„ esse: & faciamus tria tabernacu-
„ la, tibi unum, & Moysi unum,
„ & Eliæ unum.

ΤΟΛΩΣ. Τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν ἔλεγον Ἠλίαν εἶναι τὸν Χριστόν. ἕτεροι δὲ Ἱερεμίαν. Καὶ ἄλλοι ἕνα τῶν προφητῶν· τοῦτο δὲ γέγονεν αἰτία τοῦ τὸν Μωυσῆν καὶ Ἠλίαν εἰς μέσον ἄγειν τὸν Χριστόν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν ἑαυτοῦ λόγων καὶ διδασκαλιῶν ὤφθη ποτὲ τὸν νόμον παραβεβηκὼς, Μωσέως τοῦ νομοθέτου ὀφθέντος ὡς ὑπηρετοῦντος αὐτῷ ἐν τῇ μεταμορφώσει. ὡσαύτως δὲ καὶ Ἠλίας ὤφθη ὡς ζηλωτὴς καὶ θερμὸς τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπην· ὡς ἂν φανερὸν γένηται ἔτι μειζόνως· ὅτι οὐκ ἀντίθεος, οὐδὲ νόμον παραβαίνων ὤφθη ποτὲ ὁ Χριστὸς ἐν ταῖς οἰκείαις πράξεσιν. εἰ γὰρ ἦν· οὐκ ἂν Ἠλίας παρεγένετο ὑπηρετῶν αὐτῷ. δηλοῖ δὲ τὸ ὀφθῆναι ἀμφοτέρους τοὺς προφήτας· καὶ τὴν τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης συνάφειαν· καὶ ἅμα τῶν τε ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ. ὁ δέ φησιν ὁ Πέτρος, Καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· οὐ μάτην ἀκούσιον· μαθὼν γὰρ ὅτι ἐλεύσεται ὁ

TOLOSANI. Christum alij ex Iudæis dicebant Eliam esse: alij Ieremiam: alij unum ex Prophetis. Hæc causa fuit cur Moysem & Eliam in Transfiguratione produceret Christus, medius inter ambos apparens. quamquam & alia cur hoc fecerit ratio est. quia enim ut Legis transgressor, & Deo contrarius, quotidianis calumniis traducebatur, apparere sibi, ac ministrare in Transfiguratione sua voluit ipsum Legislatorē Moysem, & summum honoris Dei zelatorē Eliam. Qui sua præsentia, atque auctoritate pro invicto testimonio esse possent ad probandum, nihil unquā in ullo Christi verbo, dogmate aut opere, Legi aut Dei honori adversum extitisse. Id enim si esset, numquam eum Moyses, aut Elias, pro suo uterque notissimo Legis & divini honoris studio, cohonestandum suis obsequiis pu-

taviſſent. Significat præterea hæc Prophetarum duorum apparitio novi ac veteris Teſtamenti connexionem, conjunctionemque; ſimul etiam præfigurabat miſcendos olim Apoſtolos cum Prophetis in ſecundo Chriſti adventu, & in illo ſupremo triumpho confuſis turmis in unum comitatum coalituros. Quod ait Petrus, *bonum eſt nos hic eſſe*, non ſimpliciter accipiendum prout ſonat, aliquid enim ſubaſtutum hic moliebatur Apoſtolus. Audiverat profecturum Ieroſolyma Salvatorem, ibique crucifigendum à Iudæis. metuens igitur Domino & ſibi ab eventu prophetiæ iſtius rogat, ut maneant in monte, in quo transfiguratus fuerat Chriſtus, nec deſcendant iterum Jeruſalem. agit autem id non palàm, ſed clàm, ac latenter. veritus ſcilicet objurgationem ejus ſimilem, qua præſtrictus paulò ante fuerat, cùm revocare Salvatorem voluiſſet à conſilio proficiſcendi ad mortem. quando audivit ab eo: *Satana, non quæris quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum.*

* fort. leg. αὐτοῦ

Σωτὴρ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα μέλλων σταυρωθῆναι ὑπὸ Ἰουδαίων. καὶ δεδοικὼς ὑπὲρ * ἑαυτοῦ· παρακαλεῖ ἐν τῷ ὄρει ἐν ᾧ μετεμορφώθη μένειν· καὶ μὴ κατιέναι εἰς Ἱερουσαλήμ. οὐ φανερῶς μὲν τοῦτο ποιῶν· λεληθότως δέ. διὰ τὴν προτέραν ἐπιτίμησιν ἣν αὐτῷ ὁ Σωτὴρ ἐπετίμησε· λέγων πρὸς αὐτόν· Σατανᾶ, οὐ ζητεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

6. Nō enim ſciebat quid diceret; erant enim timore exterriti.
" 7. Et facta eſt nubes obūbrans eos: & venit vox de nube, dicens, Hic eſt filius meus chariſſimus: audite illum.
" 8. Et ſtatim circumſpicientes neminem amplius viderunt, niſi Ieſum tantùm ſecum.

" Οὐ γὰρ ᾔδει τί λαλήσῃ· ἦσαν γὰρ ἔκφοβοι.
" Καὶ ἐγένετο νεφέλη ἐπισκιάζουσα αὐτοῖς· καὶ ἦλθε φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ ἀκούετε.
" Καὶ ἐξάπινα περιβλεψάμενοι, οὐκέτι οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον μεθ' ἑαυτῶν.

TOLOSANI. In metu erant Apoſtoli, ut ſuperius dictum eſt, propterea quod audiverant fore ut Chriſtus crucifigeretur Ieroſolymis, tamen cùm vidiſſent Moyſen & Eliam, nubem præterea ac ſolitudinem: adeſſeque illum Moyſen, qui olim in caliginem eſſet ingreſſus, ibique cum Deo collocutus: illumque Eliam, qui de Cœlo ignem in montem devocaſſet, confirmarunt animum, nec timēdi cauſam ſubeſſe duxerunt. Vel quod ſeducto ab hominibus in lo-

ΤΟΛΩΣ. Ἐφοβοῦντο μὲν οἱ ἀπόστολοι ὡς ἀνωτέρω εἴρηται· διότι ἔμελλεν ὁ Χριστὸς σταυρωθῆναι ἐν Ἱερουσαλήμ. ὅμως θεασάμενοι τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν καὶ ἔτι τὴν νεφέλην καὶ τὴν τοῦ τόπου ἐρημίαν· καὶ ὅτι Μωυσῆς μὲν πάρεστιν· ὁ ποτὲ εἰσελθὼν εἰς τὸν γνόφον· καὶ συλλαλήσας τῷ Θεῷ. καὶ ὁ ἐπὶ τὸ ὄρος πῦρ κατενεγκὼν Ἠλίας, ὑπέλαβον μηδένα φόβον ἔχειν. τὸ μὲν διὰ τὴν τοῦ τόπου ἐρημίαν· ὡς μὴ θεαθησόμενοι ὑπό τινων. τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν προφητῶν συμμαχίαν· διὸ καὶ φησὶν ὁ Πέτρος· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι·

διότι

διότι δὲ εἶπε· σοὶ μίαν, καὶ Μωσεῖ μίαν, καὶ Ἠλίᾳ μίαν, φησὶν ὁ Εὐαγγελιστής. οὐ γὰρ ᾔδει τί λαλήσει· ἐπειδὴ τοὺς δούλους ἅμα καὶ δεσπότην συνέκρινε. διὸ καὶ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστής· ἦσαν γὰρ ἔκφοβοι. καὶ δῆλον ὅτι ὁ φόβος συνέχει τὰς διανοίας αὐτῶν, διὸ καὶ τὴν σύγκρισιν οὐκ ἀξίως ἐποιήσατο. ἐλθούσης δὲ τῆς φωνῆς ἄνωθεν ἐκ τῆς νεφέλης, καὶ μαρτυρούσης περὶ τοῦ υἱοῦ· ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα. πεφανέρωται τὸ ἀληθές. ὅτι υἱός ἐστι Θεοῦ καὶ Θεός· κἂν σταυρωθῆναι μέλλῃ· μηδεὶς ἀρνήσηται αὐτὸν ἀντιπαλαίων τῷ δόγματι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Λουκᾶς δὲ μετ' ὀκτώ φησιν, οὐκ ἐναντιούμενος τούτῳ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδων. ὁ μὲν γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐφθέγξατο, κἀκείνην καθ' ἣν ἀνήγαγεν, εἶπεν. ὁ δὲ τὰς μεταξὺ τούτων μόνας. λαβὼν τοίνυν τοὺς κορυφαίους ἀναφέρει. ἐνῆν μὲν οὖν καὶ ἐν οἴκῳ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδεῖξαι. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τοῦ ὄρους ὕψος εἶχε πρὸς τὸ τῆς δόξας ὕψος αὐτοὺς ἀνάγειν ὑψηλόν. τὸ δὲ κατ' ἰδίαν φησὶ, τὸ μυστικὸν τοῦ πράγματος ἐπισημαινόμενος, καὶ ὡς οὐκ ἠβουλήθη δημοσιεῦσαι αὐτὸ ὁ Κύριος. ἡ δὲ λεγομένη μεταμόρφωσις κατὰ τὴν ἔκλαμψιν ἦν, καθ' ἣν ἐξέλαμψε τὸ πρόσωπον ὡς ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἱματισμὸς ἐγένετο λευκὸς ἐξαστράπτων, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν. ὁ δὲ Ματθαῖος λευκὰ ἱμάτια γεγονέναι λέγει ὡς τὸ φῶς. οὐ διὰ τοῦ χαρακτῆρος μεταβολήν τινα προσδοκητέον ἐν τῇ βασιλείᾳ, οὔτε αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, οὔτε τῶν ὁμοιουμένων αὐτῷ, ἀλλὰ φωτὸς προσθήκην ἐπιλάμπρου, καὶ πάντων εἶναι τὴν ἐναλλαγήν, ἣν ὁ Παῦλός φησιν. ὃ δὴ εὐαγγελισταὶ μεταμόρφωσιν ὠνομάκασι. τίνος δὲ ἕνεκεν Μωσῆν καὶ Ἠλίαν εἰς μέσον ἄγει; ἵνα τὸ μέσον κἀντεῦθεν ἴδωσι τῶν δούλων καὶ τοῦ δεσπότου, καὶ ὅτι καλῶς ἐπῃνέθη Πέτρος ὁμολογήσας αὐτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

co essent, proculque ab arbitris: vel quod in omnem eventum paratum haberent auxilium Prophetarum. Itaque Petrus, *bonum* inquit, *est nos hic esse*. quia autem dixit, *tibi unum, Moysi unum, & Eliæ unum*. subdit Evangelista: *non enim sciebat quid diceret*. quippe qui servos simul & Dominum promiscuè haberet, parique honore dignaretur. Cujus erroris causam communem cum sociis habuit eã, quam idem Evangelista mox prodit. quod nimirum omnes erant timore conturbati adeo ut cogitationes eorum, ac sensus confudisset metus; ut propterea minus liberum haberent judicii usum, minusque inter dignitatem Domini, conditionemque servorum discernerent. Cùm verò supernè advenisset è nube vox, testimoniũ perhibens, esse ipsum Dei Filium: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui*. manifestata veritas est, palàmque ostensum: esse Christum & Dei Filium & Deum. ut quantumvis crucifigẽdus esset postea, nemo tamen inficiari auderet divinitatem ejus, quæ oraculo tam celebri rei judicatæ autoritatem nacta, translataque in numerũ immutabilium dogmatum esset.

VICTORIS ANTIOCH. *Post dies sex*. Lucas tamen *post octo* dicit: non adversans huic, sed valdè consentiens. nam diem qua Christus ea dixit, & diem qua duxit Discipulos in montem, ea summa comprehendit: cùm Marcus sex tantùm dierum inter has mediarũ rationem habuerit. Sumptis igitur Primariis Apostolorum, Montem ascendit. Poterat ille quidem & domi gloriam suam ostendere, cũ

tamen

tamen congrueret celsitudini gloriæ loci excelsitas, in Montem eos duxit excelsum. quod seorsum id actum dicit, mysterium rei significat: & minimè voluisse Dominum illam publicare. quæ autem vocatur Transfiguratio per exterius ostensum splendorem facta est, per quem resplenduit facies ut Sol, & vestis exalbuit, fulgurans, ut Lucas ait: at Matthæus, alba facta esse vestimenta ut lux. Non igitur characteris, ac lineamentorum mutatio quæpiam expectanda est in regno Dei, neque in Christo, neque in iis, qui ad ejus exemplum reformabuntur, sed lucis adjectio valde fulgentis. Et hæc est immutatio, cuius Paulus meminit: quam Evangelistæ Transfigurationem nominarunt. Cur autem Moysen & Eliam in medium adducit? ut differentiam & inde perspicerent servorum & Domini; & benè laudatum Petrum, quòd ipsum Dei Filium esset confessus. Præterea ut idoneo testimonio refelleretur calumnia Christo impacta violatæ Legis, à dicentibus: *Non est hic à Deo qui Sabbatum non custodit*. & similia his. ut igitur ostenderet se innocentem, ac neque violatæ Legis, neque usurpatæ indebitæ gloriæ reum in eo quod dixisset æqualem se Patri, duos quorum alter in observatione Legis, alter in zelo divini honoris, eminuerant, testes pro se producit in medium. Nam Moses qui Legem dederat, quomodo ejus transgressori & destructori obsequeretur? Elias similiter summus zelator divinæ gloriæ, si Christus adversaretur Deo & falsò, atque inconvenienter diceret ac ferret se Patri æqualem, haudquaquam id probaret, quod tamen fecit, Christo obnoxiè apparens, eique obtemperans.

δευτέραν δὲ, διὸ καὶ ἐνεκάλει αὐτὸν παραβαίνειν τοῦ νόμου λέγοντες, οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, καὶ ἄλλα τινὰ παρόμοια. ἵνα τοίνυν δειχθῇ ὡς τούτων ἐστὶν ἀνεύθυνος, καὶ οὔτε νόμου παράβασις τὸ γινόμενον, οὔτε δόξης σφετερισμὸς τὸ μὴ προσηκούσης τὸ λέγειν ἑαυτὸν ἴσον τῷ πατρὶ, τοὺς ἐν ἑκατέρῳ λάμψαντας τούτους εἰς μέσον ἄγει. καὶ γὰρ Μωϋσῆς τὸν νόμον ἔδωκε, καὶ οὐκ ἂν παραβαίνοντα αὐτὸν καὶ τῷ τεθεικότι πολέμιον ὄντα ἐθεράπευσεν ἄν. Ἡλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐζήλωσε. καὶ οὐκ ἂν εἰ ἀντίθεος ἦν καὶ Θεὸν αὑτὸν ἔλεγεν ἴσον τῷ πατρὶ, μὴ ὢν ὅπερ ἔλεγε, μηδὲ προσηκόντως τοῦτο ποιῶν, παρέστη καὶ αὐτῷ καὶ ὑπήκουσεν.

9. Et descendentibus illis de
„ monte, præcepit illis ne cuiquã,
„ quæ vidissent, narrarent: nisi
„ cùm Filius hominis à mortuis
„ resurrexerit,

„ Καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ
„ τοῦ ὄρους, διεστείλατο αὐτοῖς ἵνα μη-
„ δενὶ διηγήσωνται ἃ εἶδον, εἰ μὴ ὅταν
„ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀνα-
„ στῇ:

EIUSDEM. Quò enim majora de ipso dicerentur, eò creditu difficiliora tunc apud plerosq; forent; & scandalum ex cruce vehementiùs offendisset. Hac de causa

ΑΥΤΟΥ. Ὅσῳ γὰρ μείζονα ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ δυσπαραδεκτότερα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε, καὶ τὸ σκάνδαλον τὸ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπετείνετο μᾶλλον. ἐντεῦθεν δὲ τοῦτο κελεύει σι-
γᾶν,

γαν, καὶ οὐχ ἁπλῶς· ἀλλὰ πάλιν τοῦ πάθους ἀναμιμνήσκει, καὶ μονονουχὶ τὴν αἰτίαν λέγων δι' ἣν καὶ σιγᾶν ἐκέλευσεν, καὶ μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν. καὶ τὸ δυσχερὲς σιγήσας τὸ χρηστὸν ἐμφαίνει μόνον. ἐκεῖνοι δὲ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μὴ συνιέντες τὸ μυστήριον, τὸν μὲν λόγον ἐκράτησαν, πρὸς ἑαυτοὺς δὲ συνεζήτουν τί ἐστι τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι;

ΤΟΛΩΣ. Οὐ διαπαντὸς κελεύει σιγᾶν τοὺς ἀποστόλους ἀλλὰ ἕως οὗ ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ· ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τοῦ πάθους· ἤδη γὰρ ἐκ τῶν προλαβόντων ἐπίστευσαν ὅτι Θεός ἐστι. καὶ οὐκ ἔτι ἀμφισβήτησιν οὐδεμίαν εἶχον. ἠγνόουν μὲν γὰρ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον. ἐζήτουν δὲ πρὸς ἀλλήλους· ὅτι ποτ' ἄρα ἐστὶν ὅ φησιν ὁ Χριστὸς, τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι.

sileri hoc jubet. & hoc agens occasionem accipit iterum memorādæ passionis, tantùm non causam innuens, ob quam hæc taceri juberet. Hoc autem facit dicens: *Donec à mortuis resurgat* &c. Passionis tristitia præterita, resurrectionis consolationem ostendit solam. At ejus illi non intelligentes mysterium, rem quidem arcanam habuerunt: apud se verò quærebant; quid esset illud: è mortuis resurgere?

TOLOSANI. Non in omne tempus silentium Apostolis indicit, sed terminum tacendi ponit resurrectionem ejus ex mortuis: ea ipsa mentione passionis ipsis suæ memoriam refricans. Cùm enim in utramque partem dignitatis & humilitatis Christi firmari ex æquo fides deberet: de divinitate quidem ejus ita convicti erant, rebus modò visis & auditis, ut dubitare neutiquam possent. De morte ipsius nondum se edoctos plenè testabantur illa ipsa dubitatione, atque ignorantia, quam ad commemorationem resurrectionis prodiderunt. Mysterii enim istius adhuc expertes, quærebant inter se, quænam hæc tandem esset resurrectio à mortuis, de qua Christus loquebatur?

„ Καὶ τὸν λόγον ἐκράτησαν πρὸς
„ ἑαυτοὺς συζητοῦντες τί ἐστι τὸ ἐκ νεκρῶν
„ ἀναστῆναι;

10. Et verbum continuerunt
„ apud se: cōquirentes quid esset,
„ cùm à mortuis resurrexerit.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ ἐκ νεκρῶν ἀνίστασθαι αὐτὸν, ἐποίει τὴν ἀδηλίαν· οὐ γὰρ ᾔδεσαν τί ἐστι.

ΤΟΛΩΣ. Τοιοῦτος εἶναι μοι φαίνεται ὁ σκόπος τῆς ἐπερωτήσεως τῶν μαθητῶν. ἐθεάσαντο γὰρ ἐν τῇ μεταμορφώσει σὺν τῷ Μωϋσῇ καὶ τὸν Ἡλίαν μετ' αὐτοῦ. εἶτα ὡς ἀποροῦντες λέγουσι πρὸς αὐτόν· ὅτι ἡμεῖς μὲν σε ἑωράκαμεν πρότερον Ἡλίου. Πῶς οὖν οἱ Γραμματεῖς Ἡλίαν πρότερον διδάσκουσιν ἔρχεσθαι· ἄρα ψεύδονται ἢ τἀληθῆ λέγουσιν; Ὁ δὲ Κύριος ἀποκριθεὶς λέγει πρὸς αὐτούς.

ANONYMI. Hanc dubitatiōnē ipsis movit mentio resurrectionis, quæ quid esset, ignorabant.

TOLOSANI. Interrogationis hujus Discipulorum hæc mihi videtur occasio, hic scopus fuisse. Viderant in Transfiguratione simul cum Moyse etiam Eliam Christo adstantem. Hinc causa dubitandi orta, sic ex Iesu quærunt: Te nos multò ante vidimus, quàm Eliam, qui hodiè primùm apparuit nobis. quomodo igitur Scribæ docēt Eliā ventu-

venturum priùs quàm Meſſias veniat? mentiuntur ne, an vera loquuntur cum ſic dicunt? Ad quæ Dominus reſpondens, ait ipſis: Meum quidem ſecundum adventum Elias præceſſurus eſt: hujus autem prioris adventus mei Præcurſor Ioannes fuit. Equidem duos Prophetę adventus Chriſti memorant: & hunc qui nunc contigit: & alium olim futurum, cujus Elias, ut dictum eſt, Præcurſor veniet: uti prioris Præcurſor Ioannes extitit. Propterea Ioannem ipſum Chriſtus Eliam vocavit, non ſane quod eadem cum Elia perſona eſſet: ſed quod ſimili cum illo præditus officio præcurrendi ante adventum Domini priorem: ſicut Elias ante poſteriorem præcurſurus eſt. Quod additur: *reſtituet omnia*, Elias nimirum, ad tempora inſtantis ſecundi adventus referendum eſt, quando apparens Elias præparabit viam Domino venturo, docens & diſponens homines, & ad excipiendum venientem Dominum reddens idoneos.

ὁ Ἠλίας μὲν περὶ τῆς ἐμῆς δευτέρας παρουσίας ἐλεύσεται· τῆς δὲ νῦν καὶ προτέρας ὁ Ἰωάννης ἐλήλυθε πρόδρομος· ἐπεὶ δύο λέγουσιν οἱ Προφῆται παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· τὴν νῦν γεγενημένην· καὶ ἔτι τὴν μέλλουσαν, ἧστινος Ἠλίας, ὡς εἴρηται, ἐλεύσεται πρόδρομος· καθάπερ τῆς προτέρας ὁ Ἰωάννης ἐγένετο. Διὸ καὶ Ἠλίαν τὸν πρόδρομον ὁ Χριστὸς ἐκάλει. οὐκ ἐπειδὴ Ἠλίας ἦν, ἀλλ' ὅτι πρόδρομος γέγονε, καθάπερ ἐκεῖνος ἔσεσθαι μέλλει· τὸ δὲ ἀποκαταστήσει πάντα· περὶ τῆς δευτέρας φησὶ παρουσίας ὅτι προοδοποιεῖν μέλλει καὶ διδάσκειν τὰ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου.

Malach. 4.5. 11. Et interrogabant eũ, dicentes, Quid ergo dicunt Phariſæi & Scribę quia Eliã oportet venire primum?

» Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες, » ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, ὅτι » Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;

EIVSDEM. Hoc audiverant Phariſæi, ut ſuperius eſt dictum, ab Angelo, ſive Malachia Propheta.

ΑΥΤΟΥ. Τοῦτο ἦσαν ἀκηκοότες οἱ Φαρισαῖοι, καθὼς ἔμπροσθεν εἴρηται, ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἤτοι Μαλαχίου προφήτου.

12. Qui reſpondens ait illis, » Elias cùm venerit primò reſti- *Iſa. 53. 3.* » tuet omnia: & quomodo ſcriptú » eſt in Filium hominis, ut multa » patiatur & contemnatur.

» Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς, » Ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον ἀποκαθιστᾷ » πάντα· καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ » ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθῃ καὶ ἐξου» δενωθῇ.

EIVSDEM. Perturbationem, ex qua *omnia reſtituet Elias* incredulitatem dicit Iſraelitarũ in Chriſtum & ſecundum ejus adventum. Hanc tollet, & ea ſublata reſtituet res, & quaſi in ſolido fundabit adveniens Elias: at non ſtatim ve-

ΑΥΤΟΥ. Τὴν ταραχὴν φησι καὶ τὴν ἀπιστίαν, ἣν ἔχουσιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· ἀποπαύσει καὶ ἀποκαταστήσει, οἷον, εἰς βεβαίωσιν στήσει· ἀλλ' οὐκ εὐθὺς ἥξει, φησὶν, Ἠλίας· πῶς γὰρ ἔχει τὰ γεγραμμένα περὶ ἐμοῦ, ὅτι πολλὰ πείσομαι,

σομαι, πέρας λάβωσιν, εἰ εὐθὺς ἔλθη Ηλίας. ὁ γὰρ Ηλίας τῆς δευτέρας μου παρουσίας ἔσται πρόδρομος. δεῖ οὖν πρῶτον τὰ περὶ ἐμοῦ γεγραμμένα, ὅτι ἐξουδενωθήσομαι, πρῶτα γενέσθαι.

» Αλλὰ λέγω ὑμῖν ὅτι καὶ Ηλίας
» ἐλήλυθε, καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα
» ἠθέλησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐ-
» τόν.

ΑΥΤΟΥ. Ηλίαν φησὶ τὸν Ιωάννην διὰ τὸ τῆς διακονίας παραπλήσιον. πρόδρομοι γάρ εἰσι δύο. ἐποίησαν δὲ Ιωάννῃ ὅσα καὶ πέπονθεν ὑπὸ Ηρώδου. ποῦ δὲ γέγραπται περὶ Ιωάννου ὅτι πάθοι ἃ πέπονθε; ἐγὼ οὐδαμοῦ εὗρον, ἢ οὖν ἐγὼ ἠγνόησα, ἢ ἐν τῶν ἀπολλυμένων βίβλοις γέγραπται. πολλαὶ γὰρ ἀπώλοντο ἐν τῇ κατὰ τὸν Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ. ἢ τὸ καθὼς γέγραπται τοῦτ' ἔστιν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. ὡς εἰ ἔλεγεν· ὅτι ἃ πέπονθεν, ἀναγεγραπται ἔσται· ἀντὶ δὲ μέλλοντος χρόνου παρεληλυθότα εἴρηκε.

ΤΟΛΩΣ. Ελεύσεται φησὶν ὁ Ηλίας. ἀποκαθιστῶν πάντα πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας· ἀλλὰ καὶ νῦν ἐλήλυθεν Ηλίας· τουτέστιν ὁ Ιωάννης. τοῦτο δὲ εἰπὼν ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τοῦ οἰκείου πάθους, ἐκ τῶν θείων γραφῶν τὰς μαρτυρίας παριστῶν. ἀλλὰ καὶ εἰς Ιωάννην φησὶν ἐποίησαν ὅσα ἠθέλησαν· ὃν καὶ Ηλίαν καλεῖ διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπύθοντο παρ' αὐτοῦ, πῶς γέγραπται παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· ὅτι ὥσπερ ἐλήλυθεν ὁ καθ' ὁμοίωσιν Ηλιοῦ Ιωάννης καὶ πάντα δεινὰ πέπονθεν· οὕτω δεῖ παθεῖν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὰ γεγραμμένα.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Αναλαβόντες τὰ εἰρημένα, τὴν σύμφρασιν τῶν ῥητῶν θεωρήσωμεν. ἐν ὅσῳ ὑπῆρχον

niet. quomodo enim exitum haberēt quæ de me ſcripta ſunt: multa videlicet me paſſurum ſi ſubitò Elias veniret? Erit igitur Elias Præcurſor ſecundi adventus mei. quæ verò de mea futura exinanitione ſcripta ſunt, priùs oportet evenire.

13. Sed dico vobis, quia &
„ Elias venit: & fecerunt illi quę-
„ cumque voluerunt, ſicut ſcriptū
„ eſt de eo.

EIVSD. Eliam vocat Ioannem ob ejus ſimile miniſterium. Præcurſores enim ſunt ambo. Fecerunt verò Ioanni ea, quæ paſſus eſt ab Herode. ubi verò ſcriptum eſt de Ioanne paſſurum ipſum quæ eſt paſſus? Equidem nuſquam reperi. aut igitur id me quærentem fugit: aut in libris ſacris, qui perierunt, legebatur. multi enim perierunt in captivitate ſub Nabuchodonozore. aut illud, ſicut ſcriptum eſt, Evangelia reſpicit, in quibus ſcribenda erat mors Ioannis, permutatione temporū præterito poſito loco futuri.

TOLOSANI. Veniet, inquit, Elias reſtituens omnia ante ſecundum adventum. Sed & nunc Elias venit: hoc eſt, Ioannes. quo dicto rēfricat ipſis memoriam paſſionis ſuæ, producendis teſtimoniis divinarum ſcripturarum. *Fecerunt*, inquit, *et quæcumque voluerunt*. Ioanni videlicet, quem Eliam vocat propter rationem prius dictam. Interrogantibus porrò ipſum Diſcipulis quomodo ſcriptum eſſet paſſurum Filium hominis? reſpondit id fuiſſe præſignificatum in exemplis Sanctorum veteris Legis, qui Chriſti figuræ fuerant, omneſque

persecutionem sunt passi. ut enim, inquit, Ioannes gravia pertulit, quia figuratus ab Elia Iesabelis olim odium & fugam, atque exilium passo: ita & Filium hominis in se repræsentaturum eas passiones & mala, quæ in personis Prophetarũ in sui figuram præcesserunt.

ἐν τῷ ὄρει οἱ μαθηταὶ καὶ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτοῦ ἐθεάσαντο, καὶ γεῦμα ἐδέξαντο τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἠρώτησαν αὐτὸν τὸ ὑπὸ τῶν γραμματέων λεγόμενον. ἐβεβαίωσε τοῦ προφήτου τὸ προειρημένον, εἰπὼν ὅτι ἥξει καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. πάλιν ἐπύθοντο αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ πῶς γέγραπται παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; εἶτα πρὸς τοῦτο φησι, λέγω ὑμῖν ὅτι ὥσπερ ἐλήλυθεν ὁ καθ' ὁμοίωσιν Ἠλιοῦ Ἰωάννης καὶ πάνδεινα πέπονθεν· οὕτω κατὰ τὰ γεγραμμένα παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

VICTORIS ANTIOCH. Resumptis jam dictis, cohærentiam sententiarum consideremus. Dum adhuc erant in monte Discipuli, visa jam Transfiguratione, ac gustu prælibato Regni ejus, interrogarunt Christum de eo quod Scribæ dicebant. Ille autem confirmavit Prophetæ prædicationem, dicens venturum Eliam, & restituturũ omnia. Iterum interrogarunt ipsum Discipuli: Et quomodo scriptum est passurum Filium hominis? ad hoc ait: Dico vobis: Sicut qui venit in similitudinem Eliæ Ioannes gravissima passus est, sic juxta scripturas passurum Filium hominis.

14. Et veniens ad Discipulos
„ suos, vidit turbam magnã circa
„ eos, & Scribas conquirẽtes cum
„ illis.

„ Καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς,
„ εἶδεν ὄχλον πολὺν περὶ αὐτοὺς, καὶ
„ γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς.

15. Et confestim omnis popu-
„ lus videns Iesum, stupefactus
„ est & expaverunt: & accurren-
„ tes salutabant eum.

„ Καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν
„ αὐτὸν, ἐξεθαμβήθη, καὶ προστρέ-
„ χοντες ἠσπάζοντο αὐτόν.

16 Et interrogavit eos, Quid
„ inter vos conquiritis?

„ Καὶ ἐπηρώτησε τοὺς γραμματεῖς,
„ τί συζητεῖτε πρὸς ἑαυτούς.

EIVSD. Quare novem Discipulis, qui cum ipso in montem nõ ascenderant, quæstionem movent? Captata videlicet Scribæ occasione absentiæ Salvatoris, abducturos se ab eo Discipulos sperarunt. sed subitò illum conspicati reducem; vel potiùs non illi (non enim digni erant qui viderent Salvatorẽ) sed omnis populus, stupefactus est, aspectu ejus ipsos percellente. *& accurrentes salutabant eum*, ex populo scilicet, qui odii in eum, invidiæque expertes, esse cum eo semper volebant.

ΑΥΤΟΥ. Ἵνα τί πρὸς τοὺς ἐννέα ἐποιοῦν τὴν ζήτησιν τοὺς μὴ συναναβάντας αὐτῷ εἰς τὸ ὄρος; δραξάμενοι γὰρ οἱ γραμματεῖς τῆς τοῦ σωτῆρος ἀπουσίας, περιέλκειν τοὺς μαθητὰς ὑπελάμβανον. ἀλλ' αἰφνίδιον αὐτὸν θεασάμενοι, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ (οὐδὲ γὰρ εἰσιν ἄξιοι τὸν σωτῆρα θεωρεῖν) ἀλλ' ὁ πᾶς ὄχλος, ἐξεθαμβήθη, τῆς θέας αὐτοὺς εἰς ἔκπληξιν ἀγαγούσης. καὶ δὴ προσδραμόντες ἠσπάζοντο αὐτόν, δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ ὄχλου, οἵτινες παντὸς ἀπηλλαγμένοι πάθους, ἐβούλοντο διὰ παντὸς αὐτῷ συνεῖναι.

„ Καὶ

,, Καὶ ἀποκριθεὶς εἷς ἐκ τοῦ ὄχλου,
,, εἶπε.

17. Et reſpondens unus de tur-
,, ba, dixit,

ΤΟΛΩΣ. Καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς φησὶν εἶδεν ὄχλον πολὺν συνηθροισμένον· ἄνθρωπον γὰρ ἔβλεπον ἔχοντα πνεῦμα ἀκάθαρτον καὶ ἄλαλον· ἤδη δὲ ὁρῶντες τὸν Κύριον ἐρχόμενον ἐξεθαμβήθησαν φησὶ καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν· εἴτε τὴν θεραπείαν ἐλπίζοντες τοῦ πάσχοντος· διὸ καὶ ἐξεθαμβήθησαν· εἴτε καὶ διὰ φθόνον ὅνπερ εἰώθεισαν ἔχειν πρὸς αὐτόν. καὶ ὁ Κύριος ἰδὼν ἐπηρώτησεν αὐτούς. τί συζητεῖτε πρὸς ἑαυτούς; οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ᾽ ἵνα παρακαλέσωσιν αὐτὸν ἰάσασθαι τὸν ἄνθρωπον.

TOLOSANI. *Et veniens ad Diſcipulos ſuos* (pergit Evangeliſta dicere) *vidit turbam magnam circa eos* congregatam. Hominem videlicet ſpectabant habẽtem ſpiritum immundum & mutum. Ac tũ ſanè reſpicientes veniẽtem Dominum, *ſtupefacti ſunt*, inquit, *& accurrentes ſalutabant eum*. vel quod curationem infirmi ſperarent, & quaſi eblandiri ſatagerent: quò referri poteſt quod dicũt, ut ſtupefacti, reputatione nimirum tacita mirificæ potentiæ ipſius, tot prodigiis probatæ, quorum recordationẽ aſpectus ejus excitarat, in admirationem ejus ex improviſo præſentis exci-tati. Niſi potiùs ea commotio effectus quidam invidiæ fuit, ejus qua flagrare in ipſum conſueverant. Videns autem Dominus interrogavit eos: *quid inter vos conquiritis?* non utique ignorans, ſed invitans ad ſibi ſupplicandum pro ſalute hominis dæmone inſeſſi.

,, Διδάσκαλε, ἤνεγκα τὸν υἱόν μου
,, πρός σε, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον.
,, Καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ, ῥήσ-
,, σει, καὶ ἀφρίζει, καὶ τρίζει τοὺς
,, ὀδόντας αὐτοῦ, καὶ ξηραίνεται.

,, Magiſter, attuli filium meum
,, ad te, habentem ſpiritum mutũ.
18. Qui ubicumq; eũ appreh̃e-
,, derit, allidit illum, & ſpumat, &
,, ſtridet, & areſcit:

ΤΟΛΩΣ. Οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὁ τὸν υἱὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Χριστὸν ἐνεγκὼν, σφόδρα ἐτύγχανεν ἀσθενὴς κατὰ τὴν πίστιν. καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν ἔξεστι φανερόν. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος θεασάμενος αὐτὸν ἔφασκεν· ὦ γενεὰ ἄπιστος. καὶ πάλιν δύνασαι πιστεῦσαι; πάντα γὰρ δυνατὰ τῷ πιστεύσαντι. καὶ αὖθις. ἐὰν ἡ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονεν αἰτία τοῦ μὴ ἐξελθεῖν τὸν δαίμονα, τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; πρὸς γὰρ τὸ θεραπεῦσαι τὰς νόσους δύο τυγχάνουσι μάλιστα κεφάλαια, ἥ τε τοῦ πάσχοντος, ὡς πολλάκις εἴρηται, πίστις, καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ θεραπεύοντος ἀρετή τε καὶ δύναμις.

TOLOSANI. Hic homo, qui filium ſuum Chriſto obtulit, valde infirmus erat in fide, ut ex multis licet intelligere. Etenim Dominus intuitus illum dixit: *O generatio incredula!* Et rurſus: *ſi potes credere, omnia enim poſſibilia ſunt credenti.* Dicat aliquis: ſi hominis ejus incredulitas in cauſa fuit cur dæmon non exiiſſet, cur Diſcipulos quoque ſuos Dominus incuſat? quia & in ipſis pars culpæ reſidebat, nondum ſatis robuſtè credentibus. Nam ad curãdos morbos duo præcipuè neceſſaria ſunt, primùm languentis

perſecutionem ſunt paſſi.ut enim, inquit,Ioannes gravia pertulit,quia figuratus ab Elia Ieſabelis olim odium & fugam, atque exilium paſſo : ita & Filium hominis in ſe repræſentaturum eas paſſiones & mala, quæ in perſonis Prophetarũ in ſui figuram præceſſerunt.

VICTORIS ANTIOCH. Reſumptis jam dictis, cohærentiam ſententiarum conſideremus. Dum adhuc erant in monte Diſcipuli, viſa jam Transfiguratione, ac guſtu prælibato Regni ejus, interrogarunt Chriſtum de eo quod Scribæ dicebant. Ille autem confirmavit Prophetæ prædicationem,dicens venturum Eliam, & reſtituturũ omnia. Iterum interrogarunt ipſum Diſcipuli : Et quomodo ſcriptum eſt paſſurum Filium hominis ? ad hoc ait : Dico vobis : Sicut qui venit in ſimilitudinem Eliæ Ioannes graviſſima paſſus eſt, ſic juxta ſcripturas paſſurum Filium hominis.

ἐν τῷ ὄρει οἱ μαθηταὶ καὶ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτοῦ ἐθεάσαντο, καὶ γεῦμα ἐδέξαντο τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἠρώτησαν αὐτὸν τὸ ὑπὸ τῶν γραμματέων λεγόμενον. ἐβεβαίωσε τοῦ προφήτου τὴν πρόῤῥησιν, εἰπὼν ὅτι ἥξει καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. πάλιν ἐπύθοντο αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ πῶς γέγραπται παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; εἶτα πρὸς τοῦτό φησι, λέγω ὑμῖν ὅτι ὥσπερ ἐλήλυθεν ὁ καθ' ὁμοίωσιν Ἠλιοῦ Ἰωάννης καὶ πάνδεινα πέπονθεν· οὕτω κατὰ τὸ γεγραμμένον παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

14. Et veniens ad Diſcipulos „ ſuos, vidit turbam magnã circa „ eos, & Scribas conquirẽtes cum „ illis.

„ Καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς, „ εἶδεν ὄχλον πολὺν περὶ αὐτοὺς, καὶ „ γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς.

15. Et confeſtim omnis populus videns Ieſum, ſtupefactus „ eſt & expaverunt : & accurrentes ſalutabant eum.

„ Καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν „ αὐτὸν, ἐξεθαμβήθη, καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν.

16 Et interrogavit eos, Quid „ inter vos conquiritis ?

„ Καὶ ἐπηρώτησε τοὺς γραμματεῖς, „ τί συζητεῖτε πρὸς ἑαυτούς.

EIVSD. Quare novem Diſcipulis, qui cum ipſo in montem nõ aſcenderant,quæſtionem movent? Captata videlicet Scribæ occaſione abſentiæ Salvatoris, abducturos ſe ab eo Diſcipulos ſperarunt. ſed ſubitò illum conſpicati reducem; vel potiùs non illi (non enim digni erant qui viderent Salvatorẽ) ſed omnis populus,ſtupefactus eſt, aſpectu ejus ipſos percellente. *& accurrentes ſalutabant eum*, ex populo ſcilicet, qui odii in eum, invidiæque expertes, eſſe cum eo ſemper volebant.

ΑΥΤΟΥ. Ἵνα τί πρὸς τοὺς ἐννέα ἐποιοῦν τὴν ζήτησιν τοὺς μὴ συναναβάντας αὐτῷ εἰς τὸ ὄρος; δραξάμενοι γὰρ οἱ γραμματεῖς τῆς τοῦ σωτῆρος ἀπουσίας, περιέλκειν τοὺς μαθητὰς ὑπελάμβανον. ἀλλ' αἰφνίδιον αὐτὸν θεασάμενοι, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ (οὐδὲ γάρ εἰσιν ἄξιοι τὸν σωτῆρα θεωρεῖν) ἀλλ' ὁ πᾶς ὄχλος, ἐξεθαμβήθη, τῆς θέας αὐτοὺς εἰς ἔκπληξιν ἀγαγούσης. καὶ δὴ προσδραμόντες ἠσπάζοντο αὐτόν, δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ ὄχλου, οἵτινες παντὸς ἀπηλλαγμένοι φθόνου, ἐβούλοντο διαπαντὸς αὐτῷ συνεῖναι.

„ Καὶ

„ Καὶ ἀποκριθεὶς εἷς ἐκ τοῦ ὄχλου,
„ εἶπε.

17. Et respondens unus de turba, dixit,

ΤΟΛΩΣ. Καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς φησὶν εἶδεν ὄχλον πολὺν συνηθροισμένον· ἄνθρωπον γὰρ ἔβλεπον ἔχοντα πνεῦμα ἀκάθαρτον καὶ ἄλαλον· εὐθὺς δὲ ὁρῶντες τὸν Κύριον ἐρχόμενον ἐξεθαμβήθησαν φησὶ, καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν· εἴτε τὴν θεραπείαν ἐλπίζοντες τοῦ πάσχοντος· διὸ καὶ ἐξεθαμβήθησαν· εἴτε καὶ διὰ φθόνον ὅνπερ εἰώθασιν ἔχειν πρὸς αὐτόν. καὶ ὁ Κύριος ἰδὼν ἐπηρώτησεν αὐτούς. τί συζητεῖτε πρὸς ἑαυτούς; οὐχ ὡς ἀγνοῶν. ἀλλ' ἵνα παρακαλέσωσιν αὐτὸν ἰάσασθαι τὸν ἄνθρωπον.

TOLOSANI. *Et veniens ad Discipulos suos* (pergit Evangelista dicere) *vidit turbam magnam circa eos* congregatam. Hominem videlicet spectabant habêtem spiritum immundum & mutum. Ac tũ sanè respicientes veniẽtem Dominum, *stupefacti sunt*, inquit, *& accurrentes salutabant eum*. vel quod curationem infirmi sperarent, & quasi eblandiri satagerent: quò referri potest quod dicũt, ut stupefacti, reputatione nimirum tacita mirificæ potentiæ ipsius, tot prodigiis probatæ, quorum recordationẽ aspectus ejus excitarat, in admirationem ejus ex improviso præsentis exciтati. Nisi potiùs ea commotio effectus quidam invidiæ fuit, ejus quâ flagrare in ipsum consueverant. Videns autem Dominus interrogavit eos: *quid inter vos conquiritis?* non utique ignorans. sed invitans ad sibi supplicandum pro salute hominis dæmone insessi.

„ Διδάσκαλε, ἤνεγκα τὸν υἱόν μου
„ πρός σε, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον.
„ Καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ, ῥήσ-
„ σει, καὶ ἀφρίζει, καὶ τρίζει τοὺς
„ ὀδόντας αὐτοῦ, καὶ ξηραίνεται.

„ Magister, attuli filium meum
„ ad te, habentem spiritum mutũ.
18. Qui ubicumq; cũ apprehẽ-
„ derit, allidit illum, & spumat, &
„ stridet, & arescit:

ΤΟΛΩΣ. Οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὁ τὸν υἱὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Χριστὸν ἐνεγκὼν, σφόδρα ἐτύγχανεν ἀσθενὴς κατὰ τὴν πίστιν. καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν ἐστι φανερόν. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος θεασάμενος αὐτὸν εἶπεν· ὦ γενεὰ ἄπιστος. καὶ πάλιν δύνασαι πιστεῦσαι; πάντα γὰρ δυνατὰ τῷ πιστεύσαντι. καὶ αὖθις. ἐὰν ἡ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονεν αἰτία τοῦ μὴ ἐξελθεῖν τὸν δαίμονα, τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; πρὸς γὰρ τὸ θεραπεῦσαι τὰς νόσους δύο τυγχάνουσι μέγιστα κεφάλαια, ἥτε τοῦ πάσχοντος, ὡς πολλάκις εἴρηται, πίστις, καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ θεραπεύοντος ἀρετὴ καὶ δύναμις.

TOLOSANI. Hic homo, qui filium suum Christo obtulit, valde infirmus erat in fide, ut ex multis licet intelligere. Etenim Dominus intuitus illum dixit: *O generatio incredula!* Et rursus: *si potes credere. omnia enim possibilia sunt credenti.* Dicat aliquis: si hominis ejus incredulitas in causa fuit cur dæmon non exiisset, cur Discipulos quoque suos Dominus incusat? quia & in ipsis pars culpæ residebat, nondum satis robustè credentibus. Nam ad curãdos morbos duo præcipuè necessaria sunt, primùm languentis

ipsius fides, ut sæpiùs est dictum; deinde curationem operantis virtus & potestas.

„ Et dixi Discipulis tuis ut eii-
„ cerent illum, & non potuerunt.
19. Qui respondens ei, dixit; O
„ generatio incredula quamdiu a-
„ pud vos ero? quãdiu vos patiar?
„ afferte illum ad me.
20. Et attulerunt eum. Et cùm
„ vidisset eum, statim spiritus cõ-
„ turbavit illum: & elisus in ter-
„ ram, volutabatur spumans.

„ Καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς σου ἵνα αὐτὸ
„ ἐκβάλωσι, καὶ οὐκ ἴσχυσαν.
„ Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ, εἶπεν,
„ ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς
„ ἔσομαι; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;
„ φέρετε αὐτὸν πρός με.
„ Καὶ ἤνεγκαν αὐτὸν πρὸς αὐτόν.
„ Καὶ ἰδὼν αὐτὸν, εὐθέως τὸ πνεῦμα ἐσ-
„ πάραξεν αὐτόν. Καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς
γῆς, ἐκυλίετο ἀφρίζων.

TOLOS. Vide hujus hominis inofficiosam rusticitatem, qui in tam multorum circumstantiũ auribus vituperet Discipulos apud ipsum Iesum: attuli, inquit, filium meum ad Discipulos tuos, & non potuerunt curare ipsum. Iesus autem Discipulorum honori consulens causam non ejecti dæmonis ipsi potiùs imputat eorum accusatori. ad quem illa dicit: *O generatio incredula & perversa!* Non ad hunc porrò solùm dicit, sed & ad Iudæos omnes, multi videlicet illic erant offensi infensique Christo sine causa. Ajens igitur Dominus: *quamdiu ero apud vos?* ostendit; nõ esse sibi grave crucifigi, aut mori: sed versari cum ipsis. Quod deinde afferri jussit ad se puerũ, quodq; allatum cõturbari permisit, discerpique à dæmone, non ad ostentationem dixit fecitve: sed ut ea mora & spectaculo provocaret pueri patrem ad certam fidem miraculi futuri.

ΤΟΛΩΣ. Ὅρα τὴν τοῦ ἀνθρώπου τούτου καὶ ἐπίχειρα ἀγνωμοσύνην. πῶς ἐν παρουσίᾳ πολλῶν λέγει τῷ Ἰησοῦ ῥῆμα κατὰ τῶν μαθητῶν· ὅτι προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου. καὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὸν θεραπεῦσαι. κἀντεῦθεν ὁ Ἰησοῦς αὐτῷ μᾶλλον τὴν αἰτίαν λογίζεται πλέον ἤπερ τοῖς μαθηταῖς. διὸ καί φησιν. ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη. οὐ μόνον πρὸς αὐτὸν τοῦτό φησιν· ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας Ἰουδαίους· καὶ γὰρ ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐκεῖ παρόντων σκανδαλιζόμενοι περὶ αὐτοῦ τὰ μὴ προσήκοντα. εἰπὼν τοίνυν ὁ Κύριος· ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; δείκνυσιν ὅτι οὐ τὸ σταυρωθῆναι καὶ θανεῖν βαρύ· ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν. τὸ δὲ φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε· καὶ τὸ καταλιπεῖν αὐτὸν σπαράττεσθαι οὐ πρὸς ἐπίδειξιν εἶπεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ διὰ τὸν πατέρα τοῦ παιδὸς ὅπως ταῦτα ὁρῶν εἰς πίστιν ἔλθῃ τοῦ γενησομένου θαύματος.

21. Et interrogavit patrẽ ejus,
„ Quantũ temporis est ex quo ei
„ hoc accidit? At ille ait, Ab in-
„ fantia.
22. Et frequenter eum in ignẽ
„ & in aquas misit, ut eum per-

„ Καὶ ἐπηρώτησε τὸν πατέρα αὐτοῦ,
„ πόσος χρόνος ἐστὶν, ὡς τοῦτο γέγο-
„ νεν αὐτῷ; ὁ δὲ εἶπε, παιδιόθεν.
„ Καὶ πολλάκις αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ ἔβα-
„ λε, καὶ εἰς τὸ ὕδωρ, ἵνα ἀπολέσῃ
αὐτόν

» αὐτόν. ἀλλ' εἴ τι δύνασαι, βοήθησον
» ἡμῖν σπλαγχνισθεὶς ἐφ' ἡμᾶς.
» Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, τὸ, εἰ
» δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ
» πιστεύοντι.
» Καὶ εὐθέως κράξας ὁ πατὴρ τοῦ
» παιδίου μετὰ δακρύων ἔλεγε, πιστεύω
» κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ.

» deret: sed si quid potes, adjuva
» nos, misertus nostri.
23. Iesus autem ait illi, Si po-
» tes credere, omnia possibilia
» sunt credenti.
24. Et cōtinuò exclamans pa-
» ter pueri, cum lachrymis ajebat,
» Credo Domine: adiuva incre-
» dulitatem meam.

ΤΟΛΩΣ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ τοῦ παιδὸς εἶπεν· εἰ δύνασαι βοήθει μοι· λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατά· εἰς γὰρ ἐκεῖνον περιΐστησι ὁ Κύριος τὸ ἔγκλημα ταῦτα εἰπών. ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ὅτι μεγάλη δύναμις ἔνεστί μοι οὐ μόνον τοῦ θαυματουργεῖν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑτέρους ποιεῖν θαύματα ἐνεργεῖν παραπλησίως ἐμοί· τουτέστι· αὐτὸς δυνήσῃ ἂν τὸν υἱὸν θεραπεῦσαι εἰ καθαρῶς πιστεύσειας· ὁ δὲ ἔτι μᾶλλον ἐλεγχόμενος ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ, κέκραγε λέγων· πιστεύω Κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ· διχῶς γὰρ λέγομεν εἶναι τὴν πίστιν· τὴν μὲν εἰσαγωγικήν, τὴν δὲ τελείαν τε καὶ πνευματικήν. διὰ τοῦτο ἀρξάμενος πιστεύειν τῆς τοῦ Κυρίου βοηθείας ἐδεῖτο. καὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ ἔλεγον τῷ Σωτῆρι· πρόσθες ἡμῖν πίστιν. τὴν τελείαν ζητοῦντες παρὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως λαβεῖν:

TOLOSANI. Postquam verò pater pueri dixit: *Si potes adjuva me*. dicit ad ipsum Dominus: *Omnia possibilia sunt credenti*. quibus verbis, per eum & incredulitatem ejus stetisse indicat quo minus à Discipulis puer curaretur. Innuit præterea sibi summam inesse potestatem non modò perpetrandarū per se ipsum rerum mirabilium, sed & communicandæ aliis quibuscumque mirificæ virtutis, qua miracula & ipsi operari similiter possint. Hanc enim ea verba sententiam habent: Vel tu ipse, me tibi vim tribuente, sanare puerum tuum poteris, si credideris syncerè. Ille autem eo magis incredulitatis convictus suæ, & ex reprehensione ad emendationis curam proficiens, clamavit dicens: *Credo Domine, adjuva incredulitatem meam*. Duplicem enim fidem esse dicimus: priorem initialem & inchoatam, posteriorem perfectam & spiritualem. Propterea cùm incepisset credere, Domini ad ulterius perfecteq; credendū opem implorabat. Nam & ipsi Discipuli Salvatori supplicantes dixerunt: *Adauge nobis fidem*. perfectā illam videlicet, quæ Dei potentiæ opus, & misericordiæ munus est, impetrare cupientes.

» Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐπισυντρέχει
» ὄχλος, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι
» τῷ ἀκαθάρτῳ, λέγων αὐτῷ, τὸ πνεῦ-
μα τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν, ἐγώ σοι ἐπι-
» τάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι
» εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.
» Καὶ κράξαν, καὶ πολλὰ σπα-

25. Et cùm videret Iesus con-
» currentem turbam, commina-
» tus est spiritui immundo, dicens
» illi: Surde & mute spiritus, ego
» præcipio tibi exi ab eo: & am-
» plius ne introeas in eum.
26. Et exclamans, & multùm
» discer-

" discerpens eum, exiit ab eo, &
" factus est sicut mortuus, ita ut
" multi dicerêt, Quia mortuus est.

27. Iesus autem tenens manū
" ejus, elevavit eum; & surrexit.

TOLOSANI. Potestatem Domini adversus dæmonas, divinitatemque veram ejusdem ostendit, hæc ejus ad dæmonium vox: *Mute & surde spiritus: Ego præcipio tibi:* &c. nam præcipiendi verbum autoritatis humana majoris, atq; adeò divinæ habet emphasim. Quod autem nō solùm exire jubet, sed prætèrea vetat, ne amplius introeat in eum. Id ita facit propter infidelitatem, quam in patre pueri deprehenderat. Erat enim alioqui periculum ne semel licèt ejectus dæmon, in domicilium fidei præsidio non munitum, regressum facilem haberet. Habebat enim, ut dictum est, hic homo initium fidei quoddam, nō perfectam & consummatam fidem. quæ causa etiam fuit cur tam ægrè divelleretur à puero dæmon, ac nonnisi ita malè discerpens miserum, ut pro mortuo relinqueret.

VICTORIS ANTIOCH. Hūc hominem valde infirmum in fide ostendit Scriptura; & ex multis id indiciis patet. vel quòd Christus dixerit: *O generatio incredula!* & rursus: *Omnia possibilia credenti*. vel ex ipsa ejus confessione dicentis, cùm accederet ad Christum, *adjuva incredulitatem meam*. & ex eo, quod præceperit dæmonio, ne amplius introiret in eum. Præterea ex illis Christi verbis: *si potes credere*. & quod dicit: incredulitatem ejus causam fuisse cur non ejiceretur dæmon. quare igitur Disci-

" σπαράξας αὐτὸν, ἐξῆλθε. καὶ ἐγένετο
" ὡσεὶ νεκρὸς, ὥστε πολλοὺς λέγειν,
" ὅτι ἀπέθανεν.

" Ὁ δὲ Ἰησοῦς κρατήσας τῆς χειρὸς
" αὐτοῦ, ἤγειρεν αὐτὸν, καὶ ἀνέστη.

ΤΟΛΩΣ. Τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κυρίου Χριστοῦ τῶν δαιμόνων· καὶ ὅτι Θεός ἐστιν ἀληθινὸς· δείκνυσιν ἡ αὐτοῦ φωνὴ ἡ πρὸς τὸ δαιμόνιον λέγουσα· τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν πνεῦμα ἐγώ σοι ἐπιτάσσω. τὸ μὲν γὰρ ἐπιτάσσειν τὴν αὐτοῦ θεότητα παρίστησι· τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξελθεῖν· ἀλλὰ καὶ μηκέτι εἰσελθεῖν· διὰ τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ παιδὸς ἀπιστίαν εἴρηται. οὐ γὰρ ἦν πεφραγμένος τῇ πίστει· ἀλλ' ἀρχὴν, ὡς εἴρηται, πίστεως ἐτύγχανεν ἔχων. διὰ τοῦτο καὶ ἡ τοῦ δαίμονος ἐκ τοῦ παιδὸς ἀπόλυσις οὕτω δύσκολος ἦν, ὥστε νεκρὸν νομίζεσθαι τὸν παῖδα γενέσθαι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τοῦτον τὸν ἄνθρωπον σφόδρα ἀσθενοῦντα κατὰ πίστιν δείκνυσιν ἡ γραφή· καὶ ἐκ πολλῶν τοῦτο δῆλον, ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, ὦ γενεὰ ἄπιστος, καὶ πάλιν, τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατὰ, ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν τὸν προσελθόντα, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ, καὶ ἐκ τοῦ κελεῦσαι τὸ δαιμόνιον μὴ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν, καὶ ἐκ τοῦ πάλιν εἰπεῖν τὸν Χριστὸν· εἰ δύνασαι πιστεῦσαι· καὶ εἰ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονε, φησιν, αἰτία τοῦ μὴ ἐξελαθῆναι τὸ δαιμόνιον, τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; δεικνὺς ὅτι δυνατὸν αὐτοῖς καὶ χωρὶς τῶν προσαγόντων μετὰ πίστεως πολλάκις θεραπεῦσαι. ὥσπερ γὰρ ἤρκεσε πολλάκις ἡ τοῦ προσάγοντος πίστις εἰς τὸ καὶ παρ' ἐλαττόνων λαβεῖν, οὕτω τῶν ποιούντων πολλάκις ἤρκεσεν ἡ δύναμις καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων θαυματουργῆσαι. διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐπέρωθεν τὴν ἀγνωμοσύνην, πῶς ἐπὶ τοῦ ὄχλου ἐντυγχάνει τῷ Ἰησοῦ κατὰ τῶν μαθητῶν λέγων, ὅτι προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὸν θεραπεῦσαι. ἀλλ' αὐτὸς ἀπαλλάττων αὐτοὺς

τοῦ

τοῦ ἐγκλήματος, ἐπὶ τοῦ δήμου, ὃ πλεῖον οὖν ἐκείνῳ λογίζεται, ὦ γενεά, φησίν, ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; οὐκ εἰς τὸ τούτου πρόσωπον μόνον ἀποτεινόμενος, ἵνα μὴ αὐτὸν ἐξαπορήσῃ, οὐ προσφέρει τὴν ἀπιστίαν· εἰς πάντας δὲ Ἰουδαίους ἀποφθέγγεται. καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐννοῆσαι περὶ αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; δείκνυσι πάλιν ἀσπαστὸν ὄντα τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ὅτι οὐ τὸ σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βαρύ. οὐ μὴν ἔστη μέχρι τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλὰ τί φησι; φέρετέ μοι αὐτόν. καὶ ἀφίησιν αὐτὸν σπαράττεσθαι, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ διὰ αὐτοῦ τὸν πατέρα· ἵνα ὅταν ἴδῃ τὸ δαιμόνιον θορυβούμενον ἀπὸ τοῦ κληθῆναι μόνον, κἂν οὕτως ἐναχθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἐσομένου θαύματος. καὶ ἐπερωτᾷ μὲν ὁ Σωτὴρ πόσῳ χρόνῳ κατέχοιτο τῷ δαίμονι; ὁ δέ, ἐκ παιδός, ἔφη, καὶ ὡς κινδυνεύειν διαφθαρῆναι· καὶ τὴν ἄπιστον ἀφῆκε φωνὴν λέγων τό, εἴ τι δύνασαι, βοήθει ἡμῖν. παρὰ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡ τῆς δυνάμεως ἔνδειξις μετὰ τῆς πρεπούσης πρᾳότητος ἐγένετο, λέγοντος τό, εἰ πιστεύεις, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, οὐ γὰρ ἔφη, ἐμοὶ πάντα δυνατά. καίτοι τοῦτο δηλοῖ, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν πάντα ἔχειν δυνατά. ἀλλὰ τῷ πιστεύοντί φησιν, ἅμα καὶ προτρέπων ἐπὶ τὴν πίστιν. ὁ δέ, ἔτι μᾶλλον ἐλεγχόμενος ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ, πιστεύω, ἔφη, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. ἀλλ' εἰ ἐπίστευσας εἰπών, πιστεύω, πῶς πάλιν φησί, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ; διάφορος ἐστὶν ἡ πίστις. ἡ μὲν εἰσαγωγική, ἡ δὲ τελεία. ἀρξάμενος οὖν πιστεύειν, ἐδεῖτο τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως προσθεῖναι τὸ λεῖπον. οὕτως καὶ οἱ μαθηταὶ ἔλεγον τῷ Σωτῆρι, πρόσθες ἡμῖν πίστιν. ἔνθα δὲ συνέτρεχε μὲν ὁ ὄχλος· ὁ δὲ Σωτήρ, ὥς φησιν ὁ εὐαγγελιστής, τοῦτο ἰδών, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ. ἐνταῦθα δέ τις πρόφασις ἐπι-

pulos reprehendit? ostendens videlicet potuisse ipsos compensare defectum fidei recurrentium ad ipsos, abundantiori sua fide si talem habuissent. ut enim aliquando excellens fides poscentium auxilium, facit ut accipere id queant à mediocri fide præditis: sic è converso minor fides accedentium suppletur ad effectum miraculi, excessu fidei vigentis in iis, ad quos recurritur. Vide autem & aliunde ingratũ hujus & inofficiosũ agendi modum. convenit Dominum coram populo contra Discipulos, dicens: attuli hunc Discipulis tuis, & non potuerunt ipsum sanare. sed Christus purgans eos ab eo crimine apud populum, majorem ejus incómodi partem in ejus culpam confert. *O generatio*, inquiens, *incredula, & perversa, quamdiu apud vos ero*? non in ejus solius faciem intendens, ne ipsum conturbaret, de cujus incredulitate conqueritur. In commune autem Iudæis loquitur; quorum multos præsentium verisimile est fuisse scandalizatos, neque de ipso ut conveniebat sensisse. Cùm autem dicit: *quamdiu apud vos ero*? ostendit sibi libenti eventuram mortem: nec sibi grave esse crucifigi, sed apud ipsos esse. non autem in querelis ac criminationibus hæsit. sed quid ait? *Afferte illum ad me*. & permisit ipsum discerpi: non ad ostentationem: sed propter ipsum patrem. ut is videns dæmonem turbari sola Christi voce, vel sic excitaretur ad fidem miraculi futuri. Et interrogat quidẽ Salvator ex quãto tempore in potestate dæmonis esset? Ille autem, ab infantia respondit; adjungens in periculo cũ fuisse malè pereũdi.

tum

tum illam incredulam subjunxit vocem: *Siquid potes adjuva nos*. A Salvatore autem virtutis ostensio cum conveniente mansuetudine facta est; dicente: si credis, cuncta sunt possibilia credenti. non enim dixit: mihi cuncta possibilia sunt. Et hoc significat fidem in ipsum omnipotentem esse. sed *credenti* dixit: simul & adhortans ad fidem. Ille autem adhuc magis cõvictus de incredulitate: *Credo*, ait, *adjuva incredulitatem meam*. verũ, si credebat dicens *credo*; quomodo rursum dicit: *adjuva incredulitatem meã*? Duplex est fides, initialis & perfecta. Incipiens ergo credere, petebat à Salvatore, ut per suã potẽtiã quod sibi fidei deerat, adjungeret. sic & Discipuli Salvatori dixerunt: *adauge nobis fidẽ*. ubi verò cõcurrit populus, Salvator, ut ait Evangelista, eo viso, *comminatus est spiritui immundo*. Hinc invitamentum non parvum offertur Domino curationis operandæ, spes nimirum ex ipsa secuturæ sui notitiæ in illo, qui spectatum accurrerat, populo. nam ejus gratia venerat: ut, inquam, se hominibus, quantum quisque capere posset, manifestaret, in mundo conversabatur. Postea mandatorum suorum potentiam demonstravit, dicens: *Mute & surde spiritus ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum*. Et illud quidem: *Ego præcipio tibi*, divinam potestatem ab humanæ fidei cõcursu independentem ostendit. Illud autem: non tantùm exi, sed ne amplius introeas, innuit hunc hominem fide non munitum expositum secundæ dæmonis invasioni & opportunum fuisse; nisi eam jam nunc arceret Dominicum imperium præcavens ne fieret. cæterùm vel sic difficilis visa est dæmonis expulsio clamantis & discerpentis, tum ad extremum miserum mortuo similem relinquentis, ita ut mortuus putaretur. At *Iesus tenens manum ejus elevavit eum & surrexit*. non enim potuit morti tradere puerum propter vitæ præsentiam. Et exibat non amplius habiturus eò regrediendi potestatem. Hoc significat Matthæus dicens: *Et sanatus est puer ab illa hora*.

λοῦται μετρία πρὸς τὴν ἴασιν, ἡ παρὰ τοῖς συντρέχουσι γνῶσις τοῦ Κυρίου. ἐπεὶ παρῆκεν ἐπιδείξων ἑαυτὸν ἀνθρώποις, καθ' ὅσον ἑκάστοις ἐπέβαλε γνῶναι. ἔπειτα τὴν τῶν ἐπιταγμάτων τῆς ἐξουσίας ἐξέφηνε· τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν πνεῦμα, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν. τὸ μὲν, ἐγὼ ἐπιτάσσω, τὴν θεϊκὴν ἐξουσίαν, ἣ καὶ μὴ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην πίστιν, δείκνυσι. τὸ δὲ, μὴ μόνον ἐξέλθῃς, ἀλλὰ καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς, δίδωσι νοεῖν· ὅτι καὶ πρὸς δευτέραν ἐπίθεσιν εὔκολος ἦν ὁ μὴ τῇ πίστει πεφραγμένος, ὥσπερ ἂν εἶργε τὸ δεσποτικὸν ἐπίταγμα μὴ γενέσθαι. καὶ δὴ καὶ οὕτω δύσκολος ἡ τοῦ δαίμονος ἀπόλυσις βοῶντος καὶ σπαράττοντος καὶ τὸ πλευταῖον ἴσον νεκρῷ καθιστάντος, ὥστε τεθνάναι νομίζεσθαι. ὁ δὲ Ἰησοῦς, φησὶ, κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἤγειρεν αὐτὸν, καὶ ἀνέστη. οὐ γὰρ ἴσχυσεν εἰς θάνατον καταβαλεῖν τὸν παῖδα διὰ τὴν τῆς ζωῆς παρουσίαν. καὶ ἐξεληλύθει μηκέτι τὴν ἐπανόδου τὴν ἐξουσίαν ἔχειν δυνάμενος. τοῦτο δὴ ὁ Ματθαῖος ἐπεσημήνατο λέγων· ὅτι ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

„ Καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, „ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν „ κατ' ἰδίαν, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν „ ἐκβαλεῖν αὐτό;

28. Et cùm introiſſet in domū, „ Diſcipuli ejus ſecretò interro- „ gabant eum, Quare nos non po- „ tuimus ejicere eum?

ΑΥΤΟΥ. Ἐμοὶ δοκοῦσιν ἀγωνιᾶν καὶ δεδοικέναι, μήποτε τὴν χάριν ἣν ἐπιστεύθησαν ἀπώλεσαν. ἔλαβον γὰρ ἐξουσίαν δαιμόνων ἀκαθάρτων. διὸ καὶ ἐρωτῶσι, καὶ ἰδίᾳ αὐτῷ προσέρχονται οὐκ αἰσχυνόμενοι. τί οὖν ὁ Χριστός;

EIVSD. Mihi vidētur anxii eſſe quòd metuerent, ne gratiam, quam acceperant perdidiſſent. Acceperāt enim poteſtatem ſupra ſpiritus immundos. Ideo interrogāt, ſed *ſecretò*, pudorem ex tali confeſſione palàm facta, declinantes. quid igitur Chriſtus?

„ Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τοῦτο τὸ γένος „ ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν εἰ μὴ ἐν „ προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

29. Et dixit illis, Hoc genus in „ nullo poteſt exire, niſi in ora- „ tione & jejunio.

ΤΟΛΩΣ. Ἐπηρώτων δὲ μαθηταὶ τὸν Κύριον κατ' ἰδίαν λέγοντες· διατί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; οὐ γὰρ ᾐσχύνοντο· ἀλλ' ἐδεδοίκεσαν μή ποτε τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς χάριν ὑπάρχωσιν ἀπολέσαντες· ἦσαν γὰρ ἐξουσίαν λαβόντες κατὰ δαιμόνων ἀκαθάρτων. ὁ δέ γε Σωτὴρ δείκνυσιν αὐτοῖς ὅτι εἰ καί τινες τῶν δαιμόνων ἄνευ νηστείας καὶ προσευχῆς ἐκβάλλονται ὑπὸ τῶν ἁγίων, ἀλλ' οὐχ ἅπαν τὸ τῶν δαιμόνων γένος ἄνευ τούτων θεραπεύεται· ἀμήχανον γὰρ τρυφῶντά τινα καὶ ἐν ἀμελείᾳ κείμενον, τῆς τῶν δαιμόνων ὀχλήσεως ἀπαλλαγῆναι· ἔστι γὰρ τοιοῦτόν τι γένος δαιμόνων ὃ οὐδέποτε ἐξελαύνεσθαι δύναται ἄνευ προσευχῆς τε καὶ νηστείας· ὅπερ τοὺς τῆς ὑπερηφανίας λογισμοὺς ὑποβάλλει.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ τῶν δαιμόνων ἅπαν εἶδος διὰ τούτων, φησὶ, θεραπεύεται. ὁρᾷς πῶς αὐτοῖς τὸν περὶ νηστείας προκαταβάλλεται λόγον. μὴ γάρ μοι ἀπὸ τῶν σπανιζόντων λέγε ὅτι τινὲς καὶ χωρὶς νηστείας ἐξέβαλον. εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐπιτιμώντων τοῦτο ἂν εἴποις τοῦ καὶ δεῖ ἑτέρου, ἀλλὰ πάσχοντα ἀμήχανόν ποτε τρυφῶντα ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ταύτης. δεῖ γὰρ μάλιστα τοῦ πράγμα-

TOLOSANI. Interrogabant Diſcipuli Dominum privatim dicentes: *Quare nos non potuimus ejicere eum?* Non enim tam eos pudebat attentatæ ſine ſucceſſu curationis, qùam ſollicitos habebat ille metus, ne fortè datam ipſis gratiam perdidiſſent. quippe meminerant paulò ante conceſſam ſibi poteſtatē adverſus immundos dæmones, cujus experimentum etiam ceperant. Quibus Dominus reſpondens, docet ipſos: quamquam aliqui ſunt dęmonum, qui ſine jejunio & oratione pelluntur à Sanctis; non tamen abſque iis rebus pelli omnis generis dæmonas, ac ab eorum æquè omnium infeſtatione curari homines poſſe. Sanè enim ſi quis deliciis deditū remiſſumque ac molle conſectetur vitæ genus, fruſtra is ſperet ab dæmonum infeſtatione liberari. qui enim iſtiuſmodi hominum genus obſident dæmones, haud alia quā orationis & jejunii oppoſita vi, expelli valent. quia id genus mali ſpiritus cogitationibus ſuperbiæ fundamē-

tum substernunt. *cui moli illæ quas diximus virtutes demoliendæ operam navant.*

τὸ τούτου τῷ τὰ τοιαῦτα νοσοῦντι.

ANONYMI. Dæmonum, ait, omne genus per hæc ejicitur. Vides ut quasi fundamenta jaciat doctrinæ de jejunio tradendæ. nec enim mihi raros quosdam eventus memores expulsorum citra jejunium dæmonum. nam ut in eorum, qui istud officium comminandi, & egressum imperandi dæmoniis exercent, uno fortè aut altero id contigerit: certè is qui dæmonum infestationem patitur, numquam ab eo furore liberari gulæ indulgens poterit. isto siquidem abstinentiæ remedio ei potissimùm opus est, qui tali laborat morbo.

30. Et inde profecti prætergre-
„ diebantur Galilæam: nec vole-
„ bat quemquam scire.

31. Docebat autem Discipulos
„ suos, & dicebat illis, Quoniam
„ Filius hominis tradetur in ma-
„ nus hominū, & occident eum, &
„ occisus tertia die resurget.

„ Καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες παρεπο-
„ ρεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οὐκ
„ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ.

„ Ἐδίδασκε γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ,
„ καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
„ που παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων,
„ καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ ἀποκταν-
„ θεὶς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

EIUSDEM. Vbi de passione disseruerit, statim operatur miraculum aliquod. Certè qui attentiùs observaverit plerumque inveniet, ante ac post sermones tales ab eo prodigia patrata. Tunc igitur cepit, inquit, ostendere: oportere se ire Ierosolymam, & illic occidi, ac multa tunc pati. quādo autem hæc dicit. Tū cùm jam agnitus & declaratus est Christus Dei Filius. Rursus in monte ubi miram ipsis ostendit visionem, & de gloria ejus collocuti sunt Prophetæ, intulit illis mentionem Passionis. Præterea cùm superiùs meminisset historiæ necis Ioannis, adjunxit: *Sic & Filius hominis passurus est ab ipsis.* Et paulò postea rursus cùm dæmoné expulisset, quem Discipuli non potuerant ejicere, idem hoc inculcat. Facit hoc autē, ut Discipulis vim doloris minuat, excessū tristitię magnitudine miraculorum frangens.

ΑΥΤΟΥ. Ἡνίκα περὶ τοῦ πάθους διαλέγηται, εὐθέως θαυματουργεῖ, καὶ μετὰ τοὺς λόγους καὶ περὶ τῶν λόγων τούτων. καὶ πολλαχοῦ τοῦτο παρατηρήσαντα ἔστιν εὑρεῖν. τότε γοῦν ἤρξατο, φησὶ, δεικνύειν ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ πολλὰ παθεῖν τότε. πότε; ὅτε ὡμολογήθη Χριστὸς καὶ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. πάλιν ἐν τῷ ὄρει ὅτε τὴν θαυμαστὴν αὐτοῖς ἔδειξεν ὄψιν, καὶ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐλάλησαν οἱ προφῆται, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τοῦ πάθους. εἰπὼν γὰρ τὴν κατὰ Ἰωάννην ἱστορίαν, ἐπήγαγεν· οὕτω καὶ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ᾽ αὐτῶν. καὶ μικροῦ πάλιν, ἐπειδὴ τὸν δαίμονα ἐξήλασεν, ὃν οὐκ ἴσχυσαν οἱ μαθηταὶ ἐκβάλλειν, τοῦτο ἐπιφέρει. τοῦτο δὲ ἐποίει, τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης ὑποτεμνόμενος.

" Οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι.

ΤΟΛΩΣ. Οὐκ ἤθελέ φησιν ἵνα τις γνῷ αὐτὸν παραπορευόμενον διὰ τῆς Γαλιλαίας· ἐκρύπτετο γὰρ ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, τοῦ πάθους ἀναμένων τὸν καιρόν. διὸ καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὅτι μέλλει παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτανθῆναι ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. ταῦτα δὲ ἔλεγε προπαρασκευάζων αὐτούς· ἵν' ὅταν ἐπιστῇ ὁ καιρὸς ἕτοιμοι ὦσι πρὸς ὑποδοχὴν τῶν δεινῶν· καὶ πιστεύσωσιν ὅτι Θεός ἐστιν ὡς προειπὼν αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα. τὸ δὲ ῥῆμα τοῦτο ἠγνόουν φησὶν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐφοβοῦντο ἐπερωτῆσαι αὐτόν· οὔπω γὰρ ἦσαν τελειωθέντες· ἄλλως τε δὲ καὶ περὶ τοῦ πάθους ἀκούοντες ἐδυσχέραινον. διὸ καὶ ἐπερωτῆσαι ἐφοβοῦντο.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Συζητητέον τί ἠγνόουν οἱ μαθηταί; ἆρα ὅτι ἀποκτανθήσεται; οὐ μὲν οὖν. τοῦτο γὰρ ᾔδεσαν. ἐπείγαροῦν καὶ ὁ Πέτρος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀναγέγραπται κωλύων τὸν Κύριον ὑπελθεῖν τὸν σταυρόν, ἔνθα καὶ ἐπετιμήθη παρὰ τοῦ Κυρίου· καὶ ἄλλος μαθητὴς λέγων, ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὕστερον γέγραπται ὅτι ἀνιόντων αὐτῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ προῆγεν ὁ Κύριος, καὶ ἐθαμβοῦντο οἱ μαθηταί, πῶς, φησί, προθύμως ἐπὶ τὸν θάνατον χωρεῖ. ὥστε οὐχ ὅτι τεθνήσεται ἠγνόουν, ἀλλὰ τί ἐστι, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται; ἆρα τρεῖς εἰσιν ἡμέραι κατὰ ἀλήθειαν; ἢ χρόνος τίς ἐστιν ἕτερος μυστικώτερον λεγόμενος; ἡ δὲ ἀμφιβολία αὐτοῖς δι' ὅτι οἱ χρόνοι οὐχ ὡς ἔχουσι φύσεως καὶ διαστήματος παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ εἰσὶν ὀνομαζόμενοι· οἷον, ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου Κύριε ὡς ἡ ἡμέρα χθὲς ἡ διῆλθεν καὶ ἡ φυλακὴ ἐν νυκτί. καὶ ὁ προφήτης ἐνιαυτὸν δεκτὸν λέγει τὴν τοῦ Κυ-

32\. At illi ignorabant verbum:
" & timebant interrogare eum.

TOLOSANI. Nolebat, inquit, cuiquam innotescere ambulãs per Galilæam. occultabat enim se, ut sæpius diximus, passionis tempus opperiens, cujus occasio disturbari poterat nimium increbescente notitia ejus. Ergo in illa cogitatione habitans, admonebat ipsos fore: ut traderetur Filius hominis in manus hominum, & occideretur ab ipsis, & tertia die resurgeret. Atq; hæc dicebat præparans ipsos, ut rerum eventus præmeditatos ipsos inveniret & animis stantes ad excipienda constanter adversa. Simul ut prædictionum comperta fide in sententia de Magistri sui divinitate confirmarentur. Istud porrò *verbũ*, inquit, *ignorabant Apostoli, & timebant interrogare eum.* Nondum enim perfecti erant. Molesta verò passionis offensi mentione, sermonis ingrati vitabant occasionem. Hæc erat causa cur timerent interrogare.

ANONYMI. Quærendum est: quid ignoraverint Discipuli? An, fore ut Christus occideretur? non sane. Sciebant enim, siquidem superius scriptum est, Petrum prohibentem Christum subire crucem, acriter increpitum ab eo. Idem indicat alius Discipulus dicens: *Eamus & nos, & moriamur cum eo.* sed & postea legitur: Ascendentibus ipsis Ierosolymam, præivisse Dominum, & Discipulos obstupuisse; secum videlicet reputantes quam promptè ad mortem iret. Itaque moriturum illum nõ ignorabant. sed quid esset, *tertia die resurget*. An tres revera dies tan-

tùm permanſurus in morte foret? an verò myſticum aliquid iſta definitione talis temporis adumbraretur? Et fortè ambiguos eos habebat, quod meminerant in ſacris literis aliter interdum computari tempora, quam in ciuili uſu. qualc
Ps.89.4. illud ibi legitur: *Mille anni in conſpectu tuo Domine tamquam dies heſterna quæ præterijt, & cuſtodia in*
Is.61.2. *nocte*. & Propheta, *annum acceptabilem Domino* vocat Domini Incarnationem. Et Daniel de ſeptua-
Dan.9. ginta, deque ſexaginta duabus, ac rurſus ſeptē hebdomadibus haud ex vulgari notione, ſed altius quidpiam intelligens loquitur, maximum annorum numerum ea ſumma complexus. quam figuram imitatur & Apoſtolus dicens: *Ieſus Chriſtus heri & hodie, & ipſe in ſecula*. Ergo dubitatio eorum circa tempus erat: *Et timebant interrogare eum*.

VICTORIS ANTIOCH. Cùm audiviſſent de paſſione Diſcipuli, non interrogant ipſum, vel ob contractum mœrore animum ad acerbitatem denunciatæ rei, vel interpellari nolentem veriti. ſæpè enim ſentientes Dominum nolle aliquid diſertiùs exprimere, continebant metu interrogationem moleſtam ipſi futuram. At Lucas ait: *Quoniam abſconditum erat verbum ab eis, & timebant interrogare ipſum de verbo*.

ρὸν ἐνανθρωπήσεως· καὶ ὁ Δανιὴλ ἑβδομήκοντα οἶδεν ἑβδομάδας, καὶ ξβ´ καὶ ζ´ τοὺς πλείστους ἐνιαυτούς. ὃ τοῦτο καὶ σχῆμα μιμεῖται καὶ ὁ ἀπόστολος λέγων, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ὥστε τὴν ἀμφιβολίαν αὐτοῖς ὁ χρόνος ἐποίει, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὰ τοῦ πάθους ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ οὐκ ἐρωτῶσιν αὐτόν, ἢ τῇ ἀθυμίᾳ περιεχόμενοι τοῦ πάθους, ἢ δεδοικότες. πολλαχοῦ γὰρ ὄντως ἴδασι μὴ βουλόμενόν τι σαφῶς εἰπεῖν, ἐσίγων λοιπόν. καὶ ὁ Λουκᾶς δέ· ὅτι ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ᾽ αὐτῶν, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ ῥήματος.

33. Et venerunt Capharnaum.
„ Qui cùm domi eſſet, interro-
„ gabat eos, Quid in via tracta-
„ batis?
34. At illi tacebant. ſiquidē in
„ via inter ſe diſputaverant, quis
„ eorum major eſſet.

„ Καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναούμ· καὶ
„ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος, ἐπηρώτα αὐ-
„ τούς, τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς
„ διελογίζεσθε;
„ Οἱ δὲ ἐσιώπων· πρὸς ἀλλήλους
„ γὰρ διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μεί-
„ ζων.

EIUSDEM. Cogitatio ipſis in-
c.ix.40. ciderat de his, ut Lucas ait: & inter ſe diſputaverant in via, quis eorum major eſſet. ut Marcus narrat. Porrò mentionem iſtius cogitationis ipſorum, ex privata eorumdem diſputatione Dominus movet, juxta Evangelicam hiſtoriam. Matthæus enim non longè arceſſivit

ΑΥΤΟΥ. Διαλογισμὸς αὐτοῖς ἐνέπεσε περὶ τούτων, ὡς Λουκᾶς λέγει, καὶ πρὸς ἀλλήλους διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων, ὡς ὁ Μάρκος ἱστορεῖ· τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ τοῦ διαλογισμοῦ αὐτῶν ἐκ τῆς ἰδίας διαλέξεως ὁ Κύριος κινεῖ κατὰ τὴν τῶν εὐαγγελίων ἱστορίαν. ὁ γὰρ Ματθαῖος οὐκ ἄνωθεν ἤρξατο τῆς διηγήσεως, ἀλλ᾽ ἐσιώπησε τὴν τοῦ σωτῆρος

περὶ

περὶ τὰ διανοηθέντα καὶ ἰδίᾳ ῥηθέντα γνῶσιν. τὸν δὲ πρὸς αὐτὰ λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν εἰσήγαγεν περὶ τοῦ Κυρίου κινεῖν τοὺς μαθητὰς, εἰπὼν περὶ τὴν τοῦ πρωτείου ζήτησιν· ἐπειδὴ καὶ ἰδίᾳ νοοῦντες ἢ λέγοντες ἔλεγον ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὃ διενοοῦντο, ὅτι πάντα αὐτῷ καταφανῆ, καὶ τὸ λογισθὲν ὥσπερ τὸ ῥηθὲν καὶ ἐπ' αὐτοῦ λελεγμένον. ποθοῦσι μὲν οὖν τὴν παρὰ τῷ Κυρίῳ τιμήν, ἀγαθὸν τοῦτο καὶ ἐπαινετὸν ἔχοντες. ἐπειδὴ πρόσεστι τῷ πόθῳ καὶ τὸ μεγαλύνειν τοὺς ἑαυτούς· ὡς γὰρ μέγας τις ὤν, οὕτω καὶ μεγάλων τιμῶν ὀρέγεται.

ΤΟΛΩΣ. Ἐν τῇ ὁδῷ διαπορευόμενοι οἱ μαθηταὶ διελέχθησαν πρὸς ἀλλήλους ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς. ἦν γὰρ ὁ λόγος αὐτοῖς περὶ πρωτείων καὶ ἐπεζήτουν τίς ἐστι μείζων τῶν ἄλλων; οὗ δὲ λόγου τοῦτον ὁ Κύριος ἐκ τῆς ἰδίας διαλέξεως ἐκίνησε, κατὰ τὴν τοῦ παρόντος Εὐαγγελιστοῦ ἱστορίαν. ὁ γὰρ Ματθαῖος ἀποσιώπησε ταύτην διήγησιν. ἐπόθουν οἱ μαθηταὶ τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου τιμήν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ τῆς τιμῆς πόθῳ ἕπεται, ὡς τὰ πολλά, κενοδοξία· διὰ τοῦτο τὴν μὲν ὄρεξιν τῆς τιμῆς οὐκ ἐκώλυσεν ὁ Χριστός, τὴν δὲ ταπεινοφροσύνην τῷ πόθῳ συνέζευξε· δείκνυσιν αὐτοῖς πάντων τῶν ἄλλων δύσμαχον εἶναι κακὸν τὴν κενοδοξίαν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς.

principium narrationis: sed reticuit quam habuit Salvator cogitatorum ab ipsis, & privatim disputatorum notitiam. at ejus de eo argumento sermonem & doctrinam, provocantibus Discipulis mota significat, cum meminerit quæstionis ipsi ab illis propositæ de Primatu. Siquidē quantumvis privatim cogitantes aut loquentes, loquebantur coram ipso pariter & cogitabant, utique cui cuncta ex æquo manifesta essent & arcana cogitatorum, & secreta clam dictorum: quæ utcumque seorsum ab ipso susurrarentur, tamen ipsi, & coram ipso, dicebantur. Ac cupiunt illi quidem honorem apud Dominū, bonum illud & laudabile ducentes. naturale quippe cuique desideriū inest extollendi se se: ac ut quisq; magnus est, ita magnos honores appetit.

TOLOSANI. Inter eundum per viam colloquebantur inter se Discipuli, ut ait Lucas. erat autem ejus colloquii argumentum illa quæstio: quis eorum inter alios emineret unus maximè? Atq; hujus sermonis prius habiti confessionē elicuit interrogatione sua Dominus ex ore Discipulorum, prout hic noster Evangelista distinctiùs narrat. nam id Matthæus tacuit. Cupiebant igitur pro se quisque Discipuli honorem à Domino consequi: verùm quia honoris cupiditatem plerumque inanis gloriatio superbiaque sequitur: propterea studium quidem veri honoris assequendi non prohibuit Christus, sed ei desiderio humilitatem conjunxit, ostendens ipsis, inter omnia mala expugnatu difficilè unum maximè humanis mentibus superbiam esse ac gloriationem vanam.

SCHOL. Citatur hic Lucas tamquam dixerit, Discipulos inter se collocutos de primatu. Verba Lucæ hæc sunt: *Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset?* quæ sanè istam sententiam non habent. quid igitur? Suspicor Auctorem alio modo accepisse vocem διαλογισμὸς, quam Vulgatus cogitationem vertit. Sic enim habent græca: εἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν; quia ergo διαλογισμὸς dialogum, sive colloquium sonare ex origine potest, in eo sensu hic usurpatam eam

vocem

vocem putaverit hic noster. Tametsi Vulgato favet quod mox apud Evangelistam sequitur: ὁ δὲ Ἰησοῦς ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν. *At Iesus videns cogitationes cordis illorum.*

35. Et residens vocavit duodecim, & ait illis, Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, & omnium minister,

36. Et accipiens puerũ, statuit eum in medio eorum: quem cũ complexus esset, ait illis,

37. Quisquis unũ ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me.

„ Καὶ καθίσας ἐφώνησε τοὺς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς, εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος καὶ πάντων διάκονος.

„ Καὶ λαβὼν παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ εἶπεν αὐτοῖς,

„ Ὃς ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με.

EIVSDEM. Vos quidem, inquit, disquiritis, quis major sit? & de primatu contenditis. Ego autẽ ne aditu quidem aio dignum, nisi qui se infra omnes demiserit. Benè autem & exemplum adducit, neq; adducit solùm, sed & puerum in medio statuit: ipso visu illius sinceri candoris abhorrentis ab omni fastu, pudore illos quodam tumoris sui confundens. Etenim pura est invidiæ ætas illa puerilis, expers vanæ gloriæ, à primatus appetitione aliena; simplicitatem obtinens virtutem maximam. Et non solùm vos, inquit, si tales fueritis, qualem hunc parvulum videtis, mercedem consequemini magnã, sed etiam si alios ei similes honoraveritis mei gratia: qui vobis istius honoris præmium decerno regnum. Adeò mihi cordi est humilitas & candor. quæ sola exprimere vos è puero velim, non cæteras ejus ætatulæ imbecillitates. quibus congruè Paulus ait:
1.Cor 14 20. *Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote.* qui igitur Christi gratia, non alio quovis re-

ΑΥΤΟΥ. Ὑμεῖς μὲν γάρ, φησι, διεξετάζετε τίς μείζων, καὶ περὶ πρωτείων φιλονεικεῖτε· ἐγὼ δὲ τὸν μὴ πάντων ταπεινότερον γενόμενον, οὐδὲ τῆς εἰσόδου ἄξιον εἶναί φημι. καὶ καλῶς καὶ τὸ ὑπόδειγμα προσάγει· καὶ οὐ προσάγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον εἰς μέσον ἵστησι, καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐντρέπων αὐτούς, καὶ πείθων εἶναι ταπεινούς, οὕτω τε ἀπλάστους. καὶ γὰρ καὶ φθόνου καθαρὸν τὸ παιδίον καὶ κενοδοξίας, καὶ τοῦ τῶν πρωτείων ἐρᾶν, καὶ τὴν μεγίστην ἀρετὴν κέκτηται τὴν ἀφέλειαν. καὶ οὐ μόνον, φησίν, ἐὰν αὐτοὶ τοιοῦτοι γένησθε, μισθὸν λήψεσθε μέγαν, ἀλλὰ κἂν ἑτέρους τοιούτους τιμήσητε δι' ἐμέ, καὶ τῆς ἐκείνης τιμῆς βασιλείαν ὑμῖν ὁρίζω· οὕτω μοι σφόδρα ποθεινὸν τὸ ταπεινόν τε ἄπλαστον. οὐ γὰρ ἁπλῶς παιδίον, οὐδὲ κατὰ πάντα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἄπλαστον παιδοφροσύνην, ὡς ὁ Παῦλός φησιν, ἀδελφοὶ μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε. ὁ τοίνυν διὰ Χριστὸν τοὺς τοιούτους δεχόμενος καὶ οὐ δι' ἄλλην τινὰ πρόφασιν, οὗτος Χριστὸν ὑποδέδεκται, καθὸ μαρτυρεῖ Γαλάταις ὁ Παῦλος, ὅτι αὐτὸν ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν ὑπεδέξαντο. διὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰσοικίζεται τὸν πατέρα· ὃς ἐὰν γὰρ ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται,

ται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με. οὐ τί ἂν γένοιτο μεῖζον, τοῦ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ὑποδέχεσθαι;

ΤΟΛΩΣ. Τί οὖν φησιν ἐξετάζετε τίς ἐστι τῶν ἄλλων μείζων· καὶ περὶ πρωτείων ἀμφισβητεῖτε; ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι ὁ πάντων θέλων εἶναι μείζων ἔστω πάντων ἔσχατος· καὶ λαβὼν παιδίον ἵστησιν εἰς μέσον αὐτῶν. καὶ πείθων εἶναι ταπεινοὺς ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ οὕτως ἁπλοῦς καὶ καθαροὺς φθόνου τε παντὸς καὶ κενοδοξίας ὡς τὸ παιδίον τοῦτο. οὐ μόνον γάρ φησιν ἐὰν τοιοῦτοι γένησθε τετελειωμένοι καὶ μισθὸν λήψεσθε μέγαν· ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἐὰν τιμήσητε δι᾽ ἐμέ, τὴν βασιλείαν λήψεσθε· ὁ γὰρ δεχόμενος τοιοῦτόν τινα διὰ Χριστόν, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Χριστὸν ὑποδέχεται.

spectu, tales excipit, Christum excipit, juxta id quod de Galatis testatur Paulus: ipsos se se, ut Christum Iesum, excepisse. Cum Christo autem simul admittetis apud vos Patrem. qui enim me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit. quo quid optari majus potest? quid, inquam, desiderabilius, quàm Filium simul & Patrem excipere?

TOLOSANI. Quorsum, inquit, disquiritis quis aliis major sit, & de primatu contenditis? Dico ego vobis: qui maximus esse omnium voluerit, novissimus omniũ esto. & acceptum puerum statuit in medio ipsorum. nimirum suadens eis sic specie ipsa humiles esse, sic simplices purosque, sic invidiæ omnis ac tumoris expertes, ut erat ille puerulus. Nec solùm, addit, si tales fueritis perfecti evadetis, & mercedem accipietis magnam: verùm etiam si alios honoraveritis propter me, regnum consequemini. qui enim talem quendam propter Christum accipit, Christum ipsum accipit.

„ Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, λέ-
„ γων, Διδάσκαλε, εἴδομέν τινα τῷ
„ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια,
„ ὃς οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν· καὶ ἐκωλύσα-
„ μεν αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν.

38. Respondit illi Ioannes, di-
„ cens, Magister, vidimus quendã
„ in nomine tuo ejicientẽ dæmo-
„ nia qui non sequitur nos, &
„ prohibimus eum.

ΤΟΛΩΣ. Οὐ φθόνῳ κινούμενος ὁ Ἰωάννης ταῦτα λέγει τῷ Χριστῷ. ἀλλὰ βουλόμενος πάντας τοὺς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ποιοῦντας τὰ θαύματα συνεῖναι αὐτῷ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἦσαν τινὲς τῶν μὴ πιστευσάντων ἔχοντες τοιαῦτα χαρίσματα· οἷος ἦν ὁ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων· ἐπειδὴ γὰρ οὐ πρὸς πάντα ἐτύγχανον πάντες ἕτοιμοι. οὐδὲ πᾶσαν ἀσκοῦντες ἀρετήν· ἀλλ᾽ οἱ μὲν βίον ἔχοντες καθαρόν, πίστιν βεβαίαν οὐκ εἶχον· οἱ δὲ ἄλλην τινὰ ἀρετὴν τῶν λοιπῶν ἐστερημένοι, διὰ τοῦτο ἅπαντας πρὸς τὸ γενέσθαι βελ-

TOLOSANI. Non invidentia motus Ioannes hæc dicit Christo: sed quod æquum putaret, omnes qui in Christi nomine miracula ederent, adesse ipsi Christo, ac comitari cum Discipulis ejus. Erant autem quidam ex nondum credẽtibus præditi talibus donis. Ex quo genere hic erat dæmonum ejector. quoniam nõ omnes ad omnia parati erant, neque in omni ex æquo virtutis parte se exercebant. verùm aliqui vitam alioqui puram ducentes, fidem firmam non habebant: aut

aut alia virtute quapiam destituebantur, reliquas consectantes. isti veritati se se accommodans, ad meliora omnes invitat ac provocat Dominus.

39. Iesus autē ait, Nolite prohibere eum. nemo est enim qui faciat virtutē in nomine meo, & possit citò malè loqui de me.

40. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

EIVSDEM. Non zelotypia quadam instinctus tonitrui filius hoc dicit Salvatori: sed quod æquum censeret omnes Christi nomen invocantes ipsum sequi; & in ejus comitatu cum Discipulis esse. qualis autem is erat, de quo hæc ait? breviter dicam. Multi qui nō crediderant, acceperant gratias gratis datas, qualis hæc erat, donum videlicet expellendi dæmonia, quo iste quisquis fuit, cum Christo licet non vivens, præditus erat. Talis & Iudas fuit, qui malus licet, gratia gratis data non caruit. In veteri sanè testamento reperitur id genus gratiæ indignis etiam sæpè concessum in beneficium aliorum. quoniam enim non omnes ad omnia apti erant, quidam inepti: & hos per hæc adhortatur ad multū exhibendum studium & fidem: & illos per ipsam collationem ineffabilis istius doni, ad hoc provocat, ut meliores fieri cōtendant. Propterea magna liberalitate gratiam largitur. unde ait Salvator: ne prohibete istum per hæc in augmētū virtutis proficere. Nemo enim eorum, qui in nomine meo virtutes operantur facilè adducetur ad maledicendum mihi. *Facilè*, adjunxit, propter eos, qui in hæresim inciderunt, qualis fuit Simon, & Me-

τοὺς προσκαλεῖται ὁ Κύριος.

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε, μὴ κωλύετε αὐτόν. οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, καὶ δυνήσεται ταχὺ κακολογῆσαί με.

„ Ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν.

ΑΥΤΟΥ. Οὐ ζηλοτυπίᾳ τινὶ ὑπαγόμενος ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς τοῦτο τῷ Σωτῆρί φησιν, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ βουλόμενος, καὶ εἶναι μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν. ὁποῖος δὲ ἦν περὶ οὗ ταῦτά φησι; συντόμως ἐρῶ. πολλοὶ τῶν μὴ πιστευσάντων ἔλαβον χαρίσματα, οἷος ἦν καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων καὶ οὐκ ὢν μετ' αὐτοῦ. οἷος ἦν Ἰούδας. καὶ γὰρ αὐτὸς πονηρὸς ὢν χάρισμα εἶχε. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ τοῦτο εὕροι τις ἂν εἰς ἀναξίους τὴν χάριν ἐνοικήσασαν πολλάκις, ἵνα ἑτέρους εὐεργετήσῃ. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες πρὸς πάντα ἐπιτηδείως εἶχον, ὁ δὲ τοὐναντίον, κἀκείνους διὰ τούτων προτρέπεται, ὥστε πολλὴν ἐπιδείξασθαι σπουδὴν καὶ πίστιν, καὶ τούτους διὰ τῆς ἀφράστου ταύτης δωρεᾶς, εἰς τὸ γενέσθαι βελτίους, ἐκκαλεῖται. διὸ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας τὴν χάριν ἐδίδου. ὅθεν καί φησιν ὁ Σωτήρ, μὴ κωλύετε αὐτὸν διὰ τούτων, καὶ εἰς ἐπίδοσιν ἀρετῆς ἀφικέσθαι. οὐδεὶς γὰρ τῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου ἐπιτελούντων δυνάμεις, ταχὺ δυνήσεται κακολογῆσαί με. τὸ δὲ ταχὺ προσέθηκε διὰ τοὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπεσόντας, οἷος ἦν Σίμων, καὶ Μένανδρος, καὶ Κήρινθος. τάχα δὲ οὐδὲ ἐκεῖνοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἐποίουν, ἀλλὰ μαγγανείαις τισὶ καὶ ἀπάταις ἐδόκουν ποιεῖν. οὗτοι δὲ εἰ καὶ μὴ ἀκολουθοῦσιν ἡμῖν, διὰ τὸ μὴ ἕπεσθαι τῇ πίστει τὰ ἔργα, ἀλλ' ἅμα εἰπεῖν τι κατ' ἡμῶν οὐ δυνήσονται ῥᾳδίως, διὰ τὸ σημειώ-

σημειώ-

κινεῖσθαι αὐτοὺς ἐπὶ τῇ δυνάμεσιν ἐφ' αἷς ἐπιτελοῦσι, τὸ ἐμὸν ὄνομα περιεχόμενοι. τὸ δὲ, ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ, ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστι. τοῦτο γὰρ περὶ δαιμόνων εἴρηται τῶν ἀφέλκειν ἅπαντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σπουδαζόντων.

ΤΟΛΩΣ. Μὴ κωλύσητε αὐτόν φησιν ὁ Κύριος, δυνάμενος διὰ τῆς τοιαύτης πράξεως κρείττονα ἑαυτοῦ γενέσθαι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν. οὐδεὶς γάρ φησι τῶν τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένων ἐμὲ κακολογῆσαι δυνήσεται. οἱ γὰρ ταχὺ κακολογήσαντες, καθάπερ Σίμων καὶ Μένανδρος καὶ Κήρινθος οὐκ ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐνήργουν τὰ σημεῖα. διὰ τοῦτό φησι, τοὺς μὴ ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐνεργοῦντας τὰ θαύματα· ἀλλὰ ἀπάτῃ τινὶ καὶ μαγγανείαις, κωλύετε· τοὺς δὲ ἐν τῷ ὀνόματί μου, μὴ κωλύειν παρακελεύομαι.

nander, & Cerinthus. quamquam hi fortè non in Domini nomine ſigna operati ſunt, ſed præſtigiis quibuſdam, ac fraudibus mira efficere videbantur. Iſti porrò, etſi non ſequantur nos, quòd fidei opera non congruant; tamen dicere aliquid contra nos facilè non poterunt: cùm & glorientur, & honorari ſe ſentiant ſignis & miraculis, quæ faciunt ad invocationem nominis mei. Illud auté *Qui enim non eſt contra vos pro vobis eſt*, non eſt contrarium illi: *Qui non eſt mecum, contra me eſt*. Hoc enim de dæmonibus dictum eſt abſtrahere omnes à Deo ſtudentibus. Mat. xii. 30.

TOLOSANI. Ne prohibueritis eum, inquit Dominus, utpote qui functione talis miniſterii ſe ipſo perfectior queat evadere, & in agnitionem veritatis venire. Nemo enim, inquit, eorum qui talia operantur, de me malè loqui poterit. nam qui citò malè de Chriſto locuti ſunt, quemadmodum Simon, & Menander & Cherinthus, non in nomine Chriſti ſigna operabantur. Propterea ait: eos qui non in nomine meo miracula efficiunt, ſed fallacia quædam ac præſtigiis, prohibete ſanè: qui autem in nomine meo, eos ne prohibeatis jubeo.

„ Ὃς γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτή-
„ ριον ὕδατος ἐν τῷ ὀνόματί μου,
„ ὅτι Χριστοῦ ἐστε, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ
„ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

ΑΥΤΟΥ. Οὐ μόνον γὰρ, φησὶ, ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά μου καὶ δυνάμεις ποιοῦντας οὐκ ἐπιτρέπω κωλύειν, ἀλλὰ καὶ ἀποδεχομένους ὑμᾶς καὶ ποτήριον μόνον ψυχροῦ προσφέροντας ὑμῖν. κἀκεῖνο γὰρ διὰ πενίαν γίνεται γνώμης, καὶ τοῦτο λέγει διὰ τοὺς ἔνδειαν ἴσως προφασιζομένους. ἵνα γὰρ μὴ πενίαν τις προβάλληταί φησι, κἂν ποτήριον ψυχροῦ δῷ ὕδατος, ἔνθα οὐδὲν ἔστι δαπανῆσαι, καὶ τούτου κείσεται μι-

41. Quiſquis enim potum de-
„ derit vobis calicem aquæ in no-
„ mine meo, quia Chriſti eſtis,
„ amen dico vobis, non perdet
„ mercedem ſuam.

EIVSDEM. Non ſolùm, ait, invocantes nomen meum, & virtutes operantes non permitto prohibere: ſed & excipientes vos, & vel unum aquę calicem offerentes vobis. nam ut hos inopia interdú rei plus dare non ſinit: ita illos ne plus agant boni, impedit inopia bonæ mentis. Occaſionem captat hæc dicendi, ut prætextum eximat egeſtatem obtendentibus. quaſi dice-

diceret: ne quis paupertatem excusaret; vel calicem det frigidæ: in quo nullus sumptus est: & huic etiam officio sua cōstabit merces. Adhortari enim per hæc omnes volo, ut perfectiora conentur.

οθός. προτρέψασθαι γὰρ πάντας βούλομαι διὰ τούτων καὶ τὰ τελειότερα ἐνεργεῖν.

42. Et quisquis scandalizaverit
„ unum ex his pusillis credētibus
„ in me: bonum est ei magis si cir-
„ cundaretur mola asinaria collo
„ ejus, & in mare mitteretur.

„ Καὶ ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν
„ μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, κα-
„ λόν ἐστιν αὐτῷ μᾶλλον, εἰ περίκειται
„ λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐ-
„ τοῦ καὶ βέβληται εἰς τὴν θάλασσαν.

EIVSDEM. Quò persuabiliorem sermonem faciat, non præmii solùm promissione, sed supplicii etiam cōminatione ipsum firmat. ut enim, ait, qui honorant vos mei gratia, Cœlum habebunt: sic & qui vos inhonorant (hoc enim est scandalizare, & quasi supplantare) pœnas dabunt acerbissimas. Neque ex suo velut ipsius sensu gravitatem istius supplicii definit; sed ex rebus nobis notis quā id atrox sit futurum indicat. Cùm enim maximè movere vult, sensibilia admovet exempla. quare hic volens ostendere gravissimè puniendos tales, in medium adducit demersionem, adjuncto molæ pondere. Et non dicit: mola appendetur collo ejus; sed expedit ipsi hoc pati. ostendens quantò gravius sit aliud quod ipsum expectat malum. Minimos ergo inter credentes in ipsum, & invocantes nomen ejus, etsi non sequantur ipsū, & qui calicem aquæ offerunt, non aliud quid majus, scandalizare non oportet, neque supplantare.

ΑΥΤΟΥ. Εὐπαράδεκτον μειζόνως ποιῶν τὸν λόγον οὐκ ἀπὸ τιμῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεως αὐτὸν συνίστησιν. ὥσπερ γάρ, φησίν, οἱ τιμῶντες ὑμᾶς δι' ἐμὲ τὸν οὐρανὸν ἔχουσιν· οὕτω δὴ καὶ οἱ ἀτιμάζοντες (τοῦτο γάρ ἐστιν ὡς σκανδαλίσαι καὶ ὑποσκελίσαι) τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην. καὶ οὐκέτι ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τιμωρίαν ὁρίζει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γνωρίμων τὸ ἀφόρητον αὐτῆς ἐμφαίνει. ὅταν γὰρ μάλιστα καθάψασθαι βούληται, αἰσθητὰ ἄγει τὰ παραδείγματα. καὶ ἐνταῦθα τοίνυν βουλόμενος δεῖξαι ὅτι πολλὴν ὑποστήσονται τὴν τιμωρίαν, εἰς μέσον ἤγαγε τοῦ μύλου καὶ τοῦ καταποντισμοῦ. καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ μύλος κρεμασθήσεται εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ. ἀλλὰ συμφέρει αὐτῷ τοῦτο ὑπομεῖναι. δεικνὺς ὅτι ἕτερον τούτου χαλεπώτερον ἀναμένει κακόν. μικροὶ οὖν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν, καὶ οἱ ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μὴ μέντοι ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, καὶ οἱ ποτήριον ψυχρὸν προσφέροντες, καὶ μὴ ἄλλο τι τῶν μειζόνων, τούτους οὖν οὐ δεῖ σκανδαλίζειν, οὐδὲ ὑποσκελίζειν αὐτούς.

TOLOSANI. Pretium aut utilitatem donatæ rei in mercede largitioni rependenda, non attendit Dominus; sed largitoris animum ac voluntatem. Itaque vel si calicē

ΤΟΛΩΣ. Οὐ πρὸς τὸ τῆς δόσεως μέγεθος, ἢ τὴν εὐτέλειαν, ἀποβλέπων ὁ Θεός, τὴν ἀντιμισθίαν τοῖς δεδωκόσι παρέχεται· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑκάστου διάνοιαν. διὸ κἂν ποτήριον ὕδατος δώσῃ τις ἅμα ἀγαθῇ προαιρέσει, καὶ τούτου μισθὸν μέγιστον λήψεται. καὶ καθάπερ φησὶν οἱ τιμῶντες ὑμᾶς δι' ἐμὲ τὸν

μισθὸν

μισθὸν ἔχουσιν, οὕτω καὶ οἱ μὴ τιμῶντες ἐσχάτως κολασθήσονται· μικροὺς δὲ ἐκάλεσε τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν τοὺς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικαλουμένους καὶ μὴ ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ὡς εἴπαν. Καὶ ἅμα τοὺς ποτηρίου, φησὶν, ὕδατος παρέχοντας, καὶ μὴ ἄλλο τι τῶν μειζόνων, τούτους οὐ δεῖ σκανδαλίζειν οὔτε ὑποσκελίζειν.

tantùm frigidæ bona méte ac prolixo ſtudio dederit, præmium ejus benefacti ampliſſimum recipiet. Ac quemadmodum, inquit, qui vos mea cauſa colunt officiis & beneficiis mercedem habent certã; ſic qui nõ coluerint, extremis ſuppliciis afficientur. Cùm verò *puſillorum* meminit, *qui in ipſum credunt*, eos intelligit qui nomen quidem ejus invocabant, & Diſcipuli ejus erant, ſed non individuè ac ſemper eum ſequebantur. Vel etiam eos, quorum exiguum benefaciendi ſtudium nequaquam eos ad quidquam calice aquæ pretioſius largiendum promoveret. quos quantumlibet in virtutis exercitatione parvos, offendi tamen vetat, aut in caſum impelli.

» Καὶ ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἡ χείρ
» σου, ἀπόκοψον αὐτήν. καλόν σοί
» ἐστι κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν,
» ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα ἀπελθεῖν
» εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον.
» Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ,
» καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.
» Καὶ ἐὰν ὁ πούς σου σκανδαλίζῃ
» σε, ἀπόκοψον αὐτόν. καλόν ἐστί σοι
» εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν, ἢ
» τοὺς δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς
» τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον.
» Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευ-
» τᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.
» Καὶ ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκαν-
» δαλίζῃ σε, ἔκβαλε αὐτόν. καλόν
» σοί ἐστι μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς
» τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ δύο ὀφθαλ-
» μοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέεν-
» ναν τοῦ πυρός.
» Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευ-
» τᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

43. Et ſi ſcandalizaverit te ma-
» nus tua, abſcinde illã: bonum eſt
» tibi debilem introire in vitã, quã
» duas manus habentem ire in ge-
» hennã, in ignem inextinguibilẽ.
44. Vbi vermis eorũ non mo-
» ritur, & ignis non extinguitur.
45. Et ſi pes tuus te ſcãdalizat,
» amputa illum: bonũ eſt tibi clau-
» dum introire in vitam æternã.
» quàm duos pedes habentẽ mitti
» in gehẽnã ignis inextinguibilis.
46. Vbi vermis eorũ non mo-
» ritur, & ignis non extinguitur.
47. Quòd ſi oculus tuus ſcan-
» dalizat te, ejice eum: bonum
» eſt tibi luſcum introire in re-
» gnum Dei, quàm duos oculos
» habentem mitti in gehennam
» ignis.
48. Vbi vermis eorũ non mo-
» ritur, & ignis non extinguitur.

ΤΟΛΩΣ. Οὐ περὶ μελῶν ἐνταῦθα λέγει ὁ Σωτήρ· ἀλλὰ περὶ πονηρῶν ἀνθρώπων· οὓς οὐ δεῖ φίλους κτᾶσθαί τινα Χριστιανὸν ὄντα καὶ τὸν Θεὸν φοβούμενον· τοὺς γὰρ φίλους ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν πάντες οἱ ἄνθρωποι. κἂν τύχωσιν ἀγαθοὶ πολλῶν ἡμῖν ἀγαθῶν πρό-

TOLOSANI. Non de membris hic agit Salvator, ſed de pravis hominibus: quos amicorum loco ac numero haberi à Chriſtiano, & Deum timente non oportet. Amicos enim in membrorum cẽſu, atque æſtimatione ferè ſolemus

 nos

nos homines habere. qui si boni sint, multorum nobis conciliatores bonorum, si mali malorum causæ plurimorum sunt. Propterea nihil hic blandiens, aut molliter agens Dominus, planè vehementer præcipit, ut ejusmodi amicos abscindamus à nobis, ne, inquam, alloquamur umquam, aut ulla familiaritatis significatione dignemur. Itaque cùm superiùs comminatus supplicium esset autoribus scandalorum: nunc eos quibus scandala offeruntur quemadmodum sibi cavere ab ijs debeant, admonet. Præcipiens omninò vitandos ejusmodi. etiamsi is, qui peccandi tibi occasio est, familiarissimus sit, intimaque necessitudine coniunctus. nam tametsi omnimoda à talibus disjunctio nihil ferè minus durum atque acerbum, quàm abscissio membrorum habeat: est tamen haud paulò præstabilius subire istud quidquid est incommodi, quàm animæ jacturam pati. Pœnarum porrò, quas minatur partem ponit *vermem qui non moritur*, conscientiam eo verbo designans, more vermis corrosuram damnatorum animas inutilis ac feræ pœnitentiæ morsu numquam cessaturo. unusquisque enim sui ipsius accusator erit in illo die, immortali æternũq; vigenti memoria commonitus in vita gestarum rerum. Ejusdem rationis & ille *ignis* est, qui *non extinguitur*, hoc est judiciũ, ac sensus intimus conscientiæ cujusque, condemnatione sui intus assiduè proclamanda, continuò urens miserorum animas, & vermis instar, cordium intima commordens. Hac enim duplici similitudine rodentis vermis, & torrentis flammæ rem

ξενοι γίνονται· κἂν πονηροί, πονηρῶν. διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος παραινεῖ ἡμῖν ὁ Σωτὴρ ἐκκόπτειν ἀφ' ἑαυτῶν τοὺς τοιούτους· καὶ μηδ' ὅλως προσομιλεῖν· ἀπειλήσας οὖν τοῖς σκανδαλίζουσι, παραγγέλλει τοὺς σκανδαλιζομένους φυλάττεσθαι· κἂν οἰκεῖος κατὰ πάντα ὑπάρχῃ ὁ σκανδαλίζων. κἂν γὰρ ὁ τῶν φίλων χωρισμὸς μελῶν ἐκτομαῖς ὑπάρχῃ παραπλήσιος· ἀλλ' ὅμως ὁ τούτων χωρισμὸς πονηρῶν ὄντων αἱρετώτερος ἂν εἴη τῆς τῶν ψυχῶν ἀπωλείας. εἶτα καὶ μέρος τῆς ἀπειλῆς σκώληκα λέγει ἀτελεύτητον. τὴν συνείδησιν ἐνταῦθα σημαίνων. δίκην σκώληκος τὰς τῶν ἁμαρτανόντων κατεσθίουσαν καρδίας ἐν τῷ μετανοεῖν ἀνόνητα. ἕκαστος γὰρ ἑαυτοῦ κατήγορος γίνεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, μνημονεύων ἀθάνατα ὧν ἐπεπράχει κατὰ τὸν βίον. τοῦ δ' αὐτοῦ λόγου ἐστὶ καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, τουτέστι τὸ κριτήριον τῆς οἰκείας συνειδήσεως ἑκάστου, καταφλέγον αὐτῶν τὰς καρδίας παραπλησίως τῷ σκώληκι· ὡς τοῦ μὲν σκώληκος ἐσθίοντος αὐτάς, τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν φημι καρδίας, τοῦ δὲ πυρὸς καταφλέγοντος, παραπλησίως μὲν τῷ ἐνταῦθα πυρί· σφοδροτέρως δὲ πολλαπλασίως.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πῶς οὖν φασί τινες, προσκαίρους εἶναι ἐκεῖ τιμωρίας;

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐ περὶ μελῶν ταῦτα λέγει· ἄπαγε· ἀλλὰ περὶ φίλων, οὓς ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν ἀναγκαίων. οὐδὲν γὰρ οὕτω βλαβερὸν ὡς συνουσία πονηρά. ὅσα γὰρ ἀνάγκη δύναται, δύναται φιλία πολλάκις, καὶ εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφέλειαν. διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς ἐκκόπτειν κελεύει, καὶ τοῖς σκανδαλίζουσιν ἀπειλήσας, παραινεῖ τοῖς σκανδαλιζομένοις τὸ φυλάττεσθαι, κἂν οἰκειότατος ὁ σκανδαλίζων. εἰ γὰρ καὶ μελῶν ἐκτομαῖς ἔοικεν ὁ τούτων χωρισμός,

αἱρε-

περιέσποιτο ἂν εἴη τῆς ἀποκειμένης ἀπωλείας. τὴν δὲ προφητικὴν ἐπιφέρει ῥῆσιν ἀπὸ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, τὸ πάσης τιμωρίας χείριστον, λέγω δὴ τὸ ἀτελεύτητον ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν ἑαυτῶν σκώληκα. οὕτω δὲ ὀνομάζει τὴν συνείδησιν, δίκην σκώληκος καταδιδύσαν τοὺς ἑαυτοῖς οὐκ ἀγαθὴν συνειδότων τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μετανοεῖν. ἕκαστος γοῦν αὐτῶν ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν τῷ ἐξομολογεῖσθαι γενήσεται, ἀναλογιζόμενος, ἀναπεμπαζόμενος τὰ κατὰ τὸν θνητὸν βίον πεπραγμένα, ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν κεντούμενοι. καὶ οὕτως αὐτῶν ὁ σκώληξ ἀτελεύτητος διαμενεῖ. οὐ γὰρ δήπου περὶ αἰσθητοῦ σκώληκος ταῦτα εἴρηται. καὶ τὸ πῦρ δὲ αὐτῶν ἄσβεστον ὑπάρξει. ὥσπερ γὰρ ἀλλαχοῦ αἰώνιον εἴρηται πῦρ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἄσβεστον, τοῦτ' ἔστι τὸ κριτήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν συνειδήσεως, ὃ δίκην σκώληκος ἀτελευτήτου ἐν αὐτοῖς, ἀναλοῖ τε καὶ καταφλέξει αὐτούς, πυρὸς πηγαῖον ἐν αὐτοῖς.

eandem unam, quam dixi, significari arbitror: in quo tamen suppleri judicio debet, quod in comparatione deficit. non enim hic dolor damnatorum similis erit sēsui ustionis, quæ fit admotione noti ac vulgaris ignis, sed innumeris partibus atrocius, atque intolerabilius quiddam.

ANONYMI. Quomodo igitur quidam dicunt, temporarias illic pœnas esse?

VICTORIS ANT. Non de membris hæc dicit: absit: sed de amicis, quos loco & affectu habemus membrorum necessariorum. nihil enim sic noxium est, ut familiaritas mala. nam quæcumq; necessitas potest, potest & amicitia plerumque, sive in damnum, sive in utilitatem. Propterea cū multa vehementia nocētes nobis abscindere nos jubet. Ac cùm paulò ante minatus sit scandalizantibus; jā suadet scandalum patientibus, ut sibi caveant; quantumvis qui scandalizat intimus sit. nam etsi præcisionibus membrorum dolore ac difficultate par sit eorum separatio; tamen illud quidquid est laboris tolerabilius est imminente nobis ex eorum convictu pernicie. Huc propheticum confert oraculum ex Isaia Propheta, denunciante id quod in omni pœna imminente impiis est pessimum. Est autem hoc, habere in se vermem immortalem, sic nominat conscientiam vermis ritu rodentem & sensu acerbissimo feræ pœnitentiæ mordentem eos, qui sibi conscii mentis malæ sunt. quisque igitur horum accusator sui, peccata ultro sua fatebitur, reputans revolvensque animo, quæ per mortalem vitam perperam egerunt, frustrà tunc reclamante conscientia, quæ nunc acutissimo confodiens impios stimulo, sui contemptum ulciscitur. Et sic vermis eorum immortalis perdurabit. non enim de verme utique sensibili dicta hæc sunt. Ignis quoque illorum inextinguibilis erit. ut enim alibi æternus hic ignis dicitur, ita hoc loco inextinguibilis. Hoc est judicium propriæ ipsorum conscientiæ: quod instar vermis immortalis in ipsis consumet & comburet ipsos, flammarum ipsos depascentium inexhausta scaturigo.

„ Πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, καὶ πᾶ-
„ σα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται.

49. Omnis enim igne salietur:
„ & omnis victima sale salietur. Levit. 2. 13.

50. Bo-

50. Bonum est sal. quòd si sal
„ insulsum fuerit, in quo illud cō-
„ dietis? Habete in vobis sal, &
„ pacem habete inter vos.

„ Καλὸν τὸ ἅλας. ἐὰν δὲ τὸ ἅλας
„ ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσε-
„ τε; ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, καὶ εἰ-
ρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.

ANONYMI Sicut, inquit, omnis victima, juxta legem sale salietur, & salsa illa mordacitate adstringetur in repositionem durabilem quasi udi fluxique ac putrescētis sensus. Hinc Apostolus Paulus ait: *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit: si cujus opus arserit, detrimentum patietur. ipse autem salvus erit: sic tamen quasi per ignē.* vel propius accedentes ad constructionem sententiæ, sic intelligamus: *Omnis igne salietur, & omnis victima sale.* Hoc autem legitur in Levitico capite quarto. ut quid autem ita? Corpori victimę sal inspersum siccat & purgat saniem, carnesque puras servat & consecrat Deo. Sic in hominibus ignis gehennæ, vim habens peccata depascendi, si ea quidem mediocria invenerit, consumit, & purgatos ijs quos ussit, immaculatos & justos Deo sistit si plurima deprehēderit, æternam ea habet urendi escam. non enim purgat mediocritatem excedentia & modo carentia. sed quæ mensura mediocritatis hujus definita Deo sit, equidem nescio.

1.Cor. 3. 13.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὥσπερ, φησὶ, πᾶσα θυσία κατὰ τὸν νόμον ἁλὶ ἁλισθήσεται καὶ συσφίγγεται εἰς ἀπόθεσιν τοῦ οἷον διεῤῥυηκότος καὶ σεσηπότος φρονήματος. τοῦτο εἰδὼς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγεν ὅτι· ἑκάστου μὲν ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει. καὶ εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται. οὕτως καὶ ὡς διὰ πυρός. ἢ ἵνα ἐγγύτερον ἔλθωμεν μετὰ τῆς συντάξεως τοῦ ῥητοῦ, οὕτως νοήσωμεν, ὅτι πᾶς πυρὶ ἁλισθήσεται καὶ πᾶσα θυσία ἁλί, τοῦτο δὲ κεῖται ἐν τῷ Λευιτικῷ τῷ δ΄. καὶ διατί οὕτως; τοῦ μὲν σώματος τοῦ ἱερείου τὸ ἅλας ἐπικατασπαρμένον ξηραίνει καὶ ἀνακαθαίρει ἰχῶρας, καὶ καθαρὸν τὸ κρέας ἱερουργεῖ τῷ Θεῷ. τῶν δὲ ἀνθρώπων τὸ τῆς γεέννας πῦρ φύσιν ἔχον καθαίρειν ἁμαρτίας, ἂν μὲν συμμέτρους εὕρῃ, ἀμώμους παρίστησι τῷ Θεῷ τοὺς δικαίους. εἰ δὲ πλείστας παρακατέχει, αἰώνια καταφλέγει. οὐ γὰρ καθαίρει τοὺς ἀμέτρους. ἀλλὰ τί μέτρον ἐστὶν ἐγνωσμένον τῷ Θεῷ· οὐκ οἶδα.

SCHOL. Admonere debeo, neglexisse me assutum huic tam expresso de Purgatorio testimonio, glossema Græci cuiusdam Schismatici, his verbis, post hanc Anonymi Χρῆσιν adscripti Codici Vaticano. βλέπετε εἰ οὕτως ἔχει. οὐκ ἔχει, ὅτι ἴσασιν ὅτι γινώσκεται ἀλλότριον γοῦν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ δόγμα. quæ manifestum est alienæ & hæreticæ manus esse. Porrò quod hic Anonymus citat ex Levit.cap.iv. quod hodiè reperitur in secundo vers.13. ostendit aliam eo tempore divisionem Capitum ejus Libri Sacri fuisse.

VICTORIS ANTIOCH. Huic sententiæ: *omnis igne salietur*, simile est illud dictum Apostoli, *uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit*. deinde adjungit è Levitico testimonium. *Omne donum sacrificij vestri salietur*. Hoc verò mādatum

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τῷ, πᾶς πυρὶ ἁλισθήσεται, ὅμοιόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον, τὸ ἑκάστου γὰρ τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει. εἶτα ἐπάγει ἀπὸ τοῦ Λευιτικοῦ μαρτυρίαν, τὸ πᾶν δῶρον θυσίας ὑμῶν ἁλισθήσεται. πάντων δὲ κατὰ πνευματικὸν τηρή-

σομεν

στῶμεν νόμον τὴν ἐντολήν, ἐὰν ἐπὶ παντὶ δώρῳ θυσίας ἡμῶν τὴν κατὰ τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ἄλλην τὴν πρὸς τὸν πλησίον δόσιν, ὡς χάριν εὑρίσκοντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ κατὰ τὸν λόγον τῆς θείας θύοντες γραφῆς, ἁλίζωμεν τὰ δῶρα τῆς θυσίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· τὸ μὲν ἔργον ἑκάστου ἐνταῦθα μὲν ἁλὶ ἁλίζεται, ἐκεῖσε δὲ πυρὶ ἁλισθήσεται. πῶς δὲ ἐνταῦθα τῷ πυρὶ τῷ θείῳ ἁλίζεται ἡ θυσία ἡμῶν, συνήσεις ἐκ τοῦ, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐκ τοῦ, τῷ πνεύματι ζέοντες. Τί δέ ἐστι τὸ ἅλας ὃ προσέταξεν ὁ Κύριος εἰπὼν, ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις; καὶ ὁ ἀπόστολος δέ φησιν, ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος, καὶ ἐνταῦθα διὰ τῶν συνεζευγμένων ἑκάστῳ κεφαλαίῳ ὁ νοῦς φανερός ἐστιν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι τὸ μηδεμίαν ὑπόθεσιν τῆς ἀπ' ἀλλήλων διαλήψεως καὶ διαστάσεως παρέχειν. δεῖν δὲ ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος συντηρεῖσθαι διδασκόμεθα. ἐν δὲ τοῖς τοῦ ἀποστόλου, μνημονεύσας τις τοῦ εἰπόντος, εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἄνευ ἁλός; εἰ δὲ καὶ ἔστι γεῦμα ἐν ῥήμασι κενοῖς; διδαχθήσεται οἰκονομεῖν τοὺς λόγους εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι, καὶ καιρῷ εὐθέτῳ καὶ τάξει εὐσχήμονι χρώμενος πρὸς τὸ εὐπειθεστέρους γίνεσθαι τοὺς ἀκούοντας.

ΤΟΛΩΣ. Ἀπὸ τοῦ Λευιτικοῦ ἐπάγει τὴν μαρτυρίαν ὁ Σωτήρ· ὃ πᾶν δῶρον θυσίας ὑμῶν ἁλισθήσεται· πάντων δὲ τὴν ἐντολὴν κατὰ τὸν πνευματικὸν ἐργασώμεθα λόγον. τὰ δῶρα ἡμῶν κατά τε τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον δόσιν· καὶ θύοντες κατὰ τὸν λόγον τῆς θείας γραφῆς, ἁλίζωμεν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ οὖν ἐνταῦθα μὲν τὰ ἔργα ἡμῶν ἁλὶ ἁλισθήσεται· ἐκεῖσε δὲ πυρί· εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα θείῳ πυρὶ ἁλίζεται ἡμῶν ἡ θυσία, ὡς φησιν ὁ Σωτήρ, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. πᾶς ἄρ

spirituali ritu observabimus, si omni oblationi sacrificii nostri per orationem, adjunxerimus aliquod officium in proximum, ut qui gratiam invenimus apud Dominum, eam communicemus, & sic oblationes sale tingamus nostras, juxta ritum lege divina præscriptum. opus ergo uniuscujusque hic quidem sale, illic verò igne salietur. quomodo autem hic divino igne saliatur victima nostra, intelliges ex illo Christi verbo: *Ignem veni mittere in terram*. & ex illo Apostoli: *Luc. xii. 49.*
spiritu ferventes. quid autem est *Rom. 12. 11.*
sal, de quo mandavit Dominus, dicens: *Habete in vobis sal, & pacē habete inter vos*. & Apostolus: *sermo vester semper in gratia, & sale sit conditus*. *Col. iv. 6.* utriusque hujus testimonii sententia ex adjunctis declaratur: nam illis Domini verbis docemur: non esse dandam ullam umquam occasionem dissensionis dissidiique ab invicem: oportere autem in vinculo pacis ad unitatē spiritus colligi nos in unum omnes, & sic conservari. Apostolus autem quid in his velit, intelliget qui meminerit dictum: *Num comedetur panis sine sale? & quis est gustus in verbis inanibus?* *Iobi. 6.* quæ qui perceperit, docebitur dispensare sermones in ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus, & tempore opportuno & ordine decenti utens ad dociliores efficiendos eos qui audiunt.

TOLOSANI. A Levitico adducit testimonium Salvator. ibi sic præcipitur: *Quidquid obtuleris sacrificij, sale condies*. & : *In omni oblatione tua offeres sal*. *Levit. 2. 13.* Quod mandatum spirituali ratione observandum est nobis, dona nostra omnia, hoc

hoc est bona opera, quæque ad religionis, quæque ad aliarum virtutum officia pertinent, qualia sunt eleemosynæ largitio, & sacrificii oblatio, exquisita quadam intentione Deo gratificandi condiamus. Itaque hic quidem opera nostra sale salientur, illic verò, igne. Si autem & hic divino igne saliatur sacrificium nostrum, illo scilicet, de quo Salvator ait: *Ignem veni mittere in terras*: *Omnis* tum utique nostra victima *igne saltetur*. Bonum enimvero est sal, bonus utique est ignis. *Quod si sal insulsum fuerit*, hoc est, si propriam perdat naturam, & eam qualitatem qua probatur & prodest, *in quo illud condietis*? Si autem hoc de habendo sale allegoricum præceptum, ad pacem quærendam colendamque referendum est, prout verba hæc ultima Domini suadent, profectò qui pacem in se ipsis non habent, ii salis insulsi designati symbolo putandi sunt,

πυρὶ ἁλισθήσεται· ἐπειδὴ καλὸν ἐστὶ τὸ ἅλας· καλὸν ἄρα καὶ τὸ πῦρ. εἰ δὲ καὶ τὸ ἅλας ἄναλον γένηται· τουτέστι τῆς οἰκείας φύσεως ἐστερημένον καὶ ποιότητος, δι᾽ ἣν καλὸν εἶναι πᾶσι νομίζεται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε; εἰ δὲ ἡ περὶ τοῦ ἔχοντας ἅλας ἐντολὴ εἰρήνη ἐστί τε καὶ λέγεται, οἱ μὴ εἰρηνεύοντες ἐν ἑαυτοῖς, ἅλας εἰσὶν ἄναλον.

SCHOL. Cùm alia in hac *χρήσει* perintricata sunt: tum illud subobscurum ὡς τὸ ἐνταῦθα μὲν τὰ ἔργα ἡμῶν ἁλὶ ἁλισθήσονται, ἐκεῖ δὲ πυρί. Existimo hanc esse Autoris mentem. Præcepto condiendi sale dona omnia, spiritualiter præcipi rectam intentionem, qua referre ad Deum debemus quæcumque agimus. Quia verò hoc caritate fit, cujus vis in hoc viæ statu languida & segnis, in patria & beatitudine flagrantissima futura est, propterea magno discrimine opera sua referunt ad Deum comprehensores & viatores justi. Priorum intentio ardens inflammataque, ignis merus est: posteriorum sal dumtaxat, in quo subest quiddam igneæ virtutis, sed multo humore ac concretione aquea constrictum. Itaque, inquit, in hac vita satis est, saltem hominibus non consummatè sanctis, ut opera eorum bona, sale condita sint. In altera verò vita Beatorum jam opera omnium igne salientur. nisi si quorum hic quoque peculiari Christi beneficio tantus fervor est, ut caritatis ardorem quo in Cœlo conflagraturi sunt, jam hinc occupent concipere.

EIUSDEM. Operæpretiũ est quærere cur Christi Discipuli sali cõparentur. Ea videtur ratio: quia ut sal custodit à putrefactione corpora, sic Discipuli mundum corrumpi prohibent; eos qui credunt ipsis, ab idololatria, fornicatione, cæteraque malitia liberantes. Ac clarè quidem id Matthæus dixit, nimirum sal esse Discipulos. Obscurius Lucas, cujus hac parte subambigua oratio, ad hanc, quã Marci loco similem accomodavimus, expositionem atque intelligentiam trahi potest. At Paulus gratiam cum sale conjunxit, sic dicens:

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἄξιον ἐστὶ ζητῆσαι διατί οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ ἁλὶ παραβάλλονται. δοκεῖ γὰρ καθάπερ οἱ ἅλες τὰ σώματα φυλάττουσι πρὸς τὸ μὴ ποιεῖν σηπεδόνας· οὕτω καὶ οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ τὴν οἰκουμένην συνέχουσιν, ἐξ εἰδωλολατρείας τε καὶ πορνείας καὶ τῆς ἄλλης κακίας τοὺς πεπιστευκότας λυτρούμενοι· καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος αὐτοὺς τοὺς μαθητὰς ἔφησεν ἅλας εἶναι· ὁ δὲ Λουκᾶς ἀσαφῶς τοῦτο εἴρηκεν, ὅθεν καὶ ἀμφίβολος αὐτοῦ ἡ λέξις, δυναμένη καὶ κατὰ τὸν Μάρκον νοεῖσθαι· ὁ δὲ Παῦλος ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνῆγαγε τὴν χάριν καὶ τοὺς ἅλας φήσας· ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος.

ΤΟΥ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καλὸν καὶ ἐπαινετὸν τὸ ἅλας· εἰ δέ ποτε καὶ τοῦτο μωρανθῇ (ἐνδέχεται γὰρ ποτε τοὺς ἀγαθοὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβαλεῖν) ἐν τίνι ἀρτυθήσεται; ζητήσεως ἐστὶν ἄξιον. πρὸς οὖν τοῦτο λεκτέον· μωρανθὲν τὸ ἅλας, οὔτε εἰς γῆν γεωργουμένην χρήσιμόν ἐστιν· οὔτε εἰς κοπρίαν ἧς ἀμπελουργοί τε καὶ κηπουροὶ χρήζουσι· διὸ καὶ ἔξω βάλλουσιν αὐτὸ ὡς ἄχρηστόν τε καὶ ἀνωφελές.

Sermo vester semper in gratia sale sit conditus.

EIVSDEM. Bonum & commendabile ſal. ſi autem & ipſum infatuetur (fieri enim poteſt, ut & ipſi boni quoque ac ſancti viri in pejus demutentur) in quo condietur? digna res inquiſitione. Dicendum itaque ad hoc: infatuatũ ſal, neq; ad terram excolendam impinguãdamq; utile eſſe, neq; in ſterquilinium prodeſſe conficiendo fimo, quo vinitores olitoreſque uti poſſint. Ergo illud ſeorſim projiciunt ut planè inutile.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ί

» Κἀκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ
» ὅρια τῆς Ἰουδαίας διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορ-
» δάνου· καὶ συμπορεύονται πάλιν ὄχ-
» λοι πρὸς αὐτόν, καὶ ὡς εἰώθει πά-
» λιν ἐδίδασκεν αὐτούς.

CAPVT X.

1. Et inde exurgens, venit in
» fines Iudææ ultra Iordanem:
» & conveniunt iterum turbæ ad
» eum. & ſicut conſueverat, ite-
» rum docebat illos.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Συνεχῶς τὴν Ἰουδαίαν ἀφεὶς διὰ τὴν βασκανίαν τῶν ἐκείνων, νῦν ἐπιχωριάζει λοιπὸν, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐγγὺς, ἔμελλεν ἀνεῖναι. οὐ μὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τέως ἄνεισιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Ἰουδαίας. καὶ ἐλθόντι ἠκολούθησαν, καὶ ὡς εἰώθει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ἢ, ὡς Ματθαῖος φησιν, ἐθεράπευσεν αὐτοὺς, διπλῆν αὐτοῖς προσάγων τὴν ἴασιν, τήν τε κατὰ ψυχὴν (τοιαύτη γὰρ ἡ διδασκαλία) καὶ τὴν κατὰ σῶμα. ἡ γὰρ τῆς τούτων ἀσθενείας διόρθωσις, οὐ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ὑπόθεσις θεογνωσίας ἐγίνετο· ἀλλ' οὐχὶ τοῖς φαρισαίοις, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἐκθηριοῦνται.

VICTORIS ANTIOCH. Cũ paulò ante ſeceſſiſſet è Iudæa, pertæſus improbitatis invidorum ibi degentium, nunc eò redit, quoniã imminebat ſtatutum paſſioni tempus. non tamen Ieroſolymam adhuc aſcendit, ſed in finibus Iudææ conſtitit. Et reverſum turba frequens celebravit aſſectantium. & ut prius cõſueverat rurſus eos docebat. aut, ut Matthæus ait, curabat ipſos. duplicem ipſis ſanitatem tribuens, animarum (quas videlicet docendo curabat) & corporum, quę morbis liberabat. quæ & ipſa corporearum infirmitatũ curatio, occaſionem dabat non modò ipſis qui beneficia ſenſerant, ſed etiam aliis, Deum agnoſcendi. At non Phariſæis: qui hoc ipſo magis efferabantur.

» Καὶ προσελθόντες οἱ φαρισαῖοι
» ἐπηρώτων αὐτὸν, εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ

2. Et accedentes Phariſæi in-
» terrogabant eum, Si licet viro

» uxorem dimittere? tentantes » eum.

3. At ille respondens, dixit eis, » Quid vobis præcepit Moyses?

4. Qui dixerunt, Moyses per- » misit libellum repudii scribere, » & dimittere.

5. Quibus respōdens Iesus, ait, » Ad duritiam cordis vestri scrip- » sit vobis præceptum istud.

6. Ab initio autem creaturæ
Gen. 1. 27 » masculum & fœminam fecit » eos Deus.

TOLOSANI. Interrogantibus se Pharisæis, Iesus nihil respondit: nimirum intelligens, præjudicato ipsos odio ex æquo ad utrumvis refutandum paratos, sive affirmaret sive negaret. Ergo contumaces animos, quo ad consensum veritatis flecteret, arte aliqua ratus ambiendos, vicissim ex eis quærit: ea de re quid scriptum in lege meminissent. Hic recitantibus ipsis legis caput de divortiis, respondit Dominus indultum id à Mose cōtumaciæ ipsorum. Legem quidem naturæ primigeniam aliud tradere. Hac exceptione amolitur à se criminationem omnem. quia enim se Deum & legis autorem Mosaicæ ferebat, intererat existimationis ejus demonstrare, quod in ea legi esset naturali parùm congruens, id non arbitrio Legislatoris esse imputandum, sed moribus subditorū, quorum pervicacia à moderatione sapientiaque ejus extorserit, ut præterquam sentiret ac vellet, in hoc quidem conniveret. Cujus jam incommodi accusatio atq; invidia tota in ipsorum caput à legis Autore avertitur. Provocat verò ad antiquiorem legem, naturalem illam primarum Mundi originum æqualem. Creavit enim, inquit, Deus à principio marem vnum & unam fœminam. quod si potestatem esse vellet viro uxoris dimittendæ, utique multæ illi simul fingendæ mulieres fuerant,

» γυναῖκα ἀπολῦσαι; πειράζοντες » αὐτόν.

» Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς, τί » ὑμῖν ἐνετείλατο Μωσῆς.

» Οἱ δὲ εἶπον, Μωσῆς ἐπέτρεψε βι- » βλίον ἀποστασίου γράψαι καὶ ἀπο- » λῦσαι.

» Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν » αὐτοῖς, πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν » ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην.

» Ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ » θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Θεός.

ΤΟΛΩΣ. Ἐρωτησάντων αὐτὸν τῶν Φαρισαίων, οὐκ ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτούς· οὔτε τὸ ναί· οὔτε τὸ οὔ. ᾔδει γὰρ ὡς ἔμελλον ἐνίστασθαι πρὸς πᾶσαν ἀπολογίαν αὐτοῦ. ἵνα δὲ ἐξ εὐλόγου αἰτίας πείσῃ, ἐρωτᾷ αὐτούς· τί περὶ τούτου γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ. ἀπολογουμένων δὲ αὐτῶν τὸ τοῦ νόμου βούλημα· ἔφη· πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψε τὴν ἐντολὴν ταύτην ὑμῖν ὁ Μωυσῆς. οὐκ ἀφίησιν ἑαυτὸν ὑπὸ κατηγορίαν μένειν· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ δεδωκὼς τὸν νόμον· ἀλλ' εἰς τὴν ἐκείνων κεφαλὴν περιτρέπει τὸ ἔγκλημα· ταχέως ἐπὶ τὸν ἀρχαιότερον ἀνάγων αὐτοὺς νόμον. ἀπὸ γὰρ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Θεός. εἰ γὰρ ἐβούλετο, φησὶ, τὸν μὲν ἀφιέναι τὸν ἄνδρα, ἑτέραν δὲ λαμβάνειν, πολλὰς ἂν ἐδωρήσατο τῷ προπάτορι γυναῖκας, πλάσας αὐτὰς ἐξ ἀρχῆς· ὥστε τὴν μὲν ἀφιέναι· τὴν δὲ λαμβάνειν. οὐκ οὖν φανερῶς ἔδειξεν αὐτοῖς, ὅτι διὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν ἡ ἐσχάτη δέδοται ἐντολή· εἰ γὰρ μὴ, ὁ πρῶτος ἂν ἐφυλάττετο πρὸς αὐτοὺς νόμος, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ δοθεὶς τῷ Ἀδάμ.

rant, quæ primo Parenti ad omnem varietatem fastidiorum, vicesque mutationum sufficerent. Manifestè his ostenditur expressam vi quadam esse tolerantiam huius licentiæ. [illegible] autoritatem ex dissimulatione necessaria permissæ non probatæ consuetudini accersiri, quam legis quasi Archetypæ in Paradiso promulgatæ præjudicia damnarent.

„ Κ[illegible] εἶπεν, ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ
„ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς
„ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

„ Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν·
„ ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία
„ σάρξ.

„ Οὐκ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄν-
„ θρωπος μὴ χωριζέτω.

7. Propter hoc relinquet ho- Gen. 2. 24.
„ mo patrem suum & matrem,
„ & adhærebit ad uxorem suam.

8. Et erunt duo in carne vna.
„ Itaque jam non sunt duo, sed
„ una caro.

9. Quod ergo Deus conjunxit,
„ homo non separet.

ΤΟΛΩΣ. Βεβαιότερον ἐνταῦθα δείκνυσι τὸν ἐξ ἀρχῆς τεθέντα τῷ ἀνθρώπῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ νόμον· ἐκέλευσε γάρ φησι καὶ γονεῖς ἀφίεσθαι· καὶ προσκολλᾶσθαι τῇ γυναικί· ἔσονται γάρ φησιν οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. τὸ ἀδιάσπαστον σημαίνων δηλονότι. ἄρσεν γὰρ καὶ θῆλυ, φησίν, ἐποίησεν αὐτούς. τοῦτο δὲ περὶ τῶν κατ' εἰκόνα λέγεται. τὰ δὲ ἕτερα περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς καὶ τῆς μίας πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ εἰρῆσθαί φασί τινες. ζητεῖται δὲ πῶς τὸ αὕτη κληθήσεται γυνή. καὶ τὰ ἑξῆς. ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ νομιζόμενα λέγεσθαι· ὁ Σωτὴρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φησιν αὐτὰ εἰρῆσθαι ὡς παρὰ νομοθετοῦντος * * Καὶ ἐ[illegible] ὁ τοὺς δύο ποιήσας ἕν· οὐχ ὁ Θεὸς συνέζευξε λοιπόν· ἀλλ' ἵνα ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἐκκλησίαν [illegible] ζειν αὐτοῦ· εἰ τοίνυν [illegible] τὴν ἐκκλησίαν [illegible] αὐτῆς Χ[illegible], ἀνάγκη καὶ [illegible] ἑκάστου γυναῖκα ἀχώριστον διαμένειν τοῦ ἰδίου ἀνδρός.

TOLOSANI. Firmiorem hic ostēdit esse oportere legem à Deo jam ex primordijs rerum in Paradiso latam; quæ jubebat vel parentibus relictis, uxori adhærere. *Erūt enim*, inquit, *duo in carne una*: quibus verbis inseparabilitatē conjugij expressit: *masculum* enim inquit, *& fœminam creavit eos*. Hoc autem esse dictum de ijs, qui ad similitudinem sunt facti: Illa verò alia, quæ Pharisæi jactabant, de ijs, qui ex limo terræ, quique ex una Adami costa sunt producti, quidā [illegible] esse dicta. Quærat autem aliquis fortassè mecum: quomodo illa verba: *ipsa vocabitur virago*, & quæ sequuntur, Adamo in Genesi tributa, Salvator tamquam à Deo, & quidem legem ferente, dicta refertet? * * Quoniam verò Deus ex duobus unum fecit, non jam dicit: *quæ Deus conjun*[illegible] *sed, quam Deus conjunxit*, Ecclesiam nimirū Christo, separare ab ipso nō oportet. Si ergo [illegible] Ecclesiam à Sponso ipsius Christo, necesse est & p[illegible] [illegible]sque [illegible] uxorem ab eo inseparabilem manere.

τὸ φησιν, ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην. οὐδὲ γὰρ ἀφίησιν ὑπὸ κατηγορίαν μένειν, ἐπειδὴ καὶ ὁ νόμος αὐτὸς ἦν αὐτῷ δεδωκώς, ἀλλ' ἐξαιρεῖται αὐτὸν τοῦ ἐγκλήματος, καὶ τοῦ ἐλέγχου ἐκείνων περιτρέπει κεφαλήν, ὃ πανταχοῦ ποιεῖ. εἶτα ἐπειδὴ φορτικὸν ἦν τὸ εἰρημένον, καὶ πολλὴν ἔφερεν αὐτοῖς διαβολήν, ταχέως ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον καταφεύγει νόμον, λέγων, ἀπὸ δὲ ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, τουτέστι, διὰ τῶν πραγμάτων ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησε τὰ ἐναντία. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, πόθεν δῆλον ὅτι διὰ τὴν ἡμῶν σκληρότητα Μωσῆς εἶπεν; ἐκεῖθεν πάλιν αὐτοὺς ἐπιστομίζει. εἰ μὴ γὰρ οὗτος προηγούμενος ἦν ὁ νόμος καὶ συμφέρων, οὐκ ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἐδόθη ἐκεῖνος, οὐκ ἂν οὕτω πλάττων ἔπλασεν ὁ Θεός, οὐκ ἂν τοιαῦτα εἶπε. σκόπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ τῆς δημιουργίας μόνης ἰσχυριζόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προστάγματος, ὥστε τὸν ἕνα τῇ μιᾷ συναπτεσθαι. εἰ δ' ἐβούλετο τὴν μὲν ἀφιέναι, ἑτέραν δὲ εἰσάγειν, ἕνα ἄνδρα ποιήσας, πολλὰς ἔπλασε γυναῖκας. νῦν δὲ τῷ τρόπῳ τῆς νομοθεσίας ἔδειξεν ὅτι ἕνα δεῖ μιᾷ συνοικεῖν διαπαντός, καὶ μηδέποτε διαρρήγνυσθαι. ἐκ μιᾶς γάρ, φησί, ῥίζης ἐγένοντο καὶ εἰς ἓν σῶμα συνῆλθον. εἶτα φοβερὸν ποιῶν τὸ ταύτης κατηγορεῖν οὐκ εἶπε, μὴ διασπᾶτε, ἀλλ' ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. εἰ δὲ Μωσέα προβάλλῃ, ἐγὼ δὲ λέγω σοι τὸν Μωσέως δεσπότην, καὶ μετὰ τούτου καὶ τῷ χρόνῳ ἰσχυρίζομαι. τὸ γὰρ πρεσβύτερος οὗτος ὁ νόμος, εἰ καὶ δοκεῖ παρ' ἐμοῦ εἰσάγεσθαι νῦν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς συνήγαγε τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρί, ἀλλὰ καὶ γονεῖς ἀφιέναι ἐκέλευσεν, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα κολληθῆναι, τῷ τρόπῳ τῆς λέξεως τὸ ἀδιάσπαστον ἐμφαίνων. καὶ ἔσονται γὰρ οἱ δύο, φησίν, εἰς σάρκα μίαν.

do præoccuparent. Et quoniã circa istam quæstionem dictum ferebatur Malachiæ Prophetæ, objurgantis eos qui uxores dimitterent; his verbis: *Vxorem juventutis tuæ ne derelinquas: ipsa consors tua & mulier testamenti tui.* Mal. 2. 15. Proponunt ipsi: ambiguam videri, ac conciliatu difficilem Legis circa hoc præceptum sententiam. Tamen Salvator hæc defendit, ajens: *Moyses propter duritiam cordis vestri scripsit vobis hoc mandatum.* non enim succumbere criminationi Legem sinit, quam utique ipse dederat. sed purgat eam, reprehensione in accusatorum caput retorta, quod ubique solitus erat facere. Deinde quia grave videbatur quod dixerat & multam præbebat ipsis ansam calumniæ, statim ad antiquam Legem confugit, dicens: ab initio autem masculum & fœminam creavit eos. Hoc est rebus ipsis ab initio Legem nobis tulit cõtraria jubentem. ne enim dicerent: unde probas Moysen propter duritiam nostram ita scripsisse? hic rursus ipsis os obturat. Nisi enim ista esset primigenia & naturæ cõgruens Lex, non utique illã Deus ab initio dedisset, nõ sic hominem creasset, non sic locutus esset. Observa porrò ipsum non creatione nitentem sola, sed prætereà mandato, tacitè per ipsum creationis modum præscribente, unum unam in conjugio habere; si enim licere voluisset, priori dimissæ, aliam superinducere, utique uno viro condito, plures mulieres finxisset: nunc autem factis ipsis Legem statuit jubentẽ unicum unicæ cohabitare semper, & neutrum eorum umquam ab invicem se abrumpere.

Ex

Ex una enim, inquit, radice orti in corpus unum coaluerunt. Deinde terrorem incutiens usum [illegible] tum criminantibus, non dixit: *ne divellite*, sed: *quod Deus conjunxit, homo non separet*. quod si Mosen obtendis, ego Mosis Dominum contra oppono. & præterea temporum antecessione nitor. nam Lex de singularitate uxorum, & insolubilitate conjugii, etsi a me nunc primum induci videatur, antiquior est, utpote Mundi originum æqualis. neque enim tunc solùm Deus viro mulierem conjunxit, sed & parentes dimittere jussit, & uxori adhærere ac conglutinari, tali loquendi modo inseparabilitatem exprimens. *Erunt enim duo*, inquit, *in carne una*. Et hæc quidem est naturalis conjunctio.

καὶ αὕτη μὲν ἡ φυσικὴ σύζευξις.

10. Et in domo iterum Disci-
„ puli ejus de eodem interroga-
„ verunt eum.

11. Et ait illis, Quicunque di-
„ miserit uxorem suam, & aliam
„ duxerit, adulterium committit
„ super eam.

12. Et si uxor dimiserit virum
„ suum, & alij nupserit, mœcha-
„ tur.

„ Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν οἱ μαθη-
„ ταὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπηρώτησαν
„ αὐτόν.

„ Καὶ λέγει αὐτοῖς, ὃς ἐὰν ἀπολύ-
„ σῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμή-
„ σῃ ἄλλην, μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν.

„ Καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα
„ αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶ-
„ ται.

EIVSDEM. Etsi repudio, inquit, mulier à viro separetur, tamen nexu fœderis prius contracti ei indivulsè devincta permanet: Propterea adulterium esse dixit, ducere aliam vivente illa: similiter de muliere. Ac Lex quidem manifestum adulterium prohibuit: quod fit quando quis uxorem alterius cum eo habitātem corrumpit. At Salvator aliud quoq; adulterium, licèt non ab omnibus pro tali agnitum, aut sic vocatum, naturalis Legis convictum judicio proscribit. Cæterùm quod hæc Matthæus ad Phariseos dixisse Salvatorem refert: Marcus autem ad Discipulos, invicem non pugnant. Fieri enim facilè potuit, ut & his & illis eadem diceret. Sanè id suggerere nobis Marcus videtur. dum post illa cum Pharisæis disputata,

ΑΥΤΟΥ. Εἰ καὶ τῷ χωρισμῷ, φησὶ, διαιρεῖται ἀνδρὸς, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἀρχῆς συζεύξει ἀδιαίρετός ἐστι. διὰ τοῦτο μοιχείαν ἐκάλεσε τὸ συζεύγνυσθαι πρὸς ἄλλον ζώσης ἐκείνης. καὶ ἐπὶ γυναικὸς δὲ τὸ ἴσον. καὶ ὁ μὲν νόμος τὴν προφανῆ μοιχείαν ἀπεκώλυσεν, ὅτε τὴν ἐνοικοῦσαν ἑτέρῳ τις διαφθείροι. ὁ δὲ Σωτὴρ καὶ τὴν οὐχ ὁμολογουμένην παρὰ πᾶσιν, οὐδὲ γινωσκομένην τῇ φύσει διελεγχομένην κατέκρινε. καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ ταῦτα τὸν σωτῆρά φησιν εἰρηκέναι· ὁ Μάρκος δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς. οὐκ ἔστι δὲ ἐναντίον. ἐνδέχεται γὰρ καὶ τούτοις κἀκείνοις ταῦτα εἰρηκέναι. ὑπομιμνήσκειν δὲ ἡμᾶς δοκεῖ ὁ Μάρκος ὡς πρὸς τούτοις οἱ μαθηταὶ περὶ τούτου ἐπηρώτων τὸν Ἰησοῦν, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτοῖς.

ΤΟΛΩΣ. Ὁ μὲν Ματθαῖος πρὸς τοὺς Φαρισαίους φησὶ ταῦτα λέγεσθαι· ὁ δὲ Μάρκος πρὸς τοὺς ἀποστόλους· οὐδὲν γὰρ ἄτοπον.

ἄτοπον· ἐπεὶ καὶ πρὸς τούτους κἀκείνους ἐνδέχεται τὰ τοιαῦτα λέγεσθαι· μοιχείαν δὲ καλεῖ ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς τὴν ἐν τῷ νόμῳ λεγομένην· ἀλλ᾽ ὅταν τις τὴν ἰδίαν καταλιπὼν γυναῖκα ἑτέραν γαμήσῃ· τοῦτο τοίνυν ἐν μὲν τῷ νόμῳ οὐκ ἔστι μοιχεία. συγκεχώρηται γὰρ διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων σκληροκαρδίαν· τῇ δὲ ἀληθείᾳ μοιχεία ἐστὶν, ὡς φησιν ὁ Σωτήρ.

interrogatum ſeorſum à Diſcipulis de illa quæſtione Ieſum, hæc dixiſſe memorat.

TOLOSANI. Matthæus hæc affirmat ad Phariſæos eſſe dicta, Marcus ad Apoſtolos. Quæ nequaquam diſſident. Facile enim & his & illis talia potuerunt dici, ut & dicta conſtat. Adulteriũ porrò hic vocat non illud diſtinctè in Lege prohibitum alieno toro vitiũ oblatum, ſed aliam quandam Lege non expreſſam flagitij ſpeciem, quo quis propria uxore repudiata aliam duxerit. nam hoc quidem adulterium in Lege non vocatur ſe ſe ad duritiem iudaicorum cordium accomodante: verè id tamen adulterium eſt, ut hic Salvator docet.

» Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία,
» ἵνα ἅψηται αὐτῶν· οἱ δὲ μαθηταὶ
» ἐπετίμων τοῖς προσφέρουσιν.
» Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἠγανάκτησε,
» καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ἄφετε τὰ παιδία
» ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε
» αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασι-
» λεία τοῦ Θεοῦ.
» Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέ-
» ξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον,
» οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.
» Καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὰ,
» τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ᾽ αὐτὰ, ηὐλόγει
» αὐτά.

13. Et offerebant illi parvulos,
» ut tangeret illos. Diſcipuli autẽ
» comminabantur offerentibus.
14. Quos cùm videret Ieſus,
» indignè tulit, & ait illis: Sinite
» parvulos venire ad me, & ne
» prohibueritis eos: talium enim
» eſt regnum Dei.
15. Amen dico vobis, quiſquis
» non receperit regnũ Dei velut
» parvulus, non intrabit in illud.
16. Et complexans eos, & im-
» ponens manus ſuper illos, be-
» nedicebat eos.

ΑΥΤΟΥ. Ἴδιον τοῦ δημιουργοῦ τὸ τοῖς ἑαυτοῦ ποιήμασι χαίρειν, καὶ τὴν πρόσοδον αὐτῶν τὴν πρὸς ἑαυτὸν μὴ ἀποκωλύειν, καὶ μάλιστα τοῦ κωλύοντος οὐκ ὄντος. μόνη γὰρ κακία καὶ διαφθορὰ τῆς δημιουργίας ἀποκωλύει παρελθεῖν τῷ δημιουργῷ. τὸ δὲ τῆς φρονήσεως ἐνδεὲς οὐ κωλυτικὸν τῆς προσόδου. πλήρωσιν γὰρ ἐπιζητεῖ· ταύτην δὲ πρόσοδος χαρίζεται. διὸ καὶ ἀκριβὴς ἡ λέξις, τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. οὐ γὰρ τούτων εἶπεν, ἀλλὰ τῶν τοιούτων. ἐπειδὴ πρόσεστι καὶ τὸ τῆς φρονήσεως ἐνδεὲς τοῖς παισίν. ὅπερ ἀποτρέπων ὁ ἀπόστολος ἔλεγε, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρε-

EIVSDEM. Proprium Creatoris eſt ſuis ipſius delectari creaturis: & earum ad ſe acceſſum non prohibere: maximè ubi nulla prohibendi cauſa eſt: qualis eſſet malitia qua opus Creatoris perversè corrumpitur: quæ ſola creaturæ ad Creatorem intercludit acceſſum. non autem defectus ſapientiæ, qui cernitur in pueris. hic enim potiùs defectus complementum ſuũ poſtulat: cujus cùm ipſe ad autorem acceſſus inſtrumentum fit, invitatur potiùs ea ratione Creator ad eos

eos facilè accipiendos, cùm ad se veniunt. Illa igitur exacta locutio est: *Talium est regnum Cælorum*. non horum, sed talium. qui quoad decet & par est, sunt similes parvulis. non in defectu prudentiæ, quem Apostolus excludens, ait: *nolite pueri effici sensibus*. Disertius porrò exprimit hic Evangelista, velut interpretans, causam dicti, dum scribit, Talium est enim regnum Cœlorum. quæ verò causa erat Discipulis pueros repellendi? quod id putarent dedecere dignitatem suam, & Magistri sui. quid igitur ipse? docet ipsos modestiam sectari, & conculcare mundanum fastũ. pueros verò admittit & complexatur, & talibus regnum Cœlorum promittit. nam omni vitio munda est anima pueri, nec in eos iram servat qui se læserunt; & à matre flagellatus, illam requirit, illam omnibus præfert. Si ei Reginam diademate fulgentem offeras, haud eam præhabeat matri pannosæ: sed eam cum ijs, quibus squallet centunculis malet intueri, quàm Imperatricem cultu exornatam regio. Idem nihil supra necessaria quærit. & ubi lactis quantùm opus est suxit, ultrò avertit se à mamma. nec damno rei familiaris fortè facto movetur, aut similibus. Non percellitur visu formosorum corporum. Ideò dixit: *Talium est regnum* &c. ut nos inducat ad ea studio conanda quæ pueri natura faciunt. Pulchrè autem eos complexus, benedicebat. Rursus enim velut in ulnas Conditoris, ab eo separata casu primævi lapsus, redibat creatura. Imponit porrò manus pueris, ista impositione manuum divinæ potestatis adhibitionem decla-

σιν. ἐπεξῆλθε δὲ ὁ παρὼν διαλεκτικῶς τὴν αἰτίαν λέγων, καὶ οἷον ἑρμηνεύων, τὸ τῶν τοιούτων γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία. τίνος δὲ ἕνεκεν ἀπεσόβουν τὰ παιδία οἱ μαθηταί; ἀξιώματος ἕνεκεν. τί οὖν αὐτός; διδάσκει αὐτοὺς μετριάζειν καὶ τῦφον καταπατεῖν κοσμικόν. τὰ παιδία δὲ λαμβάνει καὶ ἐναγκαλίζεται καὶ τοῖς τοιούτοις ἀπαγγέλλεται τὴν βασιλείαν. καὶ γὰρ πάντων τῶν παθῶν καθαρεύει ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου, καὶ τοῖς λελυπηκόσιν οὐ μνησικακεῖ. ὑπὸ τῆς μητρὸς μαστιχθεὶς ταύτην ἐπιζητεῖ, καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ, κἂν βασιλίδα δείξῃς μετὰ διαδήματος, οὐ προτίθησι τῆς μητρὸς ῥάκια περιβεβλημένης· ἀλλ' εἵλετο μᾶλλον ἐκείνην ἰδεῖν μετὰ τούτων, ἢ τὴν βασιλίδα μετὰ κόσμου· καὶ τῶν ἀναγκαίων οὐδὲν πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅσον ἐμπλησθῆναι τοῦ μαστοῦ, καὶ ἀφίσταται τῆς θηλῆς. οὐ λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς, οἷον ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων καὶ τοῖς τοιούτοις. οὐ πτοεῖται πρὸς κάλλη σωμάτων. διὰ τοῦτο εἶπε, τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία, ἵνα τῇ προαιρέσει ταῦτα ἐργαζώμεθα, ἃ τῇ φύσει τὰ παιδία ἔχει. καλῶς δὲ καὶ τὸ ἐναγκαλισάμενος αὐτὰ κατηυλόγει. πάλιν γὰρ ὥσπερ εἰς ἀγκάλας ἐπανάγεται τοῦ δημιουργοῦ τὸ ποίημα χωρισθὲν αὐτοῦ, κατ' ἀρχὴν δὲ ἐκπεπτωκός. ἐπετίθει δὲ τὰς χεῖρας τοῖς παιδίοις, τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν διδασκούσης τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐπίθεσιν ἢ τὸ ἔργον τὸ ἑαυτῆς τελειοῖ. τὸ δὲ σχῆμα κοινὸν καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τὸ τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ποιεῖ ὁ Χριστός, οὐ μὴν κατὰ τὴν συνήθειαν ἐνεργεῖ. Θεὸς γὰρ ὢν τὰ ἀνθρώπινα ἔπραττεν ὡς ἄνθρωπος τέλειος.

ΤΟΛΩΣ. Καὶ προσέφερον αὐτῷ, φησί, παιδία ἵνα ἅψηται αὐτῶν· οἱ δὲ μαθηταὶ τοὺς προσφέροντας ἐκώλυον τιμῆς ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Κύριον· ἰδὼν δὲ ὁ Σωτὴρ καὶ βουλόμενος τύφου παντὸς καὶ κενοδοξίας ἀπαλλάξαι τοὺς μαθητάς

θητάς

θηταῖς ἐναγκαλίζεται μᾶλλον αὐτὰ καὶ τύπον εἶναι τὴν βασιλείας ἐπαγγέλλεται· καθαραὶ γάρ εἰσι κακίας αἱ τῶν παίδων ψυχαί· ἀλλ' οὐ λόγῳ οὐδὲ προαιρέσει· κἀντεῦθεν ἡμᾶς διδάσκει ἃ ἐκεῖνα φύσει ποιεῖ καὶ οὐ προαιρέσει, ἡμᾶς λόγῳ τε καὶ ἐπιστήμῃ ἐργάζεσθαι· δείκνυσι δὲ ἡμῖν καὶ διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως τὴν ἄῤῥητον αὐτοῦ καὶ ἄφατον δύναμιν. καὶ ὡς καθαρτική τε καὶ τελειωτικὴ τυγχάνει αὕτη. Καὶ ὅτι Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος ἀληθινός. καὶ πάντα ἐνεργεῖ μετὰ τῆς τοῦ θατέρου κοινωνίας. τουτέστι τὰ μὲν θεῖα μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ φύσεως ἐνεργῶν· τὰ δὲ σωματικὰ καὶ ἀνθρώπινα μετὰ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ἀϊδίου φύσεως ἐκπληρῶν.

rante qua opus ipſa ſuum perficit. cæterùm geſtus ille quidem impoſitionis manuum, comunis & vulgò erat uſitatus: non tamen erat uſitata peculiaris quædam vis & efficacia, quam per eam tranſmittebat Chriſtus; quippe qui Deus cùm eſſet, humana operabatur, ut homo perfectus & divinus.

TOLOSANI. *Et offerebant*, inquit, *illi parvulos, ut tangeret illos*: Id verò Diſcipuli quaſi Domino minus honorificum prohibebant. quo animadverſo Salvator, ut Diſcipulos tumore omni ac ſuperbia liberaret, oblatos puerulos ultrò complexatur, & horum regnum Cœlorum eſſe pronunciat. Puræ ſcilicet à malitia ſunt animæ puerorum: tametſi non illæ quidem ratione ac conſilio innocentiam nactæ. quare hic docemur, quod illis naturæ quodam bono contingit non electione ulla, id nos ut arbitrio judicioque, atque induſtria laudabiliùs aſſequamur. Oſtendit autem nobis illa impoſitione manuum arcanam, atque ineffabilem virtutem ſuam, quæ ad purgandum eadem, atque ad perficiendum valet. Seque hoc ipſo probat Deum eſſe verum ſimul & hominem, mutua communicatione proprietatum utriuſque ad omnia ex æquo potens. Ita ut & quæ divinæ naturæ ſunt propria per humanam operetur: & corporea atque humana per divinam æternamque naturam efficiat.

„ Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὁδὸν,
„ προσδραμὼν τις καὶ γονυπετήσας
„ αὐτὸν ἐπηρώτα αὐτὸν, διδάσκαλε ἀγα-
„ θὲ, τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον
„ κληρονομήσω;

17. Et cū egreſſus eſſet in viā,
„ procurrens quidā genuflexo an-
„ te eum, rogabat eū, Magiſter bo-
„ ne, quid faciam ut vitam æter-
„ nam percipiam?

ΤΟΛΩΣ. Ὡς κακόν τινα καὶ τὸν τρόπον μοχθηρότατον ἔνιοι τὸν παρόντα ἄνθρωπον διαβάλλουσιν· ἀλλὰ καὶ ὡς ὕπουλον καὶ πειράζειν προσελθόντα τῷ Κυρίῳ. οὐκ ὀρθῶς· ἀλλ' ὡς φιλάργυρον μὲν ἴσως αὐτὸν καὶ φιλοχρήματον ὄντα ἔξεστι διαβάλλειν. οὐ μὴν γε ὕπουλον ἢ πονηρόν· Καὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστής φησιν· ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἠγάπησεν αὐτόν. εἰ τοίνυν πειράζων προσ-

TOLOSANI. Hunc hominem ut malitioſum quendam ac moribus improbiſſimis aliqui criminātur: ſed & ut ſubdolum diſſimulandi artificem, qui inſidioſè ac tētandi animo ad Dominum acceſſerit. non rectè. nam una ille premi accuſatione ex vero poteſt cupiditatis atque avaritiæ. Fraudulenti quidem ac maligni crimine

liberat illum, quod Evangelista scribit: *Intuitus eum Iesus dilexit eum.* quod utique nec diceret Marcus, nec Iesus faceret, si tentabundus hic & insidiandi consilio venisset. Nec illud item his cohæret quod addit ur, ipsũ hunc hominem ob ea quæ audierat mœrentem abscessisse.

ἦλθεν, οὐκ ἂν ἔλεγεν ὅτι ἠγάπησεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς. οὐ δ' ἔτι λυπούμενος ἀπῆλθεν ἐφ' οἷς ἤκουσεν.

18. Iesus autem dixit ei, Quid
„ me dicis bonum? nemo bo-
„ nus, nisi unus Deus.

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, τί με
„ λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ
„ εἷς ὁ Θεός.

ANONYMI Hominem cernens, ut ad hominem accedit, ut hominem interrogat. Iesus autem in hoc eum convincens imperitiæ, ait: Solus Deus verè bonus est. cur ergo tu ad me ut merum hominem accedens, Bonum appellas, cùm ista uni Deo propria reservãda sit appellatio? quod si me nosti Deum esse, ac consequenter iure bonum vocas, cur ad me ut merũ hominem accedis? aut cur nihil in me homine majus credens Deo peculiarem dignitatem homini attribuis? Est igitur hoc Christi dictum convictio imperitiæ sic alloquentis se, non suæ professio divinitatis.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειδὴ ἄνθρωπον βλέπει, ὡς ἀνθρώπῳ προσιόντα ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον ἐρωτᾷ. Ἰησοῦς δὲ ἐξελέγχων ὡς ἀμαθῆ, φησι, μόνος ἀγαθὸς κατ' ἀλήθειαν ὁ Θεός. τί τοιγαροῦν ὡς ἀνθρώπῳ προσελθὼν τῷ μόνῳ πρέπον τῷ Θεῷ κατὰ φύσιν, ἐμοὶ περιτίθης ἀγαθὸν ἀποκαλῶν; εἷς γάρ ἐστιν ὁ φύσει ἀγαθὸς, Θεὸς δηλαδή. εἰ μὲν οὖν οἶδας με Θεὸν ὄντα, φησὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαθὸν, ὅτου δὴ χάριν ὡς ἀνθρώπῳ προσέρχῃ ψιλῷ; εἰ δὲ οὐ πιστεύεις εἶναί με Θεὸν, ἀλλ' ἄνθρωπον εἶναι ψιλὸν, τί δήποτε τῷ Θεῷ πρέπον ἀξίωμα μόνῳ προσάπτεις ἀνθρώπῳ. ἔλεγχος οὖν ἀμαθίας ὁ εἰρημένος ἐστὶν, οὐ θεολογίας ἐξήγησις.

19. Præcepta nosti, Ne adulte-
„ res, Ne occidas, Ne fureris, Ne
„ falsum testimonium dixeris, Ne
„ fraudem feceris, Honora patrem
„ tuum & matrem.
20. At ille respondens ait illi,
„ Magister hæc omnia observavi
„ à juventute mea.
21. Iesus autem intuitus eum,
„ dilexit eum, & dixit ei, Vnum
„ tibi deest: vade, quæcumq; ha-
„ bes vende, & da pauperibus, &
„ habebis thesaurum in Cœlo: &
„ veni sequere me.

„ Τὰς ἐντολὰς οἶδας, μὴ μοιχεύ-
„ σῃς, μὴ φονεύσῃς, μὴ κλέψῃς, μὴ
„ ψευδομαρτυρήσῃς, μὴ ἀποστερή-
„ σῃς· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν
„ μητέρα.
„ Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, δι-
„ δάσκαλε, ταῦτα πάντα ἐφυλαξά-
„ μην ἐκ νεότητός μου.
„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ,
„ ἠγάπησεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ,
„ ἕν σοι ὑστερεῖ. ὕπαγε· ὅσα ἔχεις πώ-
„ λησον, καὶ δὸς τοῖς πτωχοῖς, καὶ
„ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. καὶ δεῦ-
„ ρο ἀκολούθει μοι ἄρας τὸν σταυ-
„ ρόν.

ΤΕΛΟΣ.

ΤΟΛΩΣ. Διατί ἀποκρίνεται αὐτῷ ἐρωτήσαντι ὁ Χριστὸς· οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός; δῆλος γὰρ ὅτι ὡς ἀνθρώπῳ διελέγετο αὐτῷ, καὶ οὐχ ὡς Θεῷ· τί οὖν οὐκ ἔστι τίς ἄνθρωπος ἀγαθός; ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγαθότητα ἀφορῶν ὁ Σωτὴρ εἴρηκεν αὐτῷ ταῦτα· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄῤῥητον τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ὑπάρχουσαν ἀγαθότητα. ὅστις καὶ ἁπλῶς ἀγαθότης λέγεται καὶ πηγὴ ἀγαθότητος. πρὸς οὖν ταύτην βλέπων ὁ Σωτὴρ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ. οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός· εἶτα εἰπόντος τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτόν· φύλαξον τὰς ἐντολάς. αὐτὸς ἀπεκρίνατο λέγων· ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. διὸ καὶ ἠγαπήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὥς φησιν ὁ Εὐαγγελιστής· καὶ ἤκουσε παρ' αὐτοῦ· εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σοι καὶ δὸς πτωχοῖς.

TOLOSANI. Cur respondet ipsi interroganti Christus: *Nemo bonus nisi solus Deus*. nimirum patet istum ita egisse cum Christo, ut eum hominem putaret nô Deum. Quid tum verò, dicat aliquis, an nemo est homo bonus? sit sanè aliqua hominum bonitas quamdiu spectatur sola. comparatione quidem ad ineffabilem ac superexcellentem Dei bonitatem, quę & simpliciter bonitas dicitur, & bonitatis fons est omnis, evanescit humana bonitas, quam ideo negare videtur ullam esse sic loquens Dominus & isti homini respondens: *nemo bonus nisi solus Deus*. Qui homo Salvatore sibi postea dicente, Serva mandata, respondit dicens: *Hæc omnia observavi à juventute mea*: quapropter dilectum eum à Domino Evangelista notat. audivisseque ab ipso. Si vis perfectus esse, vende quæ habes & da pauperibus.

» Ὁ δὲ συγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ,
» ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων
» κτήματα πολλά.

22. Qui contristatus in verbo,
» abiit mœrens: erat enim habens
» multas possessiones.

ΑΥΤΟΥ. Ὅθεν οὐκ ἐνεγκὼν ἐκεῖνος τὸ τῆς ἐντολῆς τὸ βάρος, καὶ ἀσθενήσας περὶ τὴν ἀρετὴν, ὀχλάζει περὶ τὸ πρόσταγμα· ἀπῆλθε γὰρ λυπούμενος· ποῖος οὖν ἦν ἐνθάδε θεολογίας καιρὸς ἐρωτήσαντι γάρ· τί ἄρα ποιήσας ἔσομαι καὶ αὐτὸς τοῖς σωζομένοις ἐναρίθμιος; ποῖον εἶχε λόγ[illegible] μὴ περὶ [illegible] ἐζήτησε μαθεῖν, ἀλλ' ἀποκαλύψαι μᾶλλον ἕτερον τι παρὰ τὸ ἐκείνῳ ποθούμενον; πῶς δὲ οἷόν τε ἦν τὸ ἐνεγκεῖν οὐκ ἰσχύοντα ἐντολῆς εὐαγγελικῆς φορτίον, τὸ ὑπὲρ πάντα διδάσκεσθαι μ[illegible]ιον, οὕτως ἀτονοῦντα περὶ τὴν ἀγαθ[illegible], ἀφεσιν, ὡς μηδὲ λόγῳ δύνασθαι τὰ τῆς χ[illegible] λελύπηται γάρ, [illegible] πάνυ.
ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟ[illegible]

EIVSDEM. Vnde impar ferendo talis mandati oneri, quippe im[b]ecillus & male paratus à virtute, ad sequendi præceptum claudicat *Abyt*, enim, *mœrens*. qui ergo locus hic esset tradendæ de Christi divinitate doctrinæ? nam quærentem: quid faciendo salvus fieret? quid attinebat non docere quod petebat: sed revelare potius aliud longè diversum ab eo quod desiderabat? quomodo autem qui præcepti evangelici ferre pondus non valuit, potuisset capere mysterium supra cuncta cætera excellens? Homo inquam adeo remissus ac languidus in desiderio summi boni;

ut ne mentionem quidem ejus sustinuerit? contristatus enim abijt mœrens, ut scriptum hic est.

VICTORIS ANT. Quidam adolescentem hunc traducunt ut subdolum quemdam, ac malum; qui ad Christum accesserit ejus tentandi causa? Ego avarum & deditum pecuniæ dicere hunc non dubitaverim: Christo utique autore, qui eum talis vitij convicit: subdolum non dixerim; quippe quem & Marcus ab hac suspicione purget: dum ait procurrisse, & genuflexo Christum rogasse. tum Iesum in ipsum intuitum, dilexisse illum. Cur igitur sic illi respondit Christus, dicens: *nemo bonus nisi solus Deus*? quoniam ut ad hominem accesserat, habens ipsum pro uno aliquo è Iudaicis Magistris. propterea enim ei ut homini loquitur. Enimverò sæpe Dominus ad arcanas cogitationes accedentium ad se responsiones suas accomodabat. Ioan. iv. ut quando dicit: *nos adoramus quod scimus*. &: *si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est*. quando autem dicit: *nemo bonus*, excludit a bonitate omnes homines; non omnino, ita ut ullam bonitatis partē esse in quovis hominum neget: sed in comparatione divinæ bonitatis, cui humana collata, nulla esse videatur. Propterea addidit: *nisi solus Deus*. & non dixit: *nisi Pater meus*. ut discas, nequaquam ipsum se revelasse huic iuveni. Considera porro quam is paratum se hactenus exhibuerit ad obedientiam mandatorum. non enim dixit: *quomodo ingrediar in vitam* &c.? sed, *quid faciendo*? adeo promptus & expeditus erat ad opere explendum quod

βάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον ὡς ὕπουλόν τινα καὶ πονηρὸν, καὶ μετὰ πείρας τῷ Ἰησοῦ προσελθόντα. ἐγὼ δὲ φιλάργυρον αὐτὸν οὐκ ἂν παραιτησαίμην εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον [illegible] ἤλεγξεν· ὕπουλον [illegible] οὐδαμῶς, διὰ τὸ καὶ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνῃρηκέναι τὴν ὑποψίαν. καὶ δραμὼν γάρ φησι, καὶ γονυπετήσας παρεκάλει. καὶ ὅτι ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἠγάπησεν αὐτόν. διατί οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστὸς, λέγων, οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός; ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν διδασκάλων Ἰουδαϊκῶν. διὰ τοῦτο γὰρ ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται. καὶ γὰρ πολλὰ κατὰ τὰς ὑπονοίας προσιόντων ἀποκρίνεται· ὡς ὅταν λέγῃ, ὑμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν· καὶ, ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής. ὅταν οὖν εἴπῃ, οὐδεὶς ἀγαθὸς, τοῦτ' ἔστιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος τοῦτο λέγει, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀ[illegible]τητ[illegible] δι' ὃ καὶ ἐπήγαγεν, εἰ μὴ εἷς ὁ [illegible] καὶ οὐκ εἶπε [illegible] ἡ πα[illegible] μου, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐξεκάλυψεν ἑαυτὸν [illegible] τῷ νεανίσκῳ. σκόπει γοῦν πῶς ἦν παρεσκευασμένος πρὸς τὴν [illegible] ἐπιταγμάτων ὑπακοήν. οὐ γὰρ [illegible] πῶς εἰσέλθω εἰς τὴν ζωήν; ἀλλὰ, τί ποιήσας; οὕτως ἕτοιμος [illegible] πρὸς ἐργασίαν τῶν λεχθησομένων. εἰ δὲ πειράζων προσῆλθεν, ἔδει [illegible] ὡς [illegible] ἡμῖν καὶ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστής, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖ. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς [illegible] ὁ Χριστὸς οὐκ εἴασε λαθεῖν, ἀλλ' [illegible] σαφῶς, ὅτι καὶ [illegible] εἰ [illegible] προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος [illegible] οἷς ἤκουσεν. ἐπιθυμεῖ οὖν [illegible] ζωῆς, κατείχετο δὲ πάθει [illegible] χαλεπωτάτῳ. καὶ [illegible], φησὶν ὁ Ἰησοῦς, [illegible] οὐρανῷ. [illegible] πόσα δεῖ [illegible] τοῖς [illegible] στεφάνους τίθησι τῷ σταδίῳ [illegible] εἰ δὲ [illegible] ἐκεῖνος, οὐκ ἂν αὐτῷ [illegible]

εἶπεν ὁ Σωτήρ. νυνὶ δὲ καὶ λέγει τ' ὥστε αὐτὸν ἐφελκύσασθαι καὶ τὸν μισθὸν αὐτῷ δείκνυσι πολὺν ὄντα· καὶ γὰρ τῷ ἀκολουθεῖν αὐτῷ μεγάλη ἀντίδοσις. καλῶς δὲ οὐχὶ ζωῆς ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ θησαυροῦ. ἐπειδὴ γὰρ περὶ χρημάτων ἦν ὁ λόγος, προσέθηκε δὲ τοῖς οὖσι πλείονα ὧν ἐκέλευσε παρασχεῖν, καὶ τοσοῦτον μείζω, ὅσον γῆς ὁ οὐρανός. ὁ δὲ συγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, καὶ τὰ ἑξῆς· οὐχ ὁμοίως κατέχονται οἱ τὰ ὀλίγα ἔχοντες, καὶ οἱ πολλά. ἡ γὰρ προσθήκη τῶν ἐπεισιόντων, μείζονα ἀνάπτει τὴν φλόγα, καὶ πενεστέρους ἐργάζεται τοὺς κτωμένους. σκόπει οὖν καὶ ἐνταῦθα ποίαν ἐνεδείξατο τὴν ἰσχὺν τὸ πάθος. τὸν γὰρ μετὰ χαρᾶς προσελθόντα καὶ προθυμίας, ἐπειδὴ ἐκέλευσε ῥῖψαι τὰ χρήματα, οὐδὲ ἐννοῆσαι τὴν ζωὴν εἴασεν, ἀλλὰ συγνὸν ἐποίησε.

ipsi diceretur. nec tentandi gratia accessit. Significasset enim nobis hoc Evangelista, ut & in alijs solet facere, si hoc animo hic juvenis venisset. nec ei profuisset ad latendum, si qua in hoc uteretur, dissimulatione quantumvis ille siluisset, manifestasset ejus arcanas insidias clarè scriptor sacer, aut certè subindicasset. Præterea si tali consilio accessisset, non recessisset postea contristatus & mœrens ob ea, quæ audivit. Cupit igitur vitam æternam. sed laborat morbo animi vehementissimo. *Et habebis*, inquit Iesus, *thesaurum in Cælo*. vide quanta præmia, vide quales coronas proponat in hoc stadio certantibus. quod si tentaret ille, non utique hæc illi Salvator diceret. nunc autem dicit ut illum pertrahat. & mercedem ipsi ostentat multam & magnam. Etenim sequenti Iesum ingens servatur remuneratio. Scitè autem non vitæ meminit, sed thesauri. quoniam de pecunia sermo præcesserat, quam ex patrimonio vendito redactam dari pauperibus suaserat. Addit autem si obtemperaret sibi, quæ habebat largiendo, plura quam ea forent quę sic spargeret, se repositurum: ac tantò majora, quantò præstantius terra Cœlum est. *Ille autem contristatus sermone* &c. non similiter tenentur qui pauca habent, ac illi qui multa possident. nam adjectio supervenientiũ majorem accedit flammam, possessoresque eos reddit egèntiores quò plus habent. cerne hic præsenti experimento quanta sit vis hujus vitij: quod hunc qui cum gaudio & alacritate accesserat, simul ei est dictum. abjiciendam esse pecuniam, ita perculit ac consternavit, ut ne meminisse quidem amplius visus sit illius, quam cupere se ostenderat, vitæ æternę: sed tristis abiit.

„ Καὶ περιβλεψάμενος ὁ Ἰησοῦς,
„ λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, πῶς δυσ-
„ κόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς
„ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται.
„ Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς
„ λόγοις αὐτοῦ.

. 23. Et circumspiciens Iesus, ait
„ Discipulis suis, Quàm difficile
„ qui pecunias habent, in regnum
„ Dei introibunt!
24. Discipuli autem obstupe-
„ scebant in verbis ejus.

ΤΟΛΩΣ. Εἰπὼν ὁ Σωτὴρ πρὸς αὐτὸν ... πωλῆσαι τὰ ὄντα, χ... τὰ ... δὸς

TOLOSANI. Consilio vendendi omnia largiendique pretium egenis

egenis spem addit ac promissionē Salvator thesauri in Cœlis habendi. Quare autem nō potius vitam promisit sempiternam? nimirum cum avaro sibi homine ac divitiarū cupido rem videbat esse, cui tamen cùm nuditatem contemptumque opum suaderet, solatium nimirum quæstuosi promissi objectare debuit, & pro sua trahendarum mentium industria, escam huic propriā offerre qua pelliceretur: intelligeretque non se perdere, sed fœnerare quas abjiceret divitias, magno deinde cumulatas auctu redituras. Addit Evāgelista, mœroris isti quæ causa fuerit: *Erat enim*, inquit, *habens multas possessiones*. unde manifestum est nequaquam tam inextricabiliter impediri à divitijs qui pauca habent, ac qui plurima possident. *Obstupescebant*, porro inquit, *Discipuli in verbis ejus*. sic secum ipsis dicentes: Quomodo potest dives salutem consequi.

πτωχοῖς, προστίθησι καὶ τὸ· ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς· τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν αὐτῷ· ἕξεις ζωὴν αἰώνιον· ἀλλὰ θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ; τοῦτο δὲ εἴρηκε διότι φιλοχρήματος ἦν ἄνθρωπος· ἦν δὲ καὶ ὁ λόγος αὐτοῖς περὶ χρημάτων ὧν πάντων ὁ Σωτὴρ γυμνωθῆναι παρακελεύεται. διὰ τοῦτο καὶ προστίθησιν αὐτῷ ταῦτα ὡς ἐρῶντι αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν ὡς οὐκ ἀφαιρεθήσεται ταῦτα, ἀλλὰ καὶ προστεθήσεται αὐτῷ πλείονα ὧν ἐκέλευσε δοῦναι. προστίθησι δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς καὶ τὴν τῆς λύπης αἰτίαν· λέγων. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά· καὶ δῆθεν ὡς οὐχ ὁμοίως ἐμποδίζονται ὑπὸ χρημάτων οἱ ὀλίγα ἔχοντες καὶ οἱ πλεῖστα κεκτημένοι. εἶτα καὶ ἐθαμβοῦντο, φησίν, οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, λέγοντες πρὸς ἑαυτοὺς· πῶς δύναται σωθῆναι πλούσιος;

„ At Iesus rursus respondens,
„ ait illis, Filioli quam difficile
„ est confidentes in pecunijs, in
„ regnum Dei introire!

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν ἀποκριθεὶς,
„ λέγει αὐτοῖς, τέκνα, πῶς δύσκολόν
„ ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τοῖς χρήμα-
„ σιν, εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰ-
„ σελθεῖν.

25. Facilius est Camelum per
„ foramen acus transire, quàm
„ divitem intrare in Regnum
„ Dei.

„ Εὐκοπώτερόν γάρ ἐστι κάμηλον
„ διὰ τῆς τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδος εἰσελ-
„ θεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ
„ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

26. Qui magis admirabantur,
„ dicentes ad semetipsos, Et quis
„ potest salvus fieri?

„ Οἱ δὲ περισσῶς ἐξεπλήσσοντο, λέ-
„ γοντες πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ τίς δύναται
„ σωθῆναι;

27. Et intuens illos Iesus, ait,
„ Apud homines impossibile est;
„ sed non apud Deū: omnia enim
„ possibilia sunt apud Deum.

„ Ἐμβλέψας δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς,
„ λέγει, παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἀλλ'
„ οὐ παρὰ τῷ Θεῷ· πάντα γὰρ δυνατά
„ ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ.

TOLOSANI. Quare alloquens Discipulos Dominus ait: ægrè ac difficile divitem in regnum ingressurum? quid enim hoc quidem ad

ΤΟΛΩΣ. Τίνος ἕνεκεν πρὸς τοὺς μαθητὰς διαλεγόμενος ὁ Κύριος λέγει· δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν· πένητες γὰρ ἦσαν καὶ

μηδὲν

μηδὲν ἔχοντες. τοῦτο γὰρ ἔλεγεν· οὐχ ὡς κελεύων ἀποστῆναι τῶν χρημάτων, οὐ γὰρ εἶχον, ὡς εἴρηται· ἀλλὰ παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι πένητας ὄντας. ἔστι δὲ εἰπεῖν ὅτι οὐ τὰ χρήματα διαβάλλων ὁ Σωτὴρ ταῦτά φησιν· ἀλλὰ τοὺς ἀπλήστως χρωμένους αὐτοῖς· καὶ δυσκόλως ὑπ' αὐτῶν κατεχομένους. εἰπὼν δὲ δύσκολον εἰσελθεῖν, προϊὼν δείκνυσι καὶ ἀδύνατον· καὶ σφοδρῶς ἀποφαίνεται οὕτως ἔχειν. καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ παραδείγματος δῆλον τῆς τε καμήλου καὶ τῆς βελόνης. διὸ καὶ μέγας δίδοται μισθὸς τοῖς πλουτοῦσί τε καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν. τοῦτο δὲ, φησὶ, Θεοῦ ἔργον ἐστί· καὶ τούτῳ τυγχάνει δυνατόν· οὐ μὴν γε ἀνθρώπῳ. Καὶ δῆλον ὅτι πολλῆς δεῖται τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας τε καὶ χάριτος ὁ μέλλων τοῦτο ποιήσειν

Ἔνιοι δὲ ἀποροῦσι λέγοντες· εἰ πάντα δυνατὰ τῷ Θεῷ, τὰ δὲ πάντα καλά τε ἐστὶ καὶ κακά· ἔστιν ἄρα καὶ τὰ κακὰ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ; πρὸς οὓς ῥητέον· ὅτι οὐ συναριθμεῖται τοῖς παρὰ τῷ Θεῷ δυνατοῖς τὰ κακά. ὅπου γὰρ Θεὸς ἐκεῖ καὶ τὰ καλὰ ἀκολουθεῖ· τὰ δὲ κακὰ ἐκποδὼν ἐστί. τὸ γὰρ δύνασθαι τὸ κακὸν ἀδυναμίας ἐστὶν ἐσχάτης· οὐ μὴν γε δυνάμεως.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Τὸ, πῶς δυσκόλως λέγων, οὐ τὰ χρήματα διαβάλλει, ἀλλὰ τοὺς παρὰ τοῦ μέτρου κατεχομένους ὑπ' αὐτῶν. τί δήποτε δὲ τοῖς μαθηταῖς πένησιν οὖσι καὶ οὐδὲν κεκτημένοις ἔλεγε, πῶς δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι τῇ πενίᾳ. εἰπὼν δὲ δύσκολον, οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιτάσεως ἐδήλωσεν ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ κατὰ τὴν κάμηλον καὶ τὴν βελόνην. ὅθεν δείκνυται ὅτι οὐχ ὁ τυχὼν μισθὸς τοῖς πλουτοῦσι καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν. διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον ἔφησεν αὐτὸ εἶναι, ἵνα δείξῃ ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς χάρι-

illos pauperes qui essent & rerum egeni omnium? Nempe id illis nō dixit tamquam juberet eos abjicere pecunias atque opes, quas ut dixi, habebant nullas: sed ut vitiosū ipsis paupertatis suæ pudorem eriperet: impetraretque ne erubescerent ob rem ita salutarem. Porrò non divitias Salvator ipsas damnare, cùm hæc diceret voluit, sed vitium eorum, qui & avidius inhiant absentibus, & adeptas cupidius amplectuntur. Cùm autem esse difficile dixisset, ut ingrederetur in Cœlum dives: sermone hinc provectus ne fieri quidem id posse indicat: graviterque id affirmat sic habere, proposita similitudine Cameli & acus. Quare præcipuam existimandum est mercedem ijs reservari, qui rem adeò difficilem perfecerint, & divitiarum usum cum studio Evangelicæ disciplinæ rara virtute conjùnxerint. Id verò, inquit, Dei opus est, & huic uni scilicet possibile; homini nō item. Equidem satis apparet quā prompto & efficaci & sæpiùs, opportunèque oblato indigeat divinæ gratiæ auxilio qui hoc facturus sit.

Hic suboritur dubitatio quibusdam hujusmodi. Si *omnia*, ut hic dicitur, *possibilia sunt Deo*, cūm ea, quæ universali comprehenduntur isto nomine omnium bifariam dividantur in bona videlicet & mala, dicendum erit igitur, etiam mala possibilia esse apud Deum? Quibus respondendum est, ijs quæ à Deo possunt fieri nequaquam esse accensenda mala. ubi enim Deus, eo bona ultrò sequuntur, spontèq; adsunt: mala illinc facessunt. Posse enim malum facere, summæ est impotētiæ, nullius verò potestatis.

VICTO-

VICTORIS. Illud dicens: *quā difficile* &c. non pecunias vituperat; sed eorum vitium qui ultra modum ijs se teneri sinunt. quorsum hæc autem Discipulis, utique pauperibus & nihil possidentibus dixerit? quid enim ad tales attinebat difficultas obtinēdi regni Dei, quam à suis opibus divites patiuntur? nimirum docere ipsos voluit, quam non oporteret pudere ac pœnitere ipsos paupertatis suæ. nec satis habuit simpliciter dicere, difficilem esse divitibus ingressum regni. nam hāc difficultatem exaggeravit adducto exemplo Cameli transmittendi per foramen acus. quo demonstravit non vulgarem & laudem & mercedem fore illorum, qui inter affluentem copiam divitiarum, & earum usum, attendere tamen studio vitæ perfectioris & virtutem exercere potuerint. Itaque Dei opus id esse dixit: ut ostenderet multa opus esse gratia, ad illud consummandum. quare admirantibus Discipulis & dicentibus: quis poterit salvus fieri? ipse Dei potentiam in medium adduxit: significans id perfici posse sola invocatione auxilij divini per orationem ad Deum, qualibet quantumvis ardua facilè ad exitium perducentem.

τοῦ τῷ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν. τῶν γοῦν μαθητῶν ἐκπλαγέντων καὶ λεγόντων, τίς δύναται σωθῆναι; αὐτὸς τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν εἰς μέσον ἤγαγεν, ὅτι τοῦτο κατορθοῦται ἐπὶ μόνης εὐχῆς πρὸς Θεὸν γινομένης τῷ πάντα ῥᾳδίως περαίνοντι.

28. Et cœpit ei Petrus dicere,
„ Ecce nos dimisimus omnia, &
„ secuti sumus te.
29. Respōdens Iesus, ait, Amen
„ dico vobis, nemo est qui reli-
„ querit domum, aut fratres, aut
„ sorores, aut patrem, aut matrē,
„ aut filios, aut agros propter me,
„ & propter Evangelium.
30. Qui non accipiet centies
„ tantum, nunc in tempore hoc,
„ domos, & fratres, & sorores, &
„ matres, & filios, & agros cū per-
„ secutionibus, & in sæculo futu-
„ ro vitam æternam.

„ Ἤρξατο δὲ ὁ Πέτρος λέγειν αὐ-
„ τῷ, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ
„ ἠκολουθήσαμέν σοι.
„ Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν,
„ ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδείς ἐστιν ὃς ἀφῆ-
„ κεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφάς,
„ ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα,
„ ἢ ἀγροὺς ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ
„ εὐαγγελίου.
„ Ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα
„ νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, οἰκίας, καὶ
„ ἀδελφούς, καὶ ἀδελφάς, καὶ μητέ-
„ ρας, καὶ τέκνα, καὶ ἀγρούς, μετὰ
„ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρ-
„ χομένῳ ζωὴν αἰώνιον.

TOLOSANI. Cùm Petrus dixisset: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te*; dicit ipsi Salvator; qui reliquerit aliquid magnū aut parvum propter me, multiplicatum recipiet idipsum in hoc tēpore, & in futuro. Quando igitur

ΤΟΛΩΣ. Εἰπόντος τοῦ Πέτρου ἰδοὺ ὑμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτήρ· ὁ καταλιπών τι ἢ μέγα ἢ μικρὸν ἕνεκεν ἐμοῦ πολλαπλασίως λήψεται αὐτὸ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. ὅταν οὖν, λέγῃ ἢ ὡς ἀφῆκε γυναῖκα, οὐ λέγει

ἔξα·

διε... παντελῶς τῆς γυναικὸς καὶ χαρίζεσθαι αὐτὴν ἀπερίστατον. ὥσπερ οὐδ᾽ ὅταν λέγῃ· ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτὴν, προστάττει ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν· οὐ τοῦτο λέγει· μὴ γένοιτο· ἀλλ᾽ ἵνα πάντων προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν. καὶ τοῦτο δεῖ φυλάττεσθαι ἐπὶ γυναικὸς καὶ παίδων, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὧν νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἡμῖν παραδέδωκε. τὸ δὲ, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου, οὐδὲν διαφέρει, ὡς ὁ Μάρκος· ἢ ἕνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Λουκᾶς. ἔτι δὲ ἡ τῶν πολλαπλασίων ἀπόλαυσις κατὰ τὴν ἀκτημοσύνην μάλιστα λεγομένη. οὐ μᾶλλον κατὰ τὴν κτῆσιν. οἱ γὰρ λόγῳ ἀκτήμονες, πλεῖστα κέκτηνται, ὡς μὴ δεόμενοι πλειόνων. εἰ δὲ καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναῖκας πολλαπλασίους ζητήσεις, εὑρήσεις καὶ ταῦτα τοῖς εὐσεβέσιν ἀπόρεστα οὐ κατὰ τὸν τῆς μίξεως λόγον, ὡς ἐπὶ γυναικῶν ἴσως, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, ὃν ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐδίδαξε. δεῖ τοίνυν μὴ τοῖς γονεῦσι πείθεσθαι ἀσεβέσιν οὖσι. Καίτοι τῷ τοῦ Κυρίου δόγματι ἀντικειμένοις· ἀλλὰ προτιμᾶν ἐκείνων τὴν εὐσέβειαν ὡς εἴρηται· μὴ μέντοι καὶ ἀμελεῖν αὐτῶν· καὶ μήτε τροφὰς παρέχειν, μήτε περιβλήματα. κἂν γὰρ ἀσεβεῖς ὦσιν οὐδὲν ἧττον ἀσεβὲς τὸ παντελῶς ἀμελεῖν αὐτῶν, καὶ τούτους ἐὰν ἐν ἀσθενείᾳ τι καὶ ἀπορίᾳ διαζῆν. προσειθίσης δὲ καὶ τό· μετὰ διωγμῶν ἔχειν τὰ πολλαπλασίονα νῦν. καθὸ διὰ τὴν εὐσέβειαν πολλοὺς εὑρήσει γνησιωτέραν αὐτῷ ἀπονέμοντας τὴν διάθεσιν. τὸ δὲ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι· καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι. τοῦτο σημαίνει· ὅτι τῶν πρώτων εἶναι δοκούντων ἔσονται πρῶτοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες· τῶν δὲ ἐσχάτων ἔσχατοι οἵ τε Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς· καὶ ὅστις ἕτερος μὴ πιστεύσας εἰς αὐτόν.

dicit: *qui dimiserit uxorem*, non dicit, separari penitus oportere disjungique à conjuge, relinquereque omni præsidio atque auxilio destitutam illam. Sicut neque cùm dicit: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*, præcipit ut nos ipsos interimamus, nō hoc, inquam, dicit. absit. sed id solùm vult docere, pietatem ac religionē rebus omnibus præferendam: obtinendamq; ac conservandam nobis illam utiq; tenaciùs ac fortius, quàm aut uxorem, aut filios, aut omninò quidvis eorum, quæ hic Evangelista memorat. Illa porrò duo, quæ continuantur hic apud Marcum, *propter me & propter Evangelium* unum prorsus & idem sonant, nec quidquam in sententia differunt ab eo quod scribit Lucas Luc. 18. 29. sermonem hunc eundem Christi referens: *propter regnum Dei*. Iam illa, quæ ostentatur hoc loco rerum pro Christo dimissarum multiplicata fruitio, potiùs ad æquo animo toleratum defectum ac nuditatem, quam ad copiam & frequentatam possessionem pertinet. qui enim vulgo dici pauperes solent, & nihil habentes, ij plurima possident; ut qui plurimis non egeant. Si verò & fratres & uxores multiplicatas quæras, invenies religiosos homines ac pios etiam hujus generis copia beatos: non sanè, quod mulieres attinet, complexu ac toro, sed caritatis necessitudine ac vinculo, quo fideles suos Dominus docuit inter se se colligatos esse oportere. Mens igitur hęc est mandati hujus: parentibus obtemperandum nequaquam esse, cùm ad impietatem impij trahunt: & doctrinæ Domini adversantur. tum enim sanè potior habenda religionis, quam ipsorum ratio, ut dictum est. Non tamen in

necessitate ipsorum negligendi sunt, ac nudi famelicique [illegible] eo enim in statu positis quantumlibet impijs & cibos & ve[illegible], cæteraque infirmitatis ac inopiæ remedia negare impium fuerit. Addidit autem & illud: *cum persecutionibus* habiturum multo plura in hoc sæculo: quoniam cùm in adversa propter religionis causam incidet, multò plures experturus est fraterno sibi animo condolentes succurrentesq; quàm quot ei materna paternaque cognatio fratres ac necessarios dederat. Illa denique appendix: *Primi novissimi, & novissimi primi*. hoc significat. Ijs qui se primos arbitrantur, priores fore illos qui credent in Christum Illis verò qui postremi omnium habentur, posteriores inferioresq; multò futuros esse Pharisæos ac Scribas, & si qui sunt alij, qui credere in Iesum recusarint.

S C H O L I V M.

Liceat hic annotare ad illa verba: *cum persecutionibus* &c. contineri ijs prophetiam eventu postea patratam caritatis olim exituræ Christianorum erga vinctos & persecutionem fidei causa tolerantes: cujus caritatis, benignitate ac liberalitate incredibili conjunctæ, cum omnia passim Antiquitatis Ecclesiasticæ Monumenta luculentis impressa vestigijs visuntur hodièque: tum ea res adeò vulgò mirabilis, itàque pervagata ac celebris fuit, ut ejus memoria etiam Gentilium Libris consignata reperiatur. Et juvabit, ut opinor, Lectorem, videre: à Luciano, blasphemo licèt scurra, & Christianis rebus perinfenso, Evangelici hujus promissi sancitam fidem. Scripsit is cujusdam *Peregrini* vitam cognomento *Protei*, nebulonis hominis & perditi. qui cum versutè & ficto animo Christiana sacra suscepisset, eoque nomine à persecutoribus Christianorum comprehensus conjectusque fuisset in carcerem, magno eam rem habuit quæstui. *Etenim*, inquit (Græcis abstineo brevitatis causa) *huic in custodiam tali ex causa dato genus omne ministerij atque obsequij, non perfunctoriè, sed cum studio ac perdiligenter adhibebatur. atque cùm jam à primo mane videre esset ante custodiam opperientes Aniculas, viduas quasdam & pueros orphanos. At nobiles & opulenti Christianorum pernoctabant cum eo intus, corruptis pecunia custodibus. Epulæ deinde ac cœnæ variæ apparatus inferebantur. Nec à præsentibus solùm talia curabantur; sed aderant missi publicè à Christianis Civitatum Asiæ, qui eo pro ipsis coràm fungerentur officio adjuvandi patrocinandi, consolandi hominis. nam celeritate incredibili & norunt quid cuique hujus generis acciderit, & statim mini tratori occurrunt, nulli sumptui parcentes, nullo periculo deterriti. unde ingentem sanè collatitiæ pecuniæ proventum ea tunc vincula Peregrino attulere.* Hæc ibi, & quædam alia Lucianus; quæ facilè ostendunt: quomodo ipsarum maximè persecutionum tempore Confessores centuplum eorum quæ Christi causa reliquerant anticipata jam hinc solutione repræsentatum haberent. etiam, prout paulo antè Expositor monebat, in matribus, fratribus & similium necessitudinibus affectuum. Nam ut disertè adjungit ibidem Lucianus: *Christiani cùm fratres omnes inter se sint ex præcepto Legislatoris ipsorum, nihil privi ac peculiaris habent, quod non quivis ipsorum libenter effundat, in occasione benè merendi de quopiam laborante.* Hoc, tanti fuit, g[illegible] in exemplo balaamici jumenti, documentum illustre veritatis Evangelicæ ex eo [illegible] pressisse qui se fuisse Asinum proprio eoque verboso professus est libro: cum e[illegible] tamen in Trinitatem, in Christum, in Apostolos, doctrinamque sacram scelestissimæ blasphemiæ, teteriorem fuisse belluam demonstrent.

VICTORIS. *Dimisimus omnia.* quæ omnia, ô Beate Petre? nempe arundinem, reticulum, naviculam, & artem. Hæc nobis amplo *omnium* vocabulo prædicas? Ita sanè, inquit, non ambitiosa jactantia: sed ut hac interrogatione qua-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Ποῖα πάντα ὦ μακάριε Πέτρε; τὸν κάλαμον, τὸ δίκτυον, τὸ πλοῖον, τὴν τέχνην. ταῦτά μοι πάντα λέγεις; ναί φησιν. ἀλλ' οὐ διὰ φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης τὴν τῶν πενήτων εἰσαγάγω δῆμον, ὅτι κἂν ὀλίγα τις ἀφῇ, κἂν πολλὰ, εἴσ-

χεν αὐτοῦ, αἰώνιον θησαυρὸν λήψεται. ὅταν δὲ λέγῃ, ὃς ἀφῆκε γυναῖκα, οὐ τοῦτό φησιν, ὥστε διασπᾶσθαι τοὺς γάμους, ἀλλ' ὃ περὶ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν, οὐχ ἵνα ἑαυτοὺς ἀναιρῶμεν, οὐχ ἵνα ἐντεῦθεν χωρίζωμεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἵνα πάντων προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν· τοῦτο καὶ ἐπὶ γυναικὸς καὶ ἀδελφῶν καὶ τῶν ἄλλων φησί. δοκεῖ δέ μοι καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν καὶ πατέρες εἰς ἀσέβειαν ἕλκοντες παῖδας, καὶ γυναῖκες ἄνδρας, ὅταν ταῦτα κελεύωσι, φησί, μήτε γυναῖκες ἔστωσαν, μήτε πατέρες· ὅπερ οὖν καὶ ἀπόστολος ἔλεγεν, εἰ δὲ καὶ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω· ἀναστήσας οὖν τὰ πάντα φρονήματα, καὶ ποιήσας τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάντων θαῤῥεῖν.

le spero Christi re spõsum eliciens, magnum pauperum numerum in regnum introducam: sic unoquoque persuaso; sive quis pauca, sive multa Christi causa reliquerit, cunctos pariter æterno nihilominus thesauro donandos. Cùm autem dicit: *qui dimiserit uxorem*, non jubet dissociari conjugia. Sed sic intelligendum hoc est, ut illud quod de anima præcepit: *qui perdiderit animam suam propter me.* non imperans ut nos ipsos occidamus: nec eo dicto suadens ut animam nostrã separemus à nostro corpore; sed ut rebus omnibus quantumvis caris præferamus religionem & officium in Deum. Eo sensu hæc de uxore, fratribus, & alijs dixit. videtur etiam mihi tempora persecutionum hic innuisse. In quibus cùm multi patres conaturi essent pertrahere filios ad impietatem, & uxores viros: adversus hæc pericula jam nunc præmuniens, edicit: qui vobis talia suaserint, nec patrum, nec uxorum loco sunto. quod & Apostolus dixit illis verbis: *Si verò infidelis discedit, discedat.* Vult igitur hoc loco Christus excitare omnium mentes ad adhærendum Deo super omnia. 1 Cor. 7. 15.

„ Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχα-
„ τοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.

31. Multi autem erunt primi,
„ novissimi; & novissimi, primi.

ΑΥΤΟΥ. Δεικνὺς ὅτι τῶν πρώτων εἶναι δοκούντων ἔσονται πρῶτοι οὗτοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν ἀφέντες. ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ Φαρισαίους αἰνίττεσθαι· ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, ὅτι υἱοὶ τῆς βασιλείας ἔξω βληθήσονται. ἄλλοι δὲ ἐρωτῶσιν εἰ τοῖς ἀντεχομένοις χρημάτων δύσκολος ἡ σωτηρία, τοῖς ἀπολιποῦσι πάντα τίς ἡ ἐλπίς; δῆλον δὲ ἀπὸ τοῦ ὅτι τό, τίς ἄρα δύναται σωθῆναι, περὶ πλουσίων ἐλέγετο. περὶ δὲ ἑαυτῶν εἰδέναι βούλονται τὴν ἀποκειμένην ἐλπίδα, οὐχ ὡς μεγάλα τινὰ καταλελοιπότες, ἀλλ' ὡς αὐτῶν ὢν ὄχλος ἐκστάν-

EIUSDEM. Ostendens ijs qui primi viderentur, priores futuros qui in se crediderint, & sua ipsorũ propter se reliquerint. quo loco mihi videtur Pharisæos innuere; uti & quando superius dixit: *Filij regni foras eijcientur.* Alij verò interrogant. si mordicus retinentibus divitias difficilis est salus, ijs qui cuncta reliquerunt, quid sperandum est? unde apparet, illud: *Quis poterit salvus fieri?* De divitibus dictum. de se autem ipsis scire volunt, quid sibi sperandum reserue-

ἐκ προφητῶν τὸ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. μέγιστον γὰρ εἰς παραμυθίαν τὸ καὶ διὰ τῶν προφητῶν προειρῆσθαι τὰ σωτῆρος τοιαῦτα μέλλοντα πάσχειν, ἵνα ὅταν τὰ σκυθρωπὰ ταῦτα ἐξέλθῃ, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐντεῦθεν προσδοκήσωσι.

ΤΟΛΩΣ. ἵνα μὴ θορυβηθῶσιν οἱ Ἀπόστολοι ὁρῶντες τὰ πάθη τοῦ Κυρίου, προλέγει αὐτοῖς ταῦτα. καὶ τοῦτο πολλάκις ποιῶν βεβαιοτέρους ἀπετέλεσεν αὐτούς· ἵνα ὅταν ἥξει τοῦ πάθους ὁ καιρὸς, πιστεύσωσιν ὅτι ἑκὼν πάσχει, ὡς προεγνωκὼς ταῦτα καὶ προειπὼν αὐτοῖς. οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ἕκαστον ὧν ἔμελλε παθεῖν προαγορεύει αὐτοῖς τό τε ἐμπαιχθῆναι, καὶ ἐμπτυσθῆναι, καὶ τελέως ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι· ταῦτα πάντα προαγορεύει ἵνα μάθωσιν, ὅτι ἑκὼν μέλλει παθεῖν· ἤδη δὲ καὶ τὰς τῶν προφητῶν ῥήσεις εἰς μέσον ἄγει· ἵν᾽ ὅταν τὰ σκυθρωπὰ ἐπιστῇ, μεγίστην παραμυθίαν ἔχωσι τὰς τοῦ Κυρίου προρρήσεις καὶ αὐτὰς τῶν προφητῶν.

passionis, ut nihil eorum quę deinde erant eventura, tacitum antea nec præcognitum, subita eos nec opinata turbaret novitate. Medicina verò cunctorum horum illa erat resurrectionis adjuncta mentio: *& tertia die resurget.* Necessariò & illud admonitū, quod Lucas refert, consummanda in his cuncta quæ Prophetæ prædixissent eventura Filio hominis. magnum enim ad consolationem habebat pondus hoc habere perspectum: prævidisse ac prænūciasse Prophetas talia passurum Christum. ut cū tristia illa incidissent, Resurrectionem pariter prædictam, inde secuturam expectarent.

TOLOSANI. Ne turbarentur Apostoli videntes passiones Domini, prædicit ipsis eas: atque hoc subinde faciens, firmiores ipsos reddit, quò deinde adveniente passionis tempore minimè dubitent, quin volens patiatur, quem meminerint hæc eadem quæ nunc experiretur sibi eventura, sępè prodidisse. In quo etiam diligens esse voluit enumerandis generibus varijs malorum. Illudendum quippe se ait à Iudæis, ac flagellandum conspuendumque, ac demum interficiendum. verùm tertia mox die à mortuis resurrecturum. Hæc, inquit, prædicit & prædicat omnia ut intelligerent discipuli, libenter ac volenti animo, cogenteque nemine, passurum ipsum. Iam verò & Prophetarum voces idipsum docentes in mediū profert: ut tristi postmodum ingruente tempore, ad consolationis cumulum haberent supra prædictiones sui Domini, etiam ijs consentientes aliorum Prophetias divinorum vatum.

„ Καὶ προσπορεύονται αὐτῷ Ἰάκω-
„ βος καὶ Ἰωάννης, οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου,
„ λέγοντες, διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα
„ ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν.
„ Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, τί θέλετε
„ ποιῆσαί με ὑμῖν;
„ Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, δὸς ἡμῖν ἵνα
„ εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύ-

35. Et accedunt ad eū Iacobus,
„ & Ioannes filij Zebedæi, dicen-
„ tes, Magister, volumus ut quod-
„ cumq; petierimus, facias nobis.
36. At ille dixit eis, Quid vultis
„ ut faciam vobis?
37. Et dixerunt, Da nobis ut
„ unus ad dexteram tuam, & alius
„ ad

» ad sinistram tuam sedeamus in
» gloria tua.

38. Iesus autem ait eis, Ne-
» scitis quid petatis. Potestis bi-
» bere calicem quem ego bibo,
» aut baptismo, quo ego bapti-
» zor, baptizari?

39. At illi dixerunt ei, Possu-
» mus. Iesus autem ait eis, Calicē
» quidem quem ego bibo, bibetis,
» & baptisma quo ego baptizor,
» baptizabimini:

40. Sedere autem ad dexteram
» meam vel ad sinistram, non est
» meum dare vobis, sed quibus
» paratum est.

TOLOSANI. Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes, qui & petierūt, sibi ut duobus primos duos ab ipso consessus in gloria sua reservaret: ita ut alter ad ejus dexteram, alter ad sinistram sederet. Atqui Matthæus id dicit matrem ipsorum à Christo filijs postulasse: quod Marcus ipsos egisse pro se memorat. Itaque in hoc conflictus Evangelistarum apparet quidam, cōpositu tamen facilis. quid enim vetat contigisse utrumque? ut inquam diverso tempore idem hoc & ipsi sibi & mater filijs poposcerit. quarum postulationum cùm Matthæus uni, Marcus alteri præsens interfuisset, eorum quisque quod viderat in narratione sua posuit, transmisitque nobis. Verum unde impulsa mater ad id petendum est, aut unde sumpta filij ejus fiducia in rei tantæ ambitionē proruperunt? Equidem crediderim istuc inductos observatis signis præcipuæ in ipsos Christi dignationis: & crebra ex ipso audita mētione regni ejus, quod humanum & cæterorum in terris notorum

» μου σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ
» σου.

» Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, οὐκ
» οἴδατε τί αἰτεῖσθε. δύνασθε πιεῖν τὸ
» ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισ-
» μα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτι-
» σθῆναι;

» Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, δυνάμεθα.
» ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, τὸ μὲν πο-
» τήριον ὃ ἐγὼ πίνω, πίεσθε, καὶ τὸ
» βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπ-
» τισθήσεσθε.

» Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ
» ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦ-
» ναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται.

ΤΟΛΩΣ. Καὶ προσπορεύονται αὐτῷ, φησὶν, Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης οἰτοῦντες καὶ ᾐτήσαντο ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐωνύμων καθίσαι ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος τὴν μητέρα αὐτῶν φησὶν αἰτήσασθαι τὸν Κύριον ὑπὲρ τῆς τοιαύτης καθέδρας· ὁ δὲ Μάρκος τοὺς υἱοὺς αὐτῆς μᾶλλον ἤπερ ἐκείνην. Κἂν τούτῳ διαφωνεῖν δοκοῦσιν οἱ εὐαγγελισταὶ πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ' οὐκ ἔστι διαφωνία τὸ τοιοῦτον. ἐνδεχόμενον γὰρ ὅτι αὐτήν τε κἀκείνους αἰτήσασθαι ἐν διαφόροις καιροῖς. διὸ ἕκαστος τῶν Εὐαγγελιστῶν ὃ ἐθεάσατο καὶ ὅτι δῆλον ἡμῖν πεποίηκεν. ἀλλὰ πόθεν ὥρμητο ἡ μήτηρ τοιοῦτον αἰτήσασθαι αἴτημα· ἢ πόθεν οἱ παῖδες αὐτῆς τοιαύτην ἔχοντες ὑπόληψιν, οἶμαι δὲ ἐκ τῆς ἄγαν τιμῆς ἣν ὁ Σωτὴρ εἶχε πρὸς αὐτούς. Καὶ δὴ καὶ ἀκούσαντες αὐτοῦ περὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας πολλάκις διαλεγομένου, κοσμικὴν εἶναι αὐτὴν ἐνόμιζον. εἰπόντων δὲ αὐτῶν τὸ βούλημα· τί θέλετέ φησι πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἀγνοῶν· ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ αὐτοὺς εἰπεῖν· καὶ ὕπο διδάξῃ· οἱ δὲ οὐ δημοσίᾳ λέγουσιν· ᾐσχύνοντο γάρ· κατ' ἰδίαν δὲ λαβόντες αὐτὸν, ἀπεφήναντο· ἰδὼν δὲ ὁ Σωτὴρ ὡς οὐδὲν πνευματικὸν ἔλεγον οὐκ οἴδατέ φησι τί αἰτεῖσθε.

εἶτα

ἅπα λέγει πρὸς αὐτούς· δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω. τὸν θάνατον ἐνταῦθα λέγει ποτήριον καὶ τὴν σφαγήν· καὶ τοῦτο αὐτὸ βάπτισμα ἐκάλεσεν, ὡς ἔσχατον ὂν καθαρτήριον καὶ ἀμόλυντον. ταῦτα γὰρ ἔλεγεν ὡς αὐτῇ τῇ κοινωνίᾳ προθυμοτέρους ποιήσειν. οἱ δὲ εὐθέως ἐπηγγείλαντο· ἐλπίζοντες εὐθὺς παρ' αὐτοῦ τὴν αἴτησιν λαβεῖν. διὸ καί φησι· τὸ μὲν ποτήριον πίεσθε. καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε. οὐ γὰρ ἀλαζονείας ταύτης καὶ βασιλείας αἰσθητῆς ἀλλὰ μαρτυρίου καὶ σφαγῆς κατάξιοι ἔσεσθε ἐπαινέτης. τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι· ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. ἐκεῖνοι γάρ, ὡς τινων καθεδουμένων ἐν ἐκείνῃ τῇ βασιλείᾳ, ᾔτουν τὰς καθέδρας, ἐν τούτῳ ποθοῦντες τὸ τῶν πρωτείων ἀπολαῦσαι. ὁ δὲ Σωτὴρ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν ἀποκρίνεται· λέγων μὴ εἰδέναι αὐτοὺς ὅπερ δὴ καὶ ᾐτήσαντο. δώδεκα γὰρ θρόνους ἀκούσαντες, καὶ ἀγνοήσαντες τί τὸ εἰρημένον δηλοῖ, τὴν προεδρίαν ἐζήτουν. διὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ ἔφη· ἀποθανεῖσθε δι' ἐμέ, καὶ κοινωνοὶ γενήσεσθε τοῦ πάθους· ἀλλ' οὐ μόνον τοῦτο ἱκανὸν πρὸς τὸ πρώτην τάξιν ὑμᾶς λαβεῖν. εἰ γάρ τις μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς σφαγῆς, καὶ τὰς ἄλλας ἁπάσας ἀρετὰς ἔχων, πρώτιστος· καὶ οὐκ ἐπειδὴ φίλους ὑμᾶς ἔχω τῶν ἄλλων προκρίνω διὰ τοῦτο ἐκείνου προτιμήσομαι ὑμᾶς· καὶ δώσω ὑμῖν τὰ πρωτεῖα. τοῖς διὰ τῶν ἔργων γὰρ πρώτοις γενέσθαι δυναμένοις, ἐκείνοις παρὰ τοῦ πατρός μου ἡτοίμασται τὰ πρωτεῖα.

simile putarent. Cognita porrò voluntate ipsorum aliquid à se petendi, quid vultis? ait ipsis Salvator, non utique ignorans, sed ut fateri ipsos ac enunciare mentem suam cogeret. sicque eliceret unde possent erudiri. Tamen illi non palam quod cogitabant protulerunt, pudore videlicet cohibiti: sed seducto in partem commiserunt. animadverso verò Salvator nihil ipsos spirituale proponere, *Nescitis*, inquit, *quid petatis*. Deinde addit: Potestis bibere calicem quem ego bibo? ubi calicis vocabulo, mortem quam erat passurus sævā & cruentam indicat. quam eandē baptismum vocavit, quod ea purgatio futura esset ultima omnem eluens maculam. Hæc dixit, ut communione ac societate [illegible], eliceret ad animosius audendum. Illi autem statim promiserunt. Sperantes vicissim nullam futuram in Domino moram postulationi annuendi. A qua eos opinione ut abduceret, calicem, inquit, vos quidem bibetis meū, & baptismo quo sum baptizandus abluemini: non enim his ambitio inest vitiosa regni sensibilis, qua vos implicari nolim: sed generosus impetus ad martyrium ac cædem, quo ut vobis glorioso sanè dignabimini. Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram non est meum dare nisi quibus paratum est à Patre meo. Errabant videlicet illi opinantes consessum in illo regno fore humanorum similem; in quo ideo sibi præcipuum optabant locum. unum hoc sequentes, ut primatum obtinerent supra cæteros omnes. At Salvator isti eorum opinioni occurrit, ajens nescire ipsos quis peterent. Duodecim quippe sedium mentione audita, & quid ea significaret ignorantes, primos ejus consessus locos affectabant. quare inde illos Salvator avertit, moriemini propter me, inquiens, & meæ passionis participes eritis. Sed non hoc sufficit ad primatum

matum quem ambitis assequendum. Si quis enim ad martyrii ac cædem aliarum præterea virtutum omnium in vita exercitarum merita cumulans adjecerit, is sanè longè omnium evadet primus. neque vos quod familiariores cæteris habeo, idcirco extra sortem supra reliquorum meritum in istum primatum tollam, qui virtuti, non amicitiæ debetur. Operum enim tantum & recte factorum, in ejus attributione dignitatis, rationem habet Pater meus, qui solis labore atque industria præstantibus istum honorem præparavit.

SCHOL. Quod dicit Marcum interfuisse eorum petitioni à Matre Filiorum Zebedæi Christo factæ, innititur opinioni hujus Autoris minus, ut superius observatum est, probabili qua is existimavit Marcum Evangelistam eundem fuisse cum Ioanne cognominato Marco, cujus est mentio in Actis Apostolorum Cap. xii.

41. Et audientes decem, cœperunt indignari de Iacobo & Ioanne.

42. Iesus autem vocans eos ait illis, Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum.

43. Non ita est autem in vobis, sed quicunque voluerit fieri major, erit vester minister.

44. Et quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus.

45. Nam & Filius hominis nõ venit ut ministretur ei, sed ut ministraret, & daret animam suã redemptionem pro multis.

TOLOS. Imperfecto adhuc & humano hæc æstimantes Discipuli reliqui judicio, invidebant & ipsi, nihilo sapiẽtius, quàm fratres duo cogitantes. quare in ipsos indignabantur, eò liberius quod repulsam à Domino passos videbant. unde dari sibi quasi licentiam interpretabantur de ipsis inclementius cẽsendi; quippe velut soluti reverentia qua ipsos priùs constringebat auctoritas Domini palàm duos illos cæteris præferentis: nemine tunc Discipulorum invidere audente.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα, ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, λέγει αὐτοῖς, οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν.

Οὐχ οὕτω δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν. ἀλλ᾽ ὃς ἐὰν θέλῃ γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος.

Καὶ ὃς ἂν θέλῃ ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος.

Καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

ΤΟΛΩΣ. Ἁπλῶς διακείμενοι οἱ μαθηταὶ καὶ ἀνθρωπίνως, ἐφθόνουν ἔτι καὶ αὐτοὶ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις· διὸ καὶ ἠγανάκτουν κατὰ τῶν δύο. καὶ μάλιστα ὅταν ἐθεάσαντο αὐτοὺς ἀπωσθέντας παρὰ τοῦ Κυρίου. Καὶ γὰρ καὶ τιμώμενοι ἦσαν οἱ δύο καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως. Καὶ οὐδεὶς τῶν ἄλλων μαθητῶν ἐφθόνει αὐτοῖς. ἐπειδὴ δὲ ἑώρων αὐτοὺς αἰτησαμένους τὴν τιμὴν, ἐταράττοντο μὴ φέροντες. καὶ νῦν μὲν διὰ τὴν ἀπέλασιν οὕτω διέκειντο. ὕστερον δὲ τέλειοι γενόμενοι, οὐ μόνον οὐκ ἐφθόνουν ἀλλὰ καὶ τῶν πρωτείων ἀλλήλοις παρεχώρουν. ὁ δέ γε Σωτὴρ θεραπεύει αὐ-

τοὺς

τοὺς προκρίνας τὸ ἐλάχιστα αὐτοῦ φέρειν αὐτούς. εἶτα καὶ τῷ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστιν ἁρπαγμὸς ἡ τιμή. τοῖς ἔθνεσιν γὰρ τὸ τοιοῦτον· καὶ ἐκείνοις οἱ ἄρχοντες αὐτῶν τυραννικῶς τε καὶ δυναστικῶς προφέρονται. ὑμῶν δὲ ὁ θέλων εἶναι πάντων πρῶτος πάντων ἔστω ἔσχατος. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν δοῦναι λύτρον ἀντὶ πολλῶν. ἀλλ' ὅμως ἡ διακονία αὕτη ὕψος ἐστὶ καὶ δόξα· ὅπερ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο. καὶ γὰρ πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι, ἀγγέλοις ἐγνωρίζετο μόνοις· ἐπειδὴ δὲ ἄνθρωπος ἐγένετο, πᾶσιν ἐγνωρίσθη καὶ πάντων βασιλεύει.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Προσῆλθον οἱ Ζεβεδαίου παῖδες τὴν ἐν ἄκρῳ καθέδραν αἰτοῦντες τιμήν. ἀλλ' ἦν ἄτοπον μὴ τὴν τοῦ χορηγοῦντος περιμένειν φιλοτιμίαν, ἁρπάζειν δὲ ὥσπερ τὴν ἑτέροις ἐσθ' ὅτε χρεωστουμένην δωρεάν. πρὸς οὖν τὴν οὕτως ἄτοπον αἴτησιν εἰκότως ἔφησεν ὁ Σωτήρ, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, οὐχ ὅτι μὴ ἠδύνατο παρασχεῖν· ἀλλ' ὅτι τῶν πονούντων ἐστὶν, ἀναλόγως ὡς κάμνουσι κομίζεσθαι τὸν μισθόν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις τοῖς εἰς ἀγῶνα κεκλημένοις τὰ γέρα προθεὶς, λέγει πρὸς αὐτούς, οὐκ ἐμόν ἐστιν ὦ οὗτοι τὸ μείζονα εἰπεῖν καὶ ᾧ βούλομαι παρασχεῖν. ὥσπερ αὖ εἰ καὶ τὸ πῦρ τῷ καταψύχεσθαι βουλομένῳ καὶ αἰτοῦντι παρ' αὐτῷ, λέγει, οὐκ ἔστιν ἐμὸν ὃ ζητεῖς ἐπιδοῦναί σοι. φύσεως γὰρ ἑτέρας εἰμί. οὐ καὶ ὁ διδάσκων μὴ νοσεῖν οὐκ ἂν αὐτὸς ἐπιδοίη τοῦτό τινι. οὐ γὰρ ἐπὶ τούτοις τέθηκα τῷ σταδίῳ τοὺς ὅρους, ἀλλ' ἐκεῖνος λήψεται τοῦτο ᾧ τὸ πάντα νικῆσαι περιποιήσει δικαίως τὸ τιμᾶσθαι μειζόνως. οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ οὐκ εὔλογον εἶναί φησι τοῖς αἰτοῦσι τὸ μεῖζον προσδοῦναι προχείρως, ὃ ὀφείλοντα δικαίως λαβεῖν παραιτούμενος, ἀλλ' ἐκείνους ἔχειν ἐστὶ πρεπωδέστερον οἷς ἡ τοῦ πατρὸς προέγνωσις, τοῦ ἐν ἐμοὶ καὶ δι' ἐμοῦ πάντ' ἐργαζομένου, διὰ τὴν

Tantum ubi viderunt ambire ipsos prærogativam honoris, non contentos ultrò delata dignitate, commoti sanè in eos sunt. Et hi quidem erant eorum sēsus in hoc imperfectionis statu, quando autē postea perfecti fuerunt, non modò non invidebant invicem, sed primatum pro se quique recusantes, ultrò sibi mutuò cedebant. Cęterùm quod gravia memoraverat, mentione calicis necis patientiam injungens, emollit societate sui, similia se quoq; passurum ferens; deinde ostendendo meritis obtineri legitimū honorem, non sorte aut raptu provenire. Hoc enim Gentium est, apud quas summæ quoque dignitates vi & terrore comparantur. Inter vos autem meos Discipulos qui volet esse omnium primus, sit omnium postremus. Etenim Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare; neque hoc solùm, sed & animam suam dare redemptionem pro multis. Verumtamen hoc ipsum ministerium excelsitas est & gloria: sicut & in Salvatore apparuit. Siquidem is antequam incarnaretur, à solis agnoscebatur Angelis; postquam autem homo factus est, omnibus innotuit, & cunctis imperat.

ANONYMI. Accesserunt filij Zebedæi honorē supremi loci postulantes. sed erat pręposterum & improbabile non expectare prębētis liberalitatem: at pręripere quodammodo debitum fortassè alijs donum. Ad petitionem ergo adeo absurdam, meritò sic Salvator respondit: *Non est meum dare:* non quod dare non posset; sed quod pręmium laborantibus propositū, contra rationem gratis otiosi au-

ferre moliantur: ut enim si quis vocatis ad certamen pugilibus aut athletis, ostensisque victoriæ præmijs dicat: non meum est, heus vos! optimum ex his seponere, & cui voluero largiri. quemadmodũ si quis refrigerari cupiens, id ab igne petat, respondeat ignis, non est meum quod petis dare tibi. alterius enim naturæ sum. Pari modo si quis à profitente medendi artem subitò repræsentari sibi sanitatem flagitet, ab illo audiet: non est meum dare tibi antequam adhibueris remedia præscripta. non enim in eam formulam præfinivi leges stadio; sed in hanc: ut certaminis coronam ille ferat cui omnium victori merita suppetent, ob quę jure pre cunctis unus honoretur. Sic Salvator non ęquum esse ait, prerogativam precipui honoris eximie quibusdam attribuere gratuitam, alijs repulsis qui eam legitimè sunt promeriti. sed ijs id decus servari longè decentius est, quibus Patris prescientia, in me & per me cuncta operantis, propter egregiorum excellentiam facinorũ hoc preparavit. Est igitur hic sermo non confitentis infirmitatem: sed prudentem, & res suas bono more dispensantem autoritatem profitentis. Nemo ergo putet Patris eum huc mentionem intulisse, ut potestatis dandi defectum cujus sibi esset conscius, vel tegeret, vel excusaret: sed ut hac occasione naturę suę inferioris, hoc est humanę, officio ac sensu loqueretur. Solitũ quippè ipsi quidquid humanę facultatis excedit modum, Patri adscribere, ut Deo. Deus porrò cùm esset ipse quoque per naturam, nõ utique supra vim agnoscat suam

τὴν ἀνδραγαθημάτων ὑπεροχὴν τούτου ἐπιτρέπουσιν. ἔστιν οὖν ὁ λόγος οὐκ ἀσθενείας ἀπόδειξις, ἀλλ' οἰκονομικῆς ἐξουσίας. οἰέσθω δὲ μηδεὶς διὰ τὸ αὐτὸν μὴ δύνασθαι παρασχεῖν τοῦ πατρὸς ἐπωνυμίαν εἰσφέρεσθαι, ἀλλ' οἰκονομικῶς εἰρῆσθαι τοῦτο. ἔθος γὰρ αὐτῷ πᾶν ὅπερ ἂν ὑπερέχει τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν ἀναβαῖνον, τοῦτο ἀνατιθέναι τῷ πατρὶ ὡς Θεῷ. Θεὸς δὲ ὢν καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν, καὶ ὢν ὡς πρὸς τὸν πατέρα, οὐκ ἀδυνατήσει περὶ τὸ ἀνατιθὲν τῇ θείᾳ φύσει, ἀλλ' αὐτὸς ἔσται πάντων ἐργάτης. φιλαρχίαν οὖν τινα καὶ κενὴν ὠδίναντας δόξαν εὑρίσκει τοὺς Ζεβεδαίου παῖδας, καὶ πραείαις ἀποτρέπει μὲν καὶ ἐξίστησι τοῦ κακοῦ· μέτρια δὲ μᾶλλον διδάσκει φρονεῖν, καὶ διὰ τοῦ ἐφεξῆς τοῦτο εἰσόμεθα. ἀγανακτοῦσι μὲν γὰρ οἱ ἕτεροι μαθηταί, τὸ πᾶσιν ὀφειλόμενον ὑπὸ δύο μόνων ἁρπαζόμενον βλέποντες, ὅλον εἰς τὴν αἴτησιν αὐτῶν. προσκαλεσάμενος δὲ ὡς γέγραπται, πάντας ὁ Σωτὴρ παιδεύει τοὺς τοῦ Ζεβεδαίου παῖδας, οὐκ ἀποτόμως ἐλέγχων, φιλάγαθος ὤν, ἵνα μὴ τὸ βάρος τῆς λύπης βαπτίζῃ εἰς ἀθυμίαν. πραείαις δὲ φησι καὶ ἀπολελυμένως πρὸς ἅπαντας, ἵνα μὴ δοκῇ πρὸς μόνους τοὺς δύο ἀποτείνεσθαι. δέδεικται τοίνυν ὅλου τοῦ κεφαλαίου καθ' ἑξῆς τὴν πρέπουσαν ἐσχηκότα βάσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενήσας περὶ τοῦ δοῦναι τὴν χάριν ὁ Σωτήρ, ἀλλὰ τῆς προαποδεδομένης οἰκονομίας ἕνεκεν, τὸ οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι εἴρηκε.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Πῶς ὁ Ματθαῖός φησιν, ἡ μήτηρ προσῆλθεν; ἀμφότερα γενέσθαι εἰκός. τὴν γὰρ μητέρα παρέλαβον ὡς μείζονα τὴν ἱκετηρίαν ἐργασόμενοι, καὶ ταύτῃ τὸν Χριστὸν δυσωπήσοντες. ὅτι γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτῶν μᾶλλον ἡ αἴτησις ἦν, καὶ αἰσχυνόμενοι προβάλλονται τὴν τεκοῦσαν, σκόπει τῷ πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνει τὸν λόγον. μάθωμεν δὲ τί πρότερον αἰτοῦσι καὶ ἀπὸ ποίας γνώμης εἶτα αὐτοὶ εἶτα μήτηρ,

καὶ

καὶ πόθεν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον. εὑρίσκω αὐτοὺς τιμωμένους παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ προσδοκήσαντες ἐντεῦθεν ἐπιτεύξασθαι. ἀλλὰ τί ποτέ ἐστιν ὃ αἰτοῦσιν; ἄκουσον ἑτέρου εὐαγγελιστοῦ σαφῶς ἐγκαλύπτοντος· διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς εἶναι τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἤδη φαίνεται, ταῦτα ᾔτουν. ἐνόμιζον γὰρ ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν οὐ τεύξονται. διὰ τοῦτο γοῦν ἐν νῷ προσῆλθον ἀξιοῦντες. ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ αἰσθητῆς ὑπώπτευον βασιλείας. ἀλλὰ μηδεὶς καταγινωσκέτω ἀποστόλους, εἰ οὕτως ἀτελέστερον διέκειντο. οὔπω σωτῆρος ἦν, οὔπω πνεύματος χάρις. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκκαλύπτεται αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ἵνα μετὰ ταῦτα γνῶσι τίνες ἀπὸ τῆς χάριτος ἐγένοντο. οὐκ ἀγνοῶν δὲ ὁ Σωτὴρ τί αἰτῆσαι βούλονται, φησὶ τί θέλετε; ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἀποκρίνεσθαι, καὶ οὕτως διδάξαι. οἱ δὲ αἰσχυνόμενοι (ἐπειδὴ ὑπὸ πάθους ἀνθρωπίνου πρὸς τοῦτο ἤεσαν) κατ' ἰδίαν ἐκτὸς τῶν μαθητῶν λαβόντες αὐτὸν ἠρώτησαν. προσεπορεύθησαν γάρ, φησίν, ὥστε μὴ γενέσθαι αὐτοῖς κατάδηλον. τί οὖν αὐτοί; δῆλον ὅτι οὐδὲν πνευματικὸν ᾔτουν, οὔτε ᾔδεισαν ὅπερ ᾔτουν. οὐ γὰρ ἂν ἐτόλμησαν τοσοῦτον αἰτῆσαι. φησίν, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε, πῶς μέγα καὶ τὰς ἄνω ὑπερβαῖνον δυνάμεις. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω; ἴδε πῶς εὐθέως ἐπιγαγὼν τὰ τῆς ὑπονοίας αὐτῶν εἰς ἐναντία. ὑμεῖς μὲν γὰρ φησι περὶ τιμῆς μοι διαλέγεσθε, ἐγὼ δὲ περὶ ἀγώνων ὑμῖν καὶ ἱδρώτων. οὐ γάρ ἐστιν οὗτος ὁ τῶν ἐπάθλων καιρός, ἀλλὰ σφαγῆς καὶ πολέμων καὶ κινδύνων. καὶ ὅρα πῶς τῷ τρόπῳ τῆς ἐρωτήσεως ἐφέλκεται. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, ἵνα τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ προθυμότεροι γένωνται. καὶ βάπτισμα πάλιν ἀνακαλεῖ. δεικνὺς μέγαν ἀπὸ τῶν γινομένων τὸν καθαρμὸν, αὐτοῖς μὲν δι' ἑαυτῶν, τῇ οἰκουμένῃ δὲ τὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. λέγχ-

quod naturę divinę reservatũ est: aut talium etiam operum se posse, cùm vellet, autorem esse diffiteatur. Affectationem ergo principatus quandam, & vanam appetitionem gloriæ, cùm in filijs Zebedæi comperisset, opportunis ipsos coercet monitis, & à malo revocat. modestè autem de se potiùs sentire docet: quod etiam è sequẽtibus iutelligemus. Indignantibus enim cæteris Discipulis, quod rem cunctis debitam, à duobus solis, si eorũ postutationi deferretur, præripi viderent: vocatis, ut scriptũ est, omnibus Salvator, monet Zebedæi filios; non ille quidem acriter eos objurgans; quippe lenis, & alioqui bonis indulgens, ne nimiæ ignominiæ dolore ipsos in pusillanimitatem mergeret; plausibiliter autẽ cunctis in universum, neminem privatim compellans, de modestia præcipit: ne videretur hos duos potissimùm notare. Ostensum igitur est, subtili discussione totius hujus Capitis & singularum ipsius partium; Salvatorem non negasse se posse dare petitum locum, quod potestate ad id verè careret: sed quod à prius constituto providè proposito, dandi illum ijs qui meruissent, nollet recedere.

VICTORIS ANT. Quomodo Matthæus dicit: Matrem accessisse? utrumque factum, est verisimile. Matrem enim secum Christum adeuntes assumpserunt, efficaciores ejus preces arbitrati fore, revereturo matronam Domino: simulse sperabant agente pro ipsis matre audacis petitionis pudorem lucrifacturos. Videamus ergo prius, quid, qua mente, qua impulsi ratione, sive ipsi, sive mater postu-

lent? videbant se honorari præ cæteris. hinc fiduciam sumunt impetrandi quod volunt. Quid autem id tandem est quod petunt? Audi ab alio Evangelista clarè id prodente. nam ex eo quòd appropinquarent Ierosolymæ, quò tendere ipsis Christus videbatur, ut regni sui possessionem mox adiret, & ejus gloriam monstraret, ejus rei petendæ occasionem sumpserunt. Reputabant scilicet secum, si cunctarentur, & sinerent iniri possessionem regni, tunc, re jam non integra, petitionem ipsorum serã & irritam futuram. propterea festinarunt nunc accedere, captato temporis articulo. unde patet de sensibili eos regno cogitasse. Sed ne quis condemnet Apostolos, quòd tam imperfectè affecti tum fuerint, cùm nondum gratia, quam Christus morte sua, quam Sanctus Spiritus adventu in orbem suo intulit, hominum animos illuminaret & accenderet. Propterea enim nunc deteguntur eorum defectus, ut quid postea effecerit in ijs gratia, & quales ex qualibus reddiderit, cognosceretur. Non ignorans autem Salvator quid petituri venissent, rogat: *quid vultis?* sed ut eliceret responsum, cujus occasione doceret ipsos. Porrò illi, pudore humani affectus quo instincti veniebant, tractum in partem Dominum & extra condiscipulorum conscientiam seductũ rogaverunt. Accesserunt, inquit, ut ipsi nimirũ soli loquerentur, cæteris non audientibus. Quid ergo petierunt? Profectò nihil spirituale; at neque sciebant quid peterent: si enim scirent, numquam auderent tantùm petere. meritò igitur audiunt:

σιν αὐτῷ, δυνάμεθα. εὐθέως ἐπηγγείλαντο, προσδοκῶντες ἀκούσεσθαι ὅπερ ᾔτησαν, ἐπειδὴ ταῦτα εἶπον. δείκνυσι δὲ ὅτι οὐκ ἀλαζονεία τὰ εἰρημένα, φησί, τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε, τουτέστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγώ· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ πατρός. ἴδε πῶς ἐπῆρεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ ὑψηλὰς ἐποίησε, καὶ πρὸς λύπην ἀχειρώτους εἰργάσατο. ἀλλὰ τί ποτέ ἐστι τὸ εἰρημένον; καὶ γὰρ δύο ἐστὶν τὰ ἀπορούμενα· ἓν μὲν, εἰ ἡτοίμασταί τινι καθίσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ; ἕτερον δὲ, εἰ ὁ πάντων Κύριος ἐκείνοις οἷς μὴ ἡτοίμασται οὐκ ἦν κύριος παρασχεῖν; πρὸς μὲν οὖν τὸ πρότερον ἐροῦμεν ὡς οὐδεὶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἢ ἐξ ἀριστερῶν κάθηται. ἄβατος γὰρ πάσῃ τῇ κτίσει ὁ θρόνος ἐκεῖνος. ὡς οὖν ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς τίθησιν αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγων, πρὸς τίνα γὰρ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους φησίν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν ὁ θρόνος σου ὁ Θεός. πῶς φησι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου ἢ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ὡς ὄντων καθεζομένων τινῶν ἢ οὐκ ὄντων, ἄπαγε· ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν ἀπεκρίνατο τῶν ἐρωτώντων συγκαταβαίνων τῇ αὐτῶν διανοίᾳ. οὐ γὰρ ᾔδεσαν τὸν ὑψηλὸν θρόνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέδραν. ἀλλ' ἐνεζήτουν μόνον τῶν πρωτείων ἀπολαῦσαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων στῆναι. ἐπειδὴ γὰρ δώδεκα θρόνους ἤκουσαν, ἀγνοήσαντες τί ποτε ἦν τὸ εἰρημένον, τὴν προεδρίαν ἐπεζήτησαν. ὃ τοίνυν φησὶν ὁ Χριστὸς τοῦτ' ἔστιν· ὅτι ἀποθανεῖσθε μὲν δι' ἐμὲ καὶ κοινωνήσετέ μοι κατὰ τὸ πάθος· οὐ μὴν ἀρκεῖ τοῦτο ποιῆσαι πρὸς τὴν πρώτην τάξιν ὑμᾶς καταχεῖν. ἂν γάρ τις ἕτερος ἔλθοι μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν κεκτημένος πολλῷ πλείονα ὑμῶν, οὐκ

ἐπειδὴ

ἐπειδὴ φιλονεικῶν καὶ τῶν ἄλλων προκρίνω, διὰ τοῦτο παρωσάμενος ἐκείνους, ὑμῖν δώσω τὰ πρωτεῖα. ἐκείνοις γὰρ ἡτοίμασται τοῖς ἀπὸ τῶν ἔργων δυναμένοις γενέσθαι λαμπροτέροις. πανταχόθεν οὖν αὐτοὺς συνελαύνει, μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, εἰς τὴν τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἐπίδειξιν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχειν. ὅτι γὰρ αὐτὸς Κύριός ἐστι τοῦ παντὸς, δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς πᾶσαν ἔχει τὴν κρίσιν, καὶ αὐτὸς ἀποδώσει ὡς δίκαιος κριτὴς Παύλῳ τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον, οὐ μόνον δὲ αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον. παραπεμπόμενος οὖν αὐτοὺς οἰκονομικῶς, ὥστε μὴ ὑπὲρ πρωτείων ἐνοχλεῖν εἰκῆ καὶ μάτην, ὁμοῦ τε μὴ λυπῆσαι βουλόμενος. ἀμφότερα ταῦτα κατορθοῖ. οὐ τοίνυν τὴν ἰσχὺν ὑπερβέβηκεν ἡ τοιαύτη δόσις. ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὡς εἰ καὶ ἔλεγεν, ὑπ' ἐμοῦ. ὅθεν ὁ Μάρκος οὐδὲ εἴρηκε τὸ ὑπὸ τοῦ πατρός μου. ἀκούσαντες δέ φησιν οἱ δέκα ὅτι ἐπετιμήθησαν, ἠγανάκτησαν. ἕως μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ ὁ ψῆφος ἦν, οὐκ ἠγανάκτουν, ἀλλ' ὁρῶντες αὐτοὺς προτιμωμένους, ἔστεργον, αἰδούμενοι τὸν διδάσκαλον. καὶ πρὸς Πέτρον δέ τι παθόντες ἀνθρώπινον, οὐκ ἐδυσχέραινον, ἀλλ' ἠρώτησαν μόνον, τίς ἄρα μείζων ἐστίν; ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα τῶν μαθητῶν ἡ αἴτησις ἦν, ἀγανακτοῦσι, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως, ἀλλ' ὅτε αὐτοῖς ἐπετίμησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἔδειξεν οὐ πάντως λελογημένους. οὕτω ἅπαντες ἀτελέστεροι ἦσαν. ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὄψει αὐτοὺς πάντων τούτων ἀπηλλαγμένους τῶν παθῶν, καὶ τὰ πρωτεῖα παραχωροῦντας ἀλλήλοις.

Nescitis quid petatis. Adeò magnum id est & supernas excedens virtutes. Potestis bibere calicem quem ego bibo? vides ut statim cogitationes ipsorum in contrariũ detorqueat. Vos quidem, ajens, de honore mecum agitis; Ego certamina & sudores vobis propono. nam hoc quidem præmiorum tẽpus non est, sed præliorum, periculorum, & cædium. Vide autem ut modo ipso interrogationis allicit. *Potestis bibere calicem quem ego bibo?* ut talis invitamento communionis cũ ipso alacriores ad quidvis exsorbẽdum amaritiei fierent. Eandem rẽ quã calice designaverat rursus baptismum vocat, innuens magnam & plenam ablutionem, & emundationem inde secuturam, ipsis quidem per se ipsum, orbi vero universo per crucem ipsius. Dicunt ei: *possumus*, statim promiserunt quod exigebatur, expectantes continuò se audituros assensum largituri ea quæ petierant, quem ista sic prompta exhibitione sui promereri se putabant. At Dominus testimonium ijs reddens, verè ipsos hoc, non autem inani ostentatione polliceri, ait: *Calicem quidem quem ego bibo bibetis*. hoc est: martyrio vos quidem dignabimini, & paria mecum patiemini: sedere autem ad dexteram meam & sinistram, non est meum dare vobis; sed quibus paratum est à Patre meo. Vide ut attollat eorum animas, ac sublimes & dolore invictas reddat. Sed quid hoc est quod dicit? nam duo hic dubia occurrunt. Prius: an alicui præparatum sit, sedere ad dexteram Christi? alterum: an Dominus omnium dare id pro arbitrio nequeat, etiam ijs quibus non est præparatum? Ad prius quidem dicemus: nullum ad ejus dexteram aut ad sinistram sessurum. sublimior ejus ille thronus est, quam ut eò possit assurgere creatura quælibet.

libet. Eximiā quippe istam reservatam unigenito dignitatē cuivis incommunicabilem docet Paulus dum ait: *Cui enim Angelorum dixit aliquando* sede à dextris meis? *& ad Angelos quidem dicit*: qui facit Angelos suos spiritus. *Ad Filium autem*: Thronus tuus Deus &c. quomodo igitur dicit: *Sedere ad dexteram meam aut sinistram non est meum dare*? An ut indicet aliquos consessu isto dignandos, alijs exclusis? minimè id quidem: sed ad humilem cogitationem quærentium responsum accomodavit se se demittens. Non enim illi notitiam informarant sublimis illius throni, & assessus ad Patris dexteram: sed petebant tantùm primatu dignari & præ alijs locari. quippè cùm audissent thronos memorari duodecim, ignari quid id esset, præsidentiam poscebant. Hoc ergo est quod ait Christus: moriemini quidem propter me, ac passioni meæ communicabitis: non tamen id sufficit ad vos in isto primatu constituendos. Si quis enim venerit qui cum martyrio majora quam vos virtutum cæterarum & rectè factorum merita afferat, is sanè vobis præferetur. non enim quia vos nunc amo & cæteris præfero, propterea putetis me tunc alijs vos superantibus rejectis, primatum vobis tributurum, quin illis id scitote reservatum qui heroicis facinoribus præ cunctis excelluerint. Hæc eò pertinebat oratio, ut eos undique stimulis haud mollibus urgeret, ad spem salutis & exaltationis, post Dei gratiam, in proprio conatu, & præclarorum operum editione collocandam. Ipsum autem revera pro arbitrio quidvis si velit posse, patet ex eo quod omne ipsi judicium datum est. & ipse ut justus Iudex Paulo reddet coronam justitiæ: non solùm autem illi, sed & ijs qui diligunt adventum ejus. ut idem Apostolus loquitur. Cùm ergo se posse negat, naturam in se solùm considerat humanam. & ea modesta discretione aptè utitur ad eos à se dimittendos, excutiendamque ipsis ambitiosam spem primatus favore consequendi: & sic eos suaviter ac citra molestiā ignominiam repulsæ, coercendos, ne sibi molesti esse pergerent vana & inutili prensatione. utrumque igitur illud responsionis caput ita intelligendum est: ut nec Filij potentiam excedere putetur primi consessus largitio: nec mentio illa Patris, ubi dicitur ab illo quibusdam præparatum, Filium excludat, quasi non idem ipse quoque cum Patre præparaverit. quòd innuens Marcus, Patris ibi non meminit. Audientes porrò decem, repulsos increpitosque duos, indignati sunt. quamdiu enim Christi ultrò his faventis suffragio illos sibi præferri videbant, Magistri reverentia acquiescebant. In Petri quoque prærogativa, etsi aliquid humanitùs patiebantur, non tamen usque ad murmurationem proruperunt: sed disputarunt tantùm, quis major esset? Ad duorum dumtaxat petitionem palàm indignantur; neque id statim: sed tum demum cum eos rejectos à Christo vident, & eorum ambitionem reprobatam. Ita omnes adhuc imperfectiores erant: cæterùm eos postea videbis omnibus his purgatos vitijs, primatum sibi mutuò deferre.

Hebr. 1.5 — 2.Tim 4.

„ Κα'

Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεριχώ. καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἀπὸ Ἱεριχώ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὄχλου ἱκανοῦ, υἱὸς Τιμαίου Βαρτίμαιος ὁ τυφλὸς ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν.

Καὶ ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν καὶ λέγειν, ὁ υἱὸς Δαβὶδ Ἰησοῦ ἐλέησόν με.

Καὶ ἐπετίμων αὐτῷ πολλοὶ ἵνα σιωπήσῃ. ὁ δὲ πολλῷ μᾶλλον ἔκραζεν, υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησόν με.

Καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι. καὶ φωνοῦσι τὸν τυφλόν, λέγοντες αὐτῷ, θάρσει, ἔγειραι. φωνεῖ σε.

Ὁ δὲ ἀποβαλὼν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

Καὶ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, τί θέλεις ποιήσω σοι; ὁ δὲ τυφλὸς εἶπεν αὐτῷ, ῥαββουνί, ἵνα ἀναβλέψω.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, ὕπαγε· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. καὶ εὐθέως ἀνέβλεψε· καὶ ἠκολούθησε τῷ Ἰησοῦ ἐν τῇ ὁδῷ.

46. Et veniunt Ierichó: & proficiscẽte eo de Iericho, & Discipulis ejus,& plurima multitudine,filius Timæi Bartimæus cœcus sedebat juxta viã mẽdicans.

47. Qui cùm audisset quia Iesus Nazarenus est, cæpit clamare & dicere, Iesu fili David,miserere mei.

48. Et comminabantur ei multi, ut taceret. at ille multò magis clamabat, Fili David, miserere mei.

49. Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cœcum dicentes ei, Animæquior esto, surge: vocat te.

50. Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad eum.

51. Et respondens Iesus dixit illi, Quid tibi vis faciam? Cœcus autem dixit ei, Rabboni ut videam.

52. Iesus autem ait illi, Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

ΤΟΛΩΣ. Καθὸ μὲν ἡ θεραπεία τοῦ τυφλοῦ γέγονε κατὰ τὴν ὁδόν, σύμφωνα δοκεῖ λέγειν τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ. Καθὸ δὲ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς ἕνα τυφλὸν λέγουσι, δύο δὲ ὁ Ματθαῖος, δοκοῦσι διαφωνεῖν· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο διαφωνία· τοῦ γὰρ ἐπιφανεστέρου ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς μνημονεύουσι. καὶ γὰρ ὀνόμασι δεδήλωκε τοῦτον ὁ Μάρκος λέγων Βαρτίμαιος ὁ τυφλός· τουτέστιν ὁ υἱὸς τοῦ Τιμαίου. υἱὸν δὲ Δαβὶδ ἐκάλει ὁ τυφλὸς τὸν Κύριον, ἀπὸ τῆς κοινῆς περὶ αὐτοῦ φήμης, ἐλέγετο γὰρ ὑπὸ πάντων· ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι ὁ Χριστὸς ἐκ σπέρματος Δαβίδ. ἐρωτᾷ δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἵνα μή τις εἴπῃ ἄλλο βουλομένῳ λαβεῖν ἄλλο διδόναι· ἦν γὰρ ἔθος τῷ

TOLOSANI. Quatenus curationem hanc cœci factam dicit in via, consentire videtur Evangelista noster Matthæo & Lucæ. quatenus autem Marcus & Lucas unũ cœcum memorant, duos autem Matthæus, apparet inter eos dissensio quædam: sed non est dissensio. Illustrioris enim inter duos cœcos Marcus & Lucas meminerunt. nam & nominatim eũ Marcus indicavit dicens, Bartimæus cœcus. hoc est filius Timæi. Porrò filium David vocat cœcus Dominum ex communi de ipso fama. Celebrabatur enim passim sermone populari, venturum Christum

ex

ex semine David. Interrogat autē Dominus, ne quis diceret, aliud datum, aliud petenti. Quare solebat Salvator elicere interrogationibus votum ac desiderium cujusque laborantis, & sic optatam ipsis curationem indulgere.

VICTORIS ANT. Plena se potestate curationē operari, ostendit dicens: *Quid tibi vis faciam?* Apparet autem & veneratio multitudinis in eum ex eo quod cœcū prohibent vociferari: quasi silentium facientes Regi prætereunti. unde intelligitur, numquam istam plebem in Christi necem consensuram, nisi ad id scelus autoritate Principum traheretur. Dementat enim rude vulgus imperantium autoritas ad prava incitans. Porrò filium David Christum vocabat cœcus, celebri tūc per vulgus edoctus fama, & Prophetijs persuasus talem expectari. Nec renuit id genus Dominus: etsi alibi significet superius in se aliquid esse isto genere carnali. non enim si putaret cœcum mentiri vocantem ipsum David filium, in præmium mendacis adulationis curationem cœcitatis ipsi tribuisset: quo argumēto refelluntur qui Christum ajunt aut speciem inanem ostentasse hominis, aut ex alia, quā Davidica, carnem origine sumpsisse. Quare autem interrogat ipsum Iesus: *Quid tibi vis faciam?* ne quis putaret eū aliud obtrudere aliud petenti. nam & in cæteris passim solebat, elicere percontando & manifestum cūctis facere desiderium eorum quos curabat, & sic exhibere medicam manum, professis antea quid cuperent; duabus id agens de causis. Primùm quidem, ut alios laborantes

Σωτῆρι, καταδῆλος ποιῶν ἑκάστου τῶν θεραπευομένων τὴν προαίρεσιν, εἶθ' οὕτως διδόναι τὴν θεραπείαν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐ κατ' ἐξουσίαν ἡ ἴασις ἦν, ἔδειξε λέγων, τί θέλεις ποιήσω σοι; δήλη δὲ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ πλήθους ἣν εἶχεν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐπιτρέποντες τῷ τυφλῷ βοᾶν ὥσπερ ἐπὶ βασιλέως παριόντος. ὥστε οὐδ' ἂν συνήρπαστο πρὸς τὴν Χριστοκτονίαν ὁ λαός, εἰ μὴ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων παρήχθη. βλάπτει γὰρ λαὸν ἐξουσία πονηρά. υἱὸν δὲ Δαβὶδ ἐκάλει ὁ τυφλὸς, τὴν διατρέχουσαν ἐν τῷ λαῷ φήμην ἀκούων, καὶ τὴν προσδοκίαν τὴν ἐκ προφητῶν πεπεισμένος. καὶ οὐκ ἀναίνεται τοῦτο γένος ὁ Κύριος, καίτοι δείξας ἀλλαχοῦ ὅτι καὶ ὑπὲρ τὸ γένος ἐστὶ τὸ σαρκικόν. οὐ γὰρ τῷ ψευδομένῳ καὶ καλοῦντι υἱὸν Δαβὶδ, παρέσχεν ἂν τὴν ἴασιν ἐκ ψευδοῦς πίστεως καὶ ἐκ δυσφήμου λόγου, ὥσπερ οἴονται οἱ δοκήσει αὐτὸν φάσκοντες ἐληλυθέναι, ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας σεσαρκῶσθαι, καὶ μὴ τοῦ ἐκ Δαβὶδ φυράματος. τίνος δὲ χάριν ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, τί θέλεις ποιήσω σοι; ἵνα μή τις νομίσῃ ἄλλο βουλομένῳ λαβεῖν ἄλλο τι διδόναι· καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν πρότερον καταδῆλον ποιεῖν τῶν θεραπευομένων, καὶ ἐκκαλύπτειν ἅπασι, καὶ τότε ἐπάγειν τὴν ἰατρείαν· δι' ἓν μὲν ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον ἀγάγῃ· δεύτερον δὲ, ἵνα δείξῃ τῆς δωρεᾶς ἀξίως ἀπολαύοντας. ὅτι δὲ ἀξίως καὶ πιστῶς καὶ ἐξ ὧν ἐβόησε καὶ μετὰ πάσης σπουδῆς προσέδραμεν, ἐκπηδήσας καίπερ ἔφερεν ἱμάτιον ἀπέρριψε, μονονουχὶ τὸν παλαιὸν ἐκδυσάμενος χιτῶνα, καὶ ὅλος τοῦ Ἰησοῦ γενόμενος, καὶ ἐκ τοῦ μαρτυρῆσαι αὐτῷ τὸν Χριστὸν καὶ εἰπεῖν· ὕπαγε, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. καὶ τῆς ἰάσεως δὲ τυχὼν οὐκ ἀπεπήδησεν, ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσι μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἀγνωμονοῦντες· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δόσεως καρτερικός, καὶ μετὰ τὴν

τὴν ὁδὸν ἀνυσώμεθα· ἠκολούθει γὰρ τῷ Ἰησοῦ ἐν τῇ ὁδῷ. τὸ μὲν οὖν τυφλὸν τὴν ἴασιν γεγονέναι κατὰ τὴν ὁδὸν συμφωνεῖ τῷ Ματθαίῳ καὶ Λουκᾷ. ἕνα δὲ τυφλὸν οὗτός φησι καὶ Λουκᾶς· Ματθαῖος δὲ δύο· τοῦτο δὲ οὐδὲν πρὸς διαφωνίαν τῆς ἱστορίας. ἐνδέχεται γὰρ τοῦ ἐπιφανεστέρου μνήμην Μάρκον τε καὶ Λουκᾶν πεποιῆσθαι, ὥσπερ καὶ ὀνόματι δεδήλωκεν ὁ Μάρκος εἰπὼν τὸν υἱὸν Τιμαίου Βαρτίμαιον τυφλὸν, ὡς ἐπιφανῆ τότε ὄντα.

æmulatione quadam traheret ad implorandam,qua egerent, opem. Deinde ut ostenderet;merentibus, quippè in se credentibus, ista beneficia contingere. Enimvero hūc fidei præclaræ merito dignum se præbuisse concessa gratia, apparet ex studio quo exiliens procurrit, abjecto etiam vestimento, quasi exuens veterem hominem, & totus in Iesum transiens. ex eo præterea, quòd de ipso testatur Christus dicens: *Vade, fides tua te salvum fecit.* Cæterùm adeptus sanitatem non resilijt, ut plerique faciunt, post beneficia ingrati: sed quàm fortem ac constantem in petenda gratia, tàm se postquam accepit in eadem agnoscenda profitendaque gratum exhibuit. sequebatur enim Iesum in via. Porrò cœcitati remedium oblatum in via referens consentit hic noster eum Matthæo & Luca. unius autem cœci meminerunt Marcus & Lucas: At Matthæus duorum. neque in hoc ulla Historiæ discordia est. Facilè quippè fieri potuit unius insignioris inter duos cœcos Marcum & Lucam rationem habuisse. quod etiam exprimendo ejus nomine Marcus declaravit, qui hunc cœcum filium Timæi Bartimæū vocans, vulgò tunc notiorem, & præ cæteris celebrem ostendit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ια.

» Καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ
» εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν πρὸς
» τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο
» τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

» Καὶ λέγει αὐτοῖς, ὑπάγετε εἰς τὴν
» κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐ-
» θέως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν εὑρή-
» σετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς
» ἀνθρώπων κεκάθικε· λύσαντες αὐτὸν
» ἀγάγετε.

» Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, τί ποιεῖ-
» τε τοῦτο; εἴπατε ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ
» χρείαν ἔχει. καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀπο-
» στελεῖ ὧδε.

» Ἀπῆλθον δὲ καὶ εὗρον τὸν πῶλον
» δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ
» τοῦ ἀμφόδου, καὶ λύουσιν αὐτόν.

» Καί τινες τῶν ἐκεῖ ἑστηκότων
» ἔλεγον αὐτοῖς, τί ποιεῖτε λύ-

CAPVT XI.

1. ET cùm appropinquarent
» Ierosolymæ & Bethaniæ ad
» montem olivarum, mittit duos
» ex Discipulis suis,

2. Et ait illis, Ite in Castel-
» lum quod contra vos est, & sta-
» tim ingredientes illuc, inve-
» nietis pullum ligatum, super
» quem nemo adhuc hominū se-
» dit: solvite illum & adducite.

3. Et si quis vobis dixerit, Quid
» facitis? dicite quia Domino ne-
» cessarius est: & continuò illum
» dimittet huc.

4. Et abeuntes invenerunt pul-
» lum ligatum ante januam foris
» in bivio: & solvunt eum.

5. Et quidam de illic stanti-
» bus dicebant illis, Quid faci-

,, tis solventes pullum?

6. Qui dixerunt eis sicut præ-
,, ceperat illis Iesus: & dimiserunt
,, eos.

,, ὄντες τὸν πῶλον;

,, Οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς καθὼς ἐνετεί-
,, λατο ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀφῆκαν αὐ-
,, τούς.

TOLOSANI. Sæpiùs antea ingressus erat Salvator Ierosolymam: sed seipsum occultans, & notitiam Iudæorum vitans. Nunc autem multo splendore ac strepitu, quasi sese ostentans, palàm invehitur. Quoniam enim suæ virtutis experimentum ipsis dederat idoneum: jamque instabat patiendi moriendique tempus: non amplius temperandos existimavit aut cohibendos majestatis illos radios, qui dicta ejus factaq; omnia splendore adinirabili commendabant: quin flagrantiores illos atque illustriores in oculos invidentium immittebat, quasi oleum in flammam odiorum, quorum ad effectus animum obfirmaverat, ultrò affundens, atque irritans Iudæorum animos ad se crucifigendum. Equidē non est credibile fatigatione aut debilitate coactum ulla Dominū, qui pedibus Iudæam universam ac Galilæam perambulasset, jumenti vectura permodicum ad iter, quantulum ab Olivarum monte ad Ierosolymam extenditur, eguisse. Verùm ista species insidentis asello novū populum ditioni atque Imperio cœlestis Principis Ierosolymorum Regis cervices submissurum declarabat. Pullus quippè asini, animal immundum juxta legem, Gentilis populi symbolum fuit.

ΤΟΛΩΣ. Πολλάκις εἰσεληλύθει ὁ Σωτὴρ εἰς Ἱεροσόλυμα πρότερον· ἀλλὰ κρύπτων ἑαυτὸν, καὶ μὴ θέλων γνωρισθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις. νῦν δὲ καὶ μετὰ πολλῆς περιφανείας ἐπιβαίνει. ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως πεῖραν αὐτοῖς δέδωκεν ἱκανὴν· καὶ ὁ καιρὸς τοῦ πάθους ἐγγὺς ἐτύγχανε. μετὰ δόξης λοιπὸν καὶ πολλῆς λαμπρότητος ἅπαντα περιῄει, ὡς ἂν μᾶλλον αὐτοὺς ἐκκαίῃ καὶ διεγείρῃ πρὸς τὸ σταυρῶσαι αὐτόν. οὐ γὰρ χρείας τινὸς ἕνεκα ἐπὶ ὄνου καθήμενος ἄλλως ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐληλυθὼς, ὃς πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ Γαλιλαίαν πεζῇ ἐπορεύετο. ἀλλὰ τὸ ἐποχούμενον αὐτὸν ἐπὶ πώλου θεωρεῖσθαι δηλοῖ τὸ ἐπὶ τοῦ νέου λαοῦ καθέζεσθαι τὸν οὐράνιον ἡγεμόνα καὶ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ· καὶ τὸν ἐθνικὸν λαὸν ἐδήλου γὰρ ὁ πῶλος· μὴ ὄντα καθαρόν. τοιοῦτος γὰρ παρὰ τῷ νόμῳ καὶ τὸ ζῶον τοῦτο.

7. Et duxerunt pullum ad Iesū:
,, & imponunt illi vestimenta sua,
,, & sedit super eum.

8. Multi autem vestimenta sua
,, straverunt in via: alij autē fron-
,, des cędebant de arboribus, &
,, sternebant in via.

9. Et qui præibant, & qui se-
,, quebantur clamabant, dicentes,
,, Hosanna, Benedictus qui ve-

,, Καὶ ἤγαγον τὸν πῶλον πρὸς τὸν
,, Ἰησοῦν, καὶ ἐπέβαλον αὐτῷ τὰ ἱμά-
,, τια αὐτῶν· καὶ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῷ.

,, Πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν
,, ἔστρωσαν εἰς τὴν ὁδόν· ἄλλοι δὲ στιβά-
,, δας ἔκοπτον ἐκ τῶν δένδρων, καὶ
,, ἐστρώννυον εἰς τὴν ὁδόν.

,, Καὶ οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκο-
,, λουθοῦντες ἔκραζον, λέγοντες, ὡσαν-
,, νά· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν

,, ὀνό-

,, ὀνόματι Κυρίου.
,, Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία
,, ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ πατρὸς ἡμῶν
,, Δαβίδ, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

,, nit in nomine Domini.
10. Benedictũ quod venit re-
,, gnum Patris nostri David: Ho-
,, sanna in excelsis.

ΤΟΛΩΣ. Ἐλθόντος τοῦ Σωτῆρος ἔκραζον οἱ παῖδες τὸ ὡσαννά. τοῦτο δὲ μεθερμηνευόμενον σημαίνει, σῶσον δή· ὡς γέγραπται ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ, ὦ Κύριε σῶσον δή. ὅπερ ἐν τῷ ἑβραϊκῷ ψαλτηρίῳ ὡσαννὰ γέγραπται· τοῦτο δὲ ἔλεγον πιστεύοντες υἱὸν εἶναι αὐτὸν Δαβὶδ καὶ Χριστόν. οὐ κάθηται δὲ ἐπὶ γυμνοῦ τοῦ πώλου· ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῶν ἀποστόλων. ἐπεὶ γὰρ τὸν πῶλον ἔλαβον, ἅπαντα λοιπὸν παρεῖντο. τὸ δὲ εὐήνιον τοῦ πώλου καὶ ἥμερον ἀδαμάστου ὄντος καὶ μήπω πειραθέντος τινὸς χαλινοῦ, δηλοῖ τὸ καταπειθὲς τῶν ἐθνῶν καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν.

TOLOSANI. Venienti Salvatori acclamabant pueri *hosanna*; quod ex Hebræo redditum sonat, *age salvum fac*. sicut scriptum est in Psalmo decimoseptimo. *O Domine salvum me fac*. cui verbo in hebraico psalterio respondet: *hosanna*. Hoc autem cùm dicerent, satis indicabant credere se, esse ipsum verè filium Davidis & Christum. Non autem nudo asello Dominus, sed vestimentis Apostolorum quæ illi supra dorsum bestiæ multa congesserant, insedit. nimirum qui missi ad quærendum id animal erant, uno eo contenti, clitellas & ephippia reliquerant. quæ res facilitatem mitis jumenti prodit, sine habenis ad omnem se motum nutumque tractabilem præbentis, etiam si domitus antea numquam frenumque expertus esset. Erat hæc figura docilitatis futuræ Gentilis populi, subitæque mutationis ejus ac conversionis ad rectam disciplinam.

,, Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ
,, Ἰησοῦς, εἰς τὸ ἱερόν. καὶ περιβλεψά-
,, μενος πάντα, ὀψίας ἤδη οὔσης τῆς ὥ-
,, ρας ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν μετὰ τῶν
,, δώδεκα.
,, Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξελθόντων αὐ-
,, τῶν ἀπὸ Βηθανίας, ἐπείνασε.
,, Καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν ἔχου-
,, σαν φύλλα, ἦλθεν εἰ ἄρα εὑρήσει τι
,, ἐν αὐτῷ. καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτὴν οὐδὲν
,, εὗρεν εἰ μὴ φύλλα. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς
,, σύκων.

11. Et introivit Ierosolymam
,, in Templum: & circumspectis
,, omnibus, cùm jam vespera esset
,, hora, exijt in Bethaniam cum
,, duodecim.
12. Et alia die cùm exirent à
,, Bethania, esurijt.
13. Cùmque vidisset à longè
,, ficum habentem folia, venit si
,, quid fortè inveniret in ea: & cũ
,, venisset ad eam, nihil invenit
,, præter folia. nõ enim erat tem-
,, pus ficorum.

,, Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν
,, αὐτῇ, μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα
,, μηδεὶς καρπὸν φάγοι· καὶ ἤκουον οἱ
,, μαθηταὶ αὐτοῦ.

14. Et respondens dixit ei, Iam
,, nõ amplius in æternũ ex te fru-
,, ctum quispiam manducet. Et
,, audiebant Discipuli ejus.

ΤΟΛΩΣ. Εἰσῆλθε μὲν εἰς τὸ ἱερὸν ὁ

TOLOSANI. Ingressus quidẽ

in Templum est Iesus, sed rursus egressus inde est, significans fore ut deserta relinqueretur ea sacra domus. Venit autem & in Bethaniam, quæ vox ex originibus sonat, Domus obedientiæ. Videamus autem & quę gesta circa ficũ sunt. hanc enim historiam abundè multę inopinatę circumstantię, & mirabilis ad vocis sonum secuta mutatio, consideratione dignam efficiunt. Quomodo esurijt mane Christus? & quamobrem cũ nondum advenisset tempus ficuum, fructum non ejus tempestatis ab innoxia tam acerbè repetijt arbore? quę item ratio est sumptę ultionis à planta sensus experte? Ad ea dicendum est: certo consilio & arcana ratione talia esse à Salvatore sic gesta. Quoniam enim exempla suę potentię hactenus benefaciendo dumtaxat dederat: neque viderant Discipuli quemquam ab eo mulctatum aut malè habitum, necesse credidit ostendere ad terrorem impiorum, nocendi facultate se minimè carere, si quãdo uti vellet ac necesse esset. Ejus igitur experimentum potestatis, quod pro sua humanitate in homine noluit edere, in ligno sensu casso edidit, arefacienda ficu. quo facto satis ostendit quid adversus eos posset qui crucifixerunt ipsum. Eos tamen cùm ipsi facillimũ esset perdere, abstinere potestatis ejus usu maluit. Propensa enim ad benefaciendũ hominibus Dei natura est: & ab ijs damno afficiendis aliena.

VICTORIS ANT. Postridie, ait, exeuntibus ipsis Bethania, esurijt. Matthæus addit: manè id contigisse. quomodo autem mane esurit? Indulsit hoc carni. Alius

Ἰησοῦς, ἀλλὰ πάλιν ἐξῆλθε. σημαίνων ὅτι καταλειφθήσεται ἔρημος ὁ ναὸς οὗτος. ἔρχεται δὲ καὶ εἰς Βηθανίαν· ὃ ἐστι μεθερμηνευόμενος οἶκος ὑπακοῆς. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν συκῆν. πολλὰ γὰρ ἄτοπα δοκοῦσιν ἐπεισάγειν τῷ ῥήματι· πῶς ἐπείνασεν ὁ Χριστὸς πρωΐας· καὶ ἔτι καιροῦ μὴ ὄντος σύκων, ἀπῄτει καρπόν; Καὶ τίς ὁ λόγος ἀναισθήτου φυτοῦ τιμωρίαν γενέσθαι; πρὸς οὖν ταῦτα ῥητέον· ὡς οἰκονομίας χάριν ταῦτα πεποίηκεν ὁ Σωτήρ. ἐπεὶ γὰρ θαύματα ἐποίει ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων εὐεργεσίᾳ· ἀεὶ γὰρ ἦν ἀγαθοποιὸς ἡ δύναμις αὐτοῦ· ἐπὶ κακώσει δέ τινος οὐδέποτε ἑώρων οἱ μαθηταὶ ταύτην γεγενημένην· διὰ τοῦτο ἐξήρανε τὴν συκῆν· δεικνύων ὅτι καὶ κακῶσαι δύναται. οὕτω μὲν ἔσται φανερὸν ὅτι δύναται καὶ τοὺς σταυρώσαντας αὐτὸν ἀφανίσαι· ἀλλ' οὐ βούλεται. διὰ τοῦτο καὶ τὴν κάκωσιν οὐκ ἐπ' ἀνθρώπου· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀψύχου δένδρου ἐνεδείξατο. εὐεργετικὸν γὰρ ἀνθρώπων τὸ θεῖον· ἀλλ' οὐ κακωτικόν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Καὶ τῇ ἐπαύριον φησιν, ἐξελθόντων αὐτῶν Βηθανίας, ἐπείνασεν. ὁ Ματθαῖος δὲ πρωΐ προσέθηκε. πῶς δὲ πρωΐας πεινᾷ; συνεχώρησε τῇ σαρκὶ τοῦτο. ἄλλος δὲ ἔφη, ἦλθεν εἰ ἄρα εὑρήσει ἐν αὐτῇ καρπόν. ὅθεν δῆλον ὅτι τῆς ὑπονοίας αἰτιοῦσι ἦν. καὶ γὰρ τὰς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν γράφουσιν. οὕτω δὲ καὶ τὸ νομίζειν διὰ τοῦτο αὐτὴν κατηρᾶσθαι. τίνος οὖν ἕνεκεν κατηράθη; τῶν μαθητῶν ἕνεκεν, ἵνα θαῤῥῶσιν. ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ μὲν εὐεργετοῦσιν οὐδένα ἐκόλασεν· ἔδει δὲ καὶ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν παρασχεῖν, ἵνα μάθωσιν ὅτι δυνάμενος ξηρᾶναι Ἰουδαίους, ἑκὼν συγχωρεῖ, καὶ οὐ ξηραίνει. οὐκ ἐβούλετο δὲ τοῦτο εἰς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι, καὶ εἰς τὸ φυτὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην παρέχετο. ὅταν δὲ εἰς τόπους γίνηται

ἢ μὴ

τι, μὴ ἀκριβολογώμεθα, δικαίως ἢ ἀδίκως λέγοντες, ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἴδωμεν. ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν χοίρων πολλοὶ τοῦτο εἰρήκασι τῶν καταποντισθέντων, τὸν τοῦ δικαίου γυμνάζοντες λόγον. ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα προσεκτέον αὐτοῖς. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἄλογα, ὥσπερ ἐκεῖνο τὸ φυτὸν ἄψυχον. τίνος οὖν ἕνεκεν περιεκεῖτο τοῦτο σχῆμα τῷ πράγματι; καὶ τῆς κατάρας αὕτη ἡ πρόφασις; ὅπερ ἔφην, τῆς τῶν μαθητῶν ὑπονοίας τὸ πρᾶγμα ἦν, εἰ καὶ τὸν τοῦ οὐδὲν ᾐτιᾶτο. εἰ δὲ λέγοιτο, οὐκ ἦν καιρὸς ἐντεῦθεν δείκνυσιν ὅτι προηγουμένως εἰς τοῦτο ἦλθεν, οὐ διὰ πεῖναν, ἀλλὰ διὰ τοὺς μαθητάς. τίς γὰρ οὕτως εὐήθης ὥστε ὑπολάβοι τοῦτο, ἐν πρωϊνῷ τῷ καιρῷ τοσοῦτον ἤπειγε πείνης; ἢ εἴπερ ἐπείνη καὶ τὸ ἐσθίειν ἐνόμιζεν ἀδεές, τί τὸ κωλῦον ἦν αὐτὸν φαγόντα τῆς οἰκίας ἐξελθεῖν; οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν εἰπεῖν ὡς ἡ τοῦ καρποῦ θέα πρὸς πεῖναν αὐτὸν ἐξεκαλέσατο. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων· πεινῶν δὲ πῶς οὐχ ἑτέρωθεν ἐζήτει τροφήν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συκῆς, ἣν οὐ δυνατὸν ἔχειν παρὰ τοῦ καιροῦ τὸν καρπὸν δῆλον πᾶσιν ὄντος σαφῶς; ποίας δὲ ἀγανακτήσεως ἦν ἄξιον τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν καρπόν; ὥστε ὅγε μὴ πάντως εὐήθης ἱκανῶς ἂν ἐκ τούτων συλλογίσαιτο ὅτι πεῖνα μὲν οὐκ ἦν, πρόσχημα δὲ ἦν πείνης τὴν οἰκείαν ἐνδεικνύμενος δύναμιν, εἰς τὸ μὴ οἴεσθαι αὐτοὺς ἀπονίᾳ τὸ πάθος αὐτὸν ἀναδέχεσθαι. διὰ τοῦτο φυτὸν ἐπιλεξάμενος ὃ κἂν εἰ τέμοι τις οὐ ῥᾳδίως τὴν ἔμφυτον ὑγρασίαν ἀποτίθεσθαι πέφυκε· τοῦτο διὰ μόνης ἐξήρανε τῆς ἐπιτιμήσεως.

autem ait: *venit, si fortè inveniret in ea fructum*. prout videlicet comites ejus opinabantur. nam opinationes Discipulorum Evangelistæ plerumque sic scribendo exprimunt. cujus generis est: ideo diris devotam à Domino ficulneam. quod in adstantium opinione, non reipsa fuit. Cur igitur isti arbori malè imprecatus est? Discipulorum gratia. ut inde fiduciam conciperent. Quoniam enim, sparsis undequaque beneficijs, neminem umquam, quantumvis malè meritum, læserat, oportuit experimētum edere facultatis qua pollebat ulciscendi & nocendi, si vellet: ut sic intelligerent ipsum, cùm posset arefacere Iudæos, abstinere ultrò ab ejus potestatis usu, & indulgentia vim temperare. Noluit autem præ innata lenitate, nocendi potestatem in homines experiri, sed necessaria ejus virtutis demonstratione, in ligno defungi satis habuit. Cùm autem tale aliquid obtulerit historiæ locus occurrens; ne subtiliter disquiramus, jure ne id factū, an injuria: sed miraculum consideremus. Nam nec in porcis demersis curiosam diligentiā probamus multorum otiosè disputantiū quā justè id factum à Domino. ne hìc quidem talibus attendamus, censeo. nam & illa erant animalia rationis expertia, ut & hoc lignum sensu cassum. cur igitur hanc speciem induit negotio? & maledictionis quis hic prætextus est? Iam dixi, non res ipsas ut erant, sed Discipulorum opinationes expressas. cùm revera nihil eorum quę ipsi putabant per hæc Christus significaret. Cùm dicitur: *non enim erat tempus ficorum*. ostenditur alia longè ex causa eò venisse Dominum, quàm famis explendæ. nimirum ad utilitatem, ut dixi, Discipulorum. quis enim tam stultus sit, ut existimet matutino tempore adeò esurijsse Christum? quod si esurijt & vesci ne tū quidē putavit intempestivū, quid prohibuerat

rat præsumere jentaculum antequam domo prodiret? nam dici profectò nequit, oblato fortè pomiferæ arboris conspectu natam Domino, & velut irritatam famem. non enim erat tempus ficorum. Porrò esuriens quomodo non aliunde quæsivit cibum, quàm à ficulnea, quam palàm erat habere tali tempore non posse maturas ficus? quam verò indignationem merebatur, non habere ipsam fructum ante tempus? Quare quivis non planè stultus ex his abundè argumentatus intelliget: famem in Domino non fuisse: sed speciem ipsum istam exhibuisse famis, ut occasionem sumeret ostendendi quid valeret ad nocendum & ulciscendos aggressores; ne putarent in passione mox futura, idcircò ipsum succubuisse adversantibus, quod debilis esset ad repellendam vim. Elegit autem virtuti nocendi demonstrandæ arborem naturæ tam vivacis, ut ne cæsa quidem succum amittat: quã tamen ipse sola increpatione siccavit.

15. Et veniunt Ierosolymam.
„ Et cùm introisset in Templum,
„ cœpit ejicere vendentes & e-
„ mentes in Templo, & mensas
„ nummulariorum, & cathedras
„ vendentium columbas evertit,
16. Et non sinebat ut quisquã
„ transferret vas per Templum,
Isa. 57. 7. 17. Et docebat dicens eis, Nõ-
„ ne scriptum est, Quia domus
„ mea domus orationis vocabi-
Ierem. 7. 11. „ tur omnibus Gentibus? Vos au-
„ tem fecistis eam speluncam la-
„ tronum.
18. Quo audito Principes Sa-
„ cerdotum, & Scribæ quærebant
„ quomodo eum perderent. ti-
„ mebant enim eum: quoniam
„ universa turba admirabatur su-
„ per doctrina ejus.

TOLOSANI. Ejectionẽ vendentium è Templo per Dominum
Ioan. 2. factam, Ioannes quidem initio Evangelij contigisse memorat; hic autem noster sub finem: sicut & Matthæus. dici potest bis id esse factum, & per occasiones diversas. Sanè character differentiæ apparet inter ea quæ noster hic narrat, in eo quod Ioannes venisse Iesum in Templũ refert sub tempus Paschę,

„ Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ
„ εἰσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρξατο
„ ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγο-
„ ράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τρα-
„ πέζας τῶν κολλυβιστῶν καὶ τὰς καθέ-
„ δρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς
„ κατέστρεψε.
„ Καὶ οὐκ ἤφιεν ἵνα τις διενέγκῃ
„ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ.
„ Καὶ ἐδίδασκε, λέγων αὐτοῖς, οὐ
„ γέγραπται ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσ-
„ ευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν;
„ ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον
„ λῃστῶν.
„ Καὶ ἤκουσαν οἱ γραμματεῖς καὶ
„ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν
„ ἀπολέσουσιν. ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν,
„ ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ἐξεπλήσσετο ἐπὶ
„ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

ΤΟΛΩΣ. Τὸ ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τὸν Κύριον· ὁ μὲν Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου γεγονέναι φησίν· οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει. καθάπερ καὶ ὁ Ματθαῖος. Καὶ ἔστιν εἰπεῖν. ὅτι δεύτερον γέγονε τοῦτο ἴσως· καὶ κατὰ διαφόρους καιρούς. ἐκ γὰρ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀποκρίσεως φανερόν ἐστιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῷ πάσχα παρεγένετο. ἐνταῦθα δὲ πρὸ πολλοῦ. τὸν δὲ ναὸν σπήλαιον λῃστῶν ὀνομάζει διὰ τὸ φιλο-

κερδὲς

κερδὲς τῶν ἐμπόρων. τὸ γὰρ λῃστρικὸν γένος τοιοῦτον. κολλυβιστὰς δὲ καλεῖ τοὺς τὰ νομίσματα ἀλλάσσοντας. Κόλλυβος γὰρ εἶδος λεπτοῦ νομίσματος χαλκοῦ. Συνίστησι δὲ τὴν κατ' αὐτῶν κατηγορίαν ἐκ τῆς τοῦ Ἠσαΐου προφητείας λέγοντος ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. οὐχ οὗτοι δὲ μόνοι καλοῦνται λῃσταί· ἀλλὰ καὶ οἱ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος ἐπαγγελίαν τοῖς βουλομένοις πωλοῦντες. διὰ γὰρ τῆς περιστερᾶς ἐδήλωσε τοῦτο. διὸ καὶ ἀνάξιοι τυγχάνουσι τοῦ ἱεροῦ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης φησίν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου· οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει, ὥσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος. ὅθεν εἰκὸς δεύτερον γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ κατὰ διαφόρους καιρούς, καὶ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῷ πάσχα παρεγένετο. ἐνταῦθα δὲ πρὸ πολλοῦ. τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων τῶν Ἰουδαίων· ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς τὸ αὐτὸ αὐτοῦ ποιήσαντος, ἐνέμενον ἐπὶ τῇ καπηλείᾳ· καὶ ἀντίθεον αὐτὸν ἔλεγον, δέον κἀντεῦθεν μαθεῖν αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα τιμὴν καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν. ἑώρων γὰρ τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι συμφωνοῦντας· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν. διὸ καὶ αὐτὸς τὸν Ἠσαΐαν αὐτοῖς ἐπιτειχίζει κατήγορον, τὸν θυμὸν αὐτῶν καταστορεννύς, καὶ δεικνὺς ὅτι παρὰ Θεοῦ ἥκει. λῃστὰς δὲ τοὺς ἐμπόρους ἐκάλεσε, διὰ τὸ λῃστρικὸν τῆς φιλοκερδίας· οἱ τὴν τῶν θυσιῶν χρείαν πρόφασιν αἰσχροκερδίας λαμβάνοντες, βόας, καὶ τρυγόνας, καὶ περιστερὰς ἐπίπρασκον· ἕτεροι δὲ ἀργύρια προὐτίθεσαν λεπτὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ἀλλαγήν. σφοδρότερον δὲ τὸ ἔργον οὐκ ἐν ἠπιότητι λόγου γενόμενον, ὁπότε καὶ τοὺς πιπράσκοντας ἐξέβαλε καὶ τὰς τραπέζας κατέστρεψεν. ἄλλος δέ φησιν ὅτι περὶ τὸν χρόνον οὐ πάνυ τοῖς τρισὶν εὐαγγελισταῖς ἐμέλησεν

ibique, cùm vendentes ejecisset interrogatum à Iudæis illis verbis: *quod signum ostendis nobis?* &c. quorum nihil hic habetur: ubi potiùs indicatur, multò ante Pascha hæc esse gesta. Porrò Templum speluncam latronum nominat, propter lucri studium quo mercatores flagrant, quod genus latrocinantiũ affine est. Collybistas vocat eos, qui permutationi nummorũ mensas expositas habebant. Collybus enim species est minuti nummi ex ære. Peragit verò reos istos testimonio Isaiæ dicentis: *Domus mea domus orationis vocabitur.* *Isai. 56.* Non hi autem soli vocantur latrones, sed etiam ij qui gratiam Sancti Spiritus & Baptismatis administrationem, per id sacramentum ad spem repromissionum admitti cupientibus vendunt. Dona enim ejusmodi spiritualia columbarũ symbolo designata sunt. quæ qui venum exponunt longè indignissimi sunt aditu sacrorum.

VICTORIS. Hoc & Ioannes dicit: sed hic initio, noster sub finem Evangelij, uti & Matthæus, unde verisimile est secundò idem, diversis temporibus iteratũ. quod & ex collatione temporum & ex responso patet. Illic enim circa Pascha venisse dicitur, hic verò lõgè ante. Hinc porrò gravior culpa Iudæorum deprehenditur, quos nec semel iterumque adhibita reprehensio ab impia nundinatione revocavit; neque à blasphemia, qua Christum Deo contrarium jactabant: cùm vel ex his discere ipsos oporteret, & venerationẽ ejus erga Patrem, & propriam ipsius potentiam. Videbant enim congruentes operibus sermones; sed

nec

nec sic persuasi sunt. verùm ægrè ferebant. quare & ipse Isaiam illis exadverso statuit accusatorem, extinguens iram eorum, & ostēdens se à Deo venire. Latrones autem negotiatores vocat, propter rapacitatem avaritiæ lucris inhiantis, qua instincti ex ipso sacrificiorum usu turpis quæstus occasionē captabant, partim boves, turtures, & columbas vendentes: partim expositis mensis monetæ vilioris, in eam nummos majoris pretij ad cōmerciorum cōmoditatem permutantes. Grauiùs porrò erat hoc facinus, quàm ut ejus emendatio leni admonitione trāsigi posset: quare facta adjunxit, eaque vehementia; ejectionem vendentium, mensarum everſionem. Alius autem dicit: Tres Evangelistas non studuisse tempus exprimere, in narratione hujus ascensus in Ierusalē:

ἐν τῇ διηγήσει τῆς ἀνόδου τῆς Ἱερουσαλήμ. ὁ γὰρ Ἰωάννης ἀκριβέστερος τὸ τοιοῦτον παρεισορίσας ἐν τῇ προτέρᾳ ἀνόδῳ ταῦτα πεπρᾶχθαί φησι· καὶ οὗτοι ἐν τῷ πάθει ἱστοροῦσι γεγονός. τὸ οὖν ἱστορῆσαι τὸ πρᾶγμα μόνον ἐμέλησεν αὐτοῖς, καὶ τὰς διαφόρους ἀνόδους μίαν πεποιήκασι. οἱ δὲ λοιπὸν γραμματεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἤκουσαν καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσι. ᾔσθοντο γὰρ ἐπ' αὐτοῖς καθάπτεσθαι τὰ γινόμενα παρ' αὐτοῦ. ποτὲ μὲν οὖν κατεχόμενος διὰ μέσου αὐτῶν ἀνεχώρει, καὶ οὐχ ὡρᾶτο. ποτὲ δὲ φαινόμενος ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπεῖχε. ἐνταῦθα δὲ ὁ φόβος τοῦ πλήθους αὐτοὺς κατεῖχεν. οὐ γὰρ ἐβούλετο πάντα ὑπὲρ ἄνθρωπον ποιεῖν, ὥστε πιστωθῆναι τὴν οἰκονομίαν. οἱ δὲ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πλήθους ἐσωφρονίζοντο, οὔτε τῆς τῶν προφητῶν μαρτυρίας ᾐδοῦντο. οὕτω καθάπαξ αὐτοὺς ἡ φιλαρχία ἐπλήρωσεν, καὶ εἰς μιαιφονίαν ἐξώπλιζεν.

Ioannem verò diligentius illud observasse; clarè significans in priori ascensu hæc gesta; cùm hi ad alium ascensum passioni propinquum referant. Illud autem præcipuè curabant, res uti se habuerunt verè tradere: ascensus varios minutè distinguere, tanti non duxerunt: sed hos duos in unum quasi conflarunt. De cætero Scribæ ac Principes Sacerdotum inter se consultabant, & quærebant quomodo ipsum perderent. Se enim notari ac perstringi arbitrabantur his quæ ab illo fiebant. At ille aliquādo deprehensus ab ijs & undique conclusus, viam tamen inveniebat evadendi, fallens quantumvis acres explorantium obtutus. Nonnunquam ultrò apparens flagrantem insidiantium rabiem nutu ac majestate comprimebat. non enim volebat semper res humana vi majores operari; quo videlicet verè assumptæ ab eo humanitatis indubitata fides fieret. At illi nec populi exemplo Christum venerantis corrigebantur; nec Prophetarum testimonia verebantur. Adeo semel ipsos occuparat, & ad crudelitatem armabat ambitio.

19. Et cùm vespera facta esset,
„ egrediebatur de civitate.
20. Et cùm manè transirent,
„ viderunt ficum aridam factam à
„ radicibus.
21. Et recordatus Petrus, dixit

„ Καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύ-
„ ετο ἔξω τῆς πόλεως.
„ Καὶ πρωῒ παραπορευόμενοι, εἶ-
„ δον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥι-
„ ζῶν.
„ Καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ Πέτρος, λέ-
„ γει

" λέγει αὐτῷ, ῥαββί, ἴδε, ἡ συκῆ ἣν κατηράσω, ἐξήρανται.
" Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, λέγει αὐτοῖς, ἔχετε πίστιν Θεοῦ.
" Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ, ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἔσται αὐτῷ ὃ ἐὰν εἴπῃ.

" ei, Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit.
22. Et respondens Iesus, ait illis, Habete fidem Dei.
23. Amen dico vobis quia quicunque dixerit huic monti, Tollere & mittere in mare, & non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit, fiat: fiet ei.

ΤΟΛΩΣ. Ὁρῶντες οἱ μαθηταὶ τὸ γεγονὸς θαῦμα ἐπὶ τῆς συκῆς, ἐθαύμαζον· τοῦτο δὲ οὐκ ἦν τελείας πίστεως. ἠπίστουν γὰρ οἱ μαθηταὶ ὅτι δύναται τοσαῦτά τε καὶ τοιαῦτα ποιεῖν. ὁ δὲ Σωτὴρ λεληθότως ἐκβάλλει αὐτοὺς τῆς ἀπιστίας, καὶ καθαρῶς δείκνυσιν, ἡλίκον ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως μέγεθος· ὡς μὴ μόνον ξύλον ἀποξηρᾶναι τεθηλός· ἀλλὰ καὶ ὄρος μετακινῆσαι, καὶ πάντα πληρῶσαι ὅσα ἄν τις αἰτήσηται. τοῦτο δὲ ὁρῶντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν φησὶν ὁ εὐαγγελιστής. οὐκ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν ᾗ γέγονε τὸ θαῦμα, ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐπὶ θαυματουργίᾳ ματαίᾳ λέγουσί τινες γεγονέναι τὸ τῆς συκῆς θαῦμα. ἀπαιτοῦντες ὡς ἐπὶ ἐλέγχῳ τῆς ἐπαγγελίας τὴν τοῦ ὄρους μετάβασιν. καθὼς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἴρηκεν ὁ Χριστός. ἀσεβοῦσι γὰρ οἱ τοιαῦτα λέγοντες. οὔτε γὰρ ὄρος οὔτε κάρφος ματαίως κινηθείη ἂν κατὰ δύναμιν Θεοῦ. καθάπερ οὐδὲ τὴν συκῆν ἐξήρανεν· ἀλλ' ἐπὶ σημείῳ τῆς μελλούσης ἀκαρπίας Ἱερουσαλήμ· καὶ πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως.

TOLOSANI. Videntes Discipuli quod in ficu editum fuerat ostentum, mirati sunt. quod ipsum erat indicio, nequaquam inesse ipsis perfectam adhuc fidem. Siquidem inde illa oriebatur admiratio Discipulis, quod ad talia, tantaque haud satis potentem Dominum putarent. A qua illos infidelitate sensim sine sensu Salvator abducit. liquidoque monstrat quam magna sit vis fidei, quæ non solùm virentem arborem siccare verbo, sed etiam transportare nutu ac jussu montem aliò queat: ac denique omnia efficere quæcumque quilibet optaverit. Cæterùm quod miratos Discipulos Matthæus ait, non id in eam diem cōvenit qua perpetratum id miraculum est. Aruit enim ficus statim Domino loquente. cæterùm postridiè tantùm dilapsis folijs prætereuntes Discipuli exaruisse illam compererunt, & mirati sunt.

CYRILLI. Ad solam potentiæ ostentationem, nullo alio certo cōsilio, arefactam à Domino ficum affirmant quidam. in quo suffragari sibi putant promissionem, quæ adjungitur transferendi montis in gratiam eorum qui fide valuerint. ut enim, inquiunt, nullum usum alium translatio montis in mare habere videtur posse quàm admirationis incutiendæ ac divinæ probandæ potentiæ: ita nihil aliud devovenda ficu, & sui efficacia verbi interficienda, spectasse Dominus putandus est, quàm perculsionem animorum, & manifestationem meram mirificæ potesta-

tis suæ. Hi longè falluntur, nec satis religiosè de Deô sentiunt. suum enim peculiarem usum ac finem certum & meditatò decretum habent omnia Dei opera: ut ne in stipula quidem ac festuca movenda, nedum in monte sede sua moliendo, potentiam Deus suam ad solam sui jactationem experiatur. Atque adeò dum hanc ficum arefecit, præter ostensionem potentiæ, typum informare ac speciem voluit futuræ sterilitatis Ierusalem.

24. Propterea dico vobis, om-
„ nia quæcunque orantes petitis,
„ credite quia accipietis, & eve-
„ nient vobis.

„ Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πάντα
„ ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτεῖσθε, πι-
„ στεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται
„ ὑμῖν.

ANONYMI. Ficulnea maledicta Satanam designat Christi adventu quasi arefactũ, hoc est dejectum imperio in homines ac tyrãnide. mirante autem Petro ficulneæ interitum, ænigmaticè dixit Dominus Discipulis: vobis quoque dabitur in Satanam potestas, si fideles ac constantes permanseritis in fide mea. Montem enim Satanam vocat, propter ejus arrogantissimam superbiam. sic enim & ipsum & eos, qui sub ipso sunt Propheta vocat: *& transferentur*, inquiens, *montes in cor maris*. Hoc autem, ad rem, ut dixi, per ficulneam significatam refertur. Mitti autem in mare significat; deinceps instabiles futuras & fluctuaturas diabolicas virtutes. utique postquã firmo & solido imperio exciderint quod in homines priùs obtinebãt. Aut mare intellige, juxta Athanasium, profundum in quod damnandi sunt.

Psal. 45.3

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Η συκῆ ἡ καταραθεῖσα τὸν σατανᾶν αἰνίττεται τὸν τῇ Χριστοῦ ἐπιφανείᾳ ἀποξηρανθέντα τῆς ἀνθρώπων ἀρχῆς καὶ τυραννίδος. θαυμάζοντος δὲ τοῦ Πέτρου τῆς συκῆς τὴν ἀπώλειαν, αἰνιγματωδῶς ὁ Κύριος ἔφη τοῖς μαθηταῖς· ὅτι καὶ ὑμῖν ἡ κατὰ σατανᾶ ἐξουσία δοθήσεται, εἰ μείνητε γνήσιοι περὶ τὴν ἐμὴν πίστιν. ὄρος γὰρ τὸν σατανᾶν φησι, διὰ τὸ ὑπέρκομπον τοῦ φρονήματος. οὕτως γὰρ αὐτὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὁ προφήτης καλεῖ, καὶ μετατίθεσθαι ὄρη, λέγων, ἐν καρδίαις θαλάσσης. τὸ δὲ εἰπεῖν τοῦτο πρὸς τὸν ἐκ τῆς συκῆς σημαινόμενον ἀνάγεται. τὸ δὲ βληθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, δηλοῖ τὸ τοῦ λοιποῦ ἀστατεῖν καὶ σαλεύεσθαι τὰς πονηρὰς δυνάμεις ἀποπεσούσας τῆς ἑδραίας καὶ παγίας ἀρχῆς ἧς εἶχον κατὰ τῶν ἀνθρώπων. ἢ θάλασσαν νόει κατὰ τὸν Ἀθανάσιον τὸν βυθὸν εἰς ὃν ἤμελλον καταδικάζεσθαι.

VICTORIS ANT. Distinctiùs præsens Evangelium hanc memorat historiam, referens postridie animadversam à Discipulis ficum arefactam, cùm à suburbanis in urbẽ reverterentur. At Matthæus securus minutæ diligentiæ, conti-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀκριβέστερον τὸ παρὸν εὐαγγέλιον ἀπομνημονεύει τῆς ἱστορίας, ἐν τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ λέγων τεθεωρῆσθαι ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐξηραμμένην τὴν συκῆν, ἐπανιόντων πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν προαστείων. ὁ δὲ Ματθαῖος παρέδραμε τὸ ἀκριβὲς τοῦ καιροῦ, εἰπὼν παραχρῆμα τὴν συκῆν ἐξηράνθαι καὶ τεθαυμακέναι τοὺς μαθητὰς παραχρῆμα γνωσθέν. ὀξεῖα δὲ ἡ δεινά.

δύναμις καὶ ἐν τῷ ζωογονεῖν τὰ νεκρὰ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀναβιωθέντων ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἀποξηραίνουσα τὰ ζῶντα καθάπερ ἐπὶ τῆς συκῆς. ταῦτα δὲ ὑπὸ τῆς γραφῆς ὑπὸ Θεοῦ λέγεται· τὸ, ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· καὶ τὸ ἐγὼ ξηραίνω ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀναθάλλω ξύλον ξηρόν.

nuò meminit & ficus arefactæ, & admirationis Diſcipulorum. Ac ſubitò quidem rem factam dicere poſſumus, licèt poſtridiè demum apparuerit. Velox enim Dei vis eſt tàm ad vivificandum mortua, prout in reſuſcitatis à Chriſto patuit: quàm arefaciendum viva, ſicut apparuit in ficu. Hoc Deus ſignificat ſic in Scriptura loquens: *Ego occidam, & ego vivere faciam*. &: *Ego exicco lignum viride, & regerminare facio lignum aridum*. Deut. 32. 39. Ezech. 17 24.

„ Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, „ ἀφίετε εἴ τι ἔχετε κατά τινος, ἵνα „ καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς „ ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

25. Et cùm ſtabitis ad orandũ, „ dimittite ſi quid habetis adverſus aliquem: ut & Pater veſter, „ qui in cœlis eſt, dimittat vobis „ peccata veſtra.

ΤΟΛΩΣ. Ὁ καθαρῶς πιστεύων καὶ μετὰ γνώμης εὐσεβοῦς τοῦτο πεποιηκὼς εἰς Θεὸν ἀνατείνων τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐξέχεε· κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ καὶ διὰ τοῦτο ἥνωται τῷ Θεῷ πληροφορηθείσης τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅτι ἐπέτυχε τῆς αἰτήσεως· γνωσθήσεται δὲ τοῦτο τῷ ἐνεργήσαντι καὶ νοήσαντι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο διάνοιαν· ὁ γὰρ πιστεύσας ἄνθρωπος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψυχὴν παρέδωκε τῷ Θεῷ. οὗτος δὲ πάντων ὧν αἰτεῖ ἐπιτυγχάνει, μηδ᾽ ὅλως ἀμφισβητῶν περὶ τούτου.

TOLOS. Qui purè credit & animo religioſo hoc egit, in Deum intẽdens cor, & animam ſuam coram Deo effudit, juxta beatũ David, & propterea unitus Deo eſt, planè perſuaſo corde ejus, ſe impetraſſe quod petierit. Cognoſcetur autẽ hoc ab eo qui executioni mãdarit & rectè intellexerit ſententiã hujus dicti. qui enim credidit homo, propriam animam Deo tradidit. Hic verò cuncta quæ petit impetrat, ne dubitationem quidẽ admittens ullam, quin ſit conſecuturus quod cupit.

„ Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ „ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

26. Quòd ſi vos nõ dimiſeritis: „ nec Pater veſter, qui in cælis eſt, „ dimittet vobis peccata veſtra.

BIK. ANT. Ἵνα τὸ ἐκ μετανοίας καθαρὸν ὑμῖν παρείη καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπιτυγχάνοιτε παρὰ Θεοῦ διὰ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἀφέσεως. παρασκευάζει τοίνυν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διὰ τούτων θαρρεῖν πίστει τε καὶ εὐχῇ, καὶ μὴ δεδοικέναι. τὸ γὰρ θαυμάσαι οὐκ ἦν ἀπὸ πίστεως. οὐδὲ γὰρ τῷ Θεῷ μέγα τοῦτο. ἐπεὶ οὖν οὐκ ᾔδεσαν αὐτοῦ

VIC. ANT. Vt puritas quę purgatione pęnitẽtiæ inducitur, vobis inſit: & remiſſionem pęccatorum conſequamini à Deo, propter remiſſionem offenſionum per vos hominibus indultam. His igitur præparat Diſcipulos ad fiduciam in fide & oratione collocandam, & non timendum. Porrò quam

non frustrà de fide admonerentur, ipsorum admiratio monstrabat, quæ non erat ex fide. nam Deo magnum non est unam arborem siccare. quia igitur ipsius potentiam nondum clarè notant, quantum sit fidei bonum ostendit.

σαφῶς τὴν δύναμιν, ἡλίκον ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως δείκνυσι.

27. Et veniunt rursus Ierosolymam.
,, Et cũ ambularet in tẽplo,
,, accedunt ad eũ summi Sacerdo-
,, tes, & Scribæ, & Seniores,
28. Et dicunt ei, In qua pote-
,, state hæc facis? & quis dedit
,, tibi hanc potestatem ut ista fa-
,, cias?

,, Καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱεροσόλυ-
,, μα· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος
,, αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιε-
,, ρεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς.
,, Καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ἐν ποίᾳ ἐξου-
,, σίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξου-
,, σίαν ταύτην ἔδωκεν, ἵνα ταῦτα
,, ποιῇς;

EIVSDEM. Quoniam in signis quid carperent non habebant: de correptione negotiantiũ quæstionem movent. quasi dicerent. An tu Sacerdos es inauguratus, qui tãtum tibi arroges? Ille verò nihil fecit ullius arrogantiæ affine, indecenti è Templo removendo, paci loci ejus sacri ac decoro consulens. Tamen calumnia quod rodat aliud non habens, huic morsum infigit. Et illi quidem quando ejecit vendentes, nihil cõtra hiscere sunt ausi, propter miracula, quæ Mattheus refert ipsum in Templo patrasse. Postquam verò iterum eum vident, ultrò objurgant, tantùm non dicentes. Quare tu incipis prohibere quæ nos nullo umquam tempore prohibuimus, sic vituperans gubernationem nostrã, nobisque pudorem incutiens, quasi parum curantibus quæ pertinent ad decorem domus Dei?

ΑΥΤΟΥ. Ἐπειδὴ τοῖς σημείοις ἐπισκῆψαι οὐκ εἶχον, τὴν τῶν καπηλευόντων ἐν τῷ ἱερῷ προσφέρουσι διόρθωσιν. ὃ δὲ λέγουσι τοιοῦτόν ἐστιν· ἱερεὺς ἐχειροτονήθης, ὅτι τοσαύτην ἐξουσίαν δείξω; καὶ μὴν οὐδὲν ἐποίησεν αὐθαδείας ἐχόμενον εἰ τῆς εὐταξίας προενόησε τοῦ ἱεροῦ. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, τοῦτο ἐπισκήπτουσι. καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὐδὲν, διὰ τὰ θαύματα ἃ ἔφη ὁ Ματθαῖος αὐτὸν πεποιηκέναι ἐν τῷ ἱερῷ. ἐπειδὴ δὲ ὤφθη, τότε ἐπιτιμῶσι. μονονουχὶ λέγοντες, τί δήποτε ἀποκωλύεις ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἀπεκωλύσαμεν ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ, διελέγχων τὴν ἐπιστασίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ καταισχύνων ὡς ἀμελῶς ἔχοντας περὶ τὸ τί τὸ ἱερὸν πρέπον;

29. Iesus autẽ respondens, ait
,, illis, Interrogabo vos & ego unũ
,, verbum, & respondete mihi: &
,, dicam vobis in qua potestate
,, hæc faciam.

,, Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, εἶπεν
,, αὐτοῖς, ἐπερωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα
,, λόγον, καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ
,, ἐρῶ ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα
,, ποιῶ.

TOLOS. Cùm ejecit ipsos è

ΤΟΛΩΣ. Ὅτε μὲν ἐξέβαλεν αὐτοὺς

ἐν

ἐκ τοῦ ἱεροῦ οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτῷ εἰπεῖν τι, διὰ τὰ θαύματα ἃ ἐποίησεν ὥς φησιν ὁ Ματθαῖος· ὅτε δὲ ὤφθη αὐτοῖς ποτὲ ἐπετίμησαν αὐτῷ λέγοντες· τίς εἶ σύ; μήποτε ἱερεὺς ἐχειροτονήθης; καὶ διὰ τοῦτο τοιαύτην ἐπιδείξω τὴν ἐξουσίαν; ταῦτα δὲ ἔλεγον ὡς ἂν εἰς ἀπορίαν αὐτὸν καταστήσωσι· νομίζοντες κρατῆσαι αὐτοῦ· εἰ μὲν γὰρ εἴπῃ ὅτι ἐν τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ· ἔνοχος ἔσται παρ' αὐτοῖς θανάτου. εἰ δὲ εἴπῃ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ. τὸν ὄχλον ἀπ' αὐτοῦ ἀποστήσουσι νομίζοντα αὐτὸν εἶναι Θεόν· διὰ γοῦν ταῦτα ἀντερωτᾷ αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ περὶ τῆς χάριτος τῆς ἐν Ἰωάννῃ. ἦν γὰρ ὁ Ἰωάννης μαρτυρήσας περὶ αὐτοῦ· ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος. ἀντερωτᾷ δὲ οὕτως. τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐκ Θεοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων; τὸ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ ταυτόν ἐστιν. ἐὰν οὖν δέξωνται τὸν Ἰωάννην ὡς ἐκ Θεοῦ ὄντα, ἀνάγκη καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ δέξασθαι αὐτούς· εἰ δὲ μὴ δέξονται τὸν Ἰωάννην, ὑπὸ τοῦ ὄχλου διωχθήσονται. ἦν γὰρ ὁ ὄχλος τιμῶν τὸν Ἰωάννην ὡς προφήτην.

Templo nemo ausus est adversus ipsum quidquam hiscere, propter miracula, quæ tunc ibidem fecit, ut Matthæus ait. Alias tamen ubi occurrit ipsis Iesus iterum, audaciā sumpserunt increpandi ejus, percontandique contemptim, quisnā esset, quemque se ipse ferret? & num rite aliquando consecratum se Sacerdotem meminisset? ut sic talia, quæ sacerdotalis autoritatis essent, licere sibi intra Templum jure vellet. Quæ illi cùm dicerent, certa spe nitebantur conturbandi Iesu redigendique in arctū: quasi quidquid responderet effugere non posset argutiam ipsorū. Si enim diceret sua se sibique innata potestate talia fecisse, tamquā divinitatis usurpator eorum judicio mortis statim damnaretur. sin fateretur à Deo participata se se in ea re usum potentia esse, plebem jam ei eriperent, quæ persuasa ipsum esse Deum, confitentem tunc audiret, alium se à Deo esse, & alienam sibi esse Dei potestatem. Cui versutiæ Salvator alia vicissim interrogatione occurrens, percontatur de Ioanne, deque ijs quæ in ipso animadversa essent donis cœlestibus, quid sentirent? Nec extra rem erat percontatio. De Iesu enim veritate ac virtute cùm isti dubitarent, cui Ioannes testimonium perhibuerat honorificentissimum, caput erat pervidisse quantùm Ioanni [illegible]endum fidei esset. Quærit igitur in hunc modum: *Baptisma Ioannis ex Deo erat, an ex hominibus?* Nam quod *de cælo* dicit, idem est ac si diceret, *ex Deo.* Sic ipse quoque secum reputans. Si Ioannem ut hominem Deo afflatum cœlitusque missum agnoscant, ipsius quoque quod de me edidit testimonium accipiant necesse est. Sin Ioannem rejecerint, invidiæ populi patebunt, magnis de sanctitate, ac prophetica autoritate ejus præjudicijs occupati.

» Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρα-
» νοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων; ἀποκρίθη-
» τέ μοι.

» Καὶ ἐλογίζοντο πρὸς ἑαυτούς,
» λέγοντες, ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ οὐρα-

30. Baptismus Ioannis è cœlo
» erat, an ex hominibus? respon-
» dete mihi.

31. At illi cogitābant secum,
» dicentes, Si dixerimus, De cœ-
lo,

9. Quid ergo faciet dominus
„ vineæ? Veniet, & perdet co-
„ lonos: & dabit vineam a-
„ lijs.

„ Τί οὖν ποιήσει ὁ Κύριος τοῦ ἀμ-
„ πελῶνος; ἐλεύσεται, καὶ ἀπολέσει
„ τοὺς γεωργοὺς, καὶ δώσει τὸν ἀμπε-
„ λῶνα ἄλλοις.

TOLOSANI. Vinea quã plantavit Pater familias populus est, quem peculiari cura ac providentia quasi excoluit Deus. Sepes verò quam ei circumdedit, Lex videlicet intelligitur, quæ istum populum commisceri Gentibus prohibebat. Turris porrò quid aliud, quàm Ierosolymitanum Templũ? Torcular quidem altare est ubi sãguis pro nobis datus fundebatur. Dedit autem Agricolis Templum, Magistris & Principibus Iudæorũ, & misit servum unum; nimirum Eliam, & qui ejus tempore ejusq; instituto Prophetę vixerunt. Deinde alterum secundum, nempe genus Prophetarum, qui ab Osee & Isaia circaque ea tempora sunt vaticinati. Tertius servus tertia Prophetarum classis fuit, Danielem Ezechielemque complectens, & si qui alij ad captivos apud Babyloniam Iudæos legatione Dei functi sunt. Postremò Filium suum misit Deus, existimans verituros ipsum Agricolas, quod longè secus fuit. Nam consceleratι vineæ custodes possessione ipsius propria ejectum vineæ dominum, Civitate videlicet Ierusalem eductum Christum, crudelissimè trucidarunt. Hos autem malos malè perdet Dominus vineæ, Christi trucidati Pater, Iudæos condonans Romanis omni supplicio ac calamitate mactandos. quorum carnificinæ qui Iudæi superfuerint & credere voluerint, eos alijs agricolis commendavit Apostolis. nam horum institutione satis magna ex ea Gente multitudo Christi doctrinam amplexa retinuit.

ΤΟΛΩΣ. Ἀμπελὼν ὁ λαός ἐστιν ὃν ἐφύτευσεν ὁ Κύριος. φραγμὸς δὲ ὁ νόμος κωλύων αὐτὸν ἐπιμίγνυσθαι τοῖς ἔθνεσιν. ὁ δὲ πύργος ὁ ναὸς ὁ Ἱεροσολυμιτικός. ὑπολήνιον δὲ τὸ θυσιαστήριον. ἔνθα ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν δοθέν. ἐξέδοτο δὲ τὸν ναὸν γεωργοῖς, τοῖς τε διδασκάλοις καὶ ἄρχουσι τῶν Ἰουδαίων. καὶ ἀπέστειλε δοῦλον ἕνα· ἤτοι τοὺς περὶ τὸν Ἠλίαν προφήτας. εἶτα δεύτερον· τοὺς περὶ τὸν Ὠσηὲ καὶ Ἡσαΐαν. τρίτον δὲ δοῦλον ἀπέστειλε τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ· τουτέστι τοὺς περὶ Δανιὴλ καὶ Ἐζεκιήλ. Καὶ τελευταῖον ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὁ Θεός· ὑπειληφὼς ὡς ἐντραπήσονται αὐτόν. οἱ δ' ἐκεῖνοι γεωργοὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, τῆς Ἱερουσαλὴμ δηλονότι, καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν· τούτους δὲ κακῶς ἀπολέσει ὁ Κύριος τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ φονευθέντος πατὴρ, παραδοὺς αὐτοὺς τοῖς Ῥωμαίοις· καὶ τοὺς λοιποὺς ἑτέροις παραδώσει γεωργοῖς τουτέστι τοῖς ἀποστόλοις. οἵτινες διδαχθέντες ὑπ' αὐτῶν εἰς πλῆθος ἱκανὸν ηὔξηνται.

S C H O L I V M.

Cùm torcular altare interpretatur, ubi sanguis pro nobis datus fundebatur, sanguinem pecudum aut volucrum, quæ mactabantur in Templo Ierosolymitano intelligit. quod oblatum pro nobis dicit, id est pro fidelibus antiquæ Legis, quibus cum nos quoque quasi continuum unius Ecclesiæ corpus successione propagatum hodièque facimus. Ad hunc modum Sanctus Ambrosius & alij veteres Abrahamum & similes, Patres & Patriarchas nostros vocant. Quem loquendi modum usque

usque hodie usurpat Ecclesia in canone Missæ. Notum autem est pecudes mactari olim solitas, ut quasi succidaneæ locum tenerent hominum, qui Deo propter supremam ejus excellentiam ac dominium, jusque summum vitæ ac necis, sanguinem & vitam debent. Verum is remittit, & vicarias pro humanis satis accipiebat bestiarum cædes. Sin autem quis pertendat, sanguinem pro nobis datum non alium posse intelligi, quam Christi sanguinem. Dicendum fuerit, eum in altari Legis veteris fusum dici, non reipsa, sed figurativè. quoniam omnia vetera sacrificia figura erant unius illius quo Agnus Dei mactatus est pro peccatis mundi.

» Οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνω-
» τε, Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκο-
» δομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφα-
» λὴν γωνίας.

» Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι
» θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; καὶ ἐζή-
» τουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθη-
» σαν τὸν ὄχλον.

» Ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν
» παραβολὴν εἶπε· καὶ ἀφέντες αὐτὸν,
» ἀπῆλθον.

10. Nec scripturam hanc legi- Psal. 117 22. Isa. 28. 16.
» stis, Lapidem quem reprobave-
» runt ædificantes, hic factus est
» in caput anguli.

11. A Domino factū est istud,
» & est mirabile in oculis nostris.
» Et quærebant eum tenere: & ti-
» muerunt turbam.

12. Cognoverunt enim quoniā
» ad eos parabolam hanc dixerit.
» & relicto eo abierunt.

ΤΟΛΩΣ. Διὰ πάντων τούτων δεικνύουσιν, ὅτι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐκβάλλεσθαι ἔμελλον, τὰ δὲ ἔθνη εἰσάγεσθαι. διὸ καὶ τὸν Δαβὶδ παρεισάγει μάρτυρα λέγων, οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες. καὶ ὁ μὲν λίθος ἐστὶν ὁ Χριστός. οἱ δὲ οἰκοδομοῦντες καὶ ἀποδοκιμάσαντες αὐτὸν οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἰουδαίων. ἐτέθη δὲ εἰς κεφαλὴν γωνίας ὡς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ γωνία ἡ Ἐκκλησία λέγεται ὡς συνάψασα τὴν παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην· αὕτη δὲ ἡ γωνία παρὰ Κυρίου ἐγένετο. Καὶ ἐστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν πιστῶν. θαυμαστὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία· ὡς ἐκ θαυμάτων συγκειμένη, καὶ διὰ τοῦτο ἀληθινόν τι καὶ βέβαιον ἀποδεικνῦσα τὸ κήρυγμα.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἡ παραβολὴ δηλοῖ ὅτι μὴ μόνον περὶ τὸν Ἰωάννην ἠγνωμονήκασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ οἰκέτου, προσελθόντες δὲ ἐπὶ τὸν δεσπότην. διὸ καὶ τὴν ἀποβολὴν εἰκότως πεισομένους αὐτοὺς προδείκνυσι, τὸν ἀμπελῶνα λέγων τὸν Ἰσραὴλ τοῦ οἰκοδεσπότου, τουτέστι τοῦ Θεοῦ, καὶ φραγμὸν περιβαλ-

TOLOSANI. His omnibus declarat fore ut Iudæi quidem ejicerentur, Gentes autem introducerentur in Ecclesiam. Cujus rei & Davidem citat testem. percontans ecquid illam ejus sententiam legerint: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes.* Significat hic lapis Christum. ædificantium verò & lapidem reprobātium nomine designantur Magistri Iudæorum ac Doctores Legis. Positus est autem *in caput anguli*: tamquam Ecclesiæ caput. Angulus enim Ecclesia dicitur, quoniam ea vetus cum novo Testamentum coaptat conjungitque. Ipse porrò hic angulus à Domino factus est, & est mirabilis in oculis fidelium: meritò mirabilis Ecclesia utpote ex miraculis conflata. Et propterea veram ac firmam, omnique ex parte credibilem doctrinam tradens, cui tot miraculorum suffragia fidem extorquere à quantavis contumacia queant.

VICTORIS ANT. Parabola signi-

nec sic persuasi sunt. verùm ægre ferebant. quare & ipse Isaiam illis exadverso statuit accusatorem, extinguens iram eorum, & ostēdens se à Deo venire. Latrones autem negotiatores vocat, propter rapacitatem avaritiæ lucris inhiantis, qua instincti ex ipso sacrificiorum usu turpis quæstus occasionē captabant, partim boves, turtures, & columbas vendentes: partim expositis mensis monetæ vilioris, in eam nummos majoris pretij ad cōmerciorum cōmoditatem permutantes. Grauiùs porrò erat hoc facinus, quàm ut ejus emendatio leni admonitione trāsigi posset: quare facta adjunxit, eaque vehementia; ejectionem vendentium, mensarum eversionem. Alius autem dicit: Tres Evangelistas non studuisse tempus exprimere, in narratione hujus ascensus in Ierusalē: Ioannem verò diligentius illud observasse; clarè significans in priori ascensu hæc gesta; cùm hi ad alium ascensum passioni propinquum referant. Illud autem præcipuè curabant, res uti se habuerunt verè tradere: ascensus varios minutè distinguere, tanti non duxerunt: sed hos duos in unum quasi conflarunt. De cætero Scribæ ac Principes Sacerdotum inter se consultabant, & quærebant quomodo ipsum perderent. Se enim notari ac perstringi arbitrabantur his quæ ab illo fiebant. At ille aliquādo deprehensus ab ijs & undique conclusus, viam tamen inveniebat evadendi, fallens quantumvis acres explorantium obtutus. Nonnunquam ultrò apparens flagrantem insidiantium rabiem nutu ac majestate comprimebat. non enim volebat semper res humana vi majores operari; quo videlicet verè assumptæ ab eo humanitatis indubitata fides fieret. At illi nec populi exemplo Christum venerantis corrigebantur; nec Prophetarum testimonia verebantur. Adeo semel ipsos occuparat, & ad crudelitatem armabat ambitio.

ἐν τῇ διηγήσει τῆς ἀνόδου τῆς Ἱερουσαλήμ. ὁ γὰρ Ἰωάννης ἀκριβέστερον τὸ τοιοῦτον παρατηρήσας ἐν τῇ προτέρᾳ ἀνόδῳ ταῦτα πεπρᾶχθαί φησι· καὶ οὗτοι ἐν τῷ πάθει ἱστοροῦσι γεγονός. τὸ γὰρ ἱστορῆσαι τὸ πρᾶγμα μόνον ἐμέλησεν αὐτοῖς, καὶ τὰς διαφόρους ἀνόδους μίαν πεποιήκασι. οἱ δὲ λοιπὸν γραμματεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἤχθοντο καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ᾔσθοντο γὰρ ὅτι αὐτῶν καθάπτεται τὰ γινόμενα παρ' αὐτοῦ. ποτὲ μὲν οὖν κατεχόμενος διὰ μέσου αὐτῶν ἀνεχώρει, καὶ οὐχ ἑωρᾶτο. ποτὲ δὲ φαινόμενος ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπεῖχεν. ἐνταῦθα δὲ ὁ φόβος τοῦ πλήθους αὐτοὺς κατεῖχεν. οὐ γὰρ ἐβούλετο πάντα ὑπὲρ ἄνθρωπον ποιεῖν, ὥστε πιστωθῆναι τὴν οἰκονομίαν. οἱ δὲ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πλήθους ἐσωφρονίζοντο, οὔτε τὴν τῶν προφητῶν μαρτυρίαν ᾐδοῦντο. οὕτω καθάπαξ αὐτοὺς ἡ φιλαρχία ἐπλήρωσεν, καὶ εἰς μιαιφονίαν ἐξώπλιζεν.

19. Et cùm vespera facta esset,
„ egrediebatur de civitate.

„ Καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύ-
„ ετο ἔξω τῆς πόλεως.

20. Et cùm manè transirent,
„ viderunt ficum aridam factam à
„ radicibus.

„ Καὶ πρωῒ παραπορευόμενοι, εἴ-
„ δον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥι-
„ ζῶν.

21. Et recordatus Petrus, dixit

„ Καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ Πέτρος, λέ-
„ γει

» λέγει αὐτῷ, ῥαββί, ἴδε, ἡ συκῆ ἣν κα-
» τηράσω, ἐξήρανται.
» Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς λέγει
» αὐτοῖς, ἔχετε πίστιν Θεοῦ.
» Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν εἴπῃ
» τῷ ὄρει τούτῳ, ἄρθητι καὶ βλήθητι
» εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῇ ἐν
» τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ
» ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἔσται αὐτῷ ὃ ἐὰν
» εἴπῃ.

» ei, Rabbi, ecce ficus cui maledi-
» xisti, aruit.
22. Et respondens Iesus, ait il-
» lis, Habete fidem Dei.
23. Amen dico vobis quia qui-
» cunque dixerit huic monti, Tol-
» lere & mittere in mare, & non
» hæsitaverit in corde suo, sed cre-
» diderit quia quodcunque dixe-
» rit, fiat: fiet ei.

ΤΟΛΩΣ. Ὁρῶντες οἱ μαθηταὶ τὸ γεγονὸς θαῦμα ἐπὶ τῆς συκῆς, ἐθαύμαζον. τοῦτο δὲ οὐκ ἦν τελείας πίστεως. ἠπίστουν γὰρ οἱ μαθηταὶ ὅτι δύναται τοσαῦτά τι καὶ τοιαῦτα ποιεῖν. ὁ δὲ Σωτὴρ λεληθότως ἐκβάλλει αὐτοὺς τῆς ἀπιστίας, καὶ καθαρῶς δείκνυσιν, ἡλίκον ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως μέγεθος· ὡς μὴ μόνον ξύλον ἀποξηρᾶναι τεθηλός· ἀλλὰ καὶ ὄρος μετακινῆσαι, καὶ πάντα πληρῶσαι ὅσα ἄν τις αἰτήσηται. τοῦτο δὲ ὁρῶντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν φησὶν ὁ εὐαγγελιστής. οὐκ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν ᾗ γέγονε τὸ θαῦμα, ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐπὶ θαυματουργίᾳ ματαίᾳ λέγουσί τινες γεγονέναι τὸ τῆς συκῆς θαῦμα, ἀπαιτοῦντες ὡς ἐπὶ ἐλέγχῳ τῆς ἐπαγγελίας τὴν τοῦ ὄρους μετάβασιν. καθὼς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἴρηκεν ὁ Χριστός. ἀσεβοῦσι γὰρ οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες. οὔτε γὰρ ὄρος οὔτε κάρφος ματαίως κινηθείη ἂν κατὰ δύναμιν Θεοῦ. καθάπερ οὐδὲ τὴν συκῆν ἐξήρανεν· ἀλλ' ἐπὶ σημείῳ τῆς μελλούσης ἀκαρπίας Ἱερουσαλήμ· καὶ πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως.

TOLOSANI. Videntes Discipuli quod in ficu editum fuerat ostentum, mirati sunt. quod ipsum erat indicio, nequaquam inesse ipsis perfectam adhuc fidem. Siquidem inde illa oriebatur admiratio Discipulis, quod ad talia, tantaque haud satis potentem Dominum putarent. A qua illos infidelitate sensim sine sensu Salvator abducit. liquidoque monstrat quam magna sit vis fidei, quæ non solùm virentem arborem siccare verbo, sed etiam transportare nutu ac jussu montem aliò queat: ac denique omnia efficere quæcumque quilibet optaverit. Cæterùm quod miratos Discipulos Matthæus ait, non id in eam diem cōvenit qua perpetratum id miraculum est. Aruit enim ficus statim Domino loquente. cæterùm postridiè tantùm dilapsis folijs prætereuntes Discipuli exaruisse illam compererunt, & mirati sunt.

CYRILLI. Ad solam potentiæ ostentationem, nullo alio certo cōsilio, arefactam à Domino ficum affirmant quidam. in quo suffragari sibi putant promissionem, quæ adjungitur transferendi montis in gratiam eorum qui fide valuerint. ut enim, inquiunt, nullum usum alium translatio montis in mare habere videtur posse quàm admirationis incutiendæ ac divinæ probandæ potentiæ: ita nihil aliud devovenda ficu, & sui efficacia verbi interficienda, spectasse Dominus putandus est, quàm perculsionem animorum, & manifestationem meram mirificæ potesta-

tis suæ. Hi longè falluntur, nec satis religiosè de Deo sentiunt. suum enim peculiarem usum ac finem certum & meditatò decretum habent, omnia Dei opera: ut ne in stipula quidem ac festuca movenda, nedum in monte sede sua moliendo, potentiam Deus suam ad solam sui jactationem experiatur. Atque adeò dum hanc ficum arefecit, præter ostensionem potentiæ, typum informare ac speciem voluit futuræ sterilitatis Ierusalem.

24. Propterea dico vobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis.

» Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πάντα » ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτεῖσθε, πι- » στεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται » ὑμῖν.

ANONYMI. Ficulnea maledicta Satanam designat Christi adventu quasi arefactũ, hoc est dejectum imperio in homines ac tyrãnide. mirante autem Petro ficulneæ interitum, ænigmaticè dixit Dominus Discipulis: vobis quoque dabitur in Satanam potestas, si fideles ac constantes permanseritis in fide mea. Montem enim Satanam vocat, propter ejus arrogantissimam superbiam. sic enim & ipsum & eos, qui sub ipso sunt Propheta vocat: *& transferentur*, inquiens, *montes in cor maris*. Hoc autem, ad rem, ut dixi, per ficulneam significatam refertur. Mitti autem in mare significat; deinceps instabiles futuras & fluctuaturas diabolicas virtutes. utique postquã firmo & solido imperio exciderint quod in homines priùs obtinebãt. Aut mare intellige, juxta Athanasium, profundum in quod damnandi sunt.

Psal. 45. 3

VICTORIS ANT. Distinctiùs præsens Evangelium hanc memorat historiam, referens postridie animadversam à Discipulis ficum arefactam, cùm à suburbanis in urbẽ reverterentur. At Matthæus securus minutæ diligentiæ, conti-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Η συκῆ ἡ καταρραθεῖσα τὸν σατανᾶν αἰνίττεται τὸν τῇ Χριστοῦ ἐπιφανείᾳ ἀποξηρανθέντα τῆς ἀνθρώπων ἀρχῆς καὶ τυραννίδος. θαυμάζοντος δὲ τοῦ Πέτρου τῆς συκῆς τὴν ἀπώλειαν, αἰνιγματωδῶς ὁ Κύριος ἔφη τοῖς μαθηταῖς· ὅτι καὶ ὑμῖν ἡ κατὰ σατανᾶ ἐξουσία δοθήσεται, εἰ μένοιτε γνήσιοι περὶ τὴν ἐμὴν πίστιν. ὄρος γὰρ τὸν σατανᾶν φησι, διὰ τὸ ὑπέρκομπον τοῦ φρονήματος. οὕτως γὰρ αὐτὸν καὶ τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν ὁ προφήτης καλεῖ, καὶ μετατίθεσθαι ὄρη, λέγων, ἐν καρδίαις θαλάσσης. τὸ δὲ εἰπεῖν τοῦτο πρὸς τὸν ἐκ τῆς συκῆς σημαινόμενον ἀνάγεται. τὸ δὲ βληθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, δηλοῖ τὸ τοῦ λοιποῦ ἀστατεῖν καὶ σαλεύεσθαι τὰς πονηρὰς δυνάμεις ἀποπεσούσας τῆς ἑδραίας καὶ παγίας ἀρχῆς ἧς εἶχον κατὰ τῶν ἀνθρώπων. ἢ θάλασσαν νόει κατὰ τὸν Ἀθανάσιον τὸν βυθὸν εἰς ὃν ἤμελλον καταδικάζεσθαι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀκριβέστερον τὸ παρὸν εὐαγγέλιον ἀπομνημονεύει τῆς ἱστορίας, ἐν τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ λέγων τεθεωρῆσθαι ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐξηραμμένην τὴν συκῆν, ἐπανιόντων πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν προαστείων. ὁ δὲ Ματθαῖος παρέδραμε τὸ ἀκριβὲς τοῦ καιροῦ, εἰπὼν παραχρῆμα τὴν συκῆν ἐξηράνθαι καὶ τεθαυμακέναι τοὺς μαθητὰς παραχρῆμα γνωσθέν. ὀξεῖα δὲ ἡ δυνά-

δύναμις καὶ ἐν τῷ ζωογονεῖν τὰ νεκρὰ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀναβιωθέντων ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἀποξηραίνουσα τὰ ζῶντα καθάπερ ἐπὶ τῆς συκῆς. σημαίνεται δὲ ὑπὸ τῆς γραφῆς ὑπὸ Θεοῦ λέγοντος τὸ ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· καὶ τὸ ἐγὼ ξηραίνω ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀναθάλλω ξύλον ξηρόν.

nuò meminit & ficus arefactæ, & admirationis Discipulorum. Ac subitò quidem rem factam dicere possumus, licèt postridiè demum apparuerit. Velox enim Dei vis est tàm ad vivificandum mortua, prout in resuscitatis à Christo patuit: quàm arefaciendum viva, sicut apparuit in ficu. Hoc Deus significat sic in Scriptura loquens: *Ego occidam, & ego vivere faciam.* & *Ego exicco lignum viride, & regerminare facio lignum aridum.* Deut. 32. 39. Ezech. 17 24.

„ Καὶ ὅταν στήκετε προσευχόμενοι, „ ἀφίετε εἴ τι ἔχετε κατά τινος, ἵνα „ καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς „ ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

25. Et cùm stabitis ad orandũ, „ dimittite si quid habetis adversus aliquem: ut & Pater vester, „ qui in cœlis est, dimittat vobis „ peccata vestra.

ΤΟΛΩΣ. Ὁ καθαρῶς πιστεύων ὃ μετὰ γνώμης εὐσεβοῦς τοῦτο πεποίηκεν εἰς Θεὸν ἀνατείνων τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐξέχεε κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ καὶ διὰ τοῦτο ἥνωται τῷ Θεῷ πληροφορηθείσης τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅτι ἐπέτυχε τῆς αἰτήσεως· γνωσθήσεται δὲ τοῦτο τῷ ἐνεργήσαντι καὶ νοήσαντι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο διάνοιαν· ὁ γὰρ πιστεύσας ἄνθρωπος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψυχὴν παρέδωκε τῷ Θεῷ. οὗτος δὲ πάντων ὧν αἰτεῖ ἐπιτυγχάνει, μηδ᾽ ὅλως ἀμφισβητῶν περὶ τούτου.

TOLOS. Qui purè credit & animo religioso hoc egit, in Deum intẽdens cor, & animam suam coram Deo effudit, juxta beatũ David, & propterea unitus Deo est, planè persuaso corde ejus, se impetrasse quod petierit. Cognoscetur autẽ hoc ab eo qui executioni mãdarit & rectè intellexerit sententiã hujus dicti. qui enim credidit homo, propriam animam Deo tradidit. Hic verò cuncta quæ petit impetrat, ne dubitationem quidẽ admittens ullam, quin sit consecuturus quod cupit.

„ Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ „ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει „ τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

26. Quòd si vos nõ dimiseritis: „ nec Pater vester, qui in cælis est, „ dimittet vobis peccata vestra.

ΒΙΚ. ΑΝΤ. Ἵνα τὸ ἐκ μετανοίας καθαρὸν ὑμῖν παρείη καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπιτυγχάνοιτε παρὰ Θεοῦ διὰ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἀφέσεως. παρασκευάζει τοίνυν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διὰ τούτων θαῤῥεῖν πίστει τε καὶ εὐχῇ, καὶ μὴ δεδοικέναι. τὸ γὰρ θαυμάσαι οὐκ ἦν ἀπὸ πίστεως. οὐδὲ γὰρ τῷ Θεῷ μέγα τοῦτο. ἐπεὶ δὲ οὐκ ᾔδεσαν αὐτοῦ

VIC. ANT. Ut puritas quę purgatione pęnitẽtiæ inducitur, vobis insit: & remissionem peccatorum consequamini à Deo, propter remissionem offensionum per vos hominibus indultam. His igitur præparat Discipulos ad fiduciam in fide & oratione collocandam, & non timendum. Porrò quam

tis suæ. Hi longè falluntur, nec satis religiosè de Deo sentiunt. suum enim peculiarem usum ac finem certum & meditatò decretum habent omnia Dei opera: ut ne in stipula quidem ac festuca movenda, nedum in monte sede sua moliendo, potentiam Deus suam ad solam sui jactationem experiatur. Atque adeò dum hanc ficum arefecit, præter ostensionem potentiæ, typum informare ac speciem voluit futuræ sterilitatis Ierusalem.

24. Propterea dico vobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis.

ANONYMI. Ficulnea maledicta Satanam designat Christi adventu quasi arefactū, hoc est dejectum imperio in homines ac tyrānide. mirante autem Petro ficulneæ interitum, ænigmaticè dixit Dominus Discipulis: vobis quoque dabitur in Satanam potestas, si fideles ac constantes permanseritis in fide mea. Montem enim Satanam vocat, propter ejus arrogantissimam superbiam. sic enim & ipsum & eos, qui sub ipso sunt
Psal.45.3 Propheta vocat: *& transferentur*, inquiens, *montes in cor maris*. Hoc autem, ad rem, ut dixi, per ficulneam significatam refertur. Mitti autem in mare significat; deinceps instabiles futuras & fluctuaturas diabolicas virtutes. utique postquā firmo & solido imperio exciderint quod in homines priùs obtinebāt. Aut mare intellige, juxta Athanasium, profundum in quod damnandi sunt.

VICTORIS ANT. Distinctiùs præsens Evangelium hanc memorat historiam, referens postridie animadversam à Discipulis ficum arefactam, cùm à suburbanis in urbē reverterentur. At Matthæus securus minutæ diligentiæ, conti-

„ Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτεῖσθε, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται ὑμῖν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ συκῆ ἡ καταραθεῖσα τὸν σατανᾶν αἰνίττεται τὸν τῇ Χριστοῦ ἐπιφανείᾳ ἀποξηρανθέντα τῆς ἀνθρώπων ἀρχῆς καὶ τυραννίδος. θαυμάζοντος οὖν τοῦ Πέτρου τὴν τῆς συκῆς ἀπώλειαν, αἰνιγματωδῶς ὁ Κύριος ἔφη τοῖς μαθηταῖς· ὅτι καὶ ὑμῖν ἡ κατὰ σατανᾶ ἐξουσία δοθήσεται, εἰ μείνητε γνήσιοι περὶ τὴν ἐμὴν πίστιν. ὄρος γὰρ τὸν σατανᾶν φησι, διὰ τὸ ὑπέρκομπον τοῦ φρονήματος. οὕτως γὰρ αὐτὸν καὶ τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν ὁ προφήτης καλεῖ, καὶ μετατίθεσθαι ὄρη, λέγων, ἐν καρδίαις θαλάσσης. τὸ δὲ εἰπεῖν τοῦτο πρὸς τὸν ἐκ τῆς συκῆς σημαινόμενον ἀνάγεται. τὸ δὲ βληθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, δηλοῖ τὸ τοῦ λοιποῦ ἀστατεῖν καὶ σαλεύεσθαι τὰς πονηρὰς δυνάμεις ἀποπεσούσας τῆς ἑδραίας καὶ παγίας ἀρχῆς ἧς εἶχον κατὰ τῶν ἀνθρώπων. ἢ θάλασσαν νόει κατὰ τὸν Ἀθανάσιον τὸν βυθὸν εἰς ὃν ἤμελλον καταδικάζεσθαι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀκριβέστερον τὸ παρὸν εὐαγγέλιον ἀπομνημονεύει τῆς ἱστορίας, ἐν τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ λέγων τεθεωρῆσθαι ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐξηραμμένην τὴν συκῆν, ἐπανιόντων πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν προαστείων. ὁ δὲ Ματθαῖος παρέδραμεν τὸ ἀκριβὲς τοῦ καιροῦ, εἰπὼν παραχρῆμα τὴν συκῆν ἐξηράνθαι καὶ τεθαυμακέναι τοὺς μαθητὰς παραχρῆμα γνωσθέν. ὀξεῖα δὲ ἡ

δυνά-

δύναμις καὶ ἐν τῷ ζωογονεῖν τὰ νεκρὰ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀναβιωθέντων ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἀποξηραίνουσα τὰ ζῶντα καθάπερ ἐπὶ τῆς συκῆς. ταῦτα δὲ ὑπὸ τῆς γραφῆς ὑπὸ Θεοῦ λέγεται· τὸ ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· καὶ τὸ ἐγὼ ξηραίνω ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀναθάλλω ξύλον ξηρόν.

nuò meminit & ficus arefactæ, & admirationis Discipulorum. Ac subitò quidem rem factam dicere possumus, licèt postridiè demum apparuerit. Velox enim Dei vis est tàm ad vivificandum mortua, prout in resuscitatis à Christo patuit: quàm arefaciendum viva, sicut apparuit in ficu. Hoc Deus significat sic in Scriptura loquens: *Ego occidam, & ego vivere faciam.* & *Ego exicco lignum viride, & regerminare facio lignum aridum.* Deut.32. 39. Ezech.17 24.

„ Καὶ ὅταν στήκετε προσευχόμενοι,
„ ἀφίετε εἴ τι ἔχετε κατά τινος, ἵνα
„ καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
„ ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

ΤΟΛΩΣ. Ὁ καθαρῶς πιστεύων ἐκ μετὰ γνώμης εὐσεβοῦς τοῦτο πεποίηκεν εἰς Θεὸν ἀνατείνων τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐξέχεε κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ καὶ διὰ τοῦτο ἥνωται τῷ Θεῷ πληροφορηθείσης τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅτι ἐπέτυχε τῆς αἰτήσεως· γνωσθήσεται δὲ τοῦτο τῷ ἐνεργήσαντι καὶ νοήσαντι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο διάνοιαν· ὁ γὰρ πιστεύσας ἄνθρωπος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψυχὴν παρέδωκε τῷ Θεῷ. οὗτος δὲ πάντων ὧν αἰτεῖ ἐπιτυγχάνει, μηδ᾽ ὅλως ἀμφισβητῶν περὶ τούτου.

25. Et cùm stabitis ad orandū,
„ dimittite si quid habetis adversus aliquem: ut & Pater vester,
„ qui in cœlis est, dimittat vobis
„ peccata vestra.

TOLOS. Qui purè credit & animo religioso hoc egit, in Deum intēdens cor, & animam suam coram Deo effudit, juxta beatū David, & propterea unitus Deo est, planè persuaso corde ejus, se impetrasse quod petierit. Cognoscetur autē hoc ab eo qui executioni mādarit & rectè intellexerit sententiā hujus dicti. qui enim credidit homo, propriam animam Deo tradidit. Hic verò cuncta quæ petit impetrat, ne dubitationem quidē admittens ullam, quin sit consecuturus quod cupit.

„ Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ
„ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει
„ τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

26. Quòd si vos nō dimiseritis:
„ nec Pater vester, qui in cælis est,
„ dimittet vobis peccata vestra.

BIK.ANT. Ἵνα τὸ ἐκ μετανοίας καθαρὸν ὑμῖν παρέῃ καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπιτυγχάνοιτε παρὰ Θεοῦ διὰ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἀφέσεως. παρασκευάζει τοίνυν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διὰ τούτων θαῤῥεῖν πίστει τε καὶ εὐχῇ, καὶ μὴ δεδοικέναι. τὸ γὰρ θαυμάσαι οὐκ ἦν ἀπὸ πίστεως. οὐδὲ γὰρ τῷ Θεῷ μέγα τοῦτο. ἐπεὶ οὖν οὐκ ᾔδεσαν αὐτοῦ

VIC.ANT. Vt puritas quę purgatione pęnitētiæ inducitur, vobis insit: & remissionem peccatorum consequamini à Deo, propter remissionem offensionum per vos hominibus indultam. His igitur præparat Discipulos ad fiduciam in fide & oratione collocandam, & non timendum. Porrò quam

non frustrà de fide admonerentur, ipsorum admiratio monstrabat, quæ non erat ex fide. nam Deo magnum non est unam arborem siccare. quia igitur ipsius potentiam nondum clarè norant, quantum sit fidei bonum ostendit.

σαφῶς τὴν δύναμιν, ὁπηλίκον ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως δείκνυσι.

27. Et veniunt rursus Ierosoly-
,, mam. Et cũ ambularet in tẽplo,
,, accedunt ad eũ summi Sacerdo-
,, tes, & Scribæ, & Seniores,

28. Et dicunt ei, In qua pote-
,, state hæc facis? & quis dedit
,, tibi hanc potestatem ut ista fa-
,, cias?

,, Καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱεροσόλυ-
,, μα· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος
,, αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιε-
,, ρεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς.

,, Καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ἐν ποίᾳ ἐξου-
,, σίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξου-
,, σίαν ταύτην ἔδωκεν, ἵνα ταῦτα
,, ποιῇς;

EIVSDEM. Quoniam in signis quid carperent non habebant: de correptione negotiantiũ quæstionem movent. quasi dicerent. An tu Sacerdos es inauguratus, qui tãtum tibi arroges? Ille verò nihil fecit ullius arrogantiæ affine, indecenti è Templo removendo, paci loci ejus sacri ac decoro consulens. Tamen calumnia quod rodat aliud non habens, huic morsum infigit. Et illi quidem quando ejecit vendentes, nihil cõtra hiscere sunt ausi, propter miracula, quæ Matthæus refert ipsum in Templo patrasse. Postquam verò iterum eum vident, ultrò objurgant, tantùm non dicentes. Quare tu incipis prohibere quæ nos nullo umquam tempore prohibuimus, sic vituperans gubernationem nostrã, nobisque pudorem incutiens, quasi parum curantibus quæ pertinent ad decorem domus Dei?

ΑΥΤΟΥ. Ἐπειδὴ τοῖς σημείοις ἐπισκῆψαι οὐκ εἶχον, τὴν τῶν καπηλευόντων ἐν τῷ ἱερῷ προσφέρουσι διόρθωσιν. ὁ δὲ λέγουσι τοιοῦτόν ἐστιν· ἱερεὺς ἐχειροτονήθης, ὅτι τοσαύτην ἐξουσίαν δείξῃς; καὶ μὴν οὐδὲν ἐποίησεν αὐθαδείας ἐχόμενον ὁ τῆς εὐταξίας προνοῶν τοῦ ἱεροῦ. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, τοῦτο ἐπισκήπτουσι. καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὐδὲν, διὰ τὰ θαύματα ἃ ἔφη ὁ Ματθαῖος αὐτὸν πεποιηκέναι ἐν τῷ ἱερῷ. ἐπειδὴ δὲ ὤφθη, τότε ἐπιτιμῶσι. μονονουχὶ λέγοντες, τί δή ποτε ἀποκωλύεις ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἀπεκωλύσαμεν ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ, διελέγχων τὴν ἐπιστασίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ καταισχύνων ὡς ἀμελῶς ἔχοντας περὶ τὸ τί τῷ ἱερῷ πρέπον;

29. Iesus autẽ respondens, ait
,, illis, Interrogabo vos & ego unũ
,, verbum, & respondete mihi: &
,, dicam vobis in qua potestate
,, hæc faciam.

,, Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, εἶπεν
,, αὐτοῖς, ἐπερωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα
,, λόγον, καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ
,, ἐρῶ ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα
,, ποιῶ.

TOLOS. Cùm ejecit ipsos è

ΤΟΛΩΣ. Ὅτι μὲν ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐκ

ἐν τῷ ἱερῷ οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτῷ εἰπεῖν τι, διὰ τὰ θαύματα ἃ ἐποίησεν ὥς φησιν ὁ Ματθαῖος· ὅτι δὲ ὤφθη αὐτοῖς τότε ἐπετίμησαν αὐτῷ λέγοντες· τίς εἶ σύ; μήποτε ἱερεὺς ἐχειροτονήθης καὶ διὰ τοῦτο τοιαύτην ἐπιδείξῃ τὴν ἐξουσίαν; ταῦτα δὲ ἔλεγον ὡς ἂν εἰς ἀπορίαν αὐτὸν καταστήσωσι· νομίζοντες κρατήσειν αὐτοῦ· εἰ μὲν γὰρ εἴπῃ ὅτι ἐν τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ· ἔνοχος ἔσται παρ' αὐτοῖς θανάτου. εἰ δὲ εἴπῃ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ· τὸν ὄχλον ἀπ' αὐτοῦ ἀποστήσειν νομίζοντα αὐτὸν εἶναι Θεόν· διὰ γοῦν ταῦτα ἀντερωτᾷ αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ περὶ τῆς χάριτος τῆς ἐν Ἰωάννῃ. ἦν γὰρ ὁ Ἰωάννης μαρτυρήσας περὶ αὐτοῦ· ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος. ἀντερωτᾷ δὲ οὕτως. τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐκ Θεοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων; τὸ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ ταυτόν ἐστιν. ἐὰν οὖν δέξωνται τὸν Ἰωάννην ὡς ἐκ Θεοῦ ὄντα, ἀνάγκη καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ δέξασθαι αὐτούς· εἰ δὲ μὴ δέξονται τὸν Ἰωάννην, ὑπὸ τοῦ ὄχλου διωχθήσονται. ἦν γὰρ ὁ ὄχλος τιμῶν τὸν Ἰωάννην ὡς προφήτην.

Templo nemo ausus est adversus ipsum quidquam hiscere, propter miracula, quæ tunc ibidem fecit, ut Matthæus ait. Alias tamen ubi occurrit ipsis Iesus iterum, audaciā sumpserunt increpandi ejus, percontandique contemptim, quisnā esset, quemque se ipse ferret? & num rite aliquando consecratum se Sacerdotem meminisset? ut sic talia, quæ sacerdotalis autoritatis essent, licere sibi intra Templum jure vellet. Quæ illi cùm dicerent, certa spe nitebantur conturbandi Iesu redigendique in arctū: quasi quidquid responderet effugere non posset argutiam ipsorū. Si enim diceret sua se sibique innata potestate talia fecisse. tamquā divinitaris usurpator eorum judicio mortis statim damnaretur. sin fateretur à Deo participata se se in ea re usum potentia esse, plebem jam ei eriperent, quæ persuasa ipsum esse Deum, confitentem tunc audiret, alium se à Deo esse, & alienam sibi esse Dei potestatem. Cui versutiæ Salvator alia vicissim interrogatione occurrens, percontatur de Ioanne, deque ijs quæ in ipso animadversa essent donis cœlestibus, quid sentirent? Nec extra rem erat percontatio. De Iesu enim veritate ac virtute cùm isti dubitarent, cui Ioannes testimonium perhibuerat honorificentissimum, caput erat pervidisse quantùm Ioanni habendum fidei esset. Quærit igitur in hunc modum: *Baptisma Ioannis ex Deo erat, an ex hominibus*? Nam quod *de cælo* dicit, idem est ac si diceret, *ex Deo.* Sic ipse quoque secum reputans. Si Ioannem ut hominem Deo afflatum cœlitusque missum agnoscant, ipsius quoque quod de me edidit testimonium accipiant necesse est. Sin Ioannem rejecerint, invidiæ populi patebunt, magnis de sanctitate, ac prophetica autoritate ejus præjudicijs occupati.

Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων; ἀποκρίθητέ μοι.

Καὶ ἐλογίζοντο πρὸς ἑαυτούς, λέγοντες, ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ οὐρανοῦ,

30. Baptismus Ioannis è cęlo erat, an ex hominibus? respondete mihi.

31. At illi cogitābant secum, dicentes, Si dixerimus, De cœlo,

lo,

„ lo, dicet, Quare ergo non cre-
„ ditis ei?

32. Si dixerimus, Ex homini-
„ bus, timebant populum. omnes
„ enim habebant Ioannem quia
„ vere Propheta esset.

33. Et respondentes dicunt Ie-
„ su, Nescimus. Et respondens Ie-
„ sus, ait illis, Neque ego dico vobis
„ in qua potestate hæc faciam.

VICT.ANT. Si enim Ioannem ut à Deo missum suscepissét; prorsus & ejus testimonio fidem adhibuissent: quod si facerent, deesse non poterat quin perspectam haberent potestatem, de qua quærebant. Propterea vice sua ipsos interrogat dicens; *Interrogabo vos & ego unum verbum*, cui si responderitis, scietis *in qua potestate hæc faciam*. Si hunc ipsum de me testificantem accipitis, & quis sim intelligetis. Interrogat autem de gratia, quæ erat in Ioanne, quoniam hæc ipsum honorabilem & fide dignum constituebat testem. *Dicite mihi*, inquit, *prius*: *Ex Deo erat baptismus Ioannis, an ex hominibus*? Fuisse autem ex Deo, ipse Ioannes demonstraverat. Angustiantur ergo circa responsum. si enim quod verum erat faterentur, pudere ipsos oporteret incredulitatis suæ, eo ipso manifestandæ quod de Christo non crederent, quod verum de ipso Ioannis testimonium docuisset. Si autem negarent fuisse à Deo Baptistam, populũ timebant. Ajunt ergo: *nescimus*. Et ad hoc consequenter Salvator: *neque ego dico vobis*, ait, *in qua potestate hæc facio*. Manifestum enim erat ipsos, non nescivisse, sed noluisse respondere. non enim ignoratione veri prohi-

„ νοῦ, ἐρεῖ, διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε
„ αὐτῷ;

„ Ἀλλ' ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων,
„ ἐφοβοῦντο τὸν λαόν· ἅπαντες γὰρ εἶ-
„ χον τὸν Ἰωάννην, ὅτι ὄντως προφή-
„ της ἦν.

„ Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσι τῷ
„ Ἰησοῦ, οὐκ οἴδαμεν. καὶ ὁ Ἰησοῦς
„ ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτοῖς, οὐδὲ ἐγὼ λέ-
„ γω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

ΒΙΚ. ΑΝΤ. Εἰ γὰρ τὸν Ἰωάννην ἦσαν ἀποδεδεγμένοι, πάντως καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀκόλουθον ἦν ἀποδέξασθαι· τοῦτο δὲ οὕτως ἂν ἐπίστασθαι τὴν ἐξουσίαν ἀναγκαῖος ἦν. ἐρωτᾷ διὰ ταῦτα λέγων ὅτι κἀγὼ ἕνα λόγον ἐρωτῆσαι βούλομαι, ὃν ἐὰν εἴπητε μοι, μαθήσεσθε ἐν ποίᾳ δυνάμει ταῦτα ποιῶ, ἐὰν τοῦτον αὐτὸν περὶ ἐμοῦ μαρτυροῦντα δέχεσθε, καὶ τίς εἰμι γνώσεσθε. ἐρωτᾷ τε περὶ τῆς χάριτος τῆς ἐν Ἰωάννῃ. αὕτη γὰρ αὐτὸν ἔντιμόν τε καὶ ἀξιόπιστον καθίστη μάρτυρα. καὶ εἴπατέ μοι φησὶ πρότερον, ἐκ Θεοῦ ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἢ ἐξ ἀνθρώπων; τὸ ἐκ Θεοῦ δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Ἰωάννης. στενοχωροῦνται δὲ περὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐκεῖνοι. εἰ μὲν ὁμολογίαν τὴν ἀλήθειαν περὶ Ἰωάννου, τὴν ἀπιστίαν αἰδούμενοι τὴν πρὸς αὐτὸν ἣν ἠπίστησαν ἀκόλουθον φανησομένην τῇ ἀληθεῖ περὶ αὐτοῦ μαρτυρίᾳ· εἰ δὲ ἀρνοῖντο ὅτι παρὰ Θεοῦ ὁ βαπτιστὴς, φοβούμενοι τὸν ὄχλον. διὸ ἐγκλεισθέντες ἀποκρίσεως λέγουσιν, οὐκ οἴδαμεν. καὶ πρὸς τοῦτο ὁ σωτὴρ ἀκολούθως, οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν φησὶν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. ὡς γὰρ δήλου τούτου τυγχάνοντος ὅτι ἔφυγον τὴν ἀπόκρισιν. οὐχὶ δὲ ἀγνοοῦντες ἀληθῶς οὐκ ἀπεκρίναντο· οὐδὲ ἐγώ φησιν ὑμῖν λέγω. οὐκ εἶπεν. οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὐ λέγω, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἠβουλήθητε τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν· οὐδὲ τῆς παρ' ἐμοῦ τεύξεσθε ἀποκρίσεως. ἢ καὶ οὕτως· οὐ δύνασθε οὐδὲ ὑμεῖς περὶ ἐμοῦ ἀκούειν ὅστις εἰμί, ἐπεὶ τὸν μάρτυρα οὐ δέχεσθε ὃς ἦλθεν

εἰς

εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ
φωτός. εἰ γὰρ ἐπίστασθε ὅτι τὸ φῶς εἰμὶ
τὸ ἀληθινόν, ἔγνωτε τοῦτο ἂν ὅτι εἰκότως
ἀφεῖλον τὸν σκότον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τόπου.
σκότος γὰρ ἡ φιλοκερδία καὶ αἰσχροκερδία τὸ καλὸν ἰδεῖν οὐκ ἐῶσα.

biti sunt à respondendo. *Neque ego dico vobis*. non dixit: *nescio*: sed, *non dico*. quasi diceret: noluistis verum dicere: neque à me responsum audietis. Aut etiam sic: nec vos potestis de me audire quis sim; quoniam testem nō suscepistis qui Ioan 1.
venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Si enim scivissetis me lumen esse verum, agnosceretis utique quàm consentaneè tenebras expulerim è loco sacro. nam avaritia & turpis quæstus tenebræ sunt, videre bonum non sinentes.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

„ ΚΑΙ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβο-
„ λαῖς λέγειν. ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν
„ ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκε φραγμὸν,
„ καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον, καὶ ᾠκοδό-
„ μησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν
„ γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε.

Καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ
„ καιρῷ δοῦλον, ἵνα παρὰ τῶν γεωρ-
„ γῶν λάβῃ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπε-
„ λῶνος.

„ Οἱ δὲ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν καὶ
„ ἀπέστειλαν κενόν.

„ Καὶ πάλιν ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς
„ ἄλλον δοῦλον· κἀκεῖνον λιθοβολή-
„ σαντες ἐκεφαλαίωσαν, καὶ ἀπέστει-
„ λαν ἠτιμωμένον.

„ Καὶ πάλιν ἄλλον ἀπέστειλε· κἀ-
„ κεῖνον ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς ἄλ-
„ λους, τοὺς μὲν δέροντες, τοὺς δὲ ἀποκ-
„ τείνοντες.

„ Ἔτι οὖν ἕνα υἱὸν ἔχων ἀγαπητὸν
„ αὐτοῦ, ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς
„ ἔσχατον, λέγων ὅτι ἐντραπήσονται
„ τὸν υἱόν μου.

„ Ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ εἶπον πρὸς
„ αὐτοὺς, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος·
„ δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ ὑμῶν
„ ἔσται ἡ κληρονομία.

„ Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἀπέκτειναν,
„ καὶ ἐξέβαλον τοῦ ἀμπελῶνος.

CAPUT XII.

1. ET cœpit illis in parabolis
„ loqui, Vineā pastinavit homo,
„ & circumdedit sepem, & fodit
„ lacum, & ædificavit turrim, &
„ locavit eam Agricolis: & pere-
„ grè profectus est.

2. Et misit ad Agricolas in tem-
„ pore servum. ut ab Agrico-
„ lis acciperet de fructu vineæ.

3. Qui apprehensum eum ce-
„ ciderunt: & dimiserunt va-
„ cuum.

4. Et iterum misit ad illos aliū
„ servum: & illum in capite vul-
„ neraverunt, & contumeliis af-
„ fecerunt.

5. Et rursum alium misit, &
„ illum occiderunt: & plures alios:
„ quosdam cædentes, alios verò
„ occidentes.

6. Adhuc ergo unum habens
„ filium charissimū, & illum misit
„ ad eos novissimū, dicens, Quia
„ reverebuntur filium meum.

7. Coloni autem dixerunt ad
„ invicem, Hic est hæres: venite,
„ occidamus eum: & nostra erit
„ hæreditas.

8. Et apprehendentes eū, occi-
„ derunt: & ejecerunt extra vineā.

9. Quid

9. Quid ergo faciet dominus
„ vineæ? Veniet, & perdet eo-
„ lonos: & dabit vineam a-
„ lijs.

„ Τί οὖν ποιήσει ὁ Κύριος τοῦ ἀμ-
„ πελῶνος; ἐλεύσεται, καὶ ἀπολέσει
„ τοὺς γεωργούς, καὶ δώσει τὸν ἀμπε-
„ λῶνα ἄλλοις.

TOLOSANI. Vinea quã plantavit Pater familias populus est, quem peculiari cura ac providentia quasi excoluit Deus. Sepes verò quam ei circumdedit, Lex videlicet intelligitur, quæ istum populum commisceri Gentibus prohibebat. Turris porrò quid aliud, quàm Ierosolymitanum Templũ? Torcular quidem altare est ubi sãguis pro nobis datus fundebatur. Dedit autem Agricolis Templum, Magistris & Principibus Iudæorũ, & misit servum unum; nimirum Eliam, & qui ejus tempore ejusq; instituto Prophetę vixerunt. Deinde alterum secundum, nempe genus Prophetarum, qui ab Osee & Isaia circaque ea tempora sunt vaticinati. Tertius servus tertia Prophetarum classis fuit, Danielem Ezechielemque complectens, & si qui alij ad captivos apud Babyloniam Iudæos legatione Dei functi sunt. Postremò Filium suum misit Deus, existimans vérituros ipsum Agricolas, quod longè secus fuit. Nam consceleratì vineæ custodes possessione ipsius propria ejectum vineæ dominum, Civitate videlicet Ierusalem eductum Christum, crudelissimè trucidarunt. Hos autem malos malè perdet Dominus vineæ, Christi trucidati Pater, Iudæos condonans Romanis omni supplicio ac calamitate mactandos. quorum carnificinæ qui Iudæi superfuerint & credere voluerint, eos alijs agricolis commendavit Apostolis. nam horum institutione satis magna ex ea Gente multitudo Christi doctrinam amplexa retinuit.

ΤΟΛΩΣ. Ἀμπελὼν ὁ λαός ἐστιν ὃν ἐφύτευσεν ὁ Κύριος. φραγμὸς δὲ ὁ νόμος κωλύων αὐτὸν ἐπιμίγνυσθαι τοῖς ἔθνεσιν. ὁ δὲ πύργος ὁ ναός· ὑπολήνιον δὲ τὸ θυσιαστήριον. ἔνθα ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν δοθέν. ἐξέδοτο δὲ τὸν ναὸν γεωργοῖς, τοῖς τε διδασκάλοις καὶ ἄρχουσι τῶν Ἰουδαίων. καὶ ἀπέστειλε δοῦλον ἕνα· ἤτοι τοὺς περὶ τὸν Ἠλίαν προφήτας. εἶτα δεύτερον· τοὺς περὶ τὸν Ὠσηὲ καὶ Ἠσαΐαν. τρίτον δὲ δοῦλον ἀπέστειλε τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ· τουτέστι τοὺς περὶ Δανιὴλ καὶ Ἐζεκιήλ. Καὶ τελευταῖον ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὁ Θεός· ὑπειληφὼς ὡς ἐντραπήσονται αὐτόν. οἱ δ' ἐκεῖνοι γεωργοὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, τῆς Ἱερουσαλὴμ δηλονότι, καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν· τούτους δὲ κακῶς ἀπολέσει ὁ Κύριος τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ φονευθέντος πατὴρ παραδοὺς αὐτοὺς τοῖς Ῥωμαίοις· καὶ τοὺς λοιποὺς ἑτέροις παραδώσει γεωργοῖς τουτέστι τοῖς ἀποστόλοις. οἵτινες διδαχθέντες ὑπ' αὐτῶν εἰς πλῆθος ἱκανὸν ηὐξήνθησαν.

SCHOLIVM.

Cùm torcular altare interpretatur, ubi sanguis pro nobis datus fundebatur, sanguinem pecudum aut volucrum, quæ mactabantur in Templo Ierosolymitano intelligit. quod oblatum pro nobis dicit, id est pro fidelibus antiquæ Legis, quibus cum nos quoque quasi continuum unius Ecclesiæ corpus successione propagatum hodièque facimus. Ad hunc modum Sanctus Ambrosius & alii veteres Abrahamum & similes, Patres & Patriarchas nostros vocant. Quem loquendi modum

usque

usque hodie usurpat Ecclesia in canone Missæ. Notum autem est pecudes mactari olim solitas, ut quasi succidaneæ locum tenerent hominum, qui Deo propter supremam ejus excellentiam ac dominium, jusque summum vitæ ac necis, sanguinem & vitam debent. Verum is remittit, & vicarias pro humanis satis accipiebat bestiarum cædes. Sin autem quis pertendat, sanguinem pro nobis datum non alium posse intelligi, quam Christi sanguinem. Dicendum fuerit, cum in altari Legis veteris fusum dici, non reipsa, sed figurativè. quoniam omnia vetera sacrificia figura erant unius illius quo Agnus Dei mactatus est pro peccatis mundi.

» Οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνω-
» τε, Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκο-
» δομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφα-
» λὴν γωνίας.

» Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι
» θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; Καὶ ἐζή-
» τουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθη-
» σαν τὸν ὄχλον.

» Ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν
» παραβολὴν εἶπε· καὶ ἀφέντες αὐτὸν,
» ἀπῆλθον.

10. Nec scripturam hanc legi- Psal. 117 22. Isa. 28. 16.
» stis, Lapidem quem reprobave-
» runt ædificantes, hic factus est
» in caput anguli.

11. A Domino factū est istud,
» & est mirabile in oculis nostris.
» Et quærebant eum tenere: & ti-
» muerunt turbam.

12. Cognoverunt enim quoniā
» ad eos parabolam hanc dixerit,
» & relicto eo abierunt.

ΤΟΛΩΣ. Διὰ πάντων τούτων δεικνυσιν, ὅτι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐκβάλλεσθαι ἔμελλον, τὰ δὲ ἔθνη εἰσάγεσθαι. διὸ καὶ τὸν Δαβὶδ παρεισάγει μάρτυρα λέγων· οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες. καὶ ὁ μὲν λίθος ἐστὶν ὁ Χριστός. οἱ δὲ οἰκοδομοῦντες καὶ ἀποδοκιμάσαντες αὐτὸν οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἰουδαίων. ἐτέθη δὲ εἰς κεφαλὴν γωνίας ὡς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ γωνία ἡ Ἐκκλησία λέγεται ὡς συνάπτουσα τὴν παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην· αὕτη δὲ ἡ γωνία παρὰ Κυρίου ἐγένετο. Καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν πιστῶν. θαυμαστὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία· ὡς ἐκ θαυμάτων συγκειμένη, καὶ διὰ τοῦτο ἀληθινόν τι καὶ βέβαιον ἀποδεικνύουσα τὸ κήρυγμα.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἡ παραβολὴ δηλοῖ ὅτι μὴ μόνον περὶ τὸν Ἰωάννην ἠγνωμονήκασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ οἰκέτου, προσελθόντες δὲ ἐπὶ τὸν δεσπότην. διὸ καὶ τὴν ἀποβολὴν εἰκότως πεπονθότας αὐτοὺς παραδείκνυσι, τὸν ἀμπελῶνα λέγων τὸν Ἰσραὴλ τοῦ οἰκοδεσπότου, τουτέστι τοῦ Θεοῦ, καὶ φραγμὸν περιβλη-

TOLOSANI. His omnibus declarat fore ut Iudæi quidem ejicerentur, Gentes autem introducerentur in Ecclesiam. Cujus rei & Davidem citat testem. percontans ecquid illam ejus sententiam legerint: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes.* Significat hic lapis Christum. ædificantium verò & lapidem reprobātium nomine designantur Magistri Iudæorum ac Doctores Legis. Positus est autem *in caput anguli*: tamquam Ecclesię caput. Angulus enim Ecclesia dicitur, quoniam ea vetus cum novo Testamentum coaptat conjungitque. Ipse porrò hic angulus à Domino factus est, & est mirabilis in oculis fidelium: meritò mirabilis Ecclesia utpote ex miraculis conflata. Et propterea veram ac firmam, omnique ex parte credibilem doctrinam tradens, cui tot miraculorum suffragia fidem extorquere à quantavis contumacia queant.

VICTORIS ANT. Parabola signi-

significat: non solùm eos in Ioannem, sed & in ipsum Dominum se gessisse ingratè: incipientes à servo, & usque ad herum progressos. Proptereà meritò abjiciendos ipsos prænunciat: per vineam, Israel designans; per vineæ Dominum, Deum; per sepem circumdatam, securitatem ex Dei protectione. Itaque cùm ablationem sepis mi-
Is. c. 5. natur Deus in Isaia Propheta, securitatem qua fruebatur Israel ipsi auferendam significat. *Et fodit lacum*: torcular quidem, ut alius habet Evangelista, altare intelligens, cui lacus subjicitur excipiendo sãguini victimarum. Turris Templũ significat illud longè clarissimum, magnificentissimum, & fama celeberrimum inter homines. Locatam fuisse ait, vineam agricolis: hoc est Principibus Sacerdotum & Magistris. Addit peregrè abiisse Dominum vineæ, hoc est: dedisse spatium ad proventum fructuum: quos deinde quasi ex peregrinatione redux, repeteret præsens. Iam ratio quidem ac forma Parabolæ videtur personam Domini vineæ reservare Deo Patri; utique à quo missum ad agricolas Filium deinde commemorat, missum autem per Incarnationem propriam Verbi: non tamen omninò separandus est Filius à Patre in illa mentione Patrisfamilias vineam plantantis;
Ioan. 1. quippe cùm *per ipsum omnia facta sint*. Et Isaias vineam *dilecti* esse ait. Post hæc repetitionem fructuum, hoc est vitæ secundum Legem ductæ, ubi tempus præfixum advenisset, primùm fuisse factam ait per servum; quo verberato & occiso, submitti rursus alium servum oportuerit ad fructum repe-

θέντα ἀσφαλείᾳ τῇ παρὰ Θεοῦ. διὸ καὶ καθαιρέσει τοῦ φραγμοῦ ἀπειλῶν ὁ Θεὸς ἐν τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ, τὴν ἀσφάλειαν ἐδήλωσεν περιαιρεθησομένην αὐτῶν. Ἐν ὤρυξεν ὑπολήνιον· ληνὸν μὲν, ὡς ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστὴς, τὸ θυσιαστήριον λέγων, ὑπολήνιον δὲ τὸ ὑποκάτω, ἔνθεν τῶν θυσιῶν τὸ αἷμα ἐδέχοντο. πύργον δὲ τὸν ναὸν ἐπιφανέστατον ἐν ἀνθρώποις καὶ ὑψηλότατον. ἐκδεδωκέναι τέ φησι τὸν ἀμπελῶνα γεωργοῖς, τοῦτ᾽ ἔστι τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ διδασκάλοις· καὶ ἀποδεδημηκέναι, τοῦτ᾽ ἔστι δεδωκέναι χρόνους εἰς καρποφορίαν, ἣν ὥσπερ ἐπιστὰς πάλιν ἤμελλεν ἀπαιτήσειν παρὼν. τὸ δὲ εἰς τὸν πατέρα μὲν λέγεται κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς παραβολῆς, καθ᾽ ἣν ἴδιον τὸν υἱὸν εἰσάγει ἡ παραβολὴ, ὅτι καὶ ἰδία τοῦ λόγου ἡ σάρκωσις· οὐ μὴν χωρίζει γε τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ὁ περὶ τοῦ οἰκοδεσπότου λόγος, εἴπερ πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο. αὐτίκα καὶ ὁ Ἡσαΐας τοῦ ἀγαπητοῦ λέγει τὸν ἀμπελῶνα. μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἀπαίτησιν τῆς καρποφορίας, τοῦτ᾽ ἔστιν τοῦ νομικοῦ βίου, παρόντος τοῦ καιροῦ φησι γενέσθαι διὰ δούλου πρῶτον. οὗ τυπτηθέντος καὶ ἀναιρεθέντος, δι᾽ ἑτέρου δούλου πάλιν τὴν ἀπαίτησιν ἔδει γενέσθαι. εἶτα καὶ τρίτον πάλιν ἀπεσταλκέναι αὐτοῖς, καὶ οὕτω τὸ τελευταῖον διὰ τοῦ υἱοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐπιδεικνύμενος εἰς τὸ καταδεῖσθαι μειζόνως· οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος τὸ ἀποβησόμενον τοῦ πέμποντος, ἀλλ᾽ ὡς τοῦ πράγματος ἔχοντος ἄξιον ἐντροπῆς. δοῦλον τε πρῶτον μὲν λέγουσι τοὺς ἐν καιρῷ Ἠλίου καὶ αὐτὸν Ἠλίαν προφήτας, δεύτερον δὲ τὸν Ἡσαΐαν, καὶ Ὠσηὲ καὶ Ἀμὼς, τρίτον δὲ τοὺς περὶ τὸν Ἐζεχιὴλ καὶ Δανιήλ· καὶ κατὰ ταύτην γε τὴν διαίρεσιν τὸ, τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω, εἰς τοὺς προφήτας ἂν λέγοιτο, ἵνα τέταρτος ἔτος ᾖ τὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ τρίτος. ἐπάγει γοῦν ἡ παραβολὴ τὸ κατὰ τοῦ Κυρίου τόλ-

μημα

μνημα, ὅτι συνιδόντες αὐτὸν ὄντα κληρονόμον, μείζονα τὴν τόλμαν ἐνεδείξαντο, ὡς ἀποκτεῖναι αὐτὸν, καθελόντες τὴν κληρονομίαν. ἐξέβαλον οὖν αὐτὸν, φησὶν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, τουτέστι τῆς πόλεως, καὶ τοῦ ναοῦ, καὶ ἀπέκτειναν. οὐχ ὡς ἡ ἀκολουθία τῆς παραβολῆς ἔχειν δύναται, αὐτὸς ἦν ὁ παρεσόμενος ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν δούλων· ὅτι δὲ αὐτός ἐστι, δῆλον. ἤδη οὖν κριτικὴ σαφῶς αὐτοῦ παρουσία τὸ παραδοθῆναι Ῥωμαίοις τὸν λαόν. αὐτοῦ τὸ ἔργον καὶ οὐ Ῥωμαίων. καὶ τότε ἡ ἔκδοσις τοῦ ἀμπελῶνος ἡ εἰς ἑτέρους γεωργοὺς, τουτέστιν εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διδασκάλους. Διὰ πάντων δείκνυσιν ὅτι οἱ μὲν ἐκβάλλεσθαι ἤμελλον, τὰ δὲ ἔθνη εἰσάγεσθαι. καὶ καλῶς εἶπε, παρὰ Κυρίου ἐγένετο· ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐδὲν τῷ Θεῷ ἐναντίον τῶν γενομένων ἦν. καὶ ἔστι θαυμαστόν. καὶ μάλα εἰκότως. λίθον δὲ ἑαυτὸν καλεῖ καὶ οἰκοδόμους, ὥσπερ καὶ γεωργοὺς πρότερον ἐκάλεσε τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων· ἑαυτὸν δὲ μετὰ τὸ παρ' ἐκείνοις ἀποδοκιμασθῆναι κεφαλὴν γωνίας καθιστάμενον, τουτέστιν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων· παρὰ Κυρίου δὲ τοῦτο μετὰ θαῦμα ἀνθρώποις τοῖς συνιοῦσιν, ὅτι δὴ μετὰ θάνατον ζῶν φαίνεται Χριστὸς βασιλεύς ὢν οὐρανίων τε καὶ ἐπιγείων· καὶ τὰ ἔθνη ποιῶν ἅγια καὶ οἰκεῖα Θεῷ. ἐξήρκει δὲ αὐτοῖς τὸ μὴ πείθεσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ κατασχεῖν ἐπὶ τιμωρίᾳ τὸν ἐλέγχοντα σπεύδουσι καί τοι κεκαλυμμένου τοῦ ἐλέγχου καὶ μὴ περιφανοῦς γενομένου· κρείττους δὲ καὶ οἱ ἀποκεκαλυμμένοι ἔλεγχοι κρυπτομένης φιλίας, τουτέστι δολερᾶς καὶ κολακευτικῆς, ὡς Σολομῶντι δοκεῖ. ὡρμηκότες δὲ ἐπὶ φόνον ἐπέχονται φόβῳ ἀνθρώπων, οὐ φόβῳ Θεοῦ.

tendum: inde & tertium rursus ad eosdem agricolas missum: & sic demum Filium eodem destinatum ac profectum ultrò; nempe, pro excellenti caritate sua demereri eo modo sibique devincire majorem in modum ingratos animos studêrem. Porrò mittens Pater nô utique ignorabat quid eventurum esset: sed quocumque periculo mittere decrevit rebellibus, contemptoribus servorum, Personam ipsis sine dubio venerabilem. Iam servus primû missus dicitur Elias fuisse, ac qui cû eo & sub eo Prophetæ floruerunt. Servus secundò missus, altera classis Prophetarum fuerit ex Isaia, Osee, Amos & cæteris illorum temporum conflata. Tertium denique servum repræsentare putant Ezechielem ac Danielem, quique ipsorum æquales ac socij fuere. Cui partitioni non ineptè accomodaveris annos tres, quibus vacuam fructu vineam repertam queritur Dominus dicens: *Anni tres sunt ex quo venio quærens* Luc. 13. *fructum in ficulnea hac, & non in-* 17. *venio*, quod ad Prophetarum culturam referatur licet. ut quartus annus moræ ac culturæ arbori sterili indultus, intelligatur adventus. quartus, inquam, non tertius. Adjungit Parabola facinus attentatû in Dominum: quomodo scilicet agricolæ ex eo ipso quod scirent illum qui postremus veniebat hæredem esse, majore audacia concepta, usque ad ejus cædem proruperint, spe ac cupiditate hæreditatis invadendæ. Ejecerunt igitur eû, inquit, extra vineam, hoc est extra civitatem & Templû, & occiderunt. Non patitur quidem series Parabolæ, ut idem qui dicitur occisus, adsit ad repetendas ab interfectoribus pœnas; revera tamen eundem esse, manifestum est. Atque adeo jam nunc ipso primo adventu judicium

 exer-

exercere istud cœpit, condonans Romanis populum suum. Nam hæc Iudaicæ Gentis servitus permissioni justæ Dei potiùs quàm potentiæ Romanorum imputanda est. Et tunc data est vinea alijs agricolis, hoc est Apostolis & Magistris ex gentibus vocatis. Per quæ cuncta ostendit ejiciendos Iudæos, Gentiles autem introducendos. Et benè addidit: *A Domino factum est istud*. ut ostendat nihil eorum, quæ tūc fierent Deo contrarium esse. *& est mirabile*. utique quam optimo jure. Lapidem autem se ipsum vocat; Ædificantes autem, ut & paulo ante agricolas, vocavit Magistros Iudæorum. Se ipsum verò dicit, pòstquam ab illis reprobatus sit, factum caput anguli, quo vidèlicet coëunt Gentiles & Iudæi. A Domino autem hoc esse miraculum hominibus intellectu prędicitis. quando scilicet post mortem vivens apparet Christus, Rex constitutus cœlestium & terrestrium, & Gentes sanctificans, Deoque admovens. Non sufficit autem ipsis non credere illi; sed comprehendere ad supplicium illum, à quo arguuntur, student: etsi reprehensio non aperta, sed quodam symbolo tecta fuerit. Meliores porrò sunt reprehensiones apertæ, quàm tecta, hoc est dolosa, & adulatrix amicitia, ut Salomoni videtur. Porrò incitatos ad inferendam necem, non Dei, sed hominum timor cohibet.

13. Et mittunt ad eos quosdā
» ex Pharisæis & Herodianis; ut
» eum caperent in verbo.
14. Qui venientes dicunt ei,
» Magister scimus quia verax es,
» & non curas quemquam: nec
» enim vides in faciem hominū,
» sed in veritate viam Dei doces;
» licet dari tributum Cæsari: an
» non dabimus?
15. Qui sciens versutiam illorum, ait illis, Quid me tentatis?
» afferte mihi denarium ut videā.
16. At illi attulerunt ei. Et ait
» illis, Cujus est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei, Cæsaris.
17. Respondens autem Iesus
» dixit illis, Reddite igitur quę sūt
» Cæsaris, Cæsari: & quę sūt Dei,
» Deo. Et mirabantur super eo.

» Καὶ ἀποστέλλουσι πρὸς αὐτὸν τι-
» νὰς τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Ἡρῳδια-
» νῶν, ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσι λόγῳ.
» Οἱ δὲ ἐλθόντες λέγουσιν αὐτῷ,
» διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ,
» καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ
» βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων,
» ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ
» διδάσκεις· ἔξεστι κῆνσον Καίσαρι δοῦ-
» ναι, ἢ οὔ; δῶμεν, ἢ μὴ δῶμεν;
» Ὁ δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρισιν,
» εἶπεν αὐτοῖς, τί με πειράζετε; φέ-
» ρετέ μοι δηνάριον, ἵνα ἴδω.
» Οἱ δὲ ἤνεγκαν. καὶ λέγει αὐτοῖς;
» τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή;
» οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Καίσαρος.
» Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν
» αὐτοῖς, ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καί-
» σαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. καὶ
» ἐθαύμαζον ἐπ' αὐτῷ.

EIVSDEM. Herodiani per ea tempora erant qui Herodem, ut fertur, Christū esse contendebant. quamquam alij Herodianos fuisse

ΑΥΤΟΥ. Ἡρῳδιανοὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦσαν οἱ τὸν Ἡρώδην Χριστὸν λέγοντες, ὡς ἱστορεῖται. ἄλλοι δὲ Ἡρῳδιανούς φασι τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας.

τούτους

τούτους δὲ καὶ ὡς ἐναντιοῦντας τῷ Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ, καὶ ὡς περὶ τὸν ἄρχοντα ὄντας, τῆς κατηγορίας αὐτοῦ μάρτυρας παρεῖναι βούλονται τῇ ἐρωτήσει τῶν πειραζόντων καὶ ἐκβαλομένων ἀκοῦσαί τι παρ' αὐτοῦ ὅτι μὴ δότε φόρον. τοῦτο γὰρ σαφῶς ὁ παρὼν εὐαγγελιστὴς φησι, δῶμεν ἢ μή; διὰ τοῦτο δὲ τὰ ἐγκώμια καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἀληθεύειν ἅπαντα, καὶ πᾶσαν ὀρθὴν πρᾶξιν ἀληθινῶς καὶ μετὰ παρρησίας ὑποτίθεσθαι, αὕτη γὰρ ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ φροντίζειν τινός, μηδὲ ὑποστέλλεσθαι πρόσωπον. ταῦτα γὰρ λέγουσιν, ὡς ὑπαγαγεῖν αὐτὸν βουλόμενοι καταφρονῆσαι τοῦ ἄρχοντος καὶ ἀπαγορεῦσαι τοὺς πλυθμύς βασιλεῖ φόρους. εἰδότες ὅτι καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος εἰσηγησάμενος μὴ ὑπακούειν βασιλεῖ, μηδὲ ἀπογράφεσθαι τὰς οὐσίας, ἀπώλετο· καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ διεσκορπίσθησαν. πρὸς δὲ τὴν τοιαύτην πεῖραν ὁ τοῦ σωτῆρος λόγος, πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο ἐξελέγχει ὅτι πειράζουσιν. ἵνα μηδὲ ὡς λανθάνοντες αὐτὸν μεγαφρονῶσιν, ἀλλ' ἴδωσιν ὅτι καὶ τὰ ἐγκάρδια γινώσκει. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρισιν. ἔπειτα κελεύει τὸ ἀργύριον προσενεχθῆναι αὐτῷ τὸ πλυθμὸν βασιλεῖ. καὶ οὐχ ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ἐπιγραφήν, ἀλλ' ἵνα ἐκ τοῦ θεωρουμένου τὴν ἀπόκρισιν εὐλόγως ποιήσηται, καὶ ἐξ ὧν ἀποκρίνονται τὸ ἑπόμενον ἀκούσωσιν. ἐρωτήσας γὰρ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή; ὡς ἔφησαν, τοῦ βασιλέως, ἀκόλουθον ἐκ τοῦ ἐκείνων λόγου τὴν ἀπόκρισιν ἀπέδωκεν, ὅτι βασιλεῖ μὲν τὰ βασιλέως ἀποδοῦναι δεῖ, Θεῷ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπισυνάψας δὲ τὰ περὶ Θεοῦ, οὐδὲ τοῦ δοκεῖν κολακεύειν ἄρχοντα κατέλιπεν αὐτοῖς συκοφαντίαν. ἐπεὶ δοκεῖ δουλεία τις εἶναι ἀνθρώπου καὶ οὐ Θεοῦ, τὸ φόρους διδόναι. ὅθεν θαυμάσαντες τὸ ἄληπτον τοῦ λόγου, ἀπῆλθον.

ΤΟΛΩΣ. Ἡρωδιανοὺς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐκάλουν μὲν τοὺς λέ-

ajunt Herodis milites. Hos autem ut Christo verò adversantes, & Principi familiares, ideoque suffragatores haud dubiè futuros accusationis suæ, testes adesse voluerunt interrogationis qua Dominum tẽtabant, elicere ex ipso aliquid volentes quo negare videretur, dandum tributũ. Hoc enim clarè præsens Evangelista exprimit: *Dabimus an non dabimus?* Ad eam fraudem præmittebantur encomia, & illud, de veracitate in cunctis inflexibili, liberaque nec humanis respectibus obnoxia professione verorum officiorum, testimonium. Hoc enim *via Dei* est. recta tendere in bonum, non curando quemquam, nec inflecti se finendo reverentia personæ cujuslibet. Tales verborum insidias prætendunt tãquam sic possent eum pertrahere ad contemnendum Principem, & vetandam collationem exigi solitorum ab Imperatore vectigalium. Sciẽtes Iudam Galilæum ideo perijsse quod docuisset, non esse obediendum Imperatori: neque permittendum censum rei familiaris: & omnes qui ei adhæserant dissipatos esse. Adversus talem tentationem sermo Salvatoris, primùm quidem illud ipsum detegit & palàm coarguit, quod dissimulabant, tentandi eos animo venire: ne si se latere ipsum putarent, hinc velut primo successu fraudis suæ sibi applauderent & majores inde spiritus sumerent: sed potiùs animadverso, penetrare ipsum arcana mẽtium, contraherent & damnarent spes inanes. Hoc significant illa verba: *sciens versutiam eorũ.* Deinde jubet nummum afferri sibi, qui Cæsari pendebatur. nõ quod prius nesci-

nesciret ejus inscriptionem: sed ut ex conspectu rei præsentis opportunior & probabilior adstantibus nasceretur interrogatio, ad quam ubi quod erat necesse, dolosi captatores respondissent, tum vicissim audirent doctrinam suam nulli calumniæ obnoxiam. Cũ enim quæsivisset, cujus esset imago illa & superscriptio; ut responderunt Imperatoris esse: aptè ac consequenter ex ipsa oratione captantiũ subtexuit responsum ab ipsorum insidijs securum: Imperatori, quæ Imperatoris sunt, Deo, quæ Dei sunt, esse reddenda. Adjungendo mentionem Dei, adulationis in Principem, omnem à se suspicionem amolitus est, ut ne speciem quidẽ ipsis, nedum ansam relinqueret tale quid calumniandi. quandoquidem videtur servitus quædam esse hominis, & non Dei, tributa dare.

γοντας τὸν Ἡρώδην εἶναι τὸν Χριστόν. οἱ δὲ τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας, οὓς προσειλάβοντο οἱ Φαρισαῖοι, ὡς ἂν μαρτυρήσωσι περὶ τῶν μελλόντων ῥηθῆναι ὑπὸ Χριστοῦ· καὶ ἔτι ἵνα λάβωσιν αὐτὸν καὶ ἀπάγωσι. Καὶ ἀπελθόντες πρὸς τὸν Κύριον μετὰ τῶν εἰρημένων Ἡρωδιανῶν πειρῶνται κολακευτικοῖς ἀπατᾷν αὐτόν. καὶ λέγουσιν αὐτῷ. οἴδαμεν ὅτι οὐ βλέπεις πρόσωπον ἀνθρώπων, κἂν αὐτὸς ὑπάρχῃ ὁ Καῖσαρ, οὐκ εὐλαβηθήσῃ αὐτόν. Καὶ εἰ μὲν εἴπῃ ὅτι ἔξεστι τελεῖν τῷ Καίσαρι· διαβάλωσιν αὐτὸν πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς καταδουλοῦντα αὐτοὺς τοῖς Ῥωμαίοις. εἰ δὲ εἴπῃ, οὐκ ἔξεστι, κατηγορήσωσιν αὐτοῦ ὡς ἀντικειμένου τῷ Καίσαρι. ὁ δὲ Κύριος τὸ τοιοῦτον σκαιώρημα γνοὺς, λέγει αὐτοῖς, ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα· καὶ ἰδὼν ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ Καίσαρος εἰκόνα· λέγει αὐτοῖς· ἀπόδοτε τῷ εἰκονιζομένῳ τὸ ἔχον τὴν εἰκόνα. τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀπόδοτε τῷ Θεῷ.

unde admirati sapientiam irreprensibilis dicti, abierunt.

TOLOSANI. Herodianos per ea tempora vocabant vel eos qui dicerent Herodem Christum esse, vel Herodis satellites ac prætorianos, quos sibi adjunxerunt Pharisæi ad Christum accessuri. testes videlicet ut essent eorum quæ dicerentur à Christo: tum etiam ut ea armata manu ad eum comprehendendum abducendumque uterentur. Adeuntes igitur cum tali comitatu Dominum, conantur primùm adulationibus delinire ipsum ac fallere: Scimus, inquientes, te nullo personarum respectu ab officio atque à veritatis professione retardari, ac ne Cæsaris quidem majestate conturbari quominus contra ejus quoque autoritatẽ ac potentiam quod jus æquumque fuerit dicere audeas ac facere. Hæc præfati ancipitem de censu quæstionem subjiciunt. ad quam si Christus diceret: licere tributum Cæsari pendere: criminarentur eum ad populum, ut patriæ proditorem libertatis & Romanæ tyrannidis pararium. Sin responderet, nequaquam licere: reum peragerent majestatis, atque ut perduellem Cæsarisque hostem ejus iræ periturum objicerent. At Dominus crudelem versutiam lævarum mẽtium in ipsis penitus introspiciens cordibus, ait ipsis: ostendite mihi numisma. in eo cùm Cæsaris effigiem vidisset, Aequum est, ait, hoc metallum ei reddi cujus speciẽ impressum est: sed & illud æquissimũ, ut Deo reddantur quæ sunt Dei.

18. Et venerunt ad eum Sad-

„ Καὶ ἔρχονται Σαδδουκαῖοι πρὸς

αὐτ

αὐτὸν, οἵτινες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες,

Διδάσκαλε, Μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν ὅτι ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ καὶ καταλείπῃ γυναῖκα, καὶ τέκνα μὴ ἀφῇ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

Ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἦσαν, καὶ ὁ πρῶτος ἔλαβε γυναῖκα, καὶ ἀποθνήσκων οὐκ ἀφῆκε σπέρμα.

Καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτὴν, καὶ ἀπέθανε, καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἀφῆκε σπέρμα· καὶ ὁ τρίτος ὡσαύτως.

Καὶ ἔλαβον αὐτὴν οἱ ἑπτὰ, καὶ οὐκ ἀφῆκαν σπέρμα. ἐσχάτη πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή.

Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει ὅταν ἀναστῶσι, τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς, οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ;

Ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται· ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Περὶ δὲ τῶν νεκρῶν, ὅτι ἐγείρονται, οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βίβλῳ Μωσέως, ἐπὶ τῆς βάτου, ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, λέγων, Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ;

Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ Θεὸς ζώντων. ὑμεῖς οὖν πολὺ πλανᾶσθε.

TOΛΩΣ. Τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν Ἐσσαῖοι ἐκαλοῦντο οἱ δὲ Φαρισαῖοι οἱ δὲ Σαδδουκαῖοι. ἐκ δὲ τούτων ἁπάντων οἱ Σαδδουκαῖοι ἔλεγον μὴ εἶναι ἀνάστασιν·

ducæi, qui dicũt resurrectionem non esse: & interrogabant eum dicentes,

19. Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cujus frater mortuus fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo.

20. Septem ergo fratres erant: & primus accepit uxorẽ, & mortuus est non relicto semine.

21. Et secundus accepit eã, & mortuus est: & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter.

22. Et acceperunt eã similiter septẽ: & non reliquerunt semen. novissima omnium defuncta est & mulier.

23. In resurrectione ergo cùm resurrexerint, cujus de his erit uxor? Septem enim habuerunt eam uxorem.

24. Et respondens Iesus, ait illis, Nonne ideo erratis, non scientes scripturas, neque virtutem Dei.

25. Cùm enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur: sed sunt sicut Angeli in Cœlis.

26. De mortuis autẽ quòd resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob?

27. Nõ est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multùm erratis.

TOLOSANI. Iudæorum aliqui Essæi vel Esseni vocabantur: alij Pharisæi; postremò nonnulli Sadducæi. Horum uni omniũ quos

ultimo

ultimo nominavi Sadducæi, dicebant non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritũ. Igitur isti ad Salvatorem accedentes talem quãdam narrationem componunt, quo scilicet probent absurdum ac falsum esse dogma resurrectionis. Septem, inquiunt, fratres erant, qui eandem omnes ordine uxorem habuerunt. Sequũtur cætera, quibus illi putabant palmarium ad convellendã resurgendi spem argumentum contineri. Iecerant autem fundamentũ ejus, quam fingebant fabulę eam Mosis Legem, quæ fratrem superstitem defuncti viduam ducere jubebat. Hic Salvator, quò fraus eorũ aspiraret, statim sentiens, errare ipsos monet ignoratione scripturarum. Non enim, inquit, ut putatis vos, vita erit post resurrectionem hujus similis, corporeis sensibus pollens & voluptatum dolorumque vicissitudinibus obnoxia. Sed alia quædam corporeæ gravitatis expers, & angelicæ imitatione naturæ felix. Hoc vos idcirco quod nescitis, resurrectionem abhorretis credere. Atqui, ut dixi, in illa beata vita nec libidinis corruptio erit, nec liberis gignẽdis opera dabitur. Fluxæ siquidem mortalitatis, cujus necessitas hic viget, illinc submota longissimè est, remedium generatio est. Nullæ igitur ibi nuptiæ unde mors exulat. sed vitam planè degemus Dei Angelis quam simillimam, omni Successionis cura propagandæ solutissimi. nam cur hæredem semper victuri quæreremus? Fore autem resurrectionem planè vincit is scripturæ locus quo se Deus profitetur Abrahami, Isaaci & Iacobi Deum. qui si essent

μήτε Ἄγγελος μήτε Πνεῦμα. οὗτοι τοίνυν δολερῶς προσελθόντες τῷ Σωτῆρι πλάττουσι τοιαύτην διήγησιν· ὥστε τὴν ἀνάστασιν ἀναιρεῖν· ἑπτὰ δὲ συντιθέασιν ἀδελφοὺς μίαν γαμήσαντας γυναῖκα· τοῦτο δὲ ἐποίουν ἵνα διαβάλωσι τὴν ἀνάστασιν. προεβάλλοντο δὲ καὶ τὸν τοῦ Μωσέως νόμον. διὸ καὶ τὸ τῆς διανοίας αὐτῶν σκαιώρημα γνοὺς ὁ Σωτὴρ, δείκνυσιν αὐτοὺς ἀγνοοῦντας τὰς γραφάς· λέγων· ὅτι οὐκ ἔστιν ὡς ὑπειλήφατε ὑμεῖς ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ζωὴ σωματική τις καὶ τοιαύτην ἔχουσα τὴν διαγωγήν. ἀλλ' ἀσώματός τε καὶ ἀγγελική. διὰ γοῦν τὴν ἄγνοιαν ταύτην ὑπολαμβάνετε μὴ εἶναι ἀνάστασιν· οὐδὲ γὰρ φθείρεσθαι μέλλομεν. οὐδὲ τεκνοποιεῖν. τοῦτο γὰρ τῶν φθαρτῶν σωμάτων καὶ μὴ μενόντων ἀεί. διὸ καὶ ὁ γάμος ἀναιρεθήσεται· καὶ ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐσόμεθα τότε. μηδένα λόγον τῆς τοῦ γένους διαδοχῆς ποιούμενοι. ἔστιν ἄρα ἀνάστασις ὡς ἡ θεία δηλοῖ γραφή. λέγουσα· ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ· ὥστε οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τίνες εἰσὶν οἱ Σαδδουκαῖοι; αἵρεσις Ἰουδαίων ἑτέρα λέγουσα μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. καὶ ἐντεῦθεν μὲν οὐδὲν αὐτοὶ περὶ ἀναστάσεως λέγουσι, πλάττουσι δὲ τινὰ λόγον· καὶ πρᾶγμα συντιθέασιν ὡς [illegible] γελοιωδέστερον, οἰόμενοι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν, καὶ τὸ ἀνάστασιν εἶναι ἀνατρέψαι. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἔπλασαν δύο ἢ τρεῖς, ἀλλ' ἑπτά; ὥστε ἐκ περιουσίας κωμῳδοῦσι τὴν ἀνάστασιν. διὸ καὶ λέγουσι, πάντες ἔσχον αὐτήν. τί οὖν ὁ Χριστός; πρὸς ἀμφότερα ἀποκρίνεται, οὐ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην, ἱστάμενος καὶ ὅτι ἀνάστασις ἔσται, καὶ οὐ τοιαύτη ἀνάστασις οἵα ὥς φασί τινες τοὺς Φαρισαίους ὑπολαμβάνειν. τί γάρ φησι; πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν

τοῦ

τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ γὰρ ὡς εἰδότες, Μωσέα προεβάλλοντο καὶ τὸν νόμον, δείκνυσιν αὐτοὺς τὰς γραφὰς ἀγνοοῦντας, ἐκ δὲ τούτου καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐπειδὴ αἴτιον ἦν τοῦ μὴ νομίζειν ἀνάστασιν, τὸ τοιαύτην ὑποτιθέναι γενήσεσθαι πραγμάτων κατάστασιν, αὐτὸς θεραπεύει, εἶτα καὶ τὸ σύμπτωμα. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, φησὶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται. ψευδῶς οὖν ὑποτίθεσθε ἀγνοοῦντες τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως γραφὴν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκ μὴ ὄντων τῷ λόγῳ τὰ πάντα συστησαμένην· ὅστις καὶ τὰ διεφθαρμένα εἰς ἀνάστασιν ἄγει. καὶ ἐπειδὴ μένουσιν ὡσαύτως ἄνθρωποι μηκέτι αὐξανόμενοι εἰς πλῆθος, καθάπερ καὶ οἱ ἄγγελοι· διὰ τοῦτο κοινωνία γάμων ἀναιρεθήσονται· τοῦτο γὰρ ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὥσπερ γὰρ τὸ ἀγγελικὸν πλῆθος πολὺ μέν ἐστιν, οὐ μὴν ἐκ γενέσεως αὐξηθὲν, ἀλλ' ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον· οὕτω δὴ καὶ τὸ ἀνιστάμενον πλῆθος. ὅτι δὲ γενήσεται ἀνάστασις, καὶ οὐκ ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἐξ ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ συνίστησι, καὶ οὐκ ἐκ φυσιολογίας. οὐχὶ γὰρ τῶν οὐκ ὄντων, φησὶν, ἅγιος Θεὸς ὁ Θεὸς, ἀλλ' εἰμὶ τῶν ζώντων καὶ τῶν ὄντων. ἴσμεν δὲ ὅτι καὶ πρὸς τὴν λέξιν ταύτην οἱ ἀπὸ τοῦ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος ἔτι διαμάχονται, ἐπὶ ψυχὰς ἀνάγοντες τὸν λόγον. ταύτας γὰρ ζῆν, καὶ περὶ τούτων εἰρηκέναι τὸν Κύριον ὡς τούτων ὄντα Θεόν. οὐ δήπου δὲ Σαδδουκαίοις περὶ ψυχῶν ἦν ἡ αἰτιολογία, ἀλλὰ περὶ σωμάτων· ὥστε περὶ τούτων ἡ ἀπόκρισις. λέγεται δὲ τότε ἀνίστασθαι ὁ νεκρὸς, ὅτε μετὰ σώματος ἡ ψυχή· οὐχ ὡς ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ψυχῆς διαλελυμένης, ἀλλ' ὡς ἀπρακτούσης, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἴδια ὅσα μετὰ σώματος ἔχειν οὐκ ἐχούσης. ἓν γὰρ ἦν τὸ συναμφοτέρων ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἡ ζωὴ κοινὴ, καὶ ἑκατέρων δεῖ πρὸς τὴν ἐκ θα-

funditus ac ſine ſpe reſtitutionis mortui, neutiquam dici poſſet eorum Deus, qui non niſi viventium verè Deus eſt.

VICTORIS ANT. Qui ſunt hi Sadducæi? Secta Iudæorum alia, docens: non eſſe Reſurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum. Ac nihil illi quidem rectâ de reſurrectione percontantur: confingunt autem cauſam quamdam, & caſum cõformant, ut eſt uſus rerum humanarum, numquam, aut vix patrabilem. Sic rati ſe in arctum contruſuros Dominum, & reſurrectionis dogma ſubverſuros. quare autem non ſatis habuerunt duos aut tres ejuſdẽ mulieris viros fingere; ſed ſeptem? ut tanto abundantius reſurrectionẽ traducerent ridendamque propinarent. Quare inculcant: *omnes eam habuerunt*. Quid ergo Chriſtus? utriſque occurrit, non ad verba, ſed ad ſententiam reſpõſum accommodans; docenſque & reſurrectionem fore, & eam nequaquã talem fore, qualem quidam dicerent Phariſæos opinari. Quid enim ait? *Erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei*. quia enim velut docti Moyſen protulerunt & Legem, oſtendit ipſos ſcripturas ignorare; & inde virtutem quoque Dei neſcire. Et quia cauſa ipſis negandæ reſurrectionis, erat falſa opinio, qua ſibi perſuaſerant, talem tunc fore ſtatum rerum, qualis nũc cernitur, cauſæ remedium apponit, ut ſecutum ex ea morbum tollat. *In reſurrectione enim*, inquit, *neque nubent, neque nubentur*. Falſum igitur pro conceſſo & confeſſo ſumitis, non intelligentes quid Scriptura de reſurrectione doceat; nec ſcien-

ſcientes Dei virtutem, quæ verbo cuncta ex nihilo condidit: quæ & corrupta in reſurrectioné perducit. Et quoniã ibi permanebunt homines in eodé ſemper ſtatu, nõ ulterius multiplicandi, ſicut & Angeli, propterea inde nuptialis cõmunicatio tolletur. Hoc ſonant illa: *Sicut Angeli Dei in cælis*. ut enim Angelica multitudo quantacũq; eſt, nõ generatione propagata ſenſim eſt, ſed creatione ſimul edita: ſic & multitudo reſurgentium. Futuram autem revera reſurrectionem, & nihil in ea eſſe quod fieri non poſſit, Dei teſtimonio adſtruit, non ratione naturali. Non enim, ait, Deus Sanctus eorum qui non ſunt, Deus eſt: ſed viventium utique ac exiſtentium. Scimus hanc ſententiã Chriſti etiam à Valentinianis & Marcionitis oppugnatam, de animabus dictam, contendentibus. Eas enim vivere, & de his locutum Dominum, cùm dixit: viventium Deum eſſe. At Sadducæis non de animabus erat quæſtio, ſed de corporibus. quare de his agit reſponſio. Dicitur autem tunc reſurgere mortuus, quando ejus anima iterum conjungitur corpori. non quod tempore medio inter mortem & reſurrectioné anima diſſolvatur aut evaneſcat; ſed quod otioſa vacet ab operationibus, quas in corpore præſens exercebat, quæ propriæ functiones ejus naturæ ſunt. unum enim quiddam ex ambobus coagmentatum homo eſt, & vita commune bonum partis utriuſq; quare ut reſtituatur vita poſt morté, corporis animæq; cõcurſu opus eſt.

νάτου ζωὴν πάλιν συστῆσαι.

28. Et acceſſit unus de Scribis
» qui audierat illos conquirentes,
» & videns quoniam illis benè re-
» ſponderit, interrogavit eũ quod
» eſſet primum omniũ mandatũ.
29. Ieſus autem reſpondit ei,
Deut. 6. 4 » Quia primum omnium manda-
» tum eſt, Audi Iſraël, Dominus
» Deus noſter, Deus unus eſt.
30. Et diliges Dominum Deũ
» tuũ ex toto corde tuo, & ex tota
» anima tua, & ex tota mẽte tua,
» & ex tota virtute tua. Hoc eſt
» primum mandatum.
Levit. 19. 18. 31. Secundũ autem ſimile eſt
» illi, Diliges proximum tuum
» tamquam te ipſum. majus horũ
» aliud mandatum non eſt.
32. Et ait illi Scriba, Bene Ma-
» giſter in veritate dixiſti, quia
» unus eſt Deus, & non eſt alius
» præter eum.
33. Et ut diligatur ex toto cor-

» Καὶ προσελθὼν εἷς τῶν γραμ-
» ματέων, ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων,
» εἰδὼς ὅτι καλῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη,
» ἐπηρώτησεν αὐτόν, ποία ἐστὶ πρώτη
» πασῶν ἐντολή;
» Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη αὐτῷ, ὅτι
» πρώτη πασῶν τῶν ἐντολῶν, ἄκουε
» Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, Κύ-
» ριος εἷς ἐστι.
» Καὶ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν
» σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ
» ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς
» διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου.
» αὕτη πρώτη ἐντολή.
» Καὶ δευτέρα ὁμοία αὕτη, ἀγα-
» πήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυ-
» τόν. μείζων τούτων ἄλλη ἐντολὴ οὐκ
» ἔστι.
» Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ γραμματεύς,
» καλῶς διδάσκαλε ἐπ' ἀληθείας εἶπας,
» ὅτι εἷς ἐστι Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος
» πλὴν αὐτοῦ.
» Καὶ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς
καρ-

» καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς συνέσεως,
» καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης
» τῆς ἰσχύος, καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον
» ὡς ἑαυτὸν πλεῖόν ἐστι πάντων τῶν ὁλο-
» καυτωμάτων καὶ τῶν θυσιῶν.

» Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἰδὼν αὐτὸν ὅτι νου-
» νεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ, οὐ
» μακρὰν εἶ ἀπὸ βασιλείας τοῦ Θεοῦ.
» καὶ οὐδεὶς οὐκέτι ἐτόλμα αὐτὸν ἐπε-
» ρωτῆσαι.

» de, & ex toto intellectu, & ex
» tota anima, & ex tota fortitu-
» dine: & diligere proximũ tam-
» quã seipsum: majus est omnibus
» holocautomatibus & sacrificijs.

34. Iesus autem videns quòd
» sapienter respondisset, dixit illi,
» Non es longè à regno Dei. Et
» nemo jam audebat eum inter-
» rogare.

ΤΟΛΩΣ. Ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶν ὅτι πειράζων προσῆλθεν. ὁ δὲ Μάρκος ἐνταῦθα λέγει ὅτι φρονίμως ἀπεκρίθη· καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις ἐν τοῖς Εὐαγγελισταῖς. οὐ γὰρ μάχεται ἑαυτῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀλλ' εἰκὸς πρῶτον μὲν αὐτὸν ὡς πειράζοντα ἐληλυθέναι· εἶθ' ὕστερον ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποκρίσεως σύνεσιν λαβεῖν· καὶ νουνεχῶς ἀποκριθῆναι· καὶ ἐπαινεθῆναι διὰ τοῦτο. ἐξ ἡμισείας δὲ γέγονεν αὐτοῦ ὁ ἔπαινος. οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐντὸς εἶ τῆς βασιλείας· ἀλλ' οὐ μακρὰν εἶ. λέγουσι δέ τινες· ὅτι ἐπιλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἐληλύθει ὡς ἐπὶ διορθουμένου τὸν νόμον. Καὶ διὰ τοῦτο ἀποδεῖξαι αὐτὸν ὡς ἀντίθετον τῷ νόμῳ· δείκνυσι δὲ αὐτὸν ὁ Σωτὴρ ὡς ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν ἀγάπην, ἀλλὰ μᾶλλον φθόνον, ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἐληλύθει ἐρώτησιν· διὸ καὶ φησιν αὐτῷ· πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν. δευτέρα δὲ καὶ ὁμοία τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον. ὁ γὰρ τὸν Θεὸν ἀγαπῶν καὶ τὸν πλησίον ἀγαπᾷ ὡς Θεοῦ ἔργον ὄντα κάλλιστον· καὶ ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὸν Θεόν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διατί ὁ Ματθαῖος φησιν ὅτι πειράζων ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ νομικὸς, ὁ δὲ Μάρκος τοὐναντίον; εἰδὼς γὰρ ὁ Ἰησοῦς φησιν ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη αὐτῷ, εἶπεν αὐτῷ, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. οὐκ ἐναντιούμενοι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες. ἠρώτησε μὲν γὰρ πειράζων

TOLOSANI. Hunc Matthæus refert accessisse ad Christum tentandi ejus animo. Marcus verò hic ait eum sapienter respondisse, quę nequaquam pugnant. nec magis dissidere ab invicem Evangelistæ possunt, quam ipse à se ipso dissentire Dei spiritus, quo uno omnes instincti scripserunt. Verisimile igitur est, primùm venisse hunc hominem consilio tentandi. deinde à responsione Christi prudentiam sumpsisse; quam rectè respondendo probaverit: merueritq; ideo laudari. Nec tamen absoluta laus ejus fuit. Neque enim dixit Christus: intrasti in Dei regnum; sed, *non longe es à regno Dei.* Ajunt verò quidam venisse istum spe ac proposito intercipiendi Christum, quem audiverat se ferre correctorem Legis. ex quo ipsa demonstraturum se sperabat esse illũ Legi contrarium, quam corrigere & abrogare idem esset. Opportunè ipsum igitur caritatis Christus commonet, cujus defectu ad istud captationis astutæ consilium descenderat. Commemorato quippe magno ac primo mandato, quod unũ ille petierat, nihilominus pergens ex abundanti Dominus secundum suggerit, quo amor in proximum præscribitur, necessitati potiùs in-

interrogantis, quàm ejus interrogationi responsionem accommodans suam. Addit autem, quod iste nesciebat, primi ac summi quo Dei amor præcipitur, simile esse illud alterum quo amari homines jubentur. Simile planè: cum utriusque amoris par atque eadem ratio sit. ut enim amatur Deus propter se, ita & amari debet homo propter Deú, cujus opus cú sit pulcherrimum, ab autoris sui manibus causas cur ametur trahit. quod qui facit satis indicat quanto amore complectatur Deum: tanto scilicet ut ex eo supersit quod in Dei opera refundat.

ANONYMI. Quare Matthæus ait hunc Iurisperitum tentãdi gratia interrogasse Dominum: Marcus autem contra: *Videns enim*, inquit, *Iesus quod sapienter respondisset, dixit illi: non es longe à regno Dei*? Non adversantes sibi invicẽ, sed præclarè cõsentientes hæc scribunt Evangelistæ duo. Interrogavit enim à principio tentandi causa: sed ex tum accepta responsione cùm profecisset, est laudatus. non enim statim initio ipsum laudavit; sed quando dixit: amare proximũ majus esse omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. tunc ait: non longè es à regno. quòd res parvi momenti contempsisset sabbata & ritus exteriores; caput autem & quasi arcem virtutis caritatem esse preclarè vidisset. Tamen nondum ei testimonium perhibuit perfectæ laudis; sed cui aliquid adhuc deesset. eo enim ipso quod ait, nõ longè es. ostendit desiderari aliquid: ut quæreret quod aberat. Si autem dicentem istum: unum esse Deum, & præter ipsum non esse alium,

παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀποκρίσεως ὠφεληθεὶς, ἐπῃνέθη. οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐπῄνεσεν, ἀλλ᾽ ὅτε εἶπεν· ὅτι τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον πλεῖόν ἐστι τῶν ὁλοκαυτωμάτων. τότε φησὶν, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας, ὅτι τῶν παλαιῶν ὑπερεῖδε, λέγω δὴ τῶν σαββάτων καὶ τῶν λοιπῶν· εἶχε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς τὴν ἀγάπην ὁποία τίς ἐστι κατανοήσας. ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπηρτισμένον τὸν ἔπαινον συνέθηκε, ἀλλ᾽ ἔτι λείποντα. τὸ γὰρ εἰπεῖν, οὐ μακρὰν εἶ, ἐνδείκνυσιν ἔτι ἀπέχοντα, ἵνα ζητήσῃ τὸ λοιπόν. εἰ δὲ εἰπόντα αὐτὸν ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος, ἐπῄνεσε, μὴ θαυμάσῃς, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν κατάμαθε, πῶς πρὸς τὴν πρόληψιν ἀποκρίνεται τῶν προσιόντων. καὶ γὰρ μυρία περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγουσιν ἀνάξια τῆς δόξης αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦτο οὐ τολμήσουσιν εἰπεῖν, ὅτι ὁ καθόλου οὐκ ἔστι Θεός. ἀφίησι δὲ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ προτέρου δόγματος μένειν, καὶ ἐπαινεῖν τὰ παλαιὰ, εἰδὼς ὡς ὅταν ἐπιτήδειος ἔσται καὶ τὰ τῆς καινῆς διδασκαλίας κατὰ καιρὸν προσδέξασθαι. ἄλλως δὲ καὶ ὁ εἷς Θεὸς, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστι, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ πανταχοῦ οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν εἴρηται τῶν εἰδώλων. ὥστε καὶ τοῦτον ἐπαινέσας οὕτως εἰρηκότα, τῇ γνώμῃ ἐπῄνεσε.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤ. Ὁ μὲν Ματθαῖος ἔτι πειράζων ἠρώτησεν· ὁ δὲ Μάρκος τὸ ἐναντίον. ἰδὼν γάρ φησιν ὁ Ἰησοῦς ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ βασιλείας τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες. ἠρώτησε μὲν γὰρ πειράζων παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀποκρίσεως ὠφεληθεὶς, ἐπῃνέθη. οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐπῄνεσεν, ἀλλ᾽ ὅτε εἶπεν, ὅτι τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον πλεῖόν ἐστι τῶν ὁλοκαυτωμάτων, τότε φησὶν, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας· ὅτι τῶν παλαιῶν ὑπερεῖδε

καὶ

καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς κατέλαβε. καὶ γὰρ πάντα ἐκεῖνα διὰ τοῦτο, καὶ τὸ σάββατον καὶ τὰ λοιπά, καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτοῦ ἀπηρτισμένον τοῦ ἐπαίνου συνέθηκεν, ἀλλ' ἔτι λείποντα· τὸ γὰρ εἰπεῖν, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας, δείκνυσιν ἔτι ἀπέχοντα, ἵνα ζητήσῃ τὸ λεῖπον. τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν ἀρχὴν ταύτην τῷ Ἰησοῦ προσέβαλε τὴν ἐρώτησιν; προσδοκῶν ἵνα λαβὴν παρέξειν αὐτῷ ὡς ἐπιδιορθωσόμενον αὐτὸν, διὰ τὸ καὶ ἑαυτὸν ποιεῖν Θεόν. τί οὖν ὁ Χριστός; δεικνὺς ὅθεν ἐπὶ ταῦτα, ἀπὸ τοῦ μηδεμίαν ἔχειν ἀγάπην, ἀπὸ τοῦ φθόνου καὶ ζηλοτυπίᾳ τήκεσθαι, φησὶν, ἀγαπήσῃ Κύριον τὸν Θεόν σου, αὕτη πρώτη, καὶ μεγάλη. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. διατί δὲ ὁμοία αὐτῆς; ὅτι αὕτη ἐκείνην προοδοποιεῖ, καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαπᾷν ἡμᾶς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν ἤρτηται τοῦ ἀγαπᾷν ἡμᾶς ἑαυτούς. ἀγαπῶντες γὰρ ἑαυτοὺς, ἀγαπῶμεν τὸν ποιήσαντα ἡμᾶς τοιούτους, ὡς εἶναι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ὑμᾶς. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν τὸν Θεὸν ἀγαπώμενοι ἑαυτοὺς, ἀλλὰ τοῦ ἀγαπᾷν ἑαυτοὺς ἀχαριστούμενοι τῷ ὑμᾶς ποιήσαντι καὶ χαρισαμένῳ τὰ τοιαῦτα ἅτινά ἐστι δυσεξαρίθμητα, ἀμειβόμενοι κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν αὐτὸν διὰ τῆς τοιαύτης ἀγάπης. πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς. καὶ πάλιν· εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός· καίτοι ἀπὸ τούτου διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι· καὶ ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ τὸ κεφάλαιον τούτων, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου. τὴν πρώτην οὖν ἐρωτηθεὶς, ἐπήγαγε καὶ τὴν δευτέραν οὐδὲν αὐτῆς ἀποδέουσαν· πλεονάζει γὰρ τῇ ἐπαναλήψει τῇ περὶ τοῦ αὐτοῦ. τὸ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ, ἵνα ἐπιτείνῃ τὴν ἀγάπην εἰς τελειότητα· μὴ καταλιπὼν ἀπόκλεισιν ἐπ' ἄλλο μηδὲν, ὅπερ ἐλαττώσῃ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην. ταύτην οὖν εἰπὼν μεγάλην ὁ Κύριος, προσί-

laudavit, ne mireris. Sed & hinc disce, ut ad anticipatas accedentiũ notiones sua responsa conformet. nam etsi innumera de Christo dicant indigna gloria ejus, illud certè numquam dicere audebunt: ipsum omninò Deum non esse. Sinit autem illum in priori permanere sententia, & laudare veteris testamenti dogmata: sciens eo aptiorẽ ipsum fore ad percipiendã suo tẽpore novi quoque testamenti doctrinam. Cæterũ illud: Deus unus est, & præter eum non est alius, tã in veteri testamento, quàm ubicũque positum, non pertinet ad exclusionem Filij à Divinitate, sed ad distinguendum verum Deum ab Idolo. quare & hunc laudans sic locutum, verè & ex animi sententia laudavit.

VICTORIS ANT. Matthæus ait interrogasse tentando. Marcus contra: *Videns enim, inquit, Iesus, quod sapienter respondisset, ait illi: non longè es à regno Dei.* Non adversantes invicem, sed præclarè consentientes. Interrogavit siquidem tentans, sed responsione correctus, laudari meruit. non enim à principio laudavit: sed quando dixit: amare proximum majus esse holocautomatis. tunc ait, non longè es à regno Dei. quoniam humilia contempsit, & principatũ virtutis arripuit. nam omnia illa propter hoc sunt; Sabbatum, inquam, & reliqua. Ac nec sic plenam illi laudem tribuit, sed cui adhuc aliquid deesset. Dum enim ait, non longè es, ostendit nondum ad finem pervenisse; ut quæreret quod deerat. Quare igitur à principio talem Iesu proposuit quæstionem? sperans videlicet, sic se

ansam

ansam ipsi præbiturum quasi emẽdandi se, in eo quod sese Deum faceret. Quid igitur Christus? ostẽdens inde illum ad istam insidiosã captationem descẽdisse, quod nullam haberet caritatem, sed livore, & invidia tabesceret, ait: *Diliges Dominum Deum tuum. Hoc primũ & maximum mandatum: secundum*

θηκε καὶ πρώτην εἶναι ταύτην, ἵνα καὶ τὴν δευτέραν ἐπεισαγάγῃ, συνημμένην αὐτῇ καὶ μὴ δυναμένην διΐστασθαι. διὸ καὶ περὶ μιᾶς ἐρωτηθεὶς, οὐκ ἀπεσιώπησε τὴν ἀχώριστον αὐτῆς. οὐ γὰρ ἀληθὴς ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη τὴν πρὸς τὸν πλησίον οὐκ ἔχουσα. εἶτα ἐπειδὴ ἀπεκρίθη, ἀντερωτᾷ.

autem simile est huic, Et diliges proximum tuum sicut te ipsum. Quare autem simile est huic? quod hoc illi viam sternat. Nam ipsum amare nos Dominum Deum nostrum, sumitur ex amore quo nos ipsos amplectimur. amantes siquidem nos ipsos, amamus eum qui fecit nos tales, ut referremus similitudinem Conditoris nostri. non enim ex eo quod Deũ amamus, nos ipsos amamus. sed & hoc ipsum quod amamus nos, beneficio imputamus Creatoris nostri, cui gratificato nobis talia, quæ numerari vix possunt, reddimus quam possumus vicem gratiarum, talem ei mutuam caritatem rependendo. *Omnis enim malè agens odit lucem, & non venit ad lucem*. Et rursus: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*: quare & ex hoc: *Corrupti & abominabiles facti sunt in studijs suis*. &: *Qui diligit me, mandata mea servabit*. Et caput ac summa horum: *Diliges proximum tuum*. De primo igitur interrogatus, secundum etiam apposuit, nihil illo inferius. Illud autem, *in tota mente* &c. abundat repetitione ejusdem per verba paris aut affinis notionis, ut extendat caritatem ad supremum perfectionis apicem, non relinquens exclusionem exceptionemve rei ullius, quæ diminuat caritatem in Deum. Hoc ergo mandatum cùm vocasset magnum Dominus, adjunxit & primum esse, ut ex ea mentione occasionem sumeret secundi memorandi, utpote primo connexi, nec ab eo separabilis. Quamobrem de uno interrogatus, non tacuit de alio huic individuè conjuncto. Non enim vera est in Deum caritas, caritatem in proximum non habens sibi connexam. Deinde postquam respondit, vicissim interrogat,

35. Et respondens Iesus, dice-
„ bat docens in Templo, Quomo-
„ do dicunt Scribæ Christum Fi-
„ lium esse David?
36. Ipse enim David dicit in
„ Spiritu Sancto, Dixit Dominus
Psal.109.1. „ Domino meo sede à dextris
„ meis, donec ponam inimicos
„ tuos, scabellum pedum tuorũ.
37. Ipse ergo David dicit eum
„ Dominũ: & unde est Filius ejus?
„ Et multa turba eũ libẽter audivit,

„ Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε
„ διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, πῶς λέγουσιν
„ οἱ γραμματεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι
„ Δαβίδ;
„ Αὐτὸς γὰρ Δαβὶδ εἶπεν ἐν πνεύ-
„ ματι ἁγίῳ· Λέγει ὁ Κύριος τῷ Κυ-
„ ρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν
„ θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν
„ ποδῶν σου.
„ Αὐτὸς οὖν Δαβὶδ λέγει αὐτὸν Κύ-
„ ριον· καὶ πόθεν υἱὸς αὐτοῦ ἐστι; καὶ
„ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως.

ΑΥΤΟΥ. Μετὰ τὸ ἐπαινέσαι τὸν εἰρηκότα ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν ὅτι θαύματα μὲν ἐποίησε, τῷ νόμῳ δὲ ἐναντίος καὶ τῷ Θεῷ πολέμιός ἐστι· διὰ τοῦτο μετὰ τοσαῦτα τοῦτο ἐρωτᾷ, λανθανόντως ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὸ καὶ αὐτὸν ὁμολογῆσαι Θεόν. ἐπειδὴ γὰρ περὶ τὸ πάθος ἤμελλεν ἰέναι, λοιπὸν τίθησι τὴν κυρίαν αὐτὸν ἀνακηρύττουσαν προφητείαν. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ προηγουμένως, ἀλλ' ἀπὸ αἰτίας εὐλόγου. ἀνατρέπων γὰρ αὐτῶν τὴν πεπλανημένην δόξαν, οὕτως εἰσάγει τὸν Δαβὶδ ἀνακηρύττοντα αὐτοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος, καὶ τὸ ὁμότιμον πρὸς τὸν πατέρα. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἵσταται. ἀλλ' ὥστε καὶ φοβῆσαι· καὶ τὰ ἑξῆς ἐπάγει λέγων· ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπαγάγηται. πρότερον δὲ εἶπε, τί ὑμῖν δοκεῖ; τίνος υἱός ἐστιν; ὅτε εἰς ἐρώτησιν αὐτοὺς ἀγαγών. ἐπειδὴ εἶπον, τοῦ Δαβίδ (καὶ μὴν ὁ Δαβὶδ τάδε ἔφη) ἀλλὰ πάλιν ἐν τάξει ἐρωτήσεως, πῶς οὖν ὁ Δαβὶδ ἐν πνεύματι; ὥστε μὴ προσθεῖναι αὐτοῖς τὰ λεγόμενα. διὸ οὐδὲ εἶπε, τί οὖν ὑμῖν δοκεῖ περὶ ἐμοῦ; ἀλλά, περὶ τοῦ Χριστοῦ; ὅρα δὲ πῶς αὐτοὺς συλλογίζεται. εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; οὐκ ἀναιρῶν τὸ υἱὸν αὐτοῦ εἶναι· ἄπαγε· ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν διορθούμενος· πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν οὕτως ὡς ὑμεῖς φατε μόνος υἱὸς καὶ οὐχὶ Κύριος αὐτοῦ ἐστιν; ἀλλὰ πῶς, ἐκεῖνον ἦν ἐρωτῆσαι, ἀλλ' οὐκ ἠρώτησαν. οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντό τι τῶν δεόντων μαθεῖν, διὸ καὶ αὐτὸς ἐπήγαγεν, ὅτι Κύριος αὐτοῦ ἐστιν. οὐκ ἔστιν ἴσον ἀκοῦσαι Ἰουδαίων ἁπάντων Κύριον, καὶ τοῦ Δαβίδ. σὺ δέ μοι σκόπει τὸ εὔκαιρον. ὅτε γὰρ εἶπεν ὅτι Κύριός ἐστι καὶ ἀπὸ προφητείας, οὐκέτι ἔργων μόνον, καὶ ἔδειξεν αὐτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἠμυνόμενον, καὶ ὁμόνοιαν τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτόν. οὐδὲ γὰρ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους τὸν υἱὸν Κύριον ἐχρῆν λέγεσθαι

EIVSDEM. Postquam laudavit eum qui dixerat, unum esse Deum, ne possent dicere: miracula quidem fecit: verùm Legi contrarius & Deo inimicus est, propterea post tot illa hoc interrogat, latenter inducens illos ad confitẽdam divinitatem suam. quoniam enim ad Passionem processurus erat, excellentem illam qua propriè Deus prædicabatur, Prophetiam tempus esse putavit proponendi. non autem ex abrupto & sine prçvia insinuatione, sed causa idonea ad ejus sermonis ingressum præmissa. Hunc enim inivit suavem modum evertendæ erroneæ ipsorum de se opinionis, ut Davidem induceret claro certoque preconio promulgantem,& se Deum esse,& proprium Dei Filium, & sibi eidẽ omnimodam honoris çqualitatem cum Patre competere. Neque hic sistit: sed ut eis terrorem incutiat, quæ sequuntur adjungit, dicens: *Donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorum*. ut vel sic saltem eos induceret. Prius tamen ait: *Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est?* Postquam verò dixerunt, David. (nam hoc ipsum David testatur) iterum in forma interrogationis adjungit: *Quomodo ergo David in spiritu* &c. ne quæ dicebantur de suo videretur addere. quæ etiam causa fuit cur non diceret: quid vobis videtur de me?sed de Christo. Vide autem ut eos argumentatione constringit. *Si ergo David vocat ipsum Dominum, quomodo filius ejus est?* non negans se filium ejus esse.absit. sed cogitationem de se pravam emendans,opinantium se ita Davidis filium esse, ut id solùm esset; non autem prçterea

terea

terea etiam Dominus ejusdē. quomodo autem convenire in unum possent ista duo nomina respectu ejusdem Davidis, ipsorum erat quęrere. sed non quæsiverunt. nihil enim eorum quæ conveniebat ipsos scire, discere curabant. Propterea & ipse addidit: *Dominus ejus erat*. Non fuit autem simile, audire ipsum Iudæorum omnium Dominum, & Davidis. Tu verò mihi considera opportunitatem dicti. ubi enim ostendit se esse Dominū, etiam testimonio Prophetiæ, & nō operibus solùm, simul demonstrat Patrem injurias sibi factas ulturū: unde apparet ejus unanimis concordia secum. Porrò juxta modum loquendi Iudæis usitatum, non erat fas vocari filium Dominum Patris. nam & Salomonem mater sua servum Patris appellavit, dicens: *Nonne Salomonem servum tuum* &c. Patrem autem de filio loquentem tamquam de Domino, res erat prorsus inaudita, & præter naturam. Maximè cùm idem Pater loquitur motus à Spiritu. non dixit autem Spiritus Dominum, sed Davidis. Haud enim quoniam in spiritu loquens David Dominum vocavit Christum, idcircò Spiritum in servitutem redigere oportet, quod tentare non verentur, qui nunc in Spiritum blasphemant. Sanè alibi David ait, se filium Ancillæ Dei. quod utique Spiritui convenire nemo dixerit. De propria enim sua ipsius persona dixit illa David, uti & alia multa.

τοῦ πατρὸς, τοὐναντίον ἐστὶ, ὥσπερ καὶ τὸν Σολομῶντα ἡ μήτηρ δοῦλον καλεῖ τοῦ πατρὸς, λέγουσα, οὐχὶ Σολομῶντα τὸν δοῦλόν σου, πατέρα δὲ περὶ υἱοῦ λέγειν ὡς περὶ Κυρίου, παντελῶς ἀπᾷδον, καὶ παρὰ τὴν φύσιν· καὶ μάλιστα ὅταν ὑπὸ πνεύματος κινούμενος λαλῇ. οὐκ εἶπε δὲ τοῦ πνεύματος Κύριον, ἀλλὰ τοῦ Δαβίδ. οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐν πνεύματι λαλῶν Κύριον ἐκάλεσε τὸν Χριστὸν, διὰ τοῦτο δουλοποιητέον τὸ πνεῦμα, ὡς τολμῶσιν οἱ εἰς τὸ πνεῦμα δυσφημοῦντες. λέγει οὖν καὶ υἱὸν αὐτὸν παιδίσκης τοῦ Θεοῦ ὁ Δαβίδ, ὃ οὐ δήπου τῷ πνεύματι καὶ τοῦτο ἁρμόζει, ἀλλ' εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον εἴρηται αὐτῷ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλά.

38. Et dicebat eis in doctrina
» sua, Cavete à Scribis, qui vo-
» lunt in stolis ambulare, & salu-
» tari in foro.
39. Et in primis cathedris se-
» dere in synagogis, & primos
» discubitus in cœnis.
40. Qui devorant domos vi-
» duarum sub obtentu prolixæ o-
» rationis: hi accipient prolixius
» judicium.

» Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ
» αὐτοῦ, βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμμα-
» τέων, τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περι-
» πατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς,
» Καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συνα-
» γωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς
» δείπνοις.
» Οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν
» χηρῶν καὶ προφάσει μακρὰ προσ-
» ευχόμενοι· οὗτοι λήψονται περισσό-
» τερον κρίμα.

TOLOSANI. Ad passionem venturus Dominus, Scribarum opinionem circa ipsum errantem corrigit. Existimabant enim Chri-

ΤΟΛΩΣ. Πρὸς τὸ πάθος μέλλων ἔρχεσθαι ὁ Κύριος τὴν τῶν Γραμματέων περὶ αὐτοῦ δόξαν πεπλανημένην οὖσαν ἐπανορθοῦται. ὑπελάμβανον γὰρ

τὸν

τὸν Χριστὸν εἶναι μὲν υἱὸν Δαβίδ. οὐ μὴν δὲ καὶ κύριον· ἀποδείκνυσι δὲ ἑαυτὸν Θεὸν ὄντα ἐκ τῶν τοῦ Δαβὶδ ῥημάτων· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐκφοβεῖ αὐτοὺς λέγων· ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ὡς αὐτῶν ὄντων ἐχθρῶν οὓς ἔθηκεν ὁ Θεὸς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τοῦ Χριστοῦ. ἄξιος δὲ ἐστὶν εἰπεῖν πῶς ἐρωτᾷ ὁ Σωτήρ· οὐ γὰρ εἶπε, τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ ἐμοῦ· ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ. εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι; τοῦτο δὲ φησιν οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι αὐτοῦ υἱός· ἀλλὰ δεικνύων ὅτι οὐ μόνον υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν. ἀλλὰ καὶ Κύριος. εἰ γὰρ ὁ Δαβὶδ ἐν πνεύματι ἐλάλησε. Καὶ Κύριον αὐτὸν ἐκάλεσεν. οὐ μόνος υἱὸς ἐστὶν αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ Θεός· ἤκουε δὲ αὐτοῦ ὁ ὄχλος ἡδέως, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς φυλάττεσθε ἀπὸ τῶν Γραμματέων τῶν θελόντων περιτιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν πολλῶν διὰ τὰς αὐτῶν στολάς· καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς δόξαν ἐπιτηδευόντων· καὶ τὰς τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν κατεσθιόντων περιουσίας· καὶ μακρὰ προσευχομένων· καὶ εὐσεβείας σχήματι ἀπατώντων τοὺς ἀφελεστέρους.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· τίσιν αὐτοῖς; δηλονότι τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ, περὶ ὧν εἶπε, καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως. φυλάξατε τοίνυν, φησὶν, ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν γραμματέων. μὴ ζηλοῦτε, μὴ μακαρίσητε τὴν ἔξωθεν σκηνὴν θεωροῦντες. οὐ γὰρ ἕνεκα Θεοῦ τὸ σχῆμα τὸ νόμιμον περιβάλλονται, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ δοκεῖν ἀνθρώποις εὐσεβεῖν, καὶ νομίζεσθαι παρὰ ἀνθρώπων τὴν ἀνωφελῆ περιτίμησιν. ἱκανὰ γὰρ ταῦτα πάντα ἐνδείξασθαι τῶν ἀνθρώπων τὸ πεφυσιωμένον καὶ περιττόν. κατεσθίουσι γὰρ φησι τοὺς οἴκους, καὶ ἃ τῶν χήραις τῶν ἀσθενέσιν ἔδει δίδοσθαι, κομίζονται σχήματι περιττῆς εὐλαβείας, τῷ παρεκτείνειν ἐπὶ πολὺ τὰς εὐχάς. ὅσῳ δὲ μᾶλλον τιμῶνται παρὰ τῷ λαῷ, καὶ τὴν τιμὴν εἰς βλάβην ἕλκουσι, τοσούτῳ μᾶλ-

sto convenire appellationem filij David, non autem Domini. Contra quos demonstrat ex Davidis verbis se esse Deum. Neque hoc solùm, sed etiam minatur ipsis ac terrorem incutit, dum illud quoq; ex eadem prophetia subjicit: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* quasi eos perstringens ac obiter monens, viderent, an non ipsi essent illi hostes Christi quos ejus pedibus subjecturus Deus esset. Consideratione autem dignus est ipse interrogandi modus quo Salvator utitur. Non enim dixit, *Quid vobis videtur de me?* sed, *quid vobis videtur de Christo? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* Quæ verba cavẽdum est ne quis in eam partem rapiat, quasi negent esse Christum filium Davidis. affirmãt enim fuisse præterea aliquid aliud, nempe filium simul & Dominum Davidis; hoc est Deũ & hominẽ ex Davidis stirpe. Id enim haud dubiè significat illa Davidis vox. Is enim Sanctus vates divino spiritu suggerente vaticinans, Deo reservatum Domini titulum numquam ei daret, quẽ merum hominem unum ex nepotibus suis crederet. Audiebat porrò Christum multitudo perlibẽter. qua ille opportunitate utens in ipsorum bonum, cavere illos sibi jubebat à Scribis, famam atq; laudem ostentatione vestium aucupantibus, aliaque ejus generis ad istum finem ambitiosè affectantibus: interim dum viduarum orphanorumque rem familiarem devorant sub obtẽtu prolixæ orationis. Religionis nimirum specie ad fallendum aptissima simplicioribus fucum facientes.

VICTORIS. *Et dicebat eis*, quibus? videlicet Populo, de quo dicit Evangelista: *Et multa turba eum libenter audivit*. Ait ergo circumstantibus è populo: custodite vos ipsos à Scribis; ne æmulemini, ne beatos ipsos prædicetis, scenam intuentes, quā exterius ostentant. non enim Dei causa vestitum illum Lege præscriptum induunt, sed ostentationis gratia, ut hominibus religiosi videantur; & sic steriles ab ipsis emendicent significationes honoris, per quas præferantur alijs. Idonea hæc cuncta demonstrando istorum hominum fastui ac tumori supervacaneo & vano. Proventus sibi certos à domibus corrogant, & quæ viduis ob infirmitatem donari oportebat, ipsi in sese avertunt illicio simulatæ pietatis, cujus signa vana multiplicant extendendis in longum palàm orationibus, ut ea excellens appareat, cùm nulla revera sit. Quanto autem magis honorantur à Populo, & ejusmodi honorem ad nocendi perniciem trahunt, tantò plus condemnabuntur, *Potentes enim potenter punientur*. Hæc porrò dicens simul Apostolos admonebat, ne imitarentur Magistros Iudæorum & Scribas; sed se, quoniam enim Magistri orbis terrarum constituti fuerant; per hæc insinuat ipsis optimæ conversationis statum.

λοι καταδικασθήσονται· δυνατοὶ γὰρ δυνατῶς ἐτασθήσονται. ταῦτα δὲ λέγων καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐνουθέτει μὴ μιμεῖσθαι τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις διδασκάλους καὶ γραμματεῖς, ἀλλ' αὐτοὺς ζηλοῦν. ἐπειδὴ γὰρ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης προεχειρίζοντο, διὰ τούτων αὐτοῖς εἰσηγεῖται ἀρίστης πολιτείας κατάστασιν.

41. Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium: & multi divites jactabant multa.

42. Cùm venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans.

„ Καὶ καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά.

„ Καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης.

ANONYMI. Quadrantem Iulianus interpretans lib. xvi. Rerum suarum, ait: oboli esse quartā partem. Hic verò Marcus duo minutā quadrantem vocat: ergo minutis octo æquivalet obolus.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸν κοδράντην ὁ Ἰουλιανὸς ἑρμηνεύσας ἐν ιϛ' βιβλίῳ τῶν παρ' αὐτοῦ, ἔφη ὀβολοῦ τυγχάνειν τέταρτον μέρος. ἐνταῦθα δὲ τὰ δύο λεπτὰ κοδράντην καλεῖ. ἄρα οὖν ὀκτὼ τυγχάνει λεπτὰ ὁ ὀβολός.

43. Et convocans Discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hęc pauper plus omnibus misit qui miserunt in gazophylacium.

44. Omnes enim ex eo quod

„ Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἡ πτωχὴ πλεῖον πάντων βέβληκε τῶν βαλόντων εἰς γαζοφυλάκιον.

„ Πάντες γὰρ ἐκ τοῦ περισσεύοντος

„ αὐτοῖς

» αὐτοῖς ἔβαλον· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ὅλον τὸν βίον αὐτῆς.

ΤΟΛΩΣ. Ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ πολλῶν θαυμαζόμενον, ὥστε τοὺς ἔχοντας καὶ βουλομένους τι ἀφιεροῦν εἰς τὸν θεῖον θησαυρὸν, ὃς ἐκαλεῖτο γαζοφυλάκιον, ὡς ἂν οἵ τε ἱερεῖς καὶ οἱ πένητες καὶ ὁ λοιπὸς ὁ ἐν ἐνδείᾳ ὑπάρχων ὄχλος ἐκ τούτων διατρέφοιντο. πολλῶν οὖν προσφερόντων τούτῳ τῷ θησαυρῷ, χήρα τις γυνὴ τὴν ἑαυτῆς προαίρεσιν ἐπεδείξατο πολλῷ δυνάμεως εὐπορωτέραν· δύο λεπτὰ προσαγαγοῦσα· ἔχει δέ τινα ἀναγωγὴν ὁ λόγος· ψυχὴν σημαίνων καὶ σῶμα προσαγαγεῖν τῷ Θεῷ τὸν μέλλοντα διαζῆν εὐσεβῶς· τὴν μὲν ψυχὴν διὰ ταπεινώσεως· τὸ δὲ σῶμα διὰ τῆς τῶν παθῶν ἐγκρατείας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐξ οὗ ζῆν προσεδόκα καὶ βιῶναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐμέτρησεν οὐ τὸ βεβλημένον, συνεμέτρησε δὲ τὴν προθυμίαν. ἐκπλήττου τοίνυν τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐ μεγέθει δωρεῶν ἀποβλέπει, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς γνώμης. ἐκεῖνοι πολλὰ ἔχουσί φησιν, ἐκ περισσεύματος δεδώκασιν· αὕτη τὴν αὐτῆς οὐσίαν προσήγαγεν. αὕτη ἡ χήρα τῶν γαστριζουσῶν τῶν γραμματέων τιμιωτέρα καθέστηκεν. ἐκεῖναι γὰρ σχήματι διδασκάλων καὶ κωτίλοις στωμύλοις φλυαρίαις προσανέχουσι, λόγοις μηδὲν εἰς ψυχὴν ὠφελούμεναι· ἀλλὰ καὶ τὰ οἴκοι μάτην προσαναλίσκουσαι· αὕτη λάθρα διαδίδωσι τῷ Θεῷ, μηδὲν ἑαυτῇ εἰς οὐσίαν καταλιμπάνουσα, οὐ κολακευομένη ὑπὸ τῶν ἡγουμένων· Θεῷ δὲ τὴν ἑαυτῆς δεικνῦσα προαίρεσιν.

» abundabat illis, miserunt: hæc » verò, de penuria sua, omnia quæ » habuit misit, totum victũ suum.

TOLOSANI. Mos erat Iudeis à multis jure laudatus, ut ij quibus facultas & studium adesset, aliquid rerum suarum Deo consecrandi, illud in sacrum thesaurum injicerent (vocabatur is gazophylaciũ) ut ex ea pecunia, tum Sacerdotes, tum pauperes, ac de vulgi fęce miserabiles quæque personæ sustentarentur. Multis igitur in istum thesaurum multa inferẽtibus, mulier quædam vidua studio magno donum offerens exiguum duorum minutorum, religionem suam fortuna facultateque multò probavit ampliorem. Habet & mysticum significatum hæc oblatio: Eum qui piè ac religiosè vivere velit, docens animam & corpus offerre Deo debere. Animam quidem per humilitatem: corpus verò per temperãtiam à voluptatibus ad quas cupiditates stimulant.

ANONYMI. Vnde alimenta & res ad vitam necessarias, in eum diem parare sibi cogitaverat.

VICTORIS ANT. Rationem habuit non summæ in gazophylacium missæ; sed liberalitatis animi mittẽtis. Admirare igitur judicium Dei non attendentis ad magnitudinem donorũ, sed ad affectũ offerentium. Illi multa habent, inquit, ex eo quod redundat dederunt. Hæc substantiã suam obtulit. Hæc vidua mulieribus Scribarum lautè viventibus & largè obsonantibus multò est honoratior. Illæ siquidem fuco ac specie suorum captæ Magistrorum, garrulis & bonæ mentis inanibus eorum nugis inhianter attendunt, nullum ex eorum ser monibus ad salutem animarum fructum referentes; sed & rem familia-

rem frustrà expendentes. Hæc verò clam largitur Deo, nihil sibi unde vivat reliquum faciens. non audiens illa quidem adulationes Primariorum: Deo vero suam in ejus obsequium promptam prolixamque exhibens voluntatem.

CAPUT XIII.

1. ET cùm egrederetur de Tẽplo, ait illi unus ex Discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, & quales structuræ.

2. Et respondens Iesus, ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur,

3. Et cũ sederet in monte Olivarum contra Templum, interrogabant eum separatim Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas.

4. Dic nobis, quando ista fient? & quod signum erit quãdo hæc omnia incipient consummari?

TOLOSANI. Plurima cùm dixisset Salvator de desolatione Ierosolymorum, & Templi (Templum enim designabat illis verbis: *Ecce relinquetur domus vestra deserta*) & alia quædam ejus generis. admirantes Discipuli, ac quasi non facilè credentes, tam magnifica, tamque speciosa ædificia evertenda, ostendunt ipsi Templum, ejusque omnibus numeris absolutam elegantiam: perstante nihilominus in asseveratione sua Domino: & illa ipsa quæ ostentarent admirabundi profectò ruitura confirmante, palàmque prædicante. Et quidem ita ruitura, ut ne lapis quidem super lapidem ullus ex illis remansurus esset. Cujus fidem oraculi liberavit Adrianus Imperator Romanorũ,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ'

„ ΚΑΙ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγει αὐτῷ εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, διδάσκαλε, ἴδε ποταποὶ λίθοι, καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί.

„ Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτῷ, βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομάς; οὐ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ.

„ Καὶ καθημένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, κατέναντι τοῦ ἱεροῦ, ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας.

„ Εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον, ὅταν μέλλῃ ταῦτα πάντα συντελεῖσθαι;

ΤΟΛΩΣ. Πλεῖστα εἰρηκότος τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς ἐρημώσεως Ἱερουσαλὴμ· καὶ ὡς ὅτι ἔρημος ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν· καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτοις παραπλήσια, οἱ μαθηταὶ θαυμάζοντες, καὶ ὥσπερ ἀπιστοῦντες εἰ τοιαῦτα κάλλη καὶ μεγέθη οἰκοδομημάτων φθαρήσονται, δεικνύουσιν αὐτῷ τὸν τε ναὸν, καὶ τὴν εὐπρέπειαν αὐτοῦ. ὁ δὲ Κύριος οὐδὲν ἧττον ἀπολεσθήσεσθαι προφανῶς προαναφωνεῖ· καὶ τοσοῦτον, ὥστε μηδὲ λίθον ἐπὶ λίθῳ μεῖναι. τοῦτο δὲ πεποίηκε τοῖς Ἰουδαίοις Ἀδριανὸς ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεύς· ἐκ βάθρων γὰρ κατασκάψας τὸ ἱερὸν, εἰς τέλος τὴν τοῦ Σωτῆρος προῤῥησιν ἤγαγε. προσῆλθον δὲ τῷ Κυρίῳ οἱ μαθηταὶ ἐρωτῶντες πότε ταῦτα ἔσται; ὁ δὲ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀσφαλιζόμενος ἵνα μὴ πλανηθῶσιν, ἐπειδὴ τινὲς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἀρξάμενοι τοσαῦτ', ἐπανέστησαν

τινας

a

ἐπισχ ἑαυτοὺς διδασκάλους λέγοντες· φησί· βλέπετε μὴ πλανηθῆτε.

qui Iudæis infensus, ipsa Templi pridem eversi rudera scrutatus, & fundamenta ipsa humo penitus effossa disjecit. Accesserunt autem ad Dominum Discipuli, quærentes: quandonam ea quæ diceret eventura essent? Ipse verò mentes eorum præmuniens adversus errores & fraudes pseudo-prophetarum; quoniam providebat fore ut, Iudæorum rebus in pejus ruere incipientibus, quidam existerent qui sibi docendi autoritatem arrogarent, graviter illos, ut sibi caveant, illis verbis monet: *Videte ne quis vos seducat*.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς αὐτοῖς, ἤρξατο λέγειν, βλέπετε μήτις ὑμᾶς πλανήσῃ.

Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες ὅτι ἐγώ εἰμι. καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.

Ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους, καὶ ἀκοὰς πολέμων, μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ γενέσθαι. ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος.

Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπ' ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ ἔσονται λιμοὶ, καὶ ταραχαί· ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα.

5. Et respondens Iesus, cœpit dicere illis, Videte ne quis vos seduceat.

6. Multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum: & multos seducent.

7. Cùm audieritis autem bella, & opiniones bellorum, ne timueritis. oportet enim hęc fieri: sed nondum finis.

8. Exurget enim gens contra gentem, & regnum super regnum: & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum hæc.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ περὶ λίθων ταῦτά φησιν, ὅτι οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθῳ. ὁρῶμεν γὰρ ἔνια μέρη τοῦ ναοῦ ἑστῶτα· ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ νόμον ἐν αὐτῷ ἱερουργουμένων. τοῦτο γὰρ οἶμαι καὶ μαθεῖν ἤθελεν τὸν μαθητήν, καὶ διὰ τοῦτο εἰπεῖν ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν, ὅτι οὐδὲν βεβαίως καὶ ἀμεταθέτως νενομοθετημένον ἐν αὐτῷ μένει, ὃ οὐ λυθῇ. τοῦτο δὲ φησι περί τε θυσιῶν καὶ ὁλοκαυτωμάτων, καὶ σπονδῶν, καὶ λοιπῆς ἱερουργίας. καὶ ὁ μὲν πρῶτος μαθητὴς περὶ τοῦ ναοῦ, ποῖον ἕξει πέρας, ἐρωτᾷ· ὁ δὲ περὶ Πέτρος καὶ Ἰάκωβος περὶ τῆς κοινῆς συντελείας. ἔθος ὁ Κύριος ἀναμεμιγμένην ποιεῖσθαι τὴν ἀπόκρισιν καὶ περίεργον, τῆς τε ἁλώσεως τοῦ ναοῦ καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ γενικοῦ τέλους, ἵνα ἐκείνοις τε καὶ τούτοις προσφόρως ἡ ἀπόκρισις γένηται. τί

ANONYMI. Non de lapidibus hoc ait: quasi velit significare non superfuturum ex Templo lapidem lapidi superpositum. videmus enim quasdā adhuc Tēpli partes stantes. sed de ritibus sacrificiorum ibi secundùm Legem observatis. Hoc enim, puto, discere potissimum Discipulum voluit. Et propterea ut Dominus ei denunciat, nullam earum sanctionem perpetuam, & in omne tempus immutabilem mansuram: sed cuncta illa abroganda. Hoc autem ait de sacrificijs, holocaustis, libationibus, & cætero sacrorū apparatu ac ministerio. Et primus quidem Discipulus de Templo interrogavit, quem esset finem habiturum? Petrus

trus autem & Iacobus de fine sæculi. unde Dominus mixtum reddit responsum & prædictionē destructionis Templi & urbis Ierosolymæ generalis finis. ut & illi & his aptè, atque ad singulorum mētem, responderet. Quod signum est, ajunt, quando hęc cuncta consummanda sunt; videlicet hęc quę videntur, & sensibilis creatura. Multi autem venient, ait, in nomine meo. Hæc de communi fine dicta sunt ipsi. Tunc enim cùm is imminebit, multi venient in nomine Christi, inter quos & Antichristus; dicentes quisque ipsorum se esse Christum. quando autem audietis bella. Exurgentibus enim decem cornibus à Daniele prophetatis, necesse est bella inter ipsos per cornua significatos cummitti: sed & tria ex istis cornibus, ut ille ipse Propheta dicit, debellata tolli & destrui. *Et regnū in regnum.* Hæ sunt decem cornuum mutuæ in sese incursiones.

VICTORIS ANT. Quoniam multa de desolatione imminente Civitati & Templo prophetavit: & relinquendam domum ipsorū desertam, Discipuli his auditis tamquam admirantes accesserunt, ostēdentes pulcritudinem Templi; & dubitantes æstuantesque apud sese, si tanta magnitudo & forma pręclara ædificiorum destruenda funditus foret. Quibus Dominus auditis, confirmavit nihilominus quod dixerat & supremā eorū cladem ac desolationē pędicit. quod si dicant aliqui, nondum plenè ista evenisse; sed adhuc superesse reliquias horum: ne sic quidem excidit veritas hujus responsi. Etenim desolationem omnimodam signi-

τὸ σημεῖόν φασιν, ὅταν μέλλῃ ταῦτα πάντα συντελεῖσθαι; οἷον τὰ ὁρώμενα καὶ ἡ αἰσθητὴ κτίσις. πολλοὶ δὲ ἐλεύσονται, λέγει, ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. ταῦτα περὶ τοῦ κοινοῦ τέλους εἴρηται αὐτῷ. τότε γὰρ πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μεθ' ὧν καὶ ὁ Ἀντίχριστος, λέγοντες ἑαυτοὺς εἶναι τὸν Χριστόν. ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους. ἀνισταμένων γὰρ τῶν δέκα κεράτων τῶν ὑπὸ Δανιὴλ προφητευθέντων, ἀνάγκη πολέμους μεταξὺ αὐτῶν γενέσθαι, ὥστε καὶ τρία κέρατα, καθὼς ὁ αὐτὸς ἔφη προφήτης, καταπολεμηθέντα ἀναιρεθῆναι. καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν. αὗται τῶν δέκα κεράτων αἱ ἐπαναστάσεις.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐπειδὴ πολλὰ περὶ τῆς ἐσομένης τῇ πόλει ἐρημίας καὶ τῷ ναῷ προεφήτευσεν, ὅτι ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ταῦτα, ὥσπερ θαυμάζοντες προσῆλθον, ἐπιδεικνῦντες τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος, καὶ διαπορούντες εἰ τοσαῦτα μεγέθη καὶ κάλλη οἰκοδομημάτων ἀφανισθήσεται. ὁ δὲ Κύριος τούτων ἀκούσας, οὐδὲν ἧττον τὴν παντελῆ αὐτοῦ ἀπώλειαν προαναφωνεῖ. εἰ δέ φασί τινες μήπω εἰς τέλος τοῦτο γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἔτι σώζεσθαι λείψανα τούτων, οὐδ' οὕτως διέπεσεν ἡ ἀπόκρισις. καὶ γὰρ τὴν ἐρημίαν ἐνδεικνύμενος παντελῆ πάντα εἴρηκε, καὶ τὴν τῆς νομικῆς λατρείας κατάλυσιν περὶ τὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον ἔνθα ἦν. ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέρος μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένον· ὃ καὶ ἐκ τῶν γεγενημένων καὶ περὶ λοιπῶν θαρρεῖν χρὴ ὡς τέλεον ἀπολλυμένων. ἕτερος δέ φησιν. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ ἱερὸν ἐδείκνυσαν ὡς ἄριστα κατεσκευασμένον, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὀφεῖλον καταπεσεῖν, ἐπὶ τὸν καθολικὸν ἦλθε λόγον δεικνὺς, ὅτι ἔσται καιρὸς ὅτε πάντα συντελεσθήσεται, ὡς μηδὲ λίθον εἶναι. τοῦτο γὰρ περὶ τῆς καθολικῆς συντελείας ἔφη. ὁ δὲ Μάρ-

κος

χος καὶ ὁ Λουκᾶς ἓν σύμφωνον εἶναι τὸ ἐρώτημα περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἅτε νομιζόντων αὐτῶν τότε καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εἶναι. ὁ δὲ Ματθαῖος δύο, περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ ναοῦ, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. εἰκότως δὲ οἱ προειρημένοι ἅτε πλείονα παῤῥησίαν ἔχοντες, διὰ τοῦτο κατ' ἰδίαν προσῆλθον, ἅτε περὶ τούτων πευσόμενοι. διαφόρως δὲ ταῦτα τινὲς ἐξειλήφασιν· οἱ μὲν γὰρ περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος εἰρῆσθαι ταῦτα ὑπολαμβάνουσιν, οἱ δὲ περὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. καὶ τῆς μὲν προτέρας δόξης Ἀπολινάριος καὶ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας. τῆς δὲ δευτέρας, Τίτος καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Ἰωάννης ὁ τῆς Βασιλίδος ἐπίσκοπος. ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Μάρκος περὶ ταύτης μόνης φησὶ τὴν ἐρώτησιν ποιῆσαι τοὺς μαθητάς, ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι μάλιστα τοῖς δευτέροις ἐξακολουθῆσαι. ἄλλο τοίνυν ἐρώτησαν καὶ ἄλλο ἀποκρίνεται· τὸν καιρὸν ἠθέλησαν μαθεῖν τῆς ἀπωλείας τῆς Ἱερουσαλήμ· ὁ δὲ περὶ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀσφαλίζεται τὴν διάνοιαν τῶν ἐρωτησάντων· οὐδὲν γὰρ αὐτοὺς ὠφέλει ὁ καιρός, εἰ μὴ εἶεν ἀσφαλεῖς περὶ τὴν πίστιν. ὁ γὰρ διάβολος τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ἀμβλῦναι βουλόμενος, ἀνέγειρεν ἑτέρους πλάνους ἐπὶ τῶν μαθητῶν, οἷος ἦν ὁ Θευδᾶς καὶ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος. ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα ἤμελλε γίνεσθαι, καὶ πολλοὶ ἐσφετερίζοντο τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, λέγει πρὸς τούτους, βλέπετε μὴ πλανηθῆτε, μὴ τῇ ὁμωνυμίᾳ σφαλῆτε· τότε γὰρ δυνήσεσθε καὶ τὸν καιρὸν μαθεῖν τῆς ἀπωλείας Ἱερουσαλήμ, ὅταν ἀσφαλεῖς γένησθε περὶ τὴν πίστιν τοῦ παραγενομένου. ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους, ὡς ὁ Ἰώσηππος ἱστορεῖ γεγενῆσθαι περὶ τῆς ἁλώσεως, ἀντάραντος μὲν τοῦ ἔθνους καὶ οὐ διδόντος τοὺς συνήθεις φόρους Ῥωμαίοις, ἐφόδου δὲ Ῥωμαϊκῆς συνεχῶς γινομένης κατὰ τῶν Ἰουδαίων, μὴ θροεῖσθε φησί· οὔπω γὰρ τὸ τέλος

ficans hęc dixit, & legalium in divino cultu observationum abrogationem, quæ in isto, de quo agebat loco, unicè aut maximè vigebat. Est porrò Templi Ierosolymitani jam pars à fundamentis destructa, & ex quodam velut pignore patratarum jam rerum, de istarum quoque reliquiarum abolitione perfecta secutura, confidere nos convenit. Alius verò dicit: quoniam enim illi Templum ostentabant, ut quam optimè ędificatum, ac proptereà longè à corruendi periculo remotum, Christus sermonem transtulit ad universalem cõditionem rerum, quę hic visuntur omnium. Futurum ajens aliquãdo tẽpus quo pariter cuncta destruantur, ne lapide quidem reliquo. Hoc de universi consummatione dictũ. Marcus & Lucas unam referunt fuisse interrogationem de Ierosolymis. ut pote opinantibus Discipulis mox celebrandum Adventũ expectatũ Christi. Matthæus duas interrogationes memorat, alteram de destructione Templi, alteram de consummatione seculi. Fortè autem ij de quibus prius scriptum utpote magis familiares, interiori fiducia privatim cõvenerunt Dominum, ut eum de his interrogarent. Diversè autem illa quidam acceperunt. nam sunt qui putant ea de consummatione sæculi dicta. Alij potiùs existimant dicta de desolatione Ierosolymorum. In priori opinione sunt Apolinaris & Theodorus Mopsuestiæ: in secunda Titus, & Sanctus Ioannes Regiæ urbis Episcopus. quoniã verò Marcus de hac solùm ait interrogasse Discipulos, necesse est nos in presenti maximè posterioris sententię

tentię

tentiæ Autoribus assentiri. Aliud igitur interrogarunt; & aliud ipse respondit. voluerunt discere tempus destructionis Ierosolymę. Ipse verò antequam indicet destructionem Ierosolymæ, firmat mentem eorum qui interrogaverant. nihil enim ipsis prodesset nosse tempus illius cladis, nisi firmati essent in fide. Nam Diabolus Christi adventum obscurare studens, induxit alios impostores temporibus Discipulorum, quales erant Theodas & Iudas Galilæus. quoniam igitur hęc futura erant: & multi erant sibi attributuri nomen Christi, jam nunc pręmonet, & pręmunit ipsos, dicens: videte ne erretis: ne vos falsum nominis indicium seducat. Tunc enim poteritis & tempus discere destructionis Ierosolymæ, quando certi & fundati fueritis in fide veri Christi venturi, aut potiùs qui jam advenit. cùm autem audieritis bella: ea nimirum quę narrat Iosephus gesta ante

τῆς πόλεως. πολλάκις γὰρ ἀναχωχὴ πολέμου γίνεται διὰ τὴν τῶν κρατούντων φιλανθρωπίαν, καὶ πολλάκις Ἰουδαῖοι τὴν ἑαυτῶν ἀγνωμοσύνην ἐπιδείξονται. οὐ τοίνυν τοὺς ἔξωθεν καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης λέγει πολέμους (τί γὰρ αὐτοῖς ἐμέλετο τούτου;) ἀλλὰ τοὺς μακρόθεν λέγει αὐτοῖς ἐπιόντας. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ λιμοί, καὶ ταραχαί. ἀρχὴ ὠδίνων ταῦτα. ἐπειδὴ καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὰ ἦν αὐτοὺς θορυβεῖν, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συνεπιθήσεται καὶ πολεμῶν οὐχὶ μάχας φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεηλάτους πληγάς, λιμοὺς καὶ σεισμούς. ὅθεν ἐδείκνυ ὅτι καὶ τοὺς πολέμους αὐτὸς ἐπάξειν. οὐ γὰρ περὶ τῶν πανταχοῦ γινομένων ἦν, οὐδ' αὖ προῤῥήσεις ἦν, οὐδ' αὖ αὐτοὺς ἐθορύβησεν. διὰ τοῦτό φησιν οὐδὲ ἁπλῶς αὐτὰ ἥξειν, ἀλλὰ μετὰ σημείων, ἵνα γνωσθῇ ὡς αὐτὸς αὐτοῖς ταῦτα ἐπάξει. ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ τὰ προοίμια λέγειν τῶν Ἰουδαϊκῶν. πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς.

captam Ierosolymam, Gente Iudęorum rebellante, ac negante consueta pendi Romanis vectigalia, incursionibus verò Romanarum Legionum assiduis Iudæam infestantibus, ne terreamini, ait: nondū enim est finis Civitatis. Crebra enim interferentur laxamenta bellici furoris per indulgentiam Principum componere res citra cladem ultimam studentium, frustrà: toties Iudæis ingrato animo reluctantibus, & magis magisque irritantibus victores. Non igitur externa quæ alibi variè per terrarum orbem bella tunc gerenda erant, indicat. (nam quid hæc attinebant ad Discipulos?) sed ea quæ importanda erant in Iudæam terram Exercitibus Romanis è longinquo in eam accitis. Surget enim gens in gentem, & regnum in regnum. & erunt terræmotus per loca & fames, terroresque. Initia dolorum hæc. meritò facit illis animum (cùm quæ dicebat idonea essent ijs turbandis) ostendens sese simul cū hostibus contra Iudæos ultorem venturum. non autem pugnas solùm dicit, sed etiam divinitus immissas plagas, fames videlicet, & terræmotus, ut ex ijs quorum ipse certus autor est, intelligatur, etiam bella inferre, etsi ea hominibus imputari possent. Quod si de bellis ubique gentium ferè semper geri solitis diceret, non esset illa denunciatio, vaticinium: neque Discipulos longè ab ijs futuros conturbaret. Propterea

dicit non simpliciter illa ventura, sed cum signis, quibus intelligatur ista à se immitti. Mihi ergo videtur de initijs loqui cladis Iudaicæ supremæ: dum ait: omnia autem hæc initia sunt dolorum, majorum videlicet & atrociorum eventurorum Iudæis.

» Βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς. παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ εἰς συναγωγὰς δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων σταθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

9. Videte autem vosmetipsos. » Tradent enim vos in concilijs, » & in Synagogis vapulabitis, & » ante Præsides & Reges stabitis » propter me, in testimonium illis.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὰ μὲν ἐσόμενα ἐπὶ τοῦ τέλους τοιαῦτα καὶ ἡ τοῦ ἀντιχρίστου παρουσία· ὑμεῖς βλέπετε ὡς ἀσφαλίσασθε ἑαυτοὺς καρτερῶς ἐνέγκαι τὰ ἐπιόντα ὑμῖν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤ. Εὐκαίρως παρενέβαλε τὰ αὐτῶν κακὰ, ἔχοντα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ προσθεῖναι ὅτι διὰ τὸ ὄνομά μου, ἤγουν ἕνεκεν ἐμοῦ. εἰς μαρτύριον δὲ αὐτοῖς, ἵνα εἴπῃ, πρὸς τὸ μηδεμίαν αὐτοὺς ἔχειν ἀπολογίαν, ὑμῶν διὰ τὸ ταῦτα πάσχειν καταμαρτυρούντων.

ANONYMI. Talia quidem erunt quæ circa finem evenient, & talis Antichristi adventus. vos videte ut confirmetis vos ad fortiter ferenda quæ vobis accident.

VICTORIS ANT. Opportunè inseruit mentionem malorum ipsis propriorum; quippe quæ sic commemorata consolationem haberent, ex comparatione cum malis communibus. Est & alia consolatio ex causa, quam exprimens addit: *Propter nomen meum*. hoc est, mei gratia. In testimonium verò illis. quasi diceret: ne ullam habere possint excusationem, vobis per illas passiones testimonium idoneum perhibentibus.

» Καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον.

10. Et in omnes gentes primū » oportet prædicari Evangelium.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἵνα τότε γένηται τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ τέλους καὶ τοῦ ἀντιχρίστου.

ΤΟΛΩΣ. Πολλοί, φησίν, ἐλεύσονται σφετεριζόμενοι τὸ ὄνομα Χριστοῦ· ὁποῖος ἦν Θευδᾶς τε καὶ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, καὶ ἕτεροι πολλοί· ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἔμελλε γίνεσθαι, λέγει τέως βλέπετε μὴ πλανηθῆτε. οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ ὁ καιρὸς, μὴ οὔσης τῆς πίστεως αὐτῶν βεβαίας. τότε γὰρ δύνασθε καὶ τὸν καιρὸν μαθεῖν τῆς ἀπωλείας Ἱερουσαλὴμ

ANONYMI. Vt tunc eveniant prædicta de fine mundi & Antichristo.

TOLOSANI. Multi, inquit, venient vindicantes sibi Christi nomen tamquam proprium. Talis fuit Theudas & Iudas Galilæus, alijque multi. Quæ quia omninò sunt futura, vestrum est jam hinc in illud tempus consulere vobis & cavere ne seducamini. nam adventus ille meus, cujus momentum

ſcire cupitis, nihil vobis proderit ſi fide firma deſtitutos deprehendat. Tum autem planè ac liquidò poteritis intelligere tempus deſtructionis Ieruſalem, quando plenè confirmati ac corroborati fueritis in fide Chriſti venturi. Addit auditū iri bella, nimirum ea quæ geſta eſſe ante Ieroſolymorum excidium Ioſephus ſcribit: inde occaſionibus coortis quod Iudæi recuſarent cōſueta Romanis vectigalia pendere. id quod hi minimè ferendum rati, cōtinuis incurſionibus Iudeos infeſtarunt. Vos autem, inquit Dominus Diſcipulis, ne timueritis. nondum enim finis Ieruſalem erit illis quæ dicta ſunt bellis exardeſcentibus. quoniam uſq; ad perniciem ſupremam non procedent ſtatim odia: ſed victores Romani clementia uſuri, aut gratiam aut moram ſupplicij extremi ſæpius indulgebunt; toties Iudæis pertinaciam ingrati animi humanitati Romanorum repenſuris, rebellionibus & ſeditionibus iterandis. Nec ſolus erit bellicorum tumultuum terror aut labor. Erunt enim tunc etiam Ieroſolymis fames & terræmotus, palàm ferente Deo ſe Iudæis hoſtem. Prædicit autem & ſuis futurum ut traderentur ab hominibus, traherenturque ad concilia & tribunalia: ut ſcilicet recordatio prædictionis iſtius ſolatio ipſis eſſet tum cùm ad experientiam malorum veniretur. Deinde ne opinarentur pericula & tribulationes denunciatas poſſe impedire prædicationem Evangelij, ſubdit: *In omnes gentes prædicatum iri Evangelium.*

ὅταν ἀσφαλῶς γένησθε περὶ τὴν πίστιν τοῦ ἐρχομένου. πολέμους δὲ ἀκούσεσθαι λέγει. οὓς ὁ Ἰώσηππος γεγενῆσθαι γράφει πρὸ τῆς ἁλώσεως. μὴ θελησάντων τῶν Ἰουδαίων τοὺς συνήθεις φόρους τοῖς Ῥωμαίοις διδόναι. ἐφόδων Ῥωμαϊκῶν συνεχῶς γινομένων κατὰ τῶν Ἰουδαίων. μὴ θροεῖσθε ὑμεῖς φησὶν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητάς. οὔπω γὰρ τὸ τέλος τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔσται. γενήσονται γὰρ πολλάκις ἀνακωχαὶ διὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλανθρωπίαν. Καὶ πολλάκις οἱ Ἰουδαῖοι τὴν ἑαυτῶν ἀγνωμοσύνην ἐπιδείξονται. ἔσονται γὰρ ἐν Ἱερουσαλὴμ οὐ μόνον πόλεμοι ἀλλὰ καὶ λιμοὶ καὶ σεισμοί. προφανῶς δεικνύντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ ὡς πολέμιος εἴη πρὸς αὐτούς. προλέγει δὲ αὐτοῖς ὡς παραδοθήσονται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς συνέδριά τε καὶ δικαστήρια. ὡς ἂν ἔχωσί τινα παραμυθίαν ἐν ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς. εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ θλίψεις δυνήσονται κωλῦσαι τὸ κήρυγμα, φησὶν. ὅτι εἰς πάντα τὰ ἔθνη κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον.

11. Et cùm duxerint vos tra-
„ dentes, nolite præcogitare quid
„ loquamini: ſed quod vobis datū
„ fuerit in illa hora, id loquimini;
„ non enim vos eſtis loquentes,
„ ſed Spiritus Sanctus.

EIVSD. Veſtræ partes tantùm erunt reſpondere; & linguæ ac vocis ſonoræ officium commodare Divino Spiritui.

„ Ὅταν δὲ ἀγάγωσιν ὑμᾶς παραδι-
„ δόντες, μὴ προμεριμνᾶτε τί λαλή-
„ σητε, μηδὲ μελετᾶτε. ἀλλ' ὃ ἐὰν
„ δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦ-
„ το λαλεῖτε. οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ
„ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ
„ ἅγιον.

ΑΥΤΟΥ. Τὸ ἐν ὑμῖν τὰς ἀποκρίσεις καὶ τὰς διαλέκτους ἐνηχοῦς.

„ Πα

» Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς.

ΑΥΤΟΥ. Ταῦτα ἔργοις ἀποβέβηκε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι γίνεται.

» Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ταῦτα ἐπήγαγεν ἵνα μὴ νομίσωσι τὰ εἰρημένα κωλυτικὰ τοῦ κηρύγματος εἶναι. πρὸ γὰρ τῆς ἁλώσεως τὸ εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη. ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν. καὶ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, οὐκ εἰς τὸ πιστευθῆναι· ἐκηρύχθη μὲν γὰρ πανταχοῦ. διὸ καὶ εἶπεν, εἰς μαρτύριον τοῖς ἀπιστοῦσι, τουτέστιν εἰς ἔλεγχον, εἰς κατηγορίαν. διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἀπόλλυται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἵνα μηδὲ σκιὰν ἀπολογίας ἔχωσιν ἀγνωμονοῦντες. οἱ γὰρ ἰδόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν πανταχοῦ διαλάμπουσαν καὶ ἐν ἀκαριαίῳ τὴν οἰκουμένην ἑλοῦσαν, τίνα ἂν ἔχοιεν λοιπὸν συγγνώμην ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγνωμοσύνης μένοντες; ὅτι γὰρ πανταχοῦ ἐκηρύχθη τότε, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν. ὃ καὶ μέγιστον σημεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως· ὅτι ἐν εἴκοσιν ὅλοις ἔτεσι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης κατέλαβεν ὁ λόγος. μετὰ γὰρ τὰ προειρημένα φησὶν ἥξει τὸ τέλος τῶν Ἱεροσολύμων. πρὸ δὲ τὰ προειρημένα συμβῆναι, ἐδιώχθησαν παρ' αὐτῶν οἱ μακάριοι μαθηταί, δεσμῶται γεγόνασιν, ἤχθησαν

12. Tradet autẽ frater fratrem „ in mortem, & pater filium: & „ consurgent filij in parentes, & „ morte afficient eos.

EIVSDEM. Hæc contigerunt circa initia prædicatæ Christi fidei. Sed & nunc adhuc fiunt.

13. Et eritis odio omnibus pro„ pter nomen meum. Qui autem „ sustinuerit in finem, hic saluus „ erit.

VICTORIS ANT. Hæc subjunxit, ne existimarent quæ priùs dicta erant impeditura promulgationem Evangelij. nam ante Ierosolymam captam Evangeliũ prædicatum est. Audi quid dicat Paulus: *In omnem terram exivit sonus eorum*. Et in testimonium ipsis, nõ ut credatur. prædicatum enim est ubique. Propterea dicit: in testimonium non credentibus, hoc est in convictionem, in accusationem. Ideo postquam ubique terrarum prædicatum fuerit Evangeliũ peribit Hierosolyma; ut ne umbram quidem excusationis habeant ingrati. qui enim viderunt Christi potentiam ubique resplendentem, & velut momento, hoc est brevissimo tempore, orbem terrarum capientem, quam sperare veniam poterunt in sua ingratissima contumacia manentes. nam eo quod dixi spatio prædicatum ubique, demonstrat quod dicit Paulus; Evangelij quod prædicatum est in vniversa creatura quæ sub cœlo est. quod & maximum est signũ Christi virtutis: doctrinam ejus viginti annis orbem pervagatã ad ipsos

Rom. 10. 18.

mundi terminos pervenisse. Post prædicta, inquit, veniet finis Ierosolymorum. Prius autem quã ista jam dicta evenirent, persecutionẽ ab ipsis passi sunt beati Discipuli. Conjecti sunt in vincula, ducti sũt ad Præsides, missi ad Reges. Mandat autem: ne præmeditemini, cùm eritis dicturi pro vobis. accipietis enim à me sapientiam cui non poterunt resistere, aut contradicere adversarij uestri. Inde rursus rem ipsis omnium gravissimam prędenunciat: nempe ipsos in malis non habituros consolationem à caritate fratrum, civili bello affectus pervertente; & consanguinitatis atq; amicitiæ juribus conculcatis. Triplex ergo denunciatur bellum, à domesticis; à seductoribus, ab hostibus. Sed major ostenditur consolatio ex eo quod propter nomen Christi cũcta sint illa passuri. quod sanè tale est, ut omnem quantæcumque calamitatis acerbitatem levet, propter spes præmij futuri.

TOLOS. Multa passi sunt Apostoli à Iudæis antequam in apertam belli flammam scintillę simultatum erupissent. nam & ad judicia trahebantur ab ipsis, & ad Reges ducebantur. Herodem scilicet & Agrippam & Neronem. Itaque in istud tam triste tempus consolationem præparans Dominus, securos jam hinc jubet ipsos esse; neq; sollicitos disquirere quid ad sui defensionem coram Regibus aut judicibus dicturi essent. Suggeret enim, inquit, vobis in illo ipso cõmodùm tempore Spiritus Sanctus quid loquamini. Pergit deinde ipsis prædicare futurum, ut familiarissimos quosque & sanguine ac necessitudine conjunctissimos hostilem in modum sibi infensos experirentur. Id autem facit, ut tanto eos firmiores in fide redderet, quam illi ipsi tristes casus, qui ad eam extinguendam valere posse videbantur, corroborarent illam potiùs, ostendenda prædictionum veritate. Ex quo futurum ut

ἐπὶ ἄρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλέας. παρεγγυᾷ δὲ, ὅτι μὴ προμελετᾶτε μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι· λήψεσθε γὰρ παρ' ἐμοῦ σοφίαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντιστῆναι οὐδ' ἀντειπεῖν ἅπαντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. εἶτα πάλιν τὸ πάντων αὐτοῖς προαναφωνεῖ χαλεπώτατον· τὸ οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης παραμυθίαν ἕξουσιν, ἐμφυλίου πολέμου συμβαίνοντος, καὶ τῶν τῆς οἰκειότητος καὶ συγγενείας καταπατουμένων θεσμῶν. τριπλοῦς οὖν ἐστιν ὁ πόλεμος, ὁ ἀπὸ τῶν οἰκείων, ὁ ἀπὸ τῶν πλανῶν, ὁ ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ μείζων ἡ παράκλησις. διὰ γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πάντα ταῦτα συμβήσεται· ὅπερ μόνον ἱκανὸν τὸ πᾶσαν ἐπικουφίσαι τὴν συμφορὰν, διὰ τὰς μελλούσας ἐλπίδας.

ΤΟΛΟΣ. Πολλὰ ἔπαθον οἱ Ἀπόστολοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων πρὸ τοῦ ἐκραγῆναι τελείως τὸν πόλεμον. Καὶ γὰρ εἰς δικαστήρια εἵλκοντο παρ' αὐτῶν· καὶ ἐπὶ βασιλεῖς ἤγοντο, Ἡρώδην φημὶ καὶ Ἀγρίππαν καὶ Νέρωνα. λέγει δὲ αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ παραμυθούμενος· μὴ μεριμνᾶτε τί ἀπολογήσησθε· ἐν γὰρ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ δοθήσεται ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ λαλήσετε· προλέγει δὲ αὐτοῖς καὶ ὕστερον, ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν οἰκειοτάτων πολεμηθήσεσθε. τοῦτο δὲ ποιεῖ ὅπως ἐρρωμένους αὐτοὺς ποιήσῃ ἐν τῇ πίστει διὰ τὴν τῶν πραγμάτων πρόγνωσιν, καὶ γενναίως φέρειν τὰ συμβησόμενα. τὸ δὲ ἕνεκεν ἐμοῦ ἔσεσθε μισούμενοι· καὶ τὸ ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται, χάριν παρακλήσεως μεγάλης ἐστὶ λεγόμενον πρὸς τοὺς ἀποστόλους.

ut prænunciata mala generosiùs exciperent ac ferrent fortius. Subjunguntur duo quædam eximiam consolandi vim habentia. Primum est odio futuros Iudæis Apostolos propter Christum. Alterum: qui perseveraret usque ad finem eum fore salvum.

» Ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς
» ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ
» τοῦ προφήτου, ἑστὼς ὅπου οὐ δεῖ, ὁ ἀνα-
» γινώσκων νοείτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰου-
» δαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη.
» Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ
» καταβάτω εἰς τὴν οἰκίαν, μηδὲ
» εἰσελθέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας
» αὐτοῦ.
» Καὶ ὁ εἰς τὸν ἀγρὸν ὢν, μὴ ἐπι-
» στρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω ἆραι τὸ ἱμά-
» τιον αὐτοῦ.
» Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ
» ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

14. Cùm autem videritis abo- Dan. 9. 27.
» minationem desolationis, Stan-
» tem ubi non debet (qui legit,
» intelligat) tūc qui in Iudęā sunt,
» fugiant in montes.

15. Et qui super tectum, ne
» descendat in domum, neq; in-
» troeat ut tollat quid de domo
» sua.

16. Et qui in agro erit, non
» revertatur retro tollere vesti-
» mentum suum.

17. Væ autem prægnātibus &
» nutrientibus in illis diebus.

ΤΟΛΩΣ. Οἱ Ἰουδαῖοι τὸ πλαστὸν Ῥωμαίων μηχάνημα τὴν εἰσπεμφθεῖσαν εἰς τὸν ναὸν χρυσέαν κεφαλὴν τοῦτό φασιν εἶναι τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως· ἕτεροι δὲ τὰς εἰσαχθείσας σημαίας τοῦ Πιλάτου εἰς τὸ ἱερόν· ἄλλοι δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ κρατήσαντος τότε τὴν πόλιν· ὃ καὶ ἀληθέστερον τῶν ἄλλων ἐστί· πᾶν γὰρ εἴδωλον βδέλυγμα νομίζεται. ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦ Καίσαρος εἰκόνας νύκτωρ εἰσήγαγον οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸ ἱερόν. διὸ καὶ θόρυβος γέγονεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς καὶ ὁ κατὰ τῶν Ἰουδαίων πόλεμος. τότε τοίνυν, φησὶν ὁ Σωτὴρ, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὄντες φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· οἱ γὰρ Ἀπόστολοι οὐκ ἦσαν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· ἀλλὰ θείῳ πνεύματι κινούμενοι ἐξῆλθον ἀπὸ Ἱερουσαλήμ· λέγει δέ· καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μηδενὸς τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπιστραφήτω· ἀλλὰ γυμνῷ τῷ σώματι φευγέτω. Καὶ ταῖς ἐχούσαις τέκνα καὶ ταῖς ἐγκυμονούσαις οὐαί· διὰ τὸ μὴ δύνασθαι φεύγειν αὐτὰς ὑπὸ τῆς τῶν τέκνων φιλοστοργίας καὶ τὸ τῆς γα-

TOLOSANI. Abominationem desolationis interpretātur Iudęi extremum illud Romanorum inventum, quo Templum immisso in illud suis capite polluerunt. Alij potiùs isto verbo designari putant Pilati signa in Templum introducta. Alij statuam ejus, qui civitatem tunc ceperat: quod & videtur verius. Omne siquidem idolum abominatio censetur. Sed & effigies Cæsaris Romani per noctem in Templum induxerunt. unde & tumultus extitit in Ierusalem, & initium accepit desolatio ejus, & bellum adversus Iudæos. Tunc igitur, Salvator inquit, *qui in Iudæa sunt fugiant in montes*. Apostoli enim cùm ista contigerunt non erant in Iudæa; sed divino spiritu instincti exierant Ierosolymis. Ait autem, qui supra domus tectum fortè tunc fuerit, is nullius rei quam domi reliquerit cura, aut amore persuaderi sibi sinat, ut illò
rever-

revertatur. sed vel nudus si sapit, toto impetu capessat fugam. foetis quoque mulieribus ac nutricibus, quæ tali tempore fuerint, infortunium denunciat. quoniam à fuga ipsas vel caritas tenerorum pignorum, vel ventris onus retardabit.

στερεὸς ἄχθος. διὰ γοῦν τούτων τῶν ῥημάτων καὶ τὴν τεκνοφαγίαν ὑπεσημήνατο. ὑπὸ γὰρ τοῦ λιμοῦ πολιορκούμεναι αἱ μητέρες τῶν ἰδίων τέκνων ἥψαντο.

Ego verò preterea Christum his verbis innuisse puto id quod aliunde scimus contigisse Ierosolymis hoc, de quo agitur, tempore: nimirum ut fame obsessos perurgente, matres quedam eo rabiei adactæ fuerint, ut filios parvulos in cibum verterint.

18. Orate verò ut hyeme non „ fiant.

19. Erunt enim dies illi tribu„lationes tales, quales nõ fuerunt „ ab initio creaturæ, quã condidit „ Deus usq; nunc, neque fient.

20. Et nisi breviasset Dominus „ dies, non fuisset salva omnis „ caro: sed propter electos quos „ elegit, breviabit dies.

„ Προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται „ ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος.

„ Ἔσονται γὰρ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι „ θλίψις, οἵα οὐ γέγονε τοιαύτη ἀπ᾽ ἀρ„χῆς κτίσεως, ἧς ἔκτισεν ὁ Θεὸς, ἕως „ τοῦ νῦν, καὶ οὐ μὴ γένηται.

„ Καὶ εἰ μὴ Κύριος ἐκολόβωσε „ τὰς ἡμέρας, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα „ σάρξ. ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, οὓς „ ἐξελέξατο, ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας.

TOLOSANI. Secundùm quidem obvium sensum loquitur de malis imminentibus Iudææ per illa tristia & difficilia tempora. nam in tantùm efferabuntur hostes, ut neque uterum gestantium, neque parvulorum misereantur. Addit autem tribulationem futuram omnium, quæ umquam fuerunt aut futuræ sunt gravissimam: & nisi breviasset Deus dies illos: hoc est nisi diremisset bellum & pacem à Romanis fecisset, non fieret salva omnis caro, hoc est, nullus Iudeus superfuisset. Propter electos autẽ, hoc est, eos qui ex Iudæis crediderunt, aut credituri erant, finem imposuit Deus illi exitiali bello.

ΤΟΛΩΣ. Κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον περὶ τῶν καταλαβεῖν μελλόντων τὴν Ἰουδαίαν κακῶν λέγει, διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ καιροῦ. εἰς γὰρ τοσαύτην τετράψονται ὠμότητα οἱ πολέμιοι, ὥστε οὐδὲ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας ἢ τὰ βρέφη ἐλεῆσαι. λέγει δὲ ὅτι καὶ θλίψις γενήσεται πασῶν τῶν πώποτε γενομένων ἢ γενησομένων χαλεπωτέρα· καὶ εἰ μὴ ἐκολόβωσεν ὁ Θεὸς τὰς ἡμέρας. τουτέστιν, εἰ μὴ κατέλυσε τὸν πόλεμον τῶν Ῥωμαίων, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· τουτέστιν οὐκ ἂν ὑπελείφθη Ἰουδαῖος. διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοὺς ἐκ Ἰουδαίων κατέπαυσεν ὁ Θεὸς τὸν πόλεμον· ἤτοι τοὺς πιστεύσαντας ἢ μέλλοντας πιστεῦσαι.

ANONYMI. Hoc quadrat & in Titum stantem super Sion mõte Sancto ejus, cùm obsideret Ierorolymam. Quadrat & in Antichristum, de quo scriptum est:

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τοῦτο ἁρμόζει καὶ πρὸς Τίτον στάντα ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἐν τῷ πολιορκεῖν τὴν Ἱερουσαλήμ. ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀντίχριστον, περὶ οὗ γέγραπται, ὥστε καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός. ἀμφότεροι δὲ βδελύγματα

ἐρημω

ἐρημώσεως. βδελυκτὸν γὰρ ὁ μὲν ὡς εἰδωλολάτρης, ὁ δὲ ὡς ἀντίθεος· ἐρημώσει δὲ ὁ μὲν Ἰουδαίαν, ὁ δὲ πολλὰ τοῦ κόσμου· πλὴν τὰ ἐπαγόμενα μᾶλλον δηλοῖ περὶ τοῦ ἀντιχρίστου ταῦτα εἰρῆσθαι. ὁ ἀναγινώσκων, τουτέστι τὸν Δανιὴλ τὸν περὶ τοῦ βδελύγματος γράψαντα, νοείτω δὲ τὴν ἀκολουθοῦσαν ἐρήμωσιν τῷ βδελύγματι. τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Ἰούδας ἐξομολόγησις ἑρμηνεύεται. Ἰουδαίαν οὖν φησιν οὐ τὴν Ἰουδαίων χώραν μόνον, ἀλλὰ πάντας τοὺς τὴν Χριστοῦ ἐξομολόγησιν οἰκοῦντας, τουτέστι τοὺς πιστούς. τοῦτο δὲ παρέγραψεν ὡς τοῦ Ἀντιχρίστου, διὰ τῶν ἔμπροσθεν σημαινομένου, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ τοῖς πιστοῖς θλίψεως. καὶ ὁ εἰς τὸν ἀγρὸν ὤν, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἔχει φησί, φευγέτω, μηδὲ τοσοῦτον ἀναβαλλόμενος ὡς ἢ ἐπισιτισμὸν ἢ ἀμφίον λαβεῖν· τοῦτο δὲ νοηθήσεται καὶ ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίων πολέμους. Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις. τοῦτο μὲν κατ' ἰδίαν δηλοῖ, οὐαὶ τῷ φόρτῳ τῶν βρεφῶν κατηχθημέναις, ὅτι οὐκ ἔστι ῥᾳδία αὐταῖς ἡ φυγή· τὸ δὲ ἀναγωγικὸν δηλοῖ, οὐαὶ τοῖς φόρτον ἁμαρτιῶν κατεσφιγμένοις, θηλυπρεπέσι καὶ οὐκ ἀνδρικοῖς τὰ φρονήματα, ὅτι ὑπὸ τὸν Ἀντίχριστον γενήσονται, τὸ ἀνδρείως ἀποδρᾶναι παραιτησάμενοι. προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος· πάλιν κἀνταῦθα τὸ μὲν αἰσθητὸν δηλοῖ κακὸν τὸν χειμῶνα καὶ τὴν φυγὴν καὶ τὴν ἐν ὄρεσι διαγωγήν. κατ' ἀναγωγὴν δὲ, οἱ μὲν πρὸς Θεὸν εἰρήνην καὶ γαλήνην ἄγοντες ὑπ' αὐτοῦ σκεπόμενοι ῥᾷστα ὑπομένουσι τὰς θλίψεις· οἱ δὲ πρὸς Θεὸν στασιάζοντες καὶ ἀνυπότακτοι αὐτῷ, ἀπρονόητοι μένοντες θήραμα τῷ Ἀντιχρίστῳ γενήσονται. ἔσονται γὰρ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι θλῖψις, καὶ τὰ ἑξῆς. τοῦτο περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου εἰρημένον νοητέον, καὶ οὐ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἁλώσεως τῆς ἐπὶ Τίτου· ὅτι φησὶ, μήτε γεγονέναι μήτε γενήσεσθαι τοιαύ-

Vt & in templo Dei sedeat ostendens se tamquam sit Deus. uterque horũ dici potest abominatio desolationis. Abominabilis enim ille ut idololatra, hic ut impius Dei hostis. Desolabit autem ille quidem Iudæam, hic multas Orbis partes. Cæterùm quæ adduntur magis significãt, de Antichristo potiùs hęc dici. *qui legit,* Danielem videlicet, de abominatione scribentem, intelligat subjunctam desolationem abominationis. *Tunc qui in Iudea* Iudas confessionem significat. Iudæam ergo dicit non Iudæorũ terram solùm, sed omnes in Christi confessione habitantes, hoc est fideles. Hoc adscripsit congruè ad priùs significata de Antichristo, & ejus sævitia in fideles. *Et qui in agro est, non revertatur retrò tollere vestimentum suum,* sed ut est, fugiat quantum potest, ne tantùm quidẽ interponens moræ quantùm cibo ad viaticum aut pallio sumendis opus sit. Hoc intelligatur & de bellis Romanorum in Iudæos. *væ autem pregnantibus.* Hoc particulariter memorat. vę pondere fœtuum præpeditis, quibus sic fiet non facilis fuga. Anagogico verò sensu hæc significant: væ onere implicatis peccatorum, effœminatis & nihil virile spirantibus. tales enim utique ab Antichristo capientur, cui se subducere, virili in tempore fuga pręsumpta, recusaverint. *Orate autẽ ne fiat fuga vestra hieme.* Rursus hic literalis quidem sensus incommoditatem fugæ per hiemem, & latebrarum in montibus designat. Anagogicus autem declarat, eos quidem qui in pace cum Deo, ac serena tranquillitate vivunt, ab ipso protectos, facilè toleraturos tribu-

Ad Thess. 2

tribulationes: Eos verò qui à Deo diffident, & ei se subjicere recusant, provida ejus cura destitutos prædam futuros Antichristi. *Erunt enim dies illi tribulatio* &c. Hoc dictum de Antichristo intelligatur, non autem de clade Ierosolymorũ à Tito illata. Ait enim nec fuisse, nec fore postea tales tribulationes. Sanè multas expugnationes urbiũ Historiæ referunt: nullam tamen in qua majora mala contigerint, quam in Ierosolymitana, qua obsessi fame adacti sunt ad se mutuo comedendos, & spurcissima quæque denti supponenda, sequente tandem ultimo exitio tum urbis, tum ipsorum. *Et nisi Dominus breviasset dies* &c. Ajunt enim quidã triennio duraturã tyrãnidem Antichristi, innixi testimonio Danielis de cornu, quod significat Antichristum, scribentis, prævaliturum illud per tempus & tempora & dimidium temporis. Ait autem id Daniel in 20. Capite, ubi de Bestijs quatuor agit.

VICTORIS ANT. Abominationem quidam ajunt dici milites ingressos in Templum. Alij statuam ejus, qui tunc urbem cepit. quòd mihi maximè consentaneum videtur. Abominatio enim omne Idolum vocabatur, & omne simulacrum. Addidit: *desolationis*, ideo quod postquam est istud ibi erectũ simulacrum, inaccessus deinde locus factus est. Et Pilatus quidem, qui Iesum crucifixit, Cæsaris imaginibus noctu in Tẽplum immissis, ijsdemque erectis, ut Iosephus narrat, magni tumultus causa Iudæis fuit. Ex quo tempore inchoata seditio non priùs desijt, quàm Templum incenderetur, & urbs

τὰς θλίψεις· καὶ γὰρ πολλὰς ἁλώσεις αἱ ἱστορίαι δηλοῦσιν· ἀλλ' οὐ χεῖρον κακὸν γεγενημένον ἐν αὐταῖς τῷ ἐν Ἱερουσαλήμ, ὡς καὶ εἰς ἀλληλοφαγίαν τοὺς πολιορκουμένους χωρῆσαι, καὶ ἅπαν ἀκάθαρτον ὑπὸ ὀδόντα ἀγαγεῖν, καὶ τέλος αὐτὴν ἀπολέσθαι καὶ τοὺς ἑλόντας αὐτούς. καὶ εἰ μὴ Κύριος ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας, καὶ τὰ ἑξῆς. φασὶ γάρ τινες τρία ἔτη γενήσεσθαι τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Ἀντιχρίστου, διὰ τὸ εἰρῆσθαι τῷ Δανιήλ, καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ∠'' κερατίζειν καιροῦ τὸ ἐν τῷ κεράτῳ· ὃ δηλοῖ τὸν Ἀντίχριστον. φησὶ δὲ τοῦτο Δανιὴλ ἐν κ' κεφαλαίῳ αὐτοῦ, ἔνθα περὶ τῶν θηρίων τῶν τεσσάρων διέλαβε.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Βδέλυγμά τινές φασι τοὺς στρατιώτας τοὺς εἰσελθόντας τῷ ἱερῷ, τινὲς δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ τότε τὴν πόλιν ἑλόντος· ὃ καὶ μάλιστά μοι δοκεῖ λόγον ἔχειν. βδέλυγμα γὰρ πᾶν εἴδωλον ἐλέγετο καὶ πᾶν ἐκτύπωμα. ἐρημώσεως δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἄβατος λοιπὸν ὁ τόπος ἐγένετο. καὶ Πιλᾶτος δὲ ὁ καὶ τὸν Ἰησοῦν σταυρώσας, τὰς τοῦ Καίσαρος εἰκόνας νύκτωρ εἰς τὸ ἱερὸν εἰσαγαγὼν καὶ ἀναστήσας, ὡς Ἰώσηππός φησι, πολλοῦ μὲν θορύβου τοῖς Ἰουδαίοις αἴτιος ἐγένετο· ἐκ τότε δὲ ἡ στάσις λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν οὐ διέλιπεν ἄχρις οὗ τότε τὸ ἱερὸν ἐνεπρήσθη καὶ ἡ πόλις ἠρημώθη. ταύτας οὖν εἰκότως βδέλυγμα καλεῖ. ἐρημώσεως δὲ ὡς ἀρχὴν ἐργαζόμενον τῆς στάσεως, ἀφ' ἧς ἡ τῆς πόλεως ἐρήμωσις ἀπετελέσθη. εἶτα ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ ζώντων ἐνίων αὐτῶν ταῦτα ἔσται, διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅταν ἴδητε. ὅθεν ὡς ἄν τις θαυμάσειε μάλιστα τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐκείνων ἀνδρείαν ὅτι ἐν τοιούτοις καιροῖς ἐκήρυττον, ἐν οἷς μάλιστα τὰ Ἰουδαϊκὰ ὑποκαμεῖτο. μετὰ ταῦτα λέγει πάλιν τὰς Ἰουδαϊκὰς συμφοράς, ὅτι ὅταν ὦσιν οὗτοι λαμπροὶ οἱ τὴν οἰκουμένην διδάξοντες ἅπασαν, τότε ἐκεῖνοι ἐν συμφοραῖς.

ἔσται

ὅταν γὰρ φησὶ ταῦτα γένηται, καὶ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως στῇ ἐν τόπῳ ἁγίῳ, φεύγετε. οὐδεμία γὰρ ἐλπὶς λοιπὸν σωτηρίας ὑμῖν. οὐδὲ γάρ ἐστιν ὑμῖν ὑπονοεῖν ὡς γενήσεταί τις μεταβολὴ τοιαύτη, οἵα καὶ πολλάκις ἐν τοῖς πολέμοις ἐγένετο. ἀγαπητὸν γὰρ λοιπὸν γυμνῷ σώματι διασωθῆναι. διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν δωμάτων οὐκ ἀφίησιν εἰς τὴν οἰκίαν ἐλθεῖν ὥστε ἆραι τὰ ἱμάτια. τὰ ἄφυκτα δηλῶν κακὰ καὶ τὴν ἀπέραντον συμφοράν. οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις· καὶ τὰ ἑξῆς. ὁρᾷς ὅτι περὶ τῶν καταληφθησομένων Ἰουδαίων φησὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ. καὶ μή τις νομίσοι τὸ ἐπαγόμενον ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι· ἀλλ' ἐντυχὼν τοῖς Ἰωσήππου συγγράμμασι, μανθανέτω τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. δείκνυσι δὲ αὐτοὺς καὶ χαλεπωτέρας τιμωρίας ἀξίους τῆς εἰρημένης. εἰ γὰρ ἐπὶ πλεῖον φησὶν ἐκράτησεν ὁ πόλεμος ὁ Ῥωμαίων ὁ κατὰ τῆς πόλεως, ἅπαντες ἀπώλοντο οἱ Ἰουδαῖοι. πᾶσαν γὰρ σάρκα τὴν Ἰουδαϊκὴν λέγει, καὶ τὴν ἔνδον. οὐ γὰρ δὴ μόνον τοὺς ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπολέμουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πανταχοῦ διεσπαρμένους. τίνας δέ φησιν ἐκλεκτοὺς ἐνταῦθα; τοὺς ἐν μέσοις ἀπειλημμένους αὐτοῖς πιστούς. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι ὅτι δι' αὐτοὺς καὶ τὸ κήρυγμα ταῦτα γέγονε τὰ κακά, δείκνυσι τοὐναντίον, ὅτι εἰ μὴ ἐκεῖνοι ἦσαν, προρρίζοι ἂν ἅπαντες ἀπώλοντο. ἀλλ' ἵνα μὴ συναπόλωνται τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι πιστοί, ταχέως κατέλυσε τὴν μάχην καὶ πέρας ἔδωκε τῷ πολέμῳ. πληρώσας δὲ τὰ περὶ Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν αὐτοῦ λοιπὸν διαβαίνει παρουσίαν, καὶ λέγει αὐτοῖς τὰ σημεῖα, οὐκ ἐκείνοις χρήσιμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐσομένοις ἅπασι. τὸ δὲ τότε, οὐχὶ τῆς ἀκολουθίας ἐστὶ τοῦ καιροῦ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ ᾧ μέλλει γίνεσθαι ταῦτα ἃ μέλλει λέγειν. ἔθος γὰρ τοῦτο τῇ γρα-

deſolaretur. Has igitur meritò *abominationem* vocat, *deſolationis*, quod initium inde ductum ſit ſeditionis, ex qua tandem urbis deſolatio ſecuta eſt. Inde ut intelligant, viventibus adhuc quibuſdam ipſorum hæc eventura, addit: *Cùm videritis.* Ex quibus admirari maximè licet potentiam Chriſti, & Diſcipulorũ ejus animi robur; qui tali tempore, quo maximè gens Iudaica, unde ipſi erant, bellis internecinis diſcerpebatur, Evangelium prædicaverint. Inde rurſus commemorat Iudaicas calamitates ut oſtendat, quo tempore Diſcipuli ſui futuri eſſent in honore, auditi per univerſum terrarum orbem ut Magiſtri veritatis; tunc Iudæos in sũmis verſaturos miſerijs. Cũ enim, inquit, hæc acciderint; & abominatio deſolationis ſteterit in loco ſancto, fugite: nulla enim manentibus ibi vobis ſpes ſalutis reſtat. Nam non eſt quod ſperetis opportunè tunc adfuturam periclitantibus rebus mutationem aliquam talem, quales multæ oppugnato Dei populo eveniſſe olim cœleſtibus auxilijs narrantur. In hoc bello benè cum eo agetur qui nudus amiſſis omnibus, caput ac vitam ſervare potuerit. Propterea non ſinit eos qui in tectis ſunt deſcendere in domos ut veſtimenta tollant, extrema ſignificans mala & vim calamitatis immenſam. *Væ autem prægnantibus* &c. vides eum loqui de malis Iudæam oppreſſuris, propter temporum acerbitatẽ. & nemo putet quod additur hyperbolicè dictum; ſed legens Ioſephi ſcripta diſcat dictorum veritatem. Oſtendit autem eos gravioribus quàm quę referuntur dignos

pœnis fuisse. Si enim paulò plus durasset Romanorum Civitatem oppugnantium sæva vis, omnes Iudæi perijssent. Hoc illa significant *non fieret salva omnis caro*, quę ad gentem Iudaicam restringenda sunt: comprehendendo eò pariter qui tum in Iudæa erant, & qui extra eam degebant, Iudæos. Non enim in priores solùm atrocissimè sæviebatur, sed & in dispersos ubique gentium. quos autem hic *Electos* dicit? Credentes qui mixti incredulis erant. ne enim dicerent Iudæi: propter Christianos & Evãgelij prædicationem hæc evenisse mala; demonstrat contrarium: nempè funditus perituram universam nationem Iudæorum, nisi illi fuissent: ne enim simul cum incredulis Iudæis interirent qui ex ea gente in Christum credidissent, corripuit Deus præliorum tempus, & belli terminum repræsentavit. Expletis autem quæ de Ierosolymis dicenda erant, transit rursus ad Aduentum suum, & præcessura illum signa manifestat ad utilitatem non illorum solùm, sed etiam nostram, & posterorum omniũ. Illud porrò, *Tunc*, non ad seriem referendum est temporis: quasi significet simul cum prius dictis & hæc fore: sed adaptandum est suo proprio tempori, quo nimirum illa quæ dicturus est contingent. Mos enim hic Scripturæ est, velut historica serie disjuncta connectere. Interim à loco ipsos securos reddit; indicans proprietates adventus sui secundi, & notas ipsorum. non enim ut in priori adventu in Bethlehem exiguo angulo orbis terrarum, nemine à principio conscio, apparuit, sic & tunc se venturum ait: sed manifestè, ut indice opus non sit.

φῶς τὸ κεχρῆσθαι τῆς ἱστορίας τῷ τρόπῳ· καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοὺς ἀσφαλίζεται, λέγων τὰ ἰδιώματα τῆς αὐτοῦ παρουσίας τῆς δευτέρας, καὶ τὰ τῶν πλάνων δείγματα. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐν Βηθλεὲμ ἐφάνη καὶ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς οἰκουμένης, καὶ οὐδενὸς εἰδότος ἐξ ἀρχῆς, οὕτως καὶ τότε φησίν· ἀλλὰ φανερῶς, καὶ ὥστε μὴ δεῖσθαι τοῦ ταῦτα ἀπαγγέλλοντος.

21. Et tunc si quis vobis dixe-
„ rit, Ecce, hic est Christus, ecce
„ illic, ne credideritis.
22. Exurgent enim pseudochri-
„ sti, & pseudoprophetæ: & dabũt
„ signa & portenta ad seducẽdos,
„ si fieri potest, etiam electos.

„ Καὶ τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ,
„ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ
„ πιστεύσητε.
„ Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι, καὶ
„ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα
„ καὶ τέρατα πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν, εἰ
„ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

ANONYMI. Cum enim in desiderio & expectatione tunc passim futurus sit secundus Christi adventus, quem quasi sitient oppressi cladibus ab Antichristo illatis populi, multi seductores surgẽt dicentes: Ecce hic est Christus, & ecce illic. Pronomen autem, *vobis*,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Προσδοκίμου γὰρ οὔσης τηνικάδε τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ οἱονεὶ διψωμένης διὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἀντιχρίστου θλίψιν, πολλοὶ λογοποιοὶ ἀναστήσονται λέγοντες· ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἐκεῖ. τὸ δὲ, ὑμῖν, οὐ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὁρᾷ, ἀλλὰ πρὸς πάντα πιστὸν τὸν τότε φθανόμενον. καὶ αὕτη γὰρ

ἐνερ-

ἐνέργεια διαβολικὴ τὸ ἀποπλανηθέντας προσθέσθαι τῷ μὴ Χριστῷ ὡς Χριστῷ· ἐγγὺς γὰρ οὔσης αὐτοῦ τῆς ἀπωλείας καὶ τῆς καταχρίσεως, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐνοῦσαν κενώσει δύναμιν πρὸς τὸ πλανῆσαι πάντας, καὶ κοινωνοὺς ἔχειν τῆς τιμωρίας.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἐγερθήσονταί φησι ψευδοπροφῆται· ὁ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἅπαν ἐπιχειροῦντες τοὺς πολλοὺς ἠπάτων. οὗτοι δὲ ὁ περὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐκείνων πικρότεροι. ποιήσουσι γάρ φησι σημεῖα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, τῷ ψευδοχρίστῳ διακονούμενοι. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν Ἰουδαίων ψευδοπροφῆται γεγόνασι. ψευδόχριστοι δὲ ἐπὶ τῆς καινῆς· τοὺς αὐτοὺς δὲ νῦν τούτους κἀκείνους φησί. καὶ ἐπιφέρει.

hoc loco non Apoſtolos ſpectat, ſed quemcunque fidelem, qui tunc erit, nam eò tendit aſtutia & vis malefica Diaboli, ut deceptis perſuadeat adhærere ut Chriſto ei qui Chriſtus non eſt. nam cùm exterminium ſuum ultimum, & condemnationé vim illi nocendi omnem erepturam, inſtare ſentiet, artes fallendi cunctas & quantum habet potentiæ exeret ad ſeducendos omnes, quò plures deinde habeat pœnæ conſortes.

VICTORIS ANT. *Surgent*, ait, *Pſeudoprophetæ*. Fuere tales jã tum Apoſtolorũ tempore, & omnia conati multos deceperunt. At illi alij, qui ante ſecundum adventum extituri ſunt, prioribus perniciosiores erunt. Edent enim ſigna talia, quę inducere in fraudem queant etiam electos, ſi id fieri poſſet. Adeo potenter ſuo falſo Chriſto ſervient. olim apud Iudæos Pſeudoprophetæ fuerunt: in nova Lege etiam Pſeudochriſti. Eodem nomine utroſque nunc deſignat, & adjungit:

» Ὑμεῖς δὲ βλέπετε· ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν πάντα.

23. Vos ergo videte: ecce prędixi vobis omnia.

ΑΝΩΝ. Μηδεὶς ἄγνοιαν προφασιζέσθω ἀλλ' ἀσφαλιζέσθω ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τούτων ἀπάτης.

ANON. Nemo ignorantiã obtendat; ſed caveat ſibi, ſeq; præmuniat adverſus horum fraudes.

» Ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, μετὰ τὴν θλῖψιν ἐκείνην ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς.
» Καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔσονται ἐκπίπτοντες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, σαλευθήσονται.
» Καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης.

24. Sed in illis diebus poſt tribulationem illam Sol contenebrabitur, & Luna non dabit ſplendorem ſuum.
25. Et Stellæ Cœli erunt decidentes, & virtutes quæ in Cœlis ſunt, movebuntur.
26. Et tunc videbunt Filiũ hominis venientem in nubibus, cum virtute multa & gloria.

ΤΟΛΩΣ. Πληρώσας τὰ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων περὶ τῆς ἑαυτοῦ λοιπὸν πα-

TOLOSANI. Abſolutis quæ ad Ieroſolymam pertinebant, deinceps

ceps de ſuo ipſius adventu diſſerit. Et hinc incipit dicere quæ & Apoſtolis & cunctis nobis utiliſſima videbat fore. Quod ait, *Tunc*, ne ſic accipias, quaſi tempus indicetur cladem Ieroſolymorum ſtatim ſequens. tamquam ſignificare velit ſubitò poſt capta Ieroſolyma fore qui dicant; ecce hic eſt Chriſtus: quibus minimè ſit credendū. ſed indefinitè intellige. neq; enim id accidet cum deſolata Ieruſalem fuerit;ſed cùm advenerit Antichriſtus. Tunc, ait, ne erretis. Declarans ipſis proprietates ſui adventus, & ſigna Impoſtorum. Non enim ſicut in primo adventu in Bethlehem apparebit, aut in parvo quopiam angulo terræ; ſed palàm in luce publica. Tunc enim creatura immutabitur; & angelicæ virtutes obſtupeſcent. & tunc videbunt Filium hominis cum corpore venientem in nubibus cum poteſtate & gloria multa.

ρουσίας διαλέγεται· κἀντεῦθεν ἄρχεται λέγειν τὰ τοῖς ἀποστόλοις χρησιμώτατα καὶ πᾶσιν ἡμῖν. Τὸ δὲ τότε, μὴ ὑπολάβῃς ὅτι ὅταν τὰ περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ πληρωθῶσι, τότε ἐξαίφνης εἴπῃ· ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός. μὴ πιστεύσητε· ἀλλ' ἀορίστως νόησον. οὐ γὰρ ὅταν ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐρημωθῇ· ἀλλ' ὅταν μέλλῃ παραγίνεσθαι ὁ Ἀντίχριστος· τότε φησὶ μὴ πλανηθῆτε. σαφηνίζων αὐτοῖς τὰ ἰδιώματα τῆς αὐτοῦ παρουσίας· καὶ τὰ τῶν πλάνων σημεῖα· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ πρώτῃ ἐν Βηθλεὲμ ἐφάνη· καὶ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ φανερῶς· τότε γὰρ ἡ κτίσις ἀλλοιωθήσεται. Καὶ αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις ἐκπλαγήσονται. Καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ σώματος ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

27.Et tūc mittet Angelos ſuos;
„ & congregabit electos ſuos à
„ quatuor ventis, à ſummo terræ
„ uſque ad ſummum cœli.

„ Καὶ τότε ἀποστελεῖ τοὺς Ἀγγέλους
„ αὐτοῦ, καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς
„ αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ'
„ ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ.

ANONYMI. *Sol obſcurabitur:* Hæc ſigna ſunt manifeſtiſſima ſecundi Chriſti Adventus: & immutationis elementorum. dictum eſt enim de his à Diſcipulo Chriſti: *In qua* (die Domini) *cæli magno impetu tranſient,* Stellæ verò ardentes cadent, *novos verò cælos, & novam terram ſecundùm promiſſa illius expectamus.* Oportet enim & creaturam in ſtatum incorruptibilē tranſire. *Nam vanitati* (quaſi diceret corruptioni) *ſubjecta eſt creatura nō volens, ſed propter eum qui ſubjecit eam in ſpe. quoniam & ipſa creatura liberabitur à corruptione in renovationem gloriæ filiorum Dei.* Et tūc

Pet.ep.2. c.3.10.

Rom.viij. 22.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται. Ταῦτα τὰ σημεῖα φανερώτατά εἰσι τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς τῶν στοιχείων ἐναλλαγῆς· εἴρηται γὰρ περὶ αὐτῶν τῷ μαθητῇ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾗ φησιν οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, ἄστρα δὲ καυσούμενα πεσοῦνται, καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν. Δεῖ γὰρ καὶ τὴν κτίσιν ἐπὶ τὸ ἄφθαρτον ἐναλλαγῆναι. τῇ γὰρ ματαιότητι, τουτέστι τῇ φθορᾷ ὑπετάγη ἡ κτίσις, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἀπαλλαγήσεται τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀνακαίνωσιν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. καὶ ἀνθρώπων. τοῦ γὰρ Ἀντιχρίστου ἀναιρεθέντος τῇ δυνάμει τοῦ πνεύ-

ματος

ματος· ἀνελεῖ γάρ, φησιν, ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ πνεύματι αὐτοῦ, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. καὶ τῆς κτίσεως εἰς τὸ ἄφθαρτον ἐναλλαγείσης ὀφθήσεται πάσῃ σαρκὶ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καθὼς γέγραπται. καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Κυρίου παρουσία. νεφέλας δέ φησιν ἢ τὰς ὄντως νεφέλας, ἢ ἁγίους ἀγγέλους διὰ τὸ μετάρσιον αὐτῶν καὶ ἀεροπόρον. ἐπισυνάξει δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, οἷον ἐκ τῶν τεσσάρων κλιμάτων, δυσμῶν, ἄρκτου καὶ μεσημβρίας. ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ· ὡς μὲν τοιοῦτον δηλοῦσθαι ἀπ' ἄκρου φησί, τουτέστιν ἀπὸ τῶν ἄγαν τὰ γήϊνα πραξάντων ἁμαρτωλῶν, ἕως τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστιν ἕως τῶν ἄκρως τὰ οὐράνια καὶ φίλα Θεῷ πραξάντων· ὡς εἰ λέγοι, ὅτι οὔτε τις τῶν ἁμαρτωλῶν εἰρχθήσεται ἐπὶ κρίσιν ἐλθεῖν, οὔτε τις δίκαιος συγχωρηθήσεται τοῦ μὴ εἰς κρίσιν παρεῖναι. πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται. ἐπεί τοι γε πῶς οἱ ἐγκείμενοι νεκροὶ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ συναχθήσονται εἰ μὴ τὰ εἰρημένα σημᾶναι ἠβούλετο ὁ Εὐαγγελιστής.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν θλῖψις τότε ἔσται μεγάλη, τοσούτων ὄντων τῶν ἀπατώντων. ἀλλ' οὐκ ἐκτείνεται εἰς χρόνου μῆκος. εἰ γὰρ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκολοβώθη, πολλῷ μᾶλλον οὗτος ὁ πειρασμὸς συσταλήσεται διὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους. μετ' ἐκείνην οὖν τὴν θλῖψιν ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται· ὁμοῦ γὰρ σχεδὸν ἅπαντα ταῦτα, ὅταν ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται θορυβήσουσι παραγενόμενοι· καὶ ἀληθῶς αὐτὸς πάρεστι μετασχηματιζομένης λοιπὸν αὐτῆς τῆς κτίσεως· καὶ γὰρ ὅτι σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· καὶ τὰ ἄστρα πεσεῖται· τίς γὰρ αὐτῶν ἔσται χρεία, νυκτὸς οὐκ οὔσης; καὶ αἱ-

videbunt Filium hominis. Antichristo enim de medio sublato virtute spiritus: (scripsit enim de illo divinus Apostolus: *Quem Dominus interficiet spiritu suo*) *Thess. 2.* & creatura in incorruptibilem statum mutata, videbitur ab omni carne salutare Dei nostri, sicut scriptum est: & secundus adventus Domini. Nubes autem dicit, aut veras nubes, aut sanctos Angelos, propter volucrem sublimitatem ipsorum, & facilitatem tranandi aërem. Congregabit autẽ electos suos à quatuor ventis, videlicet ex quatuor climatibus terræ, Oriẽte, Occidente, Septẽtrione, Meridie: *à sũmo terræ, usq; ad summũ cæli*. His verbis significari quidam putant peccatores & sanctos: ut *sũmũ terræ* designet eos, qui maximè omniũ terrena sapiunt & operãtur, nimirũ magnos peccatores; per *sũmũ* verò *cæli*, intelligantur Sancti, summè attenti meditandis & exequendis cœlestibus ac Deo gratis, quasi diceret: neque ullus peccator suis vinculis tenebitur quominus ad iudicium veniat; neq; ulli iusto permittetur abesse à iudicio. *Omnes enim stabimus ante Tribunal Christi*: *Rom. xiv 10.* sicut scriptum est. Alioqui quomodo dici possent iacentes mortui usque à summo cœlo excitandi & congregandi, quasi in summo cœlo mortui iaceant, nisi quo dictum est sensu id intellexerit Evãgelista?

VICTORIS ANT. Tribulatio illa magna tunc erit, à vi sæva Antichristi, & fraude Pseudoprophetarum tot & tam insidiosè fallentium: sed non extendetur in longum tempus. Si enim Iudaicum bellum propter electos breviatum est, multò magis illa tanta tentatio contrahetur propter eosdem. Post tribu-

tribulationem autem illam Sol obſcurabitur. Simul enim ferè omnia fiunt, quando Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ turbaverint mūdum præſtigijs ſuis. & ſtatim ipſe Dominus aderit, transformato ipſo mundo. nam obſcurabitur, non ut extinguatur, ſed ut vineat poſterius oritura luce ſuæ præſentiæ, priores tenebras: & tunc *ſtellæ cadent*: quis enim jam earū erit uſus, cùm nox amplius futura non ſit. *Et virtutes cœlorum commovebūtur*. videntes tantam mutationem fieri, & conſervos ſuos dantes pœnas: & genus hominum vniverſum terribili adſtans judicio. *Et tunc videbunt filium hominis*; videlicet in corpore conſpicuo venientem, quomodo & aſſumptus in cœlum eſt. cum verò dicit: *Mittet Angelos ſuos Filius hominis*; oſtendit ipſum Deū eſſe, Dei enim ſunt Angeli, & Deo proprium ipſos mittere. quod additur *à ſummo terræ uſque ad ſummum cœli*. Docet nos eadem eſſe terræ ac cœlorum ſumma. quare Chriſto credere oportet, & non decipi, quaſi terræ minima particula ſit, in medio cęli infinita magnitudine ſuperantis ipſam.

δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, ὁρῶσαι τοσαύτην μεταβολὴν γινομένην, καὶ τοὺς συνδούλους αὐτῶν διδόντας εὐθύνας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν φοβερῷ παρισταμένην κριτηρίῳ· καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν, ἐν σώματι ἐληλυθότα καθὰ καὶ ἀνελήφθη. ἀποστελεῖ δὲ λέγων τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, Θεὸν ἔδειξε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· Θεοῦ γὰρ οἱ ἄγγελοι, καὶ τὸ ἀποστέλλειν αὐτοὺς ἴδιον Θεοῦ. τὸ δὲ ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ, διδάσκει ἡμᾶς τὰ αὐτὰ τῆς γῆς καὶ οὐρανοῦ ἄκρα· ὥστε Χριστῷ πιστεύειν δεῖ, καὶ μὴ ἀπατᾶσθαι, ὡς ἐλαχίστου μορίου τῆς γῆς οὔσης ἐν μέσῳ τοῦ οὐρανοῦ ἀπείροις μεγέθεσιν ὑπερβαλόντος αὐτήν.

SCHOLIVM.

Videtur hic Autor ex his ultimis verbis in opinione fuiſſe, abſurda illa quidem; & falſi hodie manifeſtè convicta; ſed quæ olim tamen aliquot Eccleſiaſticorum Scriptorum & Patrum etiam magnorum fuit: nequaquam globoſam & circummeabilem terram eſſe; ſed vaſta latitudine patentem campum, cui velut fornix Cœlum inſiſtat; ita ut ſumma, hoc eſt extremæ partes Cœli & terræ in mundi finibus jungantur.

28. A ficu autem diſcite parabolam. Cùm jam ramus ejus tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas.

29. Sic & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quod in proximo ſit in oſtijs.

» Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν. ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς ἁπαλὸς γένηται, καὶ ἐκφύῃ τὰ φύλλα, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν.

» Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ταῦτα ἴδητε γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις.

VICTORIS ANT. Exemplum ficus proponit, ad oſtendendū non magnum interſore ſpatium; ſed continua ſerie poſt tribulationem

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὸ παράδειγμα τῆς συκῆς τέθεικεν ὡς οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἀλλ' ἐφεξῆς μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην καὶ ἡ παρουσία ἀπαντήσεται· ὅπερ

οὐ δὲ

οὐ διὰ τῆς παραβολῆς μόνον ἐδίδαξεν εἰπών· γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις. ἐντεῦθεν καὶ ἕτερόν τι προφητεύει, θέρος καὶ γαλήνην ἐκείνην ἐσομένην τὴν ἡμέραν ἀπὸ χειμῶνος, τοῖς δικαίοις· τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς τοὐναντίον, χειμῶνα ἀπὸ θέρους· καὶ ἵνα κἀντεῦθεν πιστώσηται τὸν λόγον οὕτως ἐκβησόμενον πάντως. ὥσπερ γὰρ τὸ τῆς συκῆς ἀνάγκη ἐστὶ, οὕτω καὶ τὸ τῆς συντελείας.

illam occurſurum Adventum Domini. quod non tantùm per parabolam declaravit dicens: *Scitote quia prope eſt in ianuis*. Hinc & aliud quid prophetat, æſtatem & ſerenam tempeſtatem futuram diem illam ex hieme præcedente, ſed iuſtis dumtaxat: nam peccatoribus verſa vice hiems erit ex æſtate. & ut hinc quoque confirmet ſermonem ut omninò eventu patrãdum. ut enim quod de ficu dixit ſequentem mox æſtatem indicante, ita omninò & neceſſariò evenit: ſic & eveniet ſæculi conſummatio.

„ Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, μέχρις οὗ πάντα ταῦτα γένηται.
„ Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται.
„ Οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

30. Amen dico vobis, quoniã
„ non tranſibit generatio hæc do-
„ nec omnia iſta fiant.
31. Cœlũ & terra tranſibunt:
„ verba autẽ mea non tranſibunt.

ΤΟΛΩΣ. Δείκνυσιν ἐνταῦθα τὸ ῥητὸν τὸ ὁμοούσιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. Καὶ ὅτι ἴσος ἐστὶν αὐτῷ κατὰ πάντα, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως· ὡς γὰρ ὁ Πατὴρ τοὺς Ἀγγέλους ἀποστέλλει, οὕτω καὶ ὁ υἱός. ἐλεύσονται οὖν οἱ ἄγγελοι ἐπισυνάγοντες πάντα ἔθνη. ἡ οὖν δευτέρα παρουσία τοῦ Σωτῆρος θέρος ἐστὶν ἀπὸ χειμῶνος τοῖς δικαίοις. τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς τὸ ἀνάπαλιν. τὸ δὲ ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη οὐ μὴ παρέλθῃ ἕως ἂν ταῦτα πάντα γένηται, οὐκ ἔστι περὶ τῶν Ἀποστόλων λεγόμενον· ἀλλὰ περὶ πάντων τῶν χριστιανῶν. οὐ γὰρ μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ Κόσμου ζῶσιν οἱ Ἀπόστολοι· οὐδὲ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων συντελείας. Καὶ τοῦτο λέγων δείκνυσιν ὅτι οὐ παρελεύσεται ὁ χριστιανισμός· ἀλλὰ μέχρι τῆς συντελείας διαμενεῖ.

TOLOSANI. Hoc teſtimonium indicat conſubſtantialitatem Filij cum Patre; cui per omnia æqualis ſit, excepta innaſcibilitate, & generatione. ut enim Pater Angelos mittit, ita & Filius. Venient igitur Angeli congregaturi in unũ omnes gentes. Secundus ergo adventus Salvatoris æſtas eſt, hiemi ſuccedens reſpectu iuſtorum: Peccatoribus autem è contrariò. Quod additur: amen dico vobis quod nõ præteribit generatio hæc donec omnia hæc fiant; non eſt dictum de Apoſtolis, ſed de omnibus Chriſtianis. non enim uſque ad conſummationem ſæculi vivent Apoſtoli: imo nec uſque ad ipſam quidem deſtructionem Ieroſolymorũ. Hoc porrò dicens oſtendit nequaquam abolendum umquam Chriſtianiſmum; ſed perſeveraturum uſque ad conſummationem ſæculi.

„ Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν

32. De die autem illo vel ho-
„ ra nemo ſcit, neque Angeli in
Cœlo,

„ Cœlo, neque Filius: nisi Pater.
33. Videte, vigilate, & orate:
„ nescitis enim quando tempus
„ sit.
34. Sicut homo qui peregrè
„ profectus reliquit domum suã:
„ & dedit servis suis potestatem
„ cujusque operis, & janitori prę-
„ cepit ut vigilet.
35. Vigilate ergo (nescitis enim
„ quãdo dominus domus veniat:
„ serò, an media nocte, an galli
„ cantu, an manè)
36. Nè cùm venerit repentè,
„ inveniat vos dormientes.
37. Quod autem vobis dico,
„ omnibus dico, Vigilate.

TOLOSANI. Non licet imperfectis hominibus quærere quæ supra ipsorum vires sunt. neque enim prosunt ipsis talia quæsita; sed potiùs nocent. Ideo Salvator cohibere Discipulos volens à tentandis ijs quę ipsorum vim ac captum excedunt, ait: Nemo scit de die illa & hora; neque Angeli, neque Filius. Si enim ipsis diceret: novi equidem, sed nolo vobis revelare mysterium, vehementer utique contristasset eos. Nunc autem etiam ipsos avertit à percunctando curiosè, vexandoq; ipsum. quemadmodum Patres pueros excludunt à conscientia suorum arcanorum; sic Dominus Apostolos ut pueros tractans, occultavit ipsis diem. Cęterùm notam fuisse Domino diem illam; imò & horam, manifestum est. Si enim ipse sæcula fecit, non ignorat diem illam & horam. Abscondit autem horam, tam finis communis universi, quã mortis uniuscujusque, ut semper attenti, acri ac vigili animo stemus expectãtes

„ τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ.
„ Βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε, καὶ προσ-
„ εύχεσθε· οὐκ οἴδατε γὰρ πότε ὁ
„ καιρός ἐστιν.
„ Ὡς ἄνθρωπος ἀπόδημος ἀφεὶς
„ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ δοὺς τοῖς δούλοις
„ αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἑκάστῳ τὸ ἔρ-
„ γον αὐτοῦ, καὶ τῷ θυρωρῷ ἐνετείλα-
„ το ἵνα γρηγορῇ.
„ Γρηγορεῖτε οὖν. οὐκ οἴδατε γὰρ πό-
„ τε ὁ Κύριος τῆς οἰκίας ἔρχεται, ὀψὲ,
„ ἢ μεσονυκτίου, ἢ ἀλεκτοροφωνίας,
„ ἢ πρωΐ.
„ Μὴ ἐλθὼν ἐξαίφνης, εὕρῃ ὑμᾶς
„ καθεύδοντας.
„ Ἃ δὲ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω, γρη-
„ γορεῖτε.

ΤΟΛΩΣ. Οὐκ ἔξεστι τοῖς ἀτελέσιν ἀνθρώποις ζητεῖν τὰ ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. οὐ δὲ γὰρ ὠφελοῦνται ἀπὸ τῶν τοιούτων ζητημάτων· ἀλλὰ μᾶλλον βλάπτονται. διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ κωλύσαι θέλων τοὺς μαθητὰς μὴ ἐπιχειρεῖν τοῖς ὑπὲρ αὐτοὺς, φησὶ ὅτι οὐδεὶς οἶδε περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας. οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱός· εἰ γὰρ ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, ὅτι οἶδα μὲν, οὐ βούλομαι δὲ ὑμῖν ἀποκαλύψαι τὸ μυστήριον, σφόδρα ἂν ἐλύπησεν αὐτούς· νυνὶ δὲ ἀπείργει μὲν αὐτοὺς τοῦ ζητεῖν καὶ ἐνοχλεῖν αὐτόν. Καθάπερ οἱ Πατέρες τοὺς παῖδας κωλύουσι τοῦ εἰδέναι τὰ ἐκείνων μυστήρια· οὕτω καὶ ὁ Κύριος ὡς παιδίοις τοῖς ἀποστόλοις προσφερόμενος, ἀπέκρυψεν ἀπ' ἐκείνων τὴν ἡμέραν· ὅτι δὲ οὐ μόνον τὴν ἡμέραν γινώσκει ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὥραν, φανερόν. εἰ γὰρ αὐτὸς τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, οὐκ ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν· ἀπέκρυψε δὲ τὴν ἡμέραν, τήν τε καθολικὴν λέγω, καὶ τὴν ἑκάστου· ὅπως ἀεὶ ἀγωνιζώμεθα, προσδοκῶντες καθ' ἑκάστην τὸ τέλος.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη μέχρις

οὗ πάν-

ἂν πάντα ταῦτα γένηται. τοῦτο σαφέστατα πρὸς τὴν ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνακτέον· οὐ μὴν πρὸς τὸ κοινὸν τέλος. καὶ δικαίως οὕτως εἶπεν. ὡς γὰρ ἱστορεῖ ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ χρονικῷ κανόνι, μετὰ ἔτη λη τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἐπηκολούθησεν ἡ ἐρήμωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ναοῦ. τὸ δὲ ταῦτα, οὐ πάντα τὰ εἰρημένα δηλοῖ· τὰ γὰρ πλείονα περὶ τοῦ κοινοῦ τέλους εἴρηται. ἀλλὰ τὸ περὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ναοῦ εἰρημένον, τὸ οἷον, οὐ μένει λίθος ἐπὶ λίθον ἐν τῷ ναῷ, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ αὐτῆς εἴρηκε. Ταῦτα καὶ εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον προγέγραπται. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ αὐτὸς ἐστι ποιητὴς αἰώνων καὶ χρόνων καὶ καιρῶν, ὥσπερ οὖν καί ἐστι, πῶς οὖν ὡς μίαν ἡμέραν καὶ ὥραν ἀγνοῆσαι λογισθήσεται; πῶς δὲ ἅπερ αὐτὸς ἐποίησε, μὴ εἰδέναι δύναται; εἰ γὰρ τὰ ἐσόμενα πάντα περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἐκείνης διηγεῖται σαφῶς· καί φησιν, ἔσται μὲν τόδε, συμβήσεται δὲ ἐκεῖνο. εἶτα τί; τὸ τέλος δηλονότι· ὁ τὰ περὶ αὐτῆς εἰδὼς καὶ αὐτὴν ἐπίσταται. μετὰ γὰρ τὰ εἰρημένα παρ' αὐτοῦ τέθεικεν ὅτι τὸ τέλος ἔσται· τέλος δὲ τί ἂν ἕτερον εἴη ἢ πάντως ἡ ἐσχάτη ἡμέρα, ἣν ἀγνοεῖν ἔφησεν οἰκονομικῶς, εἰπεῖν τοῖς μαθηταῖς οὐ θελήσας, διά τινα λόγον οἰκονομίας ἀπόρρητον· ἵνα γὰρ μὴ φαίνηται κρύπτων αὐτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο λυπήσῃ, καὶ τὸν υἱὸν ἔφησε μὴ εἰδέναι. ἀνθρωπινώτερον μὲν περὶ ἑαυτοῦ λέγων, ὥσπερ περὶ ἀνθρώπου· φυλάττων δὲ πάλιν ἑαυτῷ τὸ εἰδέναι πάντα ὡς Θεός. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἔφησεν ἀγνοεῖν. εἰ γὰρ τὸ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, ὡς γέγραπται, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, οἶδε δηλονότι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ· καὶ εἰ τὸ πνεῦμα τὸ πάντα εἰδὸς καὶ πάντα περιεργάζεσθαι δυνάμενον παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει· ἐκεῖνο γάρ φησιν, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, πῶς ὁ Λόγος ἀγνοεῖ ὁ τοῦ πάντα εἰδότος Πνεύματος χορηγός. οὐκ ἀγνοεῖ τοίνυν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς ἑαυτοῦ

in singula momenta finem.

ANONYMI. *Amen dico vobis quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant.* Hoc manifestissimè ad expugnatiouem Ierosolymorum pertinet, non ad mundi finem. Et meritò sic dixit: ũt enim docet Eusebius in Chronico Canone, post annos octo & triginta à Cruce Domini secuta est desolatio Ierosolymæ & Templi, *ista* non cuncta quæ dicta sunt, indicat. nam plura ex his de fine mundi agunt. Sed quidquid ex his peculiariter dictum est de desolatione Ierusalem & Templi: puta, nõ remansurum lapidem super lapidem in Templo, & quæcumque alia de eodem argumento dixit. de quibus jãm ante scriptum est ad Matthæũ. *De die autem illa* &c. si ipse est factor sæculorum, temporum & momentorum, ut profectò est, quomodo unã diem aut horam ignorasse putandus est? quo pacto, inquam, quæ ipse fecit, nescire potest? Si enim cuncta quæ futura erant ante diem & horam illã edisserit clarè, dicens, erit illud, eveniet hoc. deinde quid? finis videlicet: igitur qui ea novit quæ continua serie pertingunt ad finẽ, profectò & ipsum finem scit. Post dicta enim à se, ait futurum finem. Finis autem quid aliud omninò est, quàm ultima dies; quam tamen prudenti quodam consilio dixit se ignorare, quod eam indicare. Discipulis nollet, occultis quibusdam de causis. Ne enim videretur celare ipsos, & propterea contristaret; & Filium dixit nescire: humano more de se, ut homine, loquens: reservans tamen eidẽ sibi & huius, & omniũ scientiam ut Deo. Prop-

terea non excepit ab ejus rei conſcientia Spiritum; neque dixit & ipſum diem illam ignorare. ſi enim Spiritus omnia, ut ſcriptũ eſt, ſcrutatur, etiam profunda Dei, novit utique quæcumque in ipſo ſunt. Porrò ſi ſpiritus ſciens omnia, cũcta penetrare ſcrutarique ad imum valens, à Filio accipit, illud enim ait: *ex me accipiet*: qua ratione notitia illa Filius caret, quam cum alijs omnibus Spiritui communicat? non ignorat igitur diem & horam ſui adventus Chriſtus; ſed ne mœſtitiam ingeneraret Diſcipulis, quaſi reſponſum negaret interrogationi ab ipſis factæ, ait: neſcio: poteſtatem habens & hoc dicendi.

Or.36. pag. 587. Edit. Par. an. 1699. NAZIANZENI. Decimo loco ignorantiam ponunt (Ariani videlicet) quodq; extremum diem atque horam nemo cognoſcat, ac ne Filius quidem ipſe, ſed ſolus Pater. At qui fieri poteſt, ut Sapiẽtia quidquam eorum quę ſunt, ignoret: ille, inquam, ſæculorum factor, ille conſummator atq; immutator, ille eorum quę facta ſunt finis: quique ea quæ Dei ſunt perinde novit ac ſpiritus hominis ea quæ in ipſo ſunt? quid enim hac cognitione perfectius. Quomodo autem ea quidem, quæ horam illã antecedunt exactiſſimè ſcit; ſimiliter & quæ velut in ipſo finis articulo sũt, ipſam tamen ignorat horam? ænigmati quippe res hæc ſimilis eſt. Perinde ſcilicet ac ſi quis ea quæ ante parietem ſunt certò ſe noſſe dicat, parietem verò ipſum ignorare. aut diei finem probè ſciens, noctis principium ſe non cognoſcere; ubi alterius cognitio alterum neceſſariò ſecum ducit. Eccui igitur dubiũ eſſe poteſt quin

παρχώσας ὁ Χριστός· ἀλλ᾽ ἵνα μὴ λύπην ἐμποιήσῃ τοῖς μαθηταῖς ὡς οὐ θελήσας ἀποκρίνασθαι τῇ παρ᾽ αὐτῶν προσενεχθείσῃ πεύσει, τὸ οὐκ οἶδα φησιν, ἐξουσίαν ἔχων καὶ τοῦτο εἰπεῖν.

ΝΑΖΙΑΝΖΗΣ. Δέκατον δή ἐστιν αὐτοῖς ἡ ἄγνοια, τοῖς Ἀρειανοῖς δηλονότι, καὶ τὸ μηδένα γινώσκειν τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἢ ὥραν, μηδὲ τὸν υἱὸν αὐτὸν, εἰ μὴ τὸν πατέρα. καίτοι πῶς ἀγνοεῖ τι τῶν ὄντων ἡ σοφία ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων, ὁ συντελεστὴς καὶ μεταποιητὴς, τὸ πέρας τῶν γενομένων; ὁ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ γινώσκων ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ. τί γὰρ τῆς γνώσεως ταύτης τελεώτερον; πῶς δὲ τὰ μὲν πρὸ ὥρας ἀκριβῶς ἐπίσταται, καὶ τὰ οἷον ἐν χρόνῳ τοῦ τέλους, αὐτὴν δὲ ἀγνοεῖ τὴν ὥραν; αἰνίγματι γὰρ τὸ πρᾶγμα ὅμοιον. ὥσπερ ἂν εἴ τις τὰ μὲν πρὸ τοῦ τείχους ἀκριβῶς ἐπίστασθαι λέγοι, αὐτὸ δὲ ἀγνοεῖν τὸ τεῖχος. ἢ τὸ τῆς ἡμέρας τέλος εὖ ἐπιστάμενος, τὴν ἀρχὴν τῆς νυκτὸς μὴ γινώσκειν. ἔνθα ἡ τοῦ ἑτέρου γνῶσις ἀναγκαίως συνεισάγει τὸ ἕτερον. ἢ πᾶσιν εὔδηλον, ὅτι γινώσκει μὲν ὡς Θεὸς, ἀγνοεῖν δέ φησιν ὡς ἄνθρωπος, ἄν τις τὸ φαινόμενον χωρίσῃ τοῦ νοουμένου. τὸ γὰρ ἀπόλυτον εἶναι τοῦ υἱοῦ τὴν προσηγορίαν καὶ ἄσχετον, οὐ προσκειμένου τῷ υἱῷ τοῦ τινὸς, ταύτην ἡμῖν δίδωσι τὴν ὑπόνοιαν, ὥστε τὴν ἄγνοιαν ὑπολαμβάνειν, ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον, τῷ ἀνθρωπίνῳ, μὴ τῷ θείῳ ταύτην λογιζομένους. εἰ μὲν οὖν οὗτος αὐτάρκης ὁ λόγος, ἐνταῦθα στησόμεθα· καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητήσωμεν. εἰ δὲ μὴ, τὸ γε δεύτερον ὥσπερ τῶν ἄλλων ἕκαστον, οὕτω δὴ καὶ ἡ γνῶσις τῶν μεγίστων ἐπὶ τὴν αἰτίαν ἀναφερέσθω τιμῇ τοῦ γεννήτορος. δοκεῖ δέ μοι τίς μηδ᾽ ἂν ἐκείνως ἀναγνοὺς, ὡς τῶν καθ᾽ ἡμᾶς φιλολόγων τις μικρὸν ἐννοῆσαι ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς ἄλλως οἶδε τὴν ἡμέραν εἰ μὴ ὡς ὁ πατήρ. τὸ γὰρ συναγόμενον ὁποῖον ἐπειδὴ ὁ πατὴρ

πατὴρ γινώσκει, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ υἱός, ὡς δῆλον ὅτι μηδενὶ γνωστὸν τοῦτο, μὴ λοιπὸν, πλὴν τῆς ἀνωτάτης φύσεως.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἵνα εἴπῃ τὴν τῶν πιστῶν. οἶδε γὰρ γενεὰν, οὐκ ἀπὸ χρόνων χαρακτηρίζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τρόπου, θρησκείας, καὶ πολιτείας. ὡς ὅταν λέγῃ, αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον. τὸ δὲ μέχρις οὗ ταῦτα πάντα γένηται φησὶ τὰ τῶν Ἱεροσολύμων, τὰ τῶν πολέμων, τὰ ἐφεξῆς εἰρημένα, ἅπερ εἴρηκε μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας συμβησόμενα. ὅπερ γὰρ ἄνω ἔλεγεν δεῖ πάντως γενέσθαι, καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ λέγων· ὅτι πάντως ἐκβήσεται, καὶ μενεῖ ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν. οὐδενὶ τῶν εἰρημένων διακοπτομένη. ἄλλος δέ φησι, γενεὰν λέγειν αὐτὸν πονηρῶν, τῷ προσώπῳ καὶ οὐ τοῖς προσώποις· διδάσκων ὅτι παρόντων καὶ ὁρώντων τῶν ἀσεβῶν καὶ χριστοκτόνων δείξει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δόξαν αὐτοῦ, ὥστε πληρωθῆναι τὸ ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. ἄλλος δὲ πάλιν περὶ τῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν γενεᾶς λέγειν αὐτόν φησιν. ἕως οὐ παρέλθῃ, ἕως οὐ συμβήσεται Ἰουδαίοις τὰ προλεχθέντα. διὰ τούτων πιστούμενος τοὺς περὶ συντελείας λόγους. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι, τουτέστι, τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα ἀκολουθότερον ἀφανισθῆναι, ἢ τῶν λόγων τῶν ἐμῶν τι διαπεσεῖν. καὶ ὁ ἀντιλέγων ὑπὲρ τούτων, βασανιζέτω τὰ εἰρημένα, καὶ ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ τοῖς μέλλουσι πιστευέτω. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ στοιχεῖα εἰς μέσον τέθεικε, τοῖς παλαιοῖς ἐμφιλοχωρεῖν ῥήμασι (καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου τὸ ἀσάλευτον τῆς ἀποφάσεως τῆς ἑαυτοῦ ἀπὸ τούτων καὶ παρίστησιν) ἅμα δὲ καὶ δημιουργὸν ἑαυτὸν ἐντεῦθεν δείκνυσι λανθανόντως τοῦ παντός. ἐπειδὴ γὰρ περὶ συντελείας διελέχθη, πράγματος παρὰ πολλοῖς

horam quidem ut Deus cognitam habeat: ignoret autem ut homo, si quis partem aspectabilem ab ea disjungat quæ mente sola perspici potest. Nam quia absolutè hoc loco ac sine relatione, Filij nomen ponitur, nec adjungitur, cujus, idcirco hinc nobis ansa porrigitur sic existimandi, ut ignorantiã hanc sensu maximè pio interpretemur, eam humanitati non divinitati adscribendo. Ac siquidem hæc ratio adversarijs satisfaciat, hic pedem figemus: nec quidquam amplius inquiratur. Sin secus, hanc secundam expositionẽ afferemus: quod quemadmodum singula alia, ita rerum quoque maximarum cognitio in Genitoris honorem ad causam ipsam referenda est. Quin ne exiguum quidem mihi intellecturus videtur, qui sic legerit, ut nostræ memoriæ vir quidam literarũ studiosus: nempe Filium non aliter diem illum vel horam nosse, quam ut Pater. Quid enim hinc colligitur? quoniam Pater cognoscit, ideo etiam Filius: tamquã videlicet nemo hoc percipere queat, præter Principem illam naturam.

VICTORIS ANT. *Amen dico vobis non præteribit generatio hæc* Significat credentes in se. Solet enim Scriptura non à successione solùm & serie temporum, sed à ritu religionis, ac morum qualitate, insignire ac distinguere generationẽ: ut cùm dicit: *hæc est generatio quærentium Dominum*. quod addit: *donec omnia hæc fiant*. designat Ierosolymitanam cladem, bella Iudaica, & alia consequenter dicta, quæ prædixit usque ad suam ultimam apparitionem & reditum in orbẽ, eventura. Nam quod superius di-

xit,

xit, *oportet omninò fieri*: idem hoc loco denuò inculcat, planè affirmans eventurum & perseveraturã quoad eveniat, generationem Fidelium, nullo ex his qui prædicti sunt, infesto casu umquam interrumpendam. Alius observat, dicere ipsum, generationem istam malam, moribus & non personis; docentem, præsentibus ac spectantibus impijs interfectoribus Christi, ostensurum se è Cœlo gloriam suam, ut impleatur illud: *videbunt in quem confixerunt*. Alius rursus censet locutum Dominum de generatione hominum ea tempestate viventium, & affirmasse non illam penitus desituram, quoad Iudæis evenirent prædicta; ut experientia sensibus præsentium hausta propheticæ veritatis in clade Iudaica, quodam velut pignore firmaretur fides, prænunciatorum de fine mũdi eventuum. *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*. Hoc est: rés tam immobiliter fundatas & æterna immobilitate fixas, facilius est destrui, quàm verborum meorum ullum exidere eventu cassum. Et qui hic contradicit, perpendat oracula, & ex prius prędictorũ perspecta in eventibus veritate, discat indubitanter credere denunciatis in posterum. Propterea & elementa, res naturali firmitate fundatissimas, in mediũ adducit, libenter immorans usitatis olim expressionibus (nam & à Ieremia immutabilitas oraculi ab eo pronunciati, simili loquẽdi forma adstruitur) simul & clam ac tacitè se per hæc significat conditorẽ universi. Quoniam de mundi consummatione disseruerat, rẽ plerisque non credita, cœli ac terræ mẽ-

ἀπηριθμημένοις, διὰ τοῦτο τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν εἰς μέσον παρήγαγε, μετὰ πολλῆς ἐξουσίας δεικνὺς ἑαυτὸν δεσπότην τοῦ παντός. τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, ἐπιστομίζοντος αὐτοὺς ὥστε μὴ ζητῆσαι μαθεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι οὐκ ἴσασι. τὸ δὲ εἰπεῖν, οὐδὲ ὁ υἱός, κωλύει οὐ μόνον μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ ζητῆσαι. ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅρα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ περιεργοτέρους εἶδε γεγενημένους, πῶς ἐπιστόμισε μειζόνως. τί δήποτε τὸν μὲν πατέρα οἶδε σαφῶς, ὡς ἐκεῖνος τὸν υἱόν, τὴν δὲ ἡμέραν ἀγνοεῖ; πῶς δὲ εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τὴν ἡμέραν ἠγνόησε; ὁ γὰρ τοὺς αἰῶνας ποιήσας, εὔδηλον ὅτι καὶ τοὺς χρόνους· εἰ δὲ τοὺς χρόνους, καὶ τὴν ἡμέραν, πῶς οὖν ἣν ἐποίησεν ἀγνοεῖ; διὰ δὲ τί πάντα εἰπὼν καὶ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιρούς, καὶ ἐπ' αὐταῖς ταῖς θύραις ἀγαγὼν (ἐγγὺς γάρ ἐστιν ἐπὶ θύραις φησὶν) ἀπεσίγησε τὴν ἡμέραν; τὸ μόνος οἶδεν φησὶν ὁ πατὴρ οὐδὲ ὁ υἱός· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπίσταται ὁ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς δηλονότι ἡ σοφία τοῦ πατρός, ἡ πάντα ἔχουσα τὰ τοῦ πατρὸς πλὴν τοῦ εἶναι αὐτὸ τοῦτο πατήρ. βλέπετε δέ, ἀγρυπνεῖτε καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ ἐπαγωγὴ δείκνυσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὐκ ἐσαφήνισεν αὐτοῖς τὴν ἡμέραν. εἰ γὰρ νῦν ἀγνοοῦντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν φιλονεικοῦσιν εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς βαπτίζεσθαι, εἰ ἡ συντέλεια δήλη, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν, ὅθεν ὡς τὴν ἡμέραν ἀγνοοῦντες βλέπετε καὶ ἀγρυπνεῖτε. καὶ γὰρ οὐκ εἶπεν, οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὐκ οἴδατε, βουλόμενος ἐναγωνίους εἶναι διηνεκῶς. οὐκ οἴδατε γὰρ πότε ὁ Κύριος τῆς οἰκίας ἔρχεται. ἔνθα ἑαυτὸν Κύριον σαφῶς οὕτως ὠνόμασεν· ἐντεῦθεν δέ μοι καὶ ἐντρέπειν δοκεῖ τοὺς ῥαθύμους. οὐδὲ γὰρ ὅσην περὶ χρήματα σπουδὴν πεποίηνται οἱ προσδοκῶντες κλέπτεσθαι, τοσαύτην ὑμεῖς φησὶ περὶ ἑαυτῶν σωτηρίας ποιεῖσθε. ἄνθρωπον δὲ ἑαυτὸν ὀνομάζει διὰ τὴν οἰκονομίαν. ἀποδημίαν δέ φησι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν. ἔργον δὲ ἐκ τούτου

τὴν

τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν ἢ τήρησιν, ἥτις φαίνεται διὰ τοῦ θυρωροῦ.

tionem in medium adducit, magna fiducia declarans se Dominũ universorum. Quod dicit de Angelis, obturat os curiositati in interrogationem erupturæ; non quæsituris, ut erat verisimile, hominibus id scire; quod ne Angelis quidem nosse concessum sit. Quod verò de se addit, negans etiam Filium id scire, multò magis retrahit, non solùm à cupiditate sciendi: sed etiam ab audacia inquirendi. Hoc enim animo id dictum, intelligitur ex alijs ab eo dictis post resurrectionem: quando curiosiùs eos inquirentes vehementiùs coercuit, planèque de his silentium indixit. quid verò dicemus? An qui Patrem Filius novit, tàm clarè, quàm ipse Pater Filium, diem unam ignoravit? quomodo autem per quem omnia facta sunt, diem aliquam nescivit? Sanè qui fecit sæcula, etiam tempora fecit. si tempora, & diem utique istam. quomodo igitur quam fecit ignoravit diem. Cur igitur, inquam, cuncta singillatim executus, & tempora & momenta, usque ad ipsas portas seriem perducens (ait enim, *prope est in januis*) diem tamen siluit: quam solus, inquit, novit Pater; nemo præter ipsum, ne Filius quidem. Atqui si Pater novit, novit & Filius, qui Sapientia Patris est, qui omnia Patris habet, præter esse Patrem, excepta inquam una ipsa proprietate Patris ac nomine. Excitationes illæ attentionis quas his interserit: *Videte autem, vigilate* & similes, indicant causam cur ijs diem non manifestaverit. Si enim nunc, licèt quisque hominum ignoret suæ mortis diem, tamen plerique differunt baptismum usque ad ultimũ spiritum, si finis sæculi manifestus esset, quid non facerent? quare ait, ut qui diem nesciatis, videte & vigilate. Non dicit, *nescio*, sed, *nescitis*, volens eos excitatos & experrectos in sui custodiam micare semper ac vigere excusso torpore. Nescitis enim, inquit, qua hora Dominus domus venit. ubi se ipsum clarè Dominum vocat universitatis hujus. Quare mihi videtur per hæc stimulare desides, quasi diceret: An non enim, quam & quantam qui à furibus sibi timent, adhibent diligentiam, ne perfossis dum dormiunt ædibus, latronum rapacitate spolientur; tanta vos quoque par est ac nihilò minùs acri excubare vigilia in custodiam, non utique periturarum rerum, sed vestri ipsorum ac salutis propriæ? Hominem autem se vocat ob veritatem assumptæ humanæ naturæ. Peregrinationem verò appellat, suam in Cœlos assumptionem. Opus autem custodi januæ injunctum aperiendi reduci Domino, quacumque hora pulsaverit, universim designat præscriptam observationem & executionem mandatorum.

CAPVT

CAPUT XIV.

1. ERAT autem Pascha & A-
» zyma post biduum: & quære-
» bant summi Sacerdotes & Scri-
» bæ quomodo eum dolo tenerẽt
» & occiderent.

2. Dicebant autem, Non in die
» festo, ne fortè tumultus fieret
» populi.

TOLOSANI. Propterea jejunamus quartis quibusque hebdomadæ ferijs, quoniam feria quarta congregatum est concilium adversus Iesum. Ac Iudæi quidem differre Christi supplicium quoad transisset festum, decreverant. cæterùm Salvatori placuerat ipso Paschatis festo crucifigi. ipse enim erat verum Pascha. unde observare licet: Iudæos non potuisse Christum capere, cùm maximè vellent, & conarentur: quando autem ipsi nolebant propter festũ, tunc Christus vel invitis ipsis seipsum tradidit. Cùm verò esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier quædam, cujus unguenti quatuor Evangelistæ meminerunt. Hanc fuisse unam & eandem ab omnibus memoratam quidam ajunt. verius arbitror duas fuisse. quarum alterius, quæ Lazari soror erat, Ioannes meminit. de altera reliqui narrant Evangelistæ. Imò si quis attentiùs inspexerit, tres reperiet fuisse: nempe illam cujus meminit Ioannes; alteram, quam Lucas refert: denique tertiã de qua duo alij Evangelistæ scribunt. Erat enim illa, de qua Lucas agit, meretrix; & circa medium prædicationis tempus Christi pe-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδʹ.

» ΗΝ δὲ τὸ πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα
» μετὰ δύο ἡμέρας· καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρ-
» χιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς
» αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες, ἀποκ-
» τείνωσιν.

» Ἔλεγον δὲ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μή-
» ποτε θόρυβος ἔσται τοῦ λαοῦ.

ΤΟΛΩΣ. Διὰ τοῦτο νηστεύομεν τὰς τετράδας τῆς ἑβδομάδος, διότι ἐν τῇ τετράδι συνέστη τὸ συμβούλιον. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι μετὰ τῆς ἑορτῆς καιρὸν ἀναβαλέσθαι ἐβουλήθησαν. ὁ δὲ Σωτὴρ κατὰ τὸ Πάσχα μᾶλλον ἠδόκησε σταυρωθῆναι· αὐτὸς γὰρ ἦν τὸ Πάσχα τὸ ἀληθινόν. καὶ δῆλον ὅτι ὅτε μὲν ἐκεῖνοι ἐβούλοντο κατασχεῖν αὐτὸν, οὐκ ἠδυνήθησαν· ὅτε δὲ οὐκ ἠβουλήθησαν διὰ τὴν ἑορτὴν, τότε αὐτοῖς ἑαυτὸν, καὶ μὴ βουλομένοις ἐκείνοις, παραδέδωκεν. αὐτοῦ δὲ ὄντος ἐν Βηθανίᾳ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, γυνή τις προσῆλθεν αὐτῷ, ἧς καὶ οἱ τέσσαρες μνημονεύουσι τοῦ μύρου. ταύτην γάρ τινες μίαν εἶναι λέγουσι. εἰσὶ δὲ τῇ ἀληθείᾳ δύο. μία μὲν ἣν ὁ Ἰωάννης γράφει, ἥτις δὲ αὐτὴ τοῦ Λαζάρου ἀδελφή. ἑτέρα δὲ ἡ παρὰ τοῖς λοιποῖς Εὐαγγελισταῖς. εἰ δέ τις ἀκριβέστερον ζητήσειε, τρεῖς εἶναι ταύτας εὑρήσει. ἤγουν παρὰ μὲν τῷ Ἰωάννῃ μίαν· παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ ἄλλην· παρὰ δὲ τοῖς λοιποῖς ἑτέραν. ἦν δὲ ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ πόρνη· καὶ περὶ τὸ μέσον τοῦ κηρύγματος. ἡ δὲ παρὰ τῷ Ματθαίῳ πλησίον τοῦ πάθους· καὶ οὐδὲ πόρνη ἐλέγετο. ἧς καὶ τὴν προαίρεσιν ἀπεδέξατο ὁ Κύριος, ὡς πολλὰ ἀναλωσαίσης. πιστικὴν δὲ νάρδον λέγει τὴν ἄδολον. ἠγανάκτησαν δὲ, φησὶν, οἱ ἀπόστολοι. ὁ δὲ Ἰωάννης Εὐαγγελιστὴς τὸν Ἰούδαν μόνον ἀγανακτῆσαί φησι. οὐ πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν ἀφορῶντες οἱ

τε ἀπο-

τὸ ἀπόστολοι καὶ ὁ Ἰούδας τοῦτο ἐποίει. ἀλλ' οἱ μὲν ἀπόστολοι ὡς πολλὰ ἀναλωσάσης, ὁ δὲ Ἰούδας, ὡς φιλαργυρίαν νοσῶν, καὶ τὸν τρόπον μοχθηρότατος. διὸ καὶ ὁ Ἰωάννης μόνου τοῦ Ἰούδα μέμνηται.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Πρὸ δύο ἡμέρας τοῦ πάθους ἡ βουλή. διὸ καὶ τὴν τετάρτην ἐν τῇ ἑβδομάδι νηστείαν ἄγομεν, ὡς τοῦ πάθους ἀρχὴν τοῦ κατ' αὐτὴν ἐπιτελεσθέντος. δόλον δὲ μηχανῶνται διὰ τὸν λαὸν τὸν ἀκολουθοῦντα καὶ περιέποντα αὐτόν. καὶ τὴν μὲν ἑορτὴν ὑπερθέσθαι βούλονται· οὐ συγχωρεῖται δὲ, ἐπειδὴ τὴν προφητείαν ἔδει πληρωθῆναι τὴν ἐν τῇ νομικῇ διατυπώσει, ἐν ᾗ τὸ πάσχα ἐθύετο, μηνὶ πρώτῳ, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ. ἐν τούτῳ γὰρ τῷ μηνὶ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸ ἀληθινὸν πάσχα ἔδει θυθῆναι. πρὸς δὲ τούτοις δείκνυται καὶ ὡς ἑκουσίως ἑαυτὸν παρέδωκε, τὸ ὑπ' αὐτῶν ἁλῶναι καταδέξασθαι, ὅτι βουλόμενοι μὲν κατασχεῖν αὐτὸν, πολλάκις οὐκ ἴσχυσαν. ὅτε δὲ μὴ συλλαβέσθαι αὐτὸν ἐβούλοντο, τότε ἑαυτὸν ἐκδοὺς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς εἰς πέρας ἐξελθεῖν παρεσκεύασε.

des unxit: quam verò Matthæus memorat, & proximè ante passionem id officij exhibuit Christo, & meretrix fuisse nequaquam dicitur; cujus etiam studium sumptuosa pretiosi unguẽti profusione declaratum comprobavit collaudavitq; Dominus. Pisticam cùm ait nardum syncerãm probamque intelligit nulla mixtione adulteratã. Matthæus hic & Marcus indignatos Apostolos ajunt. At Ioannes solum Iudam ægrè tulisse dicit jacturam unguenti. Omnes ista scilicet indignatio corripuit. nec Ioannes quod affirmat de Iuda, de alijs negat. significat tantùm peculiari ex causa commotum proditorẽ. quoniam enim perfidus avaritia flagrabat, prædam ista effusione unguenti, quod multò venijsset, cupiditati subtractã suæ homo cætera impotens fremebat. Cæteros autem Apostolos animo & cultu simplices, ac vitæ insuetos pauperi, species quædam prodigi luxus in cõsumptione minimè necessaria tam caræ mercis offendebat. *Mat. 26.* *Ioan. 12.*

VICTORIS ANT. Biduo præcessit passionem hoc consilium quo ea decreta est. itaque id celebratum oportuit quarta hebdomadis die, quam propterea jejunio celebramus, utpotè à qua Christi passio, sexta demum hebdomadis ejusdem die consummata, initium & originem duxerit. Dolum autem machinantur, veriti populum qui semper magno numero Christum sequens stipabat ipsum. Comperendinare igitur decreverant, festumque imminens interponere neci Domini: verùm ea ipsorum destinatio non processit: quoniam oportebat impleri prophetiam legalis ritus significatione comprehensam: juxta quam immolari Pascha verum oportebat quarta decima die mensis primi; nempe ipso tempore quo agnus figura veri Paschatis rite mactari consueverat. Ad hæc eo ipso indicat Dominus sibi non invito injectas manus: quin potiùs tunc solum captum, cùm seipse spontè obtulit ac tradidit, siquidem cùm sæpè conati essent capere ipsum ejus adversarij, numquam potuerant. nunc verò cùm minimè id vellent, contrariumq; adeò decretum haberent, tunc ipse capi voluit, insperatum ipsis eventũ improbi voti, opportunitatẽq; inveterati odij explendi ultro nec opinãtibus offerens.

Et cum

3. Et cùm esset Bethaniæ in
„ domo Simonis leprosi, & recū-
„ beret, venit mulier habens ala-
„ bastrum unguenti nardi, spicati,
„ pretiosi: & fracto alabastro, ef-
„ fudit super caput ejus.
4. Erant autem quidam indi-
„ gnè ferentes intra semetipsos,
„ & dicentes, ut quid perditio ista
„ unguenti facta est?
5. Poterat enim unguētū istud
„ venundari plus quam trecentis
„ denarijs, & dari pauperibus. Et
„ fremebant in eam.
6. Iesus autem dixit, Sinite eā,
„ quid illi molesti estis? Bonum
„ opus operata est in me.
7. Semper enim pauperes ha-
„ betis vobiscum: & cùm volue-
„ ritis, potestis illis benefacere: me
„ autem non semper habetis.
8. Quod habuit hæc, fecit: præ-
„ venit ungere corpus meum in
„ sepulturam.
9. Amen dico vobis, ubicumq;
„ prædicatum fuerit Evangelium
„ istud in universo mūdo, & quod
„ fecit hæc, narrabitur in memo-
„ riam ejus.

» Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ ἐν τῇ
» οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακει-
» μένου αὐτοῦ, ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλά-
» βαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτε-
» λοῦς· καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον,
» κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς.
» Ἦσαν δέ τινες ἀγανακτοῦντες
» πρὸς ἑαυτούς, καὶ λέγοντες, εἰς
» τί ἡ ἀπώλεια αὕτη τοῦ μύρου γέγο-
» νεν;
» Ἠδύνατο γὰρ τοῦτο πραθῆναι
» ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ
» δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς. καὶ ἐνεβρι-
» μῶντο αὐτῇ.
» Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, ἄφετε αὐ-
» τήν· τί αὐτῇ κόπους παρέχετε;
» καλὸν ἔργον εἰργάσατο ἐν ἐμοί.
» Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε
» μεθ' ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλητε, δύ-
» νασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι· ἐμὲ δὲ οὐ
» πάντοτε ἔχετε.
» Ὃ ἔσχεν αὕτη ἐποίησε· προέλα-
» βε μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφ-
» φιασμόν.
» Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἂν κη-
» ρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅ-
» λον τὸν κόσμον, καὶ ὃ ἐποίησεν
» αὕτη, λαληθήσεται εἰς μνημόσυνον
» αὐτῆς.

TOLOSANI. Vt obstantes devotioni mulieris Apostolos reprehendit Salvator, & ait: Quid molestiam ei exhibetis ex quo obtulit donum? Sed & verberat proditorem Dominus, illa mentione Sepulturæ suæ, cui prælusisse mulieré ait: arguit autem, & tacitè increpat durum ejus cor; ac tantùm non dicit: Tu quidem in mortem me tradens, reprehendi non vis: quantò minus hæc quæ unguentum affert ad sepeliendum me, meretur à te reprehendi. Habere se auté pro magno hoc opus Salvator declarat,

ΤΟΛΩΣ. Ὡς ἐμποδίζουσι τῇ προθυμίᾳ τῆς γυναικὸς τοῖς ἀποστόλοις μέμφεται ὁ Σωτήρ, καὶ φησι· τί κόπους αὐτῇ παρέχετε, ἀφ' οὗ προσέφερε τὸ δῶρον; ἀλλὰ πλήττει ὁ Κύριος τὸν προδότην ταῦτα λέγων. Καὶ ὅτι εἰς τὸν ἐνταφιασμόν μου τοῦτο ἐποίησεν· ἐλέγχει δὲ καὶ τὴν ἀσυνείδητον αὐτοῦ γνώμην, μονονοὺ λέγων· ὅτι σὺ μὲν εἰς θάνατόν με παραδιδοὺς, δοκεῖς εἶναι ἀνέλεγκτος· αὕτη δὲ εἰς τὸν ἐνταφιασμόν μου τὸ μύρον φέρουσα, οὐκ ἔστιν ἀξία ὑπὸ σοῦ ἐλεγχθῆναι. Καὶ ὅτι μέγα ἔργον ἐποίησεν ἐδήλωσεν ὁ Σωτὴρ λέγων· ὅτι ὥσπερ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο κηρυχθήσεται

σεται πανταχοῦ οὕτω καὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸ ἔργον.

ΦΩΤΙΟΥ. Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί, φησὶν ὁ Σωτήρ· εἰς γὰρ τὸν ἐνταφιασμόν μου τοῦτο πεποίηκε· ταῦτα δὲ λέγει παραμυθούμενος τὴν γυναῖκα, καὶ ἐλευθέραν δεικνύων τῆς τῶν ἀποστόλων μέμψεως. τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησί, τοῦ μέμψασθαι αὐτήν· ὥστε οὐδὲ ἀφήσω λαθεῖν τὸ γεγενημένον αὐτῇ ἔργον· ἀλλ' ἅπας ὁ κόσμος γνώσεται· ἀπὸ γὰρ μεγάλης διανοίας ἦν τοῦτο· καὶ πολλῆς τεκμήριον πίστεως.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὗτος ὁ Σίμων, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς, ἦν αὐτὸν ἐπὶ ἄριστον κεκληκώς, διὸ παρ' αὐτοῦ κατέκειτο. τὸ δὲ ἀλάβαστρον εἶδος ἀγγείου· πιστικῆς, οὔ τῆς ἀξιοπίστου καὶ ἀληθοῦς, κατὰ τὸ εἰρημένον· εἰ δὲ ἀρνούμεθα αὐτόν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται. πλὴν ὅτι γε καὶ εἶδός ἐστι κατασκευῆς νάρδου πιστικῆς καλούμενον. καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς. τῇ σπουδῇ τοῦ καταχέειν, μήπως κωλυθῇ, οὐ περιέμενεν αὐτὸ ἐκκενῶσαι. σχολαιότερος γὰρ ἡ ἐκκένωσις· ἀλλὰ θραύσασα κατέχεεν. ἠδύνατό φασι τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων. δηνάρια οὐ νομίσματα λέγουσιν. οὐ γὰρ ἂν ἦν τοσούτου τὸ μύρον· ἀλλ' ἕτερόν τι μέτρον νόμιμον· ἢ ὅτι ὑπερβολικός ἐστιν ὁ λόγος. ὃ δὲ ἔσχεν αὕτη, φησὶν ὁ Ἰησοῦς, ἐποίησε· προέλαβε μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. ἔθος γὰρ ἦν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ σμυρνίζειν τοὺς ἐπισήμους νεκρούς· καὶ τοῦτο δηλοῖ Νικόδημος καὶ Ἰωσὴφ ὁ Ἀριμαθείας· ἔπειτα δὲ μυρίζειν, καὶ τοῦτο δηλοῦσιν αἱ γυναῖκες· ὁ μὲν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ· αἱ δὲ παρὰ τῷ Μάρκῳ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη λαληθήσεται· καὶ τί λέγω φησὶν ὅπου ἄν; εἰς ὅλον γὰρ τὸν κόσμον κηρυχθήσεται.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Δοκεῖ μὲν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ γυνὴ παρὰ τοῖς εὐαγ-

dicens fore ut, quemadmodum Evangelium ubique promulgandū erat, ita & hoc mulieris opus.

PHOTII. Quid molesti estis mulieri, ait Salvator, in Sepulturam enim meam hoc fecit. Hæc verò dixit consolans mulierem; & ostendens ab Apostolis immeritò culpari. Tantùm enim, inquit, absum a reprehendendo illam, ut non passurus sim latere hoc quod fecit opus: sed effecturus ut totus illud mundus sciat. A magno videlicet animo id proficiscebatur, & multæ erat indicium fidei.

ANONYMI. Simon hic, ut ait Lucas, Christum ad cœnam vocaverat, ideò apud ipsum recumbebat. Alabastrum species est vasis. Pistici. nempe fide digni & veri: iuxta quod scriptum est: *Si* 2.Timoth. 2.13. *negaverimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.* Cęterùm est quoque certum genus præparationis nardi, quæ pistica vocatur. *Et fracto alabastro, effudit super caput ipsius.* Id egit festinatione consummandę effusionis. Si enim per os vasis cum mora funderet, providebat fore ut ab absolvenda profusione impediretur. itaque id illa impedimentū lucrifecit, vase frangendo. *Poterat* (inquiunt) *istud venundari plusquā trecentis denarijs.* Denaria non numismata dicunt. non enim tanti unguentum; sed minoris ęstimationis nummos, nisi agnoscimus hic hyperbolen. *Quod habuit* (inquit Iesus) *hæc fecit, prævenit ungere corpus meum in sepulturam.* Mos enim Iudæis erat myrrha condire illustres mortuos, id quod Nicodemus & Ioseph ab Arimathia satis indicant apud Ioannem. neque hoc solùm, sed un-

guentis preterea ungere;quod mulieres demonstrant,referente Marco. *Amen dico vobis ubicumq; prædicatum fuerit hoc evangelium in universo mundo, & quod hæc fecit narrabitur.* Et quid dico, inquit, ubicumque?in universo enim mũdo prędicabitur.

VICTORIS ANT. Vnctrix hæc Domini, videtur quidem singularis esse mulier ab Evangelistis una omnibus variè memorata. nõ est autem, ni fallor, apud omnes una: sed quæ à tribus quidẽ prioribus describit,r, una mihi videtur eademque esse. cujus autem Ioannes meminit, eam ego aliam distinctam arbitror, mirabilẽ nempe Mariam Lazari Sororẽ. Et hęc quidem ait regiæ Civitatis Episcopus Ioannes. At Origenes aliam putat Matthæo,Marcoque memoratam, quæ unguentum effudit supra caput Domini in domo Simonis Leprosi. aliam rursum illam, de qua scribit Lucas, peccatricem eam vocans, quam refert effudisse unguentum in pedes Domini in domo Pharisæi. Apollinarius autem,& Theodorus,unam eandemque ab Evangeliis omnibus memoratam putant:tantum Ioannem distinctiùs rem explicasse. Apparet Matthæum, Marcum & Ioannem de eadem loqui (in Bethania enim vico id pariter omnes gestũ consentiunt.) Lucam verò de alia quadam: *Ecce*, enim inquit, *Mulier, quæ erat in Civitate peccatrix, ut cognovit, quod accubuisset in domo Pharisæi* &c.En peccatrix *in Civitate* fuit. Non igitur peccatrix hæc,quæ nunc scribitur in vico aut pago Bethania Dominum unxisse. Probat verò Salvator,& acceptum

γελίοις ἅπασιν· οὐκ ἦν δέ· ἀλλὰ παρὰ τοῖς τρισὶ μὲν μία τις ἔοικεν εἶναι καὶ ἡ αὐτή· παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ, οὐκέτι, ἀλλ' ἑτέρα τις θαυμαστὴ ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφή. καὶ ταῦτα μέν φησιν ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως ἐπίσκοπος Ἰωάννης. Ὠριγένης δὲ πάλιν ἄλλην μέν φησι τὴν παρὰ Ματθαίῳ ἐκχέουσαν τῆς κεφαλῆς τὸ μύρον ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ. ἄλλην δὲ τὴν παρὰ τῷ Λουκᾷ γεγραμμένην ἁμαρτωλὸν καταχέουσαν τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὸ μύρον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φαρισαίου. Ἀπολινάριος δὲ καὶ Θεόδωρος μίαν καὶ τὴν αὐτήν φασι παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελίοις, ἀκριβέστερον δὲ τὸν Ἰωάννην τὴν ἱστορίαν ἐκδεδωκέναι. φαίνονται δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης περὶ τῆς αὐτῆς λέγοντες· ἐν Βηθανίᾳ γὰρ γεγενῆσθαί φασι. κώμη δὲ αὕτη. Λουκᾶς δὲ περὶ ἑτέρας. Ἰδοὺ γὰρ γυνή φησιν ἐν τῇ πόλει, ὅτι. ἦν ἁμαρτωλὸς, καὶ ἐπιγνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φαρισαίου, καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς εἶναι ταύτην ἁμαρτωλὸν καὶ ἐν τῇ πόλει· ἐκείνην δὲ μὴ ἁμαρτωλὸν ἀναγέγραπται, καὶ ἐν Βηθανίᾳ τῇ κώμῃ. ἀποδέχεται μέντοι αὐτῆς ὁ Σωτὴρ τὴν προθυμίαν, οὐ μάτην λέγων τὸ λαληθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὸ τῆς γυναικὸς ἔργον, ἐπὶ τύπον ἐπέχει τῆς προσαγούσης Χριστῷ τὴν πίστιν ἐκκλησίας, καὶ ἐκβαλλούσης ὥσπερ μύρον εὐωδέστατον. καὶ πιστικὴν γὰρ τὴν νάρδον ὀνομάζουσι καὶ πολύτιμον λέγουσι. φησὶ δὲ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ συντελεῖν τὴν τοῦ μύρου ἄλειψιν. καὶ ὃ ἔσχε φησὶν, ἐποίησε. προέλαβε γὰρ μυρίσαι μύρῳ τὸ σῶμα. ἔργον δὲ αὐτὸ καλεῖ, ὡς λόγου μᾶλλον τὸ μνημονευόμενον, ἵνα μνημονεύοι ὅτι προεγνώκει τὸ πάθος. τῶν δὲ αἰτιωμένων τὴν τοῦ μύρου ἔκχυσιν διαφόρων ὄντων, ὁ μὲν Ἰωάννης μόνον Ἰούδα ἐμνημόνευσε τοῦ προδότου. ὁ δὲ Ματθαῖος τῶν ἀποστόλων· ὁ δὲ Μάρκος τινῶν, οὐχ ἁπάντων·

των. πολλῶν δὲ αἰτιωμένων καὶ διαφόρων ὁ Κύριος προγνώστης ὤν, τὸν μὲν Ἰούδαν ὡς φιλάργυρον ἐξελέγχει· τοὺς δὲ μαθητὰς οὐκ αἰτιᾶται, ὡς ἐξ ἁπλουστέρας γνώμης εἰρηκότων ταῦτα. ἐμνημόνευον γὰρ τό, ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν. εἰπόντες δὲ ὅτι ἠδύνατο τριακοσίων δηναρίων πραθῆναι, ἔδειξαν ὅσα ἀνήλωσεν εἰς τὸ μύρον αὕτη, καὶ ὅσην τὴν προθυμίαν ἐπεδείξατο. καὶ ὅπου ἂν κηρυχθῇ φησι τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη. διὰ τοῦτο πάλιν τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἔξοδον προαναφωνεῖ, καὶ ταύτῃ παραμυθούμενος αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ θανάτου· εἴγε μετὰ τὸν σταυρὸν ἡ δύναμις, ὡς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκχυθῆναι τὸ κήρυγμα. ἐγὼ γάρ φησι τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ καταδικάσαι αὐτὴν ὡς κακῶς πεποιηκυῖαν, ἢ μέμψασθαι ὡς οὐ καλῶς ἐργασαμένην, ὅτι οὐδὲ ἀφήσω λαθεῖν τὸ γεγενημένον. ἀλλ' ὁ κόσμος εἴσεται τὸ ἐν οἰκίᾳ εἰργασμένον καὶ ἐν κρυπτῷ. καὶ γὰρ μεγάλης διανοίας ἦν τὸ γεγενημένον καὶ πολλῆς τεκμήριον πίστεως.

habet ejus ſtudium, non fruſtrà dicens: *narrabitur in univerſo mundo* ſimul cum prædicatione Evangelij & mulieris hujus factum. Quoniã ea figurã geſſit Eccleſię Chriſto adolentis odoratiſſimum fidei unguentum. Piſticam enim nardũ vocant optimã exquiſitiſſimi pretii. Ait porrò ad ſepulturam ipſius conferre delibutionem iſtam unguenti: *quod habuit* (inquiens) *hæc fecit: prævenit ungere corpus meum.* Prędidit Chriſti paſſionem, & prędixit hæc mulier non vocis oraculo, ſed facti myſterio, qui memorabilior eſt vaticinandi modus. Hinc non verbum ejus, ſed factum commendatur. Iam vituperantium profuſionem unguenti, cùm varii fuerint, Ioannes quidem ſolùm deſignat proditorem Iudam. Matthæus indefinitè Apoſtolos nominat. Marcus quoſdam dicens, indicat non omnes in eam accuſationẽ conſpiraſſe. Variis autem vario animo reprehendentibus, qui omnium cauſas & ſenſus intimos diſcernebat Dominus, variè pro ſua ſapientia occurrens, avaritiæ inſimulationem, quam ejus verba proferunt, ad Iudam ſolum dirigit iſto vitio peccantem. non ad Diſcipulos, quos ſimplicibus animis ad iſtam cum Iuda ſocietatem accuſationis ſpecie boni videbat tractos, quippe illud fortè reputantes aliàs auditum: *Miſericordiam volo, & non ſacrificium.* Dicentes verò, *potuiſſe venundari trecentis denarijs*, indicant quàm carè unguentum iſtud mulier emiſſet, quantumque tàm pretioſa re fundenda ſtudium in Chriſtũ demonſtraret. Subdit: *ubicumque prædicatum fuerit Evangelium* &c. His verbis prædicit fidei ac prædicationis progreſſum in Gentes, tali ſpe ſuos conſolans mortis ipſius denunciatione conſternatos. cujus nempè mortis tàm contrarius expectationi effectus extiturus eſſet, tantaq; ſua ipſius etiã poſt crucem vis, ut in omnes habitabilis terræ Incolas prędicationem diffundi curaturus eſſet. Sic igitur ait: tantùm abeſt, ut ego illam tamquam malè operatam damnem aut vituperem, ut nec paſſurus ſim latere factum ipſius, & laude debita fraudari. Sed quod ſecretò intra parietes unius domus eſt geſtum, in totius mundi cognitionem proferetur. ab magno enim & pręſtanti animi ſenſu proficiſcebatur hoc opus, & multæ indicium fidei erat.

10. Et Iudas Iſcariotes unus
» de duodecim abijt ad ſummos
» Sacerdotes, ut proderet eũ illis.
11. Qui audientes gaviſi ſunt:
» & promiſerunt ei, pecuniam ſe
» daturos. Et quęrebat quomodo
» illum opportunè traderet.

» Καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, εἷς τῶν
» δώδεκα, ἀπῆλθε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,
» ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς.
» Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐχάρησαν. καὶ
» ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι.
» καὶ ἐζήτει πῶς εὐκαίρως αὐτὸν πα-
» ραδῷ.

TOLOSANI. Adjungunt Evangeliſtæ Iudæ cognomen, quò diſcernatur: quia nomen habebat commune cum alio Apoſtolo. Neque diſſimulant fuiſſe illum è duodecim unum: ut oſtendant & ipſum electum fuiſſe, & intimorum ac cariſſimorum unum. Quod autem paciſcitur ſe traditurum ipsũ; promittit ſe indicaturum ubi & quando ſolus Ieſus ſit reperiendus. Timebat enim multitudinem Iudas, & ideò ſolum eum convenire vult. Ille tamen multa ſigna, & virtutes ineffabiles viderat; ſed jã obſcurato animo, illorum omniũ erat oblitus.

ΤΟΛΩΣ. Προστιθέασιν οἱ Εὐαγγελισταὶ τὸ παράσημον τοῦ Ἰούδα· ἐπεὶ δὲ ἦν καὶ ἕτερος Ἰούδας. Καὶ οὐδὲ παραιτοῦνται εἰπεῖν ὅτι εἷς ἦν τῶν δώδεκα· ἀλλ' ἵνα δείξωσιν ὅτι ἐκλεκτὸς ἦν καὶ αὐτὸς καὶ τῶν οἰκειοτάτων μαθητῶν εἷς· τὸ δὲ ἵνα παραδῷ αὐτὸν· τοῦτο δηλοῖ· ὅτι ἵνα καταμηνύσῃ αὐτὸν ὅτε μόνος ἐστίν. ἐδεδίει γὰρ τὸν ὄχλον ὁ Ἰούδας καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν μόνον ἀπολαβεῖν ἤθελε. Καίτοι πολλὰ ἦν θεασάμενος θαύματα καὶ δυνάμεις ἀρρήτους· ἀλλ' ὁ μὴ σκοτισθεὶς τὴν διάνοιαν, πάντων ἐκείνων ἐπελάθετο.

ANONYMI. Puto non indiguiſſe hos aliquo qui proderet hominem omnibus notum. ſed ſtuduiſſe maculam inurere famæ & exiſtimationi Chriſti: dicturo, ut ipſi ſperabant, populo; quam abſurdum & odioſum eſſe illum hominem oportet, quem proprius non ferens Diſcipulus prodiderit?

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἶμαι τούτους μὴ δέεσθαι τοῦ προδιδόντος τὸν πᾶσιν ἐγνωσμένον· ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ διαβάλλωσιν, ἐδεήθησαν τοῦ προδιδόντος μαθητοῦ, ἵνα λέγωσιν, οὕτω φησὶν ἄτοπός ἐστιν, ὅτι ὁ ἴδιος μαθητὴς παρέδωκεν αὐτόν.

12. Et primo die azymorum
» quando Paſcha immolabant,
» dicunt ei Diſcipuli, Quò vis
» eamus, & paremus tibi ut manduces Paſcha?
13. Et mittit duos ex Diſcipu-
» lis ſuis, & dicit eis, Ite in Civi-
» tatem; & occurret vobis homo
» lagenam aquæ bajulans, ſequi-
» mini eum;
14. Et quocumq; introierit, di-
» cite domino domus, quia Magi-

» Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύ-
» μων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον, λέγουσιν
» αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ποῦ θέλεις
» ἀπελθόντες ἑτοιμάσωμεν ἵνα φάγῃς
» τὸ πάσχα;
» Καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν
» αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς, ὑπάγετε
» εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄν-
» θρωπος κεράμιον ὕδατος βαστά-
» ζων. ἀκολουθήσατε αὐτῷ.
» Καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ
» οἰκοδεσπότῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλος λέ-

γει

„ γει, ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ πά-
„ σχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;

„ Καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξει ἀνώγαιον
„ μέγα ἐστρωμένον, ἕτοιμον· ἐκεῖ ἑτοι-
„ μάσατε ἡμῖν.
„ Καὶ ἐξῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ,
„ καὶ ἦλθον εἰς τὴν πόλιν· καὶ εὗρον κα-
„ θὼς εἶπεν αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ
„ πάσχα.

ΤΟΛΩΣ. Πρώτην τῶν ἀζύμων τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησί. ἀπὸ γὰρ τῆς ἑσπέρας ἀριθμεῖν τὴν ἡμέραν εἰώθασιν οἱ Ἰουδαῖοι. ἕτερος δέ φησι περὶ μίας τῶν ἀζύμων ἡμέρας, μνημονεύσας ἐκείνης καθ' ἣν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὸ Πάσχα ἔμελλε θύεσθαι· πέμπτη γὰρ ἦν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος· ἣν ὁ μὲν πρὸ τῶν ἀζύμων, ὁ δὲ τῶν ἀζύμων λέγει. ἑκάτερος ἀληθεύων· λέγουσιν οὖν αὐτῷ οἱ μαθηταί· ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα. καὶ δῆλος ἐκ τοῦ λόγου ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ καταγώγιος. ἐπιτέλεσε δὲ τὸ Πάσχα, δεικνὺς καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας ὅτι οὐκ ἦν ἐναντίος τῷ νόμῳ. ἀποστέλλει δὲ τοὺς μαθητὰς πρὸς ἄνθρωπον μὴ γνωριζόμενον. δεικνύων ἅπασιν ὅτι ἠδύνατο μὴ παθεῖν εἰ οὐκ ἠβούλετο. εἶτα ἐπειδὴ ἠγνόουν, σημεῖον αὐτοῖς δίδωσιν, ὡς οὗτος ὁ Εὐαγγελιστὴς καὶ ὁ Λουκᾶς ἱστοροῦσι. τὸ δὲ ἦν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων· οὐδεὶς τῶν εἰρημένων * * *

ὅτι τύπος ἐστὶ τῆς σαρκός μου ἀλλ' ἡ σάρξ μου ἐστιν. ἔνιοι δὲ λέγουσι· καὶ πῶς οὐ καθορᾶται σὰρξ ἀλλὰ ἄρτος· οὐδὲ αἷμα ἀλλ' οἶνος; ἀλλ' οἰκονομικῶς τὸ τοιοῦτον ὁ Θεὸς ἐποίησεν· εἰ γὰρ ὡς σὰρξ ἐφαίνετο καὶ αἷμα, οὐκ ἂν προσήλθομεν αὐτοῖς, οὐδὲ προσεδεξάμεθα. αἷμα δὲ καινῆς διαθήκης εἶπε πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς παλαιᾶς, καὶ τῶν χεομένων ἐν αὐτῇ αἱμάτων τῶν θυσιῶν.

„ ster dicit, Vbi est refectio mea,
„ ubi Pascha cũ Discipulis meis
„ manducem.

15. Et ipse vobis demonstrabit
„ cœnaculum grande, stratum: &
„ illic parate nobis.

16. Et abierunt Discipuli ejus,
„ & venerunt in civitatem: & in-
„ venerunt sicut dixerat illis, &
„ paraverunt Pascha.

TOLOS. Primam Azymorum vocat eã diẽ, quę pręcedit azyma: à vespera enim diem numerare Iudęi cõsueverũt. Alter verò ait: ante unam azymorum diem, illam indicans, in qua vespere pascha immolandum erat. Quinta enim erat hebdomadæ dies, quam unus, ante azyma, alter, Azymorum vocar, uterq; verè. Dicunt igitur ei Discipuli: ubi vis paremus tibi comedere Pascha? unde apparet defuisse ipsi proprium diversorium. Perfecit verò Pascha, ostẽdens usq; ad ultimã diem se non esse contrariũ Legi. Mittit porrò Discipulos ad hominẽ ignotũ, ostẽdens cũctis, potuisse se nõ pati si declinare mortẽ vellet. Deinde ut ignotũ internoscerent, signũ ipsis dat, ut hic Evãgelista & Lucas narrant. Id signum erat, homo vas aquæ portãs: nemo prædictorum * * * * *

Non ait typus est carnis meæ: sed caro est mea. Aliqui dicunt: & quomodo non videtur caro, sed panis: neque sanguis, sed vinum? Providè hoc Deus fecit: si enim ut caro & sanguis appareret, non accederemus, neque perciperemus ea. Sanguinem autem novi Testamẽti dixit ad distinctionem veteris, & tam multi cuoris in ipso per sacrificia fusi.

ANO-

ANONYMI. Vocat primam Azymorum, qua Pascha manducabant, quintamdecimam mensis diem. Sed quoniam eam Iudęi numerant à vespera quartæ decimæ, illa ipsa jam tũ vespera dies quintadecima censetur. Agit autem de præparatione Paschæ. Providè verò tacuit nomen domini domus, apud quem facturus erat Pascha; aderat enim Iudas. qui si sciret ubi reperiendus erat Iesus, eò duxisset satellites Pontificum,& turbasset mysticam cœnam, quam tranquillè peragi oportebat: In ea enim mysteria novi Testamenti instituenda & tradenda erant.

VICTORIS ANT. Primam Azymorum pridie Azymorũ vocat. Solent enim à vespera diem semper numerare. Alius ait: ante unam azymorum, diem memorans illam, qua in vespera Pascha immolandum erat. unde apparet unam ipsos diem diversè indicasse. nam quinta Sabbati accesserunt. & hanc unus quidem vocat pridie azymorum: Alius clariùs verum indicans, significat à vespera inchoasse. Propterea ambo pariter addunt: quando Pascha immolabatur. *Et dicunt: ubi vis paremus tibi?* Itaque hinc quoque patet,nõ fuisse ipsi domum propriam, non diversorium. Ego verò puto ne Discipulorum quidẽ ullum quidquam horum habuisse, quippe qui omnibus renunciassent. Nam si quisquam domum habuisset, eò Christum invitasset. Celebravit verò Pascha, ante omnia demonstrans,usque ad extremam diem se contrarium Legi non esse. Mittit verò ad ignotum hominẽ per omnia ostendens se potuisse non pati.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Αὐτὴν λέγει πρώτην ἀζύμων καθ' ἣν τὸ πάσχα ἐβιβρώσκετο τῇ τῆς ιε΄ τοῦ μηνός. ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτην οἱ Ἰουδαῖοι ψηφίζουσιν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς ιδ΄ ἐν αὐτῇ τῇ ἑσπέρᾳ, ἥτις ἦν λοιπὸν κατ' αὐτοὺς ἡ ιε΄. περὶ τῆς ἑτοιμασίας τοῦ πάσχα διαλέγεται. οἰκονομικῶς δὲ οὐκ εἶπε τὸ ὄνομα τοῦ οἰκοδεσπότου, παρ' ᾧ ἤμελλεν ποιεῖν τὸ πάσχα. παρῆν γὰρ ὁ Ἰούδας, καὶ εἰ ἦν εἰδὼς ὅπου εὑρίσκεται, ἤγαγεν ἂν τοὺς ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων κατ' αὐτοῦ, καὶ διετάραξεν τὸ μυστικὸν δεῖπνον. ἐν αὐτῷ γὰρ τὰ τῆς νέας ἔμελλεν παραδιδόναι μυστήρια.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Πρώτην ἀζύμων τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησίν. εἰώθασι γὰρ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τὴν ἡμέραν ἀριθμεῖν ἀεί. ἕτερος δέ φησι πρὸ μιᾶς τῶν ἀζύμων, ἡμέρας μνημονεύσας ἐκείνης καθ' ἣν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὸ πάσχα ἔμελλε θύεσθαι. ὅθεν δῆλον ὅτι αὐτὴν ἐδήλωσαν διαφόρως. τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου προσῆλθον· καὶ ταύτην ὁ μὲν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων· ἑκάτερος δὲ ἀληθεύει ὅτι ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἤρξατο. διὸ ἕκαστος προστίθησιν ὅτε ἐθύετο πάσχα. καὶ λέγουσι, ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι; ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν αὐτοῦ οἰκία, οὐκ ἦν καταγώγιον. ἐγὼ δὲ οἶμαι μηδὲ αὐτοὺς ἔχειν, ὡς πᾶσιν ἀποταξαμένους. εἰ γὰρ ἦν, ἐκάλεσεν ἐκεῖ; ἐπετέλει δὲ τὸ πάσχα, πρὸ πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας ὅτι οὐκ ἦν ἐναντίος τῷ νόμῳ. πέμπει δὲ πρὸς ἀγνῶτα ἄνθρωπον, δεικνὺς διὰ πάντων ὅτι ἠδύνατο μὴ παθεῖν. ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου μεταθεὶς ἀπὸ ψιλῶν ῥημάτων, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς ἄλλοις; εἶτα ἐπειδὴ ἠγνόουν, καὶ σημεῖον αὐτοῖς δίδωσιν ὡς Μάρκος καὶ Λουκᾶς ἱστοροῦσιν. οὐδέτερος οὖν αὐτῶν εἴρηκεν, ἔδομαι τὸ πάσχα. ἀλλὰ ποῦ ἦν τὸ κατάλυμά

μου,

μου, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;

Qui enim mentem hujus solis verbis in suæ voluntatis assensũ transtulit, quid non faceret in aliis si vellet? Deinde quoniam ignorabant, signum ipsis dat, ut Marcus & Lucas referunt. Neuter verò ipsorum dixit: comedo Pascha: sed: *ubi est diversorium meum ubi Pascha cum Discipulis meis comedam?*

SCHOLIUM.

ἀναφερόμενον mutavimus in διαφέρον, sensu flagitante.

» Καὶ ὀψίας γενομένης, ἔρχεται
» μετὰ τῶν δώδεκα.
» Καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόν-
» των, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ἀμὴν λέγω
» ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με,
» ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ.
» Οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι, καὶ λέ-
» γειν αὐτῷ εἷς καθ' εἷς, μήτι ἐγώ; καὶ
» ἄλλος, μήτι ἐγώ;
» Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, εἷς
» ἐκ τῶν δώδεκα ὁ ἐμβαπτόμενος
» μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον.

17. Vespere autem facto, venit
» cum duodecim.
18. Et discumbentibus eis, &
» manducantibus, ait Iesus, Amen
» dico vobis, quia unus ex vobis
» tradet me, qui manducat mecũ.
19. At illi cœperunt contrista-
» ri, & dicere ei singulatim: Num-
» quid ego?
20. Qui ait illis, unus ex duo-
» decim qui intingit mecum ma-
» num in catino.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐλύπουν οἱ μαθηταὶ καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν. εἰ γὰρ καὶ σφόδρα ἦσαν εὔνοι τῷ κυρίῳ, καὶ ἀκριβῶς ἠπίσταντο ὅτι οὐ παραδώσει, οὐδ' οὕτως θαῤῥεῖν εἶχεν ἑαυτῷ, τοῦ Κυρίου λέγοντος, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ἠδημόνουν.

ANONYMI. Contristabantur Discipuli metuentes etiam de seipsis. Et si enim sibi quisq; conscius veri in Dominum amoris, certò sciebat se utiq; nõ velle ipsum tradere: ne sic quidẽ tamen sibi fidere audebant: cùm Dominus diceret: *unus ex vobis tradet me.* Deinde & de aliis a se quisque dubitabat.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι· εἰκός. ἐν μέσῳ γὰρ ἀπορριφέντος τοῦ λόγου, ἕκαστος αὐτῶν ἐδεδίει, μήποτε περὶ αὐτοῦ ταύτην ἐδέξατο τὴν ὑπόνοιαν, καὶ ἔλεγον αὐτῷ, μήτι ἐγώ; ἅμα δὲ καὶ τὴν τιμωρίαν ἐδήλωσεν, ἵνα μηδὲ ἀπολογίαν ἔχῃ.

VICTORIS ANT. *At illi cœperunt contristari*, meritò: tali enim jacta in medium denunciatione, quisque pro se timebat, ne id de se Dominus sẽtiret. *Et dicebãt illi: nũquid ego?* simul autẽ suppliciũ manifestavit, ne excusationẽ haberet.

» Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει,
» καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ
» τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ
» ἀνθρώπου παραδίδοται. καλὸν ἦν
» αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος
» ἐκεῖνος.

21. Et Filius quidem homi-
» nis vadit, sicut scriptum est de
» eo. Væ autem homini illi, per
» quem Filius hominis tradetur.
» bonum erat ei, si non esset na-
» tus homo ille.

ANO-

ANONYMI. Si bonum erat ei non nasci, quare natus est? quoniam nasci, & in lucem venire, & ad imaginem Dei formari, & inenarrabilium bonorum fieri hæredem, quę oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ omnia parata sunt placentibus Deo, bonum est & bono melius, quorum ipsi causa Deus fuit. Sed postquam Deo placere omittens, in avaritiam & perditionem prolapsus est, ejus vitio evenit ut bonum esset ei natũ non fuisse. Quare primigenium bonum nascendi, ex Deo ipsi contigit: Proditionis verò, ob quam quod per se bonum erat: hoc est; natum fuisse, in malum conversũ est, ipse sibi causa fuit.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰ καλὸν ἦν αὐτοῦ εἰ οὐκ ἐγεννήθη, διατί ἐγεννήθη; ὅτι τὸ γεννηθῆναι καὶ εἰς φῶς ἐλθεῖν, καὶ κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι, καὶ τῶν ἀμυθήτων ἀγαθῶν γενέσθαι κληρονόμος, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ πάντα ἡτοίμασται τοῖς εὐαρεστοῦσι Θεῷ· καλόν ἐστι καὶ καλοῦ κάλλιον, ὧν αἴτιος αὐτοῦ γέγονεν ὁ Θεός· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τῷ Θεῷ ἀρέσκειν εἰς φιλαργυρίαν καὶ προδοσίαν ἐξέπεσεν, καλὸν αὐτοῦ ἦν λοιπὸν εἰ οὐκ ἐγεννήθη· ὥστε τὸ πρωτοτύπως καλὸν τὸ γεννηθῆναι, ἐκ Θεοῦ γέγονεν αὐτοῦ· τῆς δὲ προδοσίας, δι᾽ ἣν τὸ καλὸν αὐτοῦ, τουτέστι τὸ γεννηθῆναι, κακὸν γέγονεν, αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιος γέγονε.

VICTORIS ANT. Hoc significat profectionem, magis quàm mortem. Sicut & quod Iudæis dixit: *Vado ad eum qui me misit*. Liberam voluntatem hæc vox indicat. Illud verò: *bonum erat ei si non esset natus*, ad supplicii denunciationem spectat, nam non esse omninò eligibilius est, quàm malè esse,

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τοῦτο δηλωτικὸν ἀποδημίας μᾶλλον ἢ θανάτου. ὥσπερ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγεν, ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με· καὶ τὸ ἑκούσιον ἡ λέξις ἐμφαίνει. τὸ δὲ καλὸν τὸ μὴ γεννηθῆναι, πρὸς τὴν κόλασιν λέγεται. κακῆς γὰρ ὑπάρξεως, ἀνυπαρξία αἱρετώτερον.

22. Et manducantibus illis, ac-
„ cepit Iesus panem: & benedixit,
„ fregit, & dedit eis, & ait: Sumi-
„ te, hoc est corpus meum.

23. Et accepto calice, gratias
„ agens dedit eis: & biberunt ex
„ illo omnes.

24. Et ait illis, Hic est sanguis
„ meus novi Testamenti, qui pro
„ multis effundetur.

„ Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰη-
„ σοῦς ἄρτον, καὶ εὐλογήσας ἔκλασε, καὶ
„ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ εἶπε, λάβετε,
„ φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.

„ Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχα-
„ ριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς· καὶ ἔπιον ἐξ
„ αὐτοῦ πάντες.

„ Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά
„ μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ
„ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

ANONYMI. Novi Testamẽti tradit ipsis mysteria. Pro omnibus quidẽ effusus est sanguis ejus, & pro universo humano genere: & sic placitum ante Deum fuit.

ΑΜΩΝΥΜΟΥ. Τὰ τῆς καινῆς διαθήκης παραδίδωσι αὐτοῖς μυστήρια. ὑπὲρ πάντων μὲν ἐξεχύθη τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ αὕτη εὐδοκία γέγονε τῷ Θεῷ. ἐπειδὴ

δὲ τινες

δέ τινες ἑκόντες τῇ ἀπιστίᾳ προσμεμενήκασιν, ἀκριβῶς λοιπὸν· οὐχ ὑπὲρ πάντων ἀλλ' ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον· πρὸς οὓς καὶ εἴρηται τῶν ἀπίστων, ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διαφθοράν;

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ μὲν φησιν ὅτι μυστηρίων μεταχὼν ἔμεινεν αὐτὸς ὁ προδότης, καὶ τῆς φρικωδεστάτης ἀπολαύσας τραπέζης, οὐ μετεβάλλετο· ὡς καὶ ὁ Λουκᾶς δηλοῖ λέγων, ὅτι μετὰ τοῦτο εἰσῆλθεν ὁ σατανᾶς εἰς αὐτόν, οὐ τοῦ σώματος καταφρονῶν, ἀλλὰ τῆς ἀναισχυντίας καταγελῶν τοῦ προδότου. ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκώλυσεν αὐτόν, πάντα εἰδώς, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν παραλιμπάνει τῶν εἰς διόρθωσιν ἡκόντων. ἄλλοι δέ φασιν ὅτι προεξῆλθεν ὁ Ἰούδας, ὡς Ἰωάννης ἐδήλωσεν. οὐ γὰρ ἂν ἐδέξατο τῆς σωτηρίας κοινωνίας τὸν τύπον ὁ τῆς χριστοκτονίας ὑπηρέτης· καίτοι τἄλλα πάντα ἠνέγκεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ τοῦτο οὐκέτι συνεχωρεῖτο. ὅτι δὲ διὰ τούτων παρέδωκε τοῖς μαθηταῖς ὅπως ἐπιτελεῖν αὐτοὺς προσῆκε τῆς καινῆς διαθήκης τὸ μυστήριον, οἶμαι μηδένα ἂν ἑτέρως εἰπεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εὐλόγησε καὶ εἶπε διδοὺς αὐτοῖς μεταλαβεῖν ἃ προσῆκον ἦν, ἵνα ἐκεῖνοι διὰ μὲν τῆς εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας μάθωσιν ὡς μεγάλα ἀληθῶς καὶ πάσης εὐχαριστίας ἄξια τὰ διὰ τοῦ πάθους οἰκονομηθέντα τοῦ Χριστοῦ. ὧν δὴ σύμβολον ταῦτα ἐπιτελεῖσθαι παρέδωκεν αὐτοῖς. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα· ὅτι τὸν μὲν ἄρτον προτεθέντα μετὰ τὴν εὐχαριστίαν προσῆκεν αὐτοὺς σώματος νομίζειν μεταλαμβάνειν, τὸ δὲ ποτήριον ἐν τάξει τοῦ αἵματος ἡγεῖσθαι, περὶ οὗ τὸ πάθος ἐγένετο ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων σωτηρίᾳ τε καὶ ἀφέσει τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς. ἡ γὰρ ἐπὶ τούτοις γινομένη πίστις ὁμοῦ τε τῶν πληρωθέντων ὁμολογίαν ἔχει καὶ

Quandoquidem verò quidam volentes in incredulitate permanserunt, dictum deinde est: non pro omnibus, sed pro multis effudi. Ad istos incredulos vitio suo exclusos participatione sanguinis Christi, dicitur ex Christi persona: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem?* Psal. 29. 10.

VICTORIS ANT. Hoc ait: etiam post perceptionem mysteriorum mansisse eundem Proditorem, & maximè tremendæ participem mensæ factum, nō mutatum esse. uti & Lucas declarat, dicens: Post buccellam introivisse Satanā in ipsum: non utique despiciētem Christi corpus, sed impudentiam promulgantem Proditoris. Christus autem non exclusit illum, etsi omnia sciret, ut discas nihil illum prætermittere, quòd ad emendationem conferre possit. Alii autem ajunt, priùs exivisse Iudam, ut Ioannes significavit: non enim acciperet salutaris communionis typum Christi cædis minister. ac quamquam alia cuncta pertulerit Dominus, illud tamen non permiserit. Neminem autem arbitror iturum inficias quin per hæc tradiderit Dominus Discipulis potestatem rite celebrandi mysterii novi Testamenti. Propterea enim benedixit, & dans ipsis ut perciperent, protulit verba legitima, ut illi per benedictionem & gratiarum actionem discerent, verè magna & omni gratiarum actione digna esse quæ per Christi passionem provisa nobis atque indulta sunt: quorum in symbolum ac signum hæc celebrare ipsos instituit. Dicendo autem: *Hoc est corpus meum*, & *Hic est sanguis meus*, docuit:

 opor-

oportere ipsos cùm sumerent panem propositum post gratiarum actionem, existimare se corpus ipsius sumere; & calicem loco sanguinis ducere: circa quæ passio contigit in communem omnium salutem, & remissionem peccatorum ipsorum. Nam quæ in his versatur fides, simul rerum verè gestarum confessionem habet, simul participationem remissionis, ac veniæ indulget credentibus.

τὴν μετουσίαν τῆς ἀφέσεως χαρίζεται τοῖς πιστεύουσι.

SCHOL. Pro ἐντεύξει, lego ἐν τάξει.

25. Amen dico vobis, quia jã
„ non bibã de genimine vitis us-
„ que in diem illum, cũ illud bi-
„ bam novum in regno Dei.
26. Et hymno dicto exierunt
„ in montem olivarum.

„ Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔτι οὐ μὴ
„ πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου,
„ ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίω
„ καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.
Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος
„ τῶν ἐλαιῶν.

EIUSDEM. *Non bibam de genimine vitis* &c. Resurrecturus enim erat, & sic cibum potumque cũ Discipulis sumpturus: ut majorem ipsis & certiorem resurrectionis faceret fidem. Regnum verò Dei & Patris vocavit resurrectionem, à qua & ipsi regnum provenit, & reliquis hominibus regni participatio. Illud igitur: *non bibam* &c. usque in diem &c. sermo erat significantis nõ solùm resurrectionem, sed & passionis viciniam. Siquidem ita negabat se habiturum amplius tempus convescendi cum eis. Quamobrem autem circa tempus Paschæ celebravit mysterium? ut undecumque discas & eum Legis veteris fuisse latorem, & quæ in ea præfigurabantur ad hæc referri. Gratias autem agit de passione, ostendens se illam libenter subire; & docens nos, quidquid patimur cum gratiarum actione ferre. *Donec illud bibam novum*, cum vobis attestantibus resurrectionem meam. vos enim me videbitis redivivum. Quid porrò illud *novum*?

ΑΥΤΟΥ. Οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου· καὶ τὰ ἑξῆς. ἤμελλε γὰρ ἀνίστασθαι, καὶ ἀνιστάμενος ἐσθίειν τε καὶ πίνειν μετὰ τῶν μαθητῶν· ὥστε δὴ μείζονα καὶ ἀληθεστέραν αὐτοῖς τὴν ἀναστάσεως ἐλέγχεσθαι τὴν πίστιν. βασιλείαν δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὠνόμασε τὴν ἀνάστασιν, ἀφ' ἧς αὐτῷ ἡ βασιλεία προσεγίγνετο, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων ἡ ταύτης κοινωνία. τὸ οὖν, οὐ μὴ πίω αὐτὸ τοῦ λοιποῦ ἕως τότε δηλοῦντος ἦν οὐ τὴν ἀνάστασιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάθους τὴν ἐγγύτητα. εἴπερ δὴ οὐκέτι καιρὸν ἕξει τροφῆς αὐτοῖς κοινωνῆσαι καὶ πότου. τί δήποτε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάσχα ἐπετέλει τὸ μυστήριον; ἵνα μάθῃς πανταχόθεν καὶ τῆς παλαιᾶς ὄντα νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ ὄντα διὰ ταῦτα προσκιαγραφηθέντα. εὐχαριστεῖ δὲ ὑπὲρ τοῦ πάθους, δεικνὺς τὸ ἑκούσιον· καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὅπερ πάσχωμεν, εὐχαρίστως φέρειν. ἕως ἂν αὐτὸ πίω καινὸν μεθ' ὑμῶν μαρτυρούντων· ὑμεῖς γὰρ ὄψεσθε ἀναστάντα. τὸ δὲ ἐστι καινόν; τουτέστι ξένον, οὐ σῶμα παθητὸν ἔχων, ἀλλ' ἀθάνατον λοιπὸν καὶ ἄφθαρτον, καὶ μὴ δεόμενον τροφῆς. ὑμνῆσαι δὲ, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτὸ τοῦτο ποιῶμεν. τί δήποτε δὲ

τί δὲ εἰς τὸ ὄρος ἐξῆλθεν; δῆλος ἑαυτὸν ποιῶν περὶ τοῦ συλληφθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ κρύπτεσθαι. ἔσπευδε γὰρ ἐπὶ τὸν τόπον ἐλθεῖν, ἔνθα εἰώθει, καὶ προδότης ἠπίστατο.

hoc eſt, peregrinum & inuſitatum. non habens corpus quod pati jam poſſit: ſed immortale deinceps & incorruptibile. Hymnum inde dixerunt: ut & nos idem agamus. Cur verò in montem exijt? exhibens ſe ut caperetur, ne videretur quæſiſſe latebras. Feſtinavit enim in locum ire ſibi ſolitum, & Proditori notum.

» Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι
» πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν
» τῇ νυκτὶ ταύτῃ, ὅτι γέγραπται, Πα-
» τάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθή-
» σεται τὰ πρόβατα.

» Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με, προά-
» ξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

27. Et ait eis Ieſus, Omnes
» ſcandalizabimini in me in no- *Zach. 13. 7.*
» ƈte iſta: quia ſcriptum eſt, Percu-
» tiam paſtorem, & diſpergentur
» oves.

28. Sed poſtquam reſurrexero,
» præcedam vos in Galilæam.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐσκανδαλίσθησαν, ὡς εἰκός. ὁρῶντες τὸν τοσαῦτα θεοπρεπῆ πράγματα μόνῳ τῷ βούλεσθαι πεποιηκότα, συλληφθέντα, ῥαπισθέντα, καὶ τέλος ἐπονειδίστῳ θανάτῳ ἀναιρεθέντα· ἢ τοῦτον λέγει σκανδαλισμὸν τῶν μαθητῶν μᾶλλον, τὸ φυγεῖν καταλελοιπότων αὐτόν. εἰ γὰρ ὡς Θεῷ προσεῖχον, καὶ τὴν περὶ τούτου πίστιν εἶχον ἀκμαίαν, οὐκ ἂν ἔφυγον. ᾔδεισαν γὰρ ὅτι λυτρώσασθαι δύναται τῶν κινδύνων αὐτούς, οὐ μὴν φυγῇ τὴν σωτηρίαν ζητεῖν.

ANONYMI. Scandalizati ſũt, non ſine cauſa: videntes eum, qui uno voluntatis nutu mira tã multa, & Deum ipſum probantia, eſſet operatus, comprehenſum, colaphizatum, ad extremum probroſa morte ſublatum. Aut potiùs ſcandalum vocat, fugam Diſcipulorum ipſum deſerentium. Si enim ipſi ut Deo adhæſiſſent, & fidem in ipſum vivam ac vigentem habuiſſent non utique fugiſſent. Scirent enim eum poſſe liberare à periculis ipſos; nec opus eſſe fuga ſalutem quærere.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἵνα μὴ δόξῃ κατηγορία τις χαλεπὴ εἶναι, λέγει καὶ προφητείαν. ὁμοῦ μὲν πείθων αὐτοὺς προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις· ὁμοῦ δὲ καὶ δηλονότι καὶ περὶ τούτου αὐτὸς αὐτοὺς συνεῖχεν, οὐ μὴν ἀφῆκεν αὐτοὺς πάλιν μέχρι τοῦ σκυθρωποὺς εἶναι· ἀλλὰ προάξω φησὶν ὑμᾶς, καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων ἀπαλλαγέντες πιστεύσωσι τῷ λεγομένῳ.

VICTORIS ANT. Ne videretur acris hæc quædam eorum accuſatio, profert & Prophetiam; ſimul ſuadens, ut ſcriptis adverterent animum: ſimul demonſtrans ſe eos hactenus ſuſtinuiſſe ne laberentur. Non permittit porrò illos triſti cogitatione in profundã abripi mœſtitiam; ſed excitat oblata ſpe; dicens: *Præcedam vos* &c. ut metu Iudæorum excuſſo crederent à ſe dictis.

» Ὁ Πέτρος ἔφη αὐτῷ, καὶ εἰ δὲ
» πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἀλλ'
» οὐκ ἐγώ.

29. Petrus autem ait illi, Etſi
» omnes ſcandalizati fuerint: ſed
» non ego.

30. Et ait illi Iesus, Amen dico
„ tibi, quia tu hodie in nocte hac,
„ priusquam gallus vocē bis de-
„ derit, ter me es negaturus.

31. At ille amplius loquebatur,
„ Etsi oportuerit me simul com-
„ mori tecū, non te negabo. Simi-
„ liter autem & omnes dicebant.

TOLOSANI. Et priusquam biberent egerunt gratias, & postquam biberunt; ut & nos idem faciamus; & sēper in memoria præsentem habeamus eum, qui nos pascit, Deum. Simul ut ostendat mortem, quam nostra causa tulit, illi fuisse voluntariam & gratam ultròque appetitam. Et eo ipso docet nos similiter facere; promptè, inquam & libenter mori pro amicis & cognatis. Exit autem in mōtem Olivarum, ut solum eum ibi comprehenderent Iudæi; nec tumultus fieret in populo. præberetùrque maleficis ansa nocendi: & ne videretur ipsis capi velut seditiosus, & qui mala Iudæis machinatus esset. Ait porrò Apostolis; Scandalizabimini in me: & Prophetam Zachariam adducit testem dicentem, dispersum iri gregem percusso pastore. Excitat autem Discipulorum animos ac spes illis verbis: Præcedam vos in Galilæā, hoc est præveniam ad condictum, ut ibi vos expectem. Et Petro dixit: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Illa verba: *Percutiam pastorem*, Patris æterni sunt, significantia permissurum eum, ut Christus cæderetur. Apostolos propter simplicitatem malitiæ expertem, oves appellat.

VICTORIS ANT. Etsi Prophetæ recitatum oraculum erat:

„ Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἀμὴν
„ λέγω σοι, ὅτι σὺ σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ
„ ταύτῃ, πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆ-
„ σαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

„ Ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἔλεγε μᾶλλον,
„ ἐάν με δέῃ συναποθανεῖν σοι, οὐ μή
„ σε ἀπαρνήσομαι. ὡσαύτως δὲ καὶ πάν-
„ τες ἔλεγον.

ΤΟΛΩΣ. Καὶ πρὸ τοῦ πιεῖν ηὐχαρίστησεν καὶ μετὰ τὸ πιεῖν· ἵνα καὶ ἡμᾶς τοῦτο ποιῶμεν, καὶ ἀεὶ ἐπὶ μνήμης ἔχωμεν τὸν τρέφοντα ἡμᾶς Θεόν· καὶ ἵνα δείξῃ, ὡς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν θάνατος βουλητός ἐστιν αὐτῷ· ἐκ δὲ τούτων διδάσκει ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν, καὶ προθύμως φιλῶν τε καὶ συγγενῶν προαποθανεῖν. ἐξέρχεται δὲ καὶ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἵνα καταμόνας ὑπάρχοντα κατάσχωσιν αὐτόν. καὶ ὅπως μὴ γένηται θόρυβος ἐν τῷ λαῷ, καὶ ἀφορμὴ τοῖς βουλομένοις κακουργεῖν. Καὶ ἵνα μὴ δόξῃ αὐτοῖς ὡς στασιαστὴς καὶ κακὰ βουλευσάμενος κατὰ τῶν Ἰουδαίων· φησὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους· ὅτι σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί. Καὶ τὸν προφήτην Ζαχαρίαν παρεισάγει μάρτυρα λέγοντα· ὅτι διασκορπισθήσονται. διεγείρει δὲ πάλιν τοὺς μαθητὰς λέγων πρὸς αὐτούς· ὅτι· προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἤτοι προλάβω. Καὶ τῷ Πέτρῳ φησὶ πρὶν ἢ ἀλέκτορα δὶς φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. τὸ δὲ πατάξω τὸν ποιμένα· ὁ Πατὴρ λέγει. παρεχώρησε γὰρ παταχθῆναι. τοὺς δὲ ἀποστόλους, ὡς ἀκάκους, πρόβατα ὠνόμασεν.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τοῦ προφήτου εἰπόντος, τοῦ Χριστοῦ βεβαιώσαντος τὸν λόγον, ὁ Πέτρος, φησίν, οὐχὶ διὰ τοῦτο ἀφίησι· παιδεύων ἐντεῦθεν, πάντα πείθεσθαι τῷ Χριστῷ, καὶ τῆς οἰκείας συνειδήσεως πιστοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτοῦ. δέον γὰρ δεηθῆναι καὶ εἰπεῖν, βοήθησον ἡμῖν ὥστε μὴ ἀποσχισθῆναι. ἀλλ' ἑαυτῷ θαῤῥεῖ. τοῦτο

τοίνυν

τοίνυν καταστεῖλαι βουλόμενος ὁ Χριστὸς ἐχώρισε τὴν ἄρνησιν. ὅσον δὲ ὁ Χριστὸς ἀπηγόρευσε, τοσοῦτον ἐνεκινεῖτο ὁ Πέτρος ἐκ περιουσίας. πόθεν δὲ αὐτῷ τοῦτο συνέβη; ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης. ἐπειδὴ γὰρ ἀπηλλάγη τῆς ἀγωνίας ἐκείνης τῆς κατὰ τὴν προδοσίαν, καὶ δῆλος ἦν ὁ προδότης, θαῤῥῶν ἔλεγε ταῦτα. ἠρέμα δέ πως καὶ φιλοτιμίας τὸ πρᾶγμα. ὅρα γοῦν μετὰ τὸ πτῶμα πῶς κατεσταλμένος ἐστί. πρὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ τὸ πᾶν ἑαυτῷ ἀνετίθησι· μετὰ δὲ ταῦτα τοὐναντίον φησί· τί ἡμῖν προσέχετε ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν; ἐντεῦθεν δὲ μανθάνομεν δόγμα μέγα· ὡς οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύσῃ ῥοπῆς. καὶ πάλιν οὐδὲν κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης.

idque Christus eventurum confirmaverat, Petrus tamen, inquit, non desistit. Inde nos docens, Christo per omnia credere; & propria conscientia certiorem putare ipsius affirmationem. oportuerat enim potiùs orare & dicere: adiuva nos, ne à te abscindamur. Ille autem in se confidit. quam ut præfidenriam cõprimeret, permisit Christus negationem. Quantò autem magis asseverabat Christus, tantò plus Petrus adversabatur, supervacanca confidentia. unde autem hoc ci contigit? ex præfervido amore. Defunctus enim anxietate qua ad proditionis per unum è Discipulis futuræ mentionem æstuaverat; cùm jam sciretur quis esset proditor, abundãte per hanc securitatem confidentia hæc dixit. Suberat & quidpiam taciti tumoris, atque jactantiæ. Vide crgo post lapsum ut magnos illos spiritus contraxerit. Sanè antequam caderet, successus sibi adscribebat. postea, minimè. id docet illa ejus vox: *Quid nos intuemini quasi nostra virtute, aut pietate fecerimus hunc ambulare?* Act.3.12 Hinc discimus magni momenti sententiam: nec promptam hominis volunratem sine superno impulsu sufficere: nec rursus prodesse quidquam supernum impulsum, si prompta voluntas absuerit.

» Καὶ ἔρχονται εἰς χωρίον, οὗ τὸ ὄνο-
» μα Γεθσημανῆ. καὶ λέγει τοῖς μαθη-
» ταῖς αὐτοῦ, καθίσατε ὧδε ἕως προσεύ-
» ξωμαι.

» Καὶ παραλαμβάνει τὸν Πέτρον,
» καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην μεθ᾽ ἑαυ-
» τοῦ, καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ
» ἀδημονεῖν.

32. Et veniunt in prædium, cui
» nomen Gethsemani. Et ait Di-
» scipulis suis, Sedete hic donec
» orem.

33. Et assumit Petrum & Ia-
» cobum & Ioannem secum: &
» cœpit pavere, & tædere.

ΑΥΤΟΥ. Ἔθος ἦν αὐτῷ χωρὶς αὐτῶν προσεύχεσθαι· τοῦτο δὲ ἐποίει παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς, ἐν ταῖς εὐχαῖς ἡσυχίαν κατασκευάζειν ἑαυτοῖς. τίνος δὲ ἕνεκεν μὴ πάντας παραλαμβάνει, ἀλλὰ τοὺς τῆς δόξης αὐτοῦ θεωροὺς γενομένους; ἵνα μὴ καταπέσωσιν. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τούτους ἀφίησι καὶ μικρὸν προσελθὼν καὶ εὐξάμενος.

EIVSDEM. Mos ipsi erat seorsum ab illis orare. Id autem faciebat, docens ipsos & nos, sedulò providere ne nostra in oratione quies ullo tumultu turbetur. quare autem non omnes assumit, sed eos dumtaxat qui suę gloriæ spectatores fuerant? ne qui non essent pręmuniti visione glorię, ejus agonia

nia dejicerentur. Sed & hos dimittit, paulùm ultra eos procedens, & sic orans.

34. Et ait illis, Tristis est anima
„ mea usque ad mortem: sustine-
„ te hic & vigilate.

35. Et cùm processisset paulu-
„ lum, procidit super terram: &
„ orabat, ut si fieri posset, transi-
„ ret ab eo hora.

36. Et dixit, Abba, Pater, om-
„ nia tibi possibilia sunt: transfer
„ calicem hunc à me: sed nō quod
„ ego volo, sed quod tu.

37. E venit, & invenit eos dor-
„ mientes. Et ait Petro, Simon
„ dormis? non potuisti vna hora
„ vigilare.

38. Vigilate, & orate, ut non
„ intretis in tentationem. Spiritus
„ quidem promptus est, caro ve-
„ rò infirma.

39. Et iterum abiens, oravit
„ eundem sermonem dicens.

40. Et reversus denuò invenit
„ eos dormientes. erant enim o-
„ culi eorum gravati. & ignora-
„ bant quid responderent ei,

41. Et venit tertiò, & ait illis,
„ Dormite jam & requiescite.
„ Sufficit; venit hora: ecce Filius
„ hominis tradetur in manus pec-
„ catorum.

42. Surgite; eamus: ecce, qui
„ me tradet propè est,

„ Καὶ λέγει αὐτοῖς, περίλυπός ἐστιν
„ ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. μείνατε ὧδε
„ καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

„ Καὶ προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν
„ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ προσηύχετο ἵνα, εἰ
„ δυνατόν ἐστι, παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ
„ ὥρα.

„ Καὶ ἔλεγεν, ἀββᾶ ὁ πατὴρ πάν-
„ τα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ πο-
„ τήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο, ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ
„ θέλω, ἀλλὰ τί σύ.

„ Καὶ ἔρχεται, καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς
„ καθεύδοντας, καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ,
„ Σίμων καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν
„ ὥραν γρηγορῆσαι;

„ Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε,
„ ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ
„ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ
„ ἀσθενής.

„ Καὶ πάλιν ἀπελθὼν προσηύξατο
„ τὸν λόγον αὐτὸν εἰπών.

„ Καὶ ὑποστρέψας εὗρεν αὐτοὺς
„ πάλιν καθεύδοντας. ἦσαν γὰρ οἱ
„ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι· καὶ
„ οὐκ ᾔδεισαν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσι.

„ Καὶ ἔρχεται τὸ τρίτον, καὶ λέ-
„ γει αὐτοῖς, καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ
„ ἀναπαύεσθε. ἀπέχει· ἦλθεν ἡ ὥρα·
„ ἰδοὺ, παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
„ που εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν.

„ Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδοὺ ὁ παρα-
„ διδούς με ἤγγικε,

AMBROSII. Vt homo timuit, ut homo turbatus est: non turbata est virtus, non turbata est divinitas. propria anima turbatur; humanæ infirmitatis natura turbatur. quia enim animam nostram assumpsit, ideò etiam animæ nostræ suscepit affectiones. non enim qua Deus fuit, potuit turbari. *Tristis est anima mea usque ad mor-*

ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ. Ὡς ἄνθρωπος ἐδειλίασεν, ὡς ἄνθρωπος ἐταράχθη· οὐκ ἐταράχθη ἡ δύναμις, οὐκ ἐταράχθη ἡ θεότης. τῇ οἰκείᾳ ψυχῇ ταράττεται, τῇ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας φύσει ταράττεται. ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν προσείληφε, διὰ τοῦτο καὶ τὰ πάθη τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κατεδέξατο. οὐ γὰρ καθ' ὃ Θεὸς ὑπῆρχεν, ἠδύνατο ταραχθῆναι. περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου

φησιν

φησιν ἕως θανάτου. οὐ διὰ τὸν θάνατον περίλυπός ἐστιν ὁ Κύριος· ἀλλ' ἵνα τῇ σωματικῇ διαθέσει κεκληρωμένος πιστούμενος, γνωρίσῃ κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπον ἑαυτὸν γεγενημένον, ὡς οὐχ ἡμαρτημένους πάθους ὑπάρχοντος τῆς δειλίας. ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἅπαξ σῶμα νοερῶς ἐμψυχωμένον καταδεξάμενον, καὶ πάντα ἐκ τοῦ σώματος πάθη τὰ ἐκτὸς ἁμαρτίας ὑπὲρ ἡμῶν καταδέξασθαι, ἵνα καὶ πεινήσῃ, καὶ διψήσῃ, καὶ ἀδημονήσῃ, καὶ λυπηθῇ. τούτοις γὰρ ἡ θεότης οὐ συνδιατίθεσθαι πέφυκεν. οὔτε μὴν ἀλλοιοῦσθαι γινώσκει τὸ σύνολον.

ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ. Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν λέγει, Πάτερ, εἰ δυνατὸν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον, γνωρίζων ὅτι ὥσπερ τὴν σάρκα προσείληφεν, οὕτω καὶ τὴν τῆς σαρκὸς ἑκουσίως κατεδέξατο λύπην. οὐ γὰρ ἐκεῖνο λέγομεν ὅπερ οἱ αἱρετικοὶ νομίζουσι, τουτέστιν; ὅτι περίλυπος οὐ γέγονεν ὁ Κύριος ἡμῶν. εἰ γὰρ τοῦτο λέξωμεν, τί λοιπὸν εἴπωμεν πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου φάσκοντα. ὅτι περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου; εἰ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο λέγωμεν, ἀνάγκη λοιπὸν καὶ ὅταν ἀκούωμεν ὅτι Ἰησοῦς ἐκάθευδε, λέγειν ὅτι οὐκ ἐκάθευδε, καὶ οὕτως ἕκαστον τῶν γεγραμμένων ὁμοίως ἀρνεῖσθαι καὶ ἀθετεῖν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ὅταν λέγει, Πάτερ εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο. πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γινέσθω, ἀλλὰ τὸ σόν. τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. δύο θελήματα ἐνταῦθα δείκνυσι· τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅ ἐστι σαρκὸς, τὸ δὲ θεϊκόν. τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς παραιτεῖται τὸ πάθος· τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ πρόθυμον.

ΝΑΖΙΑΝΖΗΣ. Πάτερ, εἰ δυνατὸν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον

tem: non propter mortem tristis est Dominus; sed ut corporalem affectionem creditus assumpsisse, verè hominem factum se esse ostēdat: formidans, innocenter tamen, metu peccati omnis experte. Necesse enim erat eum qui semel corpus intellectualiter animatum assumpserat; etiam pro nobis omnes corporis, præter peccatum, suscipere passiones: ut etiam esuriret, & sitiret, & angeretur, & doleret. Non enim has capit passiones natura deitatis; quippe quæ nec novit omninò mutari.

SCHOL. Hæc non ad verbum exscripsit ex Ambrosio Græcus Anonymus; sed ex variis locis libera paraphrasi sic collegit. Leguntur his similia lib. 2. de Fide, & lib. vij. in Lucam. Idem dicendum de sequenti χρήσει S. Augustini: quam uno simul loco reperire non potui.

AVGVSTINI. Christus Deus noster ait: *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste.* Significans sese, ut carnem suscepit, ita etiam voluntariè carnis suscepisse mœstitiam. nō enim illud dicimus quod Heretici existimant; hoc est: tristem nō fuisse Dominum nostrum; id enim si dixerimus, quid deinde dicemus ad eum per Evāgelium ajentem: *Tristis est anima mea usque ad mortem*? Si enim hic illud dicamus, necesse deinde fuerit, ut cùm audierimus dormivisse Iesum, affirmemus, non dormivisse: similique modo unumquodque eorum quæ scripta sunt, negemus ac reprobemus.

ATHANASII. Quando dicit: *Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Duas

Duas voluntates hic ostendit: alteram quidem humanam, quæ est carnis: alteram divinam. nam humana propter infirmitatem carnis deprecatur passionem. Divina verò prompta erat.

NAZIANZENI. *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. verumtamen non ut ego volo*: sed tua prævaleat voluntas. Sic intelligendum illud: *si fieri potest*. non enim dici congruè potest, aut ignorasse illum; aut suam paternæ opposuisse voluntatem.

EPIPHANII. Non fictio, sed veritas est illud: *Non mea voluntas*, ut ostendat carnis hypostasin veram; & convincat dicentes non habuisse ipsum mẽtem humanam.

CHRYSOSTOMI. Si Patris & Filij voluntas una est, quomodo hic dicit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*? Nam si de divinitate dictum illud sit, contradictio quædam est: & multa ex hoc sequuntur absurda: si autem de carne, rationem habent quæ dicta sunt, nec dant reprehensionis ansam, non enim, nolle mori, damnabilis in carne affectus est, quippe natura inditus. Ipse autem omnia quæ naturæ sunt, præter peccatum in se ostendit: idque multis & abundantibus signis, ut ora Hereticorum obstruat. Quando ergo dicit: *si fieri potest, transeat à me calix iste*; &, *non vt ego volo, sed vt tu*. nihil aliud significat, nisi se indutum esse carne mortem metuente.

CYRILLI. Cùm mortem timere videtur Salvator, dicens: *si fieri potest, transeat à me calix iste*. considera rursum meticulosã carnem sustentatam verbo Dei, edo-

τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τὸ σὸν ἰσχυέτω θέλημα· οὕτω γὰρ εἰ δυνατόν· εἰ μὴ τοῦτο ἀγνοῶν ἐκεῖνος εἰκὸς, ἢ τῷ θελήματι ἀντιπροσφέρειν τὸ θέλημα.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ. Οὐκ εἰρωνεία, ἀλλ' ἀλήθεια τὸ, μὴ τὸ θέλημα ἐμόν. ἵνα δείξῃ σαρκὸς ὑπόστασιν ἀληθινὴν, καὶ ἵνα ἐλέγξῃ τοὺς λέγοντας, νοῦν μὴ ἐσχηκέναι αὐτὸν ἀνθρώπινον.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ πατρὸς καὶ υἱοῦ μία βούλησίς ἐστι, πῶς φησιν ἐνταῦθα, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ; εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος τὸ εἰρημένον ᾖ, τοῦτο ἐναντιολογία τις γένοιτο, καὶ πολλὰ ἄτοπα ἐκ τούτου τίκτεται. ἐὰν δὲ ἐπὶ τῆς σαρκὸς, ἔχει λόγον τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν γένοιτ' ἂν ἔγκλημα. οὐ γὰρ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, τῆς σαρκὸς κατάγνωσις. φύσεως γάρ ἐστι, τοῦτο. αὐτὸς δὲ τὰ τῆς φύσεως ἅπαντα, χωρὶς ἁμαρτίας, ἐπιδείκνυται, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὥστε τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράξαι στόματα. ὅταν οὖν λέγῃ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, καὶ οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἀλλ' ἢ ἐν σάρκα ἀληθῶς περιβέβληται φοβουμένην τὸν θάνατον.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ὅταν φαίνηται δειλιῶν τὸν θάνατον ὁ Σωτὴρ καὶ λέγων, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, ἐννόει πάλιν ὅτι δειλιῶσα ἡ σὰρξ ἐδιδάσκετο φορουμένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λόγου μηκέτι τοῦτο πάσχειν. ἔλεγε δὲ πρὸς τὸν πατέρα, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. οὐκ ἐφοβεῖτο μὲν γὰρ καθὸ Λόγος ἐστὶ καὶ Θεὸς τὸν θάνατον αὐτὸς, ἀλλ' εἰς τέλος διεξάγειν τὴν οἰκονομίαν ἠπείγετο· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, εἶχε δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν διὰ τὸ παραιτεῖσθαι τὴν σάρκα τὸν θάνατον φυσικῶς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Προσηύχετο ἵνα εἰ δυνατὸν, παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα. εἰ δυνατὸν, τουτέστιν· ἐπειδὴ δυνατόν ἐστι περαιτέρω παρελθεῖν ὁ κίνδυνος τῆς ὥρας τοῦ πάθους. γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. Οὐκ ἔστιν, ὦ φίλη κεφαλὴ, μηχανὴν εὑρεῖν δι' ἧς ἄν τις γένοιτο συμφορῶν ἐλεύθερος· ἀλλὰ θᾶττον ἄν τις ἐν μεγίστῳ κλύδωνι κυβερνήτου καὶ οἴακος χωρὶς διασωθείη, ἢ τὸν κλύδωνα τοῦ βίου τούτου διαφύγοι πειρασμῷ μὴ περιπεσών. εἰ γὰρ πειρατήριόν ἐστιν ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, πῶς ἐστιν ἐν τῷ πειρατηρίῳ ὄντα μὴ πειράζεσθαι; ὃ γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον, γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμὸν, μηνύει τὸ μὴ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ καὶ ἡττηθῆναι. τὸ γὰρ περιγενέσθαι καὶ χρήσιμον καὶ εὐκλεές. ὃ γοῦν μὴ εἰπεῖν ἐμπεσεῖν, ἀλλ' εἰσελθεῖν, τὸ μὴ καταποντισθῆναι ᾐνίξατο. εἰ γὰρ τοῦθ' ὅπερ οἱ πολλοὶ νομίζουσιν ἔφη ὁ Σωτὴρ, τὸ μηδαμῶς πειρασμῷ περιπεσεῖν, οὐκ ἔχει λόγον, καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μάλιστα εὐδοκιμηκότων ἀνδρῶν πολλοῖς καὶ μεγίστοις περιπεπτωκότων. ἀλλὰ τὸ μὲν μὴ περιπεσεῖν ἴσως ἀδύνατον. τὸ δὲ μὴ ἡττηθῆναι, δυνατόν. οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀμαθίᾳ βεβαπτισμένοι πρὸς τὰς συμφορὰς ἔχουσι τὰς ψυχὰς ἀποδαμυθέντες. οἱ δὲ λογισμῷ σώφρονι κυβερνώμενοι ἀποσοβοῦνται ταύτας, οὐ τὸ δύνασθαι ἐνεγκεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς στεφάνους ὀνειροπολεῖν. καὶ ἔρχεται τὸ τρίτον, καὶ λέγει αὐτοῖς, καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε. ἀπέχει· ἦλθεν ἡ ὥρα. ἀπέχει, τουτέστι πεπλήρωται, τέλος ἔχει τὸ κατ' ἐμέ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Οὐδὲ λυπούμενοι ἀγρυπνῆσαι ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐκράτησεν ὁ ὕπνος. ὁ δὲ ἐκ τινος διέχετο, ἵνα μὴ δόξῃ ὑποκρίσεως τὸ πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ ὡς ἀλλότριος ἀποτίθεται

ctam fuisse, ut non amplius id pateretur; ait autem ad Patrem: *non ut ego volo, sed ut tu.* Neque enim quà verbum erat ac Deus mortem ipse timebat: sed ad finem perducere dispensationem festinabat. Ea enim erat voluntas Patris. Habuit autem illam aversionem à morte, ex carne assumpta naturaliter mori recusante.

ANONYMI. *Orabat, ut si fieri posset transiret ab eo hora, si fieri posset*: hoc est: quandoquidem fieri potest, ulterius transeat periculum horæ passionis. *Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem.* Non est, o carum caput, invenire machinam qua quis fieri possit à calamitatibus liber; sed facilius quispiam in maxima procella sine gubernatore ac clavo servabitur, quã hujus vitæ procellam effugiat sine occursu tentationis. *Tentatio est vita hominis super terram.* Quomodo fieri potest, ut positus in tentatione, non tentetur? Quod enim à Salvatore dictum est, *vigilate & orate ne intretis in tentationem*, non significat impetrari posse, ut simus tentationis expertes; sed ne absorbeamur à tentatione & vincamur. Nam ab ea superiorem exire cùm utile, tum gloriosum est. unde quod non ait: *orate ne incidatis*, sed, *ne intretis* &c. innuit peti, non ne experiamur tentationem; sed ne ab ea, vel in ea demergamur, & salutis faciamus naufragium. Sanè si, quod multi putant, illud Christi dictum: *orate ne intretis* &c. significaret orandum, ne omninò incideremus in tentationem, esset illa irrationabilis petitio: utique cùm Prophetæ, & Apostoli, & laudatissimi quique homines in mul-

tas & maximas inciderint tentationes. verùm ut homo non incidat in tentationem ne vitari quidē fortè potest, ne ab ea superetur facere potest. At plerique hominum inscitia demersi, despondent in calamitatibus animos, & consolationem non admittunt: qui verò sobrię rationis gubernaculo utuntur, repellunt ipsas, & forte illis pectus objiciunt, non generosè ferentes solùm; sed coronarum etiā præsumpta jam tum spe, lætantes. *Et venit tertiò & dicit ipsis, dormite jam & requiescite, sufficit, venit hora.* Illud, *sufficit*, significat; impletum est, finem habet quod ad me attinet.

VICTORIS ANT. Nec dolēti condolere valuerunt: sed vicit eos somnus. Ille autem diu & contentè orat: ne videretur simulatio tota res. Neque enim ut alienum deponit corpus, sed ut proprium. propterea orat. Eo igitur quod ait: *si fieri potest transeat* &c. ostendit Humanitatem. quod addit: *verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* ostendit generosam virtutem, & imperantem affectibus animum; exemplumque dat sequendi Deum quantumvis aliorsū trahente natura. Sanè non verbis solùm, sed rebus ac factis opus erat, ut fides fieret Christum & hominem fuisse, & mortem subiisse. Ait autem Petro: *sic non potuisti una hora vigilare.* Omnes dormierant, unum Petrum increpat. innuens ipsi quæ priùs dixerat. sicut & in his quæ sequuntur idem innuitur. *vigilate* enim ait, *& orate.* ne videlicet, sicut prædixerat, dispergamini. Sed cur sic Domine contristaris & angeris? quoniam cùm sciam

τὸ σῶμα, ἀλλ' ὡς ἴδιον. διὰ τοῦτο καὶ ἡ εὐχή. τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, εἰ δυνατὸν παρελθέτω, ἔδειξε τὸ ἀνθρώπινον. τὸ δὲ εἰπεῖν, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, τὸ ἐνάρετον καὶ ἐμφιλόσοφον· ὅτι καὶ τῆς φύσεως ἑλκούσης, ἕπεσθαι δεῖ τῷ Θεῷ. εἰ γὰρ οὐ μόνον ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων ἔδει, ἵνα πιστευθῇ ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἀπέθανε. λέγει δὲ τῷ Πέτρῳ, οὕτως οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι; ἅπαντες ἐκάθευδον, καὶ τῷ Πέτρῳ ἐπιτιμᾷ, αἰνιττόμενος αὐτῷ ὑπὲρ ὧν ἐφθέγξατο. καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δὲ τοῦτο αἰνίττεται· γρηγορεῖτε γάρ φησι καὶ προσεύχεσθε· ὅτι καθὼς ἔλεγον, σκορπισθήσεσθε. Ἀλλ' ἵνα τί κύριε οὕτω λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς; ὅτι τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους ἀγαθὰ τῷ κόσμῳ συμβησόμενα ἐπίσταμαι, λυπεῖ δέ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ ὅτι οὐδὲ ἐν δούλοις ἐστίν. Ἱκετηρίαν ἐποίησα ἵνα ἔλθωσι καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀναβλέψωσι, πανταχοῦ τὸ αὐθάδες αὐτῶν ἐκκόπτων, καὶ ἐναγωνίους ποιῶν. εἶτα ἵνα μὴ σφόδρα δόξῃ ἐπιπλήττειν, φησί, τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. εἰ γὰρ καὶ βούλει φησὶν ἀλλ' οὐ πρότερος εἰ μὴ ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα. καθέλκει γὰρ ἡ σάρξ: καὶ πάλιν ηὔξατο τὸ αὐτό, οὐχὶ ὃ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὃ σύ, δεικνὺς ἐνταῦθα ὅτι σφόδρα συνᾴδει τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον τὸ αὐτὸ λέγειν ἀληθείας μάλιστά ἐστιν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐνδεικτικόν. ὥσπερ καὶ Ἰωσὴφ ἔλεγεν ὅτι ἐκ δευτέρου σοι ἐφάνη τὸ ἐνύπνιον. διατί δὲ πάλιν ἐπανέρχεται; ὥστε ἰδεῖν αὐτοὺς καὶ ἐλέγξαι. οὐ μὴν ἐπέλεγξεν, ἀλλὰ διέστη μικρὸν καὶ δείκνυσι τὴν ἄφατον αὐτῶν ἀσθένειαν, ὅτι οὐδὲ ἐπιτιμηθέντες ἠδυνήθησαν καρτερῆσαι. καὶ ἐγείρεσθέ φησιν ἄγωμεν ἐντεῦθεν· ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν· καὶ διὰ πάντων αὐτοὺς ἐπαίδευεν ὅτι οὐκ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα ἦν, ἀλλ' οἰκονομίας τινὸς ἀπορρήτου. καὶ γὰρ προῄδει ἥξοντας. καὶ

οὐ μόνον

οὐ μόνος οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ ὁμόσε χωρεῖ.

ΤΟΛΩΣ. Παραλαμβάνει τρεῖς μόνους τῶν μαθητῶν τοὺς γεγονότας ἐν τῷ ὄρει τῷ Θαβὼρ τῆς δόξης αὐτοῦ θεατὰς, καὶ καταμόνας εὔχεται· τύπον ἡμῖν διδοὺς τοῦ τρόπου τῆς προσευχῆς· διατί δὲ τοὺς θεατὰς τῆς δόξης αὐτοῦ τῆς ἐν τῷ Θαβὼρ παραλαμβάνει καὶ οὐχ ἑτέρους; ἵνα δείξῃ τοῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ τεθεαμένοις καὶ τὰ σκυθρωπά· καὶ ὅτι ἀληθῶς ἄνθρωπος ἦν· ὡς ἅμα λυπούμενος καὶ ἀδημονῶν καὶ φοβούμενος παραπλησίως ἡμῖν. Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν ὅτι παρελθέτω τὸ ποτήριον. ἔδειξε τὸ ἀνθρώπινον· τῷ δὲ εἰπεῖν· οὐχ ὃ ἐγὼ θέλω ἀλλ' ὃ σύ· συμφρονεῖν διδάσκει ἡμᾶς τὴν φύσιν καὶ ζητεῖν τὰ τοῦ Θεοῦ. Διατί δὲ μετὰ τὴν εὐχὴν ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ εὑρὼν καθεύδοντας τοὺς τρεῖς, μόνῳ τῷ Πέτρῳ ἐπιτιμᾷ; διότι μόνος ἐθρασύνετο λέγων· κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν οὐ μή σε ἀπαρνήσωμαι. Καὶ μονονοὺ λέγει πρὸς αὐτόν. σὺ οὖν ὁ ταῦτα λέγων καὶ τηλικαῦτα, καὶ συναποθνήσκειν ὑποσχόμενος, πῶς οὐκ ἠδυνήθης μίαν ὥραν ἀγρυπνῆσαι μετ' ἐμοῦ; γρηγορεῖτε οὖν καὶ προσεύχεσθε· λέγει πρὸς αὐτούς· ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμὸν, καὶ ἀρνήσησθέ με. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει. τὸ μὲν Πνεῦμα πρόθυμον· ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· ὑπισχνεῖσθε γὰρ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ὃ καὶ Πέτρος ὑπέσχετο. Καὶ τὸ Πνεῦμα ὑμῶν εἰς τοῦτο πρόθυμόν ἐστιν· ἀλλ' ἡ σὰρξ ἀσθενής. ταῦτα εἰπὼν ἀνεχώρησε πρὸς τὸ εὔξασθαι. Καὶ πάλιν ἐλθὼν καὶ εὑρὼν αὐτοὺς καθεύδοντας. ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι. οὐκ ἐπιτιμᾷ σφοδρῶς ὥσπερ πρότερον· τοσοῦτον γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀσθενής ἐστιν· ὥστε μηδὲ πρὸς ὕπνον ἀντισχεῖν δύνασθαι· καὶ πάλιν ἀναχωρήσας τρίτον καὶ ἐλθὼν πρὸς αὐτοὺς καὶ καθεύδοντας εὑρὼν, ἐπιτιμᾷ μὲν οὐδ' ὅλως· καίπερ ἤδη ἐπιτιμῆσαι αὐτοῖς ὡς μὴ

quanta ex mea paſſione bona proventura mundo ſint, cariturum his Iſraelem doleo, ex primogenito ſervum factum. Oravi ut venirent, & Deum reſpicerent, ubique omni conatu arrogantiam eorũ frangens, & ad certandum fortiter eos cõparans. Deinde ne nimis vehemens objurgatio videretur, ait: *ſpiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma*. Etſi enim velis, inquit, at non priùs quàm Deus manũ porrexerit. trahit quippè deorſum caro. Deinde iterat orationem eandem: *non quod ego volo, ſed quod tu*. oſtendens hoc ipſo quam valde conſentiat voluntati Dei. Quod iterum & tertiò idem repetit habet præterea emphaſim, iuxta uſũ Scripturarum, certioris veritatis, Sic Ioſeph Pharaoni dicit: *Quod* Gen. 41.
autem ſecũdò vidiſti ad eamdem rem 32.
pertinens ſomnium, firmitatis indicium eſt. Cur verò rurſus redit? ut videat ipſos & arguat. non tamen arguit, oſtendens miſerari ſe incredibilem eorum infirmitatem, ob quam ne increpiti quidem potuerant ſtare in vigilia, Et *Surgite*, ait, *eamus hinc: ecce qui me tradit propè eſt*. Per hæc omnia ipſos docet, non neceſſitatis rem hanc eſſe, ſed diſpenſationis cujuſdam arcanæ. Etenim prævidit venturum proditorem; & non ſolùm non fugit: ſed & in occurſum ejus ultrò proceſſit.

TOLOSANI. Aſſumit tres ſolos Diſcipulorum, qui teſtes ejus gloriæ in Monte Thabor fuerãt; & ſolus orat: formam nobis exhibens modi orandi. Cur autem oculatos gloriæ ſuæ teſtes aſſumit, non alios? ut moleſtorum faceret participes eoſdem, quibus læta mon-

ſtraverat: & intelligerent qui ſupra humanum modum eum fulgere viderant, eſſe ipſum tamen hominem verum, quippè qui doleret, angeretur, timeret quemadmodum nos. Iam dicendo quidem *tranſeat calix*, oſtendit infirmitatē humanam: addendo verò: *nō quod ego volo, ſed quod tu*, docet nos contemnere naturam, & ſequi quę Dei ſunt. Quid ita verò poſt orationem ad Diſcipulos profectus, inventis dormientibus pariter tribus, unum tamen Petrum increpat? Propterea quod ſolus magnificè ſe jactaverat dicens: Etiamſi oportuerit me ſimul commori tibi non te negabo. Et tantùm non dicit ipſi: Tu ergo talia tam magnifica locutus, & mihi commoriturum te glorioſè pollicitus, quomodo ne unam quidem horam mecum vigilare pòtuiſti? Vigilate igitur & orate, ait ipſis, ne inrretis in tentationem & negetis. Et hoc eſt quod dicit: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Promiſiſtis enim & vos, ait, quod Petrus promiſerat: & Spiritus veſter in hoc promptus eſt; ſed caro infirma. His dictis receſſit ad orandum. Et cùm rurſus veniſſet & inveniſſet dormientes: erant enim oculi eorum gravati, non increpar vehementer ut priùs, miſeratione imbecillitatis humanæ, quæ ne ſomno quidem reſiſtere valeat. Rurſum tertiò cùm & receſſiſſet & redijſſet, & ſopitos reperiſſet; increpat ſanè longè tamen infra meritum culpæ, inde gravioris factæ, quod prioribus admonitionibus non fuerat correcta: Ait ergo permiſſione quadam ironica: *Dormite jam & requieſcite; ecce hoſtis venit*. Addit, *ſurgite, eamus*, quod non eſt hortantis ad fugam; ſed educentis in occurſum hoſtium. Niſi, quod puro verius, ſuadere voluit, ut res hujus mundi animo ac mente fugerent; & ad futuram ſe vitam præpararent. Sequitur, *triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*. Triſtitiæ hujus cauſa non fuit calix quem bibiturus erat; ſed luctus ob exitium Iudæorum ex ejus crucifixione ſecuturum.

ORIGENIS. Factus eſt triſtis uſque ad mortem, non quod eſſet moriturus, ſciebat enim quātum bonorum redundaturum eſſet in mundum ex ejus morte pro nobis obita: ſed quod Primogenitum, Iſraelem videlicet, videret in locum ultimum ſubmovendum propter incredulitatem.

43. Et adhuc eo loquente, ve-
» nit Iudas Iſcariotes unus de

βελτιωθῶσιν ἐκ τῶν παρ' ἑτέρων ὑπομνήσεων. λέγει δὲ αὖθις εἰρωνευόμενος. Καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ ὁ ἐχθρὸς ἔρχεται.

Τὸ, ἐγείρεσθε ἄγωμεν. οὐχ ἵνα φύγωσιν ἀλλ' ἵνα συναντήσωσι τοῖς ἐχθροῖς. ἢ, ὅπερ ἐστὶν ἀληθέστερον· τὰ ἐνταῦθα φύγωσι τῇ διανοίᾳ καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν παρασκευασθῶσι ζωήν. Τὸ δὲ, περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου, οὐ διὰ τὸ ποτήριον ἴσως ὃ ἔμελλε πιεῖν, λέγει· ἀλλ' ὡς πενθῶν τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν ἀπώλειαν, ἐὰν σταυρώσωσιν αὐτόν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Γέγονε περίλυπος ἕως θανάτου, οὐχ ὅτι ἔμελλεν ἀποθανεῖν· ᾔδει γὰρ τὰ συμβησόμενα τῷ κόσμῳ ἀγαθὰ εἰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ Πρωτότοκος υἱὸς, ἤτοι ὁ Ἰσραὴλ, ἔσχατος ἐγεγόνει διὰ τὴν ἀπιστίαν.

» Καὶ εὐθέως ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος
» παραγίνεται Ἰούδας εἷς ὢν τῶν δώδε-
» κα,

» κα, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς
» μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, παρὰ τῶν
» ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων καὶ
» τῶν πρεσβυτέρων.

» Δεδώκει δὲ ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν,
» σύσσημον αὐτοῖς, λέγων, ὃν ἂν φι-
» λήσω αὐτός ἐστι. κρατήσατε αὐτὸν καὶ
» ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς.

» Καὶ ἐλθὼν, εὐθέως προσελθὼν
» αὐτῷ λέγει, χαῖρε ῥαββί. καὶ κατε-
» φίλησεν αὐτόν.

» Οἱ δὲ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς
» χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

» duodecim, & cum eo turba mul-
» ta cum gladijs & lignis, à sum-
» mis Sacerdotibus & Scribis &
» Senioribus.

44. Dederat autē traditor ejus
» signum eis, dicens, Quemcum-
» que osculatus fuero, ipse est: te-
» nete eum, & ducite cautè.

45. Et cùm venisset, statim ac-
» cedens ad eum ait, Rabbi. &
» osculatus est eum.

46. At illi manus injecerunt in
» eum: & tenuerunt eum.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Τὸ, εἷς τῶν δώδεκα, καὶ ἑξῆς, πρὸς τὴν ἔνδειξιν καὶ διαβολὴν τῆς κατὰ τὸν προδότην φαυλότητος. ὁ γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς ἀποστόλοις τετιμημένος, τοῖς φονεῦσι τοῦ Χριστοῦ γέγονε πρόφασις. δέδωκε γὰρ αὐτοῖς σημεῖον, λέγων, ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν. ἐπελάθετο δὲ παντελῶς τῆς δόξης Χριστοῦ. ᾠήθη τάχα που διανοηθεὶς, ὡς φίλημα προτείνας εἰς τύπον ἀγάπης, λαθεῖν δυνήσεται. προστίθει δὲ τὸ χαῖρε τῷ παγιδευθέντι πρὸς θάνατον δι' αὐτοῦ. ὁ δὲ Κύριος φιλοῦντα μὲν οὐκ ἀπεστράφη· ἔδειξε δὲ αὐτῷ ὅτι οὐ τρόπῳ φιλίας παρεγένετο, ἀλλὰ χάριν ἀσεβείας. παρέδωκέ τε ἑαυτὸν ἑκών. καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐκράτησαν, ταύτην τὴν νύκτα καθ' ἣν τὸ πάσχα ἔφαγον. οὕτως ἔζεον καὶ ἐμαίνοντο. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἂν ἴσχυσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν. οὐ μὴν τοῦτο ἀπαλλάττει τὸν Ἰούδαν τῆς ἀφορήτου κολάσεως, ἀλλὰ καὶ μειζόνως αὐτὸν καταδικάζει, ἐπεὶ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν ἀπόδειξιν καὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χαλεπώτερος γέγονε.

VICTORIS ANT. Illud: *unus de duodecim* &c. Indicationem habet exquisitæ cujusdam Diaboli astutię, qua potuerit in tantū proditionis nefariæ scelus perducere hominem pari cum Apostolis honore dignatum: & efficere ut interfectoribus Christi ejus occidendi facultatem præberet; *Dedit enim eis signum dicens: quemcumque osculatus fuero, ipse est*. Oblitus autem prorsus gloriæ Christi, putavit fortè se, si osculum offerret in signum amicitiæ, latere posse. Præposuit autem salutationem, *Aue*, ei cui laqueum nectebat mortis. At Dominus offerentem quidem osculū non est aversatus, ostendit autem ipsi, nequaquam eum amicitię officio accedere: sed odio impio instinctum. & tradidit se ipsum volens: injeceruntque in ipsum manus, & tenuerunt eum, eadem nocte qua pascha comederant, adeò ardebant & furebant. Tamen nihil possent nisi ipse permitteret. neque hoc tamen extenuat Iudæ culpam, aut eum gravissima pœna liberat: sed majorem in modum ipsum condemnat: quoniam tam evidenti experimento capto potentiæ Christi benignitatisque ac mansuetudinis, quavis fera immanior in ipsum fuit.

47. Vnus

47. Vnus autē quidā de circūstantibus educens gladiū, percussit servum summi Sacerdotis: & amputavit illi auriculam.

48. Et respondens Iesus, ait illis, Tamquam ad latronē existis cum gladijs & lignis comprehendere me.

49. Quotidie eram apud vos in Templo docens, & non me tenuistis. Sed ut impleantur Scripturæ.

Εἷς δέ τις τῶν παρεστηκότων σπασάμενος τὴν μάχαιραν, ἔπαισε τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς, ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με.

Καθ' ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με. ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί.

TOLOSANI. Quod ait: *unus è duodecim*, magnam habet emphasim vęcordiæ proditoris; si enim primis Discipulorum annumeratus, & tot beneficijs affectus, talia sit ausus, quomodo non omnium longè pessimus hominum fuit; & omnium odio dignissimus? sed stultus & sensus expers erat; quare & latere conabatur osculans Dominum osculo doloso. unus autē Discipulorum, cujus nomen de industria Marcus omisit, ne laudare videretur Magistrum suum, Is enim fuit Petrus, auriculam abscidit servo Pontificis, significans Iudæos surdos ad Scripturas esse. Videns autem Salvator irruentes in sē, ait ipsis, tamquam ad latronem existis, quotidie docebam in Templo, & non tenuistis me. quo indicabat, nōdum tunc fuisse tempus passionis suæ. nam quando voluit, tunc se ipsū tradidit, ut implerentur Scripturæ: *tamquam ovis ad occisionem ductus est*.

ΤΟΛΩΣ. Τὸ εἷς τῶν δώδεκα· μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς τοῦ προδότου φαυλότητος· εἰ γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις τῶν μαθητῶν τεταγμένος ὑπάρχων, καὶ πλείστων ἀγαθῶν ἀπολελαυκὼς, τοιοῦτα τετόλμηκε, πῶς οὐκ ἂν εἴη ἀνθρώπων ἁπάντων χείριστος· καὶ ὑπὸ πάντων δικαίως μισούμενος; ἀλλ' ἠλίθιος ἦν καὶ ἀναίσθητος. διὸ καὶ λαθεῖν ἐπειρᾶτο φιλήσας τὸν Κύριον φίλημα δόλιον. εἷς δέ τις τῶν μαθητῶν, οὗ τινος ὄνομα ἑκὼν ἐσιώπησεν ὁ Μάρκος, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπαινεῖν τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, Πέτρος γὰρ ἦν οὗτος, τὸ ὠτίον ἀφεῖλε τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. καλῶς δὲ τὸ ὠτίον αὐτοῦ ἀφεῖλε, σημαίνων τοὺς Ἰουδαίους ἀμελοῦντας τῶν γραφῶν. ἰδὼν δὲ ὁ Σωτὴρ ἐρχομένους ἐπ' αὐτὸν εἶπε πρὸς αὐτούς· ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε; καθ' ἡμέραν γὰρ ἐδίδασκον ἐν τῷ ἱερῷ καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με· τοῦτο δὲ ἦν σημεῖον τοῦ μὴ εἶναι καιρὸν τοῦ πάθους. Καὶ γὰρ ὅτε ἠθέλησε τότε ἑαυτὸν παρέδωκεν. ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί· ὅτι ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη.

50. Tunc Discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.

Καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον.

EIVSDEM. Beati Discipuli divini amoris puncti stimulo gla-

ΑΥΤΟΥ. Οἱ μακάριοι μαθηταὶ τῷ τῆς φιλοθεΐας νυττόμενοι κέντρῳ μαχαί-

ρας

ρας ἐπικαταδύουσιν ἀποσοβοῦντες τὴν ἔφοδον· οὐκ ἐᾷ δὲ τοῦτο γίνεσθαι ὁ Χριστός. οὐ γάρ τοι μαχαίρᾳ ἡμᾶς κεχρῆσθαι βούλεται, ἐννοίᾳ δὲ μᾶλλον καὶ συνέσει χρωμένους ἀποσείεσθαι γενναίως τοὺς ἐναντίους. ἴασε δὲ θεοπρεπῶς τὸν ὑπομείναντα τὴν πληγήν, ὡς ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστής· τοῖς ἀφιγμένοις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν θεοπρεπὲς καὶ τοῦτο διδοὺς σημεῖον. ὅτι δὲ τὴν αὐτοῦ χεῖρα καὶ θέλησιν πλεονεκτήσειεν οὐδείς, διαδείκνυσι λέγων, καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα οὐκ ἐκρατήσατε. ἐταμιευόμην γὰρ μᾶλλον τὸ χρῆναι παθεῖν καιρῷ τῷ καθήκοντι· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ παρών, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί. δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἦν τὸ κρατῆσαι. διατί γὰρ μὴ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτὸν ἐκράτησαν; ὅτι ἐφοβοῦντο τὸν ὄχλον. διὸ καὶ ἔξω ἐξῆλθε καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ διδοὺς αὐτοῖς ἄδειαν. καὶ ἀφέντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἔφυγον. οὐ γὰρ ἐνῆν ψεύσασθαι τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοὺς προφήτας διαμαρτεῖν.

dios expediunt repellentes vim: non ſinit autem Chriſtus id fieri. non enim gladio nos uti vult, ſed ratione potiùs ac prudentia ad repellendos fortiter adverſarios. Curavit autem divina vi eũ qui plagam acceperat, ut alius ait Evangeliſta; ijs qui venerant ad comprehendendum, hoc ſignum dans idoneum ſuæ divinitatis. Porrò neminem fuiſſe contra manũ ejus, ac voluntatem prævaliturum, oſtẽdit dicens: De die in Templo docentem non comprehendiſtis. Differebam enim ego, & reſervabam paſſionem meam in tempus opportunum, quod nunc advenit; ut impleantur Scripturæ. ſignificans non fuiſſe in ipſorum poteſtate capere ipſum. quare autem in Templo non ſunt conati eum comprehendere? quoniam timebant populum. Propterea extra illum locum, & illam populi præſentiam ultrò egreſſus eſt, dans ipſis facultatem & ſecuritatem agendi quod vellent. *Et relinquentes eum Diſcipuli, fugerunt*. Non enim fieri poterat ut mentiretur veritas, & Prophetæ erraſſent.

„ Καὶ εἷς τις νεανίσκος ἠκολούθησεν
„ αὐτῷ περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ
„ γυμνοῦ. καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεα-
„ νίσκοι.

„ Ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σινδόνα, γυμ-
„ νὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν.

51. Adoleſcens autem quidam
„ ſequebatur eum amictus ſindo-
„ ne ſuper nudo: & tenuerunt
„ eum.

52. At ille rejecta ſindone, nu-
„ dus profugit ab eis.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἆρα Ἰωάννης ἦν; ἐπειδὴ μέμνηται αὐτὸς ὁ Ἰωάννης σὺν τῷ Πέτρῳ καὶ αὐτὸν παραγενόμενος ἐν τοῖς τοῦ ἀρχιερέως. ἀλλ' εἰ ἦν ὁ Ἰωάννης, οὐκ ἦν αὐτὸν εἰκὸς σινδόνι μόνῃ περιβεβλῆσθαι καὶ εἶναι τὰ ἄλλα γυμνόν. οὐ γὰρ ἦν τοῦτο τῆς σεμνότητος τοῦ τοσούτου Ἰωάννου. ἀλλ' ὅτε ἐνταῦθα κεῖται, ὅτι ἀποδυσάμενος τοῖς συνέχουσιν αὐτὸς τὴν σινδόνα, ἔφυγεν· οὐδέ γε

ANONYMI. An hic Ioannes erat? nam & ipſe Ioannes memorat ſe fuiſſe cum Petro in ædibus Principis Sacerdotum: ſed ſi Ioannes eſſet, non erat veriſimile ipſum ſola involutum ſindone, cætera nudum fuiſſe. non enim id convenit ei gravitati, quam Ioannis tam laudati perſona requirit. Sed cùm hic ſcriptum legamus de hoc, qui-

cumque

cumque fuit, fugisse illum nudum relicta prensantibus sindone: & Ioannes de se testetur, sese secutum esse & in domum introisse Pontificis, alium fuisse qui hoc fecerit intelligendum est: quempiam videlicet è populo, qui comprehensus, tamquam esset ex comitatu Domini, jactura sindonis se proripuerit.

Ἰωάννης, ὡς ἔφησεν αὐτὸς, καὶ ἠκολούθησε, καὶ εἰς τὸν οἶκον εἰσῆλθε τοῦ ἀρχιερέως. ὥστε ἄλλον τινὰ ὑπονοητέον τὸν τοῦτο πράξαντα, ἕνα τῶν ἐκ τοῦ δήμου ὃς συσχεθεὶς ὥς τις ὢν τῶν τοῦ Κυρίου, ἀφεὶς τὴν σινδόνα ἔφυγε.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἴσως ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἐν ᾗ τὸ πάσχα ἔφαγον, ἠκολούθησε, καὶ οὐδὲν ξένον.

VICTORIS ANTIOCH. Fortè hic è domo illa ubi Pascha comederant secutus fuerat: in quo nihil nimis insolitum est.

53. Et adduxerunt Iesum ad
„ summum Sacerdotem: & con-
„ venerunt omnes Sacerdotes &
„ Scribæ & Seniores.

54. Petrus autem à longè se-
„ cutus est eum usq; intrò in atriū
„ summi Sacerdotis: & sedebat cū
„ ministris ad ignem, & calefa-
„ ciebat se.

„ Καὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν πρὸς
„ τὸν ἀρχιερέα. καὶ συνέρχονται αὐτῷ
„ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσ-
„ βύτεροι, καὶ οἱ γραμματεῖς.

„ Καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ μακρόθεν
„ ἠκολούθησεν αὐτῷ ἕως ἔσω εἰς τὴν
„ αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἦν συγ-
„ καθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν,
„ καὶ θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς.

TOLOSANI. Fugerunt Discipuli sicut dixerat Dominus & tantò ante Prophetæ. unus autem quidam adolescens sequebatur ipsum indutus sindone super nudo. Ajunt quidam Iacobum hunc esse Fratrem Domini: hic enim cognominatus est Iustus, quod uno amiculo usus tota vita fuerit. Alij verò ajunt non Iacobum, sed Marcum Evangelistā hunc fuisse. quapropter & nomen suum ipse tacuerit. Fieri quoque potest aliū quempiam fuisse ex ea domo, in qua Pascha comederant. Cæterùm hic quicumq; tandem sequutus Christum, comprehensusque à Iudæis fugit, fugientes deserto eo Discipulos ipsos ejus videns. At Petrus sequebatur fervētior adhuc cæteris verumq; ac ex intimo profectū erga Magistrum amorem ostendens.

ΤΟΛΩΣ. Ἔφυγον οἱ μαθηταὶ καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος καὶ πρὸ πολλοῦ οἱ προφῆται· εἷς δέ τις νεανίσκος ἠκολούθησεν αὐτῷ περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ. φασὶ δέ τινες Ἰάκωβον εἶναι τοῦτον τὸν τοῦ Κυρίου ἀδελφόν· οὗτος γὰρ μετεκλήθη δίκαιος διὰ τὸ ἑνὶ περιβολαίῳ κεχρῆσθαι παρ᾽ ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ. ἕτεροι δὲ λέγουσι μὴ τὸν Ἰάκωβον ἀλλὰ τὸν παρόντα Εὐαγγελιστήν· διὸ καὶ τὸ ὄνομα ἑκὼν ἐσιώπησεν. ἐνεδέχετο δὲ καὶ ἕτερον εἶναι ἐκ τῆς οἰκίας ἐν ᾗ τὸ πάσχα ἔφαγον· οὗτος τοίνυν ἀκολουθήσας τῷ Χριστῷ, καὶ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἔφυγε φεύγοντας ὁρῶν τοὺς μαθητὰς καὶ αὐτὸν μόνον καταλιπόντας· ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει, θερμότερος τῶν ἄλλων ὑπάρχων, καὶ διάθεσιν ἐκ ψυχῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐνδεικνύμενος.

SCHO-

SCHOLIVM.

Hic enim cognominatus est Iustus, consequentius diceret: *hic enim cognominatus est sindonites*! Et fortasse ita rescribendum est. vide Hieronymum in vita Iacobi τοῦ ἀδελφοθέου. cæterum si nihil mutamus, est etiam in usu simplicis sindonis fundamentum cognominis, Iusti: vel quod professionem pollicetur purioris ac sanctioris vitæ, quæ iustitiæ nomine præsertim Hebræis dicitur: vel quod color fuci expers veritatem iustitiæ germanam designat. unde cana fides epitheton invenit. Vel quod illa εὐτέλεια & ὀλιγοδεία, quam vestitus simplicitas præfert, magnum indicium habet aliena non concupiscentis. nam luxuriæ plerumque avaritia ministrat.

» Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον ἐζήτουν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν, εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν, καὶ οὐχ εὕρισκον.

55. Summi verò Sacerdotes & omne conciliũ quęrebãt adversus Iesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebãt.

» Πολλοὶ γὰρ ἐψευδομαρτύρουν κατ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν.

56. Multi enim testimoniũ falsum dicebant adversus eũ: & cõvenientia testimonia non erant.

» Καί τινες ἀναστάντες ἐψευδομαρτύρουν κατ᾽ αὐτοῦ, λέγοντες,

57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes,

» Ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω.

58. Quoniam nos audivimus eum dicentem, Ego dissolvam Templum hoc manufactum, & post triduum aliud non manu factum ædificabo.

» Καὶ οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν.

59. Et non erat conveniens testimonium illorum.

» Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέσον, ἐπηρώτησε τὸν Ἰησοῦν, λέγων, οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν;

60. Et exurgens summus Sacerdos in medium, interrogavit Iesum, dicens, Non respondes quicquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his?

» Ὁ δὲ ἐσιώπα, καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

91. Ille autem tacebat, & nihil respondit.

ΤΟΛΩΣ. Ἀπήγαγον τὸν Κύριον πρὸς Ἄνναν· ἔνθα πάντες συνηθροισμένοι ἐτύγχανον· ὅπως ὃ μέλλουσι ποιεῖν μετὰ γνώμης τοῦ Ἀρχιερέως γένηται. ἐκεῖνος γὰρ ἦν τότε Ἀρχιερεύς. Συνήχθησαν οὖν πάντες καὶ ἐρωτῶσιν οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ σοφιστικῶς· καὶ ἐζήτουν κατ᾽ αὐτοῦ μαρτυρίαν πρὸς τὸ θανατῶσαι αὐτόν, καὶ οὐχ εὕρισκον. τῶν δὲ μαρτύρων οἱ μὲν παντελῶς ψευδῆ ἔλεγον· οἱ δὲ δοκοῦντες τι λέγειν, ἐσχηματισμένως ἔλεγον. καὶ παρὰ τὴν ἔννοιαν

TOLOS. Abduxerunt Dominum ad Annam ubi omnes congregati erant, ut quod facturi erant de sententia Principis Sacerdotum fieret; talis enim tunc Annas erat. Conveniunt igitur omnes, & interrogant non simpliciter, sed sophisticè; & quærebant contra ipsũ testimoniũ ad eum morte mulctãdum, nec inveniebant. Testium porrò alij quidem omninò falsa

dicebant: alij visi dicere aliquid, artificiosè loquebantur, & alias à vulgò notis subjiciebāt verbis notiones. Non enim dixit Dominus: *Ego dissolvam Templum hoc manu factum*, ac ne simpliciter quidem, *solvam Templum hoc*; sed, *solvite Templum hoc*. neque de illo Templo loquebatur, de quo jam sermo erat. Atque hi quidem ita interrogabant fraudulenter & mendaciter; Dominus autem tacebat, sciens ipsos non audituros. non enim studebant invenire veritatem, sed ipsum morti addicere.

τῶν λελεγμένων. οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον· οὐδὲ πάλιν λύσω τὸν ναόν· ἀλλὰ, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον· οὐδὲ περὶ ἐκείνου τοῦ ναοῦ εἶπε περὶ οὗ ὁ λόγος. Καὶ οἱ μὲν οὕτως ἠρώτων πεπλανημένα καὶ ψευδῆ· ὁ δὲ Κύριος ἐσιώπα· εἰδὼς ὡς οὐ προσέξουσιν αὐτῷ. οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς ἡ σπουδὴ τοῦ εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ τοῦ θανατῶσαι αὐτόν.

„ Rursum summus Sacerdos „ interrogabat eum: & dixit ei, Tu „ es Christus Filius Dei benedicti?

62. Iesus autem dixit illi, Ego „ sum, & videbitis Filium hominis „ sedentem à dextris virtutis, „ & venientem in nubibus Cœli.

63. Summus autem Sacerdos „ scindens vestiméta sua, ait, Quid „ adhuc desideramus testes?

64. Audistis blasphemiā. quid „ vobis videtur? Qui omnes con„demnaverunt eū esse reū mortis.

„ Πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐ„τὸν, καὶ λέγει αὐτῷ, σὺ εἶ ὁ Χριστὸς „ ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, ἐγώ εἰμι. „ καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου „ καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνά„μεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νε„φελῶν τοῦ οὐρανοῦ.

„ Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς διαῤῥήξας τοὺς „ χιτῶνας αὐτοῦ, λέγει, τί ἔτι χρείαν „ ἔχομεν μαρτύρων.

„ Ἠκούσατε τῆς βλασφημίας. τί ὑμῖν „ φαίνεται; οἱ δὲ πάντες κατέκριναν „ αὐτὸν ἔνοχον εἶναι τοῦ θανάτου.

ANONYMI. *Et non erat conveniens testimonium eorum*. Fortè enim alij aderant, rem ut verè se habuerat, & verba ejus uti protulerat referentes. *Ait autem summus Sacerdos: Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Et unde hoc norat summus Sacerdos? Puto, ex Scriptura dicente; *Filius meus es tu: Ego hodie genui te*. Et iterum: *Et ego Pri-*
Psal. 2. 7. 88. 7. 28. *mogenitum ponam eum*, &: *Quis similis erit Domino in filijs Dei?*

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν· ἦσαν γὰρ ἴσως ἄλλοι τὸ ἀληθὲς, καὶ ὡς αὐτὸς εἶπε, μεμαρτυρηκότες. λέγει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ. Καὶ πόθεν ἄρα τοῦτο ᾔδει ὁ ἀρχιερεύς; οἶμαι ἐκ τῆς γραφῆς τῆς λεγούσης, υἱός μου εἶ σύ ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καὶ πάλιν, κἀγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ;

VICTORIS ANT. Multus hic fervor Petri. neque fugientes videns fugit; sed perstat & ingreditur. Aderat & Ioannes; quippe no-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Πολλὴ θερμότης τοῦ Πέτρου· οὐδὲ φεύγοντας ἰδὼν ἔφυγεν· ἀλλ' ἔστη καὶ εἰσῆλθεν. ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης, ἐπειδὴ γνώριμος ἦν.

ἦν. καὶ διατί ἀπήγαγον αὐτὸν ἐκεῖ, ὅπου ἦσαν ἅπαντες συνηγμένοι; ἵνα μετὰ γνώμης πάντα ποιῶσι τῶν ἀρχιερέων. ἐκεῖνος γὰρ ἦν τότε ἀρχιερεύς. Συνήχθησαν οὖν ἅπαντες καὶ συνέδριον ἦν λοιμῶν· καὶ ἐρωτῶσιν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ βουλόμενοι σχῆμα περιθεῖναι τῇ ἐπιβουλῇ ταύτῃ δικαστηρίου. οὐδὲ γὰρ ἴσαι ἦσαν αἱ μαρτυρίαι φησίν. οὕτω πεπλασμένον τὸ δικαστήριον ἦν, καὶ θορύβου πάντα ἔγεμε καὶ ταραχῆς. ἐλθόντες δὲ ψευδομάρτυρες ἔλεγον ὅτι οὗτος εἶπεν ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. κατὰ τὴν προσθήκην τοῦ χειροποιήτου ηὔξανον τὴν συκοφαντίαν· οὐ γὰρ εἶπε, λύσω, ἀλλὰ, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον· καὶ οὐδὲ περὶ ἐκείνου, ἀλλὰ περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἰδίου. τί οὖν ὁ ἀρχιερεύς; βουλόμενος εἰς ἀπολογίαν καταστῆσαι ἵνα ἐξ αὐτῆς αὐτὸν ἕλῃ, φησὶν, οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ἐσιώπα. ἀνόνητα γὰρ ἦν τὰ τῆς ἀπολογίας οὐδενὸς ἀκούοντος. καὶ γὰρ σχῆμα τοῦ δικαστηρίου ἦν μόνον. ὃ καὶ ἔδειξε κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Λουκᾶ, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας εἰ σὺ ὁ Χριστός; εἰπὲ ἡμῖν, ἐὰν ὑμῖν εἴπω οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν δὲ ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. πάλιν δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἐπερωτᾷ αὐτὸν εἰ αὐτὸς ἦν ὁ Χριστός; καὶ ἐπειδὴ Χριστοὶ ἐκαλοῦντο οἵ τε ἱερεῖς καὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς, προστίθησι κατὰ ἐξαίρετον, ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ, ἵνα εἴπῃ τοῦ Θεοῦ. εἰς ἔλεγχον δὲ αὐτοῦ ἡ ἀπόκρισις, ὅτι ἐγώ εἰμι. οὐ γὰρ ὡς δυνάμενος πεῖσαι· καὶ γὰρ εἶπε κατὰ Λουκᾶν ὅτι οὐ μὴ πιστεύσητε. ἀλλ' ἵνα μηδὲ τοῦτο ὑπολείπηται ὅτι οὐ σαφῶς ἤκουσαν δηλοῦντος ἑαυτὸν ὄντα Χριστόν· καὶ ὁ μὲν Μάρκος ἀπηρτισμένως λέγει. Τὸ δὲ ἐξῆν ἐλέγχοντος ὅτι οὐ παντελῶς διαλέληθεν αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα, διὰ τὴν ἐκ τῶν σημείων ἐπίγνωσιν. πεῖθον γὰρ τὸ λέγειν τοῦτον μόνον Χριστὸν, ὅπερ ἐφ' ἑτέ-

tus Pontifici. Quare autem abduxerunt Iesum eò ubi erant omnes congregati? ut ex sententia Principum Sacerdotum cuncta facerẽt. Ille autem erat tunc summus Sacerdos. congregati ergo erant omnes & consessus erat pestilentium. Et interrogant non simpliciter, sed speciem studentes obtendere plausibilem insidioso huic judicio. neque enim erant, inquit, convenientia testimonia. Adeo errantium hoc Tribunal erat: & tumultu ac perturbatione plena erant omnia. *Accedentes autem falsi testes dicebãt: Hic dixit: destruam Templum hoc manu factum, & tribus diebus aliud non manu factum ædificabo.* Additione vocis *non manu factum*, cumulabant imposturam. non enim dixit, destruam; sed, destruite Tẽplum hoc. neque de Templo lapideo dixit; sed de proprio corpore. Quid ergo Pontifex? volens elicere ex ipso defensionem sui, ut ex ea raperet aliquid calumniæ, ait: *Non respondes quicquam ad ea, quæ tibi obijciuntur ab his? Ille autem tacebat.* Inutilis erat defensio, nemine audiente. nam species solùm erat iudicij. Quod & Christus ostendit juxta narrationem Lucæ, respondens ad interrogantes se: *Si tu es Christus, dic nobis? Si vobis dixero non credetis: si autem interrogavero, non respondebitis.* Rursus autem summus Sacerdos interrogat ipsum, an ipse sit Christus? & quoniam Christi vocabantur Sacerdotes & Prophetæ, adjungit ad discrimen: *filius benedicti*: hoc est Dei. Ad convictionem verò ejus responsum redditur: *Ego sum*. non quod illos sic perduci ad credendũ posse crederet: ait enim secundum

Lucam, *non credetis*. sed ne quidquam omitteret, aut ipsis excusationem relinqueret, quasi non clarè audissent affirmantem se Christum esse, Et Marcus quidem planè ac palàm affirmat. Porrò ex hoc convincitur, non planè latuisse ipsos divinitatem Christi, cujus notitiam hauserant ex signis ab eo factis, unde enim venisset ipsis in mentem hunc solum Christum appellare, quo nomine alios non vocassent? Subjungit autem mentionem judicij, minaciter denuncians, visuros eos se in cælesti gloria apparentem. Illud autem, *à dextris virtutis*, gloriam indicat è Cœlo apparituram; non figuram corpoream. non enim videtur qui omninò est invisibilis, ut & sessio à dextris corporaliter spectanda dicatur. Sed eum in maxima, quę sub oculi sensum cadere possit gloria spectandum; tali gloria visibili ad invisibilem, quam repręsentat, proximè & honoratissimè accedente. At cùm hæc audissent, non sibi caverunt; sed quod dictum fuerat, blasphemiam esse conclamarunt, & non amplius opus esse testibus. Sic non ad utilitatem fiunt inobedientibus mysteriorum revelationes, sed ad condemnationem. Professo ergo Christo seipsum de quo quærebant esse, & sessurum à dextris Patris, & venturum rursus ad judicandum orbem terrarum, quæ summam à se dictorum concordiã constantiamque declarantis erant: Summus Sacerdos scidit vestimenta sua, & ait: audistis quæ dicuntur, quid vobis videtur? non affert domo suffragium, sed ab ipsis petit, ut super confessis delictis & manifesta blasphemia: & præoccupat auditores dicens: vos enim audistis blasphemiam, tantùm non cogens, & malè confirmans, aut potiùs vi adigens ad ferendam sententiam condemnationis. Quid igitur illi? *condemnaverunt eum esse reum mortis*. ipsi accusatores, ipsi judices, ipsi simul

ῥῶν οὐκ εἰρήκασιν; ἐπιφέρει δὲ τὸ τῆς κρίσεως ἀπειλὰς, ὅτι ὄψονται αὐτὸν ἐν τῇ οὐρανίῳ δόξῃ φαινόμενον. τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τὴν δόξαν λέγει τὴν ἐξ οὐρανοῦ φανησομένην. οὐ σχῆμα σωματικόν· οὐδὲ γὰρ ὁρᾶται ὁ πάντη ἀόρατος, ἵνα καὶ ἐκ δεξιῶν καθέδρα σωματικῶς θεωρεῖσθαι λέγηται· ἀλλὰ τὸ ἐν μεγίστῃ δόξῃ τῇ ὁρατῇ θεωρηθήσεσθαι· ὡς τὸ ὁρατῆς δόξης τῇ ἀοράτῳ ἐκείνῃ συναπτομένης ἐγγύτατα καὶ ἐντιμότατα. ἀλλ' ὅμως ἀκούσαντες οὐκ ἐφυλάξαντο, ἀλλὰ βλασφημίαν εἶπον εἶναι τὸν λόγον, καὶ μηκέτι ζητεῖσθαι μάρτυρας. οὕτως οὐκ εἰς ὠφέλειαν τοῖς ἀπειθέσιν αἱ τῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεις, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν. εἰπόντος τοίνυν τοῦ Χριστοῦ ὅτι αὐτός εἴη, καὶ ὅτι ἐκ δεξιῶν καθίζεται τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι ἥξει πάλιν κρινῶν τὴν οἰκουμένην, ὃ πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν δηλοῦντος ἦν· διέῤῥηξεν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια ὁ ἀρχιερεὺς, καί φησιν, ἠκούσατε τῶν λεγομένων· τί ὑμῖν δοκεῖ; οὐ φέρει τὴν ψῆφον οἴκοθεν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων ὡς ἐπὶ ὡμολογημένων ἁμαρτημάτων βλασφημίας δήλης, καὶ προλαμβάνει τοὺς ἀκροατὰς λέγων, ὑμεῖς γὰρ ἠκούσατε τῆς βλασφημίας, μονονουχὶ καταναγκάζων καὶ βεβαιῶν κακῶς, μᾶλλον δὲ βιαζόμενος τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν. τί οὖν ἐκεῖνοι; κατέκριναν αὐτὸν ἔνοχον εἶναι θανάτου· αὐτοὶ κατήγοροι καὶ δικασταὶ τὰ πάντα γινόμενοι. πάντας γὰρ ἐπεποίηντο διὰ τοῦ ῥῆξαι τὸν χιτωνίσκον. ἔθος γὰρ ἦν αὐτοῖς τοῦτο ποιεῖν, ἡνίκα βλασφημίας τινὸς ἤκουον ὡς ἐνόμιζον.

ſimul omnia : omnes enim traxit illa diſruptione veſtis. Mos autem illis erat veſtem ſcindere, cùm audiebant aliquid quod ipſis blaſphemia eſſe videbatur.

SCHOLIVM.

Cùm dicit: apparituram non figuram corpoream, ſed gloriam: gloriæ verbo naturam & maieſtatem Divinam intelligere videtur.

„ Καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ,
„ καὶ περικαλύπτειν τὸ πρόσωπον αὐ-
„ τοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτόν, καὶ λέ-
„ γειν αὐτῷ, προφήτευσον· καὶ οἱ
„ ὑπηρέται ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔβαλλον.

65. Et cœperunt quidam con-
„ ſpuere eum, & velare faciem
„ ejus, & colaphis eum cædere, &
„ dicere ei, Prophetiza. & mini-
„ ſtri alapis eum cædebant.

ΤΟΛΩΣ. Οὐχ ἁπλῶς ἐρωτᾷ πάλιν ὁ Ἀρχιερεὺς τὸν Κύριον· ἀλλ' ἵνα ἀφορμὴν εὕρῃ κατ' αὐτοῦ βλασφημίας. διὸ καὶ προστίθησι τῇ ἐρωτήσει τό· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; τοῦτο δὲ πάλιν λέγει ἵνα χωρίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἄλλων Χριστῶν. Χριστοὶ γὰρ ἐλέγοντο τότε οἵ τε βασιλεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς. τούτων δὲ οὐδεὶς υἱὸς Θεοῦ ὠνομάσθη. τουτέστι τοῦ εὐλογημένου· ὅμως καίπερ κακῶς ἐρωτήσαντος τοῦ Ἀρχιερέως, ἀπεκρίθη ὁ Σωτὴρ λέγων ἐγώ εἰμι· τοῦτο δὲ ποιεῖ ἵνα μὴ ὕστερον εἴπωσιν· ὅτι οὐκ εἶπας ἁπλῶς ὅτι ἐγώ εἰμι Θεός. εἰ γὰρ ἔλεγες ἐπιστεύσαμεν ἄν. διὸ καὶ ὄψεσθέ με, φησίν, ὡς υἱὸν ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως, τουτέστι τοῦ Πατρός. ἀκούσας δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ὡς δῆθεν βλασφημήσαντος τοῦ Κυρίου. ἔθος γὰρ ἦν τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις, ἐπὶ ταῖς βλασφημίαις διαρρηγνύναι τὰς ἐσθῆτας· καὶ τότε γενομένης κατ' αὐτοῦ τῆς κοινῆς ψήφου, παρέλαβον αὐτὸν οἱ ὑπηρέται τύπτοντες ἅμα καὶ λέγοντες προφήτευσον ἡμῖν τίς ἐστιν ὁ παίσας σε.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διὰ ταύτης τῆς ἀτιμίας τὴν ἡμῶν ἀτιμίαν τὴν ἐπὶ τῇ παραβάσει, ἰᾶται.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὁ τῆς γῆς καὶ οὐρανοῦ Κύριος, ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ τεχνίτης, ὡς ἐξ ὑμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν

TOLOSANI. Rurſus nō ſimpliciter ſummus Sacerdos interrogat Dominum; ſed ut crimen ipſi blaſphemię cum colore impingat. Quare & addit interrogationi: *Tu es Chriſtus Filius benedicti*? quod ait ut illū diſtinguat ab alijs Chriſtis. Chriſti enim tunc dicebantur & Reges, & ſummi Sacerdotes. at eorum nemo filius Dei nominatus eſt. Deus namque vocabulo *benedicti* deſignabatur. Etſi malo animo ſummus Sacerdos interrogaverat, tamen reſpondit Chriſtus dicens: *Ego ſum*. Hoc autem fecit; ne quis excuſans Iudæus poſtea diceret, non te agnovimus, quia nūquam clarè ac diſertè dixiſti te eſſe Deum; ſi enim dixiſſes credidiſſemus utique. quare & addidit, videbitis me ut filium hominis ſedentem à dextris virtutis, videlicet Patris: quo ſummus Sacerdos audito ſcidit veſtimenta ſua, tamquam blaſphemāte Domino. Mos quippe Iudæis erat audita blaſphemia veſtimenta ſcindere. Tunc lata in illum comunibus ſuffragijs damnatione, comprehenderunt illum miniſtri, percutientes ſimul & dicentes, Prophetiza nobis quis eſt qui te percuſſit.

ANO-

ANONYMI. Per hanc ignominiam, ignominiæ nostræ, cui ex transgressione subjacemus, remedium adhibuit.

VICTORIS ANT. Terræ ac Cœli Dominus, omnium Creator, atque Artifex, tamquam unus ex nobis inhonoratur, pulsatus perdurat, impiorum irrisiones sustinet, exemplum sese nobis summæ, atque invictæ patientiæ proponens. *Et cadentes eum ajebant, prophetiza.* Qui scrutatur corda & renes, omnis largitor prophetiæ, quomodo ignoraret quis ipsum percusserit?

ἐκ τῆς ἀσεβείας ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας ἑαυτὸν παραθείς. καὶ τύπτοντες, προφήτευσον φασιν. ὁ ἐξετάζων καρδίας καὶ νεφρούς, ὁ προφητείας πάσης δοτήρ, πῶς ἂν ἠγνόησε, τίς ἐστιν ὁ παίσας αὐτόν;

66. Et cùm esset Petrus in atrio
» deorsum, venit una ex ancillis
» summi Sacerdotis:

67. Et cùm vidisset Petrū calefacientem se, aspiciens illū, ait,
» Et tu cum Iesu Nazareno eras.

68. At ille negavit, dicens, Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium:
» & gallus cantavit.

69. Rursus autem cùm vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus, Quia hic ex
» illis est.

70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus, qui astabant, dicebant Petro, Verè ex
» illis es: nam & Galilæus es.

71. Ille autē cœpit anathematizare & jurare, Quia nescio hominem istum quem dicitis.

72. Et statim gallus iterum cātavit. Et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus, Priusquā gallus cantet bis, ter
» me negabis. Et cœpit flere.

» Καὶ ὄντος τοῦ Πέτρου ἐν τῇ αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ ἀρχιερέως.

» Καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον θερμαινόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ, λέγει, καὶ σὺ μετὰ τοῦ Ναζαρηνοῦ Ἰησοῦ ἦσθα.

» Ὁ δὲ ἠρνήσατο λέγων, οὐκ οἶδα, οὐδὲ ἐπίσταμαι τί σὺ λέγεις. καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. καὶ ἀλέκτωρ ἐφώνησε.

» Καὶ ἡ παιδίσκη ἰδοῦσα αὐτὸν πάλιν, ἤρξατο λέγειν τοῖς παρεστηκόσιν, ὅτι οὗτος ἐξ αὐτῶν ἐστιν.

» Ὁ δὲ πάλιν ἠρνεῖτο. καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν οἱ παρεστῶτες ἔλεγον τῷ Πέτρῳ, ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ. καὶ γὰρ Γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει.

» Ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὃν λέγετε.

» Καὶ ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησε. καὶ ἀνεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος οὗ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δίς, ἀπαρνήσῃ με τρίς. καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιε.

TOLOSANI. Negavit universorum Salvatorem Beatus Petrus, idque cum juramento, nec semel, sed ter ad unam vocem, sive ancillæ ejusdem eadem iterantis, ut Marcus ait, sive alterius, ut

ΤΟΛΩΣ. Ἠρνήσατο τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ Κύριον ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ τοῦτο ἐπομόσας, καὶ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ τρὶς διὰ ῥῆμα ἕν. εἴτε παιδίσκης τῆς αὐτῆς δεύτερον ὡς ὁ Μάρκος φησίν· εἴτε ἑτέρας, ὡς ὁ Ματθαῖος, καταμη-

νυούσης

νεύσης αὐτὸν ὡς ἕνα ὄντα τῶν μαθητῶν. ἀλλ' οὐδὲ παιδίσκην, ἀλλ' ἄνδρα δὲ λέγει τὸν διισχυριζόμενον ὅτι ἐκεῖ καὶ οὗτος ἦν. οὐ γὰρ ἐξηκρίβωνται τοῦτο τοῖς γράψασι τὰ Εὐαγγέλια. ἐπεὶ μηδὲ συντεῖνον ἦν εἰς πίστιν. ὡς γὰρ εἴρηται, ἄνδρα λέγει ὁ Λουκᾶς οὐχὶ παιδίσκην. τοῦτο δὲ κατ' οἰκονομίαν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς παθεῖν τὸν Πέτρον, διδάσκων αὐτὸν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. περὶ δὲ τῆς παιδίσκης ὅτι διαφωνοῦσι τοῖς Εὐαγγελισταῖς ὁ περὶ αὐτῆς λόγος, οὐδὲν ἄτοπον. οὐ γὰρ εἶπεν ὁ μὲν τῶν Εὐαγγελιστῶν ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Κύριος· ὁ δὲ, οὔ· μὴ γένοιτο. ὁ δὲ Πέτρος ἐννοήσας, φησὶν, ὃ, ὁ Σωτὴρ εἰρήκει πρὸς αὐτὸν ὅτι τρὶς ἀπαρνήσῃ με πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἐπιβαλὼν ἔκλαιε, τουτέστιν ἐγκαλυψάμενος τὴν κεφαλήν. ἢ ὅτι ἀρξάμενος μετὰ σφοδρότητος ἔκλαιεν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὅτι μὲν ἠρνήσατο, πρόδηλον. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος αὐτῷ προείρηκεν. οὐ πάντως ἐπιορκεῖ ἢ τὸ ἀνάθεμα παρέκρινε λέγων, οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ψιλὸν ἢ ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ μετὰ τοῦ εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ Θεὸν αὐτὸν ἐγίνωσκε.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἠσθένησε κατὰ τὴν πρόρρησιν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἠρνήσατο τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Κύριον, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρὶς, καὶ ἐνώμοτον ἐποιεῖτο τὴν ἄρνησιν διὰ ῥῆμα παιδίσκης, οὐ μνημονεύσας ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ταραχῆς τοῦ λόγου τοῦ κυρίου· ὡς ἀρνήσεταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου. οὐ γὰρ ἐξηκρίβωνται τοῦτο τῇ μνήμῃ γράψαντες, ἐπεὶ μηδὲ συντεῖνον ἦν εἰς τὴν σωτήριον πίστιν· ὁπότε ὁ Λουκᾶς οὐδὲ παιδίσκην, ἀλλ' ἄνδρα λέγει τὸν διισχυριζόμενον, ὅτι μετὰ τοῦ Ἰησοῦ καὶ οὗτος ἦν. τὸ δὴ τοιοῦτον οὐ σφόδρα συνεχόντων συμπεφώνηται τὸ προκείμενον· ὅτι καὶ δεύτερον ὁ Πέτρος ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου μηδὲ εἰδέναι τὸν ἄνθρωπον. καὶ πάλιν ἄλλων τὰ αὐτὰ ἐπιφερόντων σφοδροτέ-

Matthæus, indicantis ipsum esse unum Discipulorum. quamquam hic non ancillam, sed virum dicit eum fuisse qui constanter affirmaverit, ibi & eum fuisse. Non enim id ad liquidum discernere Sacri Scriptores curarunt, quod parùm referret ad fidem summæ rei. Viri quoque, non ancillę Lucas meminit. Id porrò providè permisit Deus evenire, experimēto proprio, docens ipsum quanta sit humana infirmitas. quod autem in ancilla dissonent Evangelistæ, nihil absurdum est. non enim in crucifixione dissenserunt, ajente hoc, illo negante. absit. At Petrus mente repetens quod Dominus ei prædixerat: ter me negabis antequam gallus cantet, injiciens, flevit: hoc est operto capite. vel quod cum vehementia flere cæperit.

SCHOLIVM. Nimis liberaliter concedit hic Auctor diffidere Evangelistas in Ancillæ mentione. non enim etiam in re minimi momenti mentiri potuit ullus eorum. & rectè cohærere quæ ij scripserunt de negatione multi Interpretes antiqui & recentes clarè demonstrant, ex quibus quod hic deest supplendum.

ANON. Negasse Petrū manifestū est. Hoc enim & Dominus ipsi prædixerat. non tamen pejerasse cū illa verba: *non novi hominem istum quem dicitis*, jurando & anathematizando confirmavit: vera enim erant illa ut sonant. Siquidem verè Petrus, qui Christum esse Deum sciebat, non noverat illum hominem merum, aut unum ex nobis.

VICTORIS ANT. Infirmatus est juxta prædictionem Beatus Petrus, & negavit omnium Salvatorem Dominum. idque non semel, sed ter, & juramento firmavit

vit negationem, ob verbum Ancillæ. perturbatione præsenti ei excutiente memoriam illorum Christi verborum: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*. Modus & ordo negationum non est minuta diligentia expressus à Scriptoribus sacris, id tanti non ducentibus, quod minus necessarium putarent ad salutarem constituendam fidem. Itaque Lucas non ancillam, sed virum dicit asseverasse, & hunc cum Iesu fuisse. Verùm utcumque illa non valde inter se cohærere videantur, palàm certè in principali proposito conveniunt trinæ Petri negationis memorandæ. nam certè secundò negavit, idque cum juramento, se nosse hominem. & rursus tertiò, quibusdam eadem contentiosiùs affirmantibus. ut autem metus ex parte recessit, & revaluit ratio, reddita memoria, quam perturbatio excusserat, & inopinatissimè deprehendit verum esse quod Dominus, ejus confidentiam increpans, prædixerat; simul signo prænunciato galli cantaturi admonitus, sensit quem negasset; *egressus foras flevit amarè*. postquam Christus ipsum respexerat. conversusq; mansit quod erat verus Discipulus. Abundavit enim spe remissionis. cæterùm hoc dicimus: Sanctorũ lapsus ideo nobis per scripturas aperiri, ut ipsorum pœnitentiæ simus imitatores. Medicinam quippe salutis excogitavit misericors Deus pœnitentiam. quam tollere conantur qui puros seipsos dicunt. non cogitantes, omni esse sorde plenum, tam superbè de se sentire. mundus enim nemo est à sorde, sicut scriptum est. Illud autẽ

ρως ἀπώμνυτο. ὡς δὲ ὀλίγον ὁ φόβος παρῆλθε καὶ ἀνεῤῥώσθη ὁ λογισμὸς πρὸς τὴν μνήμην ἣν ἀπὸ τῆς ταραχῆς ἀπολωλέκει, καὶ παραδόξως εὑρίσκει τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ γεγενημένον ὃν ὁ Κύριος εἶπεν, καὶ τὸ σημεῖον δὲ τοῦ ἀλεκτρυόνος αἰσθανόμενος, τίνα ἠρνήσατο. ἐξελθὼν ἔξω φησὶν ἔκλαυσε πικρῶς, προσεσχηκότος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ· ἐπιστρέψας μεμένηκε, ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητής· πεπλούτηκε γὰρ τῆς ἀφέσεως τὴν ἐλπίδα. πλὴν ἐκεῖνό φαμεν ὅτι τῶν ἁγίων ὀλισθήματα διὰ τῶν γραφῶν μανθάνομεν, ἵνα καὶ τῆς αὐτῶν μετανοίας μιμηταὶ γενώμεθα. φάρμακον γὰρ σωτηρίας ἐπενόησεν ὁ φιλοικτίρμων Θεὸς τὴν μετάνοιαν, ἣν ἀναιρεῖν πειρῶνται οἱ καθαροὺς ἑαυτοὺς εἶναι λέγοντες· οὐκ ἐννοήσαντες ὅτι παντὸς ἐστὶ ῥύπου μεστὸν τὸ τοιαύτην ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ὑπόληψιν. καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου, καθὼς γέγραπται. κἀκεῖνο δὲ μὴ ἀγνοείτωσαν· ὅτι πρὶν συλληφθῆναι Χριστὸν καὶ ἀρνήσασθαι τὸν Πέτρον, μέτοχος ἦν οὐ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, καὶ οὕτως ὠλίσθησε, καὶ τὴν ἐκ τῆς μετανοίας ἄφεσιν ἐκομίζετο. οὐκοῦν μὴ κατηγορείτωσαν τῆς τοῦ Θεοῦ γαληνότητος, μεμνημένοι λέγοντος ἐναργῶς, ἀνομία ἀνόμου οὐ μὴ κακώσῃ αὐτόν. ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ. φησὶ δὲ ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ὅτε ἅπαξ ἠρνήσατο, ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυών, ὅτε δὲ τρὶς ἠρνήσατο, τότε δεύτερον, ἀκριβέστερον ἐξηγούμενος τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὸ σφόδρα αὐτὸν ἀποτεθνηκέναι τῷ δέει. καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθών. καὶ γὰρ φοιτητὴς ἦν Πέτρου. σύμφωνα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Ματθαίου καὶ Μάρκου· εἰ καὶ δοκεῖ ἐναντία εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν καὶ τρίτον καὶ τέταρτον εἴωθε φωνεῖν ὁ ἀλεκτρυών, δηλοῖ ὁ Μάρκος ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε, τοῦτό φησιν. ὥστε ἀμφότερα ἀληθῆ· πρὶν γὰρ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλεκτρυόνα,

ξυίνα, τρίτον ἠρνήσατο. καὶ οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῆς ἁμαρτίας ἀναμνησθεὶς κλαῦσαι ἐτόλμα φανερῶς. ἄλλος δέ φησιν ὡς τοῦ Ματθαίου ἁπλῶς καὶ ἀορίστως πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι λέγοντος τὸ παραμῦθον * * προσέθηκεν ὁ Μάρκος συνήθως λέγων τὴν ἐπικρατεστέραν τῶν πάντων ἀλεκτρυόνος φωνὴν, ὥσπερ καὶ τὴν ἡμέραν τὴν καθαρὰν καὶ τοῖς πᾶσι διαφανῆ. ἑρμηνεύσας οὖν φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ πρὶν ἀλέκτορα ἐκφωνῆσαι ποίαν εἶπε τὴν δευτέραν καὶ πᾶσι καταφανῆ, οὐκ ἐναντιούμενος τοῖς ἄλλοις.

non ignorent, Petrũ ante captum & negatum à se Christum, participem fuisse corporis, & pretiosi sanguinis Christi; sicque cecidisse, & pœnitentia conciliante, veniam obtinuisse. Quare non accusent Dei benignitatem, memores clarè dicentis: *Impietas impij non nocebit ei, quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.* Ait autem Evangelista: quãdo Petrus semel adhuc negaverat, cecinisse gallum: quãdo jam tertiò idẽ fecerat, iterum cantasse; explicata distinctiùs infirmitate Discipuli, & sic demonstrato quàm vehementer exanimatus metu fuerit. Hęc autem sic minutè didicerit à Magistro. Auditor enim Marcus Petri fuit. Consonant autem quę Matthęus, quæque Marcus scribunt, utcumque dissonare videantur. Quoniam enim Gallicinium quodque non uno, sed trino, & interdum quaterno cantu peragitur, indicat Marcus prima galli voce nequaquam cohibitum Petrum quin ruere pergeret. & distinctè memorat prædictum de secundo cantu: & exactè ad Prophetię fidem priusquam unum gallicinium ex pluribus cantibus conflatum gallus absolvisset Petrum ter negasse: nec primo cantu admonitum de peccato, in quod ceciderat, flere palàm ausum esse. Alius autem ait: Matthæus simpliciter & indefinitè dicentem, *priusquam gallus cantet*, remissioris cujusdam vocis, unde incipit gallicinium, rationem non habuisse, sed validioris contentiorisque cantus, quem Marcus pro more omissa supplens, secundum fuisse distinctiùs expresserit. usum autem Matthęum more loquendi populari, quo dies simpliciter vocatur, non diluculum aut crepusculum, etsi jam tum lux Solis effulgeat, sed pura jam ac plena cunctisque perspicua dies. Ergo quem Marcus secundum galli cantum vocavit, Matthæus ut vocaliorem & sonantiorem, simpliciter appellavit galli cantum. unde omnis inter eos dissensionis species evanescit.

SCHOLIUM.

Græca in septem aut octo vltimis versibus, & mutila, & perverso verborum ordine confusa sunt, mendo, sine ope melioris Codicis, immedicabili. Autoris sententiam, conjectura, quoad licuit, indagatam, in interpretatione reddidi.

CAPUT XV.

1. Et confestim manè consi-
„ lium facientes summi Sacerdo-
„ tes cum Senioribus & Scribis,
„ & universo concilio, vincientes
„ Iesum duxerunt, & tradiderunt
„ Pilato,

2. Et interrogavit eum Pila-
„ tus, Tu es Rex Iudæorum? At
„ ille respondens, ait illi, Tu
„ dicis.

3. Et accusabant eum summi
„ Sacerdotes in multis.

4. Pilatus autem rursum inter-
„ rogavit eum, dicens, Non re-
„ spondes quicquam? Vide in
„ quantis te accusant.

5. Iesus autē amplius nihil res-
„ pondit: ita ut miraretur Pilatus.

ANONYMI. *Tradiderunt Pilato.* quoniā erat eis ablata potestas morte quemquam afficiendi autoritate propria, idcircò Iesum Pilato tradiderunt nec sanè hominibus ita sanguinarijs rectè jus necis permitteretur. Interroganti autem Pilato: *Tu es Rex Iudæorum?* ait Dominus: *Tu dicis*; hoc est: hoc benè dicis. Sum enim. nam ubi similis locutio reperitur, sic intelligenda est. Agnovit autem per invidiam sibi traditum à Summis Sacerdotibus Iesum: & in spē est ingressus, hac traditionis ignominia exsaturari posse istam invidiam, citra sanguinem. quare illi admittenda delatione locum dandum putavit.

VICTORIS ANT. Tradiderunt Pilato Iesum: traditi sunt & ipsi Romanorum exercitibus. & impleta sunt quę per Sanctos Pro-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιε'

ΚΑΙ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωῒ συμβούλιον
„ ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν
„ πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, καὶ
„ ὅλον τὸ συνέδριον, δήσαντες τὸν
„ Ἰησοῦν ἀπήνεγκαν, καὶ παρέδωκαν
„ τῷ Πιλάτῳ.

„ Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ Πιλά-
„ τος, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;
„ ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, σὺ λέ-
„ γεις.

„ Καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖς
„ πολλά. αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

„ Ὁ δὲ Πιλάτος πάλιν ἐπηρώτη-
„ σεν αὐτόν, λέγων, οὐκ ἀποκρίνῃ
„ οὐδέν; ἴδε πόσα σου καταμαρτυροῦ-
„ σιν.

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκέτι οὐδὲν ἀπεκρί-
„ θη, ὥστε θαυμάζειν τὸν Πιλάτον.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ. ὅταν γὰρ αὐτοῖς ἀφῃρέθη ἡ ἐξουσία τῇ οἰκείᾳ αὐθεντίᾳ φονεύειν, διὸ παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ. ἐπειδὴ ἐκωλύετο τοῖς οὕτω μιαιφόνοις χρήσασθαι αὐτοχειρίᾳ. ἐρωτήσαντι δὲ τῷ Πιλάτῳ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; λέγει ὁ Κύριος, σὺ λέγεις. σὺ λέγεις φησί, τοῦτο, καὶ καλῶς λέγεις· εἰμὶ γάρ. ὅπου γὰρ ἂν εὕρηται ἡ τοιαύτη λέξις, ἐπὶ ταύτῃ ἐννοίᾳ εἴρηται. ἔγνωκε γάρ· ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐνόμισεν ἄχρι τούτου στῆναι τὸν φθόνον αὐτοῖς, τόπον δοῦναι οὐ μὴ ἄχρις αἵματος.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Προσήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν· παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων στρατιᾷ. καὶ πεπλήρωται τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς προαπηγγελμένα. ὁ μὲν γάρ φησιν, οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ, πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ· ὁ δέ, καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται

σοι,

σοι, τὸ ἀνταπόδομα ἀνταποδοθήσεταί σοι εἰς κεφαλήν σου. ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Πιλάτου, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, σὺ εἶπας. ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὸν Λουκᾶν ἤρξαντο κατηγορεῖν αὐτοῦ λέγοντες, τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ἡμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐρωτηθεὶς παρὰ Πιλάτου ὁ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη, σὺ εἶπας, ἵνα μὴ διὰ τῆς σιωπῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν βεβαιώσῃ, μήτε διὰ τῆς ἀρνήσεως δειλίας ἀπενέγκῃ τὴν δόξαν.

phetas prænunciata de illis erant quorum unus quidem dicit: *Væ impio. mala juxta opera manuum ejus, evenient ipsi*. Alter verò: *Sicut fecisti, sic fiet tibi. retributio retribuetur tibi in caput tuum*. Interroganti autem Pilato: *Tu es Rex Iudæorum*? respondit Iesus: *Tu dixisti*. Quoniam enim, ut Lucas ait: *cœperunt accusare eum dicentes: hũc invenimus subvertentem gentem nostram* &c. Interrogatus a Pilato Iesus, respondit: *Tu dixisti*. ne silentio suo calumniam eorum confirmaret: aut per negationem ignavi timoris notam subiret.

„ Κατὰ δὲ ἑορτὴν ἀπέλυεν αὐτοῖς
„ ἕνα δέσμιον, ὅνπερ ᾐτοῦντο.

6. Per diem autem festum so-
„ lebat dimittere illis unum ex
„ vinctis quemcumq; petijssent.

„ Ἦν δὲ ὁ λεγόμενος Βαραββᾶς
„ μετὰ τῶν συστασιαστῶν δεδεμένος, οἵ-
„ τινες ἐν τῇ στάσει φόνον πεποιήκει-
„ σαν.

7. Erat autem qui dicebatur
„ Barabbas, qui cum seditiosis
„ erat vinctus, qui in seditione
„ fecerat homicidium.

„ Καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ἤρξα-
„ το αἰτεῖσθαι, καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐ-
„ τοῖς.

8. Et cùm ascendisset turba,
„ cœpit rogare, sicut semper fa-
„ ciebat illis.

„ Ὁ δὲ Πιλάτος ἀπεκρίθη αὐτοῖς,
„ λέγων, θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν τὸν
„ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;

9. Pilatus autem respondit eis,
„ & dixit: Vultis dimittam vobis
„ Regem Iudæorum?

„ Ἐγίνωσκε γὰρ ὅτι διὰ φθόνον πα-
„ ραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς.

10. Sciebat enim quod per in-
„ vidiam tradidissent eum summi
„ Sacerdotes.

„ Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν ὄχ-
„ λον, ἵνα μᾶλλον τὸν Βαραββᾶν ἀπο-
„ λύσῃ αὐτοῖς.

12. Pontifices autem concita-
„ verunt turbam, ut magis Barab-
„ bam dimitteret eis.

„ Ὁ δὲ Πιλάτος ἀποκριθεὶς πάλιν
„ εἶπεν αὐτοῖς, τί οὖν θέλετε ποιήσω
„ ὃν λέγετε βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;

12. Pilatus autem iterũ respõ-
„ dens, ait illis: Quid ergo vultis
„ faciam Regi Iudæorum?

Οἱ δὲ πάλιν ἔκραξαν, σταύρωσον
„ αὐτόν.

13. At illi iterum clamaverũt,
„ Crucifige eum.

„ Ὁ δὲ Πιλάτος ἔλεγεν αὐτοῖς, τί
„ γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ περισ-
„ σοτέρως ἔκραξαν, σταύρωσον αὐτόν.

14. Pilatus verò dicebat illis:
„ Quid enim mali fecit? At illi
„ magis clamabãt, Crucifige eum.

„ Ὁ δὲ Πιλάτος βουλόμενος τῷ
„ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι, ἀπέλυσεν

15. Pilatus autẽ volens popu-
„ lo satisfacere, dimisit illis Barab-
Vu 2 „ bam,

„ bam, & tradidit Iesum flagellis
„ cæsum ut crucifigeretur.

TOLOSANI. Iudæi tradiderunt Christum Romanis; ideò iustè ab ipso vicissim Romanis sunt traditi. Interroganti Pilato: Tu es Rex Iudæorum, Dominus ambiguè respondit. nam tu dixisti, aut tu dicis; vel sonat, Tu solus id affirmas, non autem ego; vel, tu dicis quod revera sum. Iterum interrogatus à Pilato, nec respondens, ipsum stupore perculit vehementer admirantem, cur cùm posset refellere calumnias, ultrò taceret, & generoso silentio obduraret. Porrò mirare Pilati moderationem clariùs elucentem ex comparatione sanguinariæ acerbitatis Iudæorum. quamquam & is damnabilis est, quòd in ea, quam ceperat veritatis & innocentiæ defensione non perseveravit ad extremum. Cæterùm pars laudis, aut culpæ imminutio fuit, restitisse aliquantum furiosis vocibus clamantium, crucifigatur. Tunc enim ille conatus est subtrahere Christū damnationi; sed nimis molliter. Quare rursus interrogat, quid huic faciam? satis sic ostendens se nòn iudicare illum damnabilem. Tandem tamen in transversum actus pervicacia reclamantis populi, flagellavit Christum, hoc est cecidit implexis loris. Hoc enim fieri condemnatis tunc mos erat. & tradidit ipsum ut crucifigeretur. præoptans populo placere quàm justè agere.

ANONYMI. Contra impios Gentiles & Iudæos, qui dicunt justè crucifixum fuisse Dominum, habemus testimonium ipsius Iudi-

» αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν. καὶ παρέδωκε τὸν
» Ἰησοῦν φραγελλώσας ἵνα σταυρωθῇ.

ΤΟΛΩΣ. Ἰουδαῖοι παραδόντες τὸν Χριστὸν τοῖς Ῥωμαίοις, ὑπ' αὐτοῦ καὶ αὐτοῖς Ῥωμαίοις παρεδόθησαν. ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Πιλάτου· σὺ εἶ ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· ὁ Κύριος ἀμφιβόλως ἀπεκρίθη. τὸ γὰρ, σὺ εἶπας, ἢ ὅτι σὺ λέγεις, ἐγὼ δὲ οὐ δηλοῖ· ἢ ὅτι σὺ λέγεις ὅπερ εἰμί. πάλιν δὲ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ Πιλάτου καὶ μὴ ἀποκριθεὶς ἐξέπληξεν αὐτὸν, σφόδρα θαυμάζοντα ὅτι δυνάμενος ἀποτρίψασθαι τὰς συκοφαντίας οὐδὲν ἔλεγεν, ἀλλὰ γενναίως ἐκαρτέρει. Καὶ θαύμαζε τὴν τοῦ Πιλάτου μετριότητα καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων μιαιφονίαν. Κἂν ἄξιός ἐστι καταγνώσεως, ὅτι ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας ἠγωνίσατο. Κἂν οὐκ εἰς τέλος τοῦτο ἐφύλαξεν· τὸ μὲν γὰρ, σταυρωθήτω, ἐξέκραζον· ὁ δὲ Πιλᾶτος ἐπειρᾶτο ἐξαρπάσαι τῆς κατακρίσεως· ἀλλ' ὅμως μαλακῶς. διὸ καὶ ἐπερωτᾷ πάλιν, τί ποιήσω αὐτόν; δεικνύων ἐκ τούτου τὸ τοῦ Κυρίου ἀκατάκριτον. τέλος δὲ βιασθεὶς ὑπ' αὐτῶν φραγελλώσας αὐτὸν, τουτέστιν ἐμάστιξε πλεκτοῖς λώροις· ἦν γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτοῖς ἐπὶ τῶν κατακεκριμένων ποιεῖν. Καὶ παρέδωκεν αὐτὸν ἵνα σταυρωθῇ, τὸ ἱκανὸν τῷ ὄχλῳ ποιήσας οὐ μὴν τὸ δίκαιον.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διὰ τοὺς ἀνοσίους ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους τοὺς λέγοντας δικαίως ἐσταυρῶσθαι τὸν Κύριον, ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ κριτοῦ λέγοντος, τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οὐ γνώμῃ δὲ οἰκείᾳ ἑπόμενος, ἀλλὰ τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι θέλων, καὶ ἐφραγέλλωσε καὶ σταυρωθῆναι παρέδωκεν. ἀλλὰ καὶ οὕτως ὄντως τὰ πάνδεινα ὑπομεμένηκεν ὁ Πιλᾶτος ὑπὲρ τῆς τοιαύτης ἀθέου ἐγχειρήσεως. ἱστορεῖ γὰρ ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ χρονικῷ κανόνι, ὅτι ποικίλαις περιπεσὼν συμφοραῖς αὐτόχειρ ἑαυτοῦ γέγονε.

BIK-

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἷς ἦν τοῖς ἀνοσίοις Ἰουδαίοις ὁ σκοπὸς τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα εἰς ζωήν. πλὴν ἐλέγχονται καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος αἰτιάματος παντὸς ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, σταύρωσον αὐτόν, συκοφαντιῶν συλλέγοντες ἀφορμάς. καὶ ταῦτα λέγουσιν ἐπιτιμᾷ Πιλάτος λέγων, τί γὰρ κακὸν ἐποίησε; καὶ τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτόν, θανάτου ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν ἁπάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα καὶ ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν, ἀνέκραγον παμπληθεὶ λέγοντες αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν, καὶ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καθά φησιν ὁ ἅγιος Πέτρος, καὶ ᾐτήσαντο ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος γένωνται κοινωνοί. ἐπέκρινε τοίνυν ὁ Πιλάτος γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασιν ὀλέθρου μητέρα, καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ ὅτι διεφθαρμένον ἑώρα τὸ δικαστήριον ἅπαν, πρὸς οὐδὲν ἀποκρίνεται, ἀλλὰ σιγᾷ. διατί δὲ φραγελλώσας αὐτὸν ὁ Πιλάτος παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ; ἢ ὡς κατάδικον, ἢ σχῆμα περιθεῖναι τῇ κρίσει βουλόμενος, ἢ ἐκείνοις χαρίσασθαι.

eis dicentis: *Quid enim mali fecit?* non proprium autem sensum secutus, sed multitudini obsequi volens, & flagellavit, & crucifigendũ tradidit. Sed & sic, verè gravissima exolvit supplicia Pilatus pro hoc fanatico ausu. Narrat enim Eusebius in chronico Canone, ipsum cùm in varias calamitates incidisset, manu propria se ipsum occidisse.

VICTORIS ANT. Vnus erat impijs Iudæis scopus perducere ad mortem autorem vitæ. at convincuntur etiam homine idolatra sceleratiores. nam Pilatus quidem omni crimine absolvit Iesum; & id non semel, sed ter. Hi autem invalescebant dicentes: *Crucifige eum*, calumniarum prætextus colligentes. quos talia loquentes corripit Pilatus dicẽs: *Quid enim mali fecit?* Eo itaque cui judicij arbitriũ sorte ac lege competebat, liberante Iesum, isti damnari ad mortem postulant omnis pietatis ac sanctitatis auctorem & Magistrum: ut eò gravioribus justissimè pœnis subjaceant. Conclamarunt simul omnes: *Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam.* Et sanctum ac justũ negarunt, ut ait S. Petrus, & petierunt virum homicidam donari sibi; ut ejus sortis participes essent. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. & victoriam vicerunt exitij matrem. At Salvator corruptum omne judicium videns, ad nihil respondet, sed silet. quare autem flagellatum illum Pilatus tradidit ut crucifigeretur? vel ut damnatum, vel speciem obtendere judicio volens, vel illis gratificari. Act.3.14.

» Οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν » ἔσω τῆς αὐλῆς, ὅ ἐστι πραιτώριον· καὶ » συγκαλοῦσιν ὅλην τὴν σπεῖραν.

» Καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν, καὶ » περιτιθέασιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάν» θινον στέφανον.

16. Milites autem duxerunt eũ » in atrium Prætorij: & convo» cant totam cohortem.

17. Et induunt eum purpura, » & imponunt ei, plectentes spi» neam coronam.

18. Et cœperunt salutare eum,
» Ave Rex Iudæorum.
19. Et percutiebant caput ejus
» arundine: & conspuebant eũ: &
» ponentes genua, adorabant eũ.
20. Et postquam illuserunt ei,
» exuerunt illum purpura, & in-
» duerunt eum vestimentis suis, &
» educunt illũ ut crucifigerent eũ.
21. Et angariaverunt præter-
» euntem quempiam, Simonem
» Cyrenæum venientem de villa,
» Patrem, Alexandri & Rufi, ut
» tolleret crucem ejus.

» Καὶ ἤρξαντο ἀσπάζεσθαι αὐτὸν, καὶ
» λέγειν, χαῖρε ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.
» Καὶ ἔτυπτον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κα-
» λάμῳ, καὶ ἐνέπτυον αὐτῷ, καὶ τι-
» θέντες τὰ γόνατα προσεκύνουν αὐτῷ.
» Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέ-
» δυσαν αὐτὸν τὴν πορφύραν, καὶ ἐνέδυ-
» σαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια· καὶ ἐξά-
» γουσιν αὐτὸν ἵνα σταυρώσωσιν αὐτόν.
» Καὶ ἀγγαρεύουσι παράγοντά τινα
» Σίμωνα Κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπ'
» ἀγροῦ, τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ
» Ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐ-
» τοῦ.

TOLOSANI. Milites illudere insolenter, & injustè grassari soliti semper in sibi objectos; multa violenter in Salvatorem & dixerunt, & fecerunt. Si enim qui erant innumeris ab eo beneficijs affecti, quos docuerat, & curaverat, tàm injuriosè & crudeliter eum tractarunt, quid expectandum erat à Romanis ignotis, alienigenis, infensis nomini, Genti, ac Religioni Iudaicæ, nullo ei, sicut Iudæi ob acceptas curationum gratias grati animi officio devincti. universam igitur convocant cohortem; & Iesum purpura vestiunt, & coronam imponunt capiti ejus è spinis contextam: addunt arundinem pro sceptro, & hominem quemdam angariant, ut crucem ejus tollat. Nec discrepat quod alius Evangelista dicit, exisse Iesum bajulantem sibi crucem, uttumque enim verum pro vario tempore, quando exivit Christus & aliquanto post tempore, crucem portavit. Postea ab illo homine oneri succedente sublevatus est.

ΤΟΛΩΣΟ. Στρατιῶται ἀταξίαις χαίροντες ἀεὶ καὶ ὕβρεσι ταῖς κατὰ τῶν ἀντικειμένων· πλεῖστα κατὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἔλεγον ἅμα καὶ ἔπραττον. εἰ γὰρ οἱ ἀπολαύσαντες μυρίων ἀγαθῶν παρ' αὐτοῦ, διδασκόμενοί τε καὶ θεραπευόμενοι, τοιαῦτα αὐτὸν διέθεντο, τί ἂν διεπράξαντο οἱ Ῥωμαῖοι ἀλλότριοι ὄντες καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ γένους καὶ τῶν ἄλλων ἀπεχθανόμενοι ὧν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπολαύσαντες; ἅπασαν οὖν συγκαλοῦσι τὴν σπεῖραν τουτέστι τὸ τάγμα· καὶ πορφύραν ἐνδύουσι καὶ στέφανον ἐπιτιθέασι τῇ κεφαλῇ ἐξ ἀκανθῶν πεπλεγμένον. Καὶ τὸν κάλαμον παραλαμβάνουσιν ἀντὶ σκήπτρου· καὶ ἄνθρωπόν τινα ἀγγαρεύουσιν ἵνα τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἄρῃ. εἰ δὲ τι καὶ ἄλλος Εὐαγγελιστὴς λέγει ὅτι βαστάζων ὁ Ἰησοῦς τὸν σταυρὸν ἐξῆλθεν, οὐδεμία περὶ τοῦτο διαφωνία. μέχρι μὲν γὰρ τινὸς ὁ Κύριος ἐβάσταζε τὸν σταυρόν. μετὰ δὲ τοῦτο ὁ εἰρημένος ἄνθρωπος.

22. Et perducunt illum in Golgotha
» gotha locum, quod est interpre-
» tatum Calvariæ locus,

» Καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ Γολγοθᾶ
» τόπον, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενος,
» κρανίου τόπος.

» Καὶ

„ Καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισ-
„ μένον οἶνον. ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε.

23. Et dabāt ei bibere myrrha-
„ tum vinum: & non accepit.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Στρατιώτας φησὶ τοὺς ἡγεμόνι Πιλάτῳ ὑπηρετουμένους στρατιώτας. σπεῖραν δὲ τὸ στρατιωτικὸν σύστημα τῶν ἐν ὅπλοις στρατιωτῶν. οἱ μὲν οὖν περιτιθέασιν αὐτῷ ἀκάνθινον στέφανον. ὁ ἀκάνθινος στέφανος ἀπεστεφάνωσε τὸν καθ' ἡμῶν βασιλεύοντα διάβολον. καὶ ἔτι δηλοῖ στεφανοῦσθαι ἡμᾶς τῷ τραχεῖ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου. ὡς βασιλεῖ ἐμπαίζοντες οἱ ἄθλιοι. τοῦτο δὲ πεποιήκασιν ἐκ τῆς κατηγορίας ἀρχιερέων ὁδηγούμενοι, καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πιλάτου ἐν οἷς αὐτὸν βασιλέα ὠνόμασεν. καὶ ἀγγαρεύουσι παράγοντά τινα Σίμωνα Κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπ' ἀγροῦ. οὐ γὰρ ἦν ἄξιός τις ἐν τῇ πόλει Ἰουδαίων, ὥς φησιν Εὐσέβιος κεφαλ. ιγ' πρὸς Μαρῖνον, τὸ κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπαιον τὸν σταυρὸν βαστάσαι. ἀλλ' ὁ ἐξ ἀγροῦ, ὁ μηδὲν ἐπικεκοινώνηκε τῇ κατὰ Χριστοῦ μιαιφονίᾳ. Καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ Γολγοθᾶ τόπον, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, κρανίου τόπος. Οἱ μὲν διὰ τὸ τὴν πέτραν αὐτὴν περιφερῆ τε εἶναι καὶ λείαν καὶ ἐμφέρειαν ἔχειν εἰς ὀστέα κεφαλῆς, ὠνομάσθαι τὸν τόπον ἐν ᾧ ἦν ἡ πέτρα, κρανίου τόπον. καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον. ἡ σμύρνα πικροτάτη ἐστὶ κατὰ τὴν γεῦσιν. ὁ οὖν ἄλλος Εὐαγγελιστὴς εἶπεν, οἶνον μετὰ χολῆς, οὗτος εἶπεν, οἶνον ἐσμυρνισμένον. οὕτως ὁ Κύριλλος ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανὸν κεφ. ιγ'.

ANONYMI. Milites ait, Pręſidi Pilato Prætorianorum miniſterio apparentes. Cohortem verò militarem ordinem armatorum. Hi ergo impoſuerunt ipſi ſpineam coronam. Hæc ſpinea corona decoronavit regnātem ſuper nos diabolum. & adhuc ſignificat coronari nos aſpera ſecundùm Deum vita. ut Regi illudētes miſeri. Hoc autem fecerunt inducti accuſatione ſummorum Sacerdotū, & verbis Pilati cum Regem appellantis. *Et angariaverūt prætereuntem quēpiam Simonem Cyrenæum venientem de villa.* Non enim dignus erat ullus in civitate Iudæorum, ut ait Euſebius Capite xiij. ad Marinum, qui trophæum devicti diaboli crucem portaret, niſi qui ex agro redibat, qui nihil communicaverat ſanguinario judicio quo Chriſtus eſt addictus neci. *Et adducunt eum in Golgotha locum, quod eſt Calvariæ locus.* Aliqui putant ſic vocatum hunc locum quod petra eſſet rotūda & lævis, ac per hoc ſimilis Calvariæ. *Et dederunt ei bibere myrrhatum vinum.* Myrrha amariſſima guſtu eſt. Alius ergo Evangeliſta vocat *vinum cum felle mixtū.* hic verò myrrhatum. Ita Cyrillus contra Iulianum Cap. xiij.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ὥσπερ ἔκ τινος συνθήματος εἰς ἅπαντας τότε ὁ διάβολος ἐχόρευσε. καὶ γὰρ τέρψιν ἐποιοῦντο καὶ οἱ στρατιῶται τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις. ἢ καὶ αὐτοὶ χαριζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις, ἢ καὶ κατ' οἰκείαν δυστροπίαν ἅπαντα πράττοντες. καὶ αἱ ὕβρεις διάφοροι καὶ ποικίλαι. τὴν θείαν κεφαλὴν ἐκείνην ποτὲ μὲν κολαφίζοντες, ποτὲ δὲ

VICTORIS ANT. Quaſi ſigno dato diabolus tunc in omnes inſilijt. nam & milites in ludi ac remiſſionis parte habebant eum contumelijs afficere; vel ſtudio & ipſi gratificandi Iudæis, vel propria ejus generis petulantia cuncta facientes. Erant autem contumeliæ diverſæ ac variæ, nunc quidem divi-

divinum illud caput colaphizantium; alias coronæ ſpineę illudentium: aliquando arundine percutientium, hominum ſceleſtorum & execrabilium. Quam idoneam ergo nos deinceps habere cauſam poſſumus de contumelijs nobis illatis expoſtulandi, cùm hæ quas Chriſtus ſilentio paſſus eſt ad ultimam indignitatis metam pertigerint? Meritò non interſunt his Diſcipuli, ne his ipſis ſcandalizarentur. nam ultra omnem etiam cogitationem, rerum ibi geſtarum atrocitas excedit. Poſtquam enim illuſerunt, duxerunt illum ut crucifigerent. Et Simoni, ait, Cyrenęo impoſuerunt crucem ejus. Alius autem Evangeliſta & ipſum ait Ieſum portaſſe lignum. omninò & hoc, & illud verum eſt. Portavit enim Crucem Salvator; medio verò fermè itinere fortè occurrentem Cyrenæum arripuerunt & in eum tranſtulerunt lignum. Ideò enim Matthæus ait: *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem. Hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.* qui videlicet eam portaſſet euſq; Et Marcus: *Et educunt illum ut crucifigerent ipſum, & angariaverunt quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa Patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem ejus.* Ad pleniorē hominis notitiam adjungit quorum Pater is eſſet. fortè ut eximeret dubium quibuſdam de alio ejuſdem nominis ſuſpicantium: vel quod iſtum adhuc ſuperſtitem clarè indicare vellet, ut conſuli à Lectore poſſet audituro ex eo, ſi liberet, ut ex teſte oculato, quæ contigerunt circa crucem Ieſu. quare videtur hoc addidiſſe, confirmans quæ ab Evangeliſtis dicta erant, non evertens.

τῷ στεφάνῳ τῶν ἀκανθῶν ὕβριζον, ποτὲ δὲ τῷ καλάμῳ ἔτυπτον ἄνδρες μιαροὶ καὶ ἐναγεῖς. τίς οὖν ἡμῖν ἔσται λοιπὸς λόγος ἐπὶ ὕβρεσι κινουμένοις; καὶ γὰρ ἔσχατος ὅρος ὕβρεως τὸ γινόμενον ἦν. εἰκότως οὐ πάρεισιν οἱ μαθηταί, μήποτε τούτοις αὐτοῖς σκανδαλισθῶσι· πάντα γὰρ λόγον ὑπερβαίνει τὰ γεγενημένα. ἐπειδὴ γὰρ ἐνέπαιξαν ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι, καὶ Σίμωνί φησι Κυρηναίῳ ἐπέθηκαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. ἕτερος δὲ τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. ἀληθὲς δὲ πάντως τοῦτο κἀκεῖνο. ἐνήνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτήρ, κατὰ μέσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασι καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. τούτου γὰρ χάριν καὶ ὁ Ματθαῖος φησιν, ἐξερχόμενοι γὰρ εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον ὀνόματι Σίμωνα, τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ· ὡς αὐτοῦ βαστάζοντος ἀπὸ τῆς πόλεως ἔτι. καὶ Μάρκος ἐξάγουσιν αὐτὸν ἵνα σταυρώσωσιν αὐτὸν καὶ ἀγγαρεύουσί τινα Σίμωνα Κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπ' ἀγροῦ, τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ Ῥούφου ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. πρὸς ἐντελεστέραν γὰρ μάθησιν προσέθηκε καὶ τίνων πατέρα· τυχὸν ἀμφισβητούντων τινῶν περὶ τοῦ βαστάσαντος· ἢ ὡς ἔτι περιόντος καὶ ἐξηγήσασθαι δυναμένου τὰ γενόμενα περὶ τοῦ σταυροῦ Ἰησοῦ. τάχα δὲ τοῦτο προσέθηκε βεβαιῶν τὰ εἰρημένα τοῖς Εὐαγγελισταῖς οὐκ ἀνατρέπων.

S C H O L I V M.

Paulò ſuperius ſic legebatur in noſtro Codice: ὡς αὐτοῦ βαστάσαντος ἀπὸ τῆς πόλεως ἔσωθεν. Scripſerat nimirum Victor ἔτι, prout repoſuimus.

» Καὶ

» Καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν, διεμέριζον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἄρῃ.

» Ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

» Καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη, Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

» Καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσι δύο λῃστὰς, ἕνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ.

» Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐφ' ᾗ φησιν αἰτίᾳ καὶ ἐφ' ᾧ ἐγκλήματι τῷ σταυρῷ κατεκρίθη. ὡς εἰ ἔλεγε σαφῶς· ὅτι ἐπὶ καθοσιώσει καὶ ἀνταρσίᾳ ὁ Κύριος κατεδικάσθη. καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσι δύο λῃστάς. καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενοι τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ διασῦραι, ὅτι φησὶν ὡς ἐκείνοις ὅμοιος τὸν μετ' αὐτῶν θάνατον ἐκληρώσατο, ἀλλὰ ἐξετράπετο κατὰ τῶν ἀνόμων ἡ βλασφημία· πλὴν ἠγνόουν προφητείαν ἐκπληροῦντες τὴν λέγουσαν, καὶ μετ' ἀνόμων ἐλογίσθη. οἱ δύο λῃσταὶ τοὺς δύο ὑπέγραψαν λαούς. ὁ μὲν μέχρι τέλους τὸ ἀγνώμον ἐνδειξάμενος, καὶ οὐδὲ τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν ἣν ὑπὸ Ῥωμαίων ὑπέμεινεν, εἰς ἄμυναν τῶν κατὰ Χριστοῦ παροινιῶν ὁμολογήσας ὑφίστασθαι. ὁ δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει μὴ ἀπογνοὺς τῆς ἀφέσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ τὸν νόμον τῶν κακῶν θεολογίᾳ διορθωσάμενος.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἀθρεῖ πῶς ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ Κύριος τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐπανορθοῖ πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀναφέρων. διὰ τοῦτο γίνεσθαι καθ' ἡμᾶς, δι' ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπομείνας πάθη. ἀπηρτημένου γὰρ τοῦ τιμίου σταυροῦ συνεκρέμαντο δύο λῃσταί. καὶ

24. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret.

25. Erat autem hora tertia: & crucifixerunt enm.

26. Et erat titulus causę eius inscriptus, REX IVDÆORVM.

27. Et cum eo crucifigũt duos latrones: unum à dextris, & alium à sinistris ejus.

28. Et impleta est Scriptura, quæ dicit, Et cum iniquis reputatus est. Isai. 53. 12.

ANONYMI. *Et erat titulus &c.* Docet hic titulus qua ex causa, & quod ob crimen cruce damnatus sit. quasi clarè diceret: ob conjurationem & rebellionẽ Dominum esse damnatum. *Et cum eo crucifigunt duos latrones.* In hoc ipso studentes existimationem ejus proscindere: quasi id valeret ad persuadendum, similis cum latronibus vitæ hominem parem cum ijs mortem sortitum. sed vertatur in impios blasphemia. cæterùm ignari Prophetiam adimplebãt dicentem: *Et cum impijs reputatus est.* Duo latrones, duos figurabant populos: quorum alter ingratissimã pervicaciam usque ad finem ostẽdit: ne in extremo quidem excidio ac captivitate, quam passus à Romanis est, agnoscens illas à se repeti pœnas insolentissimarũ injuriarum illararum Christo. Alius verò in ipso fine nõ desperans sibi veniam, legem in se malorum cõfessione divinitatis emendavit.

VICTORIS ANTIOCH. Videut omnium autor & Dominus hominis naturam emendet.ad pri-

mævæ originis formam reducens. Ideo nasci voluit & vivere nobiscum: ob idipsum propter nos nostra mala sustinuit. Suspenso enim eo in Cruce veneranda, simul suspensi duo latrones sunt. Et contumelia hæc quidem sine dubio magna erat, ex destinatione Iudeorum; cæterùm per id refricabatur memoria Prophetiæ dicentis: *Et cũ iniquis reputatus est*. sed per ea quę patitur, in nos confluunt bona. ipse enim solvit pro nobis debita, ipse peccata nostra tollit, nostra causa dolet. Sciendum porrò neq; mentitum esse qui dicit; acetum post fel oblatum fuisse Iesu: neque adversari dicenti, myrrhatum vinum fuisse oblatum: aut simpliciter acetum memoranti. nam ille quidem ante crucem oblatum ait: hic in ipsa cruce. non idem dicentes: cum accepisse, gustatum reddidisse, & non gustasse omninò referunt. Nam vinum quidem cum felle mixtum ait Matthæus cùm gustasset, noluisse bibere. At Marcus vinum myrrhatum omninò ab eo gustatum negat. Ioannes aceti & fellis cùm hyssopo mentionem facit: nulli priorum contrarius; quippe qui ejus facti non meminerunt. Nimirum cùm multi & infensi circũstarent patientẽ Christum: populari petulantia licentissimè bacchante, alius hoc, alius illud ingerebat. & multa sũt omissa: cuncta verò quæ scripta sunt, vera & certa sunt: utpote à testibus affirmata idoneis qui Christi res probè norant: quique non temerè, aut sine examine scripserunt ignotis, aut cuicuimodi Lectoribus; sed versatis in re præsenti, & convincere fallentes valentibus,

ὕβρις μὲν ὁμολογουμένως, τότε ἧκον εἰς τὸν τῶν Ἰουδαίων σκοπόν· πλὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγούσης, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθά. αὐτὸς γὰρ ἐκτέτικεν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα· αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αἴρει, περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. ἰστέον δὲ ὡς οὔτε ὁ εἰπὼν ὄξος μετὰ χολῆς προσενεχθῆναι τῷ Ἰησοῦ, ἐψεύσατο, οὔτε ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι ἐσμυρνισμένον οἶνον προσενεχθῆναι, οὔτε τῷ ἁπλῶς εἰπόντι ὄξος. ὁ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ λέγει, ὁ δὲ ἐν τῷ σταυρῷ προσενεχθῆναι, οὐ τὸ αὐτὸ λέγοντες, καὶ τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ γευσάμενον ἀποδοῦναι, καὶ μὴ γεύσασθαι τὴν ἀρχήν. οἶνον γὰρ μετὰ χολῆς ἔφη Ματθαῖος γευσάμενον μὴ θελῆσαι πιεῖν· ὁ Μάρκος δὲ μὴ γεύσασθαι τὴν ἀρχὴν ἐσμυρνισμένον οἶνον. Ἰωάννης δὲ ὄξος καὶ χολὴν μετὰ ὑσσώπου ἔφη· οὐδεὶς τούτων ἐναντιούμενος τῶν μὴ μνησθέντων. πολλοὶ γὰρ γινομένων εἰς αὐτόν, οἷον ἐν τοσαύτῃ ἀταξίᾳ πλήθους παροινοῦντος, ὁ μὲν τοῦτο προσέφερεν, ὁ δὲ ἐκεῖνο, ὁ δὲ ἄλλο. πολλὰ δὲ καὶ παρεῖται· πάντα δὲ ἀληθῆ εἴρηται, ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἐπισταμένοις αὐτόν, γράφοντες οὐκ εἰκῇ, οὐδὲ ὡς ἔτυχε τὰ πραττόμενα, καὶ ἐπὶ τῶν τυχόντων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐλέγξαι δυναμένων, εἴ τι παρὰ τὰ γινόμενα γράφειν ἐτόλμησαν. ἀλλ' οὐδὲ ὁ εἰπὼν ὅτι γευσάμενος εἶπε, τετέλεσται, δείκνυσιν ὅτι ἔπιεν. οὐδὲ γὰρ διέστηκε τὸ ἁπλῶς γεύσασθαι τοῦ μὴ πιεῖν· ἀλλ' ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῖ. ἐπειδὴ τοίνυν εἰπόντες τῷ Πιλάτῳ ἀνελεῖν τὴν αἰτίαν (αὕτη δὲ ἦν τὸ γεγράφθαι, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων) οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐνεστήκει λέγων, ὃ γέγραφα, γέγραφα, ὡς ἕτερός φησι τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἐπεχείρουν λοιπὸν δι' ὧν ἐχλεύαζον δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι βασιλεύς· πῶς δὲ ὁ Μάρκος φησὶν ὅτι τρίτην ὥραν καὶ τὸ σκότος γέγονεν; ὅτι εἰκὸς μὲν αὐτὸν ἐσταυρῶσθαι

ρωθῆναι ἀπὸ τρίτης ὥρας, ἀπὸ δὲ ἕκτης τὸ σκότος γεγενῆσθαι καὶ τὰ λοιπὰ σημεῖα· ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι οὐ τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐκαίρως συμβῆναι· μετὰ γὰρ πάντα τὰ τῆς παροινίας τοῦτο γέγονεν, ὅτε τὸν Θεὸν μόνον εἴασαν, ὅτε ἐπαύσαντο λέγοντες, καὶ τὰ πάντα ἐφθέγξαντο ἅπερ ἠθέλησαν.

ΤΟΛΩΣ. Ὁ μὲν παρὼν Εὐαγγελιστὴς περὶ τρίτην ὥραν ἐσταυρῶσθαί φησι τὸν Σωτῆρα· ὁ δὲ Ματθαῖος περὶ τὴν ἕκτην ὥραν τὸ σκότος γεγενῆσθαι. εἰκὸς δὲ ἦν περὶ τὴν τρίτην ὥραν σταυρωθῆναι τὸν Κύριον, φθάσαι δὲ ἕως τῆς ἕκτης. τὸ δὲ σκότος γενόμενον ἀπέστρεφε τοὺς πολλοὺς καὶ ἤρξαντο ἀδημονεῖν· οὐ μόνον διὰ τὸ γεγονὸς θαῦμα, ἀλλὰ καὶ καιρὸς ἦν μετανοεῖν τοὺς παροινήσαντας. τότε γὰρ ἤρξαντο λυπεῖσθαι ὅτε τὸν θυμὸν κατέλιπον καὶ πάντα ὅσα ἐποίουν τε ἅμα καὶ ἔλεγον· ἔνιοι δὲ λέγουσιν ὅτι Μάρκος μὲν τῆς ἀποφάσεως μνησθεὶς περὶ τρίτην ὥραν λέγει σταυρωθῆναι αὐτόν· τουτέστιν ὅτι ἡ ἀπόφασις γέγονε· τρίτη γὰρ ὥρα ἦν τότε. οἱ δὲ λοιποὶ Εὐαγγελισταὶ κατὰ τὴν ἕκτην σταυρωθῆναι ἐδήλωσαν· ἔστι δὲ τις παράδοσις ἀρχαία λέγουσα, ὡς ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖ ἐτάφη ἔνθα ὁ Κύριος ἐσταυρώθη· ἵνα ἔνθα ἡ ἀρχὴ γέγονε τοῦ θανάτου, ἐκεῖ καὶ τέλος δέξηται. ἐδίδοσαν δὲ αὐτῷ πιεῖν καὶ οἶνον ἐσμυρνισμένον· πικρότατον γὰρ εἶδός ἐστιν ἡ σμύρνα· καὶ ὄξος μετὰ χολῆς ἕτερος λέγει Εὐαγγελιστής· καὶ ἄλλος ἄλλο τι προσενεχθῆναι τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἅπαντα ταῦτα ἐγένοντο· συρφετώδους γὰρ καὶ ἀτάκτου πλήθους ὄντος, παρὰ πάντων τοιαῦτα προσήνεγκον. ἀλλ' οὐδὲ ὁ λέγων ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν καὶ οὐκ ἔλαβεν, ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι· καὶ γευσάμενος οὐκ ἤθελε πιεῖν· ἐδέξατο μὲν γὰρ ἀλλ' οὐκ ἔπιε. βάλλοντες δὲ κλήρους ἐπὶ τὰ ἱμάτια πρὸς ἐμπαιγμὸν τοῦτο ἐποίουν ὡς βασιλέως ὄντα πτωχεία. τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ἐπιγραφῆς

si quid præter res verè gestas confingere auderent. Sed neque is qui dixit eum postquam gustasset dixisse: *Consummatum est*, ostendit ipsum bibisse. non enim inter se pugnant, simpliciter gustare, & nó bibere; sed benè conveniunt & unum idem sonant. Postquam igitur persuadere Pilato nequiverant, ut causam necis ejus inscriptam cruci tolleret. (Erat hic titulus: *Rex Iudæorum*) sed is perseverans in sententia constanter dixit: *Quod scripsi scripsi*. ut alius narrat Evangelista: conati sunt deinde per ludibria & contumelias ostendere, non esse illum Regem. Quomodo autem Marcus ait fuisse horã tertiam, & tenebras esse factas? quoniam verisimile est, ipsum fuisse crucifixum ab hora tertia; à sexta verò tenebras esse factas, & reliqua signa. quod sufficiens erat ad Iudæos convertendos; non solú magnitudine miraculi, sed & opportunitate, qua tã aptè in id tempus incidebat, quo jam insultare ac bacchari lassi desierant, quãdo Deum solum reliquerant, quando jam tacebant, fessi clamorum; ad satietatem prolocuti quæcumque voluerant.

TOLOS. Præsens quidem Evãgelista circa tertiam horam crucifixum fuisse Salvatorem ait: Matthæus verò circa sextam. Dici fortè posset cepisse pendere è Cruce hora tertia, & ibi perseverasse usq; ad sextam. Tenebræ porrò obortę conturbarunt plerosque, & ceperunt angi ac mœrere, non solùm ob prodigium ostensum inusitatæ obscurationis tali hora, sed conscientia sceleris, residente jam paululum furoris æstu, verberante re-

cordantes quàm crudeliter innocentem ad necem popoſciſſent. Irà videlicet qua prius flagrantes bacchabantur, jam viſo ejus, in quem exarſerant ſanguine ac plagis, in miſerationem vertebat: unde acta nunc priora dictaque damnabant. Sunt qui dicant Marcum quando ſcripſit crucifixum Dominum hora tertia, ſententiam qua Cruci adjudicatus eſt illa hora prolatam reſpexiſſe. Cujus deinde executio hora ſexta ceperit, qua cęteri Evangeliſtæ ſublatum revera in Crucem ſignificant. Caterùm quædam fertur traditio antiqua, docens Adamum ibi ſepultum ubi Dominus crucifixus eſt: ut ubi mors initium ſumpſerat, ibi finem inveniret. Dederunt autem ei bibere vinum myrrhatũ, amariſſima quippe ad guſtum myrrha eſt. Acetum cum felle ait alius Evãgeliſta propinatum Domino: alius etiam aliud quidpiam. omnia hæc facta ſunt: Fæcè illa confertæ ac furentis multitudinis varia ſimul contumeliarum genera licentiſſimè miſcente ad vexationem exoſiſſimi capitis, & ad omne ludibrium ſe patientiſſimè præbentis. Neque porrò qui ait: dederunt ipſi bibere & non accepit, contrarius eſt alteri dicenti: & cum guſtaſſet noluit bibere. libavit enim, ſed non ebibit. Sortes autem jaciunt in veſtes, illudentes earum vilitati, quòd tam parum lautè ac ſplendidè veſtitus fuiſſet qui Rex vocaretur. Cauſæ inſcriptio ſuperpoſita fuit animo concitandi ſpectantes in odium patientis, extinguendique miſericordiam ſi qua viſis ejus plagis naſceretur: & armandi potiùs linguas in convicia & increpationes ambitionis in talem, qui regnũ affectaſſet; cùm ſit res invidioſiſſima Tyrannis, præſertim ubi ab inope ac vili appetitur. Propterea & inter duos latrones crucifixus eſt, ut videretur pati tamquam maleficus; & ut impleretur dictum Prophetæ: cum ſceleratis reputatus eſt.

ἔθηκαν ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα οἱ διερχόμενοι μὴ μόνον οὐκ ἐλεῶσιν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἀποστρέφωσιν· καὶ ὑβρίζωσιν ὡς τύραννον καὶ βασιλέα ἑαυτὸν ἀναγορεύοντα. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μεταξὺ τῶν δύο λῃστῶν σταυροῦσιν αὐτὸν, ἵνα δόξῃ ὡς κακοῦργος πάσχειν, καὶ ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου· ὅτι καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη.

29. Et prætereuntes blaſphe-
„ mabant eum, moventes capita
„ ſua & dicentes: Vah qui deſtruis
„ Templum, & in tribus diebus
„ reædificas,

30. Salvum fac temetipſum
„ deſcendens de Cruce.

31. Similiter & ſummi Sacer-
„ dotes illudentes, ad alterutrum
„ cum Scribis dicebant, Alios ſal-
„ vos fecit, ſeipſum non poteſt
„ ſalvum facere.

32. Chriſtus Rex Iſrael deſcẽ-

„ Καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασ-
„ φήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς
„ αὐτῶν, καὶ λέγοντες, οὐὰ ὁ κατα-
„ λύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις
„ οἰκοδομῶν,

„ Σῶσον σεαυτὸν, καὶ κατάβα ἀπὸ
„ τοῦ σταυροῦ.

„ Ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαί-
„ ζοντες, πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν
„ γραμματέων ἔλεγον, ἄλλους ἔσω-
„ σεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι.

„ Ὁ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ
κατα-

„ καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα „ ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. καὶ οἱ συ- „ νεσταυρωμένοι αὐτῷ ὠνείδιζον αὐ- „ τόν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. τὸ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ὦ παράνομοι, φυγὴ ἦν τοῦ θανάτου. τοῦτον οὖν οὐκ ἔφυγεν οὐδὲ κατῆλθεν. ἑκουσίως γὰρ ἦλθεν ἐπὶ τὸ πάθος. τίς γὰρ ἂν αὐτὸν καὶ ἠνάγκασε μὴ βουλόμενον; οὕτως ὁ Ἀθανάσιος.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλέποντες ἀνεσκολοπισμένον ὀνειδίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ παραπορευόμενοι· καὶ, τὸ πάντων χαλεπώτερον ἦν, καὶ ἐπ' αἰτίᾳ ἀπατεῶνος καὶ πλάνου τὰ αὐτὰ παθεῖν. διὸ καὶ ἔλεγον, ὁ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ· καὶ πάλιν, ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. καίτοι φαίη τις ἂν πρὸς αὐτούς, εἰ ἄλλους ἔσωσε καὶ οἴδατε τοῦτο κατ' ἀλήθειαν γεγονός, πῶς οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἑαυτὸν τῶν σῶν ἐξελέσθαι χειρῶν; ἀλλ' ἐντεῦθεν καὶ τὰ πρότερα σημεῖα ἐπεχείρουν διαβάλλειν. οὐκοῦν οὐδὲ οἱ προφῆται ἦσαν, οὐδὲ οἱ δίκαιοι, ἐπειδὴ αὐτοὺς οὐκ ἐξήρπασεν τῶν κινδύνων ὁ Θεός. ἀκριβέστερον δὲ ὁ Λουκᾶς περὶ τῶν λῃστῶν ἐκτίθεται. ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος καὶ Μάρκος παρατρέχοντες εἶπον· ὅτι καὶ οἱ συσταυρωθέντες ὠνείδιζον αὐτόν. ὁ δὲ Λουκᾶς ἕνα μὲν τὸν βλασφημήσαντα, τὸν δὲ ἕτερον ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, ᾧ καὶ δικαίως ἐπηγγέλθη μεγάλη τιμή. ἠδύναντο δὲ καὶ οἱ δύο πρότερον βλασφημεῖν, οὐκ εἰδότες ἐφ' ᾧ κατεκρίθη· μαθόντες δὲ, τὸν μὲν ἕτερον παραιτήσασθαι βλασφημεῖν, τὸν δὲ ἕτερον καὶ μαθόντα μὴ ἀποσχέσθαι, ἀμετάθετον ἔχοντα τὴν πονηρίαν.

ΤΟΛΩΣ. Οὐ μόνον οἱ στρατιῶται βλασφημοῦντες εἰς τὸν Κύριον ἐλοιδόρουν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν ὡς πλάνον τε καὶ παράνομον. ὡσαύ-

„ dat nunc de Cruce; ut videa- „ mus & credamus. Et qui cum „ eo crucifixi erant, convitiaban- „ tur ei.

ANONYMI. *Descendat de cruce*. Descendere de Cruce, ò impij, fuga mortis fuisset. Mortem verò Dominus non fugit; ideò non descendit. volens enim & spontè venit ad Passionem. nam quis ipsum cogeret nolentem? Sic Athanasius.

VICTORIS ANT. Etiam in Cruce suspensum intuentes, amaris incessunt dictis ipsi quoq; prætereuntes; &, quod omnium erat intolerandum maximè, ea illum ut seductorem & impostorem pati exprobrant. quare & dicunt: *Christus Rex Israel descendat de cruce*: & rursus: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*. Atqui, dicat istis quispiam, si alios salvos fecit; & id verè nosti ab eo factũ, quidni etiã potuerit se tuis è manibus eripere? Sed hæc eò pertinebat calumnia, ut signa quæ fama erat ab eo patrata falsi suspicione traducerent. At si hoc argumentum valet, nec Prophetæ, Prophetę fuerint, nec justi, justi: quoniam eos non exemit periculis Deus. Accuratiùs verò Lucas de Latronibus narrat. nam Matthæus & Marcus cursim de his agentes, solùm illud memorant: eos qui crucifixi cum eo erant, ipsi conviciatos. At Lucas distinctè docet: unum quidem blasphemasse, ob id ab altero increpitum; cui justè magna merces repromissa sit. Fieri potuit ut ambo initio blasphemarent; nescientes quam ob causam damnatus esset: cùm didicissent autem, alterum quidem correxisse blasphemiam; alium

alium obfirmatum in malitia nequaquā à blaſphemando deſtitiſſe.

TOLOSANI. Non ſolùm milites blaſphemantes Dominū maledictis impetebant; ſed & prætereuntes fortè per illam viam, ſeductorem & impium vocabant. Accinebant Sacerdotes dicentes; qui alios ſalvos fecit, ſibi ipſi non conſulit: miracula quoque ejus criminabantur ut ficta, & fraudulenter ſimulata. ne ipſi quidem crucifixi cum eo abſtinebant à convicijs in eum. principio quidē ambo; deinde alter illorum reſipuit; agnoſcens innocentiam Chriſti, ut Lucas teſtatur, & ſocium blaſphemantem increpans.

NYSSENI. Diligentius Lucas quę ad Latrones ſpectant executus eſt. nam Matthæus quidem, & hic noſter Euangeliſta obiter dumtaxat dicunt; convicijs affectum Dominum etiam ab ijs qui crucifixi cum eo erant. Lucas autem unum ipſorum fuiſſe ait qui blaſphemaverit; à quo alius tantùm abfuerit, ut etiam eo nomine objurgaret ſocium. Fortè ambo initio in blaſphemia conſentiebant, ignorantes cauſam condemnationis Domini, quam deinde cùm cognoviſſent, alter quidem eorum blaſphemare deſijt: alterius irrevocabilis ad injuriam impetus fuit. quare ad finem uſque in blaſphemia perſtitit.

τως δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς φάσκοντες· ὁ ἄλλους σώσας ἑαυτὸν οὐ σώζει. τὰ θαύματα αὐτοῦ ἐπικερτομοῦντες, ὡς φαντασίᾳ τινὶ γεγονότα καὶ ἀπάτῃ. Καὶ οἱ συνεσταυρωμένοι ὠνείδιζον αὐτόν. ἐν ἀρχῇ μὲν ἀμφότεροι· εἶτα ὁ εἷς ἐπέγνω αὐτὸν ἀναίτιον, ὡς ὁ Λουκᾶς λέγει, καὶ τῷ βλασφημοῦντι ἐπετίμα.

ΝΥΣΣΑΙΟΥ. Ἀκριβέστερον ὁ Λουκᾶς περὶ τῶν λῃστῶν λέγει· ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος καὶ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς ὡς ἐν παρέργῳ λέγουσιν, ὅτι οἱ συσταυρωθέντες ὠνείδιζον αὐτόν. ὁ δὲ Λουκᾶς ἕνα μὲν τὸν βλασφημήσαντά φησι· τὸν δὲ ἕτερον μᾶλλον ἐπιτιμᾷν αὐτῷ. ἴσως δὲ καὶ οἱ δύο πρότερον ἐβλασφήμουν· μὴ εἰδότες τὴν αἰτίαν δι' ἣν κατεκρίθη· μαθόντες δὲ ὕστερον, ὁ μὲν εἷς ἀφῆκε τὸ βλασφημεῖν· ὁ δ' ἄλλος ἀμετάθετον ἔχων τὴν κακίαν μέχρι τέλους ἔμεινε βλασφημῶν.

33. Et facta hora ſexta, tenebrę
„ factæ ſunt per totam terram uſ-
„ que in horam nonam.
34. Et hora nona exclamavit
„ Ieſus voce magna, Eloi, Eloi,
Pſal. 21.2 „ lammaſabachthani? quod eſt in-
„ terpretatum, Deus meus, Deus
„ meus, ut quid dereliquiſti me?

„ Γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης, σκότος
„ ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας
„ ἐννάτης.
„ Καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐννάτῃ ἐβόησεν
„ ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, ἐλωῒ,
„ ἐλωῒ λαμμᾶ σαβαχθανί; ὅ ἐστι μεθερ-
„ μηνευόμενον, ὁ Θεός μου, ὁ Θεός
„ μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες;

ANONYMI. Tenebræ factæ ſunt, quaſi Sole non ſuſtinente intereſſe tantæ in Dominum contumeliæ: nec præbere uſuram lucis ſuæ Deicidis, ut ait Gregorius ad Cledonium. Clamavit autē Ieſus

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Σκότος ἐγένετο ὥσπερ τοῦ ἡλίου ὑποχωρήσαντος τῇ ὕβρει τοῦ δεσπότου παροινίας, καὶ οὐκ ἀνεχομένου δοῦναι τὴν οἰκείαν φωταγωγίαν τοῖς θεοκτόνοις, καθώς φησι Γρηγόριος ἐν τοῖς πρὸς Κληδόνιον. ἐβόησε δὲ ὁ Ἰησοῦς;

τοὺς

τὰς ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱκεσίας ἀναπέμπων, ὡς δεύτερος Ἀδὰμ καὶ δευτέρα ἀπαρχὴ γενόμενος τοῦ ἡμετέρου γένους.

supplicationes pro humano genere ad Cœlum mittens, ut secundus Adam, & alteræ primitiæ generis nostri.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Ἕκτης ὥρας λοιπὸν γενομένης γέγονεν ὅπερ ᾔτουν τὸν Ἰησοῦν ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον. ὅπερ καὶ ὑπέσχετο δώσειν λέγων, γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ, καὶ ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι. καὶ γὰρ πολλῷ θαυμαστότερον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένου ταῦτα γενέσθαι, ἢ βαδίζοντος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ὅπερ οὐδέποτε πρότερον συνέβη, ἀλλ' ἢ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον ὅτε τὸ πάσχα ἐτελεῖτο. καὶ γὰρ ἐκεῖνα τούτων τύποι ἦν. καὶ ἵνα μὴ εἴπωσιν, ἔκλειψιν εἶναι τὸ γεγενημένον, διὰ τοῦτο καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτη ἦν, ὅτε ἔκλειψιν συμβῆναι ἀμήχανον. ἐν μέσῃ δὲ ἡμέρᾳ, ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες μάθωσιν. καὶ μετὰ τοῦτον δὲ φθέγγεται, ἵνα μάθωσιν ὅτι ἔτι ζῇ καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησε, καὶ γένωνται καὶ ἐντεῦθεν ἐπιεικέστεροι. καὶ λέγει, Ἐλωῒ Ἐλωῒ λαμμᾶ σαβαχθανί, ἵνα μάθωσιν ὅτι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς τιμᾷ τὸν πατέρα καὶ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος. διὸ καὶ προφητικὴν ἀφῆκε φωνὴν, ὥστε αὐτὸν γενέσθαι κατάδηλον, διὰ πάντων δῆλον αὐτοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν πατέρα γεγενημένην.

VICTORIS ANT. Sexta deinceps hora contigit, quod à Iesu petierant è Cœlo signum. quod & sese promiserat daturum, dicens: *Generatio prava & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. cùm exaltaveritis filiū hominis cognoscetis quia ego sum.* Sanè multò erat admirabiliùs, eo in cruce fixo talia fieri, quàm eodem ambulāte super terram. Tale inquam signum, quod numquàm antea evenisset, nisi in Ægypto solùm quando Pascha celebrabatur. etenim illa horum figura erant. Ne autem dicant Eclipsim hanc fuisse naturalem; obstat, quod quartadecima numerabatur Lunæ dies: quo tempore nequit Eclipsis naturalis fieri. Meridie porrò contigit obscuratio, ut eam omnes qui ubique terram incolunt pariter observarent. Post hæc loquitur, ut demonstret se vivere, & hujus prodigij autorem esse, ac sic furorem temperarent, & ait: *Eloi, Eloi lamasabachthani.* ut intelligerent se usque ad ultimum spiritum Patrem honorare, nec Deo esse contrarium. quam ob causam sumptas ex Prophetia voces protulit, ut constaret & manifesta per omnia fieret, ipsius cum Patre concordia.

» Καί τινες τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες, ἔλεγον, ἰδοὺ, Ἠλίαν φωνεῖ.

» Δραμὼν δὲ εἷς, καὶ γεμίσας σπόγγον ὄξους, περιθείς τε καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν, λέγων, ἄφετε, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν.

35. Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant, Ecce, » Eliam vocat.

36. Currens autem unus, & » implens spongiam aceto, circūponensq; calamo, potum dabat » ei, dicens, Sinite: videamus si » veniat Elias ad deponendū eum.

ΑΥΤΟΥ. Ἀλλ' ὅρα καὶ ἐντεῦθεν

EIVSDEM. Vide autem quid inde

inde ipsis in mentem venerit. Putarunt Ellam vocari. Indoctorum militum, hæc, puto, erat imperitia. oblatio verò aceti per spongiam, insanum ac illiberale ludibriũ fuit. Itaque non à Iudæis solùm, sed à Gentilibus etiam irrisiones sustinuit Dominus. Illa verba: ut quid? ostẽdunt nullam in ipso fuisse causam cur ista pateretur. Porrò ipsũ non derelictũ, prius ipse docuerat dicens: *Non sum solus, Pater mecum est*. In seipso autem figurat statum nostrum. nos enim videlicet verè derelicti & despecti fueramus: postea vocati, & salvi facti passionibus ejus, qui in natura Divina pati non poterat.

τὴν διάνοιαν αὐτῶν. ἐνόμιζον γάρ φησιν Ἠλίαν εἶναι τὸν καλούμενον. στρατιωτῶν ὡς οἶμαι ἄγνοια τοῦτο ἦν. καὶ ἡ τοῦ ὄξους πάλιν προσαγωγὴ διὰ τοῦ σπόγγου, τῆς ἀναισθήτου καὶ ἀπαιδεύτου παιδιᾶς ἔργον ἦν. ὡς καὶ Ἰουδαϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν χλεύην ὑπέμεινεν ὁ Κύριος. τὸ δὲ, ἵνα τί; δείκνυσιν ὅτι οὐδεμία παρ' αὐτοῦ αἰτία· καὶ ὅτι οὐκ ἐγκαταλέλειπτο, προεῖπεν ὅτι οὐκ εἰμὶ μόνος. ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν. ἐν ἑαυτῷ δὲ τυποῖ τὸ ἡμέτερον. ἡμεῖς γὰρ οἶμαι ἦμεν καταλελειμμένοι καὶ παρεωραμένοι, εἶτα προσκεκλημένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν.

37. Iesus autem emissa voce „ magna, expiravit.

„ Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσε.

EIVSDEM. Vt ostenderet rem hanc esse potestatis ejus. quid enim ait præsens Evangelista? *Pilatus autem mirabatur si jam obiisset*: Et ob hoc ipsum Centurio credidit quod viderat sua ipsum potestate mori. Vox autem hæc qualis fuerit, Lucas in hunc modum exprimit: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*. Et hoc in nostrarum animarum fructum cedit: quæ solutę corpore, per omnium Salvatorem Christum in manus Dei viventis transmittũtur. Et hoc sciens Petrus scribit: *Itaque qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas*.

ΑΥΤΟΥ. Ἵνα δειχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται· τί γάρ φησιν ὁ παρὼν εὐαγγελιστής; ἐθαύμασεν ὁ Πιλάτος εἰ ἤδη τέθνηκε, καὶ ὅτι Κεντυρίων διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανεν. ἡ δὲ φωνὴ, ὡς φησι Λουκᾶς, ἦν, Πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. καὶ τοῦτο γὰρ κατώρθωται ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος ἀπαλλαττομένας τοῦ σώματος πέμπεσθαι. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ Πέτρος γράφει, ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς.

TOLOSANI. Tenebræ factæ sunt non in uno loco, sed in universa terra, ut Magnus Dionysius testatur. ne autem quidam dicerent deliquium hoc naturale Solis fuisse; quartadecima Lunæ die cõ-

ΤΟΛΩΣ. Σκότος ἐγένετο οὐκ ἐν ἑνὶ τόπῳ ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὡς ὁ μέγας Διονύσιος μαρτυρεῖ. ὅπως δὲ μὴ εἴπωσί τινες ἔκλειψιν εἶναι τὸ γεγενημένον ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τῆς σελήνης γέγονε τὸ σκότος· ἡ γὰρ ἔκλειψις τοῦ ἡλίου συνοδευόντων τῶν φωστή-

ρων

μον τῆς ἐκ διαμέτρου διϊσταμένων. ἐν μέσῃ δὲ ἡμέρᾳ ἐγένετο ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες μάθωσι τὸ γεγενημένον. φθέγγεται δὲ καὶ τὸ Ἠλὶ λαμασαβαχθανὶ δεικνύων τὴν πρὸς τὸν πατέρα τιμὴν καὶ μέχρι τελευτῆς. τὸ δὲ ἵνα τί, δεικνυσιν ὅτι οὐδεμία παρ' αὐτοῦ αἰτία. ὅτι δὲ οὐκ ἐγκαταλέλειπτο ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸς μαρτυρεῖ προειπὼν, οὐκ εἰμὶ μόνος ὅτι ὁ Πατήρ μου μετ' ἐμοῦ ἐστι. προσωποιεῖ δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον ἐν ἑαυτῷ. ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι. εἶτα προσειλημμένοι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ σεσωσμένοι τοῖς παθήμασιν αὐτοῦ. ἔτι δὲ καὶ ὡς ἑβραῖος τοῦτο εἴρηκεν ὑπὲρ τῶν ἑβραίων ἐξ ὧν ὑπῆρχε τὸ κατὰ σάρκα. ὄξος δὲ ποτίζουσιν αὐτὸν ὅπως ὑπὸ τῆς δριμύτητος ταχέως ἀποθάνῃ. Καὶ ἡ κραυγὴ αὐτοῦ ἡ μεγάλη τὴν ἐξουσίαν ὑπεσήμαινεν ἣν κατὰ τοῦ θανάτου ἔσχε· καὶ ὅτι ἑκὼν ἀποθνήσκει. τίς δὲ ἦν ἡ φωνή. ὁ μὲν παρὼν Εὐαγγελιστὴς οὐκ εἴρηκεν· ὁ δὲ Λουκᾶς ἐδήλωσε. Πάτερ εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου.

tigerunt hæ tenebræ; hoc est oppositis è diametro luminaribus; quorum coitus in eodē Cœli puncto necessarius est, ut Sol naturaliter deficiat. Perpetrata porrò est hæc obscuratio meridie, ut neminem uspiam terrarum degentium lateret id factum. Pronunciat verò Christus *eli lammasabachthani*, ostēdens suam in Patrem reverentiam & venerationem usque ad finem constantem. Simul ut indicet nulla se culpa propria in id suppliciū incidisse. si enim sibi esset culpæ conscius, non auderet interrogare cur esset derelictus. Non fuisse autem verè ac omninò derelictum à Patre ipse testatur dum sic prius locutus est: non sum solus, sed Pater meus mecum est. Loquitur ergo in persona nostra quando se ait derelictum. nos enim verè sumus prius derelicti, deinde assumpti à Salvatore, & salvati perpessionibus ipsius. Præterea ut Hebræus, hoc dixit de Hebræis, ex quibus extitit secundùm carnem. Aceto verò illum potant, ut ea acrimonia adurgeretur ad mortem. Iam clamor ille morientis magnus potestatem ipsius indicabat & imperium in mortem. unde apparebat eum sponte ac volentem mori. quæ porrò ista fuerit exspirantis vox, hid quidem Evangelista non expressit; sed declaravit Lucas & retulit, hanc videlicet: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.*

„ Καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχί-
„ σθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κά-
„ τω.

„ Ἰδὼν δὲ ὁ Κεντυρίων ὁ παρεστη-
„ κὼς ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτω κρά-
„ ξας ἐξέπνευσεν, εἶπεν, ἀληθῶς ὁ
„ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν Θεοῦ.

38. Et velum Templi scissum
„ est in duo, à summo usque deorsum.

39. Videns autem Cēturio qui
„ ex adverso stabat, quia sic clamans
„ expirasset, ait, Verè hic
„ Filius Dei erat.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ μετ' ἐξουσίας ἀφεῖναι τὸ πνεῦμα. οὔτε γὰρ οἱ αὐτίκα ἀποπνέοντες ἰσχύουσι μετὰ κραυγῆς ἀφεῖναι τὴν ψυχὴν, ἡττηθέντος τοῦ

TOLOSANI. Hoc fuit cum potestate emittere spiritum. neque enim mox expiraturi vires habent ad contendendam vocem, & sic

emittendam cum clamore animã, exhausto doloribus corpore, jamq; istis conatibus impari.

VICTORIS ANT. Hæc vox velum scidit, & monumenta aperuit: & domum fecit desertam. Fecit autem hoc, nõ inhonorans Tẽplum, sed indignos esse Iudæos, ostendens qui in eo versarentur. sed & prophetia erat futuræ desolationis, prænuncians etiam desinere oportere Legis umbram, pãdi autem & monstrari Sancta Sanctorum, per fidem in Christum justificatam; ut jam nemine arcente in interius curramus tabernaculũ. Et quomodo non verus Dei Filius fuit qui petras disrupit, qui Orbi tenebras obduxit, qui monumenta aperuit, & mortuos ad vitam revocavit, non contactu sui corporis, utique in cruce positi, sed nutu ac voluntate sola resuscitans ipsos? Et propterea non solũ mortui resurgunt, sed & petræ scinduntur, & terra concutitur: ut discant eũ qui ea faciat, multò magis potuisse ipsos malè mulctare ac disrũpere.

σώματος τῇ ἀλγηδόνι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Αὕτη ἡ φωνὴ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνέῳξε, καὶ τὸν οἶκον ἐποίησεν ἔρημον. ἐποίησε δὲ τοῦτο, οὐκ ἐνυβρίζων τὸν ναὸν, ἀλλ' ἀναξίους αὐτοὺς ἀποφήνας τῆς ἐκεῖ διατριβῆς· ἀλλὰ καὶ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως ἦν, καὶ ὡς ἔδει συντελέσθαι τὴν τοῦ νόμου σκιάν· παραδειχθῆναι δὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένης, ἵνα λοιπὸν εἴργοντος οὐδενὸς εἰς τὴν ἐσωτέραν λοιπὸν τρέχωμεν σκηνήν. καὶ πῶς οὐκ ἀληθινὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ὁ τὰς πέτρας διαῤῥήξας, τὴν οἰκουμένην σκοτώσας, καὶ ἀνοίξας τὰ μνημεῖα, καὶ νεκροὺς ἀναβιῶναι παρασκευάσας, οὐχ ἁψαμένους τοῦ σώματος ἀνακειμένου ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, θελήματι μόνον ἀναστήσας αὐτούς; καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἐγείρονται, ἀλλὰ καὶ πέτραι ῥήγνυνται, καὶ γῆ σείεται· ἵνα μάθωσιν ὡς ὁ ταῦτα ποιῶν, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς ἠδύνατο καὶ πηρῶσαι καὶ ῥῆξαι.

40. Erant autem & mulieres
„ de longe aspicientes: inter quas
„ erat Maria Magdalene, & Maria
„ Iacobi Minoris, & Ioseph Ma-
„ ter, & Salome.

41. Quæ cum esset in Galilæa,
„ sequebantur eum, & ministra-
„ bant ei, & aliæ multæ, quę simul
„ cum eo ascẽderant Ierosolymã.

„ Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μα-
„ κρόθεν θεωροῦσαι· ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ
„ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ιακώ-
„ βου τοῦ Μικροῦ καὶ Ιωσῆ μήτηρ, καὶ
„ Σαλώμη.

„ Αἳ καὶ ὅτε ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ,
„ ἠκολούθουν αὐτῷ, καὶ διηκόνουν αὐτῷ· καὶ
„ ἄλλαι πολλαὶ αἱ συναβᾶσαι αὐτῷ
„ εἰς Ιεροσόλυμα.

EJUSDEM. Minus terribilis mulieribus, quàm Apostolis erat hæc rerum scena. Itaq; permanent ibi Maria Magdalene, & Mater Domini, & Ioseph Mater. Propterea & Ioannes ait stetisse juxta crucem Iesu Matrem. Ministerium porrò cujus Evangelista meminit

ΑΥΤΟΥ. Ἔλαττον ἦν φοβερὸν ταῖς γυναιξὶν, ἤπερ τοῖς ἀποστόλοις τὸ πρᾶγμα· καὶ παραμένουσιν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦ Ιωσῆ μήτηρ. διὸ καὶ Ιωάννης ἔφη παρεῖναι τῷ σταυρῷ τὴν μητέρα. ἡ δὲ διακονία τῶν γυναικῶν τῶν ἑπομένων τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἀναλώματα.

ἀναγ-

ἀναγκαῖα δὲ καὶ κατὰ θεὸν ἡ παραμονὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὸ γνῶναι ποῦ τίθεται, ἵνα αὐτοῦ ἀπαντήσωσι, καὶ τὴν ἀναστάσεως τὴν ἐπαγγελίαν τοῖς μαθηταῖς κομίσωσι. τὸ γὰρ γένος τὸ κατακριθὲν, τοῦτο πρὸς τὸ ἀπολαύειν τῆς τῶν ἀγαθῶν θεωρίας προτιμότερον. τὴν δὲ μητέρα τοῦ Κυρίου ὑπονοητέον λέγειν Ματθαῖόν τε καὶ Μάρκον μητέρα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσήφ, ὡς φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Ἀπολινάριος δὲ μηδὲ μνήμην αὐτῆς πεποιηκέναι φησὶ Ματθαῖον καὶ Μάρκον. τὴν δὲ Σαλώμην ἴσως ὑπονοητέον λέγειν τὸν Μάρκον τὴν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἧσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος ἐμνημόνευσεν ἀνωνύμως. τούτων γὰρ ὡς ἐπισημοτέρων δι' ἀρετὴν μνημονεῦσαι καλῶς ἐδοκίμασε.

ΤΟΛΩΣ. Ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, τοῦ Θεοῦ μηνύσαντος διὰ τούτου ὡς ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις ἀπέστη ἀπὸ τοῦ ναοῦ. καὶ ὡς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων πᾶσι βάσιμα καὶ θεατὰ γενήσονται· ὃ καὶ γέγονε τῶν Ῥωμαίων εἰσελθόντων. καὶ τὰς σημαίας αὐτῶν εἰς τὰ ἄδυτα εἰσαγαγόντων καὶ τὴν χοιρείαν κεφαλήν· καὶ ὅπερ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν ταῖς συμφοραῖς ἐποίουν διαρρηγνύντες τοὺς χιτῶνας, τοῦτο πεποίηκε καὶ ὁ ναὸς ὥσπερ ἔμψυχόν τι ἐπὶ τῷ κτίστῃ πάσχοντι· ἰδὼν δὲ ὁ Κεντυρίων τουτέστιν ὁ ἑκατόνταρχος ὅτι δεσποτικῶς ἐξέπνευσέ τε καὶ ἰσχύσας, ἐθαύμασέ τε καὶ ἐπίστευσε· διὸ καὶ ὁ Πιλᾶτος μαθὼν ὡς ἤδη τέθνηκεν, ἐξεπλάγη. τὰς ἄλλας δὲ γυναῖκας παραδραμὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς τῶν ἐπισημοτέρων ἐμνημόνευσεν.

mulierum ſequentium, ſitum erat in ſuppeditatione pecuniæ ad neceſſarios ſumptus. cæterùm alia ex cauſa neceſſarium fuit, ut mulieres huic ſpectaculo intereſſent: videlicet ut notarent oculis ubi poneretur, & locum Sepulcri: quò deinde officio pietatis occurrẽtes, primum reſurrectionis nunciũ Diſcipulis afferrent. Genus enim jam à primæ mulieris per ſerpentem ſeductæ lapſu, publica quadam invidia damnatum, dignari Deus voluit prima lætitia & conſpectu reſurgentis Chriſti. Porrò Matrem Domini intellexiſſe putandi ſunt Matthæus & Marcus per matrẽ Iacobi Minoris & Ioſeph, ut ait Beatus Ioannes. Apolinaris tamen putat nullam ejus feciſſe mentionem Matthæum & Marcum. Salomen verò fortaſsè credendum ſit vocatam à Marco matrem filiorum Zebedæi, cujus & Matthęus meminit tacito nomine. Harum tamquam inſigniorum virtute, ac venerabilium præ cæteris, faciendam ſibi putarunt diſtinctam, eximiamque mentionem.

TOLOSANI. Sciſſum eſt velum Deo ſignificante per hoc; Spiritus Sãcti gratiam à Templo abituram, & Sancta Sanctorum omnium & greſsibus & viſibus prophanorum aperienda. quod perpetratum eſt ingreſſis eò Romanis, & ſigna ſua, ac præterea porcinum caput in intima Adytorum inferentibus. Deinde quod Iudæi in cladibus ac caſibus acerbis faciebant, dirumpentes veſtimenta, hoc quaſi vivens quiddam & præditum anima Templum fecit in injuria & cęde contumelioſa conditoris ſui. Videns autem Centurio, hoc eſt Dux centum militum, ita Chriſtum exſpiraſſe, ut dominium in mortem ſuum magnitudine illa vocis extremæ demonſtraret, ſicque declaraſse ſe volentem mori, admiratus & confeſſus, credidit. Simili ex cauſa Pilatus audiens jam mortuum, obſtupuit. Ad Mulieres quod atti-

net, sciendum: Evangelistam cæteris præteritis insigniorum dumtaxat meminisse.

42. Et cùm jam serò esset fa-
» ctum (quia erat Parasceve, quod
» est ante Sabbathum.)
» 43. Venit Ioseph ab Arima-
» thæa nobilis Decurio, qui & ip-
» se erat expectans regnum Dei,
» & audacter introivit ad Pilatū,
» & petijt corpus Iesu.
44. Pilatus autem mirabatur si
» jam obijsset. Et accersito Cen-
» turione, interrogavit eum si jam
» mortuus esset,
45. Et cùm cognovisset à Cen-
» turione, donavit corpus Ioseph.
46. Ioseph autē mercatus sin-
» donem, & deponens eum, in-
» volvit sindone, & posuit eum
» in monumento, quod erat exci-
» sum de petra, & advolvit lapidē
» ad ostium monumenti.
47. Maria autem Magdalene,
» & Maria Iose aspiciebant ubi
» poneretur.

» Καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης, ἐπεὶ
» ἦν παρασκευή, ὅ ἐστι προσάββα-
» τον,
» Ἦλθεν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας,
» εὐσχήμων βουλευτής, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν
» προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ
» Θεοῦ, καὶ τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πι-
» λάτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.
» Ὁ δὲ Πιλάτος ἐθαύμασεν εἰ
» ἤδη τέθνηκε· καὶ προσκαλεσάμενος
» τὸν Κεντυρίωνα, ἐπηρώτησεν αὐτὸν
» εἰ πάλαι ἀπέθανε.
» Καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ Κεντυρίωνος,
» ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ.
» Καὶ ἀγοράσας σινδόνα, καὶ καθε-
» λὼν αὐτὸν ἐνείλησε τῇ σινδόνι, καὶ κα-
» τέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λε-
» λατομημένον ἐκ πέτρας, καὶ προσ-
» εκύλισε λίθον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ
» μνημείου.
» Ἡ δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ
» Μαρία Ἰωσῆ ἐθεώρουν ποῦ τίθε-
» ται.

TOLOSANI. Ioseph ab Arimathæa etsi adhuc serviens legalibus præscriptis, Deum fuisse qui passus fuerat agnovit, & inde concepit audaciam laudabilem, corpus Domini petens à Pilato, haud timidè suæ fortunæ ac status rationes iniens, aut verens ne si hoc faceret opibus spoliaretur, aut calumniam pateretur à Iudæis; sed cuncta officio ac religione posteriora ducens, intrepidè petijt damnati corpus. Miratus est autem Pilatus si jam obijsset: existimabat enim, sicut reliqui cruci affixi solebant, diu tracturum spiritum inter cruciatus. quare & è Centurione percontatus est, quam pridem

ΤΟΛΩΣ. Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας καὶ ἔτι δουλεύων τοῖς νομικοῖς διατάγμασι Θεὸν εἶναι τὸν Κύριον ἐπέγνωκε· κἀντεῦθεν ἐπαινετὴν τετόλμηκε τόλμαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ζητήσας λαβεῖν παρὰ Πιλάτου. οὐχ ὑπολογισάμενος εἰ τοῦτο ποιήσειεν ἐκπεσεῖν τοῦ ἰδίου πλούτου. οὐδ' ὅτι διαβληθήσεται τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλὰ πάντα δεύτερα ἡγησάμενος, ἀδεῶς ᾔτησε τὸ κατακεκριμένου σῶμα. ἐθαύμασε δὲ ὁ Πιλᾶτος εἰ ἤδη τέθνηκεν. ἐνόμιζε γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πλεῖστον διαρκέσαι, ὥσπερ καὶ τοὺς λοιπούς· διὸ καὶ τὸν Κεντυρίωνα ἐπηρώτα εἰ πάλαι ἀπέθανε· τουτέστι πρὸ ὥρας. ὁ δὲ μακάριος Ἰωσὴφ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα καθελὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου, σινδόνι ἐνείλησε. Καὶ γὰρ ἦν μαθητὴς τοῦ Κυρίου· καὶ σεμνὸς τὸν βίον καὶ ἄγαν ἐνάρετος. ἦν δὲ καὶ

βουλευ-

βουλευτής. τοῦτο δὲ καθάπερ ἦν ἀξίωμα περιφανὲς αὐτῷ καὶ λειτούργημα πολιτικὸν, ἀφ' οὗ καὶ πολλοῖς ἐπῆλθε κίνδυνος διὰ τὴν κακοπραγίαν τοῦ ἀγοραίου ὄχλου.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειδὴ φησὶν ὀψία ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐξῆν κατὰ τὸν νόμον ἄταφα κεῖσθαι τὰ σώματα, ὁ Ἰωσὴφ πρόφασιν λαβὼν τὸν νόμον, ἐτόλμησεν ἐξαιτήσασθαι τὸ σῶμα Κυρίου. τὸ δὲ ἐτόλμησε διὰ τοῦτο. ἤδει γὰρ προσκρούων τοῖς ἀρχιερεῦσιν, ἐπιμελείας καὶ κηδείας ἀξιῶν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ λαβεῖν. καθαρὰ δὲ σινδὼν ἡ ὑφαπλουμένη τῇ τῶν θείων δώρων διακονίᾳ, ἡ τοῦ Ἀριμαθαίου ἐστὶν Ἰωσὴφ λειτουργία. ὡς γὰρ ἐκεῖνος τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα σινδόνι ἐνειλήσας τῷ τάφῳ παρέπεμψε, δι' οὗ ἅπαν τὸ γένος ἡμῶν τὴν ἀνάστασιν ἐκαρπώσατο· οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ σινδόνος τὸν ἄρτον τῆς προθέσεως ἁγιάζοντες, σῶμα Χριστοῦ ἀδιστάκτως εὑρίσκομεν, ἐκείνην ἡμῖν πηγάζον τὴν ἀφθαρσίαν, ἣν ὁ παρὰ Ἰωσὴφ κηδευθεὶς, ἐκ νεκρῶν δὲ ἀναστὰς Ἰησοῦς ὁ Σωτὴρ ἐχαρίσατο.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Εἰ καὶ μὴ ἀκόλουθος, ἀλλὰ μαθητὴς Ἰωσὴφ ὁ πάλαι κρυπτόμενος, νῦν δὲ μέγα τολμήσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. οὐδὲ γὰρ ἄσημος ἦν, οὐδὲ τῶν λανθανόντων, ἀλλὰ τῆς βουλῆς εἷς καὶ σφόδρα ἐπίσημος, ὅτε μάλιστα τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ καταμαθεῖν ἔνεστι. σχεδὸν γὰρ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθεικε τὴν πρὸς πάντας ἀναδεξάμενος ἀπέχθειαν καὶ τὴν περὶ τὸν Ἰησοῦν σπουδὴν οὐ τῷ λαβεῖν μόνον οὐδὲ τῷ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐν τῷ μνήματι τῷ καινῷ ἐνδειξάμενος· καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς ᾠκονόμητο, ἀλλ' ὥστε μηδὲ ὑποψίαν τινὰ ψιλὴν γενέσθαι ὅτι ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου ἀνέστη. αἱ δὲ προειρημέναι γυναῖκες προσεδρεύουσιν, οὐδὲν οὐδέπω γυναῖκα περὶ αὐτοῦ εἰδυῖαι. διὸ καὶ δῶρα ἐκόμισαν, ὥστε εἰ λωφήσειεν

animam efflasset. efflarat autem ante horam. At Beatus Ioseph depositum è ligno Domini corpus sindone involvit. Erat enim Discipulus Domini, vita venerabilis, & omni virtute ornatus. erat autē & Senator, quod Dignitatis nomē, & functio est politica, in qua vixisse sanctè fuit eò laudabilius, quod multorum animis periculosus ille honor est, propter insitam vulgo peccandi licentiam.

ANONYMI. Cùm jam serò esset, nec liceret per Legem insepulta jacere corpora; Ioseph Legis obtentu ausus est poscere corpus Iesu. quod audacter id fecisse ait Evangelista, innuit Iosephum hoc facto periculum haud dubium cōtempsisse, non enim poterat ignorare quin summos Sacerdotes offenderet, curando tam honorificè corpus Iesu, quem ipsi tanto odio necassent & inhonoratum vellent. Sindon autem munda explicata divinorum donorum ministerio, Arimathæi Iosephi ministerium est, ut enim ille involutū sindone Domini corpus sepulcro immisit; per quod universum genus nostrū resurrectionis fructum accepit; sic nos in sindone panem propositionis sanctificantes, corpus Christi sine ulla dubitatione reperimus, illam nobis scaturiens incorruptionem, quam à Iosepho sepultus, excitatus autem à mortuis, nobis Salvator indulsit.

VICTORIS ANT. Etsi non comes tamen Discipulus Christi Ioseph, pridem occultus, nunc audacter se prodens post mortē Christi. non enim ignobilis erat, aut obscurus è plebe, sed unus è Senatu, & valde illustris. in quo maximè

ximè fortitudinem ejus spectare licet. nam quantùm in ipso fuit animā posuit, certæ morti se offerens imminenti ex odio Civitatis Christo infensæ, quam in se irritabat tātum in eum mortuum profitens studium. non solùm ejus corpore poscendo tollendoque, sed & aromatibus sumptuosè condiendo; & in monumento novo conspicuè condendo. Id quod extremum non sine peculiari Dei providentia factum est. sic enim præcautum fuit, ne vel prima cuiquam oboriri suspicio posset, non eum surrexisse qui passus & mortuus fuerat in cruce: sed alium quempiam. Assident autem ei prædictæ mulieres, nihil illæ quidē adhuc generosum & eo dignum cogitantes: Idcircò & dona tulerant, ut si se remitteret furor Iudæorum, accedentes ad sepulcrum, sacrum corpus venerarentur; in quo & fortitudinem, & caritatem, & magnanimitatem insignem ostenderunt, tot sumptibus in honorem mortui profundendis, etiam proposito mortis periculo.

ἡ μανία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπελθεῖν καὶ περιχυθῆναι, ἀνδρίαν τε καὶ φιλοστοργίαν ἢ μεγαλοψυχίαν πολλὴν ἐνδεικνύμεναι τὴν ἐν χρήμασι τὴν μέχρι θανάτου.

SCHOLIVM.

Ante quartum hinc versum in nostro Cod. Græco legebatur, ὅτι ἀπηρέσαντό μανία, τῶν Ἰουδαίων reposuimus ex conjectura, εἰ λωφήσειεν, quomodo non dubitamus quin Autor scripserit.

CAPVT XVI.

1. ET cùm transisset sabbathū,
» Maria Magdalene, & Maria
» Iacobi & Salomè emerunt aro-
» mata, ut venientes ungerent
» Iesum.

2. Et valde mane una sabba-
» thorum veniunt ad monumen-
» tum orto jam Sole.

3. Et dicebant ad Invicē; Quis
» revolvet nobis lapidem ab ostio
» monumenti?

4. Et respicientes viderunt re-
» volutum lapidem. Erat quippe
» magnus valde.

5. Et introeuntes in monumē-
» tum viderunt juvenem sedentē
» in dextris coopertum stola can-
» dida: & obstupuerunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ις'

» ΚΑΙ διαγενομένου τοῦ σαββάτου,
» Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία
» Ἰακώβου, καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν
» ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν
» Ἰησοῦν.

» Καὶ λίαν πρωῒ τῆς μιᾶς σαββά-
» των ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀνατεί-
» λαντος τοῦ ἡλίου.

» Καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτὰς, τίς
» ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύ-
» ρας τοῦ μνημείου;

» Καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι
» ἀποκεκύλισται ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέ-
» γας σφόδρα.

» Καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον,
» εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς
» δεξιοῖς, περιβεβλημένον στολὴν λευ-
» κήν· καὶ ἐξεθαμβήθησαν.

ANONYMI. Lapidem monumenti post resurrectionē

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸν λίθον τοῦ μνήματος μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ὁ ἄγγε-

ὁ ἄγγελος ἀποκεκύλικε. καὶ μὴ μετ' ἐκεῖνο τὴν ἀνάστασιν γεγενῆσθαι νόμιζε. εἰ δὲ λέγεις, τίς οὖν ἡ χρεία τῆς τοῦ ἀγγέλου παρουσίας; φαίην ἐγώ· ὅτι ἐπείσθη τοὺς ζητοῦντας ἐγηγέρθαι, ἀλλ' οὐ βεβλέφθαι τὸν Κύριον. ὁ ἄγγελος τοῦτο πεπιστευμένος καὶ πρὸς τοῦτο διακονούμενος. Θεῷ γὰρ μόνῳ λειτουργοῦσιν οἱ ἄγγελοι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἦλθεν ὁ ἄγγελος, καὶ τὸν λίθον ἦρεν διὰ τὰς γυναῖκας. αὗται γὰρ αὐτὸν εἶδον ἐν τῷ τάφῳ τότε. ἵνα οὖν πιστεύσωσιν ὅτι ἠγέρθη, ὁρῶσαι τὸν τάφον κενὸν τοῦ σώματος, ἀνεκύλισε τὸν λίθον. παραγεγενῆσθαι δὲ αὐτὰς ἐπὶ τοῦ τάφου ὁ μὲν Ματθαῖος ὀψὲ σαββάτων φησὶν, ὁ δὲ Λουκᾶς ὄρθρου βαθέος, καὶ Ἰωάννης μιᾷ τῶν σαββάτων φησὶ πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης, ὡς φαίνεσθαι προκεκυφέναι τὴν νύκτα πολὺ καὶ πρὸς ἡμέραν εἶναι. τὸν γὰρ τοιοῦτον καιρὸν δυνατὸν καὶ ὀψὲ σαββάτων καλεῖσθαι καὶ βαθὺν ὄρθρον τῆς μιᾶς τῶν σαββάτων. λίαν δὲ πρωῒ καὶ ὁ Μάρκος εἰπὼν τὸ νυκτερινὸν ἔτι τῆς ὥρας ἐδήλωσε. δῆλος γὰρ ὅτι οἱ μὲν μίαν σαββάτου εἰπόντες, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν ἐβουλήθησαν ἐπιδεῖξαι. ὁ δὲ Ματθαῖος τὸ ὀψὲ τοῦ σαββάτου λέγων, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως δηλοῖ. ἄρχεται γὰρ ὁ σαββατισμὸς Ἰουδαίων καὶ πᾶσα ἑορτὴ νόμιμος ἀπὸ ἑσπέρας. ἐπειδὴ δὲ ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων πρόσκειται τῷ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίῳ, ἀναστὰς δὲ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου πρωῒ, ἐφάνη Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, καὶ τὰ ἑξῆς. δοκεῖ δὲ τοῦτο διαφωνεῖν τῷ ὑπὸ Ματθαίου εἰρημένῳ. ἐροῦμεν ὡς δυνατὸν μὲν εἰπεῖν ὅτι νενόθευται ἐν τῷ παρὰ Μάρκῳ. ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπὶ τὸ ἕτοιμον πεφευγέναι, οὕτως ἀναγνωσόμεθα· ἀναστὰς δὲ, καὶ ὑποστίξαντες ἐπαγόμεθα, πρωῒ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου ἐφάνη Μαρίᾳ Μαγδαληνῇ, ἵνα τὸ μὲν, ἀναστὰς, ἀναπέμψωμεν ἐπὶ τὴν παρὰ τῷ Ματθαίῳ ὀψὲ σαββάτων (τότε γὰρ ἐγηγέρθαι αὐτὸν πιστεύομεν)

Domini Angelus revolvit. ne verò cum hoc factam resurrectionem puta. quod si dicis: quid igitur opus fuit apparitione Angeli? Dicam ego, ut persuaderet quærentibus resurrexisse Dominum, etsi eum ipsi non cernerent. Hoc negot'um Angelo cômissum; ad hoc agendum missus fuerat à Deo, cui soli Angeli ministrant.

VICTORIS ANT. Post resurrectionem venit Angelus, & lapidem sustulit propter mulieres. ipsæ enim illum viderunt in sepulcro tunc. ut igitur crederent Dominũ resurrexisse vidẽtes sepulcrum vacuum ac sine corpore, revoluit lapidem. Venisse autem eas ad sepulcrum ajunt, Matthæus quidem *vespere sabbathi*: Lucas verò: *valde diluculò*: denique Ioannes: *una sabbathi mane cùm adhuc tenebræ essent*: ut videatur multum provecta significari nox, & inclinata jam in diem. Tale siquidem tempus rectè possit his formulis exprimi: *vespere sabbathi, valde diluculò una sabbati*. Marcus quoque cùm dixit: *valde mane*, significavit noctem nondum planè transactam quando mulieres venerunt. Manifestum est enim eos, qui unã sabbati memorant, diem resurrectionis indicare voluisse. At Matthæus *vespere sabbati* dicens, principium resurrectionis significat. Incipit enim Iudæorum sabbatum, & omne secundùm Legem festum, à vespera. quoniam verò in quibusdã exemplaribus Evangelij Marci sic legitur: *Surgens autem prima sabbati mane apparuit Mariæ Magdalenæ* &c. Videtur autem id contrarium ijs, quæ dicuntur à Matthæo: dicemus fieri posse, ut corruptus hic

Marci

Marci locus casu quodam fuerit: sed ne gratis huc confugisse videamur: sic legemus istam Marci sententiam, ut post illa verba; *surgens autem*, interpuncticulam ponamus: tumque subjungamus, *mane una sabbati apparuit Mariæ Magdalenæ*. ut sic illud: *surgens* referatur ad tempus indicatum à Matthæo per illa verba: *vespere sabbati*(quo tempore resurrexisse Christum credimus) quod autem sequitur cum alterum sensum auspicetur, connectemus ijs quæ post dicuntur. Eum enim qui vespere sabbati, juxta Matthæum, resurrexerat, narrat mane visum à Maria Magdalena. Id autem & Ioannes docet, testificans & ipse una sabbati, mane, visum à Magdalena Dominũ, ut ex his constituenda duo tempora sint; alterum Christi resurgentis vespere sabbati, alterum ejusdem Salvatoris redivivi apparentis mane. Sed neque illud: *respicientes viderunt revolutum lapidem*, contrarium est ei quod Matthæus ait: Post adventum mulierum ad monumentum terræ motum factum esse magnum: & Angelum Domini demissum è Cœlo, accedentem revolvisse lapidem. nam interim dum, juxta quod narrat Marcus, colloquuntur secum invicem mulieres dicentes: *Quis revolvet nobis lapidem*? nondum tunc videlicet revolutum, descendens Angelus revolvit: & sic respicientes viderunt revolutum lapidem. Revolutionem ergo ipsam lapidis factam per Angelum tacuit Marcus; satis habens illam dictam à Matthæo. si verò Matthæus quidem dicit: super lapidem sedisse Angelum: Marcus verò vidisse mulieres

ὅ,τι ἐξῆς ἑτέρας ὂν διανοίας παραστατικὸν συνάψωμεν τοῖς ἐπιλεγομένοις. τὸ γὰρ ὀψὲ σαββάτων κατὰ Ματθαῖον ἐγηγερμένον ἱστορεῖ πρωῒ ἑωρακέναι Μαρίαν τὴν Μαγδαληνήν· τοῦτο γοῦν ἐδήλωσε καὶ Ἰωάννης πρωῒ καὶ αὐτὸς τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ὦφθαι αὐτὸν τῇ Μαγδαληνῇ μαρτυρήσας· ὡς παρίστασθαι ἐν τούτοις καιροὺς δύο, τὸν μὲν τῆς ἀναστάσεως τὸν ὀψὲ τοῦ σαββάτου, τὸν δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας τὸν πρωΐ. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀναβλέψαι καὶ θεωρῆσαι ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, ἐναντίον ἐστὶ τῷ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου εἰρημένῳ, μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὰς γυναῖκας ἐπὶ τὸ μνῆμα σεισμὸς ἐγένετο μέγας, καὶ ἄγγελος Κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον. ἐν ὅσῳ γὰρ κατὰ τὸν Μάρκον διελογίζοντο πρὸς ἑαυτὰς αἱ γυναῖκες φάσκουσαι, τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον; μήπω κυλισθέντος, καταβὰς ὁ ἄγγελος ἀπεκύλισε· καὶ οὕτως ἀναβλέψασαι εἶδον ὅτι ἀπεκυλίσθη ὁ λίθος· τὸ γὰρ κυλισθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου παρεσιώπησεν ὁ Μάρκος ὡς τοῦ Ματθαίου αὐτὸ εἰρηκότος. εἰ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶν ἐπάνω τοῦ λίθου κεκαθηκέναι τὸν ἄγγελον, ὁ Μάρκος δὲ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον ἰδεῖν αὐτὰς νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκήν, οὐδ' οὕτω διαφωνία τίς ἐστιν. ἐνδέχετο γὰρ ὃν κατὰ Ματθαῖον ἐθεάσαντο καθήμενον ἐπὶ τὸν λίθον ἔχοντα τὴν ἰδέαν ὡς ἀστραπὴν καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών. καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον τὸν αὐτὸν θεωρῆσαι προσάγοντα αὐτὰς καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς καθεζόμενον, ὃν καὶ ἐν εἴδει νεανίσκου τεθεωρῆσθαι ὁ Μάρκος φησί. ποίῳ γὰρ εἴδει αὐτὸν ἐθεάσαντο οὐκ ἔφησεν ὁ Ματθαῖος. τὸ δὲ ἐν ἐκείνῳ παραλελειμμένον, ὁ Μάρκος προσανεπλήρωσεν. οὐκ ἀγνοῶ δὲ ὡς διαφόρους ὀπτασίας γεγενῆσθαί φασιν τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν διαλύσαι σπουδάζον-

τες

πες, καὶ ἄλλας εἶναι τὰς παρὰ τῷ Ματθαίῳ γυναῖκας, ἑτέρας δὲ τὰς παρὰ τῷ Μάρκῳ, τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας διὰ πλείστην σπουδὴν πάσαις ἐξακολουθούσης καὶ τὰς διαφόρους ὀπτασίας θεωμένης· καὶ τὸν καιρὸν δὲ τῆς ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀφίξεως διάφορον εἶναι τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἄλλους καὶ ἄλλας λεγόντων γυναῖκας καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὀπτασίας διαφόρους· μετὰ τοῦ μηδὲ ἀνατρέπειν τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις λεχθέντα.

postquam ingressæ sunt in monumentum, *Iuvenem sedentem in dextris coopertum stola candida*; neque sic discrepantia inter ipsos ulla est. Facilè enim fieri potuit, ut quem, secundum Matthæum, viderant, sedentem supra lapidem, aspectu similem fulguri, & veste alba sicut nix; eundem postea ingressæ monumentum, intus & ipsum prægressum, ac quasi deducentem ipsas, cernerent, in dextris sedentem: quem & specie juvenis visum ab ipsis Marcus refert. nam qua forma ipsum viderint non expressit Matthæus. quare quod ille prætermisit, supplevit Marcus. Non ignoro quosdam qui hæc conciliare studuerunt, plures hic, & pluribus oblatas excogitasse visiones. Alias enim putant memoratas à Matthæo, alias à Marco: quibus æquè se pro eximio affectu, Maria Magdalene immiscuerit: cunctas quæ ad monumentum irent, assectans: & sic sæpius Angelorum visu dignata. Quare tempus accedentium ad sepulcrum mulierum non unum ab Evangelistis indicatum, sed plura & diversa. Alijs videlicet eorum, & alias memorantibus mulieres, & alia tempora, & diversas visiones; ac sic, dum sibi nota quisq; affirmant, nequaquã evertentibus quæ ab alijs dicuntur.

,, Ὁ δὲ λέγει αὐταῖς, μὴ ἐκθαμβεῖ-
,, σθε. Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν
,, τὸν ἐσταυρωμένον, ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν
,, ὧδε· ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐ-
,, τόν.
,, Ἀλλ' ὑπάγετε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς
,, αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ, ὅτι προάγει ἡμᾶς
,, εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε,
,, καθὼς εἶπεν ὑμῖν.
,, Καὶ ἐξελθοῦσαι ἔφυγον ἀπὸ τοῦ
,, μνημείου. εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ
,, ἔκστασις, καὶ οὐδενὶ εἶπον· ἐφοβοῦν-
,, το γάρ.

6. Qui dicit eis, Nolite expa-
,, vescere: Iesum quæritis Naza-
,, renum crucifixum? Surrexit, nõ
,, est hic; ecce locus ubi posue-
,, runt eum.
7. Sed ite, dicite Discipulis ejus
,, & Petro, quia præcedit vos in
,, Galilæam: ibi eum videbitis si-
,, cut dixit vobis.
8. At illæ exeũtes, fugerunt de
,, monumento: invaserat enim eas
,, tremor & pavor: & neminiquicquã dixerunt: timebant enim.

ΤΟΛΩΣ. Οὐ μέγα τι οὐδὲ ἄξιον τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου φρονοῦσαι αἱ γυναῖκες ἐκάθηντο ἐν τῷ τάφῳ, φυλάττουσαι· ἀλλὰ καὶ μύρα ἠγόρασαν ἵνα ἀλείψωσι τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὡς μὴ ᾖ δυσώδες ἐκ τῆς διαλύσεως πάθη. ξηραντικὴν γὰρ τὰ μύρα δύναμιν ἔχοντα, ἄσηπτα

TOLOS. Nihil magnum aut dignum Divinitate Domini sapiẽtes mulieres assidebant sepulcro, quasi custodientes. Sed & unguenta emerunt, ut ungerent corpus Iesu, ne quam gravis odoris auram mors, ut solet, cadaveri afflaret.

unguenta enim exſiccandi vim habentia, incorrupta ſervant corpora. Aſſidebant porrò ſepulcro valde mane. Hoc Matthæus quidem *veſpere ſabbati*; Lucas verò, *valde diluculò*, dixerunt. *una* autem *ſabbati* Ioannes, hoc eſt prima dierum hebdomadæ. Surgentes mulieres ad monumentum ſe conferunt, & inter eundum ſolicitæ invicẽ quærebant: *Quis revolvet nobis lapidem*? Sic ipſis colloquentibus, Angelus revolvit lapidem, feminis id non ſentientibus. Et Matthæus quidem ait: Angelum poſtquam mulieres venerunt revolviſſe lapidem, quod Marcus ſciens preterijt, dictum de eo ſatis à Mattheo putans. nõ eſt autem quod quiſpiam turbetur, ſi Matthæus quidem Angelum ſediſſe ſupra lapidem dicit ſimpliciter; Marcus verò ait mulieres poſtquam ſunt ingreſſæ monumentum vidiſſe Angelum intus ſedentem. Fieri enim utrumq; potuit. hoc eſt ut & extra conſpiceretur ſedens & intra monumentũ. Quidam Expoſitores alias eſſe dicunt mulieres à Matthæo memoratas, ab ijs quarum Marcus meminit, cæterùm Mariam Magdalenam utriq; turbæ ſeſe adjunxiſſe, abundantia fervoris & affectus in Chriſtum. Ac primùm quidem Angelus mulieres à metu liberat: vetans eas turbari. deinde reſurrectionem Evangelizat. ait enim; *Surrexit Ieſus*, & addit, *crucifixus*, inſigniter exprimendam crucem exiſtimans, per quam contigit mũdo ſalus. *Sed ite, dicite Diſcipulis & Petro*. Hic quæritur, quare Petrum ab alijs Diſcipulis peculiari mentione diſcreverit? An ut eximium & coryphæum aliorum? An

τηροῦσι τὰ σώματα. παρεκάθηντο δὲ τῷ τάφῳ. λίαν πρωΐ· τοῦτο ὁ μὲν Ματθαῖος ὀψὲ σαββάτων. ὁ δὲ Λουκᾶς ὄρθρου βαθέος, εἴρηκε· μίας δὲ τῶν σαββάτων ὁ Ἰωάννης, τουτέστι τῆς πρώτης τῶν τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν, ἀναστᾶσαι αἱ γυναῖκες ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον· καὶ ἐλθοῦσαι διελογίζοντο λέγουσαι· τίς ἡμῖν ἀποκυλίσει τὸν λίθον; οὕτω δὲ διαλογιζομένων αὐτῶν ἄγγελος ἀπεκύλισε τὸν λίθον, τῶν γυναικῶν μὴ αἰσθομένων· καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶν ὅτι μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὰς γυναῖκας ἀπεκύλισε τὸν λίθον ὁ ἄγγελος. ὃ δὴ Μάρκος παρεσιώπησεν, ὡς τοῦ Ματθαίου εἰρηκότος περὶ αὐτοῦ. οὐ δεῖ δὲ ταράττεσθαι εἰ ὁ μὲν Ματθαῖος τὸν ἄγγελον καθῆσθαι ἐπὶ τὸν λίθον φησίν· ἁπλῶς ὁ δὲ Μάρκος μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον ἰδεῖν αὐτὸν τὰς γυναῖκας ἔσω καθήμενον· ἄμφω γὰρ ἐνδέχεται γενέσθαι. τουτέστι καὶ ἔξω θεάσασθαι αὐτὸν καθήμενον· καὶ ἔσωθεν τοῦ μνημείου. ἔνιοι δὲ τῶν ἐξηγησαμένων, ἄλλας μὲν εἶναι φασὶ τὰς παρὰ τῷ Ματθαίῳ γυναῖκας ἑτέρας δὲ τὰς παρὰ τῷ Μάρκῳ· τὴν μέντοι Μαγδαληνὴν Μαρίαν πάσαις παρακολουθεῖν· θερμὴν οὖσαν καὶ σπουδαίαν. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ ἄγγελος ἀπαλλάττει τοῦ δέους τὰς γυναῖκας· μὴ ἐκθαμβεῖσθε, φάσκων πρὸς αὐτάς. εἶτα καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως εὐαγγελίζεται· ἠγέρθη γάρ φησιν Ἰησοῦς, προσθεὶς· ὁ ἐσταυρωμένος· σημαίνων τὸν σταυρὸν δι᾽ οὗ ἡ τοῦ κόσμου γέγονε σωτηρία. ἀλλ᾽ ὑπάγετε εἴπατε τοῖς μαθηταῖς καὶ τῷ Πέτρῳ. τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν Πέτρον ἀπὸ τῶν ἄλλων μαθητῶν ἐχώρισεν; ἢ ὡς ἐξαίρετον καὶ κορυφαῖον τῶν ἄλλων. ἢ ὡς ἀρνησάμενον καὶ ἐπαισχυνόμενον τῷ Σωτῆρι προσελθεῖν, ὡς ἀποβεβλημένον ἴσως· ὃ δὴ καὶ ἀληθέστερόν ἐστιν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῇ ὁ Πέτρος· πέμπει δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. τοῦ θορύβου τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς ταραχῆς ἀπαλλάττων· αἱ δὲ γυναῖκες ἐκστᾶσαι τοῦ λογισ-

μοῦ

μοῦ καὶ φόβῳ συνεχέθησαν ἐπὶ τῇ τῇ ὁράσει τοῦ ἀγγέλου, καὶ τῇ ὁράσει τῆς ἀναστάσεως οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἢ τοὺς Ἰουδαίους φοβούμεναι· ἢ ὑπὸ τοῦ φόβου τὸν νοῦν ἀπολέσασαι. * * * * *

λείπει ὀλίγα τινὰ ἕως τέλους.

ut ex negationis conſcientia non audenti ad Salvatorem accedere, & ſe fortè irrevocabiliter abjectū reputanti, fiducia redeundi ſic additur? Hoc equidem verius crediderim. Factum hoc inquam, ne nimio ſui lapſus mœrore deſponderet Petrus animum. Iubet autem ire ipſos in Galilæam, à turbis eos removens, ac tumultu Iudæorum. At mulieres mente turbatæ ac conſtrictæ metu, quod & Angelum, & apertum vacuumque vidiſſent monumentum, nihil cuiquam dixerunt. fortaſſe Iudæos etiam timentes, & iſto timore exanimatæ. * *

Deſunt pauca quædam ad finem uſque.

„ Ἀναστὰς δὲ ὁ Ἰησοῦς πρωῒ πρώτῃ „ σαββάτου, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ „ τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια.

9. Surgens autem manè prima „ ſabbathi, apparuit primò Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat ſeptem dæmonia.

„ Ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλε τοῖς „ μετ' αὐτοῦ γενομένοις, πενθοῦσι καὶ „ κλαίουσι.

10. Illa vadens nuntiavit his, „ qui cum eo fuerant, lugentibus „ & flentibus.

„ Κἀκεῖνοι ἀκούσαντες ὅτι ζῇ, καὶ „ ἐθεάθη ὑπ' αὐτῆς, ἠπίστησαν.

11. Et illi audientes quia viveret, & viſus eſſet ab ea, non crediderunt.

„ Μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν „ περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ „ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρόν.

12. Poſt hæc autem duobus ex „ his ambulātibus oſtenſus eſt in „ alia effigie, euntibus in villam.

„ Κἀκεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν „ τοῖς λοιποῖς· οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν.

13. Et illi euntes nuntiaverunt cæteris: nec illis crediderunt.

„ Ὕστερον ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς „ ἕνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισε „ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, „ ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν „ ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν.

14. Noviſſimè recumbens illis „ undecim apparuit: & exprobravit incredulitatem eorū, & duritiā cordis, quia ijs qui viderant „ eū reſurrexiſſe, non crediderunt.

„ Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, πορευθέντες εἰς „ τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον „ πάσῃ τῇ κτίσει.

15. Et dixit eis: Euntes in mūdum univerſum prædicate Evāgelium omni creaturæ.

„ Ὁ πιστεύσας καὶ ὁ βαπτισθεὶς σωθήσεται· „ ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται.

16. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit. qui verò „ non crediderit, condemnabitur.

„ Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα „ παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου „ δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι „ καιναῖς.

16. Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, „ linguis loquentur novis.

 18. Ser-

18. Serpentes tollent, Et si
„ mortiferum quid biberint, non
„ eis nocebit: Super ægros manus
„ imponent, & benè habebunt.

19. Et Dominus quidem Ie-
„ sus postquam locutus est eis, as-
„ sumptus est in Cœlum, & sedet
„ à dextris Dei.

20. Illi autem profecti prædi-
„ caverunt ubique, Domino coo-
„ perante, & sermonem confir-
„ mante sequentibus signis.

ANONYMI. *Apparuit primò Mariæ Magdalenæ.* Hanc Eusebius ad Marinum scribens, ait diversam esse Mariam ab ea quæ prius viderat juvenem: etsi ambæ commune Magdalenæ cognomen a patria trahebant. *Post hæc autem duobus ex his ambulantibus* &c. Intelligit Cleopham, & ejus socium, innuens quod de ijs Lucas narrat.

VICTORIS ANT. Ait ipsis juvenis: *nolite expavescere*. prius enim illas liberare metu oportebat, & tunc differere de resurrectione. Revocat igitur ipsas à timore tum specie, tum verbis. nam & habitus lætus erat, Resurrectionis nuncio congruens; & voce addidit: *Iesum quæritis Nazarenum crucifixum.* (non erubescit crucifixum vocare; id enim caput bonorum est) *Surrexit.* unde doces? *non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum.* Propterea lapidem removerat, ut monstraret locum. *Sed ite: dicite Discipulis; quia eum videbitis in Galileã.* Per alios aliosque iterari ac inculcari curat faustum nuncium; quem sic maximè credibilem reddebat. Benè autem in Galilæã se visuros ablegat, ubi procul à negotijs, procul à periculis futuri erant; & futurum ibi

„ Ὄφεις ἀροῦσι· κἂν θανάσιμόν τι
„ πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει· ἐπὶ
„ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ κα-
„ λῶς ἕξουσι.

„ Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι
„ αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ
„ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

„ Ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες, ἐκήρυξαν
„ πανταχοῦ, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος,
„ καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν
„ ἐπακολουθούντων σημείων. Ἀμήν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ. ταύτην Εὐσέβιος ἐν τοῖς πρὸς Μαρῖνον ἑτέραν λέγει Μαρίαν παρὰ τὴν θεασαμένην τὸν νεανίσκον. ἢ καὶ ἀμφότεραι ἐκ τῆς Μαγδαληνῆς ἦσαν. μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσι, καὶ τὰ ἑξῆς, τοὺς ἀμφὶ τὸν Κλεόπαν, καθὼς ὁ Λουκᾶς ἱστορεῖ.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧ. Λέγει αὐταῖς ὁ νεανίσκος, μὴ ἐκθαμβεῖσθε. προσῆκε γὰρ αὐτὰς ἀπαλλάξαι τοῦ δέους ἔτι, καὶ τότε διαλεχθῆναι περὶ τῆς ἀναστάσεως. ἀπαλλάττει τοίνυν αὐτὰς τοῦ φόβου. καὶ γὰρ σχῆμα φαιδρὸν ἦν ἀναστάσεως σύμβολον. καὶ τοῖς ῥήμασί φησιν, Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον· οὐκ αἰσχύνεται ἐσταυρωμένον καλῶν. τοῦτο γὰρ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν· ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. διὰ τοῦτο καὶ τὸν λίθον ἐπῆρεν, ἵνα ὑποδείξῃ τὸν τόπον. ἀλλὰ ὑπάγετε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς ὅτι ὄψεσθε αὐτὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ ἑτέρους εὐαγγελίσασθαι παρασκευάζει, ὃ μάλιστα αὐτὰς ἐποίει πιστεῦσαι· καὶ καλῶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἀπαλλάττων πραγμάτων καὶ κινδύνων, ὥστε μὴ τὸν φόβον διενοχλεῖν τῇ πίστει. τὸ δὲ κατ' ἐξαίρετον, καὶ τῷ Πέτρῳ εἰπεῖν, σημαίνει αὐτῷ ὡς οὐχὶ ἄρνησις ἀπώσατο· ἀλλ' ἡ μετάνοια

πάλιν

πάλιν αὐτὸν προσελάβετο, καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐποίησεν ἐναρίθμιον. τὸ δὲ, ἐξελθοῦσαι ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου, Εὐσέβιός φησιν ὁ Καισαρείας, ὡς Μαρία μὲν ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἡτοίμασαν ἀρώματα· οὐκ αὐταὶ δὲ εἰσιν αἱ καὶ πρωῒ ἐλθοῦσαι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ ἄλλαι ἀνώνυμοι. πολλαὶ γὰρ ἦσαν αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας. αὗται δὲ αἱ κατὰ Μάρκον, ἐλθοῦσαι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου καὶ ἀτελέστερόν πως διέκειντο· ὅθεν οὐδὲ νύκτωρ παραγίνονται, ἀλλὰ πρωΐ· καὶ ἀκούσασαι δὲ ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς καὶ τῷ Πέτρῳ ἔφυγον, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ. μόναι γὰρ ἀπελθοῦσαι καὶ ἀληθῆ ὄψιας πεισθεῖσαι ὡς μετὰ ἀνατολὴν ἡλίου ἐπιστῆναι, οὐ τὸν Σωτῆρα θεάσασθαι κατηξιοῦντο, ἢ τὸν ἄγγελον τὸν ἐξαστράπτοντα, οὔτε τοὺς δύο τοὺς ἔσω τοῦ μνημείου, οὔτε τοὺς δύο τοὺς παρὰ τῷ Λουκᾷ ἄνδρας. ψιλὸν δὲ ἕνα νεανίσκον εἶδον περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, ἀναλόγως τῇ τῆς διανοίας αὐτῶν σμικρότητι τὴν ὀπτασίαν ἰδοῦσαι. ταῦτα οὖν, φησι, περὶ ἑτέρων ὁ Μάρκος ἱστορεῖ γυναικῶν ἀνωνύμως. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε καὶ τὴν Μαγδαληνὴν μετὰ τοσαύτας θέας ἡλίου ἀνατείλαντος ἀπορεῖν καὶ ἀγνοεῖν, τίς ἀποκυλίσει τὸν λίθον. ἄλλος δέ φησιν ὅτι οὐ παρῆσαν τοῖς ἐν τῇ ἀναστάσει γινομένοις οἱ Εὐαγγελισταί. δῆλον ἐντεῦθεν, ὡς ἂν ἕκαστος ἐν τοσαύτῳ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα συμβάντων ὑπήκουσε τῶν γεγονότων, ἀπλυστικώτερον τὴν ἔκθεσιν ἐποιήσατο, τῆς θείας τοῦτο χάριτος συγχωρούσης, ὥστε φανῆναι τὸ ἀπερίεργον αὐτῶν τοῦ τῆς ἀναστάσεως θαύματος, καὶ τῶν λοιπῶν δὲ δογμάτων συμφώνως ὑπὸ πάντων κηρυττομένων.

erat, ut metus nō obstreperet fidei. quod autem eximiè Petri meminit, significat mulieribus, haudquaquam eum ob negationē ab Apostolatu repulsum; sed per pœnitentiam rursus assumptum, & restitutum in priorē numerum. Circa id, quod additur: *At illæ exeuntes fugerunt à monumento*, Eusebius Cęsariēsis ait: Mariam quidem Magdalenam, & Mariam Iacobi, & Salomen, præparasse aromata: nō autem easdem cū his fuisse illas, quæ paulò ante orto jam Sole venerant, sed alias innominatas. Multę quippe erant, quæ simul cum Christo ascenderant è Galilæa. Has porrò, quæ, prout Marcus refert, venerūt orto jam Sole, imperfectiores & timidiores videri fuisse. unde nec noctu prodire ausæ sunt; sed lucem expectarunt, & Solis ortum. & cùm audissent mandari sibi, ut Discipulis nunciarent & Petro, fugerunt; & nihil cuiquam dixerunt. timebāt enim, & solæ recedentes non satis confidebant de veritate visionis, ea tepiditate fidei, quam ostenderant tàm tardè prodeundo post ortum demum Solem. quare nec visione sunt dignatæ Salvatoris, nec Angeli fulgurantis, nec duorum intra monumentū, nec duorū virorū, quos Lucas memorat. Viderūt autem dumtaxat unum juvenē coopertum stola candida. Satis id fuit pro exiguitate fidei ipsarum. Hæc igitur Marcus de alijs quibusdam narrat mulieribus, earum nominibus suppressis. non enim fieri potest ut Magdalena post tam multas visiones, Sole jam orto, anxia & ignara quæreret, quis revoluturus lapidem esset? Annotat alius hinc apparere, non interfuisse pręsentes

Evan-

Evangeliſtas apparitionibus primis Chriſti reſurgentis: ac quæ ab unoquoque de re tam mira, tamque inopinata quod viderat referente audiverant, ſimpliciſſimè retuliſſe, divina illud permittéte gratia, ut appareret inaffectata ingenuitas ipſorum, in miraculo reſurrectionis, & alijs Chriſti Actis ac dictis concorditer ab omnibus prædicatis.

PETRI POSSINI
SOC. IESV PRESBYTERI
SPICILEGIVM
EVANGELICVM.

Quo quædam colliguntur nonnullis Evangeliorum verbis & locis obscuris ordine alphabetico digestis declarandis non inutilia.

LECTORI.

NE immunis, & ἀσύμβολος ad alienas quasi epulas, Lector, assiderem; in hunc brevem congessi Commentarium, quæ longa observatione quibusdam tum hujus S. Marci, tum aliorum Evangeliorum locis illustrandis, opportuna sunt visa. In delectu hanc rationem sequebar, ut quæ alibi essent obvia, ferè transilirem. Id profitendum jam nunc fuit, ne quis hic quæreret, quæ Interpretum eruditissimorum passim extantia satis scripta declararent. Nec tamen nova me omnia glorior afferre: benè mecum agi putaturus, si vel pauca protulisse judicer, quæ hoc serum Spicilegium, post uberrimas aliorum messes, non usquequaque infelix probent. Vale & fave.

¶. I. ABBA PATER.

MArci xiv. 36. Christus in summo angore animi orans in horto: *Abba Pater* (inquit) *omnia tibi possibilia sunt* &c. inesse peculiarem emphasim isti formulæ, nemo prudens ex hujus loci conspectu non judicaverit. quænam illa sit investigandi, si possumus, locus hic est. Puto huic verbo inesse characterem differentiæ qua Filij à servis discernebantur; & illo proferendo Christum Patri supplicantem usurpare ac significare fiduciam quam trahebat ex originis conscientia, allegareque naturalem necessitudinem qua ipsi admotus intimè, longè supra conditionem servorum emineret. Hanc esse propriam vim & notionem hujus vocabuli, colligitur ex duplici Pauli loco. Prior ad Rom. viii. 15. sic habet. *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis Filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus Filij Dei* &c. Posterior ad Galat. iv. 6. *Quoniam autem estis Filij: misit Deus Spiritum suum in corda vestra clamantem Abba Pater. Itaque jam non est servus, sed Filius* &c. Hæc S. Apostolus: quę satis demonstrant, in usu ac more Hebręorum, *Abba Pater* solemnem quandam ac legitimam fuisse formulam

mulam, qua solis Filijs naturalibus aut adoptivis uti fas esset: servis non item. Sed ut hæc distinctiùs exponamus; Primùm satis constat *Abba* vocem esse Hebraicam, quę latinè Pater redditur. Est tamen in ea quiddam ex origine mutatum Syra dialecto, qua Christus utebatur, inter Iudęos agens Linguam tunc usurpantes è primæva puritate, Syrorum commercio, deflexam. Nam אב hebraicè Patrem sonat. sed Syra consuetudine adjungebatur & huic & similibus vocibus, א, hoc est A. finalę. quo addito geminabatur litera ב quod sit illa radix, ut Hebræi Grammatici loquuntur, *de geminantibus secundam*. sicque fiebat אבא Abba, hoc est Pater. Cæterùm in pronunciatione vocis *Abba* nondum apparebat discrimen Filiorum à servis. utrique enim Patrem Familias ista voce compellebant. Libro iv. Regum cap. v. 13. servi Naaman Syri Dominum sic alloquuntur: *Pater si rem grandem* &c. In Hebræo est אבי *Pater mi*. Dissimilitudo sita erat in voce adjuncta, *Pater*: quam non puto hic usurpari prout ęquivalet voci *Abba*, & quemvis Patrem significat: sed prout erat proprium Dei nomen. juxta illud Christi, *Nolite vocare vobis Patrem super terram; unus est enim Pater vester* &c. & passim in Evangelijs videmus à Christo ita usurpari Patris nomen, ut propriè primæ Trinitatis Personæ conveniat: planè ut Cajus & Titius, Petrus, aut Ioannes, singulares homines denotant. quid igitur in hoc per mores Hebræorum non licebat servis, quod tamen juris esset filiorum? Adjungere mentioni Patris nomen proprium personæ, quam compellabant. quare dicere servi Naamanis jure suo non possent, *Pater Naaman*, cùm tamen *Pater* possent dicere. Hoc clare nos docet Autor Gemaræ Babyloniæ ad titulum *Barachot*, hoc est, *Benedictiones* cap. 11. fol. 17. his verbis. העבדיה והשפחות אין קורינן אותם לא אבא פלוני ולא אימא פלונית, hoc est: *Nec servi, nec ancillæ compellant isto modo: Abba, sive Pater N. Imma, sive Mater N.* Ita ille: ex quibus clarè vides Patris nomen adjunctum ad Abba non appellativum, sed proprium esse. Et, si ea formula ad hominem dirigeretur, loco ejus ponendum fuisse vocabulum proprium ejus qui compellabatur. uti Dives Epulo apud Lucam *Pater Abraham* dicit. Et hæc fortè ratio est cur liberi homines denominarentur expressa mentione Patrum, ut *Simon Bar Iona*, sive ut alibi scribitur, *Simon Ioannis*, & in alijs passim. quòd suos Patres illi ciere nominatim possent: & Simoni, exempli causa, alloquenti Parentem, fas esset dicere, *Abba Iona, Pater Ioannes*. quod servis non licebat. P. Decius apud Livium lib. x. *En Romæ umquam fando audistis, Patricios primò factos esse, non de cælo demissos, sed qui Patrem ciere possent, id est nihil ultra quàm ingenuos*. Fortè huc respexit Martialis Ep. lxxxviii. Libri 1. sic scribens:

E servo scis te genitum blandèque fateris
Cùm dicis Dominum Sosibiane Patrem.

quasi non posset vocare Cajum aut Sempronium, sive quo alio utebatur

tur proprio nomine Pater ejus: & ideo translatitium ac commune Domini vocabulum ad Patris mentionem adjungeret.

ABIA. Vide infra & huc transfer.

¶ II. ABIATHAR.

Marci ii. 26. *Sub Abiathar Principe Sacerdotum*. Agit de Davide in fuga divertente ad Dei Tabernaculum tunc in Nobe erectum, & panes propositionis, quod alij non adessent, comedente: Historia narratur 1. Reg. cap. xxi. sed ibi summus Sacerdos Achimelech vocatur non Abiathar. Cæterùm certum est ibi tum præter Achimelechum fuisse etiam Abiatharem ejus filium, Vicarium, & mox successorem, qui etiam sacris præerat vicaria potestate, quasi summus Sacerdos designatus, & plerasque functiones sacras vice Patris senis obiens. unde verè ac rectè *sub eo* id factum dicitur. Pari forma loquendi Lucas ait vers. 2. cap. iii. Ioannem cepisse prædicare *sub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha*. Sūmus Sacerdos Annas erat: ejus Vicarius & successor designatus Caiphas: ideo etiam *sub eo* initium prædicationis Ioannis contigit. utpote qui & ipse Princeps Sacerdotum erat, licèt in gradu secundo. Vide quæ infra dicemus verbo *Pontifex anni illius*.

¶ III. ABOMINATIO DESOLATIONIS.

Marci xiii. 14. *Cùm autem videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet. (qui legit intelligat)* Matth. xxiv. 15. *Cùm ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat*. Locus qui citatur Danielis extat Libri ejus cap. ix. 27. *Et erit in Templo abominatio desolationis & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio*. Facilè convenit inter Interpretes, tàm Danielis, quàm Evangeliorum, abominationem hoc loco Idolum intelligi. vice omnium unum adscribam Severum, qui in Catena in Danielem nondum edita quam penes me habeo, sic annotat ad istum Danielis locum. βδέλυγμα ἔθος καλεῖν τῇ γραφῇ τὰς χειροποιήτους μορφὰς καὶ τὰ τῆς ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἀγάλματα. *Abominationem consuevit Scriptura vocare manufactas formas, & Gentilis superstitionis simulacra*. è plurimis quæ ad id probandum afferri possent Scripturę locis passim obvijs unum pono. Ezechiel. vii. 20. *Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, & imagines abominationum suarum & simulacrorum fecerunt ex eo*. quem locum sic interpretatur Apollinaris in Catena nostra M.S. τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ τοὺς λίθους ὕλην ἔσχον ἀλαζονείας καὶ ἀσεβείας, πολυτελεῖς κόσμους κατασκευάζοντες, καὶ εἰς εἰδώλων ἐργασίαν τὰ πλεῖστα δαπανῶντες. *Aurum, argentum & gemmas materiam habuerunt ostentationis & impietatis: sumptuosos orātus præparantes, & in Idolorum fabricationem pleraque expendentes*. Non est igitur dubium quin abominatio hoc loco Idolum intelligatur. Per locum autem sacrum,

cujus hic mentio est, aliud quam Templum Ierosolymitanum designari, non sinit nos credere testimonium recitatum Danielis. *Et erit*, inquit, *in Templo abominatio desolationis*. Christus enim non quocumque modo *abominationem in loco sacro* futuram ait: sed juxta mentem Danielis Prophetæ eo loco quem citat. Is autem disertè Templi meminit. quo excludi videtur opinio eorum, qui putant tunc abominationem in loco sacro visam, cùm circumdata est ab exercitu Romano Ierosolyma. ab exercitu, inquam, sub signis instructo. Signa autem effigies habebant & rectè *abominatio* dicebantur. & totus ager suburbanus Ierusalem, imò universa Iudæa locus erat sacer, Terra Sancta ideo vocata, ut docet Philo Libro de Legatione ad Cajum. vera hęc: sed nihil ad Danielis locum, qui nominatim Templi meminit. Sunt qui dicant: [a] Abominationem hic vocari seditiones intra Templum & cædes à discordibus, tempore obsidionis, Iudęis factas. quod putamus cohærere non posse cum notione jam stabilita vocabuli *Abominatio* hoc loco usurpati. Arbitror igitur, abominationem desolationis & hic à Christo, & à Daniele loco laudato memoratam, designare signa Romana muris Templi illata à Romanis militibus scalis in eos nitentibus. Audiatur Iosephus hęc distinctè narrans in libro περὶ ἁλώσεως de *Expugnatione*, seu de bello, sexto, cap. xxiv. juxta Gręcam editionem Basileensem anni 1544. qua utebar. nam Latina aliter numerat: οἱ δὲ ἀνενέγκαντες τὰς σημαίας, περὶ αὐτῶν ἐπολέμουν δεινὴν ἡγούμενοι καὶ πρὸς αἰσχύνην τούτων τὴν ἁρπαγήν. τέλος δὲ καὶ τῶν σημαιῶν οἱ Ἰουδαῖοι κρατοῦσι, καὶ τοὺς ἀναβάντας διαφθείρουσιν. Hoc est: *Illi verò* (milites videlicet Romani) *cùm intulissent signa, circum ipsa prœliabantur, grave ac sibi turpe arbitrati fore, si ea ipsis eriperentur. Tandem tamen & signa venerunt in potestatem Iudæorum; & qui ascenderant ab ipsis interfecti sunt*. Et paulò post: ὁ δὲ Τίτος ὡς ἑώρα τὴν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἱεροῖς φειδὼ, πρὸς βλάβης τοῖς στρατιώταις γινομένην καὶ φόνου, τὰς πύλας προσέταξεν ὑφάπτειν. Hoc est: *Titus autem, ut vidit gravi suorum militum damno ac cæde parci alieno Templo, ignem admoveri portis jussit*. quo, ut deinceps distinctiùs exequitur Historicus, totum Templum conflagravit. Ego in hoc momento sitam veram ἀπόβασιν ejus, quod tractamus Christi & Danielis oraculi puto. Nimirum expugnata jam urbe victor Titus omni ope servare Templum propter magnificentiam operis, & loci sanctitatem constituerat. ac propterea vetuerat ne flamma inijceretur. sed quia præsidio tenebatur plurimorum, & desperatissimè resistentium, à duabus oppugnari legionibus jussit. Verùm cùm aries locis diversis murum pulsans multis diebus nihil profecisset ob eximiam firmitatem operis; cùmque portarum suffossio tentata successu caruisset. præcepit ad extremum admoveri scalas, ipse cuncta coram ex Arcis Antoniæ specula spectans. Irruerunt fortissimè Romani. & Iudęis pertinacissimè repugnantibus, signa injecerunt ad ultimos militum conatus eliciendos, ut fieri mos erat in ancipiti periculo prœliorum; cunctis tunc pro se quoque, metu summæ ignominiæ quæ signorum amissionem sequebatur, cæco impetu ruere ac nihil non perrumpere solitis quò flagitium præverte-

[a] Baron. An. 68.

verterent, & dedecus extremum. Ac cùm à Iudæis capta signa, Romanosque qui murum ascenderant, cæsos ad unum omnes Titus cerneret, abijcere tandem coactus est spem ac consilium Templi servādi; & quod hactenus vetuerat, ignem jussit immitti. Signa igitur Romana illata muro Templi, & à Iudæis rapta, *abominatio* fuerunt *stans in loco sacro*, ut Christus loquitur, & ut Daniel disertiùs exprimit, *in templo*. Eadem autem *abominatio desolationis* ideo dicuntur; quia causa fuerunt incendij Templi, absque ista signorum ereptione fuisset, Titi victoris clementia servandi. Incendio porrò fugati sunt aut consumpti qui Templum incolebant aut frequentabant: & sic desolatum ipsum est, non tantùm in præsens, sed & in posterum. omnibus enim & ædificijs ibi destructis, & vasis sacris ablatis aut corruptis, locus amplius non erat futurus ulli sacræ functioni. ac reædificatione Templi ejusdem, Divina providentia, sicut prophetiæ denunciaverant, in omne deinceps tempus impedienda; æterna ea futura desolatio erat ac vastitas, juxta Danielis dictum: *Et erit in Templo abominatio desolationis & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.*

¶ IV. ABIA.

Lucæ i. 5. *Fuit in diebus Herodis Regis Iudæ Sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abiæ.* Cave credas Euthymio & Tito Bostrensi, autoribus alioqui quantivis pretij, qui Abiam hic quemdam comminiscuntur æqualem Zachariæ, cum quo is partitis vicibus Sacerdotij functiones obiret. Toletus Theophylactum ijs adjungit; qui tamen eorum sententiam recitat potius quam sequitur; imò reprobat ac refellit: & meritò quidem. Vixisse quippe hic memoratum Abiam temporibus Davidis Regis docet nos liber 1. Paralipomenon cap. xxiv. ubi refertur: jussisse Davidem recenseri Familias omnes posterorum Aaronis, quibus solis jus esset sacrificandi: & cùm Aaron duos tantùm filios habuisset qui propagassent prolem, Eleazarum & Ithamarem, repertos ex Eleazari stirpe Principes familiarum sexdecim; è rariore Ithamaris prosapia, tantùm octo. Hos, ne qua confusio cunctis ad sacra ministeria promiscuè concurrentibus, inter religiosas functiones oriretur, præcepisse Regem sorte ordinari, nominibus omnium conjectis in urnam; ea dicta conditione, ut qui primus educeretur, ipse cum filijs inciperet per hebdomadem unam ministrare in Taberaaculo, sacrificijs & alijs ritibus qui Sacerdotalis juris erant, in solidum cunctis obeundis: ita ut per eos septem dies nullus ex alia familia immiscere se ijs posset. cujus verò secundo loco promeretur nomen, is pari jure per sequentem hebdomadem primo succederet: ac sic deinceps: quoad peracto hebdomadum vigintiquatuor, & totidem per singulas ministrantium familiarum orbe, iterum ad primam rediretur, ordine in omne tempus reciproca successione continuando. Hæc series à Tabernaculo iinchoata, ad Templum à Salomone primò ædificatum, à Zorobabele instauratum, usque ad

Herodis tempora perdurans transijt. Obtigit porrò in illa sortitione primus locus Ioiaribo, octavus Abiæ, ex cujus stirpe propagatus Zacharias ministrans ea hebdomade, quæ familiæ Abiæ dudum attributa fuerat; & quod erant multi stirpis ejusdem & ἐφημερίας Sacerdotes, sorte delectus ut incensum adoleret, Angeli visione dignatus est. non omittam vigintiquatuor Seniores sæpè memoratos in Apocalypsi, ad hos pari numero Principes Sacerdotum videri alludere.

¶ V. ABSQVE SYNAGOGIS.

Ioan. xvi. 2. *Absque Synagogis facient vos*. In Græco pro *absque Synagogis* vox est unica ἀποσυναγώγους, quæ eadem in singulari numero usurpatur Ioannis ix. 22, ἀποσυνάγωγος γένηται. quod vulgatus vertit: *extra Synagogam fieret*. Satis intelligitur significari hoc verbo hominem communione sacrorum exclusum, qualem vulgò vocamus excommunicatum & anathema. cùm enim Synagogę vocarentur apud Iudæos conventus sacræ lectionis audiendæ causa, vel alterius cujuspiam religiosi officij obeundi, celebrati, qui ab his ut profani arcebantur, rectè dicebantur ἀποσυνάγωγοι. Verùm quod addit Christus: *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*. Allusionem habet hoc loco accuratiùs declarandam ad peculiarem quemdam ritum aut usum Iudæorum, tres gradus ut in impietate, ita in ejus canonica pœna distinguentium, quorum ultimus esset proscriptio; & invitatio cunctorum ad eum occidendum, qui ad summum impietatis progressus apicem, dignus videbatur eo supplicio, quod Cainus interfector fratris, meruisse se confitens, deprecabatur Gen. iv. 14. *Omnis qui invenerit me interficiet me*. Exemplum informaverat ejus vindictę dilaudatus ille zelus Phinees filij Eleazari Sacerdotis, sacrilegum in flagranti scelere injudicatum confodientis, ut refertur Num. xxv. 8. ceterùm perversissimè Iudæi hæc Legis & Religionis arma in Christum Legis *finem* & Religionis autorem vertebant. non modò, ut scribitur Ioann. ix. 22. eijciendo è Synagoga eos qui confiterentur Iesum esse Christum; sed etiam ob eandem causam Stephanum lapidando Act. vii, 58. & acclamando adversus Paulum referentem conversionem suam ex apparitione Christi sibi oblata: *Tolle de terra hujusmodi; non enim fas est eum vivere*. ut habetur Act. xxii. 22. ac paulò post conjurando, seseque devovendo, *non manducare, neque bibere donec eum interficerent*. Act. xxiii. 22. Quare hanc perversitatem tacitè arguens ipse idem Paulus, simulque verum usum illius religiosæ severitatis ostendens; sic scribit ad Corinthios prima cap. xvi. 22. *Siquis non amat Dominum nostrum Iesum Christum sit anathema, maranatha*. quasi diceret: tantum abest, dignos esse occidi tamquam summè impios, à zelantibus Legem, eos qui Christum confitentur & colunt; ut contra qui eum non amant, proscribi, & ab obvio quolibet mactari mereantur, tamquam omnium scelestissimi ac summi sacrilegi. Eò libentiùs in hoc illustrando Pauli loco, hac qualicumque

occa-

occcasione fortè oblata, immoror, quod ejus plenam declarationem Interpretes etiam doctissimi, quos quidem videre potuerim, non reddunt. sed plerique se defunctos arbitrantur, cùm responderunt: *maranatha*, sive ut Græcè scribitur *μαρὰν ἀθὰ*, significare *Dominus veniet*. Imò enimverò: *Dominus venit*. sunt enim non Hebrææ linguæ puræ ac biblicæ; sed corruptæ & azoticæ, voces hæ duæ: *maran atha*. quæ ad verbum significat: *Dominus noster venit* מַר *mar* enim Syriacè, Dominus: possessivum verò affixum plurale Syris est ן *an* אתא *Atha* porrò idem quod בא *Ba*, id est, *venit*. ut verò fieret: *Dominus veniet* dicendũ fuerat מרן ויתי *Maran Iethe*. Sed parum egimus. quid enim per illum ipsum qui venit Dominum, quid facit ad sententiam hujus loci, *Dominus venit*? Ac si nihil aliud erui fas est, fortassè præstabat in ignoratione mera perstare. veneraremur mysterium ignotæ vocis; & unum ex arcanis verbis quæ se audisse in tertio cœlo; *a* alibi gloriatur Apostolus, quasi pro signaculo ad clausulam illius Epistolæ adhibitum miraremur. nunc *a 2. Ad Cor. 12. 4.*
istud ita prolatum nescio quid exile, tum verò *b* ἀνακόλουθος & ἀνάρτητον, nec majestatem tuetur Divini verbi, nec congruam expectationi nostræ speciem exhibet. Nimirum latet hic aliquid arcanæ, & *c* τῆς πατροπαραδότου διδαχῆς Iudæorum; quam non frustrà Paulus olim à Gamaliele institutus audierat. An non enim ille verè de seipso dixit Act. xxii. 3. *Ego sum vir Iudæus.... secus pedes Gamaliel eruditus juxta veritatem paternæ legis.* πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, ut Græcæ origines habent. in quibus verbis ἀκρίβεια πατρῴου νόμου videtur esse קבלה *Cabala*, sive Traditio Legis arcanæ, & ut vocant, *Oralis*; hoc est, voce viva non scripto declaratæ, quam certa successione à Moyse, atque à Deo, auditione acceptam, Sapientes ad id delecti propagabant; quorum series continua à Moyse ad Christum expansa extat in Libro vulgato, & sepius cuso, cui titulus est פרקי אבות *PirKe Abot*: & in alio non tam fortè obvio, inscripto שלשלת הקבלה *scelsceleth hacabala*. Et inter eos videre est Gamalielem Pauli Magistrum Scholæ Hillelis Rectorem. Peritus ergo Cabalæ Paulus Apostolus, ut si quid ex Traditionibus Hebræorum tunc *d* ἀγράφοις, deinde verò in scripta relatis, ad intelligentiam obscuri ejus dicti conferri poterit, locus non sit exceptioni: esse incredibile Paulum eò respexisse, cùm præsertim idem Apostolus ii. ad Timotheum iii. 8. nomina Magorum, qui Mosi restiterunt, ab ipso Mose scripto non prodita, inde hausisse credatur. videmus enim illa, ut à Paulo proferuntur extare in *Midrasch Schemoth* sectione ix. & alia non desint in Paulinis Epistolis, quæ ad traditiones ἀγράφους aliunde nobis cognitas alludant manifestè. Non est igitur alienum suspicari tale hoc quoddam esse quod quærimus *Maranatha*, de quo Rabinos interrogare possimus haud sine spe navandæ operæ. Extant autem in Libro cui titulus est: מועד קטן *Mohed Katon*, capite ultimo, & apud Rab. Mosen Maimonidem Ægyptium in *Iad* Parte 1. Libro *Madda* fol. 22. & sequentibus. & in *Sculchan Aruc* in Parte *Iore dea* sectio-

b Inconsequens & inconnexum.

c à Patribus ad filios transmissæ doctrinæ.

d non scriptis.

ſectione 134. & apud alios veteres Magiſtros Hebræorum, doctrina quędam de Excommunicationibus, & ἀποσυναγωγισμοῖς in illa gente uſitatis, quę ad expoſitionem hujus loci mirificè quadret. Traditur illic triplicem excommunicationem eſſe. Prima omnium leviſſima, vocatur. נדוי nidduı: ſecunda, gravior חרם: tertia, extrema & horribilis שמאח ſcemmatha. Prima illa vox נדוי niddui ἔκβλησιν καὶ ἀφορισμὸν ejectionem & ſegregationem ſonat. habetque inſtar pœnæ quidem; ſed multò magis comminatio & νουθέτησις [a] eſt. agitur enim illius primæ cenſurę inflictione, ut avertatur peccator ab inſtitutis malis, & ad pœnitentiam ſe conferat, ſalutari perſtrictus metu pœnarum graviorum. Hac excommunicatione qui percuſſus erat; totis triginta diebus hominum commercio arcebatur eatenus, ut ad alios quā domeſticos propius quatuor paſſibus accedere non auderet. Capillum verò tondere, balneis, aut etiam uxore propria frui, nefas illi eſſet. Eoque in ſtatu ſi quis, nullo dato pœnitentiæ indicio, moreretur, infletus abjiciebatur, etiam lapide in feretrum injecto, quaſi ad declarandum, dignum illum fuiſſe qui lapidaretur: ut habetur in Berecoth xix. 1. Templum verò adire quidem poterat, ſed non niſi alia via, quàm qua populus utebatur, prout fusè perſcribitur in Libro *Scille Haggibarim* fol. 2. col. 2. Porrò in Libro *Iore dea*, Expoſitione Legis 334. fusè percenſentur cauſę ſive caſus vigintiquatuor, quorum in aliquem qui incideret, feriri excommunicatione נדוי *niddui* à Iudice poterat. ea verò ſemel percuſſus, non niſi pœnitens, & ſatisfactione exhibita abſolvebatur, hac à Iudice, aut Rabbino qui excōmunicaverat ritè pronunciata formula הותר לך מחול לך *Huthar leca machul leca*, hoc eſt: *abſolutus es remiſſum eſt tibi*. quod ſi contumax aliquis totos dies triginta perſeveraret, geminabatur id ſpatium, & ſi opus eſſet, triplicabatur, donec aut reſipiſceret reus, aut acrioris remedij tempus eſſe videretur. Erat autem id inflictio excommunicationis ſecundę חרם *Cherem* dictę. Ea vox deſolationem & perditionem ſonat. Infligebatur autem non ſimplici voce, ut prior, ſed cum apparatu & pompa ſpecioſa multorum & auguſtorum rituum. nempe convocato in Synagogam Populo, candelis accenſis, execrationes & diræ ex Lege Moſaica excerptę recitabantur, & intorquebantur in illius caput, qui devovebatur, nominatim appellati; quibus perlectis extinguebantur candelę. Putabant autem omnia mala in animam & corpus hominis ita devoti ex hac imprecatione irruere. quam in rem ſubtiliter, ut ſolent, animadverterunt Rabini vocem חרם *Cherem*, juxta vim numeralem literarum conficere 248. quot nimirum, ut illi ajunt, ſunt membra humani corporis; quæ omnia & ſingula iſta execratione mactantur & deſtruuntur; qui, quo ſunt acumine, facilè ſi veniret ipſis in mentem, huc etiam traherent 248. Pręcepta jubentia; quaſi ea ſingula vindictam contemptus aut neglectus ſui à Phanatico execrato repoſcerent. Hic ſi perfricaret frontem & contumacię callum obduceret, irarum & malorū cumulus in eum devolvebatur ad extremum tertia excommunicationis

ſpecies

[a] Commonitio.

species, qua is proscriptus declarabatur, invitatis ad ejus cędem cunctis שמתא *schamata*, hoc tertium Anathema vocabatur: de cujus nominis etymo Magistri dissentiunt. Prima opinio est censentium שמתא *scamatha* dictum quasi שםמיתה *scam meta*, quod significat: *ibi mors*. ad rem satis aptè: ad analogiam grammaticam non congruentissimè. nam & י *Iod* redundat: & א *Aleph* finale vocis שמתא in ה *he* vertitur. quare verisimilius Rabbi Samuel in *Moed Katon* fol. 17. pag. 1. exponit שמתא *scamatha* per hæc verba in unam illam, ut opinatur, contracta vocem שממה אתא *scemama atha*, hoc est, *desolatio adest*, seu, instat atque imminet. Sane hac excommunicatione perculsus habebatur pro conclamato ac mox perituro: qui enim durare incolumis poterat, cujus trucidationi non tantùm impunitas, sed etiam pręmium publicè proponeretur? idque non vulgare ac temporarium dumtaxat, sed cœleste ac Divinum; ineundę videlicet à Deo gratiæ certa fiducia, prout illa Christi verba sonant: *Venit hora ut omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare Deo*. Verùm quantamcumque probabilitatis speciē hæc Rab. Samuelis sententia præferat, tertia tamen est haud paulò melior, atque ad rem nostram, & ad Pauli authoritatem accommodatior etymologia nominis שמתא *scematha*, quæ præterquam sua se verisimilitudine, imo evidentia, statim commendat; etiam Autores habet Primi subsellij Rabbinos. Ajunt, inquam, celeberrimi quique Magistrorum Hebræorum שמתא *scematha* dici, quasi השם אתא *Hascem Atha*. nemo qui literas rabinicas vel primoribus delibarit labris ignorat שם *scem*, sive præfixo ה *he* demonstrativo, quod vim habet articuli Græcorum חשם in azotica lingua idem valere quod יהוה, *Iehova* in Biblica; significare, inquam, Deum, & pro augustissimo supremæ naturæ nomine haberi. adeo ut quemadmodum, ubi scriptum in libris sacris occurrit vocabulum יהוה *Iehova*, non pronunciatur, ob venerationem, proprio sono literarum suarum; sed profertur ejus loco אדני, *Adonai*: sic etiam in Commentarijs azoticis Lector non ignarus traditionum quoties שם reperit מרן *Maran* pronūciet, quod, ut diximus, sonat: *Dominus noster*. Peritus ergo Cabalæ Paulus cum שמתא tertiam anathematis speciem gręcè scribens vellet exprimere, vocabulum ejus protulit ut pronunciari solebat, non ut vulgò scribebatur. quia enim שם *scem* primam nominis *scematha* syllabam, nomen esse Dei sciebat, reverentię causa non proferri solitum sono proprio; vicariam ei vocem *Maran* juxta Magistrorum instituta substituit, & *Maranatha* dixit pro Scematha. Superest explicandum quare institutum sit, ut hoc nomen sive in scripto *Scematha*, sive in pronunciatione *Maran atha*, utrobique significans, *Dominus venit* ad tertium istum, quem descripsimus excommunicatorum gradum, atque ordinem designandum adhiberetur? Equidem arbitror id factum, ut indicaretur impendere tali homini mortem in momenta singula, utpote proscripto, & autoratis in ejus necem omnium odiis, atque armis, durare in vita non valenti. Sæpius enim in scripturis veteris instrumenti, Magistris Hebręorum, qui in lege

Ioan. xvi. 2.

Dei

Dei meditabantur die ac nocte, notissimis: adeoque ex iis plerasque loquendi formulas trahentibus; sæpius, inquam, mors, præsertim in vindictam illata, mentione Adventus Domini designatur. Psalm. xcv. 13. xcvii. 9. Is.iii. 14. v. 26. lxv. 15. Habacuc iii. 3. *Deus ab austro veniet* &c. & mox v. 5. *ante faciem ejus ibit mors*. Sophon.ii. 2. Zachariæ xiv. 3. & 5. Malachiæ iv. 1. & 6. & alibi sæpè. Ex quibus expressa illa sunt in novo Testamento: *qua hora non putatis Filius hominis veniet* Luc.xii.40. Et ejus generis passim in Evangelijs plurima, omnium consensu mortem indicantia. uti ex illa Apocalyps.ii. 5. *Sin autem venio tibi & movebo candelabrum tuum de loco suo*: hoc est; privabo te vita: & sic faciam ut tibi successor in Episcopatu detur. Ibid. 16. *Si quò minus veniam tibi citò*. & Cap.iii.v.3. *Veniam ad te tamquam fur* &c. Inde factum ut *scematha*, sive *maranatha Dominus venit* usurpatum fuerit ad indicandum statum hominis in singula, ut dixi, momenta certæ morti expositi, qualis erat relatorum in tertiam excommunicatorum classem, & anathemate *maranatha* percussorum. Hic ad extremum obsequens præcepto veteri coronandi fontem unde hauseris, libenter & gratè profiteor: Hęc de anathemate Iudaico triplici testimonia Magistrorum Synagogæ veterum, indicata olim mihi fuisse à Iacobo Spieghel, quo Tolosæ ante hos annos quinque & triginta literarum Hebraicarum sum Magistro usus, viro in Thalmudica & Rabbinica omnis generis lectione apprimè versato.

¶ VI. ÆDIFICARE MONVM. &c.

Luc.xi.47. Chistus ait: *Væ vobis qui ædificatis monumenta Prophetarũ: Patres autem vestri occiderunt illos: Profectò testificamini quod consentitis operibus Patrum vestrorum*. Notandum, hæc ad Legisperitos dirigi; cui generi, ut in litibus & iudicijs exercitato, peculiariter convenit hæc testificationis & conjecturæ crimen arguentis mentio. Et fortassè obliquè reprehenditur injusta calliditas eorum, ex argumentis nihil minus per se concludentibus, per cavillatiunculas argutas, crimina in insontes trahentibus. quasi diceret, Væ vobis qui tam injustè ac calumniosè versamini in hominibus ex vana conjectura criminandis, ut si vestro exemplo in vos agatur, jure rei peragi possitis cædis Prophetarum à Patribus vestris patratæ: quòd eorumdem Prophetarum sepulcris ædificandis, consequens quiddam ad eorum necem operemini; sic eisdem assentiri, ac cooperari visi. cujus collectionis totum frigus atque infirmitas in invidiam ac sugillationem paria peccantium conferenda sit; qui sic admonentur Legis Talionis, cujus mulctam sibi consciscunt. unde sine injuria possunt ex levi nec concludente indicio damnari, quòd ipsi ejus generis argumentationes infirmissimas ad simplicium pericula frequentent, Iudicibusque non interdum circumspectissimis, aut acerrimis, arte sophistica fucum faciant. Nimirum genus est ingeniosæ reprehensionis imitatio arte simulata vitiorum, non eos maculans qui se larva

sic

ſic quadam alieni dedecoris induunt,ſed eorum ignominiam traducens, quos iſta obliquè cenſura perſtringit. neq; enim ſapiens umquam Criticus imputavit Horatio enormitatem ridiculam inſolentis metaphoræ, dum ita ſcribit lib.2.Ser.Sat.5.

ſeu pingui tentus omaſo
Furius hibernas cana nive conſpuet alpes.

uti nec Perſio abſurditatem verbi ac locutionis antiquatæ in illo primę ipſius Satyræ verſu;

Antiopa ærumnis cor luctificabile fulta.

quippe cum erudito utriuſque lectori ſtatim appareat,non illa utrumvis iſtorum Satyricorum ex ſuo ſenſu ac tamquam ſibi probata proponere; ſed Horatium quidem Furij Bibaculi audaciam caſtigare, qua in ſuo quodam Poemate ſcripſiſſet:

Iuppiter hibernas cana nive conſpuit alpes.

Perſium autem ſatirico ſale defricare ſcabiem κακοζήλων quorumdam Antiquariorum, qui rancida è Pacuvij, duri & obſoleti jam Tragici, fabulis ſublecta vocabula, ſuis velut gemmas & ſcitamenta ornandis ſcriptionibus ſtudioſè captarent, putidè oſtentarent. Hoc verò loco procedit etiam ulterius cenſoriæ imitationis ingenium; nempe ad admonendos, ut dixi, delinquentes, quam in ſe ipſi legem ferant, dum alios inanium cavillationum calumnioſis laqueis implicant. Simile quodammodo illud eſt de Debitore decem millium talentorum, qui poſtquam ipſi remiſſum fuerat debitum,corripi jubetur &conjici in carcerem,non exiturus inde donec reddat noviſſimum quadrantem. quod ſi non planè injuſtum, certè acerbum eſt, & clementia Domini indignum. Rectitudinem tamen accipit ex inhumanitate debitoris in conſervum. unde queri non poteſt, cùm ſuo in ipſum egatur exemplo. Poteſt & illud in hunc locum allegari fortaſsè non ineptè. Merito ſuo contingere impijs & ſceleratis, ut quę etiam in ipſis videntur bona, trahantur in crimen: & ut Pſalmiſta loquitur: etiam ipſa *oratio eorum* (qua nihil alioqui commendatius) *fiat in peccatum*. Id quod ad literam *Amano* illi, crudeliſſimo Iudæorum inſidiatori, evenit; qui cùm accuſatus à Regina in convivio, ad eam placandam ſupplex procidiſſet in ejus lectulum, eamque oraret, hanc ipſam ejus orationem in atrociſſimi flagitij tentamentum præceps Aſſueri ſuſpicio rapuit: ſic eo viſo exclamantis: *Etiã Reginam vult opprimere me præſente in domo mea*. Libri Eſther cap.vii.8. Ex hoc more quidam apud Latinum Comicum in Epidico Act.ii. Sc.1.

At pol ego te credidi uxorem,quam tu extuliſti,pudore exequi.
Cujus quoties ſepulcrum vides ſacrificas ilico orco hoſtias
Neque adeo injuria: quia licitum eſt eam tibi vivendo vincere.

En hic Apoecides, Periphanis ad ſepulcrum uxoris piacula ferentis,pietatem, ut tum mores erant, laudabilem, ſic interpretatur, ut gratias eum agere putet Dijs inferis, quod ſe conjuge, velut onere moleſto levaverint, ea in orcum rapienda. Huc facit Epigramma Gręcum ex lib.3.Antholog.titulo εἰς ἄνδρας ἐπισήμους. *In viros inſignes*:

Χερσὶ κατακτείνας, τάφον ἔκτισας· οὐχ ἵνα θάψῃς,
Ἀλλ' ἵνα με κρύψῃς. ταυτὸ δὲ καὶ σὺ πάθοις.
Postquam manu occidisti, sepulcrum condidisti: non ut me sepelias;
Sed ut me occultes. Hoc idem & tu patiaris.

¶ VII. AGER FIGVLI.

Matthæi xxvii. 7. Videtur Ager Figuli vocari locus, ex quo quidquid erat argillę aut glebæ utilis ad opus figlinum, exhaustum longa plastice fuerat: residuo tantùm solo sterili strato glarea, & prorsus ad agriculturam inepto. Propterea que fundus ille vilioris pretij, facile potuit triginta argenteis parari. hoc est, siclis totidem.

¶ VIII. AMEN.

Etsi video vocabulum Amen propagari regulariter posse, ut advetbium affirmandi, è radice אמן *Aman credidit*; tamen cùm repùto qua emphasi passim Christus Dominus hac voce, quasi sigillo quodam, sua oracula obsignet, toties iterans *amen dico vobis*; facilè assentior Magistris Hebræorum, qui verbum hoc unum ex illis mysticis & ineffabilibus agnoscunt, quæ non tam verba sunt, quàm sententiæ compendio per primores vocabulorum literas designatæ: quare nec sonum habent proprium. Nam si (exempli gratia) in insignibus Serenissimorum Sabaudiæ Ducum FERT legeris, næ tu tertiam verbi *fero* personam expresseris; minimè autem vim propriam illarum quatuor literarum, vocabula hæc totidem indicantium *Fortitudo ejus Rhodum tenuit*. Ita cum יהוה Iehova dicis, vocabula quatuor una voce colligis יהי *Ihe*, הוה *hoihe* ו *ve* & היה *hajah*; hoc est: *Erit, est, &, fuit*. Hoc enim esse propriū Dei nomen, quo à creatis contingenter existentibus discernitur per necessitatem semper extandi, significatur Exodi iii. v. 14. Et clarius exprimit S. Ioannes in Inscriptione Apocalypsis cap. 1. v. 4. *Ioannes septem Ecclesijs quæ sunt in Asia gratia vobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est*. in Græco, ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. quæ propè manifestè reddunt voces illas quatuor, ex quarum initialibus elementis conflatum dixi nomen יהוה *Iehova*. Nam ἐρχόμενος pro ἐσόμενος, & *venturus* pro *futurus* est positum. Sic Maccabæi nomen, quod Iudæ adhesit Matathię filio sentētiam illam è libro Exodi xv. 2. exprimit מי כמיך באלים יהוה, *Mi camoca baelim Iehova*, hoc est, *Quis similis tui in fortibus Domine*? quorum quatuor in Hebręo vocabulorū si prima elementa contesseraveris, facies מכבי *Mecabi*. quoniam verò has ipsas literas sententiam istam compendio colligentes, testandæ suæ de Divino auxilio fiduciæ, Dux ille fortissimus signis suis militaribus ostendebat inscripta, inde ipsi cognomen est factum ipso prope nomine celebrius. Hæc in specimen adduxi, ut ostenderem Hebræis familiarem hunc usum esse: ne quis deinde putet incredibile, cùm dicam

Amen

Amen tribus Hebraicis literis totidem hæc vocabula designare אדני מלך נאמן, *Adonai Melec Naaman*, quæ Latinè sonant, *Dominus Rex fidelis*. apta commemoratio ad fidem adstruendam minis ac promissionibus Divinis: qualibus ferè in Evangelio solet Christus *Amen*, & quidem plerumque geminatum, apponere.

¶ IX. ASCENDI.

Ioann.xx. 17. Christus redivivus Mariæ Magdalenę in pedum oscula ruenti dicit: *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Subobscura est connexio illius causalis, *enim*. Multa ad eam declarandam ingeniosè & eruditè differunt doctissimi Interpretes; quę accipio & deosculor. Proponam tamen obnoxiè ac sine prejudicio quid & mihi venerit in mentem; narraboque, ut dici solet, meum & ego somnium. » quid si dicatur hanc esse hujus loci sententiam. Non est quod mihi » tam effusè gratuleris isto quem affectas amplexu genuum meorum; » idcirco quia me vivum è paulò ante mortuo conspicis: Erit mox aliud » longè amplius, & multò gratulatione tua dignius, nempe Ascensio » mea ad Patrem, cui propterea ista tam benevola congaudendi officia » servari sit æquius. Simili exemplo Christus idem Nathanëli dicit, Ioannis i. 50. *Quia dixi tibi vidi te sub ficu credis: majus his videbis.* &c. Trahi fortè ad aliquam similitudinem hujus loci posset quod refert Cicero Tusculan.quæst.lib.1.sub finem, his verbis: *Hanc sententiam significare videtur Laconis illa vox: qui cum Rhodius Diagoras Olympionices nobilis uno die duos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus: morere Diagora, inquit: non enim ad Cœlum ascensurus es.* Ita ille significans summum felicitatis apicem, & cui jure maxima quę adhiberi homini potest gratulatio deberetur, fore Ascensum in Cœlum; si is contingere mortali posset, quod ipse non putabat.

¶ X. BAR.

Bar Hebraicè בר filium sonat, ita ut cùm dicitur *Simon Bar-jona*, Matth.xvi. 17. intelligendum sit, Simonem vocari filium Ionæ, sive, ut alibi extensiùs id nomen scribitur, Ioannis. Simili exemplo Bartimæus fuerit filius Timæi, & Bartholomæus filius Tholemæi, sive Ptolemæi: ubi observandum; ejusmodi patronymica in quibusdam interdum personis designandis frequentiùs adhiberi, quam singulares ipsis impositas appellationes; prout videtur usuvenisse in S. Apostolo Bartolomæo; cujus proprium nomen fuisse Nathanaëlem dudum mihi persuasit erudita de hoc argumento dissertatio Viri docti & optimi Fabritij Pignatelli nostri τοῦ μακαρίτου.

¶ XI. BARACHIAS.

Zacharias qui memoratur à Christo Math. xxiii. 35. occisus inter Templum & altare, fuit filius Iojadæ, ut certum habetur ex ii. Paralip. xxiv. 22. quare vel Barachias irrepsit in hunc locum pro Iojada, ut indicat Hieronymus, referens ostendi codices, qui Iojadam hic legunt: vel dicendum, quod idem etiam Hieronymus innuit, verisimiliter allegari posse, Iojadæ homini sancto suæ merito justitiæ Barachiæ cognomen adhæsisse, quod ex Hebræo sonat *Benedictus Domini*. Multa sanè sunt exempla, etiam in scripturis, binominum personarum; aut cognomento quopiam aliquando designatarum à propria & vulgo magis nota earum appellatione diverso. Sic Num. xxiv. 17. Seth pro Sem ponitur; cui videlicet id nomen attributum sit, quòd Sem inter filios Noe stirpis melioris, & magis Deo probatæ propagator fuerit, sicut Seth inter filios Adami. Similiter ex Epist. Iudæ v. 9. intelligimus Iesum filium Iosedec cognominatum fuisse Moysen, ex quadam fortè imitatione virtutum aut similitudine actorum aut conditionis illius primi Legislatoris Hebræorum. Ita enim scribit ibi S. Apostolus: *Cum Michael Archangelus cum Diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ; sed dixit: imperet tibi Dominus*. Citatur hic sine dubio scriptura vulgo nota & recepta: inde apta coarguendæ pervicaciæ eorum in quos acriter invehitur Apostolus. Non videntur autem ad alium in toto Librorum Canonicorum corpore locum hæc posse referri, quam ad cap. iii. Prophetiæ Zachariæ, ubi sic legitur. *Et ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnum stantem coram Angelo Domini. Et Satan stabat à dextris ejus ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: increpet Dominus in te Satan; & increpet Dominus in te, qui elegit Ierusalem*. Hunc locum indigitans S. Iudas sciens Cabalæ & Lectoribus traditionum non scriptarum peritis scribens, ex notitia per legem oralem hausta, ut Angeli, qui sine nomine à Zacharia memoratus est, nomen expressit, Michaëlem eum Archangelum nominans; ita ex simili conscientia doctrinæ arcanæ tàm in se, quàm in lectoribus, pro Iesu Pontificis nomine Moysen posuit; quod inde notæ esse arcanum cognomen ipsius. Nam quod ait *de corpore* Synecdoche est usitatissima ex parte totum indicantibus. ut enim è spiritu parte hominis totus indicatur homo in illis vulgo tritis vocibus *cum spiritu tuo*: ita & ex altera parte corpore totus interdum intelligitur. imò quidam esse putant quamdam emphasim dignitatis & libertatis in illa circumlocutione per corpus. Qua de re vide Interpretes Virgilij ad illud

Excepto Laurentis corpore Turni.

Ex his fortè conferri aliquid poterit non inutile ad solutionem nodi perplexissimi Matt. xxvii. 9. ubi sic legitur: *Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem: & acceperunt triginta argenteos* &c. Nihil affine his verbis alibi reperitur, quam apud Zachariam Prophetam

tam cap. xi. 12. quid igitur inquies, Zacharias nomen in Evangelio mutaverit, & Ieremias sit dictus? Quidni verò, cùm Ioannes Elias ibi à Christo sit vocatus? Habuit multa Zacharias Ieremiæ similia, ut Ieremias sui temporis dici posset. Observarunt olim ipsi Hebræi quasi sympathiam & similitudinem genij peculiarẽ inter hos Prophetas duos; ita ut Zacharias amet imitari locutiones Ieremiæ. Vide quod ille habet cap. 1. v. 3. & confer cum Ieremiæ xviii. 11. & xxxv. 15. similiter Zachariæ i. 6. sumitur ex Ierem. xi. 17. & iii. 8. ex Ierem. xxiii. 5. & alia similia plurima. quibus uti vitæ ac rerum gestarum similitudine, qualitateque temporum moti Magistri Hebræorum dicere soliti sunt, spiritum Ieremiæ in Zachariam migrasse. Sed de hoc agemus iterum infra, verbo Ieremias.

Ad confirmationem modò dictorum & illud accumulari potest: quod S. Petrus dum 1. suæ Canonicæ cap. v. 13. scribit: *Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta.* Babylonis nomine Romam designat propter similitudinem superbiæ ac luxus, quæ inter illam antiquam, & hanc recentiorem regnatricem urbem intercedebat. Nec absimili fortè de causa Ezechielis xxvii. 11. & seq. ea Regi Tyri attribuuntur quæ unicè Lucifero Dęmonum Principi conveniunt, ut necesse sit ibi Luciferum designari appellatione Regis Tyri ob arrogantiam utrique communem; uti & Isaiæ xiv. 12. Regi Babylonis Luciferi nomen tribuit. Quid quod externi quoque Scriptores ejus generis mutationes nominum usurpant. Virgil. 3. Georg.

Talis amyclei domitus Pollucis habenis
Cillarus

Polluci tribuit equi domitationem, quę Castoris est propria. nam ut habet Horatius:

Gaudet Castor equis; ovo prognatus eodem
Pugnis.

Pollux inquam frater Castoris pugilatu clarebat, non equitandi arte. A Virgilio ergo Castori tribuitur Pollucis nomen. Sic Alexander Sisigambi ait Ephestionem pro se veneratę: & hic Alexander est. Huc refer quod Propertius Eleg. 1. l. 3. se *Romanum Callimachum* vocat. & Horatius se ab Amico Alcæum proclamatum refert; quem vicissim ipse Mæonidem, hoc est Homerum nuncupaverit. Iuvenali sævus Pater familias vocatur Antiphates trepidi laris ac Polyphemus. Nec abludit illud vulgi ad occursum hominis supra vulgarem usum probi, & vitijs infensi: *Tertius è Cælo cecidit Cato.* Et multa talia, quæ admirationem dement transnominationi Ioiadæ in Barachiam.

¶ XII. BEELZEBVB.

Dicunt impij Iudæi Mat. xii. 23. Marci iii. 22. Lucę xi. 17. de Christo: *In Beelzebub Principe Dæmoniorum ejicit Dæmonia.* Scimus ex iv. Regum 1. Beelzebub Idolum fuisse, cujus fanum celebre & oraculum erat

in

in Accaron, quod voluisse consulere magno stetit Ochosię Regi. quia verò בעל *Baal* Dominum, & זבוב *Zebub* muscam sonat, intelligimus Deum illum haudquaquam ex illorum genere, qui myiodæ aut myiagri dicti Plinio lib. x. cap. xxvii. & l. xxx. cap. vi. muscas abigebant, è contrario, quasi earum satellitio delectatum, magnas earum nubes nidore victimarum aluisse. Cur autem eum Iudæi Principem Dęmoniorum appellabant? opinor ideo, quoniam qui Dęmones Magos Pharaonis in Aegypto contra Moysen juvabant, in eo summam suæ potentię posuerunt, ut aquas in sanguinem verterent, & ranas educerent ad ciniphes, multò autem minus ad muscas producendas, pertingere nequiverunt. ut narratur Exodi viii. quare hic Deus Accaronitaꝝ qui cœli sui crassiore tractu, & fimo ac fumo culinæ pinguioris muscarum examina densissima ebulliens ex adytis, eas creare videretur, Princeps Dęmoniorum dici à Iudæis meruit, res Ægyptias libro Exodi narratas in animo habentibus; utpote Dęmonijs Pharaonis haudquaquam, ut apparebat, vulgaribus mediocrisque virtutis, manifestè potentior.

¶ XIII. BENEFICI.

Luc xxiii. 25. *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem exercent inter eos Benefici vocantur.* Alludit Christus vocem Hebraicam נריבים *nebidim*, quæ significat Principes, & est à radice נרב *nabad*, quæ significat spontè ac libenter largiri, liberalem esse. unde quod benigna profusio maximè deceat Reges ac Principes, ipsi נריבים *nedibim*, hoc est *Benefici* proprio vocabulo dicti sunt, Gręcis εὐεργέται. Inde occasionem sumemus conciliandi vulgatam nostram cum Hebraica veritate in Psal. cxi. v. 3. ubi nos legimus: *Tecum principium* &c. Septuaginta μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ. Hebraizantes vertunt: *Populus tuus spontè*. Legitur in Hebræo fonte עמך נרבת *Immeca nedaboth*. quod ad primam vocem attinet, licet עם significet *populum*: tamen prępositionem, quę latinè *cum* redditur, exprimi eisdem literis, manifestum & in confesso est, unde quin *immeca* rectè verti possit *tecum* negari non potest. Secunda vox נרבת potest legi *nedabeth*, & verti Grecè ἀρχὴ, hoc est *Principatus*, qua notione *principij* vocem ibi vulgata usurpat. quod si quis pertendat punctationem, quæ ibi comparet retinendam. Legamus sanè nedaboth in plurali, enallage usitata numeri, eadem significatione Principatus ducta ex vocabulo nedabim Principes indicante.

¶ XIV. BETHABARA.

Ioann. 1. 28. juxta Græcum textum, ut hodie legitur; Ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ ἐγένετο πέραν τοῦ Ἰορδάνου, quę cum verti, ut apparet, deberent: *Hæc in Bethabara facta sunt* &c. Vulgatus tamen noster in omnibus etiam antiquissimis exemplaribus & Cod. MS MS. Syro quoque Interprete adstipu-

ſtipulante Bethania reddit pro Bethabara. Hęc interpretationum divortia facilè conciliantur Hebręarũ originum, ſi conſulantur, arbitrio. quid enim ſonat ex vocis etymo *Bethabara* בית־עברה, niſi locum ubi transfretatur à viatoribus flumen; Portitore cum ſcapha præſtò ſeſe exhibente ad traijciendos, quibus ultra citrove amnem commeare animi aut rei cauſa vel libet, vel neceſſe eſt? Notũ videlicet quid ſignificet עבר *abar* tranſire; propriè de trajectu fluviorum aut fretorum. unde Abram *Hebræi* nomen accepit, quod tranſmiſit in poſteros. ſic enim vocatus eſt quòd ex Meſopotamia tranſmiſſo amne tranſiſſet in Syriam, prout indicatur Gen. xiv. ubi pro *Abram Hebræo*, quod in Vulgata legitur ex אברם העברי *Abram habibri* à Moſe poſitum in Originibus, Septuaginta reddunt ἄβραμ τῷ περάτῃ. Sonat autem περάτης apud Græcos *tranſamnanum*. Tametſi autem עבר *heber*. ſex punctorum nomen ex hac radice germinans, vadum fluminis ſignificet; aliter tamen quàm vado traijci pleroſque amnes, & certè hunc, de quo agimus Iordanem conſtat. Erat igitur iſto in loco, ut dixi, navis, quæ Hebræis אניה dicitur; quæ vox etſi ob puncta quibus afficitur *oniiah* legatur, ſi literarum tamen ſolarum habeatur ratio, efferri poſſet *ania*. *Beth* autem בית, ut jam dixi, locum ſonat. ex conjunctione porrò duarum vocum *Bethania* naſcitur ſynonymum Bethabaræ, & longe diverſum à Bethania Suburbano Hieroſolymæ Pago, Lazari ac Marthæ, Marięque Sororum Patria, Illud enim noſtrum ſignificat locum navis ad communem viatorum trajectionem per Iordanem expoſitę. Videtur autem antiquum *Bethabaræ* nomen illi peculiariter loco inhæſiſſe, quod ibi Iſraelitæ Duce Ioſue, pręcedente Arca, & cedente magno miraculo flumine, primũ tranſierint Iordanem, ut narratur libri Ioſue cap. iii. nam hanc conjecturam juvat quod Ioannes ibi ad concionem loquens inter alia dicit: *Potens eſt Deus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ*: quibus verbis Ioannes, occaſione ex re præſenti ſumpta, videtur intendiſſe indicem manus in magnos illos lapides duodecim, qui ex medio ſiccati Iordanis alveo, iuſſu Ioſue, ſublati, in litore, quo portati fuerant, & ad memoriam collocati, viſebantur: vel ad alios totidem è ripà in medium alveum illatos, qui amne tranquillo à ſupernavigantibus cernebantur. De quibus vide Libri Ioſue cap. iv.

¶ XV. BETHSAIDA.

Et hoc nomen, ut modo memoratum *Bethania*, æquivocũ eſt. Aliud enim eſt Bethſaida Civitas Petri & Andreę Patria; cujus notitia à Geographis petenda, aliud Piſcina probatica, hebraicè cognominata Bethſaida, Ioan. v. 2. Pro hoc *Bethſaida* in Græco legitur βηθσαϊδὰ, utrumque, ut fit in talibus, minus exactè ad ſonum ex Hebræo redditum. hoc enim ita ſcribitur בית־חסדה Beth-Cheſeda, id eſt, domus ſive locus gratiæ aut miſericordiæ; Divinæ vel humanæ: Divinæ in curatione languentium, quam ibi Deus poſt aquæ motionem operabatur; humanæ

in

in hospitali exceptione cœcorum, claudorum, aridorum, & alijs afflictorum malis, qui porticibus quinque ad id paratis, sive aulis oblongis structis, instructisque ad usum ęgrotantium, ad formam Nosocomiorũ nostratium, humanè ac clementer habebantur. חסד *Chesed* ipsa radix, benignitas, gratia, misericordia. Est ergo istud *Betsaida*, aut potiùs *Beth-beseda* longè diversum à Civitate Petri & Andręæ, quę Hebraicè בית צידא *Beth-tsaida* vocatur, hoc est domus sive locus prędę venationis aut piscationis.

¶ XVI. BOANERGES.

Ita redditur Latinis literis Marci iii. 17. nomen Hebraicum vel Syriacum, quod Christus imposuit Iacobo & Ioanni duobus filijs Zebedæi. Difficile est agnoscere formam Hebraicæ originis in hoc nomine Gręcis & Latinis literis scripto. nec mirum aut rarum est in similibus, ejusmodi mutationes existere. Paucis dico: videri hebraicè sic scriptum fuisse hoc nomen: בני־הרגש *Bene-harges*, vel בני־הרעש *Bene-harhes*. רגש *ragasc* est *tumultuari, strepere.* unde facile fuit illo tempore quo Christus inter homines versabatur, invaluisse in Syria ut tonitru רגש *reghesc* diceretur, tametsi in scripturis hebraicis ista vox tali notione non reperiatur. Notum quid sonet Psal. 11. רגשו גוים *raghescu gojm*, quod rectè vulgatus vertit *fremuerunt gentes*; tremitus autem ac fragor quidam est tonitru, & strepitus Olympi, ut Poeta loquitur. Quod si minus placet, præstò est alia radix רעש *rahasc*, vel רעם *rahas*, quæ sonat concuti, commoveri, contremiscere. ex qua quis non videt quàm prona & commoda sit propagatio nominis βροντὴ, *tonitru*, significantis. nam quod γ græcè, & g. latinè τῷ ע subijcitur, non abhorret ab usu. insolitam enim ac vehementem illam hebrææ gutturalis hujus aspirationem multi, ut est notum, per gamma Gręcum ac g. Latinum efferunt. Porrò in prima syllaba vocabuli *Boanerges* catachresis agnoscenda quędam est, aut enallage τῆ o, pro e. Alpha verò, sivè A, secundæ syllabæ ex ה he demonstrativo deduco, non sine exemplis. nã pleraque nomina fœminina in ה hebraicè desinentia, Latini & Græci in A terminant. putoque intervenisse trajectionem literæ N, quæ si loco suo esset *Benearges* potiùs scriberetur. Frustra est Drusius, qui à רעם *raham* deducendam esse vocem *Boanerges* obfirmatè perpendit. immanis enim mutatio inducenda esset, nulla verisimilitudine, nulla necessitate.

Virg. 13. Georg.

¶ XVII. CÆCI & CLAUDI.

Matthæi xxi. 14. *Et accesserunt ad eum* (Iesum) *Cæci & Claudi in Templo, & sanavit eos.* Non mihi facilè persuadebitur otiosam hanc hoc loco & quasi fortuitam esse Templi mentionem, atq; in eam partẽ

incum-

incumbo, ut suspicer: allusum ista hic memorata cœcorum & claudorum *accessione* ad Iesum *in Templo*, ad vetus adagium, quod lib. ii. Regum cap. v. 9. recitatur his verbis: *Idcirco dicitur proverbio: cæcus & claudus non intrabunt in Templum*. Puto autem, ut sunt pleraque Proverbia ænigmatica, per hoc arcanò designatam exclusionem Gentium à Sacris Iudaicis. Gentiles Hebræi meritò cœcos existimabant, præeunte ad hoc ipsis oraculo Isaiæ cap. lx. 2. *Quia ecce tenebræ operient terram & caligo populos* &c. unde miseri non cernerent metam veræ felicitatis quò tendendendum esset; nec quibus eò progrederentur pedes haberent. Nisi fortè cœcorum vocabulo propriè Gentes avitis superstitionibus hærentes significarentur; Claudi verò dicerentur Hebræi apostatę & idolatræ: quam nobis notionem Elias Propheta suggerit iii. Reg. xviii. 21. Baalis cultores Israelitas sic alloquens: *usquequo claudicatis in duas partes*? quales cũ nihilò minus quàm Gentiles Sacris arcerentur, stat rata sua Proverbio autoritas & fides: *cæcus & claudus non intrabunt in Templum*: hac vera sententia: *neque Gentilis* idololatra, neque Israelites apostata partem habebant in communione Sacrificiorum, aut cerimoniarum Iudaicæ religionis. Quia verò Christus venit vocare peccatores ad pœnitentiam & Gentes ad fidem ac spem salutis, juxta Prophetiam Ieremiæ cap. xxxi, 7. *Hæc dicit Dominus: Exultate in lætitia Iacob, & hinnite contrà caput Gentium: personate & canite, & dicite: Salva Domine populum tuum, reliquias Israel. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erunt cæcus & claudus*. Christus idem jam nunc id mysterium adumbrans, cœcos & claudos intra Templum admissos ibi sanaverit: non parabolis sōlùm (quod sæpè faciebat) sed factis etiam mysticam significationem sub externi operis cortice celantibus, reprobationem contumacium Iudęorum, & admissionem in eorum locum conversarum ad fidem Gentium prænuncians. A quo non videtur abhorrere quod hæc cœcorum ac claudorum curatio in Templo ab eo facta dicitur statim postquam *ejecerat*, ut Matthęus ait, *omnes vẽdentes & ementes in Templo*; hoc est Iudęos prophanatores veræ religionis; in quorum locum justę viudictę flagellis foras abactorum, cœcos & claudos à se curatos, hoc est Gentes ad se conversas introduxit in adyta verę religionis, liberans fidem vaticinij Michęę cap. iv. 6. *In die illa dicit Dominus. congregabo claudicantem, & eam quam ejeceram colligam, & quam afflixeram, & ponam claudicantem in reliquias, & eam quæ laboraverat in gentem robustam: & regnabit Dominus super eos in monte Sion; ex hoc nunc & usque in æternum*. Quem locum exponens vetus autor Hesychius, cujus commentarium in duodecim Prophetas manuscriptum penes me habeo, claudam illam hic memoratam, quam Septuaginta συντετριμμένην vocant, Ecclesiam vocatam ex Gentibus esse ait, in hunc modum scribens: τὴν συντετριμμένην. τὴν δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν. αὕτη γὰρ τῇ πλάνῃ συνετρίβετο, δι᾽ αὐτὴν ἀπέβλητο. *Contritam* (sive claudicantem) *Ecclesiam ex Gentilibus dicit: ipsa enim errore contrita, propter illum ejecta fuerat*. Eodem spectabat parabola Regis ad nuptiale convivium vocantis Lu-

cæ xiv. 17. qui repulsa vocatorum offensus, in eorum locum cœcos ac claudos introduxit.

Da hic quæso veniam, Lector, non fortè prorsus intempestivæ, certè ut spero non planè inutili, digressiunculæ. Illud quod retuli Proverbium ex libri ii. Regum cap. v. recitatur ibi occasione cœcorum & claudorum arcem Sion obtinentium. Hi dudum crucem sacris Interpretibus fixerunt, ægrè quinam illi tandem essent expedientibus. vidi à multis multa eruditè & argutè in hunc locum dicta. nec improbo aut damno: peto tantùm, ut mihi quoque liceat experiri si quid possim in propè desperatæ perplexitatis nodo solvendo. Locus integer Sacræ Historiæ sic habet: *Et abijt Rex* (David) *& omnes viri qui erant cum eo in Ierusalem ad Iebusæum habitatorem terræ, dictumque est David ab eis: non ingredieris huc nisi abstuleris cæcos & claudos dicentes: non ingredietur David huc. Cepit autem David arcem Sion. hæc est Civitas David. Proposuerat enim David in die illa præmium, qui percussisset Iebusæum, & tetigisset domatum fistulas, & abstulisset cæcos & claudos odientes animam David.* Hactenus obscurissimus locus; cujus expositionem primùm in pauca collectam dabo: deinde quibus conjectura mea nitatur argumentis, paulò uberiùs edisseram. Existimo sententiam istorum verborum hanc esse: Iebusæi cum Davidis latè victoris felicitatem metuerent, dederunt operam ut arx Sion, in qua summa & caput ipsorum spei sita erant, præsidio quàm validissimo, quamque ipsis fidissimo teneretur. Conquisitos ergo undique ac magnis emptos præmijs viros fortes, ex ijs maximè, qui privatis injurijs infensi Davidi, & ferè à religione transfugę, nihil nisi certum supplicium non aliter expiabilis, quam morte, noxæ, expectare post deditionem possent. Hi munitionis loci & propriæ contumaciæ fiducia, admoventem sese cum exercitu Regem de loco superiore provocabant: denunciantes ne speraret se umquam cessuros, aut consensuros in compositionem ullam. His David cognitis, cùm pręterea videret muros operis longè firmissimi nulla vi machinarum aut arietum impetu posse pertundi, premiũ proposuit ei qui primus scalis pervenisset ad altissimas propugnaculorum pinnas, ipsis tecti turrium supremi imbricibus ac canalibus contiguas, & Iebusæorum milites præsidiarios inde dejicerent: quòd cùm multi essent fortissimè conati, nec sine successu, depulsis è munitione cæsisque custodibus, arx expugnata, in Davidis potestatem venit.

Hęc summa est verę, ut opinor, sententię loci hujus, quam ut, quod nunc restat, rationibus & autoritatibus fulciam. Primùm dico: exigere ac penè loqui rem ipsam: *cæcos & claudos* sonare hoc loco firmos & intrepidos custodes, qui cum obtinerent arcem Sion; & ejus undecumque propugnaculis solidissimis atque altissimis procincti cum armis insisterent, spes erat nulla munitionis ejus potiundę, nisi victis & ejectis ijs. quod fortes David præmio incitati perfecerunt, scalis usque ad pinnas & summas crepidines aggerum tectis ipsis admotorum ausu periculosissimo evecti. Hanc opinor expositionem facilè omnes admittent si ostendam

dam unde factum ſit, ut *cæci & claudi*, firmi Prėſidiarij & fidi Cuſtodes dicerentur uſu tum vulgato illarum Gentium. Proverbialis ea nimirum ibi locutio erat: cujus generis apud omnes linguas & Populos permultę ſunt, quorum fundamenta & principia pleroſque latent, etiam eorum qui uſurpant. & ſanè ex tenuiſsimis ac dictu minimis ſępè rebus ac caſibus paroemię in celebritatem etiam maximam abeunt. ut videre eſt in Collectionibus & Enarrationibus adagiorum, quas Gręci, Latinique Grammatici laborioſè digeſſerunt. Videor autem mihi veſtigium quoddam originis hujus Proverbialis uſus reperiſſe, fabellam nimirum quam veriſimile eſt circumlatam olim per iſtos Populos fuiſſe Syrię ac Paleſtinę Inquilinos aut incolas. Siquidem antiquiſsimos & πατροπαραδότυς invaluiſſe quoſdam apud Hebręos Apologos etiam Philo teſtatur in libro de Plantatione Noe. En porrò ut Rabbini referant hanc Fabulam, quam occaſionem huic notioni claudorum & cœcorum pro fidis Cuſtodibus dediſſe autumo: מעשה במלך אחר שהיה לו פרדס נאה מאד וכל מיני פרות נטועים בו ושמרי הגן אכלו הפרי הגן כי הוא טוב למאכל ונחמד למראה ולא יכל למצא שומרים נאמן יםשי שמרו הפרדס ולא יכלו הפרות לסוף עלה ברעתו והכנים בפרדס קיטע וסובא ואמר כי הקיטע לא יכול לעלות תונליכא אמוסהו סא יעלה אינו יכול למצא הפרי

Hęc ex Hebręorum Commentarijs deſcribit Paulus Fagius ad Geneſis caput ii. quæ ſic latinè ſonant: *Contigit ut Rex quidam haberet hortum oppidò elegantem & amœnum; in quo arbores omne genus fructiferæ conſitæ erant. Cæterum cuſtodes horti fructus omnes abſumebant, illecti ſpecie ipſa pomorum, quæ matura ſuavitate coloris oculis blandientia ſalivam gulæ movebant. neque poterat invenire Cuſtodes fideles, qui cuſtodientes Hortum abſtinerent manum & gulam à fructibus. Ad extremum deliberanti conſultum fore viſum eſt, ſi conjungeret in cuſtodia Horti claudum & cæcum. Sic enim ſecum reputans ajebat: claudus non poterit conſcendere arbores: & cæcus, ſi conſcenderit, non poterit invenire fructum.* Hactenus Apologus antiquus. Ineptus, inquies, quis neget. non tamen ineptior teſtamento Porcelli à tàm magnis & antiquis autoribus memorato, & hodie quoque celebri. Verſantur quippe & percrebeſcunt in ore vulgi, & cum vulgo loquentium plerumque ſapientum fabellę etiam illepidę ac nugatoriæ, quæ numquam ſine riſu memoratæ ipſa ridendi ſuavitate famam celebritatemque inveniunt: & uſurpandorũ etiam in re ſeria proverbiorum aut locutionum origines ſunt. Suſpicor igitur ex hac anili, ſed vetuſta, & latè vulgata narratiuncula invaluiſſe, ut שמרים נאמנים *ſcomerim neemanim*, fidi cuſtodes, העורים והפסחים *Harverim vehapiſchim*, ſive ut noſter Rabbinus loquitur הקיטעים והסומאים

והסומאים *HaKetaim vehasomein*, adagiali quadam formula vocarentur. qua utentes Præsidiarij Iebusæorum ex arce Sion Davidis militibus illudebant. Solent autem ab hostibus ad hostes vallo disclusos securè ac jactabundè loquẽtibus ejusmodi proverbialia usurpari. Sic apud Livium lib. xxxiii. Iubellius Taurea Campanus Eques, Equitem Romanum in cava via eum ad certamen singulare præstolantem despiciens elusit, jam tum, ut apparet trito rustico adagio: quod hinc in celebritatem majorem abijt: *minimè scis*, inquiens, *cantherium in fossa*. Intelligamus igitur in illis verbis Davidi à Iebusæis arcem Sion obtinentibus dictis: *non ingredieris huc nisi abstuleris cæcos & claudos*, hoc significatum: non potieris hac arce nisi incorruptissimos, & citra defectionis omne periculum fidelissimos custodes inde removeris: quod ne possis, inexpugnabilis munitio prohibet. quare infecta re irritus redeas necesse est. Nec abest ratio ab hac utcumque mira & inopinata notione nominum *cæci et claudi*, quæ firmissimi ac fidissimi Præsidiarij dotes egregiè declarant. Hi enim & ad speciem munerum, quibus emitur fides venalis, & ad reverentiam acceptationemque personarum cœci esse dèbent, & parati, nulla dignitatis aut gratię ullius ratione habita adversantem quemlibet repellere: ad impresſionem verò ac vim illatam, claudi: hoc est tam præsenti animo & imperterrito, ut numquam fugiant aut loco cedant. Quod autem de istis cœcis & claudis additur *eos odisse animum David*, & dixisse: *non ingredietur David huc*, dat occasionem suspicandi fuisse istos Israelitas apostatas, qui cùm ad superstitiones Gentium transissent, aut etiam Davidem privatim læsissent, ex conscientia inexpiabilis piaculi fidem suam Iebusęis commendaverant, satis intelligentibus: passuros eos potius extrema omnia, quã se Davidi ad certũ supplicium dederent. In Hebræo pro cœcis & claudis, ut diximus, est העורים והפסחים *Haiverim vehapischim*; potest autem in voce עורים *iverim* esse paranomasia alludens cum aculeo ad Hebræorum appellationem עברים *iberim* una tãtùm litera diversam, quã isti Transfugę dehostaverãt; cœci potiùs quàm Hebręi propterea dicendi. Claudos autem vocari apostatas à vera religione, supra docuimus ex iii. Reg. xviii, 21. ubi Elias declinantem à Dei cultu in Baalic superstitionem, populum sic increpat עד־מתי אתם פסחים *ad mathai attem posechim. quousque vos clau...*, vel, *claudicantes*, codẽ verbo quo prius claudos in loco quẽ tractamus, appellatos vidimus. Sed jam nos Evangelio reddamus.

¶ XVIII. CANANÆUS.

Cognomen Simonis Apostoli Matthæi x. 4. Marci iii. 18. nec est Gentile, ut multis locis veteris fœderis pro nepotibus, aut posteris Chanaan, cultoribus Chanaanitidis, tum enim scriberetur cum c aspirato, Græcè cum χ; sic enim Septuaginta literam primam nominis Hebræi כנען *Chanaan* reddunt Gen. ix. 16. & alibi, quod vulgatus constanter imitatur, semper Chanaan cum C. aspirato scribens. unde intelli gimus hoc nomen

nomen per C. simplex scriptum ex alia radice propagari, quam innuit Lucas Evangelij cap.vi.15.& Actorum i.13. dum Simonem hunc Zeloten cognominat, digitum intendens in vocem Hebraicam קנא *Cana*, unde est usitatum קנא *Kinne*, quod sonat *zelotypum esse*.

¶ XIX. CARO & SANGVIS.

In illis Christi verbis ad Petrum Matthæi xvi. 17. *Caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus* &c. adversativa; *sed*, satis indicat *τὸ caro & sanguis* circumlocutionem esse hominis. quam fuisse usu vulgaris sermonis ibi popularis tritam intelligimus ex multis Rabbinorum veterum locis. unum tantùm hic adscribam ex *Midrasc Berechit* pag. 2. col. 2. בנוהג שבעלם מלך בשר ודם מתקלס במרינהא, hoc est, *In consuetudine hujus mundi Rex caro & sanguis laudatur in Provincia*. Ibi *Rex caro & sanguis* significat *Rex homo*: ut intelligitur ex opposito membro per *sed* adversativam similiter ut hic, inchoato: אבל הקחש ברוך הוא, *sed Sanctus Benedictus* (hoc est Deus) *ipse* &c.

¶ XX. CEPHAS.

Ioan.i. 43. Christus Simoni dicit: *tu vocaberis Cephas*. Hebrea est, aut potiùs Chaldæa vox כיפא *Cepha* à radice כיף unde Igitur כפים Ierem.iv. 29.& Iob xxx 6. voce utrobique *petras* significante: quam ideo intelligimus è nominativo singulari כף *ceph* petram significante fluere. cui si addatur Aleph finale Syrorũ fiet *cepha* sive *cephas* Miror scriptum ab Erasmo: Hieronymum negare *cephas* hebręum esse verbum; sed Syrum, & apud eos sonare solidum. Ego contrarium apud Hieronymum reperio, in epistola ad Galat.cap. 11. sic scribentem: *quam nos latinè & græcè petram vocamus hanc Hebræi & Syri propter linguæ inter se viciniam, cepham nuncupant*.

¶ XXI. CENTVM QVINQVAGINTA TRES,

Quærenda videtur hujus numeri tam subtiliter ac minutè pręter morem designati ratio Ioan.xxi.vers. 11. ubi de piscibus agitur ab Apostolis captis, & a Petro tractis in terram. Docet S. Augustinus Tractatu in eum locum, sagenam ibi memoratam figuram fuisse triumphantis Ecclesiæ, sive congregationis omnium electorum in Beata Civitate Ierusalem cœlesti; in quam quia transcribendi sunt aliqui ex omni prorsus genere, conditione, sorte ac statu hominum, ad hoc indicandũ adhibetur numerus pisciũ centum quinquaginta trium: quoniam totidem recẽsentur piscium species, vt eruditè, ac eleganter differit S. Hieronymus Comment. ad Ezech. lib. xiv. ad cap. xlvii. illius Prophetæ, & ad illa ejus verba: *Plurimæ species erunt piscium ejus*.

¶ XXII.

¶ XXII. CONCILIVM.

Matth. v. 22. *Qui dixerit fratri suo Raca, reus erit concilio*. Est hic gradus reatus superior prius memorato reatu iudicij, & vicissim inferior reatu gehennæ, qui summus est omnium. Habent hi ordines sive gradus tres aliquid non obvium Lectori ad primum occursum, quod hic declarare conabimur. Etsi autem concilij solius, hoc est gradus secundi, ordo Glossarij explicationem hoc loco poscebat: agam tamen de duobus quoque alijs, quia cùm omnes invicem referantur, non facilè unum sine cęteris intelligitur. Describamus ante omnia totum istum ex Mattheo locum. Sic ergo habet cap. v. 21. *Audistis quia dictum est antiquis; non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis: quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis*. hæc ibi. Ostendens in his Christus excellentiam suæ Legis Evangelicę supra veterem, ait: eam pœnam, quę summa erat constituta Lege veteri homicidio, à se decerni primæ eruptioni voluntariæ irę injustę, intra solam adhuc conscientiam latenti, nec exerenti se vel per verba: quæ verò secunda erat nota Hebręis pœna gravior, eam suo judicio destinari primę ac levissimæ contumelię verborum, in quam ira injusta voluntariè animo concepta proruperit. Quod si eadem impotentiùs ruens usque ad atrox maledictum, voce *fatue* expressum pręcipitaverit; declarat ei se flagitio præscribere pœnam divino judicio post mortem infligi solitam noxijs animabus sceleratorum ante pœnitentiam inexpiatis vitæ maculis decedentium; quæ erat ignis inferni. Tria ergo Tribunalia distinguit Hebræis tunc partim ex usu pręsenti, partim ex Scriptura & Traditione nota; distinguit & pœnas ab unoquoque Tribunali decerni solitas: quas ipsa Tribunalium mentione in duobus primis tacitè innuit: in tertio pœnā disertè memorat, Tribunal ipsum clarè non exprimens. Erant in Republica Iudęorum per singulas constituti civitates consessus Iudicum numero trium & viginti, ad quos causæ de vi, rixarum, vulnerum, & cędium judicia deferebantur. hi convictos reos, capitis damnabant, & in eos animadvertebant gladio. Erat & Ierosolymis unum Gentis totius primarium Concilium, vulgò Synedrium græco nomine vocatum, ex septuaginta duobus quà Sacerdotibus, quà Legis-peritis, quà genere, autoritate, sapientia eminentibus in tota gente, ac talibus multa conquisitione, maturoque experimento probatis, conflatum. ad cujus cognitionem causæ majores, caput ipsum publicę salutis aut Religionis Sanctitatem spectantes, pertinebant. Hi convictos, impietatis pręsertim ac blasphemię, eos qui accusabantur, lapidatione damnabant: quæ pœna in illa gente censebatur humanarum & legitimarum gravissima. De primo consessu agitur Deuteronomij xvi. 18. his verbis: *Iudices & Magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per singulas Tribus tuas, ut judicent populum justo judicio.*

Et

Et libri ejusdem cap.xxi. ipso principio: *Quando inventum fuerit in terra quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, hominis cadaver occisi & ignorabitur cædis reus, egredientur majores natu & Iudices tui* (illi nimirum, quos cap.xvi. verbis modò descriptis indicarat, quibus jus erat cognoscendi de vi) *& metientur à loco cadaveris* &c. Horum Iudicum numerum in Scriptura non præscriptum, fuisse trium & viginti, constanter affirmant Rabbinorum libri, & habetur pro indubitato. nam quod afferri contra posset ex Iosepho ad septenarium hos numerum viso redigere, optimè conciliatur cum communi sententia ab Hugone Grotio ex eodẽ Iosepho observante: septem hos Magistratus duos saltem quemq; Assessores eligere solitos: quo modo ad unius & viginti capitum summam collegium excrescebat: quibus duos facile potuit usus publicus adjungere, ut, qui constanti testimonio Scriptorum certus & notus habetur, trium & viginti numerus extaret. Hic cœtus propriè *Iudicium*, græcè κρίσις, hebraicè דין *din* nuncupabatur: sicut & Senatus major duorum & septuaginta, de quo mox agemus proprio vocabulo, Cõcilium, græcè συνέδριον, & hebraicè, ex greco sumpto verbo, סנהדרין *sinedrin* vocari erat solitus, quamquam hęc interdum permiscebantur. Ita ut synedrium quoque magnum דין *din*, hoc est *Iudicium* diceretur: & vicissim Senatus illi minores civitatum singularum *Concilia* interdum, sive synedria vocata reperiantur. sed hæc rariora sunt. vulgò autem cum *Iudicium*, aut *Concilium* simpliciter memorantur, primo verbo Collegium minus viginti trium, secundo majus & singulare in tota gẽte septuaginta duum seniorum intelliguntur. Similiter Senatorum nomen utrisque commune erat: ut de minori collegio intelligitur ex cap. xxxi, Proverb. 23. de Muliere forti: *Nobilis in portis vir ejus quando sederit cum Senatoribus terræ*. nam hi Iudices forum habebant *in portis civitatum*. Summa pœna quam decernere poterant, erat mors gladio illata, ut summum criminum ad ipsorum cognitionem pertinentium erat homicidium, cui propriè talis pœna constituitur Num.xxxv.16. *Si quis ferro percusserit, & mortuus fuerit qui percussus est, reus erit homicidij, & ipse morietur*. Quamquam autem quo tempore Christus hęc loquebatur potestas morte plectendi ablata Iudæis per Romanos fuerat, ut ipsi fatentur Ioan.xviii.31. dum ajunt: *Nobis non licet interficere quemquã*. Christus tamen tam de hoc primo consessu, quod *Iudicium* vocat quàm de secundo, quod *Concilium*, sive συνέδριον, appellat, ex usu antiquo loquitur, qualis extabat in libris sacris, & constanti tot seculorum exercitio usurpatum fuerat: non attendens ad recentem mutationem in eo factam. Quamquam nec hæc ipsa talis erat, ut potestatem decernendę mortis Iudæis Iudicibus prorsus eriperet; sed tantùm executionem ejus suspenderet, quoad sententiam eorum Romani Præsides causa cognita confirmarent. Sic enim videmus in Evangelio capto Christo, & coram interrogato, Magnum Synedrium eum declarasse reum mortis; & mox ad impetrandam confirmationem & executionem sententię istius ad Pilatum accessisse. Si quis porrò antiquissimam originem hujus consessus

ac

ac Tribunalis primi, ad cognitionem & decisionem primam causarum ac criminum frequentiorum in singulis civitatibus positi, è monumentis Hebraicæ Reipublicę repetat, reperiet eam, ni fallor, Exodi xviii. v. 17. ubi Iethro Mosis Socer consilium in primis sapiens, atque utile Genero dat, eligendi viros idoneos è populo, qui cognitioni quotidianarum litium & querelarum attenderent, cum potestate minora definiendi, majoribus Moysi reservatis. Hactenus dictum de primo Tribunali, quod *Iudicium* hoc quem tractamus loco dicitur. Secundum ibi Concilium vocatum, Synedrium erat magnum, unicum in tota gente, Ierosolymæ residens; de quo deinceps pauca colligam pro pręsenti usu. Quo tempore fame cogente, & Iosepho filio vocante, Iacob cum universa familia è Chananitide migravit in Ægyptum ejus progenies jam in populum excrescens ad numerum septuaginta capitum pervenerat, ipso Iacobo & Iosepho in ea summa non computatis, ut innuit Scriptura Exodi i. 5. his verbis: *Erant igitur omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Iacob, septuaginta: Ioseph autem in Aegypto erat*. Cùm igitur pervenerunt in Ægyptum, & ibi tunc primùm in gentem ac populum peculiarem coalescere ceperunt, duo & septuaginta capita numerabantur. Hujus numeri memoria, sobolescente deinde in multa millia Israelis stirpe, peculiari prærogativa honorata est: conservato semper Collegio seniorum septuaginta duum Primorum gentis, qui eam repręsentarent. Ad hos jussus est Moyses Exod. iii. 16. *Missionis suæ indicium deferre*. cujus mandati executio cap. sequenti vers. 29. redditur. Ac quãquam ibi numerus non exprimitur; Exodi tamen xxiv. 9. referuntur ascendisse montem cum Moyse, Aarone, & hujus duobus filijs, *septuaginta seniores*, sic, ut sæpè aliàs, numero rotundo, pro duobus & septuaginta recensiti, ex antiquo, sine dubio & semper observato gentis usu. Hi quamdiu in Ægypto Israeliticus populus mansit, Ius gladij, aut necis inferendæ non videntur habuisse: vivebant enim sub Pharaonis imperio ejus Legibus & Magistratibus subditi, ad quos vindicta criminum jure pertineret. Ac ne tum quidem cum Maris Rubri transitu ægyptia liberati tyrannide sui juris ceperunt esse, statim autoritatem judicandi acceperunt. habebant enim supremum moderatorem à Deo datum Mosem, ex cujus arbitrio pendebant. qui solus initio per sese causas decidere solebat; donec Soceri consilio, ut dixi, obtemperans, pręfecit delectos è populo cognoscendis causis minoribus, majoribus sibi tum adhuc uni reservatis sine, ulla participatione Senatus septuaginta virum. quod manifestè demonstratur ex eo, quod eodem cap xxiv. v. 13. & 14. Moses cum solo Iosue ulterius ascendens in montis verticem ad hos ipsos qui cum Aarone aderant septuaginta seniores, sic loquitur: *Expectate hic donec revertamur ad vos. Habetis Aaron & Hur vobiscum. si quid natum fuerit quæstionis* (majoris videlicet quàm ut decidi possit à minoribus Iudicibus jam antea Exod. xviii. institutis) *referetis ad eos*. non autem vos ipsi videlicet dijudicabitis; quippe qui tali utique potestate careatis, Postea tamen cum ipsę istæ majores causæ Moysis cogni-

gnitioni reservatę multitudine ac gravitate tales evasissent, ut ijs quæ opus erat maturitate digerendis ac finiendis unius, presertim alijs etiam occupati, hominis capacitas non sufficeret; tandemque is quasi oneri succumbens, fateri suam infirmitatem coactus fuisset, sic loquens ad Dominum Num.xi.14. *Non possum solus sustinere hunc populum, quia gravis est mihi* &c. Audivit mox à Domino: *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri; & duces eos ad ostium Tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam & loquar tibi: & auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris.* Executio mandati, & illapsus spiritus in septuaginta viros, qui vocati aderant & in Eldad & Medad duos ex eodem collegio, qui cum descripti fuissent, non exierant ad tabernaculum, narratur mox ibidem à versu 24. En origo judiciariæ potestatis Synedrio magno communicatæ: quæ in ea permansit sub Iudicibus, Regibus, & per interregna quæ contigerunt, usque ad Herodis Regnum, & post illud, redacta licet in Provinciam Romani Imperij Iudæa, usque ad Vrbis & Templi excidium ultimamque dispersionem Gentis. Hoc concilium est cujus hoc loco fit mentio, cujus cùm propria esset cognitio criminum, præsertim impietatis & violatæ religionis, reis istorum convictis pœnam decernebat lapidationis, quæ Achani sacrilegij comperto irrogata est, Iosue vii. 25. Ea Christus, invidia laborans affectatę Divinitatis, dignus judicabatur ab impijs Iudçis, lapides ideò tollentibus, ut jacerent in eum, Ioan.viii. 59. & x. 31. ubi à Christo interrogati quam ob causam lapidare se vellent: respõderunt: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Quare non est dubium quin, si Magno Synedrio jure veteri plectendi more ac ritu suo quos damnasset, uti tunc per Romanos licuisset, cùm Christum pronunciavit *reum mortis*, Matth.xxvi. 66. lapidaturi eum fuerint. quod & Ioannes indicavit cap.xviii.v. 32. ubi cùm retulisset Iudæos dixisse Pilato: *Nobis non licet interficere quemquã.* subjungit statim: *ut sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.* Nempè cum sæpè prædixisset se exaltandum ut serpentem in deserto, & alibi clariùs, crucifigendum. quod ut adimpleretur, oportuit eum morte affici more àc ritu Romanorum. Iudæi enim non crucem ipsi decrevissent; sed lapidationem.

Præter hæc duo Tribunalia humana, notum erat Iudæis tertiũ multò omnium formidolosissimum, Divinum. quis enim eorum ignorare poterat id oraculum quo Salomon suam illam celeberrimam concionẽ libro Ecclesiastæ perscriptam concluserat & quasi obsignaverat: *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicium pro omni errato* &c. ut omittam alia permulta similis sententiæ Prophetarum loca. Porrò illud quoque declaratum ipsis erat, pœnam isto Divino judicio noxijs convictis infligi solitam ignem esse inextinguibilem & æternum. unde est illud Isaiæ xxxiii. 14. impios deterrentis à peccando: *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

 Chri-

Christus autem hoc maximè agebat sermonibus ad Populum & Discipulos suis, prout ex Evangelio passim constat, ut istam pœnam & ejus metum inculcaret: *Nolite*, inquiens, *Timere eos qui occidunt corpus* (Iudices videlicet minoris majorisve Tribunalis jam declaratorum) *sed potius eum timete qui potest animam & corpus perdere in gehennam*. Mat. xx. 28. gehennæ vocabulum æterno inferorum incendio designando usitatum Christo fuisse, interim sumo, id suo postea loco clarius demonstraturus. qui ergo Matth. xxv. 41. memoratur ignis æternus, in quem à Iudice mittuntur immisericordes: & infernus, in quo sepultus dives Epulo cruciabatur in flamma, Luc. xvi. 22. & 24. gehenna est hic memorata à Christo Domino. Iam resumamus verba, quæ declaratum imus. Reus judicij is dicitur, qui est obnoxius pœnæ capitali, gladio inferendæ. Reus concilij, merito blasphemiæ aut sacrilegij addicendus lapidationi. Denique reus gehennæ ignis, qui moriens in peccato gravi, audit à Deo Iudice: Ito in ignem æternum. Significat ergo Christus peccata etiam venialia, qualia sunt, eruptio iræ non cohibitæ, & odium animo conceptum sine voluntate damni gravis inferendi: & eatenus tantùm efficax, ut linguam expediat in prolationem verbi non graviter injuriosi; talia, inquam, peccata, docet Christus; posse justè à Deo puniri permissione mortis inferendæ gladio, aut etiam atrocioris, qualis per lapidationem & acria tormenta contingit laceratis & discerptis. ubi verò in atrocem contumeliam maledicto acerbo, quale est vocare hominem fatuum, ira injusta proruperit: cùm id non sine peccato mortali gratiam justificantem excludente fiat; qui ejusmodi iræ impetu eousque volens abreptus fuerit, declarat Christus reum esse gehennę ignis; hoc est dignum æternis inferorum supplicijs. Observo hic in tribus supra memoratis gradibus anathematis Iudaici *niddui*, *cherem*, & *maranatha*, non obscuram posse animadverti allusionem ad tria hoc loco explicata Tribunalia, & ab ipsis infligi solitas pœnas. *Niddui* enim excommunicatio minor, mortem civilem infert homini, separando eum à convictu & consuetudine etiam domesticorum, prout ibi declaratum est. *Cherem* eandem mortem circumstantijs horribilioribus cumulat. *Maranatha* denique Divinum instans, post mortem in singula momenta inevitabiliter imminentem, judicium denuncians, ignis sempiterni terrorem admovet. Denique admoneo ex modò dictis pendere explicationem loci obscurissimi, & passim vexatissimi Ioan. xvi. 8. *Cùm venerit ille* (*Paraclitus*) *arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio*: prout inferiùs demonstrabimus verbo *Iustitia & Iudicium*.

¶ XXIII. CRVX.

Cùm Christus Dominus Matth. x. 33. xvi. 24. Marc. viii. 34. Luc. ix. 23. eos qui Discipuli ejus esse voluerint, jubet Crucem quemque suam tollere, & sic ipsum sequi, manifestú est Crucis vocabulo, non patibulum ligneum,

ligneum, sed aliud quidpiam symbolicè designare. Id quale sit, non alius, quod viderim, clariùs simul & breviùs explicat quàm Nilus Rhodius Metropolita, Græcus Scriptor, in Oratione perelegante quam edidit, in laudem Sanctæ Matronæ Virginis Chiensis, cujus typis non excusæ copiam mihi fecit humanitate sua solita Illustriss. Leo Allatius. ibi Autor ille pag. 6. cùm dixisset: Sanctam Matronam sublata in humeros Cruce, Christum verè ac strenuè secutam; statim subdit: Τί δὲ ὁ σταυρός; *Quid autem est Crux?* moxque respondet: ἡ ὁλοσχερὴς ἀποστροφὴ τῆς ἐν ῥᾳστώνῃ ζωῆς· καὶ ἡ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀκινησία· καὶ ἡ τελεία τῶν παθῶν ἀπονέκρωσις. *Aversio plena à voluptatibus vitæ; immobile decretum non peccandi, & perfecta cupiditatum mortificatio.* Post quæ tria adjungit: τούτων γὰρ ἁπάντων ἐμφαντικὸς ὁ σταυρός. *hæc enim omnia Crux significat.* prout singillatim fusè ac disertè declarare pergit Orator ille multùm accuratus & elegans.

¶ XXIV. CYRINVS.

Luc. ii. 2. *Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino.* Hujus viri nomen hic in Græco scribitur Κυρήνιος, quod sic propiùs accedit ad Romanum ipsius proprium vocabulum. Est enim hic Publius Sulpitius Quirinius sæpè memoratus Tacito, secundo & tertio Annalium, ubi etiam Actorum ejus summam colligens, docet eum: *impigrum militiæ, & acribus ministerijs consulatum sub Divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium Castellis, insignia triumphi adeptum, datumque Rectorem C. Cæsari Armeniam obtinenti.* quæ non frustrà descripsimus. Ex his enim apparet in gratia eum, & existimatione præcipua apud Augustum fuisse: ut jam appareat causa cur ei Iudeę cẽsum commiserit; prĕsertim in finitimis Syriæ locis diù versato per occasionem belli Ciliciensis. Hic igitur ab Augusto extraordinariè missus in Syriam, quo tempore illam Sentius Saturninus gubernabat, ad censum ibi condendum, anno Iuliano 45. descriptionem Iudææ fieri jussit eam, cujus occasione Iosepho cum Beata Maria Bethleemum profectis, Christus ibi natus est extremo Decembri, ac mox Kalendis Ianuarij Anni Iuliani 46. circumcisus, & Iesus vocatus. ex quibus Kalendis procedit æra Christiana, cujus nunc annum numeramus millesimum sexcentesimum sexagesimum tertium. Primus autem fuit Iulianus 46. eodem inchoans die, quo item Magistratum inierunt Consules C. Cæsar, & Æmilius Paulus: fuitque idem annus Augusti 45. urbis conditæ 754. Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ adhuc currente anno quarto. sed Olympiadis centesimæ nonagesimæ quintę anno primo ęstate proxima inchoando. Periodi Iulianæ ineunte anno 4714. Accuratè porrò Sanctus Evangelista hanc descriptionem primam à Quirinio factam admonet, ut eam ab alia distinguat post annos decem ab eodem facta, de qua Iosephus lib. Antiquitatum xvii. extremo hæc habet: Τῆς δὲ Ἀρχελάου χώρας ὑποτελοῦς προσνεμηθείσης τῇ Σύρων, πέμπεται Κυρήνιος ὑπὸ Καίσα-

ρος, ἀνὴρ ὑπατικὸς, ἀποτιμησόμενος τὰ ἐν Συρίᾳ, καὶ τὸν Ἀρχελάου ἀποδωσόμενος οἶκον. hoc est: *At regione, quæ sub Archelai ditione fuerat, vectigali contributa Syriæ, mittitur Quirinius à Cæsare, vir consularis, tributi pensitationem censu habito taxaturus per Syriam, & ipsam Archelai venditurus domum.* Prima ergo descriptio mera fuit ἀπογραφὴ sine indictione vectigalis. Vivebat enim tunc Herodes Magnus, cui Regnum Iudææ Romani semper immune liberumque reliquerunt. Ac ne Archelao quidem ejus filio toto decennio regnante, quidquam inde exegerunt tributi nomine; quoad, ut hic docet Iosephus, eo Romam vocato, ac mox in exilium Viennam misso, Regnum ejus vectigale Cæsari factum est, Quirinio eò remisso, qui non jam solùm capitum numerum describeret, ut prius fecerat, sed vectigal præterea pendendum indiceret. Quæ novitas Iudæ Galilæo rebellandi occasionem dedit, ut initio libri xviii. Iosephus memorat: cùm prima descriptio, quippe innoxia, neminem moverit, ac propterea non digna memoratu visa, à Iosepho prætérita fuerit. unde prorsus vanum & enerve duceretur argumentum ad eam negandam: cũ præsertim ejus Acta diù postea publicè custodita, Iustini Martyris, Tertulliani, imò S. Ioannis Chrysostomi tempore, adhuc omnium oculis exposita fuerint, ad magnam Evangelicæ fidei confirmationem. quare ista gravissimorum Scriptorum hic describere testimonia tanti visum est. Sanctus ergo Iustinus Martyr Apologia ii. pro Christianis, quam Antonino Pio nuncupavit; fermè sub medium, cùm recitasset vaticinium Micheę prædicétis nasciturum Christum in Bethleem Iudę, hęc subijcit. Κώμη δέ τις ἐστὶν (ἡ Βηθλεὲμ) ἐν τῇ χώρᾳ Ἰουδαίων, ἀπέχουσα σταδίους τριάκοντα πέντε Ἱεροσολύμων, ἐν ᾗ ἐγεννήθη Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς καὶ μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν γενομένων ἐπὶ Κυρηνίου τοῦ ὑμετέρου ἐν Ἰουδαίᾳ πρώτου γενομένου ἐπιτρόπου. hoc est: *Est autem Bethleem Pagus quidam in regione Iudæorum, distans stadijs triginta quinque Ierosolymis, in quo Christus natus est, ut discere potestis ex Tabulis census actis à Quirinio vestro Primo in Iudæa Procuratore.* Ita Iustinus, Primum Romani Imperatoris in Iudæa Procuratorem Quirinium rectè vocans: non quod tunc cum censum illum, sive descriptionem primam egit jussu Augusti, Procurator Iudæę fuerit. regnabat enim tunc ibi pleno per Romanos jure Herodes, cui mortuo successit in Regno Archelaus. Sed eò respiciens, quod decennio post initum ab Archelao Regnum contigit: nempe Archelaum à Tiberio Cæsare citari Romam, & postmodum in exilium pelli: mitti verò rursum ab eodem Quirinium in Iudæam, ut eam vectigalem factam Syriæ contribueret, & ipsam Archelai domum venderet, ut ex Iosepho retulimus. Tunc enim Procurator primus Romanorũ in Iudæa facta Imperij Provincia Quirinius fuit, idem qui decennio ante priorem descriptionem sine indictione tributi jussu Augusti fecerat ibidem.

Tertullianus libro adversus Iudæos post medium pag. 219. edit. Rigaltij, sic scribit: *Neque enim ulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum flori quidem ob gratiam adæquatum, ex stirpe autem Iesse deputatum, per Mariam scilicet inde censendum. Fuit* enim

enim de Patria Bethleem, & de Domo David, sicut apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus. Idem alibi de hac descriptione per Quirinium jussu Augusti facta, quam ideo vocat *Censum Augusti*, loquens, addit: *Quem testem fidelissimum Dominicæ Nativitatis Romana Archiva custodiunt.* Idem lib.iv.in Marcionem pag. 552. edit. Rigalt. *Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Iudæa per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus*(Christi)*inquirere potuissent.* Quę fit in his verbis mentio Sentij Saturnini, videtur ex ipsis illis, quæ citantur Censualibus Tabulis sumpta. Erat hic Pręses Syriæ, quo tempore missus eò ab Augusto extra ordinem Quirinius censum egit. Fit autem ferè, ut majoribus & ordinarijs Potestatibus assignentur, quę à delegatis in eorum ditione geri contingit. quare in fronte harum Tabularum credibile est comparuisse nomen Sentij Saturnini ut Proconsulis Syriæ, cui Iudæa jam tum contribuenda destinabatur situ ipso ac vicinia terrarum, etsi adhuc esset libera,& sui juris Regem haberet; quamquam & ipsum Romanorum beneficio regnantem & ipsis obnoxium. Perdurasse porrò etiam longè post Tertulliani tempora in Tabulario Romano præclarum istud monumentum,& visi à Christianis solitum, ac ostendi Ethnicis ad confirmationem Evangelicę fidei,intelligitur ex Chrysostomo sic in hunc Lucæ locum scribente: ἔνθεν δῆλον ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη (Χριστὸς δηλονότι) ἐκ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίᾳ κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς ῥώμης ἔξεστιν ἐντυχόντα καὶ τὸν καιρὸν τῆς γραφῆς μαθόντα, ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν βουλόμενον. hoc est: *Unde manifestum est Christum natum tempore primæ descriptionis. id quod licet hodieque cuivis volenti perspicere consulendo palàm expositos in urbe Roma codices,quibus tempus descriptionis accuratè consignatum extat.* Videntur hi codices, cum alijs Romanæ Reipublicæ atque Imperij monumentis,flammis Gotthicis perijsse. qui si superessent, non hodie dubitaremus quibus Consulibus,quove Anno urbis conditę Christus natus sit.

¶ XXV. DIDRACHMA.

Matth.xvii. 23. *Et cùm venissent Capharnaum,accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma?* Hæc pecunia exigebatur in usum Templi, juxta legem Exodi xxxii.latam, his verbis: *Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: quãdo tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis cùm fuerint recensiti. Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen,dimidium sicli iuxta mensuram Tẽpli. Siclus viginti obolos habet. media pars sicli offeretur Domino. qui habetur in numero à viginti annis & supra, dabit pretium. Dives non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Susceptamque pecuniam, quæ collata est à filijs Israel, trades in usus Tabernaculi testimonij, ut sit monumentum eorum coram Domino.* Hæc ibi. Porrò dimidium sicli didrachmo æquivalere docet Iosephus sic scribens: ὁ δὲ σίκλος νόμισμα ἑβραίων ὤν, δέχεται

δραχ-

δραχμὰς τέσσαρας. hoc est: *Siclus autem nummus Hebræorum est, continens drachmas quatuor*. Sed contra hoc in speciem pugnat versio Septuaginta Interpretum in hunc ipsum Exodi locum. Pro illis enim verbis supra descriptis Vulgatę nostrę: *Hoc autem dabit omnis* &c. Gręca Septuaginta Senum interpretatio sic habet: καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ δώσουσιν .... τὸ ἥμισυ τοῦ διδράχμου κατὰ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον. *Et hoc est quod dabunt .... dimidiũ didrachmi juxta didrachmum sanctum.* Hęc conciliantur si quis observet differentiam duarum drachmarum, Atticæ & Alexandrinę, quarum prior usitata Ierosolymis, ut distinctè Iosephus admonet, quarta pars erat sicli Sanctuarij. Posterior duplo major, dimidium pendebat ejusdẽ sicli, quam propterea Septuaginta in Ægypto scribentes, & ideò Ægyptijs usi ponderibus, didrachmum Sanctum appellant, quod Atticis & Incolis Iudæę tetradrachmum est. Cæterùm Attica drachma; ut Veteres magno consensu tradunt, ejusdem erat & valoris & ponderis cum denario Romano, quod valebat non multò plus hodierno iulio. Ex quo didrachmi pretium ad monetam nobis notam revocare facilè fuerit. De hoc tributo duo sunt observanda. Prius personale illud fuisse: hoc est, non domicilij aut soli ratione debitum; sed ipsa nascendi conditione Iudęo cuivis impositum, unde illi erant obnoxij etiam peregrè degentes. Ac quia Iudæi magno numero in cęteris Provincijs atque urbibus vivebant, ex locis ubi domicilium habebant mittere quotannis Hierosolymam soliti erant magnas pecuniæ summas ex didrachmo & alijs Templi iuribus, primitijs, oblationibus, votis redactas; usque ad Gentilium invidiam; querentium exinaniri Provincias, & totum Orbem Iudęorũ Sacerdotibus vectigalem reddi. unde sunt illa Ciceronis in oratione pro Flacco: *cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & omnibus provincijs vestris Ierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto ne ex Asia exportari liceret*. quod rectè illum fecisse defendit. Alterum observatu dignum, est: tributum istud non Regi, Reipublicæ, aut Fisco, sed Deo solutum à Iudęis, Dominum eum suum, seque illi servos sic agnoscentibus. unde in descripta ex libro Exodi lege vidisti scriptum: *Dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino*. Domino, inquam, Deo non homini Principi aut Magistratui. unde Christus rectè colligit immunem sese ab hujus pensitatione tributi; quippe qui filius Dei verus esset, nec legibus aut conditionibus subjaceret, quę status servorum essent propriæ. Hæc sententia est illorum Christi verborum: *Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filijs suis, an ab alienis? Et ille dixit: ab alienis: ergo liberi sunt filij*. Tamen ne scandalizarentur qui exegerant, solvit Christus quod non debebat, expenso in id statere, æquivalente siclo, quem staterem in ore piscis hamo capti Petrus invenit, de quo pisce (nec remissiunculam Lector invideat) quos lusi versiculos apponam.

Pro Christo iste fidejubet, vademque
Piscis divite promit ore nummum,
Mutus pro Domino perorat Actor;

Sit

Sit pistis licet insolensque fandi:
Hic glossargyrus argyrostomusque est;
Huic argentea vox sonat Patrono.

Cæterùm, ut de didrachmis absolvam; ea post destructum à Tito Templum Vespasianus ejus Pater pendi Romano Capitolio à Iudęis ubivis terrarum exulantibus jussit. Autor Iosephus lib. vii. de Bello cap. 27. sic scribens: φόρον δὲ τοῖς ὅπου δήποτ᾽ οὖσιν ἰουδαίοις ἐπέβαλε δύο δραχμὰς ἕκαστον κελεύσας ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὸ Καπιτώλιον φέρειν, ὥσπερ πρότερον εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν συνετέλουν. *Tributum autem ubicumque degentibus Iudæis injunxit, drachmas duas unumquemque jubens in Capitolium annis singulis cōferre: sicut prius in Templum Hierosolymitanum conferebant.*

¶ XXVI. DIES HERODIS.

Matth. ii. 1. *Cùm natus esset Iesus in Bethleem Iuda in diebus Herodis Regis*. Luc. i. 5. *Fuit in diebus Herodis Regis*. Dies Regis alicujus, Hebrææ linguæ consuetudine significant, spatium temporis quo quisq; Rex rebus præest, ab inauguratione ejus, aut inita possessione Principatus, ad obitum. Hoc ostendunt illa, quæ tam frequenter occurrunt in libris Regum: *Nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum Regum* &c. Et libri duo, quos *Paralipomenon* vulgò dicimus, Hebraicè vocantur דברי הימים *dibre haiamin. verba dierum*, hoc est narrationes Actorum cujusque Principatus. Iudęis Christo ęqualibus, aut posterioribus maximè illustris memoria fuit Regni Herodis senioris, propter opes, autoritatem, diuturnitatem, magnitudinem gestorum & successuum, quę illi apud suos titulum Magni pepererunt. Is enim visus est Regnum ac nomen Iudaicum propè antiquo splendori, si non Davidicorum ac Salomonicorum, saltem Osiæ ac Iosaphati, temporum restituisse. quę prosperitas ut major desiderabiliorque videretur, secutarum post Herodem primum mutationum infelicitas effecit. Hinc *dies Herodis* Iudęi etiam superstitiosè quotannis celebrabant ubicumque forent Gentium, irrisi eo nomine à satirico Persio Sat. v. his verbis:

At cum
Herodis venere dies, unctaque fenestra
Disposita pinguem nebulam vomuere lucernæ &c.

Quod ad Evangelistas modò recitatos attinet, pręsertim Matthęum, mētio ab ijs facta *dierum Herodis*, ut equidem opinor, digitum intendit ad celeberrimam Prophetiam Iacobi Patriarchæ Gen. xlix. 10. qua disertè prędictum fuerat *non auferendum sceptrum de Iuda, & Ducem de femore ejus, donec veniret qui mittendus esset, & foret expectatio gentium*. Fides, inquam, hujus vaticinij exigebat, ut Messias hic indicatus tunc nasceretur, cùm adhuc Sceptrum, hoc est Regia dignitas, in aliquo resideret qui natus esset ex stirpe Iudę, famosę ac celeberrimę inter Israeliticas Tribus, Autoris. quia verò ultimus aut penultimus eorum, qui pleno jure potestatis Regię Iudæę dominati sunt, fuit hic Herodes senior Anti-

patri

patri filius ex Tribu Iudę, distinctè notandum fuit Christum *in diebus ejus*, hoc est, eo regnante natum. Fingamus autem verum esse quod multi dicunt: Herodem fuisse Idumæum Alienigenam, nihil ad ullam Israeliticam Tribum, nedum ad Iudęam omnium principem, pertinentem, quomodo tunc constabat fides Oraculo Iacobi, disertè pollicenti *non defecturum è Iuda sceptrum*, hoc est Regiam potestatem in aliquo è posteris Iudæ filij Iacobi? In aliquo, inquam, qui non quomodocumque ad Iudę Tribum aggregatus sit, sed qui verè ortum traxerit *ex femore ejus*, & naturali generatione ex ejus stirpe prognatus fuerit: utique cùm manifestum sit, Sceptrum, sive Regnum, posterorum Iudæ cessasse in Iechonia, sine liberis, Babylone moriente. Etsi enim scimus post solutam à Cyro captivitatem, & remissos in Patriam Iudęos, Zorobabelem ex eadem Iudæ stirpe Principatum ibi quemdam habuisse, non tamen id Regnum fuit, sed Magistratus Regibus Persidis obnoxius, nec ad filios hęreditario jure transmittendus, sed ex nutu dominantium pendens. Destructa verò postea per Alexandrum Macedonem Monarchia Persarum, Iudęa ipsi Alexandro, & ejus successoribus paruit, nemine ibi, ne umbra quidem, aut nomine tenus, regiam exercente potestatem. Fuit quidem tempus cùm adjuvante Deo à Iudæis Antiochi Epiphanis tyrannidem non ferentibus, jugum Imperii Gręcorum excussum est, Ducibus filiis Matathiæ Iuda, Ionatha, & Simone; cujus filius Ioannes Regis titulum & autoritatem non modò ipse obtinuit, sed & in posteros transmisit, regnantes post ipsum in Iudęa usque ad Antigonum, qui ultimus ex Assamonæorum, sive Maccabæorum, familia Rex Iudæę fuit à Marco Antonio Triumviro bello victus & capite plexus in gratiam Herodis, qui Patris & suis in Romanos meritis, subdolisque artibus regiam in Iudęam potestatem sibi suæque domui eblanditus est; quam & in Archelaum filium transmisit in novem dumtaxat annos, post quos Archelao in exilium, ubi perijt, ejecto, Iudęa Provincia Romanorum facta, & Syriæ, ut diximus, contributa est. Verùm Assamonæi è Simone Maccabæo propagati Reges (id quod certò est certius) non ex Tribu Iuda, sed è Levitica, & Sacerdotali Aaronis familia fuerunt. unde & ijdem existere Sacerdotes summi, utraque potestate civili & sacra in sese conjuncta. Dicendum ergo necessariò est: cum morte Iechonię cessavit in Tribu Iudę Regnum; non tamen penitus ablatum; quia restituendum familiæ Iudæ in Herode fuerat. quem revera fuisse ortu Iudæum testatur Nicolaus Damascenus Historicus magni nominis ei familiaris, ut ultrò Iosephus fatetur; quamquam ipse longè posteriùs scribens, & odio suæ Gentis in Herodis domum obsequens, quòd ea Reges Assamonæos oppressisset, id falsò & adulatoriè jactatum excipiat. Verba Iosephi hæc sunt lib. xiv. Antiquitatum cap. 11. Φίλος δέ τις Ὑρκανοῦ Ἰδουμαῖος Ἀντίπατρος λεγόμενος, πολλῶν μὲν εὐπορῶν χρημάτων, δραστήριος δὲ τὴν φύσιν ὢν καὶ στασιαστὴς, ἀλλοτρίως εἶχε πρὸς τὸν Ἀριστόβουλον καὶ διαφόρως, διὰ τὴν πρὸς Ὑρκανὸν εὔνοιαν. Νικόλαος μέντοι φησὶν ὁ Δαμασκηνὸς, τοῦτον εἶναι γένος ἐκ τῶν πρώτων Ἰουδαίων, τῶν ἐκ Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικομένων Hoc est;

Amicus

Amicus autem quidam Hyrcani Idumæus Antipater nomine, divitijs abundans, acer natura, manu promptus & factiosus, alieno ab Aristobulo animo, diversa sentiebat in gratiam Hyrcani. Hunc Nicolaus Damascenus oriundum fuisse ait è stirpe primorum Iudæorum, qui Babylone in Iudæam redierunt. Hæc Nicolaus affirmabat de Antipatro Herodis Patre, Idumęo ex habitationis loco, dicto. Potuit autem æqualis illorum temporum & familiarissimus Herodi, perspectam habere ex certissimis monumentis veram Genealogiam ac Stemma Domus Antipatri, in qua omnes nobiles solent esse diligentes; pręsertim in Israelitica gente, in qua Genealogicarũ tabularũ per singulas etiam tenues familias summa solebat esse tum conficiendarum exactio, tum custodiendarum fides. Sed ne quis unius antiqui testis singularem autoritatem elevet, adjungimus ecce illi alterum. Tomo ix. Bibliorum Parisijs editorum à V.C. Michaële le Iay post libros Maccabęorum vulgatos, subjungitur liber alius Arabicus cũ interpretione Latina à pag. 799. in quo multa narrantur ex ijs quæ utroque Maccabæorum habentur libro, & quædam nova produntur, continuata narratione usque ad Herodem Regem; cujus Genitor Antipater capite xxxv. disertè asseritur fuisse è Tribu Iuda. his verbis: *Erat Antipater vir de Iudæis ac de filijs quorumdam eorum qui ascenderant de Babylone cum Esdra Sacerdote.* Hæc ibi: quæ multis ex Historia temporum illorum ductis argumentis & conjecturis fulciri possent, si vacaret, aut opus esset hic morari. Videri possunt quæ vir doctissimus & diligentissimus Torniellus in suis Annalibus veteris Testamenti Anno Mundi 4018. num. vii. & seq. plurima congerit ad hoc idem adstruendum. Nobis pro instituto quæ diximus, satis sunt: superestque tantùm ad explendum hunc locum, definire quot fuerint hi memorati ab Evangelistis *dies Herodis* quot, inquam, annis ille regnaverit; aut saltem quo pręcisè anno sit defunctus. Breviter dico: Regnasse Herodem annis triginta septem, initio principatus ducto à captis per Sosium Hierosolymis Antigono sublato. hoc est: ab anno Iuliano nono, Augusti octavo, urbis conditæ 717. Olympiadis 185. anno quarto, Consulibus M. Agrippa, & L. Gallo: quo tempore ipse Herodes tricesimum quartum ætatis annum inchoaverat. mortuum verò esse septuagenarium anno Iuliano 46 Augusti 45. urbis conditę 754. Olympiadis 194. anno quarto nondum penitus elapso, sed post paucas hebdomadas locum cessuro initiis novæ Olympiadis 195. Denique Coss. Cajo Iulio Cęsare, Nepote Augusti, & Æmilio Paulo. Decessisse autem circa Pascha lento morbo consumptum, circa cujus initium conspecta est Ierosolymis Eclipsis Lunę die 29. Decembris hora 5. post meridiem m. 14. f. 44. quę duravit horàs 2. m. 41. f. 20. ac consequenter statim post Solis occasum conspicua cunctis fuit per horas fermè duas. fuit autem digitorum 7. m. 45. hoc est digitorum ferè octo. quatriduo ante, nempe 25. Decembris Christus Dominus natus in Bethleem fuerat; & triduò post circũcisus, Iesu nomen accepit ipsis Kal. Ianu. Anni Iuliani 46. Periodi Iulianę 4714. unde procedit initiũ Æræ Christianæ vulgaris, à qua hic annus numeratur 1663.

¶ XXVII. DORMIRE.

Ioan.xi.2. Christus ait: *Lazarus amicus noster dormit*. Paulò post: *Dixerat autem Iesus de morte ejus*. Periphrasim mortis per somnum qui propriam putant mortis Iustorum, refelluntur ijs Scripturę locis, quæ Ieroboamum, Baasam, Amri, Achabum, & alios homines impios, & ad extremum impœnitentes, non minus dormisse eum Patribus in morte dicunt, quàm Abraamum & Davidem. Veriùs dicemus esse istum quemdam Euphemismum instinctu naturę communis apud omnes ferè gentes usitatum. Amat enim genus hominum, horrore ac pudore quodam innato, tristium & obscœnorum necessaria mentione vicarijs vocibus defungi. Hinc Latini *fuisse* & *vixisse* pro *mori* dicunt. Græci cùm mortuum indicare volunt, μακαρίτην vocant. quòd videtur imitatus Persius, dum Sat.iii. sic scribit:

Hinc tuba, candelæ, tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis. &c.

Hebręis dormire utrumque usum exhibet. nam & mortis tristitiam & τῶν ἀφροδισίων ingratam memoratu fœditatem eo verbo circumloquuntur; ut apparet ex Gen.xxxiv. 33. & 34. Exodi xxii. 16. Levitici xix. 20. xx. 21. locisque alijs sexcentis. Severus Sulpitius ad aliud genus turpitudinis velandum isto vocabulo usus est, dum in Historia referens quod legitur cap.24. libri primi Regum: *ingressum Saulem in speluncam ad purgandum ventrem*, scribit in ea spelunca dormivisse Saulem: honestè videlicet exprimens rem dictu subturpem.

¶ XXVIII. ELI & ELOHI

Matth.xxvii.46. *Eli Eli lamma sabactani*. Marci xv. 34. *Elohi Elohi lamma sabactani*. Initium est Psalmi xxii. si more Hebræorum numeramus, Latini & Græci xxi putant. Hunc Psalmum videtur in animo, atque adeo in ore habuisse Christus Cruci affixus, ut solebat Prophetias eventis admovere. Sed quædam diversitas est. Hebręa sic habent: אלי אלי למה עזבתני, *Eli Eli lamma azabtani*; quam lectionem Latina Vetus exhibet. id quod Drusius *a* stomachans Hieroymo imputat. Operæpretium est habere hic specimen Calvinisticæ modestiæ adversus Sanctos Ecclesiæ Patres: *In Latina vetere* (inquit Drusius) *lamma azabtani. lectio à Patre Hieronymo in lib.de Nom. Hebr. stomachum mihi facit Hieronymus, qui tàm temerè solicitet scripturas Græcas. adeone imperitus fuit, ut nesciverit Christum locutum Syriacè. Ex eius officina est Beelzebub & Belial in Libris Latinis*. En quid triobolaris Grammaticus audeat in summum Ecclesiæ Doctorem. Scimus שבק *sabac* Syriacè idem esse quod עזב *azab* Hebraicè. Et fortassè Matthæus locum à Christo recitatum ut jacebat in Archetypis extulit, cùm tamen ipse

a Cap.xxij Comment. Post. ad voces Hebr.N.T.

Christus

Christus eo modo pronunciaverit quem Marcus expressit, Syriacè ac ac vernaculè. nisi dicamus; quod facilè potuit fieri, Christum bis idem pronunciasse, semel hebraicè, iterum vernaculè.

¶ XXIX. EMMANUEL.

Matth. 1. 23. *Et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* nempe ex עם *im* præpositione hebraica æquivalente latinæ *cum*, addito נו *nu* pronomine affixo plurali primæ personæ; adjunctoque ad extremum אל *El*, quod Deum sonat, conflatur unum vocabulum עמנואל *Immanuel*, aptissimum ad designandum Deum homini conjunctum in una persona: quale compositum significatur illis Ioannis Evangelistæ verbis: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* non ergo τὸ *cum* quamcumque præsentiam, aut conversationem Dei cum hominibus designat; sed intimam conjunctionē δι' ἑνώσεως ὑποστατικῆς per unitionem, aut (quod usu scholarum invaluit) unionem hypostaticam, qua *Sicut anima rationalis & caro unus est homo; ita Deus & homo unus est Christus.* ut est in symbolo Athanasij. Ergo τὸ *habitavit.* quod Ioannes hic posuit, non vulgari notione accipiēdum est, quasi sonet commorari in domo; huic enim tunc responderet verbum ᾤκησεν, quod nequaquam hic ponitur, sed ἐσκήνωσεν, à σκῆνος corpus interdum significante. ut & hic similitudo sumatur à nexu animæ cum corpore, ad exprimendam conjunctionem Verbi Divini cum humana natura. nec abhorret ab usu etiam Scriptorum Latinorum talis significatio verbi *habito*. Sic enim Turnus apud Virgilium Æneid XI. Drancem alloquitur.

> *Numquam animam talem dextra hac (absiste moveri)*
> *Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto.*

¶ XXX. ENCÆNIA.

Ioan. X. 22. *Facta sunt Encænia Hierosolymis, & hiems erat.* Hoc festum erat anniversarium dedicationis Templi. Triplex autem in Scripturis reperitur ejusmodi solemnitas olim instituta. Prima iii. Reg. cap. 8. quando Salomon perfectum à se Templum ingenti celebritate consecravit, mense Ethanim (ut ibi scribitur vers. 2.) *in solemni die ipse est mensis septimus*, vulgò Tisri dictus, (respondens fere Septembri Iuliano) & hujus die 23. sed ne hæc solemnitas hoc loco intelligatur, obstat quod mense Ethanim, sive Septembri nondum est hyems, qualis hic disertè asseritur jam fuisse. De alijs ergo duabus utrius hic sit mentio, disquirendum est: Prior est quæ notatur 1. Esdræ cap. vi. 15. ubi narrata ædificatione secundi Templi, Cyri jussu perfecta, ait Esdras: *Et compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus Regni Darij Regis. Fecerunt autem filij Israel Sacerdotes & Levitæ, & reliqui*

reliqui filiorum Transmigrationis dedicationem domus Dei in gaudio &c. Mensis Adar Februario respondens, tametsi jam tum annus in Iudæa emergere in ver dicatur, utcumque tamen pati posset conjunctam mentionem hyemis; cùm etiam mense Nisan posteriore frigus Ierosolymis tale fuisse, ut ad ignem se homines calefacerent, certum habeamus ex Ioan. xviii. 18. nisi Encæniorum vox, non tam consecrationem Templi de novo ædificati, quàm ejus prophanati & desolati renovationem sonans, potius indicaret Templi restaurationem à Iuda Maccabęo celebratam primùm per dies octo, à die 25. mensis Casleu, & transmissam in religionem posterorum ritu anniversarię solemnitatis. narratur res primo Maccab. iv. 57. his verbis: *Et ornaverunt faciem Templi coronis aureis & scutis, & dedicaverunt portas & pastophoria, & imposuerunt eis ianuas, & facta est Letitia in populo magna valde... Et statuit Iudas & fratres eius, & universa Ecclesia Israel, ut agatur dies dedicationis Altaris in temporibus suis ab anno in annum per dies octo à quinta & vicesima mensis Casleu cum Letitia & gaudio.* Mensis Casleu in confinia Novembris & Decembris Iulianorum incurrit. & ejus dies quintus vicesimus eo anno præcisè incidit in quartum decimum Decembris nostri, si Scaligero credimus, si alijs, in quintum decimum. quo jam tempore nullum dubium est quin Ierosolymis hyems esset. Observo in loco recitato ex cap. 4. primi Maccab. mentionem esse dedicationis solius altaris, quod solum nempe recens constructum fuerat, ut paulò antę ibi narratur, amoto & seposito veteri, quòd id fuisset à Gentibus pollutum. quasi videatur sacer Scriptor indicare reliqui Templi nõ dedicationem tunc celebratam, sed ἐγκαινισμὸν renovationem, sive *encænia.* Ioseph lib. Antiquitatum xii. cap. 11. ἑόρταζε δὲ Ἰούδας ἀνάκτησιν τῆς περὶ τὸν ναὸν θυσίας ἐφ' ἡμέρας ὀκτώ. *Celebravit Iudas restitutionem sacrificiorum in Templo diebus octo* &c. accuratè distinguens & ipse dedicationem à renovatione per vocem ἐγκαίνια magis propriè designata. quamquam non ignoro dedicationem etiam primam Templi Salomonici græcè à lxx. Interpretibus verbo ἐγκαινίζειν expressam iii. Reg. viii. 64. & ii. Par. vii. 5. fortè non sine catachresi aliqua, quòd hebraicum חנך *Chanac*, quod sonat dedicare, aliena lingua reddere studẽtibus, non aliud aptius verbum occurreret; salva tamen ejus magis naturali convenientia cum renovatione prophanati, quam cum dedicatione primùm ædificati Templi, ut est dictum.

¶ XXXI. EPHPHETHA.

Marci vii. 34. *Et ait illi* (Christus surdo) *Ephphetha, quod est, adaperire.* in gręco διανοίχθητι. nequis *adaperire* pro pręsenti infinitivi positum putet. est enim imperativi passivi, Radix hebræa פתח *pathach*, aperuit, in septima conjugatione Hitpael, התפתח *hithpatheach*, & διφωνίας χάριν *hithpathach*, *apert te* sive *adaperrre* in jubendi modo. Inde ת thau alterum excidens cõpensatur geminato פ ph, unde est הפתח·lam ח mollitur in א usu Syriaco, ut sine aspiratione rectè scribatur

græcè latinèque *ephphetha*. Videri poteſt non ſine myſterio retentam ab Evangeliſta hoc dumtaxat loco, quam Chriſtus tunc uſurpavit hebręã vocem. An hoc dicamus factum, ut indicaretur primam inter omnes hebraicam linguam aperuiſſe hominum aures ad fidem, prolatis per eã primùm, & in ſcripta miſſis Divinis oraculis?

¶ XXXII. FILIUS HOMINIS.

Paſſim in Evangelijs Chriſtus ſeſe appellat *Filium hominis*. Sic eum jam Daniel vocaverat cap.vii. 13. *Et ecce in nubibus cæli quaſi Filius hominis veniebat*. Proprium hoc igitur velut nomen Chriſti eſt. unde Origenes id vocabulum Ezechieli & Danieli tributum exiſtimat propter peculiarem utriuſque cum Chriſto ſimilitudinem. Verba ejus hęc ſunt in Catena nondum edita ad cap.ii.Ezechielis. ὅσον ἐφ' οἷς μεμνήμεθα, συνεχέστατα μὲν ὁ διὰ ὅλης προφητείας ὁ, υἱὲ ἀνθρώπου, λέγεται πρὸς τὸν Ἰεζεκιὴλ, σπανιώτερον δὲ πρὸς τὸν Δανιὴλ, ὧν ἑκάτερος ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τύπος ἦν τοῦ πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ἡμᾶς ἐξεληλυθότος Ἰησοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. *quantum meminimus frequentiſſimè per totam prophetiam compellatur Ezechiel illa voce* Fili hominis, *rarius autem Daniel. quorum uterque in captivitate figura erat eius qui ad nos captivos venit Ieſus Saluator noſter*, ſic Origenes. Rectè autem Theodoretus in eadem Catena iſtam appellationem ad depreſſionem & humilitatem pertinuiſſe obſervat; ſic ſcribens: υἱὸν ἀνθρώπου προσαγορεύει, μονονουχὶ λέγων μὴ ἐπιλάθῃ τῆς φύσεως, θεωρίας ἀξιωθεὶς, ἀλλὰ γνῶθι σεαυτὸν, *Filium hominis appellat, tantum non dicens: ne obliviſcaris naturæ, viſione dignatus: ſed noſce teipſum*. Hęc ille. Verùm præter admonitionem naturę, ex uſu peculiari Hebręorum, filius hominis vilem & exiguæ ſortis, nulliuſque dignitatis homuncionem ſonat, unde commendat nobis Chriſtus modeſtiam & humilitatem ſuam iſta ſibi appellatione ſumenda. Neq, verò eguit aut expectavit quemadmodum Ezechiel & Daniel, ut ab alio id ei nomen tribueretur ejus deprimendi gratia; ſed ipſe ultrò aſſumpſit, quippe ſe volens exinanivit,& cum ſtatum elegit qui ab Iſaia deſcribitur cap. 53. *Vidimus eum deſpectum & noviſſimum virorum*. Reſtat demonſtrandum ex uſu linguę ſanctę בן אדם *ben Adam, filium hominis* dici de perſona vili. Gen.vi. 2. *Videntes filij Dei filias hominum quod eſſent pulcræ, acceperunt ſibi uxores ex omnibus quas elegerant*. Rectè veteres Hebręi Scholiaſtæ obſervant ad hunc locum,ijs verbis ſignificari filios Principum cepiſſe omittere ſervatum eatenus morem uxores adſciſcendi dignitate ac nobilitate pares: & unius libidinis ſuaſu mulierculas vilis generis ac ſortis infimæ ſola forma commendatas adſciviſſe conjuges, Aquila Græcus Interpres pro *Filij Dei, Filios Deorum* reddit: quod ex ejus mente declarans Theodoretus, Catena Gręca non edita, in Geneſin: docet, Enoſum Sethi filium Adami Nepotem propter pręſtãtem pietatem & virtutem, Deum nominatum, nam quod Vulgatus habet de Enoſò Gen.iv. 26. *Hic cepit innovare nomen Domini*: Aquila ex Hebręo ſic interpretatur: τότε ἤρχθη τοῦ ἐπικαλεῖσθαι ἐν ὀνόματι

Κυρίου,

Κυρίου, *Tunc cepit cognominari in nomine Dei*, quod declarans Theodoret. ἀντὶ τούτου· ὁ λογογράφος διὰ τὴν εὐσέβειαν οὗτος πρῶτος τῆς θείας προσηγορίας τετύχηκε καὶ ὑπὸ τῶν συγγενῶν ὠνομάσθη Θεός· ὅθεν οἱ ἐκ τούτου φύντες υἱοὶ Θεοῦ ἐχρημάτιζον. *Significatur his verbis, propter eximiam religionem hunc primum divinam appellationem consecutum, & à cognatis Deum nominatum, unde qui ex eo sunt orti, filij Dei dicebantur*. Vides, nobilitatem eximiam familiæ primariæ appellatione ista *Filiorum Dei* designatam: indeque à contrario potes intelligere, filias hominum dici mulieres è vulgo ac fæce plebis. Symmachus pro υἱοὶ Θεοῦ *Filij Dei* vertit υἱοὶ τῶν δυναστευόντων, *Filij Principum*, hoc est Iuvenes nobilissimi è primarijs orti familijs. Est & insignis locus Psalmo xlix. 3. quo filios hominum dici plebejos manifestè demonstratur. Pro illis Vulgatæ verbis: *quique Terrigenæ & Filij hominum*, Hebrææ origines sic habent: גם בני אדם גם בני איש *gam bene Adam gam bene isc*, hoc est: *etiam filij hominis, etiam filij viri*. quibus verbis significari optimates & plebejos, ostendunt verba statim sequentia, idem aliter exponentia more receptissimo linguæ Sanctæ, *simul in unum dives & pauper*. nempe divites, *filij viri*, pauperes, *filij hominis* dicti prius fuerant. Nam ne quis suspicari possit prius illud in Hebræo membrum גם בני אדם *gam bene Adam*, *etiam filij hominis*. ad nomen *dives* in secundo commate priori loco positum referri, præcaverunt Septuaginta Interpretes, qui בני אדם ex Hebræo Γηγενεῖς reddunt, ex quibus vulgatus *terrigenæ* posuit. Notissimum autem est ignobiles homines terræ filios vocari. quod præsertim de ijs dictum, qui ex matribus plebeijs nati erant, videtur indicare vulgaris Poëtarum usus, Gigantes terræ filios dicentium. Totam autem fabulam pugnare ausorum cum Dijs Cigantum ex loco superius laudato libri Genesis obscura traditione manasse, ferè omnes consentiunt. quia ergo Gigantes Genesis vi. 4. potissimum imputantur matribus quasi nihil ex generositate patrum traherent, vilitatem genitricum per omnia referrent, unde illis in solidum imputari videntur illis verbis: *illæque genuerunt. isti sunt potentes à sæculo viri famosi*. velut diceret: geniti à solis mulieribus, non item à viris, videbantur. Ideo in famam & celebrem fabulam evasit ipsos fuisse terræ filios. unde equidem in eam opinionem venio ista vulgari Scripturis sacris formula quà tenues exilesque homunciones *filij hominis* dicuntur, voce *hominis* utrique sexui communi, potissimùm indicari maternam originem, ut filius hominis intelligatur *filius mulieris*. Confirmatur id ex loco paulò ante tractato Psalm. xlix. vers. 3. ubi τῷ בני אדם *bene Adam*, quod sonat *filij hominis*, opponitur בני איש *bene isc*, hoc est *filij viri*. ergo ab eo qui filius hominis dicitur, quasi excluditur participatio generis virilis, quod item adstruitur ex Psalm. iv. 3. ubi pro eo quod vulgatus ex Septuaginta vertit: *filij hominum* &c. Hebræus legit: בני איש *bene isc*, hoc est, *filij viri*. Agi autem ibi de hominibus dignitate præstantibus, sententia ipsa loci exigit, præsertim si repetatur ex originibus hebreis: quæ sic ad verbum sonant: *filij viri usquequo gloriam meam in ignominiam, usquequo diligetis vanitatem &*

quære-

quaeretis mendacium? quasi diceret: ò potentes & illustres, quousq; abjicietis gloriam quam dedi vobis, in ignominiam flagitiorũ, amore adhærentes rebus vanis, & bona falsa captantes? Preterea videmus, qui vel se, vel alios deprimere student, originem eorum quos extenuant ex matre recensere. David se humilians coram Deo Psalm. cxv. 16. ait: *Ego servus tuus & filius ancillæ tuæ*. Iud. xi. 1. Iephthe, qui contemptus à fratribus & exhæredatus à patre, ignobilis habebatur vocatur *filius mulieris meretricis*. cùm tamen, ut ibidem additur, patrem haberet Galaad virum opulentum & nobilem. Primi Regum cap. xx. v. 30. Saul excandescens in filium suum Ionathan, vocat illum, contumeliæ causa, *filium mulieris*. quibus equidem in eam allicior sententiam, ut existimem aliud præterea mysterium latère in illa tam constanter à Christo assumpta nomenclatione *filij hominis*. non, inquam, sola fuit ratio modestiæ, quæ Dominum Iesum impulit ad se *filium hominis* vocandum; sed eo quoque ad illud motùs est, quòd talis appellatio certum, & maximè proprium personæ ipsius characterem haberet in arcano latentem. Etenim cùm ex usu tenues homines filij hominis cum respectu ad matrem dicerentur, Christus se filium hominis vocando, natum ex Virgine sine viri opera innuebat. Neque alia videtur fuisse Danielis mens loco initio citato, nempe cap. vii. v. 13. dum filium hominis se vidisse ait cum nubibus cœli venientem: quo loco sese nominatim indicatum, manifestè declarat Christus, sæpè iterans in Evangelijs, Matth. xxiv. 30. xxvi. 64. Marci xiii. 26. xiv. 62. Lucæ xxi. 27. Filium hominis venturum in nubibus cœli; ut rectè observat Eusebius in Catena Græca ad illum Danielis locum; cujus si consulas origines, בר אנש Bar enasch positum reperies pro filio hominis. Potest autem, ut viri doctissimi rectè admonent *Bar enasc* verti *filius mulieris*. nam אנשה & נשה hebraicè mulierem sonat. Huc unicè facit una ex arcanis notionibus vocabuli שילה *scilo* usurpati ad designandum Christũ in celeberrima Iacobi Prophetia, Genesis xlix. 10. Alia ejus nominis significata exponam inferius ordine suo, verbo *Siloe*. nunc quod ad hunc locum proprie pertinet dicam: Placere nõnullis Enarratoribus vocis שילה esse illã ex voce שיל *scil*, quæ *filium* sonat. quòd non gravatè recipiam, cùm meminerim, magno cõsensu Iudæorum veterum, inter propria & characteristica Messiæ nomina *filij* appellationem poni, prout ex multis Thalmudis locis demonstrant viri docti Galatinus & Buxtorfius. unde in Evangelio Ioannis Christus interdum appellatur *Filius* sine addito, ut cap. viii. 36. jam de litera ה *he*, quæ in fine additur elegans est conjectura Rabbi Davidis Kimhii apud Galatinum lib. iv. cap. iv. qui præfatus שיל non quemcumque, aut in quocumque statu filium significare; sed pro eo tẽpore quo est intra matris uterum, formatus jam & animatus, sed nondũ editus, observat literam ה esse affixũm pronominis possessivi feminini num; ac consequenter scribendum cum matpic puncto in ventre hoc modo הּ, & vocabulum integrum legendum שילה scilach, quod significat *βρέφος ἐκείνης, fœtus eius* in feminino genere, hoc est proles mu-

Vide Buxtorf. in voc. נין

lieris

lieris solius; quoniam ex Virgine sine viri conjugio mirabiliter fœta nasciturus esset Messias. ita ille apnd Galatinum: Sed apud Petrum Martinium in Pugione fidei capite iv. secundæ partis sectione xi. aliter de eodem argumento differit; Ait enim vocabulum שילה significare *filium eius*. hoc est mulieris. quod enarrans, addit: *derivatur enim ex vocabulo* שליה *Sceliha, id est,* Secundinæ, *quæ est bursa quædam intra quã manet infans dum est in utero matris, quæ quandoque sumitur in scriptura pro embryone in matre*. Hactenus David Kimhi. Ipse autem Petrus Martinius hæc addit: *notandum autem, quod Siloh dicitur, a* שליה*, filya, ita quod y græcum ibi non sit vocalis, sed consonas.* שליה *vero hebraicè dicitur a Medicis Latinis* Secunda, *vel* Secundina: *& fit de semine matris tantùm. unde Macer de viribus Herbarum, ubi de Pulegio tractat, ait.*

Ut nondum natus testa circumdatur ovi
Pullus, sic infans matris de semine facta
Quam nascens rumpit quasi testam pullulus ovi.
Istas pelliculas Medici dixere secundas,
Quæ mox expositos naturæ iure sequuntur.

Cùm itaque Spiritus Sanctus per Iacob & Moysen loquens, Messiam Siloh nominarit. Siloh *verò derivetur atque dicatur à* שליה *quasi Secundinus à Secundina, quæ quidem fit de de matris semine, ut per Macrum etiam ante Dominum Iesum Christum dictum est; quid aliud voluit per hoc apertiùs nunciare, quàm quod Christus secundùm corpus, non de semine patris, sed de substantia tantùm matris eiusdem Spiritus Sancti virtute fuerat procreãdus.* Hæc ibi Martinius. Opponi potest hactenus dictis autoritas S. Iustini Martyris, apud quem in Libro Responsionum ad Orthodoxos hęc proponitur interrogatio, ordine sexagesima sexta: Ἐπειδὴ συνεχῶς ὁ Κύριος υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐχὶ τῆς ἀνθρώπου, ἑαυτὸν ὀνομάζει, καὶ διὰ τούτου τεκμαίρονται οἱ ἄπιστοι δεικνύναι, ὡς ἐκ γαμικῆς συναφείας ὁ δεσποτικὸς γέγονε τόκος· ὁ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου, φασὶν, οὐ θηλείας ἐστὶν, ἀλλὰ ἄῤῥενος τὸ ὄνομα· τίσιν οὖν λόγοις χρησάμενοι τὴν τοιαύτην λοιδορίαν μάτην λεγομένην ἐλέγξομεν; *Quoniam assiduè Dominus filium hominis cum articulo masculino seipsum nominat; & inde infideles conantur ostendere, è nuptiali coitu Dominicum extitisse partum. Nam vox hominis,* inquiunt, *cum articulo masculino, non fœminam, sed virum indicat. quibus igitur utentes argumentis fundamento carere hanc contumeliam, & vanam esse calumniam demonstrabimus?* Ad quod ipse respondet admittendo, cum se filium hominis Christus dicit, de viro intelligere; nempe Iosepho. non quod ex ipso esset verè genitus, sed quod ejus Filius putaretur, sicut ipse Ioseph filius Heli putabatur, cùm Iacobi esset. Ad hęc primùm excipio jam pridem à Bellarmino, alijsq; viris doctis manifestè demonstratum, istum librum Responsionum ad Orthodoxos, non esse S. Iustini Martyris; sed Autoris longè posterioris. Deinde cujuscumque tandem id Opus fuerit, ajo: nimis eum liberaliter concedere voce hominis virum intelligi, infirmo ad id indicio articuli masculini, cùm nomen homo, & quæ ei respondent in alijs linguis, utrique sexui commune sit. In Hebręo etiam בר בנש *Bar anasc*, quod

apud

apud Danielem cap.vii. 13.legitur,& quod de se frequentasse Christum est verisimile, mulierem potiùs designet, ut superius ostensum est. Itaque cùm Græcos suæ linguæ ratio cogit vocabulo ambigui sexus alterius indicem apponere articulum, non continuò colligendum est, dimidio suæ notionis id vocabulum mulctandum: sed citra exclusionem fœminini sexus, masculini expressio accipienda est. quod sic usus & ratio præscribat, ut ubi necessitas præscribit utrumque sexum una mentione conjungere, rationem, sono tenus haberi potioris, salvo jure ac possessione sequioris. ut cùm dicimus pater meus & mater mea mortui sunt: etsi vox,mortui,masculina sit, non tamen ab ejus significatu matrem excludimus. Ergo ut imbecillam adversus stabilita unius Græcæ linguæ propriam, & in ea ipsa commodè explicabilem,ductam ex virili articulo exceptionem reijcimus. Summa igitur dictorum sit: Appellationem Filij hominis à Christo assumptam, ita præseferre humilitatem ejus, ut simul ex ipsius mente arcanò innuat Nativitatem ejus ex Matre Virgine sine viri complexu gravidata, quæ ipsius est singularissima proprietas, & character, per quem ab omni alio discernitur homine: ut meritò propterea in isto ejus vero nomine id fuerit, si minus disertè declaratum, certè indicatum subobscurè:

¶ XXXII. FILIA SION.

Matth.xxi. 5. *Dicite Filiæ Sion* &c. Locus est ex Zach.ix.9.Filia Sion utrobique urbem Ierusalem, aut etiam universam Nationem Iudaicam significat, omnium Interpretum consensu. Non solùm in Scriptura urbes & gentes specie mulierum pinguntur, ut ex illis patet, quæ passim in Prophetis occurrunt, *Filia Babylonis*, *Filia Aegypti*, *Filia Iuda* & similibus: sed apud exteros quoque Latinos ac Græcos. Sic Claudianus in Panegyrico Probini & Olybrij Romam Virginis specie repræsentat. Nescio quid videtur esse mulieri commune cum ædificio, ut propterea ædificandi verbum in prima ejus formatione describenda usurpetur,Genesis ii. 22.& Proverb.xix.13. litigiosa mulier tectum vocetur jugiter perstillans. Græci commune nomen habent κρήδεμνον ad explicandum ornatum mulierum & mœnia urbium. Homer. Ὀδυσ.α. vers.334. de Penelope:

Ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.

Idem Ὀδυσ. ν. v.388. de urbe Troia:

Οἷον ὅτε Τροίης λύομεν λιπαρὰ κρήδεμνα.

E' converso, cùm turres urbium sint, transfertur id tamen nomen ad muliebrem mundum. nam Synesio Epist.iii. πυργοφόρος *turrigera* vocatur compta mulier, & suggestu crinium ornata. Nazianzen.εἰς γυναῖκας καλλωπιζομένας. Carmine in superfluum mulierum ornatum:

Μὴ κεφαλὰς πυργοῦτε νόθοις πλοκάμοισι γυναῖκες

Ne capita extruite in modum turris, aggestu

Suppositiciorum crinium, mulieres.

Quò fortè trahi possit illud Cant.viii.9. de Sorore parva: *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea*. & illud aliud vii. 4. *Collum tuum sicut turris eburnea*. & iv. 4. *Collum tuum sicut turris David, quæ ædificata est cum propugnaculis*. Euripides quoque in Hecuba v.897. urbem Trojam rasam fuisse ait à corona turrium. hoc est eversas fuisse illius turres, quæ illius velut crines erant.

> Ἀπὸ δὲ στεφάναν κέκαρσαι
> Πύργων
> *Corona verò abrasa es*
> *Turrium.*

Denique ad probandum Provincias & Gentes in personam muliebrem figurari locus est insignis Ezechielis xvi. 41. *Facient in te judicia in oculis mulierum plurimarum*. ubi pro *mulierum* Chaldæus Paraphrastes vertit, מדנין *Medinim*, hoc est, *Provinciarum*.

¶ XXXIV. GABBATHA.

Ioan.xix.13. *Adduxit* (Pilatus) *foras Iesum in locum qui dicitur Lithostrotos, hebraicè autem Gabbatha*. Anselmus Laudunensis Autor Glossæ Interlinearis, Gabbatha interpretatur collem vel sublimitatem. Collis hebraicè est גבעה *Ghibba*. nec sonus exactè, nec significatio convenit. non enim λιθόστρωτος altitudinem sonat, aut collem. Angelus Caninius apud Drusium ait גב de geminantibus secundam idem esse, quod סל, unde est מסלה *mesilla, via strata*. significare enim viam sternere lapide. Hæc ille sine teste. In Lexicis Syriacis habemus גב *Gab* significare crepidinem dorsum, aut superficiem eminentiorem. quæ notio nec abludit à re nostra, nec ab origine degenerat. inde ergo formato nomine, *Gabbatha* dictus fuerit locus, in quo sedebat pro tribunali Proconsul Prætor aut Procurator jus dicens, locus prominens ac populo conspicuus, marmore stratus, unde λιθόστρωτος. Addit Tertullianus, locum istũ septum & clausum fuisse cancellis marmoreis aut æreis. quale est quod Gallicè dicimus *Parquet, Balustre*. Fuisse autẽ λιθόστρωτον, *Lithostrotum* in Tribunali docet Appianus de Bell.Civil.lib.iii.pag.173 edit. Græcæ Parisiens. Regiæ anni 1551. ubi agens de Capite Trebonij ad Dolabellam tunc Asiæ Præsidem delato, ait: Δολαβέλλας μὲν αὐτὴν (κεφαλὴν Τρεβωνίου) προσέταξεν ἐπὶ τοῦ στρατηγικοῦ βήματος, ἔνθα ὁ Τρεβώνιος ἐχρημάτιζε, προτεθῆναι. *Dolabella quidem ipsum* (Trebonij caput) *jussit super Proconsulari Tribunali, ubi Trebonius jus dixerat, proponi*. Et paulò post de militibus subdit Trebonio iratis ob necem Cæsaris: τὴν κεφαλὴν (Τρεβωνίου) οἷα σφαῖραν ἐν λιθοστρώτῳ διαβάλλοντες. *Caput Trebonij velut globum per lithostrotum jactasse*.

¶ XXXV.

¶ XXXV. GEHENNA.

Gehennę vocabulum passim in Evangelijs usurpatur ea notione quã exprimit Iustinus Martyr Apologia secunda pro Christianis, ante medium, his verbis: Η γέεννα δ᾽ ἐστὶ τόπος ἔνθα κολάζεσθαι μέλλουσιν οἱ ἀδίκως βιώσαντες; *Gehenna locus est ubi puniendi sunt qui injustè vixerunt*. Sed hujus significatus origo investiganda est. In libris veteris Testamenti rara est ignis ęterni noxijs animabus reservati mentio. Traditio ferè tantùm arcana de hoc ferebatur; & quędam in propheticis libris non multum expressa testimonia. Itaque cùm sciamus ex Matth. 25. 41. ignem ęternum fuisse paratum Diabolo & Angelis ejus, tunc scilicet cùm illi peccarunt, ante hominem conditum, cujus felicitati non invidissent, nisi jam antea cecidissent: tamen in libro Genesis ubi ex professo Mundi origines traduntur, nulla diserta reperitur Inferni aut ignis sempiterni parati vel conditi mentio. Quæ res fortè Rabinos movit ad istum ignem ijs rebus annumerandum, quas ante Mundum conditas, more suo nugantes, asserunt. Sed longè prudentiùs & veriùs Rabbi Iose, & Rabbi Benaah, recitati à Petro Martinio in Pugione Fidei part. iii. distinct. 1. cap. vii. dixerunt creatũ fuisse ignem ęternũ die secunda Mundi, verba eorum referam; א״ר יוסי אור שברא הקב״ה בשני בשבת אין לא כביה עולמים, *Dixit Rabbi Iose: Ignis quem creavit Deus Sanctus secunda Sabbati, non extinguetur in æternum.* ותניא א״ר בנאה מפני מה לא אמר בו וירא אלהים כי טב בשני בשבת את בו אור של גיהינם: *Traditio est etiam, dixit Rabbi Benaah: cur non fuit dictum Gen. 1. in secunda Sabbati*: & vidit Deus quod esset bonum? *Propterea quod in ea creatus est ignis Gehennæ*. Hęc illi ex lege orali & cabala retulisse putandi sunt. cæterùm quod in literæ cortice, ad quem ferè solùm crassus & carnalis Hebræorum populus attendebat, nulla esset clara ignis æterni mentio, perexigua & obscura ejus erat apud vulgus notitia in Iudaica gente. quare cum tempus fuit, disertiùs tradendi res sæculi futuri, fuit excogitandum ignotę antea rei novum nomen. Id commodè sumptum è valle suburbana Civitati Ierosolymæ diris olim sacrificijs infami. Ibi enim nefarij homines filios & filias suas immolaverant dęmonijs, ut habetur Psal. cv. 37. Immolaverant autem horribili planè ritu. nam in gremium Idoli ęnei multo intus igne succensi, & candentis, infantes jactabant; vel, ut alij ajunt, intra ipsa simulacri viscera per ostium quoddam immittebant, moxque ipsi circũ choreas & thiasos insana lætitia ducebant, inter tympanorum strepitus data opera quam tumultuosissimè personantium, ne ejulantium in ignis cruciatu puerorum gemitus ad bacchantium parentum aures perveniret. Hunc locum à tam nefaria superstitione purgasse Sanctus Rex Iosias dicitur iv. Reg. xxiii. 10. his verbis: *Contaminavit quoque Tophet, quod est*

Fff 2 *in*

in convalle filij Ennom, ut nemo consecraret filium suum, aut filiam per ignem Moloch. Erat Moloch nomen crudelis illius & sanguinarij Saturni. גֵי *ge* hebraicè vallis est. הִנֹּם, *hinnom* autem *gemitum* sonat. porrò Tophet תּוֹפֶת thopheth à תּוֹף quòd est tympanū. insanos clamores,fragoresq; supremis innocētū ardentium ejulatibus furiosissimè obstrepentes significat. Hinc ex *ge*, & *hinnom* formatum gehennæ vocabulum, rogo æternarum flammarum impios post mortē manentium designando institutum, frequentissimè Christus usurpavit.

¶ XXXVI. HABITO.

Ioan. 1. *Et Verbum caro factum est & habitavit in nobis*. Præter ea, quæ dixi verbo Emmanuel, de notione verbi *habito*, hoc loco non omiserim, videri non inverisimiliter posse illo significatam Christi moram in utero materno, toto spatio quod conceptum inter, partumque intercessit. Id enim Ecclesia profiteri videtur in quadam collecta: *Deus qui virginalem aulam Beatæ Mariæ semper Virginis, in qua habitares eligere dignatus es*. & in alia: *Omnipotens sempiterne Deus, qui gloriosæ Virginis Matris Mariæ corpus & animam, ut dignum Filij tui habitaculum effici mereretur* &c. quæ illustrari possunt ex ijs quę diximus verbo *Filia Sion* de convenientia mulieris cum domo; ob quam cum est formata, ædificata dicitur. ut esset videlicet prima domus, in qua omnis homo in mundum veniens primùm excipitur, & multis mensibus diversatur.

¶ XXVII. HERODIANI

Memorantur hi Matth. xxii. 16. Marci iii. 6. quidam è Scribis Pharisæisque, ac pręcipuis doctoribus, cùm hinc quidem ex intima notitia Prophetiarum intelligerent advenisse tempus pręstitutum advētui Messię: inde autem admiratione opum fortunęque Herodis, privatisq; spebus, in ejus adulationem raperentur, sectā fecerunt cujus hoc erat Princeps dogma: non alium aut Scripturis prędictum, aut Iudęis expectandum Messiam, quam Herodem Magnum. Hos fuisse multos & Primores Civitatis Ierosolymæ, apparet ex ijs quæ Matthęus scribit cap. ii. v. 3. de Adventu, & interrogatione Magorum, ubi esset qui natus erat Rex Iudæorum, Herodem & omnem cum eo Ierosolymam esse turbatam, dogmate videlicet ac factione Herodianorum ibi prævalentibus. Hi porrò alterius expectandi aut nati Messiæ mentionem non ferebant. Quin credibile est quosdam è potentioribus, aut zelantioribus ipsorum, Herodi per aliquod spatium superstites, in causa fuisse, cur seriùs ex Ægypto Christus redierit; expectante Angelo ad præcipiendum Iosépho reditum, dum verè dicere posset: *Mortui sunt enim qui quærebant animam Pueri*. Ad quem locum rectè notat Sanctus Hieronymus: inde apparere Scribas & Pharisæos, videlicet qui ex ijs Herodianis erāt, instin-

ctu hæresis quam profitebantur, insidiatos fuisse vitæ Pueri in Bethleem nati, cujus ortum rationibus ipsorum contrarium videbant.

¶ XXXVIII. HYDRIÆ SEX.

Ioan.ii.6. *Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.* In his verbis duo notantur quæ capacitatem istarum hydriarum indicant, ex cujus observatione crescit admiratio signi à Christo patrati, propter copiam extraordinariam producti ab eo ex aqua vini. Prima circumstantia hic notata emphasim capacitatis habens est, quòd illæ hydriæ ibi positæ essent *secundum purificationem Iudæorum*, hoc est ad varios usus baptismatum & lotionum quotidianarum civili & religiosa ratione Iudæis per id tempus usitatarum, quo tempore & Romana consuetudo lavandi totú corpus antequam ad cœnam accumberent, jam in eas regiones penetraverat, ut ex multis indicijs intelligitur, quæ Petrus Ciaconius erudita de Triclinio Diatriba collegit: & ad sacros præterea legalium lotionum vel præscriptarum ritualibus veris, vel superstitiosa ἐθελοθρησκείᾳ per traditiones supervacaneas, quas Christus interdum improbavit, inductarú. Ad quod opus erat magnā semper in singulis domibus præstò esse aquæ copiam, quanta nempe ad balneas singulis domesticorum quotidie parandas, & plus semel in die frequentandas, tum ad lustrationes lotionesque, sive, ut Evangelium loquitur, baptismata, calicum, urceorum, nonnunquam & vestium in occursu immunditiarum fortuitarum, sufficerent. Sed & præter ducendam ex isto usu conjecturam, quantitas aquæ secundò certius exprimitur per numerum metretarum quas hydriæ istæ tunc, ut Evangelista observat, usque ad summum impletæ continebant: *Capientes*, inquit, *singulæ metretas binas vel ternas*. quo significat nullam earum minus duabus metretis cepisse; aliquas etiam trium metretarum fuisse capaces. quis sit modus metretarum, magna lis est inter curiosos antiquarum mensurarum. nos ijs accedimus, qui metretam eamdem mensuram cum bato & cado esse putant: continet autem cadus duodecim congios: congius verò sex sextarios. porrò sextarius hebraicus par attico continet uncias duodeviginti. metreta igitur quælibet habet uncias mille sexcentas sexdecim. quia verò in sex hydrijs partim duarum, partim trium metretarum, sunt metretæ saltem sedecim, aut etiam octodecim: si numerus unciarum per 18. numerum metretarum ducatur, fient unciæ trigintaduo millia trecentæ viginti; quæ faciunt libras duodecim unciarum bis mille centum & sexaginta duas cum aliquot excedentibus minutijs. Hæc ad nostrates redacta mensuras efficiunt dolia, Tolosæ (qua in urbe hæc commentabamur) usitata, & vulgò *barriques* dicta, ferè quinque. ut merito magnitudinem hydriarum, & vini ex aqua aqua producti copiam expresserit Sedulius Poëta Christianus antiquus & elegans, his versibus:

Implevit sex ergo lacus hoc nectare Christus,

Quippe

præscriptum erat, Levitici ii. 13. *Quidquid obtuleris sacrificij sale condies: nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal.* Id jam Christus in damnatis quoque servandum ait: cæterùm eorum salem ignem futurum. nam & in sale ignis elementum inest,ut ait S.Hilarius com.ad Matth.cap.4.& vicissim in igne vis agnoscitur perpetuandi, & à corruptione servandi. Lignum ecce minus durabile lapide est, & tamen carbones, hoc est lignum, igne quodammodo conditũ, & veluti salitum, ęternitatem ęquat, aut superat marmorum. unde Architecti Templi Dianæ Ephesiæ ad soliditatem operis majorem, carbones fundamentis substraverunt. Vide Philonem Byzantium editum ab Illustrissimo Leone Allatio; & in eum eruditissimas ejusdem notas. Simili perpetuitatis & certæ in tempus omne durationis ratione Agrimensores & Geodetæ terminis latifundiorum carbones substernebant.ut videre est in Collectione istorum Autorum. His consentaneum memini me legere perelegantem S.Augustini locum in libris de Civitate Dei. Sed hæc ad rem propositam pro instituto sufficiunt.

¶ XLI. INDVCERE IN TENTATIONEM.

Matth.vi.13. Luc.xi.4. in orationis à Christo traditæ formula inter cętera hoc à Deo petere docemur: ne nos inducat in tentationem.quod quid sit explicandum semel est. In tentationem quodammodo intrat, qui tentatione pervertitur & cadit: absit autem ut Deus, qui *neminem tentat, & intentator malorum est*, juxta dictum Apostoli Iacobi,nos quos salvos cupit, in eam ultro foveam impellat aut pręcipitet. nec hoc petimus ab eo ne faciat, quod sua illum pietas & sanctitas facere non sinit. Quid ergo? quia nos liberos fecit, & liberè mereri gloriam jussit, occasiones offert certaminum, vires ad vincendum suggerens, auxiliaq; subministrans, nostro tamen arbitrio subjuncta, quæ nisi nos cooperari velimus, effectum habitura nequaquam sunt. Porrò ipse novit figmentum nostrum, ut Psalmographus loquitur. Scit, inquam, & exactè callet quid quàque in occasione libertatis exercendæ decreturi simus liberè; quid ad cujusque oblationem auxilij facturi. Habet autem ad manum talium auxiliorum innumerabilem paratam copiam; & priusquam eorũ quodq; suggerat, jam tum intelligit an eo simus usuri: ac si nobis ob nostram inertiam id fore inutile provideat, videt in thesauris suis alia, quæ si darentur, effectu non carerent. ad ea tamen danda non obligatur.Sufficit enim ei ad fidem suam liberandam, & officium pręstandum, talia offerre quæ satis sint: &, si modo velimus, operatura sint, aut cooperatura nostræ voluntati, liberè bonum acturæ, aut malum declinaturę. Inducere igitur nos in tentationem Deus dicitur,cùm ea dumtaxat dat auxilia,quibus nos pro nostra ignavia non cooperaturos novit, alia continens pro suo jure, quę habitura effectum præscierat. Hoc ergo petimus, cùm ne nos in tentationem inducat rogamus, ne nobiscum in articulo bonum aut malum eligendi positis,jure agat illo summo, quo tantùm

Ps.102.14.

quę

quę debet quęque promisit tribuens, auxilium suggerat, ex sese quidem indigentiæ nostrę par, sed nostro ipsi prævisso vitio cassum effectu permansurum; sed benignè condescendat, eligens ex copia repositarum in ejus omnipotentię thesauro gratiarum, eas potissimum, quas ita congruere nobis scit, vt ex ijs successurus sit eventus bonus liberè perseverantis in bono voluntatis nostræ, usque ad acquisitionem optatę salutis.

¶ XLII. IN SVBLIME TOLLI.

Indiget aliqua explicatione quod legitur Luc. xii. 29. *Nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli.* Quomodo enim quærens quid comedat aut bibat, in sublime tollitur, cùm potiùs infra deprimatur humili hac captatione rei vilis? Expressit vulgatus noster ut latinè potuit, grecum verbum μετεωρίζεσθαι, quo Lucas hic in originibus est usus, his latinis vocibus, *in sublime tolli* rectè ac congruè. Sed opus est, ut peritus lector metaphoram intelligat, quam Græci faciliùs in μετεωρίζεσθαι sentiant propter usum vulgò tritum verbi ejus in sensu tropico usurpandi, qui Latinis in æquivalenti versione minus sono ipso sese prodit: ut nisi præmoneantur animadversuri plerique non sint. Sonat igitur Grecis μετεωρίζεσθαι translatè quidem, ceterum crebra, & passim usurpata notione, ànimo evagari, parumque presentibus attentum nubes & astra suspicere, ut Thaletem ferunt, qui Cœlum intuens hiantis ante pedes foveæ securus, rudi aniculę risum debuit. Eo incommodo laborare solent qui acri quadam tenentur cura, quæ mentem ipsis ac cogitationē abducit à rebus quas tractant. Atque hęc causa est cur Christus anxiam solicitudinem parandi victus à suis Discipulis removeat: ne scilicet ei affixi, parum attentionis ad ministeria functionis Apostolicæ, & ad officia religiosa reliquum haberent.

¶ XLIII. INCEDERE IN OMNIBVS MANDATIS.

Luc. I. de Zacharia & Elizabetha Sanctis Conjugibus: *Erant autem justi ambo incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus* &c. Hæc demum absoluta laus est justitię, quę ex omnium mandatorum concordi testimonio in legis universæ factorem convenit. In Dei judicio audiuntur singillatim de nobis tamquam decem testes, decem pręcepta Legis. Horum si vel unum commendandis nobis suffragium velut suum negaverit, condemnabimur: *qui enim peccat in uno*, ait Iacobus Apostolus, *factus est omnium reus.* Vetus erat mos Romæ, ut qui probare judicio innocentiam vellet, decem laudatores produceret. hoc numero qui vel unum minus daret intento excideret. Cicero lib. vii. Accus. in Verrem sect. 46. Edit. Steph. *In iudicijs qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere.* Ceterùm *incedere* hoc loco, uti sępè apud Paulū, *ambulare*, significat vivere, aut varia vitæ munia obire. & habet utrumq; id verbum

bum hùc translatum emphasim quamdam studiorum atque morum, ut qua quisque sententia quaque inductione animi versetur in quotidianis actis, explicet, boni aut mali expressivo adverbio adjuncto.

¶ XLIV. IVSTITIA ET IVDICIVM.

Perobscurus extat locus Ioan. xvi. 8. cui si lucis afferre aliquid possumus, differendi causa non est. Is sic habet: *Cum venerit ille* (Paraclitus) *arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem, quia non crediderunt in me, de iustitia verò, quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me. de iudicio autem, quia Princeps huius mundi iam iudicatus est.* Ante omnia pręmittenda est vera notio vocis hic usurpatę, & mittendo die Pentecostes Spiritui Sancto vice nominis, aut officij proprij attributę, Παράκλητος. Est Paracletus Gręcis propriè deprecator pro ijs quos peccasse constat: non autem defensor innocentium. nam qui pro insontibus calumniosè accusatis agit, δικαιολογεῖν dicitur, non παρακαλεῖν. Appianus recitans orationem, quam Anno & Asdrubal missi ad Scipionem victorem Legati pro Charthagine pœnitēte ac supplice habuerunt, hanc ejus sententiam refert in Libycis pag. 29. Edit. Græc. Regiæ Paris. anni 1551. εἰ δὲ καὶ ὡς ἀδικεῖν ὑμῖν δοκοῦμεν, οὐκ ἀτυχεῖν, ὁμολογοῦμεν. καὶ δι' αὐτὸ καὶ παρακαλοῦμεν. ἐστι δὲ τοῖς μὲν μηδὲν ἁμαρτόντων δικαιολογία· τοῖς δ' ἁμαρτόντων παράκλησις. *Si autem iniustæ actionis rei potius videmur vobis, quam infelicitate laborantes, agnoscimus & fatemur ultrò; propterea que deprecamur* (παρακαλοῦμεν) *convenit autem ijs qui nihil peccarunt, criminis falsò impacti iusta depulsio, reis verò peccatum fatentibus deprecatio* (παράκλησις). Ita ille, ut autoritates alias omittam. Igitur Spiritus Sanctus functurus in mūdo vice ac officio *Paracleti*, hoc est deprecatoris culpæ agnitę, ante omnia dare debebat operam ut clientes pro quibus deprecaturus erat, peccatum agnoscerent ac faterentur. & quia magna sui status laborabant ignorantia, justos se ac innocentes falsò rati, convincendi prius erant de culpis ac criminibus quibus deinde conciliare veniam deprecatione sua, & παρακλητος debebat. Hoc exprimit verbum *arguet*, cui respondet in originibus ἐλέγξει, quod sonat convincere & ad agnitionem peccati sui reum adigere, ob oculos ponenda evidentia facti, & cunctis excusationibus removendis. Erant porrò tria genera peccatorum tribus, Foris & Tribunalibus superiùs verbo *Concilium* fusè à me declaratis, respondentia, ad quę omnia prorsus crimina referebantur. quare id acturus erat Spiritus S. ut se Mundus in triplici illo genere peccasse, & pœnas per triplex illud Tribunal infligi solitas incurrisse ac mereri, agnosceret fatereturque, quod in conversis ad Christi fidem ex omni genere hominum evenit: quorum saltem in persona, Mundus in eum modum verè convictus dici potuit. Primum genus cōtinet injurias proximis illatas. Hę minori confessui trium & viginti Iudicum in portis urbium singularum juri dicundo pręsidentium cognoscendę deferebantur. Summum hujus crimen erat homicidium: & summa

ma quam hi Iudices decernere poterant pœna erat capitis abſciſſio aut ſtrangulatio. Ad ſecundum pertinebant peccata contra Religionem ac Deum, ſacrilegia, blaſphemię, & ſimilia. De ijs ſententias dicebant Patres Concilij, ſive Synedrij magni, numero duo & ſeptuaginta, unici ac ſupremi in tota gente, Ieroſolymæ reſidentis. Summum hujus Fori crimen impietas, blaſphemiæ vel atheiſmus erat, ſumma pœna lapidatio. Tertium denique Divinum erat forum, Dei Iudicis poſt cujuſque hominis mortem, de ijs quę in vita malè geſſit, nec vivens expiavit, ſententiam ultimam dicentis, & convictos reos flammis æternis addicentis. Omnia quidem ſcelera ad hujus Tribunalis cognitionem pertinebant; ſed tunc tantùm, ſi non expiarentur ante mortem. quare dici poteſt proprium & ſummum crimen huic Tribunali reſervatum eſſe impœnitentiam finalem, ratione cujus unius cętera omnia ad hoc forum perveniūt. Non enim Deus ſic judicat, & flammis ęternis damnat, niſi peccatum, in quo quis moritur. Hujus peccati jam nunc in hac vita rei & convicti, dici quodam bono ſenſu poſſunt, ij quorum obſtinatio talis cernitur, ut certum moraliter videatur eos in peccato ſuo morituros: quales Iudęi Chriſti hoſtes erant, quibus ideo denunciat Ioannis viii. 21. & 24. *In peccato veſtro moriemini*. Hoc idem videtur eſſe *peccatum ad mortem*, de quo S. Ioannes Epiſt. 1. cap. v. 16. *Eſt peccatum ad mortem. non pro illo dico ut roget quis*. Peccatum, de cujus remiſſione nulla reſtat ſpes propter obfirmatiſſimam in eo pertinaciam peccatoris. Tale erat peccatum ejus qui ultimo erat anathemate, dicto *maranatha*, percuſſus, de quo ſupra diximus. Talis enim hominis deſperabatur humanitùs correctio. Etiam apud exteros Scriptores invenio mentionem peccati ad mortem. Petronius in Epiſtola Polyęni ad Circen. *Fateor me, domina, ſæpè peccaſſe. nam & homo ſum, & adhuc iuvenis. numquam tamen ante hanc diem uſque ad mortem deliqui. Habes, inquam, confitentem reum. quidquid juſſeris merui. Proditionem feci, hominem occidi, templum violavi* &c. hæc ille. Videtur ſignificare peccatum, cui nulla per leges reſtet ſpes veniæ, quod neceſſe ſit morte mulctare. Talia in primæva Eccleſię ſeverioris diſciplina erant, in quę lapſis, pax numquam dabatur, ne in morte quidem: ſed ea Eccleſia inexpiata, quantum erat in ſe, Divino Tribunali tranſmittebat: ea erant, homicidium, adulterium, & apoſtaſia, aut in idololatriam lapſus baptizati. in quæ primis Eccleſię ſęculis irrevocabilis excommunicatio & anathema ęternum pronunciabatur. quod poſtea relaxatum eſt. vide Iacobum Sirmondum noſtrum in Hiſtoria Pœnitentię publicę. Ex his aliqua, ni fallor, conjectura trahi poteſt ad ſuſpicandum peccatum ſimpliciter & ſine addito ſic dictum, hoc quem tractamus loco; eſſe peccatum graviſſimum cum obſtinatione pertinaciſſima conjunctum; quod ideo perduraturum uſque ad mortem videatùr. Talis erat pręcipuè incredulitas Iudęorum, etiam evidentiæ ſignorum à Chriſto editorum obluctans; eaque Dęmonijs attribuens, ſicque contra Spiritum Sanctum peccans: contra quem quod eſt peccatum, non remittitur neque in hoc ſęculo, neque in futuro, ut habetur Mat. xii. 32.

Dicet

Dicet aliquis: quid attinet convinci Mundum à Paracleto, sive deprecatore, de hoc tertio peccato, cujus, si, ut dicitur, remissioni non sit locus, nec erit deprecationi. Respondeo, Peccatum ad mortem, inexpiabile, cum inflexibili contumacia conjunctum, etsi verè à rem æstimantibus prudenter, omninò consummandum impœnitentia finali dici possit: fieri tamen posse, & sæpè contigisse, operante Spiritu Sancto, & status illius miserrimi salutarem horrorem in eo positis incutiente, ut ij cōvertantur: quare & hic locum habet quod Christus adjunxit postquam dixerat impossibile esse divitem intrare in Regnum Cœlorum: nempè quod impossibile esset hominibus, facile Deo esse. Iam retexamus à capite, & breviter concludamus loci sententiam. Ait Paracletum arguiturum Mundum *de peccato*, & subdit causam, *quia non crediderunt in me*: hoc est Spiritum Sanctum ostensurum hominibus, eos esse in statu impœnitentiæ finalis, & certæ damnationis, propter inflexibilem obstinationem in fide neganda verbis & doctrinę Christi tàm evidentibus signis confirmatæ. Hoc disertè expressum legitur Ioan. viii. 24. *Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Hoc est ergo peccatum, quod simpliciter & absque addito *peccatum* hic dicitur, pervicax & indomita rejectio doctrinę ac religionis Christi, quantumlibet cum signorum & miraculorum evidentium certissimis testimonijs propositæ.

Procedamus ad secundum: *Arguet mundum* Paracletus *de justitia*, hoc est, peraget illum reum ejus criminis, cujus cognitio propriè pertinebat ad Synedrij magni cognitionem ac censuram. erat autem id crimen impietas, sive religionis violatio. Iustitia inter alia multa quæ significat in sacris literis, adhibetur plerumque ad indicandam virtutem, quæ impellit homines ad reddenda Deo quę Dei sunt, ut Christus loquitur Matth. xxii. 22. hoc est, quę Deo debentur ut Conditori & Domino universorum. Ea sunt, fides, amor, honor, obedientia, cultus exterior, laus, honorificentia verborum, oblationes & sacrificia, aliaq; ejus generis, quę maxima ex parte Religionis vocabulo continentur. Sexcenta sunt Scripturarum loca cuivis attento Lectori passim occursura, quę hanc vocabuli *Iustitia* notionem adstruant. Quia verò Synedrium magnum de his propriè rebus cognoscebat, à causarum quas tractabat genere *Iustitia* dicitur hoc loco. ubi quod dicitur, *arguet mundum de justitia*, ferè idem sonat, ac illud à nobis antea tractatum, *reus erit concilij*: utrobique autem est Synecdoche. mentione Tribunalis indicans crimen aut pœnam, in eo damnari aut decerni solita. Illic nimirum τὸ *reus erit concilij*, idem valet, ac: obnoxius erit pœnæ lapidationis, quæ summa est inter decerni solitas à magno Concilio *Synedrin* dicto. hic autem τὸ *arguet mundum de justitia*, sonat: convincet Mundum impietatis, blasphemiæ, & læsæ Divinæ Majestatis, quæ sunt crimina, propriè reservata magno septuaginta duo Seniorum Senatui; qui propter causam modò dictam, *justitiæ* nomine designatur. Quamquam & dici potest usurpatum hic euphemismum hebręis familiarem, qualis observatur in illis verbis

uxoris Iobi cap.ii.9. *Benedic Deo & morere*. & paulò superius v.5.in verbis diaboli: *videbis quod in faciem benedicat tibi*; denique in verbis ipsius Iobi cap.i.5. *ne fortè peccaverint filij mei & benedixerint Deo* &c.quibus in locis omnibus,uti & in alijs Scripturę Sacrę *benedicere Deo*, ponitur pro *maledicere*, ad vitandam malè ominatam & sono ipso detestabilem mentionem. Pari enim modo videri possit,sacrilegiũ immane in Christi reprobatione ac cęde à Mundo commissum, Religionis, ei oppositæ virtutis, quę justitia hic nominatur, vocabulo velari, dum dicitur de Sãcto Spiritu; *arguet mundum de iustitia*. nam his significari convincendũ esse Mundum extremę impietatis in Christi damnatione & interfectione commissæ,indicant quę sequuntur: ostendentia quomodo convictus sit blasphemię immanis ac phanatici sacrilegij. *De iustitia vero*, inquit Christus, *quia ad Patrem vado & iam non videbitis me*: hoc est; quia Resurrectione, Ascensione in Cœlum mea,& consessu ad Patris dexteram, inde missi juxta promissum sensibili specie Spiritus Sancti apparitione illustrissima probato, palàm fiet omnibus non falsò gloriatum me de filiatione Dei, sed verè, sicut affirmaveram, Deum fuisse. ac consequenter Iudęos, qui me atrocibus maledictis prosciderint, criminibus falsis accusaverint, reum mortis, & lapidatione dignum, quòd Deum, & Dei filium me dicerem,pronunciaverint,Pilatum pręterea qui me flagellaverit, & crucifixeriti,phanaticę impietatis & horrendi Deicidij planè reos esse. Idque universus Orbis intelliget opera Spiritus Sancti per Apostolos ubique gentium loquentis, & prędicationis Evangelicę fidem signis evidentibus comprobantis.

Superest ultimum membrum obscurissimæ sententiæ: *arguet mundum de iudicio*. cujus hęc quidem prima verba satis ex dictis intelliguntur,ad primum aliàs explicatum judicialem consessum trium & viginti capitalium Iudicum pertinere, qui in portis urbium singularum Iudaicæ ditionis de vi cognoscebant; & talionis pœna mulctabant violẽtos grassatores, occidendo gladio eos, qui alios injustè occidissent. Iudicij nomine consessus ille hic quidem quem dixi designatur: sed per Synecdochen paulò ante memoratam,vocabulo Tribunalis, crimen in eo condemnari solitum indicatur, est autem id homicidium. Dicere igitur,*arguet mundum de iudicio*, idem est ac dicere: *convincet mundum homicidij*: & ad hoc aptè accommodatur quod subjungitur: *quia Princeps huius mundi iam iudicatus est*. Princeps hujus mundi Diabolus est, sic dictus à Christo Io. xii.31.xiv.30. à Paulo ad Ephes.ii.2. Is *homicida* fuit *à principio*,ut dicitur Io.viii.44.quia ut habetur Gen.iii.persuasit primo homini peccatũ.per peccatum autem *Mors intravit in hunc mundum, & ita in omnes homines pertransijt*,ut Paulus docet ad Rom.v.12.cęterùm usq;ad Christi adventũ Diabolus illius homicidij crimen quasi impune tulerat, nullo humani generis oppressi tyrannide sanguinarij victoris, exurgẽte vindice, atque illo ipso ejus scelere passim ignorato; hominibus vulgò ignorantibus historiã originũ mundi, & causam cur & imperio Diaboli, & tot ex eo malis subjacerent; imo plerisque ipsum illum suarum mise-

riarum

riarum autorem pro Deo venerantibus & colentibus. *At ubi venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum, ut eos qui sub lege erant, redimeret.* Ad Gal. iv. 4. Christo in terris apparente, prædicante, & salutem humanam asserente advenit tandem tempus, quod describitur Ioann. xii. 31. *Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi ejicietur foras.* Ipsa Christi conversatione in carne, & prædicatione, cum operationibus signorum, cepit Diabolus judicari. cepit inquam cognosci tyrannidis ejus injustitia in Protoplastorum homicidio fundata, & quasi cepit in controversiam vocari jus quod sibi arrogabat imperandi mundo: à quo penitus excidit in morte Christi, consummata redemptione hominum, & homicida Dęmone foras ejecto, ut non possit nocere nisi volentibus, & ultrò aspernantibus oblatam cunctis libertatem & salutem. Hęc damnatio & exautoratio Diaboli, utcumque, ut dictum est, in Christi morte facta fuerat, nondum tamen erat promulgata, donec Spiritus Sanctus è Cœlo descenderet, & per Apostolos ubique terrarum prędicandum Evangelium curaret. Tunc convictus est Mundus homicidij à suo Principe Diabolo olim patrati perversione primi Adami, & iterati crucifixione secundi Adami Christi Dei Filij: cujus secundi sceleris particeps Diabolo Mundus fuit. Iudęa enim cum Gentium potentia, hoc est Romanis in Iudęa Magistratibus, conspirans, instigante Diabolo, Christum occidit, nesciens tunc quidem quid faceret, ut Christus in Cruce dixit. Sed veniens in Mundum Sanctus Spiritus Paracletus, & ubique per Apostolos prædicans, convicit Mundum homicidij tum à Diabolo suo Principe in primo Adam initiò patrati, tum in secundo Adam communi Diaboli cum Mundo conspiratione iterati. Addo his pulchrè videri Psal. lxxxviii. 15. paucis verbis trium hic memoratorum Tribunalium seriem colligi. Sic ibi Psalmista Deum alloquitur: *Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.* quasi diceret: Tuo ultimo judicio post hominum mortem exercendo pręludunt humana tribunalia, minus & majus Concilium sive Synedrium, quorum illud *iudicium*, hoc, *iustitia* vocatur.

¶ XLV. KORBAN ET KORBONA.

Marci vii. 11. *Vos autem dicitis: si dixerit homo Patri aut Matri Corban (quod est donum) quodcumque ex me tibi profuerit: & ultra non dimittitis eum quidquam facere Patri suo aut matri, rescindentes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis.* In his verbis *Corban* קרבן significat Donum religiosum aris admotū, quod jam amplius nefas sit prophanis usibus addicere. Radix est קרב *Karab appropinquare*, & in significatu sextæ conjugationis Hiphil, *sistere admovere*. idem quod Gręcis προσάγειν & προσφέρειν. unde est προσφορὰ *oblatio*, res Deo consecrata & voto addicta. Ex hoc intelligitur calumnia traditionis à Christo reprehensę. cùm Parentes egeni jure per Divinum mandatum honorandi

randi

randi Patrem & Matrem sibi dato, ab opulentis filijs optarent ea, quorũ penuria laborabant, ingrati filij ab astutis edocti Leguleis, præcepto primæ tabulæ adversus præceptum secundæ pro scuto usi, justas parentum petitiones eludebant, religionem impietati prætexentes. Dicebant enim, quoties aliquid è filiorum bonis sibi necessarium parentes pauperes optassent, id verò sese jam Deo sacrasse. Hoc ipsum S. Matthæus referens cap. xv. 5. sic scribit: *Vos autem dicitis: quicumque dixerit Patri vel Matri: Munus quodcumque est ex me tibi proderit.* Elliptica oratio, qualis adhibetur referendis adagijs & sententijs vulgo notissimis, quas quivis lector aut auditor memoriter tenens, statim per se supplet, additis quæ sequuntur. Sed est hic præterea trajectio verborum, quorum rectus & planus hic ordo esset: *Munus est quodcumque ex me tibi proderit.* Munus idem valet, quod apud Marcum *corban* aut, *donum. ex me* dictum pro *ex rebus meis.* Talia porrò dona cùm deferebantur in Templum, locus erat ijs excipiendis, Corbona vulgò dicitur, in quem etiam pecuniæ, aut res aliæ quomodocumque sacris usibus addictæ, conijci solebant, ut intelligitur ex Matthæi xxvii. 6. ubi de triginta argenteis à Iuda proditore projectis in Templo, deliberantes quid agerent Principes Sacerdotum, sic inducit: *Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est.* קרבונא *Korbona* ergo thesaurus erat, sive ærarium sacrarum largitionum. Suidas & Phavorinus ex Iosepho lib. ii. de Bello cap. viii. Κορβωνᾶς παρὰ Ἰουδαίοις ὁ θησαυρός.

LITHOSTROTOS, vide supra in GABBATA.

¶ XLVI. MAMMONA.

Luc. xvi. 9. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis.* Mammon Hebræis, Chaldæis, ac Syris idem quòd Græcis πλοῦτος, divitiæ: sed cùm additur, *iniquitatis*, alluditur ad etymon vocis Mammon, quod commemorat Hieroymus; ut sit quasi מן און *minavon*, hoc est, *ab iniquitate*; inde enim plerumque ortum habent divitiæ.

¶ XLVII. MYRRHATVM.

Marci xv. 23. *Et dabant ei bibere myrrhatum vinum; & non accepit.* Multa de hoc vino Baronius An. Chr. xxxiv. num cxv. & seq. præsertim in tertia editione, ubi scriptis ad se litteris ea de re à Nicolao Fabro, prolixè respondet; potestatem tamen Lectori faciens utram mallet Fabri, an suam sententiam sequendi. Quamquam non tam suam sententiam proposuerat, quàm alienam descripserat, Michaelis Mercati; unde postmodum re tota diligentiùs perspecta, in Appendice Tomi x, deleri jubet cuncta quæ ibi scripserat. Videndus ad hæc, importunus quidem & malevolus Baronij Censor Casaubonus; tamen interdum relinquenda tollendis admiscens. Fusè is de Myrrhato vino disputat in Exercitationibus

bus à pag.622. ad 626. Mihi ſepoſito perſonarum reſpectu de re ipſa liberè cenſenti, probabilius videtur myrrhatum vinum uni Marco memoratum,& in Græcis *Ἐσμυρνισμένος οἶνος* dictum, non fuiſſe myrrhinam Plauto & Plinio laudatam deliciarũ & dulcedinis cauſa potionem, quę in myrrhea vaſa fictilia, *Parthis*, ut Propertius ait, *cocta focis*, adhuc à fornace calentia conjecta, inde odorem traheret; ſed potiùs fuiſſe vinum guſtu amarum ob admixtionem myrrhæ, & inde vim obſtupefaciendi habens; propinari Cruciarijs, aut quibuſvis ad mortem damnatis antiquo Hebræorum more ſolitum; cujus moris plurima Rabbinorum veterum teſtimonia fidem faciunt. Vide preter alios Menochium noſtrum de Rep.Hebr.lib.viii.cap.ii.pag.ſive col.738.

¶ XLVIII. NAZARÆVS.

Matth.ii.24. *Et veniens habitavit in civitate, quæ dicitur Nazareth; ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas: quoniam Nazareus vocabitur.* Nec locus hic citatus Prophetarum facilè reperitur: & Nazareth civitas ſcribitur hebraicè per צ thſade: Nazaræus autem Deo ſacrum ſignificans per ז zaijn diverſam literam. Sed quod ad hoc attinet, valde probabiliter dici poteſt, צ thſade Syriaca conſuetudine mutatum in ז *zaijn*: nam & alia paris mutationis exempla ſuppetunt, etiam in ipſis hebraicis ſcripturis. Loca autem Prophetarum hic indicata videntur ea eſſe, quæ multa vel Chriſtum Sanctum, & Deo ſacrum futurum prædicunt, vel alios quoſdam ejus figuram gerentes, ut Samſonem, Samuelem, & ſimiles Sanctos, & Deo conſecratos ajunt, affirmatione ex typo in rem ac perſonam figuratam tranſitura. nam Chriſtum omnes intelligebant Deo conſecratiſſimum futurum, & ut Angelus, loquitur Luc.i.35. Sanctum Domino vocandum. Quare non ſine numine factum ſit, ut illius Sanctitatis indicatio, Patriæ denominatione celata, ſenſim & citra invidiam in uſum vulgarem induceretur. nam ſi quid obſervetur nō exactę conformitatis inter gentile vocabulum ductũ ex urbe Nazareth, & nomen proprium Deo ſacratorum Nazaręorum, non obſtat quominus ipſa ſola ſoni affinitate hæc permiſceantur. Gaudent enim Hebræi propria quadam indole linguæ, ac conſuetudinis, ludere in paronomaſijs & alliterationibus ejuſmodi, ſententia permiſcenda, permutandaque vocum affinis ſoni. Sic Ephrata Pſal.cxxxi. eſt Silo, locus terræ ac Tribus Ephraim. etiã ſi Ephraim ſatis diverſum videatur nomen ab Ephrata, quæ & Bethleemi proprium eſt vocabulum, aut certè appellativum feracitatem indicans à פרה *parah*. unde eſt פרי *peri* fructus. Potiſſimum verò terræ fructus frumentum eſt benignè ibi proveniens, ut Bethleemi vox declarat Domum panis ſonans. Videmus etiam in Scripturis ipſis nomina ſatis alterata & decurtata pro ijſdem agnoſci, conſuetudine moroſam & ſolicitam *ἀκρίβειαν*, *exactionem* reſpuente. Ita pro Achimelec, Achis & Achias bis in lib.1.Reg. legitur; & in novo Teſtamento Epaphroditus in Epaphras, Lucius aut Lucilius in Lucas, Sylva-

nus

nus in Silas cõtracta observantur ab exactè conferentibus. Addo ex Eustathio ad v. 72. Iliad. γ, λώω, quæ vox Latonam sonat, putari consonũ τῇ λήθῃ *oblivioni*, etsi illa prior vox cum τ, hæc posterior cum θ, satis diversis, sed affinis soni litteris scribatur.

¶ XLIX. NVPTIALIS VESTIS.

Matth. xxii. 2. *Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Vestis hæc nuptialis videtur fuisse Cœnatoria, quę soli convivio serviebat, non forensibus, aut cujusvis alterius generis congressibus. unde Martialis cœnatoria vestimenta sic facit loquentia lib. xiii. Epigr. 135.

Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota
Hoc opus est; pictis accubuisse thoris.

¶ L. ODISSE.

Luc. xiv. 29. *Qui non odit Patrem suum, & Matrem suam non potest meus esse discipulus.* Offendatur hæc qui audit specie quadam oppositionis eorum cum Decalogo, nisi admoneatur, odiendi verbum non esse hoc loco in *positivo*, ut Grammatici loquuntur; sed in comparationis gradu, more Hebrææ linguæ, quæ ut non solùm nomina; sed etiam verba per genera inflectit: ita ut למד *lamad*, exempli causa masculinũ sit verbum, significans *didicit vir*; cui respondet למדה *lameda*, *didicit mulier*: sic non solùm in adjectivis nominibus, ut ferè aliæ linguæ; sed etiam in verbis comparationes ponit, nulla soni aut casus flexione designatas, verùm ex usu, ac linguæ genio, peritis, & attentè observantibus intelligibiles. Sicut ergo qui legit illud hebraicè scriptum latinis literis: *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine*: non dubitat quin τὸ *bonum* sit positum pro *melius*: ita ei statuendum est qui hoc legit præceptum odio habendi Patrem, τὸ *odisse* positum esse pro *minus amare*. Satis hoc indicat alibi Christus ipse, cùm dicit: *Qui amat Patrem aut Matrẽ plusquàm me, non est me dignus*, Matth. x. 37. Præcipit ergo parentes minùs amari, quàm Deum, & hoc vocat illos odisse, more, ut dixi, ac genio idiomatis Hebræi; cujus & illa sunt Malach. 1. 3. *Iacob dilexi*, *Esau autem odio habui*. quæ tantùm significant, Deum ex duobus illis fratribus plus amasse Iacob, quàm Esau. Informatur ergo ejusmodi Evangelicis mandatis odio habendi parentes, uxorem, filios, animam, hoc est, valetudinem ac vitam propriam; prelatio, & ut vocant, appretiatio quędam in Deo amando, sic tenenda, ut impendio cunctarum rerum, cùm opus fuerit, ejus gratia, ematur; & nullo affectu, nullo respectu tenearis quo minus quantùmvis cara, utilia, dulcia, contemnas, abdices, abijcias potiùs, quàm à Deo separareris. Inculcatur pro sui momento sępius in Evangelio hæc maximè necessaria doctrina: & vulgaribus exemplis ac similitudinibus, vulgi etiam rudis sensibus admovetur. Eo enim pertinent emptores agri, in quo thesaurus latet, vel pretiosæ margaritæ;

ædifica-

ędificator turris: Rex iturus adversus alium Regem; quę breviter declaranda sunt. Ager infosso thesauro locuples, aut unio exquisiti, & licitanti noti pretij, Regnum est Cœlorum; hoc est status gratię & amicitię cùm Deo, ex quo certa spés pendet summæ atque æternæ felicitatis. Hoc tantum boni non viliori pretio, quàm omnium prorsus eò minorum emendum est bonorum. Pro eo & utilitas divitiarum, & jucunditas voluptatum, & dignitas honorum abijcienda sunt; & cum sibi contrarijs mutanda. hoc est hebraica phrasi, odio habenda, videlicet minus amanda cũ in illius cõparationem venerint. Sic enim est indoles lingue hujus, ut postpositionem odium vocet, juxta illud Christi Mat. vi. 24. *Nemo potest duobus Dominis servire, aut enim unũ odio habebit, & alterum diliget* &c. hoc est unum alteri amoris ordine postponet: Idem alia imagine figurat turris, cujus ædificator sumptus computat, qui ei consummandæ sunt necessarij. Turris ædificanda, gratia Dei est & amicitia paranda. sumptus ei ad fastigium extruendæ necessarij, est rerum omnium impendium & abiectio, quæ quomodocumque in ejus comparationem venire poterunt. Similiter victoria belli cum Rege viginti millibus instructo committendi, Dei amicitiam & jus cũ ea junctum æterne fruendæ felicitatis symbolicè designat. Habere autem sub signis tantum decem millia, est non esse paratum ad quidvis paciscendum pro tuenda, retinendaque ad extremum Dei gratia. sunt qui pro tali re facilè divitias profundant; profligare tali causa valetudinem, & corpus cruciatibus exponere minimè parati: qualem Diabolus calumniabatur Iobum esse; cùm sic apud Deum de eo loquitur cap. ii. 4. *Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo dabit pro anima sua: alioquin mitte manum tuam & tange os eius, & carnem: & tunc videbis quod in faciem benedicat tibi.* Oportet ergo sic omnia provisa, & ita paratum ad omnes casus habere animum, ut quivis dicat cum Apostolo: *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei* &c. ad Rom. vii. 38.

¶ LI. OPERARI.

Matth. xxv. 16. *Operatus est in eis, & lucratus est* &c. Manifestum est hic *operari* significare *negotiari*: sic Psal. cvi. 23. *facientes operationem in aquis multis*, sunt Institores maritimis commercijs augendæ rei studentes. ἐργασίαν eo loco Septuaginta habent pro *operationem*, ut & apud Matth. ἐργάζεσθαι legitur pro *operari*. ἐργασία autem Summis Atticis negotiationem sonat. Isocrates Nicocli Cypriorum Regi suadens ut negotiationes suis subditis quæstuosas faciat, lites verò damnosas: quò illos ab his deterreat, ad illas invitet; sic scribit: τὰς μὲν ἐργασίας αὐτοῖς καθίστη κερδαλέας, τὰς δὲ πραγματείας ἐπιζημίους. Inde quia eleemosyna negotiatio quædam est hominis cum Deo, centuplicatum lucrum referens, interdum ab Ecclesiasticis Scriptoribus largitiones egentibus factæ sim-

pliciter *opera* vocantur. Sic accipiendum quod Eucherius ad Valerianum de Paulino ſcribit: *Tres Orbis partes ſuis eum operibus implevisse.* non de Lucubrationibus hic agitur, quas ille Vir Sãctiſſimus edidit perpaucas. Enarrator ergo Eucherio detur Vranius Vitæ S. Paulini Scriptor. Is teſtatur, per Aſiam eum, Africam, & Europam ingentes opes ſuas egenis largiendo diſperſiſſe. Lucianus quoque, in Aſino, ait, corrogationem ſtipis factitatam à Sacerdotibus Deæ Syriæ *ἀγυρμὸν* ab ipſis vocari ſolitam, & corrogare *ἀγείρειν*.

¶ LII. OSANNA, ſive HOSANMA.

Matth. 21. 9. *Clamabant dicentes, hoſanna filio David.* Marc. xi. 9. *Clamabant dicentes hoſanna.* Ioan. xii. 13. *Et clamabant hoſanna.* quid ſit *hoſanna* videntur indicare tres ijdem Evangeliſtæ; dum Ioannes quidem paulò ante dicit: *Acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei.* Marcus autem: *Frondes cadebant de arboribus, & sternebant in via.* denique Matthæus; *Cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via:* ut non videatur dubitandum quin hoſanna ſignificet ramos arborum, quos in honorem Chriſti abſciſſos ex arboribus ſternebant in via. Hoc indicat dativus, *Filio David*, à Matthæo expreſſus, in alijs intelligendus. Cum eo enim non cohæret vox hoſanna, ſi uſurpetur quatenus verbum eſt, & ſonat *ſalva quæſo*. quam enim commodam ſententiam habere poteſt *ſalva quæſo Filio David*? habet autem percommodam; date, afferte ramos felicium arborum cohoneſtando de more adventui ſolemni Filij David, qui venit benedictus in nomine Domini. Dicat aliquis: ſtatim poſt conjungi cum oſanna, apud Matthæum quidem *in altiſſimis*, apud Marcum autem, *in excelſis*. Ad hoc ajo: ne id quidem poſſe cohærere cum, *Salva quæſo nos*: quare idem illis quoque, qui à nobis diſſenſerint, ſolvendum. Deinde dico: præter frondes quibus ſternebant viam, ſervaſſe procurrentes obviam Chriſto ramos olivarum aut palmarum, quos præferrent manibus altè ſublatos, quo in geſtu ſignificatio erat honoris præcipui, ei qui veniebat, habiti, ex uſu populari dudum recepto. verba ergo illa ſunt adhortantium ſe mutuò, ad quam altiſſimè tollendum ſurſum verſus quem quiſque geſtaret ramum, quo plus honoris haberetur Chriſto. Reſtat explicandum unde contigerit ut ramus decerptus ex arbore, hoſanna vocaretur. Decerptio ramorum ex arboribus in Lege præcepta Levitici xxiii 40. ad uſum erectionis Tabernaculorum in annuo feſto Scenopegiæ, cum ſacra eſſet cerimonia, ritè & ex certa formula fiebat. Inter cætera qui id agerent recitabant Pſalm. cxvii. cujus initium, *Confitemini Domino quoniam bonus* &c. præſertim verò ex eo frequentabant verſiculos 24. & 25. quorum ille lætitiæ feſti conveniebat, ſic ſe habens: *Hæc dies quam fecit Dominus exultemus & lætemur in ea.* Erat enim id feſtum Tabernaculorum præcipuæ gratulationis, inſtitutum ad recolenda ſumma illa beneficia eductionis ex Ægypto, & protectionis in longa peregrinatione per deſertum. Alter autem implo-

rabat Divinum in posterum auxilium ad continuationem felicitatis,his verbis: *O Domine salvum me fac, ô Domine bene prosperare, Benedictus qui venit in nomine Domini*. quod hic legitur, *Salvum me fac*, in Hebræo est, הושיע נא *Hosciana*,quod hebraizãtes vertunt:*Salvifica nunc*.Hoc autem potissimum cùm pronunciarent verbum, tollebant in Cœlum manus ramis virentibus onustas; nam hic supplicantium gestus est. Porrò etsi hæc cerimonia in festo, ut dixi, Tabernaculorum usurpabatur; eadem tamen iterabatur quoties inciderat gratulatio major. Itaque id factum legimus purgato per Iudam Maccabæum, & restituto sacris vasibus Templo. 1.Macc.xiii.51.1 1. Mac.x.7. Nec videtur dubium quin arcana edocti traditione intellexerunt Iudæi, festi Scenopegiæ lætos ritus typicè adumbrare adventum Messiæ; cujus pene diserta in versiculo tunc frequentato, quem retulimus, habetur mentio in illis verbis: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. & mox: *Deus Dominus & illuxit nobis*. unde vel illius notitiæ admonitu, vel divinitùs afflato mentis instinctu, istam ramorum præcisionem, elevationem, & sparsionem stratarum inde frondium in hoc solemni Christi Ierosolymam ingressu Iudæi usurparunt,eadem,qua in Scenopegia,cerimonia. Iam quod cum, uti dixi, ramos manu prehensos in altum tollerent, simul ingeminabant voce sublata verbum הושיע נא *hosanna*, factum est humanæ consuetudinis usu, ut ramis iitis vox cum eorũ exaltatione conjungi solita vice proprii nominis adhæresceret,& *hosanna* vocarentur. quod minus mirabitur qui alia casu simili nomen non minus insolitum nacta cogitabit. Vidi alicubi aquam lustralem, quæ christiano ritu in aditu Templorum exponi solet, *asperges* appellari: non alia de causa, quam quia dum irroratur, ex more pronunciatur versus ille Psal. 50. *Asperges me Domine* &c. Habemus & antiquius exemplum. *Ocimum* herba vulgo notissima, veteri superstitione cùm serebatur, convicia & contumeliosa verba serens proferebat. Autor Plinius lib.xix.cap.vii.his verbis: *Nihil ocimo fæcundius. cum maledictis & probris serendum præcipiunt, ut lætiùs proveniat*. Hinc contigit, ut probra & maledicta *ocimum* vocarentur. Id docet Persius Sat.iv. sic scribens:

Dum ne deterius sapiat pannucia Baucis
Cum bene discincto cantaverit ocima vernæ.

ubi vides diras & contumeliosa verba, quæ irritatæ petulantia vernularum rabiosę aniculæ effutiunt, *ocima* vocari: pari omninò ratione ac nunc *Hosanna* ramos cum ejus vocis ingeminatione cædi & tolli solitos, fuisse appellatos dicimus.

¶ LIII. OS OPPRIMERE.

Quid sit quod Lucas ait cap. xi. 53. *Et ceperunt Pharisæi & Legisperiti graviter insistere, & os eius opprimere de multis*: meritò quæritur. Verbum Grecum, quod Vulgatus vertit, *os opprimere*, est ἀποστοματίζειν. Id propriè significat, ut ex Grammaticis Græcis intelligimus, exigere à

puero ut recitet, quæ memoriæ mandanda ipsi præscripta fuerunt, quod ferè cum minis & odiosè fit à Magistris diligentiam discipulorum explorantibus. Isti ergo Legisperiti se præstrictos à Christo non ferentes, Magistrorum, quo nomine tumebant, jure ac supercilio imperiosiùs urgere Christum ceperunt, lacessentes eum crebris & captiosis interrogationibus, ac tamquam discipulum examinantes infenso animo, quò elicerent, si possent, ex ejus ore quod plausibiliter traducere apud populum, aut etiam accusare apud Iudices possent.

¶ LIV. PARADISVS.

Luc.xxiii. 43. verba sunt Christi ad Latronem pœnitentem: *Hodie mecum eris in Paradiso*: Hebræum vocabulum פרדס *Pardes* Paradisum sonans, hoc est locum & statum plenæ felicitatis, in Græca Latinaque lingua ab Ecclesiasticis Scriptoribus cum originali sono, literisque servatum est. Illud etsi Lexicographi radicalem quatuor literarum ponunt: conjectura tamen est verisimilis propagari ex radice פרד *parad*, quod est separare, segregare. nimirum locus felicitati Piorum destinatus, segregatus ac sepositus ab omni aliorum commercio sit oportet: talisque prædicatur ab omnibus, qui aliquam beatitudinis animarum notionem informarunt. Hinc Elysios suos campos, μακάρων νήσους Græci Fabulatores extremo in Oceano, quò nulla vulgarium Institorum navigatio pertingit, toto divisos Orbe posuerunt. Ex quibus Latini, Horatius lib. Epodon Od.xvi.

Iuppiter illa Piæ secrevit littora Genti,
Vt inquinavit ære tempus aureum.

Et Maro lib.vi.

Secretosque Pios: his dantem iura Catonem.

¶ LV. PHARISÆI.

Vocabuli tam crebrò in Evangelijs memorati debemus hic enarrationem aliquam. Sectæ id fuit nomen in Iudæa percelebris, velut in Grecia Philosophorum; aut potius inter Philosophos, eorum qui palmam approbationis & admirationis publicæ tulerunt: quales videntur Stoici fuisse, quorum etiam gemina quædam cum Pharisaicis dogmata feruntur. Nominis originem sic Epiphanius edisserit Hær.xvi. ἐλέγοντο Φαρισαῖοι διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀφωρισμένους ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθρησκείαν παρ᾽ αὐτοῖς νενομισμένην. Φαρὲς γὰρ κατὰ τὴν ἑβραΐδα ἑρμηνεύεται ἀφορισμός. hoc est: *Pharisæi dicebantur quòd essent propter adscititiam, superstitiosamque quam profitebantur disciplinam, ab alijs separati; Phares enim hebraicè separationem sonat.* Consentiunt Hieronymus & Augustinus. Ille Præfatione in Amos. *Pharisæi qui se quasi iustos separaverant, divisi appellantur.* Hic serm. 30. de Verbis Domini: *Pharisæi Iudæi erant quasi egregij Iudæorum &c.* unde obiter apparet quam aptè Christus in Parabola Lucæ

ex c.xviii. 11. Pharisæo tribuerit illa verba: *Non sum sicut cæteri hominum*. Nec est incredibile eò allusisse Paulum, dum, qui se Pharisæum professus fuerat Act.xxiii. 6. se se ad Rom. 1. dicit: *Segregatum in Evangelium Dei*; quasi diceret divisum bona divisione. Tempus ortus hujus Sectę antiquius Maccabaicis, & reditui è Babylone finitimum rectè conjectantur Eruditi. Ritus, mores, dogmata, pleraque ex Evangelijs & Actis Apostolorum patent. Ea distinctiùs collegerunt Epiphanius jam laudatus, & Serarius noster lib. 11. Trihæresij.

¶ LVI. PHYLACTERIA.

Matth.xxiii. 3. Christus inter ostentationes Pharisæorum numerat πλατυσμὸν φυλακτηρίων, Dilatationem Phylacteriorum. Iustinus Martyr in Dialogo cum Tryphone ait, φυλακτήριον Iudaicum fuisse, ἐν ὑμέσι λεπτοτάτοις γεγραμμένων χαρακτήρων in tenuissimis membranis, quæ characteribus inscripta essent. Commendans Deus & præcipiens jugem memoriam beneficiorum & mandatorum suorum Exodi xiii. 19. & 16. Deuter.vi. 8. suadet dari operam, ut haberentur præ oculis semper tamquam signum. quod etsi nihil aliud quam assiduè recordandi studiũ injungeret, inde tamen occasionem arripuerunt qui exactiores Legis observatores videri volebant, membranaceas tænias quibusdam characteribus Dei beneficia & præcepta indicantibus conscribillatas conspicuè circumferendi de vestibus pendentes. תפלין *Thephilin*, eas membranas Syrus hoc loco vocat. Græci quod earum carerent proprio nomine, vocabulum eis accommodarunt è Gręca superstitione sumptũ. quod enim credula plebs membranas mysticis inscriptas notis vim habere putarent averruncandorum & avertendorum malorum, eas studiosè gestabant; vocabantur autem illę φυλακτήρια à verbo φυλάσσειν, quod est custodire ac præservare. Amuleta Latini dicerent; sed Gręca vox est meritò retenta; quippe usu Iudæorum etiam cum Græcis versantium trita.

¶ LVII. PISTICUM.

Ad illa verba Ioan. xii. 3. *Maria ergo accepit libram unguenti Nardi pistici pretiosi*. Quæ S. Augustinus adnotavit Tract. 50. *Quod ait*, Pistici, *locum aliquem credere debemus, unde hoc erat unguentum pretiosum*, vidi qui parùm exactè scriptum existimarent à summo Viro, Speculationibus Theologicis attento; nec valde Grammatica curante: quibus minimè accedo. Passim à veteribus Nardus Assyria laudatur. quid ni ergo fuerit in ea regione aliqua Civitas affinis huic vocabuli, ubi exquisitius elaboraretur istud unguentum, indeque mentione celebraretur? Meminit Stephanus ex Damophilo, Psitaces urbis ad Tigrim sitæ. quid prohibet, ut in regione ac gẽte odoramentorum studiosissima, peculiare Nardi condimentum, ibi repertum, factitatumque: ac in Seplasias cupidè

transla-

translatum, verbo ex patria ducto; sed à Græcis ad vulgarem usum emollito? Nam alioqui solita ea natio est vocabula linguarum aliarum, levi mutatione ad sui origines idiomatis attrahere. Ita Byrsam Carthaginis Arcem Pœnis eripuerunt;excogitata etiam ad furtum tutiùs celandum fabella bubuli corij: quasi foret verisimile, Didonem Tyro profectam, dum Coloniam in Africæ litore poneret, Græca usam lingua. Phœnicum sermonem Hebraicum fuisse satis constat. Hinc Tyrij Coloni Arcem ad Carthaginis tutelam structam *Bosra* vocaverint à radice בצר *Batsar*, quod sonat *munire*. Ex ea voce Græci Fabulatores *Byrsam* videlicet fecerint, quod ipsis est pellis bubula. Ita unguentum Nardi *Psitacicum* fortè in *pisticum* deformaverint.

¶ LVIII. PORTÆ INFERI.

Matth. xvi. 18. Christus de Ecclesia: *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* S. Ioannes Damascenus oratione non edita in Sanctam Barbaram Virginem & Martyrem, Portas Inferi tormenta Tyrannorum excogitata & exercita in SS. Martyras, vocat. Postquam enim dixit: Diabolum invidia motum, ubi audisset à Deo commendari Iobum, expetijsse illum tentandum flagellis & malis; addit: οὕτως καὶ τότε (florente primæva Ecclesia) ἀκηκοὼς ὁ παμπόνηρος τοῦ Κυρίου περὶ τῆς ἐκκλησίας ἐγκωμιαστικῶς ἀποφαινομένου· καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, πύλας ᾅδου τὰς παντοίας τῶν κολάσεων ἰδέας εἰς ᾅδην καὶ θάνατον ὠθούσας καὶ καταγούσας ὀνομάζοντος, ἐξαιτεῖται πάλιν ἀναιδῶς τὴν πεῖραν· καὶ τὰ ἑξῆς. hoc est: *Sic & tunc cum audisset nequissimus Dominum de Ecclesia cum laude memorantem, non prævalituras contra ipsam portas Inferi, eo nomine intelligendo tormenta & cruciatus omnis generis in Inferos ac mortem trudentes ac deducentes, exposcit rursus impudenter experimentum* &c. Ita ille Sanctus Pater. Verùm non de solis tyrannis victoriam Ecclesiæ pollicentur hæc verba; sed ex sensu cunctorum Patrum, atque Interpretum, etiam contra Hæreses, quas non minus verisimiliter plerique verbo Portarum Inferi designatas putant, quod per eas ad Inferos eatur. Mihi verò etiam corrupti mores & peccata propter eandem rationem Portæ Inferi videntur dici. Nam neque hæc ita umquam in mundo prævalebunt, ut non supersint quidam Sancti, qui Ecclesiæ Sanctæ nomen, ac decus Sponsæ Christi pulcherrimæ sine macula & ruga, tueantur. Quamquam video peculiarem esse causam cur Dei hic promissa protectio Ecclesię ne succumbat umquam insultibus Portarum Inferi, ad victoriam ejus de persecutionibus tyrannorum, & oppugnationibus Hæreticorum referatur, potiùs quàm ad tutelam innocentiæ justorum, gratia corroborante, carnis ac mundi tentamenta superantium. quoniam per hæreses separantur homines ab Ecclesia, non item per quævis etiam lethalia peccata. Existimo tamen potiùs indicari nomine Portarum Inferi universalius principium omniū impugnationum, quas Ecclesia patitur, sive per Tyrannos Idololatras, aut quomodocumque Infideles, sive per Hęreticos, Schismaticosque;

uti

uti & per corruptelas morum, & irritamenta vitiorum. Omnibus quippe his & singulis quasi Orci exercitibus & castris, velut Imperatores ac Duces prȩsident dȩmones, qui quam aptè *Portæ Inferi* dici possint, breviter exponam, decerpens è scriptis à me aliàs in Exercitatione Theologica ad Scripturæ loca de Angelis agentia. Ibi considerans Iobi locum xxxviii. 17. ubi fit mentio *Portarum Mortis*, observabam *mortis* nomine significatum videri, quod Ioannes in Apoc. xx. 14. vocat *mortem secundam*, quam esse ait *stagnum ignis*, hoc est Infernum. ut Portȩ mortis & Portȩ Inferi synonyma sint. Iam quia & arcium & carcerum portȩ obtineri ac servari solent excubijs armatorum; ipsum prȩsidium custodientium militum, Portarum nomine intelligi, Synecdoche continentis pro contento, vulgaris usus facilè patitur. Ex quo dicamus licet, Portas Inferi Dæmonas dici Inferorum custodiæ præfecto s: qui quoniam permittuntur usque ad diem ultimi judicij erumpere inde ac vagari per aquas, terras, aërem, varieque vexare ac tëntare homines, quò eos ad peccatū, indeque ad pœnarum suarum consortium pertrahant (quod licèt successurum sit ipsis in plurimis; numquam tamen assequentur ut universa Christo credentium multitudo pariter concidat, & eorum sive machinationibus astutis, sive acribus insultibus succumbat) rectè Portæ Inferi, hoc est dȩmones, dicuntur oppugnare Ecclesiam, adversus quam prȩvalituri ad extremum non sint.

¶ LIX. PRINCIPIVM.

Vexatissimus locus est Ioan. viii. 25. ubi Judæis in jurgio Christum interrogantibus: *Tu quis es?* respondet Dominus; *Principium qui & loquor vobis*. Operȩpretium est Græcas origines consulere. Eæ sic habent: σὺ τίς εἶ; καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· τὴν ἀρχὴν ὅ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Hinc apparet, *principium* non esse à Vulgato positum in nominandi casu; sed in eo qui responderet quarto Græcorum: Latini accusativum vocant. imò hic, uti & alibi Interpretem eumdem (aut potiùs Interpretes, non enim unius Vulgata tota est opus) adumbrare cum fide originariam scripturā voluisse; exhaurire significatum ejus, plenèque ac perfectè ȩxprimere, necesse nunc quidem non putasse. Sic Psalm. xxxiii. 7. cùm quod est in Greco παρεμβαλεῖ vertit *immittet*, jure facit suo. nā verbo Græco παρεμβάλλω Latinum *immitto* respondet. necessitatem tamen Lectori imponit, si planè ac exactè loci sententiam velit percipere, aliam ex originibus petēdi notitiam, quam quæ suggeritur ex vulgari notione verbi *immitto*. Et hoc Divina providentia de industria consuluit in libris sacris, ut ibi occurrerent mysteria legentibus, & acueretur attentio. unde Christus non legendas solùm, sed scrutandas scripturas admonet, ne illo quod apparet in primo cortice contenti; latentem intra nucleum, atque in medulla prȩtereamus veritatem. Itaque videtur dici posse, sic interdum sacros Interpretes permutare verba, ut ijs quæ pro Grȩcis, Hebraicisve substituunt, peculiarem, nec cuivis latinè scienti passim notam, subjiciant

ciant notionem, uti nuper memorato Psalmi loco, dum *immutet* pro Græco παρεμβαλεῖ, & Hebræo חנה *Choneh*, quod utrumque significat, *castrametabitur* ponit, voluit Lectorem dum verbum immittendi videt, castrorum positionem cogitare: quod planè flagitat loci sententia, prout cuivis vel mediocriter attendenti perspicuum est. Similiter & hoc Sancti Ioannis loco suspicor ita positum ab Interprete *principium* pro Græco τὴν ἀρχὴν, ut significatum illius Græcæ vocis quicumque tandem esset, vellet intelligi à se fuisse illigatum vocabulo *principium*, cujus proinde ut vis perciperetur, opus esset investigare ac scrutari quę potestas esset juxta Grȩcam proprietatem ejus vocis. Hoc igitur agamus. Animadverto vocem ἀρχὴν, etsi nomen in quarto casu videatur, adverbialiter tamen à Grȩcis plerumque sumi (quod non satis, ut opinor, ejus linguę qui plurimi extant Lexicographi ac Grammatici docuerunt) adverbialiter inquam usurpari. Et vicem adverbiorum *prorsus*, *omninò*, ac similium Græcis prȩstare, ut ex his locis demonstratur, quę mihi Grȩcos Scriptores legenti fortè occurrerunt. Pausanias in Bœoticis, de Tauris Æthiopicis agens, eos Rhinocerotas vocari ait: ὅτι σφισιν ἐπ' ἄκρας τῆς ῥινὸς ἓν ἑκάστῳ κέρας· καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτοῦ οὐ μέγα. ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐδὲ ἀρχὴν κέρατα ἔστιν. hoc est: *Quoniam ipsis in summo naso unum cuique cornu, & aliud super hoc non magnum: supra caput verò cornua planè habent nulla*. Sic vertendum: non, cum Politiano locum hunc recitante Miscellan. cent. 1. cap. lvi. *in capite ne initio quidem cornua*. quid enim *ne initio quidem* ad rem, ἀρχὴν? quasi verò tauri isti cùm aliquando habere consuevissent in capite cornua, postea usu ac tempore id omiserint. Herodotus lib. 1. post med. pag. 89. edit. 2. Henrici Stephani An. 1592. de Regione Babylonia sic habet: ἔστι δὲ χωρέων αὕτη ἁπασέων μακρῷ ἀρίστη, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, Δήμητρος καρπὸν ἐκφέρειν. τὰ γὰρ δὴ ἄλλα δένδρεα οὐδὲ πειρᾶται ἀρχὴν φέρειν. Hæc sic verterim. *Regionum hæc est omnium, quas quidem noverimus, longè optima frumento duntaxat producendo. aliarum enim plantarum est funditus sterilis*. Notionis particulæ ἀρχὴν ignoratio, & Laurentium Vallam, & ejus censorem Henricum Stephanum hic transversos egit. quorum ille sic vertit illa verba: τὰ γὰρ δὴ ἄλλα δένδρεα οὐδὲ πειρᾶται ἀρχὴν φέρειν, οὔτε συκῆν, οὔτε ἄμπελον, οὔτε ἐλαίην. *Nam in arboribus ferendis ficu, vite, olea de principatu non contendit*. Henricus verò Stephanus sic corrigit: *Nam alioqui arbores ne ab initio quidem ferre potest*. Ita illi: coactè uterque, nec verè. Certus sum legisse me apud Lucianum, etsi locus nunc quidem non succurrit, de quodam præcisè ac vehementer negante se habere, atque adeo etiam nosse, pecuniam, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὀβολὸν οἶδα. hoc est: *Omninò ne novi quidem visu tenus qua forma sit obolus*. Denique ne evagemur longius, hic ipse, quem nunc edimus græcè primùm Victor Antiochenus ad vers. 28. cap. xv. Sancti Marci sic loquitur: καὶ μὴ γευσάμενος τὴν ἀρχήν. hoc est: *neque gustasse omninò*. His prȩmunitus accedat jam mecum Lector ad propositū Ioannis Evangelistæ locum. Dixerat Christus Iudæis illo capite viii. quædam de se magnifica, sed vera, etsi non credita. ut illud vers. 12. *Ego sum lux mundi*. quo cùm Pharisęi offensi respon-

respondissent: *Tu de te ipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum*. Ad ea Christus, suum testimonium confirmat autoritate Patris sui, sic subjungens vers. 18. *Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me Pater*. Tunc pervicaces Iudæi per jurgium interrogarunt: *Ubi est Pater tuus*? & ut notat Evangelista, ira eorum parum à vi abfuit. Perseveravit tamen Christus in affirmatione eorum quæ de se dixerat, nihil retractans aut remittens, contra quam illi sperasse videbantur, cùm post multa ei obiecta, quasi explorantes, num etiamnum perstaret in prius prolata sententia, dixerunt vers. 25. *Tu quis es*? ad quod respondit Iesus: τὴν ἀρχὴν ὅ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν; quæ verba sic clariùs explicari possent: omninò is quem prius me esse dixi, nempe Lux mundi, & Dei Filius: unde meritò subjungit vers. 27. Evangelista: *Et non cognoverunt quia Patrem eius dicebat Deum*.

¶ LX. PONTIFEX ANNI ILLIUS.

Ioan. xi. 49. *Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cùm esset Pontifex anni illius*. & v. 51. *Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex anni illius, prophetavit*. Lucas cap. iii. 2. testatur, Caipham simul cũ Anna fuisse Pontificem (sive Principem Sacerdotum, quod idem est, & in Græco utrobique vox eadem ponitur ἀρχιερεὺς) sic scribens: *Sub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha factum est verbum Domini super Ioannem* &c. Si ergo jam tribus ante annis Caiphas erat Pontifex, quare peculiariter dicitur fuisse Pontifex anni illius, quo passus est Dominus? aut quis erat hic Pontificatus annuus, cùm Pontifices Aaronicos in vitam fuisse tales, & sola morte dignitatem istam amisisse, nisi casus aliquis inopinatus intercederet, aut tyrannica vis legis præscripto prævaleret, ex innumeris Scripturæ locis certissimum sit? Et hęc quidem ratio à lege ducta, quæ non minus singularitatem summi Pontificis, quàm perennem, & vitę æqualem ejus in eo munere perseverantiam jubebat, non minus contra Lucę testimonium duos simul Pontifices summos agnoscentis, quam adversus paulò ante descriptam Ioannis sententiam videtur pręscribere. Tamen quod ad Lucam attinet, facilè defungimur, observando invaluisse longo usu, ut qui jure nascendi successurus summo Pontifici foret, si esset ea ętate ac prudétia ut rectè illi pontificia munia commendarentur, vice ac jussu Pontificis sacras functiones interdum obiret: ac pro universali Vicario ejus, ac quasi Collega agnosceretur. qua quidam ratione, ut suo loco diximus, non inverisimiliter utuntur ad conciliandam apparentem dissonantiam, quę inter Christum Dominum Marci ii. 26. & Sacrum Scriptorem libri 1. Reg. cap. 21. reperitur, dum hic Davidem venisse in Nobe sub Achimelecho Pontifice, ille verò sub Ahiathare, affirmat. Erat videlicet Abiathar jam matura sacris ętate designatus successor Achimelechi Patris, & eùm in plerisque Vicarius, tum etiam veluti Collega ut rectè sub eo factum dicatur, quod paulò ante mortem decessoris ejus ac parentis contigit. Cæterùm ut

Ioannis quoque autoritati suus honor sit, quærenda est alia causa, qu. verè dictum ab eo demonstretur, Caipham, qui ante triennium Vicarius & Collega Pontificis Annę in participationem summi Pontificatus venerat, eo deinde anno quo vivere vita mortali Christus desijt, solum ac singularem illius anni fuisse Pontificem. Commodam hujus nodi solutionem offert vir pereruditus Dominicus Magrius in libro, quem scripsit de conciliatione Antilogiarum apparentium Scripturę, ubi ex fide Ioannis Baptistę Ionæ è Iudęo Christiani, & ex Archisynagogo inter Rabinos celebri, Professore Linguę Sanctę in Gymnasio Sapientiæ Romano, refert ex Rituali Iudęorum Libro, solere quotannis aliquot diebus ante festum Kepur, sive expiationis, quo summus Pontifex semel ingrediebatur in Sancta Sanctorum, designari communi suffragio Sacerdotem aliquem, qui in eo tam necessariò, & non plus quam semel in anno celebrari solito sacro, Pontificis vices subiret, si ei humanitùs contigisset ob immunditiam contractam, eo non posse stato tempore defungi. Idque si eveniret, & iste succenturiatus myftes revera in Sancta Sanctorum ingrediens legitimas festi expiationis ceremonias obiret, jam ex hoc dignitatem trahebat peculiarem, ob quam Pontifex ejus anni vocabatur. Nec immeritò S. Ioannes Caipham non ex proprio sensu, sed afflatu Divino locutum referens, id ei causæ assignat, quod esset *Pontifex anni illius*, hoc est quod unicum maximè proprium summi Pōtificis eo anno munus obijsset, & in Sancta Sanctorum, locum peculiari Dei pręsentia venerabilem, cùm sacris vestibus, & reliquo summę religionis apparatu penetrasset, unde velut ex Deo coram adito quædam ei potuerit velut aspergi, atque adhærescere aura prophetię. Ionas quidem modò laudatus indifferenter quemcumque qui ad istum supplendi usum eligeretur, Pontificem ejus anni vocatum putat, etsi casus non cōtingeret, ut sacro ministerio vice summi Pōtificis in immunditiam lapsi fungeretur. Tamen cum negari non possit quin multò potiori jure istam appellationem ferat qui revera supplevit Pontificis locum, puto me invenisse causam idoneam in modò consideratis Ioannis verbis, existimādi non inutiliter designatum Caipham ad eam sacram ceremoniam vice Annę, si qua res eum prohiberet, obeundam: sed revera in Sancta penetrasse, & summi Pontificis egisse partes, vicaria licet & delegata, non autem ordinaria potestate. Cæterùm Annam etiam illo adhuc anno fuisse verè Sacerdotem summum intelligimus ex Actorum iv. 6. ubi post Christi resurrectionem eodem adhuc currente civili anno, qui festo Expiationis, hoc est die decimo mensis septimi terminandus erat, congregati referuntur adversus Apostolos *Annas Princeps Sacerdotum, & Caiphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant è genere Sacerdotali*. Verba sunt S. Lucæ: in quibus videmus soli Annæ tribui titulum Principis Sacerdotum, quod is verè talis esset; licèt Vicarium & designatum successorem haberet in eo munere Caipham, qui ob id nonnumquam, modo loquendi laxiori, Princeps Sacerdotum & ipse vocaretur.

¶ LXI.

¶ LXI. QVADRAGINTA SEX.

Ioan.ii. 20. Iudei Christo dicunt: *Quadraginta & sex annis ædificatum est Templum hoc*. nempè Ierosolymitanum, in quo erant qui sic loquebantur. Tam implicata quibusdam visa est horum sex & quadraginta annorum ratio, ut quasi desperatione victi rem in allegorias traherent. Eusebius tamen perfacilè defungitur, sic scribens, prout refertur Catena Greca in hunc locum: ὗτοι τεσσαράκοντα ἓξ ἔτεσιν οἰκοδομῆσθαι τὸν ναὸν ἔφασαν. τοσαῦτα γὰρ ἀπὸ πρώτου τοῦ Κύρου βασιλείας (ὃς πρῶτος ἀνῆκεν τῆς Βαβυλῶνος τοὺς βουλομένους τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν οἰκείαν γῆν) περὶ τὸ ἕκτον τῆς Δαρείου βασιλείας (συνάγεται), καθ᾽ ὃν πᾶν ἔργον τῆς οἰκοδομῆς τέλος εἴληφεν. hoc est: *Hi* (videlicet Iudei) *quadraginta & sex annis ædificatum fuisse Templum dixerunt. Tot enim colliguntur à primo Cyri Regis (qui primus dimisit è Babylone qui vellent Iudæorum in terram propriam) usque ad sextum Darij, quo totum illius structuræ opus consummatum est.* Hec ille. Sequamur tanti Chronologi ductum. Legimus 1. Esdræ vi. 3 Cyrum primo anno Regni sui edicto sanxisse, ut reædificaretur Templum Ierosolymis. Ibidem v. 15. dicitur: *Et compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus Regni Darij Regis.* En initium, & finem hujus ædificationis à Scriptura prefinitum. inter has duas epochas quot anni sint medij numerandum est. Cyrus regnavit annos triginta. Cambyses ejus filius annos novem. Magi duo, septem menses. His successit Darius Hystapis, cujus anno sexto perfecta edificatio Templi est. conjungantur he summe. exurget numerus annorum sex & quadraginta. Nec te conturbet, quod septem Magorum menses pro uno anno computamus: nam Cyrus, cui triginta dumtaxat annos dedimus, paulò plus regnavit. & tantùm saltem ex ejus regno supra annũ tricesimum redundat, quantulum deest septimestri regno Magorum ad annum explendum.

¶ LXII. R A C A.

Matth. v. 22. *Si quis dixerit fratri suo raca.* ריק *rik* hebraicè vanum & inane sonat. unde Psalmo ii. pro eo quod Vulgatus habet, *meditati sunt inania*, in Hebreo legitur יהגו־ריק *Iehegu rik*, inde Syriaca forma nomen *Raca* futilem & vanum sonans. quod Grecus Grammaticus Hesychius etiam etiam agnovit, vocem ῥακὰ interpretans κενός.

¶ LXIII. R E G V L V S.

Ioan. iv. 46. *Et erat quidam Regulus.* Videtur quidem qui sic vertit legisse in greco βασιλίσκος, cùm plerique hodie codices βασιλικὸς legant. Cæterùm utrumvis in fonte sit, rectè res ipsa latinè Reguli vocabulo exprimitur. id enim significat hominem autoritate ac dignitate, etsi

non in Republica suprema, supra ceteros eminentem, quales plerumque sunt qui negotia Regum administrant, & inde βασιλικοὶ Regij vocantur. Scimus Romæ cives quoque lautiores à clientibus Reges appellatos. Martialis ad Maximum, qui clientes habens clientem & ipse potentioris se ferebat lib.ii.epigr.18.

Sum comes ipse tuus tumidique anteambulo Regis
Tu comes alterius; iam sumus ergo pares.
Esse sat est servum, iam nolo vicarius esse:
Qui Rex est, Regem, Maxime, non habeat.

Obiter admonebo, curationem hic narratã filij Reguli prius videri evenisse quàm curationem pueri Cẽturionis, relatã Mat.viii. Christus enim cùm audito Centurione dixit: *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel*, verisimiliter allusit ad Regulum, gente Iudæum, quem eo nomine increpuerat, quod existimasse videretur, non posse Christum curare ęgrotum absentem.

¶ LXIV. SABBATVM SECVNDOPRIMVM.

Luc.vi. 1. *Factum est autem in Sabbato secundoprimo.* Græcè δευτεροπρώτῳ. Hic, omnium Interpretum confessione, difficillimus locus est, cujus explicationem S.Hieronymus quæsivisse se testatur Epist. ad Nepotianum, invenisse nusquam professus est. narrans quoque S.Gregorium Nazianzenum à se de eo interrogatum, urbana elusione responsionem declinasse. S.Ambrosius & in hunc Lucæ locum, & ad Psalm. xlvii. mysticas interpretationes secutus, satis ostendit se non statuisse de litera quid sentiendum vellet. Primus Patrum omnium de hac quęstione pronunciavit Epiphanius Hær.30.num.31. & Hær.51.num.item 31. sed hoc secundo loco perobscurè locutus est. Prior verò docet: Illud Sabbatum, quod ab Azymorum prima die proximum occurrit, vocatum fuisse secundoprimum. Chrysostomus homil.in Matthæum 39. ut in Græcis Codicibus numeratur; nam in Latinis 40. est, Sabbatum secundo primum fuisse dicit, quando festum duplex esset, tàm Sabbati Domini, quàm solemnitatis alterius succedentis. quæ item satis obscura sunt: adeo ut de eorum interpretatione Viri doctissimi, Maldonatus & Petavius planè contraria sentiant; in qua contentione Maldonatus gravissimum habet pro se suffragium Theophylacti, qui ad Lucæ cap.vi. Chrysostomi sententiam (hunc enim suis ad Evangelia Commentarijs compilat) in hunc modum refert: *Iudæi omne festum Sabbatum vocabant. cessationem enim Sabbatum sonat. Sæpè autem contingebat, ut festum in Parasceven, sive sextam feriam, incurreret: in quo casu ipsam Parasceven Sabbatum vocabant, propter festum, quod in eam incurrerat. diem verò sequentem, quæ propriè Sabbatum erat, Sabbatum secundo primum appellabant.* Hæc Theophylactus. Isidorus Pelusiota Epist.cx.libri tertij, hanc controversiam definit in hunc modum: *Secundo primum dictum est quia secundum quidem festum Paschæ, Primum autem Azymorum. Vespere*

Vespere enim Pascha immolantes, postridie Azymorum festum celebrabant, quod & Sabbatum secundo primum vocabant. Et paulo post addit: *Sabbatum enim omne festum vocant*. Hæc Isidorus, quem sequuntur Titus Bostrensis, & Euthymius. Nec plura reperi apud Patres de hoc argumento. Quæ verò de his varia invicemque contraria Recentiores disputarunt, percensere infinitum fuerit, idemque inutile, cùm plerique in unam hodie conveniant sententiam, quam solam ferè probant, alias tamquam desitas & minus elegantes aspernantur. Fusissimè illam omnium, ac diligentissimè proposuit Iosephus Scaliger lib.3. Isagogicorum Canonum pag.217. & lib.vi. de Emendatione temporum pag.521. secundę editionis. utrobique docet: Sabbatum secundo primum fuisse Sabbatum hebdomadarium proximè post solemne Paschatis sequens; sic dictum, quòd à secunda Paschatis, sive Azymorum, septem hebdomadæ numerarentur, sic jubente Lege Levitici xxiii.15. his verbis: *Numerabitis ergo ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies: & sic offeretis sacrificium novum Domino, ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos* &c. Secunda ergo dies Azymorum, sive festi Paschatis, quæ *Omer* vocabatur, hoc est *manipulus*, quia ea die offerebatur Deo manipulus primitiarum ex spicis recentibus: hæc, inquam, dies secunda caput erat novi numeri, quem Hebręi vocabant ספירת העמר *sephirat ha omer, numerum manipuli*: qui numerus usq; ad quinquagesimum Pentecostes diem protendebatur per septem hebdomadas, quæ omnes denominationem accipiebant à secunda illa die Azymorum, hoc modo: ut prima, verbi gratia hebdomas appellaretur secundo prima; altera secundo secunda; sequens, secundo tertia; & sic de cæteris. unde Sabbatum cujus Lucas meminit hoc loco, fuerit Sabbatum primùm occurrens post secundam Azymorum. Hęc ferè ibi Scaliger, qui suam hanc opinionem tanta verisimilitudine fucavit, ut etiam acerrimo alioqui censori suo Petavio probaverit, qui Animadversionibus suis ad Epiphanij Hæres. xxx. num.31. negat ullam ea meliorem hujus loci expositionem inveniri posse. Licet tamen contra tantam doctissimorum hominum autoritatem excipere: non videri hanc opinionem ipsorum satis cum Historiæ Evangelicę fide congruere. quomodo enim, si Sabbatum secundo primum finitimum ac quasi contiguum Paschæ fuit, spicæ tritici jam tum potuerunt esse ita maturę, ut friari inter manus possent, & sic ex eis frumenti grana excuti, quod nisi ex planè siccis & excoctis nequit. Neque nimium jactet Scaliger temperius Cœlum Palęstinæ, ac pręmaturas segetes, cùm ex Evangelijs habeamus ipso Paschæ tempore frigus fuisse, adeo ut ad focū concurreretur. Verum quidem est secundo Paschæ die manipulum spicarum offerri solitum; sed hordeaceatum & igne tostarum, ut Iosephus docet. quod ne ipsum quidem hordeum, licèt ubique frumento temporiùs maturescens, flaventes eo adhuc tempore spicas haberet. quid de tritico igitur statuere possumus? aut qua verisimilitudine affirmare,

festo

festo ipso Paschatis maturas spicas à Discipulis fuisse decerptas, cùm totæ adhuc hebdomades septem ad messis tempus superessent. Ac notandum Evangelistam hanc quasi confirmationem afferre narrationis suæ, quam verisimilem reddere satagit expressa circumstantia temporis eventui memorando congruentis. Oportet igitur Sabbatum secundo primum incidisse in tempus, quo passim & vulgo decerpi spicæ frumenti, & inter manus friari possunt: alioqui non magis consentaneam rei narratæ istam Sabbati secundo primi mentionem facer Scriptor adjungeret, quam si quis uvas legisse maturas aliquem referens, adderet velut ad affirmationem roborandam, adstruendamque fidem: *Erat enim mensis Iulius*. quo videlicet tempore ne livent quidem adhuc uvæ: quare vix est, ut vel probabilis videri opinio debeat, quæ à penitus introspicientibus deprehenditur narrationi evangelicæ detrahere probabilitatē. Præsertim cùm in ea, ut eruditè observat Grotius, quędam parum cohęrentia & sumpta ex vano apud severum exploratorem offendant: quale illud, quod ex ἀπὸ δευτέρας πρώτου, formatum nomen δευτερόπρωτου Scaliger ponit, contra omnem grammaticam analogiam. Prętereà quod falsò assumitur, pręscripto Legis superiùs ex Levitico relatę numerari jussas septem hebdomadas, aut Sabbata distincta. Lex enim ibi septem hebdomadarum meminit quatenus dumtaxat eæ cum sua clausula quinquagesimæ diei, dierum omninò quinquaginta numerum explent. unde post illa verba: *Numerabitis septem hebdomadas plenas usque ad alterum diem expletionis hebdomadæ septimæ*; additur declarandi gratia; *idest quinquaginta dies*. Itaque usus, optimus Legis Interpres, satis demonstrat ספירת העמר *sephirath ha omer* numerum manipuli, non hebdomadarũ esse, sed dierum, cùm & olim, & adhuc hodie Iudęi dies omer continuo ductu numerent sine distinctione Sabbatorum à primo usque ad quinquagesimum: hoc modo: dies primus omer, dies secundus, tertius &c. tum octavus, nonus, decimus sextus, & sic de cæteris. quare ista Sabbatorum distinctio, fundamentum Scaligerianæ doctrinæ, ex vano hausta in vanum redit. Quærenda igitur alia nobis hujus nodi solutio est, quam commodam offert Balthasar Corderius diligentissimè hunc locum tractans suis Annotationibus ad Lucæ sextum. Ex quo & Maldonato, quem ferè sequitur, & Hugone Grotio, qui eandem sententiam egregiè illustrat, collectam, concinnatamque veram de Sabbato secundo primo doctrinam in hunc modum propono.

Erant Iudęis tria festa pręcipua, quorum cujusque solemnitas septem dies continuos amplectebatur; nempe Pascha, Pentecoste, & Scenopegia. id apparet partim ex disertis Legis testimonijs Exodi xxiii. Levitici pariter xxiii. & alijs, partim ex usu, Scriptis Historicorum, qui res Iudæorum attigerunt, & Rabinorum libris; observatione quoque hodierna gentis hujus, abundè demonstrato. In unaquaque trium istarum eximia religione celebrium hebdomadarum suum Sabbatum erat, incerta sede. nunc enim primus, nunc secundus, nunc tertius, & sic de cæteris, septenarij festivi dies in Sabbatum hebdomadarium cadebat. in quam-

quamcumque porrò incidisset diem, quòd eam jam feriatam anniversariç solemnitatis religione reperiret, haudquaquam eam parem cçteris anni Sabbatis; sed cumulo quodam sanctitatis longè augustiorem reddebat. Id disertè de Sabbato Paschatis tradit S. Ioannes, dum cap. xix. 31. sic scribit: *Iudæi ergo (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in Cruce corpora Sabbato (erat enim magnus dies ille Sabbati* &c. Nec dubiū quin pari ratione magnum, atque eximium esset Pentecostes, & Scenopegiæ Sabbatum. Porrò quod magnum est absolutè consideratum, idem ubi comparatur ijs, supra quæ prçcellit, prius aut primum dicitur. quare ista tria Sabbata cum alijs per annum ordinarijs collata, prima dicebantur, quòd primatum supra ea sanctitatis obtinerent. Erant ergo in Iudaico Kalendario tria prima supremi ordinis Sabbata; quæ excellentia sanctimoniæ fermè inter se paria; serie ac successione temporis ordinabantur, ut quod eorum primo mensi anni sacri Nisan conveniret, *Primoprimum* vocaretur, quod ab illo proximè sequeretur *Secundo primum*, denique quod mense Tisri septimo anni sacri, etsi primo civilis antiqui, hebdomadis festi Tabernaculorum Sabbatum occurrebat *Tertio primum* appellaretur. Fuit ergo Sabbatum secundo primum feria septima, sive, ut antiqui loquebantur, Saturni dies, hebdomadis Pentecostes.

¶ LXV. SADDUCÆI.

Sępè memorantur in Evangelijs, & ibi dicuntur Resurrectionem, & Angelos negasse. multùm inde exosi, & vicissim infesti Pharisçis, ut præsertim intelligitur ex Actorum xxiii. 6. & deinceps. Ita ut essent istę duæ Sectæ invicem commissæ pari ferè modo, nec dissimili causa, atque apud Græcos Stoici & Epicurei. Nomen Sadducæi revera traxerunt ab Autore secessionis ipsorum Sadoco quodam, qui Secutus schisma ab ejus Magistro Dositheo inchoatum, illud corroboravit, & latiùs propagans, stabilivit in numerosam & præpotentem Hæresim, cuiùs origines à temporibus ferè Alexandri, & extructione Garizitani Templi repetuntur. Ipsi tamen ut augustiores sese facerent se non à Sadoco isto, sed à vocabulo צדק *sedek*, quod justitiam sonat, denominari contendebant. Id innuit Hieronymus ad Matth. xxii. & clarè docet Epiphanius Hær. xiv. his verbis: *ἐπονομάζουσιν οὗτοι ἑαυτοὺς Σαδδουκαίους, δῆθεν ἀπὸ δικαιοσύνης τῆς ἐπικλήσεως ὁρμωμένης. Σεδὲκ γὰρ ἑρμηνεύεται δικαιοσύνη. Vocant hi seipsos Sadducæos, à iustitia scilicet appellatione derivata.* Sedec *enim iustitiam significat.* Autores qui docent eos à Sadoco nomen habere, sunt Philastrius, Rab. Elias, Rab. Iacob, Rab. Abraam Levi, Rab. Nathan, & alij à Serario citati lib. ii. Trihæresii cap. 19.

¶ LXVI. SCIO.

Marci xiii. 32. *De die autem illo, vel hora nemo scit, neque Angeli in Cælo, neque Filius, nisi Pater.* Çertissimum est Christum, in quo erant omnes

omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Patris, illam horam non ignorasse. Observandum ergo verba hebræa in sexta conjugatione actionem geminatam significare : ita ut quod in Kal., sive prima conjugatione, significat scire, in Hiphil, sive sexta, significet efficere ut alius sciat. Cùm autem Hebræa vertuntur in alias linguas, quæ istam conjugationum commoditatem non habent, verba interdum etsi videantur in prima conjugatione usurpari, esse tamen intelligenda juxta notionem sextæ. Ergo id quod legitur, *nemo scit, neque Angeli: neque Filius, nisi Pater*, sic debet accipi ut sonet : *Nemo revelare potest, neque Angeli, qui omnia in Deo vident, neque Filius, omnium Patris arcanorum conscius : quoniam Pater huius rei revelationem sibi soli reservavit*. Vsurpari etiam à Scriptoribus aliarum ab Hebræa linguarum nonnunquam verba in ista quasi reflexa significatione sexta Hebræorum conjugationis, demonstro ex loco, qui fortè occurrit, Horatij Epist. v. Libri 1.

Hæc ego procurare & idoneus imperor, & non
Invitus ; ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares &c.

Ibi quis non videt *corruget nares* positum pro efficiat, fœda specie, ut qui videt, nasum in rugas contrahat : qui gestus est naturalis, fœditatem objectam aversantium.

¶ LXVII. SIC.

Ioan. iv. 6. de Christo : *Sedebat sic supra fontem*. Multis videtur τὸ *sic* usurpari hoc loco miro quodam modo. Ego mihi videor similem illius usum apud Scriptores apprimè Latinos reperisse. Plautus Mostellaria scen. iv. de Philolachete jacente ad dormiendum : *Sic sine eum quiescere*. hoc est : quo habitu corporis ad somnum extensus humi est, in eo perseverare illum patere. ut τὸ *sic* Δεικτικῶς, *demonstrativè* adjuvante vocem gestu usurpetur. Idem Plautus in Rudente Act. ii. Scen. iii. sub finem locum habet etiam, ni fallor, aptiorem ad hanc notionem intelligendam adverbij *sic*. Facit ibi loquentem puellam è naufragio exceptam ab Anu Sacerdote; atque hospitam & sospitatricem suam ipsius merito commendantem his verbis.

Neque digniorem censeo vidisse Anum me quemquam,
Cui Deos atque homines censeam benefacere magis decere,
Vt lepidè, ut liberaliter, ut honestè, atque haud gravatè,
Timidas, egentes, humidas, eiectas, exanimatas
Accepit ad sese, haud secus quam si ex se simus natæ.
Vt eapse sic succincta aquam calefactat ut lavemus,

Ejusdem S. Evangelistæ Ioan. cap. xxi. 22. *Dicit ei* (Petro) *Iesus* (de Ioanne) *sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere*. Tota constructio sententiæ videtur exigere conditionalem adverbio *sic* præpositam, aut loco ejusdem positam ; quod posteriùs græcæ origines suadent : ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, *si eum volo manere*. Fortè Vulgatus legit :

git; ἐὰν οὕτω αὐτὸν θέλω μένειν, *si sic eum volo manere* &c. Sed immediatè postea ad vitandam molestam repetitionem continuatæ ἀμέσως ejusdem syllabæ *si*, relictum fuerit in scripto solum *sic*, cum fiducia peritiæ Lectoris, quod in litera deesset per se suppleturi. Nec exempla desunt fiduciæ similis. Psal.cxviii. 147. *Præveni in maturitate*. sumptum ex Greco τῶν LXX. ubi legitur προέφθασα ἐν ἀωρίᾳ. quæ verba non est dubiũ, quin Interpres Latinus verterit: *Præveni in immaturitate*, tamen tędio iterandi *in*, scribitur solùm, *Præveni in maturitate*; sed cum tacito præcepto Lectori facto bis τὸ *in* intelligendi. Similiter ad Hebr.xii.2. quod gręcè in hunc modum extat ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς latinè sic legitur: *qui proposito sibi gaudio*. ubi nemo non videt omissam vocem, quæ respondere debebat præpositioni ἀντὶ, quę latinè redditur *pro*. quia tamen statim sequitur vox, *proposito*, undę necessitas oriebatur pronunciandi bis continuè syllabam *pro*, ea semel quidem tantùm est posita; sed ita ut eruditus Lector tacitè sibi mandatum intelligat, eam mente supplere; & ita locum intelligere quasi legeretur: *qui pro proposito sibi gaudio sustinuit crucem* &c.

¶ LXVIII. SICERA.

Luc.i. 15. Angelus de Ioanne: *Vinum & siceram non bibet*. Sicèra quid sit; in hunc modum exponit Hesychius: σικέρα οἶνος συμμιγεὶς ἡδύσμασιν· ἢ πᾶν πόμα ἐμποιοῦν μέθην, μὴ ἐξ ἀμπέλου δὲ, σκευαστὸν, σύνθετον. *Vinum ex dulcibus commixtum; aut quævis potio inducens ebrietatem, non ex vite orta, sed præparata & composita*. Cornelius Iansenius Gandavensis Episcopus negat excludi à significatu hujus vocis vinum ex vite. Si de origine vocis agitur, verum dicit: nam שכר *Scacar*, unde *sicera*, sonat *inebriari*, utique vino. Tamen consensu obtinuit, etiam apud Hebræos, ut שכר *secer*, *sicera*, quemvis ab uvæ succo diversum luxuriosum potum, præsertim arte dulciariạ conditum, denotet. unde passim in Scriptura distinguitur à vino, ut hoc loco, & Levit.x.9. ubi item conjunguntur יין ושכר *Iain ve scècar*, vinum & sicera, ut genera potionum diversa. Non dissimulabo, quando in hunc Lucæ locum incidi, videri mihi latere in eo quamdam non inelegantem, quamvis non fortè passim animadversam, antithesim, non in verbis, sed in rebus ipsis. Primò enim ibi v.14. de Ioanne promittitur gaudium: *Erit tibi gaudium & exultatio, & multi in nativitate eius gaudebunt*. Mox autem vers.15. cum ejus gaudij ratio redditur, inter alias ejus causas affertur, ejus à vino abstinentia: quod tamen vinum, & argumentum & instrumentum vulgare est carnalis & mundanæ lætitiæ. nimirum is liquor cõsolatur quidem & vegetat humanam vitam; sed idem quia concupiscentiam inflammat, & rationis usum minuit, innumerabilium causa est malorum. unde ut hic Angelus, & Ioanni, & ejus causa ejus Patri, felicitatem prædicit in præmium sobrietatis: sic è contrariò Sapiens Prov.xxiii.29.& 30.ait; *Cui væ, cuius Patri væ* &c. *nonne his qui commoran-*

morantur in vino? Alibi quoque in ſacris libris væ canitur ebrioſis.quam in rem non præteribo quod legitur in *Midraſc Bereſith* pag. 22. col. 2. אר̄ יוחנן לעלם אל תהי להוט אחר היין שכל פרשת חיין כתיבכה ווי יד פעמים. hoc eſt: *Dixit Rabi Iochanan: ne vmquam ardenter concupiſcas vinum; quia in toto capite vini*(intelligit locum Gen.ix.à verſ.20.ad 25. ubi primùm fit mentio vini)*decies & quater ſcriptum eſt ve*. hoc verum eſt. Nam in illis quinque verſiculis quatuordecim voces ſunt, incipientes à וי *ve*. Iſta porrò particula eadem hebraicè & latinè infelicitatis ſignificationem habet. En catalogus iſtarum vocum. 1. ויחל 2. וישע · 3. וישת · 4. וישכר · 5. ויתגל · 6. וירא · 7. ויגר · 8. ויקח · 9. ויפת · 10. וישימי · 11. וילכו · 12. ויכסו · 13. וייקץ · 14. וידע ·

¶ LXIX. SILOE.

Ioan.ix.7. *Lava in natatoria Siloe (quod interpretatur miſſus)*. Fons Siloë largè manans è radice Montis Sion in occidentali latere vallis Ieroſolymæ ſuburbanæ, vulgò dictæ Ioſaphat, figuram Meſſiæ geſſit; & in eo munere quaſi videtur ſucceſſiſſe rivo per deſertum ex Petra fluenti ad uſum Iſraelitarum. quæ Petra Chriſtus erat, uti ait Apoſtolus 1.Cor.x.4. ut eò fortè & illud trahi poſſit Iſai. xvi.1. *Emitte agnum Domine Dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion*. Salvo tamen bono, veroq; ac vulgò celebrato ejus loci sẽſu de Rhutha Moabitide oriunda è Petra urbe, in cẽſum Progenitorũ Chriſti conjugio Boozi promota. IpſaS. Evangeliſtæ obſervatio de ſignificatu nominis Siloë(quod, inquit, *interpretatur miſſus*)id videtur innuere. nam notum, & olim prædictum Gen.xlix. Meſſiæ nomen שילה *Sciloh* fuit: cujus verior notio ea eſt, quam Ioannes hic exprimit à שלח *Scialach*, mittere, quæ etiam innuitur Exod.iv.13. in Hebręis, quæ hiſce Vulgatæ reſpondent: *Obſecro Domine, mitte quẽ miſſurus es*. Alia eſt originatio hujus vocis ex radice שלה, quod ſonat, lenem & tranquillum eſſe: proprius etiam character Chriſti, qui *agnus, manſuetus, & pacificus*, paſſim figuratur à Prophetis. vide pręſertim Iſaiam cap.xlii. v.2.3.& 4.& confer ejuſdem locum viii.6. de aquis Siloe, *quæ vadunt cum ſilentio*, non dubia emphaſi manſuetudinis Chriſti fonte iſto deſignati. Inter ceremonias ultimæ & celeberrimæ diei feſti Tabernaculorum, quæ multę in Thalmude referuntur, titulo *Succah*; & illa erat, ad quam alluditur in Evangelio Ioannis cap.vi. v.37. Procedebat populus cum ramis Palmarum ad Fontem Siloe, & inde aquam hauriens, cantabat illud ex Iſaiæ xii. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris*: unde apparet quam opportunè tali die Chriſtus, id quod ibi refert Ioannes, dixerit: *Si quis ſitit veniat ad me & bibat*; oſtendens ſe ipſum eſſe, qui ſignificaretur per fontem Siloe; &

cujus

cujus beneficia in ſalutem hominum tali ritu illius ſolemnitatis adumbrarentur. ut nihil huc pertinens omittam, eſt & aliud etymon vocis שילה *Sciloh* à Septuaginta Senibus indicatum, dum illam vocem Geneſis xlix. interpretantur *ᾧ ἀπόκειται, cui repoſitum eſt*. ad ſignificandum Meſſiam futurum humani generis Regem ac Principem ſummum, cui ut tali optima quæque reſervari debeant; juxta illud 1. Reg. ix. 20. dictum Sauli à Samuele: *Cujus erunt optima quæque. Nonne tibi* &c. Vide dicta ſuperius verbo *Filius hominis*.

Omiſeram Ioſephum lib. vi. de Bello cap. xi. teſtari Fōtem Siloe aliàs ſemper uberrimum, paulò ante ultimam Ieroſolymæ obſidionem Iudæis ita defeciſſe, ut propè ipſum aqua venderetur; & eumdem tamen admovente Legiones Tito, conſueta copia, Gentibus aquam præbuiſſe: Argumento non dubio Chriſti, quem ille Fons præfigurabat, profuturi Gentibus, excluſis ab ejus participatione, ipſorum vitio, Iudæis. quæ refert ex oculatis teſtibus Adrichomius de eodem Fonte Siloe Saracenorum innatum fœtorem minuente, & à Turcis adhiberi ſolito ad medelam oculorum, à Chriſti figura non abludunt illuminantis & purgantis Baptiſmo Gentes.

¶ LXX. TEMPVS STELLÆ.

Matth. ii. 7. *Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus Stellæ, quæ apparuit eis*. & infra v. 16. de eodem Herode: *Mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem à bimatu & infra, ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis*. Ex quo videtur evidens: Magos dixiſſe Herodi de Stellæ ortu primum ab ipſis obſervato inquirenti, ſe illam videre cepiſſe ante biennium. Ergo biennio ante appulſos Ieroſolymam Magos, apparere ceperat Stella, quæ ipſos ad iſtud iter capeſſendum movit. Quod equidem admirans perſuaſum nondum eſſe Viris etiam magnis hæc ad populum tractantibus, experiar ratiocinando evincere: non ſine fiducia id cuivis probandi, qui modò prejudicio liberum, & veri amantem ad hæc pauca, quæ mox dicam, advertere animum voluerit. Si S. Matthæus poſtquam ſcripſit: *Herodes diligenter didicit à Magis tempus Stellæ* &c. addidiſſet: ſic ab eo compertum; *Biennio ante quàm Magi Ieroſolymam pervenirent, eam ipſis apparere Stellam cepiſſe.* confecta res eſſet; nemoque dubitaret; quin, non ipſo puncto Natalis Chriſti, ſed jam à duobus priùs annis, Stella quæ Magos duxit, in Oriente orſa eſſet conſpici. Quid autem, quæſo, intereſt, eo ne in loco, an eodem mox capite, idipſum Evangeliſta dixerit? utique cum qui verſu capitis ſecundi ſeptimo ſcripſerat: *Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus Stellæ* & verſu deinde capitis ejuſdem ſextodecimo affirmet: eundem Herodem juſſiſſe occidi Pueros à bimatu (hoc eſt à biennio natos) *ſecundùm tempus quod exquiſierat à Magis*: tantùm non diſertè ajens: tempus illud *biennium* fuiſſe. Minimè verò, dicet aliquis. Nam quando Herodes iratus miſit qui Pueros occiderent, ſpatium jam aliquod

effluxerat, ex quo Magos idem Ierofolymis viderat. Concedo: Sed fpatium illud fuiffe oportuit perbreve: tantulum videlicet, quantùm Regi fufpicaci, & attento fuit opus ad refciendum: Magos Bethleemum, locum Ierofolymis proximum, à fe miffos, inde abijffe alia, quàm qua venerant, via. Ad quod quivis intelligit abundè fuffeciffe dies viginti feptem, quot fluxerunt à fexto Ianuarij, quo Chriftus adoratus à Magis eft, ad fecundum Februarij, quo idem in Templo eft oblatus Deo. Hic porrò numerus dierum ad fummam biennij, momentum notabile non adijcit humana & populari æftimatione. Nec mihi quis alleget crudelitatem Herodis; quafi ex ea pronum opinatu fit: immaniffimum Tyrannum longè ultra tempus, quod à Magis exquifierat, recens natorum Infantium carnificinam extendiffe. Fatebor enim in tam tetræ belluæ fanguinariam rabiem meritò iftam fufpicionem conferri: fed meo fimul jure monebo: etiam atque etiam videndum, ne dum Perfecutoris fævitiam augemus, fidem Evangeliftæ minuamus. Etenim fi Herodes furori fuo indulgens terminos in hoc exceffit temporis à Magis indicati: jam falsò (quod vel cogitatu nefas eft) Matthæus afferuerit: Herodem, Pueros à bimatu & infra occidendo, id feciffe *fecundum tempus quod exquifierat à Magis*. Maneat ergo quafi demonftratione Theologica conclufum, & pro indubitato teneatur: Stellam quæ Magos ab Oriente excivit, non ipfo primú momento nafcentis apud Bethleem Domini Iefu, aut adventus Ierofolymam Magorum, qui adventus breviffimo intervallo Chrifti Natalem eft fecutus, fed multò ante; à duobus videlicet retrò annis, exortam in Cœli parte Orientalibus imminente partibus, & illic à Magis fuiffe obfervatam.

¶ LXXI. TENEBRÆ EXTERIORES.

Videtur per tenebras exteriores fæpè memoratas in Evangelijs, generaliter indicari carcer fepofitus & obfcurus, quales erant Syracufanæ Latumiæ, de quibus Philoxenus Dionyfio dicebat: *ἄπαγέ με εἰς τὰς λατομίας, abduc me in latumias*. Tamen quia ferè femper Chriftus iftarum tenebrarum mentioni adjungit: *ibi erit fletus & ftridor dentium*, apparet eum voluiffe peculiariter indicare locum eumdem, quem alibi Gehennam vocat: ut ejus miferiam, quam tanti hominum intererat paffim perfpectiffimam effe, luculentiùs demonftret ex conjunctione fummorum malorum, exilij, carceris, & cruciatus. quafi diceret: qui vincti carcere detinentur, tamen adhuc funt in Patria: qui exulatum eijciuntur, patriæ quidem uruntur defiderio, fed Cœli hauftu, ac confpectu libero fruuntur: utrique porrò cruciatu corporis vacant. At qui Dei jufta fententia detrudentur in Tartarum, hi fimul exulabunt & longiffimè, & irrevocabiliter, fimul teterrimis tenebris tabefcent, ideo exterioribus vocatis: denique ijdem doloribus acerbiffimis torquebuntur, unde flere cogentur, & ftridere dentibus.

¶ LXXII.

¶ LXXII. TRADVCERE.

Matth. I. 19. *Ioseph autem vir eius* (B. Mariæ) *cùm esset iustus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam. τῷ traducere*, in græco respondet παραδειγματίσαι, quod idem Vulgatus noster ad Hebr. vi. 6. eleganter vertit *ostentui habere*. non erat liberum Marito in uxoris adulterio comperto connivere; ne apud Ethnicos quidem. Argumento est quod refert Tacitus sub finem libri secundi Annalium: *Exactum* (Senatus Decretis) *à Titidio Labeone Vistiliæ marito, cur in uxore delicti manifesta, ultionem legis omisisset*. Duplex autem Viro via erat ejus expiandi flagitij; aut enim accusare adulteram debebat, & ad Iudices deducere, utique lapidatione puniendam, ut publicum exemplum esset; & hoc erat *παραδειγματίσαι, traducere*, publicę infamiæ objicere: aut certè consueta repudij formula dimittere abs se quàm minimo strepitu. Hoc secundum Iosepho, quippe Viro mansueto & misericordi, magis arrisit.

¶ LXXIII. VIRGO.

Matth. I. 23. recitatur Prophetia Isaiæ cap. vii. 14. *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium* &c. Rabbini quidam, quos citat & refellit Petrus Martinius in Pugione Fidei parte 3. dist. 3. cap. 7. num. 9. ut hoc religioni Christianæ luculentum testimonium eripiant, contendunt Virginis vocabulo intelligi hoc loco uxorem Isaiæ Prophetæ, quæ ex ipso cōceperit, & deinde pepererit filium, cui Emanuelis inditum sit nomen. Præter alia plurima quibus impudens nebulonum istorum pervicacia retunditur, ipsa sola cōsideratio vocabuli Hebraici hic à Propheta usurpati, ad Virginem designandam, sufficere videtur ei planè profligandæ. Ait ergo illic Isaias הנה הרה העלמה, *Hinne haalma hara, Ecce Virgo concipiet*. usus est Propheta voce עלמה *Alma* ad indicandam hoc loco Virginem, cùm potuisset uti voce בתולה *Bethula*, vel voce בערה *Neara*, utraq; puellā viro intactam significante, quia major quędā emphasis, & quasi certitudo purissimæ virginitatis elucet in voce עלמה *Alma*, quā in illis alijs. Hieronymus à Pagnino recitatus in verbo עלם *Alam* עלמה, inquit: *Non solùm puella, vel virgo, sed virgo abscondita dicitur, & secreta, quæ numquam virorum patuerit aspectibus; sed magna parentum diligentia custodita sit. Lingua quoque punica, quæ de Hebræorum fontibus ducitur, propriè virgo* עלמה *appellatur. & quantum cum mea pugno memoria, numquam me arbitror* עלמה *in muliere nupta legisse; sed in ea quæ virgo est, & non solùm virgo, sed & virgo iunioris ætatis, & in annis adolescentiæ* &c. Hactenus Hieronymus.

Nimi-

Nimirum status quidam virginitatis ista voce significatur, ut עלמה *Alma*, addat ad בתולה *Bethula*, quasi habitum ad actum. ita ut cum esse possit בתולה *Bethula*, qua non sit עלמה *Alma*, ea nempe, quæ desponsata jam est, aut qui cum de conjugio jam ceptum agi: עלמה quidem cogitari nõ possit quin eadem בתולה *Bethula* sit. ex qua observatione pendet admirabilitas signi, quod illo Isaiæ loco quasi novum & valde inusitatum dãdum à Deo promittitur. *Dabit*, inquit, *Dominus ipse vobis signum: ecce virgo* העלמה *haalma concipiet & pariet*. non esset signum, aut novum, si diceret הבתלה *habethula*. usitata res enim, & quotidiana res, ut puellæ numquam virum expertæ primò concipiant, & inde pariant. sed ut in עלמה *alma* id contingat, prodigium est rarissimum. עלמה *alma* enim ea dicitur, quæ in statu posita virginitatis, non solum in præsens, sed etiam in futurũ immaculatã profitetur puritatem. unde res sunt humanitùs insociabiles עלמה *alma*, & conceptus, quare illarum conjunctio divinitùs perpetranda denunciatur Achazo Regi ut miraculum maximũ. Et vide quam ad hæc congruenter in eventu Prophetiæ hujus B. Maria promittenti partum & conceptum Angelo, exceperit: *Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco*? quibus verbis statum fixum virginitatis, & immutabile propositum nuptialis congressus vitandi, significat. nam si præsentem tantùm, & non futurum etiam usum conjugij negaret, exceptio nihil contrarium haberet denunciationi, quæ utique non præsentem, sed futurum conceptum affirmabat.

Mantissam hùc opportunam, pro sua & eruditione, & humanitate suggerit Vir doctissimus, mihique amicissimus Franciscus Grisendius; locum indicans ex Proverbijs Salomonis celebrem, in quo עלמה *Alma*, non solùm virginem ejus generis, ac status, qualem superiùs informavi, sed ipsam singulariter signet Deiparam Mariam. Libri Canonici Proverbiorum Autor cap. xxx. 10. Post *tria sibi difficilia, quartum quod penitus ignoret*, esse ait: דרך גבר בעלמה *derec ghebar be alma, viam viri in Virgine*. Designari Mariã illic vocabulo *Alma*, Cabalistica conficitur methodo, per eam talia investigandi formam, quæ Rabbinis ejus Magistris *Gematria* solet dici. Hujus ita procedit industria in larva ænigmaticis sententijs detrahenda, quando illæ verum personæ, qua de agitur, nomen occultant, substituto alio soni diversi. supposititiæ vocis literas expendunt juxta vim ijs insitam numeralem: & cum eam ἰσόψηφον, hoc est *parium calculorum*, cum ea, quam ex alijs conjecturis propriam autumant, deprehenderint, minimè dubitant, quin illa pro hac obiecta obtentui fuerit. Age igitur explorentur ista ratione Nomina Alma & Maria.

Hæc

Hæc sunt quatuor literæ nominis עלמה cum cujusque numero.		Hæ pariter sunt quatuor literę nominis מרים *Maria* cum cujusque numero.	
עין	130	מ	40
למד	74	ר	200
מם	80	י	10
הא	6	ם	40
colligit ergo id nomen summam 290		colligit ergo id quoque nomen summam 290	

Cabalisticam hanc subtilitatem minùs hoc loco aspernendam, non immeritò forte quis dixerit; idcireò quod rem quæ hic affirmatur ipsam, atque, ut sic loquar, substantiam dogmatis, Catholici Expositores amplexantur; passim agnoscentes indicari eo Proverbiorum Oraculo singulariter per vocabulum *Alma* Genitricem Dei Mariam. unum instar omnium proferre festinanti sit satis Nicolaum de Lyra, cujus hunc locum tractantis hæc verba sunt: Viam viri, *scilicet perfecti*: in Adolescentula: *hæc est vera litera; quia sic est in Hebræo. Et dicitur hic* Adolescentula, *Beata Virgo Maria, quæ in iuventute Chistum concepit Spiritus Sancti virtute. quod fuit valde mirabile, propter quod dicit Ieremias* xxx. Novum creavit Dominus super terram, mulier circumdabit virum. *quia Christus in utero Virginis fuit vir perfectus scientijs & virtutibus ab instanti Conceptionis: & in Nativitate exijt clauso utero Virginis. Et ideo de hac via viri in Adolescentula dicit Salomon: hoc esse quartum quod penitus ignorat* &c. Hactenus Lyranus. cujus illa verba: *Hæc est vera litera* &c. in eam commodè partem accipio, ut Vulgatam versionem non damnet, sed intelligendam ex Hebræo admoneat. ita videlicet ut Vulgatus ipse Interpres. *adolescentiæ* vocabulo, quod adhibuit obscuritatem fortè affectans in expressione mysterij abstrusissimi, *adolescentulam* voluerit intelligi; non prorsus insolito schęmate, cũ non raró abstracta pro concretis usurpentur; nec sanè magis videatur inopinatum *adolescentiam* pro *Adolescentula*, quàm *Virginitatem* pro *Virgine* usurpari. quod tamen fit passim in ea toties cani solita in Ecclesijs Antiphona: *Sancta & immaculata Virginitas, quibus te laudibus efferam nescio: quia quem Cæli capere non poterant, tuo gremio contulisti.*

¶ LXXIV. VIVERE.

Ioan. iv. 50. Christus Regulo pro filio roganti dicit: *Vade filius tuus vivit*. Ibi *vivit* positum pro *convaluit*. Hebræorum idiotismus hic est, apud quos חיה *Chaiah*, quod est *vivere* non raró sonat *sanum esse, valetudinem recuperasse*. Sic Iosue cap. viii, 8. ubi est narratum circumcisum fuisse apud Galgala Populum in deserto natum, additur: *Postquam omnes circumcisi sunt manserunt in eodem loco Castrorum donec sanarentur*. in Hebræo est עד חיותם *ad chaiotham donec viverent*. hoc est:

est: donec à vulnere per circumcisionem accepto convalescerent. Apte ad hanc rem Martialis:

Non est vivere, sed valere, vita.

¶ LXXV. VIDUÆ VIRGINES UXORES.

Matth. xiii. 9. in Parabola Seminis hæc habentur; *Alia autem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum.* Hæc verba S. Hieronymus exponens lib. I. adversus Iovinianum, sic scribit: *Centesimus, & sexagesimus, & trigesimus fructus, quamquam de una terra, & de una semente nascatur, tamen multum differt in numero. Triginta referuntur ad nuptias, nam & ipsa digitorum coniunctio, quasi molli se complexans osculo & fœderans, maritum pingit & coniugem. Sexaginta verò ad viduas, eo quod in angustia & tribulatione sunt positæ, unde & superiori digito deprimuntur; quantoque maior est difficultas expertæ quondam voluptatis illecebris abstinere; tantò maius est præmium. Porrò centesimus numerus (diligenter quæso, Lector, attende) de sinistra transfertur ad dexteram; & eisdem quidem digitis, sed non eadem manu, quibus in læva nuptæ significantur & viduæ, circulum faciens, exprimit Virginitatis coronam.* Sic Sanctus Doctor: cujus ea expositio cùm in summam celebritatem abierit, & tamen perobscura multis eadem sit, propter vulgò ignoratam hodie artem, Veteribus familiarissimam, per digitos numerandi, operæpretium me facturum puto si hic exhibeam Opusculum non editum, quod sciam, quo Nicolai Smyrnei, & Venerabilis Bedæ Libelli de hoc argumento comparati, notis eruditis ignoti mihi Scriptoris, illustrantur. Descripsi hoc olim ex Bibliotheca Illustrissimi D. Caroli de Montchal Archiepiscopi Tolosani. Incipit à pag sequente, postquam hujus locum vacuum quædam oblivione superius omissa expleverint.

Addenda Ad pag. 424. post Distichon Martialis.

Nec expertes istius moris fuisse Iudæos ostendit Iosephus lib. ii. de Bello, capite juxta Græcam Editionem xii. juxta Latinam vii. referens, Essenos Religiosissimos Iudæorum, etiam in quotidiana cibi sumptione vestes adhibuisse functionis ejus proprias; quas è mensa surgentes, statim exuerent. *ἔπειτα*, inquit (*ὡς ἱερὰς καταθέμενοι τὰς ἐσθῆτας, πάλιν ἐπ' ἔργα μέχρι δείλης τρέπονται*). hoc est. *Deinde* (post prandium videlicet) *vestibus* (quas mensæ accumbentes habuerunt) *velut sacris, depositis, rursus ad opera usque ad vesperam vertuntur.*

Ex Libello Venerab. Bedæ de Loquela per digitos.	ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΜΥΡΝΑΙΟΥ περὶ δακτυλικοῦ μέτρου.	NICOLAI SMYRNÆI De Supputarijs digitorũ gestibus.
	Ἐν ταῖς χερσὶ καθέξεις τοὺς ἀριθμοὺς, οὕτως. Καὶ ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἀεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας καὶ δεκάδας κρατεῖν· ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας, καὶ χιλιοντάδας. τοὺς δ' ἐπέκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἐν πινακίῳ· οὐ γὰρ ἔχεις ὅπως καθέξεις ἐν ταῖς χερσί.	In manibus sic numeros habeto. Lęva quidẽ unitates & decades, dextera verò centurias & chiliadas tenere debes. His autem ulteriores numeros cùm nulla possis ratione manibus indicare, notabis in Schedula 1.
Quum dicis vnum, minimũ in læva digitum inflectens in medium palmæ artũ infiges. * Mille verò in dextera quemadmodum unum in læva facies.	Συστελλομένου τοῦ πρώτου καὶ μικροῦ δακτύλου, τοῦ μύωπος καλουμένου, τῶν δὲ τεσσάρων ἐκτεταμένων, καὶ ἱσταμένων ὀρθίως, κατέχεις ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ χιλιοντάδα μίαν.	Primo digito, qui parvus & * Musculus appellatur, depresso, reliquis autem quatuor extensis erectisque; læva quidem unitatem, dextera verò mille supputas.
Quum dicis duo secundum à minimo, flexum ibidem impones. Duo millia verò in dextera quẽadmodum duo in læva facies.	Πάλιν συστελλομένου τούτου τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου, τοῦ παραμέσου καὶ ἐπιβάτου καλουμένου· τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν ὡς ἔφημεν ἡπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ δύο, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ χιλιοντάδας δύο.	Rursus hoc ipso digito, & eo qui ab ipso est (admedius is vocatur, Epibates & secundus) inflexo, tribus autem reliquis, ut diximus, expassis, tenes læva quidem duo, dextera verò duo millia.
Quum dicis tria, tertium similiter afflectes. Tria millia verò in dextera quemadmodum tria in læva facies.	Τοῦ δ' αὖ τρίτου συστελλομένου, ὅπερ τοῦ σφακέλου καὶ μέσου, κλινομένων δὲ καὶ τῶν ἑτέρων δύο, τῶν δὲ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω καὶ τοῦ ἀντίχειρος, εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς ἐν μὲν λαιᾷ τρία· ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ χιλιοντάδες τρεῖς.	Tertio dein correpto, qui est medius vel Sphacelus; itidemq; jacentibus duobus alijs: alijs verò duobus, nempe indice ac pollice porrectis; sunt quæ læva colligis, tria; quæ verò dextera, tria millia.
Quũ quatuor, itidem minimum levabis. quatuor millia verò in dextera quemad-	Πάλιν συστελλομένων τῶν δύο, τοῦ μέσου καὶ παραμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, ἐ	Præterea compressis duobus, nempe medio & admedio, scilicet secundo

ac tertio, cæteris verò explicatis, hoc est pollice, indice & musculo. Sunt quæ tenes, læva quidem quatuor, dextra verò quatuor millia.

τῶν ἄλλων ὄντων ἐξηπλωμένων, τοῦ ἀντίχειρος λέγω καὶ τοῦ λιχανοῦ καὶ τοῦ μύωπος, εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς ἐν μὲν τῇ λαιᾷ τέσσαρα, ἐν τῇ δεξιᾷ χιλιοντάδες τέσσαρες.

modum quatuor in læva facies.

Ad hæc tertio, seu medio dimisso, reliquis verò quatuor extensis; quæ tenes quinque denotant in sinistra, in dextera verò quinque millia.

Πάλιν τοῦ τρίτου τοῦ καὶ μέσου συστελλομένου καὶ τῶν λοιπῶν τεσσάρων ἐκτεταμένων, δηλοῦσιν ἅπερ κρατεῖς πέντε, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ χιλιοντάδας πέντε.

Quum dicis quinque secundum à minimo similiter eriges quinque verò millia in dextra quemadmodum 5 in læva facies.

Epibate rursus, idest secundo cõtracto, alijs omnibus elatis, in sinistra quidem sex conficis, in altera verò sex millia.

Τοῦ ἐπιβάτου πάλιν, τοῦ δὲ δευτέρου, συστελλομένου. καὶ τῶν λοιπῶν ἡπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἕξ, ἐν δὲ θατέρᾳ ἓξ χιλιοντάδας.

Quum dicis sex, tertium nihilominus levabis, medio dumtaxat solo qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo. 6000. verò in dext. ut 6. in læva facies.

Musculo autem, seu primo, prostrato, ita ut volam attingat, cæteris sursum porrectis: septem habes in sinistra, in dextera verò septem millia.

Τοῦ μύωπος πάλιν, τοῦ καὶ πρώτου, ἐκτεταμένου, καὶ τῇ παλάμῃ προσψαύοντος· τῶν δὲ λοιπῶν ἱσταμένων ὀρθίως, εἰσὶν ἅπερ κατέχεις ἑπτά, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ἑπτὰ χιλιοντάδες.

Quum dicis 7, minimum solum, cæteris interim servatis super palmæ radicem pones. 7000. verò in dextera, ut 7, in læva facies,

Secundo vel admedio similiter inclinato dejectoque, ita ut prorsus adhæreat palmæ, pariterque primo jacente, reliquis verò tribus, tertio nempe quarto & quinto, ut dictum est, adhuc erectis; octo refert gestus in leva si fiat; in dextera verò octo millia.

Τοῦ δευτέρου πάλιν, τοῦ δὲ παραμέσου, ὁμοίως ἐκτεταμένου καὶ κλίνοντος ἄχρις οὗ τῇ κυάθῳ πλείως προσστηλύζῃ, κειμένου δὲ τοῦ πρώτου, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ πέμπτου, ὡς προείρηται, ἱσταμένων ὀρθίως, τὸ γενόμενον σχῆμα ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ ὀκτώ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ὀκτὼ χιλιοντάδας.

Iuxta quod cum dicis octo medicũ. octo millia vero in dextera quemadmodum octo in læva facies.

Similiter autem tertio decumbente, alijsque duobus primo & secũdo præfata ratione jacentibus, novem in sinistra, in al-

Οὕτως δὲ καὶ τοῦ τρίτου ὁμοίως γενομένου, κειμένων καὶ τῶν ἄλλων δύο τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἐννέα, ἐν

Quum dicis 9 impudicum è regione cõpones novem millia vero in dextera quẽadmodum novem in læva facies.

Quum

δὲ τῇ ἄλλῃ χιλιοντάδας θ.

tera verò novem millia notantur.

8
Quum dicis decem, unguē indicis in medio figes artu pollicis. centum vero in dextera quemadmodum decem in læva facies. 10.

Πάλιν τοῦ ἀντίχειρος ἡπλωμένου, οὐχὶ δὲ ὑπεραιρομένου, ἀλλὰ πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου, μέχρις αὖ τῷ τοῦ ἀντίχειρος προτέρῳ ἄρθρῳ συμπέσῃ. ἕως αὖ γένηται σίγματος σχῆμα, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν φυσικῶς ἡπλωμένων καὶ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, ὁ τοιοῦτος ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ δηλοῖ δέκα, ἐν δὲ τῇ εὐωνύμῳ ἑκατόν.

Rursum autem pollice nō prorsus elato, sed obliquè passo, ac indice deflexo, ita ut in primum pollicis articulum incidat, græcūque sigma conficiat, reliquis verò tribus suapte natura surgentibus, nec ab invicem separatis, sed unitis, decem in sinistra significantur, in dextera vero centum.

11
Quum dicis viginti; summitatem pollicis inter medios indicis & impudici artus immittes. ducenta vero in dextera quemadmodum viginti in læva facies.

Πάλιν τοῦ τετάρτου, τοῦ καὶ λιχανοῦ καλουμένου, ἐξηπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὥσπερ ἴση γραμμή· τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὴν παλάμην, ὡς ἐν σχήματι γωνίας ὑποκλινομένων μικρόν· τοῦ δὲ ἀντίχειρος ὑπεράνω τούτων κειμένου καὶ συνεζεύζοντος τῷ λιχανῷ, εἴκοσι ὁ τοιοῦτος δηλοῖ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ διακόσια.

Quarto autem, qui est index, ad rectam veluti lineam extenso: reliquis verò tribus cohærentibus & ad palmam imitata anguli figura, paulum adflexis, pollice ipsis incumbēte, & indice approximante, viginti sinistra refert, dextera verò ducenta.

12
Quum dicis triginta, ungues indicis & pollicis blando conjunges amplexu. trecenta vero in dextera quemadmodum triginta in læva facies.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐκτεταμένως ὑποκλινομένων, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐζευγόντων, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν ἐκτεταμένων καὶ συνημμένων ὄντων ὡς ἄγονται παρὰ τῆς φύσεως, τριάκοντα ὁ τοιοῦτος δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Indice rursus & pollice sic protensis, flexisq; ut subsideant unaque summitatibus coeant, reliquis verò tribus elatis cohærentibusque, ut suapte natura feruntur, 30. indicantur in læva, in dextera verò 300.

12
Quum dicis quadraginta, interiora pollicis lateri, vel dorso indicis superduces, ambobus dumtaxat erectis. 400. vero in dextera quemadmodum 40. in læva facies.

Πάλιν τῶν τεσσάρων ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένων, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ὑπὲρ τὸν λιχανὸν ὥσπερ γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ

Quatuor deinde ad rectam extensis, & pollice ita super indice inclinato, & ad extimam partem vergente, ut Græcum Γ referatur, sinistra

quidem 40. dextera verò 400. notantur.

τεσσαράκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

Similiter quatuor ad rectam expansis, adhærentibusque: pollice verò sic ad indicis pectus ex interiori parte jacẽte, ut Græcum Γ imitatum videatur, in lęva 50. significantur, in dextera 500.

Πάλιν ὡσαύτως τῶν τεσσάρων ἡπλωμένων κατ᾽ εὐθεῖαν κεκολλημένων, τοῦ δ᾽ ἀντίχειρος ὥσπερ γάμμα ἐπὶ τοῦ ἔσωθεν μέρους κειμένου ἐπὶ τῷ στήθει τοῦ λιχανοῦ, πεντήκοντα δηλοῖ· καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Quum dicis 50. pollicem, exteriori artu instar Græcæ literę Γ curvatum ad palmã inclinabis.

14

quingẽta vero in dextera quemadmodum 50. in læva facies.

Tribus autẽ præfato modo se habentibus, & indice pollici circulariter injecto, ita ut medium articulum inter primum & secundum intermedium contingat, ejusque summitas in pollicis pectus incidat: sexaginta sinistra supputat, dextera verò sexcenta.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ τοῦ λιχανοῦ κυκλικῶς τῷ ἀντίχειρι ἐπιφερομένου ἄχρις ἂν προσψαύσῃ τῷ μέσῳ κονδύλῳ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ἄρθρου, ὁ δ᾽ ἄκρος τοῦ αὐτοῦ λιχανοῦ τῷ στήθει συμπέσῃ τοῦ ἀντίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ καὶ ἑξακόσια.

15

Quum dicis sexaginta, pollicem, ut supra, curvatum indice circumflexo diligenter à fronte præcinges. sexcenta vero in dextera quemadmodum sexaginta in læva facies.

Rursum tribus eodẽ modo passis & invicẽ cohærentibus (ut sæpè dictum est) pollice decumbente ac indice ad illius unguis summitatem circulariter injecto, læva septuaginta, dextera septingenta constituit.

Πάλιν ὁμοίως τῶν τριῶν ἡπλωμένων, ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, συνημμένως κειμένου καὶ τοῦ ἀντίχειρος, καὶ ἑλικοειδῶς ἐπιφερομένου τοῦ λιχανοῦ κατὰ τὸ ἀκρώνυχον τοῦ ἀντίχειρος, δηλοῖ ἑβδομήκοντα καὶ ἑπτακόσια.

16

Quum dicis 70. indicem (ut supra) circũflexum, pollice immisso superimplebis, ungue dumtaxat illius erecto trans medium indicis artum. 700. verò in dextera, ut 70. in læva facies.

Item tribus facto angulo ad palmam vergentibus, & pollice ad nodum infimum tertij articuli impudici dejecto, ita ut palmę adhæreat, atque indice super primo pollicis articulo decumbente, ita ut summitate in pollicis pectus labatur, sic octoginta in læva ostenduntur,

Πάλιν τῶν τριῶν ἱσταμένων ἐν σχήματι γωνίας, καὶ πρὸς τὴν παλάμην δῆθεν βλεπόντων, τοῦ δὲ ἀντίχειρος ἐπάνω τοῦ μέσου καὶ τρίτου δακτύλου τῷ τρίτῳ κονδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τοῦ αὐτοῦ δακτύλου κειμένου καὶ πρὸς τὴν παλάμην ἡρμοσμένου, καὶ τοῦ λιχανοῦ ἐπάνω τοῦ ἀντίχειρος κειμένου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἄρ-

Quum dicis octoginta, indicem (ut supra) circumflexum, pollice in longum extenso implebis, ungue videlicet illius in medium indicis artum infixo. octingenta verò in dextera quẽadmodum octoginta in læva facies.

Quum

θρω αὐτοῦ, ἄχρις οὗ ὁ τούτου ἄκρος ἐπὶ τῷ στήθει συμπέσῃ τοῦ ἀντίχειρος, ὀγδοήκοντα ὁ τοιοῦτον δηλοῖ καὶ ὀκτακόσια.

in dextera vero octingenta.

Quum dicis nonaginta indicis inflexi ungulam radici pollicis infiges. noningenta verò in dextera, quemadmodum nonaginta in lævâ facies.

Αὖθις τὴν χεῖρα παλαιστοῦ δίχην συστείλας, ὀρθοῦ ὄντος τοῦ ἀντίχειρος, καὶ τοὺς τρεῖς ἐκτείνας δακτύλους, τὸν δὲ λιχανὸν ἀφεὶς ὡς ἀπὸ τῆς συστολῆς τοῦ κόνδου ἐγένετο, ὁ τοιοῦτον σχῆμα ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ δηλοῖ ἐννενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννακόσια.

Demum manu ad modú torquentis cestum contracta, pollice tantùm erecto, tribus deinde digitis explicatis, indice eo loci manente, ubi ad pugni contractionem adhæserat: ita nonaginta in lęva fignantur, in dextera nongenta.

Aliam Interpretationem hujus Opufculi Græci vide in Rhetorica Cauffini Lib.ix.Cap.viii.

Sequitur Tabula σχηματισμῶν χειρολογικῶν; Figurarum numeralium Manus utriufque.

NOTÆ

1
1000
10
100
2
2000
20
200
3
3000
30
300
4
4000
40
400
5
5000
50
500
6
6000
60
600
7
7000
70
700
8
8000
80
800
9
9000
90
900

NOTÆ

AD LIBELLVM DE INDIGITATIONE.

1 NOtabis in Schedula] Cod.Gr. ἔν τινι in aliquo. Mirum est Autorem in alijs pingendis digitorum gestibus tam exacto studio usum, reliquorum latuisse numerorum typos, eorumque veluti desperatam artem siluisse. quam non modò Beda hoc libello docuit, sed etiam Nicarchus Græcus & ipse Autor illis carminibus innuit:

Ἡ φάος ἀθρήσασα ἐλάφου πλέος, ἢ χερὶ λαιῇ
Γρῆας ἀριθμεῖται δεύτερος ἀρξαμένη.

Secundo enim ad lævam redimus cùm decadas millenariorum numeramus.

2 In medium Palmæ artum infigis.] Cod. Giraldi Ruffi. in medium palmæ locum infiges. Græcus Autor solùm inflectit digitos, nec prius volam tangit, quàm ad septenarium deventum fuerit. Id eas parit commoditates, ut nec in aptandis digitis labor, nec in media vel ima palma tangenda sit error ob intervalli brevis angustias.

3 Musculus. De varia digitorum nomenclatura non una est Autorum opinio. Hic eas recensere non libet: sed tantummodo Bedæ & Græci Autoris δακτυλωνομίας colligere & conferre, ne moram legentibus objiciant. Minimus Græcis μικρὸς; πρῶτος verò idem. quia indigitationem inchoat. ab eoque ad pollicem retroceditur. idemque μύωψ nempe musculus appellatur, quod Græci res parvas omninoque viles statim muribus assimilent. Secundus à minimo ἐπιβάτης, & παράμεσος, idemque medicus est Bedæ, qui cum medio (licèt Pierius dubitet) confundendus non est. quod vel ille locus interim persuadet, in quo senarij gestum Beda recenset. Medius μέσος impudicus idem cur vocetur Aristophanes in Pace, vel alius quispiam Comicus dicat. vel etiam Diogenes Cynicus apud Laertium, qui non indice, sed medio Demosthenem quæritantibus indicabat, ut ejus impudicitiam notaret. quod Græci tunc σκιμαλίζειν appellabant. hodie σφάκελα ab altero ejusdem digiti nomine σφάκελος, quo hic utitur Græcus Autor. Index Latinè, Græcè λιχανὸς, quo tamen nec soli Latini res indicant; nec soli Græci ciborum sapores prægustant. Pollex & ἀντίχειρ à Latinis ille dicitur, quod præcipuè polleat: ut hic à Græcis, quod alterius manus vice fungatur quasi ἰσόχειρ. Inde censet Aelianus de varia Historia, Aeginetarum Iuventuti manus ipsas fuisse præcisas, cui solos pollices Athenienses ademerant.

4 Mille verò in dextera. Pierius Valerianus a Beda discedit. nobisque persuadere conatur, ut eo gestu, quo unitatem signamus in dextera, non mille, sed centum notemus; quod ipse requirat ordo naturæ, ut in hisce gesticulationibus, quæ numerorum sunt velut imagines, minores numeri à minoribus, majores verò à majoribus simulacra mutuentur. Quod planè inquit fieret, si unitatum signa centenarijs decadum

dum verò millenarijs commodaremus. Imò verò si Pierius radices ortus numerorum, & eorumdem interitus, nempe unitates & millenaria ijsdem, ut Beda gestibus effingeret, jam nescio quid arcani & hieroglyphici panderet, & priscorum usum integrum servaret, quem solùm nos modò quærimus. & Beda eò puriùs tradidisse videtur, quò non solùm Greci hujusce Autoris testimonium habet; sed omnium illorum, quos ad suam sententiam Pierius pertrahere studet. at de his infra.

5 Cùm dicis quatuor] Quatuor significantur non ipsa mera minimi elatione. quare quod minimum est, hic & in sequenti gestu Beda dixit brevitati consulens. Tu quæ utrobique desiderantur, ex Græco supple.

6 Medio dumtaxat solo] Idem medicus est & idem tertius, proinde non potest simul erigi, & volæ infigi. ego castigabam: admedio dumtaxat solo &c. qui Græcè παραμέσος dicitur. Sed Giraldi codex sic habet. Cùm dicis sex tertium, nihilo minus levabis, eo solo qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo.

7 Iuxta quod] Hæ voces in editione Coloniensi malè distrahuntur. junge sequentibus, ut sententia cohæreat. nam secundum modum inflectendorum digitorum, nempe ad radices palmæ Beda posuerat. Eoque primo quidem septem dixerat indicari. deinde juxta eundem modum octo exprimi docet. Giraldi & Mariani codex. Iuxta quem cum dicis octo &c.

8 Cùm dicis decem] Apulejus oratione secunda Apologiæ: *Si triginta annos pro decem dixisses, posses videri computationis gestu, quos circulare debueras digitos aperuisse*. Circulantur enim digiti, dum in medium pollicis articulum unguis indicis liberius labi permittitur ac fusius, quam in trigesimi gestu fit, ut statim notabimus.

9 Quum dicis centum] Eundem gestum sic Hieronymus describit libro 1 contra Iovinianum: *Centesimus numerus à sinistra transfertur ad dexteram: & ijsdem quidem digitis, sed non eadem manu (quibus in leva nuptæ significantur & viduæ) circulum faciens, exprimit virginitatis coronam*. Quem locum in sequentibus contra Pierium fusè tractabimus.

10 Centum verò] Supra etiam innuebamus, Pierium rationem hanc dandi centena per decadis gestum non probare: sed ea malle per unitatis notam exprimere. Suum vir ille lapsum tantò magis prodidit, quantò majori verborum apparatu suam nisus est opinionem astruere. *Appello*, inquit, *huius rei testem summæ multiplicisque doctrinæ virum Irenæum Theologum ex antiquioribus, qui aliquot ætatibus ante Bedam claruit: apertè enim hic scribit, unius numerum quo gestu significabatur in sinistra, translatum in dexteram, centena conficere*. Et subdit: *Sed ponam eius verba super gestu, in Valent. lib. 1. cap. 13. A numero nonagesimonono, qui fuit in leva per unius significationem transferri in dexteram, & ibi centena constitui*. Hæc Pierius, qui an Irenæi locum viderit, nescio. Id planè scio, quòd ibi neque sententia, neque verba illa sunt, quæ ipse excogitavit, &

ad

ad suum institutum, & rationes optimè perpolivit. Sed alia longè diversa, non ex Irenæi opinione ducta, sed ex Valentinianorum ineptijs; quæ an ad rem faciant videamus; sic enim se habent: Διὸ φεύγειν αὐτοὺς διὰ τῆς γνώσεως τῆς τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα χώραν· τουτέστι τὸ ὑστέρημα, τύπον ἀριστερᾶς χειρὸς, μεταδιώκειν δὲ τὸ ἓν, ὃ προστεθὲν τοῖς ἐνενήκοντα ἐννέα, εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοὺς χεῖρα μετέστησε. Id est: *Quapropter ipsi fugiunt per cognitionem nonagenarij noni locum, hoc est defectum, figuram sinistræ manus: consectantur autem unum quod additum numero nonagesimonono ad dexteram eos manum transfert.* Nempe Valentiniani, cùm nonaginta novem ovium Parabolam mysticè per arcanas quasdam alphabeti supputationes exponunt, ad avertendum malum omen, quod suspicabantur inesse defectui nonagenarij noni, ac sinistræ qua ejusdem numeri gestus efformatur; illud commenti sunt, ut per additionem unius ad nonaginta novem, centum efficiantur, atque ita non amplius illis in lęva persistendum sit, sed ad bonum dexterę omen transeundum, in qua centenarij gestus effingitur. Ex quo loco nihil aliud colligitur; nisi nonagenarium nonum in sinistra, centenarium verò in dextera suos habere typos. Porrò an ex hac Irenęi non adulterata sententia possit colligi: similem esse centenarij & unitatis gestum, Pierio judicandum relinquimus; qui verbis Irenæi concinnatis ad libitum alios quidem fallere potuit; sed per verам intellecta clarissima Hieronymi sententia, non nisi se voluit ipse decipere, cum alios qui latinè sciant ipsa verborum perspicuitas falli non sinat. *Porrò centesimus numerus* (ait Hieronymus) *à sinistra transfertur ad dexteram, & ijsdem quidem digitis, sed non eadem manu* (*quibus in Leva manu, nuptæ significantur & vidua*) *circulum faciens exprimit Virginitatis coronam.* Si quęrimus quinam illi digiti sint, quibus in læva nuptæ significantur & viduę, eos pollicem esse comperimus & indicem, quorum variatis gestibus triginta, hoc est, nuptę; & sexaginta, hoc est, viduę, indicantur. Hiscemet ergo digitis, ait Hieronymus, typum centesimi confici, qui suo gestu plectit Virginitatis coronam quamdam, eaque nectitur, si unguem index in medio figat artu pollicis; non autem si minimus inflectatur, vt contendit Pierius. quia minimus coronę circulum vel plexum suæ naturę ductu, vel etiam vi nequit imitari. Deinde is unus digitus, non autem illi sunt digiti, quibus triginta & sexaginta exprimebantur. Et ut semel dicam, Hieronymus in supputatione illorum trium numerorum, scilicet, triginta, sexaginta, & centum, adhiberi ait diversas manus, diversas digitorum notas, sed digitos eosdē planè: at Pierius, qui se Hieronymum omninò sequi profitetur, cum notis & manibus digitos etiam variare non dubitat. Verùm quia nos ad Patrum testimonia provocavit, aperiat, si libet, Pierius illum Epiphanij locum: ὡς ἀπὸ προσηγορίας ὀνόματος κυρίου διὰ τῆς δεκαοκτὼ, καὶ τὴν ἔνδειξιν εὐλογίας αὐτοῦ διὰ τῆς ἑκατόν. Sed caveat ne si ad suas rationes eum quoque detorquere velit, prophanum aliquem ritum admisceat sacris illis, quos Orientalium Antistitum prisca & arcana consuetudo in Eulogijs, quas Benedictiones vocant, usurpare solebat. Deniq; tam Ecclesiastici,

ſiaſtici, quàm Ethnici Scriptores ſic in notandis centurijs pollicem indicemque varijs inter ſe modis adaptant: quemadmodum in millenarijs dandis reliquos digitos adhibent. Ad quod ſanè reſpexit Orontes Artaxerxis gener: qui, ut refert Plutarchus, ſuæ apud Regem autoritatis jacturam ſignificans; ſicut, inquit, Supputatorum digiti nunc myriadas, nunc unitatem referunt, ſic Regum amici modò pollent omnia, modò nihil. Cæterum minimus, qui unitatem ponit in læva, idem in dextera mille ſupputet neceſſe eſt. Sed ne Notarum modum exceſſiſſe videamur, hęc ſatis ſint.

11 Cùm dicis viginti.] Sanior hæc poſtrema Colonięſis editio petita fortaſſis ex illo Giraldi Sphærico Diagrammate, quo vetuſti Codices commodè potuerunt emendari; qui ſic habebant: *Cùm dicis viginti, ſummitatem medij digiti inter nodos pollicis & indicis arctè figes*: Giraldum legit etiam Pierius, ſtudioſèque animadvertit incommoda, quæ ex eo geſtu ſequerentur; unde correctio, ſi Græcum quoque Autorem conferas, æquè erudita eſt ac neceſſaria.

12 Cùm dicis triginta.] Pulchrè Hieronymus eundem geſtum proſequitur. *Triginta referuntur ad nuptias, nam & ipſa digitorum coniunctio molli oſculo ſe complectens & fœderans, maritum pingit & coniugem.* Et Apulejus Oratione 2. Apologiæ. In geſtu trigeſimi numeri, digitos, nempe indicem & pollicem, aperiendos eſſe dixit, id eſt molli tactu, & quod ajunt Græci, ἀκροθιγῶς, eorum ſummitates lambendæ: idque habita ratione geſtus denarij, cujus ibidem Apulejus meminit, quo ijdem digiti arctius clauduntur, ita ut indicis unguis propiùs ad radices pollicis inſeratur: ſicut in denario annotabamus, ad facilius explodendum errorem Mariani, de quo ſtatim.

13 Cùm dicis quadraginta.] Marianus in ijs, quæ ad Hieronymum contra Iovinianum notavit, Apulei locum, quem ſępè citavimus, nihil ad hanc Bedæ χειρονομίαν facere putat. Iſtamque & illam, de qua ibi mentio fit numerandi rationem, diverſas omninò eſſe arbitratur; quod Apulejus quadraginta ſignificari dicat palma porrecta; atque ob id videatur à Beda diſcrepare. Verum ſi omnes ſuppùtarij geſtus inter ſe conferantur, numquam tam porrecta, tam aperta, expeditaque palma eſt, quàm cum numerus quadragenarius exprimitur. quòd ut magis magiſque liqueat, videamus quadragenarij geſtum à Pierio, alieno planè penicillo, non Bedæ, non Gręci Autoris, vel Apulei depictum: *Quid ſi, inquit, pollicis eiuſdem ſuffrago lateri vel dorſo indicis ſuperinducta ſit; ita ut ſigno crucis facto digiti ambo quantum fieri poteſt, extendantur, indice tanquam horologij cuiuſpiam gnomone prominente, quadraginta ſignificantur.* Verùm, obſecro, quid illæ prominentiæ digitorum, quid illę extenſiones, quid illæ compaginationes ad modum crucis faciunt, quam totam palmam impediunt? Quid deorſum inflectimus indicem, & identidem ſuperinducimus pollicem, ſi, ut Beda docet, ſic inflecti debent, ut maneant erecti? Quid demum quemquam digitorum ad palmam inclinamus, ſi ut Gręcus ait, quatuor ſunt ad rectam extendendi, & ſolus pollex ad manus

partem

partem extimam reijciendus? qua unica sanè ratione tota manet porrecta palma, ut ait Apulejus.

14 Quingenta in dextera.] Huc spectat illud Quintiliani lib. 11. *Gestus poculum poscentis, aut virga minantis, aut numerum quingentorum pollice flexo efficientis* &c. Pierius ut sua sententia stet, quam solo flexu pollicis labefactari videt, mavult loco quingentorum, *cum eruditis viris legere quinquaginta*; neque vidit, quod statim debebat occurrere, quinquaginta non fieri flexo pollice, sed medio sinistræ manus. quare hic locus Quintiliani totus corruptus est, si Pierio *&* *viris doctis* credimus.

15 Cùm dicis sexaginta.] Idem Hieronymus: *Sexaginta ad viduas, eo quod in angustia & tribulatione sunt positæ, unde & in superiore digito deprimuntur.*

16 Cùm dicis 70. Cùm dicis 80.] In hisce duobus gestibus modulandis ordine præpostero, Beda, Græcusque Autor utuntur. Nam hic in septuagenario, ille in octogenario medium indicis articulum pollicis ungue ferit. Rursus hic in octogenario, ille in septuagenario pollicem trans eundem indicis articulum subjactitatur. Ordo paululum invertatur, ne vel in hoc dissentiant, qui nobis summo consensu Romanorum, Græcorum, Persarum, Ecclesiasticorum, prophanorumque Autorum supputandi χειρονομίαν tradiderunt, & à temporum ac recentiorum injuria vindicarunt.

COROLLARIVM.

De loquacibus digitis Philostr. lib. 1. Iconum in Como docet quomodo digiti collocandi sint, ut consoni fiant; his verbis: καὶ ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις ὑποσιμαλλομένοις τὴν ἀριστερὰν πλήττει εἰς τὸ κοῖλον· ἵν᾽ ὦσιν αἱ χεῖρες ξύμφωνοι πληττόμεναι τρόπῳ κυμβάλων. Senec. ep. 88. & lib. iii. de Ira cap. 33. Sueton. in Claudio cap. xxi. Tertull. Apologet. xc. Petron. Arbiter in Fragment. Anacreontic:

Tinctus colore Noctis
Manu Puer loquaci
Aegyptius choreutes.

Sidonius Apollinaris lib. ix. ep. ix. *Vt quandoquidem tuos annos iam dextera numeravit, sæculo prædicatus uno desideratus altero* &c. Cassiodor. lib. iv. Var. *His sunt additæ Orchestrarum loquacissimæ manus, linguosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita, quam Musa Polyhymnia reperisse narratur.* Dubitatur tamen huccine pertineat hic locus, an de ijs notis digitorum intelligendus sit potius, quibus taciti distantes, inter se loqui consueverunt. qua de re idem Cassiod. col. 24. cap. 26. Isidorus lib. 1. cap. xxv. de Notis Digitorum. Beda sub finem Libelli de Indigitatione.

Finis Spicilegij Evangelici.

COLLATIONES
GRAECI CONTEXTVS
OMNIVM LIBRORVM NOVI TESTAMENTI
IVXTA EDITIONEM
ANTVERPIENSEM REGIAM
CVM XXII. CODICIBVS ANTIQVIS MS.
EX BIBLIOTHECA BARBERINA.

Ad Lectorem

Ioannes Matthæus Caryophilus.

GRÆCAM Novi Testamenti editionem, quæ,ut archetypa,Sacrarum Literarum studiosis notissima debet esse, non privato quorumlibet judicio, sed publica, & legitima, hoc est Sedis Apostolicæ, auctoritate probatam,prodire piorum hominum vota optabant. Absoluti enim operis ratio exigebat,ut quod iampridem in Sacris Biblijs iuxta septuaginta Interpretes, & alijs veteris Testamenti voluminibus græcè editis, summa diligentia per Sedem Apostolicam præstitum fuit; Id ipsum per eandem non minori studio in Sacrosanctis Evangelijs, & reliqua sacræ paginæ græcæ editione præstaretur. Siquidem mira Codicum præsertim impressorum varietas, & discordia, tàm crebra Lectoribus afferebat incommoda, ut passim anceps hęsitaret animus: & quænam pręferenda ut germana lectio, quæ minus amplectenda videretur prorsus ambigeret. Ita in Græcis ipsis fontibus puriores requirere fontes oportuit; & Græcam in Codicibus dissonantiam ad Græcam rursus quoad ejus fieri potuit revocare originem; expurgatis ad fidem vetustissimorum Codicum inutilibus plerumque mutationibus, adjectionibus, & detractionibus; sive Librariorum vitio, sive quorumvis audacia in sacrum textum tot novitates irrepserint. Conquisitis igitur iussu Sanctissimi Domini Nostri Vrbani VIII. mss. Codicibus venerandæ antiquitatis, è Vaticana potissimum, & primarijs in Vrbe Bibliothecis, repertisque Evangeliorum Codicibus x. Actuum Apostolorum, & Epistolarum omnium viii. Apocalypsis iv. & Collatione cum textu impresso Regij Codicis de verbo ad verbum diligentissimè peracta,Opus, Deo favente,absolutum est, certis hisce universim adhibitis regulis.

Primò: ut si major pars mss.Codicum cum Vulg. Lat. editione cōvenirent,textus Regij Codicis ad Latinam lectionem conformaretur,

Secundò.

Secundò. Si omnes mss. Codices à Regio, & Vulg. edit. Lat. dissentirent, textus ad fidem Codicum mss. legeretur; sed antiqua lectio ad finem Capitum annotaretur.

Tertiò. Si major pars Codicum mss. differret à Regio, & nihil ex ea discrepantia referret ad textum lat. Vulg. editionis; ut textus ad fidem plurium Codicum corrigeretur, & ad finem Capitum locus correctus notaretur.

Quartò. Ne si vel unus ex mss. Codicibus faveret Vulg. lat. editioni, ad finem Capitum inter annotationes prætermitteretur.

Quintò. Non esse curandum de verbis illis, quę manifestè apparent ab uno Evangelista translata in alium. Vt neque textui quicquam tale adderetur, neque ulla mentio illorum in Annotationibus fieret.

Hisce regulis diligenter observatis, & textus ipse cautissimè emendatus, & singulis Capitibus suæ sunt Annotationes affixæ. In quibus etiam ubi opus fuit, reddita ratio est, cur necesse fuerit à regulis recedere, & textum ipsum, ut erat, integrum magno veritatis fundamento relinquere. Summo namque Dei beneficio ex hac Collatione perspectum illud est; Vulgatam editionem latinam testimonio Græcorum vetustissimorum Codicum, & Autorum esse fidelissimam; & græco illi, ut S. Hieronymus vocat, fonti; cujus ille nitore quatuor Evangelia jussu Damasi emendavit, non immeritò æquiparandam.

ΟΥΡΒΑΝΩι ΤΩι ΟΓΔΟΩι ΑΚΡΩι ΑΡΧΙΕΡΕΙ.

Καινὴν ἀμφὶ Γραφὴν καινόν πόνον, ΟΥΡΒΑΝΕ, δέξαι
Γνήσιος αὐτὸς ἐὼν τῆδε πόνου βάσανος.

ταπεινότατος Δοῦλος
Φραγκίσκος Λουκᾶς.

EVAN-

EVANGELIA QVATVOR iuxta Græcam Editionem Bibliorum Regiorum Antuerpienſium cum X. Mss. Codd. collata.

EVANGELIVM MATTHAEI.

Cap. 1.

Verſu 5. ms. 1. τὸν Ἰωβὴδ.
verſu 7. ms. 1. τὸν Ἀσὰφ.
verſu 10. ms. 1. τὸν Ἀμὼς.
verſu 11. ms. 2. Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωακεὶμ, Ἰωακεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.
verſu 19. ms. 1. Δειγματίσαι.
verſu 25. ms. 1. ἕως οὗ ἔτεκεν υἱὸν τὸν ἐκείνου.

Cap. 2.

verſu 6. ms. 1. ἐκ τοῦ ἡγουμένου.
verſu 18. ms. 1. κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς. cum Vulgata Latina.

Cap. 3.

verſu 13. ponatur in textu ut legunt mss. x. (ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ad finem capitis annotentut hæc.
verſu 9. ms. 1. καὶ ἐκ τῶν λίθων.
verſu 11. mss. 7. non legunt, καὶ πυρί.

Cap. 4.

verſu 1. ms. 1. ἀνηνέχθη.
verſu 2. ms. 1. non legit, τὰς νύκτας τεσσαράκοντα.
verſu 8. ms. 1. καὶ δείκνυσι τὰς βασιλείας.
verſu 10. ms. 3. ὕπαγε σατανᾶ, cum vulg.
verſu 16. ms. 1. καὶ τοῖς καθημένοις ἐν σκότει τῆς σκιᾶς.
verſu 24. ms. 1. καὶ ἐξῆλθεν ἡ ἀκοή.

Cap. 5.

verſu 22. in ms. 1. non habetur vox, εἰκῇ cum vulg.
verſu 27. mss. 9. non legunt, τοῖς ἀρχαίοις.

versu 47.mss.9. τοὺς φίλους ὑμῶν.
versu 47.ms.1. οὐχὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; cum vulg.

Cap. 6.

vers: 4.& 6.ms.1.non legit, ἐν τῷ φανερῷ. cum vulg.
versu 7. ms.1. ὥσπερ οἱ ὑποκριταί.
versu 12.ms.1. ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις.
versu 18. tollatur è textu, quod non habent x. mss. (ἐν τῷ φανερῷ) cum vulgata.

Cap. 7.

versu 19.mss.3. πᾶν οὖν δένδρον.

Cap. 8.

versu 4. ms.1. δεῖξον τῷ ἱερῷ.
versu 14. ponatur in textu, ut legunt mss.x. (καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς.) cum vulgata.
versu 15. mss.2. καὶ διηκόνει αὐτοῖς. cum vulg.
versu 17. ponatur in textu, ut legunt mss.x. (ἡμῶν ἔλαβε.)
versu 28.ms.1. τῶν γαδαρηνῶν.
versu 31.ms.1. ἀπόστειλον ἡμᾶς εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. cum vulg.
vers.33.mss.2. καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων.

Cap. 9.

versu 8. ms. 1. οἱ ὄχλοι ἐφοβήθησαν. cum vulg.
versu 9. ms. 1. Ματθαῖον ὀνόματι. cum vulg.
versu 11. mss 2. ἐσθίει καὶ πίνει ὁ Διδάσκαλος.
versu 35. mss.3. non legunt, ἐν τῷ λαῷ. cum vulg.

Cap. 10.

versu 4. ms. 1. ὁ Καναναῖος.
versu 8. mss. 9. non legunt, νεκροὺς ἐγείρετε.
versu 12. tollantur è textu verba illa, quæ mss. x. non legunt, (λέγοντες, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ.)
versu 12. Codd. impressi addunt cum vulg. (λέγοντες, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ.
versu 14.ms.1. ἀπὸ τῶν ποδῶν. cum vulg.
versu 29. ms.1. non habet, ἐπὶ τὴν γῆν.

Cap. 11.

versu 1. ms. 1. ὅτε συνετέλεσεν.
versu 2. ms. 1. διὰ τῶν μαθητῶν.
versu 23. ms. 1. μὴ ἕως οὐρανοῦ ὑψωθήσῃ; ἕως ᾅδου καταβήσῃ. cum vulg.

Cap. 12.

versu 6. mss. 9. μεῖζον.
versu 13. tollantur è textu verba illa, quæ x. mss. non legunt, nec vulg. (τῷ ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν χεῖρα.)
versu 22. ponantur in textu verba illa, ut habent mss. 8. cũ vulg. (μήτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαβίδ.)

Cap. 13.

versu 4. ms. 1. τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. cum Vulg.
versu 14. ponatur in textu, ut legũt mss. x. (καὶ ἀναπληροῦται αὐτοῖς)
versu 24. mss. 8. σπείροντι.
versu 25. ms. 1: καὶ ἐπέσπειρε ζιζάνια. cum vulg.
versu 27. mss. 3. ἐν τῷ ἀγρῷ.
versu 32. mss. 4. μεῖζον τῶν λαχάνων.
versu 33. ponatur in textu, ut legunt mss. 9. cũ vulg. (ὥστε ἐλθεῖν.)
versu 34. mss. 2. οὐδὲν ἐλάλει αὐτοῖς.
versu 36. ms. 1. διασάφησον ἡμῖν τὴν παραβολήν.
versu 40. ms. 1. κατακαίεται. cum vulg.
versu 40. mss. 9. τοῦ αἰῶνος τούτου.
versu 55. ms. 1. καὶ ἰωσήφ. cum vulg.

Cap. 14.

versu 5. mss. 4. ἐφοβεῖτο τὸν ὄχλον.
versu 33. mss. 2. οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ προσεκύνησαν αὐτῷ.
versu 34. ms. 1. ἐπὶ τὴν γῆν εἰς γεννησαρέτ.

Cap. 15.

versu 12. ponatur in textu, ut legunt mss. 9. cum vulg. (οἱ φαρισαῖοι ἀκούσαντες.)
versu 22. ponatur in textu, ut mss. x, cum vulg. (Γυνὴ χαναναία.)
versu 25. ponatur in tex. ut mss. 8. cũ vulg. (προσεκύνησεν αὐτῷ.)
vers. 27. ms. 1. καὶ γὰρ καὶ τὰ κυνάρια. cum vulg.
vers. 31. mss. 2. καὶ ἐδόξαζον. cum vulg.
vers. 35. ms. 1. καὶ παραγγείλας τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν.

vers. 39.

Verſ.39.mss.4. ἀνέβη. cum vulg.
Verſ.39.ms.1. μαγαδάν. cum vulg.

Cap. 16.

verſu 1. ponatur in textu,ut legunt mss.x, (ἐπιδεῖξαι.)
verſ.3.mss.3. τῶν καιρῶν οὐ συνίετε.
verſ.8.ms.1. ἄρτους οὐκ ἔχετε. cum vulg.
verſ.11.mss.6. οὐ περὶ ἄρτων.

Cap. 17.

verſ.4.ms.1. ποιήσω ὧδε σκηνὰς τρεῖς.
verſ.11.ms.1. ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει. cum vulg.
verſ.20.ms.1. διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν.
verſ.25.mss.4. καὶ ὅτε εἰσῆλθον.

Cap. 18.

verſ.2. ms.1. αὐτὸ ἔμπροσθεν αὐτῶν.
verſ 5. ms.1. τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου.
verſ.11.mss.2. ζητῆσαι καὶ σῶσαι.
verſ.14.mss.2. ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου.
verſ.15.ms.1. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός σου.
verſ.29.ms.1. non legit, εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ. cum Vulg.
verſ.29.mss.5. καὶ ἀποδώσω σοι.
verſ.35.ms.1. non legit, τὰ παραπτώματα αὐτῶν. cum Vulg.

Cap. 19.

verſ.2. mss.2. non habent, ἐκεῖ.
verſ. 3.mss.4. καὶ προσῆλθον αὐτῷ φαρισαῖοι.
verſ.17.ms.1. τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθός. cum Vulg.
verſ.20.ms.1. non legit, ἐκ νεότητός μου.
verſ.29.ms.1. πολλαπλασίονα λήψεται.
verſ.30. corrigatur mendum in textu, & legatur (καὶ ἔσχατοι πρῶτοι) ut mss.x.

Cap. 20.

verſ.15.mss.2. ἢ ὁ ὀφθαλμός σου. cum Vulg.
verſ.22.mss.x. ἢ τὸ βάπτισμα. Sed verba hæc irrepſerunt in textum Matthæi ex x. Marci.

Cap. 21.

verſ.11.ms.1. οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης, Ἰησοῦς ὁ ἀπό.
verſ.32.ms.1. οὐδὲ μετεμελήθητε ὕστερον. cum Vulg.
verſ.33.mss.5. ἄνθρωπος ἦν οἰκοδ. cum Vulg.

Cap. 22.

verſ.23.ms.i. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ.
verſ.39.mss.8. ὁμοία αὐτῇ.
verſ.45.mss.4. Δαβὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ.

Cap. 23.

verſ.5. mss.2. πλατύνουσι γὰρ τὰ φυλ. cum Vulg.
verſ.5. ms.1. non habet τῶν ἱματίων αὐτῶν. cum Vulg.
verſ. 6.mss.4. φιλοῦσι δὲ τὴν. cum Vulg.
verſ. 7.ms.i. ſemel ponit, Ῥαββί. cum Vulg.
verſ.21.mss.4. καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν. cum Vulg.
verſ.25.ms.1. καὶ τῆς παροψίδος τοῦ πίνακος.
verſ.25.ms.1. ἐξ ἁρπαγῆς.
ms.1. ἁρπαγῆς.
ms.1. ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀκρασίας. cum Vulg.

Cap. 24.

uerſ.2. mss.3. βλέπετε ταῦτα πάντα. cum Vulg.
uerſ.6. ms.1. ἀλλ' οὐκ εὐθέως τὸ τέλος.
uerſ.14.mss.2. καὶ κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον.
uerſ.18.ms.1. μὴ ἐπιστρεψάτω ἆραι. cum Vulg.
uerſ.25.ms.1. προείρηκα ὑμῖν πάντα.
uerſ.32.mss.8. ἐκφύῃ.
uerſ.36,mss.4. εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος. cum Vulg.
uerſ.45.ms.1. ἐπὶ τῆς οἰκετείας αὐτοῦ.
uerſ.49. legatur in tex. cum mss.7. (ἐσθίῃ δὲ καὶ πίνῃ) cum Vulg.

Cap. 25.

Verſ.13.mss,3. non habent verba illa (ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. cum Vulg.
uerſ.16.ms,1. καὶ ἐκέρδησεν ἄλλα. cum Vulg.
uerſ.29.mss.8. καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται.
uerſ.31.ms,1. καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι. cum Vulg.

Cap.26.

Cap. 26.

Verſ.3. mss.2. non legunt. καὶ οἱ γραμματεῖς. cum Vulg.
uerſ.26 mss.5. καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε.
uerſ.26.mss.2. τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. cum Vulg.
uerſ.28.ms.1. τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου.
uerſ.39.mss.6. καὶ προσελθὼν μικρὸν.
uerſ.48. ponatur in tex. ut legunt mss.x. (ὁ δὲ παραδιδοὺς.)
uerſ.50.mss.4. ἐφ' ὃ πάρει. cum Vulg.
uerſ.52.ms.1. ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. cum Vulg.
uerſ.59.ms.1. non legit, καὶ οἱ πρεσβύτεροι. cum Vulg.

Cap. 27.

Verſ.6.mss.4. κορβανᾶν. ut Vulg.
uerſ.29.ms.1. περιέθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.
uerſ.35. in textu apponatur obelus ad verba illa, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν, &c. uſque ad finem verſus; cum in mss. x. non legantur.
uerſ.59.mss.2. ἐν σινδόνι, cum Vulg.
uerſ.64.mss.3. non addunt, νυκτὸς. cum Vulg.

Cap. 28.

Verſ.2. mss.3. ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου.
uerſ.8. mss.3. non legunt verba illa (ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ) cum Vulg.

EVANGELIVM MARCI.

Cap. 1.

Verſ.1.ms.1. καθὼς γέγραπται ἐν τῷ προφήτῃ. cum vulg.
uerſ.5. ms.1. καὶ οἱ ἱεροσολυμῖται πάντες, καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ cum Vulg.
uerſ.13.ms.1. καὶ ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ. cum Vulg.
uerſ.16.ms.1. καὶ παράγων παρὰ τὴν θάλασσαν. cum Vulg.
uerſ.24.ms.1. λέγων, τί ἡμῖν καὶ σοί. cum Vulg.
uerſ.27.mss.8. συζητεῖν πρὸς ἑαυτοὺς. cum Vulg. & ſcribendum in tex. (πρὸς αὐτούς.)
uerſ.36.mss.3. καὶ καταδίωξεν. cum Vulg.
uerſ.38.mss.4. ἐλήλυθα. cum Vulg.

uerſ.45. ponatur in textu; ut legunt mss. x. (ἀλλ᾽ ἔξω ἐν ἐρήμοις.) cum Vulg.

Cap. 2.

Verſ.2. mss.2. καὶ συνήχθησαν πολλοί. cum Vulg.
uerſ.8. ms.i. ὅτι οὕτως διαλογίζονται. cum Vulg.
uerſ.18.ms.i. καὶ οἱ φαρισαῖοι νηστεύοντες. cum Vulg.
uerſ.21.ms.i. οὐδεὶς ἐπίβλημα. cum Vulg.
uerſ.21.mss.3. τὸ πλήρωμα ἀπ᾽ αὐτοῦ. cum Vulg.

Cap. 3.

Verſ.4. ms.i. σῶσαι ἢ ἀπολέσαι. cum Vulg.
uerſ.5. ms.i. non legit (ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη) cum Vulg.
uerſ.6. ms.i. πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσι. cum Vulg.
uerſ.18.ms.i. ὁ Καναναῖος.
uerſ.29.ms.i. αἰωνίου ἁμαρτήματος. cum Vulg.
uerſ.31.ms.i. καὶ ἔρχονται οἱ ἀδελφοί. cum Vulg.
uerſ.32.ms.i. καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ἰδού. cum Vulg.
uerſ.32.mss.2. non habent (καὶ αἱ ἀδελφαί σου) cum Vulg.
uerſ.33.mss.4. ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. cum Vulg.

Cap. 4.

Verſu 4. expungatur è textu vox illa. (οὐρανοῦ) quæ deeſt in mss.x.impreſſi cum Vulg.legunt (τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ)
uerſ. 8. ponatur in tex.ut legunt mss. x. (ἐν τριάκοντα, ἓν ἐν ξ. ἓν ἐν ρ.)
uerſ. 8, impreſſi cum Vulg.legunt (ἓν λ. ἓν ἐν ξ. καὶ ἓν ρ.)
uerſ.18.ms.i. Καὶ ἄλλοι εἰσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας. cum Vulg.
uerſ.19.ms.i. non legit (τούτου) cum Vulg.
uerſ.24.mss.2. ἀντιμετρηθήσεται. cum Vulg.
uerſ.24.ms.i. non habet (τοῖς ἀκούουσι) cum Vulg.
uerſ.31. legatur in tex. (ὡς κόκκῳ) ut mss.7.cum Vulg.
uerſ.32.mss.2. ποιεῖ τὰ πετεινά.
uerſ.36.mss.2. πλοῖα ἦν. cum Vulg.
uerſ.40.ms.i. τί δειλοί ἐστε; οὔπω ἔχετε πίστιν. cum Vulg.

Cap. 5.

Verſ.1.ms.i. τῶν Γεργεσηνῶν.
uerſ.3.ms.i. ἁλύσεσιν οὐκέτι οὐδείς.
uerſ 13.ms.i. εἰς τὴν θάλασσαν ὡς δισχίλιοι. cum Vulg.
uerſ.13. ponatur in tex.ut mss.6.legunt(ἦσαν δὲ ὡς δισχίλιοι.)

verſ.14.

uerſ.14.ms.i.	ὁ δὲ βόσκοντες αὐτοὺς. cum vulg.
uerſ.15.ms.i.	καθήμενον, ἱματισμένον. cum vulg.
uerſ.18.ms.i.	αὐτὸν ὁ ἰαθεὶς.
uerſ.22.ms.i.	non habet ἰδοὺ. cum vulg.
uerſ.25.mss.3.	καὶ γυνή οὖσα. cum vulg.
uerſ.28.ms.i.	τοῦ ἱματίου. cum vulg.
uerſ.36.ms.i.	ὁ δὲ Ἰησοῦς παρακούσας.
uerſ.38.ms.i.	καὶ ἔρχονται. cum vulg.

Cap. 6.

Verſ.2. ms.1.	Καὶ οἱ πολλοὶ.
uerſ.2.mss.2.	ὅτι καὶ δυνάμεις τοιαῦται.
uerſ.11.in ms.1.	deſunt verba illa (ἀμὴν λέγω ὑμῖν ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόῤῥοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ) Vulgata etiam hoc loco ea non legit; ſed videntur irrepſiſſe in tex.Gr.ex 10.Matth.
uerſ.14.ms.i.	Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς.
Verſ.15.	ponatur in tex.ut 7.mss.legũt(ἄλλοι δὲ ἔλεγον, ὅτι ἠλίας) cum vulg.
uerſ.16.ms.i.	Ἰωάννην, αὐτὸς ἠγέρθη. cum vulg.
uerſ.18.ms.i.	τῷ Ἡρώδῃ, οὐκ ἔξεστί σοι. cum vulg.
uerſ.20.mss.2.	καὶ ἀκούων αὐτοῦ.
uerſ.23.mss.8.	ὃ ἐάν με αἰτήσῃς.
uerſ.29.	ponatur in tex.ut mss.x.legunt (ἐν μνημείῳ.)
uerſ.30.ms.i.	πάντα ὅσα ἐποίησαν. cum vulg.
uerſ.33.mss.2.	καὶ ἐπέγνωσαν πολλοὶ. cum vulg.
uerſ.33.ms.i.	non legit (καὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν) cum vulg.
uerſ.36.ms.1.	ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς, τί φάγωσιν.
uerſ.37.ms.i.	καὶ δώσομεν αὐτοῖς. cum vulg.
uerſ.48.ms.i.	καὶ ἰδὼν αὐτοὺς. cum vulg.
uerſ.51.ms.i.	non legit (καὶ ἐθαύμαζον) cum vulg.

Cap. 7.

uerſ.5. ms.i.	καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν. cum vulg.
uerſ.5. ms.i.	ἀλλὰ κοιναῖς χερσὶν. cum vulg.
uerſ.14.ms.i.	καὶ προσκαλεσάμενος πάλιν τὸν ὄχλον. cum vulg.
uerſ.17.ms.i.	οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὴν παραβολὴν. cum vulg.
uerſ.24.	ponatur in textu, ut legunt mss. x. (καὶ ἐλθὼν εἰς οἰκίαν)
uerſ.25.ms.i.	ἀλλ' εὐθὺς ἀκούσασα γυνὴ. cum vulg.
uerſ.25.	ponatur in textu, ſicut mss.x.legunt (ὃ θυγάτριον αὐτῆς πνεῦμα.)
uerſ.26.mss.3.	συροφοινίκισσα.

verſ.31.

uerſ.31.ms.i. ἐκ τῶν ὁρίων τύρου ἦλθε διὰ σιδῶνος πρὸς. ut vulg.
uerſ.32.ms.i. κωφὸν καὶ μογιλάλον. cum vulg.
uerſ.33.mss.6. καὶ ἀπολαβόμενος.

Cap. 8.

uerſ.1. ms.i. πάλιν πολλοῦ ὄχλου ὄντος. cũ vulg. (ms.1. ὄχλου ἐλθόντος.)
uerſ.3. ſcribendum in tex. ut legunt mss.7. (μακρόθεν ἥκουσι.)
uerſ.7. mss.2. καὶ ταῦτα εὐλογήσας εἶπε. cum vulg.
uerſ.12.ms.i. καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι λέγει. cum vulg.
uerſ.13.mss.4. εἰς τὸ πλοῖον.
uerſ.17.mss.2. οὐδὲ οὔπω συνίετε;
uerſ.22.ms.i. καὶ ἔρχονται εἰς βηθ. cum vulg.
uerſ.23.mss.2. τὰς χεῖρας αὐτοῦ. cum vulg.
uerſ.25.ms.i. αὐτοῦ, καὶ διέβλεψεν.
uerſ.25.ms.i. καὶ ἐνέβλεπε τηλαυγῶς ἅπαντα. cum vulg.
uerſ.34.ms.i. εἴτις θέλει ὀπίσω μου. cum vulg.
uerſ.35.mss.2. τοῦ εὐαγγελίου, σώσει αὐτήν. cum vulg.
uerſ.36. legatur in tex. ut legunt mss.x. (ὠφελήσει ἄνθρωπον.)

Cap. 9.

uerſ.6. ponendum in tex. ut legunt mss.x. (ἔκφοβοι.)
uerſ.12.mss.4. καθὼς γέγραπται.
uerſ.22. ponatur in tex. ut legunt mss.x. (καὶ εἰς ὕδατα· ἵνα.) cum vulg.
uerſ.23.mss.2. αὐτῷ, εἰ δύνασαι.
uerſ.28.mss.3. Διατί ἡμεῖς. cum vulg.
uerſ.38.mss.2. ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου. cum vulg.
ibidem ms.i. non legit (ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν.)
uerſ.40.mss.4. καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν.
uerſ.42.mss.3. ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν. cum vulg.

Cap. 10.

uerſ.1. ms.i. τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου (ms.1. καὶ πέραν.
uerſ.6. ponatur in tex. ut legunt mss. x. (ὁ Θεὸς ἕνεκεν τούτου.) cum vulg.
uerſ.17.mss.7. προσδραμὼν εἷς.
uerſ.21.ms.i. non legit (ἄρας τὸν σταυρόν.) cum vulg.
uerſ.25.mss.2. τῆς ῥαφίδος διελθεῖν. cum vulg.
uerſ.32.mss.8. προάγων αὐτούς.
uerſ.38.ms.i. ἢ τὸ βάπτισμα. cum vulg.
uerſ.43.ms.i. οὐχ οὕτως δὲ ἐστι. cum vulg.
uerſ.44.ms.i. ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος. cum vulg.

verſu 46. mss. 2. ὁ υἱὸς Τιμαίου. mss. 6. legunt, Βαρτιμαῖος.
verſu 50. ms. i. ἀναπηδήσας ἦλθε. cum vulg.
verſu 52. ponatur in tex. ut legunt mss. 8. (καὶ ἠκολούθει τῷ Ἰησοῦ.) cum vulg.

Cap. 11,

verſu 2. mss. 3. ἐφ' ὃν οὔπω οὐδεὶς. cum vulg.
verſu 2. ms. 1. λύσαντες αὐτὸν καὶ φέρετε.
verſu 6. ms. 1. ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς.
verſu 10. ms. i. εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβίδ.
verſu 11. mss. 8. καὶ εἰς τὸ ἱερόν.
ibidem mss. i. καὶ περιβλεψάμενος πάντας.
verſu 23. mss. i. non legit, ὃ ἐὰν εἴπῃ. cum vulg.

Cap. 12.

verſu 4. mss. 2. κἀκεῖνον ἐκεφαλαίωσαν. cum vulg.
verſu 12. ms. i. τὴν παραβολὴν ταύτην εἶπεν. cum vulg.
verſu 27. legendum in tex. ut mss: x. habent (οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν.) cum vulg.
verſu 29. ms. i. Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν.
verſu 31. mss. 2. ἡ δευτέρα ὁμοία αὐτῇ. cum vulg.

Cap. 13.

Verſ. 2. mss. 3. οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε.
verſ 8. ms. 1. καὶ ἔσονται λιμοί· ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα. cum vulg.
verſ. 11. mss. 2. τί λαλήσητε. ἀλλ' ὃ ἐάν. cum vulg.
verſ. 14. ms. 1. non legit (τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου) & videntur huc irrepſiſſe ex cap. Matth. 24.
verſu 32. ponendum in textu, ut legunt mss. 7. (ἐκείνης, ἢ ὥρας.) cum vulg.
verſ. 37. mss. 2. ὃ δὲ ὑμῖν. cum vulg.

Cap. 14.

verſ. 2. ms. 1. ἔλεγον γάρ.
verſ. 2. ms. 1. θόρυβος γένηται. cum vulg.
verſ. 5. mss. 3. τοῦτο τὸ μύρον πραθῆναι. cum vulg.
verſ. 12. mss. 2. ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τό. cum vulg.
verſ. 19. mss. 2. non legunt (καὶ ἄλλος, μήτι ἐγώ;) cum vulg.
verſ. 22. ms. 1. λάβετε· τοῦτό ἐστι. cum vulg.
verſ. 27. mss. 5. non habent (ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ.)
verſ. 29. ſcribendum in textu, ut legũt mss. 9. (προάξω ὑμᾶς.)

vers.29.mss.9. non legunt, ἐν σοί.
vers.31.ms.1. ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἐλάλει, ἐάν με.
versu 34. legendum in textu ut mss. x. (καὶ γρηγορεῖτε. Καὶ προσελθών.) cum vulg.
vers.45.mss.8. χαῖρε ῥαββί ῥαββί.
vers.51.ms.1. non legit (οἱ νεανίσκοι.) cum vulg.
vers.61.ms.1. τοῦ θεοῦ τοῦ εὐλογητοῦ. cum vulg.
vers.64.ms.1. τὰς βλασφημίας.
vers.70, in ms.1. non habetur (καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει.) cum vulg.
vers.72.mss.2. καὶ εὐθὺς ἐκ δευτέρου. cum vulg.

Cap. 15.

vers.3. tollendum è text. quod deest in mss.9. (αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. cum vulg.
vers.8. ms.1. καὶ ἀναβὰς ὁ ὄχλος. cum vulg.
vers.11.ms.1. ἀνέπεισαν τὸν ὄχλον.
vers.18. expungendum è tex. quod 8. mss. non habent (καὶ λέγειν.) cum vulg.

Cap. 16.

vers.5. mss.2. καὶ ἐλθοῦσαι.
vers.8. ms.1. εἶχε γὰρ αὐτάς. cum vulg.
vers.16. scribendum in textu, ut legunt mss. x. (ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθείς. cum vulg.)

EVANGELIVM LVCAE.

Cap. 1.

Vers.17. scribatur in textu ut legunt mss. x. (Ηλιοι.)
vers.18.mss.4. ἄγγελον· πῶς ἔσται τοῦτο.
vers.35. scribatur in tex. ut legunt mss. x. (τὸ γεννώμενον ἅγιον)
vers.35. impressi cũ vulg. legunt, καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον.
vers.36.ms.1. καὶ αὐτὴ συνείληφε. cum vulg.
vers.39.ms.1. εἰς τὴν πόλιν.
vers.49.ms.1. μεγάλα ὁ δυνατός. cum vulg.
vers.50.mss.3. εἰς γενεὰν καὶ γενεάν, ms.1. εἰς γενεὰς καὶ γενεάς.
vers.51, mss.3. διανοίας.
vers.64. tollenda è textu vox illa, quam mss. x. non habent, (διηρθρώθη. cum vulg.
vers.66.ms.1. καὶ γὰρ χεὶρ κυρίου. cum vulg.
vers.75.mss.2. πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. cum vulg.

Cap. 2.

Verſ.8. ſcribendum in tex.ut mrs.x.legunt (καὶ φυλάσσοντες φυλακάς.)
uerſ.12.mss.2. καὶ κείμενον ἐν φάτνῃ. cum vulg.
uerſ.15.ms.i. καὶ οἱ ποιμένες ἐλάλουν πρὸς. cum vulg.
uerſ.20. ponatur in tex.ut legunt mss.x. (καὶ ὑπέστρεψαν.)
uerſ.21.mss.3. τοῦ περιτεμεῖν τὸ παιδίον. cum vulg.
uerſ.22. ſcribatur in tex.ut legunt mss.x. (τοῦ καθαρισμοῦ αὐτοῦ.)
uerſ.22. impreſſi cum vulg.legunt(τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς.
uerſ.40.ms,i. non addit(πνεύματι) cum vulg.
uerſ.43.ms.i. καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. cum vulg.
uerſ.45.ms.i. καὶ μὴ εὑρόντες ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ, ἀναζητοῦντες αὐτὸν cum vulg.

Cap. 3.

Verſ.2. ſcribatur in tex.ut eſt in mss. x.(ἐπ' ἀρχιερέως.)
uerſ.2. impreſſi cum vulg. ἐπὶ ἀρχιερέων.
uerſ.4.inms.i. deeſt vox (λέγοντος) cum vulg.
uerſ.18.ms.i. τῷ λαῷ.
uerſ.22.ms.i. non addit(λέγουσαν) cum vulg.

Cap. 4.

uerſ.1. ms.i. ἐν τῇ ἐρήμῳ.
uerſ.4.in ms.i. non eſt (λέγων) cum vulg.
uerſ.7. ms.i. ἐὰν προσκυνήσῃς.
uerſ.8. ms.i. non addit (ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ) cum vulg.
uerſ.9. ponatur in tex.ut legunt mss.x. (εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ.)
uerſ.34.ms.i. αἴδα, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.
uerſ.42. legendum in textu,ut eſt in mss.7. (ἐπεζήτουν αὐτὸν) cum vulg.
uerſ.43.ms.i. καὶ ἑτέραις πόλεσιν.

Cap. 5.

uerſ.2. ms.i. ἔπλυνον τὰ δίκτυα. cum vulg.
uerſ.6. ms.i. addit, τὸ δίκτυον αὐτοῦ (ὥστε μὴ δύνασθαι ἀναγαγεῖν αὐτό.)
uerſ.15.mss.3. non legunt (ὑπ' αὐτοῦ) cum vulg.
uerſ.19.mss.6. πῶς εἰσενέγκωσιν αὐτόν.
ibidem. ἔμπροσθεν πάντων.
uerſ.33.mss.2. καὶ τῶν φαρισαίων. cum vulg.
uerſ.36.mss.i. ἀπὸ ἱματίου καινοῦ σχίσας ἐπιβάλλει.

Cap. 6.

Verſ. 1. ms.i. non addit δευτεροπρώτῳ.
ibidem. αὐτοῦ στάχυας.
uerſ. 2. ms.i. ὃ οὐκ ἔξεστιν ἐν τοῖς σάββασιν. cum vulg.
uerſ. 4. ms.i. καὶ ἔδωκε τοῖς μετ' αὐτοῦ. cum vulg.
uerſ. 6. ſcribendum in tex. ut legunt mss. 7. (καὶ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ) cum vulg.
uerſ. 7. ponendum in tex. ut eſt in mss. x. (θεραπεύσει, ἵνα.) cum vulg.
uerſ. 7. mss. 2. κατηγορεῖν αὐτοῦ cum vulg.
uerſ. 9. ms.i. σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι. cum vulg.
uerſ. 10. ms.i. πάντας αὐτοὺς ἐν ὀργῇ εἶπεν αὐτῷ.
uerſ. 10. mss. 6. ὁ δὲ ἐποίησεν, καὶ ἀποκατεστάθη ἡ.
ibidem ms.i. non addit (ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη) cum vulg.
uerſ. 16. ms.i. ὃς ἐγένετο προδότης. cum vulg.
uerſ. 18. ms.i. ἀκαθάρτων ἐθεραπεύοντο. cum vulg.
uerſ. 23. ms.i. ὁ πατέρες ὑμῶν.
uerſ. 26. mss. 2. ὑμᾶς πάντες οἱ ἄνθρωποι.
uerſ. 35. legendum in tex. ut eſt in mss. x. (καὶ ἔσεσθε υἱοὶ ὑψίστου.)
uerſ. 39. ms.i. εἶπε δὲ καὶ παραβολήν. cum vulg.

Cap. 7.

uerſ. 4. mss. 3. ᾧ παρέξῃ τοῦτο. cum vulg.
uerſ. 11. ſcribendum in tex. ut mss. 6. (καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἑξῆς.) cum vulg.
uerſ. 11. in ms.i. non eſt ἱκανοί. cum vulg.
uerſ. 12. mss. 2. καὶ αὐτὴ ἦν χήρα. cum vulg.
verſ. 28. mss. 2. non legunt vocem (προφήτης.)
uerſ. 31. expungenda ſunt è tex. verba illa (εἶπε δὲ ὁ Κύριος) deſunt enim in mss. x.
uerſ. 31. ms. 1. impreſſi, & Vulgata Lat. legunt (εἶπε δὲ ὁ Κύριος. τίνι οὖν
uerſ. 35. ms. 1. καὶ ἐτιμήθη ἡ Σοφία.
uerſ. 37. mss. 2. καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἥτις ἦν ἐν τῇ πόλει ἁμαρτωλός. cum vulg.
uerſ. 42. mss. 2. τίς οὖν αὐτῶν πλεῖον ἀγαπήσει αὐτόν;

Cap. 8.

verſ. 3. mss. 4. καὶ Σωσάννα.
ibidem mss. 8. διηκόνουν αὐτοῖς.
uerſ. 4. ms. 1. ὄχλου παμπόλλου. cum vulg.
uerſ. 9. in ms. 1. non eſt (λέγοντες) cum vulg.
uerſ. 20. mss 1. non habet vocem (λεγόντων) cum vulg.

uerſ. 24.

uerſ.24.mss.9. ἐπιστάτα ἐπιστάτα ἀπολλύμεθα.
uerſ.26.ms.1. τῶν γεργεσηνῶν. cum vulg.
uerſ.31.mss.2. καὶ παρεκάλουν αὐτὸν. cum vulg.
uerſ.34. ponatur in textu, ut eſt in mss.9. (οἱ βόσκοντες τὸ γεγενημένον, ἔφυγον, καὶ ἀπήγγειλαν) cum vulg.
uerſ.37.ms.1. τὸ πλῆθος τῆς πόλεως καὶ περιχώρου.
uerſ. 48.ms.1. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· θυγάτηρ. &c. cum vulg.
uerſ.51. legatur in textu, ut habent mss.9. cum vulg. (ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν.)
uerſ.51.mss 1. εἰσελθεῖν σὺν αὐτῷ οὐδένα. cum vulg.
uerſ.54.ms.1. αὐτὸς δὲ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς. cum vulg.

Cap. 9.

verſ.3. ms.1. μήτε ῥάβδον. cum vulg.
uerſ.12.ms.1. ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους. cum vulg.
uerſ.17.ms.1. καὶ ἦραν τὸ περισσεῦσαν αὐτοῖς.
uerſ.23.mss.9. καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολ.
uerſ.31.mss.9. ἔλεγον τὴν δόξαν αὐτοῦ.
uerſ.47 mss.2. εἰδὼς τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδ.
uerſ.48.ms.1. οὗτός ἐστι μέγας. cum vulg.
verſ.49. ponatur in textu ut habent mss. x. (ἐκβάλλοντα δαιμόνια.)
uerſ.50.mss.3. καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν. cum vulg.
uerſ.52.ms.1. εἰς πόλιν σαμαρειτῶν. cum vulg.
uerſ.54.ms.1. non legit (ὡς καὶ ἠλίας ἐποίησεν) cum vulg.
uerſ.55.ms.1. non addit (ὑμεῖς) cum vulg.
uerſ.59.mss.3. καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ ἐπορεύθησαν.
uerſ.57.in ms.1. deeſt (Κύριε) cum vulg.
uerſ.61.ms.1. ἀποτάξασθαι πᾶσι τοῖς εἰς τὸν.

Cap. 10.

verſ.1. ms.1. ἑβδομήκοντα δύο. cum vulg.
uerſ.11.ms.i. addit (ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν εἰς τοὺς πόδας.
uerſ.12.mss.5. λέγω ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.15.ms.i. ἕως ᾅδου καταδύσῃ. cum vulg.
uerſ.17.ms.i. οἱ ἑβδομήκοντα δύο. cum vulg.
uerſ.19.ms.i. ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.21.ms.i. τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὁ Ἰησοῦς. cum vulg.
uerſ.22.mss.8. addunt (καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε· πάντα μοι.
uerſ.23.ms.i. non legit (κατ' ἰδίαν. cum vulg.
uerſ.25.ms.i. πειράζων αὐτὸν cum vulg.
uerſ.28 ms.1. τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ. ms.i. καὶ σώσῃ.
uerſ.30.mss.3. οἱ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν. cum vulg.

uerſ.35.ms.i. καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐκβαλὼν ἔδωκε δύο δηνάρια τῷ πανδοχεῖ, καὶ εἶπεν, ἐπιμελ. cum Vulg.

uerſ.39.ms.i. παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου. cum Vulg.

uerſ.41.ms.i. εἶπεν αὐτῇ ὁ Κύριος. . cum Vulg.

Cap. 11.

Verſ.2. ms.i. πάτερ ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον cum Vulg.

uerſ.4 ms.i. καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίεμεν. cum Vulg.

ibidem ms.i. non addit (ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ) cum Vulg.

Verſ.5. mss.2. καὶ εἴπῃ αὐτῷ, φίλε. cum Vulg.

uerſ.6. mss.8. φίλος παραγέγονε.

uerſ.11. ponendum in tex. ut eſt in mss.x (μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ)

rurſus ibidem corrigendum in tex. Regiæ, ut legatur (ἢ καὶ ἰχθὺν) ut mss.x. & vulg.

uerſ.15.mss.2. τῷ ἄρχοντι τ

uerſ.25.ms.i. εὑρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον.

uerſ.29.ms.i. ἡ γενεὰ αὕτη γενεὰ πονηρά ἐστι. cum Vulg.

uerſ.32. corrigendum in tex. Regiæ, & legendum (ὅτι μετενόησαν) ut vulg. & mss.x.

uerſ.34.mss.2. ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου. ὅταν ὁ ὀφθαλμός σου. cum Vulg.

ibidem mss.6. καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου.

ibidem mss.3. καὶ τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται. cum Vulg.

uerſ.42.ms.2. ταῦτα δὲ ἔδει. cum Vulg.

uerſ.44. legatur in tex. ut eſt in mss.9. (καὶ οἱ ἄνθρωποι περιπατοῦντες.)

uerſ.50.ms.i. τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβολῆς. cum Vulg.

Verſ.51.ms.i. τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ ναοῦ. cum Vulg.

uerſ.53.mss.2. δεινῶς ἔχειν. mss.7. δεινῶς ἐνέχειν. cum Vulg.

ibidem mss.2. καὶ ἀποστοματίζειν αὐτόν. cum Vulg.

Cap. 12.

uerſ.8. ponendum in tex. ut legunt mss.x. (ὁμολογήσει ἐν αὐτῷ)

uerſ.11.ms.i. εἰσφέρωσιν ὑμᾶς.

uerſ.14.ms.i. κατέστησε κριτήν.

uerſ.21. καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν (mss.3. addunt. ταῦτα λέγων ἐφώνει. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω.

uerſ.30.ms.i. χρῄζετε τούτων ἁπάντων.

uerſ.46.mss.2. μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει.

uerſ.48.mss.2. παρέθεντο ἀπαιτήσουσιν αὐτόν.

Cap. 13.

uerſ.4. mss.2. δοκεῖτε, ὅτι αὐτοὶ ὀφειλέται . cum vulg.
uerſ.15.mss.4. ὑποκριταί, ἕκαστος ὑμῶν.
uerſ.24.ms.i. στενῆς θύρας.
uerſ.25.ms.i. Κύριε ἄνοιξον ἡμῖν . cum Vulg.
uerſ.32.ms.i. καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, cum vulg.
uerſ.34. ponatur in tex.ut habent mss.6. (ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυ-
τῆς] cum vulg.
uerſ.34.ms.i. καὶ οὐκ ἠθελήσατε. cum vulg.
uerſ.35.mss.5. non legunt [ἔρημος.

Cap. 14.

uerſ.5. mss.8. υἱὸς ἢ βοῦς.
uerſ.9. ms.i. εἴπῃ, σὺ δὸς τούτῳ τόπον.
uerſ.15.mss.i. φάγεται ἄρτον. cum vulg.
uerſ.21.ms.i. ὁ δοῦλος ἀπήγγειλε. cum vulg.
uerſ.24.mss.4. addunt[τοῦ δείπνου. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί]
uerſ.28.mss.4. ἐξ ὑμῶν θέλων . cum vulg.
uerſ.30.ms.i. ἀλλ' ἔξω βάλλουσι. cum vulg.

Cap. 15.

uerſ.17.ms.i. λιμῷ ὧδε ἀπόλλυμαι. cum vulg.
uerſ.19.mss.3. οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος . cum vulg.
uerſ.22.ms.i. ταχὺ ἐξενέγκατε. cum vulg.
uerſ.29.mss.3. τῷ πατρὶ αὐτοῦ. cum vulg.

Cap. 16.

uerſ.4. mss.9. ὅταν μετασταθῶ. ms.i. ὅταν μετατεθῶ. cum vulg.
uerſ.6. ms.i. ἑκατὸν κάδους. cum vulg.
uerſ.15. ſcribendum in tex.ut legunt mss7.[ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.]
uerſ.15.mss.3. τοῦ Θεοῦ ἐστιν . cum vulg.
uerſ.18.ms.i. καὶ ὁ ἀπολελυμένην. cum vulg.
uerſ.25.mss. . ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου. cum vulg.
uerſ.26.ms.i. μηδὲ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς . cum vulg.

Cap. 17.

uerſ.4. mss.9. ἐπιστρέψῃ λέγων.
uerſ.7. ms.i. ὃς εἰσελθόντι ἐκ τοῦ ἀγροῦ . cum vulg.
ibidem mss.2. ἐρεῖ αὐτῷ εὐθέως. cum vulg.

verſ.12.

verſ. 12. ms. 1. οἳ ἀνέστησαν πόῤῥωθεν.
uerſ. 16. ms. 1. εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ.
uerſ. 22. ſcribendum in textú, ut legũt mss. x. (εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς) cum vulg.
uerſ. 28. ms. i. ὁμοίως καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς. cum vulg.
uerſ. 33. mss. 2. ζωοποιήσει αὐτήν.
uerſ. 36. in mss. 9. deſunt verba illa (δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται).
uerſ. 37. mss. 2. ὅπου τὸ πτῶμα.

Cap. 18.

uerſ. 1. mss. 6. προσεύχεσθαι αὐτούς.
uerſ. 4. mss. 3. καὶ οὐκ ἤθελησεν ἐπὶ χρόνον. cum vulg.
uerſ. 7. ms. i. τὴν ἐκδίκησιν τῶν βοώντων.
ibidem ms. 1. καὶ μακροθυμεῖ ἐπ' αὐτοῖς.
uerſ. 8. ponendum in textu, ut legunt mss. x. [λέγω ὑμῖν ὅτι] cum vulg.
uerſ. 9. ms. i. καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς πολλούς.
uerſ. 14. corrigendus error in tex. Regiæ, & legend. (ἢ ἐκεῖνος.)
uerſ. 14. mss i. αὐτοῦ παρ' ἐκεῖνον. cum vulg.
uerſ. 15. ms. 1. ἐπετίμων αὐτοῖς. cum vulg.
uerſ. 22. ms. 1. καὶ δὸς πτωχοῖς. cum vulg.
uerſ. 25. ms. i. ῥαφίδος διελθεῖν. cum vulg.

Cap. 19.

uerſ. 2. ms. 1. ὀνόματι Ζακχαῖος. cum vulg.
uerſ. 4. ponendum in tex. ut legunt mss. 9. (καὶ προδραμών. cum vulg.
uerſ 4. corrigendus error in tex. Regiæ, & legendum (ὅτι δι' ἐκείνης.)
uerſ. 15. ponendum in tex. ut legunt mss. 9. (καὶ εἶπε φωνηθῆναι) cum vulg.
uerſ. 23. ponendum in tex. ut legunt mss. 9. (τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τράπεζαν) cum vulg.
uerſ. 34. mss. 3. οἱ δὲ εἶπον, ὅτι ὁ Κύριος. cum vulg.
uerſ. 46. mss. 2. γέγραπται, ὅτι οἶκός μου. cum vulg.

Cap. 20.

uerſ. 19. mss. 4. καὶ ἐφοβήθησαν τὸν λαόν· ἔγνωσαν γάρ. cum vulg.
uerſ. 20. mss. 4. αὐτοῦ λόγον.
uerſ. 24. mss. 3. δηνάριον. οἱ δὲ ἔδειξαν. ὁ δὲ εἶπε, τίνος ἔχει, &c.
uerſ. 28. ms. i. ἄτεκνος ᾖ. cum vulg.

uerſ.33.mss.3. τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή. cum vulg.
uerſ.35.mss.8. οὔτε ἐκγαμίζονται.
uerſ.46.ms.i. καὶ τῶν θελόντων.

Cap. 21.

uerſ.4. mss.3. poſt, ἔβαλεν, addunt (ταῦτα λέγων ἐφώνει· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Καὶ λοιπόν.
uerſ.19.ms.i. κτήσασθε τὰς ψυχάς. cum Vulg.
uerſ.26.ms.i. ἀποψυχούντων.
uerſ.26. legendum in tex. ut habent mss.x. [τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ] cum Vulg.
uerſ.30.ms.i. ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος. cum Vulg.

Cap. 22.

uerſ.6. ms.i. αὐτὸν ἄτερ ὄχλου. cum Vulg.
uerſ.16. ms.i. οὐ μὴ φάγω αὐτό. cum Vulg.
uerſ.18.mss.2. οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ τοῦ.
uerſ.30.mss.6. ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, καὶ καθίσεσθε.
uerſ.36.mss.2. πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω. cũ vul.
uerſ.42.mss.5. παρένεγκε τὸ ποτήριον. cum Vulg.
uerſ.47.mss.3. τῶν δώδεκα προῆγεν αὐτούς.
uerſ.52.mss.7. ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς.
uerſ.55.ms.i. καὶ συγκαθισάντων. cum Vulg.
uerſ.57.mss.4. ὁ δὲ ἠρνήσατο λέγων.
uerſu 61. mss.2. φωνῆσαι σήμερον, ἀπαρνῇ.
uerſ.66.mss.6. καὶ ἀνήγαγον αὐτόν.
uerſ.68.ms.i. ἐὰν δὲ ἐπερωτήσω.
uerſ.69.ms.i. ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ ἔσται. cum Vulg.

Cap. 23.

uerſ.2. mss.5. τὸ ἔθνος ἡμῶν. cum Vulg.
ibidem ms.i. καὶ λέγοντα. cum Vulg.
uerſ.8. ms i. ἐξ ἱκανοῦ χρόνου. cum Vulg.
uerſ.8. corrigendum mendum in Reg. & legenddũ ut mss.x. (καὶ ἤλπιζέ τι σημεῖον.
uerſ.14.mss.3. ὡς διαστρέφοντα τὸν λαόν.
uerſ 20.ms.i. προσεφώνησεν αὐτοῖς. cum Vulg.
uerſ.23.in ms.i. deeſt vox (καὶ τῶν ἀρχιερέων) cum Vulg.
uerſ.27.ms.i. ἐκόπτοντο. cum Vulg.
uerſ.35.mss.2. ἐξεμυκτήριζον δὲ αὐτὸν καὶ. cum Vulg.
verſ.44.ms.i. καὶ ἦν ἤδη ὡσεὶ ὥρα ἕκτη.
uerſ.46.mss.2. παρατίθεμαι τὸ πν. cum vulg.

Cap. 24.

Cap. 24.

Verſ.1. in ms.i. non eſt (καὶ ὄντες σὺν αὐτοῖς) cum vulg.
uerſ.4. ms.i. ἐν ἐσθῆτι ἀστραπτούσῃ. cum vulg.
uerſ.11.ms.i. λῆρος τὰ ῥήματα ταῦτα. cum vulg.
uerſ.28.ms.i. προσεποιήσατο, cum vulg.
uerſ.29.ms.i. καὶ κέκλικεν ἤδη ἡ ἡμ.
uerſ.36. ſcribendum in tex.ut legunt mss.9. (λαλούντων, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς) cum vulg.
uerſ.49.ms.i. ἐν τῇ πόλει, ἕως οὗ. cum vulg.

EVANGELIVM IOANNIS.

Cap. 1.

Verſ.16.ms.i. ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος.
uerſ.28.ms.i. ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ.
uerſ.41.ms.i. οὗτος πρῶτον τὸν. cum vulg.
uerſ.41. ſcribendum in textu, ut legunt mss. x. (μεθερμηνευόμενος Χριστός.)

Cap. 2.

uerſ 12.ms.i. μετὰ ταῦτα κατέβη.
uerſ.17.ms.i. κατέφαγέ με. cum vulg.
uerſ.22. ponendum in tex.ut legunt mss. x. (τοῦτο ἔλεγεν· καὶ ἐπίστευσαν) cum vulg.
uerſ.24.mss.3. γινώσκειν πάντα.

Cap. 3.

uerſ.25.mss.9. μετὰ Ἰουδαίου.

Cap. 4.

uerſ.1. mss.9. ἔγνω ὁ Κύριος ὅτι.
uerſ.3. mss.9. καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.
uerſ.27.ms.i. καὶ ἐθαύμαζον, ὅτι. cum vulg.
uerſ.35. ſcribendum in tex.ut legunt mss.8. (ὅτι ἔτι τετράμηνος) cum vulg.
uerſ.41. ponendum in tex.ut mss.x.legunt (ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ.
uerſ.41. impreſſi,& Vulgata Lat.legunt (ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ. verſ.42.

uerſ.42.ms.i. non addit, ὁ Χριστός. cum vulg.
uerſ.47, corrigendus error in Regia, ut legatur (καὶ ἰδόντες αὐτὸν τὸν υἱόν) mss.x.cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.2. ms.i. Ἑβραϊστὶ Βηθσαϊδά. cum Vulg.
uerſ.4. ms.i. ἄγγελος γὰρ Κυρίου. cum Vulg.
uerſ.5. ms.i. ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. cum Vulg.
uerſ.30.ms.i. non addit, πατρός. cum Vulg.

Cap. 6.

uerſ.10.mss.2. ἀνέπεσαν οὖν οἱ ἄνθρωποι, ἄνδρες.
uerſ.11.ms.i. ἔλαβεν οὖν τοὺς ἄρτους ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὐχαριστήσας διέδωκε τοῖς ἀνακειμένοις. cum Vulg.
uerſ.14.ms.i. ἃ ἐποίησε σημεῖα.
uerſ.15.mss.4. βασιλέα, ἀνεχώρησε.
uerſ.22.ms.i. εἶδον ὅτι πλοιάριον. cum vulg.
ibidem ms.i. non legit verba illa (ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἐνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ cum vulg.
uerſ.28. ſcribēdum in tex.ut legunt mss.9.(τί ποιῶμεν)cũ vulg.
uerſ.45.mss.4. πᾶς ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ πατρός. cum vulg.
uerſ.51.ms.i. σάρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ Κόσμου ζωῆς. cum vulg.
uerſ.52.ms.i. τὴν σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν. cum vulg.
uerſ.55.ms.i. ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθής ἐστι πόσις.
uerſ.58.mss.2. ὁ τρώγων μου τοῦτον τὸν ἄρτον.
uerſ.63.ms.i. ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.69.ms.i. ὅτι σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.

Cap. 7.

uerſu 22. ſcribendum in tex.ut legunt mss.x.(ἐκ τοῦ μωσέως ἐστίν)
uerſ.26.mss.6. ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστός.
uerſ.31.mss.7. σημεῖα τούτων ποιήσει.
uerſ.39.ms.i. ἦν πνεῦμα ἅγιον δεδομένον. cum vulg.
uerſ.40.mss.2. ἀκούσαντες τὸν λόγον τοῦτον. cum Vulg.

Cap. 8.

Duo mss.Codd. prætermittunt undecim integros verſus viij. Capitis; videlicet ab illis verbis, Ἰησοῦς δὲ ἐπορεύθη, uſque ad illa, ἀπὸ τοῦ νῦν μηκέτι ἁμάρτανε.
uerſ.2. ms.i. ὄρθρου δὲ πάλιν βαθέος ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν, καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχ.

uerſ.3. mss.3. ἄγουσι δὲ οἱ φαρισαῖοι γυναῖκα.

uerſ.4. mss.3. λέγουσιν αὐτῷ πειράζοντες, διδάσκαλε. αὕτη ἡ γυνὴ εἰλήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη.

uerſ.5. mss.4. ἐν δὲ τῷ νόμῳ Μωσῆς ἐνετείλατο ἡμῖν τὰς τοιαύτας λιθάζειν. cum vulg.

uerſ.6. mss.3. ἵνα σχῶσι κατηγ. cum vulg.

uerſ.6. mss.2. κατέγραφεν εἰς τὴν γῆν.

uerſ.6.in mss.5. deſunt verba illa (μὴ προσποιούμενος) cum vulg.

uerſ.7. mss.2. ἐπερωτῶντες.

ibidem ms.i. ἀναβλέψας εἶπεν αὐτοῖς.

uerſ.9. mss.4. non legunt verba illa (καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι) cum Vulg.

uerſ.9. mss.2. non legunt (ἕως τῶν ἐσχάτων) cum vulg.

uerſ.10.mss.4. non addunt (καὶ μηδένα θεασάμενος πλὴν τῆς γυναικὸς) cum vulg.

uerſ.10.mss.5. εἶπεν αὐτῇ γύναι, ποῦ εἰσιν οἱ κατήγοροί σου. cum vulg.

uerſ.11.mss.2. εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς, οὐδὲ ἐγώ σε κρινῶ. πορεύου, καὶ μηκέτι ἁμάρτανε.

uerſ.14.mss.4. ἢ ποῦ ὑπάγω.

uerſ.21.ms.i. καὶ ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμ.

uerſ.23.ms.i. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὑμεῖς, cum vulg.

uerſ.26.mss.3. ταῦτα λαλῶ εἰς τὸν κόσμον. cum vulg.

uerſ.42. ſcribendum in textu, ut legunt mss. 7. (εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς) cum vulg.

uerſ.53. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (τίνα σεαυτὸν ποιεῖς) cum vulg.

uerſ.57.ms.i. τεσσαράκοντα ἔτη,

uerſ.59.ms.i. omittit illa poſtrema verba (διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ παρῆγεν οὕτως) cum vulg.

Cap. 9.

uerſ.9. ms.i. ἄλλοι δὲ οὐχί, ἀλλ' ὅμοιος αὐτῷ ἐστιν. cum vulg.

uerſ.11.ms.i. ὁ ἄνθρωπος λεγόμενος. cum vulg.

uerſ.16.ms.i. καὶ σχίσματα ἦν ἐν αὐτοῖς.

uerſ.26.ms.i. εἶπον οὖν αὐτῷ, τί ἐποίησέ σοι. cum vulg.

uerſ.28. ponendum in textu, ut legunt mss. x. (ἐλοιδόρησαν αὐτόν)

uerſ.28. in impreſſis, & Vulg. Lat. legitur, ἐλοιδόρησαν οὖν αὐτόν)

Cap. 10.

uerſ.8. mss.4. πάντες ὅσοι ἦλθον πρὸ ἐμοῦ, κλέπται.

uerſ.14.ms.i. καὶ γινώσκω τὰ ἐμά, καὶ γινώσκουσί με τὰ ἐμ. cum vulg.

uerſ.34.ms.i. ὅτι ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε. cum Vulg.

uerſ.38.ms.i. κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. cum Vulg.
uerſ.39.ms.i. ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν. cum Vulg.

Cap. 11.

uerſ.19. ponendum in textu ut legunt mss. x. (πρὸς τὰς περὶ μάρθαν καὶ)
uerſ.31.mss.2. δόξαντες, ὅτι ὑπάγει.
uerſ.41.ms.i. non legit (οὗ ἦν ὁ τεθνηκὼς κείμενος) cum vulg.
uerſ.45. ſcribendum in textu ut legunt mss. 9. (καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν) cum vulg.

Cap. 12.

uerſ.5. ms.i. διακοσίων.
uerſ 6. ms.i. ἔχων τὰ βαλλόμενα ἐβάς. cum vulg.
uerſ.7. ms.i. ἵνα εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τηρήσῃ αὐτό. cum vul.
uerſ.19.ms.i. ὅτι οὐκ ὠφελεῖτε οὐδέν. cum Vulg.
uerſ.31. ponendum in tex. ut legitur in mss. x. (νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου.)
uerſ.31. impreſſi, & Vulg. Lat. legit, τοῦ κόσμου, nec addit τούτου.
uerſ.35.ms.i. τὸ φῶς ἐν ὑμῖν ἐστί. cum Vulg.
uerſ.47.ms.i. τῶν ῥημάτων, καὶ μὴ φυλάξῃ. cum Vulg.

Cap. 13.

uerſ.2. ms.1. εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτου. cum Vulg.
uerſ.24.ms.i. Σίμων Πέτρος, καὶ λέγει αὐτῷ. εἰπὲ, τίς ἐστιν περὶ οὗ λέγει;
uerſ.15.mss.5. ἐκεῖνος οὕτως ἐπὶ τὸ στῆθος.
uerſ.31.ms.i. ὅτε οὖν ἐξῆλθε. cum Vulg.

Cap. 14.

uerſ.2. ms.i. ὅτι πορεύομαι. cum Vulg.
uerſ.12.mss.3. πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι. cum Vulg.
uerſ.17.mss.2. ὅτι ἐν ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἐστί.
uerſ.22.ms.i. Κύριε τί γέγονεν. cum Vulg.
uerſ.28.ms.i. ἐχάρητε ἄν, ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα· ὅτι ὁ πατήρ μου &c. cum Vulg.

Cap. 15.

uerſ.6. mss.2. καὶ συνάγουσιν αὐτό. cum Vulg.
uerſ.8. ms.3. καὶ γένησθε ἐμοὶ μαθηταί. cum Vulg.

uerſ. 11. ms. i. ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν ᾖ. cum Vulg.
uerſ. 13. ms. i. ἵνα τις τὴν ψυχὴν.
uerſ. 14: ms. i. ὃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν.
uerſ. 15. ms. i. ὅσα ἤκουσα παρὰ. cum Vulg.
uerſ. 20. ms. i. τοῦ λόγου μου, οὗ ἐγὼ. cum Vulg.

Cap. 16.

uerſ. 3. legendum in textu, ut legunt mss. x. (καὶ ταῦτα ποιήσουσιν, ὅτι οὐκ. cum Vulg.
uerſ. 3. impreſſi cum Vulg. Lat. legunt. ποιήσουσιν ὑμῖν, ὅτι.
uerſ. 9. ms. i. ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν εἰς ἐμέ. cum Vulg.
uerſ. 10. ms. i. πρὸς τὸν πατέρα ὑπάγω. cum Vulg.
uerſ. 23. ms. i. ἄν τι αἰτήσητε τὸν πατέρα, δώσει ὑμῖν.
uerſ. 25. ms. i. ὑμῖν. ἔρχεται ὥρα. cum Vulg.

Cap. 17.

uerſ. 1. ms. i. ἵνα ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. cum vulg.
uerſ. 11. mss. 2. ἐν τῷ ὀνόματί σου, ᾧ δέδωκάς μοι.
ibidem mss. 3. καθὼς καὶ ἡμεῖς. cum vulg.
uerſ. 17. ms. i. ἐν τῇ ἀληθείᾳ. ὁ λόγος. cum vulg.

Cap. 18.

uerſ. 2. mss. 4. συνήχθη ἐκεῖ ὁ Ἰησοῦς.
uerſ. 6. mss. 2. αὐτοῖς, ἐγώ εἰμι. cum vulg.
uerſ. 11. mss. 8. τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θ.
uerſ. 14. ms. i. ἄνθρωπον ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. cum vulg.
uerſ. 15. ms. i. καὶ ἄλλος μαθητής.
uerſ. 18. ms. i. ἦν δὲ καὶ ὁ Πέτρος μετ' αὐτῶν ἑστὼς καὶ. cum vulg.
uerſ. 20. ſcribendum in tex. ut legunt mss. x. [ἐν συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ.)
uerſ. 25. mss. 2. ἠρνήσατο ἐκεῖνος, καὶ εἶπεν. cum vulg
uerſ. 29. mss. 2. ὁ Πιλάτος πρὸς αὐτοὺς ἔξω, καὶ. cum vulg.
uerſ. 40. ms. i. ἐκραύγασαν οὖν πάντες.

Cap. 19.

uerſ. 3. mss. 2. καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον, χαῖρε ὁ. cum vulg.
uerſ. 11. ms. i. ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ.
ibidem ms. i. ὁ παραδιδούς με σοί. cum vulg.
uerſ. 13 mss. 2. τούτων τῶν λόγων.
uerſ. 15. ms. i. οἱ δὲ ἐκραύγαζον λέγοντες, ἆρον.
uerſ. 27. legend. in tex. ut legunt mss. 8. (ἔλαβεν ὁ μαθητὴς αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια. cum vulg.

uerſ. 28.

uerf.28.mss.4. ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς.
uerf.29.ms.i. μεστὸν. σπόγγον οὖν μεστὸν τοῦ ὄξους ὑσσώπῳ περιθέντες. cũ vulg.
uerf.31.mss.4. ἐκείνου τοῦ σαββάτου.
uerf.35.ms.i. ἵνα καὶ ὑμεῖς πιστεύητε. cum vulg.
uerf.36.mss.5. οὐ συντριβήσεται αὐτοῦ.
uerf.38.mss.2. μετὰ δὲ ταῦτα ἦρεν. cum vulg.
uerf.39.ms.i. ἕλιγμα σμύρνης.

Cap. 20.

uerf.14.mss.2. ταῦτα εἰποῦσα ἐστράφη. cum vulg.

Cap. 21.

uerf.1. mss.i. τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς.
Verf.3. ms.i. εἰς τὸ πλοῖον. καὶ ἐν ἐκείνῃ. cum vulg.
uerf.6. ms.i. ἑλκύσαι ἴσχυον. cum vulg.
uerf.13.ms.i. καὶ ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς. cum vulg.
uerf.15.ms.i. Σίμων Ἰωάννου. cum vulg.
uerf.25.ms.i. ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. cum vulg.

ACTA APOSTOLORVM
Ex Collatione Codd. mss. 8. antiquorum.

Cap. 1.

uerf.10.ms.i. ἐν ἐσθῆσι λευκαῖς. cum vulg.
uerf.12.ms.i. ὑπέστρεψαν οἱ ἀπόστολοι εἰς ἱερουσ.
uerf.14.ms.i. τῇ προσευχῇ σὺν γυναιξὶ καὶ Μαριάμ. cum vulg.
uerf.15.mss.2. ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν εἶπεν. cum vulg.
uerf.16.ms.i. τὴν γραφήν, ἣν προεῖπε. cum vulg.
uerf.17.ms.i. ὢν ἐν ἡμῖν. cum vulg.
uerf.20.ms.2. ἡ ἔπαυλις αὐτῶν. cum vulg.
uerf.23. ms.i. Ἰωσὴφ τὸν καλούμενον.
uerf.25.mss.i. τὸν τόπον τῆς διακονίας. cum vulg.
uerf.26.ms.i. κλήρους αὐτοῖς. cum vulg.

Cap. 2.

uerf.7. ms.1. ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ ἐθ. cum vulg.
uerf.10.mss.8. τῆς Λιβύης.
uerf.17.mss.5. ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται. cum vulg.

uerf.

uerſ.23.ms.1. ἔκδοτον διὰ χειρῶν. cum vulg.
Verſ.30.ms.i. non addit (τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστόν). cum Vulg.
uerſ.31.ms.1. ὅτι οὔτε ἐγκατελείφθη εἰς ᾅδην. cum vulg.
uerſ.33.ms.i. ὃ ὑμεῖς καὶ βλέπετε καὶ ἀκούετε,
uerſ.38.mss.2. Πέτρος δὲ πρὸς αὐτούς. cum Vulg.
uerſ.40.ms.i. καὶ παρεκάλει αὐτοὺς λέγων. cum Vulg.
uerſ.41.ms.1. οἱ μὲν οὖν ἀποδεξάμενοι. cum Vulg.
uerſ.42.ms.i. καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῇ κλάσει.
uerſ.44.ms.i. πάντες δὲ οἱ πιστεύσαντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶχον.
uerſ.47.ms.i. καθ' ἡμέραν ἐπὶ τὸ αὐτό. cum Vulg.

Cap. 3.

uerſ.1. ms.i. Πέτρος δὲ καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον. cum Vulg.
uerſ.2. ms.i. πρὸς τὴν πύλην τοῦ ἱεροῦ. cum Vulg.
uerſ.3. mss.2. ἐλεημοσύνην λαβεῖν. cum Vulg.
uerſ.7. ms.i. χειρὸς ἤγειρεν αὐτόν. cum Vulg.
uerſ.11.ms.i. κρατοῦντος δὲ αὐτοῦ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην. cum Vulg.
uerſ.13. ſcribendum in tex. ut legunt mss.7. (ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε) cum Vulg.
uerſ.13.ms.i. καὶ ἠρνήσασθε κατὰ πρόσωπον. cum Vulg.
uerſ.18.ms.i. τῶν προφητῶν παθεῖν τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. cum Vulg.
uerſ.21.ms.i. διὰ στόματος τῶν ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτοῦ προφητῶν, Μωσῆς μὲν εἶπεν, ὅτι προφ. cum Vulg.
uerſ.26.ms.i. εὐλογοῦντα ὑμᾶς καὶ ἁγιάζοντα.

Cap. 4.

uerſ.2.mss.3. τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν. cum Vulg.
uerſ.3. ms.i. καὶ ἔθεντο αὐτοὺς εἰς τήρησιν. cum Vulg.
uerſ.5. mss.7. ἐν Ἱερουσαλήμ.
uerſ.11.mss.2. ὁ ἐξουθενωθείς.
uerſ.12. ponendum in tex. ut legunt mss.7. (ἐν ἄλλῳ οὐδενί.) cum vulg.
mox ſcribendum pariter in tex. ut mss.6. (οὐδὲ γὰρ ὄνομα) cum vulg.
uerſ.17.mss.3. μηδενὶ ἀνθρώπων. cum vulg.
uerſ.25.mss.2. τοῦ παιδός σου ἐν πνεύματι ἁγίῳ εἰπών.
uerſ.27.mss.3. ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τόν. cum vulg.
uerſ.30.mss.8. ἐκτείνειν σε εἰς ἴασιν.

Cap. 5.

uerſ.1. mss.5. σὺν Σαπφείρᾳ.
uerſ.15.mss.2. ὥστε καὶ εἰς τὰς πλατείας.

ibidem

ibidem ms.i. ἐπὶ κλιναρίων καὶ. cum vulg.
uerſ.16.ms.i. πόλεων ἱερουσαλήμ. cum vulg.
uerſ.23. legendum in textu, ut mss.7. (ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ.
uerſ.24.ms.i. τοὺς λόγους τούτους ὅ, τε στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ. cum vulg.
vulg.
uerſ.25. legatur in tex. ut habent mss. 7. (αὐτοῖς ὅτι ἰδοὺ)cũ vul.
uerſ.28.ms.i. λέγων· παραγγελίᾳ παρήγγ. cum vulg.
uerſ.34.ms.i. βραχύ τι τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσαι. cum vulg.
uerſ.36.mss.4. ἑαυτὸν ᾧ. cum vulg.
ibidem ms.i. ᾧ προσεκολλήθη.
uerſ.37.ms.i. λαὸν ὀπίσω. cum vulg.
uerſ.39.mss.5. οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτούς. ms.i. αὐτό. cum vulg.
uerſ.42. ſcribendum in tex. ut mss.8. legunt (οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες, καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν] cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.1. ms.i. ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. cum vulg.
uerſ.7. ms.i. πολύς τε ὄχλος τῶν Ἰουδαίων.
uerſ.8. mss.2. πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως. cum vulg.
ibidem ms.i. addit ἐν τῷ λαῷ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ.
uerſ.13.ms.i. οὐ παύεται ῥήματα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου. cum vulg.

Cap. 7.

uerſ.11.ms.i. ἐφ' ὅλην τὴν αἴγυπτον καὶ χαναάν. cum vulg.
uerſ.12.ms.i. ὄντα σιτία ἐν αἰγ.
uerſ.17.ms.i. ἧς ὡμολόγησεν ὁ Θεὸς. cum vulg.
uerſ.18.mss.2. ἕτερος ἐπ' αἴγυπτον ὃς. cum vulg.
uerſ.21.ms.i. ἐκτεθέντος δὲ αὐτοῦ ἀνείλετο αὐτὸν. cum vulg.
uerſ.26.ms.i. ἀδελφοί ἐστε. ἱνατί. cum vulg.
uerſ.30.ms.i. ἄγγελος ἐν φλογὶ πυρὸς β. cum vulg.
uerſ.34.ms.i. καὶ τοὺς στεναγμοὺς.
uerſ.35.ms.i. σὺν χειρὶ ἀγγέλου. cum vulg.
uerſ.37.mss.2. ὑμῶν ὡς ἐμέ. αὐτοῦ ἀκούσεσθε. οὗτος. cum vulg.
uerſ.44.mss.7. τοῦ μαρτυρίου ἦν τοῖς πατράσιν ἡμῶν.
uerſ.49.ms.i. τῆς καταπαύσεώς μου ἐστίν. cum vulg.
uerſ.51.ms.i. καὶ ἀπερίτμητοι καρδίαις καὶ. cum vulg.
uerſ.58.ms.i. καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω. cum vulg.

Cap. 8.

uerſ.1. mss.6. πάντες δὲ διεσπάρη. mss.2. καὶ πάντες. cum vulg.
uerſ.10.mss.i. τοῦ Θεοῦ ἡ καλουμένη μεγάλη. cum vulg.
uerſ.13.ms.i. θεωρῶν τὰ σημεῖα, καὶ δυνάμεις μεγάλας γινομένας.

uerſ. 25. ms. i. ὑπέστρεφον εἰς Ἱερουσαλήμ, πολλάς τε κώ. τῶν σαμ. εὐηγγελίζοντο. cum vulg.

Verſ. 28. legendum in tex. ut habent mss. 8. (καὶ ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην Ἠσ) cum vulg.

uerſus 37. ſcribatur in tex. cum appoſitione obeli, ut eſt in Regio Codice. verſum hunc integrum mss. 8. non legunt, idcircò obelus in textu appoſitus eſt.

Cap. 9.

uerſ. 5. ms. i. ὁ δὲ, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς. cum vulg.

Verſ. 5. & 6. verba, quibus in Regio Codice obelus affixus eſt, cum obelo pariter notentur.

uerſ. 5. & 6. in mss. 8. deſunt verba illa, quibus in Regio Codice præfixus eſt obelus; propterea in hoc etiam textu obelum apponi monuimus.

uerſ. 11. ms. i. ἀνάστα, πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥ. cum vulg.

uerſ. 12. mss. 2. αὐτῷ χεῖρας. cum vulg.

uerſ. 18. ms. i. ἀνέβλεψέ τε, καὶ ἀναστὰς ἐβ. cum vulg.

uerſ. 19. ms. i. ἐγένετο δὲ μετὰ τῶν ἐν δαμασ. cum vulg.

uerſ. 20. mss. 2. ἐκήρυσσε τὸν Ἰησοῦν. cum vulg.

uerſ. 22. ponendũ in tex. ut legũt mss. 8. (ἐ συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους)

uerſ. 26. ms. i. παραγενόμενος δὲ εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐπείραζε κολλᾶσθαι. cum vulg.

uerſ. 28. legendum in tex. ut mss. 5. (εἰσπορευόμενος καὶ ἐκπορευόμενος ἐν Ἱερουσαλὴμ (cum vulg.

uerſ. 31. ms. i. ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία & deinceps omnia ſingulari numero, ut vulg.

uerſ. 35. mss. 6. τὸν ἀσσάρωνα. ms. i. τὸν σάρωνα.

uerſ. 38. ms. i. μὴ ὀκνήσῃς διελθεῖν ἕως ἡμῶν. cum vulg.

Cap. 10.

uerſ. 2. ms. i. ποιῶν ἐλεημοσύνας. cum vulg.

uerſ. 3. mss. 2. ὡσεὶ περὶ ὥραν ἐνάτην.

uerſ. 5. mss. 5. σίμωνα, ὃς ἐπικ.

uerſ. 6. mss. 7. παρὰ θάλασσαν. ὡς δὲ ἀπῆλθεν. ms. I. παρὰ θάλασσαν ὃς λαλήσει ῥήματα πρὸς σὲ, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου.

uerſ. 7. mss. 2. ὁ λαλῶν αὐτῷ. cum vulg.

uerſ. 11. ms. i. καὶ καταβαῖνον σκεῦος, ὡς ὀθ., μεγ. τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς.

uerſ 12. ms. i. πάντα τὰ τετράποδα καὶ ἑρπετὰ τῆς γῆς, καὶ πετεινὰ &c. cum vulg.

uerſ. 16. ms. i. καὶ εὐθὺς ἀνελήφθη τὸ σκεῦος. cum vulg.

verſ. 17.

uerſ.17.ms.i. ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οἱ. cum uulg.
uerſ.17. ſcribendum in tex.ut legunt mss.8. (διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν) cum vulg.
uerſ.19.mss.7. ἰδοὺ ἄνδρες ζητοῦσι.
uerſ.21. legendum in tex.ut mss.6. (πρὸς τοὺς ἄνδρας εἶπεν· ἰδοὺ ἐγώ εἰμι) cum vulg.
uerſ.22. corrigendum in textu mendum Regiæ (ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν) ut mss.8.& vulg.
uerſ.23.ms.i. τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ ἀναστὰς ἐξῆλθε. cum vulg.
mss.3. τῇ δὲ ἐπαύριον ἀνεστὰς ἐξῆλθεν.
uerſ.25.mss.4. ἐγένετο τοῦ εἰσελθεῖν τὸν πέτρον cum vulg.
uerſ.30.ms.i. ἤμην τὴν ἐννάτην ὥραν προσευχόμενος. cum vulg.
uerſ.32.in ms.i. deſunt verba illa (ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι). cũ vul.
uerſ.45.ms.i. πιστοί, οἱ συνῆλθον. cum vulg.
uerſ.48.mss.2. ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ χριστοῦ. mss.2. ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου.

Cap. 11.

uerſ.7. ms.i. δὲ καὶ φωνῆς. cum vulg.
uerſ.13.mss.4. ἀπόστειλαι δὲ. cum vulg.
uerſ.13. legendum in textu, ut mss.5. (εἰς ἰόππην, καὶ μετάπεμψαι) cum vulg.
uerſ.17. legendum in tex.ut mss.5.(ἐγὼ τίς ἤμην) cum vulg.
uerſ.21. legendum ut mss.8. in tex. (μετ᾽ αὐτῶν. πολύς τε ἀριθμός) cum vulg.
uerſ.22. legendum in tex. ut mss. 8. (διελθεῖν ἕως ἀντιοχείας). cum vulg.
uerſ.23.ms.i. προσμένειν ἐν τῷ Κυρίῳ. cum vulg.
uerſ.26.mss.3. ἤγαγεν εἰς ἀντιόχειαν. cum vulg.

Cap. 12.

uerſ.5. ms.i. ἐκτενῶς γινομένη. cum vulg.
uerſ.12. legendum in tex.ut mss.8. (συνηθροισμένοι καὶ προσευχόμενοι) cum vulg.
uerſ.25.mss.2. ὑπέστρεψαν εἰς ἰλῆμ πληρώσαντες.
mss.2. ὑπέστρεψεν εἰς ἀντιόχειαν.
ms.i. ὑπεσ. ἀπὸ ἱερουσαλὴμ, πληρ. cum vulg.

Cap. 13.

uerſ.1. ms.i. ἦσαν δὲ ἐν ἀντιοχείᾳ. cum vulg.
uerſ.6. mss.2. δὲ ὅλην τὴν νῆσον. cum vulg.
ibidem mss.3. εὗρον ἄνδρα τινὰ μάγον ψευδοπροφ.
uerſ.10.mss.2. οὐ παύῃ διαστρέφων. cum vulg.

uerſ.15.ms.i. εἴ τίς ἐστι λόγος ἐν ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.17.mss.7. ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου ἐξελέξατο.
ms.i. ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ &c. cum vulg.
uerſ.17. legendum in tex.ut mss.8. (ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ) cum vulg.
uerſ.19.mss.7. κατεκληρονόμησεν αὐτοῖς.
uerſ.23. legendum in tex.ut mss.6.(ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ)cũ vulg.
uerſ.23.mss.5. σωτηρίαν, Ἰησοῦν.
uerſ.26.mss.6. ἐξαπεστάλη.
Verſ.33.ms.i. τοῖς τέκνοις ἡμῶν, ἀναστήσας. cum vulg.
uerſ.34. legendum in tex.ut mss.8. (ὑποστρέφειν εἰς διαφθοράν) cum vulg.
uerſ.41. ponendum in tex. ut mss. 5. (καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε.)
verſ.41.mss.3. καὶ θαυμάσατε, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ ἀφανίσθητε.
uerſ.42.mss.2. ἐξιόντων δὲ αὐτῶν εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον, ἠξίουν τὰ ἔθνη.
ibidem ms.i. παρεκάλουν λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα ταῦτα.
uerſ.45.mss.2. λεγομένοις βλασφημοῦντες. cum vulg.
uerſ.51.mss.2. τῶν ποδῶν ἐπ' αὐτούς. cum vulg.
uerſ.52.mss.2. οἵ τε μαθηταὶ ἐπληροῦντο. cum vulg.

Cap. 14.

uerſ.2. mss.3. οἱ δὲ ἀπειθοῦντες. cum vulg.
uerſ.7. ms.i. μητρὸς αὐτοῦ, ὃς οὐδέποτε. cum vulg.
uerſ.6. legendum in tex. ut mss.6. (τῇ φωνῇ· ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου) cum vulg.
uerſ.9 .mss.2. τῇ φωνῇ, σοὶ λέγω ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάς.
uerſ.12.ms.i. ὅ, τε ἱερεὺς τοῦ Διός. .cum vulg.
verſ.17.mss.3. addunt (αὐτοῖς, ἀλλὰ πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὰ ἴδια)
uerſ.18.mss.4. non legunt, διατριβόντων δὲ αὐτῶν, καὶ διδασκόντων: cum vulg.
uerſ.24.ms.i. τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, κατέβη cum vulg.
uerſ.27.ms.i. διέτριβον δὲ χρόνον. cum vulg.

Cap. 15.

uerſ.2. mss.7. καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης.
uerſ.6. mss.2. συνήχθησάν τε οἱ ἀπόστολοι. cum vulg.
uerſ.14.mss.2. λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. cum vulg.
uerſ.16.ms.i. καὶ τὰ κατεσκαμμένα. cum vulg.
uerſ.17.mss.2. ὁ ποιῶν ταῦτα. cum Vulg.
ms.i. ὁ ποιῶν ταῦτα γνωστὰ ἀπ' αἰῶνος. διὸ ἐγὼ &c.
uerſ.18. ponendum in tex.ut mss.7. (γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. cum Vulg.

uerſ.18.ms.i. ἃ ἐστι γνωστὰ ἀπ' αἰῶνος αὐτοῦ.
uerſ.23.ms.i. διὰ χειρὸς αὐτῶν· οἱ ἀπόστολοι. cum vulg.
ibidem ms.i. καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοὶ τοῖς. cum vulg.
uerſ.24. legendú in textu, ut habent mss. 7. (ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες) cum vulg.
uerſ.24.ms.i. ὅτι τινὲς ἐξελθόντες.
ibidem ms.i. non legit(λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον)cum vul.
uerſ.29. expungēda è tex.verba hæc,quæ in nullo ms.leguntur (καὶ ὅσα μὴ θέλετε ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἑτέροις μὴ ποιεῖτε) cum vulg.
uerſ.29. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (εὖ πράξετε) cum vulg.
uerſ.30.mss.2. κατῆλθον εἰς ἀντιόχ. cum vulg.
uerſ.33.ms.i. πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτούς. cum vulg.
uerſ.36.mss.3. τοὺς ἀδελφοὺς κατὰ πᾶσαν. cum vulg.
uerſ.37.mss.2. τὸν ἐπικαλούμενον μάρκον. cum vulg.

Cap. 16.

verſ.1. legendum in tex.ut mss.8. (καὶ ἰδοὺ μαθητής τις ἦν ἐκεῖ) cum vulg.
verſ.7. mss.3. ἐλθόντες δὲ κατὰ τὴν μυσί. cum vulg.
ibidem mss.3. εἰς τὴν βιθυνίαν πορεύεσθαι. cum vulg.
verſ.9. mss.4. καὶ παρακαλῶν αὐτὸν καί. cum vulg.
uerſ.10.ms.i. ἡμᾶς ὁ Θεός. cum vulg. ms.i. διαγγελίσασθαι αὐτοῖς. cum vulg.
uerſ.14.mss.2. τὸν Θεόν, ἤκουσεν. cum vulg.
uerſ.17.mss.3. τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ. ms.i.addit, καὶ ἡμῖν.
ibidem mss.2. καταγγέλλουσιν ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.32.ms.i. τοῦ Κυρίου σὺν πᾶσι. cum vulg.
uerſ 33. ponendum in tex. ut legunt mss. 8. (καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα) cum vulg.

Cap. 17.

uerſ.5 .mss.2. ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινάς.
ms.i. ζηλώσαντες δὲ οἱ ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινάς. cum vulg.
uerſ.5. mss.3. προαγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον. cum vulg.
uerſ.7. legendum in tex.ut mss.8.(ἕτερον εἶναι Ἰησοῦν) cum vulg.
uerſ.10. legendum in textu, ut mss. 8. (τόν τε Παῦλον καὶ)
uerſ.11. legendum in textu, ut mss.8. (εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ.)
uerſ.13.mss.2. σαλεύοντες καὶ ταράσσοντες τοὺς ὄχλους. cum vulg.
ueiſ.14.ms.i. ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν. cum vulg.

uerſ.18.mss.2. συνεβάλιζετο αὐτοῖς. cum vulg.
uerſ.25.mss.2. χειρῶν ἀνθρωπίνων. cum vulg.
ibidem ms.i. καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα· ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς πᾶν ἔθνος. cum vulg.
uerſ.27.mss.2. ζητεῖν τὸν Θεὸν, εἰ ἄρα γε. cum vulg.
uerſ.27. legendum in tex.ut mss.8. (καίγε οὐ μακρὰν)
uerſ.30.ms.i. ταννῦν ἀπαγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν. καθότι ἔστησεν. cum vulg.
uerſ.34.ms.i. καὶ ἕτεροι πολλοὶ σὺν αὐτοῖς.

Cap. 18.

uerſ.5. mss.2. συνείχετο τῷ λόγῳ ὁ Παῦλος. cum vulg.
ibidem mss.4. τοῖς ἰουδαίοις εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. c um vulg.
uerſ.6. mss.3. τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. cum vulg.
uerſ.7. ms.i. τίτου ἰούστου. cum vulg.
uerſ.11.ms.i. ἐκάθισε δὲ ἐνιαυτόν, cum vulg.
uerſ.15.mss.2. ζητήματα ἐστί. cum vulg.
ibidem ms.i. κριτὴς ἐγὼ τούτων.cum vulg.
uerſ.17.ms.i. πάντες Σωσθένην. cum vulg.
uerſ.19.ms.i. διελέγετο τοῖς ἰουδ, cum vulg.
uerſ.21.ms.i. ἀλλ' ἀποταξάμενος, καὶ εἰπών, πάλιν ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς τοῦ θεοῦ θέλοντος ἀνήχθη ἀπό. cum vulg.
uerſ.24. ſcribendum in tex,ut mss.8.(ἀπολλῶς ὀνόματι) cũ vul.
uerſ.25. ſcribendum in tex.ut mss.5.(τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ)cum Vul.
uerſ.25,mss.3. τὰ περὶ τοῦ Κυρίου.

Cap. 19.

uerſ.1. ms.i. καὶ εὗρεν, &c. & uer.2. εἶπε δὲ πρός. cum vulg.
uerſ.3. ms.i. ὁ δὲ εἶπεν εἰς τί οὖν. cum Vulg.
uerſ.4. ms.i. τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν. cum Vulg.
uerſ.8. ms.i. καὶ πείθων περὶ τῆς βασιλείας. cum Vulg.
uerſ.9. ms.i. τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐνώπιον.
ibidem ms.i. τυράννου, nec addit, τινός.
uerſ.13.mss.2. ὁρκίζω ὑμᾶς. cum Vulg.
uerſ.14.ms.i. ἦσαν δέ τινος υἱοί.
uerſ.16.mss.2. καὶ κατακυριεύσας ἀμφοτέρων ἴσχυσεν. cum Vulg.
uerſ.18.ms i. τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.
uerſ.25.mss.3. ἡ εὐπορία ἡμῖν ἐστί. cum vulg.
uerſ.27.ms.i. λογισθήσεται. cum Vulg.
uerſ.29. legendum in textu ut legunt mss. 8.(ὅλη ἡ συγχύσεως)
verſ.33.ms.i. κατασείσας τῇ χειρί. cum Vulg.
uerſ.35.mss.3. ἀνθρώπων, ὅς. cum Vulg.
ibidem mss.3. τῆς μεγάλης ἀρτέμιδος. cum Vulg.

verſ.40.

uerſ.40. ſcribendum in tex.ut legunt mss.7.(ἀποδοῦναι λόγον) cum Vulg.
uerſ.40.mss.5. περὶ τῆς συστροφῆς ταύτης.

Cap. 20.

uerſ.1. mss.2. καὶ παρακαλέσας ἀσπασάμενός τε ἐξῆλθε πορεύεσθαι εἰς μακεδ. cum vulg.
uerſ.4. ms.i. συνείπετο δὲ αὐτῷ σώπατρος.
mss.3. σὺν δὲ αὐτῷ σώπατρος πύῤῥου βεῤῥοιαῖος. cum vulg.
uerſ.5. ponendum in textu, ut legunt mss.5. (οὗτοι προσελθόντες) cum vulg.
uerſ.5. mss.3. οὗτοι προσελθόντες.
uerſ.7. mss.2. συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι. cum vulg.
uerſ.13.mss.2. εἰς τὴν θάσον.
uerſ.15.ms.i. τῇ τε ἑτέρᾳ ἐπεβαλλόμεθα. cum vulg.
ibidem mss.2. εἰς σάμον. καὶ τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς μίλητον. cum vulg.
ibidem ms.i. ἐν στρογγυλέῳ.
uerſ.16.mss.2. κεκρίκει γὰρ ὁ Παῦλος. cum vulg.
uerſ.18.ms.i. ὡς δὲ παρεγένοντο ὁμοθυμαδὸν πρὸς αὐτόν. cum vulg.
ibidem mss.3. ἡμέρας, ἧς ἐπέβην. cum Vulg.
uerſ.19.ms.i. ταπεινοφροσύνης καὶ δακρύων. cum vulg.
uerſ.21. ſcribendum in tex.ut legunt mss. 7. (καὶ πίστιν τὴν εἰς τὸν κύρ. &c.
uerſ.24.ms.i. ἀλλ' οὐδενὸς τούτων λόγον. cum vulg.
ibidem mss.2. τὴν ψυχὴν τιμίαν.
ibidem mss.2. non addunt, μετὰ χαρᾶς. cum vulg.
uerſ.26.mss.2. καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ. cum Vulg.
uerſ.28.ms.i. προσέχετε ἑαυτοῖς. cum Vulg.
uerſ.29.ms.i. ἐγὼ οἶδα, ὅτι εἰσελ. cum Vulg.
uerſ.31.mss.2. νουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν. cum Vulg.
uerſ.23.in ms.i. deeſt vox (ἀδελφοί) cum Vulg.
ibidem ms.i. τῷ δυναμένῳ ὑμᾶς ἐποικοδομῆσαι.
uerſ.35.mss.4. μνημονεύειν τε τοῦ λόγου, &c. cum Vulg.

Cap. 21.

uerſ.3. mss.2. ἀναφάναντες δὲ τὴν. ms.i. ἀφέντες.
ibidem ms.1. καὶ κατήλθομεν εἰς τύρον.
uerſ.4. ms.2. ἀνευρόντες δὲ τοὺς μαθητάς.
uerſ.8. mss.2. ἐξελθόντες οἱ περὶ τὸν Παῦλον ἤλθομεν εἰς.
uerſ.11.mss.3. δήσας ἑαυτοῦ τοὺς πόδας.
uerſ.13.mss.2. τότε ἀπεκρίθη ὁ Παῦλος τί.
ms.i. τότε ἀπεκρίθη ὁ Παῦλος, καὶ εἶπε. τί. cum vulg.
uerſ.15.ms.i. παρασκευασάμενοι ἀνεβαίνομεν. cum vulg.

uerſ. 17. mss. 3. ἀσμένως ἀπεδέξαντο.
uerſ. 20. ms. i. μυριάδες εἰσὶν ἐν τοῖς ἰουδαίοις. cum vulg.
uerſ. 25. in mss. i. deſunt hæc verba (μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτοὺς εἰ μὴ) cum vulg.
uerſ. 33. mss. 2. τότε ἐγγίσας ὁ χιλίαρχος. cum vulg.
uerſ. 37. ms. 4. ἔξεστί μοι εἰπεῖν τι πρὸς σέ;
uerſ. 40. ms. 2. τῇ χειρὶ τὸν λαόν.
ibidem ms. 4. προσεφώνει τῇ ἑβραΐδι.

Cap. 22.

uerſ. 5. ponendum in textu, ut legunt mss. 8. (ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεύς μοι)
uerſ. 5. impreſſi cum vulg. ὡς ὁ ἀρχιερεύς μοι.
uerſ. 9. ms. i. non legit (καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο) cum vulg.
uerſ. 12. mss. 4. ἀνὴρ εὐσεβὴς κατὰ τὸν.
uerſ. 15. ms. i. μάρτυς αὐτοῦ. cum vulg.
uerſu 16. mss. 2. τὸ ὄνομα αὐτοῦ. cum vulg.
uerſ. 20. mss. 4. στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου. cum vulg.
ibidem ms. i. non legit (τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ) cum vulg.
uerſ. 23. ſcribendum in tex. ut legunt mss. 6. (κραυγαζόντων δὲ αὐτῶν)
uerſ. 24. mss. 3. εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβ. cum vulg.
uerſ. 26. mss. 2. λέγων, τί μέλλεις ποιεῖν. cum vulg.
uerſ. 27. legendum in tex. ut mss. 5. (εἰ σὺ ῥωμαῖος εἶ) cũ vulg.
uerſ. 30. in ms. i. deeſt vox (ἀπὸ τῶν δεσμῶν) cum vulg.
ibidem ms. 3. καὶ ἐκέλευσε συνελθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ πᾶν τὸ συνέδριον ; καὶ καταγαγ. cum vulg.

Cap. 23.

uerſ. 6. ms. i. υἱὸς φαρισαίων. cum vulg.
uerſ. 9. mss. 2. καὶ ἀναστάντες τινὲς τῶν γραμματέων τοῦ μέρους τῶν φαρισαίων.
ibidem ms. i. non legit (μὴ θεομαχῶμεν) cum vulg.
uerſ. 11. ms. i. θάρσει, nec addit, παῦλε. cum vulg.
uerſ. 15. mss. 2. ὅπως καταγάγῃ αὐτόν ; cum vulg.
uerſ. 17. legendum in tex. ut mss. 8. (τὸν νεανίαν τοῦτον) cum Vulg.
uerſ. 22. corrigendum in Regia mendum, & legendum (χιλίαρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν) cum Vulg.
Verſ. 23. ms. i. στρατιώτας ἐνόπλους διακοσίους, cum vulg.
uerſ. 17. mss. 2. ἐξειλόμην μαθών. cum Vulg.
uerſ. 28. mss. 2. βουλόμενός τε ἐπιγνῶναι. cum vulg.
uerſ. 30. mss. 2. εἰς τὸν ἄνδρα ἔσεσθαι ἐξ αὐτῶν, ἐξ.
uerſ. 34. mss. 2. ἀναγνοὺς δὲ καὶ ἐπερωτήσας. cum vulg.

Cap. 24.

Cap 24.

uerſ.1. mss.3. μετὰ πρεσβυτέρων τινῶν καὶ ῥήτορος. cum Vulg.
uerſ.3. mss.2. καὶ διορθωμάτων γινομένων. cum vulg.
uerſ.5. mss.2. στάσεις πᾶσι. cum vulg.
uerſ.7. mss.3. μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε, κελεύσας τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ἔρχεσθαι ἐπὶ σοῦ. παρ' οὗ.
uerſ.10.mss.6. κριτὴν δίκαιον τῷ ἔθνει.
uerſ.13.mss.2. δύνανταί σοι περὶ ὧν. cum Vulg.
uerſ.15.mss.3. ἔσεσθαι δικαίων τε καὶ ἀδίκων. cum Vulg.
uerſ.16.mss.4. ἐν τούτῳ καὶ αὐτὸς ἀσκῶ. cum Vulg.
ibidem mss.2. συνείδησιν ἔχειν. cum Vulg.
uerſ.16. ponendum in tex.ut legitur in mss.8. (καὶ τοὺς ἀνθρώπους διὰ παντός) cum Vulg.
uerſ.19.mss.3. τινὲς δὲ ἀπὸ τῆς ἀσί. cum Vulg.
uerſ.19. ſcribendum in tex. ut mss. 5. (οὓς ἔδει ἐπὶ σοῦ) cũ vulg.
uerſ.22.mss.2. ἀνεβάλετο δὲ αὐτοῖς ὁ φῆλιξ, ἀκριβ, cum Vulg.
uerſ.23.mss.2. τηρεῖσθαι αὐτόν. cum Vulg.
ibidem mss.2. ὑπηρετεῖν αὐτῷ, ἢ προσ[illegible].
uerſ.26.mss.2. non legunt (ὅπως λύσῃ αὐτόν. cum vulg.

Cap. 25.

uerſ.2. legendum in tex. ut mss.6. (ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν) cum vulg.
uerſ.2. mss.2. δὲ τε ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶτοι.
uerſ.5. mss.2. ἐν τῷ ἀνδρὶ ἄτοπον. cum Vulg.
mss.5. ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ, κατηγορείτωσαν.
uerſ.6. mss.2. ἡμέρας οὐ πλείους ὀκτὼ ἢ δέκα. cum Vulg.
mss.5. ἡμέρας πλείους ἢ δέκα.
uerſ.7. mss.2. περιέστησαν αὐτὸν οἱ ἀπό. cum vulg.
uerſ.6. legendum in tex.gr.ut mss.6. (αἰτιάματα)
uerſ.7. ms.i. αἰτιάματα καταφέροντες, ἃ οὐκ. cum vulg.
uerſ.8. ms.i. τοῦ Παύλου ἀπολογουμένου, ὅτι. cum vulg.
uerſ.8. legendum in textu ut mss. 7. (ὅτι εἰς Καίσαρά τι ἥμαρτον) cum vulg.
uerſ.8. ms.i. ὅτι εἰς Καίσαρα ἥμαρτον.
uerſ.15.mss.2. κατ' αὐτοῦ καταδίκην. um Vulg.
uerſ.16.ms.i. ἄνθρωπον, πρὶν ἢ ὁ [illegible]
uerſ.17.mss.2. συνελθόντων αὐτῶν ἐνθάδε. cum Vulg.
uerſ.18.mss.2. ὑπενόουν ἐγὼ πονηρῶν. ms.i. πονηρόν. cum Vulg.
uerſ.20.ms.i. εἰς τὴν περὶ τούτων ζήτησιν.
uerſ.20.ms.i. ἀκοῦσαι. αὔριον, φησὶν ἀκούσῃ &c. cum Vulg.
uerſ.25.mss.2. ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος. cum Vulg.

ibidem

ibidem mss. 2.	αὐτοῦ δὲ τούτου. cum vulg.
ibidem mss. 2.	πέμπειν. περὶ οὗ. cum Vulg.

Cap. 26.

uerſ. 3. ms. i.	καὶ ζητημάτων ἐπιστάμενος.
ibidem mss. 5.	δέομαι μακροθύμως. cum vulg.
uerſ. 9. mss. 4.	πατέρας ἡμῶν ἐπαγγελίας. cum vulg.
uerſ. 7. mss. 2.	ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ ἰουδαίων, βασιλεῦ. cum vulg.
uerſ 12. ms. i.	ἐν οἷς πορευόμενος. cum vulg.
uerſ. 14. mss. 3.	πάντων τε καταπ. cum vulg.
ibidem ms. i.	λαλοῦσαν μοι τῇ ἑβραΐδι διαλ. cum Vulg.
uerſ. 15. mss. 3.	ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· ἐγώ εἰμι. cum Vulg.
uerſ. 20. mss. 5.	ἀπαγγέλλω μετανοεῖν.
uerſ. 21. ms. i.	συλλαβόμενοί με ὄντα ἐν τῷ ἱερῷ.
uerſ. 22.	ſcribendum in tex. ut legunt mss. 7. (μαρτυρόμενος μικρῷ τε &c.) cum Vulg.
uerſ. 25. mss. 2.	ὁ δὲ Παῦλος, οὐ μαίνομαι, φησί. cum Vulg.
uerſ. 29. ms. i.	ὁ δὲ Παῦλος, εὐξαίμην ἄν. cum Vulg.
ibidem ms. i.	καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν μεγάλῳ. cum Vulg.
uerſ. 30. ms. i.	καὶ ἀνέστη ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ. cum Vulg.

Cap. 27.

uerſ. 2. mss. 5.	ἀδραμυττηνῷ.
ibidem mss. 3.	μέλλοντι πλεῖν.
uerſ. 3.	ſcribendum in tex. ut mss. 7. (τῇ τε ἑτέρᾳ) cum vulg.
uerſ. 5. mss. 5.	κατήλθομεν εἰς μύρα.
uerſ. 12.	ſcribendum in tex. ut mss. 8. (βουλὴν ἀναχθῆναι ἐκεῖθεν) cum Vulg.
uerſ. 21. mss. 2.	πολλῆς τε ἀσιτίας. cum Vulg.
uerſ. 27. ms. i.	οἱ ναῦται προσανέχειν τινά.
uerſ. 34.	ſcribendum in tex. ut mss. 8. (μεταλαβεῖν τροφῆς)
uerſ. 34. ms. i.	ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀπολεῖται. cum Vulg.
uerſ. 39. ms. 2.	εἰς ὃν ἐβουλεύοντο, εἰ δύναιντο. cum Vulg.
uerſ. 43.	ſcribendum in textu ut mss. 8. (αὐτοὺς τοῦ βουλήματος.)

Cap. 28.

uerſ. 1. ms. i.	τότε ἐπέγνωμεν, ὅτι. cum vulg.
uerſ. 3. ms. i.	φρυγάνων τι πλῆθος. cum vulg.
uerſ. 3. ms. 4.	καθήψατο τῆς χειρὸς αὐτοῦ.
uerſ. 8. ms. i.	καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας. cum vulg.
uerſ. 16. ms. i.	ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς ῥώμην. ἐπετράπη τῷ Παύλῳ μένειν καθ᾽ ἑαυτόν. &c. cum vulg.

uerſ. 17.

uerſ.17.mss.2. συγκαλέσασθαι αὐτὸν τοὺς ὄντας.
uerſ.23.mss.2. πείθοντες αὐτοὺς περὶ τοῦ Ἰησοῦ. cum Vulg.
uerſ.28.ms.i. τοῦτο τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. cum vulg.
uerſ.29. ſcribendũ in tex. ut legunt mss.7. (ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν)

EPISTOLA AD ROMANOS Ex Collatione Codd. mss. 8. antiquorum.

Cap. 1.

uerſ.4. ms.i. τοῦ προορισθέντος. cum vulg.
uerſ.13. ſcribendum in textu, ut legunt mss. 8. (σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.16.ms.i. τὸ εὐαγγέλιον. δύναμις γὰρ. cum vulg.
ibidem ms.i. Ἰουδαίῳ τε καὶ Ἕλληνι.
uerſ.24.ms.i. διὸ παρέδωκεν αὐτούς. cum vulg.
uerſ.32.mss.2. τοῦ Θεοῦ ἐπιγνώσκοντες.
ibidem ms.i. οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦντες ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦντες τοῖς.

Cap. 2.

uerſ.2. ms.i. οἴδαμεν γὰρ, ὅτι τὸ, cum vulg.
uerſ.5. ms.i. καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. cum vulg.
uerſ.7. ſcribendum in tex. ut mss.8. (καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι)
uerſ.17.mss.2. εἰ δὲ σὺ Ἰουδαῖος. cum vulg.
uerſ.17. corrigendum in Regia mendum, & ſcribendum ut 8.mss. (καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ)

Cap. 3.

uerſ.2. mss.2. πρῶτον μὲν ὅτι ἐπισ. cum vulg.
uerſ.10.mss.3. ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιος. cum Vulg.
uerſ.28.ms.i. λογιζόμεθα γάρ. cum vulg.

Cap. 4.

uerſ.16.ms.i. τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον. cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.2. ms.i. ἐσχήκαμεν εἰς τὴν χάριν ταύτην.
uerſ.6. ms.i. εἴγε Χριστὸς ὄντων ἡμῶν.
uerſ.11.mss.4. ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν τῷ. cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.12.mss.2. εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. cum vulg.
uerſ.17. legendum in textu, ut mss. 7. (ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας) cum vulg.

Cap. 7.

uerſ.4. ms.i. εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ τῷ ἐκ cum vulg.
uerſ.7. mss.6. ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία. cum vulg.
uerſ.9. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν) cum vulg.
uerſ.20.mss.4. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ. cum vulg.
uerſ.22.ms.i. τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς κτ.
uerſ.25.ms.i. χάρις τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.
ms.i. χάρις δὲ τῷ Θεῷ.

Cap. 8.

uerſ.6. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (τὸ γὰρ φρόνημα τῆς)
uerſ.11. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν) cum vulg.
uerſ.11.ms.i. διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν.
uerſ.23.ms.i. καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς συστενάζομεν.
ms.i. στενάζομεν. cum vulg.
uerſ.26.ms.i. τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν. cum vulg.
uerſ.28.ms.i. συνεργεῖ ὁ Θεὸς εἰς ἀγαθόν.
uerſ.34.ms.i. Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ ἀποθανών. cum vulg.
ibidem ms.i. μᾶλλον δὲ ἐγερθείς.
ibidem ms.i. ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. cum vulg.

Cap. 9.

uerſ.4. ms.i. καὶ ἡ διαθήκη. cum vulg.
uerſ.23.ms.i. ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον. cum vulg.
uerſ.23. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (Καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσαΐας) cum vulg.
uerſ.32.ms.i. ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων. προσέκοψαν γάρ. cum vulg.

Cap. 10.

uerſ.1. ms.i. ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σωτηρίαν. cum vulg.
uerſ.3. ms.i. καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στῆσαι. cum vulg.
uerſ.5. ms.i. ζήσεται ἐν αὐτῇ. cum vulg.
uerſ.8. ms.i. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἐγγύς σου. cum vulg.

Verſ.11. ſcribendum in tex.ut mss.8. (ἡ γραφή. πᾶς ὁ πιστεύων) cum vulg.
uerſ.17.ms.i. διὰ ῥήματος Χριστοῦ. cum Vulg.

Cap. 11.

uerſ.2. ms.i. κατὰ τοῦ Ἰσραήλ. Κύριε τοὺς. cum vulg.
uerſ.3. ms.i. καὶ τὰ θυσιαστήριά. σου κατέσκ. cum vulg.
uerſ.6. ms.i. εἰ δὲ ἐξ ἔργων οὐκέτι χάρις, ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἐστὶ χάρις.

Cap. 12.

uerſ.20.ms.i. ἀλλ᾽ ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρ. cum vulg.

Cap. 13.

uerſ.1. ms.i. αἱ δὲ οὖσαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πᾶσαι. cum vulg.
uerſ.3. ms.i. φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῷ κακῷ.
uerſ.9. ſcribẽdum in tex. ut mss. 7. (τὸ γὰρ, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις.) cum vulg.
uerſ.10. ſcribendum in tex,ut mss.7. (κακὸν οὐκ-ἐργάζεται)
uerſ.10.ms.i. κακὸν οὐ κατεργάζεται)
uerſ.11, ſcribendum in tex.ut mss.8.(νῦν γὰρ ἐγγύτερον) cũ vul.

Cap. 14.

uerſ.6. ms.i. non legit (καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν Κυρίῳ οὐ φρονεῖ) cum Vulg.
uerſ.11. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα, &c.) cum vulg.
uerſ.13.ms.i. τῷ ἀδελφῷ εἰς σκάνδαλον.
uerſ.14.mss.5. ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ. cum Vulg.
uerſ.15.ms.i. εἰ γὰρ διὰ βρῶμα. cum Vulg.
uerſ.18.ms.i. ὁ γὰρ ἐν τούτῳ δουλεύων. cum vulg.

Cap. 15.

uerſ.4. ms.i. ὅσα γὰρ ἐγράφη, πάντα εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν ἐγράφη.
uerſ.8. ms.i. λέγω γάρ. cum vulg.
uerſ.14.mss.2. καὶ ἀλλήλους νουθετεῖν. cum Vulg.
uerſ.17. ſcribendum in tex.ut mss.8. (τὰ πρὸς τὸν Θεόν)
uerſ.v8.ms.i. οὐ γὰρ τολμῶ τι λαλεῖν. cum Vulg.
uerſ.18. legendum in tex. ut mss. 8. (ἐθνῶν λόγῳ, καὶ ἔργῳ) cum vulg.
uerſ.19.ms.i. πνεύματος. ὥστε με.
uerſ.20.ms.i. οὕτω δὲ φιλοτιμοῦμαι.

uerſ.24.ms.i. non legit (ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς) cum vulg.
uerſ.29.ms.i. εὐλογίας Χριστοῦ ἐλεύσομαι.
uerſ.31.ms.i. καὶ ἡ δωροφορία μου ἡ ἐν Ἱερουσαλήμ. cum vulg.

Cap. 16.

uerſ.3. mss.4. πρίσκαν καὶ. cum vulg.
uerſ.15. ſcribendum in tex.ut mss.8. (νηρέα καὶ τ)
uerſ.16.mss.2. αἱ ἐκκλησίαι πᾶσαι τοῦ Χριστοῦ.)cum Vulg.

EPISTOLA AD CORINTHIOS Prima.

Cap. 1.

uerſ.9. ponendum in textu, ut legunt mss. 8. (τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν) cum vulg.
uerſ.18. legendum in tex.ut mss. 8. (ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ)
uerſ.22.mss.2. σημεῖα αἰτοῦσι. cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.1.mss.2. ὑμῖν τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ.
uerſ.4. mss.4. οὐκ ἐν πειθοῖ.
uerſ.9. ms.i. ὅσα ἡτοίμασεν ὁ Θεός.
uerſ.11.mss.2. καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκε.
uerſ.13.ms.i. οὐκ ἐν διδακτικοῖς. & mox, ἀλλ᾽ ἐν διδακτικοῖς.
mss.2. ἀλλ᾽ ἐν διδακτοῖς πνεύματος, πνευματικοῖς. cum vulg.
ms.i. πνευματικοῖς πνευματικά.

Cap. 3.

uerſ.3. ms.i. καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; cum vulg.
uerſ.4. ms.i. οὐχὶ ἄνθρωποί ἐστε; cum vulg.
uerſ.5. ms.i. τί οὖν ἐστιν Ἀπολλώς; τί δὲ ἐστι Παῦλος; Διάκονοι, δι᾽ ὧν.
uerſ.13.mss.2. τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει.

Cap. 4.

uerſ.6. ms.i. ὑπὲρ ἃ γέγραπται.
uerſ.17.mss.2. τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.1. ms.i. οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥστε. cum vulg.
uerſ.2. mss.2. ἵνα ἀρθῇ ἐκ.

verſ.3.

uerſ.3. ms.i. ἐγὼ μὲ ὡς ἀπὼν.
uerſ.7. ms.i. ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμ. cum vulg.
uerſ.10. ms.i. οὐ πάντως τοῖς πόρνοις. cum vulg.
uerſ.11. ponendum in tex. ut mss. 8. (ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ,) cum vulg.
uerſ.12. ms.i. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρί. cum vulg.
uerſ.13. legendum in tex. ut mss. 8. (ὁ Θεὸς κρινεῖ) cum vulg.
uerſ.13. mss.2. ἐξάρατε τὸν πονηρόν. cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.2. mss.2. ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι. cum vulg. ijdem mss. κρίνουσι.
uerſ.5. mss.i. ὑμῖν λέγω.
uerſ.8. mss.2. καὶ τοῦτο ἀδελφούς. cum vulg.
uerſ.14. ms.i. καὶ ὑμᾶς ἐξήγειρε διὰ.
uerſ.20. ms.i. non legit (καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν ἅτινα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ) cum Vulg.

Cap. 7.

uerſ.3. ms.i. τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδότω. cum vulg.
uerſ.5. ms.i. ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἦτε, ἵνα.
uerſ.14. ms.i. ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀδελφῷ.
uerſ.17. ms.i. ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεὸς.
uerſ.33. ms.i. τῇ γυναικὶ, καὶ μεμέρισται. cum vulg.
uerſ.35. mss.5. πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον.
uerſ.37. mss.2. ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, μὴ cum vulg.
uerſ.38. ms.i. ὥστε καὶ ὁ γαμίζων τὴν παρθένον ἑαυτοῦ, καλῶς ποιεῖ. καὶ ὁ μὴ γαμίζων, κρεῖσσον ποιήσει.
uerſ.39. ms.i. δέδεται ἐφ᾽ ὅσον.
uerſ.40. mss.2. δοκῶ γὰρ κἀγώ.

Cap. 8.

uerſ.4. ms.i. καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς εἰ μὴ εἷς. cum vulg.
uerſ.7. ms.i. τῇ συνηθείᾳ τοῦ εἰδώλου. ms.i. τινὲς γὰρ τῇ συνηθείᾳ.

Cap. 9.

uerſ.8. legendum in tex. ut mss. 8. (ταῦτα λαλῶ;)
uerſ.10. legendum in tex. ut mss. 8. (ὀφείλει ὁ ἀροτριῶν) cum vulg.
uerſ.10. ms.i. καὶ ὁ ἀλοῶν ἐπ᾽ ἐλπίδι τοῦ μετέχειν. cum vulg.
uerſ.13. ms.i. τὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν. cum vulg.
uerſ.16. ms.i. τὸ εὐαγγέλιον, εἰς τὸ μὴ καταχ. cum vulg.

verſ.21.

uerſ. 21. mſs. 2. τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ μὴ ὢν αὐτὸς ὑπὸ νόμον ἵνα τοὺς cum vulg.

uerſ. 23. mſs. 2. πάντα δὲ ποιῶ διὰ τὸ. cum Vulg.

Cap. 10.

uerſ. 7. ſcribendum in tex. ut mſs. 8. (ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν)

uerſ. 9. mſs. 2. πάντα τυπικῶς συνέβαινον. cum Vulg.

uerſ. 13. mſs. 3. δυνατὸς γὰρ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ.

uerſ. 14. ſcribendum in tex. ut legunt mſs. 5. (διόπερ ἀγαπητοί μου) cum Vulg.

uerſ. 16. ms. i. τὸ ποτήριον τῆς εὐχαριστίας.

ibidem ms. i. οὐχὶ κοινωνία τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; & mox; οὐχὶ κοινωνία τοῦ Χριστοῦ ἐστιν,

uerſ. 19. ms. i. ὅτι εἰδωλόθυτόν τί ἐστιν, ἢ ὅτι εἴδωλόν τί ἐστιν; cum vulg.

verſ. 28. ms. i. τοῦτο ἱερόθυτόν ἐστι,

ibidem ms. i. non addit (τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς) cum Vulg.

uerſ. 30. legendum in tex. ut mſs. 8. (εἰ ἐγὼ χάριτι) cum vulg.

Cap. 11.

uerſ. 4. ms. i. κάλυμμα κατὰ κεφαλῆς ἔχων.

uerſ. 14. ms. i. οὐδὲ ἡ φύσις αὐτὴ διδάσκει. cum vulg.

uerſ. 22. ms. i. ἐπαινῶ ὑμᾶς ἐν τούτῳ. cum vulg.

uerſ. 26. ms. i. καὶ τὸ ποτήριον πίνητε. cum vulg.

uerſ. 31. ms i. εἰ δὲ ἑαυτούς. cum vulg.

Cap. 12.

uerſ. 2. ms. i. ὡς ἀνήγεσθε ἀπαγ. cum vulg.

uerſ. 3 ms. i. ἀνάθεμα Ἰησοῦς. & mox. Κύριος Ἰησοῦς. cum vulg.

uerſ. 9. ms. i. ἑτέρῳ πίστις ἐν τῷ. cum vulg. mox. ἰαμάτων ἐν τῷ ἑνὶ πνί. cum vulg.

uerſ. 13. ms. i. καὶ πάντες ἓν πνεῦμα ἐποτίσθη.

uerſ. 24. ms. i. τῷ ὑστερουμένῳ τὶ περισσοτέρας δοὺς.

uerſ. 31. ms. i. τὰ χαρίσματα τὰ μείζονα.

Cap. 13.

uerſ. 4. ms. i. ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται. cum vulg.

uerſ. 5. ſcribendum in tex. ut mſs. 7. (οὐ ζητεῖ τὸ ἑαυτῆς)

uerſ. 5. ms. i. οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. cum vul.

ms. i. οὐ ζητεῖ τὸ μὴ ἑαυτῆς.

uerſ. 9. ms. i. ἐκ μέρους γὰρ γιν. cum vulg.

verſ. 10.

uerſ.10.ms.i. ὃ πλεῖον, ὃ ἐκ μέρους. cum vulg.
uerſ.12.ms.i. ἄρτι ὡς δι' ἐσόπτρου.

Cap. 14.

uerſ.7. ms.i. διαστολὴν φθόγγου μή.
uerſ.10.ms.i. καὶ οὐδὲν ἄφωνον. cum vulg.
uerſ.19.mss.2. λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι. cum vulg.
uerſ.21.ms.i. χείλεσιν ἑτέρων.
uerſ.25.mss.2. πάντων. τὰ κρυπτὰ τῆς καρδ. cum vulg.
uerſ.29. ponendum in tex.ut mss.8. [προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς] cum vulg.
uerſ.31. legendum in tex. ut mss. 8. [καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν. cum vulg.
uerſ.32.ms.i. καὶ πνεῦμα προφητῶν.
uerſ.34.mss.2. αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς. cum vulg.
uerſ.39. ſcribendum in tex.ut legunt mss. 5. [ὥστε ἀδελφοὶ ζηλοῦτε] cum vulg.
uerſ.40.ms.i. πάντα δὲ εὐσχημόνως. cum vulg.

Cap. 15.

uerſ.6. ms.i. τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν. cum vulg.
uerſ.8. legendum in textu ut mss. 5.(ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι)
uerſ.8. mss.3. ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρ.
uerſ.10.ms.i. ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ σὺν ἐμοί. cum vulg.
uerſ.15. legendum in tex.ut mss. 5. (δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ) cum Vulg.
uerſ.20.ms.i. non legit (ἐγένετο) cum Vulg.
uerſ.29 mss.2. βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν. cum Vulg,
uerſ.30. ſcribendum in tex.ut mss.8.(κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν.)
uerſ.31.mss.2. καύχησιν ἀδελφοὶ ἣν. cum Vulg.
uerſ.34.mss.2. ὑμῖν λαλῶ.
uerſ.44.ms.i. εἰ ἔστι σῶμα ψυχικόν, ἔστι καὶ πνευματικόν. cum Vulg.
uerſ.47.ms.i. ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ.
uerſ.49. ſcribendum in textu,ut mss.7. [φορέσωμεν καὶ] cũ Vulg.
uerſ.55.ms.i. ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος, ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον.cum vulg.

Cap. 16.

uerſ.2. ms.i. κατὰ μίαν σαββάτου. cum vulg.
ibidem ms.i. ὅ, τι ἂν εὐοδωθῇ.
uerſ.3. ms.i. παραγένωμαι πρὸς ὑμᾶς, οὓς.
uerſ.7. ms.i. ἐλπίζω γὰρ χρόνον. cum vulg.
uerſ.22.mss.3. ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦν Χ. & mox. τοῦ Κυρίου ὑμῶν. cum vulg.

EPI-

EPISTOLA AD CORINTHIOS Secunda.

Cap. 1.

uerſ.5. ſcribendum in tex.ut mſs. 8. (διὰ τοῦ Χριστοῦ.

uerſ.8. ms.i. τῆς γενομένης ἐν τῇ ἀσίᾳ. cum Vulg.

uerſ.12.ms.i. καὶ οὐκ ἐν σοφίᾳ. cum vulg.

uerſ.15.mſs.2. ἵνα δευτέραν χαρὰν ἔχητε. ms. i. ἵνα καὶ δευτέραν χάριν ἔχητε.

uerſ.16. ſcribendum in tex. ut mſs.6. [διελθεῖν εἰς μακεδονίαν] cum vulg.

uerſ.17.mſs.2. τοῦτο οὖν βουλόμενος. cum vulg.

uerſ.18.ms.i. ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἔστι ναὶ καὶ οὔ.

uerſ.20 ms.i. ἐν αὐτῷ τὸ ναί· διὸ καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὸ ἀμὴν τῷ Θεῷ. cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.3. legendũ in tex.ut mſs.8. [ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην ἔχω ἀφ᾽]

uerſ.3. impreſſi, & vulg.legunt [ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ]

uerſ.16.mſs.2. ἐκ θανάτου εἰς θάνατον. mox, ἐκ ζωῆς εἰς ζωήν.

uerſ.17. legendum in tex.ut mſs. 5. [οὐ γάρ ἐσμεν, ὡς οἱ πολλοί] cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.1.mſs.2. πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐξ ὑμῶν; ἢ ἐπιστολῶν. cum vulg.

uerſ.4. ms.i. καὶ ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι. cum vulg.

uerſ.9. ſcribendum in tex. ut mſs. 6. [περισσεύει ἡ διακονία] cum Vulg.

uerſ.14.ms.i. ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτό. cum Vulg.

Cap. 4.

uerſ.6. legendum in tex.ut mſs.6 [εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. οὐ γὰρ ἑαυτούς] cum Vulg.

uerſ.10.mſs.2. τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ. cum Vulg.

uerſ.14.ms.i. ὁ ἐγείρας τὸν Ἰησοῦν. cum Vulg.

uerſ.14. ſcribendum in tex. ut mſs.7. [διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ] cum vulg.

uerſ.16.mſs.5. ἀλλ᾽ ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται.

Cap. 5.

uerſ.5. mss.2. ὁ δοὺς ἡμῖν τ. cum vulg.
uerſ.10. legendum in textu, ut mss. 8. (ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος)
uerſ.10. impreſſi, & vulg.lat.legunt, τὰ ἴδια τοῦ σώματος.
uerſ.12. legendum in textu, ut mss. 8.(καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν)
uerſ.15.mss.2. τῷ ὑπὲρ πάντων ἀποθανόντι. ms.i. τῷ ὑπὲρ αὐτῶν πάντων)
uerſ.16. legendum in tex.ut mss.8. (ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν) cum vulg.
uerſ.19.mss.2. ὡς ὅτι ὁ Θεὸς ἦν.

Cap. 6.

uerſ.1. mss.2. Συνεργοῦντες δὲ παρακαλοῦμεν. cum vulg.
uerſ.11.ms.i. ἡ γὰρ καρδία ἡμῶν.
uerſ.41.ms.i. ἢ τίς κοινωνία φωτί. cum vulg.

Cap. 7.

verſ.8. ms.i. εἰ δὲ καὶ μετεμελόμην, βλέπω, ὅτι, &c.
uerſ.11. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (κατειργάσατο ὑμῖν)
uerſ.11.ms.i. κατειργάσατο ἐν ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.11.mss.2. ἁγνοὺς εἶ) τῷ πράγματι. cum vulg.
uerſ.12. ſcribendum in tex.ut legunt mss.7. τὴν σπουδὴν ὑμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. cum vulg.
uerſ.12.ms.i. τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς.
uerſ.12.ms.i. τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς.
uerſ.14.mss.2. ἐν ἀληθείᾳ ἐγενήθη.

Cap. 8.

uerſ.4. mss.3. non legunt (δέξασθαι ἡμᾶς) cum vulg.
uerſ.12.ms.i. καθὸ ἐὰν ἔχῃ, εὐπρόσδεκτος. cum vulg.
uerſ.18. ſcribendum in textu ut mss. 8. (οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ διαγλ.)
uerſ.19.ms.i. ἐν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ.
uerſ.21.ms.i. προνοοῦμεν γὰρ καλά. cum vulg.
uerſ.22.ms.i. πεποιθήσει δὲ πολλῇ τῇ.
uerſ.24.ms.i. ὑπὲρ ὑμῶν, ἐνδείξασθε εἰς.

Cap. 9.

uerſ.4. ms.i. non addit (τῆς καυχήσεως) cum vulg.
uerſ.5. ms.i. τὴν προεπηγγελμένην. cum vulg.

uerſ.10.ms.i. χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι: cum vulg.

uerſ.15.ms.i. χάρις τῷ Θεῷ. cum vulg.

Cap. 10.

uerſ.7. ms.i. εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι.

ibidem ms.i. πάλιν ἐφ' ἑαυτοῦ. .cum vulg.

uerſ.9. legendum in textu ut mss. 7. (ἵνα μὴ δόξω)

uerſ.9. ms.i. ἵνα δὲ μὴ δόξω. cum vulg.

Cap. 11.

uerſ.6. ms.i. φανερώσαντες:

uerſ.13. ſcribendũ in tex. ut mss.8. (ψευδαπόστολοι)

uerſ.31.mss.3. τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. cum vulg.

uerſ.32.ms.i. non addit, θέλων. cum vulg.

Cap. 12.

uerſ.1. ms.i. οὐ συμφέρει μοι, ἐλεύσομαι δὲ καὶ εἰς.

uerſ.11.ms.i. non addit, καυχώμενος. cum vulg.

uerſ.12. ſcribendũ in tex.ut mss.8. (κατειργάσθη ἐν)

uerſ.14.mss.5. ἰδοὺ τρίτον ἑτοίμως.

uerſ.14. ſcribendum in textu ut mss. 8. (καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν) cum vulg.

Cap. 13.

uerſ.1. mss.4. τρίτον ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.

uerſ.2. ms.i. καὶ ἀπὼν νῦν τοῖς προημαρτηκόσι. cum vulg.

uerſ.4. ms.i. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενοῦμεν. cum vulg.

uerſ.4. ms.i. non addit, εἰς ὑμᾶς.

uerſ.5. mss.6. εἰ μή τι ἀδόκιμοι.

uerſ.9. ms.i. χαίρομεν γάρ, ὅτι. cum vulg

uerſ.11. legendũ in tex. ut mss.7. (ἔσται ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης)

EPISTOLA AD GALATAS.

Cap. 1.

uerſ.4. ſcribendum in textu ut mss. 4. (ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν) cum vulg.

uerſ.9. mss.6. εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται.

uerſ.10.ms.i. εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον. cum vulg.

uerſ. 11. ms. i. γνωρίζω γὰρ ὑμῖν. cum vulg.
uerſ. 15. ms. i. εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με. cum Vulg.
uerſ. 17. ms. i. οὐδὲ ἀπῆλθον εἰς ἱερ.
uerſ. 18. ms. i. ἱστορῆσαι Κηφᾶν.
verſ. 21. ms. i. ὅτι ἦλθον εἰς τὰ κλίματα.

Cap. 2.

uerſ. 6. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει) cum vulg.
uerſ. 7. legendum in tex. ut mss. 8. (Πέτρος τῆς περιτομῆς)
uerſ. 10. legendum in tex. ut mss. 8. (μόνον τῶν πτωχῶν)
uerſ. 11. mss. 2. ὅτε δὲ ἦλθε Κηφᾶς.
uerſ. 13. ms. i. αὐτῷ ὁ λοιποὶ ἰουδαῖοι. cum vulg.
uerſ. 13. legendum in tex. ut mss. 8. (ὥστε καὶ Βαρνάβας) cũ vulg.
uerſ. 14. ms. i. εἶπον τῷ Κηφᾷ ἔμπροσθεν. cum Vulg.
uerſ. 16. ms. i. εἰδότες δὲ, ὅτι οὐ δικαιοῦται. cum vulg.

Cap. 3.

uerſ. 1. mss. 3. ἐβάσκανεν τῇ ἀληθείᾳ μὴ.
uerſ. 11. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς)
uerſ. 12. ms. i. αὐτὰ ζήσεται. cum vulg.
uerſ. 15. legendum in tex. ut mss. 8. (ἀδελφοὶ κατὰ ἄνθρωπον λέγω) cum vulg.
uerſ. 16. legendum in textu, ut mss. 7. (οὐ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασιν) cum vulg.
uerſ. 16. legendum in tex. ut mss. 8. (καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς) cum vulg.
uerſ. 17. mss. 2. non addunt, εἰς Χριστὸν. cum vulg.
uerſ. 19. ms. i. χάριν ἐτέθη. ccum vulg.
uerſ. 21. ms. i. legendum in textu ut mss. 7. (ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν) cum vulg.
uerſ. 22. legendum in textu, ut mss. 8. (ἡ γραφὴ τὰ πάντα)
uerſ. 23. legendum in textu ut mss. 8. (πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν) cum vulg.
uerſ. 26. legendum in tex. ut mss. 8. (πάντες γὰρ υἱοὶ (cum vulg.
uerſ. 29. legendum in tex. ut mss. 8. (εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ) cũ vulg.

Cap. 4.

uerſ. 4. corrigendum in tex. mendum Regiæ, & ſcribendum, ut mss. 8. (γενόμενος ὑπὸ νόμον) cum vulg.
uerſ. 6. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (ὅτι δέ ἐστε υἱοὶ) cum vulg.
uerſ. 7. ms. i. καὶ κληρονόμος διὰ Θεοῦ. cum vulg.

uerſ.14.ms.i. καὶ τὸν πειρασμὸν ὑμῶν ἐν τῇ σαρκί μου. cum vulg.
uerſ.15.ms.i. ποῦ οὖν ἦν. cum vulg.
uerſ.17. ſcribendum in tex. ut mss.8. [ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε]
uerſ.23. ſcribendum in tex.ut mss.8. [ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ] cum vulg.
uerſ.24. ſcribendum in tex, ut mss. 8. [αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι]
uerſ.25.mss.3. τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινᾶ.
uerſ.26.ms.i. μήτηρ ἡμῶν. cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.3.. ſcribendum in textu, ut mss. 6. [τὸν νόμον ποιῆσαι] cum vulg.
uerſ.3.ms.i. τὸν νόμον πληρῶσαι.
uerſ.14. ſcribendum in tex. ut mss.5. [ὡς σεαυτόν] cum Vulg.
uerſ.18. legendum in tex. ut mss. 8. [οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον] cum Vulg.
uerſ.21. legendum in tex.ut mss.8.[ἃ προλέγω ὑμῖν]cum Vul.
uerſ.26.mss.3. προκαλούμενοι. cum Vulg.

Cap. 6.

uerſ.1. ſcribendum in textu, ut mss. 8. [ἐὰν καὶ προληφθῇ] cum vulg.
uerſ. 2. ms.i. ἀναπληρώσετε. cum vulg.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

Cap. 1.

uerſ.1. ms.i. τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς. cum Vulg.
uerſ.6. ms.i. ἧς ἐχαρίτωσεν.
uerſ.20.mss.2. καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
ms.i. καὶ καθίσας αὐτὸν ἐν δεξιᾷ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρ.

Cap. 2.

uerſ.1. mss.2. τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.
uerſ.12.ms.i. καὶ ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν τῆς διαθήκης, ἐλπίδα.
uerſ.17.ms.i. καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς. cum Vulg.
verſ.19.ms.i. ἀλλ' ἐστὲ συμπολῖται τῶν. cum vulg.
uerſ.21. ſcribendum in tex.ut mss.8. [ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομή]

Cap. 3.

uerſ.1. ſcribendum in tex.ut mss. 8. [ὑπὲρ ὑμῶν τῶν πιστῶν]

uerſ.6.

uerſ.6.	ſcribendum in tex.ut mss.6. [ἐν πνεύματι. τί) τὰ.] cum Vulg.
uerſ.7. ms.i.	ὃ ἐγενόμην ἐγὼ διὰ.
uerſ.8.	ſcribendum in tex. ut mss. 8. (πάντων ἁγίων ἐδόθη) cum vulg.
uerſ.15.mss.2.	ἐν ὕψει καὶ βάθει.
uerſ 19.ms.i.	ἵνα πληρωθῆ πᾶν τὸ πλήρωμα.
uerſ.21.mss.2.	καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. cum vulg.

Cap. 4.

uerſ.4. mss.2.	καθὼς ἐκλήθητε. cum vulg.
uerſ.6. ms.i.	καὶ διὰ πάντων ἐν πᾶσιν, ἐνὶ ἡμῖν.
uerſ.7. mss.3.	ἐδόθη χάρις.
uerſ.27.	ſcribendum in tex.ut mss.8. (μηδὲ δίδοτε)
uerſ.28.	ſcribendum in textu ut mss.7.(τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν.
uerſ.28.ms.i.	τὸ ἀγαθὸν ταῖς ἰδίαις χερσὶν.
uerſ.32.	ſcribendum in tex.ut mss. 8. (καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν) cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.5.	corrigendum in tex. ex mss.3. cum vulg. (τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες)
uerſ.5.mss.3.	ὅ ἐστιν εἰδωλολάτρης. cum vulg.
uerſ.9. ms.i.	ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ φωτὸς. cum vulg.
uerſ.15.mss.2.	βλέπετε οὖν ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε.
uerſ.23.ms.i.	τῆς ἐκκλησίας, αὐτὸς, Σωτὴρ τοῦ σώματος. cum vulg.
uerſ.28.ms.i.	οὕτως ὀφείλουσι καὶ οἱ ἄνδρες. cum vulg.
uerſ.29.mss.2.	καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν. cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.2. ms.i.	καὶ τὴν μητέρα σου. cum vulg.
uerſ.9.	legatur in textu, ut mss.7. (ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύριος)
uerſ.9. ms.i.	ὅτι καὶ ὑμῶν καὶ αὐτῶν ὁ Κύριος. cum vulg.
uerſ.16.ms.2.	ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες. cum vulg.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Cap. 1.

uerſ.8. mss.2.	μάρτυς γάρ μοι ἐστὶν ὁ. cum vulg.
uerſ.11.ms.i.	δικαιοσύνης διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. cum vulg.

uerſ.14.mss.4. ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν.
uerſ.23.ms.i. πολλῷ γὰρ κρεῖσσον. ms.1. πολλῷ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον.
uerſ.26.ms.2. ὑμῶν περισσεύσῃ ἐν.

Cap. 2.

uerſ.4. ms.i, ἕκαστος σκοποῦντος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων·
uerſ.5. ms.i. φρονείσθω ἐν ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον) cũ vulg.
uerſ.14. ſcribendum in tex.ut mss. 8. (χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν) cum vulg.
uerſ.19. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ) cum vulg.
uerſ.26.mss.3. πάντας ὑμᾶς ἰδεῖν.

Cap. 3.

uerſ.3. ms.i. ἐν πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες. cum vulg.
uerſ.11.mss.2. εἰ τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν. cum vulg.
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ) cum vulg.
uerſ.13.mss.5. οὔπω λογίζομαι κατειλ.

Cap. 4.

uerſ.3. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ναὶ ἐρωτῶ καὶ σέ) cum vulg.
uerſ.13.ms.i. ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με. πλὴν. cum vulg.
uerſ.23.mss.i. Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. ἀμὴν. cum vulg.

EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap. 1.

uerſ.2. mss.4. τοῖς ἐν Κολασσαῖς.
uerſ.7. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (καθὼς καὶ ἐμάθετε)
uerſ.7. ms.i. καθὼς ἐμάθετε.
uerſ.10.mss.5. τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ.
uerſ.12.ms.i. τῷ καλέσαντι ἡμᾶς. ms .i. τῷ καλέσαντι καὶ ἱκανώσαντι.
uerſ.14. ſcribendum in tex. ut mss.8. (τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν) cum Vulg.
uerſ.15.ms.i. πρωτότοκος τῆς κτίσεως.
uerſ.18. ſcribendum in tex.ut mss.8.(καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ)

verſ.20.

uerſ.20. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ἀποκαταλλάξῃ τὰ πάντα)
uerſ.26.ms.2. γενεῶν, ὃ νῦν ἐφανερώθη.
uerſ.27. corrigendum in tex. Reg. mendum, & legendum (τοῦ μυστηρίου τούτου) ut mss.8.
uerſ.28. ſcribendum in tex. ut mss.8. (καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.2. ms.i. συμβιβασθέντες. cum Vulg.
ibidem ms.i. τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τοῦ Χριστοῦ.
uerſ.11.ms.i. ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός. cum vulg.
uerſ.13.ms.i. συνεζωοποίησεν αὐν αὐτῷ. cum vulg.
uerſ.15.ms.i. θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν.
uerſ.21. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς) cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.13.ms.i. καὶ ὁ Κύριος ἐχαρίσατο. cum vulg.
verſ..15.ms.i. καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ. cum vulg.
uerſ.16.ms.i. ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Θεῷ. cum vulg.
uerſ.18.mss.6. τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι.
uerſ.21.ms.i. οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ.
verſ.24. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (εἰδότες, ὅτι ἀπὸ Κυρίου) cum vulg.
uerſ.24.mss.5. λήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν.

Cap. 4.

uerſ.1. ms.i. Κύριον ἐν οὐρανῷ. cum vulg.
uerſ.3. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν) cum vulg.
uerſ.12.ms.i. τέλειοι καὶ πεπληροφορημένοι.

EPIST. AD THESSALONICENSES I.

Cap. 1.

uerſ.7. ms.i. τύπον πᾶσι. cum vulg.
uerſ 7. ſcribendum in textu, ut mss. 5. (καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ) cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.8. ſcribendum in tex.ut mss.5. (ἀγαπητοὶ ἡμῖν)cum vulg.
uerſ.12.mss.3. εἰς δὲ περιπατεῖν ὑμᾶς.
uerſ.15.ms.1. ἀνθρώποις ἐναντιουμένων. cum vulg.
uerſ.20. ſcribendum in tex.ut mss.8. (ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά)

Cap. 3.

uerſ.3. ms.1. τοῦ μηδένα σαίνεσθαι. cum vulg.

Cap. 4.

uerſ.1. mss.2. ἵνα καθὼς παρελάβετε, &c. περισσεύητε μᾶλλον.
uerſ.9. ms.1. οὐ χρείαν ἔχομεν γράφειν. cum Vulg.
uerſ.11.mss.2. ταῖς χερσὶν ὑμῶν. cum Vulg.
uerſ.13.mss.2. περὶ τῶν κοιμωμένων.
uerſ.18.ms.1. ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ πνεύματος.

Cap. 5.

uerſ.5. mss.2. πάντες γὰρ ὑμεῖς υἱοὶ φωτός. cum Vulg.
uerſ.15.ms.1. διώκετε εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς. cum vulg.
uerſ.21. ſcribendum in tex. ut mss. 5. (πάντα δὲ δοκιμάζετε) cum Vulg.
uerſ.24. ſcribendum in textu, ut mss. 7. (ὃς καὶ ποιήσει. ἀδελφοὶ προσεύχεσθε) cum Vulg.

EPIST. AD THESSALONICENSES Secunda.

Cap. 1.

uerſ.8. ms.1. ἐν φλογὶ πυρός. cum Vulg.

Cap. 2.

uerſ.2. mss.2. ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου. cum Vulg.
uerſ.4. mss.3. τοῦ Θεοῦ καθίσαι.
uerſ.16. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (καὶ δοὺς παράκλησιν αἰωνίαν] cum Vulg.

Cap. 3.

uerſ.4. ms.1. καὶ ἐποιήσατε καὶ ποιήσετε.

EPISTOLA AD TIMOTHEVM Prima.

Cap. 1.

uerſ.1. mss.3. κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
mss.2. κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ καὶ.
uerſ.2. mss.2. ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ. cum vulg.
uerſ.9. ſcribendum tex.ut mss.6. (πατρολῴαις καὶ μητραλῴαις)
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ) cum Vulg.
uerſ.16. ſcribendum in tex. ut mss. 7.) πρώτῳ ἐνδείξηται. cum Vulg.

Cap. 2.

uerſ.5. ſcribendum in tex.ut mss.4. (ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς) cum vulg.
uerſ.9. ſcribendum in tex.ut mss.7. (μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ) cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.12.ms,i. τέκνων καλῶν.

Cap. 4.

uerſ.6. ms.i. καὶ τῇ καλῇ διδασκαλίᾳ, ᾗ. cum vulg.
uerſ.16.ms.i. πρόσεχε σεαυτῷ καὶ τῇ. cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.4. ſcribēdum in tex. ut mss. 5. (τοῦτο γάρ ἐστιν ἀποδεκτὸν) cum vulg.
uerſ.14. ſcribendum in tex. ut mss. 6. (βούλομαι δὲ νεωτέρας γαμεῖν)
uerſ.14.mss.2. βούλομαι οὖν νεωτέρας. cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.12.mss 3. εἰς ἣν καὶ ἐκλήθης, καὶ
uerſ.16. ſcribendum in textu, ut mss. 7. (ᾧ τιμὴ καὶ κράτος) cum vulg.

EPISTOLA AD TIMOTHEVM Secunda.

Cap. 1.

uerſ.4. ſcribendum in tex. ut m.ss.6. [ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ]

Cap. 2.

uerſ.14.ms.i. ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Cap. 3.

uerſ.9. ſcribendum in textu, ut mss.6. (ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον) cum vulg.

uerſ.14.mss.2. ἐν οἷς ἔμαθες καὶ οἷς ἐπιστώθης. cum vulg.

uerſ.16. ms.1. θεόπνευστος ἐστὶν ὠφέλιμος. cum vulg.

uerſ.17. ſcribendum in tex. ut mss.5. (ἐξηρτισμένος) cum vulg.

Cap. 4.

uerſ.13.mss.2. μάλιστα δὲ τὰς μεμβράνας. cum vulg.

uerſ.19. ſcribendum in tex. ut mss. 5. [πρίσκαν καὶ ἀκύλαν] cum vulg.

EPISTOLA AD TITVM.

Cap. 1.

uerſ.10.mss.2. εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἀνυπότακτοι.

EPISTOLA AD PHILEMONEM.

Cap. 1.

uerſ.6. mss.5. ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ.

uerſ.7. ſcribendum in textu ut mss. 7. (χάριν γὰρ ἔχομεν)

uerſ.7. ms.i. χαρὰν γὰρ ἔχομεν. cum vulg.

uerſ.11.ms.i. νυνὶ δὲ καὶ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔχρ. cum vulg.

uerſ.23. ſcribendum in tex. ut mss. 6. (ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) cum vulg.

EPISTOLA AD HEBRAEOS.

Cap. 1.

uerſ.2. ſcribendum in tex.ut mss.7. [ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν] cum vulg.

uerſ.3. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης] cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.7.in mss.7. deſunt hæc verba (καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου.

Cap. 3.

uerſ.10. ſcribendum in tex.ut mss.8. (καὶ εἶπον· ἀεὶ)

Cap. 4.

uerſ.2. ſcribendum in tex.ut mss.8. (καθάπερ κἀκεῖνοι)cũ vulg.

uerſ.7. mss.2. καθὼς προείρηκεν, σήμερον ἐάν.

uerſ.8. corrigendum in tex. ut legunt mss.8. (μετὰ ταῦτα ἡμέρας) cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.4. mss.4. ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. cum Vulg.

uerſ.12.ms.1. γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.7. mss.2. τὸν ἐπ' αὐτὴν πολλάκις.

Cap. 7.

uerſ.1. apponendus articulus in tex. ut mss. 8. (τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου)

uerſ.17.mss.2. μαρτυρεῖται γάρ.

uerſ.25. legendum in tex.ut mss. 8.(εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν)

uerſ.27.ms.1. ἑαυτὸν προσενέγκας.

Cap. 8.

uerſ.6. ſcribendum in tex.ut mss.7. (τέτευχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονος) cum vulg.

uerſ. 11. ſcribendum in tex. ut legunt mss. 5. (ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος) cum vulg.
uerſ. 12. ms. i. καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. cum vulg.

Cap. 9.

uerſ. 1. mss. 2. εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη σκηνή.
mss. 2. εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη δικαιώματα.
mss. i. εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη διαθήκη.
uerſ. 8. emendandum in tex. & legendum (μήπω πεφανερῶσθαι) ut mss. 8.
uerſ. 9. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα] cum Vulg.
uerſ. 11. ms. i. τῶν γενομένων ἀγαθῶν.
uerſ. 14. mss. 4. ὃς διὰ πνεύματος ἁγίου. cum vulg.
uerſ. 19. corrigendum in tex. cũ artic. (παντὶ τῷ λαῷ) ut mss. 8.
uerſ. 25. mss. 2. εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων κατ' ἐνιαυτόν.
uerſ. 28 mss. 2. ἀπεκδεχομένοις διὰ πίστεως εἰς σωτηρίαν.

Cap. 10.

uerſ. 2. ms. i. ἐπεὶ κἂν ἐπαύσαντο.
uerſ. 9. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεὸς τὸ θέλημά σου. ἀναιρεῖ τὸ) cum Vulg.
uerſ. 10. ms. i. ἐσμὲν διὰ τῆς προσφορᾶς. cum Vulg.
uerſ. 17. mss. 3. ὕστερον λέγει. καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν.
uerſ. 18. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων] cum vulg.
uerſ. 23. ms. i. τῆς πίστεως ἀκλινῆ.
uerſ. 25. ms. i. τὴν συναγωγὴν ἑαυτῶν. cum Vulg.
uerſ. 34. mss. 3. ἐν ἑαυτοῖς κρείττονα.
uerſ. 39. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [εἰς περιποίησιν ψυχῆς] cum vulg.

Cap. 11.

uerſ. 4. ms. i. ἔτι λαλεῖ. cum vulg.
uerſ. 5. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [διότι μετέθηκεν]
uerſ. 8. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον] cum vulg.
uerſ. 9. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [πίστει παρῴκησεν εἰς γῆν τῆς] cum Vulg.
uerſ. 11. mss. 6. καὶ αὐτὴ σάῤῥα δύναμιν εἰς.
uerſ. 29. ms. i. οἱ Αἰγύπτιοι κατεποντίσθησαν.
uerſ. 39. ms. i. τὰς ἐπαγγελίας.

Cap. 12.

uerſ. 1. ſcribendú in tex. ut mss. 8. (καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν)
uerſ. 2. ms. i. ἐν δεξιᾷ τε τοῦ Θεοῦ.
uerſ. 3. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν) cum vulg.
uerſ. 7. mss. 2. εἰς παιδείαν ὑπομένετε.
uerſ. 13. legendum in tex. ut mss. 8. (καὶ τροχιὰς ὀρθὰς) cum vulg.
uerſ. 18. ms. i. καὶ γνόφῳ, καὶ ζόφῳ, καὶ θυέλλῃ.
uerſ. 25. mss. 3. ὁ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι. cum Vulg.

Cap. 13.

uerſ. 9. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (μὴ παραφέρεσθε) cum vul.
uerſ. 12. ms. i. ἔξω τῆς πόλεως ἔπαθε.
uerſ. 14. corrigendum in tex. iuxta mss. 8. (ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν) cum vulg.
uerſ. 21. addendum in tex. ut legunt mss. 7. (εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. cum vulg.

IACOBI EPISTOLA Catholica.

Cap. 1.

uerſ. 3. ms. i. τὸ δοκίμιον ὑμῶν κατεργάζεται.
uerſ. 18. ms. i. ἀπαρχὴν τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.
uerſ. 19. mss. 2. ἴστε ἀδελφοί μου ἀγαπ. cum vulg.
ibidem ms. i. ἔστω δὲ πᾶς ἄνθρωπος. cum vulg.
uerſ. 21. ſcribendum in textu, ut mss. 7. (ἐν πραΰτητι)
uerſ. 23. mss. 4. ἀκροατὴς νόμου ἐστί.
uerſ. 25. ms. i. καὶ παραμείνας, οὐκ ἀκροατής.
uerſ. 26. mss. 2. θρῆσκος εἶναι, μὴ χαλιναγ. cum vulg.

Cap. 2.

uerſ. 4. ſcribendum in tex. ut mss. 6. (οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς) cum vulg.
uerſ. 10. mss. i. ὅλον τὸν νόμον τελέσει.
uerſ. 13. mss. 4. ἔλεος κρίσεως.
ms. i. κατακαυχᾶται δὲ ἔλεος. cum vulg.
uerſ. 18. ms. i. δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου χωρὶς τῶν ἔργων, κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν. cum vulg.
uerſ. 24. mss. 2. ὁρᾶτε, ὅτι ἐξ. cum vulg.

Cap. 3.

uerſ. 14. mss. 2.	ὅτι ὃ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως. καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ ὑμᾶς ἀναπαύεται. cum vulg.
uerſ. 16. mss. 2.	τὸν Θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ. cum vulg.
uerſ. 19. ms. i.	ἐν ἀγαθοποιίαις. cum vulg.

Cap. 5.

uerſ. 5. ms. i.	ἀλλήλοις τὴν ταπεινοφροσύνην. cum vulg.
uerſ. 5.	legendum in tex. ut mss. 8. (ἐγκομβώσασθε)
uerſ. 8.	ſcribendum ut mss. 5. in tex. (ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν) cum vulg.
uerſ. 8. mss. 4.	περιέρχεται ζητῶν. cum vulg.
ibidem mss. 4.	τινὰ καταπιεῖν.
uerſ. 12. mss. 2.	εἰς ἣν στῆτε.
uerſ. 14. ms. i.	ἐν φιλήματι ἁγίῳ. cum vulg.

PETRI APOSTOLI EPISTOLA Secunda.

Cap. 1.

uerſ. 1. mss. 5.	Συμεὼν Πέτρος.
uerſ. 5. mss. 4.	καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο.
verſ. 10. ms. i.	σπουδάσατε, ἵνα διὰ τῶν καλῶν ἔργων βεβαίαν ὑμῶν τὴν. cum vulg.
uerſ. 11.	ſcribendum in tex. ut mss. 5. (τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χρ.) cum vulg.
uerſ. 16. ms. i.	ἀλλ' αὐτόπται γεννηθέντες.
uerſ. 21. ms. i.	ἐλάλησαν ἀπὸ Θεοῦ ἄνθρωποι.

Cap. 2.

verſ. 2. mss. 4.	δι' ἃς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας.
uerſ. 3. mss. 5.	οὐ νυστάξει.
uerſ. 4. ms. i.	εἰς κρίσιν κολαζομένους τηρεῖν. cum vulg.
uerſ. 9.	ſcribendum in tex. ut mss. 5. (ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι) cum vulg.
uerſ. 10.	ſcribendum in tex. ut mss. 8. (καὶ Κυριότητος καταφρονοῦντας) cum vulg.
uerſ. 13. ms. i.	ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀγάπαις αὐτῶν) cum vulg.
uerſ. 14. ms. i.	καὶ ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας. cum Vulg.
uerſ. 15. mss. 2.	Βαλαὰμ τοῦ Βεώρ.
uerſ. 17. mss. 2.	καὶ ὁμίχλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμ.
ibidem mss. 3.	εἰς αἰῶνας τετήρηται.

ibidem

ibidem ms.i.	τοῦ σκότους τετήρηται. cum vulg.
uerſ.18.	ſcribendum in textu ut mss. 5. (Σαρκὸς ἀσελγείας. cum vulg.
uerſ.18.mss.5.	τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας. ms.1. ἀποφεύγοντας. cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.3. mss.2.	ἐν ἐμπαιγμονῇ ἐμπαῖκται. cum vulg.
uerſ.5. mss.4.	καὶ δι' ὕδατος συνεστῶτα.
uerſ.10.	ſcribendum in tex. ut mss. 8. (καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τακήσεται)
uerſ.10.	impreſſi cum vulg. στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται.
uerſ.16.mss.2.	ἐν αἷς ἐστι δυσνόητα.
uerſ.18.	ſcribendum in tex. ut mss.8. (καὶ νῦν, καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος) cum vulg.

IOANNIS EPISTOLA Canonica Prima.

Cap. 1.

uerſ.3.	corrigendum in tex.ut legunt mss. 8. (ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν) cum vulg.
uerſ.3. ms.i.	καὶ ἡ κοινωνία ἡ ἡμετέρα. cum vulg.
uerſ.9.	ſcribendum in tex.ut mss.7. (καὶ ἔστιν αὕτη ἡ ἀγγελία.) cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.6.mss.2.	καὶ αὐτὸς περιεπάτησεν. cum vulg.
uerſ.7. mss.2.	ἀγαπητοί, οὐκ ἐντολὴν καινὴν. cum vulg.
uerſ.7. mss.2.	ὃν ἠκούσατε. πάλιν ἐντολὴν cum vulg.
uerſ.12.mss.3.	ἔγραψα ὑμῖν παιδία.
uerſ.13.	ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα)
uerſ.13.	impreſſi cum vulg. (ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς)
uerſ.13.	vocem γράφω, mutandum in, ἔγραψα, iuxta mss. 8.
uerſ.23.mss.2.	οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει. ὑμεῖς ὃ ἠκούσατε. cum vulg.
uerſ.27.ms.1.	ἀπ' αὐτοῦ, μενέτω ἐν ὑμῖν. cum Vulg.
ibidem ms.i.	ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ πνεῦμα.
ms.i.	ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα. cum Vulg.
ibidem mss.2.	ἐδίδαξεν ὑμᾶς μένετε ἐν αὐτῷ. cum Vulg.
uerſ.29.	ſcribendum in textu, ut mss. 5. (ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται) cum vulg.

uerſ.14.mss.4. ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν.
uerſ.23.ms.i. πολλῷ γὰρ κρεῖσσον. ms.1. πολλῷ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον.
uerſ.26.ms.2. ὑμῶν περισσεύσῃ ἐν.

Cap. 2.

uerſ.4. ms.i. ἕκαστος σκοπούντος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων.
uerſ.5. ms.i. φρονεῖτε ἐν ὑμῖν. cum vulg.
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον) cũ vulg.
uerſ.14. ſcribendum in tex.ut mss. 8. (χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν) cum vulg.
uerſ.19. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ) cum vulg.
uerſ.26.mss.3. πάντας ὑμᾶς ἰδεῖν.

Cap. 3.

uerſ.3. ms.i. ὁ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες. cum vulg.
uerſ.11.mss.2. εἰ τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν. cum vulg.
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ) cum vulg.
uerſ.13.mss.5. οὔπω λογίζομαι κατειλ.

Cap. 4.

uerſ.3. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ναὶ ἐρωτῶ καὶ σέ) cum vulg.
uerſ.13.ms.i. ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με. πλὴν. cum vulg.
uerſ.23.mss.i. Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. ἀμήν. cum vulg.

EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap. 1.

uerſ.2. mss.4. τοῖς ἐν Κολασσαῖς.
uerſ.7. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (καθὼς καὶ ἐμάθετε)
uerſ.7. ms.i. καθὼς ἐμάθετε.
uerſ.10.mss.5. τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ.
uerſ.12.ms.i. τῷ καλέσαντι ἡμᾶς. ms.i. τῷ καλέσαντι καὶ ἱκανώσαντι.
uerſ.14. ſcribendum in tex. ut mss.8. (τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν) cum Vulg.
uerſ.15.ms.i. πρωτότοκος τῆς κτίσεως.
uerſ.18. ſcribendum in tex.ut mss.8.(καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλή)

verſ.20.

uerſ.20. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα)

uerſ.26.ms.2. γενεῶν, ὃ νῦν ἐφανερώθη.

uerſ.27. corrigendum in tex.Reg. mendum, & legendum (τοῦ μυστηρίου τούτου) ut mss.8.

uerſ.28. ſcribendum in tex. ut mss.8. (καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.2. ms.i. συμβιβασθέντες. cum Vulg.

ibidem ms.i. τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τοῦ Χριστοῦ.

uerſ.11.ms.i. ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός. cum vulg.

uerſ.13.ms.i. συνεζωοποίησεν σὺν αὐτῷ. cum vulg.

uerſ.15.ms.i. θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν.

uerſ.21. ſcribendum in tex.ut mss.8. (μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς) cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.13.ms.i. καὶ ὁ Κύριος ἐχαρίσατο. cum vulg.

verſ..15.ms.i. καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ. cum vulg.

uerſ.16.ms.i. ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Θεῷ. cum vulg.

uerſ.18.mss.6. τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι.

uerſ.21.ms.i. οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τά.

verſ.24. ſcribendum in tex. ut mss.8. (εἰδότες, ὅτι ἀπὸ Κυρίου) cum vulg.

uerſ.24.mss.5. λήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν.

Cap. 4.

uerſ.1. ms.i. Κύριον ἐν οὐρανῷ. cum vulg.

uerſ.3. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν) cum vulg.

uerſ.12.ms.i. τέλειοι καὶ πεπληροφορημένοι.

EPIST. AD THESSALONICENSES I.

Cap. 1.

uerſ.7. ms.i. τύπον πᾶσι. cum vulg.

uerſ 7. ſcribendum in textu, ut mss. 5. (καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ) cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.8. ſcribendum in tex.ut mss.5. (ἀγαπητοὶ ἡμῖν)cum vulg.
uerſ.12.mss.3. εἰς τὸ περιπατεῖν ὑμᾶς.
uerſ.15.ms.1. ἀνθρώποις ἐναντιουμένων. cum vulg.
uerſ.20. ſcribendum in tex.ut mss.8. (ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά)

Cap. 3.

uerſ.3. ms.1. τοῦ μηδένα σαίνεσθαι. cum vulg.

Cap. 4.

uerſ.1. mss.2. ἵνα καθὼς παρελάβετε, &c. περισσεύητε μᾶλλον.
uerſ.9. ms.1. οὐ χρείαν ἔχομεν γράφειν. cum Vulg.
uerſ.11.mss.2. ταῖς χερσὶν ὑμῶν. cum Vulg.
uerſ.13.mss.2. περὶ τῶν κοιμωμένων.
uerſ.18.ms.1. ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ πνεύματος.

Cap. 5.

uerſ.5. mss.2. πάντες γὰρ ὑμεῖς υἱοὶ φωτός. cum Vulg.
uerſ.15.ms.1. διώκετε εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς. cum vulg.
uerſ.21. ſcribendum in tex. ut mss. 5. (πάντα δὲ δοκιμάζετε) cum Vulg.
uerſ.24. ſcribendum in textu, ut mss. 7. (ὃς καὶ ποιήσει. ἀδελφοὶ προσεύχεσθε) cum Vulg.

EPIST. AD THESSALONICENSES Secunda.

Cap. 1.

uerſ.8. ms.i. ἐν φλογὶ πυρός. cum Vulg.

Cap. 2.

uerſ.2. mss.2. ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου. cum Vulg.
uerſ.4. mss.3. τοῦ Θεοῦ καθίσαι.
uerſ.16. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (καὶ δοὺς παράκλησιν αἰωνίαν] cum Vulg.

Cap. 3.

uerſ.4. ms.i. καὶ ἐποιήσατε καὶ ποιήσετε.

EPI-

EPISTOLA AD TIMOTHEVM
Prima.

Cap. 1.

uerſ.1. mss.3. κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
mss.2. κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ καὶ.
uerſ.2. mss.2. ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ. cum vulg.
uerſ.9. ſcribendum tex.ut mss.6. (πατρολοίαις καὶ μητραλοίαις)
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ) cum Vulg.
uerſ.16. ſcribendum in tex. ut mss. 7.) πρώτῳ ἐνδείξηται. cum Vulg.

Cap. 2.

uerſ.5. ſcribendum in tex.ut mss.4. (ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς) cum vulg.
uerſ.9. ſcribendum in tex.ut mss.7. (μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ) cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.12.ms.i. τέκνων καλῶν.

Cap. 4.

uerſ.6. ms.i. καὶ τῇ καλῇ διδασκαλίᾳ, ᾗ. cum vulg.
uerſ.16.ms.i. πρόσεχε σεαυτῷ καὶ τῇ. cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.4. ſcribēdum in tex. ut mss. 5. (τοῦτο γάρ ἐστιν ἀποδεκτὸν) cum vulg.
uerſ.14. ſcribendum in tex. ut mss. 6. (βούλομαι δὲ νεωτέρας γαμεῖν)
uerſ.14.mss.2. βούλομαι οὖν νεωτέρας. cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.12.mss 3. εἰς ἣν καὶ ἐκλήθης, καὶ
uerſ.16. ſcribendum in textu, ut mss. 7. (ᾧ τιμὴ καὶ κράτος) cum vulg.

EPISTOLA AD TIMOTHEVM Secunda.

Cap. 1.

uerſ.4. ſcribendum in tex. ut m.ss.6. [ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ]

Cap. 2.

uerſ.14.ms.i. ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Cap. 3.

uerſ.9. ſcribendum in textu,ut mss.6. (ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον) cum vulg.
uerſ.14.mss.2. ἐν οἷς ἔμαθες καὶ οἷς ἐπιστεύθης. cum vulg.
uerſ.16. ms.1. θεόπνευστος ἐστὶν ὠφέλιμος. cum vulg.
uerſ.17. ſcribendum in tex.ut mss.5. (ἐξηρτισμένος) cum vulg.

Cap. 4.

uerſ.13.mss.2. μάλιστα δὲ τὰς μεμβράνας. cum vulg.
uerſ.19. ſcribendum in tex. ut mss. 5. [πρίσκαν καὶ ἀκύλαν] cum vulg.

EPISTOLA AD TITVM.

Cap. 1.

uerſ.10.mss.2. εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἀνυπότακτοι.

EPISTOLA AD PHILEMONEM.

Cap. 1.

uerſ.6. mss.5. ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ.
uerſ.7. ſcribendum in textu ut mss. 7. (χάριν γὰρ ἔχομεν)
uerſ.7. ms.i. χαρὰν γὰρ ἔχομεν. cum vulg.
uerſ.11.ms.i. νυνὶ δὲ καὶ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔχρ. cum vulg.
uerſ.23. ſcribendum in tex.ut mss. 6. (ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) cum vulg.

EPISTOLA AD HEBRAEOS.

Cap. 1.

uerſ.2. ſcribendum in tex.ut mss.7. [ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν] cum vulg.

uerſ.3. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης] cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.7.in mss.7. deſunt hæc verba (καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου.

Cap. 3.

uerſ.10. ſcribendum in tex.ut mss.8. (καὶ εἶπον, ἀεὶ)

Cap. 4.

uerſ.2. ſcribendum in tex.ut mss.8. (καθάπερ κἀκεῖνοι) cũ vulg.

uerſ.7. mss.2. καθὼς προείρηκε, σήμερον ἐάν.

uerſ.8. corrigendum in tex. ut legunt mss.8. (μετὰ ταῦτα ἡμέρας) cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.4. mss.4. ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. cum Vulg.

uerſ.12.ms.1. γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. cum vulg.

Cap. 6.

uerſ.7. mss.2. τὸν ἐπ' αὐτὴν πολλάκις.

Cap. 7.

uerſ.1. apponendus articulus in tex. ut mss. 8. (τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου)

uerſ.17.mss.2. μαρτυρεῖται γάρ.

uerſ.25. legendum in tex.ut mss. 8.(εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν)

uerſ.27.ms.1. ἑαυτὸν προσενέγκας.

Cap. 8.

uerſ.6. ſcribendum in tex.ut mss.7. (τέτευχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονος) cum vulg.

Cap. 12.

uerſ.1. ſcribendũ in tex. ut mss.8. (καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν)
uerſ.2. ms.i. ἐν δεξιᾷ τε τοῦ Θεοῦ.
uerſ.3. ſcribendum in tex. ut mss.8. (ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν) cum vulg.
uerſ.7. mss.2. εἰς παιδείαν ὑπομένετε.
uerſ.13. legendum in tex. ut mss.8. (καὶ τροχιὰς ὀρθὰς) cum vulg.
uerſ.18. ms.i. καὶ γνόφῳ, καὶ ζόφῳ, καὶ θυέλλῃ.
uerſ.25. mss.3. οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι. cum Vulg.

Cap. 13.

uerſ.9. ſcribendum in tex. ut mss.7. (μὴ παραφέρεσθε) cum vul.
uerſ.12. ms.i. ἔξω τῆς πόλεως ἔπαθε.
uerſ.14. corrigendum in tex. iuxta mss.8. (ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν) cum vulg.
uerſ.21. addendum in tex. ut legunt mss. 7. (εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. cum vulg.

IACOBI EPISTOLA Catholica.

Cap. 1.

uerſ.3. ms.i. τὸ δοκίμιον ὑμῶν κατεργάζεται.
uerſ.18. ms.i. ἀπαρχὴν τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.
uerſ.19. mss.2. ἴστε ἀδελφοί μου ἀγαπ. cum vulg.
ibidem ms.i. ἔσω δὲ πᾶς ἄνθρωπος. cum vulg.
uerſ.21. ſcribendum in textu, ut mss. 7. (ἐν πραΰτητι)
uerſ.23. mss.4. ἀκροατὴς νόμου ἐστί.
uerſ.25. ms.i. καὶ παραμείνας, οὐκ ἀκροατής.
uerſ.26. mss.2. θρῆσκος εἶναι, μὴ χαλιναγ. cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.4. ſcribendum in tex. ut mss. 6. (οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς) cum vulg.
uerſ.10. mss.i. ὅλον τὸν νόμον τελέσει.
uerſ.13. mss.4. ἔλεος κρίσεως.
ms.i. κατακαυχᾶται δὲ ἔλεος. cum vulg.
uerſ.18. ms.i. δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου χωρὶς τῶν ἔργων, κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν. cum vulg.
uerſ.24. mss.2. ὁρᾶτε, ὅτι ἐξ. cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.2. mss.3. δυνάμενος χαλιναγ.
uerſ.5. ms.i. ἰδοὺ ἡλίκον πῦρ. cum vulg.
uerſ.6. mss.2. τῆς ἀδικίας. ἡ γλῶσσα καθίσταται. cum vulg.
uerſ.10. ſcribendum in tex. ut mss.7. (οὐ χρὴ ἀδελφοί μου ταῦτα) cum vulg.
uerſ.12.mss.3. οὕτως οὐδὲ μία πηγή.
uerſ.13. legendum in tex.ut mss.5. (τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν;) cum vulg.
uerſ.17. ſcribendum in textu, ut mss.6. (ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν) cum vulg.
uerſ.18. ſcribendum in textu ut mss. 8. (καρπὸς δὲ δικαιοσύνης)

Cap. 4.

uerſ.6. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται) cum vulg.
uerſ.11.mss.2. ἀδελφοῦ, ἢ κρίνων. cum vulg.
uerſ.12.mss.4. ὁ νομοθέτης καὶ κριτὴς ὁ δυνάμενος. cum vulg.
ibidem mss.2. τίς εἶ ὁ κρίνων τὸν πλησίον; cum Vulg.
uerſ.13.mss.2. σήμερον ἢ αὔριον. cum vulg.
uerſ.14.mss.4. ἀτμὶς γάρ ἐστιν ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη.
ibidem ms.i. ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη. ms.i. ἔπειτα καὶ ἀφανής.

Cap. 5.

uerſ.4. ſcribendum in textu ut mss. 8. (τὰς χώρας ὑμῶν, ἀπεστερημένος)
verſ.5. ms.i. ἐθρέψατε τὰς σάρκας ὑμῶν.
ibidem ms.i. ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. cum vulg.
uerſ.10. ſcribendum in tex.ut mss. 5. (ἀδελφοὶ τῆς κακοπαθείας)
ibidem ſcribendũ in tex.ut mss.5.(ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου) cũ vulg.
uerſ.14. ſcribendum in tex.ut mss.8. (προσκαλεσάσθω τούς)
uerſ.15.ms.i. ἀφεθήσονται αὐτῷ. cum vulg.
uerſ.19.mss.2. ἀδελφοί μου, ἐάν τις. cum Vulg.
uerſ.20.mss.2. σώσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου.

PETRI APOSTOLI
Catholica prima.

Cap. 1.

uerſ.11. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (προμαρτυρόμενον)
uerſ.12.mss.2. ὑμᾶς πνεύματι ἁγίῳ. cum vulg.

uerſ.16.

uerſ.16. ſcribendum in textu, ut mss.7. (ἅγιοι γένεσθε)
uerſ.16.ms.i. ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι. cum vulg.
uerſ.22.mss.2. τῆς ἀληθείας εἰς φιλαδελφίαν.
uerſ.24.mss.2. δόξα αὐτῆς ὡς ἄνθος. cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.2. ſcribendum in tex. ut mss. 7. (αὐξηθῆτε εἰς σωτηρίαν) cum vulg.
uerſ.5. mss.5. εἰς ἱεράτευμα ἅγιον.
uerſ.6. ſcribendum in tex. ut mss. 5. (διότι περιέχει ἡ γραφή) cum vulg.
uerſ.8.ms.i. ἀπειθοῦντες, εἰς ὃ καὶ. cum vulg.
uerſ.9. mss.2. τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε. cum vulg.
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν. cum vulg.
uerſ.16. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ)
uerſ.17. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (τὴν ἀδελφότητα ἀγαπήσατε)
uerſ.19.ms.i. τοῦτο γὰρ χάρις παρὰ Θεῷ.
ibidem ms.i. εἰ διὰ συνείδησιν ἀγαθὴν ὑποφ.
uerſ.21.mss.5. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐκλήθητε.
uerſ.24.mss.2. οὗ τῷ μώλωπι ἰάθητε. cum vulg.

Cap. 3.

uerſ.6. ms.i. ὑπήκουε τῷ Ἀβραάμ. cum vulg.
uerſ.7. ſcribendũ in tex. ut mss.6. (χάριτος ζωῆς) cum vulg.
ibidem ſcribendum in textu ut mss. 5. (εἰς τὸ μὴ ἐγκόπτεσθαι) cum Vulg.
uerſ.9. ms.i. ἵνα εὐλογίας κληρονομ.
uerſ.16.ms.i. ἀλλὰ μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου. cum vulg.
ibidem mss.2. τῇ ἀγαθῇ ἐν Χριστῷ ἀναστροφῇ.
uerſ.21. ſcribendũ in tex.ut mss.8. (ὃ ἀντίτυπον νῦν) cum vulg.
uerſ.21.ms.i. δι' ὕδατος καὶ ὑμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα.

Cap. 4.

uerſ.1. ſcribendum in textu ut mss.6. (ὅτι ὁ παθὼν σαρκί)
uerſ.1. mss.2. ὅτι ὁ παθὼν ἐν σαρκί. cum vulg.
ibidem ms.i. πέπαυται ἁμαρτίαις.
uerſ.3. mss.3. ἀρκετὸς γὰρ ὁ παρεληλυθὼς. cum vulg.
uerſ.9. ms.i. κατὰ ἄνθρωπον σαρκί.
uerſ.8. ſcribendũ in tex. ut mss.8. (καλύπτει πλῆθος) cum vulg.
uerſ.11. legendum in tex.ut mss.6. (ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός) cum vulg.

uerſ.14.

uerſ. 14. mss. 2. ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως. καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται). cum vulg.

uerſ. 16. mss. 2. τὸν Θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ. cum vulg.

uerſ. 19. ms. i. ἐν ἀγαθοποιΐαις. cum vulg.

Cap. 5.

uerſ. 5. ms. i. ἀλλήλοις τὴν ταπεινοφροσύνην. cum vulg.

uerſ. 5. legendum in tex. ut mss. 8. (ἐγκομβώσασθε)

uerſ. 8. ſcribendum ut mss. 5. in tex. (ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν) cum vulg.

uerſ. 8. mss. 4. περιέρχεται ζητῶν. cum vulg.

ibidem mss. 4. ἵνα καταπίῃ.

uerſ. 12. mss. 2. εἰς ἣν στῆτε.

uerſ. 14. ms. i. ἐν φιλήματι ἁγίῳ. cum vulg.

PETRI APOSTOLI EPISTOLA Secunda.

Cap. 1.

uerſ. 1. mss. 5. Συμεὼν Πέτρος.

uerſ. 5. mss. 4. καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο.

verſ. 10. ms. i. σπουδάσατε, ἵνα διὰ τῶν καλῶν ἔργων βεβαίαν ὑμῶν τὴν. cum vulg.

uerſ. 11. ſcribendum in tex. ut mss. 5. (τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ) cum vulg.

uerſ. 16. ms. i. ἀλλ' αὐτόπται γενηθέντες.

uerſ. 21. ms. i. ἐλάλησαν ἀπὸ Θεοῦ ἄνθρωποι.

Cap. 2.

verſ. 2. mss. 4. δι' ἃς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας.

uerſ. 3. mss. 5. οὐ νυστάξει.

uerſ. 4. ms. i. εἰς κρίσιν κολαζομένους τηρεῖν. cum vulg.

uerſ. 9. ſcribendum in tex. ut mss. 5. (ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι) cum vulg.

uerſ. 10. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (καὶ Κυριότητος καταφρονοῦντας) cum vulg.

uerſ. 13. ms. i. ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀγάπαις αὐτῶν) cum vulg.

uerſ. 14. ms. i. καὶ ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας. cum Vulg.

uerſ. 15. mss. 2. Βαλαὰμ τοῦ Βεώρ.

uerſ. 17. mss. 2. καὶ ὁμίχλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμ.

ibidem mss. 3. εἰς αἰῶνας τετήρηται.

ibidem

ibidem ms.i. — τοῦ σκότους τετήρηται. cum vulg.
uers.18. — scribendum in textu ut mss. 5. (Σαρκὸς ἀσελγείαις. cum vulg.
uers.18.mss.5. — τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας. ms.1. ἀποφθέγγοντας. cum vulg.

Cap. 3.

uers.3. mss.2. — ἐν ἐμπαιγμονῇ ἐμπαῖκται. cum vulg.
uers.5. mss.4. — καὶ δι' ὕδατος συνεστῶτα.
uers.10. — scribendum in tex. ut mss. 8. (καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται)
uers.10. — impressi cum vulg. στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται.
uers.16.mss.2. — ἐν αἷς ἐστι δυσνόητα.
uers.18. — scribendum in tex. ut mss.8. (καὶ νῦν, καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος) cum vulg.

IOANNIS EPISTOLA Canonica Prima.

Cap. 1.

uers.3. — corrigendum in tex.ut legunt mss. 8. (ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν) cum vulg.
uers.3. ms.i. — καὶ ἡ κοινωνία ἡ ἡμετέρα. cum vulg.
uers.9. — scribendum in tex.ut mss.7. (καὶ ἔστιν αὕτη ἡ ἀγγελία.) cum vulg.

Cap. 2.

uers.6.mss.2. — καὶ αὐτὸς περιπατεῖν. cum vulg.
uers.7. mss.2. — ἀγαπητοί, οὐκ ἐντολὴν καινήν. cum vulg.
uers.7. mss.2. — ὃν ἠκούσατε. πάλιν ἐντολήν cum vulg.
uers.12.mss.3. — ἔγραψα ὑμῖν παιδία.
uers.13. — scribendum in textu, ut mss.8. (ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα)
uers.13. — impressi cum vulg. (ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς)
uers.13. — vocem γράφω, mutandum in, ἔγραψα, iuxta mss. 8.
uers.23.mss.2. — οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱόν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει. ὑμεῖς ὃ ἠκούσατε. cum vulg.
uers.27.ms.i. — ἀπ' αὐτοῦ, μενέτω ἐν ὑμῖν. cum Vulg.
ibidem ms.i. — ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ πνεῦμα.
ms.i. — ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα. cum Vulg.
ibidem mss.2. — ἐδίδαξεν ὑμᾶς μένετε ἐν αὐτῷ. cum Vulg.
uers.29. — scribendum in textu, ut mss. 5. (ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται) cum vulg.

Cap. 3.

uerſ. 1. mss. 2. κληθῶμεν, καὶ ἐσμέν.
uerſ. 5. mss. 2. ἵνα τὰς ἁμαρτίας, ἄρῃ.
uerſ. 14. ms. i. ὁ μὴ ἀγαπῶν μένει ἐν τῷ θανάτῳ. cum Vulg.
uerſ. 16. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος)
uerſ. 16. impreſſi cum vulg. τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὅτι.
uerſ. 17. ſcribendum in tex. ut mss. 5. (τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ) cum Vulg.
uerſ. 23. ms. i. ἵνα πιστεύωμεν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ.
ibidem mss. 2. ἐντολὴν ἡμῖν. cum Vulg.
uerſ. 24. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. καὶ ἐν) cum Vulg.

Cap. 4.

uerſ. 3. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (καὶ τοῦτο ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου)
uerſ. 6. ms. i. ἐν τούτῳ γινώσκομεν τὸ πνεῦμα. cum Vulg.
uerſ. 9. ſcribendum in tex. ut mss. 8. (ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν)
uerſ. 16. ſcribendum in tex. ut mss. 6. (καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. ἐν τούτῳ) cum vulg.
uerſ. 19. ms. i. ἡμεῖς ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν, ὅτι ὁ Θεὸς πρῶτος. &c. cu vulg.

Cap. 5.

uerſ. 2. ms. i. καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ποιῶμεν. cum vulg.
verſ. 5. ms. i. τίς ἐστιν ὁ νικῶν.
uerſ. 6. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι]
uerſ. 7. mss. 8. ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. εἰ

Porrò totus ſeptimus verſus hujus Capitis deſideratur in 8. mss. Codd. Græcis, ſcilicet, ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι. Sed quia citatur à Sanctis Patribus, tum ante Arianorum tempora à S. Cypriano, quem etiam citat Fulgentius lib. contra Arianos ad x. obiectiones eorumdē, Libro de Vnitate Eccleſiæ Catholicæ, his verbis: *Et iterum de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto ſcriptum eſt, & hi tres unum ſunt.* tum furente paſſim, & devaſtante omnia Arianorum hereſi, à S. Athanaſio in Opuſculo, cui prænotatus eſt titulus, Diſputatio

cum Ario Nicææ habita;his verbis: πρὸς δὲ τούτοις πᾶσιν Ἰωάννης φάσκει, καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἕν εἰσιν. hoc est: *Præter hæc omnia Ioannes inquit ; Et hi tres unum ſunt.* & ſumit Athanaſius hæc verba ex 7. non 8. verſu, cùm expreſsè agat de Conſubſtãtialitate trium Divinarum Perſonarum ; idcircò verſus integer in tex. Græco relictus eſt, iuxta veritatem Lat. Vulg. editionis, & impreſſos etiam Codd. Græcos.

uerſ. 13. mss. 2. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα εἰδῆτε.

uerſ. 20. ſcribendum in tex. ut mss. 7. [ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν· καὶ ἐσμέν]

uerſ. 20. ms. i. τὸν ἀληθινὸν Θεόν. καὶ ἐσμέν.

uerſ. 20. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος]

IOANNIS EPISTOLA
Secunda.

Cap. 1.

uerſ. 7. mss. 3. ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον. cum vulg.

uerſ. 8. mss. 2. ἵνα μὴ ἀπολέσητε ἃ εἰργάσασθε, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβητε. cum Vulg.

verſ. 12. ms. i. ἐλπίζω γὰρ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. cum vulg.

ibidem ms. i. ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ. cum Vulg.

IOANNIS EPISTOLA
Tertia.

Cap. 1.

uerſ. 4. μειζοτέραν ταύτης οὐκ.

uerſ. 5. ms. i. μισθὸν ποιεῖς, ὃ ἐάν.

ibidem mss. 2. καὶ τοῦτο ξένους. cum Vulg.

uerſ. 7. ms. i. ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν.

uerſ. 10. corrigendum in tex. ut legunt mss. 8. [ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ] cum vulg.

uerſ. 12. mss. 3. καὶ οἴδας ὅτι. cum vulg. ms. i. καὶ οἴδαμεν ὅτι.

uerſ. 15. ms. i. ἀσπάζου τοὺς ἀδελφοὺς κατ᾽.

IVDAE EPISTOLA Catholica.

Cap. 1.

uerſ.1. mss.2. πατρὶ ἠγαπημένοις. cum vulg.

uerſ.3. mss.2. περὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας.

uerſ.3. ſcribendum in tex. ut mss. 8. [τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ]

uerſ.4. mss.3. καὶ τὸν μόνον δεσπότην, καὶ Κύριον ὑμῶν Ἰησοῦν Χρ. cum Vulg.

mss.5. καὶ τὸν μόνον δεσπότην, Θεὸν, καὶ Κύριον ἡμ. &c.

uerſ.5. ms.i. εἰδότας ἅπαξ τοῦτο, ὅτι. ms.i. εἰδότας ἅπαξ πάντα, ὅτι Ἰη-σοῦς λαὸν. cum vulg.

uerſ.9. ms.i. ὅτε Μιχαὴλ ὁ Ἀρχάγγελος τῷ διαβόλῳ. cum vulg.

uerſ.12. ſcribendum in textu, ut mss. 8. (συνευωχούμενοι ἀφό-βως) cum vulg.

uerſ.15. ms.i. καὶ ἐξελέγξαι.

ibidem mss.3. τοὺς ἀσεβεῖς περὶ πάντων. cum vulg.

uerſ.18. mss.2. ἐπ' ἐσχάτου τοῦ χρόνου ἐλεύσονται ἐμπαῖκται. cum vulg.

uerſ.22.23. ms.i. καὶ οὓς μὲν ἐλέγχετε διακρινομένους, οὓς δὲ σώζετε, ἐκ πυ-ρὸς ἁρπ. cum vulg.

mss.2. addunt οὓς δὲ ἐλεεῖτε ἐν φόβῳ, μισοῦντες καὶ. cum vulg.

uerſ.25. mss.2. μόνῳ Θεῷ Σωτῆρι ἡμῶν διὰ Ἰησοῦ Χρ. Κυρίου ἡμῶν δόξα καὶ. cum vulg.

ibidem ms.i. δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια. cum vulg.

APOCALYPSIS.

Ex Collatione mss. quatuor antiquorum.

Cap. 1.

uerſ.1. ms.i. non legit verba hæc [καὶ ἅτινα εἰσὶ, καὶ ἃ χρὴ γενέσθαι μετὰ ταῦτα] cum vulg.

uerſ.3. ms.i. ὁ ἀναγινώσκων καὶ ἀκούων τοὺς. cum vulg.

Cap. 2.

uerſ.1. legendum in tex. ut mss. 4. [τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐκ-κλησίας γράψον. cum vulg.

uerſ.7. ms.i. ὅ ἐστιν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ μου. cum vulg.

uerſ.9. mss.2. ἐκ τῶν λεγόντων Ἰουδαίους εἶναι. cum Vulg.

uerſ.15. mss.2. τῶν Νικολαϊτῶν ὁμοίως. μετανόησον οὖν. cum vulg.

verſ.17.

uerſ.17.ms.i. δώσω αὐτῷ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου. cum vulg.
uerſ.17. ſcribendum in textu mss. 4. [ὃ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ ὁ] cum vulg.
uerſ.20.ms.i. ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ πολὺ, ὅτι.
uerſ 22.ms.i. ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν. cum Vulg.
uerſ.25.ms.i. ἄχρις οὗ ἀνοίξω.

Cap. 3.

uerſ.4. ms.i. οἳ οὐκ ἐμόλυναν. cum Vulg.
uerſ.7. ms.i. καὶ οὐδεὶς κλείσει. καὶ ὁ κλείων, καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει.
ms.i. ὁ ἀνοίγων, καὶ οὐδεὶς κλείσει αὐτὴν, εἰ μὴ ὁ ἀνοίγων. καὶ κλείων, καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει.
uerſ.12. ſcribendum in tex. ut mss. 4. [καὶ γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα]
uerſ.18.ms.2. καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη. cum vulg.
ibidem mss. 2. καὶ κολλούριον, ἵνα ἐγχρίσῃ τοὺς ὀφθαλ.
uerſ.20.ms.i. τὴν θύραν εἰσελεύσομαι πρὸς. cum vulg.

Cap. 4

uerſ.3. ms.i. ὅρασις σμαραγδίνων.
uerſ.4. mss.2. καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους εἴκοσι τέσσαρας πρεσβυτέρους. cum vulg.
uerſ.6. ſcribendum in textu, ut mss. 3. (ὑαλίνη)
uerſ.7. mss.2. ἔχον πρόσωπον ἀνθρώπου.
uerſ.8. mss.3. λέγοντες· ἅγιος, &c. mss.2. ἅγιος. ἅγιος, ἅγιος Κύριος. cum vulg.
uerſ.10. ſcribendum in tex.ut mss. 4. [καὶ βαλοῦσι τοὺς στεφάνους]
uerſ.11. ſcribendum in tex.. ut mss.4. [ἦσαν, καὶ ἐκτίσθησαν] cum vulg.

Cap. 5.

uerſ.2. mss.2. ἐν φωνῇ μεγάλῃ.
uerſ.5. mss.2. ὁ ἀνοίγων τὸ βιβλίον, καὶ τὰς ἑπτὰ.
uerſ.6. ſcribendum in tex. ut mss. 4. [καὶ εἶδον ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου]
uerſ.6. impreſſi cum vulg. καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου.
uerſ.6. corrigendum in tex.mendum, & legendũ cum mss.4. [ὡς ἐσφαγμένον]
uerſ.7. 8. legendum in tex.ut mss. 4. (ἐπὶ τοῦ θρόνου. καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον.
uerſ.10. ſcribendum in tex.ut mss 3. (καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς)
uerſ.13.ms.i. καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, πάντας ἤκουσα.

Cap. 6.

uers. 1. 2. mss. 2. ἔρχου, καὶ ἴδε. Καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός.
uers. 3. 4. ms. i. ἔρχου καὶ ἴδε. καὶ ἐξῆλθεν ἄλλος ἵππος. cum Vulg.
uers. 5. mss. 2. ἔρχου, καὶ ἴδε. καὶ ἰδοὺ ἵππος μέλας. cum vulg.
uers. 7. 8. mss. 2. ἤκουσα τοῦ τετάρτου ζώου λέγοντος, ἔρχου καὶ ἴδε. καὶ ἰδοὺ ἵππος.
uers. 8. mss. 2. καὶ ὁ ᾅδης ἠκολούθει αὐτῷ. cum vulg.
uers. 9. mss. 2. τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων. cum vulg.
uers. 11. scribendum in tex. ut mss. 4. (καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἑκάστῳ στολὴ λευκή, καὶ ἐῤῥέθη αὐτοῖς, ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον, ἕως οὗ πληρώσωσι καὶ οἱ. cum Vulg.
uers. 12. ms. i. καὶ εἶδον, ὅτι ἤνοιξε τὴν. cum vulg.

Cap. 7.

uers. 1. scribendum in tex. ut mss. 4. (καὶ μετὰ τοῦτο εἶδον)
uers. 1. mss. 2. μήτε ἐπί τι δένδρον. cum vulg.
uers. 3. corrigendum in tex. ut legunt mss. 5. (μὴ ἀδικήσητε)
uers. 9. mss. 2. ἑστῶτας ἐνώπιον τοῦ θρόνου. mox. περιβεβλημένους.
uers. 9. scribendum in tex. ut mss. 4. (καὶ φοίνικας ἐν ταῖς)
uers. 17. scribendũ in tex. ut mss. 4. (ποιμαίνει αὐτούς, καὶ ὁδηγεῖ αὐτούς)
uers. 17. impressi cum vulg. ποιμανεῖ αὐτούς, καὶ ὁδηγήσει αὐτούς.

Cap. 8.

uers. 7. scribendum in textu ut mss. 4. [κατεκάη, καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη, καὶ πᾶς χόρτος. cum vulg.
uers. 12. mss. 2. τὸ τρίτον αὐτῶν, καὶ τὸ τρίτον αὐτῶν μὴ φανῇ, ἡ ἡμέρα, καὶ ἡ νὺξ ὁμοίως.
uers. 13. ms. i. καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἀγγέλου πετομένου, λέγοντος.
ibidem mss. 2. φωνῇ μεγάλῃ, οὐαί, &c. cum vulg.

Cap. 9.

uers. 4. scribendum in textu ut mss. 4. (καὶ ἐῤῥέθη αὐταῖς)
uers. 5. scribendum in tex. ut mss. 4. (ἀλλ᾽ ἵνα βασανισθῶσι]
uers. 5. impressi, & vulgata, ἀλλ᾽ ἵνα βασανίσωσι.
uers. 5. mss. 3. ὅταν παίσῃ ἄνθρωπον.
uer. 6. corrigendum in tex. ut mss. 2. (ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον) cum vulg.
uers. 7. scribendum in tex. ut mss. 4. (ἡτοιμασμένοις εἰς) cũ vulg.
uers. 9. mss. 2. ἁρμάτων πολλῶν.
uers. 10. ms. i. καὶ κέντρα ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν. ἐξουσίαν ἔχουσι. cum vulg.
uers. 12. ms. i. ἔτι δύο οὐαί. Καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ὁ ἕκτος ἄγγελος.
uers. 14. ms. i. ἐν τῷ ποταμῷ. cum vulg.
uers. 15. scribendum in textu, ut mss. 4. (εἰς τὴν ὥραν, καὶ εἰς τὴν ἡμέραν, καὶ μῆνα, &c. cum vulg.

Cap. 10.

Cap. 10.

uerſ.1. ſcribendum in tex. ut mss.4. (καὶ ἡ ἶρις ἐπὶ)
uerſ.4. mss.2. βρονταί· καὶ μὴ αὐτὰ γράψῃς. cum Vulg.
uerſ.7. mss.2. καὶ ἐτελέσθη τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισεν τοὺς.
uerſ.9 mss.2. λέγων αὐτῷ, δοῦναί μοι τὸ βιβλίον. cum vulg.
uerſ.10. mss.2. καὶ ἔλαβον τὸ βιβλίον.

Cap. 11.

uerſ.1. mss.2. non legunt illas voces (καὶ εἱστήκει ὁ ἄγγελος) cum vulg.
uerſ.2. mss.2. ἔκβαλε ἔξω, καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς.
uerſ.5. ms.i. καὶ εἴ τις αὐτοὺς θέλει ἀποκτεῖναι, οὕτως δεῖ αὐτὸν.
uerſ.8. ms.i. ἐάσει ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς πόλ.

Cap. 12.

uerſ.10. mss.2. ὅτι ἐβλήθη ὁ κατήγορος.
uerſ.11. ms.i. τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ. cum Vulg.

Cap. 13.

uerſ.7. mss.2. ἐπὶ πᾶσαν φυλὴν, καὶ λαὸν, καὶ γλῶσσαν, καὶ. cum vulg.
uerſ.15. ſcribendum in tex. ut mss.4. (καὶ ποιήσῃ, ὅσοι ἂν μὴ προσκυνήσωσι τῇ εἰκόνι. cum Vulg.
uerſ.17. mss.3. τὸ χάραγμα, τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου.
mss.1. τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμόν.

Cap. 14.

uerſ.1. mss.2. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τὸ ἀρνίον.
ibidem mss.2. καὶ μετ' αὐτοῦ ἀριθμὸς ἑκατὸν.
uerſ.4. ſcribendum in tex. ut mss.4. (ὅπου ἂν ὑπάγῃ) cum Vul.
uerſ.6. mss.3. καὶ εἶδον ἄγγελον πετόμενον.
uerſ.7. mss.2. φοβήθητε τὸν Κύριον, καὶ δότε. cum vulg.
ibidem mss.2. καὶ προσκυνήσατε αὐτὸν τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανόν. cum Vulg.
uerſ.8. mss.2. ἣ πεπότικε πάντα τὰ ἔθνη.
uerſ.19. ms.1. καὶ λαμβάνει τὸ χάραγμα.
uerſ.12. mss.2. τῶν ἁγίων ἐστὶν, οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολάς. cum vulg.
uerſ.19. mss.2. εἰς τὴν ληνὸν τὴν μεγάλην τοῦ θυμοῦ τοῦ.

Cap. 15.

uerſ.6. mss.2. τὰς ἑπτὰ πληγὰς ἐκ τοῦ ναοῦ, οἳ ἦσαν. cum vulg.
uerſ.6. ſcribendū in tex. ut mss.4. (λίνον, καθαρὸν λαμπρόν, καὶ)
uerſ.8. mss.2. αἱ ἑπτὰ πληγαὶ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων. cum vulg.

Cap. 16.

uerſ.1. mss.2. ὑπάγετε, καὶ ἐκχέατε. cum vulg.
uerſ.3. mss.2. καὶ πᾶσα ψυχὴ ἀπέθανεν.

uerſ.4. mss.2. καὶ ὁ τρίτος ἐξέχεε. cum vulg.
uerſ.4. mss.3. καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. cum vulg.
uerſ.7. ſcribendum in tex. ut mss.4. (καὶ ἤκουσα τοῦ θυσιαστηρίου λέγοντος.
uerſ.7. impreſſi. καὶ ἤκουσα ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, λέγοντος.
uerſ.14.mss.2. εἰσὶ γὰρ πνεύματα δαιμονίων. cum vulg.
uerſ.16.ms.i. μαγεδδών.
uerſ.21.ms.i. μεγάλη ταλαντιαία.

Cap. 17.

uerſ.5. mss.2. τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς.
uerſ.8. ms.i. οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. cum vulg.
ibidem ms.i. καὶ οὐκ ἔστι, καὶ πάρεστιν.
uerſ.11.ms.i. καὶ τοῦτο ὄγδοός ἐστι.
uerſ.17.mss.2. ἄχρι τελεσθῶσιν οἱ. cum vulg.

Cap. 18.

uerſ.3. mss.2. πέπωκασι πάντα τὰ ἔθνη. cum vulg.
uerſ.6. mss.2. καὶ διπλώσατε τὰ διπλᾶ, ὡς καὶ αὐτή, καὶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς.
uerſ.7. mss.2. βασανισμὸν καὶ πένθος. ὅτι. cum Vulg.
uerſ.9. mss.2. καὶ κλαύσουσι, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτῇ οἱ βασ.
uerſ.17.mss.2. καὶ πᾶς ὁ ἐπὶ τόπων πλέων, καὶ.

Cap. 19.

uerſ.13.mss.2. καὶ κέκληται τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Cap. 20.

uerſ.2. mss.2. ὅς ἐστι διάβολος καὶ Σατανᾶς.
uerſ.4. mss.2. μετὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη.

Cap. 21.

uerſ.12.mss.2. ἅ ἐστιν ὀνόματα τῶν δώδεκα φυλῶν τῶν. cum vulg.
uerſ.20. ſcribendum in tex. ut mss. 3. (ὁ ἑνδέκατος ὑάκινθος) cum vulg.

Cap. 22.

uerſ.1. ms.i. ποταμὸν ὕδατος ζωῆς. cum vulg.
uerſ.3. ms.i. καὶ πᾶν κατάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι. cum Vulg.
uerſ.7. ms.i. καὶ ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ. μακάριος. cum vulg.

Finis Collationum N.T. Gr. cum XXII. MSS.

LAVS DEO.

LIBRI CANONICI

Ex quibus verba vel sententiæ allegantur, aut tractantur in Spicilegio Evangelico.

ELENCHVS AVTORVM

Aut Librorum non Canonicorum, qui citantur in Spicilegio Evangelico.

INDEX
RERVM NOTABILIVM
in Spicilegio Euangelico.

A

B

C

D

Para-

INDEX
RERVM MEMORABILIVM
in Catena Patrum Græcorum ad Evangelium S. Marci.

A

B

C

dæis

Fermen-

G

H

I

Lex

Occil-

O

P

Q

R

Sadu-

S

T

V

Vortens

FINIS

ERRATA sic CORRIGE:

Pag. 337.	v. 25.	Matthæus		Matthæum
368.	v. 12.	compellebant		compellabant.
384.	v. 34.	perpendit		pertendit.
400.	v. 33.	existere		extitere.
411.	v. 19.	craavit		creavit.
437.	v. 32.	licet		liceat.
447.	v. 10.	aspernendam		aspernandam.